

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

KARS İLİ AĞIZLARI SÖZ VARLIĞI

Özlem ŞUATAMAN

2502080444

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Hatice TÖREN

İSTANBUL – 2022

ÖZ
KARS İLİ AĞIZLARI SÖZ VARLIĞI
ÖZLEM ŞUATAMAN

Bu tezde, Türkiye Türkçesi ağızlarından Kars ili ağızları söz varlığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bugün Kars ili sınırları içinde yaşayan Türk boylarının ağızlarına ait söz varlığı unsurlarının; kelimeler, atasözleri, deyimler, ikilemeler ve kalıp sözlerin tespit edilmesi çalışmanın esasını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda 2011 ve 2014 yıllarında farklı zamanlarda tarafımızdan Kars ili merkez ilçe ile Akyaka, Arpaçay, Digor, Kağızman, Sarıkamış, Selim, Susuz ilçelerine bağlı 94 köyde yaşayan Azeri, Yerli, Terekeme, Türkmen gruplarından belirlenen 179 kaynak kişiyle görüşülmüş ve derlemeler yapılmıştır. Ayrıca Derleme Sözlüğü taranmış ve sözlükte yer alan Kars ili ağızlarına ait veriler tespit edilmiştir. Böylece sahada yapılan derlemeler ile Derleme Sözlüğü’nden elde edilen tüm malzeme tezde ele alınmış ve üç bölüm halinde incelenmiştir.

Giriş bölümünde çalışmanın amacı, yöntemi, sınırları belirtilmiş ve Kars ilinin etnik yapısı hakkında temel bilgiler verilmiştir.

“Kars İli Ağızlarında Atasözleri, Deyimler, İkilemeler” başlıklı birinci bölümde tespit edilen atasözleri, deyimler ve ikilemeler ayrı başlıklar altında çeşitli bakımlardan incelenmiştir.

“Kars İli Ağızlarında Kalıp Sözler” başlıklı ikinci bölümünde Hayır duaları, beddualar ve yeminler ele alınmış; söyleniş sebeplerine, ortaya çıkış bağlamlarına göre tasnif edilerek ortaya konulmuştur.

“Sözlük ve Dizinler” başlıklı üçüncü bölümde Sözlük ve Dizinler yer almaktadır. Hazırlanan Tanıklı Sözlük’te sahada yapılan derlemelerden ve Derleme Sözlüğü’nden tespit edilen Kars ili ağızlarına ait söz varlığı alfabetik olarak dizilmiş; anlamları verilmiş, derleme yerleri belirtilmiş, sahada tespit edilen madde başları ve iç maddeler örneklerle tanıklanmıştır. Bu bölümde yapılan tanım ve açıklamalarda bütünüyle tarafımızdan yapılan derlemelere bağlı kalınmıştır. “Dizinler” başlığı altında ise bölgede tespit edilen atasözleri, deyimler, ikilemeler, hayır dular, beddualar

ve yeminlerin tamamı verilmiştir. Sonuç'ta çalışmada incelenen malzemeye ilgili değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kars ili, Ağız, Söz Varlığı, Atasözü, Deyim, Kalıp sözler, Sözlük

ABSTRACT
VOCABULARY OF KARS DIALECTS
ÖZLEM ŞUATAMAN

In this thesis, the aim is to present vocabulary of Kars dialects which are among Turkey Turkish dialects. The main focus of the study is to identify the vocabulary elements; words, proverbs, idioms, reduplications and expressions, belonging to the dialects of Turkic tribes living within the borders of Kars today. Accordingly, 179 source people identified who are Azeri, Local, Terekeme and Turkmen, living in the central district of Kars and 94 villages of Akyaka, Arpaçay, Digor, Kağızman, Sarıkamış, Selim and Susuz districts have been interviewed and data has been gathered together by us at different times in 2011 and 2014. Besides, Derleme Sözlüğü has been scanned and the data in the dictionary belonging to Kars dialects has been identified. Therefore, all the materials including the ones done in the field and the ones acquired from Derleme Sözlüğü have been discussed in the thesis and examined in three parts.

In the introduction, the aim of the study, its method and the limits of the study have been indicated and basic information has been given about the ethnical structure of Kars.

In the first part entitled “Proverbs, Idioms and Reduplications of Kars Dialects”, the proverbs, idioms and reduplications identified have been examined in several ways in different titles.

In the second part entitled “Expressions of Kars Dialects”, benedictions, maledictions and oaths have been discussed; and have been presented by being classified according to their reasons of being produced and contexts of their emergence.

In the third part entitled “Glossary”, Dictionary and Indexes take place. At the Dictionary prepared, expressions belonging to Kars dialects which have been identified with the compilations done in the field and with Derleme Sözlüğü have been aligned in the alphabetical order, their meanings have been given, compilation places have been stated, and the titles and subtitles have been presented with examples. All the definitions and explanations made in this part remain faithful to the compilations

done by us. The proverbs, idioms, reduplications, benedictions, maledictions and oaths observed in the region have been fully given under the title “Indexes”. Conclusion has evaluation about the material analyzed in the study.

Key Words: Kars, Dialect, Vocabulary, Proverb, Idiom, Expressions, Dictionary.

ÖNSÖZ

Ağızlar; bir dilin veya lehçenin yazı diline oranla birbirinden az çok ayrılan konuşma biçimleridir (Korkmaz, 1992: 4). Ağızlar; tarihi dil malzemesini bünyesinde barındırırlar. Eski Türkçe pek çok kelime ağızlarda varlığını devam ettirmekte; yine standart dildeki birçok kelime ağızlarda eski biçimiyle kullanılmaktadır.

Ağızlarda standart dilde bulunmayan; bir toplumun yaşadıkları coğrafyanın iklim şartlarına, geçim kaynaklarına, günlük hayatta kullandıkları araç gereçlere, kültürüne, inanışlarına, gelenek göreneklerine ait çok sayıda kavram bulunmaktadır. Ayrıca ağızlarda; toplumun yaşayışından, maddi manevi değerlerinden, kültüründen, düşünce tarzından izler taşıyan çok sayıda atasözü, deyim, ikileme, beddua ve dua karşımıza çıkmaktadır. İşbu farklılıkların ve zenginliğin tespit edilmesi bu alanda yapılacak çalışmalarla mümkündür.

Kars ili ağızlarının söz varlığını müstakil olarak inceleyen bir çalışmanın olmaması, bölge ağzındaki zengin dil malzemesinin yok olmadan kayıt altına alınmak istenmesi Türkiye Türkçesi ağızlarından Kars ili ağızlarının söz varlığını tez çalışması olarak seçmemizde etkili olmuştur.

Çalışma için Kars ili ağızları söz varlığını ortaya koymak amacıyla Kars ili, ilçe ve köylerinden derlemeler yapılmış ve Derleme Sözlüğü taranmıştır. Derlemelerin sağlıklı olması için bölgeye farklı zamanlardan gidilmiş; her ilçeden, farklı Türk boylarından tespitlerimizi yapmak için seçici davranılmıştır. Derlemeler; 2011 ve 2014 yıllarında yapılmıştır.

Kars ili sınırları içerisinde yaşayan Yerli, Karapapak, Azeri ve Türkmenlerin söz varlığına ilişkin elde edilen veriler çalışmanın bölümleri içerisinde ve alt başlıklar halinde sınıflandırılmak suretiyle değerlendirilmiştir. Araştırmamızın sınırlılığı gereği temel söz varlığı ve söz varlığı içinde yer alan deyimler, atasözleri, ikilemeler ve kalıp sözler -hayır duaları, beddualar, yeminler- belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma; “Kars İli Ağızlarında Atasözleri, Deyimler, İkilemeler”, “Kars İli Ağızlarında Kalıp Sözler”, Sözlük ve Dizinler” bölümlerinden oluşmaktadır. “Giriş”te çalışmanın amaç, kapsam ve yöntemi üzerinde durulduktan sonra Kars’ın etnik yapısı hakkında bilgiler verilmiştir.

“Kars İli Ağızlarında Atasözleri, Deyimler, İkilemeler” başlığını taşıyan birinci bölüm; “Atasözleri, Deyimler, İkilemeler” olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır. “Atasözleri” alt bölümünde –standart dil ile anlamsal, biçimsel farklılık gösteren ve standart dile yakın, kelime kadrosu bakımından bir veya birkaç sözcüğü farklı olan– Kars atasözleri; “Atasözlerinde Kelime Grupları” ve “Atasözlerinde Cümle Yapısı” alt başlıkları altında içerdikleri kelime grupları ve cümle yapıları bakımından incelenmiştir. “Deyimler” alt bölümünde “Kelime Grubu Yapısındaki Deyimler” ve “Cümle Yapısındaki Deyimler” alt başlıkları altında –standart dille farklılık arz eden ve standart dile yakın olan– Kars ili ağızlarında görülen deyimlerin söz dizimsel yapıları üzerinde durulmuştur. “İkilemeler” alt bölümünde Kars ili ağızlarında görülen yazı dilimiz dışında kullanımı tespit edilen ve yazı dilimizde olup yazı dilimize göre anlam, kelime, ses farklılıkları gösteren ikilemeler, “Yapı ve Kuruluş Bakımından İkilemeler”; “Anlam İlişkileri Bakımından İkilemeler” alt başlıkları altında incelenmiştir.

Deyimler ve atasözleri için internet ortamındaki “TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü”, Ömer Asım Aksoy “Deyimler ve Atasözleri Sözlüğü” ve “Bölge ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II” adlı eserlerden faydalanılmıştır. Ayrıca deyimlerin tanımlanmasında “Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü” ve “Yukarı Arpaçay Boylarının Söz Varlığı I Kalıp Sözler (Deyimler, Atasözleri, Darbimeseller, Kargışlar ve Alkışlar)” eserlerinden faydalanılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünü olan “Kars İli Ağızlarında Kalıp Sözler” bölümü “Hayır duaları”, “Beddualar” ve “Yeminler” olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır. Ses, şekil veya anlam bakımından standart dilden ayrılan, Kars iline özgü Hayır duaları, beddualar ve yeminler söyleniş sebeplerine, ortaya çıkış bağlamlarına göre tasnif edilmiştir.

Asıl amacımız söz varlığını tespit etmek olduğundan derlemeler yapılırken; daha çok söz varlığı tespit edebilmek amacıyla soru cevap tekniğinden daha fazla faydalanılmıştır. Bu nedenle atasözleri, deyimler, ikilemeler, hayır dular, beddualar ve yeminler için ayrıca örnek cümle verilmemiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünü olan “Sözlük ve Dizinler” bölümü “Sözlük” ve “Dizinler” olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır. Derlemelerimizden tespit ettiğimiz -standart dilde bulunmayan, standart dilde bulunan ancak bölge ağızında farklı anlamda kullanılan, ağızlarda ortaya çıkan düzenli ses değişiklikleri göstermeyen- söz varlığı ile Derleme Sözlüğü’ndeki Kars iline ait söz varlığından oluşan Kars ili ağızlarına ait temel söz varlığını bir bütün olarak ortaya koymayı amaçladığımız “Sözlük” başlığı altında; Kars ili ağızlarının temel söz varlığı –madde başı ve madde içi olarak– sözlüğe dâhil edilip, ilgili her bir kelime ve söz grubunun – fonetik farklılıkları göz önüne alarak– tanımları yapılmış ve tanıklarla desteklenmeye çalışılmıştır. Derlemelerimizde kullanıldığı ve Derleme Sözlüğü’ndeki anlam (lar)ıyla sözlüğe giren bu söz varlıklarının karşılarında ayraç içinde derlendiği yerler gösterilmiştir. Sözlük bölümünden sonra “Dizinler” başlığı altında tespit edilen atasözleri, deyimler, ikilemeler, hayır duaları, beddualar, yeminlerin tamamı listelenmiştir.

Atasözleri, deyimlerin çalışmaya dâhil edilişlerinde standart dil için “TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü”, Ömer Asım Aksoy’un “Deyimler ve Atasözleri Sözlüğü,” ikilemeler, Hayır duaları, beddualar, yeminler ve sözlükteki madde başları ve iç maddeler için Türk Dil Kurumu sözlüğü esas alınmıştır.

“Sonuç”ta çalışmanın bölümlerindeki incelemelerle ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Tez çalışmamı destekleyen Üniversitemiz BAP Koordinasyon Birimine çok teşekkür ederim.

Çalışmam boyunca yardım ve teşviklerini gördüğüm bilgi ve tecrübesiyle beni yönlendiren danışman hocam Prof. Dr. Hatice TÖREN'e şükranlarımı sunuyorum. Görüşlerinden istifade ettiğim saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Muhammet YELTEN'e ve Prof. Dr. Hayati DEVELİ'ye; ayrıca belli periyotlarla bilgilerinden yararlandığım üzerinde emeği olan sayın hocalarıma da müteşekkirim. Derlemelerim esnasında kapılarını açan; sevgi, destek ve yakınlıklarını esirgemeyen tüm hemşerilerime; derlemelerimi yaparken yanımda olup desteğini ve yardımlarını esirgemeyen babam Hayrettin ŞUATAMAN'a, söz varlıklarının tanımlanmasında kıymetli yardımlarını gördüğüm, çalışmama katkıda bulunan annem Latife ŞUATAMAN'a teşekkür ederim. Son olarak bu uzun süreçte benimle birlikte yorulan, yakın destek ve engin sabırlarıyla yanımda olan, bana güç veren aileme şükran ve minnetlerimi sunarım.

Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinasyon Birimi tarafından 12173 numaralı proje kapsamında desteklenmiştir.

Özlem ŞUATAMAN
İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR VE İŞARETLER LİSTESİ.....	xxi
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ.....	xxiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KARS İLİ AĞIZLARINDA ATASÖZLERİ, DEYİMLER, İKİLEMELER

1.1. ATASÖZLERİ.....	19
1.1.1. Atasözlerinde Kelime Grupları	20
1.1.1.1.İsim Tamlaması.....	20
1.1.1.1.1. Belirtili İsim Tamlaması.....	20
1.1.1.1.1.1. Tamlayanı Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması.....	23
1.1.1.1.1.2. Tamlananı Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması.....	24
1.1.1.1.1.3. Tamlayanı ve Tamlananı Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması	25
1.1.1.1.1.4. Tamlayanı Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması	25
1.1.1.1.1.5. Tamlananı Belirtsiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması.....	25
1.1.1.1.1.6. Tamlayanı Sıfat-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlaması.....	25

1.1.1.1.1.7. Tamlayanı ve Tamlananı İsim-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlaması	26
1.1.1.1.1.8. Tamlayanı İkileme Olan Belirtili İsim Tamlaması....	26
1.1.1.1.1.9. Tamlayanı İsnat Grubu Olan Belirtili İsim Tamlaması.....	26
1.1.1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması	26
1.1.1.2. Sıfat Tamlaması.....	28
1.1.1.2.1. Tamlayanı Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlaması.....	32
1.1.1.2.2. Tamlananı Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlaması.....	33
1.1.1.2.3. Tamlayanı Belirtili İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlaması.....	33
1.1.1.2.4. Tamlayanı Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlaması....	33
1.1.1.2.5. Tamlayanı Sıfat-Fiil Grubu Olan Sıfat Tamlaması.....	33
1.1.1.3. Sıfat-Fiili Grubu	34
1.1.1.4. İsim-Fiil Grubu.....	36
1.1.1.5. Zarf-Fiil Grubu.....	37
1.1.1.6. Tekrar Grubu.....	37
1.1.1.7. Edat Grubu.....	38
1.1.1.8. Bağlama Grubu.....	40
1.1.1.9. Kuvvetlendirme Grubu.....	41
1.1.1.10. Birleşik Fiil Grubu.....	42
1.1.1.10.1. Asli Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller.....	43
1.1.1.10.2. Yarı Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller.....	44
1.1.1.11. Kısaltma Grupları.....	46
1.1.1.11.1. İsnat Grubu	46
1.1.1.11.2. Bulunma Grubu	46

1.1.2. Atasözlerinde Cümle Yapısı.....	46
1.1.2.1. Basit Cümle Yapısındaki Atasözleri.....	47
1.1.2.1.1. Fiil Cümlesi Yapısındaki Atasözleri.....	47
1.1.2.1.2. İsim Cümlesi Yapısındaki Atasözleri.....	61
1.1.2.2. Birleşik Cümle Yapısındaki Atasözleri.....	63
1.1.2.2.1. Şartlı Birleşik Cümle Yapısındaki Atasözleri.....	64
1.1.2.2.2. İç İçe Birleşik Cümle Yapısındaki Atasözleri.....	66
1.1.2.3. Sıralı Cümle Yapısındaki Atasözleri.....	67
1.1.2.3.1. Bağımlı Sıralı Cümle Yapısındaki Atasözleri.....	68
1.1.2.3.1.1. Tek Ögesi Ortak Olan Bağımlı Sıralı Atasözleri.....	68
1.1.2.3.1.1.1. Yükleme Ortak Olan Atasözleri.....	68
1.1.2.3.1.1.2. Öznesi Ortak Olan Atasözleri.....	71
1.1.2.3.1.1.3. Nesnesi Ortak Olan Atasözleri.....	74
1.1.2.3.1.1.4. Yer Tamlayıcısı Ortak Olan Atasözleri.....	74
1.1.2.3.1.1.5. Ögelerinden Herhangi Birinin Bir Parçası Ortak Olan Atasözleri.....	74
1.1.2.3.1.2. Birden Fazla Ögesi Ortak Olan Bağımlı Sıralı Atasözleri.....	74
1.1.2.3.1.3. Bağımsız Sıralı Cümle Yapısındaki Atasözleri.....	75
1.1.2.4. Bağlı Cümle Yapısındaki Atasözleri.....	79
1.1.2.5. Eksilteli Cümle Yapısındaki Atasözleri.....	80
1.2. DEYİMLER.....	82
1.2.1. Kelime Grubu Yapısındaki Deyimler.....	83
1.2.1.1. İsim Tamlaması Yapısındaki Deyimler.....	83
1.2.1.2. Sıfat Tamlaması Yapısındaki Deyimler.....	83

1.2.1.3. Sıfat Fiil Grubu Yapısındaki Deyimler.....	83
1.2.1.4. Tekrar Grubu Yapısındaki Deyimler.....	84
1.2.1.5. Edat Grubu Yapısındaki Deyimler.....	84
1.2.1.6. Birleşik Fiil Grubu Yapısındaki Deyimler.....	84
1.2.1.6.1. Asli Yardımcı Fiillerle Kurulan Deyimler.....	85
1.2.1.6.1.1. İsim Unsuru Tek Kelimeden Oluşanlar.....	85
1.2.1.6.1.2. İsim Unsuru Birden Fazla Kelimeden Oluşanlar.....	89
1.2.1.6.1.2.1. İsim Unsuru İsim Tamlaması Grubu Olanlar....	89
1.2.1.6.1.2.2. İsim Unsuru İsnat Grubu Olanlar.....	89
1.2.1.6.1.2.3. İsim Unsuru Tekrar Grubu Olanlar.....	90
1.2.1.6.1.2.4. İsim Unsuru Edat Grubu Olanlar.....	92
1.2.1.6.2. Yarı Yardımcı Fiillerle Kurulan Deyimler.....	92
1.2.1.6.2.1. İsim Unsuru Tek Kelimeden Oluşanlar.....	92
1.2.1.6.2.2. İsim Unsuru Birden Fazla Kelimeden Oluşanlar.....	114
1.2.1.6.2.2.1. İsim Unsuru İsim Tamlaması Grubu Olanlar...	114
1.2.1.6.2.2.2. İsim Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olanlar.....	115
1.2.1.6.2.2.3. İsim Unsuru Zarf-Fiil Grubu Olanlar.....	115
1.2.1.6.2.2.4. İsim Unsuru Tekrar Grubu Olanlar.....	116
1.2.1.6.2.2.5. İsim Unsuru İyelik Grubu Olanlar.....	119
1.2.1.6.2.2.6. İsim Unsuru Edat Grubu Olanlar.....	120
1.2.1.6.2.2.7. İsim Unsuru Kısaltma Grubu Olanlar.....	120
1.2.1.7. Kısaltma Grupları Yapısındaki Deyimler.....	120
1.2.1.7.1. İsnat Grubu Yapısındaki Deyimler.....	120
1.2.1.7.2. Yönelme Grubu Yapısındaki Deyimler.....	121

1.2.1.7.3. Ayrılma Grubu Yapısındaki Deyimler	121
1.2.2. Cümle Yapısındaki Deyimler.....	122
1.2.2.1. Basit Cümle Yapısındaki Deyimler.....	122
1.2.2.2. Birleşik Cümle Yapısındaki Deyimler.....	128
1.2.2.2.1. Şartlı Birleşik Cümle Yapısındaki Deyimler.....	128
1.2.2.3. Sıralı Cümle Yapısındaki Deyimler.....	128
1.2.2.3.1. Bağımlı Sıralı Cümle Yapısındaki Deyimler.....	128
1.2.2.3.2. Bağımsız Sıralı Cümle Yapısındaki Deyimler.....	129
1.2.2.4. Bağlı Cümle Yapısındaki Deyimler.....	131
1.3. İKİLEMELER.....	131
1.3.1. Yapı ve Kuruluş Bakımından İkilemeler.....	133
1.3.1.1. Eksiz İkilemeler.....	133
1.3.1.2. Ekli İkilemeler.....	140
1.3.1.2.1. Çekim Ekleriyle Kurulan İkilemeler.....	140
1.3.1.2.1.1. İsim Çekim Ekleriyle Kurulan ikilemeler	140
1.3.1.2.1.1.1.Hâl Ekleriyle Kurulan İkilemeler.....	140
1.3.1.2.1.1.1.1.Yönelme Hâli Eki Alan İkilemeler.....	140
1.3.1.2.1.1.1.2.Belirtme Hâli Eki Alan İkilemeler.....	141
1.3.1.2.1.1.1.3.Bulunma Hâli Eki Alan İkilemeler.....	142
1.3.1.2.1.1.1.4.Çıkma Hâli Eki Alan İkilemele.....	142
1.3.1.2.1.1.1.5.Vasıta Eki Alan İkilemeler.....	143
1.3.1.2.1.2.İyelik Ekleriyle Kurulan İkilemeler	143
1.3.1.2.1.2. Fiil Çekim Ekleriyle Kurulan İkilemeler	143
1.3.1.2.1.2.1.Zarf-Fiil Ekleriyle Kurulan İkilemeler.....	143
1.3.1.2.1.2.2.Sıfat-Fiil Ekleriyle Kurulan İkilemeler.....	146

1.3.1.2.2. Yapım Ekleriyle Kurulan İkilemeler	146
1.3.1.3. Fonetik Yolla Kurulan İkilemeler	148
1.3.1.3.1. İlaveli İkilemeler.....	148
1.3.1.3.1.1. Öne Ses İlavesiyle Kurulan İkilemeler	148
1.3.1.3.1.2. İçer Ses İlavesiyle Kurulan İkilemeler	149
1.3.1.3.1.3. Hece İlavesiyle Kurulan İkilemeler.....	149
1.3.1.3.2. Ses Değişmesiyle Kurulan İkilemeler	150
1.3.1.3.2.1. Ön Seste Değişmeyle Kurulan İkilemeler.....	150
1.3.1.3.2.2. İç Seste Değişmeyle Kurulan İkilemeler	151
1.3.1.4. Atıf Vavıyla Kurulan İkilemeler.....	152
1.3.2. Anlam İlişkileri Bakımından İkilemeler	152
1.3.2.1. Aynı Kelimenin Tekrarıyla Oluşan İkilemeler.....	152
1.3.2.2. Eş Anlamlı Kelimelerin Tekrarıyla Kurulan İkilemeler.....	160
1.3.2.3. Yakın Anlamlı, Anlam ilgisi olan Kelimelerin Tekrarıyla Kurulan İkilemeler.....	160
1.3.2.4. Zıt Anlamlı Kelimelerin Tekrarıyla Kurulan İkilemeler.....	165
1.3.2.5. Biri Anlamlı Diğer Yakıştırma Kelimelerin Tekrarıyla Kurulan İkilemeler.....	165
1.3.2.6. Her İkisi de Yakıştırma Kelimelerin Tekrarıyla Kurulan İkilemeler.....	167
1.3.2.7. Olumlu-Olumsuz Kelimelerin Tekrarıyla Kurulan İkilemeler.....	168
1.3.3. Üçlemeler	169

İKİNCİ BÖLÜM

KARS İLİ AĞIZLARINDA KALIP SÖZLER

2.1. HAYIR DUALARI.....	170
2.1.1. Uğurlama ve Karşılama Duaları.....	170

2.1.2. Ahirette İyiliklerle Karşılaşmak Üzerine Dualar.....	171
2.1.3. Nazardan Koruyucu Dualar.....	171
2.1.4. Helal Etme Duaları	172
2.1.5. Yemek İçmek Üzerine Söylenen Dualar.....	173
2.1.6. Bolluk ve Zenginlik Üzerine Yapılan Dualar	174
2.1.7. Şükür Duaları	175
2.1.8. Sağlık Dileme Üzerine Dualar	176
2.1.9. İş Üzerine Dualar.....	176
2.1.10.Devlet ve Millet İçin Edilen Dualar	178
2.1.11.Rüya Görene Edilen Dualar	179
2.1.12.İsteklerin Kabulü Üzerine Dualar.....	179
2.1.13.Ölen Kişinin Kendisi İçin Söylenen Dualar.....	180
2.1.14.Ölen Kişinin Yakınlarına Söylenen Dualar	182
2.1.15.Yaşlı veya Hasta Kişiler İçin Dualar	182
2.1.16.Yeni Bir Mal Edinene Edilen Dualar	183
2.1.17.Başkalarına Muhtaç Olmamak Üzerine Dualar	184
2.1.18.Uzun Ömür Dileyen Dualar	185
2.1.19.Nasip, Kısmet, Talih Üzerine Dualar	186
2.1.20.İyi Bir Gelecek, Mutlu ve Güzel Bir Yaşam Dileyen Dualar	187
2.1.21.Yeni Doğan Çocuklara Dualar	189
2.1.22.Dini Yönden İyi Olmak Üzerine Dualar.....	189
2.1.23.Hayır Dileyen Dualar.....	190
2.1.24.Şeytandan Korunmak Üzerine Dualar.....	191
2.1.25.Bela ve Kazadan Korunmak Üzerine Dualar.....	192
2.1.26.Utanç Verici Durumlardan Korunmak İçin Dualar.....	193

2.1.27.Evlenenler için Dualar	193
2.1.28.Henüz evli olmayanlar için Evlilik üzerine Dualar	193
2.1.29.Dert ve Sıkıntı Görmemek Üzerine Dualar	194
2.1.30.Bir İyilik Yapana Teşekkür Etmek İçin Kullanılan Dualar	195
2.1.31.Kötü Yollardan Kurtulmak İçin Yapılan Dualar.....	198
2.1.32.Baht Açıklığı Üzerine Dualar.....	198
2.1.33.Kötü Yollara Düşmemek Üzerine Dualar.....	198
2.1.34.Eski Kötü Mutsuz Günleri Bir Daha Görmemek Üzerine Dualar	198
2.1.35.Çocuk Sahibi olmayanlara Yapılan Dualar.....	198
2.1.36.Beddua Gibi Söylenen Dualar.....	199
2.1.37.Dini Bir Görevi Yerine Getirene Söylenen Dualar	199
2.1.38.Tebrik Etmek İçin Kullanılan Dualar	199
2.1.39.Allah'ın Yardımını Dileyen Dualar.....	200
2.1.40.El İle Yapılan Bir İş İçin Söylenen Dualar	200
2.1.41.Ölümünden Korunmak İçin Dualar.....	201
2.1.42.Başına Gelen Kötü Durumlardan Kurtulmak İçin Dualar	201
2.1.43.Aklımıza Gelen veya Başkalarının Başına Gelen Kötü Durumlardan Korunmak İçin Söylenen Dualar.....	202
2.1.44.Çocuklar için Söylenen Dualar	204
2.1.45.Sevilen Kişilere Gelecek Tüm Olumsuzlukların Kendi Canına Gelmesi Üzerine Söylenen Dualar.....	204
2.1.46.Doğru Yoldan Ayrılmamak, Şaşırmamak Üzerine Söylenen Dualar....	205
2.1.47.Herhangi Yanlış Bir Şey Yapana Söylenen Dualar.....	205
2.1.48.Yapılan Bir Uğraşın, Bir Çabanın Karşılığını Almak İçin Söylenen Dualar... ..	205

2.1.49. Kişinin Annesi Babası İçin Ettiği Dualar	205
2.1.50. Kötü Kişilerden Korunmak İçin Dualar	206
2.2. BEDDUALAR.....	206
2.2.1. Kişinin Adının Yok Olması Üzerine Beddualar	206
2.2.2. Ölümü Dileyen Beddualar	206
2.2.3. Mutlu, Huzurlu Günler Görmemek Üzerine Beddualar	215
2.2.4. Kişinin Çocuklarının Olmaması Üzerine Beddualar.....	217
2.2.5. Kişinin Soyunun Kesilmesi Üzerine Beddualar.....	217
2.2.6. Hastalığı ve Sakatlığı Dileyen Beddualar	217
2.2.7. Kimsesiz Kalmak Üzerine Beddualar.....	223
2.2.8. Evsiz Barksız Kalmak ve Yuvanın Dağılması Üzerine Beddualar	224
2.2.9. Bela ve Cezayı Dileyen Beddualar.....	226
2.2.10. Doğal Afetlere Uğramak Üzerine Beddualar.....	228
2.2.11. Göz Üzerine Beddualar.....	229
2.2.12. Dert Bulup Derman Bulamamayı Dileyen Beddualar	230
2.2.13. Evlilik Üzerine Beddualar.....	230
2.2.14. Başkalarına Muhtaç Olmak Üzerine Beddualar.....	231
2.2.15. Anne ve Baba İçin Yapılan Beddualar	231
2.2.16. Duymayan Kişiye Edilen Beddualar	232
2.2.17. Ahirette Kötülük Dileyen Beddualar	232
2.2.18. Yüzü Görülmek İstenmeyen İnsanların Yok Olması Üzerine Beddualar.....	233
2.2.19. Gitmesi İstenmediği Halde Giden Kişiler için Beddualar	233
2.2.20. İş Üzerine Beddualar	234
2.2.21. Kötü Talih (Baht Karalığı) Dileyen Beddualar.....	235

2.2.22. Din ile İlgili Beddualar	235
2.2.23. İstenip de Verilmeyen Şeyler İçin Edilen Beddualar	235
2.2.24. Ettigini Çekmek Üzerine Beddualar.....	236
2.2.25. Soy Sop Üzerine Edilen Beddualar	236
2.2.26. Hayvanlardan Zarar Görmek Üzerine Beddualar.....	237
2.2.27. Kişinin Kötülük Yapmaya Fırsat Bulamaması Üzerine Beddualar.....	237
2.2.28. Kötülük Yapanın Yaptığını Çocuklarından Bulması Üzerine Beddualar	237
2.2.29. Silahla Vurulmak, Yaralanmak ve Ölmek Üzerine Beddualar	238
2.2.30. Mal Mülk ve Para İle İlgili Beddualar	239
2.2.31. Bayrama Yakın Söylenen Beddualar.....	241
2.2.32. Rezil Rüsva Olmak, Küçük Düşmek Üzerine Beddualar	241
2.2.33. Allah’a Havale Etmek ve Allah’ın Gazabına Uğramak Üzerine Beddualar.....	242
2.2.34. Kudurmuş Kimselerin Kendi Kendine Zarar Vermesini Dileyen Beddualar	243
2.2.35. Kişinin Sürekli Acı Çekmesini Dileyen Beddualar.....	244
2.2.36. Kişinin Ölüsünü Kaldıracak Kimsesi Kalmaması Üzerine Beddualar..	245
2.2.37. Nasip, Kısmet, Murada Erememek Üzerine Beddualar.....	245
2.2.38. Yemek, İçmek Üzerine Beddualar	247
2.2.39. Nankör İnsanlara Edilen Beddualar.....	248
2.2.40. Konuşmaları Sebebiyle Kendisine Kızılan Kişiye Edilen Beddualar ...	249
2.2.41. Hasret Çekmek, Kavuşamamak Üzerine Beddualar	251
2.3. YEMİNLER	251
2.3.1. Değer Verilen Bir Şey Üzerine Yeminler	251

2.3.2. Ölmek Üzerine Yeminler	253
2.3.3. Anne, Baba ve Çocuklar Üzerine Yeminler	253
2.3.4. Göz ve Görmek Üzerine Yeminler	254
2.3.5. Belaya Uğramak Üzerine Yeminler	255
2.3.6. Şahit Gösterme Yoluyla Yeminler	255
2.3.7. Dinden Çıkma ile İlgili Yeminler	255
2.3.8. Yiyecek, İçecek (Nimet) Üzerine Yeminler	255
2.3.9. Kişinin Sakat Olmak Üzerine Ettiği Yeminler	256
2.3.10. Karşıdakinin Günahını Kendi Üzerine Almakla İlgili Yeminler	256
2.4. Diğer Kalıp sözler	257

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜK VE DİZİNLER

3.1. SÖZLÜK	258
3.2. DİZİNLER	685
3.2.1. ATASÖZLERİ DİZİNİ	685
3.2.2. DEYİMLER DİZİNİ	705
3.2.3. İKİLEMELER DİZİNİ	749
3.2.4. DUALAR DİZİNİ	766
3.2.5. BEDDUALAR DİZİNİ	787
3.2.6. YEMİNLER DİZİNİ	817
SONUÇ	823
KAYNAKÇA	830
EKLER	848
ÖZGEÇMİŞ	880

KISALTMALAR VE İŞARETLER LİSTESİ

Ar.	: Arapça
bağ.	: bağlaç
bf.	: birleşik fiil
bs.	: baskı
bsz.	: birleşik söz
bot.	: botanik
C.	: cilt
çev.	: Çeviren
-den	: -den durum ekiyle kullanılan fiil
DS	: Derleme Sözlüğü
-e	: -e durum ekiyle kullanılan fiil
e.	: edat
f.	: fiil
Far.	: Farsça
-i	: nesnesi -i durum eki alan fiil
is.	: isim
-le	: ile ekiyle kullanılan fiil
mec.	: mecaz
Moğ.	: Moğolca
nsz	: nesnesiz
öz. is.	: özel isim
Rus.	: Rusça
S./s.	: sayı/sayfa

sf. : sıfat

TDK : Türk Dil Kurumu

ünl. : ünlem

vb. / v.b.¹ : ve benzeri

vs. / v.s. : vesaire

zf. : zarf

zm. : zamir

zool. : zooloji

~ : denklik, benzerlik işareti [ikinci bölümde]: **Allah şen êllesin.** (Bayburt *Selim) ~ **Allah şen etsin.** (Bayburt *Selim; Telek *Arpaçay) gibi.

→ : gönderme işareti.

// : Derleme yeri farklı olan örnek cümleleri ayırır. [sözlük bölümünde]

/ : Derleme yeri aynı olan örnek cümleleri ayırır. [sözlük bölümünde]

---

¹ Çalışmada, Türk Dil Kurumu yazım kılavuzuna göre “vb.” kullanılmış; Derleme Sözlüğü’ndeki gösterim ise (v.b.) aynen alınmış, tashih ve güncelleme yapılmamıştır.

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

Çalışmada, Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'un “Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri²” başlıklı bildirisinde önerdiği transkripsiyon alfabesi ile Kars İli Ağızları -Ses Bilgisi- eserinde kullandığı sesler³ esas alınmıştır.

Çalışmada Kullanılan Çeviri Yazı İşaretleri

Ünlüler

ā : uzun a ünlüsü

è/ é⁴ : e-i arası ünlü (kapalı e)

ī : uzun ı ünlüsü

ĩ : uzun i ünlüsü

ĭ : normalden daha kapalı ve vurgulu y ünsüzüne yakın i ünlüsü

ō : uzun o ünlüsü

ū : uzun u ünlüsü

Ünsüzler

ğ : arka damak g ünsüzü

ħ : sızıcı h ünsüzü

ḥ : nefesli h ünsüzü

ḥ : ön damak sızıcı h ünsüzü

ķ : arka damak k ünsüzü

ḳ : ön damak k ünsüzü

ñ : damak n'si

◌ : ikiz ünlü ve ulama işareti

² Ahmet Bican Ercilasun, “Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri”, **Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni** (9 Mayıs 1997), Ankara, TDK Yayınları, 1999, s. 43-48.

³ Ahmet B. Ercilasun, **Kars İli Ağızları -Ses Bilgisi-**, Ankara, TDK Yayınları, 2020.

⁴ Derleme Sözlüğü'ndeki transkripsiyon korunmuştur.

GİRİŞ

Amaç, Kapsam, Yöntem

“Kars İli Ağızları Söz Varlığı” isimli bu çalışma; Kars ili sınırları içerisinde yer alan ilçe ve köylerin söz varlığını içeren bir çalışmadır. Söz varlığı unsurlarını tespit ederek Kars ili ağızlarının mevcut söz varlığına katkıda bulunmak amacıyla hazırlanmış olan bu çalışmaya; bölgeye gidilerek saha araştırması sırasında yapılan kayıtlar ve tutulan notlardan elde edilen derleme malzemesi ve Derleme Sözlüğü kaynaklık etmiştir. Böylece Kars ili ağızlarının söz varlığı hazinesi bir bütün olarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Araştırma yöntemi; ön araştırma, derleme, yazıya geçirme, tarama, inceleme, değerlendirme safhalarından oluşmaktadır.

Çalışmaya, derleme yapılacak köylerin belirlenmesiyle başlanılmıştır. Öncelikle bölge hakkında (ilçe ve köyler, köylerin eski isimleri, ilçe ve köylerin nüfus bilgileri, Türk boyları) detaylı bir araştırma yapılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu web sayfasından Kars ilçe ve köy isimleri, köylerin nüfus bilgileri temin edilmiştir. Kars Valiliği yardımıyla isimleri değişen köyler, köylerin eski isimleri ve köylerde yaşayan Türk kolları tespit edilmeye çalışılmıştır. Köylere ulaşıldığında yardım alınabilecek kişilerle iletişime geçilmiştir.

Bölgede; merkez ilçeyle birlikte 8 ilçe ve Kars merkezinde 72, Akyaka’da 27, Arpaçay’da 48, Digor’da 48, Kağızman’da 64, Sarıkamış’ta 55, Selim’ de 52, Susuz’da 27 köy olmak üzere toplam 393 yerleşim birimi bulunmaktadır. Araştırma sahasının çok geniş olması, bölgedeki tüm köylere gitmek mümkün olmadığından köy tespitinde her ilçeden, Türk boylarının (Azeri, Yerli, Terekeme, Türkmen) her birinden derleme yapılmasına önem verilmiş, bu doğrultuda derleme yapılacak köyler belirlenmiştir. Saha araştırması sırasında gidilen bir köyün malzeme ve kaynak kişi bulma konusunda bizi yönlendirmesi de köy tespitinde faydalı olmuştur.

Derlemeler; 25.06.2011 tarihinden itibaren Kars’ta geçirilen 60 günlük süre zarfında, Kars sınırlarında yaşayan Azeri, Yerli, Terekeme, Türkmen grupların bulunduğu Kars iline bağlı 80 yerleşim yerinden saha araştırması çerçevesinde seçilen

belirli yaş aralıklarındaki kaynak kişilerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmesi ile yapılmıştır. Görüşmeler sırasında hazırlanmış olan görüşme formu kullanılmıştır. (→ Ek:1 Görüşme Formu).

Saha araştırması esnasında (kaynak kişilerle) yapılan görüşmeler ses kayıt cihazı yardımıyla kayda alınmıştır. Ancak konuşmaların kaydedilmesinin kaynak kişide yarattığı tedirginliğin derlemeyi olumsuz etkilemesi, kaynak kişinin ses kayıt cihazı açık olduğunda konuşmak istememesi gibi durumlarda kaynak kişilerin rahatsızlıkları dikkate alınarak derlemeler ses kayıt cihazı kullanılmadan not alma yöntemiyle yapılmıştır.

Kaynak kişi seçiminde bir sınırlamaya gidilmemiş; -kadınlar, çocuklar, köyden uzun süreli olarak ayrılmamış veya kısa süre önce ayrılmamış olanlar, öğrenim görmemiş veya sadece okuma yazma bilenler, ağız özelliklerini koruyanlar- her yaş grubundan, her eğitim seviyesindeki kişilerden derleme yapılmıştır. Derlemeler bazen kahve, cami avlusu, taziye çadırı gibi kalabalık katılımın olduğu ortamlarda gerçekleştirilmiş, böylece birçok kaynak kişiden aynı anda malzeme derlenmiştir. Bu şekilde derlemelerde kişilerin birbirlerini düzelttikleri, söylenenleri tamamladıkları gözlemlenmiştir. Derleme yapılan köyden olmayan evlenmek suretiyle veya göç yoluyla yer değiştirmiş kişiler; derleme yapıldığı köyde gösterilmiş, doğup büyüdüğü köyler ayrıca belirtilmiştir. (→ Ek:2 Derleme Yapılan Kaynak Kişi Listesi)

Derlemeler; çoğunlukla tek tek sözcük derleme, bazende bir konuda konuşturma şeklinde yapılmıştır. Kaynak kişilere hem “evlenme gelenekleri (kız görme, kız isteme, şirinlik, söz kesme, başlık, nişan, kına, düğün vs.), ölüm gelenekleri (ölmek üzere olan kimseye yapılanlar, cenazenin yıkanması, kabir işlemleri, yas günleri), yöresel kıyafetler, yöresel yemekler, yöresel el sanatları, yörede yetişen/ yetiştirilen bitkiler, beslenen hayvanlar, çocuk oyunları, yağmur duası, geçim kaynakları vs.” gibi konularda söz varlığını tespit etmeye yönelik sorular sorularak hem resimler üzerinden hem eşyalar gösterilerek hem de herhangi bir konuda konuşturularak kayıtlar tutulmuştur.

Kayıtlar, metin oluşturmaktan ziyade sadece söz varlığını tespit için bir elemeye tabi tutulmuş, belirlenen söz varlığı unsurları transkripsiyonu yapılarak yazıya aktarılmıştır. Kayıtların yazıya aktarımında Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'un 1997'deki Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni'nde "Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri" başlıklı bildirisinde önerdiği çeviri yazı alfabesi ile Kars İli Ağızları -Ses Bilgisi- eserindeki alfabe esas alınmıştır.

Elbette Kars ilinin söz varlığında derlemelerimiz dışında başka sözler de mevcuttur. Derleme Sözlüğü'nün tarihi itibarıyla; Kars ili ağızları söz varlığını, yıllar önce derlenmiş Kars iline ait söz varlığı ile bir arada gösteren hem derlemelerimiz de tespit ettiklerimizi genişletmek hem geçmişte derlenenlerin bugüne devam etmeyeni ya da bugün üzerine ekleneni veya o dönemde de yaşadığı hâlde derlemeler esnasında tespit edilememiş olanlarını tespit etmek ve Derleme Sözlüğü'deki malzeme ile derlemelerimiz arasında birbirini tamamlayan bilgileri görmek noktayı nazarından daha kapsamlı bir çalışma oluşturmak hedeflenmiştir.

Bu bağlamda; çalışma için kendi derlemelerimizle sınırlı kalınmamış derlemelerimizin yanında önceki derlemeler sonucunda tespit edilen Derleme Sözlüğü'ndeki söz varlıkları da burada bu ağzın söz varlığına aidiyeti açısından ele alınmış ve kendi derlemelerimizi destekleyici mahiyette bu söz varlıkları da çalışmaya eklenmiştir. Tezin kapsamı doğrultusunda bu tezde Kars ili olarak günümüz Kars ili sınırları esas aldığından Derleme Sözlüğü'nden faydalanırken madde başlarının tespitinde bu durum dikkate alınmış; buradaki malzeme bir elemeye tabi tutulmuştur. Derleme Sözlüğü için Türk Dil Kurumu tarafından 2009 yılında basılan "Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I-VI" esas alınmıştır.

Derleme Sözlüğü'nden alınan söz varlıklarının çalışmaya dâhil edilişleriyle ilgili izlenilen yol ve esaslar şu şekildedir:

1. Günümüzde Kars'a bağlı olmadığı tespit edilen yerleşim yerleri ve bu yerleşim yerlerinden derlenen söz varlıkları çalışmaya alınmamıştır.

a. Derleme Sözlüğünde Iğdır, Ardahan olarak Kars ili şeklinde gösterilen yerleşim yerlerinden derlenmiş söz varlıkları başta olmak üzere Derleme Sözlüğü'nde derleme yeri olarak Kars ili gösterilen ancak günümüzde Kars'a bağlı olmadığını kaynaklardan tespit ettiğimiz ilçelerden / köylerden derlenen söz varlıkları çalışmaya alınmamıştır. Bu yerler bugün Kars'a bağlı yerlerin yanında referans olarak verilmişse söz varlığı alınmış; derleme yerinde bu yerler gösterilmemiştir.

Örnek:

bibi Hala. (Tutak *Bayazıt, Kızılçakçak *Arpaçay, Taşburun *Iğdır) [DS I, s. 677] / (DS I, s. 677: Kızılçakçak *Arpaçay)

camah, camaḥ Yosun. (Mengeser *Beyazıt, İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kızılçakçak *Arpaçay) [DS II, s. 853] / (DS II, s. 853: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kızılçakçak *Arpaçay)

b. Ayrıca Derleme Sözlüğü'nde yer alan fakat günümüz Kars ili sınırları içinde, tarihi kaynaklarda ve sözlü derleme sırasında kaynak kişilerden sormak yoluyla edinilen bilgiler doğrultusunda tespit edilemeyen köylerinden derlenmiş söz varlıkları incelemeye dâhil edilmemiştir. Bu yerler bugün Kars'a bağlı yerlerin yanında referans olarak verilmişse söz varlığı alınmış, derleme yerinde bu yerler gösterilmemiştir. Bu söz varlıkları Derleme Sözlüğü'nde yer aldıkları ve Kars iline ait olarak gösterildikleri için EK: 4'te bir liste halinde sunulmuştur.

Söz konusu yerleşim yerlerinden gerek kaynak taramalarımız gerekse sözlüğün tamamı dikkate alındığında yazımında noktalama ve imla hatası yapıldığını ve günümüz Kars iline bağlı ancak Derleme Sözlüğü'nde gösterildiği ilçeye bağlı olarak Kars'ta ve kaynaklarda tespit edemediğimiz; bağlı olduğu ilçenin yıllar içinde değiştiğini düşündüğümüz yerleşmelerden derlenmiş söz varlıkları incelemeye dâhil edilmiştir. (→ Derleme Yapılan Yerleşmeler)

c. Ayrıca Derleme Sözlüğü'nde hem Ardahan'a hem Kars merkeze bağlı gösterilen “Büyükcincirop, Toreshev, Ölçek”; Ahıska ve Kars merkeze bağlı

gösterilen “Koyundere”; Iğdır’a aynı zamanda Kars merkeze bağlı gösterilen “Alkaner, Batioğuz, Bayraktutan, Taşburun, Karakoyunlu” köyleri günümüzde ilgili ilçeye -Ardahan, Ahıska ve Iğdır- bağlı tespit edilmiş; ancak merkeze bağlı olarak kaynaklarda tespit edilememiştir. Derleme Sözlüğü’nde bu köylerin bugün bağlı oldukları ilçeler yanında yer alması; ancak köy ve ilçe arasında virgülün olması durumu sağlıklı bir karar vermeyi güçleştirmektedir. Bu durum; bir noktalama hatası olarak değerlendirilebilir veya dönem şartları itibariyle düşündüğümüzde bu köyler, merkeze bağlı; ancak idari statü değişikliği ile sonraları ilçe olmuş veya başka bir ilçeye bağlanmış da olabilir. Yaptığımız araştırmalar ve sözlüğün tamamının dikkate alınması neticesinde Eski Kars’a ait olduğunu düşündüğümüz; tez konumuzun sınırları gereği almamamız gereken; ancak bir noktada da tereddütte kaldığımız bu söz varlıkları –Derleme yeri arasında bugünkü Kars ili sınırları içerisindeki yerler olanlar hariç- çalışmaya alınmamıştır. EK: 4’te bir liste halinde sunulmuştur.

2. Derleme Sözlüğü’nde Ardahan ili Çıldır ilçesine bağlı olarak yer alan ancak 23 Kasım 1997 ve 23179 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İçişleri Bakanlığı’nın 21.11.1997 tarih ve 97/48293 sayılı sınır tespit kararı ile Ardahan ili Çıldır ilçesinden ayrılarak Kars ili Arpaçay ilçesine bağlanan “Doğruyol (Cala), Göldalı (İrişli), Kakaç ve Gülyüzü (Pekreşen) köylerinden derlenen söz varlıkları sözlüğe alınmış ve derleme yeri “Çıldır” olarak bırakılmıştır¹.

3. Derleme Sözlüğü’nün önsöz bölümünde verilen bilgiler ve kaynak taramalarımız dikkate alındığında il adlarında –Kr. kısaltması yerine yazım hatasıyla “Kn., –Krk.” kısaltmalarıyla gösterildiğini ve Kars’tan derlenmiş olduğunu düşündüğümüz madde başları çalışmaya dâhil edilmiştir: **aran (II) -1** “Ova, kuytu, sıcak yer, kışlak” (DS I, 298: Taşburun, *Iğdır, Toreshev *Ardahan, *Göle, Kızılçakçak, *Arpaçay, –Krk.), **cufut (II)** “Çingene” (DS II, s. 1009: İrişli, Bayburt *Sarıkamış –Kn)

¹ Resmi Gazete, Sınır Tespit Kararları, Kasım, 1997, s. 19. (Çevrimiçi)
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23179.pdf>, 20 Mart 2022.

4. Derleme Sözlüğü'nden alınan söz varlıklarında referanslar Derleme Sözlüğü'nde gösterildiği şekilde çalışmaya alınmıştır. İdari alandaki farklılıklar, yer adlarının değişmesi gibi durumlarda kaynağa müdahale edilmemiş, “yer adları sözlüğü” hazırlanmıştır. (→ Ek:3 Kars İli Yer Adları Sözlüğü).

5. Yazım kuralı olarak Türk Dil Kurumu tarafından 2009 yılında hazırlanan Yazım Kılavuzu esas alınmıştır. Derleme Sözlüğünden yaptığımız iktibaslarda görülen -imla hatası, harf düşüklüğü, fazlalığı gibi- durumlara müdahale edilmemiş, kaynaktaki imla aynen korunmuştur.

6. Derleme Sözlüğü'nde tam bir transkripsiyon kullanılmadığı; yer yer bazı kelimelerde, bazı maddelerde transkripsiyona gidildiği görülmektedir. Çalışmada; gerek incelemede gerek sözlükte madde başları ve iç maddelerde tam transkripsiyon uygulanmıştır. Bu durumda Derleme Sözlüğü'nde olan ve tarafımızca da tespit edilen söz varlıklarında transkripsiyonlu şekil verilmiş, Derleme Sözlüğü'ndeki biçim referansın sonunda gösterilmiştir.

Örnek:

garaltıya söyle- “arkasından kötü konuşmak” (Aşağısallıpınar *Sarıkamış; Göldalı *Arpaçay; DS III, s. 1919: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘garaltıya söyle-’)

baş éle- “1. bir işi bitirmek” (Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 557*: Kızılçakçak *Arpaçay); “2. başa çıkmak, gücü yetmek, hakkından gelmek, yenmek üstün gelmek” (DS I, s. 557*: Kızılçakçak *Arpaçay)

7. Tanımlamalarda Derleme Sözlüğü'ne göre daha geniş veya daha dar anlamlar söz konusu ise bunlar; Derleme Sözlüğü'nden farkına işaret etmek üzere “1a.” şeklinde gösterilmiştir.

Örnek:

bol bolamat “1. bol bol, döke saça, geniş” (DS I, s. 734-735: Kars); “1a. bol bol” (Subatan)

kır kır “1. at ve eşek çağırma ünlemi” (DS IV, s. 2825-2826*: Bayburt

*Sarıkamış “kır kır”); “1a. tay çağırma ünlemi” (Porsuklu *Susuz)

ganğal *is. bot. 1.* Dikenli bir çeşit ot. (DS III, s. 1911: Kars ve köyleri ‘gangal’)

1a. Mor çiçekli, dikenli, uzun, gövdesi soyulup yenilebilen bir çeşit bitki. (Çakmak, Karakaş; Meydancık *Arpaçay; Boyalı *Sarıkamış)

8. Madde başı, yalnızca il merkezinde kullanılıyorsa derleme yeri (Kars) şeklindeki yazılmıştır. Merkez ilçeye bağlı köylerden derlenmişse sadece köy ismi yazılmış; sözcük ilçelerden derlendiyse ilçe adından önce * işareti kullanılmış, ilçe köylerinden derlenmişse köy adı bağlı olduğu ilçe belirtilerek yazılmıştır. Bir sözcüğün kullanımı birçok yerde tespit edilmişse; köy isimleri arasına (,); sözcük birden fazla ilçede tespit edilmişse ilçe isimleri arasına (;) konularak sıralanmıştır.

9. Derleme Sözlüğü’nden alınan örneklemelerin sözlüğe dâhil edilişleri, işlenişi hususunda uygulanan yöntemle ilgili detaylı bilgi sözlüğün girişinde verilmiştir. (→ Üçüncü Bölüm; 3. Sözlük ve Dizinler).

01.07.2014 tarihinden itibaren ikinci kez bölgeye gidilmiş, 01.07.2014-15.09.2014 tarihleri arasında -bazı köyler ikinci kez gidilen köyler olmak üzere- 48 yerleşim yerinden belirli yaş aralıklarındaki kaynak kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylece Kars iline bağlı 104 köyden derleme yapılmıştır. Tezde derlemelerin tamamına yer verilmemiş; köy sayısı belli bir sayıda sınırlandırılmıştır. İncelenen söz varlığı malzemesi 94 köydür.

Bölgeye ikinci gidişte ayrıca Derleme Sözlüğü’nde Kars iline ait gösterilen kelimeler yöre halkına tek tek sorulmuştur. Sorulan kelimelerden bazılarının zaman içerisinde kültür hayatından, yaşam hayatından, dil hayatından geri çekildiği tespit edilmiştir. Kaynak kişiler, sorulduğunda hafızalarında büyüklerinden bu kelimeleri duydukları bilgisini vermişler; ama kendilerinin kullanmadıklarını beyan etmişlerdir. Bölgeye ikinci defa gidilmesi; bölgeyi detaylı bir şekilde tanıma ve çalışma açısından geliştirici ve yararlı olmuştur.

Görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin çözümü ve yorumlanmasında, bu alanda hazırlanmış çalışmaların da ışığı altında yapılmış olan yorum ve değerlendirmelerde temel ilke; dayalektoloji kurallarına ters düşmeme ve objektiflik olmuştur. Verilerin çözümü ve yorumlanması bilimsellik kaygısı öne çıkarılarak yapılmıştır.

Etnik Yapı

Çalışma alanımız olan Kars; tarihi süreç içinde pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış ve göçlerle bir çok Türk'ün yerleşim yeri olmuştur. Kars'ın günümüzdeki nüfusunu oluşturan halk; çok çeşitli tarihi olaylar neticesinde ve çok değişik zamanlarda bu topraklara gelip yerleşmişlerdir. Ayrıca 19. yüzyılın başlarında artan Rus baskısı; Azerbaycan'ın çeşitli yerlerinden farklı zamanlarda kalkan kitleler hâlindeki Türk topluluklarının Kars topraklarına gelip yerleşmesine neden olmuştur. (Ercilasun, 2002: 31). Günümüzde yerli nüfus dışında Karapapaklar, Azeriler, Türkmenler, Posof'tan göç eden yerli halk, Kürtler ilin toplumsal yapısını oluşturmaktadır.

Etnik yapı bakımında çeşitlilik gösteren Kars ilinde birçok ağız konuşulmaktadır. İncelediğimiz Kars ağızları; günümüz Kars sınırları içerisinde, bugün Kars topraklarında yaşayan beş ayrı Türk koluna aittir. Yöreye ilgili yapılmış çalışmalardan ve derlemelerimiz esnasında sözlü kaynaklardan edindiğimiz bilgiler ışığında Türk boyları hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Kars Yerlileri

Kars yerli ağız ile konuşanların oluşturduğu, en büyük kitleyi meydana getiren gruptur (Ercilasun, 2002: 35). Kars yerlileri “Yerli öz Kars ahalisi” tabiri ile eskiden beri buraya yerleşen Türk ahalisi kastedilmektedir (Caferoğlu, 1995: XIX). Doğu Anadolu'da büyük bir ağız bölgesi oluşturan bu etnik grup; 11. yüzyıldan itibaren buralarda teşekkül etmeye başlamıştır. (Ercilasun, 2002: 35). Kısmen Anadolu içlerine kısmen de Kafkasya Azerbaycan'ına göç etmişler de tekrar bu bölgeye gelerek yerleşmiş ve kendi ağız özelliklerini bir dereceye kadar muhafaza edebilmişlerdir. Ağızları, Erzurum ağızıyla aşağı yukarı aynı olmakla birlikte değişik urukların ve Azeri muhacirlerinin etkisi altında kalmışlardır (Caferoğlu, 1995: XIX).

Yerliler Kars'ın birçok ilçesinde yerleşik olan bir topluluktur. Azeri ve Terekemelerin “Bezbaş” ve “Haşıl yiyen” olarak adlandırdığı bu grup; Kars, Arpaçay, Kağızman, Sarıkamış, Selim, Susuz ilçe merkezleri ile bu merkezlere bağlı köylerde yaşarlar (Ercilasun, 2002: 35). Derlemeler esnasında (2011 yılında) Kağızman'da yerli

halkın yaşadığı Camuşlu, Çeperli, Çilehane, Kozlu, Kötek, Tunçkaya” olmak sadece üzere altı köy tespit ettik.

Kars Terekemeleri yahut Karapapakları

Kars’taki bir diğer Türk kolu Terekemeler (Karapapak Türkleri)’dir. Karapapak ve Terekeme aynı topluluğa verilen isimdir. Ahmet Caferoğlu’na göre aynı uruğun yerleşik olanlarına Karapapak, göçebe olanlarına ise Terekeme denilmiştir (Caferoğlu, 1995: XIV). Ercilasun’a göre, Karapapak tâbiri; 1828’den sonra Kars’a gelen, eskiden beri yerleşik olan Çıldır ilçe ve köylerinde yaşayanlar için kullanılmaktadır. Terekeme tâbiri ise; 1921’den sonra Kars’a gelen, daha çok merkez köyleri olmak üzere Selim, Sarıkamış, Göle, Arpaçay köylerinde yerleşen ve yakın zamana kadar göçebe olanları ifade etmektedir (Ercilasun, 2002: 41). Selahettin Dünder’a göre, Karapapak adı Terekeme adından önce kullanıldığından Karapapak adı Terekeme adının isim atasıdır (Dünder, 2019: 35).

Karapapakların menşei hakkında kaynaklarda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Zeki Velidi Togan “Karapapak” yahut “Karaböcek” arap membalarından Dımışkî’de, El- Nedirî ve İbni Haldunda (Karabörklü) ve Rus vak’anüvislerinde (Çorniye Klobuki) ve Moğol vekayinamelerinde (siyah külâhan) diye bilinen, bir kısmı da bugün Türkistan’da Amu-Derya deltasında “Kara-kalpak” namı ile yaşayan ve oradan yayılan bir Kıpçak kabilesidir” görüşündedir (Ercilasun, 2002: 41). Ahmet Caferoğlu’na göre; bu mesele ciddi bir araştırmaya muhtaçtır (Caferoğlu, 1995: IV). Fahrettin Kırzioğlu; Terekemelerin Kun/Hun, Sabir ve Kazar/Hazar gibi Oğuz olmayan Türk kollarının torunları olduğunu iddia etmektedir (Kırzioğlu, 1953: 197). Ahmet Bican Ercilasun, Kırzioğlu’nun iddiasını yanlış bulmakta, Togan’ın görüşünün ise tamamlanmaya muhtaç olduğunu ifade etmektedir. Ercilasun; gerek ağızlarında tespit ettikleri hem Kıpçak hem Oğuz-Türkmen hususiyetlerinden gerek tarihi kaynaklardan hareketle, Karapapaklar yahut Terekemeler’in; Türkmenlerle Kıpçaklar’ın kaynaşmasından meydana geldiği görüşündedir. Tarihi kayıtlar, bugün Karapapakların en çok bulundukları Kazak ve Borçalı bölgelerinin daha Selçuklular çağında Türkmenleştğini ortaya koymaktadır. Karapapakları meydana getiren birinci tabaka; 11. yüzyılın sonlarıyla 12. yüzyılın başlarındaki bu Türkmen tabakasıdır. 12.

yüzyılın ikinci çeyreğinde başlayan Kıpçak akınları ile 12. yüzyılın sonlarına kadar süren Kıpçak yerleşmelerinin oluşturduğu tabaka, Karapapakları meydana getiren ikinci tabakadır (Ercilasun, 2002: 41-42). Selahettin Dünder; Terekeme / Karapapak Türklerinin ilk tarihi izlerinin Türkçe konuşan Türk kavimlerine dayandığı görüşündedir (Dünder, 2019: 27).

1828’de Kazak bölgesinden gelen Karapapaklar’dan sonra; bugün Ermenistan’daki Akbaba nahiyesi ile Gürcistan’ın Tiflis dolaylarından ve Kazak, Borçalı bölgesinden 1921’de gelenler Kars’taki ikinci Terekeme grubunu oluşturmaktadır. Geliş bölgelerine göre “Ağbaba Terekemeleri” ve “Gürcistan Terekemeleri” olarak adlandırılan Terekemelerden Ağbaba Terekemeleri; Akbaba nahiyesindeki Ördekli, Hamasa, Balıklı, Sanık, Göllü ve Garabulah köylerinden gelmiştir. Gürcistan Terekemeleri; Borçalı’daki Aran Arıklısı, Orzuman, Karayazı, Kepenekci; Kazak bölgesindeki Soğukbulak, Karayazı; Tiflis civarındaki Darvas, Bezekli, Kamerli, Yırgançak, Ağalık, Fehralı; Ahılkelek bölgesindeki Hosbiya, Lebis, Göyye köylerinden gelmiştir (Ercilasun, 2002: 46).

Terekemelerin / Karapapakların Türkiye’ye gelişleri 1828 Türkmençay Antlaşması ile başlamış, Birinci Dünya savaşındaki göçle yoğun bir biçimde devam etmiş (1915’den itibaren), Kurtuluş savaşı ile son bulmuştur (1920 /1921). Ve son “kaç ha kaçlar”ın olduğu göç dalgasında yoğun olarak o zamanki Kars topraklarına gelip yerleşmişlerdir (Dünder, 2019: 29).

Caferoğlu; “Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar” eserinde Kars’ta aşağı yukarı yüz ön dört Terekeme köyünün bulunduğunu ve ağızlarının Azerbaycan’ın Gence ağzına oldukça yakın olduğunu kaydetmiştir (Caferoğlu, 1995: XV).

Rus kaynaklarından hareketle Kars’taki Karapapakların 1883-1893-1897-1910 yıllarındaki nüfuslarını veren Mirza Bala; Karapapakların Kars merkezde 63, Ardahan’da 29, Kağızman’da 7 köyde yaşadığını nakletmiştir (Bala, 1952: 331). Derlemelerimiz esnasında Kağızman’da Karapapak köyüne rastlamadık.

Kars'ta Terekemelerin (Karapapakların) yerleşik olduğu köyler² şunlardır:

Kars merkez ilçeye bağlı; Akbaba (Ardos), Ataköy (Mağaracık), Aydıncı (İslamsor), Ayakgedik, Azat, Bekler, Bozkale, Büyükboğatepe, Çağlayan (Hınzırık), Dikme, Hacıveli, Küçükboğatepe, Kümbetli (Ladıkars), Mağaracık, Maksutçuk, Merkez kale, Tekneli köylerinde oturmaktadırlar. Ayrıca Çakmak, Kocabahçe (Alo), Mezraa /³ Mezire, Başgedik, Boğazköy (Melikköy), Subatan ve Yolaçan (Kamasor, Cumhuriyet) köylerinde de çok sayıda Terekeme yaşamaktadır. Yine Kars merkezde de birçok Terekeme vardır. Başgedikler bucağına bağlı Ayakgedikler / Ayakgedik, Duraklı, Kuyucak, Ortagedikler köylerinde de Terekemeler yaşamaktadır. Başgedikler Bucak merkezinin birçoğu Terekemedir. (Ercilasun, 2002: 44; Dündar, 2019: 56). Ayrıca şu köylerde de Terekemeler diğer unsurlarla birlikte yaşamaktadırlar: Esenkent (Cala), Eşmeyazı, Hamzagerek / Hamzakerek, Oğuzlu. (Ercilasun, 2002: 44; Dündar, 2019: 56).

Arpaçay ilçe merkezine bağlı; Akçakale, Akmazdam (Zöhrap Yaylası), Arslanoğlu, Aydıngün, Bardaklı, Bozyiğit, Burçalı /Burcalı, Carcioğlu / Çarçioğlu (Cercioğlu), Çanaksu, Dağköyü (Dağköy), Doğruyol, Göldalı, Gönülalan (İğnezor), Gülyüzü, Güvercin, Hasançavuş, ibiş, Kağaç, Karakale, Kardeşetepe, Kırac, Koçköy, Kuyucuk, Kümbet, Polatköyü / Polatköy, Taşbaşı, Taşköprü, Tomarlı (Veneze) köylerinde oturmaktadırlar. Ayrıca Arpaçay ilçe merkezinin birçoğu Terekemedir. (Ercilasun, 2002: 43-44; Dündar, 2019: 56). Ayrıca Akçakale (Ağcakale), Gediksatılmış, Güvercin, Küçük Çatma (Küçük Perkit-Küçük Pergit), Kümbet, Söğütlü köylerinde de Terekemeler diğer unsurlarla beraber yaşamaktadır (Ercilasun, 2002: 44).

Akyaka ilçe merkezine bağlı; Boyuntaş, Cebeci, Çamışlı (Camuşlu), Çetindurak, Demirkent, Duraklı, Esenyurt, Hacıpiri, Geçit, İncedere, Kalkankale, Karahan, Süngüderesi (Kızıлтаş), Kayaköprü, Sulakbahçe (Dilan), Üçpınar (Möküz),

---

² Kaynaklardan edindiğimiz bilgilerle, derlemelerimiz sırasında sözlü kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda parantez içinde, köylerin eski isimleri genellikle tarafımızca yazılmıştır. Ayrıca köyler ve bağlı olduğu ilçeler; bugünkü idari taksimata göre yazılmıştır.

³ Kaynaklarda farklı şekilde yazılan köy isimleri / işaretleriyle gösterilmiştir.

Yerli kavak (Seydi) köylerinde oturmaktadırlar. Akyaka merkezinin de birazı Terekemedir (Ercilasun, 2002: 44). Ayrıca şu köylerde de Terekemeler diğer unsurlarla birlikte yaşamaktadırlar: Kalkankale (Tiknis), Kürekdere (Ercilasun, 2002: 44; Dündar, 2019: 56).

Susuz ilçesine bağlı; Çamçavuş, İncesu, Yolboyu (Büyük Zayım-Büyük Zaim) köylerinde oturmaktadırlar. Ayrıca Kızıroğlu ve Porsuklu köylerinde de Terekemeler yaşamaktadır. İlçe nüfusunun çoğunluğu Terekemedir (Ercilasun, 2002: 44; Dündar, 2019: 57).

Selim ilçe merkezinin çoğunluğu Karapapaktır. İlçeye bağlı; Bayburt, Bölükbaş, Darboğaz (Zellice), Eskigeçit (Bezirgangeçit), Kamışlı, Ortakale köylerinde oturmaktadırlar. Gürbüzler (Verişan), Bezirgan geçidi, Yenice, Benlahmet (Benliahmet), Koşapınar, Yolgeçmez köylerinde de Terekemeler yaşamaktadır. (Ercilasun, 2002: 44; Dündar, 2019: 56).

Sarıkamış ilçe merkezinin yanı sıra ilçe merkezine bağlı Hamamlı, Koşapınar, Yolgeçmez köylerinde de Terekemeler yaşamaktadır (Ercilasun, 2002: 44; Dündar, 2019: 57)⁴.

Kars Azerileri

Karstaki bir diğer Türk kolu Azerilerdir. Sünni olan Kars yerlileri ve Terekemeleri tarafından daha çok “Şia” olarak adlandırılan (Ercilasun, 2002: 47) asıl yerleşim yerleri Tuzluca, Iğdır, Aralık ilçelerini içine alan Sürmeli çukuru olan Azerilerin, yörede kalabalık olarak yaşadıkları bölge Arpaçay ilçesidir. Ayrıca bugün Kars merkeze bağlı Başgedikler bucağının pek çok köyü Azeridir. Kars merkez ilçe ve ilçeye bağlı bazı köylerde de çok sayıda Azeri yaşamaktadır (Ercilasun, 2002: 46-47).

---

⁴ Kars Terekemeleri ve köylerdeki Türk boyları hakkında bilgi veren Koçköy’ünden Sultan Aydın’a teşekkür ederiz.

Teşekkül bakımından birkaç tabaka olarak ele alınması gereken Kars Azerilerinin ilk tabakasını, Sürmeli Çukurunda eskiden beri oturanlar oluşturmaktadır (Ercilasun, 2002: 47). Ercilasun'a göre, Sürmeli Çukuru ve Arpaçay'da yaşayan Azeriler daha çok Karakoyunlu ulusunu teşkil eden Karakoyunlu, Sa'dlu, Alpagut oymaklarından teşekkül etmiştir. İkinci tabakayı ise Sürmeli Çukuruna Kuzey Azerbaycandan ve Gence ile Karabağ'dan göç eden azeriler oluşturmaktadır (Ercilasun, 2002: 48).

Kars'ta Azerilerin yerleşik olduğu köyler şunlardır:

Merkez ilçe Başgedikler bucağına bağlı Bayraktar, Bekler, Büyük Aküzüm, Karakaş, Küçük Pirveli, Külveren, Soylu, Tazekent, Yağikesen, Yalçınlar, Yılanlı köylerinde yaşamaktadır. Hamzagerek, Oğuzlu köylerinde de Azeriler diğer boylarla birlikte yaşamaktadırlar. Yine merkez ilçeye bağlı Hacıveli, Yolaçan köylerinde de Azeriler yaşamaktadırlar (Ercilasun, 2002: 47).

Arpaçay'da ilçe merkezine bağlı Bacıoğlu, İbişköy, Kayadöven, Mescitli, Meydancık, Taşdere köylerinde oturmaktadırlar (Ercilasun, 2002: 47). Ayrıca Büyükçatma, Gediksatılmış, Küçükçatma köylerinde de Azeriler diğer gruplarla birlikte yaşamaktadırlar.

İlçe merkezinin çoğunluğunu Azerilerin oluşturduğu Akyaka ilçe merkezine bağlı; Akbulak, Aslanhane, Büyükkımlı, Büyükpirveli, Esenyayla, Küçük Aküzüm, Küçük Kımılı, Şahnalar köylerinde (Ercilasun, 2002: 47) oturmaktadırlar. Ayrıca Çetindurak, Demirkent, Çetinköy, Hacıpiri, Kalkankale, Kürekdere köylerinde de Azeriler diğer boylarla birlikte yaşamaktadırlar.

Kars içinde -çoğunlukla Yenimahalle ve İstasyon mahallesinde- oturan Azeriler; Molla Musahılar, Karakiliseliler, Kulubeğliler, Çobankereçiler olmak üzere başlıca dört gruba ayrılmaktadırlar. Bu isimler bu grupların geldikleri bölgeleri ve köyleri ifade etmektedir (Ercilasun, 2002: 49).

Türkmenler

Kars'taki bir diğer Türk kolu Türkmenlerdir. Tarihi devirlerde Türkmen tâbiri, genellikle müslüman olmuş Oğuzları ve Karluklar ifade ederken bugün Anadolu'nun çoğu yerinde kullanılan Türkmen tâbiri; Alevi Türkleri ifade eder. Kars'taki Alevi Türkler; sünni Türkler ve kendileri tarafından Türkmen olarak adlandırılmışlardır (Ercilasun, 2002: 35-36). Yörede Türkmen denildiğinde akla “Alevi” gelir (Erdoğan, Tazegül, 2011: 193).

Fahrettin Kırzioğlu'na göre, Türkmenler; Akkoyunlu Uzun Hasan çağında Kars'a gelmişlerdir (Kırzioğlu, 1953: 504). Ahmet Bican Ercilasun'a göre; bu görüşün doğru olması imkansızdır. Gerek Hanak'taki gerek Selim, Kağızman ve Sarıkamış'taki çok canlı hatıra ve rivayetler; Kars'taki Türkmenlerin Kars topraklarına gelip yerleşme tarihlerinin 1800'den daha geriye gidemeyeceğini göstermektedir. Ahmet Bican Ercilasun, bu yerleşmenin 1828-29 yılları Türk-Rus savaşlarını takip eden yıllarda vukubulduğu görüşündedir. (Ercilasun, 2002: 36-37).

Erdoğan'a göre; Karstaki Türkmenlerin büyük çoğunluğu, tahminen 100-150 yıl önce Divriği'den Osmanlı devletinin güvenlik amacıyla şahlık yöresine gönderdikleri Türkmenlerdir. Bu Türkmenler; Kars'ın Selim, Sarıkamış, Kağızman ilçelerine bağlı çeşitli köylere yerleşmişlerdir (Erdoğan, Tazegül, 2011: 194). Kars'ta 28, Ardahan'da 21 pare köy halkı “Türkmen” adıyla anılır (Erdoğan, Tazegül, 2011: 193).

Fahrettin Kırzioğlu “Kars Tarihi” eserinde” Türkmenler arasında “Sarıkamış Türkmenleri içinde Avşar oymağı; Sarıkamış'a bağlı Boyalı, Salut, Vartanut köylerinde Çepni oymağı ve Oluklu köyünde Çepni veya Çetmi oymakları olduğunu yazar (Kırzioğlu, 1953: 502-503). Ahmet Caferoğlu; Kars Türkmenlerinin asılları itibariyle Çepni olduğunu, aralarında Iğdır, Bayındır ve İmreli gibi boylara da raslandığını yazmaktadır (Caferoğlu, 1995: XVII).

Ahmet Bican Ercilasun; Garib Musalı, Ağuçen, Hıdır Abdallı, Erikli tabirlerinin Türkmen oymaklarını ifade ettiğini yazmaktadır. Kars'taki Türkmen köylerinden Sarıkamış, Selim ve Kars merkezine bağlı olanların tamamına yakın bir

kısmı; Kağızman-Kötek bucağına bağlı Kömürlü köyü Garib Musalı'dırlar. Kağızman'ın Kötek bucağına bağlı Paslı ve Yalnızagaç köyleri ve Selim'e bağlı Akpınar köyü Hıdır Abdallı'dır. Ayrıca Selim ve Sarıkamış'ın Garib Musalı Türkmen köylerinde de serpilmiş şekilde Hıdır Abdallılar vardır. Kağızman'ın Kötek bucağına bağlı Böcöklü köyü Türkmenleri Erikli'dir (Ercilasun, 2002: 39).

Kars Türkmenleri; oturak olup yerli Kars ahalisi ağzına yakın, düzgün bir ağızla konuşmaktadırlar. Yerli halk ile sıkı temasları sonucu öz ağız özelliklerini koruyamadıkları gibi; aralarında eski öz ağız özelliklerini muhafaza edenler de vardır. Caferoğlu Kars'taki Türkmen köylerinin sayısının kırk beşe yakın olduğunu yazar (Caferoğlu, 1995: XVII).

Kars'ta Türkmenlerin yerleşik olduğu köyler şunlardır:

Kars merkezde, Hacıhalil ve Karacaören köylerinde oturmaktadırlar (Ercilasun, 2002: 36). Hacıhalil ve Karacaören Türkmenleri; Kağızmanın Böcöklü, Çilehane, Kömürlü, Paslı, Purut (Çukurayva), Yalnızagaç köylerinden gelip yerleşen Türkmenlerdir (Erdoğan, Demir, 2011: 197).

Kağızmanda; Kağızmanın Kötek bucağına bağlı Böcöklü, Kömürlü, Paslı, Yalnızagaç köylerinde oturmaktadırlar (Ercilasun, 2002: 36)

Sarıkamış'ta; merkezin bir kısmı ile Asboğa (Asbuğa), Aşağı Salut, Boyalı, Yukarı Sallıpınar köylerinde oturmaktadırlar (Ercilasun, 2002: 36; Erdoğan, Demir, 2011: 197).

Selim'de yaşayan Türkmenler; kaza merkezinde (25 ev kadar); Akpınar, Akyar, (Aşağı) Alisofu /Ali Sofu, Aşağı Kotanlı, Büyükdere, Cavlak, Çaybaşı, Dölbentli, İğdir / İğdir, Karaçayır, Karnağaz, Katranlı, Mollamustafa, Tiknis, Yamaçlı, Yeşiltepe, Yukarı Kotanlı köylerinde oturmaktadırlar (Ercilasun, 2002: 36; Erdoğan, Demir, 2011: 197).

Ayrıca Arpaçay'ın Büyükçatma köyünde de bir miktar Türkmen vardır (Ercilasun, 2002: 36).

Ardahan- Posof Yerlileri

Kars'ta en eski teşekküle sahip gruplardan biri Ardahan-Posof yerli ağzıyla konuşan Türk kolunun meydana getirdiği gruptur. Halk arasında “Gagavan ve Çinçavat” isimleriyle anılan Ardahan- Posof yerlileri; 12. yüzyılda buralara hristiyan olarak gelip yerleşen Kıpçak akıncılarının çocuklarıdır. Ardahan, Hanak (Meşe Ardahan) ve Posof ilçe merkezleri ve bu merkezlere bağlı yerli köylerinde ve Çıldır'ın Kurtkale bucağı ile buraya bağlı yerli köylerinde; Çıldır merkezi ile merkeze bağlı Yıldırımtepe, Kuzukaya, Kaşlıkaya, Kotanlı, Doğankaya köylerinde ve Göl'e'nin kuzeyindeki bazı köylerde yaşamaktadırlar (Ercilasun, 2002: 32-33). Birçoğu Posof'tan Kars'ın çeşitli yerlerine göçmüşlerdir. Posof ilçe ve köylerinde yaşayanların büyük bir kısmı Ahıska'dan göçmedir (Ercilasun, 2002: 34).

Kars merkeze bağlı Bulanık; Selim' bağlı Tozluca ve Oluklu; Sarıkamış'a bağlı Bozat; Arpaçay'a bağlı Atçılar ve Yalınçayır halkı Posoftan göçmedir. Kars merkeze bağlı Mağaracık ve Kağızman'a bağlı Çallı köylerinde Posof göçmenleri yerli ve Terekemelerle birlikte yaşamaktadırlar (Ercilasun, 2002: 34).

Derleme Yapılan Yerleşmeler

Derleme Sözlüğü'nden alıntı yapıp haritada tespit edemediğimiz yerleşmeler:

Kaynaklarda rastlayamadığımız bu yerleşim yerlerinin bir kısmı; kanaatimizce yazım hatası sonucu isimleri yanlış yazılan yerleşmelerdir: Cola *Çıldır (Cala Çıldır), Dalarer *Arpaçay (Dalaver *Arpaçay), Gedere *Arpaçay (Cedere *Arpaçay), Kaçköy *Arpaçay (Koçköy *Arpaçay), Neveze *Arpaçay (Veneze *Arpaçay), Fellice *Sarıkamış (Zellice *Sarıkamış), *Selin (*Selim).

Bir kısım yerleşmeler ise Derleme Sözlüğü'nde gösterildiği ilçeye bağlı olarak Kars'ta ve kaynaklarda tespit edemediğimiz; kanatımızca yıllar içinde ilçeler arasında yer değiştirmiş köylerdir: **Kars Merkez:** Bayburt, Ergine, İrişli, Kümbet, Yenice, Zaim, Zaimköyü, Zarşat, Zellice. **Sarıkamış:** İrişli, Zaim, Zaimköyü, Zalim. **Selim Dikme.** **Arpaçay:** Bayburt, Zellice, Zarşat.

BİRİNCİ BÖLÜM

KARS İLİ AĞIZLARINDA ATASÖZLERİ, DEYİMLER, İKİLEMELER

1.1. ATASÖZLERİ

Atasözleri; atalardan kalan, gözlem ve tecrübelerle dayalı hükümleri gösteren, topluma mal olmuş, çoğunlukla mecaz anlamlı, anonim, kalıplaşmış, kısa özlü sözlerdir. Türkçe Sözlük'te “uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikteki söz, darbimesel” (Türkçe Sözlük, 2005: 140) şeklinde ifade edilen atasözlerini, Ömer Asım Aksoy “atalarımızın uzun denemeler sonucundaki hükümlerini genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak aktaran kalıplaşmış biçimleri bulunan özlü sözler” (Aksoy, 2018: 37) şeklinde tanımlamıştır.

Özkul Çobanoğlu ise atasözünü şu şekilde tanımlamaktadır: “yeryüzündeki bütün milletlerin atalarından kalmış; yol, yöntem gösteren, öğüt veren sözlerdir (Çobanoğlu, 2004: 1).

Doğan Aksan'a göre “bir dilin söz varlığı içinde yer alan atasözleri; bir toplumun bilgeliğini, deneyimlerini, dünya görüşünü ve anlatım gücünü yansıtan, yüzyıllarca yaşayabilen sözlerdir” (Aksan, 2018: 41).

Az sözle çok şey ifade eden atasözleri, genellikle mecaz anlatımlıdır. Söz dizimi bakımından incelendiğinde, cümle biçiminde olan atasözlerinde kelimeler bazen gruplar hâlinde bulunur. Çalışmanın bu bölümünde Kars ili ağızlarından tespit edilen Kars iline özgü; söyleyiş biçimleri, ses, şekil, anlam bakımından standart dilden farklılık gösteren, standart dile yakın ve kelime kadrosu bakımından bir veya birkaç sözcüğü farklı olan yöre ağızları atasözleri (dede baba sözleri), sentaktik açısından ele alınarak cümle yapıları ve içerdikleri kelime grupları bakımından incelenmiştir. Atasözlerinin günümüz Türkiye Türkçesine aktarımları cümle yapısında ele alındığından burada verilmiştir.

1.1.1. Atasözlerinde Kelime Grupları

Kelime grubu; bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak üzere belirli kurallar içinde yan yana gelmiş kelimeler topluluğudur (Karahana, 1993: 11). Özkan ve Sevinçli'ye göre kelime grubu; “tek kelimeyle karşılanan varlıkları, hareketleri, kavramları daha geniş bir biçimde belirtmek veya tek kelime ile ifade edilemeyen benzer durumları karşılamak için birden fazla kelime ile oluşturulan dil birlikleridir” (Özkan ve Sevinçli, 2019: 14). Kars atasözlerinde görülen kelime grupları; isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, isim-fiil grubu, zarf-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, kuvvetlendirme grubu, birleşik fiil grubu ve isnat gruplarıdır.

1.1.1.1. İsim Tamlaması

Bir ismin iyelik sistemi içinde, bir başka isimle oluşturduğu kelime grubudur. (Karahana, 1993: 13). İsim tamlamaları, atasözlerinde en çok görülen kelime gruplarından. İsim tamlaması, “belirtili isim tamlaması” ve “belirtisiz isim tamlaması” olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

1.1.1.1.1. Belirtili İsim Tamlaması

Birinci unsurunda ilgi eki bulunan isim tamlamasıdır. Bu isim tamlamasında vurgu, her iki unsur için de aynı ölçüdedir (Karahana, 1993: 14-17).

Adamı adam eliyen paradı, parasız adamin üzü ğaradı. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Adamin eti yeyilmez, gönü geyilmez; bir şirin dilinnen başga neyi var. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Ahıllı düşünene ğeder delinin uşahları ğapıda oynaşar. (Yolboyu *Susuz)

Atı atın yanına bağla, ya huyunna ya suyunna (tuyunna). (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Atın eyisi özüne ğamçı vurdurmaz. (Büyükpırveli *Akyaka)

At öler, tayı ğalar; namerdin neyi ğalar. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

At ölür, tayı ğalır; namerdin neyi ğalır. (Telek *Arpaçay)

Bıldırcının beyliyi arpa biçinine ğadardır. (Subatan)

Bıyığın ğıyvatını sağgala ğırma. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bir gözün bir göze heyri yoħdu. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bir gözün diğər göze foydası yoħdur. (Telek *Arpaçay)

Bir gözün öbür göze foydası yoħdu. (Porsuklu *Susuz)

Bizim tazıda hizliħ olmasa tilki bu eve dadanmaz. (Çamyazı *Sarıkamış)

Delinin ahlına iş salma. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Delinin ipinnen ğuyuya inilmez. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Derdsiz güzel olmaz, gözelin derdi olar. (Darboğaz *Selim)

Dirinin sahabı az olar, ölünün sahabı çoħ olar. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Dünyanın ğuyruğu uzundu. (Porsuklu *Susuz)

Ele iş gör kü Allah'ın hoşuna ğetsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ev evin üsdünde olmaz. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Evin küçüğü olacağına itin kuçiyi ol. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Geçinin uyuzlusu, gözenin üst başında su içər. (Altınbulak *Sarıkamış)

Ğeder ğazan ğarası, ğalar üzün ğarası. (Boyalı *Sarıkamış)

Ğeder ğazan ğarası, ğetmez yüzün ğarası. (Darboğaz *Selim)

Gelinin dili yoħ, ğaynenenin de imanı. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ğılıcının dalı da keser, ğavağı da keser. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Goy keçinin ölümü palıtdan olsun. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ğurda dediler ki “Senin boynun niye ğalındı”, o da dedi ki “Kendi işimi kendim göririm.” (Kırçıçeği *Susuz)

Ğurt ğocaldı mı köpeyin masğarası olur. (Subatan)

Güleyenin tarlası geleyen olar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Herkes evinin ğiblesini bilir. (Telek *Arpaçay)

Hesdenin halınnan ne bilir sağlar. (Porsuklu *Susuz)

Hırdanın huyunna, ucanın zorunna ğorh. (Boyalı *Sarıkamış; Yolboyu *Susuz)

İtin ahmağı odu ki ğayğanağdan pay umar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

İtin ğursağı yağ götürmez. (Telek *Arpaçay; Boyalı *Sarıkamış)

İtin hatırı yoğsa da sahabının hatırı var. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

İt itnen boğuşar yolcunun işi ras geler. (Yolboyu *Susuz)

İt itnen boğuşmasa yolcunun işi ras gelmez. (Yolboyu *Susuz)

Keçinin ölümü gelende çobanın deyneyine sürtüner. (Kümbetli)

Kirpinin isdemediği ot, deliğinin ağzında biter. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ğora çıt demeden korun bağı yarılır. (Kırçıçeği *Susuz)

Ğor ğora lağlanmasa korun bağı çatdar. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Korun istediği bir ğöz, Allah verdi iki ğöz; biri eyri biri düz. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Ğorun istediği iki ğöz, biri eyri biri düz. (Porsuklu *Susuz)

Körün taşı, kelin başına değır. (Boyalı *Sarıkamış)

Lalın dilinnen sahibi anlar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Malın sahabı ğereğ, oğlu yoğ babası ğereğ. (Darboğaz *Selim)

Ot kökünün üstünde biter. (Telek *Arpaçay)

Ot kökünün üstünde piter. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Saman bazarında mücevherin giymeti olmaz. (Tepecik *Arpaçay)

Tohun ajdan ne havarı var. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Tohun ajdan ne heberi var. (Boyalı *Sarıkamış)

Yetim böyüyer, Azreyel'in kötülüğü özüne galar. (Darboğaz *Selim)

Yohuşun dibinde ata arpa kâr etmez. (Kümbetli; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Zaralın harasınnan dönsen kardı. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Zenginin gönlü olana gader fakirin (nökerin) canı çıhar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Zenginin gönlü olana gader fukaranın canı çıhar. (Telek *Arpaçay)

- Bir kısım atasözleri doğrudan belirtili isim tamlaması yapısındadır.

Gelinin ayağı, çobanın dayağı. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Körün daşı, kelin başı. (Yolboyu *Susuz)

- İsim tamlamasının tamlayanı ve tamlananı kelime grubu olabilir (Karahan, 1993: 16).

1.1.1.1.1. Tamlayanı Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması

Allah kolih göçün hağgını keliğ goça goymaz. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bey vëren atın tişine bahılmaz. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bir ağacın gölgesinde bin can goyun yatar. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bir atın ayvazı bir almadır. (Darboğaz *Selim)

Bir atın ayvazı bir elmadı. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Yolboyu *Susuz)

Bir kez tökezleyen atın başı vurulmaz. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bir nahırın adını bir dana batırır. (Telek *Arpaçay)

Bir nahırın adını bir dırıhlı dana batırır. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Boynuzsuz göçün hağğı boynuzluya ğalmaz. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bu degirmanın suyu nerden gelır? (Kırçıçeği *Susuz)

Bu deyirmenin suyu hardan gelır? (Porsuklu *Susuz)

Erkeñ ğuşun yuvası olmaz. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Erkek atla bekar ğızın baħdına atılmaz. (Boyalı *Sarıkamış)

Ėaħan öküz, yatan öküzün başına sıçar. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ėarır itin ğuyruğu götünde olar. (Porsuklu *Susuz)

Ėarib itin ğuyruğu götünde olur. (Telek *Arpaçay)

Huyunu bilmediyin atın dalına kēşme. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Sağ gözün sol göze faydası yoħdur. (Kırçıçeği *Susuz)

Süt veren ineğın memesı kesilmez. (Kümbetli; Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Uzun saçlının ahı yerde ğalmaz. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Yeyici ğuşun rızğısını Allah yetirir. (Kümbetli; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

1.1.1.1.2. Tamlananı Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması

Delinin de bir saħabı olur. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Delinin de (bir) saħibi olar. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ğomşu ğomşu olsa, ğomşu ğızının aleyhine ğonuşmaz; ğomşunun kör ğızı da ğocaya gider. (Boyalı *Sarıkamış)

Ğomşu ğomşu olsa, ğomşunun kör ğızı ğocaya gider. (Boyalı *Sarıkamış)

Suyun lal ahanı, insanın yere ba hanı. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

1.1.1.1.3. Tamlayanı ve Tamlananı Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması

Kör atın kör alıcısı olar. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Her ıgıdın bir soğan doğraması vardır. (Handere *Sarıkamış)

1.1.1.1.4. Tamlayanı Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması

Er arvadın döğüşü, yaz günün yağışı. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ğomşu ğomşu olsa, ğomşu ğızının aleyhine ğonuşmaz; ğomşunun kör ğızı da ğocaya gider. (Boyalı *Sarıkamış)

Herkes öz evinin ğıvlasını bilir. (Porsuklu *Susuz)

1.1.1.1.5. Tamlananı Belirtsiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması

Geçinin uyuzlusu, ğözenin üst başında su içer. (Altınbulak *Sarıkamış)

Herkesin öz pisdiyi özüne ğalar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

1.1.1.1.6. Tamlayanı Sıfat-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlaması

El tutanın eli kesilmez. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ev yıhanın evi olmaz. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ğoyunu olmayanın bıçağı kesgin olar. (Boyalı *Sarıkamış)

Çoyunu olmuyanın bıçağı kesgin olar. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Çoyunu olmuyanın bıçağı kesgin olur. (Handere *Sarıkamış)

Poh yeyenin gışığı belinde olar. (Porsuklu *Susuz)

1.1.1.1.7. Tamlayanı ve Tamlananı İsim-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlaması

Acı acı çalışmanın datdı datdı yemesi var. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

1.1.1.1.8. Tamlayanı İkileme Olan Belirtili İsim Tamlaması

Er arvadın doğuşu, yaz günün yağışı. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

1.1.1.1.9. Tamlayanı İsnat Grubu Olan Belirtili İsim Tamlaması

Ağzı açığın malını gözü açığ yiyer. (Telek *Arpaçay)

1.1.1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Birinci unsurunda ilgi eki olmayan tamlamadır. Bu tamlama; belirsiz, genel bir nesneyi, bir türü karşılar (Karahana, 1993: 14-15).

Bıldırcının beyliyi arpa biçinine gadardır. (Subatan)

Bir gün gelen gül üsdüne, her gün gelen kül üsdüne. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Dana poğu suva tutmaz. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Doğruluğ dos gapısıdır. (Yolboyu *Susuz)

El elinnen tiken yolma, tikene de yazıdır. (Subatan)

El epbeğinnen garın doymaz. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

El ğızı ğardaşı ğardaşa düşman yapar, dos yapmaz. (Gönülalan *Arpaçay)

El sözünnen gerdeğe girilmez. (Porsuklu *Susuz)

Ev danası ev öküzünnen ğorħmaz. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ev danasınnan öküz olmaz. (Telek *Arpaçay; Yolboyu, Porsuklu *Susuz)

Ev danası öküz olmaz. (*Kağızman; Handere *Sarıkamış)

Eylenir kılıç yarası, eylenmez dil yarası. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Gèder ġazan ġarası, ġalar üzün ġarası. (Boyalı *Sarıkamış)

Gèder ġazan ġarası, ġetmez yüzün ġarası. (Darboğaz *Selim)

Gèder ġılış yarası, ġetmez dil yarası. (Darboğaz *Selim)

Genç gözüynen at, yaşlı gözüynen ġız al. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ġızı öz başına ġoysan ya toycuya ġeder ya zurnacıya. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ġol ġırılar, yen içinde ġalar. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ġonaħ ġonaħı sevmez, ev sahabı hêşbirini sevmez. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ġoyunu ġoyun eyağınnan, keçiye keçi eyağınnan asallar. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ġurda dèdiler “Boynun niye ġalındı?”, “Öz işimi özüm görörem de onlandı.” dèdi. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ġurda dediler ki “Senin boynun niye ġalındı”, o da dedi ki “Kendi işimi kendim görjrim.” (Kırçiçeği *Susuz)

Her ġuş öz bacasında öter. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Her ġuş öz ġenedinnen uçar. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Her igidin bir soğan doğraması vardır. (Handere *Sarıkamış)
Herkes kendi ölüsüne ağlar. (Kırçiçeği *Susuz)
Herkes öz etdiyini bular. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
Herkes öz etdiyinnen utanar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
Herkes öz ölüsünü ağlar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
Herkes sağgız çiyner, Kürt gızı dadını çıkarar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
Heyret sümüyünnen it kökelmez. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
İt gursağı yağ götümez. (Darboğaz *Selim)
İt gursağı yağ götürmez. (Kümbetli; Yolboyu, Porsuklu *Susuz)
Keçi can hayında, gasap piy hayında. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
Öy danası (danasınnan) öküz olmaz. (Darboğaz *Selim)
Saman bazarında mücevherin gıymeti olmaz. (Tepecik *Arpaçay)
Sıçandan düşen (olan) davarcıh dibi keser. (Altınbulak *Sarıkamış)
Şeytannan çoh bilen yoħdu, nehlet hالتاس boynuna geçer. (Büyükdurduran *Akyaka; Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
Yamandır baş ağrısı, daha yamandır yaman evlat. (Polatköy *Arpaçay)
Zehmeri ayında çiyelem olmaz. (Darboğaz *Selim)

- Bir kısım atasözleri doğrudan belirtisiz isim tamlaması yapısındadır.

El ağzı, çuval ağzı. (Boyalı *Sarıkamış; Yolboyu *Susuz)
El bahımı, göz duzağı. (Boyalı *Sarıkamış; Yolboyu *Susuz)
El bahımı, göz tusdağı. (Darboğaz *Selim)
Elti eyrisi, balta eyrisi. (Polatköy *Arpaçay)

1.1.1.2. Sıfat Tamlaması

Bir ismin bir sıfatla nitelendiği ya da belirtildiği kelime grubudur. (Karahan, 1993: 18). Sıfat tamlaması, Kars atasözlerinde en çok görülen kelime gruplarından.

Alışgın derd adam öldürmez. (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
Allah kılıh goçun hağgını keliğ goça goymaz. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Anıhlı aş datdı olar. (Darboğaz *Selim)

Anıhlı aş tatlı olur. (Subatan)

Arhalı köpeh gurt basar. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Avazın ey avazdı oħuduğun Ğuran olsa. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bir atın ayvazı bir almadır. (Darboğaz *Selim)

Bir atın ayvazı bir elmadı. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Yolboyu *Susuz)

Bir gözün bir göze heyri yohdu. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bir gözün diğer göze faydası yohdur. (Telek *Arpaçay)

Bir gözün öbür göze faydası yohdu. (Porsuklu *Susuz)

Bir gün gelen gül üsdüne, her gün gelen kül üsdüne. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Bir kez tökezleyen atın başı vurulmaz. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bir naħırın adını bir dana batırır. (Telek *Arpaçay)

Bizim tazıda hizliħ olmasa tilki bu eye dadanmaz. (Çamyazı *Sarıkamış)

Boş sufraya dua olmaz. (Boyalı *Sarıkamış)

Boş surfaya dua olmaz. (Yolboyu *Susuz)

Burnunu her yere soħma. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Bu yılki tavuħ, yarıncı ğazdan irelidir. (Ocaklı)

Calanan çanaħ yerini doldurmaz. (Yolboyu *Susuz)

Çiyenenen sağğız tez çürüyer. (Porsuklu *Susuz)

Çoh yemeħ adamı az yemeħden eder. (Porsuklu *Susuz)

Domuzdan bir ğıl ğoparmaħ kârdı. (Porsuklu *Susuz)

Dosduħ iki başdıdı. (Kümbetli)

Dökülen çanaħ yerini doldurmaz. (Boyalı *Sarıkamış)

Elden ğalan elli gün ğalar. (Dikme)

Erkeħ eşşeħ ğulun gezdirmez. (Çakmak)

Er kişi sözünnen dönmez. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ersiz arvat, yüensiz at. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ersiz avrat, yularsız at. (Kırçıçeği *Susuz)

Eşeğe binmek bir ayıp, inmek iki ayıp. (Telek *Arpaçay)

Eşşegini sağlam gaziğe bağla, sonra Allah'a tafsır. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Eşşeye minmeğ bir ayıp, eşşehden inmeğ iki ayıp. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ëy at özüne gamçı vurdurmaz. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Eyliğ hüşbir zaman itmez. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Fakire diyeller ki “Bu elbiseleri kimnen aldın?” zengine de diyeller ki “Heyirli olsun.” (Kırçıçeği *Susuz)

Ğahan öküz, yatan öküzün başına sıçar. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ğancıh it guyrıh sallamasa erkeh it peşine tüşmez. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ğarık guş yuvasında öter. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Gelin gelin olmaz, gelen öy gelin olar. (Gönülalan *Arpaçay)

Gétdiyın yer gördün kü kördü, sen de bir gözünü yum. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Gétmesin o yahşı ki yerine yaman gele. (Yolboyu *Susuz)

Gezeyen gelinnen, güleyen gızdan lotu yahşıdı. (Porsuklu *Susuz)

Ğırğ gün gezersen ğırda, bir gün raslarsın ğırda. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Ğırğ gün gezersen ğırda, bir gün uğrarsın ğırda. (Porsuklu *Susuz)

Ğoca öküz ölende yeri belli olur. (Kırçıçeği *Susuz)

Ğorhan göze çöp batar. (Tepecik *Arpaçay)

Ğorhan göze çöp tüşer. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ğoşduh ğuzu kózda belli olar. (Porsuklu *Susuz)

Ğoşluh ğuzi kómnda belli olur. (Kırçıçeği *Susuz)

Gönül umduğu yèrden küser. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ğuru sofraya dua olmaz. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; *Kağızman; Porsuklu *Susuz)

Ğuru sofruya amin diyilmez. (Kırçıçeği *Susuz)

Her derede bir at öldürmesen baytar olamazsın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Her deyilene inanma. (Telek *Arpaçay; Kırçıçeği *Susuz)

Her ğuş öz bacasında öter. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Her ğuş öz ğenedinnen uçar. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Her gül vaħdında biter. (Çakmak)

Her öküz bir çubuĝnan sürölmez. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Her zaman keşiş kete yemez. (Kümbetli; Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Hesabını bilmeyen ğasap elinde ğalar ĝuru masat. (Porsuklu *Susuz)

Koçluk kuzu kózda belli olur. (Demirkent *Akyaka; *Kağızman)

Ğorun istediği bir göz, Allah verdi iki göz; biri eyri biri düz. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Ğorun istediği iki göz, biri eyri biri düz. (Porsuklu *Susuz)

Köpehsiz sürü olmaz. (Handere *Sarıkamış)

Mal bir yere, iman bin yere. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Oturan göt halı toħuyar. (Porsuklu *Susuz)

Ölüler èle biler ki diriler her ĝün halva yèyer. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Örtülü bazar, dostluğu bozar. (Telek *Arpaçay)

Örtülü pazar, dosduğu bozar. (Kümbetli; Esenyayla *Akyaka; Porsuklu *Susuz)

Sağ gözün sol göze faydası yohdur. (Kırçiçeği *Susuz)

Salahana gancıhdan gurtcul tula olmaz. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Salahana gancıhdan salahana kuçih olar. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Sıçmayan göte poğ bulaşmaz. (Porsuklu *Susuz)

Su ağdığı yerden bir de ahar. (Demirkent *Akyaka)

Veresiye zehir baldan datdı olar. (Darboğaz *Selim)

Vuran oğul ataya bahmaz. (Kümbetli)

Vuran oğul babıya bahmaz. (Porsuklu *Susuz)

Yağlı göte guyrug bağlanmaz. (Porsuklu *Susuz)

Yamandır baş ağrısı, daha yamandır yaman evlat. (Polatköy *Arpaçay)

Yatan iti uyandırma. (Kümbetli; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Yatan iti uyandıрмаğ olmaz. (Telek *Arpaçay)

• Sıfat tamlamasında, unsurlardan biri veya ikisi kelime grubu olabilir (Karahan, 1993: 19).

1.1.1.2.1. Tamlayanı Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlaması

Bir ağacın gölgesinde bin can goyun yatar. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bu yılki tavuğ, yarınki gazdan irelidir. (Ocaklı)

Harya gëtsen hoğğa dört üz gıramdı. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Martda bir mereh saman, avrılta bir horum ot gereh. (Porsuklu *Susuz)

Maya buddu arvatdan nar buddu oğul çihar (törer). (Porsuklu *Susuz)

Maya budlu garıdan maya budlu da çocuğ törer. (Kırçiçeği *Susuz)

1.1.1.2.2. Tamlananı Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlaması

Adamın eti yeyilmez, gönü geyilmez; bir şirin dilinnen başga neyi var. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Adımı an bir çürüh cöyüznen. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bir nahırın adını bir dırıhlı dana batırar. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Derdsiz heçbi gul olmaz. (Telek *Arpaçay; Darboğaz *Selim)

1.1.1.2.3. Tamlayanı Belirtili İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlaması

Gendi götündeki ğazıĝı görmır, elin gözündeki çöpi görır. (Kırçıçeĝi *Susuz)
Kirpinin isdemediĝi ot, deliĝinin aĝzında biter. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Milletin gözündeki çöpü görör, kendi götündeki kereni görmör. (Porsuklu *Susuz)

1.1.1.2.4. Tamlayanı Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlaması

Gendi götündeki ğazıĝı görmır, elin gözündeki çöpi görır. (Kırçıçeĝi *Susuz)
Milletin gözündeki çöpü görör, kendi götündeki kereni görmör. (Porsuklu *Susuz)

1.1.1.2.5. Tamlayanı Sıfat-Fiil Grubu Olan Sıfat Tamlaması

Böyü olan yerde küçüye söz tüşmez. (Bekler, Kümbetli, Tazekent Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

El kêçen körpüden sen de kêç. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Et giren yere dert girmez. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Et yeyen ğuş dimdiyinnen bellidi. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Et yiyen ğuş dimdiĝinnen bellidir. (Telek *Arpaçay)

Ëy olmayacağ hesde onnan bellidi ki döşeyi goyar, yorğana sıçar. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Gelin gelin olmaz, gelin düşen ev gelin olur. (Telek *Arpaçay)

Gelin gelin olmaz, gelin gètdiği ev gelin olar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Göyuna giden itin sahibına hayrı olmaz. (Porsuklu *Susuz)

Harmana giren porsuh dirgene dayanır. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Hereket olmuyan yerde bereket olmaz. (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Hesabını bilmeyen gasap elinde galar guru masat. (Porsuklu *Susuz)

Hırmana giren porsuh dirgene dayanar. (Porsuklu *Susuz)

Sene deymeyen gurt bin yaşasın. (Subatan)

Vahıtsız gelen misefir kesesinnen yiyer. (Kırçiçeği *Susuz)

1.1.1.3. Sıfat-Fiili Grubu

Bir sıfat fiil ve bu sıfat fiile bağlı unsur ya da unsurlardan oluşan kelime grubudur (Karahana, 1993: 21). Kars atasözlerinde tespit edilen sıfat-fiil grupları çoğunlukla “-(y)An” ekiyle oluşmuştur.

“- (y)An” ekiyle kurulan sıfat-fiil grupları

Adamı adam eden varlığıdır, varlığı da yoğusa üzü gıradır. (Kırçiçeği *Susuz)

Adamı adam eliyen paradı, parasız adamın üzü gıradı. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Aslında olan dırnağında gösterir. (Kırçiçeği *Susuz)

Aslında olan tırnağında gösterir. (Boyalı *Sarıkamış)

Aslını yitiren haramzadadır. (Boyalı *Sarıkamış)

Bey vèren atın tişine bahılmaz. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bir gün gelen gül üsdüne, her gün gelen kül üsdüne. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Bir kez tökezleyen atın başı vurulmaz. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Dilinde olanın dilçeyinde de olur. (Boyalı *Sarıkamış; Yolboyu *Susuz)

Elden galan elli gün galar. (Dikme)

Èlnen gelen toy bayramdı. (Demirkent *Akyaka)

Eslinde olan dırnağında gösterer. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Eslinde olan neslinde gösterer. (Yolboyu, Porsuklu *Susuz)

Ğoyunu olan bilmez yazı, peteği olan bilmez güzü. (Darboğaz *Selim)

Gönül seven güzel olar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Gönül seven güzel olur. (Telek *Arpaçay)

Her deyilene inanma. (Telek *Arpaçay; Kırçiçeği *Susuz)

Herkes südüne tüşeni yapar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Hèrsnen gahan zararlar oturar. (Porsuklu *Susuz)

Hırhıznan gezen hırhız olar. (Porsuklu *Susuz)

Honçasında soğan olan ölmez. (Polatköy *Arpaçay)

İtten olan it olar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Lotuynan gezen lotu olar. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Oynaca umutdu olan ersiz galar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Özünü bilmeyen sözünü bilmez. (İsisu *Sarıkamış)

Sehseninde örgeyen yüzünde çalar. (Boyalı *Sarıkamış)

Sıçandan düşen (olan) davarcıh dibi keser. (Altınbulak *Sarıkamış)

Sıçandan olan davarcıh keser. (Handere, İsisu *Sarıkamış)

Sıçannan doğan keseğen olur. (Boyalı *Sarıkamış)

Sıçannan olan keseyen olar. (Küçükaküzüm, Küçükdurduran *Akyaka; Taşdere *Arpaçay; Darboğaz *Selim)

Sıçannan olan sıçan olur, o da davarcıh keser. (Bacioğlu *Arpaçay)

Süt veren ineğin memesi kesilmez. (Kümbetli; Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Vahdında ekilen gür biter. (Yolboyu *Susuz)

Yaz yatanı gışın böyeleñ tutar. (Yolboyu *Susuz)

Yetime öğüt veren çoħdu, epbeħ veren yoħdu. (Kümbetli; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
Yetime öğüt veren çok olur, ekmek veren az olur. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

“-AcAk” ekiyle kurulan sıfat-fiil grupları

Evin küçüğü olacağına itin kuçıyi ol. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
Yetimi döveceğine üstünü cır. (Esenyayla, Büyükdurduran *Akyaka; Taşdere *Arpaçay; *Kağızman)

“-Dık” ekiyle kurulan sıfat-fiil grupları

Herkes öz etdiyini bular. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
Herkes öz etdiyinnen utanar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
Herkesin öz pisdiyi özüne ğalar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
Huyunu bilmediyin atın dalına kēşme. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
Kirpinin isdemediği ot, deliğinin ağzında biter. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
Korun istediği bir göz, Allah verdi iki göz; biri eyri biri düz. (Telek, Tepecik *Arpaçay)
Korun istediği iki göz, biri eyri biri düz. (Porsuklu *Susuz)

1.1.1.4. İsim-Fiil Grubu

Bir hareket ismi ve ona bağlı unsur ya da unsurlardan oluşan kelime grubudur (Karahan, 1993: 24). Atasözlerinde isim-fiil grupları; “-mek”, bölgenin söyleyiş özelliğini gösteren “-maħ; -meħ” ekiyle oluşmuştur.

“-mAK” ekiyle kurulan isim-fiil grupları

Domuzdan bir ğıl ğoparmaħ kârdı. (Porsuklu *Susuz)
Eşeğe binmek bir ayıp, inmek iki ayıp. (Telek *Arpaçay)
Eşşeye minmeħ bir ayıp, eşşehden inmeħ iki ayıp. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

1.1.1.5. Zarf-Fiil Grubu

Bir zarf-fiil ve bu zarf fiile bağı olan unsur veya unsurlardan oluşan kelime grubudur (Karahana, 1993: 23). Atasözlerinde tespit edilen zarf-fiil grupları “-AndA; -ken / iken; -mAdAn; -Ip” zarf-fiil ekleriyle oluşmuştur.

“-ken / iken” ekiyle kurulan zarf-fiil grupları

Paran var iken ac ğal, paran yoh iken (paranı bitirip) ac ğalma. (Boyalı *Sarıkamış)

Paran var iken aş ğal, paran bitdiñden sonra aş ğalma. (Tepecik *Arpaçay)

“-AndA” ekiyle kurulan zarf-fiil grupları

Ağaş yihılанда baltalı da seyirder, baltasız da. (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ël yatanda sen ğah, ël ğahanda sen yat. (Kümbetli, Tazekent Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ğar, dağa çıhanda ğıymetli olur. (Kırçiçeği *Susuz)

Ğoca öküz ölende yeri belli olur. (Kırçiçeği *Susuz)

Keçinin ölümü gelende çobanın deyneyine sürtüner. (Kümbetli)

Yetim oğurruğa çıhanda ay aħşamnan doğar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“-mAdAn” ekiyle kurulan zarf-fiil grubu

Kora çıt demeden korun bağı yarıılır. (Kırçiçeği *Susuz)

“-Ip” ekiyle kurulan zarf-fiil grubu

Paran var iken ac ğal, paran yoh iken (paranı bitirip) ac ğalma. (Boyalı *Sarıkamış)

1.1.1.6. Tekrar Grubu

Bir nesneyi, hareketi karşılamak amacıyla eş görevli iki kelimenin oluşturduğu kelime grubudur (Karahana, 1993: 26). Hatiboğlu’na göre; atasözlerinin, deyimlerin, hafızaya yerleşmesinde yardımcı özelliklerin başında ikileme gelir (Hatiboğlu, 1981:

12). Atasözlerinde görülen tekrar grupları; genellikle aynı kelimenin tekrarıyla, az sayıda da yakın anlamlı kelimelerin birlikte kullanılmasıyla oluşmuştur.

• **Aynı kelimenin tekrarıyla oluşan tekrar grupları**

Acı acı çalışmanın daddı daddı yemesi var. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Demiri sıcah sıcah döyeller. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Geçi suyu bögüre bögüre geçer. (Altınbulak *Sarıkamış)

Keçi suyu bögüre bögüre içer. (İsisu *Sarıkamış)

Keçi suyu beyire beyire geçer. (Darboğaz *Selim; Yolboyu *Susuz)

Keçi suyu meliye meliye geçer. (Boyalı *Sarıkamış)

Namerdi gova gova mert yaparsın. (Darboğaz *Selim)

Üşah yihıla yihıla böyür. (Demirkent *Akyaka)

• **Yakın anlamlı kelimelerin tekrarıyla oluşan tekrar grupları**

Elnen gelen toy bayramdı. (Demirkent *Akyaka)

Gözelden göz eksih olmaz, çirkinden de dert bala. (Darboğaz *Selim)

Gözelden göz eksih olmaz, çirkinnen ğada bala. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

1.1.1.7. Edat Grubu

Bir isim unsuruyla bir çekim edatından oluşan kelime grubudur. Bu grupta çekim edatı sonda bulunur. İsim unsuru, kelime grubu olabilir (Karahana, 1993: 28-29). Atasözlerinde görülen edat grupları, genellikle bölge ağızlarının söyleyiş özelliğini gösteren “+A ğader / +A ğeder; kimi; +nAn” çekim edatlarıyla oluşturulmuştur.

“...+A ğader / ...+A ğeder / ...+A ğadar” edatı ile kurulan edat grupları

Ahıllı düşünene ğeder delinin uşahları ğapıda oynaşar. (Yolboyu *Susuz)

Bıldırcının beyliyi arpa biçinine ğadardır. (Subatan)

Evin küçüğü olana ğeder itin küçüğü ol. (Kırçiçeği *Susuz)

Yetimi döyene geder üstünü yırt. (Porsuklu *Susuz)

Zenginin gönlü olana gader fakirin (nökerin) canı çıhar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Zenginin gönlü olana gadar fuqaranın canı çıhar. (Telek *Arpaçay)

“gibi / kimi” edatı ile kurulan edat grupları

Adam var, adam gibi; adam var, cüdam gibi. (Handere *Sarıkamış)

Adam var, adam kimi; adam da var, cüdam kimi. (Telek *Arpaçay; Darboğaz *Selim)

Daş bildiği kimi döner, çahçah başını ağrıdar. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Daş bildiği kimi döner, çahçah başını ağrıdır (daşlara vurur). (Kırçıçeği *Susuz)

“için” edatı ile kurulan edat grupları

Hatır için hasda yatılmaz. (Telek *Arpaçay; Boyalı *Sarıkamış)

Hetir için hasda yatılmaz. (Yolboyu *Susuz)

“...+nAn” edatı ile kurulan edat grupları

Adımı an bir çürüh cöyüznen. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Delinin ipinnen gıyuya inilmez. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

El elinnen tiken yolma, tikene de yazıdır. (Subatan)

El epbeğinnen garın doymaz. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

El sözünnen gerdeğe girilmez. (Porsuklu *Susuz)

Genç gözüynen at, yaşlı gözüynen gız al. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Her güş öz genedinnen uçar. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Her öküz bir çubuğan sürülmez. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Heyret sümüyünnen it kökelmez. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

“...+den sonra” edatı ile kurulan edat grupları

Hırhız evde olduhtan sonra öküz bacadan çıkar. (*Kağızman)

Paran var iken aş gal, paran bitdihten sonra aş galma. (Tepecik *Arpaçay)

“...+e göre” edatı ile kurulan edat grubu

Götüne göre bosdan ek. (Porsuklu *Susuz)

1.1.1.8. Bağlama Grubu

Bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış iki veya ikiden fazla isim unsurundan oluşan kelime grubudur (Karahana, 1993: 30).

“da... da” bağlacı ile kurulan bağlama grupları

Ağaş yıhılанда baltalı da seyirder, baltasız da. (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Düşene baltalı da vurar, baltasız da. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Düşene baltalı da vurur, baltasız da. (Telek *Arpaçay)

Faķire ay da ğara, ğün de ğara. (Demirkent *Akyaka)

Ġılıcının dalı da keser, ğavaĝı da keser. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Yanan da ana (men), yaman da ana (men). (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Yetime ay da ğara, ğün de ğara. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“ya... ya” bağlacı ile kurulan bağlama grupları

Atı atın yanına bağla, ya huyunna ya suyunna (tuyunna). (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ğızı öz başına goysan ya toycuya gèder ya zurnacıya. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ya lele şeliyi, ya şe leliyi götürer. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

“ne... ne” bağlacı ile kurulan bağlama grubu

Ne gurdu gör ne gulvallah oğu. (Porsuklu *Susuz)

“ile / nan” bağlacı ile kurulan bağlama grupları

Ajnan çılpah gudurğan olar. (Kümbetli)

Atnan arpa bir yerde olmaz. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Erkek atla bekar gızın bahdına atılmaz. (Boyalı *Sarıkamış)

Kârla zarar gardaşdı. (Porsuklu *Susuz)

1.1.1.9. Kuvvetlendirme Grubu

Bu grupta; isim unsuru asıl unsurdur, kuvvetlendirme edatı ise ismi belirtmesi ve vurgulaması bakımından grubun yardımcı unsurudur. Kuvvetlendirme grubunda isim unsuru tek kelime ya da kelime grubu olabilir (Tören, 2002: 180).

Adamı adam eden varlığıdır, varlığı da yoğusa üzü ğaradır. (Kırçiçeği *Susuz)

Adam var, adam kimi; adam da var, cüdam kimi. (Telek *Arpaçay; Darboğaz *Selim)

Deviye dediler “Boynun niye eyridi?”, dedi “Haram düzdü ki oram da düz ola.” (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Eğer varın varısa yarın da var, varın yoğusa yarın da yoğ. (Kırçiçeği *Susuz)

Eğer varın varsa dosdun var, eğer varın yoksa dosdun da yokdu. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

El elinnen tiken yolma, tikene de yazıhdır. (Subatan)

El eli yuyar, el de döner üzü yuyar. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

El keçen körpüden sen de keç. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Ğarı var, ğan yatırır; ğarı da var, ğan eeder. (Kırçıçeği *Susuz)

Gelinin dili yok, ğaynenenin de imanı. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Gètdiyin yer gördün kü kördü, sen de bir gözünü yum. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ğomşu ğomşu olsa, ğomşu ğızının aleyhine ğonuşmaz; ğomşunun kör ğızı da ğocaya gider. (Boyalı *Sarıkamış)

Gözünü kim oydu? -Ğoyum oydu, onu da derin oydu. (Bacioğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ğurda dediler ki “Senin boynun niye ğalındı”, o da dedi ki “Kendi işimi kendim görürim.” (Kırçıçeği *Susuz)

Herkes özünü, kor da gözünü öğer. (Porsuklu *Susuz)

İtin hatırı yoksa da sahabının hatırı var. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Maya budlu ğarıdan maya budlu da çocuğ törer. (Kırçıçeği *Susuz)

Niyetin neyse akıbetin de odur. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Niyetin neyse ehıbetin de odı. (Porsuklu *Susuz)

Sıçannan olan sıçan olur, o da davarcığ keser. (Bacioğlu *Arpaçay)

1.1.1.10. Birleşik Fiil Grubu

Bir hareketi karşılamak amacıyla bir arada bulunan kelimeler topluluğudur (Karahana, 1993: 36-37).

1.1.1.10.1. Asli Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

Atasözlerinde tespit edilen bu yapıdaki birleşik fiiller; isim unsurundan sonra “et-, ol-” yardımcı fiillerinin getirilmesiyle oluşmuş birleşik fiillerdir.

Ajnan çılpah ğudurğan olar. (Kümbetli)

Allah geç eder ama güç eder. (Demirkent *Akyaka)

Anıhlı aş datdı olar. (Darboğaz *Selim)

Anıhlı aş tatlı olur. (Subatan)

Canlıdan gada eksih olmaz. (Yolboyu *Susuz)

Dirinin sahabı az olar, ölünün sahabı çoh olar. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Fağire diyeller ki “Bu elbiseleri kimnen aldın?”, zengine de diyeller ki “Heyirli olsun.” (Kırçiçeği *Susuz)

Fağir geyse diyeller “Nerden aldın?”, zengin geyse diyeller “Heyirri olsun.” (Bekler, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ğar, dağa çıhanda ğıymetli olur. (Kırçiçeği *Susuz)

Ğarı var, ğan yatırır; ğarı da var, ğan eeder. (Kırçiçeği *Susuz)

Gelini aç goyarsan hırhız olar, çoh söylersen arsız olar. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Gelini aç goyarsan hırhız olur, çoh söylersen arsız olur. (Kırçiçeği *Susuz)

Ğoca öküz ölende yeri belli olur. (Kırçiçeği *Susuz)

Ğoşduğ ğuzu kózda belli olar. (Porsuklu *Susuz)

Ğoşluğ ğuzi kózda belli olur. (Kırçiçeği *Susuz)

Ğoyuna giden itin sahabına hayrı olmaz. (Porsuklu *Susuz)

Ğoyunu olmayanın bıçağı kesgin olar. (Boyalı *Sarıkamış)

Ğoyunu olmuyanın bıçağı kesgin olar. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ğoyunu olmuyanın bıçağı kesgin olur. (Handere *Sarıkamış)

Gönül seven gözel olar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Gönül seven güzel olur. (Telek *Arpaçay)

Gözelden göz eksih olmaz, çirkinden de dert bala. (Darboğaz *Selim)

Gözelden göz eksiñ olmaz, çirkinnen gada bala. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Güleyenin tarlası geleyen olar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Hırhıznan gezen hırhız olar. (Porsuklu *Susuz)

Küllühden kül gêtse de yeri belli olur. (Demirkent *Akyaka)

Koçluk kuzu kozda belli olur. (Demirkent *Akyaka; *Kağızman)

Kör körnen alay étmese körün bağı çatlar. (*Kağızman)

Lotuynan gezen lotu olar. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Mert dèller maldan édeller iğit dèller, candan édeller. (Porsuklu *Susuz)

Oynaca umutdu olan ersiz ğalar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Poh yèyenin ğaşığı bèlinde olar. (Porsuklu *Susuz)

Sıçannan doğan keseğen olur. (Boyalı *Sarıkamış)

Sıçannan olan keseyen olar. (Küçükaküzüm, Küçükdurduran *Akyaka; Taşdere *Arpaçay; Darboğaz *Selim)

Veresiye zehir baldan datdı olar. (Darboğaz *Selim)

Yetime öğüt veren çok olur, ekmek veren az olur. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

1.1.1.10.2. Yarı Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

Atasözlerinde görülen bu yapıdaki birleşik fiiller; çoğu deyim olan, bir isimden sonra bir fiilin getirilmesiyle oluşmuş birleşik fiillerdir.

Böyüy olan yerde küçüye söz tüşmez. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Deliye hèl ver, eline bel ver. (Kırçiçeği, Porsuklu *Susuz)

Èle iş gör kü Allah'ın hoşuna gêtsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Èl sözünnen gerdeğe girilmez. (Porsuklu *Susuz)

Er kişi sözünnen dönmez. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Eziz öler, boğaz aç ğalmaz. (Porsuklu *Susuz)

Ġancıh it guyruh sallamasa erkeh it peşine tüşmez. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ġapını kitde, Ġomşunu hırsız tutma. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Ġapını möhkem dut, Ġomşunu hırhız dutma. (*Kağızman) (Özne: sen)

Ġapını sağlam kitde, Ġomşunu oğru tutma. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ġarı var, Ġan Ġaldırır; Ġarı var, Ġan yatırır. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ġarı var, Ġan yatırır; Ġarı da var, Ġan eeder. (Kırçıçeği *Susuz)

Ġomşu Ġomşuya baĠar, canını ataşa yahar. (*Kağızman)

Ġomşu Ġomşu olsa, Ġomşu Ġızının aleyhine Ġonuşmaz; Ġomşunun kör Ġızı da Ġocaya gider. (Boyalı *Sarıkamış)

Ġomşu Ġomşu olsa, Ġomşunun kör Ġızı Ġocaya gider. (Boyalı *Sarıkamış)

Ġomşu Ġomşuya baĠar, canını ataşa atar. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Herkes saĠĠız çiyner, Kürt Ġızı dadını çıĠarar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Hesabını bilmeyen Ġasap elinde Ġalar Ġuru masat. (Porsuklu *Susuz)

İneh (düye) Ġöz etmese buĠa sıçramaz. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

İtin aĠmaĠı odu ki ĠayĠanaĠdan pay umar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

İt itnen boĠuşar yolcunun işi ras gelir. (Yolboyu *Susuz)

Ġora çıt demeden korun baĠrı yarılır. (Kırçıçeği *Susuz)

Kör körnen alay etmese körün baĠrı çatlar. (*Kağızman)

Özünü bilmeyen sözünü bilmez. (İsisu *Sarıkamış)

Vardan zaral gelmez. (Porsuklu *Susuz)

Yaz yatanı Ġışın böyleh tutar. (Yolboyu *Susuz)

Yetime öĠüt veren çoĠdu, epbeĠ veren yoĠdu. (Kümbetli; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Yetime öĠüt veren çok olur, ekmek veren az olur. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

YoĠuşun dibinde ata arpa kâr etmez. (Kümbetli; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

1.1.1.11. Kısaltma Grupları

Kelime grupları ve cümlelerden kalıplaşma, yıpranma yoluyla meydana gelen gruplardır. Kısaltma grupları, iki isimden meydana gelir ve vurgu ikinci unsur üzerindedir (Karahana, 1993: 39-40).

1.1.1.11.1. İsnat Grubu

Biri diğetine isnat edilen iki isim unsurunun meydana getirdiğı kelime grubudur (Karahana, 1993: 40).

Ağzı açığın malını gözü açığ yiyer. (Telek *Arpaçay)

İorun istediğı bir göz, Allah verdi iki göz; biri eyri biri düz. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

İorun istediğı iki göz, biri eyri biri düz. (Porsuklu *Susuz)

1.1.1.11.2. Bulunma Grubu

Bulunma hâli eki almış bir ismin bir başka isimle kurduğı kelime grubudur (Karahana, 1003: 42).

Balıhdan büyük Halıh var. (Boyalı *Sarıkamış)

1.1.2. Atasözlerinde Cümle Yapısı

Türkiye Türkçesinde yapı bakımından cümleler genellikle basit, birleşik, sıralı ve bağı cümle şeklindeki tasniflenmektedir. Kars atasözleri; “Türkçede Söz Dizimi - Cümle Tahlilleri-” (Karahana, 1993); “Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (Kelime Çözümlemeli)” (Özkan ve Sevinçli, 2019), “Türkçe Sözdizimi” (Delice, 2007) çalışmaları esas alınarak cümle yapılarına göre “Basit Cümle Yapısındaki Atasözleri, Birleşik Cümle Yapısındaki Atasözleri, Sıralı Cümle Yapısındaki Atasözleri, Bağı Cümle Yapısındaki Atasözleri ve Eksiltili Cümle Yapısındaki Atasözleri” olmak üzere beş ana başlıkta tasniflenerek incelenmiştir. Atasözlerinin günümüz Türkiye Türkçesine aktarımları, atasözünden hemen sonra tırnak içinde verilmiştir.

1.1.2.1. Basit Cümle Yapısındaki Atasözleri

Basit cümle, yapısında tek yüklem bulunan cümledir. Yapısında yargı bildirmeyen zarf-fiil, isim-fiil ve sıfat-fiil bulunan cümleler basit cümledir (Karahan, 1993: 61). Kars ili ağızlarında atasözlerinin genellikle basit cümle yapısında olduğu görülür. Çoğu geniş zaman çekiminde, olumlu veya olumsuz tek yargı bildiren bu atasözleri; genellikle kurallı cümle biçimindedir. Basit cümle yapısındaki atasözleri yüklemelerinin türüne göre gruplandırılmış ve incelenmiştir.

1.1.2.1.1. Fiil Cümlesi Yapısındaki Atasözleri

Atasözleri genelgeçer kuralları içerdiği için atasözlerinin kipliği çoğunlukla geniş zamandır. Kars atasözleri de atasözlerinin genel yapısına uygun olarak genellikle geniş zamanda çekimlenmiştir. Bir kısım atasözleri ise emir kipiyle ve az sayıda da şimdiki zaman kipiyle çekimlenmiştir.

- Yüklemi geniş zaman kipindeki atasözleri:

Ağzı açığın malını gözü açık yiyer. (Telek *Arpaçay)

“Ağzı açığın malını gözü açık yer.”

Ahıllı düşünene gider delinin uşakları gapıda oynar. (Yolboyu *Susuz)

“Akıllı düşünene kadar delinin çocukları kapıda oynar.”

Ajnan çılpah güdurğan olar. (Kümbetli)

“Açla çıplak kudurgan olur.”

Alan satannan umar. (Dikme)

“Alan satandan umar.”

Allah kōlih goçun hağgını keliğ goça goymaz. (Büyükdurduran, Esenyayla

*Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Allah boynuzsuz koçun hakkını boynuzlu koça bırakmaz.”

Alışgın derd adam öldürmez. (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Alışkın dert adam öldürmez.”

Anıhlı aş datdı olar. (Darboğaz *Selim)

Anıhlı aş tatlı olur. (Subatan)

“Anıklı⁵ çorba lezzetli olur.”

---

⁵ anıklı: Kızdırılmış yağ, soğan dökülmüş.

Arhali köpeh' gurt basar. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Arkali köpek kurt basar.”

Arsız gocalmaz (Telek *Arpaçay)

“Arsız kocalmaz.”

Aslında olan dırnağında gösterir. (Kırçiçeği *Susuz)

Aslında olan tırnağında gösterir. (Boyalı *Sarıkamış)

“Aslında olan tırnağında gösterir.”

Atın eyisi özüne gamçı vurdurmaz. (Büyükpırveli *Akyaka)

“Atın iyisi kendine kamçı vurdurmaz.”

Atnan arpa bir yerde olmaz. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Atla arpa bir yerde olmaz.”

Bey vëren atın tişine bahılmaz. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Beyin verdiği atın dişine bakılmaz.”

Bir ağacın gölgesinde bin can goyun yatar. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Bir ağacın gölgesinde bin can koyun yatar.”

Bir kez tökezleyen atın başı vurulmaz. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bir nağırın adını bir dana batırır. (Telek *Arpaçay)

Bir nağırın adını bir dırılılı dana batırır. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Bir sürünün adını bir dana batırır. / Bir sürünün adını bir ishal olmuş dana batırır.”

Boş sufraya dua olmaz. (Boyalı *Sarıkamış)

Boş surfaya dua olmaz. (Yolboyu *Susuz)

“Boş sofraya dua olmaz.”

Boynuzsuz goçun hağğı boynuzluya galmaz. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Boynuzsuz koçun hakkı boynuzluya kalmaz.”

Böyü olan yerde küçüye söz düşmez. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Büyük olan yerde küçüğe söz düşmez.”

Bulağ başdan bulanar. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Bulak baştan bulanır.”

Calanan çanağ yerini doldurmaz. (Yolboyu *Susuz)

“Dökülen çanak yerini doldurmaz.”

Canlıdan gada eksik olmaz. (Yolboyu *Susuz)

“Canlıdan ölüm/ bela eksik olmaz.”

Çiyenen sağgız tez çürüyer. (Porsuklu *Susuz)

“Çiğnenen sakız çabuk çürür.”

Çoh yemeğ adamı az yemeğden eder. (Porsuklu *Susuz)

“Çok yemek adamı az yemekten eder.”

Dana poğu suva tutmaz. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere)

“Dana boku siva tutmaz.”

Delinin de bir sahabı olur. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Delinin de (bir) sahibi olar. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Delinin de (bir) sahibi olur.”

Delinin ipinnen gıyuya inilmez. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Delinin ipiyle kuyuya inilmez.”

Demiri sıcak sıcak döyeller. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

“Demiri sıcak sıcak döverler.”

Demir sıcakken döyülür. (Darboğaz *Selim)

“Demir sıcakken dövülür.”

Derdsiz h  bi g  l olmaz. (Telek *Arpa  ay; Darbo  az *Selim)

“Dertsiz hi  bir kul olmaz.”

Dilinde olanın dil  eyinde de olur. (Boyalı *Sarıkamı  , Yolboyu *Susuz)

“Dilinde olanın k    k dilinde de olur.”

D  k  len   anak yerini doldurmaz. (Boyalı *Sarıkamı  )

“D  k  len   anak yerini doldurmaz.”

Ekilen pi  iler. (Yolboyu *Susuz)

“Ekilen bi  ilir.”

Elden   alan elli g  n   alar. (Dikme)

“Elden kalan elli g  n kalır.”

  l epbe  innen   arın doymaz. (Bekler, K  mbetli, Tazekent; B  y  kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacio  lu, Karakale, Ta  dere, Tepecik *Arpa  ay; Porsuklu *Susuz)

“  l ekme  iyle karın doymaz.”

  l s  z  nнен gerde  e girilmez. (Porsuklu *Susuz)

“  l s  z  yle gerde  e girilmez.”

El tutanın eli kesilmez. (Bekler, K  mbetli, Tazekent; B  y  kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacio  lu, Karakale, Ta  dere *Arpa  ay; Porsuklu *Susuz)

Emir demiri keser. (Bekler, K  mbetli, Tazekent; B  y  kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacio  lu, Karakale, Ta  dere, Telek, Tepecik *Arpa  ay; Porsuklu *Susuz)

Erke   e      g  lun gezdirmez. (  akmak)

“Erkek e      yavru gezdirmez”

Erke     u  un yuvası olmaz. (B  y  kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacio  lu, Ta  dere *Arpa  ay; Porsuklu *Susuz)

“Erkek ku  un yuvası olmaz.”

Erkek atla, bekar   ızın ba  dına atılmaz. (Boyalı *Sarıkamı  )

“Erkek atla, bek  r kızın bahtına atılmaz.”

Er ki  i s  z  nнен d  nmez. (Bekler, Tazekent; B  y  kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacio  lu, Karakale, Ta  dere *Arpa  ay; Porsuklu *Susuz)

“Er ki  i s  z  nden d  nmez.”

Eslinde olan dırna  ında g  sterer. (B  y  kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacio  lu, Ta  dere *Arpa  ay; Porsuklu *Susuz)

Eslinde olan neslinde gösterer. (Yolboyu, Porsuklu *Susuz)

“Aslında olan tırnağında (neslinde) gösterir.”

Et gemihsiz olmaz. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Et kemihsiz olmaz. (Yolboyu *Susuz)

“Et kemiksiz olmaz.”

Et giren yere dert girmez. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ev danası ev öküzünnen görmez. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Ev danası ev öküzünden korkmaz.”

Ev danasınan öküz olmaz. (Telek *Arpaçay; Yolboyu, Porsuklu *Susuz)

“Ev danasından öküz olmaz.”

Ev danası öküz olmaz. (*Kağızman; Handere *Sarıkamış)

Ev evin üsünde olmaz. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Ev evin üstünde olmaz.”

Ev yıhanın evi olmaz. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Ev yıkanın evi olmaz.”

Ëy at özüne ğamçı vurdurmaz. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

“İyi at kendine kamçı vurdurmaz.”

Ëyliĥ hêşbir zaman itmez. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“İyilik hiçbir zaman kaybolmaz.”

Eziz öler, boğaz aç ğalmaz. (Porsuklu *Susuz)

“Aziz ölür, boğaz aç kalmaz.”

Ğahan öküz yatan öküzün başına sıçar. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Kalkan öküz yatan öküzün başına sıçar.”

Ėala içinnen fethediler. (Porsuklu *Susuz)
“Kale içinden fethedilir.”
Ėar, dağa çığanda Ėıymetli olur. (Kırçığeği *Susuz)
“Kar, dağa çıkinca kıymetli olur.”
Ėarır Ėuş yuvasında öter. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka;
Bacıoğlu, Taşdere *ArpaÇay; Porsuklu *Susuz)
“Garip kuş yuvasında öter.”
Ėarır itin ĖuyruĖu Ėötünde olar. (Porsuklu *Susuz)
Ėarib itin ĖuyruĖu Ėötünde olur. (Telek *ArpaÇay)
“Garip itin kuyruğu Ėötünde olur.”
ĖeĖinin uyuzlusu, Ėözenin üst başında su içer. (Altınbulak *Sarıkamış)
“KeÇinin uyuzlusu kaynağın üst başından su içer.”
ĖeĖi suyu böğüre böğüre ĖeĖer. (Altınbulak *Sarıkamış)
“KeÇi suyu bağıra bağıra ĖeĖer.”
Ėoca öküz ölen de yeri belli olur. (Kırçığeği *Susuz)
“Koca öküz ölünce yeri belli olur.”
ĖorĖan Ėöze Ėöp batar. (Tepecik *ArpaÇay)
ĖorĖan Ėöze Ėöp tüşer. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka;
Bacıoğlu, Taşdere *ArpaÇay; Porsuklu *Susuz)
“Korkan Ėöze Ėöp batar (girer).”
ĖoşduĖ Ėuzu Ėozda belli olar. (Porsuklu *Susuz)
ĖoşluĖ Ėuzi Ėomda belli olur. (Kırçığeği *Susuz)
“KoÇ olacak kuzu kozda⁶ (komda⁷) belli olur.”
Ėoyuna Ėiden itin sağabına Ėayrı olmaz. (Porsuklu *Susuz)
“Koyuna Ėiden itin sağibine Ėayrı olmaz.”
Ėoyunu olmayanın bığağı kesĖin olar. (Boyalı *Sarıkamış)
Ėoyunu olmuyanın bığağı kesĖin olar. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla
*Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *ArpaÇay; Porsuklu *Susuz)
Ėoyunu olmuyanın bığağı kesĖin olur. (Handere *Sarıkamış)

⁶ Ėoz: Ahırda yavruların konmasına yarayan bölme, yer.

⁷ Ėom: Kışın davarların konulduğu dam, ahır.

“Koyunu olmayanın bıçağı keskin olur.”

Gönül seven güzel olar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Gönül seven güzel olur. (Telek *Arpaçay)

“Gönül seven güzel olur.”

Gönül umduğu yerden küser. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Göz gördüyünnen görhar. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Göz gördüğünden korkar.”

Ğurt göcaldı mı köpeyin masğarası olur. (Subatan)

“Kurt kocaldı mı köpeyin maskarası olur.”

Ğuru sofraya dua olmaz. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; *Kağızman; Porsuklu *Susuz)

“Boş sofraya dua olmaz.”

Ğuru sofruya amin diyilmez. (Kırçiçeği *Susuz)

“Boş sofraya amin denilmez.”

Güleyenin tarlası geleyen olar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

“Güler yüzlü kimsenin tarlası geleyen⁸ olur.”

Harmana giren porsuğ dirgene dayanır. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Hırmana giren porsuğ dirgene dayanar. (Porsuklu *Susuz)

“Harmana giren porsuk dirgene dayanır.”

Hatır için hasda yatılmaz. (Telek *Arpaçay; Boyalı *Sarıkamış)

“Hatır için hasta yatılmaz.”

Hereket olmuyan yerde bereket olmaz. (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Hareket olmayan yerde bereket olmaz.”

Her guş öz bacasında öter. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Her kuş kendi bacasında öter.”

Her guş öz genedinnen uçar. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

---

⁸ geleyen: Verimi fazla olan tarla.

“Her kuş kendi kanadıyla uçar.”
Her gül vahdında biter. (Çakmak)
“Her gül vaktinde biter.”
Herkes evinin ğıblesini bilir. (Telek *Arpaçay)
Herkes öz evinin ğıvlasını biler. (Porsuklu *Susuz)
“Herkes evinin kıblesini bilir. / “Herkes kendi evinin kıblesini bilir.”
Herkesin öz pisdiyi özüne ğalar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
“Herkesin kendi pislği kendine kalır.”
Herkes kendi ölüsüne ağlar. (Kırçıçeğı *Susuz)
Herkes öz ölüsünü ağlar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
“Herkes kendi ölüsüne (ölüsünü) ağlar.”
Herkes öz etdiyini bular. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
“Herkes kendi yaptığıını bulur.”
Herkes öz etdiyinnen utanar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
“Herkes kendi yaptığıından utanır.”
Herkes özünü beyener. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
Herkes kendini beyenir. (Telek *Arpaçay)
“Herkes kendini beğenir.”
Herkes südüne tüşeni yapar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
“Herkes südüne düşeni yapar.”
Her öküz bir çubuğnan sürölmez. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
“Her öküz bir çubukla sürölmez.”
Hersnen ğağan zararlar oturar. (Porsuklu *Susuz)
“Öfkeyle kalkan zararlar oturur.”
Her zaman keşiş kete⁹ yemez. (Kümbetli; Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
Hetir için hasda yatılmaz. (Yolboyu *Susuz)
“Hatır için hasta yatılmaz.”
Heyret sümüyünnen it kökelmez. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

---

⁹ kete: Kat kat yağlanmış yufkaların arasına iç (kavrulmuş un) konularak yapılan, fırında ya da tandırda pişirilen bir çeşit çörek.

“Heyret¹⁰ kemiğiyle köpek şişmanlamaz.”

Hırhız evde olduhtan sonra öküz bacadan çıhar. (*Kağızman)

“Hırsız evde olduktan sonra öküz bacadan çıkar.”

Hırhıznan gezen hırhız olar. (Porsuklu *Susuz)

“Hırsızla gezen hırsız olur.”

Honçasında¹¹ soğan olan ölmez. (Polatköy *Arpaçay)

İt gursağı yağ götürmez. (Darboğaz *Selim)

İt gursağı yağ götürmez (Kümbetli; Yolboyu; Porsuklu *Susuz)

İtin gursağı yağ götürmez. (Telek *Arpaçay; Boyalı *Sarıkamış)

“İt (itin) midesi yağ götürmez.”

İtten olan it olar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

“İtten olan it olur.”

İt itliğini eder. (Darboğaz *Selim; Yolboyu *Susuz)

“İt itliğini yapar.”

Keçinin ölümü gelende çobanın deyneyine sürtünür. (Kümbetli)

“Keçinin ölümü gelince çobanın değneğine sürtünür.”

Keçi suyu beyire beyire geçer. (Darboğaz *Selim; Yolboyu *Susuz)

Keçi suyu meliye meliye geçer. (Boyalı *Sarıkamış)

“Keçi suyu bağıra bağıra geçer. / Keçi suyu meliye meliye geçer.”

Keçi suyu böğüre böğüre içer. (İsisu *Sarıkamış)

“Keçi suyu bağıra bağıra içer.”

Kirpinin isdemediği ot, deliğinin ağzında biter. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Koçluk kuzu kozda belli olur. (Demirkent *Akyaka; *Kağızman)

“Koç olacak kuzu kozda¹² belli olur.”

Kora çıt demeden қорun bağı yarılr. (Kırçiçeği *Susuz)

“Köre çıt demeden kör ölür.”

Köpehsiz sürü olmaz. (Handere *Sarıkamış)

“Köpeksiz sürü olmaz.”

¹⁰ heyret: Ölen kişi için ölümünün 7. günde verilen yemek.

¹¹ honça: Gelin ve damat evine gönderilen hediye, çerez.

¹² koz: Ahırda yavruların konmasına yarayan bölme, yer.

Kör atın kör alıcısı olar. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Kör atın kör alıcısı olur.”

Körün taşı, kelin başına değer. (Boyali *Sarıkamış)

Lalın dilinnen sahibi anlar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Dilsizin dilinden sahibi anlar.”

Lotuynan gezen lotu olar. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Boşboğazla gezen boşboğaz olur.”

Maya buddu arvatdan nar buddu oğul çıkar (törer). (Porsuklu *Susuz)

Maya budlu ğarıdan maya budlu da çocuğ törer. (Kırçıçeği *Susuz)

“Maya¹³ butlu kadından nar¹⁴ butlu oğul çıkar (tüer). / Maya butlu kadından maya butlu da çocuk tüer.”

Merhemetden merez törüyer. (Çakmak)

“Merhametten maraz tüer.”

Namerdi ğova ğova mert yaparsın. (Darboğaz *Selim)

“Namerdi kova kova mert yaparsın”

Oğul anadan çıkar. (Gönülalan *Arpaçay)

“Oğul anadan çıkar.”

Ot kökünün üstünde biter. (Telek *Arpaçay)

Ot kökünün üstünde piter. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Ot kökünün üstünde biter.”

Oturan göt halı tohuyar. (Porsuklu *Susuz)

“Oturan göt halı dokur.”

Oynaca umutdu olan ersiz ğalar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Oynaşa güvenen ersiz kalır.”

Örtülü pazar, dostluğu bozar. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

---

¹³ maya: Beyaz tenli, dolgun, göz okşayıcı kadın.

¹⁴ nar: Erkek.

Örtülü pazar, dosduğu bozar. (Kümbetli; Esenyayla *Akyaka; Porsuklu *Susuz)

“Örtülü pazarlık dostluğu bozar.”

Öy danası (danasınnan) öküz olmaz. (Darboğaz *Selim)

“Ev danası (danasından) öküz olmaz.”

Özünü bilmeyen sözünü bilmez. (İsisu *Sarıkamış)

“Kendini bilmeyen sözünü bilmez.”

Poh yeyenin gışığı belinde olar. (Porsuklu *Susuz)

“Bok yiyenin kaşığı belinde olur.”

Poşadan¹⁵ paşa olmaz. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Salaḥana gancıḥdan gurtcul tula olmaz. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Başıboş kancıktan gurtcul¹⁶ yavru olmaz.”

Salaḥana gancıḥdan salaḥana kuçıḥ olar. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Başıboş kancıktan başıboş yavru olur.”

Saman bazarında mücevherin giymeti olmaz. (Tepecik *Arpaçay)

“Saman pazarında mücevherin kıymeti olmaz.”

Seḥseninde örğenen yüzünde çalar. (Boyalı *Sarıkamış)

“Sekseninde öğrenen yüzünde çalar.”

Sıçandan düşen (olan) davarcıḥ dibi keser. (Altınbulak *Sarıkamış)

“Sıçandan olan dağarcık dibi keser.”

Sıçandan olan davarcıḥ keser. (Handere, İsisu *Sarıkamış)

“Sıçandan olan dağarcık keser.”

Sıçannan doğan keseğen olur. (Boyalı *Sarıkamış)

Sıçannan olan keseeyen olar. (Küçükaküzüm, Küçükdurduran *Akyaka; Taşdere *Arpaçay; Darboğaz *Selim)

“Fareden doğan (olan) fare olur.”

¹⁵ poşa: Elek, kalbur vb. satan gezginci kadın.

¹⁶ gurtcul: Kurt boğmaya alışkın köpek.

Sıçmayan göte poñ bulaşmaz. (Porsuklu *Susuz)
“Sıçmayan göte bok bulaşmaz.”
Su ahdığı yerden bir de ahar. (Demirkent *Akyaka)
“Su aktığı yerden bir daha akar.”
Süt veren ineğin memesi kesilmez. (Kümbetli; Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
Tandır sıcağken ehmeñ tutar. (Boyalı *Sarıkamış)
Tandır sıcağken epbeñ tutar. (Yolboyu *Susuz)
Tendir isdi iken ekmek tutar. (Boyalı *Sarıkamış)
Tendir sıcağken ekmek tutar. (Darboğaz *Selim)
“Tandır sıcakken (sıcak iken) ekmek tutar.”
Uzun saçlının ahı yerde ğalmaz. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
“Uzun saçlının ahı yerde kalmaz.”
Üşah yıhıla yıhıla böyür. (Demirkent *Akyaka)
“Çocuk düşe kalka böyür.”
Vağdında ekilen gür biter. (Yolboyu *Susuz)
“Vaktinde ekilen gür biter.”
Vağıtsız gelen misefir kesesinnen yiyer. (Kırçıçeği *Susuz)
“Vakitsiz gelen misafir kesesinden yer.”
Vardan zaral gelmez. (Porsuklu *Susuz)
“Vardan zarar gelmez.”
Veresiye zehir baldan datdı olar. (Darboğaz *Selim)
“Veresiye zehir baldan tatlı olur.”
Vuran oğul ataya bağmaz. (Kümbetli)
Vuran oğul babıya bağmaz. (Porsuklu *Susuz)
“Vuran oğul ataya bakmaz. / Vuran oğul babaya bakmaz.”
Yağlı göte guyrul bağlanmaz. (Porsuklu *Susuz)
“Yağlı göte kuyruk bağlanmaz.”
Yatan iti uyandırmağ olmaz. (Telek *Arpaçay)
“Yatan iti uyandırmak olmaz.”
Yaz yatanı ğışın böyeleñ tutar. (Yolboyu *Susuz)

“Yaz yatanı kışın böyele¹⁷ tutar.”

Yel gayadan ne aparır. (Demirkent *Akyaka)

“Yel kayadan ne götürür.”

Yel gayadan toz göparır. (Demirkent *Akyaka)

“Yel kayadan toz koparır.”

Yetim oğurruğa çıhanda ay aḥşamnan doğar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Yetim hırsızlığa çıkınca ay akşamdan doğar.”

Yèyici guşun rızgısını Allah yetirer. (Kümbetli; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Yiyici kuşun rızkını Allah verir.”

Yoḥuşun dibinde ata arpa kâr etmez. (Kümbetli; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Yokuşun dibinde ata arpa kâr etmez.”

Zehmeri ayında çiyelem olmaz. (Darboğaz *Selim)

“Zemheri ayında çiğdem olmaz.”

Zenginin gönlü olana gader faḫirin (nökerin) canı çıhar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Zenginin gönlü olana gadar fuḫaranın canı çıhar. (Telek *Arpaçay)

“Zenginin gönlü olana kadar fakirin (nökerin¹⁸ /fukaranın) canı çıkar.”

Basit cümle yapısındaki atasözleri çoğunlukla kurallı cümle biçiminde olmakla beraber yüklemi geniş zaman kipindeki az sayıda atasözü devrik cümle biçimindedir.

Hesabını bilmeyen ğasap elinde ğalar ğuru masat. (Porsuklu *Susuz)

“Hesabını bilmeyen kasap elinde kalır yalnızca masat.”

Ḥesdenin halınnan ne bilir sağlar. (Porsuklu *Susuz)

“Hastanın halinden ne bilir sağlar.”

¹⁷ böyele¹⁷ tut-: İnsan sağa sola kaçmak.

¹⁸ nöker: Hizmetkâr, erkek hizmetçi.

- Yükleme emir kipindeki atasözleri:

Adımı an bir çürük cöyüznen. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla
*Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Adımı an bir çürük cevizle.”

Bıyığın gıyvatını sağgala gırma. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla
*Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Bıyığın dedikodusunu sakala yapma.”

Burnunu her yere sohma. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

“Burnunu her yere sokma.”

Delinin ahlına iş salma. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran,
Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Delinin aklına iş düşürme.”

Derdini vahdında ağla. (Porsuklu *Susuz)

“Derdini vaktinde ağla.”

El geçen körpüden sen de keç. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

“Elin geçtiği köprüden sen de geç.”

Evin küçüğü olana geder itin küçüğü ol. (Kırçiçeği *Susuz)

Evin küçüğü olacağına itin kuçiyi ol. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla
*Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Evin küçüğü olana kadar itin yavrusu ol. / Evin küçüğü olacağına itin yavrusu
ol.”

Ğoy keçinin ölümü palıtdan olsun. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla
*Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Bırak keçinin ölümü pelitten olsun.”

Götüne göre bosdan ek. (Porsuklu *Susuz)

“Götüne göre bostan ek.”

Günü güne satma. (Porsuklu *Susuz)

Her deyilene inanma. (Telek *Arpaçay; Kırçiçeği *Susuz)

“Her denilene inanma.”

Huyunu bilmediyin atın dalına kışme. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

“Huyunu bilmediğin atın arkasına geçme.”

Sene deymeyen gurt bin yaşasın. (Subatan)

“Sana dokunmayan kurt bin yaşasın.”

Yatan iti uyandırma. (Kümbetli; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Yetimi döveceğine üstünü cır. (Esenyayla, Büyükdurduran *Akyaka; Taşdere *Arpaçay; *Kağızman)

Yetimi döyene geder üstünü yırt. (Porsuklu *Susuz)

“Yetimi döveceğine üstünü yırt. / Yetimi dövene kadar üstünü yırt.”

•Yüklemi şimdiki zaman kipindeki atasözleri:

Bu deyrmanın suyu nerden gelır? (Kırçiçeği *Susuz)

Bu deyrmenin suyu hardan gelır? (Porsuklu *Susuz)

“Bu değirmenin suyu nereden geliyor?”

1.1.2.1.2. İsim Cümlesi Yapısındaki Atasözleri

İsim yüklemlili basit cümle yapısındaki atasözlerinin hepsi; ek-filil geniş zamanıyla çekimlenmiştir. Bir kısım atasözlerinde 3. şahıs -Dİr bildirme eki düşmüştür. Bir kısım Kars Azerileri ve Terekemeleri atasözlerinde bildirme eki, ekin sonundaki r ünsüzünün düşmesinden dolayı “-dİ, -du” biçimindedir.

Acı acı çalışmanın daddı daddı yemesi var. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Acı acı çalışmanın tatlı tatlı yemesi var.”

Aslını yitiren haramzadadır. (Boyalı *Sarıkamış)

“Aslını inkar eden haramzadedir.”

Balıhdan büyük Haliğ var. (Boyalı *Sarıkamış)

“Balıktan büyük Halik var.”

Bıldırcının beyliyi arpa biçinine gadardır. (Subatan)

“Bıldırcının beyliği arpa biçimine kadardır.”

Bir atın ayvazı bir elmadır. (Darboğaz *Selim)

Bir atın ayvazı bir elmadı. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Yolboyu *Susuz)

“Bir atın karşılığı bir elmadır.”

Bir gözün bir göze heyri yoħdu. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Bir gözün bir göze hayrı yoktur.”

Bir gözün diğerk göze faydası yoħdur. (Telek *Arpaçay)

Bir gözün öbür göze faydası yoħdu. (Porsuklu *Susuz)

“Bir gözün diğerk (öbür) göze faydası yoktur.”

Boğayı böyürden daşşadır. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Boğayı böğürten taşadır.”

Bu yılki tavuħ, yarınki ğazdan irelidir. (Ocaklı)

“Bu yılki tavuk, yarınki kazdan ileridir.”

Dadanmış ğudurmuşdan beterdı. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Dadanmış ğudurmuşdan beterdir. (Telek *Arpaçay)

“Dadanmış kudurmuştan beterdir.”

Doğruluħ dos ğapısıdır. (Yolboyu *Susuz)

“Doğruluk dost kapısıdır.”

Domuzdan bir ğıl ğoparmaħ kârdı. (Porsuklu *Susuz)

“Domuzdan bir kıl koparmak kârdır.”

Dosduħ iki başdı. (Kümbetli)

“Dostluk iki başlıdır.”

Dünyanın ğuyruğı uzundu. (Porsuklu *Susuz)

“Dünyanın kuyruğı uzundur.”

Ėlenen gelen toy bayramdı. (Demirkent *Akyaka)

“Elle gelen düğün bayramdır.”

Et yeyen ğuş dimdiyinnen bellidi. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Et yiye ğuş dimdiğinnen bellidir. (Telek *Arpaçay)

“Et yiye kuş ğagasından bellidir.”

Ėelem ġılıřdan kesgindi. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioġlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Kalem kılıçtan keskindir.”

Gezeyen¹⁹ gelinnen, güleyen ġızdan lotu²⁰ yaġıdı. (Porsuklu *Susuz)

“ok gezen gelinden, çok gülen kıızdan çok konuşan iyidir.”

Her igidin bir soġan doġraması vardır. (Handere *Sarıkamış)

“Her yiġidin bir soġan doġraması vardır.”

Kârla zarar ġardařdı. (Porsuklu *Susuz)

“Kârla zarar kardeştir.”

Martda mereġ, yarı gerek. (Kırieġi *Susuz)

“Martta samanlık, yarı gerek.”

Saġ gzn sol göze faydası yoġdur. (Kırieġi *Susuz)

“Saġ gzn sol göze faydası yoktur.”

Toġun ajdan ne ġavarı var. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Toġun ajdan ne ġeberi var. (Boyalı *Sarıkamış)

“Tokun atan ne haberi var.”

Zaralın harasınnan dönsen kardı. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioġlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Zararın neresinden dönsen kârdır.”

1.1.2.2. Birleşik Cümle Yapısındaki Atasözleri

Birleşik cümle; bir ana cümle ile ana cümlenin anlamını tamamlayan yardımcı cümle veya cümlelerden kurulan cümledir (Karahana, 1993: 61). Birleşik cümle yapısındaki atasözleri “şartlı birleşik cümle, i ie birleşik cümle” olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

¹⁹ gezeyen: İş gle meşgul olmayıp ev ev gezen (kimse).

²⁰ lotu: Bořboġaz, çok konuşan.

1.1.2.2.1. Şartlı Birleşik Cümle Yapısındaki Atasözleri

Şartlı birleşik cümle; şart ifadesi taşıyan bir yan cümleyle bir ana cümleden oluşan cümledir. Tam bir yargı bildirmeyen şart cümleleri; temel cümleyi şart, sebep, zaman, tahmin ve benzetme gibi anlamlarla tamamlar (Özkan ve Sevinçli, 2019: 197).

Avazın ey avazdı oħuduğun Ğuran olsa. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Avazın iyi avazdır okuduğun Kur’an olsa.”

Ayağına taş deyse ğalbini yohla. (Demirkent *Akyaka)

“Ayağına taş değse kalbini yokla.”

Baş daşa deymese aħıl başa gelmez. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Baş başa değmese akıl başa gelmez.”

Bizim tazıda hizliħ olmasa tilki bu eve dadanmaz. (Çamyazı *Sarıkamış)

“Bizim tazıda hoşğörü olmasa tilki bu eve dadanmaz.”

Can yanmazsa gözden yaş çıħmaz. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Can yanmazsa gözden yaş gelmez.”

Ğancıħ it guyruħ sallamasa erkeħ it peşine tüşmez. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Dişi köpek kuyruk sallamasa erkek köpek peşine düşmez.”

Ğırħ gün gezersen ğırda, bir gün raslarsın ğırda. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Ğırħ gün gezersen ğırda, bir gün uğrarsın ğırda. (Porsuklu *Susuz)

“Kırk gün gezersen kırdı, bir gün rastlarsın kurda.”

Ğızı öz başına ğoysan ya toycuya ğeder ya zurnacıya. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Kızı kendi haline / başıboş bırakırsan ya davulcuya gider ya zurnacıya.”

Ğomşu ğomşu olsa, ğomşunun kör ğızı ğocaya gider. (Boyalı *Sarıkamış)

“Komşu komşu olsa, komşunun kör kızı kocaya gider.”

Harya gètsen hoğğa dört üz gıramdı. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Nereye gitsen hokka dört yüz gramdır.”

Her derede bir at öldürmesen baytar olamazsın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Her kim ne ederse özüne eder. (Porsuklu *Susuz)

“Her kim ne yaparsa kendine yapar.”

Hırhız evden olursa öküz bacadan çıhar. (Porsuklu *Susuz)

“Hırsız evden olursa öküz bacadan çıkar.”

İneh (düye) göz etmese buğa sıçramaz. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

“İnek (düve) göz etmese boğa sıçramaz.”

İt itnen boğuşmasa yolcunun işi ras gelmez. (Yolboyu *Susuz)

“İt itle boğuşmasa yolcunun işi yolunda gitmez.”

Kör kora lağlanmasa körün bağı çatdar. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Kör körnen alay etmese körün bağı çatlar. (*Kağızman)

“Kör körle alay etmese kör ölür.”

Ne doğrarsan aşan, o gelir gışığan. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; *Kağızman; Porsuklu *Susuz)

Ne doğrarsan çanağına, o gelir gışığına. (Çamçavuş *Susuz)

“Ne doğrarsan aşına, o gelir kaşığına. / Ne doğrarsan çanağına, o gelir kaşığına.”

Niyetin neyse akıbetin de odur. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Niyetin neyse ehibetin de odı. (Porsuklu *Susuz)

“Niyetin neyse akıbetin de odur.”

Tazıda hizdiñ olmasa tilki merehde balalamaz. (Yolboyu *Susuz)

“Tazıda hoşgörü olmasa tilki samanlıkta yavrulamaz.”

Tazıdan hizdiñ olmasa tilki gelif merehde yavru yapmaz. (Darboğaz *Selim)

“Tazıdan hoşgörü olmasa tilki gelip samanlıkta yavrulamaz.”

• Yapısında -sA şart eki bulunmayan, sıralı cümle gibi görünen bazı atasözleri; şartlı birleşik cümle anlam taşır.

Birlik hardadı, dirlik ordadı. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Birlik nerede (ise), dirlik oradadır.”

Dil salamat, baş salamat. (Tepecik *Arpaçay; Yolboyu *Susuz)

Dil selemet, baş selemet. (Kırçiçeği *Susuz)

“Dil selamet(se), baş selamet.”

• -sA şart ekinden sonra “bile”, “da / de” bağlama ve kuvvetlendirme edatları getirildiğinde cümle; şart yerine karşıtlık anlamı verebilir (Özmen, 2016: 152).

Doğru, eyilse **de** girılmaz. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Doğru, eğilse de kırılmaz.”

İtin hatırı yo**lsa da** sahibinin hatırı var. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“İtin hatırı yoksa da sahibinin hatırı var.”

Küllühden²¹ kül gêtse **de** yeri belli olur. (Demirkent *Akyaka)

“Küllükten kül gitse de yeri belli olur.”

1.1.2.2.2. İç İçe Birleşik Cümle Yapısındaki Atasözleri

İç içe birleşik cümle; bir cümlelerin herhangi bir görevle bir başka cümle içinde yer almasıyla meydana gelen cümlelerdir. Bu cümlede; iç cümle, temel cümlelerin nesnesi görevindedir (Özkan ve Sevinçli, 2019: 201). İç içe birleşik cümle yapısındaki Kars atasözleri çoğunlukla soru cevap şeklinde kurulmuştur. “de-” fiili ile kurulan temel cümlede yüklem, genellikle görülen geçmiş zamanla çekimlenmiştir. Bu atasözlerinin büyük bir kısmında temel cümle iç cümleden önce gelmektedir.

²¹ küllüh: Kül, süprüntü gibi şeylerin atıldığı yer.

Deviye dediler ‘**Boynun niye eyridi?**’, dedi ‘**Haram düzdü ki oram da düz ola.**’ (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

“Deveye dediler ‘Boynun niye eğridir?’, dedi ‘Nerem düzdür ki oram da düz ola.’”

Fakire diyeller ki ‘**Bu elbiseleri kimnen aldın?**’, zengine de diyeller ki ‘**Heyirli olsun.**’ (Kırçiçeği *Susuz)

Fakir geyse diyeller ‘**Nerden aldın?**’, zengin geyse diyeller ‘**Heyirri olsun.**’ (Bekler, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Fakire derler ki ‘Bu elbiseleri nereden aldın?’, zengine de derler ki ‘Hayırlı olsun. / Fakir giyse derler ‘Nereden aldın?’, zengin giyse derler ‘Hayırlı olsun.’”

Ğurda dediler ‘**Boynun niye ğalındı?**’, ‘**Öz işimi özüm görörem de onnandı.**’ dedi. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ğurda dediler ki ‘**Senin boynun niye ğalındı?**’, o da dedi ki ‘**Kendi işimi kendim görürim.**’ (Kırçiçeği *Susuz)

“Kurda dediler ‘Senin boynun niye kalındır?’, ‘Kendi işimi kendim görüyorum da ondandır.’ dedi. / Kurda dediler ki ‘Senin boynun niye kalındır?’, o da dedi ki ‘Kendi işimi kendim görüyorum.’”

Tavşana diyer ‘**Ğaç.**’, tazıya diyer ‘**Tut.**’ (Kümbetli; Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Tavşana diyor ‘Kaç.’, tazıya diyor ‘Tut.’”

Terziye ‘**Göş.**’ dediler, iynesini başına sanşdı ‘**Men hazıram.**’ dedi. (Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Terziye ‘Göç’ dediler, iğnesini başına sapladı ‘Ben hazırım’ dedi.”

1.1.2.3. Sıralı Cümle Yapısındaki Atasözleri

Tek başına yargı bildiren cümlelerin anlam bütünlüğü içinde arka arkaya sıralanmasıyla oluşan cümlelerdir (Karahana, 1993: 66). Her cümle tek başına bir yargı bildirmekle birlikte, cümleler arasında bir anlam ilişkisi vardır. Sıralama bağlacı, virgül veya noktalı virgülle birbirlerine bağlanan bu cümleler arasında; arka arkaya

olma, eş zamanda olma ya da karşılaştırma-denkleştirme ilgisi vardır. Sıralı cümlelerin ‘bağımlı sıralı’ ve ‘bağımsız sıralı’ olmak üzere iki türü vardır (Özkan ve Sevinçli, 2019: 209).

1.1.2.3.1. Bağımlı Sıralı Cümle Yapısındaki Atasözleri

Bağımlı sıralı cümleler; anlam ilişkisi ve öğelerinin ortak olması bakımından birbirine bağlı olan cümlelerdir (Özkan ve Sevinçli, 2019: 209). Bağımlı sıralı cümle yapısındaki atasözleri; “tek ögesi ortak olan atasözleri” ve “birden fazla ögesi ortak olan atasözleri” olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

1.1.2.3.1.1. Tek Ögesi Ortak Olan Bağımlı Sıralı Atasözleri

1.1.2.3.1.1.1. Yüklemleri Ortak Olan Atasözleri

Cümlelerin geniş zamanda – sadece iki örnekte emir kipinde- çekimlendiği, ortak yüklem isim, genellikle de fiil olduğu bu atasözlerinde; cümleler kurallı ve devrik cümle biçimindedir.

Ağaç yıhılанда baltalı da seyirder, baltasız da. (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Ağaç yıkılınca baltalı da koşar, baltasız da.”

Bit iğitde, pire itde olur. (Porsuklu *Susuz)

Bit yiğitde, pire itde bulunur. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; *Kağızman)

“Bit yiğitte pire itte olur. / Bit yiğitte pire itte bulunur.”

Düşene baltalı da vurar, baltasız da. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

Düşene baltalı da vurur, baltasız da. (Telek *Arpaçay)

“Düşene baltalı da vurur, baltasız da.”

Gözelden göz eksih olmaz, çirkinden de dert bala. (Darboğaz *Selim)

Gözelden göz eksih olmaz, çirkinnden gada bala. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Gözelden göz eksik olmaz, çirkinden dert bela.”

Gelinin dili yoh, gaynenenin de imanı. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Gelinin dili yok, kaynanın da imanı.”

Ğışın daşa, yazın yaşa oturma. (Kırçıçeği *Susuz)

“Kışın taşa, yazın yaşa oturma.”

Ğoyunu ğoyun eyağınnan, keçiyi keçi eyağınnan asallar. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Koyunu koyun ayağından, keçiyi keçi ayağından asarlar.”

Herkes özünü, kor da gözünü öğer. (Porsuklu *Susuz)

“Herkes kendini, kör de gözünü över.”

Hırdanın huyunnan, ucanın zorunna ğorh. (Boyalı *Sarıkamış; Yolboyu *Susuz)

“Küçüğün huyundan, yücenin zorundan kork.”

Martda bir mereh saman, avrılta bir horum ot gereh. (Porsuklu *Susuz)

“Martta bir samanlık saman, nisanda bir bağ ot gerek.”

Öküz öyden, yiğit köyden böyüyer. (Darboğaz *Selim)

“Öküz evden, yiğit köyden büyür.”

Ya lele şeliyi²², ya şe leliyi götürer. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

“Ya baba yükü, ya yük babayı götürür.”

• Yükleme ortak bazı atasözlerinde, yüklem pekiştirme amaçlı tekrarlandığı görülür. Bunların arasında biri olumlu, biri olumsuz veya her ikisi olumlu veya olumsuz yüklem tekrarları vardır.

Dos var, düşman var. (Kırçıçeği *Susuz)

Dos var, tüşman var. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

“Dost var, düşman var.”

Eylenir kılıç yarası, eylenmez dil yarası. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)

“İyileşir kılıç yarası, iyileşmez dil yarası.”

Eziz öler, boğaz ölmez. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

“Aziz ölür, boğaz ölmez.”

Gèder ğazan ğarası, gètmez yüzün ğarası. (Darboğaz *Selim)

²² şe le: arka yükü, sırtta taşınabilecek kadar yapılmış yük.

“Gider kazan karası, gitmez yüzün karası.”

Gèder gılış yarası, gètmez dil yarası. (Darboğaz *Selim)

“Gider kılıç yarası, gitmez dil yarası.”

Gelin gelin olmaz, gelen öy gelin olar. (Gönülalan *Arpaçay)

Gelin gelin olmaz, gelin düşen ev gelin olur. (Telek *Arpaçay)

Gelin gelin olmaz, gelin getdiği ev gelin olar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Gelin gelin olmaz, geldiği ev gelin olur. / Gelin gelin olmaz, gelin gelen ev gelin olur. / Gelin gelin olmaz, gelin gittiği ev gelin olur.”

Ğılıcının dalı da keser, gavağı da keser. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Kılıcın arkası da keser, önü de keser.”

Ğonah ğonağı sevmez, ev sahabı heşbirini sevmez. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Misafir misafiri sevmez, ev sahibi hiçbirini sevmez.”

Ğoyunu olan bilmez yazı, peteği olan bilmez güzü. (Darboğaz *Selim)

“Koyunu olan bilmez yazı, arısı olan bilmez güzü.”

Gözel güzel olmaz, gönül seven güzel olar. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Güzel güzel olmaz, gönül seven güzel olur.”

İnsana mal gerek, mala sahip gerek, oğul değil babası gerek. (Boyalı *Sarıkamış)

Malın sahabı gereh, oğlu yoh babası gereh. (Darboğaz *Selim)

“Malın sahibi gerek, oğlu yok babası gerek.”

Mart çıhdı, dert çıhdı. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Mart çıktı, dert çıktı.”

Mart geldi, dert geldi. (Esenyayla *Akyaka; Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Öküz evden böyüyer, yiğit köyden böyüyer. (Darboğaz *Selim)

“Öküz evden büyür, yiğit köyden büyür.”

Yamandır baş ağrısı, daha yamandır yaman evlat. (Polatköy *Arpaçay)

Yanan da ana (men), yaman da ana (men). (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
“Yanan da ana (ben), yaman da ana (ben).”

1.1.2.3.1.1.2. Öznesi Ortak Olan Atasözleri

Gelini aç göyarsan hırhız olar, çok söylersen arsız olar. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Gelini aç göyarsan hırhız olur, çok söylersen arsız olur. (Kırçiçeği *Susuz)

“Gelini aç bırakırsan [gelin] hırsız olur, çok söylersen [gelin] arsız olur.”

Ğol gırlar, yen içinde ğalar. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Kol kırılır, yen içinde kalır.”

Ğomşu ğomşuya baħar, canını ataşa atar. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ğomşu ğomşuya baħar, canını ataşa yaħar. (*Kağızman)

“Komşu komşuya bakar, kendini tehlikeye atar.”

Töyuh su içer, Allah’a baħar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Tavuk su içer, Allah’a bakar.”

- Bazı atasözlerinde ortak özne, her iki cümlede de kullanılmıştır.

El eli yuyar, el de döner üzü yuyar. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“El eli yıkar, el de döner yüzü yıkar.”

Èl yatanda sen ğaħ, èl ğaħanda sen yat. (Kümbetli, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“El yatınca sen kalk, el kalkınca sen yat.”

İt ğuzu doğmaz, itden it olar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

“İt kuzu doğurmaz, itten it olur.”

• Ortak özne; bağımlı sıralı cümle kuruluşundaki atasözlerinin bazısında gizlidir, cümlede açık bir şekilde yer almaz. Özne yüklemdeki kişi eklerinden anlaşılır. Gizli özneli bu atasözleri; çoğunlukla emir cümlesi şeklindedir.

Çirkinnen bal yeme, gözelenen daş daşı. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) (Özne: sen)

“Çirkinle bal yeme, güzelle taş taşı.”

Dadanmışdan al, tamarziya vèr. (Darboğaz *Selim)

Tamarzıdan al, dadanmışa ver. (Taşdere, *Tepecik *Arpaçay) (Özne: sen)

“Dadanmıştan al, yoksula ver. / Yoksuldan al, dadanmışa ver.”

Deliye hël vèr²³, eline bel vèr. (Kırçiçeği, Porsuklu *Susuz) (Özne: sen)

Eşşegini sağlam gaziğa bağla, sonra Allah’a tafsır. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) (Özne: sen)

“Eşşegini sağlam kazığa bağla, sonra Allah’a emanet et.”

Ğapını kitde, ğomşunu hırsız tutma. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Ğapını möhkem dut, ğomşunu hırhız dutma. (*Kağızman) (Özne: sen)

Ğapını sağlam kitde, ğomşunu oğru tutma. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Kapını kilitle, komşunu hırsız çıkarma. / Kapını sağlam tut, komşunu hırsız çıkarma. / Kapını sağlam kilitle, komşunu hırsız çıkarma.”

Genç gözüynen at, yaşlı gözüynen ğız al. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) (Özne: sen)

“Genç gözüyle at, yaşlı gözüyle kız al.”

Gendi götündeki ğazığı görmır, elin gözündeki çöpi görır. (Kırçiçeği *Susuz)

Milletin gözündeki çöpü görör, kendi götündeki kereni görmör. (Porsuklu *Susuz) (Özne: o)

“Kendi götündeki kazığı görmüyor, elin gözündeki çöpü görüyor. / Milletın gözündeki çöpü görüyor, kendi götündeki kereni²⁴ görmüyor.”

²³ hël vèr-: Tahrik etmek; isteklendirmek.

²⁴ keran: Yapılarda tavana konan kalın, uzun, yuvarlak yatay destek.

Ğorğ ğorğmazdan, utan utanmazdan. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) (Özne: sen)

“Kork korkmazdan, utan utanmazdan.”

İtten yoldaş ol, deyneyini elden ğoyma. (Porsuklu *Susuz)

“İtle yoldaş ol, çubuğunu elden bırakma.” (Özne: sen)

Mert deller maldan edeller; iğit deller candan edeller. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) (Özne: onlar)

“Mert derler, maldan ederler; yiğit derler, candan ederler.”

Ne ğurdu ğör, ne ğulfallah oğu. (Porsuklu *Susuz) (Özne: sen)

“Ne kurdu ğör, ne Kulhuvallah oku.”

Özünü öveni ğoy ğaç, el öveni al ğaç. (Porsuklu *Susuz)

“Kendini öveni bırak kaç, elin övdüğünü al kaç.” (Özne: sen)

Paran var iken ac ğal, paran yoğ iken (paranı bitirip) ac ğalma. (Boyalı *Sarıkamış)

Paran var iken aş ğal, paran bitdiğden sonra aş ğalma. (Tepecik *Arpaçay) (Özne: sen)

“Paran var iken aç kal, paran yok iken (paranı bitirip) aç kalma. / Paran var iken aç kal, paran bittikten sonra aç kalma.”

Tamağçıdan al, dadanmışa ver. (Boyalı *Sarıkamış)

Tamahkardan al, dadanmışa ver. (İsisu *Sarıkamış) (Özne: sen)

“Açğözlüden al, dadanmışa ver.”

Tişin ağrıyorsa, çek ğurtul; başın ağrıyorsa, kes ğurtul. (Tazekent; Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) (Özne: sen)

“Dişin ağrıyorsa, çek kurtul; başın ağrıyorsa, kes kurtul.”

Yaş kes, baş kes; merhemetini elden ğoyma. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz) (Özne: sen)

“Yaş kes, baş kes; merhametini elden bırakma.”

1.1.2.3.1.1.3. Nesnesi Ortak Olan Atasözleri

Ğızı bini isder, biri alar. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ğızı bini ister, biri alır. (Telek *Arpaçay)

“Kızı bini ister, biri alır.”

Gözeli bini ister, biri alar. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Güzeli bini ister, biri alır.”

1.1.2.3.1.1.4. Yer Tamlayıcısı Ortak Olan Atasözleri

Yetime öğüt veren çoğdu, epbeh veren yoğdu. (Kümbetli; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Yetime öğüt veren çoktur, ekmek veren yoktur.”

Yetime öğüt veren çok olur, ekmek veren az olur. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

“Yetime öğüt veren çok olur, ekmek veren az olur.”

Fakire ay da ğara, gün de ğara. (Demirkent *Akyaka)

“Fakire ay da kara, gün de kara[dır].”

Yetime ay da ğara, gün de ğara. (Kümbetli; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Yetime ay da kara, gün de kara[dır].”

1.1.2.3.1.1.5. Öğelerinden Herhangi Birinin Bir Parçası Ortak Olan Atasözleri

Bazı atasözlerinde, kelime grubu biçimindeki ögenin bir unsuru ortak olabilir.

Adamın eti yeyilmez, gönü geyilmez; bir şirin dilinnen başga neyi var. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

“Adamın eti yenilmez, derisi giyilmez; bir tatlı dilinden başka neyi var.”
(özenin tamlayanı ortaktır.)

1.1.2.3.1.2. Birden Fazla Öğesi Ortak Olan Bağımlı Sıralı Atasözleri

Allah ğulunu sıhar, darda goymaz. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Allah kulunu sıkar, güç durumda bırakmaz.” (Öznesi ve nesnesi ortaktır.)

El gızı ğardaşı ğardaşa düşman yapar, dos yapmaz. (Gönülalan *Arpaçay)

“El kızı kardeşi kardeşe düşman yapar, dost yapmaz.” (Öznesi ve yer tamlayıcısı ortaktır.)

Ürkütme tavşanı, arslan edersin. (Boyalı *Sarıkamış; Darboğaz *Selim)
(Öznesi ve nesne ortaktır.)

1.1.2.3.1.3. Bağımsız Sıralı Cümle Yapısındaki Atasözleri

Bağımsız sıralı cümleler; tek başlarına kullandıklarında anlamı olan, bir araya geldiklerinde de aralarında anlam ilişkisi bulunan; fakat ortak cümle ögesi (özne, nesne, zarf tümleci, yer tamlayıcısı, yüklem) olmayan cümlelerdir (Özkan ve Sevinçli, 2019: 215).

Adamı adam eden varlığıdır, varlığı da yoğusa üzü ğaradır. (Kırçiçeği *Susuz)

“Adamı adam eden varlığıdır, varlığı da yoksa yüzü karadır.”

Adamı adam eliyen paradı, parasız adamın üzü ğaradı. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Adamı adam eden paradır, parasız adamın yüzü karadır.”

Atı atın yanına bağla, ya huyunna ya suyunna (tuyunna). (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Atı atın yanına bağla, ya huyundan ya suyundan (tüyünden).”

At öler, tayı ğalar; namerdin neyi ğalar. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

At ölür, tayı ğalır; namerdin neyi ğalır. (Telek *Arpaçay)

“At ölür, tayı kalır; namerdin neyi kalır.”

At sikgeyi çıkardır, iki başına bir götüne deyer. (Porsuklu *Susuz)

“At sikgeyi çıkartır, iki başına bir götüne değer.”

Dana öldü, hap kesildi; inek öldü, hep kesildi. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Dana öldü, hap kesildi; inek öldü, hep kesildi. (Telek *Arpaçay)

İneh öldü, hap kesildi; dana öldü, hep kesildi. (Darboğaz *Selim; Handere *Sarıkamış)

“Dana öldü, hap²⁵ kesildi; inek öldü, hep kesildi. / İnek öldü, hap kesildi; dana öldü, hep kesildi.”

Daş bildiği kimi döner, çaḫçaḫ başını ağrıdar. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Daş bildiği kimi döner, çaḫçaḫ başını ağrıdır (daşlara vurur). (Kırçıçeği *Susuz)

“Taş bildiği gibi döner, çaḫçaḫ²⁶ başını ağrıtır (taşlara vurur).”

Derdsiz güzel olmaz, güzelin derdi olar. (Darboğaz *Selim)

“Dertsiz güzel olmaz, güzelin derdi olur.”

Dirinin sahabı az olar, ölünün sahabı çoḫ olar. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

“Dirinin sahibi az olur, ölünün sahibi çok olur.”

Eğer varın varsa dosdun var, eğer varın yohsa dosdun da yohdu. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Eğer varın varısa yarın var, varın yohusa yarın da yoh. (Kırçıçeği *Susuz)

“Eğer varın varsa dostun da var, eğer varın yoksa dostun da yoktur. / Eğer varın varsa yârın da var, varın yoksa yârın da yok.”

El eder, ğamber öğünür. (Altınbulak *Sarıkamış)

“El eder, kamber övünür.”

Ël elinnen tiken yolma, tikene de yazılıdır. (Subatan)

“El eliyle diken yolma, dikene de yazıktır.”

Ël yığılar, keren ğırılar. (Kümbetli, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“El toplanır, keren²⁷ kırılır.”

Eşeĝe binmek bir ayıp, inmek iki ayıp. (Telek *Arpaçay)

²⁵ hap: İki ailenin sütlerini birleştirmeleri ve sıra ile kullanmaları işlemi, süt alışverişi.

²⁶ çaḫçaḫ: Değirmen taşına buğdayın eşit oranda dökülmesini sağlayan ağaç.

²⁷ keren: Yapılarda tavana konan kalın, uzun, yuvarlak yatay destek.

Eşşeye minmeñ bir ayıf, eşşehden inmeñ iki ayıf. (Büyükdurduran, Esenyayla
*Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Eşeğe binmek bir ayıp, eşekten inmek iki ayıp.”

Eşşeh ğazanar, at yèyer. (Porsuklu *Susuz)

Eşşeh ğazanır, at yiyer. (*Kağızman)

“Eşek kazanır, at yer.”

Fakir oğru olmuş, ay aħşamdan doğmuş. (Demirkent *Akyaka)

“Fakir hırsız olmuş, ay akşamdan doğmuş.”

Ġarı var, ğan ğaldırar; ğarı var, ğan yatırar. (Büyükdurduran, Esenyayla
*Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ġarı var, ğan yatırır; ğarı da var, ğan eder. (Kırçiçeği *Susuz)

“Kadın var, kavga /olay çıkarır; kadın var, kavga / olay yatıştırır. / Kadın var,
kavga / olay yatıştırır; kadın da var kavga, olay çıkarır.”

Ġarnımnan çıhıf ğada, kime ğedem imdada. (Porsuklu *Susuz)

“Karnımdan çıkmış kaza, kime gideyim imdada.”

Ġeder ğazan ğarası, ğalar üzün ğarası. (Boyalı *Sarıkamış)

“Gider kazan karası, kalır yüzün karası.”

Ġetdiyin yer gördün kü kördü, sen de bir gözünü yum. (Tazekent;
Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Gittiğin yer gördün ki kördür, sen de bir gözünü yum.”

Ġomşu ğomşu olsa, ğomşu ğızının aleyhine ğonuşmaz; ğomşunun kör ğızı da
ğocaya gider. (Boyalı *Sarıkamış)

“Komşu komşu olsa, komşu kızının aleyhine konuşmaz; komşunun kör kızı da
kocaya gider.”

Gözünü kim oydu? - Ġoyum oydu. -Onun çun m derin oydu? (Kırçiçeği *Susuz)

Gözünü kim oydu? -Ġoyum oydu, onu da derin oydu. (Bacioğlu *Arpaçay;
Porsuklu *Susuz)

Gözünü kim oydu? -Ġoyum oydu. -Onun için mi derin oydu? (Porsuklu
*Susuz)

“Gözünü kim oydu? -Akraba oydu. -Onun için mi derin oydu. / Gözünü kim
oydu? Akraba oydu, onu da (onun için mi) derin oydu.”

Herkes sağgız çiyner, Kürt ğızı dadını çıharar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

“Herkes sakız çiğner, Kürt kızı tadını çıkarır.”

Hèrs geler, göz gızarar; hèrs gèder, üz gızarar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Hèrs gelir, göz gızarır; hèrs gèder, üz gızarır. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

“Öfke gelir, göz kızarır; öfke gider, yüz kızarır.”

İt itnen boğuşar, yolcunun işi ras geler. (Yolboyu *Susuz)

“İt itle boğuşur, yolcunun işi rast gider.”

İt ürür, kervan kèçer; yel gayadan ne aparır? (Demirkent *Akyaka)

İt ürüyey, kervan kèçer; yel gayadan ne aparır? (Çamçavuş, Yolboyu *Susuz)

İt ürür, kervan yürür. (Demirkent *Akyaka)

“İt ürür, kervan geçer; yel kayadan ne götürür.”

Keçi can hayında, ğasap piy hayında. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Keçi can telaşında, kasap içyağı telaşında.”

Ėorun istediğı bir göz, Allah verdi iki göz; biri eyri biri düz. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Ėorun istediğı iki göz, biri eyri biri düz. (Porsuklu *Susuz)

“Körün istediğı bir göz, Allah verdi iki göz; biri eğri biri düz. / Körün istediğı iki göz, biri eğri biri düz.”

Külü küllühden ğaldır, kül gèderse yeri ğalar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Külü küllükten kaldır, kül giderse yeri kalır.”

Sağla yetimi, töhsün gözünü. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Sakla yetimi, oysun gözünü.”

Sıçannan olan sıçan olur, o da davarcıh keser. (Bacioğlu *Arpaçay)

“Sıçandan olan sıçan olur, o da dağarcık keser.”

Su gider, ğum ğalar. (Porsuklu *Susuz)

Su gider, ğum ğalır. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

“Su gider, kum kalır.”

Şeytannan çoğ bilen yoğdu, nehlet ğaltası boynuna geçer. (Büyükdurduran *Akyaka; Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Şeytannan çok bilen yoktur, lanet tasmaşı boynuna geçer.”

Yağ yağnan gaynıyar, yarma guruda galar. (Dikme)

“Yağ yağla kaynar, yarma dışarda kalır.”

Yetim böyüyer, Azreyel’in kötülüğü özüne galar. (Darboğaz *Selim)

“Yetim büyür, Azrail’in kötülüğü kendine kalır.”

Yetim böyüyer, feleḥ utanar. (Darboğaz *Selim)

“Yetim büyür, felek utanır.”

1.1.2.4. Bağlı Cümle Yapısındaki Atasözleri

Birbirine bağlama edatlarıyla bağlanmış cümlelerdir. “ki” bağlama edatı veya diğer bağlama edatlarıyla kurulur (Karahana, 1993: 64). Bağlı cümleyi oluşturan cümleler yapı bakımından bağımsız yüklemlere sahip olmalarına karşın anlamca birbirlerine sıkı bir şekilde bağlıdır. Bu bağı sağlayan da bağlaçlardır (Delice, 2007: 168).

• “ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Atasözleri:

“ki” bağlama edatıyla kurulan cümlelerdir. “Ki” edatıyla bağlanan her cümle, tek başına yargı bildiren bağımsız bir cümledir. Bu yapıdaki cümlelerde, Türk cümle yapısına aykırı olarak ana cümle başta yer alır. Bazı cümlelerde yardımcı cümle başta bulunur (Karahana, 1993: 64). Bir örnekte “ki” bağlacı “kü” şeklindedir.

Èle iş gör kü Allah’ın hoşuna gëtsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Öyle iş gör ki Allah’ın hoşuna gitsin.”

Èy olmuyacaḥ ḥesde onnan bellidi ki döşeyi goyar, yorğana sıçar. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“İyi olmayacak hasta ondan bellidir ki döşeyi bırakır, yorğana sıçar.”

Gëtmesin o yaḥşı ki yerine yaman gele. (Yolboyu *Susuz)

“Gitmesin o iyi ki yerine kötü gele.”

İtin aḥmaḡı odu ki gayğanaḥdan²⁸ pay umar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

“İtin aḥmaḡı odur ki omletten pay umar.”

Ölüler èle biler ki diriler her gün halva yèyer. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

²⁸ gayğanaḥ: İyice çırpılıp kızgın yağa dökülerek pişirilen yumurta.

“Ölüler öyle biliyor ki diriler her gün helva yiyor.”

Yaman ölmesin ki yahşı gele. (Subatan)

Yaman ölmesin ki yerine yahşı gele. (Darboğaz *Selim; Yolboyu *Susuz)

“Kötü ölmesin ki iyi gele. / Kötü ölmesin ki yerine iyi gele.”

Yaman ölsün ki yahşı gele. (Boyalı *Sarıkamış)

“Kötü ölsün ki iyi gele.”

- **“ama” Bağlama Edatıyla Kurulan Atasözleri:**

Allah geç eder ama güç eder. (Demirkent *Akyaka)

Yetim büyür (ama) feleḥ (felek) utanır. (Boyalı *Sarıkamış)

“Yetim büyür (ama) felek utanır.”

- Birkaç örnekte de eksilti olarak ama’lı ifade yer alır.

Adam var, adam gibi; adam var, cüdam gibi. (Handere *Sarıkamış)

Adam var, adam kimi; adam da var, cüdam kimi. (Telek *Arpaça; Darboğaz *Selim)

“Adam var, adam gibi [ama] adam (da) var, cüdam gibi.”

Adam var, adamlardan yahşıdı; adam var, hayvan onnan yahşıdı. (Boyalı *Sarıkamış)

“Adam var, adamlardan iyidir [ama] adam var, hayvan ondan iyidir.”

1.1.2.5. Eksilti Cümle Yapısındaki Atasözleri

Yüklemi düşürülen, yüklemi bulunmayan cümleler eksilti cümledir. Bu cümlelerde eksiltelen, kullanılmayan yüklem ne olduğunu; okuyucu veya dinleyici cümlelerin bağlamından hareketle bilebilir, tahmin edebilir veya bilemez. Yüklem kullanılmayıp muhataba bırakılmış olması, olmadığı anlamına gelmez. Yüklem bilinmese bile, metin bağlamından yüklem var olduğu bilinir (Özmen, 2016: 196). Ek-fiil kullanılmayan atasözü yapıları sıklıkla vardır. Bütün örnekler burada sıralanmamıştır. Eksilti cümle yapısındaki atasözlerinin bir kısmı basit cümle kuruluşundadır.

El ağzı, çuval ağzı. (Boyalı *Sarıkamış; Yolboyu *Susuz)

El bahımı, göz duzağı. (Boyalı *Sarıkamış; Yolboyu *Susuz)

El bakımını, göz tusdağı²⁹. (Darboğaz *Selim)

“El bakımını, göz tuzağı./ El bakımını, göz tutsağı.”

Elti eyrisi, balta eyrisi. (Polatköy *Arpaçay)

“Elti eğrisi, balta eğrisi.”

Er arvadın döğüşü, yaz günün yağışı. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Karı kocanın kavgası, yaz gününün yağmuru.”

Ersiz avrat, yularsız at. (Kırçiçeği *Susuz)

Ersiz arvat, yüensiz at. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Ersiz kadın, yularsız (yüensiz³⁰) at.”

Gelinin ayağı, çobanın dayağı. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Körün daşı, kelin başı. (Yolboyu *Susuz)

“Körün taşı, kelin başı.”

Suyun lal ahanı, insanın yere bağanı. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

“Suyun yavaş akanı, insanın yere bakanı.”

• Bir kısım atasözleri ise ortak yüklemi gösterilmemiş sıralı bağlı cümle kuruluşundadır.

Bir gün gelen gül üsdüne, her gün gelen kül üsdüne. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Ğada birliğe, çomağ çorluya. (Yolboyu *Susuz)

Ğada birriğe, çomağ çorruya. (Darboğaz *Selim)

“Dert / bela bir koyunu olana, çomak dertliye”

Mal bir yere, iman bin yere. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

“Mal bir yere, iman bin yere.”

²⁹ tusdağ: Tutsak.

³⁰ yüen: Zapt etmek ve yönlendirmek için atın başına geçirilen gem ve dizginden oluşan araç.

1.2. DEYİMLER

Deyimler; bir dilin anlatım yollarını, o dili konuşan toplumun geçmişini, yaşam biçimini, geleneklerini ve çeşitli özelliklerini gösteren önemli ipuçlarıdır. Deyimlerimiz Türkçenin güçlü bir anlatım tanığıdır (Aksan, 2003: 36). Sayısı yazı dilimizde altı bine yaklaşan, bölge ağızlarında beş bin beş yüz dolayında olan deyimlerimizin büyük bir kısmı; ince, somut, dikkati çeken bir anlatıma kavuşmuştur. (Aksan, 2018: 40). Söz varlığı içinde önemli bir yere sahip olan deyimler, pek çok araştırmacı tarafından ele alınmış ve tanımlanmıştır.

Türkçe Sözlük'te deyim; “genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir” (Türkçe Sözlük, 2005: 517) şeklinde tanımlanmıştır.

Doğan Aksan ise deymi; “belli bir kavramı, belli bir duyguyu ya da durumu ifade etmek için birden çok sözcüğün bir arada, nadiren tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılması ile oluşan söz” (Aksan, 2003: 35) olarak tanımlamıştır.

Ömer Asım Aksoy ise deymi şu şekilde tanımlamaktadır: “bir kavramı, bir durumu; ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce” (Aksoy, 2018: 52).

Vecihe Hatiboğlu'na göre deyim; “anlatım gücünü artırmak için, az çok mantık dışına kayan, bazı kelimeleri değişmediği halde bazıları değişip çekimlere giren kalıplardır” (Hatiboğlu, 1982: 194).

Zeynep Korkmaz ise deymi; “gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime öbeği” (Korkmaz, 1992: 43) şeklinde tanımlamıştır.

Deyim tanımlarında bazı farklılıklar olmakla birlikte deyimlerin; birden fazla sözcükten oluşmuş, sözcüklerinden en az birinin gerçek anlamı dışında kullanıldığı, mecaz anlama sahip, kalıplaşmış yapılar olması ortak görüşünden hareketle Kars ili ağızlarında görülen deyimler belirlenmiştir. Standart dille farklılık gösteren ve standart dile yakın olan deyimler; sözdizimsel özellikleri bakımından “Kelime Grubu Yapısındaki Deyimler ve Cümle Yapısındaki Deyimler” olmak üzere iki ana başlıkta

tasniflenerek incelenmiştir. Derlemeler; daha fazla söz varlığı malzemesi derlemek amacıyla daha çok soru cevap şeklinde yapıldığından tespit edilen deyimler için örnek cümle verilmemiştir.

1.2.1. Kelime Grubu Yapısındaki Deyimler

Kelime grupları bakımından deyimler; “isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, birleşik fiil grubu, kısaltma gruplarından oluşmaktadır.

1.2.1.1. İsim Tamlaması Yapısındaki Deyimler

Kars ili ağızlarında isim tamlaması yapısındaki deyimler belirtili ve belirtisiz isim tamlaması şeklindedir:

cıbılın ğabadayısı “kendisini olduğundan zengin gösterenler için kullanılır.”
(Subatan; Yolboyu *Susuz)

gözünün ağı, ğarası “göz bebeği” (Dikme)

1.2.1.2. Sıfat Tamlaması Yapısındaki Deyimler

Kars ili ağızlarında niteleme sıfatlarından oluşmuş bu yapıdaki deyimler, genellikle kişilerin karakterlerini ifade etmek için kullanılan deyimlerdir.

ağır ayah “ağır, yavaş” (Aksu *Susuz)

ağır eyah “ağır, yavaş” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

heyirri hıdır “güvenilmez kişi” (Porsuklu *Susuz)

it urvatdı, tula sufatdı “değersiz, itibarsız” (Porsuklu *Susuz)

şor göz “ona buna bakıp duran” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

yarım ağız “gönülsüz, istemeden” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

1.2.1.3. Sıfat Fiil Grubu Yapısındaki Deyimler

Kars ili ağızlarında bu yapıdaki deyimlere bir kaç örnekte rastlanmıştır.

anasınnan ezen, atasınnan tezen “ipini koparan” (Porsuklu *Susuz)

daz dazınan yatdığı, dazalah götünü atdığı. “ben seni beğenmiyorum sen de beni beğenmiyorsun” (Yolboyu *Susuz)

1.2.1.4. Tekrar Grubu Yapısındaki Deyimler

Bu yapıdaki deyimler, “-If” zarf-fiil ekiyle oluşturulmuş deyimlerdir. Bu deyimlerde unsurlar genellikle yakın anlamlı kelimelerden oluşmaktadır.

añıllayıp püfülle- “oflayıp puflamak” (Kümbetli; Karakale *Arpaçay)

aşır daş- “bol olmak, fazla olmak, haddinden çok olmak” (Kümbetli)

aynéyıp art- “1. çoğalmak, üremek” (DS I, s. 429: Bayburt *Sarıkamış); “2. ilerlemek, zenginleşmek” (DS I, s. 429: Bayburt *Sarıkamış)

ğatır ғarışdır- “1. düzgün yapmamak, her şeyi birbirine karıştırmak” (Boyalı *Sarıkamış); “2. ortalığı karıştırmak” (Bayburt *Selim); “3. “karıştırmak, dağıtmak” (Porsuklu *Susuz)

ğaynayıp ғarış- “yakınlaşmak, birbirine alışmak, dost olmak” (Porsuklu *Susuz)

gider gelmez “ölüm” (Bayburt; Gürbüzler *Selim)

hin oğlu hin “zekasını hile yapmakta kullanan, kurnaz, açığöz (kimse). (DS III, s. 2385: Kars)

mañğııp gal- “şaşakalmak” (DS IV, s. 3122: İrişli *Bayburt, *Sarıkamış, *Selim)

umuf küs- “kırılmak, darılmak, gönüllenenmek” (Yenice *Selim; Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4788*: Bayburt *Selim)

1.2.1.5. Edat Grubu Yapısındaki Deyimler

Kars ili ağızlarında örneklerini tespit ettiğimiz edat grubu biçimindeki deyimler “gibi, kimi” edatıyla oluşmuştur. Bu deyimler; isim unsuru edat grubu olan kısaltılmış birleşik fiil gruplarıdır: bir evli kimi (ol-) gibi...

bir evli kimi (ol-) “çok samimi” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

üzü makgeme duvarı kimi (ol-) “soğuk duruşlu” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

1.2.1.6. Birleşik Fiil Grubu Yapısındaki Deyimler

Yöre ağızında deyimlerin çoğu bu yapıdadır.

1.2.1.6.1. Asli Yardımcı Fiillerle Kurulan Deyimler

Bu yapıdaki deyimler; bir ya da birden fazla isimle bir yardımcı fiilden (et- / èle- / elle- / eyle- / ol- / yap-) oluşmuştur. Birleşik fiil grubu yapısındaki deyimler; isim unsurlarının kelime sayısına göre sınıflandırılmıştır.

1.2.1.6.1.1. İsim Unsuru Tek Kelimeden Oluşanlar

- **isim + et- / èle- / èlle- / èyle-** yardımcı fiil yapısında oluşanlar:

acığ èlle- “küsmek, darılmak” (Polatköy *Arpaçay)

acığ et- “küsmek, küsüp gitmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

acığ èle- “küsmek, darılmak” (Esenyayla *Akyaka; Polatköy *Arpaçay; DS I, s. 47*: Kızılçakçak *Arpaçay)

adamlığ èle- “insanlık etmek, iyilik yapmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

ayhavar et- “yardım istemek, yardıma çağırmak” (Subatan)

baç et- “öpmek” (Çamyazı *Sarıkamış; DS I, s. 458: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kars)

baş èle- “1. bir işi bitirmek” (Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 557*: Kızılçakçak *Arpaçay); “2. başa çıkmak, gücü yetmek, hakından gelmek, yenmek üstün gelmek” (DS I, s. 557*: Kızılçakçak *Arpaçay)

böyühülüh et- “yol göstermek, rehberlik etmek” (Porsuklu *Susuz)

cinni et- çok korkutmak” (Porsuklu *Susuz)

dalda et- “1. bir kimseyi, işten el çektirerek açığa çıkarmak” (DS II, s. 1341: Kars ve köyleri); “2. gölge etmek, ışığına engel olmak” (DS II, s. 1341: Kars köyleri)

endir èleme- “tenezzül etmemek” (Büyükpırcı *Akyaka)

endir èlleme- “tenezzül etmemek” (Göldalı *Arpaçay; Bayburt *Selim; DS III, s. 1747: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim endirèllememek)

farş èlle- “rezil etmek” (Porsuklu *Susuz)

ğan et- “cinayet işlemek” (Bayburt *Selim; DS III, s. 1911: Bayburt *Selim ‘ganetmek’)

gelinlik et- “gelin bir zaman kocasının akrabalarının yanında başını örtmek, konuşmamak” (Tepecik *Arpaçay; DS III, s. 1981*: Kars ve bazı köyleri)

gelinniy èyle- “gelin bir zaman kocasının akrabalarının yanında yamşah almak, başını örtmek, konuşmamak” (Karakaş)

gızaflıh et- “hile yapmak” (DS III, s. 2069: Bayburt *Selim)

havar et- “haber vermek” (Subatan)

henek et- “şaka yapmak” (DS VI, s. 4519: Kars ve köyleri)

idare et- “geçinmek” (İsisu *Sarıkamış)

işmarat et- “işaret etmek” (DS IV, s. 2566*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

işmar et- “işaret etmek” (DS IV, s. 2566: Kars ve köyleri)

lağ èle- /et- “alay etmek” (Kümbetli; Taşdere Arpaçay; Darboğaz *Selim)

lağvalıh et- “alay etmek” (Porsuklu *Susuz)

malamat et- “rezil rüsve etmek” (Porsuklu *Susuz)

manşır et- “açığa vurmak, duyurmak” (DS IV, s. 3126: Kars)

mazağ èle- “alay etmek” (Büyükpirveli *Akyaka)

peşkeş et- “hediye vermek” (Tozluca *Selim)

peydah èlle- “ortaya çıkarmak” (Porsuklu *Susuz)

post et- “öldürürcesine dövmek” (İsisu *Sarıkamış; Darboğaz *Selim; DS V, s. 3474: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

puç et- “heba etmek, mahvetmek” (Akören *Sarıkamış)

ses et- “gürültü yapmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

tamarzı et- “istek duymak, çok istekli olmak” (Porsuklu *Susuz)

yakınlık et- “cinsel ilişkide bulunmak” (DS VI, s. 4131: Kars)

yavannıh et- “katık etmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

yendir et- “1. alçak gönüllülük göstermek” (İsisu *Sarıkamış; DS VI, s. 4246: Kars); “2. bir şeyi, birini önemsemek” (DS VI, s. 4246: Kars)

zay èle- “boşuna harcamak, ziyan etmek” (Karakaş)

zay et- “1. zayi etmek, telef etmek, mahvetmek” (Çakmak); “2. boşuna harcamak, ziyan etmek”

• isim + ol- yardımcı fiil yapısında oluşanlar:

ayan ol- “malum olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

- bayrağ ol-** “rezil olmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- boyun ol-** “kefil olmak” (Aşağısallıpınar *Sarıkamış; Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 748: Kızılçakçak *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kars ‘boyun olmağ, boyun olmak’)
- cinni ol-** “deli olmak, cinler uymuşu gibi davranmak” (Küçükaküzüm *Akyaka)
- dalapta ol-** “hayvan çiftleşecek durumda olmak” (DS II, s. 1338: Kars)
- döyüncü ol-** “gerçekte babasına ait olanla, kendisine ait olmayanla övünmek” (Yolboyu *Susuz)
- döyünçü ol-** “gerçekte babasına ait olanla, kendisine ait olmayanla övünmek” (Boyalı *Sarıkamış)
- farş ol-** “rezil olmak” (Aslanhane *Akyaka; DS III, s. 1837: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)
- finoyur ol-** “delirmek, çıldırmak” (Göldalı *Arpaçay; DS III, s. 1868: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)
- firoyun ol-** “kızıp çılgına dönmek” (Porsuklu *Susuz)
- gözden ol-** “kör olmak” (Porsuklu *Susuz)
- hırdahuş ol-** “kırık kırık olmak, paramparça olmak” (Porsuklu *Susuz)
- hurthaş ol-** “çok yorulmak, güçsüz kalmak” (Gürbüzler *Selim; DS III, s. 2445: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)
- irbet ol-** “çok çirkinleşmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- işgan ol-** “herkese yayılmak, herkes duymak” (Gönülalan *Arpaçay; DS IV, s. 2563: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)
- kökür ol-** “1. ezilmek, uğraşmak, didinmek” (DS IV, s. 2954: İrişli, Bayburt *Sarıkamış); “2. yorulmak, bitap düşmek” (Gönülalan *Arpaçay)
- küt ol-** “kötürüm olmak” (Porsuklu *Susuz)
- macalı olma-** “zamanı, fırsatı olmamak” (Bayburt *Selim)
- malamat ol-** “rezil rüsvâ olmak” (İsisu *Sarıkamış)
- muhat ol-** “dikkat etmek, bakmak, gözetmek” (İsisu *Sarıkamış; DS IV, s. 3218: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘muhat ol-’)
- peydah ol-** “peydâ olmak, ortaya çıkmak” (Aslanhane *Akyaka)

- puç ol-** “boşa gitmek, heba olmak” (Meydancık *Arpaçay)
- püş ol-** “peynir çürüyüp bozulup simsiyah bir renk almak, ufalanmak” (Porsuklu *Susuz)
- razılığı ol-** “rıza göstermek, razı olmak” (Handere *Sarıkamış)
- saab ol-** “sahip çıkmak” (Bacıoğlu *Arpaçay)
- sırsataş ol-** “sataşmak, bela olmak” (Akören *Sarıkamış; DS V, s. 3620: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)
- sükhut ol-** “sakinleşmek, sona ermek, bitmek” (Kurbançayırı *Sarıkamış)
- tamtaħır ol-** “yıkılmak” (DS V, s. 3820: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)
- tekin olma-** “gizi bilinmemek” (DS V, s. 3867: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)
- umutdu ol-** “güvenmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- urcah ol-** “1. baş belası olmak” (Bayburt *Selim; DS VI, s. 4788: Bayburt *Selim); “2. karşılaşmak, rastlaşmak, rast gelmek” (Porsuklu *Susuz)
- üreyincey ol-** “gönlünce olmak, istediği gibi olmak” (Polatköy *Arpaçay)
- üzbar ol-** “yüzleşmek, yüz yüze gelmek” (Alçılı; DS VI, s. 4800*: Bayburt *Selim, DS VI, s. 4337: Kars)
- üzber ol-** “yakınlaşmak” (DS VI, s. 4800: Bayburt *Selim)
- vecine olma-** “aldırış etmemek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; DS VI, s. 4805: Bayburt *Selim)
- yüzbar ol-** “yüzleşmek, yüz yüze gelip hesaplaşmak, anlaşmak” (DS VI, s. 4337: Kars)
- zarıncı ol-** “sıkıntı ve yokluktan acınacak duruma düşmek” (Eskigeçit *Selim; DS VI, s. 4832*: Bayburt *Selim)
- zay ol-** “1. bozulmak, çürümek (meyve, yiyecek için)” (Alçılı, Çakmak; Göldalı; *Arpaçay; Sırataşlar *Sarıkamış); “2. boşa gitmek, heba olmak” (Meydancık *Arpaçay; Sırataşlar *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz)
- zibil ol-** “1. “çok fazla miktarda olmak” (Porsuklu *Susuz); “2. çok fazla olduğu için değersiz olmak” (Porsuklu *Susuz)

• **İsim + yap- yardımcı fiil yapısında oluşanlar:**

- cıgızlıh yap-** “oyunbozanlık etmek, mızıkçılık yapmak” (Porsuklu *Susuz)
- gizaflıh yap-** “hile yapmak” (Gönülalan *Arpaçay)

heneĥ yap- “şaka yapmak” (Demirkent *Akyaka)

malamat yap- “rezil rüsvâ etmek” (Taşdere Arpaçay)

tülehlüh yap- “kalleşlik yapmak, sözünde durmamak” (Tozluca *Selim)

1.2.1.6.1.2. İsim Unsuru Birden Fazla Kelimeden Oluşanlar

1.2.1.6.1.2.1. İsim Unsuru İsim Tamlaması Grubu Olanlar

epbeĥ saĥavı ělle- “iş sahibi etmek, geçimini sağlayacak duruma getirmek” (Porsuklu *Susuz)

ěl gülüncü, baş ġaĥıncı ol- “kötü hareketleri, kötü işleri nedeniyle ayıplanacak duruma gelmek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

para delisi ol- “paraya çok düşkün olmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

1.2.1.6.1.2.2. İsim Unsuru İsnat Grubu Olanlar

baġrı badaş ol- 1. “duyguları, düşünceleri bir olmak” (Bacıoġlu, Polatköy *Arpaçay; DS I, s. 484: Kızılçakçak *Arpaçay); “2. istediġi gibi olmak” (Polatköy *Arpaçay)

baldırı çılpāġ ol- “fakir olmak” (Porsuklu *Susuz)

başı balalı ol- “başı sürekli belâda olmak, başı beladan kurtulmak” (Porsuklu *Susuz)

başı ġaĥışlı ol- “hataları sürekli yüzüne vurularak aşıġılanmak” (Polatköy *Arpaçay)

başı salamat ol- “rahatı, keyfi yerinde olmak” (Porsuklu *Susuz)

dili gödey ol- “kusuru olduġu, kötü davranışı yüzünden toplum içinde söz söylemez olmak” (Porsuklu *Susuz)

ěle gülünc ol- “kötü davranışları yüzünden başkalarının gülüp alay etmesine sebep olmak” (Porsuklu *Susuz)

ġelbi düz ol- “içinde kötülük, fesatlık olmamak” (Porsuklu *Susuz)

itden peşman ol- “çok pişman olmak” (Porsuklu *Susuz)

itden pişman ol- “çok pişman olmak” (Tepecik *Arpaçay)

şaddığına şillih et- “durumundan memnun olmayıp memnuniyetsizlik göstermek” (Porsuklu *Susuz)

yıldızı barışık ol- “birbiriyle geçinmek, dost olmak” (Tepecik *Arpaçay; DS VI, s. 4823: Kars)

1.2.1.6.1.2.3. İsim Unsuru Tekrar Grubu Olanlar

• İsim + et- / éle-, yap- yardımcı fiil yapısında oluşanlar:

ağzı burun ét- “küsmek, konuşmamak, konuşmak istememek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “2. beğenmemek, hoşnutsuzluğunu bildirmek” (Porsuklu *Susuz)

ala ürey et- “çok korkutmak” (Porsuklu *Susuz)

bıd bıd et- “kendi kendine konuşmak, memnuniyetsizliğini dile getirmek, söylenmek” (Tepecik *Arpaçay; Çamyazı *Sarıkamış)

dil ağzı éle- “dil dökerek ikna etmeye çalışmak” (Dikme)

hanı harap et- “berbat etmek” (Tepecik *Arpaçay)

işden güçden et- “işinden etmek, iş yapmasına engel olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

mırt mırt et- “söylenmek, homurdanmak. (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4597:Kars)

rezil malamat et- “rezil rüsva etmek” (Porsuklu *Susuz)

şil küt et- “şiddetli bir şekilde dövmek, kolunu bacağına kırmak, sakatlamak” (Porsuklu *Susuz)

umu küsü et- “darılmak, küsmek” (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4787: Bayburt *Selim)

umu küsü yap- “darılmak, küsmek” (Yenice *Selim)

• isim + ol- yardımcı fiil yapısında oluşanlar:

adı sanı olma- (yoh) “kimse bilmemek, hiç kimse tanımamak” (Porsuklu *Susuz)

ala ürey ol- “çok korkmak” (Porsuklu *Susuz)

ayıl mayıl ol- “beğenerek, ağzı açık bakmak, bön bön bakmak” (Porsuklu *Susuz)

- baş ayak ol-** “ön ayak olmak” (Subatan)
- beş beş ol-** “şişmek, gururlanmak, çok mutlu olmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- can ciyar ol-** “çok yakın, çok samimi olmak” (Porsuklu *Susuz)
- cin cin ol-** “çok sinirlenmek” (Dikme)
- diş diş ol-** “içi delikler hâlinde olmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- dolam dolaş ol-** “birbirine girmek, karmakarışık olmak, karışmak, dolaşmak” (Porsuklu *Susuz)
- dolaş dolaş ol-** “dolaşmak, birbirine girmek, karışmak” (Meydancık *Arpaçay)
- eyih eyih ol-** “eğilmek, beli bükülmek, kamburu çıkmak” (Karakaş)
- eyiş üyüş ol-** eğilmek, beli bükülmek, kamburu çıkmak” (Porsuklu *Susuz)
- gecesi gündüzü olma-** “gece gündüz durmadan çalışmak” (Porsuklu *Susuz)
- ğol boyun ol-** “kollarını birbirlerinin boynuna dolayıp samimi olmak” (Porsuklu *Susuz)
- göz göz ol-** “delik delik olmak” (Eskigeçit *Selim)
- işden güçden ol-** “herhangi bir sebepten işini bırakmaya mecbur olmak, işinden olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)
- lal kâr ol-** “hiç konuşmamak, tepki vermemek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- üsdünde başında olma-** “üstü başı perişan olmak, eski olmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- üz göz ol-** “saygıyı karşılıklı olarak kaybetmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- üzül kesil ol-** “yakınlığı, arkadaşlığı, ilgiyi kesmek” (DS VI, s. 4801: Bayburt *Selim)
- yağlı ballı ol-** “çok yakın dost olmak, aralarından su sızmamak” (Alçılı; DS VI, s. 4123: Kars)
- yérinnen yurdunnan ol-** “yerini yurdunu kaybetmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

1.2.1.6.1.2.4. İsim Unsuru Edat Grubu Olanlar

sıçan gibi ol- “ıslanmış, üşümüş ve perişan durumda olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

1.2.1.6.2. Yarı Yardımcı Fiillerle Kurulan Deyimler

Bu yapıdaki deyimler; bir isimle bir fiilden oluşmuştur. Bu şekildeki birleşik fiillerde isim unsuru, isim çekim eklerini alabilir. Grubu oluşturan unsurlar, kelime grubu olabilir (Karahana: 1993: 39).

1.2.1.6.2.1. İsim Unsuru Tek Kelimeden Oluşanlar

abdest sal- “abdest almak” (Porsuklu *Susuz)

abırdan tüş- “itibardan düşmek, saygınlığını kaybetmek, kimse sevmemek, değer vermemek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

acayıp kal- “şaşırmak, hayret etmek” (Cavlak *Selim)

acebe kal- “şaşakalmak, donakalmak” (DS I, s. 43: Kars köyleri)

acıgıcı vër- “nispet yapmak, imrendirmek, kıskandırmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

acığı gel- “sinirlenmek, öfkelenmek” (Porsuklu *Susuz)

acığı tut- “öfkelenmek, kızmak, sinirlenmek” (Küçükaküzüm *Akyaka; Gönülalan *Arpaçay)

acıh ver- “nisbet yapmak, imrendirmek, kıskandırmak” (Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 47: Kızılçakçak *Arpaçay, Kars köyleri)

acınnan uğun- “açlıktan kıvrınmak, çok acıkmak” (Porsuklu *Susuz)

acısını unuttur- “teselli etmek, avutmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

adağ at- “çocuk adım atmaya başlamak, ilk adımını atmak” (Polatköy *Arpaçay)

adamlığını gösder- “iyilik yapmak, yardım etmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

ad gazan- “ün kazanmak, ünlenmek” (Tazekent; Esenyayla *Akyaka; Karakale, Tepecik *Arpaçay)

ad goş- “ad koymak, yeni doğan çocuğa isim vermek” (Boyalı *Sarıkamış)

adını batır- “1. rezil etmek, onurunu zedelemek” (Porsuklu *Susuz); “2. rezil olmak, kendi değerini düşürmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ad sal- “ün kazanmak, ünü herkes tarafından duyulmak” (Karakale *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ağaş çeh- “birisine sopayla vurmaya davranmak” (Porsuklu *Susuz)

ağı vër- “zehirlmek” (Porsuklu *Susuz)

ağız ey- “değmeyecek birinden yalvararak bir şeyler istemek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

ağlar göy- terk edip giderek ya ölüm nedeniyle sürekli ağlamasına sebep olmak, mutsuz etmek, derde düşürmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ağzı eyil- “1. çok acıkmak” (Porsuklu *Susuz); “2. çok zayıflamak” (Porsuklu *Susuz)

ağzına söy- “küfretmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ağzını bük- “beğenmemek, hoşnutsuzluğunu yüz ifadesiyle belli etmek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

ağzını ey- “taklidini yapmak, bir kişinin söylediklerini alaylı bir biçimde tekrarlamak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ağzını yamsıla- “taklidini yapmak, bir kişinin söylediklerini alaylı bir biçimde tekrarlamak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ağzınan tut- “konuşturmamak, sözü bitmeden araya girip konuşmasına müsaade etmemek” (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ağıl teherren- “baş dönmek, zihin bulanmak” (DS I, s. 129: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ağır yar- “ahırdan (ahıra girip) hırsızlık yapmak” (Porsuklu *Susuz)

- aħlı çıħ-** “çok korkmak” (Karakaş)
- aħlı dolan-** “başı dönmek” (Camuşlu *Kağızman; Sırbasan *Sarıkamış)
- aħlı getir-** “her şeyi anlamak, bilmek” (Ocaklı)
- aħlına sal-** “hatırlatmak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)
- aħlını al-** “çok korkutmak” (Porsuklu *Susuz)
- aħlını ğaldır-** “1. delirmek, aklını oynatmak” (Küçükaküzüm *Akyaka); “2. çok korkutmak” (Porsuklu *Susuz)
- aħlını itir-** “aklını kaybetmek, delirmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- ajığı tut-** öfkelenmek, sinirlenmek, kızmak” (Bayburt *Selim)
- alağ al-** “bostandaki yabancı otları temizlemek” (Oğuzlu; Taşdere *Arpaçay; Esenyayla *Akyaka)
- alasını çek-** “bostandaki yabancı otları temizlemek” (Porsuklu *Susuz)
- aldile tut-** “güzel sözlerle, tatlı dille kandırmak, aldatmak” (Porsuklu *Susuz); “2. güzel sözlerle kandırarak vurmak” (Porsuklu *Susuz)
- alımını al-** “ağzının payını almak, hakettiği cevabı almak” (Tepecik *Arpaçay)
- alımını vèr-** “hakettiği cevabı vermek” (Porsuklu *Susuz)
- altına al-** “güreşte ya da dövüşte yere yıkıp üstüne çıkmak” (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- amanı ğırıl-** “sabırsızlanmak, sabırsızca davranmak” (Porsuklu *Susuz)
- amanı kesil-** “sabırsızlanmak, sabırsızlık göstermek” (Gönülalan *Arpaçay; “2. gücü azalmak, gücü tükenmek” (Kırçıçeği *Susuz)
- andıra ğal-** “sahipsiz kalmak” (Çakmak)
- anguta dön-** “çok zayıflamak, zayıflıktan boynu ipince kalmak” (Porsuklu *Susuz)
- arħası gel-** “bitmek, tükenmek” (Porsuklu *Susuz)
- arħasını getir-** “sonunu getirmek, bitirmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- arpaya düş-** “at fazla arpa yemekten hastalanmak” (Subatan)
- artıħ tut-** “üstün tutmak” (Porsuklu *Susuz)

- ataş at-** “tandırı yakmak” (Karacaören, Ocaklı)
- avara ğal-** “boş kalmak” (Subatan; DS I, s. 377: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘avara galmağ’)
- ayaran gel-** “işine gelmek” (Handere *Sarıkamış)
- aydınlığa çıh-** “rahata ermek, durumu iyi olmak, rahat ve mutlu bir hayata kavuşmak” (Bayburt *Selim)
- ayıvı örtül-** “kusurlarının, hatalarının üstü kapanmak” (Porsuklu *Susuz)
- badağ at-** “çelme atmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- bağa tüş-** “ahırdaki hayvan (sığır) bağlı olduğu ipe dolaşıp boğulmak, boğularak ölmek” (Bayburt *Selim)
- bağdı açıl-** “kısmeti açılmak, evlenme sürecine girmek” (Porsuklu *Susuz)
- balıya sal-** “başını belaya sokmak, belâya düşürmek” (Porsuklu *Susuz)
- balıya tüş-** “belaya düşmek” (Porsuklu *Susuz)
- bar tut-** “salamura peynirin, kaymağın, süzme yoğurdun üzerinde çok beklemekten küf oluşmak” (Tepecik *Arpaçay)
- başa düş-** “sezmek, farkına varmak, anlamak” (Subatan; DS I, s. 550: Kars)
- başa gel-** “bitmek, tamamlanmak” (Polatköy *Arpaçay)
- başa sal-** “izah ederek, anlatarak bir konuda uyarmak” (Porsuklu *Susuz); “2. hatırlatmak” (Porsuklu *Susuz)
- baş at-** “1. yağlı beyaz peynir yapmak için sütü mayalamak” (Porsuklu *Susuz); “2. tandırı yakmak” (Büyükpirveli *Akyaka)
- başa tap-** “anlamak, akıl erdirmek”: (DS I, s. 553: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)
- başa tüş-** “sezmek, farkına varmak, anlamak” (Karakaş, Kümbetli; Polatköy *Arpaçay)
- başa vér-** “değiş tokuşta (trampa) üste bir şey vermek” (DS I, s. 553: Kızılçakçak *Arpaçay)
- baş götür-** “gemi aزیya almak” (DS I, s. 558: Kars köyleri)
- başı dolan-** “başı dönmek” (Camuşlu *Kağızman; Sırbasan *Sarıkamış)
- başı ğaldırma-** “sese katlanamamak, dayanamamak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- başına çek-** “başına dikmek, bir yudumda hepsini içmek” (Tepecik *Arpaçay)

başına dön- “üstüne titremek, birisini çok sevmek, değer vermek” (Porsuklu *Susuz)

başına gül- “yapamadığı bir şeyden dolayı alay edilmek” (Dikme; Darboğaz *Selim)

başını çönder- “eşleri birbirinden büyü ile ayırmak” (Göldalı *Arpaçay; DS I, s. 560: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

başını dolandır- “kendini geçindirmek, geçinmek, geçimini sağlamak” (Küçükaküzüm *Akyaka)

başınnan azıt- “başından savmak” (Polatköy *Arpaçay)

başınnan savuşdur- “başından savmak” (Aslanhane *Akyaka)

baş koş- “önayak olmak” (Çamyazı *Sarıkamış; DS I, s. 561: Birçok ‘baş koş’)

başsağlığı vèr- “başsağlığı dilemek” (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

baş taf- “anlamak, akıl erdirmek” (Esenyayla *Akyaka)

baş tap- “anlamak, akıl erdirmek” (DS I, s. 553*: Kızılçakçak *Arpaçay)

bedel git- “tarım işlerinde birbirine yardım etmek” (Porsuklu *Susuz)

béh ver- “bir şeyi satın alırken önceden bir miktar para vermek” (Subatan; DS I, s. 600: Kars köyleri)

beli gırıl- “beli çok ağrımak, çok yorulmak” (Polatköy, Tepecik *Arpaçay); “2. çok sevdiği kimse ölmek, genç yaştaki evladını kaybetmek” (Porsuklu *Susuz)

beli sep- “beli incinmek, belinde şiddetli bir ağrı hissetmek” (Porsuklu *Susuz)

bese gir- “bahse girmek, iddiaya tutuşmak” (Çamyazı *Sarıkamış; DS I, s. 641*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

bes tut- “bahse girmek, iddiaya tutuşmak” (Çamyazı *Sarıkamış)

beyhut düş- “yorgun düşmek” (Porsuklu *Susuz)

beyni gijellen- “başı dönmek, gözleri kararmak” (Göldalı *Arpaçay)

beyni gijillen- “aklı karışmak” (DS I, s. 648: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış)

béysélés yat- “suçüstü yakalanınca, lüzum üzerine sorusuz sualsiz hapisshanedeyatmak” (DS I, s. 648: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

birrih dur- “birlikte yaşamak” (Çakmak)

boğanağa tüş- “bir olayın ortasına düşmek” (Kümbetli)

boğazını gezdir- “karnını doyurmak için başkalarının evine gitmek” (Porsuklu *Susuz)

boğum bağla- , boğum ver- “ekin başak tutmak” (Subatan; DS I, s. 730: Kars)

boynuna alma- “inkar etmek, üstlenmemek” (Karakaş)

boynuna ğal- “üstüne kalmak, sorumluluğu üstüne kalmak” (Altınbulak *Sarıkamış)

buğaya gel- “buğaya gelmek, inekler (çiftleşmek için) buğa istemek” (Tepecik *Arpaçay; DS I, s. 725-726*: Kars)

camah bağla- “yosun tutmak” (Esenyayla *Akyaka; DS II, s. 853: Kızılçakçak *Arpaçay)

camah tut- “yosun tutmak” (Küçükdurduran *Akyaka; Polatköy *Arpaçay)

cana gel- “dirilmek, canlanmak, kendine gelmek” (Tepecik *Arpaçay)

car çek- “herkese duyurmak, ilan etmek” (Porsuklu *Susuz)

cılhı çılh- “tepeden tırnağa ıslanmak, sırlıklam olmak” (Çamyazı *Sarıkamış)

cıngal çıkar- “yerli yersiz kavga çıkarmak” (DS II, s. 920*: Kars ve köyleri)

cırnağ çek- “lâdes tutuşmak” (Sırataşlar *Sarıkamış)

cırnak çek- “lâdes tutuşmak” (DS II, s. 936: Kars)

cızdığı çılh- “çok kararmak” (Porsuklu *Susuz)

cimciy at- “çimdiklemek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

corta ğağ- “at dört naladan önceki koşusuna başlamak” (Bayburt *Selim)

cücüyü çılh- “tepeden tırnağa ıslanmak” (Göldalı *Arpaçay; DS II, s. 1025: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çarha vur- “bilevlemek” (Alçılı)

çenesine tüş- “diline düşmek” (Dikme)

çirtma vur- “tekme vurmak veya tekme atmak” (Gönülalan *Arpaçay)

çorta ğağ- “at dört naladan önceki koşusuna başlamak” (Göldalı *Arpaçay)

çor tut- “hastalanmak” (Çamyazı *Sarıkamış)

dağ vur- “kızgın bir demirle damga vurmak, damgalamak” (Tepecik *Arpaçay)

dalaba gel- “dişi hayvan çiftleşmek istemek, erkek istemek” (Tepecik *Arpaçay; DS II, s. 1334*: Kars)

dalafa gel- “dişi at çiftleşmek istemek” (Porsuklu *Susuz)

dalına tüş- “arkasına düşmek, peşi sıra gitmek, takip etmek” (Taşdere Arpaçay)

dalında dur- “her yönüyle destek olmak, himaye etmek, korumak” (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

dalını geti- “sonunu getirmek, bitirmek” (Porsuklu *Susuz)

dalınan dey- “birini kovmak, defetmek” (Dikme)

dara ğal- “maddi bakımdan zor duruma düşmek, sıkıntı çekmek” (Tozluca *Selim)

daşa çal- “öfkeyle fırlatıp atmak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

dava çek- hak iddia etmek” (Porsuklu *Susuz)

day dur- “yeni yürümeye başlayan çocuk iki ayak üzerinde durmak, tay durmak” (Karakaş; Büyükdurduran *Akyaka; Meydancık *Arpaçay; DS II, s. 1387: Kars köyleri; DS II, s. 1387*: İrişli, Bayburt, Kızılçakçak, *Arpaçay)

deh düş- “dikkat etmek, farkına varmak, dikkatle bakmak” (Tepecik *Arpaçay; DS II, s. 1404: Kars ve köyleri)

deriye sal- “hastayı iyileşmesi için taze koyun dersine giydirerek terletmek” (Küçükaküzüm *Akyaka)

dest tut- “lades tutuşmak” (Sırataşlar *Sarıkamış)

deyişih tüş- “(eşya) birbiriyle karışmak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

dındılina deĝ- “gururuna dokunmak” (DS II, s. 1462: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

dındılina dey- “onuruna dokunmak, zoruna gitmek” (Büyükpırveli *Akyaka)

dırdası çık- “beli eğilmek, kamburu çıkmak” (DS II, s. 1468*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

dırdasını çıkar- “kamburunu çıkarmak” (Bayburt *Selim)

dırıĝa tüş- “ishal olmak” (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

dırnağdan tüş- “at uzun süre nalsız kalmaktan tırnağı zarar görmek” (Porsuklu *Susuz)

dıldiliye tut- “kavga sırasında birinin kusurlarını sayıp dökmek” (DS II, s. 1492: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

diş at- “koyun veya sığır çok yaşlanmak” (Tozluca *Selim)

diş dur- “rahat durmak” (DS II, s. 1520: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

dişlerini ağart- “gülmek, sırtıtmak” (Porsuklu *Susuz)

dolaşığa sal- “1. İşleri içinden çıkılmaz bir hale getirmek” (Porsuklu *Susuz);
“2. dolaştırmak, karıştırmak (ip vs.)” (Porsuklu *Susuz)

doyla vur- “bir şey başarmak, ün kazanmak” (DS II, s. 1568: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

döl çıh- “doğacak yavruların hepsi doğmak” (Büyükpirveli *Akyaka)

döl çık- “doğacak yavruların hepsi doğmak” (DS II, s. 1576: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim)

döl dök- “kavun, karpuz, hıyar ve sebzeler ürün vermeye başlamak” (DS II, s. 1576: Kars köyleri)

döl düş- “koyun, inek vb. hayvanlar yavrulamaya başlamak” (DS II, s. 1576: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

dölü tüş- “koyun yavrulamaya başlamak” (Büyükpirveli *Akyaka; Polatköy *Arpaçay)

döyer döy- “düven dövmek, harman dövmek” (Subatan)

düğün sal- “düğüm atmak, düğümlmek” (Eskigeçit *Selim)

düyüm düş- “düyümlenmek, dolaşmak” (Polatköy *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

düyüm sal- “düyümlmek, düğüm atmak” (Porsuklu *Susuz)

düyün at- “düyümlmek” (Karakaş)

düyün sal- “düyümlmek, düğüm atmak” (Gönülalan *Arpaçay)

düyün tüş- “düyümlenmek, birbirine dolaşmak” (Polatköy *Arpaçay)

düze çıh- “zorluklar biterek feraha ermek, sıkıntıdan kurtulmak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

el at- “daralan bir kimseye yardım etmek” (Karakaş; Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz; DS III, s. 1728*: Kars ve birçok köyleri)

elden goyma- “bırakmamak” (Çakmak)

elini vur- “elini sürmek, dokunmak” (Altınbulak *Sarıkamış)

- emelini azdır-** “yoldan çıkmak, kendini kaybetmek” (Porsuklu *Susuz)
- eme yara-** “işe yaramak, faydalı olmak” (DS III, s. 1734-1735: Kars ve birçok köyleri)
- emey itir-** “yapılan iyilikleri unutmak, nankörlük etmek” (Porsuklu *Susuz)
- endezeden al-** “ağırdan almak” (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)
- endezeden aldır-** “ağırdan almak, aldırış etmemek” (Tepecik *Arpaçay; DS III, s. 1746: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)
- ere gêt-** “kocaya varmak, evlenmek” (Çakmak, Karakaş)
- eriyi ezil-** “incileri dökülmek” (Dikme)
- erki çat-** “nazı geçmek” (Karakaş)
- erki geç-** “nazı geçmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- êşgarıya çih-** “açığa çıkmak, herkes tarafından duyulmak, öğrenilmek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- etine dol-** “şişmanlamak, semizlemek” (Porsuklu *Susuz)
- ëyliê itir-** iyilik bilmemek, nankörlük etmek” (Porsuklu *Susuz)
- eziz tut-** “el üstünde tutmak, çok sevmek, değer vermek” (Porsuklu *Susuz)
- ferağat dur-** “uzak durmak” (Polatköy *Arpaçay)
- fit gaynat-** “karışıklık çıkarmak” (Bayburt *Selim)
- funt gaynat-** “karışıklık çıkarmak” (DS III, s. 1879: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)
- ğabağına ğat-** “önüne katmak, önüne katıp götürmek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- ğabihdan çih-** “yara veya deri soyulmak” (Tepecik *Arpaçay)
- ğabih ğoy-** “yara kabuklanmak, üzerinde kabuk oluşmak” (Porsuklu *Susuz)
- ğaçamıya ğaç-** “bir işi çözümlmek için gerekeni yapmaktan kaçınmak” (Porsuklu *Susuz; DS III, s. 1887: Bayburt *Sarıkamış ‘ğaçamıya ğaç-’)
- ğafğara yan-** “vücudu dayaktan morarmak, mosmor olmak” (Taşdere *Arpaçay)
- ğan ağlat-** “eziyet etmek, canından bezdirmek, usandırmak, çile çekertmek” (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- ğanını al-** “intikamını almak” (Büyükpırveli *Akyaka)

ġapılarına düş- “kapı kapı dolaşarak dilenmek, bir şey istemek” (Tepecik *Arpaçay)

ġapılarına tüş- “kapı kapı dolaşarak dilenmek, bir şey istemek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

ġaraġura bas- “kâbus görmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ġaraltıya söyle- “hakkında kötü konuşmak” (Aşağısallıpınar *Sarıkamış; Göldalı *Arpaçay; DS III, s. 1919: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘garaltıya söyle-’)

ġaravelli oġu- “boş konuşmak” (Porsuklu *Susuz)

ġartmeġ tut- “kir tutmak, çok kirlenmek” (Çakmak)

ġartmeġ tut- “kir tutmak, çok kirlenmek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Porsuklu *Susuz)

ġavıġdan çıġ- “deri veya yara soyulmak” (Porsuklu *Susuz)

ġavıġ ġoy- “yara kabuklanmak” (Porsuklu *Susuz)

ġavil tut- “bahse girmek” (Gürbüzler *Selim)

ġayda sal- “nüfusa kaydetmek; nüfusunu çıkarmak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

ġaysaġ tut- “kabuklanmak, üstünde kabuk oluşmak” (Karakaş)

ġayva çekil- “yok olmak, birden bire ortadan kaybolmak” (Porsuklu *Susuz)

ġedirini bilme- “birinin kıymetini bilmemek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

ġelin gel- “kız evlenip oturacağı eve, koca evine gelmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ġevil gelleme “bahse girme” (DS III, s. 2012: Bayburt, İrişli *Sarıkamış)

ġezergi dey- “salgın hastalık bulaşmak” (Porsuklu *Susuz)

ġezergiye düş- “salgın hastalığa yakalanmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ġıjıt vër- “nispet yapmak” (Dikme)

ġırnava gel- “1. kedi, köpek vb. dişi hayvan, erkek istemek” (DS III, s. 2069*: Kars ve köyleri ‘gırnava gel-’); “2. “dişi kedi çiftleşme isteği göstermek” (Karakaş; Büyükpirveli *Akyaka)

ġıroy tüş- “kırağı düşmek, kırağı oluşmak” (Gürbüzler *Selim)

ġıtırı kesil- “gücü azalmak, çok yorulmak” (Porsuklu *Susuz)

gızana gel- “kedi, köpek vb. dişi hayvan, erkek istemek” (DS III, s. 2069: Kars ve köyleri)

girden düş- “kuvvetten düşmek, gücü azalmak” (Bacıoğlu *Arpaçay)

ğongayı tık- “ölmek” (Gülbüzler *selim)

gongoyu dik- “ölmek” (DS III, s. 2101: Bayburt *Sarıkamış)

ğort yoldur- “birisine eziyet etmek, rahatsız etmek” (Porsuklu *Susuz; DS III, s. 2106: Kars ve köyleri)

gotur tök- “uyuz olmak” (Karakaş)

göresi gel- “göreceği gelmek, özlemek (Tepecik *Arpaçay; DS III, s. 2160*: Bayburt *Selim)

görmezlikten gel- “1. göz yummak” (DS III, s. 2162: Bayburt *Selim); “2. aldırış etmemek” (DS III, s. 2162: Bayburt *Selim)

göynü düş- “âşık olmak, vurulmak” (Çıplaklı *Selim)

göz ağart- “hiddetle ya da korkutmak için gözlerinin akını göstererek bakmak” (Karakaş; DS III, s. 2176*: Kars ve bazı köyleri)

gözi düş- “sevmek, âşık olmak” (*Kağızman)

gözlerini çerelt- “kızgınlıkla gözlerini fazla açıp bakmak” (Karakaş)

gözü böclehlen- “öfkeden gözleri dışarıya fırlamak, kocaman kocaman açılmak” (Dikme)

gözü düş- “sevmek, âşık olmak” (Subatan; Tepecik *Arpaçay)

gözü götüme- “çekememek, kıskanmak” (Porsuklu *Susuz; Dikme)

gözüne tep- “açgözlülükle yemek” (Dikme)

gözünü çerelt- “birine dikkatle, gözlerini açarak bakmak” (Dikme)

gözü seçme- “gözleri iyi görememek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ğurt tüş- “peynir, çok sıcaktan veya beklemekten kurtlanmak” (Porsuklu *Susuz)

ğurt yat- “kuluçkaya yatmak” (Çakmak; Bayburt *Selim)

guşak aç- “çiş yapmak” (DS III, s. 2202: Kars)

ğuvvetden sal- “kuvvetten düşürmek, güçsüz düşürmek” (Demirkent *Akyaka)

ğuzziyi çık- “kamburu çıkmak” (Karakaş)

gümanı gelme- “bir şeyi yapabilmek konusunda kendine güvenememek”

(Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

gün verme- “1. geçinememek” (DS III, s. 2232: İrişli *Sarıkamış); “2. kötü davranmak, eziyet etmek, huzur vermemek” (Porsuklu *Susuz)

halallıĝ al- “helallik dilemek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioĝlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

haşılıĝı daş- “zenginlenmek” (Bayburt *Selim)

havar al- “haber almak, sormak, bilgi edinmek” (Bayburt *Selim)

havas ĝal- “çok beĝenmek” (Çıplaklı *Selim)

hayhur söyle- “gereksiz konuşmak” (Gönülalan *Arpaçay; DS III, s. 2317: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hayıf al- “öç almak” (Aslanhane *Akyaka)

hayıfı gel- “acımak” (Dikme, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioĝlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

hayıfını al- “öcünü almak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioĝlu, Taşdere *Arpaçay; Tunçkaya *Kaĝızman; Porsuklu *Susuz)

hayıfını ĝoyma- “öcünü almak” (Porsuklu *Susuz)

heber al- “haber almak, sormak, biri hakkında bilgi edinmek” (Aslanhane *Akyaka)

helallıĝ al- “helallik dilemek” (Bozyiĝit, Polatköy *Arpaçay)

heleĥden düş- “güçsüz kalmak, kuvvetten düşmek; yorulmak, bitkin duruma gelmek” (Karaorgan *Sarıkamış; Gürbüzler *Selim)

heleyden düş- “güçsüz kalmak, kuvvetten düşmek” (DS III, s. 2332: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hengini dağıt- “yok etmek, onmaz hale getirmek, bozmak” (DS III, s. 2340: Bayburt *Sarıkamış)

hersi çıĝ- “öfkelenmek, sinirlenmek” (Altınbulak *Sarıkamış; Tozluca *Selim)

heyir çıĝma- “hayır gelmemek, yararı dokunmamak” (Taşdere Arpaçay)

hırp tüş- “aşırı yorgunluktan başını yastıĝa koyar koymaz uykuya dalmak” (Porsuklu *Susuz)

horabél çağır-, horabel de- “hodaklar tarla sürerken tarafından mani söylemek” (Polatköy *Arpaçay)

hora tōh- “yüzünde, vücudunda kötü yaralar çıkmak” (Porsuklu *Susuz)

hoşadamıya tut- “1. tatlı tatlı konuşup aldatmaya çalışmak, kandırmak” (Gönülalan *Arpaçay; DS III, s. 2416: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim); “2. okşamak” (DS III, s. 2416: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

hoşuna yetiş- “imdadına yetişmek, yardımına koşmak” (Büyükpırlı *Akyaka; Polatköy *Arpaçay)

içine dam- “içine doğmak” (Porsuklu *Susuz)

içini çek- “ekmek iyice pişmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

idaradan düş- “yoksullaşmak” (Tepecik *Arpaçay)

idaradan tüş- “1. yoksullaşmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz); “2. zayıflamak” (Porsuklu *Susuz)

ifliyi üzül- “çok çalışmadan dolayı güçten düşmek; halsiz kalmak”

ilmeh çal- “haliya ilmik atmak” (Çakmak; Çıplaklı *Selim)

ipliği özül- “güçten düşmek, halsiz kalmak” (Gönülalan *Arpaçay; DS IV, s. 2547: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

iş gördür- “(birine) iş yaptırmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

işmar vër- “işaret etmek” (Göldalı *Arpaçay)

kana düş- “istemeden birini yaralamak ya da öldürmek” (DS VI, s. 4534: Kars ve köyleri)

kasevet bas- “çok sıkılmak, içi daralmak” (Taşdere Arpaçay)

keçe çal- “yünle keçe hazırlamak” (Büyükpırlı *Akyaka)

kehliyi az- “mide bulanmak” (Gönülalan *Arpaçay; DS IV, s. 2722: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kej gêt- “zıtlaşmak” (Dikme)

keley at- “hile yapmak, aldatmak” (Gönülalan *Arpaçay)

kerme bağla- “kir tutmak, kir tabakası oluşmak, çok kirlenmek” (Porsuklu *Susuz)

kerme dut- “kir tutmak, kir tabakası oluşmak” (Çıplaklı *Selim)

kesim kes- “1. düğün, nişan için erkek ve kız aileleri anlaşmak” (DS VI, s.

4550: Kars ve köyleri); “1a. iki taraf düğün şartları, çeyiz ve başlık konusunda pazarlık etmek, anlaşmaya varmak, anlaşmak” (Porsuklu *Susuz); “2. sözleşmek” (Gönülalan *Arpaçay)

kırnava gel- “dişi kedi çiftleşmek” (DS VI, s. 4558: Kars)

kıtırdan düş- “gücü azalmak” (Karaorgan *Sarıkamış)

kıtırı kesil- “gücü, kuvveti kesilmek” (Tepecik *Arpaçay; Karaorgan *Sarıkamış; DS IV, s. 2849: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘kıtırı kesilmek’)

kızana gel- “dişi kedi ve köpek erkek istemek” (DS IV, s. 2862: Kars)

kiraynan ğonuş- “naz ederek konuşmak, nazlana nazlana konuşmak” (Tepecik *Arpaçay)

kol at- “bir çeşit yüzmek” (DS VI, s. 4566: Kars)

korruĥ çek- “sıkıntı çekmek” (DS IV, s. 2928: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

körroĥ çek- “yoksulluk çekmek, sıkıntı çekmek” (Bayburt *Selim)

kökü kesil- “tamamen yok olmak, hiç kalmamak” (Tepecik *Arpaçay)

kösreviye vur- “bilemek, keskinleştirmek” (DS VI, s. 4572: Kars ve köyleri)

kötana vur- “tarlayı sürmek” (Bayburt *Selim)

köysünü ötür- “göğüs geçirmek, içini çekmek” (Dikme)

kulun at- “at yavru düşürmek” (DS VI, s. 4573: Kars)

küsü dut- “darılmak, konuşmamak” (DS VI, s. 4580: Kars ve köyleri)

küt gêt- “1. hamur tandır duvarından akıp tendire düşmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz); “2. yorgunluktan hemen uyumak ve derin uykuya dalmak” (Porsuklu *Susuz)

küv ver- “birini başkasına karşı kışkırtmak, fitlemek” (DS IV, s. 3057*: Kars)

laf gezdir- “laf taşımak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

lalayhır tüş- “yorgun düşmek” (Polatköy *Arpaçay)

latêyir say- “ardı ardına uygunsuz, yakışsız, kötü sözler söylemek, küfretmek” (Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz)

layğaraya al- “alay etmek” (Bacıoğlu *Arpaçay)

loĥum çal- “lokum tatlısı yapmak” (Göldalı *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

lüt ğal- “her şeyini kaybetmek, yoksullaşmak” (Taşdere Arpaçay)

macal bulma- “fırsat bulamamak” (Telek *Arpaçay; Bayburt *Selim)

- macal verme-** “fırsat vermemek” (Porsuklu *Susuz)
- mat ğal-** “şaşakalmak, şaşırmak, hayret etmek” (Taşdere Arpaçay)
- mazaḥ çıhart-** “iş açmak, oyun yapmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; DS IV, s. 3144: İrişli, Bayburt *Selim, *Sarıkamış ‘mazaḥ çıhart-’)
- mecel vër-** “fırsat vermek, müsaade etmek” (Taşdere, Arpaçay)
- meelden alma-** “umursamamak” (Porsuklu *Susuz)
- merc tut-** “bahse girmek” (Bayburt *Selim)
- metel ğal-** “şaşakalmak, şaşırmak, hayret etmek” (Porsuklu *Susuz)
- meylime yarama-** “beğenmemek, hoşuna gitmemek” (Bayburt *Selim)
- mezemete çıhart-** “beğenmek, övmek” (Bayburt *Selim; DS IV, s. 3177: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim ‘mezemete çıhart-’)
- mezeñe yara-** “hoşuna gitmek” (DS IV, s. 3177: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)
- mırt tut-** “kir tutmak, çok kirlenmek” (Porsuklu *Susuz)
- mide acı-** “mide ekşimek” (Alçılı)
- muruzunu as-** “suratını asmak” (Porsuklu *Susuz)
- muruzunu sal-** “suratını asmak” (Küçükaküzüm *Akyaka)
- muruzunu salla-** “suratını asmak” (Küçükaküzüm *Akyaka; Bayburt *Selim)
- murzunu dök-** “surat asmak” (DS IV, s. 3223: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)
- murzunu tök-** “suratını asmak” (Bayburt *Selim)
- nal at-** “nal, hayvanın ayağından düşmek” (DS VI, s. 4604: Kars)
- nefsi geş-** “gözü kalmak” (Porsuklu *Susuz)
- nikah kesdir-** “nikah kıydırmak” (Meydancık *Arpaçay)
- nutğu guru-** “dili tutulmak, şaşırmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; DS VI, s. 4608: Kars ve köyleri ‘nutku kuru’)
- ortalığa tüş- ortalığa tüş-** “Ortalığı karıştırmak amacıyla arada laf taşımak” (Çakmak, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- ota düş-** “otlayan hayvan herhangi bir ottan zehirlenmek (Ocaklı; Tepecik *Arpaçay; Halıkışlak *Digor; Aynalı *Susuz)

- oturah al-** “kötürüm kalmak” (Büyükpirveli *Akyaka)
- ödü yarıl-** “çok korkmak” (Bayburt *Selim)
- ögünü al-** “kötü bir şey yapmasını önlemek, engel olmak” (Alçılı; Tepecik *Arpaçay)
- ögüre gel-** “inek çiftleşmek istemek” (DS VI, s. 4623: Kars)
- öj gét-** “birisine ters davranmak” (Bayburt *Selim; DS V, s. 3326: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim, Kars)
- ölüm gez-** “sataşmak, kötü davranışlarda bulunmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- ölüm herre-** “sataşmak, kötü davranışlarda bulunmak” (Porsuklu *Susuz)
- ön ver-** “anlayış göstermek, hoş görmek” (Bayburt *Selim; DS VI, s. 4627: Bayburt *Selim)
- örtдемиye tüş-** “ateşli bir hastalığa yakalanmak (ilenç olarak)” (DS V, s. 3351: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)
- özünü bil-** “bulûğ çağına gelmek, erinleşmek” (İsisu *Sarıkamış; DS V, s. 3376: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)
- özünü itir-** “şaşırmak, ne yapacağını bilememek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- özünü öldür-** “sevgisini gösterecek şekilde, güler yüzle elindeki tüm imkanlarla hizmet etmek” (Porsuklu *Susuz); “2. çok zahmet çekmek, çok uğraşmak, çok çalışmak” (Bayburt *Selim); “3. “bir konuda yenim billah etmek” (Bayburt *Selim)
- parpısını ver-** “ağzının payını vermek” (Darboğaz *Selim; Porsuklu *Susuz; DS V, s. 3402: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)
- poğa dön-** “çok bozulmak (peynir vs.)” (Porsuklu *Susuz)
- poğa tüş-** “belâya düşmek” (Porsuklu *Susuz)
- porpuz tut-** “küf tutmak” (DS V, s. 3472: Kars)
- rengi düzel-** “yüzünün solgunluğu gitmek, hastalıktan iyileşmek” (Tepecik *Arpaçay)
- sapha vur-** “birini dolandırmak” (DS V, s. 3542: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)
- semtine geti-** “fırsatına getirmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

semtine sal- “fırsatını düşürmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

serin tüş- “akşam serinliği başlamak, hava serinlemek” (Porsuklu *Susuz)

sikine sayma- “adam yerine koymamak, saygı göstermemek, ciddiye almamak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

söyüh dey- “hastalanmak, üşütmek” (Porsuklu *Susuz)

söyühler tüş- “havalar soğumaya başlamak” (Porsuklu *Susuz)

söze tut- “konuşturup meşgul etmek, oyalamak” (Porsuklu *Susuz)

söz gaytar- “kaba bir şekilde cevap vermek” (Porsuklu *Susuz)

söz getime- “başkalarının hakkında kötü konuşmasına fırsat vermemek” (Porsuklu *Susuz)

söz gezdir- “laf taşımak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

söz haberle- “dedikodu ederek laf götürüp getirmek” (Yeniköy *Sarıkamış)

sözünü dinnet- “sözünü kabul ettirmek” (Tepecik *Arpaçay)

suratını dök- “suratını asmak” (İsisu *Sarıkamış)

suya gir- “banyo yapmak, yıkanmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

suya soñ- “banyo yaptırmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

suya tüş- “banyo yapmak, yıkanmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

suyu bulandır- “ortalığı karıştırmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

suyunna añ- “birinin istediği gibi davranmak, suyunca gitmek” (Darboğaz *Selim; DS VI, s. 4711: Bayburt *Selim)

süküt durma- “bağırıp çağırmak, rahat durmamak, oynayıp zıplamak” (Çakmak; Karakaş; Bayburt *Selim)

süreye gel- “baskına gelmek” (Porsuklu *Susuz)

süreye gêt- “bir olay sonrası bağıra çağıra hesap sormaya gitmek, baskına gitmek” (Porsuklu *Susuz)

süreyhden çıñ- “kadın saygısızca, utanmaksızın bağırıp çağırmak, kontrolden

çıkmaq” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere
*Arpaçay; DS V, s. 3721: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

süreyh geti- “basmaq, saldırmak” (DS V, s. 3721: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şapat düş- (I) “bayılıp yüzükoyun düşmek” (DS V, s. 3745: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış)

şapat düş- (II) “bir şeyden bilgisi olmamak” (DS V, s. 3745: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış)

şavhusu vur- “ayna, su, ışık vb. yansımaq” (DS VI, s. 4723: Kars)

şeke ğah- “at arka ayakları üstünde dikilmek, şahlanmaq” (Alçılı; Taşdere
*Arpaçay)

şeke kal- “at arka ayakları üstünde dikilmek, şahlanmaq” (DS V, s. 3759: İrişli,
Bayburt *Sarıkamış)

şeke kalk- “at arka ayakları üstünde dikilmek, şahlanmaq” (DS VI, s. 4724:
Kars)

şer at- “iftira atmaq” (Taşdere Arpaçay; Bayburt *Selim)

şortu ah- “ağzının suyu akmak” (Porsuklu *Susuz)

tas ğur- “su falına bakmaq” (Porsuklu *Susuz)

tava gel- “kanmaq, yola gelmek, yumuşamak” (Tepecik *Arpaçay; DS VI, s.
4744: Kars)

tay gel- “denk gelmek, eşit gelmek” (Sırataşlar *Sarıkamış; DS V, s. 3854:
İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

teħ düşür- “bir kimseyi yalnızken kıstırmak” (Sırataşlar *Sarıkamış)

teħ tüş- “ayrı düşmek, tek kalmak” (Aslanhane *Akyaka)

tekeye gel- “dişi keçi çiftleşmek istemek” (DS VI, s. 4749*: Kars + DS V, s.
3867: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tel çeħ- “telefon etmek” (Gönülalan *Arpaçay)

telesiye tüş- “çok acele etmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla
*Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

telve tut- “birine söylenmek istenen şeyleri başkasına söyleyerek ona
duyurmak” (DS V, s. 3875: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tırdı tut- “inadı tutmak” (DS V, s. 3920: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tırnak çekiş- “lades tutuşmak” (DS V, s. 3925: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tırtoy göp- “kavga, gürültü çıkmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Gülyüzü, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

tora sal- tuzağa düşürmek, aldatmak, kandırmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

tora tüş- “tuzağa düşmek, aldanmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

turşu göy- “turşu yapmak” (Boyalı *Sarıkamış; Bayburt *Selim)

tüşmannıh çeh- “sürekli düşman olarak görmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

uğrağa uğra- “çarpılmak” (DS VI, s. 4784: Kars)

urvattan düş- “itibardan düşmek, değerini yitirmek” (Porsuklu *Susuz)

uslu geş- “bayılmak” (Aşağısallıpınar, Sırbasan, İsisu *Sarıkamış)

uslu keş- “bayılmak” (Çakmak)

uykuya ver- “uyutmak, aldatmak, başından atmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; DS VI, s. 4791: Bayburt *Selim)

üregi gah- “midesi bulanmak” (İncedere *Akyaka)

üreyi bulan- “midesi bulanmak” (Porsuklu *Susuz)

üreyi çekil- “içi kazınmak” (Porsuklu *Susuz)

üreyi darıh- “içi daralmak” (Porsuklu *Susuz)

üreyi es- “1. çok acıkmak” (Sırbasan *Sarıkamış); “2. çok korkmak”; “3. heyecanlanmak” (Porsuklu *Susuz)

üreyi gah- “midesi bulanmak” (Porsuklu *Susuz)

üreyi isde- “canı çekmek” (Dikme)

üreyinde gal- “boğazında kalmak (lokma vs.)” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

üreyini galdır- “çok korkutmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

üreyini ikile- “tereddüte düşmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

üreyi sıhış- “içi sıkılmak, bunalmak, yüreği daralmak” (Sırbasan *Sarıkamış)

üreyi yan- “1. çok acımak, üzölmek” (DS VI, s. 4796: Bayburt *Selim); “2. çok susamak” (Porsuklu *Susuz)

üsdüne gül- “birinin durumuna gülmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

üsdünü kes- “sıkboğaz etmek” (Büyükpirveli *Akyaka; Akçalar *Arpaçay; Darboğaz *Selim)

üsdüne yüyür- “üstüne yürümek, hücum etmek, saldırmak” (Karakaş; Bayburt *Selim)

üzüne çıh- “büyüğüne karşı gelmek, cevap vermek” (Porsuklu *Susuz)

üzünü bozart- “yüzünü eşkitmek” (Tepecik *Arpaçay)

üzünü töh- “suratını asmak” (Akören *Sarıkamış)

üzünü tök- “surat asmak” (Porsuklu *Susuz)

vağası geç- “baygınlık geçirmek, içi geçmek” (DS VI, s. 4803: Bayburt *Selim)

vecine yarama- “çıkartına, amacına, düşüncesine uygun olmamak” (İsisu *Sarıkamış)

vejine alma- “umurunda olmamak, umursamamak” (Dikme)

yabana git- (I) “boşa gitmek” (DS VI, s. 4113-4114: Kars)

yades tut- “lades tutuşmak” (Handere *Sarıkamış)

yadına gel- “aklına gelmek, hatırlamak” (Çakmak)

yadına sal- “hatırlatmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

yadına düş- “özlemek” (Gülyüzü *Arpaçay)

yadına tüş- “1. aklına düşmek, hatırlamak” (Porsuklu *Susuz); “2. Özlemek” (Aslanhane *Akyaka)

yadınnan çıh- “aklından çıkmak, unutmak” (Porsuklu *Susuz)

yağ bağla- “şişmanlamak” (Alçılı; DS VI, s. 4120: Kars)

yağ yah- “yağ çekmek” (Demirkent *Akyaka; Taşdere Arpaçay)

yağasını tanıtdır- “yakın davranmak” (Porsuklu *Susuz)

yağasını yırt- “ısrarıyla karşısındakini bunaltmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

yaħın durma- “ilgi göstermemek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

yaħın getme- “uzak durmak” (Tozluca *Selim)

yakın git- “cinsel ilişkide bulunmak” (DS VI, s. 4131: Kars)

yallı tut- “halay çekmek” (Bacioğlu *Arpaçay)

yalonga at “tendire çalı çırpı atarak ateşi güçlendirmek” (Porsuklu *Susuz)

yamalıh vur- “delik, yırtık bir yere yama koyarak onarmak, yama yapmak” (Alçılı)

yan çıh-, yan çık- “yan tutmak” (DS VI, s. 4165: Bayburt *Selim)

yanını kes- “yanından ayrılmamak, yanında dikilmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

yañlış gayışda- “bilir bilmez, yersiz konuşmak” (DS VI, s. 4174: Bayburt *Selim)

yasdıhlı konuş- “iki yüzlülük etmek” (DS VI, s. 4194: Bayburt *Selim)

yavan konuş- “anlamsız, isteksiz, anlaşılmaz biçimde konuşmak” (DS VI, s. 4818: Kars)

yazıgı gel- “acımak, merhamet etmek” (Darboğaz *Selim)

yazıgı gelme- “acımamak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Darboğaz *Selim)

yel gir- “ağrısı tutmak (romatizma için)” (Alçılı; DS VI, s. 4236: Kars)

verde ğal- “sakatlıktan veya herhangi bir hastalıktan dolayı yürüyememek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

verde ğoy- “çok dövmekten ayağa kalkamıyacak duruma getirmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

yère soh- “utandırmak, yerin dibine sokmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

yer terpen- “depresyon olmak” (Porsuklu *Susuz)

yéyilme tüş- “kötü yaralar çıkmak” (Eskigeçit *Selim)

yıldızı barış- “birbiriyle iyi geçinmek, dost olmak” (Tepecik *Arpaçay; DS VI, s. 4270: Kars)

yoha ğariş- “anlaşılmaz bir şekilde yok olmak, kaybolmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

yola çıkar- “uğurlamak” (DS VI, s. 4290: Kars)

yola gel- “1. direnmeyi bırakmak” (DS VI, s. 4290: Kars); “2. konuşmadan sonra razı olmak, kabul etmek” (Porsuklu *Susuz)

yola git- “geçinmek, anlaşmak” (Boğazköy, Çakmak, Karacaören; Gönülalan *Arpaçay; Çilehane *Kağızman; Çamyazı *Sarıkamış; Darboğaz *Selim; Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4290: Kars)

yola sal- “uğurlamak” (Oğuzlu; Taşdere Arpaçay; Darboğaz *Selim)

yola vur- “uğurlamak, eve gelen birine kapıya kadar eşlik etmek” (Boyalı *Sarıkamış; Akyar *Selim; Kızıroğlu *Susuz)

yolunda öl- “canını verecek kadar çok sevmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

yol ver- “işten çıkarmak” (DS VI, s. 4294: Kars)

yuğudan ayıl- “uykudan uyanmak, uykudan yeni kalkmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

yuğuya geç- “uyumaya başlamak, uykuya dalmak” (Yenice *Selim)

yuğuya ver- “uyutmak, uyuyuncaya kadar beklemek” (Yenice *Selim)

yüngül gel- “hafif gelmek” (Tozluca *Selim)

zahma sıyırt- “1. abartılı, çalımlı konuşmak” (DS VI, s. 4831: Bayburt *Selim); “2. kendini beğenmek, yüksekte bakmak” (DS VI, s. 4831: Bayburt *Selim)

zarı gel- “şansı iyi olmak” (Eskigeçit *Selim)

zehle dök- “kafa şişirmek” (DS VI, s. 4358: Kars)

zehle götür- “kafa şişirmek” (Porsuklu *Susuz)

zehlesi gêt- “hoşlanmamak, nefret etmek, sevmemek” (Porsuklu *Susuz)

zehle töh- “kafa şişirmek” (Porsuklu *Susuz)

zehmi bas- “ruhsal bunalıma düşmek” (Eskigeçit *Selim; DS VI, s. 4833: Bayburt *Selim)

zırtığına sayma- “umursamamak, saymamak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

zırt vur- “1. ters davranmak” (DS VI, s. 4839: Bayburt *Selim); “2. iş olmamak” (DS VI, s. 4839: Bayburt *Selim)

zıvanadan çıh- “uygunsuz davranmak, taşkınlık göstermek” (Eskigeçit *Selim)

zifiri bulan- “hoşa gitmemek” (Eskigeçit *Selim; DS VI, s. 4840: Bayburt *Selim)

zivanadan çık- “uygunsuz davranmak, taşkınlık göstermek” (DS VI, s. 4841: Bayburt *Selim, Kars)

zorda ğal- “zorluk içinde kalmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

zoval döşe- “gereksiz konuşmak” (DS VI, s. 4400: Kars)

1.2.1.6.2.2. İsim Unsuru Birden Fazla Kelimeden Oluşanlar

1.2.1.6.2.2.1. İsim Unsuru İsim Tamlaması Grubu Olanlar

adam ğıtdığı çıh- “işe yarayacak, iş yaptıracak kimse bulunmamak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

ağzının sözünü bilme- “konuşmasını bilmemek, ne söylediğine dikkat etmeden konuşmak” (Göldalı *Arpaçay)

ajdıh davası çeħ- “hakkı olmayanı, hakkından fazlasını isteyerek tartışma, kavga çıkarmak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ajdıh hırmanı döy- “herkesin ununun bittiği zaman yetişen tahılı biçip harman yapıp insanların ihtiyacını gidermek” (Porsuklu *Susuz)

ayaħ altına sal “ayak altına almak” (Aslanhane *Akyaka)

baş ağırırığı ver- “çok konuşarak karşıdakine rahatsızlık vermek” (Bayburt *Selim)

dünyenin nezi nimetini tök- “elinden gelen her şeyi yapmak, mükellef ziyafet çekmek” (Dikme)

eyah yoluna git- “ishal olmak” (Porsuklu *Susuz)

ğanadının altına topla- “kümes hayvanları yavrularını kanadı altına almak; korumak, himaye etmek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

ğarın ağrısı çek- “çekememezlik, kıskançlıktan dolayı düşmanlık duymak” (Porsuklu *Susuz)

golunun altına gir- “birinin koruması, himayesi altına girmek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

göz yağı ye- “devamlı olarak birine zıt gitmek” (Porsuklu *Susuz)

iki lafın belini gır- “sohbet etmek” (Porsuklu *Susuz)

it diline düş- “nazara gelmek” (Porsuklu *Susuz)

it günü çek- “çok kötü bir hayat sürmek, mahrumiyet içinde yaşamak, hiçbir şeyi olmamak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

it nefsi keş- “nazar değmek” (Dikme)

kitavın ortasınan git- “doğruları söylemek (Porsuklu *Susuz)

kitavın ortasınan konuş- “doğruları söylemek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

üzünün perdesi yırtıl- “utanma duygusunu kaybetmek, utanmaz olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

yérin divine soğ- “utandırmak” (Porsuklu *Susuz)

1.2.1.6.2.2.2. İsim Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olanlar

adına yaraşır davran- “adına, itibarına yakışır şekilde davranmak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

ilan görmüşe dön- “Sevmediği birini görünce ondan duyulan nefreti anlatır” (Tepecik *Arpaçay)

1.2.1.6.2.2.3. İsim Unsuru Zarf-Fiil Grubu Olanlar

çöp alıp çevir- “ortalığı karıştırmak” (Yolboyu *Susuz)

itin götüne soğuf çıhart- “ağır sözler söyleyerek rezil etmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

söz götürüf geti- “iki kişi arasında birinin sözünü diğerine taşımak” (Tepecik *Arpaçay)

1.2.1.6.2.2.4. İsim Unsuru Tekrar Grubu Olanlar

Türkçede ikileme türlerinden birine deyimlerin hemen hepsinde rastlanır. Deyimleri uzun anlatımlarında daha çok etkili kılan yapılarındaki ikilemedir (Hatiboğlu, 1981: 12). Bu yapıdaki deyimlerin Kars ili ağızlarındaki örneklerinin bazıları aynı kelimenin bazıları eş, yakın yahut zıt anlamlı kelimelerin tekrarıyla kurulan, bazıları ses benzerliğine dayanan kelimelerin tekrarıyla kurulan ikilemelerden oluşan deyimlerdir.

acıh gıcıh ver- “nisbet yapmak, kıskandırmak, imrendirmek” (Polatköy *Arpaçay)

ağızsız dilsiz yat- “konuşmadan, sesizce, bir şey yiyip içmeden, yorgun, hâlsiz ya da hasta bir şekilde yatmak” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ağızına üzüne söy- “kaba, çirkin bir şekilde küfretmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ağzını burnunu bük- “beğenmemek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

ağzınan burnun gel- “zehir zıkkım olmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

aj lelöyön ğal- “yoksul kalmak, muhtaç duruma düşmek” (Porsuklu *Susuz)

ala yarım ğal- “yarım kalmak, tamamlanmamak” (Porsuklu *Susuz)

altdan altdan bah- “göz altından bakmak, gizlice bakmak” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

başdı baratalı gêt- “hiçbir izi kalmadan tamamen kaybolmak” (Porsuklu *Susuz; Darboğaz *Selim)

başlı baratalı gêt- “hiçbir izi kalmadan tamamen kaybolmak” (Tepecik *Arpaçay)

baş eyah yat- “iki kişi aynı yatakta ters yönde yatmak” (Porsuklu *Susuz)

dağa daşa tüş- “1. bir şeyi bulmak için her tarafı aramak” (Porsuklu *Susuz);
“2. başını alıp gitmek” (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

dal dala vër- “birbirine yardım etmek, birbirine yardımcı olmak, destek olmak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

dili ağzı dey- “istmeden kırıcı şeyler söylemek” (Dikme; Tepecik *Arpaçay)

dine imana gel- “insafa gelmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

dobra dobur söyle- “hiçbir şeyden çekinmeden açıkça söylemek”
(Büyükpırveli *Akyaka)

duvara daşa dırman- “çocuk yaramazlık yapmak, yerinde durmamak”
(Porsuklu *Susuz)

ele ayağa tüş- paniklemek, ne yapacağını şaşırmak” (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

ele eyağa dolaş- “bir iş yapılırken iş yapana engel olmak” (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

eren peren et- “darmadağınık etmek, karmakarışık etmek” (Porsuklu *Susuz)

eren peren ol- “darmadağınık olmak, karmakarışık olmak” (Porsuklu *Susuz)

ğam gasevet çeh- “çok çile çekmek” (Porsuklu *Susuz)

ğana cana gel- “dirilmek, canlanmak, kendine gelmek” (Tepecik *Arpaçay)

ğası gavağı yernen gêt- “suratı asık olmak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ğasını gabağını tök- “surat asmak” (Aslanhane *Akyaka)

ğedir gıymat bilme- “kıymet bilmemek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

hala hala oyna- “karşılıklı olarak sıkça birbirine gidip gelmek” (Porsuklu *Susuz)

hay havara sal- “ortalığı telaşa vermek” (Porsuklu *Susuz)

hay havara tüş- “acele etmek, telaşlı olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

hay haya tüş- “acele etmek, telaşlı olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

heddini hüdüdünü bil- haddini bilmek” (Porsuklu *Susuz)

his pas tut- “çok kirlenmek, islenmek” (Porsuklu *Susuz)

huruşdu huruşdu (gonuş-) “iğneli konuşmak” (Gülbüzler *Selim)

huruşdu huruşdu (konuş-) “iğneli konuşmak” (DS III, s. 2445: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

huyunu hesiyetini al- “huyu suyu benzemek” (Porsuklu *Susuz)

ıladı buludu görünme- “hiç bir şey belli olmamak, görünmemek” (Porsuklu *Susuz; DS IV, s. 2471: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ilim ilim it- “çok uzaklara gitmek, gözden kaybolup uzak diyarlara gitmek” (Kümbetli)

İran’ı Toran’ı gez- “her yeri dolaşmak” (Kümbetli)

işine gücüne bağ- “işine gücüne bakmak, hiçbir işle meşgul olmayıp kendi işiyle ilgilenmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

iti gurdu söylet- “değmeyecek kişilerin kendisine söz söylemesine fırsat vermek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

köntöy köntöy (söyle-) “ters ters söylenmek, aksi konuşmak” (Gönülalan *Arpaçay; DS IV, s. 2960: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

perem perem ol- “darmadağınık olmak, her biri bir yere gitmek, dağılmak” (Darboğaz *Selim)

perenk perenk et- “darmadağın etmek, birbirinden ayırmak, dağıtmak” (Porsuklu *Susuz)

peren peren ol- “darmadağınık olmak, her biri bir yere gitmek, dağılmak” (Karakaş)

saç sağgalı ağar- “yaşlanmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

sap saman gonus- “anlamsız konuşmak” (Akören *Sarıkamış)

sap saman söyle- “anlamsız konuşmak” (Tepecik *Arpaçay; DS V, s. 3544: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sayır bayır ğonuş- “saçma sapan, anlamsız konuşmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

seldir seldir söyle- “anlamsız, saçma sapan konuşmak” (DS V, s. 3576: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

üzden gözden düş- “alçalmak, saygısını, hürmetini kaybetmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

üz gözünü eşgit- “yüzünü ekşitmek, yüzünü kırıştırmak, bir şeyi beğenmemek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

üzü gözü yırtıl- “utanmaz olmak; arsız olmak, utanmamak” (Eskigeçit *Selim)

üzünü gözünü as- “suratını asmak” (Tepecik *Arpaçay)

üzünü gözünü cır- “karşı gelmek, saygısızca tepki vermek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

üzünü gözünü dök- “suratını asmak” (Tepecik *Arpaçay)

üzünü gözünü tök- “suratını asmak” (*Kağızman; Porsuklu *Susuz)

vay şivan ğopar- / sal- “bağırarak, feryat etmek” (Porsuklu *Susuz)

yemehden işmehden kesil- “üzüntü, acı, hastalık nedeniyle yemek yiyemez olmak, iştahı kesilmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

yere göye sığdırma- “çok sevmek, çok değer vermek” (Tepecik *Arpaçay)

yere göye sığma- “1. bir şeyin haddinden fazla olduğunu bildirir”; 2. “böbürlenmek” (Porsuklu *Susuz)

yere yurda sığma- “1. çok kibirli olmak” (Porsuklu *Susuz); “2. çok olmak” (Porsuklu *Susuz)

yér göy ağla- “çok kötü, acı, felaketli durumu bildirir” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

yéri göyü yıh- “ortalığı inletmek” (Meydancık *Arpaçay)

yorğan döşeh yat- “hastalanmak” (Porsuklu *Susuz)

1.2.1.6.2.2.5.İsim Unsuru İyelik Grubu Olanlar

Bir örnekte deyimın isım unsurunun iyelik grubunun tamlanan kısmı olduğu görölmüştür.

ağrımaz başını ağrıt- “başına dert açmak, hiç gereği yokken güç ve sıkıntılı işe girişmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

1.2.1.6.2.2.6. İsim Unsuru Edat Grubu Olanlar

ağız dadıynan yème- “kazandığını, emek edip ortaya çıkardığı ürünü huzurla, iyi geçimle yiyememek” (Porsuklu *Susuz)

ağov’un gazi gibi yè- “çok yemek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

çıra kimi sön- “aniden ölmek” (Dikme; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

dolu kimi tök- “gözünden çok yaş gelerek ağlamak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

doşan balası kimi bah- (çocuk) canlı bir şekilde bakmak, uyumamak” (Porsuklu *Susuz)

it ölüsü kimi yat- “münasebetsiz şekilde uzanmak” (Dikme; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

tavus gusu kimi süzül- “hiçbir şeyi olmadığı, imkanı olmadığı hâlde varmış gibi davranmak” (Yolboyu *Susuz)

1.2.1.6.2.2.7. İsim Unsuru Kısaltma Grubu Olanlar

başınnan böyüh söyle- “haddini aşan sözler söylemek, bilgisine, yaşına, durumuna uygun laflar etmemek” (Porsuklu *Susuz)

1.2.1.7. Kısaltma Grupları Yapısındaki Deyimler

1.2.1.7.1. İsnat Grubu Yapısındaki Deyimler

İsnat grubu yapısındaki deyimler, isim unsuru isnat grubu olan kısaltılmış birleşik fiil gruplarıdır: ahlı gıssa (ol-), eli gölu uzun (ol-)... gibi.

ahlı gıssa “akılsız, akli az” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

eli gölu uzun “çevresi geniş, tanıdığı çok” (Tepecik *Arpaçay)

eli işe yatgın “becerikli” (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

fikri bozuğ “kötü düşünceli, art niyetli” (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ğabırğası ğalın “anlayışsız, anlayışı kıt” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ğavırğası ğalın “anlayışsız, anlayışı kıt” (Bayburt *Selim)

ğavurğası ğalın “anlayışsız, anlayışı kıt” (Porsuklu *Susuz)

gönü ğalın “anlayışsız, anlayışı kıt” (Dikme)

götü boş “uyuşuk, tembel” (Porsuklu *Susuz)

götü yere yahın “kısa boylu, çok bilmiş” (Porsuklu *Susuz)

gücüğü dar “sabırsız, söz dinlemeyen” (Gönülalan *Arpaçay; Gürbüzler *Selim; DS III, s. 2187: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sufatı tökünüh “suratı asık” (İsisu *Sarıkamış)

sühşünü ğalın “ensesi kalın, zengin” (Dikme)

tumanı tüşüh “giyimi kötü” (Dikme)

üzü gözü yırtılığ “utanmaz” (Eskigeçit *Selim)

yüreği dağlı “çok dert görmüş, acı çekmiş” (DS VI, s. 4334: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

1.2.1.7.2. Yönelme Grubu Yapısındaki Deyimler

Yönelme grubu yapısındaki deyimler, isim unsuru isnat grubu olan kısaltılmış birleşik fiil gruplarıdır: eyağına yüyrüh (ol-) gibi.

eyağına yüngül “ayağına çabuk, çabucak gidip gelen” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

eyağına yüyrüh “ayağına çabuk” (Eskigeçit *Selim)

1.2.1.7.3. Ayrılma Grubu Yapısındaki Deyimler

Ayrılma grubu yapısındaki deyimler, isim unsuru isnat grubu olan kısaltılmış birleşik fiil gruplarıdır: ahıldan nohsan (ol-) gibi.

ahıldan nohsan “salak, saf” (Tomarlı *Arpaçay; Darboğaz *Selim)

aıldan yüngöl “aklını gereği gibi kullanamayan” (Küçükdurduran *Akyaka; Tozluca *Selim; Boyalı *Sarıkamış)

başdan artıh “çok değerli” (Dikme)

1.2.2. Cümle Yapısındaki Deyimler

Deyimlerin bazıları cümle biçimindedir. Yöre ağzında bu yapıdaki deyimlere de rastlamak mümkündür. Cümle yapısındaki deyimlerde, kaynak kişinin anlatımlarından yola çıkarak anlam verilmiştir.

1.2.2.1. Basit Cümle Yapısındaki Deyimler

ağız deşeni gılaş eşitmér. “bulunulan ortam çok gürültü olmak” (Darboğaz *Selim)

gözüne döndüyüm. “birinin hareketi veya yaptığı iş beğenildiği zaman söylenen övgü sözü” (Porsuklu *Susuz)

çohdan itin guyrığunnan tutmamışdım. “kötü insana bulaşmak” (Yolboyu *Susuz)

eşgi hamuru gıtdıh. “tadını duzunu kaçırdık.” (Boyalı *Sarıkamış)

eşine eşine geldi ocah başına. “çalaya çalaya bir işi başarmak” (Boyalı *Sarıkamış)

hala hetiriñ galmasın. “birine gönülsüzce, isteksizce önem veriyormuş gibi davranmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

men böyle eşşehlerin sahabıyam. “hayırsız evlat sahibiyim anlamında sözün söylendiği kişileri aşağılama niyetiyle kullanılır.” (Yolboyu *Susuz)

o çeper o bağı gorumaz. “olmayacak iş için kullanılır.” (Boyalı *Sarıkamış; Yolboyu *Susuz)

ohunu atıf yayını gizdetme. “bir söz söyledin arkasını getir anlamında kullanılır.” (Porsuklu *Susuz)

Aşağıdaki örnekler de cümle yapısındadır. Ancak bu örneklerde belirli bir kip ve zaman ekinde kalıplaşma söz konusu değildir. Bu deyimler, değişik kipleri alabildiği için fiil kökleri hâlinde gösterilmiştir.

acınnan ağzı eyil- “çok acıkmak” (Porsuklu *Susuz)

acınnan günorta gah- “çok fakir olmak” (Porsuklu *Susuz)

ağlıya ağlıya iki gözünnen ol- “çok ağlamaktan gözleri kör olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

ağzı burnu yernen git- “somurtmak, surat asmak” (Darboğaz *Selim; Porsuklu *susuz)

ağzı dada gel- “1. keyfi yerine gelmek” (Porsuklu *Susuz); “2. tatlı bir şey yemekten ağzı tadlanmak” (Porsuklu *Susuz)

ağzına muhat ol- “söylediklerine dikkat etmek, dikkat ederek konuşmak, kırıcı, kötü sözler söylememek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ağzını söze tut- “ilgisini çekecek bir konuda konuşturmak suretiyle oyalamak, konuşturarak oyalamak” (Porsuklu *Susuz)

ağzı yağa bala bat- “şansı yaver gidip işi rast gidip zenginlenmek” (Porsuklu *Susuz)

ahlı gelir gèder ol- “akli dengesi yerinde olmadığından söylediklerini unutmak, bir sözü bir sözünü tutmamak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

ahlını başına geti- “uyandırmak, yol göstermek” (Porsuklu *Susuz)

aj gezif, toh sallan- “ihtiyacı olduğunu, aç olduğunu belli etmemek” (Porsuklu *Susuz)

ala yarım iş gör- “baştan savma, özensiz iş yapmak” (Porsuklu *Susuz)

Allah üzüne bah- “Allah korumak, Allah yardım etmek, kötü bir durumdan şans eseri kurtulmak” (Porsuklu *Susuz)

altınnan hod vèr- “fitlemek, tahrik etmek” (Porsuklu *Susuz)

alt vuruf üst çıh- “değişik yollar deneyerek başarmak” (Porsuklu *Susuz)

anası damın üsdünde doğ- “açık sözlü olmak” (Porsuklu *Susuz)

aşığı alçı gel- “şansı açık olmak, işi yolunda gitmek” (Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu *Arpaçay)

aşığı alçı otur- “talihi, şansını açık olmak” (DS I, s. 354: Kızılçakçak *Arpaçay)

ay bacayı geç- “zamanı geçmek” (Subatan)

ay bacıyı saviş- “zamanı geçmek” (Porsuklu *Susuz)

başı götünü dart- “1. sataşmak, bela aramak”; “2. çok yorgun ve uykusuz olmak” (Porsuklu *Susuz)

başı üsdünde durma- “1.başı çok ağrımak” (Büyükpırveli *Akyaka); “2. Zihince yorgun olmak” (Porsuklu *Susuz)

başında göz yondur- “eziyet etmek” (Porsuklu *Susuz)

başının tühleri biz biz ol- “üşümekten vücudunun kıl dipleri kabarmak, kılları dikilmek” (Porsuklu *Susuz)

başınnan duman çıh- “çok ateşlenmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

başınnan duman ğah- “çok kederlenmek, çok üzölmek” (Tepecik *Arpaçay)

bir anadan ol- “üvey kardeş olmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

bir elinen ğırh ğarpuz tut- “aynı anda birden fazla işle ilgilenmek” (Darboğaz *Selim; Porsuklu *Susuz)

birbirinin canına tüş- “geçinememek, birbirini huzursuz etmek” (Porsuklu *Susuz)

borcu boğazına çıh- “çok borcu olmak” (Porsuklu *Susuz)

canına üşütme düş- “içi ürpermek, soğuktan titremek” (Porsuklu *Susuz)

cemdeyi yerde ğal- “yediğı dayak yüzünden yerinden kalkamamak” (Porsuklu *Susuz)

cemdeyini yerde göy- “çok dövmek” (Porsuklu *Susuz)

cini tepesine yığıl- “tepesinin tası atmak, çok sinirlenmek” (Porsuklu *Susuz)

cinneri başına yığ- “çok sinirlendirmek, öfkelenlendirmek” (Porsuklu *Susuz)

çeperrerin başında “hiçbir iş yapmarak aylak aylak dolaşmak” (Porsuklu *Susuz)

dağ daş dile gel- “çok kuvvetli ses, güröltü olmak” (Tepecik *Arpaçay)

deymişi dura dura kâlı oyna- “birinin kusurunu yüzüne vurup utandırmak” (Dikme)

dili başına bala ol- “başkaları hakkında konuşmaktan sorun yaşamak” (Büyökdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

diline sahab ol- “söylediklerine, konuşmalarına çok dikkat etmek” (Porsuklu *Susuz)

diliynen balıya tüş- “kendi dili ile belaya düşmek; ölçüsüz, düşüncesiz sözleri yüzünden zarar görmek” (Porsuklu *Susuz)

dodağı yernen gêt- “suratından düşen bin parça olmak, suratını asmak” (Porsuklu *Susuz)

duzluya mal ol- “herhangi bir şey pahalıya mal olmak. (Bayburt *Selim; DS II, s. 1615: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

düzeni yerinde ol- “iş yolunda olmak” (Tepecik *Arpaçay; DS II, s. 1645: Kars köyleri)

eli başına çat- “bulûğa erip, kendi kendini idare edecek hale gelmek” (Karakaş)

eli başına yet- bulûğa erip, kendi kendini idare edecek hale gelmek” (DS III, s. 1715: Kars)

eli iş tut- “çalışır yaşa gelmek” (Porsuklu *Susuz)

eli iş tutma- “hastalık, yaşlılık vs. dolayı iş yapamamak, çalışamamak” (Gülbüzler *Selim)

elinen zora gel- “laf anlamayanla uğraşmak”(Boyalı *Sarıkamış, Yolboyu *Susuz)

ên gêdif uzun gel- “hiçbir iş yapmayıp boş boş ortalıkta dolaşmak” (Porsuklu *Susuz)

eni uzun bir ol- “çok şişmanlamak” (Dikme; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

enini uzununu bir et- “çok dövmek” (Tepecik *Arpaçay; Gülbüzler *Selim)

erindiynnen erine dayı di- “çok tembel kimseler için kullanılır” (Dikme)

esgi şehre teze nırh gôy- “eski, köklü âdetleri değiştirmeye çalışmak” (Darboğaz *Selim)

ev eşih sahabı ol- “ev bark sahibi olmak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

eyağı yer tut- “fırsat yakalamak” (Porsuklu *Susuz)

ğarnı dalına yapış- “çok zayıflamak” (Porsuklu *Susuz)

ğarnı ğarnına geç- “hayvan uzun süre bir şey yememekten karnı içine geçmek” (Porsuklu *Susuz)

ğarnına azzar dol- “hainlik beslemek, biri hakkında kötü düşünmek”
(Porsuklu *Susuz)

ğarnına gara yara dol- “hainlik beslemek, biri hakkında kötü düşünmek”
(Porsuklu *Susuz)

getdiği yeri ğurut- “gittiği yere uğursuzluk götürmek” (Porsuklu *Susuz)

ğırh ğıznan bir mağarada ğal- “ne yapacağını şaşırarak, çaresiz duruma düşmek” (Dikme)

görende gözünün ikisi de ağır- “nefret etmek, görmek bile istememek”
(Dikme)

göresi gözü olma- “görmek istememek, hoşlanmamak” (Tepecik *Arpaçay;
Porsuklu *Susuz)

götü yere deyme- “Hiç oturmamak, sürekli iş yapmak” (Porsuklu *Susuz)

gözü yol çek- “gözü dalmak” (Dikme)

göz veriv işiğ verme- “baskı yapıp zulmetmek” (Dikme; Büyükdurduran,
Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

halı hal olma- “durumu iyi olmamak” (Porsuklu *Susuz)

havada yiyif damda gez- “umursamaz olmak” (Boyalı *Sarıkamış)

her ğurdun dilini bil- “çok uyanık kişiler için kullanılır.” (Boyalı *Sarıkamış)

heyır gelen yere barmağını tıha- (Yolboyu *Susuz)

hıh dèyif burnunna tüş- “birine çok benzemek” (Dikme)

içine vesvese düş- “içine kurt düşmek, şüphelenmek” (Porsuklu *Susuz)

iki atın arpasını ayırma- “en basit işi dahi yapamayacak kadar beceriksiz
olmak” (Dikme)

işi ras gètme- “iş yolunda gitmemek” (Küçükaküzüm *Akyaka)

it eli eyağı yè- “çocuk çok hareketli olmak” (Porsuklu *Susuz)

it olalı bir ğurt boğ- “ilk defa bir işi başarmak” (Porsuklu *Susuz)

kor töyuh kimi içerde ğal- “evden hiç dışarı çıkamamak” (Tazekent;
Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

lafı götünna anna- “yanlış anlamak” (Porsuklu *Susuz)

lele hoy çek- “yoksulluk çekmek” (Büyükpırlı *Akyaka)

lele hoy ğal- “yoksul kalmak” (Büyükdurduran, Büyükpırlı *Akyaka;
Yolboyu *Susuz; DS IV, s. 3072: Şahnalar *Arpaçay ‘lele hoy kal-’)

lelöyün ğal- “fakirleşmek, hiçbir şeyi kalmamak, muhtaç durumda olmak”
(Bayburt *Selim)

oğul uşah sahibi ol- “çoluk çocuk sahibi olmak” (Boyalı *Sarıkamış)

onun bunun ağzına bah- “başkalarının sözüyle hareket etmek” (Porsuklu *Susuz)

ortalığa ğan sal- “ortalığı karıştırıp kavga çıkarıp adam ölmesine sebep olmak”
(Bayburt *Selim)

ortalığı elli altıya ver- “ortalığı birbirine katmak” (Dikme; Küçükaküzüm *Akyaka)

öfke ağzınan gel- “çok iğrenmek” (Büyükpırcı *Akyaka)

öyfe ağzından gel- “1. bir şeyden çok iğrenmek” (DS V, s. 3366: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim); “2. çok öksürmek” (Bayburt *Selim; DS V, s. 3366: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

öz derdine tüş- “kendi derdine düşmek, kendi sıkıntısıyla uğraşmak”
(Porsuklu *Susuz)

öz hayına ğal- “kendi sıkıntılarıyla uğraşmak” (Porsuklu *Susuz)

özünü ataşa at- “kendini ateşe atmak, kendini tehlikeye atmak” (Porsuklu *Susuz)

pişmiş aş su tök- “pişmiş aş su katmak” (Dikme; Darboğaz *Selim)

sabah tani yere düş- “gün doğmaya başlamak, şafak sökmek, sabah olmak”
(Sırataşlar *Sarıkamış)

sağğalına salam vërme- “görmezden gelmek” (Kümbetli)

sap yiyip saman savur- “ne konuştuğunu bilmemek, doğru düzgün konuşmamak” (Porsuklu *Susuz)

sözünü sikine sayma- “sözüne değer verip dinlememek” (Porsuklu *Susuz)

suçu birbirinin üsdüne at- “birbirini suçlamak” (Porsuklu *Susuz)

şah geldiye dön- “geç gelmek, gecikerek naz ile gelmek” (Porsuklu *Susuz)

tavada yiyif havada gez- “umursamaz olmak” (Yolboyu *Susuz)

tişi bağırsağını kes- “öfkeden içi içini yemek, çok sinirlenmek” (Dikme)

toy toy oluf soy soy ol- “her şey olup bitmek” (Çamçavuş *Susuz)

urfu bacalar gez- “durmadan gezmek, gezmeyi çok sevmek” (Porsuklu *Susuz)

üreyi ağzınnan gel- “midesi bulanmak, kusacak gibi olmak” (Porsuklu *Susuz)

üsdüne it esne- “bitmek bilmeyen işler için kullanılır” (Dikme)

üş günnühden belli ol- “durumu çok uzaktan dahi belli olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

üzü gözü yernen git- “surat asmak” (Porsuklu *Susuz)

üzünnen gözünnen meymenet yağ- “uğursuz olmak” (Meydancık *arpaçay)

üzünnen gözünnen pisdih tökül- “çok kirli, bakımsız olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

üzünü ağ et- “verilen işi yaparak mahcup etmemek” (Gönülalan *Arpaçay)

yarasına duz “yarasını, acısını tazelemek, hatırlatmak” (Porsuklu *Susuz)

yerden göye gider haşlı ol- “çok haklı olmak” (Porsuklu *Susuz)

yiyeceh epbeyi, içeçeh suyu ol- “eceli gelmemiş” (Porsuklu *Susuz)

zehmi ağır bas- “ağır ve vakur insanların yanında ölçülü davranmak” (Porsuklu *Susuz)

1.2.2.2. Birleşik Cümle Yapısındaki Deyimler

1.2.2.2.1. Şartlı Birleşik Cümle Yapısındaki Deyimler

dünya yansa bir horum otu yanmaz “rahat, tasasız, umarsamaz insanlar için kullanılır.” (Kümbetli, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ite atsañ it yemez “(yemek, yiyecek için) çok kötü, lezzetsiz” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

yağı görse yazığı gelir. “çok acınacak durumda olanlar için kullanılır.” (Büyükdurduran Akyaka; Darboğaz *Selim; Yolboyu *Susuz)

1.2.2.3. Sıralı Cümle Yapısındaki Deyimler

1.2.2.3.1. Bağımlı Sıralı Cümle Yapısındaki Deyimler

ayı aynaya baher, lağabını halğa taher. “kendi kusurunu görmeyip başkasının kusurunu dile getirenler için kullanılır.” (Boyalı *Sarıkamış)

ayı aynaya bahıyir, lağabını başgasına tahıyir. “kendi kusurunu görmeyip başkasının kusurunu dile getirenler için kullanılır.” (Darboğaz *Selim)

başımızı çatıladıh, it ağzına verdih. “durduk yere bir olaya karışmak” (Darboğaz *Selim)

ekende yoh, piçende yoh, yiyende ortağ. “hazıra konan insanlar için kullanılır.” (Yolboyu *Susuz)

eyağma yer eyliyem, gör (sana) başına neyliyem. “senin olduğun yere bir yerleşeyim. Ondan sonra sana ne yapacağımı bilirim.” (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

it arabanın kölgesinde yatêr, diyer benim kölgem ne serindi. “başkasının sayesinde yaptığı şeyi kendine mal edenler için kullanılır.” (Porsuklu *Susuz)

it arabanın kölgöyünde yatêr, êle biler öz hüneridi. “başkasının sayesinde yaptığı şeyi kendine mal edenler için kullanılır.” (Kümbetli)

kâr güdurdu, mayayı yedi. “her şeyi kaybetmek, sermayeyi batırmak” (Büyükdurduran *Akyaka; Yolboyu *Susuz)

özüm özüme eyledim, külü gözüme eyledim. “yapılan bir işten duyulan pişmanlığı ifade ediyor, kendi edip kendi bulmak” (Boyalı *Sarıkamış)

özüm özüme eyledim, piri gözüm eyledim. (Küçükdurduran *Akyaka)
“yapılan bir işten duyulan pişmanlığı ifade ediyor, kendi edip kendi bulmak” (Boyalı *Sarıkamış)

özüne umac oyammer, êle erişde kesêr. “kendine hayrı “yok, kendi işini yapamıyor, başkasına yardıma koşuyor anlamında kullanılır.” (Porsuklu *Susuz)

sıça sıça gêtî, döşüre döşüre geldi. “eli boş dönmek” (Porsuklu *Susuz)

1.2.2.3.2. Bağımsız Sıralı Cümle Yapısındaki Deyimler

a çüt yatan bahdavar, hêş demersen teh de var. “1. evlenme çağına gelmiş kişilerin evlenme isteklerini dile getirmek için söyledikleri söz” (Yolboyu *Susuz);
“2. adaletsiz olan kişiler için kullanılan söz” (Çakmak)

açılığapı çoğ, gelme diyen yoh. “çok gezen insanlar için kullanılır” (Subatan)

ağıya yaradı, beye yaradı, keçel Abbas'a yaramadı. “beğenmezlik yapan insanlar için kullanılır.” (Boyalı *Sarıkamış)

ağıl veren çoğdu, epbeğ veren yohdu. “çözüm bulmak yerine faydasız tavsiye veren çok olmak” (Porsuklu *Susuz)

arı bana n yledi, balı n ylesin. “kendisine faydası olmayanlar i in kullanılır.”
(Boyalı *Sarıkamı )

arı been n yledi, balı n ylesin. “kendisine faydası olmayanlar i in kullanılır.”
(Kır ı e i *Susuz)

at  a dı, torba d  t . “birden  fkelenmek” (Telek, Tepecik *Arpa ay)

at  a dı, torva t  d . “birden  fkelenmek” (Dikme; B y kdurduran,
Esenyayla *Akyaka; Bacio lu *Arpa ay)

b le adama amannı ,  or e  eye samannı . “g sterilen h rmetten
anlamayan insanlar i in kullanılır.” (Boyalı *Sarıkamı )

b le adama hamallı , k r e  eye de samannı . “g sterilen h rmetten
anlamayan insanlar i in kullanılır.” (Yolboyu *Susuz)

ellerinki u ar havada, bizimki  alır yuvada. “evlenme  a ında olup
evlenmemi  kızlar i in kullanılır.” (Boyalı *Sarıkamı )

evinde yo du ayran i meye, faytonnan  eder sı maya. “durumuna,
yoksullu una bakmadan g steri  i in zengin kimselerin yaptı ını yapmaya kalkar.”
(B y kpirveli *Akyaka)

eyninde yo du geceli , a lınınan ge er hocalı . “g nl nden ge iyor yapmak
istiyor; ama imkanı yok” (Yolboyu *Susuz)

  r   r, k r   r. “inkar edilemeyecek derecede ortada olan durumları
anlatmak i in kullanılır.” (Porsuklu *Susuz)

  n batdı,  avur yatdı. “erken yatanlar i in kullanılır.” (Tepecik *Arpa ay;
Boyalı *Sarıkamı )

hasso dı arı  ı maz,  urt da i eri girmez. “topluma karı mayan, hi bir
 eyden haberi olmayan insanlar i in kullanılır.” (Boyalı *Sarıkamı )

ine  almaz, dana emmez. “ge inememek, birbirini istememek”
(B y kdurduran *Akyaka; Yolboyu *Susuz)

karın  ı ına keren girer, yine diyer ne ta ır tu urdu. (Tazekent;
B y kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacio lu, Ta dere *Arpa ay) “etrafında olup
bitenlerden habersiz kimseler i in kullanılır.”

melemez melemez, a zı egilir gelemmez. “i e yaramaz, beceriksiz ki iler i in
kullanılır.” (Altınbulak *Sarıkamı )

melemez melemez, bir işe yaramaz. “işe yaramaz, beceriksiz kişiler için kullanılır.” (Boyalı *Sarıkamış)

ne umarsın (umarsan) bacınnan, bacın ölür acınnan. “yardıma muhtaç olandan yardım bekleme” (Yolboyu *Susuz)

ölmeñ ölmehdi, hırılamañ nedi? “ucunda ölüm bile olsa mücadeleyi bırakmamak” (Dikme; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

sehsen de saz, dohsan da devlumbaz. “yaşlı kişilerin yaşına uygun olmayan şekilde davranması durumunda kullanılır.” (Altınbulak *Sarıkamış)

sehseninde saz, dohsanında davulbaz. “yaşlı kişilerin yaşına uygun olmayan şekilde davranması durumunda kullanılır.” (Darboğaz *Selim; Yolboyu *Susuz)

sen Ağbabalı, men Göyceli; nerden olduñ emmioğlu. “fayda sağlamak, çıkar elde etmek isteyen insanlar için kullanılır.” (Subatan)

sıça sıça gëtti, döşüre döşüre geldi. “eli boş dönmek” (Porsuklu *Susuz)

yaşılığa yamannıñ, kör eşşeğe samannıñ. “gösterilen hürmetten anlamayan insanlar için kullanılır.” (Darboğaz *Selim)

1.2.2.4. Bağlı Cümle Yapısındaki Deyimler

desinner ki, haço'nun da hençeli var “dostlar alışverişte görsün” (Dikme)

1.3. İKİLEMELER

Dilimizin söz varlığında geniş bir yere sahip olan ikilemeler, dilin anlatım gücünü gösteren önemli yapılardır. Araştırmacılar tarafından “ikileme, hendiadyoin, ikizleme, tekrar, tekrar öbeği, tekrarlar, yineleme” gibi farklı terimlerle ele alınan ikilemelerle ilgili pek çok tanım yapılmıştır.

Vecihe Hatiboğlu’na göre ikileme; Türkçenin zenginliği, yaratma gücüdür. İkilemeler; anlatımı güçlendirmek, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı kelimenin tekrar edilmesi ya da anlamları yakın veya zıt olan veyahut da sesleri birbirini andıran iki kelimenin yan yana kullanılmasıdır (Hatiboğlu, 1981: 9).

Zeynep Korkmaz’a göre ikileme; “aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesidir” (Korkmaz, 1992: 82).

İbrahim Delice ise “tekrar öbeği” olarak adlandırdığı ikilemeyi “ya yakın anlamlı veya zıt anlamlı aynı cins iki kelimenin art arda kullanılması ya bir kelimenin ilk sesinin m sesi ile değiştirilerek tekrar edilmesi ya da bir kelimenin ilk hecesine “m, p, r, s” seslerinden birinin eklenerek kelime ile birlikte söylenmesiyle oluşturulan kelime öbekleridir” (Delice, 2007: 31-32) şeklinde tanımlamaktadır.

Türkçenin her döneminde, her lehçesinde belirgin bir şekilde görülen ikilemeler; dilin yapı, söz dizimi ve anlam bakımından en önemli özelliklerinden biridir. Latin edebiyatında birkaç, dünya dillerinin pek azında Türkçe’ye yaklaşan oranda örneği bulunan ikilemelerin Türkçe’ye yakın oranda Korece’de ve bir ölçüde Japonca’da kullanıldığı görülmektedir. Türkçe’de ikilemeler; gerek yapı gerek sözcük türlerinin kullanımı açısından çok zengin örneklerle sahip bulunmakta ve çok güçlü bir anlatım imkânı sağlamaktadır (Aksan, 2018: 67).

Mehmet Özeren’e göre “sözlü dilde ve ağızlarda; standart, sınırlayıcı bir durum olmadığından Türkçe’nin anlatım gücünü gösteren; ses, şekil, anlam olarak Türk yazı diline kaynaklık edebilecek çok çeşitli ikilemelerle karşılaşmak mümkündür” (Özeren, 2019: 26).

Kars ili ağızlarında ikilemelerin yaygın bir biçimde kullanıldığını görmekteyiz. Kars ili ağızlarında görülen yazı dilimiz dışında kullanılan ve yazı dilimizde olup yazı

dilimize göre anlam, kelime, ses farklılıkları gösteren ikilemeler; yapı, kuruluş ve anlam ilişkileri bakımından tasnif edilmiş ve incelenmiştir. Derleme Sözlüğü'nden alınan bazı ikilemeler, yazı dilimizde de aynen kullanılan ikilemelerdir. Bunlar da çalışmaya dâhil edilmiştir. Derlemeler; daha fazla söz varlığı malzemesi derlemek amacıyla daha çok soru cevap şeklinde yapıldığından, tespit edilen ikilemeler ve anlamları üzerinde durulmuş; ikilemeler için örnek cümle verilmemiştir. Derleme Sözlüğü'nde örnek cümlesi olan ikilemeler de bu sebeple örnek cümleleri olmadan gösterilmiştir.

1.3.1. Yapı ve Kuruluş Bakımından İkilemeler

Yapı ve kuruluş bakımından ikilemeler; eksiz ikilemeler, ekli ikilemeler, fonetik yolla kurulan ikilemeler, atıv vavıyla kurulan ikilemeler olmak üzere dört ana başlıkta ele alınmıştır.

1.3.1.1. Eksiz İkilemeler

Yalın hâldeki aynı veya farklı iki sözcüğün arka arkaya kullanılmasıyla oluşan ikilemelerdir.

abır haya “edep haya, utanma” (Esenyayla *Akyaka)

adaḥ adaḥ “adım adım, yavaş yavaş” (Polatköy *Arpaçay)

aḥşam sabah “sabah akşam, günün her saati, sürekli, devamlı” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

aḥşam savah “sabah akşam, günün her saati, sürekli, devamlı” (Kümbetli)

aḥ tūf “acıma bildirir ünlem” (DS I, s. 134*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ala yarım “yarım yamalak, baştan savma” (Porsuklu *Susuz)

altın amarat “mücevher, ziynet” (Tomarlı Arpaçay; DS I, 231: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

al yeşil “al yeşil renkli” (Aşağısallıpınar *Sarıkamış; Kırçiçeği, Kiziroğlu *Susuz)

arvad uşah “eş ve çocuklar, aile” (Meydancık *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ata ana “anne baba, ebeveyn” (Göldalı *Arpaçay)

baca baca “Nevruz Bayramı”nda çocukların ve gençlerin kapı kapı dolaşp

hediye alma geleneği” (Aslanhane, Küçükaküzüm *Akyaka; Halıkışlak *Digor)

bacı ğardaş “kız ve erkek kardeş; ikisi beraber” (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

balaca balaca “küçük küçük, ufak ufak” (Boyuntaş *Akyaka)

baş yuħarı “yokuşa doğru, yokuş yukarı” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

bayğın bayğın “hâlsiz, bitkin, yorgun bir hâlde” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

biyavır malamat “rezil rüsvay” (DS I, s. 712: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

bol bolamat “1. bol bol, döke saça, geniş” (DS I, s. 734-735: Kars); “1a. bol bol” (Subatan)

burħaş burħaş “kıvrım kıvrım, büküm büküm” (Polatköy *Arpaçay)

calah calah “ek, ek; parça parça” (Kümbetli)

cındır cırılı “eskimiş, yırtılmış, işe yaramaz (giysi)” (Büyükpirveli *Akyaka)

cırılı cındır “eskimiş, yırtılmış, işe yaramaz (giysi)” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka)

cırılı cırılı (olmak) “yırtık yırtık olmak, eskiyip yırtılmak, parçalanmak” (Büyükpirveli *Akyaka *Akyaka)

cırım cırım (etmek) “parça parça etmek” (Subatan; DS II, s. 930: Kars)

cızılı cızılı “çizgi çizgi” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

çirtım çirtım “azar azar” (Göldalı *Arpaçay)

çul çaput “değersiz giysi” (Porsuklu *Susuz)

çüt çüt “çift çift, ikişer ikişer” (Kümbetli)

damcı damcı “damla damla, damlalar hâlinde, az az” (Göldalı *Arpaçay)

dam daş “ev” (Bayburt *Selim)

dava döğüş “kavga, dövüş, tartışma” (Tepecik *Arpaçay)

dava döyüş “kavga, dövüş, tartışma” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

dede baba “1. çok eski” (Meydancık, Taşdere *Arpaçay); “2. ecdat, atalar” (Tunçkaya *Kağızman; Boyalı *Sarıkamış)

demgil demgil “nokta nokta” (Polatköy *Arpaçay)

den den “tane tane” (Meydancık *Arpaçay)

dene dene “taneler hâlinde, tane tane” (Alçılı)

dıydıḡ dıydıḡ “akılsızca, düşüncesizce” (Büyükdurduran *Akyaka)

direm direm “dirhem dirhem, azar azar” (Büyükpırcı *Akyaka)

dirét dirét “aralıklı verilen şey için kullanılır.” (Tepecik *Arpaçay; DS II, s. 1514: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

domurcuḡ domurcuḡ “damla damla (ter için)” (Karakaş)

domur domur “damla damla (ter ve su hakkında)” (DS II, s. 1553: Kars köyleri)

döş baş “göğüs, sine” (Kümbetli)

dumurcuḡ dumurcuḡ “boncuk boncuk, boncuk taneleri gibi (yağ ve ter hakkında)” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

dumur dumur “boncuk boncuk, boncuk taneleri gibi (yağ hakkında)” (Karakaş)

dunuḡ dunuḡ “donuk donuk” (Karakaş; Meydancık *Arpaçay)

dünya alem “herkes, bütün insanlar” (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

düz dünya “1. çok” (Porsuklu *Susuz); “2. geniş, büyük (tarla, arazi için)” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

düzüm düzüm “dizi dizi” (DS II, s. 1648: Karapapak aşireti)

ecele ecele “hızlı hızlı, çabuk çabuk” (Alçılı)

el elvan “rengârenk” (Kümbetli)

el gün “hısım, akraba, eş dost” (DS VI, s. 4495: Bayburt *Selim)

el gün “herkes, başkaları, yabancılar, el âlem” (Karakaş)

ëniş yohuş “iniş ve yokuş şeklinde (yol)” (Porsuklu *Susuz)

eşkere eşkere “açık açık” (Büyükdurduran *Akyaka)

ev eşih “ev” (Karakaş; Küçükaküzüm *Akyaka; Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

eyin baş “üst baş, giyecek, elbise” (Kümbetli; Esenyayla *Akyaka; DS III, s. 1822*: Bayburt *Sarıkamış ‘eyinbaş’)

fıldır fıldır “kuşku veren (bakış için)” (Tepecik *Arpaçay; DS VI, s. 4505: Kars)

ğab ğaşıh “tencere, tabak, çatal, kaşık vb. mutfak eşyası” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ğalah ğalah “yığın yığın, küçük yığınlar hâlinde” (Kümbetli)

ğap ğaşıh “tencere, tabak, çatal, kaşık vb. mutfak eşyası” (Sıraşlar *Sarıkamış; Kırçıçeği *Susuz)

ğapı baca “1. evin önü, evin önündeki genişçe alan” (Göldalı *Arpaçay); “2. evin kapı ve pencereleri” (Çakmak)

ğapi baca “evin önü, evin önündeki genişçe alan” (Çamyazı *Sarıkamış)

ğar boran “tipi, şiddetli soğuk” (Porsuklu *Susuz)

ğavağ ğarşı “karşı karşıya, yüz yüze” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

ğav ğaşıh “tencere, tabak, çatal, kaşık vb. mutfak eşyası” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

ğéc tez “er geç, nihayetinde, önünde sonunda” (Porsuklu *Susuz)

gelin gız “gelinler ve genç kızlar” (Göldalı *Arpaçay)

geyim kecim “giyim kuşam, üst baş” (Porsuklu *Susuz)

ğıdım ğıdım “azar azar” (Karakaş; Tepecik *Arpaçay)

ğırır ğırır “1. parça parça” (Porsuklu *Susuz); “2. az az” (Bayburt *Selim)

ğırır ğuruğ “1. kırılmış, dağılmış sağlam olmayan, kırık dökük (eşya)” (Porsuklu *Susuz); “2. kırıntı” (Karakaş; Porsuklu *Susuz)

ğıy ğıy (gez-) “tek ayak üzerinde sekerek (yürümek)” (Karakaş)

ğocaman ğocaman “büyük büyük” (Göldalı *Arpaçay)

ğodu ğodu “kurak mevsimlerde çocukların süpürgeye çocuk elbiseleri giydirerek yaptıkları manken” (Karakaş)

ğoma ğoma “deste deste, deste hâlinde” (Boğazköy)

ğoyun ğuzu “koyunlar ve kuzular” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

ğüeze ğüeze “hızlı hızlı” (Gülbüzler *Selim)

ğülünş ğülünş “gülünecek, alay konusu olacak şekilde, düşüncesizce” (Taşdere Arpaçay)

- hata bala** “suç, hata” (Porsuklu *Susuz)
- havar eter** “ses seda, haber” (Gönülalan *Arpaçay; DS III, s. 2309: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘havar eter’)
- his pas** “kir” (Kümbetli)
- höleke höleke** “hızlı hızlı” (Kümbetli)
- it ğurd** “tanınmayan, bilinmeyen, ne olduğu belli olmayan kimseler” (Karakaş; Porsuklu *Susuz)
- kıdım kıdım** “az az, küçük küçük” (DS VI, s. 4553: Kars)
- kıtım kıtım** “azar azar, parça parça” (DS VI, s. 4559: Kars ve köyleri)
- kör peşman** “pişman bir hâlde” (Darboğaz *Selim)
- lateyir lateyir** “gelişigüzel, uygunsuz, yakışsızca (konuşma için)” (Büyükpırlı *Akyaka; Kırçıçeği *Susuz)
- lengere lengere** “tabak tabak, büyük kaplar dolusu” (Kümbetli)
- lopbaz lopbaz** “kaba kaba, kaba bir biçimde” (Boğazköy; Taşdere *Arpaçay; Kırçıçeği *Susuz)
- löyür löyür** “parıl parıl” (Polatköy *Arpaçay)
- mal göyun** “büyük ve küçükbaş hayvanlar” (Karakaş)
- mat mat** “şaşkın şaşkın, alık alık (bakış için)” (Kümbetli; DS IV, s. 3137: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)
- mıgırt mıgırt** “topak topak” (Yalınkaya)
- mıldır mıldır** “gözleri açarak bakmak için” (DS IV, s. 3184: Kars)
- oğul uşah** “çoluk çocuk, çocuklar, evlatlar” (Cumhuriyet, Hacıhalil; Akçalar *Arpaçay; Boyalı *Sarıkamış)
- pampah pampah** “gevşek gevşek, yavaş yavaş” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)
- parça piltih** “parça parça” (Kırçıçeği *Susuz)
- patıltı kütültü** “gürültü patırtı” (İsisu *Sarıkamış)
- perem perem** “darmadağın, karmakarışık” (DS V, s. 3431: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)
- pese püse** “1. öteberi” (DS V, s. 3436: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim); “2. pılı pırtı, üst baş” (Porsuklu *Susuz)
- piltih piltih** “parça parça, yırtık yırtık” (Polatköy *Arpaçay)

saç pirçeh “saç” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

salğar salğar “ağır ağır, yavaş yavaş” (DS V, s. 3526: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sarsah sarsah “ahmakça, aptal aptal, anlamsızca” (Küçükaküzüm *Akyaka)

sedereh sedereh “ahmakça, aptal aptal, anlamsızca” (Kümbetli)

sefeh sefeh “ahmakça, akılsızca, aptal aptal” (Meydancık *Arpaçay)

sengin sengin “yavaş yavaş, ağır ağır” (Karakaş)

serin serin “yavaş yavaş, ağır ağır” (Kümbetli)

seyirt seyirt “koşa koşa, koşarak” (Sırataşlar *Sarıkamış)

sırtıh sırtıh “utanmazca, arsız arsız” (Büyükpirveli *Akyaka)

sıyrıh sıyrıh “utanmazca, arsız arsız” (Akören *Sarıkamış; Kırçıçeği *Susuz)

soğumsuz soğumsuz “terbiyesizce” (Akören *Sarıkamış)

şakga şenniyh “kalabalık, gürültülü” (DS V, s. 3737: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şatır şümen “gürültü patırtı” (DS V, s. 3755: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şöteneh şöteneh “gevşek gevşek” (Porsuklu *Susuz)

tanış biliş “tanıdık, dost, arkadaş” (Kümbetli)

telesih telesih “acele ecele, çabuk çabuk” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

têz telesih “çabuk çabuk” (Kümbetli)

tez tez “sık sık, ara vermeden” (Bacioğlu *Arpaçay)

toy düğün “düğün; düğün dernek” (Alçılı; Akören, Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

toy düğün “düğün; düğün dernek” (Hacıhalil)

tuman köyneh “don ve gömlek, iç çamaşırı” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

ucun ucun “azar azar, yavaş yavaş” (DS VI, s. 4782: Kars)

usul usul “usulca, yavaş yavaş” (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

üst baş “giyim eşyalarının tümü” (DS VI, s. 4798: Bayburt *Selim)

vıclıh vıclıh “çok cıvık, sulu nesne için” (DS VI, s. 4806*: Kars)

yalan yapıldak “uydurarak” (DS VI, s. 4142: Kars)

yamperi yamperi “yan yan” (Porsuklu *Susuz)

yara ħora “uzun süre iyileşmeyen küçük, irinli yara” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

yaren yoldaş “arkadaş, dost” (Göldalı *Arpaçay)

yarıħ yarıħ “yarık yarık, çatlak çatlak” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

yazıħ yazıħ “acıma bildirir ünlem” (Çakmak)

yeke yeke “büyük büyük” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

yeren yoldaş “1. arkadaş, dost” (Eskigeçit *Selim); 2. “eş dost” (DS VI, s. 4252: Bayburt *Selim)

yer yöndem “yol yordam” (Porsuklu *Susuz)

yeyin yeyin “hızlı hızlı” (Eskigeçit *Selim)

yorġan döşeĥ “yatak yorgan” (Porsuklu *Susuz)

yumru yumru “yuvarlak yuvarlak” (Alçılı)

zayıl zayıl “saçma sapan” (Çakmak; Büyükdurduran *Akyaka)

zayıl zayıl “saçma sapan” (DS VI, s. 4356*: Arpaçay)

zevzeĥ zevzeĥ “anlamsız, boş boş” (Eskigeçit *Selim)

zirciĥ zirciĥ “şımarıkça” (Eskigeçit *Selim)

zoĝ zoĝ “çizgi çizgi, şerit şerit” (Boyalı *Sarıkamış)

zoh zoh “irinli yaranın zonklayarak ağrması için” (DS VI, s. 4842: Bayburt *Selim)

zolaĥ zolaĥ “şerit şerit, çizgi çizgi” (İncedere *Akyaka)

Eksiz ikilemelerin bir kısmı, aynı veya farklı yansıma sözcüklerden kurulan ikilemelerdir.

ħart ħart “sertçe ve kaba ses çıkararak” (Porsuklu *Susuz)

şap şap “vurma ile çıkan ses” (İsisu *Sarıkamış)

tap tup “ayağını yere vurarak, ses çıkararak” (Porsuklu *Susuz)

vid vid “sessizce konuşma için” (DS VI, s. 4806: Bayburt *Selim)

Eksiz ikilemelerin bir kısmı ise ünlem görevindedir. Bu ikilemeler; aynı sözcüğün tekrarıyla oluşan ve çoğu hayranları çağırma veya kovalama ünlemi olan ikilemelerdir. → 1.3.2.1. Aynı kelimenin Tekrarıyla oluşan ikilemeler, s. 158.

1.3.1.2. Ekli İkilemeler

Tekrar öbeğini -ikilemeyi- oluşturan kelimeler ek almadan yan yana geldiği gibi; işlevini kaybetmiş ve kök kelime ile anlamsal açıdan kalıplaşmış ekleri taşıyan kelimelerle de tekrar öbeği - ikileme - oluşturulabilir (Delice, 2007: 32). Bu tür ikilemeler; isim çekim eklerini, fiil çekim eklerini ya da isim yapım eklerini almaktadır.

1.3.1.2.1. Çekim Ekleriyle Kurulan İkilemeler

Çekim ekli aynı ya da farklı iki sözcüğün arka arkaya kullanılmasıyla oluşan ikilemelerdir. İkilemeler kullanışlarına bağlı olarak çekim eki / ekleri alabilir. Bu tür ikilemeler; “İsim Çekim Ekleriyle Kurulan İkilemeler” ve “Fiil Çekim Ekleriyle Kurulan İkilemeler” olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

1.3.1.2.1.1. İsim Çekim Ekleriyle Kurulan ikilemeler

1.3.1.2.1.1.1. Hâl Ekleriyle Kurulan İkilemeler

1.3.1.2.1.1.1.1. Yönelme Hâli Eki Alan İkilemeler

Yönelme hâli eki almış aynı veya farklı iki sözcüğün arka arkaya kullanılmasıyla kurulan ikilemelerdir. Bu tür ikilemelerde; ikilemeyi oluşturan sözcüklerden biri veya her ikisi yönelme hâli eki alabilir.

yana yöriye “etrafa” (Bacioğlu *Arpaçay)

yere göge “yere, etrafa” (Tozluca *Selim)

yere yurda “yere, etrafa” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

biler bilmeze “bilir bilmez, tam olarak bilgi sahibi olmadan, iyice bilmeden”
(Kümbetli; Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

çiyn çiine “omuz omuza, yan yana” (Kümbetli)

dal dala “arka arkaya” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Gürbüzlü *Selim; DS II, s. 1341: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘daldala’)

başdan eyağa (Kümbetli); **başdan ayağa** (Tepecik *Arpaçay) “baştan ayağa, başından ayağına kadar, tamamıyla”

Ayrıca iyelik ekinden sonra yönelme hâli ekini alan ikilemeler de vardır. Bu kuruluştaki ikilemelerde; ikileme unsurları, aynı veya farklı sözcüklerden oluşmaktadır.

boş boşuna “boşu boşuna, boşuna” (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

hêç hêçine “boş boşuna” (Cavlak *Selim)

hep hepine “tamamıyla” (Bayburt *Selim; DS III, s. 2341: Kars ve köyleri hephepine “tamamiyle”)

öz özüne “kendi kendine” (Boyuntaş, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Eskigeçit *Selim)

özü özüne “kendi kendine” (Oğuzlu; Küçükdurduran *Akyaka; Göldalı *Arpaçay)

üzüne gözüne “yüzüne, suratına” (Porsuklu *Susuz)

yanına yörene “çevrene, etrafına” (Porsuklu *Susuz)

yêri yêrine “olması gereken yere, düzgün” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

1.3.1.2.1.1.2. Belirtme Hâli Eki Alan İkilemeler

Belirtme hâli eki almış aynı veya farklı iki sözcüğün arka arkaya kullanılmasıyla kurulan ikilemelerdir. Bu kuruluştaki ikilemelerde; her iki sözcük de belirtme hâli eki alabilmektedir.

sapı samanı “tarladaki dövülmemiş tahılı” (Sırbasan *Sarıkamış)

Ayrıca iyelik ekinden sonra belirtme hâli eki alan ikilemeler de vardır. Bu kuruluştaki ikilemelerde; ikileme unsurları farklı sözcüklerden oluşmaktadır.

üzünü gözünü “yüzünü, suratını” (Boyuntaş *Akyaka)

yannı yöresini “etrafını” (Bozyiğit *Arpaçay)

1.3.1.2.1.1.1.3. Bulunma Hâli Eki Alan İkilemeler

Bulunma hâli eki almış aynı veya farklı iki sözcüğün arka arkaya kullanılmasıyla kurulan ikilemelerdir. Bu tür ikileme örneklerinin bir kısmında, her iki sözcük de önce iyelik eki almakta ve bulunma hâli eki iyelik eki almış ikinci sözcükten sonra kullanılmaktadır.

ahır **sonunda** “sonunda, en sonunda” (Kümbetli)

teğde bir “ikidebir” (DS V, s. 3862: Zarşat)

teğde bir “arada bir” (Bacıoğlu *Arpaçay)

yere yurda “yere, etrafa” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

yeri yerinde “yerli yerinde, düzgün” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

1.3.1.2.1.1.1.4. Çıkma Hâli Eki Alan İkilemeler

Çıkma hâli eki almış aynı veya farklı iki sözcüğün arka arkaya kullanılmasıyla kurulan ikilemelerdir. İkileme unsurlarından biri ya da her ikisi çıkma hâli eki alabilir.

altdan altdan “gizli gizli” (Kümbetli)

altdan üstten “oradan buradan” (Porsuklu *Susuz)

ikiden birden “ikide bir, sık sık” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

İlk sözcüğü çıkma hâli eki alan ikilemelerde, ikinci sözcük eksizdir veya yönelme hâli eki almaktadır.

altdan yuharı “aşağıdan yukarı, yokuşa doğru” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

başdan eyağa (Kümbetli); **başdan ayağa** (Tepecik *Arpaçay) “baştan ayağa, başından ayağına kadar, tamamıyla”

gejden gej “çok geç, epey zaman geçtikten sonra” (Cavlak *Selim)

Bir örnekte ilk sözcük atıv vavı almaktadır.

canı dilden (Far. cân u dil) “yürekten, içten gelerek” (Porsuklu *Susuz)

1.3.1.2.1.1.5. Vasıta Eki Alan İkilemeler

Vasıta eki almış sözcüklerin arka arkaya kullanılmasıyla kurulan ikilemelerdir. Bu kuruluştaki; sadece ikinci sözcüğün vasıta eki aldığı, “+nAn” vasıta ekiyle oluşmuş bir örnek tespit edilmiştir.

dava döyüşnen “bağıra çağıra, tartışa tartışa” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

1.3.1.2.1.1.2. İyelik Ekleriyle Kurulan İkilemeler

Ad durum ekleri gibi iyelik ekleriyle de ikilemeler kurulur (Hatiboğlu, 1981: 40). Bu tür ikilemelerde, ikilemeyi oluşturan her iki sözcük de iyelik eki alabilir.

eli ayağı “elleri ve ayakları” (İncedere *Akyaka; Darboğaz *Selim)

eli günü “hısım akrabası” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

elimiz günümüz “hısım akrabamız” (Bayburt *Selim)

goşumu gardaşı “akrabaları, hısım akrabası” (Göldalı *Arpaçay)

üzü gözü “yüzü, suratı” (Taşdere Arpaçay)

varı döyleti “serveti, malı, mülkü” (Porsuklu *Susuz)

yanı yöresi “çevresi” (Alçılı; DS VI, s. 4171: Kars)

yüzü gözü “yüzü, suratı” (Esenyayla *Akyaka)

Yönelme ve buluna hâli eklerinden önce iyelik ekinin bulunduğu ikilemeler de vardır. Bu tür ikilemeler ad durumu ekiyle kurulan ikilemeler içerisinde değerlendirilmiştir. → 1.3.1.2.1.1.1.1. Yönelme Hâli Ekiyle Kurulan İkilemeler; 1.3.1.2.1.1.1.2. Belirtme Hâli Ekiyle Kurulan İkilemeler; 1.3.1.2.1.1.1.3. Bulunma Hâli Ekiyle Kurulan İkilemeler.

1.3.1.2.1.2. Fiil Çekim Ekleriyle Kurulan İkilemeler

1.3.1.2.1.2.1. Zarf-Fiil Ekleriyle Kurulan İkilemeler

Fiillerden ikilemelerin bir kısmı zarf-fiil eklerini alan sözcüklerin tekrarıyla kurulur (Hatiboğlu, 1981: 44). Bu kuruluştaki pek çok ikileme örneği görülmektedir. Kars ili ağızlarında bu tür ikilemeler; aynı fiil kök veya gövdelerine A; aynı ya da farklı fiil kök veya gövdelerine -(y)Ip, -(y)If zarf-fiil eklerinin getirilmesiyle

kurulmaktadır. -A zarf-fiil ekinin aynı fiillere getirilmesiyle kurulmuş ikilemeler daha yaygındır.

- **-A zarf-fiil ekiyle kurulan ikilemeler:**

acızlana acızlana “isteksiz isteksiz, isteksizce” (Kümbetli; Esenyayla *Akyaka)

addıya addıya “atlama atlaya” (Esenyayla *Akyaka)

dartıla dartıla “ağır ağır, yavaş yavaş” (Porsuklu *Susuz)

döne döne “tekrar tekrar, defalarca” (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

ğaçta ağaçta “koşa koşa, koşarak” (Taşdere Arpaçay; Tozluca *Selim)

gımsa gımsa “gülümseyerek” (Gülbüzler *Selim)

hırılıya hırılıya “hırıltılı ses çıkararak” (Porsuklu *Susuz)

hopbana hopbana “zıplama zıplama” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

hönküre hönküre “hıçkırma hıçkırma” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

höyküre höyküre “hüngür hüngür” (Kümbetli)

lağlana lağlana “alay eder şekilde” (Porsuklu *Susuz)

lehleye lehleye “nefes nefese” (Büyükpirveli *Akyaka)

maymağlıya maymağlıya “iki yana hafif sallanarak” (Büyükpirveli *Akyaka)

maymıya maymıya “iki yana hafif sallanarak” (Bayburt *Selim)

mırtılıya mırtılıya “söylene söylene” (Bayburt *Selim)

oynaya oynaya “sevime sevine, büyük bir sevinçle” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

pampağlıya pampağlıya (gez-) “gevşek gevşek, yavaş yavaş yürümek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

seke seke “hafifçe topallayarak” (Çakmak)

seldirriye beldirriye “dengesizce iki yana sallanarak, yalpa vurarak” (Porsuklu *Susuz)

soluğlana soluğlana “dinlene dinlene” (Akören *Sarıkamış)

sozalana sozalana “güçsüz, düşe kalka (yürümek için)” (DS V, s. 3673: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

söyüne söyüne “sevine sevine” (Kümbetli)

süre süre “sürte sürte” (Akören *Sarıkamış)

sürüye sürüye “sürükleyerek, çeke çeke” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

tapanlaya tapanlaya “ayağını yan basarak” (Porsuklu *Susuz)

telese telese “acele acele, acele ederek, çabuk çabuk” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

yellene yellene “hızlı hızlı” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

yılıla ğaħa “düşe kalka, zorlukla” (Porsuklu *Susuz)

yılıla yılıla “düşe kalka, zorlukla” (Demirkent *Akyaka)

yırğalana yırğalana “sallanarak” (Eskigeçit *Selim)

yüyüre yüyüre “koşarak, hızlı hızlı” (Bayburt *Selim)

zarılıya zarılıya “inleyerek, inleye inleye” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

• - (y)İp / -(y)İf zarf-fiil ekiyle kurulan ikilemeler:

bezenip düzenip “süslenip, güzel giyinip” (Küçükdurduran *Akyaka)

çiliyif çiliyif “sepeleyip sepeleyip” (Küçükdurduran *Akyaka)

geyinif keçinif “giyinip kuşanıp” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

ucalıyif ucalıyif “sözü uzatarak, sözü uzata uzata” (Yenice *Selim)

Bu yapıdaki ikilemelerin bir kısmında, ikileme sözcüklerden sadece birinci sözcük -(I)p zarf-fiil ekini almaktadır.

danıf danış- “sormak, fikir almak” (DS II, s. 1361*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

déyif gül- “hem gülüp hem konuşmak, neşeli bir şekilde konuşmak” (Porsuklu *Susuz)

geyindirif keçindir- “giydirip kuşandırıp” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

geyinif keçin- “giyinip kuşanmak” (Kümbetli)

pişirif tüşür- “yemek pişirmek” (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

pörtüf galh- “yara, sivilce vb. şeylerin kabuğu kabarıp kalkmak” (DS V, s. 3482: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

yatıf gal- “uyanmamak, vaktinde uyanmamak” (Büyükdurduran *Akyaka)

• **-Ar ...mAz zarf-fiil ekiyle kurulan ikilemeler:**

biler bilmeze “bilir bilmez, tam olarak bilgi sahibi olmadan, iyice bilmeden” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

êşider êşitmez “duyar duymaz, hemen” (Porsuklu *Susuz)

1.3.1.2.1.2.2. Sıfat-Fiil Ekleriyle Kurulan İkilemeler

Fiillerden ikilemelerin bir kısmı sıfat-fiil eklerini alan sözcüklerin tekrarıyla kurulur (Hatiboğlu, 1981: 45). Kars ili ağızlarında tespit edilen sıfat-fiil ekli ikilemeler, “-mAz; -mİş” sıfat fiil ekleriyle kurulmuştur.

erinmez erinmez “üşenmeden” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

kirmiş kirmiş “sessiz sessiz” (Kümbetli)

1.3.1.2.2. Yapım Ekleriyle Kurulan İkilemeler

İkilemelerin bir kısmı yapım ekleriyle kurulur (Hatiboğlu, 1981: 42). Kars ili ağızlarında yapım ekleriyle kurulan ikilemelerin çoğunluğunu +II / +IU ekiyle kurulan ikilemeler oluşturmaktadır.

+II isimden isim yapma ekiyle kurulan ikilemeler: İkileme unsurlarının her ikisine +II ekinin getirilmesiyle oluşan ikilemelerdir. Ekin benzeşme sonucu +dı; +rı, +rı’li şekilleri de görülmektedir.

abırrı hayalı “terbiyeli, edepli” (Esenyayla *Akyaka)

acıhlı acıhlı “sinirli sinirli” (Karakaş)

allı güllü “güllü çiçekli, süslü, güzel” (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

anah balah “annesı ve yavrusu beraber” (Bekler, Kumbetli; B y kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpa ay)

berri bezehli “ ok s sl ,  zenle s slenmiş” (Kumbetli; B y kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Taşdere *Arpa ay)

boylu pu unlu “boylu boslu” (Bayburt *Selim)

cıci lı bıcı lı “s sl  p sl ” (Tepecik *Arpa ay)

cırrı cıci lı “ ok s sl , renk renk (Porsuklu *Susuz)

 elti lı  elti lı “dokunaklı, kırıcı” (K   kdurduran *Akyaka)

 ollu  ocu lı “ oluk  ocuk, b t n aile” (Porsuklu *Susuz)

elli ayah lı “becerekli,  alışkan, atik” (Tepecik *Arpa ay)

elli eyah lı “becerekli,  alışkan, atik” (Kumbetli)

erri arvaddı “karılı kocalı” (Bekler, Kumbetli; B y kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpa ay)

evli eşihli “b t n aile, ailece” (B y kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpa ay; Porsuklu *Susuz)

 arlı boranlı “karlı ve fırtınalı” (Porsuklu *Susuz)

geyimli kecimli “giyimli kuşamalı” (Porsuklu *Susuz)

 ollu  uvvetli “   l  kuvvetli;    , kuvveti yerinde” (Tepecik *Arpa ay)

 ersli  ersli “sinirli sinirli” (Kumbetli)

hisli pashı “kirli; isli, kirli” (Kumbetli)

lağvalı lağvalı “alay eder şekilde” (Kumbetli)

yapılı y ndemli “iri yapılı,   rkemli” (Bayburt *Selim)

yarahı  oralı “irinli  ok yarası olan” (Kumbetli; Tepecik *Arpa ay)

yarlı yaraşihli “  zel,   r n ş e   zel,   ze hoş gelen” (Boyuntaş *Akyaka)

yarrı yaraşığlı “  zel,   r n ş e   zel,   ze hoş gelen” (Tazekent; B y kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpa ay; Porsuklu *Susuz)

yerli yata lı “etraflı bir şekilde” (Tepecik *Arpa ay)

y rri yata lı “etraflı bir şekilde” (Kumbetli, Tazekent; B y kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpa ay; Porsuklu *Susuz)

Bir  rnekte, sadece birinci s zc k +li isimden isim yapma ekini almaktadır.

yerli yerince  “olması gerektiği gibi, d zg n” (Sırataşlar *Sarıkamış)

+sIz isimden isim yapma ekiyle kurulan ikilemeler:

ac susuz “hiçbir şey yiyip içmeden, aç hâlde” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
elsiz ayaşsız (Tepecik *Arpaçay); elsiz eyaşsız (Kümbetli) “beceriksiz, yavaş”

+II ... +sIz isimden isim yapma ekleriyle kurulan ikilemeler:

haberli habersiz “haber vermeden, aniden” (Tepecik *Arpaçay)
heberli hebersiz “haber vermeden, aniden” (Porsuklu *Susuz)
mahnalı mahnasız “yerli yersiz” (Kırçiçeği, Porsuklu *Susuz)

+er isimden isim yapma ekiyle kurulan ikilemeler:

çüter çüter “çifter çifter” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

1.3.1.3. Fonetik Yolla Kurulan İkilemeler

İkinci kelimenin başına bir ilave, ön seste bir değişiklik veya bazı fonetik değişiklikler gösteren örnekleri burada değerlendirebiliriz.

1.3.1.3.1. İlaveli İkilemeler

1.3.1.3.1.1. Öne Ses İlavesiyle Kurulan İkilemeler

Ünlüyle başlayan ilk sözcüğün başına “m, b, p” ünsüzlerinden birinin getirilmesiyle yapılan ikilemelerdir. Kars ili ağızlarında yaygın kullanılan ikilemelerden biri de m’li ikilemelerdir. m’li ikilemeler, Vecihe Hatiboğlu’na göre, Türkiye Türkçesi’nin bir özelliğidir. Bu özellik bir yaratma gücüdür. “m-” sesi ile başlamayan Türkçe veya yabancı her sözcükten m’li ikileme kurulabilir. Anlamda bir pekiştirme, güçlendirmenin görüldüğü bu tür ikilemeler; fazla sözcük kullanmadan “vesaire, benzer, ilgili şeyler” anlamını vermektedir (Hatiboğlu, 1981: 21).

alma malma (Çakmak)

ekmeñ mekmeñ (Akören *Sarıkamış)

elti melti (Çakmak)

et met (Esenyayla *Akyaka)

ineğe mineğe (Büyükdurduran *Akyaka)

iş miş (Çamyazı *Sarıkamış; Eskigeçit *Selim)

uşah muşah (Çakmak)

Birkaç örnekte de “b, p” ile tekrar kelimesinin oluşturulduğu görülür:

adda budda “1. tektük, seyrek, orada burada” (Porsuklu *Susuz; DS I, s. 65: Bayburt *Sarıkamış); “2. oradan buradan, düzensiz, karışık” (Porsuklu *Susuz)

ala bula “1. alaca” (Porsuklu *Susuz); “2. seyrek” (Porsuklu *Susuz); “3. düzensiz, ordan burdan” (Porsuklu *Susuz)

egiş бүгүш “eğri büğrü, yamuk yumuk, dolambaçlı” (DS III, s. 1685*: Kars)

eke бүке “1. yaşlı, tecrübeli” (Porsuklu *Susuz); “2. çokbilmiş” (Kümbetli)

erem perem “darmadağınık, karışık” (DS III, s. 1766: Kars)

esgi пүсгү “eski, kullanılmış” (DS VI, s. 4500: Bayburt *Selim)

1.3.1.3.1.2. İçe Ses İlavesiyle Kurulan İkilemeler

ğaçaғаç “düzensiz etrafa kaçışma, bir tehlikeden kitle halinde kaçışmak” (Aslanhane, Büyükpirveli *Akyaka; Gönülalan, Tepecik *Arpaçay)

һartaһart sertçe, kaba ses çıkararak” (Porsuklu *Susuz)

marçamaç “şapırtıyla” (öpmek için) (Porsuklu *Susuz)

1.3.1.3.1.3. Hece İlavesiyle Kurulan İkilemeler

Kelimenin ilk hecesine “m, p (f), r, s” seslerinden birinin getirilmesiyle yapılan ikilemelerdir.

cıpcıbil “çırılçıplak” (DS II, s. 891*: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış)

cır cındır “eski, yırtılmış, işe yaramaz (giysi)” (Porsuklu *Susuz)

çör çöp “çer çöp” (Polatköy *Arpaçay)

defdeğirmi “yusuvarlak” (DS II, s. 1399: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sürsüküt “sessizce, ses çıkarmadan” (Porsuklu *Susuz)

timtik “dimdik” (DS V, s. 3935: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

zirzibil “çöp, süprüntü” (Porsuklu *Susuz)

zirzivil “çöp, süprüntü” (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4840*: Bayburt *Selim)

İlk hecenin sonuna “l” sesinin getirilmesiyle oluşturulan ikilemeler de vardır.

cılcııldah “çırılçıplak” (Porsuklu *Susuz)

çılçılpaḥ “çırılçıplak” (Taşdere *Arpaçay)

çol çocuḥ “çoluk çocuk” (Büyükpirveli, Esenyayla *Akyaka; Göldalı, Taşdere

*Arpaçay; Darboğaz *Selim; DS II, s. 1271*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

daldaşsaḥ “çırılçıplak” (DS II, s. 1342*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

dıldılbaḥ “çırılçıplak” (Bayburt *Selim; DS II, s. 1458: İrişli, Bayburt

*Sarıkamış, *Selim)

dıldıbiz “saçı tamamen dökülmüş, tepesi açık (kimse)” (DS II, s. 1458: Kars)

1.3.1.3.2. Ses Değişmesiyle Kurulan İkilemeler

1.3.1.3.2.1. Ön Seste Değişmeyle Kurulan İkilemeler

İkileme sözcüklerinden birinci sözcüğün ilk sesinin değişmesiyle oluşan ikilemelerdir.

cello bello “serseri, kavgacı, kabadayı kimse” (Kırçıçeği, Porsuklu *Susuz)

cıcıḥ bıcıḥ “süs püs” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

cıcıḥ mıcıḥ “süs püs” (Çakmak)

eğış üyüş “eğri büğrü, yamuk yumuk, dolambaçlı” (DS III, s. 1685*: Bayburt

*Sarıkamış)

encel üncel “ekin tarlalarında ekinin arasında biten otlar” (DS III, s. 1744: Bayburt, İrişli *Sarıkamış)

esgi üsgü “çok eski, kullanılmış” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

ezih üzüḥ “çok ezilmiş (sebze, meyve)” (Kümbetli)

helderen belderen “anlamsız, boş” (Büyükpirveli *Akyaka)

sayır bayır “saçma sapan, anlamsız” (DS V, s. 3561: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

seldir beldir “sendeleyerek” (Darboğaz *Selim)

şellobello “değersiz kişi” (DS V, s. 3761: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

Bu kuruluştaki ikilemeler içinde, m’li ikilemeler sıklıkla görülür.

basma masma (Çakmak)

doḥdur moḥdur (Çakmak)

düze müze (Çakmak)
findığını mındığını (Akören *Sarıkamış)
ğoyun moyun (Çakmak)
Ġuran muran (Akören *Sarıkamış)
hızek mızek (Tozluca *Selim)
kağıt mağıt (İsisu *Sarıkamış)
kavğa mavğa (Bayburt *Selim)
kilolu milolu (Büyükdurduran *Akyaka)
küşne müşne (Bayburt *Selim)
pendir mendir (Çakmak)
taviğa maviğa (Büyükdurduran *Akyaka)
tel mel (Bayburt *Selim)
yemeĥ memeh (Akören *Sarıkamış)
yıldızlı mıldızlı (İsisu *Sarıkamış)

1.3.1.3.2.2. İç Seste Değişmeyle Kurulan İkilemeler

cello cillo “çoluk çocuk” (DS II, s. 878*: Kars)

çahır çuhur “pürüzlü yer, iniş, yokuş (hk.)” (Kümbetli; DS II, s. 1040: *Kağızman)

çaḥur çuḥur “düzgün olmayan, girintili çıkıntılı, pürüzlü (yol, yer vb.)” (Tepecik *Arpaçay)

çarıḥ çuruḥ “işe yaramaz” (Porsuklu *Susuz)

çarıḥ çürüh “işe yaramaz, bozuk, çürük (sebze, meyve)” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

çerih çürüh “işe yaramaz şey” (Tepecik *Arpaçay)

çerik çürük “bölük, parça, işe yaramayan şey” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; DS II, s. 1146: Kars)

dobra dobur “dolambaçlı yollara sapmadan gerçeği söylemeyi anlatır” (DS II, s. 1534*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

demir dümür “eski demir parçaları, hurda” (Kümbetli)

ğırıḥ ġuruḥ “1. kırılmış, dağılmış sağlam olmayan, kırık dökük (eşya)” (Porsuklu *Susuz); “2. kırıntı” (Karakaş; Porsuklu *Susuz)

kert kürt “1. çakır çukur” (Karaorgan *Sarıkamış); “2. eğri büğrü (yol, tarla vb.) (DS IV, s. 2759: İrişli *Sarıkamış)

ketir kütür “eğri büğrü, düz olmayan, pürüzlü (yüzey için)” (DS IV, s. 2775: Bayburt *Sarıkamış)

mal mul “büyükbaş hayvanlar” (Çakmak; Büyükpırcı *Akyaka; Bayburt *Selim)

pese püse “1. öteberi” (DS V, s. 3436: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim); “2. pılı pırtı, üst baş” (Darboğaz *Selim)

sapıh supuh “ahlâksız, kötü niyetli” (Porsuklu *Susuz)

şap şup “acele ile, alelacele, çabuk” (Porsuklu *Susuz)

şert şürt “yemin, ant” (DS V, s. 3765: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

yamru yumru “eğri büğrü (yuvarlak nesneler için)” (DS VI, s. 4159: Kars; DS VI, s. 4814*: Kars ‘eğri büğrü’)

yangır yungur “1. yalan yanlış (söz için) (DS VI, s. 4168: Kars); “2. saçma sapan” (DS VI, s. 4815: Bayburt *Selim)

1.3.1.4. Atıf Vavıyla Kurulan İkilemeler

canı dilden (Far. cân u dil) “yürekte, içten gelerek” (Porsuklu *Susuz)

1.3.2. Anlam İlişkileri Bakımından İkilemeler

Türkçe’de ikilemenin ortaya çıkmasını sağlayan etken anlamdır. Düşüncede durmadan gelişen anlamları yeni kalıplarla ifade etme isteği ikilemeleri ortaya çıkarmıştır. İkilemelerin amacı; anlamı güçlendirmek / kuvvetlendirmek, pekiştirmek, çoğaltmak, abartmak ve anlatımı kolaylaştırmaktır (Hatiboğlu, 1982: 55-57). Aralarındaki anlam ilişkileri bakımından Kars ili ağızlarında görülen ikilemeler şu şekilde değerlendirilebilir:

1.3.2.1. Aynı Kelimenin Tekrarıyla Oluşan İkilemeler

Kelimenin aynen tekrarıyla yapılan ikilemelerdir. Bu kuruluşdaki ikilemeleri oluşturan kelimeler; tüm kelime türlerinden ve bunların çekimli biçimlerinden olabilir (Açıkgöz; Yelten, 2008: 31). Aynen tekrar edilen ikilemeler; Kars ili ağızlarında örneğine çokça rastladığımız ikilemelerdendir.

• İsim, sıfat ve zarfların tekrarıyla oluşan ikilemeler:

acıhlı acıhlı “sinirli sinirli” (Karakaş)

adaḥ adaḥ “adım adım, yavaş yavaş” (Polatköy *Arpaçay)

altdan altdan “gizli gizli” (Kümbetli)

baca baca “Nevruz Bayramı”nda çocukların ve gençlerin kapı kapı dolaşıp hediye alma geleneği” (Aslanhane, Küçükaküzüm *Akyaka; Halıkışlak *Digor)

balaca balaca “küçük küçük, ufak ufak” (Boyuntaş *Akyaka)

bayğın bayğın “hâlsiz, bitkin, yorgun bir hâlde” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

boş boşuna “boşu boşuna, boşuna” (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

burḥaṣ burḥaṣ “kıvrım kıvrım, büküm büküm” (Polatköy *Arpaçay)

calah calah “ek ek; parça parça” (Kümbetli)

çeltihli çeltihli “dokunaklı, kırıcı” (Küçükdurduran *Akyaka)

cızılı cızılı “çizgi çizgi” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

çirtım çirtım “azar azar” (Göldalı *Arpaçay)

çiyin çiyine “omuz omuza, yan yana” (Kümbetli)

çüt çüt “çift çift, ikişer ikişer” (Kümbetli)

çüter çüter “çifter çifter” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

dal dala “arka arkaya” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Gürbüzlü *Selim; DS II, s. 1341: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘daldala’)

damcı damcı “damla damla, damlalar hâlinde, az az” (Göldalı *Arpaçay)

den den “tane tane” (Meydancık *Arpaçay)

dene dene “taneler hâlinde, tane tane” (Alçılı)

demgil demgil “nokta nokta” (Polatköy *Arpaçay)

dıydıḥ dıydıḥ “akılsızca, düşüncesizce” (Büyükdurduran *Akyaka)

direm direm “dirhem dirhem, azar azar” (Büyükpırcı *Akyaka)

dirét dirét “aralıklı verilen şey için kullanılır.” (Tepecik *Arpaçay; DS II, s. 1514: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

domurcuḥ domurcuḥ “damla damla (ter için)” (Karakaş)

domur domur “damla damla (ter ve su hakkında)” (DS II, s. 1553: Kars köyleri)

dumurcuḥ dumurcuḥ “boncuk boncuk, boncuk taneleri gibi” (yağ ve ter hakkında)” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

dumur dumur “boncuk boncuk, boncuk taneleri gibi (yağ hakkında)” (Karakaş)

dunuḥ dunuḥ “donuk donuk” (Karakaş; Meydancık *Arpaçay)

düzüm düzüm “dizi dizi” (DS II, s. 1648: Karapapak aşireti)

ecele ecele “hızlı hızlı, çabuk çabuk” (Alçılı)

erinmez erinmez “üşenmeden” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

eşkere eşkere “açık açık” (Büyükdurduran *Akyaka)

fıldır fıldır “kuşku veren (bakış için)” (Tepecik *Arpaçay; DS VI, s. 4505: Kars)

ğalaḥ ğalaḥ “yığın yığın, küçük yığınlar hâlinde” (Kümbetli)

gejden gej “çok geç, epey zaman geçtikten sonra” (Cavlak *Selim)

ğıdım ğıdım “azar azar” (Karakaş; Tepecik *Arpaçay)

ğırılığ ğırılığ “1. parça parça” (Porsuklu *Susuz); “2. az az” (Bayburt *Selim)

ğıy ğıy (gez-) “tek ayak üzerinde sekerek (yürümek)” (Karakaş)

ğocaman ğocaman “büyük büyük” (Göldalı *Arpaçay)

ğodu ğodu “kurak mevsimlerde çocukların süpürgeye çocuk elbiseleri giydirerek yaptıkları manken” (Karakaş)

ğoma ğoma “deste deste, deste hâlinde” (Boğazköy)

gülünş gülünş “gülünecek, alay konusu olacak şekilde, düşüncesizce” (Taşdere Arpaçay)

hêç hêçine “boş boşuna” (Cavlak *Selim)

hep hepine “tamamıyla” (Bayburt *Selim; DS III, s. 2341: Kars ve köyleri hephepine “tamamiyle”)

hêrsli hêrsli “sinirli sinirli” (Kümbetli)

höleke höleke “hızlı hızlı” (Kümbetli)

kıdım kıdım “az az, küçük küçük” (DS VI, s. 4553: Kars)

- kıtım kıtım** “azar azar, parça parça” (DS VI, s. 4559: Kars ve köyleri)
- kirmiş kirmiş** “sessiz sessiz” (Kümbetli)
- lağlana lağlana** “alay eder şekilde” (Porsuklu *Susuz)
- lağvalı lağvalı** “alay eder şekilde” (Kümbetli)
- lateyir lateyir** “gelişigüzel, uygunsuz, yakışsızca (konuşma için)” (Büyükpirveli *Akyaka; Kırçıçeği *Susuz)
- lengere lengere** “tabak tabak, büyük kaplar dolusu” (Kümbetli)
- lopbaz lopbaz** “kaba kaba, kaba bir biçimde” (Boğazköy; Taşdere *Arpaçay; Kırçıçeği *Susuz)
- löyür löyür** “parıl parıl” (Polatköy *Arpaçay)
- mat mat** “şaşkın şaşkın, alık alık (bakış için)” (Kümbetli; DS IV, s. 3137: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)
- mıgırt mıgırt** “topak topak” (Yalınkaya)
- mıldır mıldır** “gözleri açarak bakmak için” (DS IV, s. 3184: Kars)
- öz özüne** “kendi kendine” (Boyuntaş, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Eskigeçit *Selim)
- özü özüne** “kendi kendine” (Oğuzlu; Küçükdurduran *Akyaka; Göldalı *Arpaçay)
- pampaḥ pampaḥ** “gevşek gevşek, yavaş yavaş” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)
- perem perem** “darmadağın, karmakarışık” (DS V, s. 3431: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)
- piltih piltih** “parça parça, yırtık yırtık” (Polatköy *Arpaçay)
- salğar salğar** “ağır ağır, yavaş yavaş” (DS V, s. 3526: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)
- sarsaḥ sarsaḥ** “ahmakça, aptal aptal, anlamsızca” (Küçükaküzüm *Akyaka)
- sedereḥ sedereḥ** “ahmakça, aptal aptal, anlamsızca” (Kümbetli)
- sefeh sefeh** “ahmakça, akılsızca, aptal aptal” (Meydancık *Arpaçay)
- sengin sengin** “yavaş yavaş, ağır ağır” (Karakaş)
- serin serin** “yavaş yavaş, ağır ağır” (Kümbetli)
- sırtih sırtih** “utanmazca, arsız arsız” (Büyükpirveli *Akyaka)
- sıyrıḥ sıyrıḥ** “utanmazca, arsız arsız” (Akören *Sarıkamış; Kırçıçeği *Susuz)

soğumsuz soğumsuz “terbiyesizce” (Akören *Sarıkamış)
şap şap “vurma ile çıkan ses” (İsisu *Sarıkamış)
şötenéh şötenéh “gevşek gevşek” (Porsuklu *Susuz)
telesih telesih “acele ecele, çabuk çabuk” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
tez tez “sık sık, ara vermeden” (Bacıoğlu *Arpaçay)
ucun ucun “azar azar, yavaş yavaş” (DS VI, s. 4782: Kars)
usul usul “usulca, yavaş yavaş” (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)
vıcih vıcih “çok cıvık, sulu nesne için” (DS VI, s. 4806*: Kars)
vid vid “sessizce konuşma için” (DS VI, s. 4806: Bayburt *Selim)
yamperi yamperi “yan yan” (Porsuklu *Susuz)
yarıh yarıh “yarık yarık, çatlak çatlak” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
yeke yeke “büyük büyük” (Kümbetli, Tepecik *Arpaçay)
yeri yerinde “yerli yerinde, düzgün” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
yèri yèrine “olması gereken yere, düzgün” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
yèyin yèyin “hızlı hızlı” (Eskigeçit *Selim)
yumru yumru “yuvarlak yuvarlak” (Alçılı)
zayıl zayıl “saçma sapan” (Çakmak; Büyükdurduran *Akyaka)
zayil zayil “saçma sapan” (DS VI, s. 4356*: Arpaçay)
zevzeh zevzeh “anlamsız, boş boş” (Eskigeçit *Selim)
zircih zircih “şımarıkça” (Eskigeçit *Selim)
zoğ zoğ “çizgi çizgi, şerit şerit” (Boyalı *Sarıkamış)
zoh zoh “irinli yaranın zonklayarak ağrması için” (DS VI, s. 4842: Bayburt *Selim)
zolah zolah “şerit şerit, çizgi çizgi” (İncedere *Akyaka)

• **Fiillerin tekrarıyla oluşan ikilemeler:**

acızlana acızlana “isteksiz isteksiz, isteksizce” (Kümbetli; Esenyayla *Akyaka)

addıya addıya “atlara atlaya” (Esenyayla *Akyaka)
çiliyif çiliyif “sepeleyip sepeleyip” (Küçükdurduran *Akyaka)
dartıla dartıla “ağır ağır, yavaş yavaş” (Porsuklu *Susuz)
döne döne “tekrar tekrar, defalarca” (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
ğaça ğaça “koşa koşa, koşarak” (Taşdere Arpaçay; Tozluca *Selim)
ğımışa ğımışa “gülümseyerek” (Gülbüzler *Selim)
güze güze “hızlı hızlı” (Gülbüzler *Selim)
hırılıya hırılıya “hırıltılı ses çıkararak” (Porsuklu *Susuz)
hopbana hopbana “zıplaya zıplaya” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
hönküre hönküre “hıçkırır hıçkırır” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
höyküre höyküre “hüngür hüngür” (Kümbetli)
lehleye lehleye “nefes nefese” (Büyükpirveli *Akyaka)
maymahlıya maymahlıya “iki yana hafif sallanarak” (Büyükpirveli *Akyaka)
maymıya maymıya “iki yana hafif sallanarak” (Bayburt *Selim)
mırtılıya mırtılıya “söylene söylene” (Bayburt *Selim)
oynaya oynaya “sevine sevine, büyük bir sevinçle” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)
pampaılıya pampaılıya (gez-) “gevşek gevşek, yavaş yavaş yürümek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
seke seke “hafifçe topallayarak” (Çakmak)
seyirt seyirt “koşa koşa, koşarak” (Sırataşlar *Sarıkamış)
soluğlana soluğlana “dinlene dinlene” (Akören *Sarıkamış)
sozalana sozalana “güçsüz, düşe kalka (yürümek için)” (DS V, s. 3673: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)
söyüne söyüne “sevine sevine” (Kümbetli)
süre süre “sürte sürte” (Akören *Sarıkamış)
sürüye sürüye “sürükleyerek, çeke çeke” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

tapanlaya tapanlaya “ayağını yan basarak” (Porsuklu *Susuz)

telese telese “acele acele, acele ederek, çabuk çabuk” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ucalıyıp ucalıyıp “sözü uzatarak, sözü uzata uzata” (Yenice *Selim)

yellene yellene “hızlı hızlı” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

yıhıla yıhıla “düşe kalka, zorlukla” (Demirkent *Akyaka)

yırğalana yırğalana “sallanarak” (Eskigeçit *Selim)

yüyüre yüyüre “koşarak, hızlı hızlı” (Bayburt *Selim)

zarılıya zarılıya “inleyerek, inleye inleye” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

• **Ünlemlerin tekrarıyla oluşan ikilemeler:**

Bu tür ikilemeler, genellikle hayvanları çağırmak veya kovalamak için söylenen ikilemelerdir.

bıcı bıcı ‘kuzu çağırma ünlemi’ (Subatan)

bıjı bıjı “koyunları, kuzuları çağırma ünlemi” (DS I, s. 663: Kars)

bijo bijo “hayvanları çağırma ve kovalama ünlemi” (DS I, s. 680*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

bili bili “1. kümes hayvanlarını çağırma ünlemi” (DS I, s. 692-693: Kızılçakçak *Arpaçay); “1a. kazları çağırma ünlemi” (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Polatköy, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

cu cu “tavukları çağırma ünlemi” (Polatköy *Arpaçay; DS II, s. 1021*: Kars)

cuğu cuğu “hindileri çağırma ünlemi” (Polatköy *Arpaçay)

çılı çılı “koyunla kuzuyu ayırmak için koyunları yürütme ünlemi” (Tepecik *Arpaçay)

dama dama “kümes hayvanları kümese sokmak için kovalama ünlemi” (Kümbetli)

düş düş “ineklerin sakin durması için söylenen söz” (Küçükaküzüm *Akyaka)

guc guc “köpek çağırma ünlemi” (Kümbetli)

ğud ğud “köpek çağırma ünlemi” (Kümbetli)

hel hel “bıldırcını yere indirmek için söylenir.” (DS III, s. 2333: Cedere *Arpaçay)

hod hod “eşek ya da sıpayı durdurma ünlemi” (DS III, s. 2392: Kars)

hō hō “1. koşu öküzünü hızlandırmak için söylenen söz” (Yalınkaya; Polatköy *Arpaçay); **ho ho** “2. sığırları yürütmek veya kovmak için söylenen söz” (Porsuklu *Susuz)

kır kır “at ve eşek çağırma ünlemi” (DS IV, s. 2825-2826*: Bayburt *Sarıkamış “kır kır”); “1a. at çağırma ünlemi” (Porsuklu *Susuz)

kıs kıs “köpekleri kızdırma, kışkırtma ünlemi” (Karaorgan *Sarıkamış; DS IV, s. 2844: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘kıs kıs’)

kışe kışe “kümes hayvanlarını kovalama ünlemi” (DS VI, s. 4559: Kars ve köyleri)

kış kış “1. tavukları, kuşları ürkütüp kovma ünlemi” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Kırçiçeği, Porsuklu *Susuz); “2. kümes hayvanlarını kümese doldurmak için kovalama sözü” (Kırçiçeği, Porsuklu *Susuz)

kiri kiri “at ve eşek çağırma ünlemi” (DS IV, s. 2825-2826*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

koz koz “danaları, kuzuları yerlerine sokmak için kullanılan kovalama ünlemi” (Kümbetli)

oş oş “köpek çağırma ünlemi” (DS V, s. 3294: Kars)

oşt oşt “köpek kovma ünlemi” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

piçi piçi “1. inek vb. hayvan çağırma ünlemi” (DS VI, s. 4647: Kars ve köyleri); “1a. dana çağırma ünlemi” (İsisu *Sarıkamış; Kırçiçeği *Susuz)

piçi piçi “sığır, davar çağırma ünlemi” (DS V, s. 3454: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

pine pine “1. tavukları kümese sokma için kovalama ünlemi” (DS VI, s. 4651: Kars ve köyleri); “2. kümes hayvanlarını kümese doğru kovalama ünlemi” (Kırçiçeği *Susuz; DS V, s. 3457: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

pin pin “tavukları kümese sokmak için kovalama ünlemi” (İsisu *Sarıkamış)

puço puço “dana çağırma ünlemi (İsisu *Sarıkamış)”

piş piş “kedi çağırma ünlemi” (DS VI, s. 4652: Kars)

vay vay “üzüntü bildirir ünlem” (DS VI, s. 4804: Kars)

yah yah “hişt hişt” (DS VI, s. 4129: Kars)

yazılı yazılı “acıma bildirir ünlem” (Çakmak)

- **Yansımaların tekrarıyla oluşan ikilemeler:**

hart hart “sertçe ve kaba ses çıkararak” (Porsuklu *Susuz)

Aynı kelimenin tekrarıyla oluşan ikilemelerin bir kısmı “etmek”, “olmak” yardımcı fiilleriyle kullanılmaktadır.

cırılı cırılı (olmak) “yırtık yırtık olmak, eskiyip yırtılmak, parçalanmak” (Büyükdurduran, Büyükpırcı, Esenyayla *Akyaka; Tepecik *Arpaçay)

cırım cırım (etmek) “parça parça etmek” (Subatan; DS II, s. 930: Kars)

1.3.2.2. Eş Anlamlı Kelimelerin Tekrarıyla Kurulan İkilemeler

Anlamları aynı iki sözcüğün birlikte kullanılmasıyla oluşan ikilemelerdir (Korkmaz, 1992: 56).

aşırı sonunda “sonunda, en sonunda” (Kümbetli)

varı döyleti “serveti, malı, mülkü” (Porsuklu *Susuz)

yaren yoldaş “arkadaş, dost” (Göldalı *Arpaçay)

yeren yoldaş “1. arkadaş, dost” (Eskigeçit *Selim); “2. eş dost” (DS VI, s. 4252: Bayburt *Selim)

1.3.2.3. Yakın Anlamlı, Anlam ilgisi olan Kelimelerin Tekrarıyla Kurulan İkilemeler

Yakın anlamlı ya da aralarında anlamsal olarak ilgi bulunan iki sözcüğün birlikte kullanılmasıyla oluşan ikilemelerdir. Yakın anlamlı sözcüklerle kurulan ikilemelerde, ikileme sözcükleri kendi anlamlarında kullanılır. Bu tür ikilemelerin bir kısmında ikileme sözcükleri anlam yanında ses ve şekil bakımından da yakınlık gösterir (Hatiboğlu, 1981: 58-59).

abır haya “edep haya, utanma” (Esenyayla *Akyaka)

abırrı hayalı “terbiyeli, edepli” (Esenyayla *Akyaka)

ac susuz “hiçbir şey yiyip içmeden, aç hâlde” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

ağ tûf “acıma bildirir ünlem” (DS I, s. 134*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ala yarım “yarım yamalak, baştan savma” (Porsuklu *Susuz)

allı güllü “güllü çiçekli, süslü, güzel” (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

altın amarat “mücevher, ziynet” (Tomarlı Arpaçay; DS I, 231: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

al yeşil “al yeşil renkli” (Aşağısallıpınar *Sarıkamış; Kırçiçeği, Kızıroğlu *Susuz)

anallı balalı “annesi ve yavrusu beraber” (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

arvad uşah “eş ve çocuklar, aile” (Meydancık *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

bacı ğardaş “kız ve erkek kardeş; ikisi beraber” (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

baş yuharı “yokuşa doğru, yokuş yukarı” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

bezenip düzenip “süslenip, güzel giyinip” (Küçükdurduran *Akyaka)

biyavır malamat “rezil rüsvay” (DS I, s. 712: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

bol bolamat “1. bol bol, döke saça, geniş” (DS I, s. 734-735: Kars); “1a. bol bol” (Subatan)

canı dilden (Far. cân u dil) “yürekten, içten gelerek” (Porsuklu *Susuz)

cındır cırıl “eskimiş, yırtılmış, işe yaramaz (giysi)” (Büyükpirveli *Akyaka)

cırıl cındır “eskimiş, yırtılmış, işe yaramaz (giysi için)” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka)

çul çaput “değersiz giysi” (Porsuklu *Susuz)

dam daş “ev” (Bayburt *Selim)

dava döğüş “kavga, dövüş, tartışma” (Tepecik *Arpaçay)

dava döyüş “kavga, dövüş, tartışma” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

dava döyüşnen “bağıra çağıra, tartışa tartışa” (Kümbetli; Büyükdurduran,

Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

dede baba “1. çok eski” (Meydancık, Taşdere *Arpaçay); “2. ecdat, atalar” (Tunçkaya *Kağızman; Boyalı *Sarıkamış)

dâyif gül- “hem gülüp hem konuşmak, neşeli bir şekilde konuşmak” (Porsuklu *Susuz)

döş baş “göğüs, sine” (Kümbetli)

dünya alem “herkes, bütün insanlar” (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

düz dünya “1. çok” (Porsuklu *Susuz); “2. geniş, büyük (tarla, arazi için)” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

el elvan “rengârenk” (Kümbetli)

el gün “hısım, akraba, eş dost” (DS VI, s. 4495: Bayburt *Selim)

ël gün “herkes, başkaları, yabancılar, el âlem” (Karakas)

eli ayağı “elleri ve ayakları” (Darboğaz *Selim)

ëli günü “hısım akrabası” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ëlimiz günümüz “hısım akrabamız” (Bayburt *Selim)

elli ayahlı “becerekli, çalışkan, atik” (Tepecik *Arpaçay)

elli eyahlı “becerekli, çalışkan, atik” (Kümbetli)

elsiz ayahsız “beceriksiz, yavaş” (Tepecik *Arpaçay)

elsiz eyahsız “beceriksiz, yavaş” (Kümbetli)

ev eşih “ev” (Karakas; Küçükaküzüm *Akyaka; Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

evli eşihli “bütün aile, ailece” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

eyin baş “üst baş, giyecek, elbise” (Kümbetli; Esenyayla *Akyaka; DS III, s. 1822*: Bayburt *Sarıkamış ‘eyinbaş’)

ğab ğaşıh “tencere, tabak, çatal, kaşık vb. mutfak eşyası” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ğap ğaşıh “tencere, tabak, çatal, kaşık vb. mutfak eşyası” (Sırataşlar *Sarıkamış; Kırçiçeği *Susuz)

ğapı baca “1. evin önü, evin önündeki genişçe alan” (Göldalı *Arpaçay); “2. evin kapı ve pencereleri” (Çakmak)

ğapi baca “evin önü, evin önündeki genişçe alan” (Çamyazı *Sarıkamış)

ğar boran “tipi, şiddetli soğuk” (Porsuklu *Susuz)

ğarlı boranlı “karlı ve fırtınalı” (Porsuklu *Susuz)

ğav gışı “tencere, tabak, çatal, kaşık vb. mutfak eşyası” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

ğavah gışı “karşı karşıya, yüz yüze” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

gelin gız “gelinler ve genç kızlar” (Göldalı *Arpaçay)

geyim kecim “giyim kuşam, üst baş” (Porsuklu *Susuz)

geyimli kecimli “giyimli kuşamlı” (Porsuklu *Susuz)

geyinif kecinif “giyinip kuşanıp” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

ğohumu gardaşı “akrabaları, hısım akrabası” (Göldalı *Arpaçay)

ğollu güvvetli “güçlü kuvvetli; gücü, kuvveti yerinde” (Tepecik *Arpaçay)

ğoyun guzu “koyunlar ve kuzular” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

hata bala “suç, hata” (Porsuklu *Susuz)

havar eter “ses seda, haber” (Gönülalan *Arpaçay; DS III, s. 2309: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘havar eter’)

hisli pashı “kirli; isli, kirli” (Kümbetli)

his pas “kir” (Kümbetli)

it gurd “tanınmayan, bilinmeyen; ne olduğu belli olmayan kimseler” (Karakaş; Porsuklu *Susuz)

kör peşman “pişman bir hâlde” (Darboğaz *Selim)

mal geyun “büyük ve küçükbaş hayvanlar” (Karakaş)

oğul uşah “çoluk çocuk, çocuklar, evlatlar” (Cumhuriyet, Hacıhalil; Akçalar *Arpaçay; Boyalı *Sarıkamış)

patıltı kütültü “gürültü patırtı” (İsisu *Sarıkamış)

pörtüf galh- “yara, sivilce vb. şeylerin kabuğu kabarıp kalkmak” (DS V, s. 3482: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

saç pirçeh “saç” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

sapı samanı “tarladaki dövülmemiş tahılı” (Sırbasan *Sarıkamış)

tanış biliş “tanıdık, dost, arkadaş” (Kümbetli)

tehd bir “ikidebir” (DS V, s. 3862: Zarşat)

tehd bir “arada bir” (Bacioğlu *Arpaçay)

téz telesih “çabuk çabuk” (Kümbetli)

toy düğün “düğün; düğün dernek” (Alçılı; Akören, Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

toy düğün “düğün; düğün dernek” (Hacıhalil)

tuman köyneh “don ve gömlek, iç çamaşırı” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

üst baş “giyim eşyalarının tümü” (DS VI, s. 4798: Bayburt *Selim)

üzü gözü “yüzü, suratı” (Taşdere Arpaçay)

üzüne gözüne “yüzüne, suratına” (Porsuklu *Susuz)

üzünü gözünü “yüzünü suratını” (Boyuntaş *Akyaka)

yalan yapıldak “uydurarak” (DS VI, s. 4142: Kars)

yana yöriye “etrafa” (Bacioğlu *Arpaçay)

yanına yörene “çevrene, etrafına” (Porsuklu *Susuz)

yanı yöresi “çevresi” (Alçılı; DS VI, s. 4171: Kars)

yannı yöresini “etrafını” (Bozyiğit *Arpaçay)

yapılı yöndemli “iri yapılı, görkemli” (Bayburt *Selim)

yara hura “uzun süre iyileşmeyen küçük, irinli yara” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

yaralı horalı “irinli çok yarası olan” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

yarlı yaraşihli “güzel, görünüşçe güzel, göze hoş gelen” (Boyuntaş *Akyaka)

yarlı yaraşihli “güzel, görünüşçe güzel, göze hoş gelen” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

yere yurda “yere, etrafa” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

yerli yatahli “etrafli bir şekilde” (Tepecik *Arpaçay)

yerli yerinceh “olması gerektiği gibi, düzgün” (Sırataşlar *Sarıkamış)

yërri yatahlı “etrafı bir şekilde” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

yer yöndem “yol yordam” (Porsuklu *Susuz)

yorğan döşeh “yatak yorgan” (Porsuklu *Susuz)

yüzü gözü “yüzü, suratı” (Esenyayla *Akyaka)

1.3.2.4. Zıt Anlamli Kelimelerin Tekrarıyla Kurulan İkilemeler

Zıt anlamli iki kelimenin birlikte kullanılmasıyla oluşan ikilemelerdir. Bu kuruluştaki ikilemeler çoğu zaman açıklanması istenilen kavramın sınırlarını gösterir (Hatiboğlu, 1981: 59).

ahşam sabah (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay); **ahşam savağ** (Kümbetli) “sabah akşam, günün her saati, sürekli, devamlı”

altdan üstden “oradan buradan” (Porsuklu *Susuz)

altdan yuharı “aşağıdan yukarı, yokuşa doğru” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

ata ana “anne baba, ebeveyn” (Göldalı *Arpaçay)

başdan ayağa “baştan ayağa, başından ayağına kadar, tamamıyla” (Tepecik *Arpaçay)

başdan eyağa “baştan ayağa, başından ayağına kadar, tamamıyla” (Kümbetli)

ëniş yohuş “iniş ve yokuş şeklinde (yol)” (Porsuklu *Susuz)

erri arvaddı “karılı kocalı” (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

gëc tez “er geç, nihayetinde, önünde sonunda” (Porsuklu *Susuz)

yere göge “yere, etrafa” (Tozluca *Selim)

yıhıla ğağa “düşe kalka, zorlukla” (Porsuklu *Susuz)

1.3.2.5. Biri Anlamli Diğeri Yakıştırma Kelimelerin Tekrarıyla Kurulan İkilemeler

Biri tam anlamli diğeri yarı anlamli iki kelimenin birlikte kullanılmasıyla oluşan ikilemelerdir. Bu ikilemelerde birinci veya ikinci tam anlamli kelime dışındaki diğeri kelime anlamı güçlendirmede yardımcıdır (Hatiboğlu, 1981: 59).

berri bezehli “çok süslü, özenle süslenmiş” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Taşdere *Arpaçay)

boylu puğunlu “boylu boslu” (Bayburt *Selim)

cırrı cıdırlı “çok süslü, renk renk” (Porsuklu *Susuz)

çollu çocuğu “çoluk çocuk, bütün aile” (Porsuklu *Susuz)

parça piltih “parça parça” (Kırçiçeği *Susuz)

şakga şenniyh “kalabalık, gürültülü” (DS V, s. 3737: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

Bu kuruluştaki ikilemelerin bir kısmı; sözcüklerden birinin tek başına bir anlamı olmadığı, çeşitli fonetik değişiklikler taşıyan kelime tekrarlarıyla yapılmış yapılardır.

ala bula “1. alaca” (Porsuklu *Susuz); “2. seyrek” (Porsuklu *Susuz); “3. düzensiz, ordan burdan” (Porsuklu *Susuz)

cıdırlı bıcırlı “süs püs” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

cıdırlı bıcırlı “süslü püslü” (Tepecik *Arpaçay)

cıdırlı mıcırlı “süs püs” (Çakmak)

çahır çuhur “pürüzlü yer, iniş, yokuş (hk.)” (Kümbetli; DS II, s. 1040: *Kağızman)

çahur çuhur “düzgün olmayan, girintili çıkıntılı, pürüzlü (yol, yer vb.)” (Tepecik *Arpaçay)

çarlı çürüh “işe yaramaz, bozuk, çürük (sebze, meyve)” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

çerih çürüh “işe yaramaz şey” (Tepecik *Arpaçay)

çerik çürük “bölük, parça, işe yaramayan şey” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; DS II, s. 1146: Kars)

demir dümür “eski demir parçaları, hurda” (Kümbetli)

dobra dobur “dolambaçlı yollara sapmadan gerçeği söylemeyi anlatır” (DS II, s. 1534*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

egış bügüş “eğri büğrü, yamuk yumuk, dolambaçlı” (DS III, s. 1685*: Kars)

eke büke “1. yaşlı, tecrübeli” (Porsuklu *Susuz); “2. çokbilmiş” (Kümbetli)

esgi püşgü “eski, kullanılmış” (DS VI, s. 4500: Bayburt *Selim)

esgi üsgü “çok eski, kullanılmış” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

eğiş üyüş “eğri büğrü, yamuk yumuk, dolambaçlı” (DS III, s. 1685*: Bayburt *Sarıkamış)

eziñ üzüñ “çok ezilmiş (sebze, meyve)” (Kümbetli)

ğırırğ guruh “1. kırılmış, dağılmış sağlam olmayan, kırık dökük (eşya)” (Porsuklu *Susuz); “2. kırıntı” (Karakaş; Porsuklu *Susuz)

mal mul “büyükbaş hayvanlar” (Çakmak; Büyükpirveli *Akyaka; Bayburt *Selim)

sapırğ supuh “ahlâksız, kötü niyetli” (Porsuklu *Susuz)

seldirriye beldirriye “dengesizce iki yana sallanarak, yalpa vurarak” (Porsuklu *Susuz)

şert şürt “yemin, ant” (DS V, s. 3765: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

yamru yumru “eğri büğrü (yuvarlak nesneler için)” (DS VI, s. 4159: Kars; DS VI, s. 4814*: Kars ‘eğri büğrü’)

1.3.2.6. Her İkisi de Yakıştırma Kelimelerin Tekrarıyla Kurulan İkilemeler

Tek başına kullanılamayan yarı anlamlı iki sözcüğün birlikte kullanılmasıyla oluşan ikilemelerdir. Bu ikilemeler de güçlü bir anlam, bir pekiştirme vardır (Hatiboğlu, 1981: 59)

adda budda “1. tektük, seyrek, orada burada” (Porsuklu *Susuz; DS I, s. 65: Bayburt *Sarıkamış); “2. oradan buradan, düzensiz, karışık” (Porsuklu *Susuz)

cello bello “serseri, kavgacı, kabadayı kimse” (Porsuklu *Susuz; Kırçıçeği *Susuz)

cello cillo “çokluk çocuk” (DS II, s. 878*: Kars)

çarırğ çuruh “işe yaramaz” (Porsuklu *Susuz)

encel üncel “ekin tarlalarında ekinin arasında biten otlar” (DS III, s. 1744: Bayburt, İrişli *Sarıkamış)

erem perem “darmadağınık, karışık” (DS III, s. 1766: Kars)

helderen belderen “anlamsız, boş” (Büyükpirveli *Akyaka)

kert kürt “1. çakır çukur” (Karaorgan *Sarıkamış); “2. eğri büğrü (yol, tarla vb.)” (DS IV, s. 2759: İrişli *Sarıkamış)

ketir kütür “eğri büğrü, düz olmayan, pürüzlü (yüzey için)” (DS IV, s. 2775: Bayburt *Sarıkamış)

pese püse “1. öteberi” (DS V, s. 3436: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim); “2. pılı pırtı, üst baş” (Darboğaz *Selim)

sayır bayır “saçma sapan, anlamsız” (DS V, s. 3561: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

seldir beldir “sendeleyerek” (Darboğaz *Selim)

şap şup “acele ile, alelacele, çabuk” (Porsuklu *Susuz)

şatır şümen “gürültü patırtı” (DS V, s. 3755: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şellobello “değersiz kişi” (DS V, s. 3761: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tap tup “ayağını yere vurarak, ses çıkararak” (Porsuklu *Susuz)

yangır yungur “1. yalan yanlış (söz için)” (DS VI, s. 4168: Kars); “2. saçma sapan” (DS VI, s. 4815: Bayburt *Selim)

1.3.2.7. Olumlu-Olumsuz Kelimelerin Tekrarıyla Kurulan İkilemeler

Bir kısım ikilemeler, fiil ve isim türündeki kelimelerin olumlu ve olumsuz şekillerinin birlikte kullanılmasıyla yapılır. Bu ikilemeler; fiillerin “-r... -mez” ve isimlerin “-li / -siz ekli tekrarıyla kurulan ikilemelerdir.

biler bilmeze “bilir bilmez, tam olarak bilgi sahibi olmadan, iyice bilmeden” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

êşider êşitmez “duyar duymaz, hemen” (Porsuklu *Susuz)

haberli habersiz (Tepecik *Arpaçay); **heberli hebersiz** (Porsuklu *Susuz) “haber vermeden, aniden”

mahnalı mahnasız “yerli yersiz” (Kırçıçeği, Porsuklu *Susuz)

Taramalarımız sonucunda “ağapbağ, ağappağ, ağappağ, ağappak “bembeyaz, çok beyaz” (Karakaş; DS I, s.79*: Kızılçakçak *Arpaçay Kars köyleri); boramboş “bomboş” (Büyükpirveli *Akyaka; DS I, s. 737: İrişli, Bayburt, *Selim, *Sarıkamış); yerveyer “olduğu yerde” (Polatköy *Arpaçay), dümappağ “bembeyaz” (Subatan) gibi yapı ve anlam bakımından bazı kanaatler taşısak da kesin bir yargıya varamadığımız örnekler de karşımıza çıkmıştır. Kesin kanaate varamadığımız bu kelimeler, sınıflandırılmaya dâhil edilmemiştir.

1.3.3. Üçlemeler

Kars ili ağızlarında ikilemelerin yanı sıra üçlemelere de rastlamak mümkündür. Kars ili ağızlarında tespit ettiğimiz üçleme örnekleri şunlardır:

- İsimlerden oluşan üçlemeler:

ğar gış gıyamat “karlı, fırtınalı çok soğuk hava” (Darboğaz *Selim; Porsuklu *Susuz)

- Aynı kelimeden yapılan ikilemenin üçüncü tekrarının fiil olarak kullanılmasıyla kurulan üçlemeler:

bıd bıd bıdılla- “kendi kendine konuşmak” (Porsuklu *Susuz)

bölüh bölüh bölün- “bölükler, gruplar hâlinde ayrılmak (Tepecik *Arpaçay)

cığ cığ cığılla- “anlaşılmayan, karmakarışık sesler çıkarmak” (Göldalı *Arpaçay)

don don donğulla- “kendi kendine konuşmak, söylenmek” (Kümbetli)

ğud ğud ğudulla- “kendi kendine konuşmak, homurdanmak” (Gürbüzler *Selim; DS III, s. 2188: İrişli, Bayburt *Sarıkamış gudgud gudullamah)

ğurt ğurt ğurtulla- “kuluçkaya yatacak tavuk ses çıkarmak” (Porsuklu *Susuz)

hır hır hırılla- “hırıltılı ses çıkarmak” (Gönülalan *Arpaçay; Gürbüzler *Selim)

mırt mırt mırtilla- “kendi kendine konuşmak, söylenmek” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

İKİNCİ BÖLÜM

KARS İLİ AĞIZLARINDA KALIP SÖZLER¹

2.1. HAYIR DUALARI

2.1.1. Uğurlama ve Karşılama Duaları

- Allah salamatdı² versin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Allah selametli³ versin sana. (Aşağısallıpınar *Sarıkamış) ~ Allah selemetdi⁴ versin. (Kırçıçeği *Susuz) “Yola çıkan, bir yere giden kişiye kalanların ‘Allah kazadan beladan korusun, yolun açık olsun, sağ salim git’ anlamında söylediği duadır.”
- Allah yolunu açı⁵ etsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Ğal sağlı⁶nan. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Sağlı⁷nan ğal. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) “Giden kişi tarafından kalan kişiye esenlik, sağlık dilemek için söylenir.”
- Gecen heyre⁸ ğalsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay) ~ Geceniz heyre ğalsın. (Kümbetli) “Misafirin giderken ev sahibine söylediği duadır.”
- Güle güle gêt. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Hemeşe⁹ gezmehden gelesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) “Evdeki kişinin, dışardan gelene söylediği duadır.”
- Heyirri¹⁰ gide gelesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

¹ Tasnif için (Bulut, 2012) ve (Erol, 2007)’den faydalanılmıştır. Benzer dua ve beddualardan yalnızca biri açıklanmıştır. Anlaşılabilir olanlar için ise açıklama yapılmamıştır.

² salamatdı³, selemetdi⁴: Selamet.

³ heyre: Hayır.

⁴ hemeşe: Her zaman.

⁵ heyirri: Hayırlı.

- Heyre⁶ garşı gêt. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Misafirin giderken ev sahibine ‘hayırlı geceler, iyi geceler’ anlamında söylediği ‘gecen / geceniz heyre galsın’ sözüne karşılık söylenen duadır. Bu sözle; misafirin hayırla, iyiliklerle, güzelliklerle karşılaşması dilenir.”
- Sağlıhnan gêt. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Sağ salamat gèdif gelesen. (Kümbetli) “Sağ salim, başına bir şey gelmeden, kazasız belasız gidip gelesin anlamında söylenen duadır.”
- Salamat gal. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) “Hoşça kal anlamında giden kişinin kalanlara esenlik dilemek için söylediği duadır.”

2.1.2. Ahirette İyiliklerle Karşılaşmak Üzerine Dualar

- Allah seni iki cihanda eziz élesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin iki dünyada da mutlu, huzurlu olmasını dileyen duadır. Yaşlıların, büyüklerin yardım veya hizmet ettiğinde küçüklere teşekkür yerine söylediği duadır.”
- İki cihanda üzüñ ağ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “İki dünyada da utanacağın bir şey yapma, iki dünyada da mutlu ol anlamında büyüklerin yardım, iyilik karşılığı teşekkür yerine söyledikleri duadır.”

2.1.3. Nazardan Koruyucu Dualar

- Allah kötü gözden sahlasin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay) “Allah kötü gözden korusun anlamında söylenen duadır.”

---

⁶ heyre: Hayır.

- Allah nazardan sahlâsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)
- Allah pis gözden⁷ sahlâsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

2.1.4. Helal Etme Duaları

- Ananın ağ südü gibi halal olsun. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay) ~ Anayın ağ südü kimi halal olsun. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Gönül rızasıyla verilen yiyecek veya yapılan işten duyulan memnuniyet için işi yapana anlaşılandan fazla verilen para ve yiyecek için kişinin ‘helal et’ sözüne karşılık para ya da yiyecek verenin ‘helal olsun’ anlamında söylediği duadır.”
- Halal hoşları ossun. (Başgedikler) ~ Halalı hoşları olsun. (Ocaklı)
- Halal hoşun olsun. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay) “Kişinin ‘hakkını helal et’ sözüne karşılık; karşılıksız, gönül rızasıyla verdiği yiyeceği veya yemek sonrası ev sahibine teşekkür edilmesine karşılık ev sahibinin yenilen yemeği helal ettiğini ifade etmek için söylediği duadır.”
- Halal hoşunuz olsun. (Halıkışlak *Digor)
- Halalın olsun. (Bayburt *Selim)
- Yeyiv işdiyiñ halalın olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) “Yaptırılan herhangi bir işi iyi, güzel yaptığı için memnuniyet ifadesi olarak işi yaptıranın işi yapana ‘helal olsun, yedirdiklerimi helal ettim’ anlamında söylediği duadır.”

---

⁷ pis göz: Kötü göz.

2.1.5. Yemek İçmek Üzerine Söylenen Dualar

- Allah hemeşe (hemmeşe)⁸ surfanızı⁹ açılıñ eşlesin. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah şen eşlesin. (Bayburt *Selim) ~ Allah şen etsin. (Bayburt *Selim; Telek *Arpaçay) “Yemek yenildikten sonra söylenen duadır.”
- Allah şen etsin, var etsin. (Bayburt *Selim) “Ev sahibine huzur, bolluk dileyen ‘daha çok olsun, daim olsun’ anlamında kullanılan duadır. Yemek yenildikten sonra söylenir.”
- Allah var etsin. (Gönülalan *Arpaçay) “Yemek yenildikten sonra söylenen ‘hep olsun, daha çok olsun’ anlamındaki dua sözüdür.”
- Biz yediy ehsiltdiñ Allah artırsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Biz yediy esgiltdiñ Allah versin. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)
- Halal hoşun olsun. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay) “Kişinin ev sahibine ‘yedik içtik helal et’ sözüne karşılık ev sahibinin hakkını helal ettiğini ifade etmek için söylediği dua sözüdür.”
- Halalıñ olsun. (Bayburt *Selim) “Yemek yiyenlerin teşekkür için söylediği ‘Allah şen etsin’ dileğine karşılık ev sahibinin söylediği duadır.”
- Ölmüşlerin¹⁰ canına deysin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) “Yemek sonrası veya yemek ya da yiyecek vererek birinin karnını doyurma karşılığı kişinin yenilen yemeğin, yapılan iyiliğin, hayrın sevabının kişinin ölmüş yakınlarının ruhuna gitmesi için söylediği duadır. Ölmüş yakınlarının ruhuna ulaşsın.”

⁸ hemeşe: Her zaman.

⁹ sufra: Sofra.

¹⁰ ölmüşleri: Ölmüş olanları, bir kimsenin kaybettiği yakınları.

- Ölmüşlerin urfuna¹¹ gitsin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) “Yemek sonrası veya yemek ya da yiyecek vererek birinin karnını doyurma karşılığı kişinin yenilen yemeğin, yapılan iyiliğin, hayrın sevabının kişinin ölmüş yakınlarının ruhuna gitmesi için söylediği duadır.”
- Surfan¹² bereketdi olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Surfanız açığ olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay) “Yemek yendikten sonra söylenen ‘bol olsun; misafirin, gelen gidenin yesin’ anlamında kişinin sofrasının dolu, bereketli olmasını dileyen duadır.”

2.1.6. Bolluk ve Zenginlik Üzerine Yapılan Dualar

- Allah azıñı çoğ etsin. (Porsuklu *Susuz) ~ Allah azıñı çoğ elesin. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) “Yiyecek veren kişiye söylenen, kişiye bolluk dileyen duadır.”
- Allah başıñnan töhsün. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) “Zengin olasın, malın mülkün çok olsun, bolluk içinde yaşayasın anlamında kullanılır.”
- Allah bin bereket versin. (Telek *Arpaçay; Darboğaz *Selim) “Karşılıksız verilen yiyeceğin (tahıl, ekmek, yağ, un) artması, daha çok olması için söylenen dua, kazanç sonrası şükretmek için de söylenir.”
- Allah birini bin etsin. (*Kağızman) ~ Allah biriñi min elesin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Allah birini min etsin. (Kümbetli) “Allah daha da artırsın, Allah bol kazanç nasip etsin” anlamında söylenen duadır.
- Allah min bereket vërsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

¹¹ urf: Ruh.

¹² sufra: Sofra.

- Allah daha bol etsin. (Yolboyu *Susuz)
- Allah daha çoğ etsin. (Porsuklu *Susuz) “Yiyecek veren kişiye söylenen, kişiye bolluk dileyen duadır.”
- Allah daha çoğ versin. (Yolboyu *Susuz)
- Allah gazancıñı artırsın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin kazancının bol olmasını dileyen duadır.”
- Allah tutduğunu altın etsin. (Telek *Arpaçay) “Yaptığın iyiliğin, yardımın karşılığında Allah seni zengin etsin.”
- Cenab-ı Allah birini bin etsin. (Tozluca *Selim)
- Elin toprağa atasın altın ola. (Çıplaklı *Selim)
- Gazancıñ artığ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Payı¹³ çoğ olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) ~ Payın çoğ olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay) “Kendisine hediye veya yiyecek bir şey verilen kişinin ‘daha çok olsun, Allah daha çok versin’ anlamında teşekkür etmek için söylediği duadır.”
- Torpağ alsın altın olsun. (Esenyayla *Akyaka; Porsuklu *Susuz)

2.1.7. Şükür Duaları

- Allah’a şükür olsun. (Hamzagerek; Göldalı *Arpaçay)
- Allah bin bereket versin. (Telek *Arpaçay; Darboğaz *Selim) “Karşılıksız verilen yiyeceğin (tahıl, ekmek, yağ, un) artması, daha çok olması için söylenen dua, kazanç sonrası şükretmek için de söylenir.”
- Allah bu günümüzden geri goymasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

---

¹³ pay: Armağan.

- Allah bu günümüzü aratmasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin bugününe şükrederek, gelecek günlerde de bu durumunun devam etmesini, bulunduğu durumdan daha kötü duruma düşmemeyi dilemek anlamında kullanıldığı duadır. Allah’a şükür, var olandan mahrum etmesin, daha kötüsünden korusun.”
- Allah’ın bu gününe şükür. (Telek *Arpaçay) “Kişinin bulunduğu iyi durum için Allah’a hoşnutluğunu dile getirdiği duadır.”
- Allah’ın keremine şükür. (Kümbetli)
- Seni veren Allah’a şükür. (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Seni verene şükür. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

2.1.8. Sağlık Dileme Üzerine Dualar

- Allah can sağlığı versin. (Telek *Arpaçay; *Kağızman)
- Allah eylih¹⁴ versin. (Handere *Sarıkamış) ~ Allah iyilik versin. (Darboğaz *Selim) “Kişinin sağlıklı bir şekilde ömür sürmesini dileyen dua sözüdür.”
- Allah sağlıklı versin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah seni ey¹⁵ etsin. (Çıplaklı *Selim)

2.1.9. İş Üzerine Dualar

- Allah beline guvvet versin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Beline guvvet. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Beden gücüyle yapılan iş için

¹⁴ eylih: İyilik, sağlık.

¹⁵ ey: İyi.

kişiyeye, sağıık ve güç dilemek için söylenen bazen de yardım istenirken yardım istenen kişiyeye söylenen duadır.”

- Allah güç güvvet versin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Beden gücüyle iş yapan kişiyeye, işe giriştiğinde Allah’ın güç ve sağıık vermesini dilemek için söylenen duadır.”
- Allah gölaylılıı versin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin işlerinde Allah’ın kendisine yardım etmesi ve işlerini kolaylıkla yapabilmesi dilenir. işlerinde zorlukla karşılaşma, güçlük çekme.”
- Allah göluña güvvet versin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Allah koluna iş yapacak gücü, kuvveti versin anlamında bir iş yapıldığı zaman söylenen duadır.”
- Allah işiñi gücünü ras getisin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah işini ras getisin. (Küçükaküzüm *Akyaka; Telek *Arpaçay) ~ Allah işin ras getirsin. (Gönülalan *Arpaçay; Bayburt *Selim) “İşlerin yolunda gitsin anlamında kullanılan dua işe giden kişiyeye, uğurlanırken yakınları tarafından söylenir.”
- Allah işiñi uvarsın¹⁶. (Bayburt *Selim) “İşin yolunda gitsin anlamında kullanılır.”
- Allah işiñi varsın. (Ocaklı; Bayburt *Selim) “İşin yolunda gitsin anlamındadır.”
- Allah işinizi ras getisin. (Porsuklu *Susuz) ~ Allah işinizi ras getirsin. (Taşdere Arpaçay)
- Allah işlerini ras getisin. (Bayburt *Selim) “Allah işlerinin yolunda gitmesi için yardım etsin anlamında söylenen dua sözüdür.”
- Allah peşman etmesin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay) “Allah

---

¹⁶ uvar-: Düzeltmek, onarmak.

utandırmasın, Allah başladığın işten yüzünün akıyla çıkarsın anlamında kullanılmaktadır.”

- Allah sana fırsat versin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin işlerinin yolunda gitmesini ve istediklerine kavuşmasını dileyen duadır.”
- Allah sana kuvvet versin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah sana güç kuvvet versin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Beden gücüyle yapılan bir iş için kişiye Allah’ın güç ve sağlık vermesi dilenir.”
- Göt Allah işini gücünü ras getisin. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) “İşe giden kişiye söylenen duadır.”
- İşin gücün ras gelsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- İşin ras gelsin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) “Kişinin tüm işlerinin yolunda gitmesini dileyen duadır.”

2.1.10. Devlet ve Millet İçin Edilen Dualar

- Allah devlete millete zaval vermesin. (Telek *Arpaçay)
- Allah devlete zaval vermesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah hükümete zaval vermesin. (Oluklu *Selim)

2.1.11. Rüya Görene Edilen Dualar

- Allah heyre¹⁷ çevirsin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Görülen rüyanın hayırla sonuçlanmasını dileyen duadır.”

2.1.12. İsteklerin Kabulü Üzerine Dualar

- Allah dileyiñe yetirsin¹⁸. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Dileğin gerçekleşsin, arzuna ulaşasın anlamındadır.”
- Allah dileyiñi ğabul eylesin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Allah dileyiñi ğabul etsin. (Kümbetli)
- Allah duvañı ğabıl eylesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Allah duvañı ğabul etsin. (Telek *Arpaçay)
- Allah ğalbine göre versin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)
- Allah gönlüñe göre versin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Ne istiyorsan gönlüne göre olsun, nasıl istiyorsan öyle olsun, Allah sana onu versin, istediğin gibi olsun anlamında kullanılan duadır.”
- Allah ne muradıñ varsa versin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Allah her ne isiyorsan onu sana versin anlamında söylenen duadır. Bazen de yapılan iyiliğe teşekkür ifadesi olarak söylenir.”

---

¹⁷ heyre: Hayır.

¹⁸ yetir-: Ulaştırmak.

- Allah seni yarıt¹⁹. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “İşin yolunda gitsin, başarılı ol; istediğine ulaş anlamında kullanılır.”
- Allah üreyiñe göre veersin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)
- Dileyiñ ğabıl olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “İsteğın gerçekleşsin anlamındadır.”
- Duvañ ğabıl olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

2.1.13. Ölen Kişinin Kendisi İçin Söylenen Dualar

- Allah ataña anaña rehmet eşesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin ölen bir yakınından bahsederken konuştuğu kişinin anne ve babası için ettiği duadır.
- Allah cümle geçmişlerinize rehmet etsin. (Telek *Arpaçay; Darboğaz *Selim) ~ Allah geçmişlerimizin cümlesine rahmed etsin. (Darboğaz *Selim) ~ Cümlemizin geçmişlerine Allah rahmed eşylesin. (Darboğaz *Selim; Porsuklu *Susuz) “Ölen bir yakından bahsedilirken söylenen bu duayla, orada bulunanların yakınlarına rahmet dilenir.”
- Allah ğana ğana²⁰ rehmet eşesin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Allah ğana ğana rahmet etsin. (İncedere *Akyaka; Telek *Arpaçay) “Ölen kişi anıldığı zaman kişiyi hayırla anmak için söylenen, kişiye bol bol rahmet dileyen dua sözüdür.”
- Allah ölmüşleriñe ğanı ğanı rehmet elesin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere

¹⁹ yarıt-: İstenildiği şekilde yapmak.

²⁰ ğana ğana: gani gani, bol bol.

*Arpaçay) ~ Allah (geçmişlerine²¹) ölmüşlerine ğanı ğanı rehmet etsin. (Kümbetli) “Ölen bir yakınından bahseden kişinin konuştuğu kişinin kaybettiği yakınlarına ettiği duadır.”

- Allah irehmed ëlesin. (Oğuzlu) ~ Allah irehmed ëylesin. (Oğuzlu) ~ Allah rehmet ëlesin. (Boğazköy) ~ Allah rehmet etsin. (Çakmak; Esenyayla *Akyaka; Göldalı *Arpaçay) ~ Allah rehmet ëylesin. (Dikme; Esenyayla, İncedere *Akyaka; Göldalı *Arpaçay)
- Allah o dünyede²² utandırmasın. (Bekler, Kümbetli)
- Allah o dünyesini ey etsin. (Porsuklu *Susuz)
- Allah orda utandırmasın. (Porsuklu *Susuz)
- Allah ölmüşleriñe rehmet ëlesin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Allah ölmüşlerine rehmet etsin. (Telek *Arpaçay) “Kişinin ölen bir yakınından bahsederken konuştuğu kişinin kaybettiği yakınlarına ettiği duadır.”
- Allah utandırmasın öldüğü yerde. (Laloğlu *Selim)
- Anañ atañ nur içinde yatsın. (Kümbetli) “Konuşma esnasında ölen kişiden bahsederken konuştuğu kişinin anne ve babası için ettiği duadır. Ayrıca kişinin yardım isterken söylediği duadır.”
- Geçmişler²³ rahmed. (Ocaklı)
- Ölenneriñe rehmet. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Ölmüşleriñe rehmet. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin ölen bir yakınından bahsederken konuştuğu kişinin kaybettiği yakınlarına ettiği duadır.”
- Yatdığı yer cennet olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Yatdığı yer nur olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

²¹ geçmişleri: Ölmüş olanları, bir kimsenin kaybettiği yakınları.

²² o dünya: Öteki dünya, ahiret.

²³ geçmişleri: Ölmüş olanları, bir kimsenin kaybettiği yakınları.

- Yeri cennet olsun. (Yolaçan; Tepecik *Arpaçay) “Kişinin cennete gitmesini dileyen duadır.”

2.1.14. Ölen Kişinin Yakınlarına Söylenen Dualar

- Allah geride galannara uzun ömürler versin. (Telek *Arpaçay)
- Allah sizlere uzun ömürler vërsin. (Darboğaz *Selim)

2.1.15. Yaşlı veya Hasta Kişiler İçin Dualar

- Allah acısın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Çok hasta veya zor durumda olan kimse için ‘Allah merhamet etsin, Allah yardım etsin’ anlamında kullanılan duadır.”
- Allah çok çehdirmesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Çok hasta olan kişi için ‘fazla ağrı, acı, eziyet çekmesin’ anlamında söylenen duadır.”
- Allah elden eyahdan salmasın²⁴. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Allah elden eyahdan tüşürmesin. (Tazekent; Esenyayla, *Akyaka; Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Yaşlılar, yaşlı hastalar için; ‘kendi işini kendi yapsın, kimseye muhtaç olmasın, kendi kendine baksın, kendi ihtiyaçlarını kendi görsün, Allah sağlık versin’ anlamlarında söylenen duadır.”
- Allah elden eyahdan tüşürüf nemerde möhdec etmesin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Yaşlılar için, Allah sağlık versin; namert, kötü insana muhtaç etmesin anlamında söylenen duadır.”
- Allah ele eyağa tüşürmesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

---

²⁴ sal-: Düşürmek.

- Allah ğutarsın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Çok hasta olan birinin ‘iyileşmesi’ için söylenen duadır. Allah çektiği sıkıntıdan kurtarsın anlamında söylenir.”
- Allah’ın yazığı gelsin²⁵. (Telek *Arpaçay) “Çok hasta olan birine şifa dilemek için ‘Allah yardım etsin, Allah merhamet etsin’ anlamlarında söylenen duadır.
- Allah kimseyi elden eyahdan tüşürüf ğapılara bahtırmasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Yaşlılar, yaşlı hastalar için yatalak olmamaları, kendi işini yapamaz duruma düşmemeleri, kimseye muhtaç olmamaları anlamında söylenen duadır.”
- Allah şifa versin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

2.1.16. Yeni Bir Mal Edinene Edilen Dualar

- Ağız dadıynan yemeĥ nesib olsun. (Telek *Arpaçay) “Kişinin kazancını sağlılıkla, huzur içinde yemesini dileyen dua sözüdür.”
- Allah ağız dadıynan yedirsın. (Telek *Arpaçay)
- Allah can sağlığınnan, ağız tadınnan oturmayı nasib etsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Ev alana söylenen duadır.”
- Allah ğaza bela vermesin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Araba alana söylenen duadır.”
- Ğazandıĝını ağız dadınnan yiyesen. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Güle güle ğeyin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

²⁵ yazığı gel-: Acımak, merhamet etmek.

- Yıgđıđını ağız dadınnan ye. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

2.1.17. Başkalarına Muhtaç Olmamak Üzerine Dualar

- Allah dosda tüşmana möhdec élemesin. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Allah dosda tüşmana möhdec etmesin. (Kümbetli, Tazekent) “Kişinin başkalarına muhtaç olmamasını dileyen duadır.”
- Allah ğapılara bağdırmasın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah hêčkese²⁶ möhdec élemesin. (Bekler, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıođlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Allah hêčkese möhdec etmesin. (Kümbetli) ~ Allah hêş kimseye möhdec etmesin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıođlu, Taşdere *Arpaçay)
- Allah kimseye möhdec etmesin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Allah kimseye muhdac etmesin. (Kümbetli)
- Allah kimseyi ğapılara bağdırmasın. (Kümbetli; Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Allah kimseyi kimseye möhdec etmesin. (Kümbetli)
- Allah kimseyi nemerde möhdec etmesin. (Kümbetli)
- Allah muħannete²⁷ möhdec élemesin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Allah; kötü, namert insana muhtaç etmesin anlamında kullanılır.”

²⁶ hêçkes: Hiç kimse

²⁷ muħannet: Kötü, namert.

2.1.18. Uzun Ömür Dileyen Dualar

- Allah benim ömrümlen alsın, seniñ ömrüñe versin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)
- Allah sana ömür vërsin. (Kümbetli)
- Allah sana uzun ömür vërsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)
- Allah size uzun ömür vere. (Okçuoğlu *Arpaçay)
- Allah toprağınca yaşatsın. (Telek *Arpaçay) “Hayatta olan kişinin ölen kişiye benzeyen yönü anlatılırken söylenen dua ile hayatta olan kişi için uzun ömür dilenmektir. [Allah toprağınca yaşatsın aynı dedesi]”
- Allah uzun ömürler versin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Çoğ bayramlar gör. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Çoğ bayramlar göreseñ. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Çoğ var ol. (Kümbetli) “Çok yaşa, uzun yaşa, ömrün uzun olsun anlamında kullanılır.”
- Çoğ yaşa. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)
- Göröm onu dünya durduhca dursun. (Kümbetli, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Çok uzun yaşasın, uzun ömürlü olsun anlamında kullanılır.”
- İgid²⁸ olasın. (Tepecik *Arpaçay) ~ İyid olasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Nece²⁹ bayramlar göreseñ. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

---

²⁸ igit, iyit: Yiğit.

²⁹ nece: Nice, birçok.

- Öldüse Allah rehmet eylesin, sağdısa Allah can sağlığı versin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Öldüse Allah rehmet eylesin, sağdısa Allah uzun ömür versin. (Kümbetli) ~ Ölmüşse Allah rehmet etsin, sağdısa Allah işini ras getirsin. (Kırçiçeği *Susuz) “Uzaktan olan, haber alınmayan, kişi için söylenen dua sözüdür.”
- Ömrün uzun olsun. (Demirkent *Akyaka; Koçköy, Telek, Tepecik *Arpaçay)
- Ömrün çoğ olsun. (Kümbetli)
- Toprağınca yaşasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) ~ Toprağınca yaşasın. (Telek *Arpaçay)
- Toprağınca yaşa. (Kümbetli) “Ölmüş birinden bahsederken karşısındaki kişiye uzun ömür dilemek için ‘ömrün uzun olsun’ anlamında söylenen duadır.”

2.1.19. Nasip, Kısmet, Talih Üzerine Dualar

- Allah herkeşe heyirri³⁰ yazılar getirsin (içinde de bize). (Bacıoğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Allah herkeşe heyirli yazılar versin. (Handere *Sarıkamış)
- Allah size iyi yazılar vere. (Okçuoğlu *Arpaçay)
- Gazandığını Allah sana nasib etsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay) “Allah sana can sağlığı versin, uzun ömür versin kazandığını kendin ye anlamında kullanılır.”
- gazandığını Allah sana yedirsin. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

---

³⁰ heyirri: Hayırlı.

2.1.20. İyi Bir Gelecek, Mutlu ve Güzel Bir Yaşam Dileyen Dualar

- Ağ gün gör. (Demirkent *Akyaka) “Kızlara söylenen ‘günlerin iyi, neşeli geçsin, mutlu, huzurlu ol’ anlamında kullanılan duadır. Teşekkür yerine söylenir.”
- Ağ gün gör, ağ ebbe’ ye. (Demirkent *Akyaka) “Kızlara söylenen dua; ‘mutlu, iyi günler geçir, huzurlu ol’ anlamında kullanılır.
- Ağ gün göreseñ. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Ağ günüñ olsun. (Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz) “Mutlu bir hayatın olsun, güzel bir ömür sür anlamında kullanılan duadır.”
- Ağzın dada gelsin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) “Huzurlu, mutlu olasın anlamında söylenen duadır.”
- Ağzıñ şirin³¹ olsun. (Başgedikler)
- Allah ağız şirinni³² versin. (Küçükpirveli *Akyaka)
- Allah ağızının dadını bozmasın. (Telek *Arpaçay) “Kişinin huzurunun bozulmadan devam etmesini dileyen duadır.”
- Allah hemeşe³³ şaddıh³⁴ versin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) “Her zaman iyi, neşeli ol; günlerin mutlu, huzurlu geçsin anlamında kullanılır.”
- Allah pis gün³⁵ gösdermesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin maddi, manevi sıkıntı yaşamamasını dileyen duadır.”
- Allah seni güldürsün. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin hiç ağlamaması; huzurlu ve mutlu bir yaşam sürmesi dilenir.”

³¹ şirin: Tatlı.

³² şirinliñ: Tatlılık, tad, lezzet.

³³ hemeşe: Her zaman.

³⁴ şaddıh: Mutluluk, sevinçli olma, neşe, sevinç.

³⁵ pis gün: Üzücü, hoş gitmeyen gün.

- Eveliñ gelene geder ahırñ ³⁶ gelsin. (Porsuklu *Susuz) “Önemli olanın kişinin sonunun iyi olması anlamında söylenen duadır. İlerki yıllarda kişinin güzel bir ömür sürmesi dilenir.”
- Eviñ eşiyiñ³⁷ şen olsun. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Misafirin giderken ev sahibine ‘yuvanızda mutlu olun, mutlu bir hayat geçirin, yuvanız huzurlu olsun’ anlamlarında söylediği duadır.”
- Evin şen olsun. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay) “Evinden, yuvandan mutluluk eksik olmasın anlamında kullanılır.”
- Ey³⁸ günüñ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Ğara gün görmüyesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kötü ve sıkıntılı, zor zamanlar yaşama anlamında söylenen duadır.”
- Gözel günüñ olsun. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Mutlu, huzurlu olasin, günlerin mutlu, huzurlu, iyi geçsin anlamında kullanılır. Kızlara teşekkür yerine söylenir.”
- Gözüñ ışılğ görsün. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Karanlıkken lambayı açana söylenen duayla kişiye “aydınlık, huzurlu, mutlu, iyi bir yaşam dilenir.”
- Günü ağ olmuş. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “İyiliği /yardımı dokunan genç kız için söylenen; kişiye iyi, mutlu, huzurlu bir yaşam dileyen dua sözü.” [Günü ağ olmuş geldi mana yardım etti. Filan gız ele eydi günü ağ olmuş geldi maa el atdı.]

³⁶ ahır: Son.

³⁷ ev eşih: Ev.

³⁸ ey: İyi.

- Günüñ ağ olsun. (Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz) “Kız için ‘günlerin iyi ve neşeli geçsin’ anlamında söylenen temenni sözüdür.”
- Heşbir pis gün görmeyesin. (Kırçiçeği *Susuz) ~ Pis gün görmeyesin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin darlık ve sıkıntı çekmemesini temenni eden dua sözüdür.”
- Üzün gülsün. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Hep huzurlu, mutlu ol” anlamındadır.”
- Yaşşı³⁹ günüñ olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Yaman gün görmüyesin. (Kümbetli) “Sıkıntı ve yokluk yaşama anlamında kişiye huzurlu bir yaşam dileyen dua sözüdür.”

2.1.21. Yeni Doğan Çocuklar İçin Dualar

- Allah analı atalı böyütsün. (Kümbetli; Karakale *Arpaçay)
- Allah analı atalı etsin. (Porsuklu *Susuz) “Kişinin anne ve babasıyla bir ömür sürmesini dileyen duadır. Allah annesine va babasına ömür nasip etsin, çocuk büyürken annesi babası yanında olsun.”
- Allah analı babalı böyütsün. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Analı atalı böyüsün. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

2.1.22. Dini Yönden İyi Olmak Üzerine Dualar

- Allah Ğuran’nan imannan ayırmasın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah imandan ayırmasın. (Telek *Arpaçay)

³⁹ yaşşı: İyi, güzel.

- Allah iman Ğuran’nan ayırmasın. (Karakale *Arpaçay; *Kağızman) ~ Allah imannan Ğuran’nan ayırmasın. (Bekler, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)
- Allah iman Ğuran nesib etsin. (Handere *Sarıkamış) “Yaşlı insanlar için söylenen kişinin dini görevlerini yerine getirebilmesini, imanlı olmasını, Kur’an’la meşgul olmasını’ dileyen iyi dilek sözü.”
- Allah iman Ğuran vërsin. (Karakaş)
- Allah merhemet vërsin. (Göldalı *Arpaçay) “Kötü, acıması olmayan insanların merhametli olması için edilen duadır.”
- Allah sana hac nesib ëlesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- İman yeyesi⁴⁰ ol. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay; Darboğaz *Selim; Porsuklu *Susuz) “İman sahibi ol, imanlı ol’ anlamında; hal hatır soran, iyi dilekte bulunan veya iş yapana ‘kolay gelsin’ diyen yaşlı insanlara söylenen iyi dilek sözü.”

2.1.23. Hayır Dileyen Dualar

Kişinin hayırlı kişilerle, hayırlı, iyi olaylar karşılaşmasını dileyen dualardır.

- Aħırı⁴¹ ħeyr olsun. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) ~ Aħrın ħeyir olsun. (Karakaş; Demirkent *Akyaka; Telek *Arpaçay) “Kişinin sonunun iyi, hayırlı olmasını isteyen ve kişiye ileriki yıllarda mutlu, huzurlu, rahat bir yaşam dilemek için söylenen duadır. Teşekkür yerine de söylenir.”
- Allah aħrımızı ħeyir ëlesin. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Allah aħrımızı ħeyir etsin. (Telek *Arpaçay)
- Allah cümlemize ħeyirli nasibler etsin. (Yukarısallıpınar *Sarıkamış)

⁴⁰ yeye: Sahip.

⁴¹ aħır: Son.

- Allah heyirli gaderrer versin hepsine. (Telek *Arpaçay; Handere *Sarıkamış)
- Allah heyirri evlat versin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah heyirri gapılar aşsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)
- Allah heyir versin, şer vermesin. (Oğuzlu)
- Allah sonumuzu eyi etsin. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Allah sonumuzu heyire çevirsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay) ~ Allah sonumuzu heyre çevirsin. (Kümbetli)
- Allah sonunu hayr etsin. (Başgedikler)
- Sabağın heyir olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Sabağın heyir olsun. (Kümbetli)
- Sonumuz heyir olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

2.1.24. Şeytandan Korunmak Üzerine Dualar

- Allah kor şeytana nehlet etsin. (Kümbetli)
- Allah şeytana nehlet⁴² elesin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Allah şeytana uydurmasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah şeytanın şerrinden gorusun. (Karakale, Telek *Arpaçay)
- Allah şeytanın şerrinden gorusun. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

---

⁴² nehlet: Lanet.

2.1.25. Bela ve Kazadan Korunmak Üzerine Dualar

- Allah balalarını⁴³ saḥlasın. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Balalarını Allah saḥlasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah ğada bala⁴⁴ vermesin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Allah ğadadan baladan saḥlasın. (Darboğaz *Selim) “Allah her türlü kötülükten, kazadan, beladan seni korusun anlamında söylenen duadır.”
- Allah seni ğorusun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Allah’ın kişiyi her türlü kaza ve beladan korumasını dileyen duadır.”
- Allah seni saḥlasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Seni Allah saḥlasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay) “Allah korusun anlamında Allah’ın kişiyi kötülüklerden, kazadan, beladan, kötü insanlardan koruması için söylenen duadır.”
- Allah uşahlarını saḥlasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Uşahlarını Allah saḥlasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Allah üsdünde dursun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Allah korusun anlamında kullanılan duadır.”
- Ğada bala sennen uzağ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Dert, sıkıntı, bela ve kötülüğün kişiden uzak olması dilenir.”

⁴³ bala: Yavru, çocuk.

⁴⁴ ğada bala: Bela, dert, felaket, sıkıntı.

2.1.26. Utanç Verici Durumlardan Korunmak İçin Dualar

- Allah üzüñü ağ etsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Güzel davranışlarıyla sevgi uyandıran kişilere (kızlara) büyüklerin söylediği duadır. Kişinin kendini utandıracak bir şey yapmaması, utanç verici durumlar yaşamaması dlenir.”
- Üzüñ ağ olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Bayburt *Selim) “Kızlar için söylenen kişinin yüzünün ak olması, utanç verici kötü durumlara düşmemesi, mutlu, huzurlu bir yaşamı olmasını dileyen duadır.”

2.1.27. Evlenenler için Dualar

- Allah boya başa çıharsın. (Telek *Arpaçay) “Evlenenlerin mutluluklarının, huzurlarının devamlı olmasını dlenir.”
- Allah heyirri ⁴⁵geçim vërsin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Bir yasdılda göcalın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay) “Evlenenlere; karı koca birlikte uzun bir ömür sürmeyi, birlikte yaşlanmayı ve evliliklerinin ömür boyu sürmesini dileyen duadır.”

2.1.28. Henüz evli olmayanlar için Evlilik üzerine Dualar

- Allah adamı eyisine nesib etsin. (Çamçavuş *Susuz)
- Allah bir ey⁴⁶ insan nesib etsin. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Allah eyi bi insan nasib etsin.

---

⁴⁵ heyirri: Hayırlı.

⁴⁶ ey, eyi: İyi.

(Darboğaz *Selim) “Karşına iyi bir insan çıksın, iyi bir insana rast gelesin anlamında kullanılan duadır.”

- Allah eysini ras getirsin. (Gönülalan *Arpaçay)
- Allah hayırlısını nesib etsin. (Küçükaküzüm *Akyaka)
- Allah heyirri ğısmet vërsin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah sana ğara ğaş, ğara göz bir ğız nesib ëlesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Bekar erkekler için kullanılan, beğeneceği, seveceği bir kızın Allah tarafından gönderilmesini dileyen duadır.”
- Allah sana hayırlı ğapılar açsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Bekar kızlara Allah karşına hayırlı insanlar çıkarsın anlamında söylenen dua sözüdür.”
- Telli duvahlı gelin olasañ. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

2.1.29. Dert ve Sıkıntı Görmemek Üzerine Dualar

- Ah vay⁴⁷ görmüyesin. (Telek *Arpaçay) “Dert, sıkıntı görme anlamında dua sözüdür.”
- Allah darda⁴⁸ goymasın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Allah dert verif derman aratmasın. (Telek *Arpaçay) “Kişinin dertlerden uzak bir yaşam sürmesini, Allah’ın dert vermemesini, çaresi olmayan derde düşürmemesini dileyen duadır.”
- Allah heşbi zaman darda goymasın. (Karahamza *Selim)
- Allah kimseyi darda goymasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Geçim

⁴⁷ ah vay: Gam, dert, keder.

⁴⁸ dar: sıkıntı, zor, güç durum.

sıkıntısı yaşamak, yokluk çekmek, sıkıntı yaşamak, huzursuz olmak gibi maddi, manevi çeşitli dertlerden, sıkıntılardan uzak olmayı dileyen duadır.”

- Allah sana dar gün⁴⁹ gösdermesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Allah seen hêşbir dar gün gösdermesin. (Kırçiçeği *Susuz)
- Allah seni darda goymasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Ayağın daşa deymesin. (Telek *Arpaçay; Demirkent *Akyaka) ~ Eyağın daşa deymesin. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Allah bir keder vermesin, hayatında zorluklarla karşılaşma anlamlarında kullanılan duadır.”
- Hêç sen bir darlığınnan garşılaşmayasın. (Kırçiçeği *Susuz)
- Hêş dar gün görmeyeseñ. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Hêş dar gün görmeyesin. (Telek, Tepecik *Arpaçay) “Maddi bakımdan hiç sıkıntı yaşamayasın, fakirlik, yokluk görmeyesin, yokluk, sıkıntı senden uzak olsun anlamlarında söylenen sözdür.”

2.1.30. Bir İyilik Yapana Teşekkür Etmek İçin Kullanılan Dualar

- Allah seni iki cihanda eziz êlesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin iki dünyada da mutlu, huzurlu olmasını isteyen duadır. Yaşlıların, büyüklerin yardım veya hizmet ettiğinde küçüklere söylediği duadır.”
- Allah seni sevindirsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “İstediğine kavuşasın” anlamında kullanılır.

---

⁴⁹ dar gün: Sıkıntılı; zor, mahrumiyetlerle dolu gün.

- Allah sennen razı olsun, yaptığın eyliḥ önüne gelsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Ataña anaña rehmet. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Bu dua bazen de yardım istenirken söylenir.”
- Atañ anañ sağ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Ataña rehmet. (Taşdere Arpaçay)
- Atañ cennetdiḥ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Atañın yeri cennet olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ‘İyilik/yardım karşılığı teşekkür yerine söylenir.’
- Atasına rahmet. (Boyalı *Sarıkamış)
- Baban rehmet. (Karakurt, Topkaya *Sarıkamış)
- Baban sağ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Babasına irehmet. (Yolaçan) ~ Babasına rehmet. (Büyükdurduran *Akyaka; Tepecik *Arpaçay)
- Balaların⁵⁰ sağ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) “Kişinin çocuklarının ölümünden uzak olmasını dileyen duadır.”
- Biz sennen razıyıḥ, Allah da sennen razı olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Ğardaşın sağ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Bayburt *Selim)

---

⁵⁰ bala: Yavru, çocuk.

- Geçmişine rehmet. (Meydancık *Arpaçay)
- Geçmişleren rahmed. (Ocaklı) ~ Geçmişlerine rehmet. (Bayburt *Selim)
- Gözel günüñ olsun. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Günüñ ağ olsun. (Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz)
- İki cihanda üzüñ ağ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “İki dünyada da mutlu ol, huzurlu ol, utanılacak duruma düşme anlamındadır. Büyüklerin yardım, iyilik karşılığı teşekkür yerine söyledikleri duadır.”
- Men sennen razıyam, Allah da sennen razı olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) “Yapılan iyilikten duyulan memnuniyeti dile getiren Allah’ın iyiliği yapandan razı olmasını dileyen duadır.”
- Oğlun sağ olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Oğulların sağ olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)
- Ömrün uzun olsun. (Demirkent *Akyaka; Koçköy, Telek, Tepecik *Arpaçay) “Büyüklerin küçüklere “Allah sana uzun ömür versin” anlamında söylediği duadır.
- Ömrün uzun olsun, canın sağ olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) ‘Allah sana sağlıklı, uzun yaşam nasip etsin anlamında iyilik yapana veya sevilen kişiye - genellikle genç yaştaki erkeklere- söylenen duadır.”
- Yer göy⁵¹ sennen razı olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

---

⁵¹ yer göy: Her yer, bütün âlem.

2.1.31. Kötü Yollardan Kurtulmak İçin Yapılan Dualar

- Allah seni ıslah etsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

2.1.32. Baht Açıklığı Üzerine Dualar

- Baħdın açığ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Karakale *Arpaçay; Bayburt *Selim)
- Yığvalın⁵² ağ olsun. (Kümbetli)

2.1.33. Kötü Yollara Düşmemek Üzerine Dualar

- Allah kimseyi kötü yola salmasın⁵³. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah kötü yola düşürmesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

2.1.34. Eski Kötü Mutsuz Günleri Bir Daha Görmemek Üzerine Dualar

- Allah gëtsin gelmesin yerabbim. (Büyükpırevli *Akyaka)

2.1.35. Çocuk Sahibi olmayanlara Yapılan Dualar

- Oğullu gızlı olasañ. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

---

⁵² yığval: Şans, baht.

⁵³ salmak: Düşürmek.

2.1.36. Beddua Gibi Söylenen Dualar

- Adın batmasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Allah korusun, ölme anlamında söylenir.”
- Allah senin canın almıya. (Hamzagerek)
- Ocağıñ batmasın. (Taşdere Arpaçay)

2.1.37. Dini Bir Görevi Yerine Getirene Söylenen Dualar

- Allah ğabıl eylesin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Allah ğabıl etsin. (Kümbetli)
- Allah ğurvanınızı ğabul etsin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah ğeyrini ğabul etsin. (Porsuklu *Susuz)
- Ğurbanın ğabul olsun. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

2.1.38. Tebrik Etmek İçin Kullanılan Dualar

- Gözün aydın olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)
“Sevinçli, mutlu bir durumu tebrik için söylenen duadır. ‘Gözün aydın olsun’ diyen kişiye cevap olarak ‘sen de güzel şeyler göresin, yaşayasın’ anlamında “aydınnıĝ içinde ol” denilir.
- Gözünüz aydın olsun. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Nişanıñ ğeyirri olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

2.1.39. Allah'ın Yardımını Dileyen Dualar

- Allah hoyuña⁵⁴ yêtsin. (Kümbetli; Darboğaz *Selim) “Allah yardım etsin ” anlamında söylenen duadır.
- Allah'ın duvası olsun. (Kümbetli) “Allah yardımcın olsun anlamında kullanılır.”
- Allah kömeyiñ olsun. (Demirkent *Akyaka; Polatköy *Arpaçay) “Allah yardımcın olsun anlamında; yardım isteğinde, yardım istenen kişiye söylenir.”
- Allah kömeyi olsun⁵⁵. (Koçköyü *Arpaçay) “Yardım eden kişi için ‘bana yardım etti Allah da ona yardım etsin’ anlamında söylenen duadır.”
- Allah seni dardan⁵⁶ gutarsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Allah yardım etsin, Allah seni sıkıntıdan, dertten kurtarsın” anlamında söylenen duadır.”
- Allah yardımcın olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah yardım dursun. (Bayburt *Selim) “Allah yardım etsin’ anlamında söylenen duadır.”

2.1.40. El İle Yapılan Bir İş İçin Söylenen Dualar

- Elin golun ağrımazın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) “Beden gücüyle yapılan bir işe yardım eden kişiye edilen, aynı zamanda kişinin iyileşmesi için ağrıyan yere masaj yapana teşekkür etmek için söylenen duadır.”

⁵⁴ hoyuna yet-: Yardımına koşmak.

⁵⁵ kömeyi olmak: Yardım etmek.

⁵⁶ dar: Sıkıntı, zor, güç durum.

2.1.41. Ölümden Korunmak İçin Dualar

- Allah ehsîh gününü gösdermesin. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Allah ehsîhliyini vermesin. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Allah eksihliğini vermesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah hêş kimseyi böyühsüz etmesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Evin büyüğü için söylenir. Allah korusun anlamında kişinin ölümden uzak olmasını dilenir.”
- Allah hêş kimseyi sahipsiz (böyühsüz) bırakmasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah sana hêç acı gösdermesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin yakınlarının ölümünü görmemesi dilenir.”
- Allah seni başımızdan ehsîh elemesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) ~ Allah seni başımızdan ehsîh etmesin. (Telek *Arpaçay)
- Allah yoğluğunu gösdermesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

2.1.42. Başa Gelen Kötü Durumlardan Kurtulmak İçin Dualar

- Allah gutarsın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Çok hasta olan kişinin iyileşmesi için edilen dua aynı zamanda hapishanede bulunan kişinin hapishaneden kurtulması için söylenir.”

2.1.43. Aklımıza Gelen veya Başkalarının Başına Gelen Kötü Durumlardan Korunmak İçin Söylenen Dualar

- Allah başa vèrmesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Başkasının yaşadığı kötü bir durumu yaşamamak için edilen duadır.”
- Allah bizden ırağ èlesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Allah bizden ırağ etsin. (Porsuklu *Susuz)
- Allah canızdan uzağ etsin. (Handere *Sarıkamış)
- Allah èlemesin. (Oğuzlu) ~ Allah etmiye. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah gösderdmiye. (Hacıhalil)
- Allah hêş kime vermesin. (Başgedikler) ~ Allah hêş kismeye vermesin. (Handere *Sarıkamış) ~ Allah hiç kimseye vermesin. (Darboğaz *Selim) “Yaşanılan kötü durumu hiç kimsenin yaşamamasını dileyen duadır.”
- Allah hiç kimseye göstermesin. (Darboğaz *Selim)
- Allah ırağ èlesin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Allah ırağ etsin. (Telek *Arpaçay)
- Allah kimsenin başına vermesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah kimseyi tüşürmesin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah kötü yerlere versin, ey yerlere vermesin. (Meydancık *Arpaçay)
- Allah sen gösderme. (Hacıhalil; Gürbüzler *Selim) “Başkasının başına gelen kötü bir durumdan korunmak için edilen duadır.”
- Allah sen kimseye gösderme. (Laloğlu *Selim)
- Allah tüşmanıma gösdermesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent;

Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

- Allah tüşmanımın başına da vèrmesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah uzağ èlesin. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Allah göstermesin, Allah esirgesin anlamındadır.”
- Burdan ırağ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Evlerden ırağ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay) “Kaza, yangın vs. yaşanmış kötü bir durumla ilgili konuşurken onun evden uzak olmasını dileyen dua sözüdür.”
- İrağ kannan. (Büyükdurduran Akyaka) ~ İrağ canınnan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay) ~ İrağ canınnan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) “Bir hastalıktan bahsederken ‘uzak olsun, Allah yaşatmasın’ anlamında söylenen duadır.”
- İrağ gulağınnan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Uzak olsun, kötü bir olay duyma, yaşama, kötü bir olay görme anlamında söylenen duadır.”
- İrağ olsun. (Bayburt *Selim) ~ İrağ olsun. (Kümbetli, Oğuzlu, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay; Çıplaklı *Selim) “Uzak olsun, Allah göstermesin, yaşatmasın anlamında ‘korkulu, zararlı, istenilmeyen bir şey, olay hakkında söylenen duadır.”
- İrağ ola. (Çakmak)
- Mennen ırağ olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Bizden ırağ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

- Uzağ olsun. (Handere *Sarıkamış)
- Uzağ olsun senden. (Handere *Sarıkamış)

2.1.44. Çocuklar için Söylenen Dualar

- Allah balalarını⁵⁷ bağışdasın⁵⁸. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Allah çocuklarını ölümden, kazadan beladan korusun anlamında söylenen, çocuğun uzun ömürlü olmasını, babanın ve annenin çocuğunun ölüm acısını yaşamamasını dileyen duadır.”
- Allah boya başa çıharsın. (Telek *Arpaçay) evlensin
- Allah seni atalı analı böyütsün. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Allah seni ataña anaña bağışdasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah seni atalı analı etsin. (Kümbetli)

2.1.45. Sevilen Kişilere Gelecek Tüm Olumsuzlukların Kendi Canına Gelmesi Üzerine Söylenen Dualar

- Ağrıñ alem. (Kümbetli)
- Derdiñ alem. (Kümbetli)
- Ğadañ⁵⁹ alem. (Kümbetli) ~ Ğadañı alem. (Kümbetli) “Sana gelecek kaza, bela bana gelsin” anlamında kullanılır.”
- Ğadasını aldığım. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Ğadasını alem. (Kümbetli)

⁵⁷ bala: Yavru, çocuk.

⁵⁸ bağışda-: Korusun.

⁵⁹ ğada: Dert, bela, musibet.

2.1.46. Doğru Yoldan Ayrılmamak, Şaşırmamak Üzerine Söylenen Dualar

- Allah doğru yoldan ayırmasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah şaşırtmasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

2.1.47. Herhangi Yanlış Bir Şey Yapana Söylenen Dualar

- Allah sana ahlıl versin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Akılsızca hareket eden kişiye söylenen dua sözüdür.”

2.1.48. Yapılan Bir Uğraşın, Bir Çabanın Karşılığını Almak İçin Söylenen Dualar

- Allah emeyini itirmesin⁶⁰. (Telek *Arpaçay) “Allah emeklerini boşa çıkarmasın anlamında; emeğin boşa gitmemesini, verilen emeğin karşılığını almayı dileyen duadır.”
- Allah emeyiñi zay elemesin⁶¹. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Allah emeyiñi zay ellemesin. (Porsuklu *Susuz) “Allah emeklerini boşa çıkarmasın anlamında kullanılan iyi dilek sözüdür.”

2.1.49. Kişinin Annesi Babası İçin Ettiği Dualar

- Atamın anamın canı sağ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin kendi anne babası için ettiği, anne ve babasına sağlık dilediği duadır.”

⁶⁰ itir-: Yitirmek, kaybetmek.

⁶¹ zay elle-: heba etmek, mahvetmek.

2.1.50. Kötü Kişilerden Korunmak İçin Dualar

- Allah kimseyi asılsıza urcah etmesin⁶². (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Allah kötüye, hêş kimseyi urcah etmesin. (Bayburt *Selim)
- Hêç kötülernen garşılaşmayasın. (Kırçıçeği *Susuz)

2.2. BEDDUALAR

2.2.1. Kişinin Adının Yok Olması Üzerine Beddualar

- Adı batmış. (Polatköy *Arpaçay; DS I, s. 65*: Kars köyleri “ilenç”)
- Adı batsın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) “Ölsün, adı unutulsun, yok olup gitsin” anlamındadır.
- Adın bata. (Telek *Arpaçay; *Kağızman; DS I, s. 65-66*: Kars köyleri “ilenç”)
- Adın gara gele. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Adın gara yerde galsın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Adın gara yere girsin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Adın yere girsin. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay) “Öl, adında seninle birlikte yok olsun, unutulsun” anlamında kullanılmaktadır.”

2.2.2. Ölümü Dileyen Beddualar

Çoğunlukla kızgınlık anında söylenen ve kişinin ölmesini dileyen beddualardır.

---

⁶² urcah et-: Rast getirmek, karşılaştırmak.

- Adıñ addara ğalsın. (Karakaş, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Adın addara ğoyulsun. (Karakaş)
- Adın ğalsın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) “Sen öl, geriye adın kalsın anlamında kullanılır.”
- Adını addara ğoyem. (Porsuklu *Susuz) ~ Adını addara ğoyum. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Allah belini ğırsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin evladını veya genç yaştaki birinci derece bir yakını, sevdiğini kaybetmesini dileyen bedduadır.”
- Allah boya başa çıĥarmasın⁶³. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Allah seni boya başa çıĥarmasın. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay) “Çocuk için / çocuĝa söylenen beddua ‘büyüme, öl’ anlamında kullanılır.”
- Allah canımı alsın. (Bekler, Kümbetli) “Dert, çile çeken kişinin bezginlikle kendisi için ettiĝi bedduadır. ‘Öleyim de kurtulayım’ anlamındadır.”
- Allah canını alsın. (*Kağızman; Porsuklu *Susuz) ~ Allah senin canını alsın. (Karakaş)
- Allah elimnen alsın. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Allah elinnen alsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay) “Ölesin, Allah canını alsın anlamındadır.”
- Allah ĝaraltını⁶⁴ kessin. (Bayburt *Selim) “Allah canını alsın, öl anlamında kullanılır.”

⁶³ boya başa çıĥar-: Yetiştirmek, büyütmek.

⁶⁴ ĝaraltı: Karaltı; gölge.

- Allah öldürsün. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Allah canını alsın anlamındadır.”
- Allah ömrünü gödey⁶⁵ etsin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin genç yaşta ölmesini temenni eden bedduadır. ‘Ömrün kısa olsun’ anlamındadır.
- Allah ömrünü kessin. (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Allah sağ goymasın. (Kümbetli)
- Allah seni elimnen alsın. (Kümbetli; Taşdere *Arpaçay) “Allah canını alsın, öl anlamındadır.”
- Allah seni hêç böyütmesin. (Kümbetli)
- Allah seni mana çoh görsün. (Kümbetli) “Allah canını alsın, öl anlamında kullanılır.”
- Allah seni öldürsün. (Büyükdurduran *Akyaka)
- Allah seni yekeltmesin⁶⁶. (Porsuklu *Susuz)
- Anan seni ağlasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Andıraan ğala. (Çakmak) ~ Andırına ğalsın. (Porsuklu *Susuz) “Sen öl, malın başkasına kalsın anlamındadır.”
- Ataşa tüşesen. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Yaramazlık yapan çocuklara söylenen bedduadır.”
- Ayıvını ğara yer korrasin⁶⁷. (Porsuklu *Susuz) “Utanç verici durum, yanlış hareket karşısında ‘ölesin, ayıbını toprak örtsün’ anlamında kullanılır.”
- Ay oran ölsün. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Ora ile kastedilen baştır. ‘Başın ölsün, ölesin’ anlamında kullanılır.”

⁶⁵ gödeh: Kısa.

⁶⁶ yekelt-: Büyütmek.

⁶⁷ korr-: Örtmek.

- Ay seni yata ğahmıyasan. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Yata ğahmıyasin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)
- Babanın öyüne⁶⁸ ataş tüşsün. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Söylenen kişinin babasının evine ölüm acısının düşmesini, kişinin kardeşinin ölmesini isteyen bedduadır.”
- Balaların ağlar ğalsın⁶⁹. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Sen ölesin, çocukların kimsesiz, gözü yaşlı kalsın anlamında kullanılır.”
- Başına ğalağ⁷⁰ uşsun. (Demirkent *Akyaka; Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Tezek yığını altında kal, öl anlamındadır.”
- Başına kül elensin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Başına kül eliyim. (Porsuklu *Susuz)
- Başı batmış. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Başı batsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) ~ Başın batsın. (Alçılı; Telek *Arpaçay) “Kişinin ölmesini ve toprağın altına girmesini dileyen bedduadır.”
- Başını yere sohem. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere; Porsuklu *Susuz) “Ölesin, yok olasin anlamında ilenme sözüdür.” ~ Başını yere sohum. (Tepecik *Arpaçay)
- Başın yere girsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

⁶⁸ öy: Ev.

⁶⁹ ağlar ğal-: Kimsesiz, sahihsiz kalmak, üzölmek, gözüyaşlı; kederli olmak.

⁷⁰ ğalağ: Tezek yığını.

- Başı ölsün. (Darboğaz *selim) ~ Başın ölsün. (Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Boynun gırılsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay) “Ölesin, geberesin anlamındadır.”
- Boynun göpsün. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Boyun devrilsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)
- Boyun ğara yere girsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Boyuñu boz ipnen ölçöm. (Porsuklu *Susuz) “Eskiden ölen kişinin kefen ölçüsü iple alındığından bu şekilde söylenen beddua; ‘öl, seni gömeyim anlamında kullanılmaktadır.”
- Boyuñu ğara yere sohem. (Porsuklu *Susuz)
- Boyunu yere sohem. (Porsuklu *Susuz) “Ölesin, seni gömeyim anlamında kullanılmaktadır.”
- Boyunu yere sohum. (Telek *Arpaçay)
- Boyuñ yere girsin. (Porsuklu *Susuz) “Kişinin ölüp mezara girmesini dileyen bedduadır.”
- Cıyarın dağlansın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Kişinin ölüm acısı yaşamasını, bir yakını (çocuğunu, kardeşini) kaybetmesini ve çok acı çekmesini dileyen bedduadır.”
- Cıyarın dağlı düyünnü⁷¹ ğalsın. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Cıyarın yansın. (Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz) “Kişinin ölüm acısı yaşamasını, çocuğunu kaybetmesini dileyen bedduadır.”
- Dalın⁷² yere gele. (Çıplaklı *Selim)

⁷¹ dağlı düyünnü: Çok dertli, çok üzgün, yüreği yaralı.

⁷² dal: Arka, sırt.

- Esenine⁷³ ğalsın. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Öl, malın hayrına verilsin anlamındadır.”
- Esenine verem. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Evin başına uşsun. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)
- Ğapın kitdi ğalsın. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin evindeki herkesin ölmesini dileyen bedduadır.”
- Ğaraltı⁷⁴ kesilsin. (Kümbetli; Esenyayla *Akyaka; Darboğaz *Selim) “Kızgınlık sonrası söylenen ‘ölesin, yok olasın, Allah canını alsın’ anlamında kullanılan bedduadır.”
- Ğara yere giresen. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) ~ Ğara yere giresin. (Telek *Arpaçay) ~ Ğara yere girsın. (Porsuklu *Susuz)
- Görvagör olasan⁷⁵. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu *Arpaçay Porsuklu *Susuz) “Ölesin.”
- Gözünü ğara torpağ⁷⁶ doyursun. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Açgözlü insanlara söylenen bedduadır.”
- Kül başına. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Çirkin, ayıp konuşma veya davranış karşısında ya da herhangi bir kişinin kendisi veya davranışıyla ilgili kötü bir şey duyulduğunda söylenen kişinin ölmesini dileyen bedduadır.”
- Lime lime olasan. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Parça parça ol, parçalanarak ölesin anlamındadır.”

⁷³ esen: Ölen kişi için ölümünün 7. günü verilen yemek.

⁷⁴ ğaraltı: Karaltı, gölge.

⁷⁵ görvagör ol-: Ölmek, gebermek.

⁷⁶ ğara torpağ: Mezar, yer.

- Lime lime olasın. (Telek *Arpaçay)
- Meretine⁷⁷ ğalsın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay) “Sen öl, malın başkasına kalsın anlamında kullanılır.”
- Miras ğalsın. (Tozluca *Selim) “Eşya veya hayvan için söylenen bedduadır. ‘Sahibi ölsün, başkasına kalsın’ anlamındadır.”
- Otduğun yerde ğunğ⁷⁸ ğalasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin diz üstü oturur vaziyetteyken ölmesi ve o şekilde kalması dlenir.”
- Ölesen. (Akören *Sarıkamış)
- Ölüm seni aparsın⁷⁹. (Porsuklu *Susuz) ~ Ölüm seni götüşün. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Öl, yere gir. (Kümbetli)
- Ömrün gödey⁸⁰ olsun. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Ömürün tükensin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Piltiĥ piltiĥ olasan. (Kümbetli) “Kişinin parça parça olup ölmesini dileyen bedduadır.”
- Sabaha çıĥmayasan. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Seni sabaha çıĥma. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Söylenen kişinin sabah olmadan önce, sabaha kadar ölmesini dileyen bedduadır.”
- Sağ olmamış. (Alçılı) “Gıyabında konuşma esnasında ‘yaşamasın, ölsün’ anlamında söylenir.”

⁷⁷ meret: Ölen birinin ardından kalan mal, sahipsiz mal.

⁷⁸ ğunğ: Hareketsiz.

⁷⁹ apar-; Götürmek, alıp götürmek.

⁸⁰ gödeĥ: Kısa.

- Sahabın ölsün, sahabsız gal. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay) “Hayvanlar için ‘sahibin ölsün, sahipsiz kal’ anlamında kullanılan bedduadır.”
- Sahapsız galasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Sahapsız galsın. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)
- Seni ataşa tüşesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Yaramazlık yapan, yerinde durmayan çocuğa söylenir. Ateşe düş, öl.”
- Seni böyümüyesen. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) ~ Seni hêç böyümüyesin. (Porsuklu *Susuz) “Çocuklara söylenen ‘büyüme, öl’ anlamında kullanılan bedduadır.”
- Seni gara yere giresen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Seni geberesen. (Yalçınlar)
- Seni gorbagor olasin⁸¹. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Seni gırda guşa yem olasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Ölesin ve öyle bir yerde ölesin ki kimse seni bulamasın, cesedin bile bulunmasın, vücudunun her bir parçası kurda kuşa yem olsun anlamında söylenen bedduadır.”
- Seni hêş sağ olma. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Seni yere giresen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) ~ Seni yere giresin. (Telek *Arpaçay)
- Seni yere sohem. (Porsuklu *Susuz)
- Seni yere sohum. (Telek *Arpaçay)

---

⁸¹ gorbagor ol-: Ölmek, gebermek.

- Seni yerin dibine giresin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) ~ Yerin dibine giresen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Utanılacak bir davranışta bulunan birine söylenen bedduayla kişinin ölüp gömülmesi bu şekilde yok olması dilenmektedir.”
- Son gülüşün ola. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay) ~ Son gülüşün olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Son yiyişin ola. (Tepecik *Arpaçay; *Kağızman) ~ Son yiyişin olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)
- Soyha gılasın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) ~ Soyha gılsın. (Alçılı) ~ Soyha gılasın. (Telek *Arpaçay; Tozluca *Selim) ~ (seni) Soyhuya gılasın. (Alçılı) “Eşya, mal için söylenen bedduadır. ‘Sahibi /sahibin ölsün, başkasına kalsın / kal’ anlamında kullanılmaktadır.”
- Soyhaña⁸² gılsın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) ~ (senin) Soyhayan gılsın. (Cavlak *Selim) “Sen öl, malın başkasına kalsın anlamında kullanılır.”
- Torpağ sennen hündür⁸³ olsun. (Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz) “Ölesin, mezara giresin anlamında kullanılır.”
- Torpağ başına. (Demirkent *Akyaka; Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) ~ Toprağ başına. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; *Kağızman) “Ölesin ve seni gömsünler anlamındadır.”
- Üzün döne. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)
- Üzünü gor göre. (Porsuklu *Susuz) “Ölesin.”
- Vaynaca gılım. (Polatköy *Arpaçay) ~ Vayına galem. (Çakmak) ~ Vay senin vayına⁸⁴ galem. (Porsuklu *Susuz) “Birisinin ölümünü ve acısını görmeyi dileyen bedduadır. ‘Ölesin, yasını tuttayım’ anlamındadır.”

⁸² soyha: Miras.

⁸³ hündür: Yüksek.

⁸⁴ vay: Yas; feryat, ağlama.

- Vayına oturom. (Porsuklu *Susuz) ~ Vayına oturom. (Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz) “Ölesin, yasını tutayım anlamındadır.”
- Yekelmemiş⁸⁵. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Yekelmiyesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Çocuklara söylenen bedduadır. ‘Büyüme, öl’” anlamında kullanılır.”
- Yere gire. (Çıplaklı *Selim) ~ Yere giresen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) ~ Yere giresin. (Telek *Arpaçay)

2.2.3. Mutlu, Huzurlu Günler Görmemek Üzerine Beddualar

Bu beddualar; kişinin mutsuz, sıkıntılı, huzursuz bir hayat sürmesini isteyen beddualardır.

- Ağ güne hesret galasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Mutlu, huzurlu bir hayata hasret kalasın anlamında kullanılır.”
- Ağ gün görmüyesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kızlara söylenen beddua ‘mutlu olma; güzel, mutlu, huzurlu günler yaşama; mutsuz bir hayat sür’ anlamlarında kullanılır.”
- Ağ gün görüf ağ epbeñ yemiyesen. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Hiç mutlu, huzurlu olma anlamında kızlara söylenen bedduadır.”
- Ağzına ağı tökülmüş. (Kümbetli)
- Ağzına ağı tökülsün. (Kümbetli)
- Ağzın ağı dadsın. (Kümbetli; Karakale *Arpaçay) “Mutsuz ol, hayat sana zehir olsun.” anlamında kullanılan bedduadır.”

---

⁸⁵ yekel-: Büyümek.

- Ahrın⁸⁶ itsin⁸⁷. (Kümbetli) “Sonun kötü olsun anlamında kişinin ileriki yaşlarda kötü bir hayat sürmesi dlenir.”
- Allah seni hêç güldürmesin. (Kümbetli) “Hiçbir zaman mutlu, huzurlu olma; hep sıkıntı çek anlamında söylenen bedduadır.”
- Allah seni perişan etsin. (Kırçiçeği *susuz)
- Allah üzünü iki cihanda ğara êlesin. (Porsuklu *Susuz) ~ Allah üzünü iki cihanda ğara etsin. (Kümbetli) “Dünyada ve ahirette huzurun olmasın, rahat yüzü görmeyesin’ anlamında kullanılmaktadır.”
- Ey gün⁸⁸ görmüyesen. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Karakale, Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Günün ağ olmasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) “Kızlara söylenir.”
- Günün ğara gelsin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Hêç üzün gülmesin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Rahat üzü görmüyesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) “Hiçbir zaman mutlu, huzurlu olma; çile, sıkıntı çekesin anlamlarında kullanılır.”
- Üzün gülmesin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay) “Hiç mutlu olma; hep acı çek, hep mutsuz ol anlamındadır.”
- Üzün gülmiye. (Telek, Tepecik *Arpaçay) ~ Üzün gülmüye. (Tepecik *Arpaçay; *Kağızman)
- Üzün gülmüye umaram Allah’dan. (Karaorgan *Sarıkamış)

⁸⁶ ahr: Ahir, son.

⁸⁷ it-: Kaybolmak.

⁸⁸ ey gün: İyi gün.

2.2.4. Kişinin Çocuklarının Olmaması Üzerine Beddualar

- Oğul üzü görmüyesin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) “Kişinin erkek çocuğunun olmamasını dileyen bedduadır.”
- Uşah üzüne hesret galasan. (Kümbetli)

2.2.5. Kişinin Soyunun Kesilmesi Üzerine Beddualar

- Kökün gurusun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay) “Söylenen kişinin çocuk sahibi olmaması, soyunun kesilmesi, yok olması dilenmektedir.”
- Kökün kesilsin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

2.2.6. Hastalığı ve Sakatlığı Dileyen Beddualar

- Allah amanını kessin⁸⁹. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Ağzı gara daşa deysin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) Bu beddua kurt için söylenir. Bu bedduayla sert ve (kırıldığı zaman) keskin olan kara taşla kurdun dişlerinin dökülmesi dilenir.”
- Ağzın eyilsin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay) “Birinin konuşmasını alaylı bir şekilde taklit eden kişiye söylenir.”
- Ahlını Allah alsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin deli olması dilenir.”
- Allah seni davul etsin. (Kırçiçeği *Susuz) “kişinin hastalanması, davul gibi şişmesi dilenir.”

⁸⁹ amanını kes-: Yormak, kuvvetten düşürmek.

- Allah seni pis⁹⁰ derde salsın. (Kümbetli) “Söylenenin kötü hastalığa yakalanmasını dileyen bedduadır.”
- Allah yerrerde göysün. (Porsuklu *Susuz) “Söylenen kişinin yatalak hasta olmasını dileyen bedduadır.”
- Amanını Allah kessin. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Amanın kesilsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Ayağın gırılsın. (Telek *Arpaçay; Karaorgan *Sarıkamış)
- Ay salamat olma. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Kişinin sağlıklı olmamasını dileyen bedduadır.”
- Başına yara çıhsın. (Telek, Tepecik *Arpaçay)
- Başına yara tüşsün. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Başına kötü yara çıksın anlamındadır.”
- Başın gırılsın. (Karaorgan *Sarıkamış)
- Başını duzduyem. (Kümbetli)
- Başını duzduyem göhumasın. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Deri hastalığına yakalan, saçsız kal anlamındadır.”
- Başını duzduyum göhumasın. (Telek, Tepecik *Arpaçay)
- Belin gırılsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Herhangi bir iş yapılamadığında, başarısızlığında söylenen bedduadır.”
- Beter derde tüşesen. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Söylenen kişinin hastalanmasını, kötü şeyler yaşamasını dileyen bedduadır.”

---

⁹⁰ pis: kötü.

- Boğazına ğara yara⁹¹ çıhsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Boğazına yara çıhsın. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay) “Çok yiyenlere söylenen bedduadır.”
- Boğazınnan cıvan çıhsın. (Küçükaküzüm *Akyaka)
- Canına ataş tüşsün. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin hastalanmasını dileyen bedduadır.”
- Canına azzar⁹². (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Kişinin hastalanmasını ve dert sahibi olmasını dileyen bedduadır.”
- Canına çor⁹³. (Esenyayla *Akyaka) “Kişinin hastalanmasını ve dert sahibi olmasını dileyen bedduadır.”
- Cemdeyine⁹⁴ ğurt tüşsün. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Kişinin her yerinin yara olmasını dileyen bedduadır.”
- Ciyarın pişsin. (Porsuklu *Susuz) “Kişinin hastalanmasını dileyen bedduadır.”
- Çolağ olasan. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Deli ola dağlara düşesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Söylenenin akıl sağlığını kaybetmesi dilenir.”
- Derde tüşesen. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin hastalığa yakalanması, hastalanması dilenir.”

⁹¹ ğara yara: Kötü yara, cüzam gibi hastalıklar nedeniyle oluşan, iyileşmeyen yara.

⁹² azzar: Hastalık.

⁹³ çor: Hastalık, illet.

⁹⁴ cemdeh: İnsan bedeni, beden.

- Eline yeyilme⁹⁵ tüşsün. (Porsuklu *Susuz) “Bir işi yapamadığı için söylenen beddua ‘eline kötü yara çıksın’ anlamında kullanılır.”
- Elin gırıla. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) ~ Ellerin gırılısın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) “Birini dövme, birine vurup canını acıtmada; bir mala zarar vermede ‘elin kırılısın bir daha yapama’ anlamında kullanılan beddua, yapılan bir işten duyulan hoşnutsuzluğu bildirmek için de söylenir.”
- Elini yeyilme yesin. (Kümbetli) “Kişinin cüzzam olmasını dileyen bedduadır.”
- Ğan gusasan. (Bekler, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Ğan gusasın. (Kümbetli; Telek, Tepecik *Arpaçay) “Kişinin kötü hastalığa yakalanmasını, verem olmasını dileyen bedduadır.”
- Ğan işiyesen. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin hastalanması, hastalanıp idrarından kan gelmesi dilenir.”
- Ğara vurğun⁹⁶ vursun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Yıldırım çarpsın, öl anlamında kullanılmaktadır.”
- Ğarnına azzar⁹⁷ dolsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Ğarnına ğara yara çıhsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Ğıtırın⁹⁸ kesilsin. (Porsuklu *Susuz) ~ Kıtırın kesilsin. (Telek, Tepecik *Arpaçay) “Kuvvetten düş anlamında kullanılır.”
- Goltuğān baba⁹⁹ çıhsın. (Subatan)

⁹⁵ yeyilme: Kötü yara; deri veremi.

⁹⁶ vurğun: Yıldırım; felç beyne kan vurma.

⁹⁷ azzar: Hastalık.

⁹⁸ ğıtır, kıtır: Güç, kuvvet; ğıtır kesil- / kıtır kesil-: Gücü, kuvveti azalmak.

⁹⁹ baba: Çıban.

- Ğolun¹⁰⁰ ğırılısın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)
- Ğolun ğurusun. (Kümbetli; Telek *Arpaçay) “Elin kurusun, çocuğa ya da hayvana vuran kişiye söylenen ve kişinin felç olmasını dileyen bedduadır. [Ğolun ğurusun niye vurdun]”
- Kötürüm ğalasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Kötürüm olasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Macalını Allah kessin. (Kümbetli)
- Macalın¹⁰¹ kesilsin. (Kümbetli)
- Patdamıya tüşesen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) ~ Patdamıya düşesin. (Telek *Arpaçay) “Hasta ol, acıdan kıvrın, öl anlamında genellikle çocuğa yaramazlık yaptığı için söylenen bedduadır.”
- Pis derde tüş. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *susuz) “Kişinin kötü hastalığa yakalanması dilenir.”
- Salamat olma. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) ~ Seni salamat olma. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Sağlıklı olma anlamındadır.”
- Sene vurğun vura. (Alçılı)
- Seni belki vurğun vura. (Alçılı; Telek *Arpaçay)
- Seni ğorğoğoş olasan¹⁰². (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Söylenenin elinin ayağının tutmasını, yürüyememesini, felç olmasını dileyen bedduadır.”

¹⁰⁰ ğol: el

¹⁰¹ macal: imkan, fırsat.

¹⁰² ğorğoğoş ol-: Kaskatı olmak.

- Seni kör topal olasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin hem kör hem topal olmasını dileyen bedduadır.”
- Seni patdamıya tüşesen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) ~ Seni patdamıya düşesin. (Telek, Tepecik *Arpaçay) “Yerinde durmayan, yaramazlık yapan çocuğa söylenir. Hastalan. anlamındadır.”
- Seni vurğun vursun. (Telek, Tepecik *Arpaçay; Kırçıçeği *Susuz)
- Seni yatar¹⁰³ ğalasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Yatar ğalasan. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Söylenen kişinin yatalak hasta olmasını dileyen bedduadır.”
- Şil küt olasin¹⁰⁴. (Telek *Arpaçay) “Golun, bacağın kırılsın, sakat olasin anlamında söylenen bedduadır.”
- Şil küt olasan. (Porsuklu *Susuz)
- Vay dalın yansın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Vay seni vurğun vursun. (Kırçıçeği *Susuz)
- Vurğun vura seni. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay) ~ Vurğun vurmuş. (Kümbetli) ~ Vurğun vursun seni. (Alçılı; Telek *Arpaçay) ~ Vurğun vursun. (Tepecik *Arpaçay; Gürbüzler *Selim) “Vurgunla kastedilen yıldırımdır. Yıldırım çarpsın, ölesin.”
- Vurğun vursun, dalın yansın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Yatar ğalasin, yannarın açıla. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Yatalak hasta ol, sürekli yatmaktan kalçaların yara olsun anlamında kullanılır.”

¹⁰³ yatar: yatmış hâlde.

¹⁰⁴ şil küt ol-: Çok dövülmekten kolu bacağı kırılmak, bedeni ezik ezik olmak, kırık kırık olmak.

- Yerinde ğalasan. (Eskigeçit *Selim)
- Yerrerde ğalasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin felç olmasını dileyen bedduadır.”
- Yerrerde sürenesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Zarıncı¹⁰⁵ olasan. (Eskigeçit *Selim) “Yatalak olasin anlamında kullanılır.”

2.2.7. Kimsesiz Kalmak Üzerine Beddualar

- Boynu buruğ¹⁰⁶ ğalasan. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Kimsesiz, yalnız; çaresiz kalmayı dileyen bedduadır.”
- Erin¹⁰⁷ ölsün. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) “Kocan ölsün, sahipsiz kal anlamında kullanılır.”
- Erin ölsün, ersiz ğal. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Ersiz ğalasan. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Ğapılarda ğalasan. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Ğapılarda ğalasin. (Telek *Arpaçay) “Kimsesiz kalasin anlamında kullanılır.”
- Seni ortalığda ğalasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Ortalığda ğal. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) “Sahip çıkacak kimsen olmasın yalnız, sahipsiz kal anlamında kullanılır.”

¹⁰⁵ zarıncı: Yatalak hasta.

¹⁰⁶ boynu buruğ: Boynu bükük.

¹⁰⁷ er: koca, eş.

- Yeyen¹⁰⁸ ölsün. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Yiyen ölsün. (Büyükdurduran *Akyaka) “Sahiple anne, baba kastedilmektedir. ‘Annen, baban ölsün kimsesiz kal’ anlamında kullanılır.”
- Yeyen¹⁰⁹ ölsün, yeyesiz¹¹⁰ gal. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Hayvan için söylenen ‘sahibin ölsün, sahipsiz kal’ anlamında söylenen bedduadır.”

2.2.8. Evsiz Barksız Kalmak ve Yuvanın Dağılması Üzerine Beddualar

- Allah evini dümbelemdüz etsin¹¹¹. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Allah evini yıksın anlamında söylenir.”
- Allah evini düzdesin. (Kümbetli)
- Allah evini yıhsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah ocağını söndürsün. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Allah ocağını yıhsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah öyüzünü¹¹² yıhsın. (Kümbetli)
- Allah senin evini yıhsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Allah yuvanı dağıtsın. (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

¹⁰⁸ yeye, yiye: Sahip.

¹⁰⁹ yeye: Sahip.

¹¹⁰ yeyesiz: Sahipsiz.

¹¹¹ Dümbelemdüz et-: Dündüz etmek, yok etmek, yıkmak.

¹¹² öy: Ev.

- Babayın evi yıhılsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Evladı ölsün. yuvası dağılsın.”
- Evin başına yıhılsın. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Evin dağılsın. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Evin dümbelem düz olsun. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Evin eşiyin¹¹³ başına uşsun. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Evin eşiyin dağılsın. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Söylenenin yuvasının dağılmasını, kişinin perişan olmasını dileyen bedduadır.”
- Eviniz yıhılsın. (Büyükaküzüm *Akyaka)
- Evi yıhılmış (Porsuklu *Susuz) ~ Evi yıhılsın. (Aslanhane *Akyaka) ~ Evin yıhılsın. (Büyükdurduran, Küçükurduran *Akyaka; Telek *Arpaçay; Tunçkaya *Kağızman)
- Hay senin ocağın batsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Ocağı batmış. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)
- Ocağın batsın. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Ocağınız batsın. (Demirkent *Akyaka; Tepecik *Arpaçay)
- Ocağın söne. (Telek, Tepecik *Arpaçay) ~ Ocağın sönsün. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) “Yuvan dağılsın.”
- Ocağın yıhıla. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; *Kağızman) ~ Ocağın yıhılsın. (Kümbetli,

---

¹¹³ ev eşih: Ev.

Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

- Öyün¹¹⁴ yihılsın. (Yolboyu *Susuz)
- Yurdun yuvan dağılsın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

2.2.9. Bela ve Cezayı Dileyen Beddualar

- Allah başına ataş yağdırsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Derde, belaya düş; Allah belanı versin” anlamında kullanılan bedduadır.”
- Allah başına daş salsın¹¹⁵. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Allah belanı versin anlamındadır.”
- Allah’ın ğarğışı¹¹⁶ olsun. (Porsuklu *Susuz) “Allah bela, ceza versin anlamında söylenir.”
- Allah’ın ğarğışı seni tutsun. (Kümbetli)
- Allah nehlet¹¹⁷ êlesin. (Porsuklu *Susuz) ~ Allah nehlet eylesin. (Esenyayla *Akyaka) “Lanet olsun anlamındadır. Kişinin başına bela gelmesi dilenir.”
- Allah sana lenet etsin. (Bacioğlu *Arpaçay)
- Allah sana min türlü bala versin. (Kümbetli)
- Allah seën zulüm etsin. (Kırçıçeği *Susuz)
- Allah seni vursun. (Kümbetli)
- Allah vurmuş. (Polatköy *Arpaçay)
- Allah vursun. (Bayburt *Selim) “Kişinin sevmediği, nefret ettiği, kızdığı kişiye ‘Allah belasını versin’ anlamında söylediği bedduadır.”

---

¹¹⁴ öy: Ev.

¹¹⁵ sal-: Düşürmek.

¹¹⁶ ğarğış: İlenc.

¹¹⁷ nehlet: Lanet.

- Başına daş düşsün. (Telek, Tepecik *Arpaçay) ~ Başına daş tüşsün. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Bir felakete uğrayasın anlamında kullanılır.”
- Başına men ağırırıda daş tüşsün. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Darboğaz *Selim; Porsuklu *Susuz)
- Biy¹¹⁸ sana nehlet olsun. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Bu nemet sana ğenim olsun. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Konuşma esnasında nimet üzerine ‘bu nemet hakkı/ bu epbeh hakkı’ diyerek yalan yere yemin eden doğru konuşmayan kişiye söylenir. ‘Nimet (ekmek) seni çarpsın’ anlamındadır.”
- Ğıldıĝın namaz saa ğenim¹¹⁹ olsun. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Ğıldıĝın namaz sehen ğenim olsun. (Telek *Arpaçay) “Kişinin kıldıĝı namaz tarafından çarpılması ve kötü bir duruma düşmesi dilenir.”
- Ğıldıĝın seen ğenim olsun. (Kırçiçeĝi *Susuz)
- Göyden¹²⁰ başına daş yağsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Allah belanı versin anlamındadır.”
- Ğuran canına ğenim olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin Kur’an tarafından çarpılması ve bir hastalığa yakalanması dilenir.”
- Men ağırırıda daş tüşsün başına. (Büyükdurduran *Akyaka) “Kişinin felakete uğraması dilenir.”
- Nalet olsun. (Darboğaz *Selim)

¹¹⁸ biy: Şaşkınlık, öfke bildiren ünlem.

¹¹⁹ ğenim: Düşman.

¹²⁰ göy: Gök.

- Nehlet gelsin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Nehlet¹²¹ gelsin sana. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Oğuduğun canına genim olsun. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- O namaz seen genim olsun. (Kırçıçeği *Susuz)
- Seni bir gadaya¹²² ras gelesen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Kişinin bir belayla karşılaşması dilenir.”
- Vay seen oğuduğun Ğuran genim olsun. (Kırçıçeği *Susuz)
- Bıy Allah sana zulum etsin. (İncesu *Susuz)

2.2.10. Doğal Afetlere Uğramak Üzerine Beddualar

Kişinin doğal afetlere uğramasını ve ölmesini dileyen beddualardır:

- Başına ıldırım tüşsün. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Yıldırım çarpsın, öl anlamındadır.”
- Dalın¹²³ yana. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Dalın yansın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay) “Yıldırım çarpsın, öl anlamındadır.”
- Eviñe ıldırım tüşsün. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Vay dalın yansın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Yıldırım seni vursun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

¹²¹ nehlet: Lanet.

¹²² gada: Dert, bela, felaket.

¹²³ dal: Arka, sırt.

2.2.11. Göz Üzerine Beddualar

Bu beddualar kişinin kör olmasını dileyen beddualardır.

- Ağlıya ağlıya gözden olasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Söylenenin çok ağlamaktan kör olmasını dileyen bedduadır.”
- Allah gözlerini kor etsin. (Kırçıçeği *Susuz)
- Allah iki gözünü kör etsin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Gözden olasan, zelil¹²⁴ olasan. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Kör olasin anlamında kullanılır.”
- Gözü çıkmış. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)
- Gözün çıhsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Gözüne girsin. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Gözüne gülle deysin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Gözün kör ola. (Telek *Arpaçay) ~ Gözün kör olsun. (Meydancık *Arpaçay) ~ Gözleri kör olsun. (Meydancık *Arpaçay)
- Gözün tökülsün¹²⁵. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)
- İki gözden olasan. (Kümbetli)
- İki gözü önüne ahsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay) “Gözlerin kör olsun anlamındadır.”

---

¹²⁴ zelil: Kör.

¹²⁵ gözü tökül-: Kör olmak.

2.2.12. Dert Bulup Derman Bulamamayı Dileyen Beddualar

- Allah dert versin derman vermesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Allah dermansız, çaresiz derde düşürsün anlamında söylenen bedduadır.”
- Allah sana dert vere derman vermiye. (Kümbetli)

2.2.13. Evlilik Üzerine Beddualar

Kişinin evlenememesini, mutsuz olmasını isteyen beddualardır:

- Elin ğına dutmıya. (Tepecik *Arpaçay) ~ Elin ğına tutmuya. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Kızlar için söylenen, kızın evlenememesini dileyen bedduadır.”
- Ev eşih¹²⁶ sahibi olma. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Yuva kurama, ev bark sahibi olama anlamındadır.”
- Gelin başı açmıyasın. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) “Erkekler için kullanılan kişinin evlenmemesini isteyen bedduadır.”
- Ğulluğun¹²⁷ atan öyünde¹²⁸ ğalsın. (Kümbetli) “Güzel iş yapmayan, güzel hizmet edemeyen kıza ‘evleneme’ anlamında söylenen bedduadır.”
- Ğulluğun baban öyünde ğalsın. (Kümbetli)
- Ğulluğun deden öyünde ğalsın. (Kümbetli)
- Toyun¹²⁹ ğara gelsin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Bayburt *Selim)
- Üzün güveci görmeye. (Tepecik *Arpaçay) “Kızlar için kullanılan bedduadır. Kızın evlenememesi, mutlu olmaması dilenir.”

¹²⁶ ev eşih: Ev, ev bark.

¹²⁷ ğulluğ: Kulluk, hizmet.

¹²⁸ öy: Ev.

¹²⁹ toy: Düğün.

2.2.14. Başkalarına Muhtaç Olmak Üzerine Beddualar

- Allah tezden bi ölüm versin. (Akyar *Selim) “Yaşlıların kendi işini yapamaz duruma düşmeleri durumunda, kimseye muhtaç olmamalarını, ölmelerini dileyen bedduadır.”
- Namerde muhdac olasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

2.2.15. Anne ve Baba İçin Yapılan Beddualar

Söylenen kişinin anne babası için yapılan bu beddualarda, dolaylı olarak kişinin kendisine de beddua edilmekte; çoğunlukla kişinin anne ve babasının ölmesi ve kişinin kimsesiz kalması, acı çekmesi istenmektedir.

- Anan ölsün. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Anan ölsün, anasız ğal. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) ~ Anan ölsün, anasız ğalasan. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Anasız ğalasan. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Atan anan ölsün. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Atan anan ölsün, yetim ğalasan. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

- Ataña nehlet. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu; *Susuz) “Kişinin babasına bela dileyen bedduadır.”
- Babana nehlet. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Seni doğanın ğarnı cırıl¹³⁰. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Seni yehdi¹³¹ ğalasan. (Kümbetli) “Anne babayla birlikte kişinin kendisine de beddua edilen ‘yetim kal, kimsesiz kal’ anlamında söylenen bedduadır.”
- Yetim ğal. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay) ~ Yetim ğalasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

2.2.16. Duymayan Kişiyeye Edilen Beddualar

- Ğulağın kâr olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “İyi duymayana veya kulağı duyduğu halde söyleneni duymayan veya duymamazlıktan gelene kızıldığında söylenen bedduadır, kişinin sağır olması dilenir.”

2.2.17. Ahirette Kötülük Dileyen Beddualar

- Allah üzünü iki cihanda ğara ellesin. (Porsuklu *Susuz) ~ Allah üzünü iki cihanda ğara etsin. “Dünyada ve ahirette huzurun olmasın, rahat yüzü görme anlamında kullanılmaktadır.”
- Cehennem yerin olsun. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Cehenneme ol” diyen kişiyeye söylenen beddua ile kişinin bu dünyada yaptıklarının karşılığı olarak ahirette cehenneme gitmesini dilenir.”

¹³⁰ cırıl-: Yırtılmak.

¹³¹ Yehdi: Yetim, öksüz.

- Gorunda¹³² ğunĝ¹³³ oturasan. (Kümbetli) “Kişinin kabir azabı çekmesini dileyen bedduadır.”
- Göründe¹³⁴ tık oturasan. (Gürbüzler *Selim) ~ Gorunda tık oturasan. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioĝlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Kişinin kabir azabı çekmesini dileyen bedduadır.”
- İki elim yahanda olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioĝlu, Taşdere *Arpaçay) “Kişiyi ahirette rahat yüzü görmemek dilenir.”
- O dünyede¹³⁵ çekesin. (Porsuklu *Susuz) “Kişinin ahirette huzur bulmamasını dileyen bedduadır.”

2.2.18. Yüzü Görülmek İstenmeyen İnsanların Yok Olması Üzerine Beddualar

- Cehenneme ol. (Taşdere Arpaçay) “Sataşmaya çalışan, rahat vermeyen; bir işin yapılmasına engel olan, meşgul eden birine ‘defol git, benden uzak git’ anlamında söylenen bedduadır.”
- Göhun kesilsin. (Kümbetli, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioĝlu, Taşdere *Arpaçay) “Kızılan ve görülmek istenmeyen kişiye söylenen ‘yok ol, gözüm seni görmesin’ anlamlarında söylenen bedduadır.”

2.2.19. Gitmesi İstenmediği Halde Giden Kişiler için Beddualar

- Cehenneme gider yolun var. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioĝlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Cehenneme gêt. (Küçükaküzüm *Akyaka) “Defol git” anlamında söylenir.”
- Ėle gêt hêş gelme. (Kümbetli)

¹³² gor: Mezar.

¹³³ ğunĝ: Hareketsiz.

¹³⁴ gör: Mezar.

¹³⁵ o dünya: Öteki dünya, ahiret.

- (git) Ğara heberin gele. (Porsuklu *Susuz) ~ (git) ğara heberin gelsin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Ölüm haberin gelsin anlamında söylenir.”
- Ğaraynan gêt. (Küçükaküzüm *Akyaka)
- Ğarayola¹³⁶ gêt. (Küçükaküzüm *Akyaka: Telek *Arpaçay; DS III, s. 1921: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Zarşat ‘Garayola get’) “Öl, geber anlamında ilenç: Ğara yola get, cegennemin de isli bucağına”
- Ğarayola gêtsin. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)
- Ğarayola gidesen. (Kümbetli)
- Gider gelmeze¹³⁷ gidesen. (Porsuklu *Susuz) “Ölesin anlamında kullanılan bedduadır.”
- Gider gelmeze gidesin. (Telek *Arpaçay)
- Gidesen gelmeyesen. (Karaorgan *Sarıkamış) ~ Gide gelmeyesin. (Tepecik *Arpaçay)
- Gidişin ola dönüşün olmaya. (Telek *Arpaçay; Karaorgan *Sarıkamış) ~ Gidişin ola dönüşün olmya. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Gidişin olsun gelişin olmasın. (Tepecik *Arpaçay; Bayburt *Selim)

2.2.20. İş Üzerine Beddualar

Bu beddualar; işlerin yolunda gitmemesi, kötü gitmesi, işlerin tamamlanamaması, olumsuzluklarla karşılaşılması isteğini belirten beddualardır.

- Allah hoyuna¹³⁸ yetmesin. (Kümbetli) “Yardım isteyen kişiye yardım edilmemesi durumunda ‘Allah yardımcın olmasın’ anlamında’ söylenir.” Allah işini ras getimesin. (Kümbetli)
- İşin ras gelmesin. (Telek *Arpaçay) “İşlerin yolunda gitmesin, kötü gitsin anlamında söylenir.”

¹³⁶ ğarayol: Ölüm, cehennemin dibi.

¹³⁷ gider gelmez: Ölüm.

¹³⁸ hoy: Bağırma, haykırma.

- Seni yarı yolda ğalasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Seni yarı yolda ğalasin. (Çıplaklı *Selim) “Ne iş yapsan yarım kalsın, her işin yarım kalsın, başarılı olama anlamında kullanılır.”

2.2.21. Kötü Talih (Baht Karalığı) Dileyen Beddualar

- Yiğvalın¹³⁹ ğara gelsin. (Çakmak) “Bahtın kötü olsun, şansın iyi olmasın anlamında kullanılır.”

2.2.22. Din ile İlgili Beddualar

- Allah sana iman Ğuran nesif elemesin. (Büyükdurduran *Akyaka)
- İmansız gidesen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ İmansız gidesin. (Telek *Arpaçay)
- İmansız Ğuransız olasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)
- İmansız Ğuransız ölesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)
- İmansız olasan. (Kümbetli)

2.2.23. İstenip de Verilmeyen Şeyler İçin Edilen Beddualar

- Başına deysin. (Göldalı *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) ~ Başına değsin. (Göldalı *Arpaçay) “İstenilen bir şeyin esirgenip verilmemesi üzerine ‘istenilen şeyin faydasını, hayrını görme’ anlamında söylenen beddua bazen de işi iyi yapmayanlara söylenir.”

---

¹³⁹ yiğval: Şans, baht.

2.2.24. Ettiğini Çekmek Üzerine Beddualar

- Allah ğavağınnan¹⁴⁰ çıharsın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah önünnen çıharsın. (Porsuklu *Susuz)
- Ettiğin önünnen çıhsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin yaptığı kötülükleri kendisinin de yaşamasını dileyen bedduadır.”
- Yaptığı kötülüh önüne gelsin. Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Yaptığın kötülüh önüne gelsin. (Kümbetli)
- Yaptıkların önüne çıhsın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

2.2.25. Soy Sop Üzerine Edilen Beddualar

- Ğıran¹⁴¹ ğırmış. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay) “Bulaşıcı hastalığa yakalanıp toplu bir şekilde ölsün, hiç kalmasin anlamında kümes hayvanları, küçükbaş hayvanlara ve rahat durmayıp yaramazlık yapan çocuklara söylenen bedduadır.”
- Ğıran girsın. (Karakaş) “Kümes hayvanları, küçükbaş hayvan için kullanılan bedduada hayvanların salgın hastalığa yakalanması ve ölmesi dilenir.”
- Ğırılmış. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- İçine ğıran tüşsün. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) “Kümes hayvanları için söylenen bedduadadır, hayvanların salgın hastalığa yakalanması ve ölmesi dilenir.”

¹⁴⁰ ğavağ: Ön.

¹⁴¹ ğıran: Öldürücü salgın hastalık.

- Köküne gıran girsin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay) “Kümes hayvanları, küçükbaş hayvanlar için kullanılan bedduada hayvanların salgın hastalığa yakalanması ve ölmesi dilenir.”

2.2.26. Hayvanlardan Zarar Görmek Üzerine Beddualar

- Bizi gıruşanın boğazına dolansın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Konuşma anında yılan kelimesi duyulduğu zaman dedikodusu yapıldığı düşüncesiyle dedikodu yapan kişilerin yılandan zarar görmesini dileyen bedduadır.”

2.2.27. Kişinin Kötülük Yapmaya Fırsat Bulamaması Üzerine Beddualar

- Allah fırsat vermesin. (Kümbetli)
- Allah gotur¹⁴² vërsin, dırnağ vërmesin. (Demirkent *Akyaka, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Acımasız, gaddar, fırsatçı insanlar için söylenen bedduadır. ‘Allah fırsat vermesin’ anlamındadır.”

2.2.28. Kötülük Yapanın Yaptığını Çocuklarından Bulması Üzerine Beddualar

- Oğuldan gızdan heyir görmiyesen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Oğuldan gızdan yarıma¹⁴³. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) Hayrını görmemek
- Uşağın canına ataş olsun. (Kümbetli)

¹⁴² gotur: Uyuz.

¹⁴³ yarı-: Yaramak, fayda görmek.

2.2.29. Silahla Vurulmak, Yaralanmak ve Ölmek Üzerine Beddualar

Büyük bir kızgınlık, öfke içeren bu beddualarda kişinin kurşunla vurulması veya kaza sonucu yaralanması bazen de bu durumların sonucu olarak ölmesi dilenmektedir.

- Al ğana bulanasan. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Al ğana bulanasin. (Telek, Tepecik *Arpaçay)
- Al ğanına belen. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Söylenen kişinin vurulması veya kaza geçirmesi ve ağır yaralanıp kanına bulanmasını, ölmesini dileyen bedduadır.”
- Ay seni gülleyle gelesen. (Meydancık *Arpaçay)
- Böyrüne gülle deysin. (Bayburt *Selim)
- Ğanına belenesen¹⁴⁴. (Bayburt *Selim) “Söylenenin silahla vurularak ya da kaza geçirerek yaralanmasını, ölmesini dileyen bedduadır.”
- Ğurğuşun¹⁴⁵ deysin sana. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) ~ Ğurğuşun deysin sena. (Tozluca *Selim)
- Hay sana gülle deysin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Saa ğurğuşun deysin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Saa gülle deysin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Seni al ğannara belenesen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Seni ğanına belenesen¹⁴⁶. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

¹⁴⁴ belen-: Bulanmak.

¹⁴⁵ ğurğuşun: Kurşun.

¹⁴⁶ belen-: Bulanmak.

- Seni gurguşunla vurulasan. (Gülbüzler *Selim)
- Vay seni dalından vurulasın. (Kırçiçeği *Susuz)

2.2.30. Mal Mülk ve Para İle İlgili Beddualar

Bu beddualar; kişinin yoksullaşmasını, maddi olarak elinde bir şey kalmamasını, başkalarına muhtaç olmasını ve buna bağlı olarak da mutsuz bir hayat yaşamasını dileyen beddualardır.

- Ahırın puça dönsün. (Kümbetli; Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu *Arpaçay)
- Ahırın¹⁴⁷ puç olsun¹⁴⁸. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin sonunun kötü olması, her şeyini kaybedip, fakirleşmesi dilenmektedir.”
- Allah elinnen ala. (Porsuklu *Susuz)
- Aj lelöyün¹⁴⁹ galasan. (Kümbetli) “Yoksul ol, hiçbir şeyin kalmasın, muhtaç ol anlamındadır.”
- Allah’dan dilerem epbeye muhtac galasan. (Kümbetli) “Kişinin her şeyini kaybetmesini, elinde avucunda bir şey kalmamasını, ekmeğe bile muhtaç olmasını dileyen bedduadır.”
- Allah’dan dilerem torva tahıf dilenesen. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “İflas et, elinde ne varsa her şeyini kaybet, fakir ol anlamında kullanılmaktadır.”
- Allah pis günnen ayırmasın. (Kümbetli) “Kişinin maddi olarak sürekli sıkıntı yaşamasını temenni eden bedduadır.”
- Allah seni pis güne goysun. (Kümbetli) “Maddi bakımdan hiçbir şeyin olmasın, yoksul ol anlamında kullanılır.”
- Ay seni pis güne galasan. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Kişinin yokluk içinde yaşamasını dileyen bedduadır.”

¹⁴⁷ Ahır: Ahir, son.

¹⁴⁸ puç ol-: Boşa gitmek, heba olmak.

¹⁴⁹ aj lelöyün: Çok yoksul.

- Emeyin puça dönsün. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Maddi olarak kişinin kötü duruma düşmesi dilenir. Emeyin boşa gitsin, emeklerinin karşılığını alama.”
- Emeyin puç olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Emeyin boşa gitsin, emeklerinin karşılığını alama anlamındadır.”
- Emeyin sağdıç emeyine dönsün. (Porsuklu *Susuz) “Emeyin boşa gitsin, ziyan olsun anlamındadır. Kişinin emeğinin karşılığını alamaması, verdiği emeğin karşılığını görememesi dilenir.”
- Epbeye muhdac galasan. (Kümbetli)
- Ğarnın doymasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Ğarnın ğatıh aşına¹⁵⁰ doymasın. (Kümbetli) “Açlık, sıkıntı, yoksulluk çekesin anlamında kullanılır.”
- Hêşbi şeyin sahibi olmıyasın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere; Telek *Arpaçay) “Emeğin boşa gitsin, hiçbir şeyin olmasın, yoksul ol anlamında kullanılmaktadır.”
- İki yağan bir arıya gelmesin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin maddi olarak sürekli sıkıntı çekmesi, maddi durumunun iyi olmaması, borçtan kurtulamaması, kendini toparlayamaması dilenir.”
- Pis güne gal. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Pis güne galasan. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Fakir ol, hiçbir şeyin olmasın anlamındadır. Maddi ve manevi bakımdan kötü duruma düşmeyi, zor durumda kalmayı dileyen bedduadır.”
- Pis günün olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

---

¹⁵⁰ ğatıh aş: Yoğurt çorbası.

- Senin ğarnın doymuya. (Karaorgan *Sarıkamış) “Maddi sıkıntı çek anlamında kullanılan bedduadır.”
- Suya sabuna hesret ğalasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Elindekileri kaybedip başkalarına muhtaç ol anlamındadır.”
- Yaman güne ğalasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Yaman güne ğalasın. (Porsuklu *Susuz)
- Yığdığını yel aparsın¹⁵¹. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Kazandığın hiç olsun, kazandığını kaybet anlamında kullanılır.”

2.2.31. Bayrama Yakın Söylenen Beddualar

- Bayrama yetişmeyesen. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Bayrama ulaşama, öl anlamında söylenen ilençtir.”
- Bayramın ğara gelsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Kötü bir olay veya bir kayıp yaşama, ölüm sebebiyle bayram sevincini yaşayamayı dileyen bedduadır.”

2.2.32. Rezil Rüsva Olmak, Küçük Düşmek Üzerine Beddualar

- Abırın hayañ tökülsün. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) ~ Abır hayan tökülsün. (Porsuklu *Susuz) “utanacak yüzün kalmasın”
- Aleme görk olasan. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Herkes rezil olası anlamındadır.”

¹⁵¹ apar-: Götürmek, alıp götürmek.

- Farş¹⁵² olasan. (Tepecik *Arpaçay; Altınbulak *Sarıkamış) “Rezil olasin” anlamında kullanılır.”
- Gülünç olasan¹⁵³. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin gülünecek duruma düşmesini isteyen bedduadır.”
- İrbet olasan. (Kümbetli) “Rezil olasin anlamında kullanılmaktadır. Kişinin rezil olup başkaları için ibret alınacak durumuna düşmesi dlenir.”
- Seni farş olasan. (Altınbulak *Sarıkamış)
- Seni malamat olasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Rezil olasin anlamındadır.”
- Üzün gara olsun. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Bayburt *Selim) “Utanacak duruma düş.”

2.2.33. Allah’a Havale Etmek ve Allah’ın Gazabına Uğramak Üzerine Beddualar

- Ahım ona galmasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Ahım seni tutsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Allah saa ğenim¹⁵⁴ olsun. (Kümbetli) ~ Allah sana ğenim olsun. (Telek *Arpaçay) “Allah senin hakkından gelsin, Allah belanı versin anlamında söylenen kişinin Allah tarafından zarar görmesi istenen bedduadır.”
- Allah sennen sorsun. (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Allah’dan bulasañ. (Porsuklu *Susuz) “Kişinin yaptığı kötülüklerin aynısını yaşamasını Allah’tan dileyen bedduadır. ‘Allaha havale etmek’ anlamındadır.”

¹⁵² farş ol-: Rezil olmak.

¹⁵³ gülünç ol-: Gülünecek duruma düşmek.

¹⁵⁴ ğenim: Düşman.

- Allah'ın gılcına ras gelesin. (Telek *Arpaçay) Allah'ın gılcına ras gelesin (Porsuklu *Susuz) “Allah ceza bela versin, Allah'ın gazabına uğrayasın.”
- Allah'ın hışmına ras gelesin. (Kümbetli)
- Allah'ından bul. (Bozyiğit *Arpaçay)
- Allah'ın bulasın (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah'ın bulsun. (Telek *Arpaçay)
- Balanı Allah'dan bul. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Seni Allah'a tafşirerem¹⁵⁵. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Allah'ından bulsun, Allah'a havale ediyorum anlamında kullanılır.”
- Seni Allah'ın bulasan. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) ~ Seni Allah'ın bulasın. (Telek *Arpaçay)

2.2.34. Kudurmuş Kimselerin Kendi Kendine Zarar Vermesini Dileyen

Beddualar

- Öz başını yeyesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Sürekli olumsuz, kötü konuşan hayır konuşmayan beddua eden kişilere ‘kimseye zararın dokunmasın, zararın kendine olsun’ anlamında söylenen bedduadır.”
- Seni gudura dağlara tüşesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) “Yaramazlık yapan çocuğa söylenir, başını alıp gidesin.”

¹⁵⁵ tafşir-: Havale etmek.

2.2.35. Kişinin Sürekli Acı Çekmesini Dileyen Beddualar

- Ağlar ğalasan¹⁵⁶. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin sevdiği birini kaybetmekten dolayı sürekli ağlayıp, çok acı çekmesi dlenir.”
- Allah seni daha beter etsin. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay) “Kişinin içinde bulunduğu kötü durumdan daha kötü duruma düşmesi dlenir.”
- Allah seni daha pis güne göysun. (Porsuklu *Susuz) “Beter ol, sürün anlamında kullanılır.”
- Allah seni daşdan daşa çalsın¹⁵⁷. (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Söylenen kişinin çok acı çekmesi, çile çekip mutlu olmaması dlenir.”
- Allah seni daşdan daşa vursun. (Telek *Arpaçay)
- Allah seni onnan da pis güne salsın. (Kümbetli) “Beter ol, sürün anlamında kullanılmaktadır.
- Allah seni sürüm sürüm süründürsün. (Kümbetli)
- Beter olasan. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Birbirini sevmeyen insanlardan kötü duruma düşene diğerinin ‘daha kötü duruma düş’ anlamında söylediği bedduadır.”
- İtnen alemete ğurtnan ğıyamata ğalasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) “Kişinin çok acı çekmesini, ölmeyip sürünecek kadar çok acı çekmesini dileyen bedduadır.”
- Sürüm sürüm sürünesin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

¹⁵⁶ ağlar ğal-: Kimsesiz, sahipsiz kalmak, üzölmek, gözüyaşlı; kederli olmak.

¹⁵⁷ çal-: Vurmak.

2.2.36. Kişinin Ölüsünü Kaldıracak Kimsesi Kalmaması Üzerine Beddualar

- Cemdeyin¹⁵⁸ yerde ğalsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Cenazeni kaldırarak kimsen olmasın, ölün yerde kalsın anlamında söylenen bedduadır.”

2.2.37. Nasip, Kısmet, Murada Erememek Üzerine Beddualar

Bu beddualar; kişinin isteklerine ulaşamaması, dileğinin gerçekleşmemesi, hevesinin yarıda kalması üzerine söylenen beddualardır.

- Allah hiç nesib etmesin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)
- Allah muradını gözünde göysün. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Muradına, isteğine kavuşma anlamındadır.”
- Allah özüne nesib ellemesin. (Porsuklu *Susuz)
- Allah seni hiç umdurmasın. (Kümbetli) “Umduğunu bulama anlamında kullanılmaktadır.”
- Allah seni yarıtmasın¹⁵⁹. (Kümbetli) “Hiçbir işte başarılı olma, istediğin hiçbir şeyi yapama, hiçbir isteğine, amacına ulaşama anlamlarında kullanılır.”
- Allah yarıtmasın. (Kümbetli; Telek *Arpaçay) “İsteklerine ulaşama anlamında kullanılır.”
- Allah yedirmesin. (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Dileyin dilinde ğalsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

---

¹⁵⁸ cemdeh: İnsan ölüsü.

¹⁵⁹ yarıt-: Yapmakta olduğu veya yapılması istenen işi başarıyla yerine getirmek.

- Dileyin dilinde ğalsın, murazın¹⁶⁰ gözünde ğalsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Hevesin ğursağında ğalsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay) “İsteklerine ulaşama anlamında kullanılır.”
- Muradın gözünde ğalsın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Murazı¹⁶¹ gözünde ğalsın. (Kümbetli) “Muradına erme, emeline ulaşama anlamında söylenir. Kişinin dileğine kavuşamadan ölmesi dilenir.”
- Murazın gözünde ğala. (Kümbetli) ~ Murazın gözünde ğalsın. (Bayburt *Selim)
- Ölesen yığdığını yemiyesen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Seni yarımıyasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Seni yarımayasın. (Telek *Arpaçay; Çıplaklı *Selim) “İstediğin olmasın, emeline ulaşama anlamında kullanılır.”
- Ummıyasın. (DS VI, s. 4787: Kars) “İstediğini, özendiğini elde edemeyesin (ilenç)”
- Yarımamış. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)
- Yarımıyasın¹⁶². (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay) “Dileğine, istediğine kavuşama” anlamındadır.”
- Yığdığını yiyemiyesen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “Kişinin emek verip yaptıklarını hastalık veya ölüm sebebiyle yiyememesini dileyen bedduadır.”

¹⁶⁰ muraz: Murat.

¹⁶¹ miraz, muraz: Murat.

¹⁶² yarı-: Dileği olmak, isteğine, arzusuna ulaşmak.

2.2.38. Yemek, İçmek Üzerine Beddualar

Bu beddualar; genellikle haram yiyenlere, hırsızlık yapanlara, birinin malını yiyenlere veya yemeği beğenmeyenlere söylenir. Kişinin yiyip içtiklerinin helal olmamasını, yediği içtiğinin hayrını görmemesini dileyen beddualardır:

- Ataşın olsun. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Ataş yiyesen. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Azzar ye. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay) “Yemeği beğenmeyenlere -bazen de hakkında fazlasını yiyenlere – söylenir.”
- Boğazında ğalsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Haram zuğgum olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Seni zehir zuğgum ye. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Zehir yeyesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Zehir zuğgum olsun. (Telek *Arpaçay)
- Zehir zuğgumun olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Zehir zuğgum yeyesen. (Kümbetli)
- Zeherin olsun. (Kümbetli)
- Zıggım ye. (Telek, Tepecik *Arpaçay) ~ Zuğgum yiyessin. (Telek, Tepecik *Arpaçay)
- Zuğgumun olsun. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

2.2.39. Nankör İnsanlara Edilen Beddualar

Yapılan iyiliğin, verilen emeğin, yedirilip içirilenlerin, verilen paranın, eşyanın kıymetini bilmeyen insanlara söylenen bu beddualar; kişinin kişiye emeklerini haram ettiği beddualardır. Bu beddualarda kişinin verilenlerin, yedirilenlerin, emeklerin hayrını görmemesi dlenir.

- Ağzınnan burnunnan gelsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay) “zehir zıkkım olsun anlamında kullanılır.”
- Anañnan emdiyiñ süd burnuñnan gelsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Anayın südü saa haram olsun. (Bekler, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Bu nemet seni tutsun. (Kümbetli)
- Burnunnan ağzınnan gelsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Burnunnan fitil fitil gelsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Burnunnan gelsin. (Küçükaküzüm *Akyaka; Telek *Arpaçay; Darboğaz *Selim; Porsuklu *Susuz)
- Emdirdiğim süt saa haram olsun. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Emdiyin süd burnunnan gelsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Emeyim burnunnan gelsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Emeyin burnunnan gelsin. (Telek *Arpaçay)

- Haram olsun sana. (Büyükpirveli *Akyaka) ~ Ona haram olsun. (Darboğaz *Selim)
- Sana haram olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Südüm sana haram olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Verdiğim ataş ola canına yapışa. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Verdiğim canına ataş olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Verdiğim sana ataş olsun. (Kümbetli)
- Verdiğim seni tutsun. (Kümbetli)
- Yediğin burnundan gelsin. (Darboğaz *Selim)
- Yediğin sana genim olsun. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Yediğin epbeñ seni tutsun. (Kümbetli)
- Yediğin işdiyin burnunna gelsin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)

2.2.40. Konuşmaları Sebebiyle Kendisine Kızılan Kişiye Edilen Beddualar

Kötü haber veren iyi, hayır konuşmayana; olumsuz, kötü konuşanlara; beddua edenlere veya yüksek sesle konuşanlara söylenen beddualardır.

- Ağzına gara daş deysin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Ağzına gara daş gapansın. (Kümbetli) ‘Kötü söz söyleyenlere, kötü haber verenlere söyleniyor. ‘Bir daha bu şekilde konuşama’ anlamında kullanılır.’
- Ağzında dilin yansın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

- Ağzın dilin ğapansın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) "Ağzın kapansın, bir daha bu şekilde kötü konuşama anlamındadır."
- Ağzın dilin ğurusun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay) "Konuşama, konuşamaz ol anlamında söylenmektedir."
- Ağzınnan çıhsın, goynuna dolsun. (Kümbetli; Bacioğlu, Karakale *Arpaçay) "Kişinin söylediği kötü sözün kendisini bulmasını dileyen bedduadır."
- Diline düğüm tüşsün. (Bayburt *Selim) ~ Diline düyüm tüşsün. (Porsuklu *Susuz) ~ Diline düyün¹⁶³ düşsün. (Telek *Arpaçay) "Kötü şeyler konuşan kişiye; konuşama, dilsiz ol anlamında söylenir."
- Diliñe ğara yara çıhsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Diliñe yeyilme tüşsün. (Eskigeçit *Selim)
- Dilin lal olsun. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay) "Dili tutulsun, konuşama"
- Dilin tutulsun. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Dillerine düğüm tüşsün. (Göldalı *Arpaçay)
- Lal olasan. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) "Dilin tutulsun, konuşama."
- Lal olasin. (Telek *Arpaçay)
- Lal olmuş. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Sesin batsın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) "Yüksek sesle, bağırarak konuşanlara söylenir."
- Sesin kesilsin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

2.2.41. Hasret Çekmek, Kavuşamamak Üzerine Beddualar

- Gözün yolda ğalsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Hesretin gözünde ğalsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay) “Hasret çektiğin kişiye kavuşamayasın anlamında kullanılan bedduadır.”

2.3. YEMİNLER

2.3.1. Değer Verilen Bir Şey Üzerine Yeminler

- Allah’a and olsun. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah aşığına. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah’ıma, dinime. (Bölükbaş *Selim)
- Allah’ıma, Ğur’an’ıma. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Allah’ın adı hağğı. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Allah’ın adı hağğı ki. (Tepecik *Arpaçay)
- Allah’ını peygamberini seversen. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Allah peygamber için. (Tepecik *Arpaçay)
- Allah peygamber için. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- And olsun Allah’a ki. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)
- And olsun o Allah’a. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Başın hağğı. (Hamzagerek)

- Başın için. (Tepecik *Arpaçay; *Kağızman) ~ Başın için. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Bu ğıvla haķğı. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Dinime, Allah'ıma. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Dinime, imanıma. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Karakale, Tepecik *Arpaçay)
- Dinime, kitabıma. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Karakale, Tepecik *Arpaçay)
- Ğardaşımın canı (başı) için. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Karakale *Arpaçay)
- Ğardaşımın eziz canı için. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Karakale *Arpaçay)
- Ğuran'a el basaram ki. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Ğuran haķğı. (Gönölalan *Arpaçay)
- Ğuran haķğı için. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Ğuran kitap haķğı. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Oħuduĝun (oħuduĝum) Ğuran haķğı. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Önüm ğıvlayadı bu ğıvla haķğı. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Peyĝamber haķğı. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Seni meni yaradan haķğı. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Senin başın haķğı için. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

- Senin başın için. (Tepecik *Arpaçay; *Kağızman) ~ Senin başın için. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

2.3.2. Ölmek Üzerine Yeminler

- Allah canımı alsın (ki). (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Burdan çahmağ nesib olmasın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Burdan sağ eve getmiyim (ki). (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Burdan sağ eve getmiyim (ki). (Tepecik *Arpaçay)
- Gençliğime doymiyem (ki). (Porsuklu *Susuz)
- (Meni) savağa çılmıyem ki. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Ölünü öpöm kü. (Porsuklu *Susuz)
- Sabaha çıhmağ nesib olmasın (ki). (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Sabaha çıhmağ nesib olmasın ki. (Tepecik *Arpaçay)
- Savağa yetişmiyim ki. (Porsuklu *Susuz)
- Savaha çılmıyem ki. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Yarına çıhmağ nesib olmasın. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

2.3.3. Anne, Baba ve Çocuklar Üzerine Yeminler

- Anam babam ölsün ki. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

- Anamın goru¹⁶⁴ için. (*Kağızman; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Babamın anamın görü. (Meydancık *Arpaçay)
- Babamın başı için. (*Kağızman) ~ Babamın başı için. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Babamın goru. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Babamın görü hakkı. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Çocuğumun başı için. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; *Kağızman; Porsuklu *Susuz)
- Çocuğumun ölsünü görüm (kü). (Porsuklu *Susuz)
- Çocuğumun ölsünü görüm ki. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Çocuklarının (çocuğlarımın) başı için. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Çocuklarının ölsünü öpöm. (Porsuklu *Susuz)
- Oğlumun başı için. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) ~ Oğluyun başı için. (Porsuklu *Susuz)
- Sen babayın görü. (Karakaş; Polatköy *Arpaçay)
- Uşağımın başı için. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Yalan söylüysem çocuğlarım ölsün. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

2.3.4. Göz ve Görmek Üzerine Yeminler

- Allah iki gözümü elimnen alsın (ki). (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

---

¹⁶⁴ gor: Mezar.

- İki gözüm çııhsın. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- İki gözüm önüme aıhsın (ki). (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

2.3.5. Belaya Uğramak Üzerine Yeminler

- Allah belamı versin ki. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Ekmeh' Gur'an çarpsın ki. (Bekler; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Karakale *Arpaçay)

2.3.6. Şahit Gösterme Yoluyla Yeminler

- Allah şahidim olsun (ki). (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

2.3.7. Dinden Çıkma ile İlgili Yeminler

- Allah gulum demesin. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Allah'ı inkar edem ki. (Porsuklu *Susuz)
- Allah'ımı inkar edem (ki). (Porsuklu *Susuz)
- Dinim gavur dini olsun ku. (Porsuklu *Susuz)
- Dinsiz imansız gidem ki. (Porsuklu *Susuz)

2.3.8. Yiyecek, İçecek (Nimet) Üzerine Yeminler

- Bu ekmeh' hağıı için. (Bayburt *Selim)
- Bu epbeh' hağıı. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

- Bu halal surfan¹⁶⁵ hağğı. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Bu nemet hağğı için. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
- Nimet hağğı. (Tozluca *Selim)
- Senin bu halal epbeyin hağğı ki. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Surfada yeyilen nemet hağğı. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

2.3.9. Kişinin Sakat Olmak Üzerine Ettiği Yeminler

- Dilim lal olsun, gulağım kar olsun ki. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Dilim lal olsun ki. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; *Kağızman; Porsuklu *Susuz)
- Ellerim gırılsın. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

2.3.10. Karşıdakinin Günahını Kendi Üzerine Almakla İlgili Yeminler

- Günahın boynuma. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
- Günahını çekem ki. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Günahın benim boynuma. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
- Günahın mennen sorulsun. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
- Mabalın boynuma. (Çilehane *Kağızman)

---

¹⁶⁵ sufra: Sofra.

- Mabalın¹⁶⁶ günahın boynuma. (Tepecik *Arpaçay)
- Mabalını günahını çekem ki. (Porsuklu *Susuz)

2.4. Diğer Kalıp sözler

Derlemelerde rastladığımız, kaynak kişilerin atasözü gibi söyledikleri, kalıp söz olduğunu düşündüğümüz örnekler de görülmüştür.

Allah'ın gara bahdığına gul da gara bahar. (Porsuklu *Susuz)

Allah'ın vermeye gönlü olsa, guru daşın üsde de piter. (Porsuklu *Susuz)

Bir it, bir deriyi sürüyemmez mi? (Porsuklu *Susuz)

Hancarı¹⁶⁷ olsa bir it bir deriyi sürüyer. (Porsuklu *Susuz)

Bize ğarannıhdı Allah'a ayan. (Kümbetli)

Ġazan divi ğazıyanın toyu¹⁶⁸ yağışlı olar. (Porsuklu *Susuz)

Gelenin yengesi, gidenin sağdıçı. (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Her Şey Allaha Mahsustur. (Darboğaz *Selim)

Tatın gelişi, Kürdün görüşü. (Boyalı *Sarıkamış; Darboğaz *Selim; Yolboyu *Susuz)

Tava delih, tas delih, sen de geldin üstelih. (Porsuklu *Susuz)

Tava delik, tas delik, bu da geldi üsdelik. (Kırçıçeği *Susuz)

---

¹⁶⁶ mabal: vebal.

¹⁶⁷ hancarı: Nasıl.

¹⁶⁸ toy: Düğün.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜK ve DİZİNLER

3.1. SÖZLÜK

Tezimizin esasını sözlü derlemelerden elde ettiğimiz veriler oluşturmakla birlikte Derleme Sözlüğü'nden tespit edilen veriler eklenerek Kars ili söz varlığı zengin bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Sözlükte derlemelerimizden ve DerlemeSözlüğü'nden tespit edilmiş 5436 sayıda sözcük bulunmaktadır.

Madde başı 430 Sayıda sözcük “Kars ili merkez ilçe köyleri ile Akyaka, Arpaçay, Digor, Kağızman, Sarıkamış, Selim, Susuz” olmak üzere diğer yedi ilçeye bağlı 90 köyden tarafımdan, 174 sayıda kaynak kişiden derlenmiştir. 3098 kelime Derleme Sözlüğü'nden alınmıştır.

Çalışmamıza;

- Standart dilde bulunmayan “ğagğıltı, ğadif, çini, tartalla-, tezedən” gibi,
- Standart dilde bulunan, ancak bölge ağzında farklı anlamda kullanılan **acı-** “ekşimek, mayalanmak”, **parla-** “ürkmek (at için)” gibi,
- Ağızlarda ortaya çıkan düzenli ses değişiklikleri göstermeyen “kölge, duzla” gibi sözcükler alınmış; düzenli ses değişiklikleri gösteren “ğapı, ğız, ayah” gibi sözcükler alınmamıştır.
- Ancak Derleme Sözlüğü'ne müdahale edilmemiş Kars ili ağızları söz varlığına ait oldukları tespit edilen tüm sözcükler, çalışmamızın sözlük bölümüne dâhil edilmiştir.
- Ancak Derleme Sözlüğü'nde bulunan birer çekimli fiil olan ek olan *alıynan* “al, alsana” (DS I, s. 221: İrişli, Bayburt *Sarıkamış), *boğulajéyh* “boğulacağız” (DS I, *çihadıf* “çıkartıp” (DS II, s. 1164: İrişli, Bayburt *Sarıkamış), *çihardıf* “çıkartıp” (DS II, s. 1164*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış), *deynen* “söyle, de” (DS II, s. 1447: İrişli, Bayburt *Sarıkamış), *elliyejeyh* “edecek, yapacak, elliyecek” (DS III, s. 1725: İrişli, Bayburt *Sarıkamış), *keçer* “Geçiyor” (DS IV, s. 2717: İrişli *Sarıkamış), *nağayrah* “ne yapalım” (DS IV, s. 3234: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim), *neyniyeyh* “ne yapalım”

(DS IV, s. 3250: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim), *nevlem* “ne bileyim” (DS IV, s. 3249: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim), *ninediñ* “ne yaptın, ne ettin” (DS IV, s. 3253: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim), *verginen* “ver” (DS VI, s. 4805: Bayburt *Selim), *veriyenen* “ver.” (DS VI, s. 4805*: Bayburt *Selim) gibi kullanımlar ve *-gil* “bir adın sonuna eklenerek ailesini belirtir” (DS III, s. 2075: Zellice *Sarıkamış, Kars) eki sözlüğe dâhil edilmemiştir.

- Ayrıca Türkçe Sözlük’te ‘halk ağzından’ ifadesiyle verilen ve ağız özelliği arz eden ve Kars ili ağızlarında kullanılan sözcükler de sözlüğe dâhil edilmiştir.
- Madde başı sözcükler alfabetik olarak dizilmiştir.
- Madde başları / iç maddeler kalın olarak ve çeviri yazı ile yazılmıştır. Sözcüklerin çevri yazıyla gösterilmediği Derleme Sözlüğü’nden alınan madde başı sözcükler; alındığı kaynakta gösterildiği biçimi ( ) içinde yazılmak suretiyle çevriyazı işaretlerine göre yeniden düzenlenerek sözlüğe alınmıştır.
- Madde başında / iç maddelerde fiil kök veya gövdeleri kısa çizgi ile gösterilmiştir.
- Farklı söyleniş biçimleri olan sözcükler, birbirine ok işaretiyle gönderme yapılarak gösterilmiş ve anlamları ise yaygın söyleyişin karşısında verilmiştir.
- Sözlükte birleşik kelimeler madde başı yapılmıştır.
- İsim unsurları tespit edilen birleşik fiiller iç maddede yazılmıştır.
- Madde başlarında sözcük türü, italik olarak kısaltma halinde verilmiştir.
- Derleme Sözlüğü’nde madde başı olarak yer alıp örneği verilmeyen sözcüklerde, kelime türü olarak is. (isim) veya f. (fiil) kısaltmaları tercih edilmiştir.
- Anlamları farklı, yazılışları ve telaffuzları aynı olan sözler (I), (II), (III) şeklinde numaralandırılarak ayrı madde başı yapılmıştır.
- Birbiriyle bağlantılı birden çok anlama sahip sözlerin her anlamı aynı madde içinde 1, 2, 3 şeklinde numaralandırılarak yazılmıştır.

- Kendi derlemelerimiz ile Derleme Sözlüğü'nde ortak tespit ettiğimiz bazı madde başı sözler tanımlanırken anlama müdahale edilmemiş; yazılı kaynaktaki tanım göz ardı edilmeyip **1.** şeklinde sözcüğün tanımı, derleme yeri verildikten sonra devamında **1a.** şeklinde sözlü kaynaktaki tanım da verilmiştir.
- Derleme Sözlüğünden yaptığımız iktibaslarda görülen -imla hatası, harf düşüklüğü, fazlalığı gibi- durumlara müdahale edilmemiş kaynaktaki imla aynen korunmuştur.
- Derleme Sözlüğü'nde farklı madde başları açılmış olmakla beraber bir maddede değerlendirilmesi gereken madde başları olduğu görülmüş, bu madde başları toplanarak bir madde başı altında verilmiştir: **kartol** “patates” (DS IV, s. 2672: *Kağızman + DS VI, s. 4538: *Sarıkamış), **şille** “sille, tokat” (DS V, s. 3779: İrişli *Sarıkamış + DS VI, s. 4729: Kars) gibi.
- Madde başı ve iç maddeler; açıklama, örnek cümle ve madde başı /iç maddenin kullanıldığı köy ve ilçe düzenlemesiyle verilmiştir. Madde başı veya iç madde birden fazla yerden derlenmişse örnek cümleden önce, madde başı /iç maddenin kullanıldığı köy ve ilçeler topluca gösterilmiş daha sonra örnek cümle /cümleler yazılmıştır.
- Madde başları için örnek cümleler dışında, maniler ve türkü sözleri de tanık olarak verilmiştir. Derleme yeri farklı olan örnek cümleleri ayırmak için //, Derleme yeri aynı olan örnek cümleleri ayırmak için / işareti kullanılmıştır.
- Madde başı sözcüğün derleme yerinin gösterilmesinde Derleme Sözlüğü esas alınmış, ancak tezimizde bazı farklı işaretlemeler de tercih edilmiştir:
  - Madde başı, yalnızca il merkezinde kullanılıyorsa derleme yeri (Kars) şeklindeki yazılmıştır. Merkez ilçeye bağlı köylerden derlenmişse sadece köy ismi yazılmış; sözcük ilçelerden derlendiyse ilçe adından önce * işareti kullanılmış, ilçe köylerinden derlenmişse köy adı bağlı olduğu ilçe belirtilerek yazılmıştır. Bir sözcüğün kullanımı birçok yerde tespit edilmişse; köy isimleri arasına (,); sözcük birden fazla ilçede tespit edilmişse ilçe isimleri arasına (;) konularak sıralanmıştır.

- Bir çok yerde kullanıldığı tespit edilen sözcüklerin derleme yeri gösterilirken yer adlarının -ilçe ve ilçeye bağlı köyler- alfabetik sırayla yazılmasına özen gösterilmiş; merkez ilçe köyleri başa alınmak suretiyle Akyaka, Arpaçay, Digor, Kağızman, Sarıkamış, Selim, Susuz sıralamasında verilmiştir. Derleme Sözlüğü'nde yer adları derlemenin yapıldığı zaman göre verilmiştir. Ancak köy adları ve bağlı oldukları ilçeler zaman içerisinde değiştiğinden çalışmamızda yer adları ve bağlı oldukları ilçeler güncel biçimleriyle verilmiş; Derleme Sözlüğü'ndeki gösterimlere müdahale edilmemiş, değişikliklerin kıyaslanabilmesi için yer adları sözlüğü hazırlanmıştır.
- Ek 3: Kars İli Yer Adları Sözlüğü.
- Sözlükte Derleme Sözlüğü'nden sözcük alınırken önce kısaltılmış şekliyle eser adı, sonra cilt, sayfa numarası ve derleme yeri verilmiştir.

A

a e. İşte. (Alçılı, Çakmak; Demirkent *Akyaka; Göldalı *Arpaçay; Altınbulak *Sarıkamış; Bayburt, Çıplaklı, Tozluca *Selim) *A bu gelinim yoğurda mayayı çoğ töker.* (Çakmak) // *Sonra aşsüzene tökeller a o eriştiyi.* (Demirkent *Akyaka) // *Yoğ yoğ hemen a bu suyun ağzında da var ebemkömeci.* (Altınbulak *Sarıkamış) // *Çarşamba, cuma ahşami, cumā a эле gonuşurduğ.* (Tozluca *Selim)

aba is. 1. Ablā: *Ay aba ahşama bir isdi pişir üşüyörem.* (DS IV, s. 2555: Selim *Sarıkamış) **2.** Anne: *Öküzlere vurulan şey gamçi, nasi bi tene atdiysa, vay abalī, annesine aba diyirdi ya.* (Akören *Sarıkamış) // *Hele git dediye sor abamın yaşı gaçdır.* (İncesu *Susuz)

abad is. Ebat: *Bu halının abadı altı metre on beş santimdir.* (Polatköy *Arpaçay)

abad_ol- bf. Zengin olmak: *Felan abad olmuş, ne yaman zengin olmuş, abad olmuş.* (Polatköy *Arpaçay)

abar- (DS I, s. 11: *Sarıkamış) → **apar-**

abır (I) is. 1. Namus, şeref, haysiyet. (DS I, s. 22: Kars ve köyleri) **2.** Utanma, hicap, hayâ. (DS I, s. 22: Kızılçakçak *Arpaçay, Zarşat) ■ **abır эле-** bf. [, **abır eyle-**] Hayâ etmek, utanmak: *Abır эле (eyle), söge söge herkesi gırma.* (DS I, s. 22: Kızılçakçak *Arpaçay) ■ **abır èyle-** *abır èylemek yanı haya èylemek yanı garşıkenden çekinmek, indiki şeyde utanmağ.* (Esenyayla *Akyaka) → **abır эле-**

abır (II) is. Kılık, kıyafet, biçim. (DS I, s. 22: Kars ve çevresi)

abırsız is. Utanmaz, hayâsız. (Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 22: Kızılçakçak *Arpaçay) *Abırsız ya çoğ abırsız, çoğ hayasız, çoğ ahlaşsız.* (Esenyayla *Akyaka)

abırsızlığ is. Hayâsızlık, arsızlık. (DS I, s. 22: Kızılçakçak *Arpaçay) ■ **abırsızlığ эле-** bf. Hayâsızlık etmek: *Abırsızlığ элеme o sustu sen de sus.* (DS I, s. 22: Kızılçakçak *Arpaçay)

abrél is. [, **abril, avrıl, avrıl**] Nisan. (Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 30¹: Kızılçakçak *Arpaçay, Kars)

¹ DS'deki iç madde alıntılara işaret eder.

Dördüncü ay olur abrel, dördüncü ay olur. (Esenyayla *Akyaka)

abril *Abril, ayın ismidir. Dördüncü ayın ismi olacaktı.* (Esenyay *Akyaka) → **abrél.**

acacıh *sf. ve zf. [, acıh (II), accıh, azacıh]* Azıcık, biraz, birazcık. (Çakmak; Büyükpırcı *Akyaka; Tepecik *Arpaçay; Altınbulak, Boyalı *Sarıkamış) *Gétdi mağ gışığın ucunda acacıh yoğurt gétdi.* (Çakmak) // *Soba acacıh yanmış, sonra sönmüş.* (Büyükpırcı *Akyaka) // *Acacıh otur.* (Tepecik *Arpaçay) // *Ġazanda bèle acacıh da un çalardı.* (Çamçavuş *Susuz)

acala *zf.* Acele, çabuk: *Acala yapah bu iş bitsin.* (Tozluca *Selim)

acar *is.* Damlar toprakla örtülmeden önce tavan direklerinin üzerine konulan ve toprağın aşağı dökülmemesini sağlayan mısır sapı, geven gibi şeyler. (DS I, s. 40: Kars)

acara yeli *is.* Denizden gelen yel, meltem. (DS I, s. 40: Kars)

accıh *Yemeg öğüne gelseydi yani accıh tuzli olsaydı gaynatam éle o yemegi siniylen alırdı, garşı duvara çalardı.* (Altınbulak *Sarıkamış) // *Ya bir accıh*

ot yaharıh, ütülerih ya kazete yaharıh. (Çıplaklı *Selim) → **acacıh.**

acı- (*nsz*) Ekşimek, mayalanmak: *Ġamurun mayasını ağışamnan debertdim éy acısın diye.* (Karakaş) // *Ġamur acımıyif daha var.* (Bacıoğlu *Arpaçay) // *Ġamurun acımasına acıma gıgırmasına yanı bèle gabarmasına gıgırma diyiller* (Esenyayla *Akyaka) // *Acımadan pişirdiler, hêç gariştirdi, tendire vurdu.* (Gönülalan *Arpaçay)

acıgıcı *is. bot. 1.* Lâbada. (DS I, s. 46: Kars köyleri ‘acıgıcı’) **2.** Su teresi. (Karakaş; Aşağısallıpınar, Handere *Sarıkamış; DS I, s. 46: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘acıgıcı’) *acıgıcı da yığaydın, gét Gizemgilin bostanda éle çoğdu ki.* (Karakaş) // *Acıgıcı derelerin kenarında biter, yabani tere gibi, yenilir.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış) // *Acıgıcı gocaldı daha, teriye diyerdi,* *çöl teresine ay bala.* (Handere *Sarıkamış)

acıh (I) *is. 1.* İnat, zıddiyet, nisbet. (Polatköy *Arpaçay; DS I, s. 46-47*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Acığına bah benim bèle mesleğim var sen bilmersen.* (Polatköy *Arpaçay) **2.** Hiddet, gazap, öfke. (DS I, s. 48*: Kızılçakçak *Arpaçay)

acıh (II) *Süd iki tene iki üş gaynar acıh*
öz gendin şey eddin mi indir.
(Karacaören) // *Acıh halay başını mana*
ver, men de sındırım. (Taşdere
Arpaçay) // *Sufrayı erken goyun acıh*
tansiyonum üsgeldi. (Handere
*Sarıkamış) // *Yav insanısan acıh*
yavaş gonus. (Sırataşlar *Sarıkamış) →
acacıh.

acı hamır, acı hamıra is. Hamur
mayası. (Esenyayla *Akyaka; DS I, s.
47*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Acı*
hamıra, hamır yapıdığın zaman onun
mayasıdı. (Esenyayla *Akyaka)

acıhlan- (nsz, -e) 1. Kızmak, çıkışmak
öfkelenmek. (DS I, s. 47: Kızılçakçak
*Arpaçay) 1a. Kızmak, öfkelenmek:
Acıhlanmağ da gızmağ demeh. *Hē ele*
bi laf etti ben de ona acıhlandım.
(Esenyayla *Akyaka) // *Acıhlandım*
herslendim ya gocamnan döyüşdüm ya
gaynanamnan döyüşdüm. (Polatköy
*Arpaçay)

acıkıcık is. Heves, istek. (DS I, s. 48:
*Sarıkamış)

acıman is. Arıların, peteğin birkaç
gözüne doldurdukları acı madde. (DS I,
s. 50: Kars)

acısu is. Maden suyu. (DS I, s. 53: Kars
köyleri)

acış- (nsz, -e) Üzölmek, kederlenmek:
İneyim öldü, men ona çoğ acışdım.
Filan adam öldü men ona çoğ acışdım.
Ğazım töyüğüm gırıldı; emey etmişdim,
çoğ acışdım. (Porsuklu *Susuz)

açar is. Anahtar. (Kümbetli; Esenyayla
*Akyaka; Porsuklu *Susuz; DS I, s. 55-
56*: Kızılçakçak *Arpaçay,
*Sarıkamış, Kars) *Açarı gēti gapıyı*
açağ. (Esenyayla *Akyaka)

açma (DS I, s. 61: Kars köyleri) →
aşma.

adağla- (nsz) Küçük çocuk yeni
yürümeğe başlamak. (Esenyayla
Akyaka; DS I, s. 62: Kızılçakçak
*Arpaçay) *Ya çocuğum adağladı,*
eyağını atdı Allah'a şükür, buna da
şükür edersen. (Esenyayla *Akyaka)

adak et- bf. Adamak, vadetmek. (DS I,
s. 62: Kars)

addamaç is. [, **addamaş**] Dere veya
çay içine bir adım aralıkla konulmuş
geçit taşları, atlamaç. (DS I, s. 65: İrişli,
Bayburt *Sarıkamış)

addamaş (Esenyayla *Akyaka; DS I, s.
65*: Kızılçakçak *Arpaçay)
Dizdiğimiz taşlara da diyirih körpü.
Addamaş o daşlara diyilir. (Esenyayla
*Akyaka) → **addamaç**.

adlim *is.* Meşhur, ünlü. (DS I, s. 67: Kars köyleri)

adna *is.* **1.** Perşembe. (DS I, s. 67: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **2.** Cuma. (DS I, s. 67-68: Gürcistan göçmenleri, Selim Karapapakları *Sarıkamış)

adol *is. bot.* İlkbaharda biten bir otun çift sürülürken tarlada çıkan ve soyularak yenen, küçük patates büyüklüğündeki yumru kökü. (Altınbulak *Sarıkamış; Çıplaklı *Selim; DS I, s. 68: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kars ve köyleri) *Adol biterdi, oni tarlalarda toplardı, getirirdi, südün içine doğrardı, papates kimi bişerdi, oni yiyerdi.* (Altınbulak *Sarıkamış) // *Turşusu neyi de çoğ güzel olur adolun.* (Çıplaklı *Selim)

afdaḥa *is.* [, aḥdafa, aktafa] **1.** Güğüm, ibrik. (DS I, s. 71: Kızılçakçak *Arpaçay) **1a.** İbrik. (Karakaş; Esenyayla *Akyaka; *Afdaḥıyı gēti tuvalete gidecem.* (Esenyayla *Akyaka)

aflagat *is.* Avukat. (DS I, s. 73: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ağa *is.* **1.** Ağabey, büyük erkek kardeş: *Ablalar ğardaşlarına ğada diyēr, erkek abiye aĝa diyer.* (Karakaş) (DS I, s. 74:

Kızılçakçak, *Arpaçay ‘aga’) **2.** [, aĝa] Baba. (Boğazköy; Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Polatköy *Arpaçay; DS I, s. 74-75: Kızılçakçak *Arpaçay ‘aga’) *Lele diyerdiḥ, aĝa diyerdiḥ. Ğaĝa diyerdiler evelden, ay ĝaĝa gel.* (Boğazköy) // *Babam da yanı aĝam, sevgisi sağda solda az olurdu. O zaman yohluĝidi, ĝedirdi, aylarnan gelmirdi.* (Esenyayla *Akyaka) // *Ğadan alım aĝana ĝētdin mi?* (Polatköy *Arpaçay)

a gede *Feraĝat dur mennen a gede.* (Polatköy *Arpaçay) → **ay gede, ā ede.**

ago *is.* Büyük erkek kardeş. (DS VI, s. 4408*: *Sarıkamış)

ağ (I) *is.* Ak, beyaz. (DS I, s. 77: Kızılçakçak *Arpaçay, Kars köyleri)

ağ (II) *is.* Beyaz bez. (Polatköy *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Ağ yorĝanlara, dōşēhlere iç alırdıḥ da, evelden aĝıydı da.* (Polatköy *Arpaçay) / *Menim dōşeyimin yunu orda ĝalıfdı, bir aĝ yohdu içine ĝoyam.* (Polatköy *Arpaçay)

aĝa (DS I, s. 75*: Kars ve çevresi) → **aĝa -2.**

aĝapbaḥ, aĝappaĝ, aĝappaḥ, aĝappak *is.* Bembeyaz, çok beyaz. (Karakaş; DS I, s.79*: Kızılçakçak *Arpaçay Kars köyleri) *Bu ĝızı ĝördüm*

èledi ağappah, bō ne gözeldi ağapbahdı. Hèc ne güneş vuruf, ne gün deyif èlece ağapbah. (Karakaş)

ağartı *is.* **1.** Süt, yoğurt, ayran v.b. ürünler. (DS I, s. 83: Kızılçakçak *Arpaçay) **1a.** Süt ve süttten yapılan yiyecekler (yoğurt, peynir, kaymak vs.). (Esenyayla *Akyaka; Polatköy *Arpaçay) *Ağartı getir, çalhama yapacam.* (Esenyayla *Akyaka) / *Veyahutda bële sorar, ağartın var mı, yanı yoğurdun var mı?* (Esenyayla *Akyaka) // *Booy filan adamın malı yoh, goyunu yoh, ağartısı yohdu, günah deyil mi ona bir ğırıh ağartı götüsene.* (Polatköy *Arpaçay) **2.** Uzaktan ancak seçilebilen hafif beyazlık, ışık. (Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 83-84: Kızılçakçak *Arpaçay) *Tā uzaħdan bële ağartı gelir. Ğaraltı yoh, ğaraltı ayırdı. Ağartı gelir, yanı ışıh gelir.* (Esenyayla *Akyaka)

ağaş *is. bot.* Ağaç: *Bir ağaş yondun, ğapıda ğaldı. Ğızım ğèt o yongayı topla geti sobaya doldurah.* (Çıplaklı *Selim)

ağca ferik *is.* Bir bar çeşidi. (DS I, s. 86: Kars)

ağıl *is.* [, hağıl] İçerisinde büyükbaş ve küçükbaş hayvanları muhafaza etmek

için yapılmış taşla çevrili üstü açık yer. (Büyükpirveli, Esenyayla *Akyaka; Tepecik *Arpaçay; Çıplaklı *Selim; Porsuklu *Susuz) *Ğoyunun ğoyulduğu yer, ağıl.* (Esenyayla *Akyaka) // *Sağınnan sonra ğuzuyu ğoyuna ğatallar emişir, emişdiħden sonra bir ağıla doldurullar, ğoyun çıħar, ğuzu ağılın içinde ğalar.* (Tepecik *Arpaçay) // *Malımızı ağıla ederdih, gendimiz de bële bir evde durardih.* (Çıplaklı *Selim)

ağır bar *is.* Bir bar çeşidi. (Sırataşlar *Sarıkamış; Cavlak *Selim; DS I, s. 91: Kars) *Tek oyun, ağır bar, koççari, aşırma oyunu vardi. Arħadaşlar tutar hep barabar.* (Sırataşlar *Sarıkamış) // *Ğançal oyunları oynanılırdı, ağır bar ben nevlem.* (Cavlak *Selim)

ağırsa- (*nsz*) Yiyecek kokmaya, bozulmaya yüz tutmak. (Küçükdurduran, Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 82*: Kızılçakçak *Arpaçay) *ağırsamah,* DS I, s. 82*: Kars *ağırsamak*) *Eti ğoyarsansa güneşte ğalarsa, o ağırsıyar.* (Küçükdurduran *Akyaka) // *Ya bu yoğurt ağırsıyır, ğaldırın atın.* (Esenyayla *Akyaka) / *Ğaldıħtan sonra o yanı ğohduħdan sonra tadı deĝişdiħten sonra ağırsamış*

onu galdırrar atallar. (Esenyayla *Akyaka)

ağırsah *is.* **1.** Aksak koyunlardan ibaret sürü: *Sen önden git, ben ağırsahı arhadan getiririm.* (DS I, s. 92: Kızılçakçak *Arpaçay) **2.** [, aḡsah] Aksak, topal: *Ağırsahları diyerler seç, al gèt, ağırsahları seç.* (Küçükdurduran *Akyaka)

ağız *is.* Kenar: *Yoh yoh hemen a bu suyun ağzında da var ebemkömeci.* (Altınbulak *Sarıkamış)

ağızdıḡ *is.* **1.** Ağızlık, sigara takımı. (DS I, s. 96*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **1a.** Ağızlık, sigara ağızlığı: *Menim babamınki gümüşdeniydi ağızdıḡı.* (Çakmak) // *Ağızdıḡım düşmüş al getir bana.* (Çamyazı *Sarıkamış) // *Dede çoḡ cigara içerdı, ağızdıḡ varıydı.* (Bayburt *Selim) **2.** (Göldalı *Arpaçay; DS I, s. 98*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Ağızdıḡ nöyüt tökülene diyerdiḡ.* *Şüşüye göyurduḡ orda, gazyagḡlarını töküirdüḡ.* (Göldalı *Arpaçay) → **ağızlık.**

ağızlıḡ *Ona ḡaz döküyürsün, ona kimisi ağızlıḡ diyer, kimisi zurnik diyer.* (Tozluca *Selim) → **ağızlık.**

ağızlık *is.* [, ağızdıḡ -2, ağızlıḡ] Huni.

(DS I, s. 98: Kars)

ağızucu *zf.* Gönülsüz: *Ağızucu danışıb danışıb gèdir.* (Karakaş)

ağızüstü *zf.* Yüzüstü: *Ağızüstü uzanma yere, ḡaḡ.* (Karakaş)

aḡna- (*nsz*) [, aḡn-] **1.** Hayvanlar toprakta yatıp yuvarlanmak. (DS I, s. 106: Kızılçakçak *Arpaçay) **1a.** At ve eşek toprakta yatıp yuvarlanmak. (Esenyayla *Akyaka; Bacioḡlu, Polatköy *Arpaçay) *At sırtında bindiḡin zaman sırtında terreme olur veya bir arḡı olur, devamlı dıḡarı çıḡdı mı aḡnama yapar. Merkepler de küḡ gördüyü zaman küḡlühlerde aḡnıyılar.* (Bacioḡlu *Arpaçay) // *Filanın atı aḡnadı.* (Esenyayla *Akyaka) / *Eşşehler küḡlükte aḡnıyır.* (Esenyayla *Akyaka)

aḡrıñ alēm, aḡrıñ alem *bsz.* Yalvarma ve yakarmada “senin yerine ben hasta olayım” anlamında kullanılır. (Bayburt *Selim; DS I, s. 110*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘aḡrıñ alēm’) *Tükennen giderdiler almaḡa aḡrıñ alem maḡa bir tula sap ver.* (Bayburt *Selim)

aḡ sakgallı *is.* Muhtar ve köy yönetim kurulu. (DS I, s. 112: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ağtorpah *is.* Badana yapmakta kireç yerine kullanılan bir çeşit beyaz toprak. (DS I, s. 113*: Kızılçakçak *Arpaçay)

ağu *is.* Zehir. (DS I, s. 114: Kars köyleri)

ağuz *is.* 1. Yeni doğurmuş bir hayvandan ilk günlerde sağılan, koyu yapışkan süt, ağız. (Çamyazı, Handere *Sarıkamış; DS I, s. 115: Kars köyleri) *Doğar doğmaz hemen o ağuz olur, éle bir iki saat sonraki bulama olur.* (Çamyazı *Sarıkamış) // *Hē, önde ağuz olur, sonra bulama olur.* (Handere *Sarıkamış) 2. Yeni doğurmuş bir hayvanın ilk sütünden yapılan bir çeşit yiyecek. (Polatköy *Arpaçay; Porsuklu *Susuz; DS I, s. 115-116: Berne *Sarıkamış) *Ġoyun, inek hası olarsa olsun sıfda sağarsan, güzēl süzersen, orya serinnen bir ataşın üsde ġoyarsan, ağız pişerdi, bële keserdiġ, yiyerdiġ.* (Polatköy *Arpaçay) // *Ağız pişirdiġ; gelin, yiġin.* (Porsuklu *Susuz)

aha, aġa e. [, ahan, ahān, ahana, an] 1. İşte, orada, hemen şurada, bu. (DS I, s.121-122: Kars) 1a. İşte: *Aha baġ aha tavuġum diya ġurt yatıf.* (Çakmak) // *Ġıvrım ġıvrım örneġler aha bu desenlere göl diyerdiġ.* (Aslanhane *Akyaka) // *Ahan bizim hayatdar var aha baġ iki tene.* (Büyükpirveli

*Akyaka) // *Aha bizim gençler var. Ahan gencimiz var.* (Akyar *Selim)

ahan, ahān (Boğazköy, Karakaş; (Aslanhane, Büyükpirveli, Küçükaküzüm, Küçükpirveli *Akyaka; Camuşlu *Kağızman; Altınbulak, Aşağısallıpınar *Sarıkamış; Bayburt, Cavlak, Tozluca *Selim; DS I, s. 121-122-123*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Ahan valla ey olardısa rehmet oġuyallar, Allah rehmet élesin diyeller.* (Boğazköy) // *Ahan ordadı ġet onu ġeti.* (Karakaş) // *Ahan bunnan ġalın bir odun elime aldım.* (Camuşlu *Kağızman) // *Ahān dasdarı getir ekmeyin üsdüne ataġ.* (Altınbulak *Sarıkamış) // *Ahan boran çıġdı, içeri gelin.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış) // *Ġedif hızmeker de ġetisem ġaneyahlıların içine olmaz, elin dediġodusu. Ahan ben de ġeldim, ġaldım.* (Bayburt *Selim) // *Şimdi bu amcam vardı, ahan bunun dedesi vardı.* (Cavlak *Selim) // *Ķotana öküzleri ġoşıyerdim, ġediyerdim tarlayı süriyerdim ahan onnan sonra da toġumu ekerdim.* (Tozluca *Selim) → **aha, aġa** **ahana** (DS I, s. 121-123*: Kızılçakçak *Arpaçay, Bayburt *Sarıkamış) → **aha, aġa -1.**

ahbın, aḥbın (DS I, s. 126*: Kars köyleri) → **aḥbun** (I) -1.

aḥbun (I) *is.* [, **ahbın, aḥbın**] **1.** Gübre, fişkı. (DS I, s. 126: Kızılçakçak, Kars ‘ahbun’) **1a.** Ahır gübresi, ahırdaki yaş hayvan dışkısı: *Eldivan giyerih elimize, aḥbun yaperih; gurudor, galaḥ yaperih, götürer sobalarda yandırerih.* (Bayburt *Selim) // *Aḥbunu töhdün mü?* (Porsuklu *Susuz)

aḥbun (II) *is.* Ahır gübresi dökülebilen eve yakın veya bitişik tarlalar: *Şu tarlalar aḥbun, gapıların önünde.* (İsisu *Sarıkamış)

ahca, aḥca *sf.* Oldukça beyaz, akça: *Bu gün ahca bir güvercin tuttum.* (DS I, s. 127: Kars)

aḥçih *is.* Rus kızı: *Aynı aḥçiye benziyersen, Rus’a benziyersen. Bazen öyle diyodular. Ciddiden Rus kızları güzel olerdi.* (Porsuklu *Susuz)

aḥdafa *Hoş gelişsen sevdiğim / Öy daracıḥ, yer de yoḥ. / Dedim gaḥem çay goyom; aḥdafa delih, su da yoḥ. / Dedim gaḥem ḥamur yapem; değirmenin bendi donuf, Allah bilir un da yoḥ.* (Porsuklu *Susuz) (DS I, s. 127: Kızılçakçak *Arpaçay) → **afdaḥa** -1a.

aḥdar- (-i) **1.** Karıştırmak, altüst etmek, çevirmek. (Karacaören; DS I, s. 128: Kars köyleri) *Onu aḥdarın; bir iki tene, iki üş tene bële daş goyin.* (Karacaören) **2.** Aramak, araştırmak, soruşturmak. (Göldalı *Arpaçay; DS I, s. 128: Kızılçakçak *Arpaçay) *Bu avara atı kaç düvel aḥtardın ki tapdın.* (Göldalı *Arpaçay) **3.** Çağırarak: *Aḥmedi aḥdar, buraya gelsin.* (DS I, s. 128: Kızılçakçak *Arpaçay *aḥdarmaḥ, aḥdarmak*)

aḥı *bağ.* **1.** Oysaki: *Aḥı ben sana gitme demiştin.* (DS I, s. 129: Kızılçakçak *Arpaçay) **2.** *ünl.* Oh olsun anlamında kullanılır: *Aḥı iyi oldu, sen misin söz dinlemiyen.* (DS I, s. 129: Kızılçakçak *Arpaçay)

aḥır **1.** *sf.* Son: *Aḥır çerşembe. Navruz Bayramı’na üş gün gala olur.* (Taşdere Arpaçay) **2.** Geçmiş, öncesi. (DS I, 129: Kars)

aḥırlıḥ *is.* [, **aḥırrıḥ, aḥırluḥ**] Hayvan yemliği. (Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 125*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Aḥırlıḥlara saman töh.* (Esenyayla *Akyaka)

aḥırrıḥ *Aḥırda aḥırrıḥ keserdiḥ yanı tahtadan, hayvan orda yiyerdi.* (Büyükpirveli *Akyaka) → **aḥırlıḥ.**

ahır sekisi, ahır sekisi is. Kışın, sıcaklığından faydalanarak oturmak için ahırın bir yanına set halinde yapılan, yüksekçe ve sofa genişliğinde oda: *Oturduğu yer ahır sekisi, çağırdığı padişah türküsü.* (DS I, s. 131: Kars köyleri)

ahıska barı is. Bir bar çeşidi. (Küçükdurduran *Akyaka; DS I, s. 131: Kars) *Filanın düğününe gideh. Ahıska barı oynıya.* (Küçükdurduran *Akyaka)

ahıtma is. Hayvanların alnından burnuna doğru uzanan beyazlık. (DS I, s. 131: Kızılçakçak *Arpaçay)

ahşah Ahşahları geti yani topal koyunları geti. (Esenyayla *Akyaka) → **ağırsah -2.**

ahşamaçan zf. Akşama kadar: *Böyün ele çalışdih, ahşamaçan gалаh yafdi.* (Polatköy *Arpaçay) // *Ahşamaçan bu işi bitirelim, sabaha galmasın.* (Tozluca *Selim)

ahtar- f. Arayıp bulmak. (DS I, s. 128*: Kars)

ahunt is. Acemlerin din adamı, bilgini. (Meydancık *Arpaçay; DS I, s. 135: Kars) *Ahuntlar bele başına goyer, emmama.* (Meydancık *Arpaçay)

ahur is. Hayvanların barındığı yer, ahır, tavla. (Çakmak; Kayaköprü *Akyaka; Tozluca *Selim; DS I, s. 124-125*: Kars köyleri 'ahur') *İndi yihılmış babamın bir ahuru durur. Hepisi uşdu, vëran oldu.* (Çakmak) // *Ahur geniş, komu geniş. Bir yer kesmiş, doğanını da ayırır, güzusunu da ayırır.* (Kayaköprü *Akyaka) // *Malları ahura gapatduh.* (Tozluca *Selim)

ahurluh (Alçılı, Çakmak, Subatan; Sırataşlar *Sarıkamış; DS I, s. 125*: Kars köyleri) *Ahurluğa inek vurdu gırdı.* (Alçılı) // *Bu ahuru vëran etmeyin. Bële üsgehliyiine bahersen men nevlem nasıl, altının döşemesi ahurluğu.* (Çakmak) // *Ahurluğu ey temizleyecaşın, onnan sonra yeni alafını tökecaşın, hayvan temiz yiye.* (Sırataşlar *Sarıkamış) → **ahırluh.**

aj- (nsz) Acıkmak: *Ele ajdım ki eppeh peynir, eppeh, ağız çay getirin.* (Kızıroğlu *Susuz) // *Savahtan çalışdih çalışdih, ajdih.* (Porsuklu *Susuz)

akak is. Cereyan, akıntı. (DS I, s. 137: Kars)

aktafa (DS I, s. 162: Zaim *Sarıkamış) → **afdağa -1.**

aktoprak *is.* Toprak evleri sıvamak için kireç yerine kullanılan beyaz toprak. (DS I, s. 163: Kars)

aķuşğa *is.* Pencere. (Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz) *Aķuşğadan daş geler; ay beri baķ, beri baķ. Aķan gözden yaş geler; ay beri baķ, beri baķ.* (Porsuklu *Susuz)

akuşka *is.* 50x65 cm. çapında küçük pencere. (DS I, s. 164: *Sarıkamış)

al *is.* Hile, tuzak: *Haydin arkadaşlar al oldu bize, Silanın dikenleri gül oldu bize.* (DS I, s. 165-166: Kızılçakçak *Arpaçay)

ala (I) *is. ve sf. 1.* Açık kahverengi, elâ (göz hakkında). (Esenyayla, Küçükdurduran *Akyaka; Meydancık *Arpaçay; DS I, s. 166-167: Kızılçakçak *Arpaçay) *Mavi göz de var, ala göz de var.* (Esenyayla *Akyaka) // *Senin gözün yeşildi, mavidir. Onun gözü ala.* (Küçükdurduran *Akyaka) // *Ala gözlü nazlı dilber, yarımaya verdiğim emehlerim bütün zay oldu gētdi.* (Meydancık *Arpaçay) **2.** İki renkli (hayvanlar için): *Bizim bir ineyimiz var sarı aladı, danası da sarı aladı.* (Polatköy *Arpaçay) // *Ahan bu bir renkdi, bu ala değil.* (Esenyayla

*Akyaka) // *Ala geyun gelmiyif.* (Porsuklu *Susuz)

ala (II) *ünl. 1.* Şaşma, hayret bildirir ünlem. (DS I, s. 170: Kızılçakçak *Arpaçay) **2.** Al, al ya, al sana, al işte anlamlarında. (Karakaş; Polatköy *Arpaçay; DS I, s. 170: Kızılçakçak *Arpaçay) *Ala bunu götü dalana as.* (Karakaş) // *Senin yoķdu, ala bu senin olsun.* (Polatköy *Arpaçay) // *Kalemini buldum, ala bir daha kaybetme.* (DS I, s. 170: Kızılçakçak *Arpaçay)

alabalık *is. zool.* Eti beyaz ve lezzetli, az kılçıklı, kırmızı ve siyah benekli sazan cinsinden tatlısu balığı. (Göldalı *Arpaçay; Çamyazı *Sarıkamış; DS I, s. 172: Kars ve çevresi) *Ben sana ğurban öz Terekeme / Minbir çeşit çiçeħlidi yaylağı / Senger Tepe, Kısır Dağı, Göy Dağı / Gölünnen tutallar alabalığı.* (Göldalı *Arpaçay) // *Yeke alabalıķ buranın, biz de pek başģa balıķ olmaz.* (Çamyazı *Sarıkamış)

alabaş *is. 1.* Başı benekli hayvan. (DS I, s. 173: Kars köyleri) **1a.** Başı benekli köpek. (Subatan; Porsuklu *Susuz) *Başı benekli, gerisi de başģa bir renk. Bu özellikle itlerde olur, atlarda da var. Alabaş it için.* (Subatan) // *Alabaş alabaş diyerdiler, gelerdi it.* (Porsuklu *Susuz)

alabula *zf.* Bulanık, biçimsiz, başka şekilde: *Gözlerim alabula görmeğe başladı.* (DS I, s. 174: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

alacalıh (DS I, s. 177*: Kars) → **alacalık**.

alacalıh düş- *bf.* [, **alaca tüş-**] İlkbaharda karlar erimeye başlayınca, yer yer toprak görünmek. (Porsuklu *Susuz; DS I, s. 177*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Yere alacalıh düşdü, bahar geler.* (Porsuklu *Susuz)

alacalık is. [, **alacalıh**] İlkbaharda karların eriyerek, tarlaların biraz kar, biraz toprak görünen yerleri. (DS I, s. 177: Kars)

alaca tüş- (Esenyayla, Küçükdurduran *Akyaka) *Alaca tüşdü, yaz gelif. İlkbahar geler, alaca tüşer.* (Esenyayla *Akyaka) // *Ğar beyaz siyah olur ya. Alaca tüşdü, yere alaca tüşdü.* (Küçükdurduran *Akyaka) → **alacalıh düş-**.

alaçalpoy is. İlkbaharda, karın erimeye ve yer yer toprağın görünmeye başladığı zaman: *Alaçalpoy hē, yazbaşı oldu alaçalpoy, açılacaḥ her tarafyani bi gaç güne açılar.* (Göldalı *Arpaçay) // *Alaçalpoyda ilk defa bizim tarla*

açıldı. (DS I, s. 180: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

alaçay is. Düğün günü gelin almaya gidildiği zaman düğün sahibine verilen çay. (Karakaş; Büyükpirveli *Akyaka) *Aşlının ğaynatasına alaçay verdiḥ.* (Karakaş)

alaçlıh *zf.* Yarı çıplak, çıplak: *Cıbil cıbil, alaçlıh ortalıḥda niye dolaşırsan.* (Karakaş) // *Bō uşağa baḥ, alaçlıh gezer.* (Porsuklu *Susuz)

alaf is. 1. Hayvanların kışlık yiyeceği, saman, ot, mısır sapı v.b.: *Bu yıl alaf bol, sığırlar semiz olur.* (DS I, s. 183-184: Kızılçakçak *Arpaçay, *Sarıkamış, Kars). **1a.** Hayvanların kışlık yiyeceği, saman, ot. (Subatan; Polatköy *Arpaçay; Handere, Sırataşlar *Sarıkamış; Cavlak *Selim) *Bu sene kıtlıḥ geldi, hayvan alafı çoḥ zor temin edecēz.* (Subatan) // *Malına alaf aldın mı?* (Polatköy *Arpaçay) // *Ğapıyı kilitledim dedim mallar oruc tutsunlar vermiyecem alaf.* (Camuşlu *Kağızman) // *Hayvanların alafı biter, paraynan alerıḥ hepsini, da burda alaf bitdi mi zor oler.* (Handere *Sarıkamış) // *Aḥurluğu temiz payla hayvanlara alaf verecez.* (Sırataşlar *Sarıkamış) // *Nenenin birinin alafı azalmıḥ, o zaman yiyecaḥ, hayvanlarına yiyecaḥ bulmaḥ*

için nene keçileri yeyleye çıharmış.
(Cavlak *Selim) // *Ahırda hayvanlara*
alaf vermişsen. (Akören *Sarıkamış)

alafdar is. Hayvan yemi satıcısı:
Alafdarlar bu sene alafları çoğ bahalı
satıyorlar. (Subatan)

alafı- (-i) Hayvana yem, kuru ot,
saman vermek, yemlemek: *İnehleri*
alafıladım, geldim ay oğul. (Subatan) //
Atı alafıladın mı, malları alafıladın mı?
O koyunları alafıladın mı yani yemini
verdin mi? (Esenyayla *Akyaka) // *Ben*
koyunları alafılamaya gidiyorum. (DS I,
s. 185: Kızılçakçak *Arpaçay Kars
köyleri)

alaftar Her çeşit hububat satıcısı,
zahireci. (DS I, s. 185*: *Sarıkamış)

alah is. bot. Tarladaki bitkiler: *Bu yıl*
tarlayı alah kaplamış. (DS I, s. 188:
Kızılçakçak *Arpaçay)

ala karga is. zool. Saksagan. (DS I, s.
176-177*: Kars ve köyleri)

alamuyon is. Alüminyum: *pilavı*
süzdüğümüz kevgir, onun bakırı da var,
alamuyonu da var. (Subatan) // *O da*
gene alamuyon, bakır her neyse o
zamanın. (Esenyayla *Akyaka)

alaşa is. 1. Beygir, erkek at, iğdiş
olmıyan huysuz at. (DS I, s. 199: İrişli,
Bayburt *Sarıkamış) 1a. Ufak tefek,

huysuz, güçsüz, erkek at: *Bu alaşayı*
govala getsin; çekmiyor, gücü
yetmiyor. (Porsuklu *Susuz)

alav is. Alev: *Yüreğim alav alav yandı.*
Alav almış, yaner. (Subatan) // *Ekmeği*
de tendir söndühdən sonra, alavı
malavı pittihden sonra, ondan sonra
etmeğ pişirerler. (Esenyayla *Akyaka)

alaz is. Alev: *Ocağı alazlayıver.* (DS I,
s. 205: Kızılçakçak *Arpaçay)

alazda- f. Alevlenmek, yanmak,
ateşlemek. (DS I, s. 205: Kızılçakçak
*Arpaçay)

alazdan- (nsz) [, **alazlan-** -1]
Alevlenmek, yanmak (DS I, s. 206:
Kızılçakçak *Arpaçay)

alazla- (-i) 1. Kesilip, tüyleri yonulmuş
kümes hayvanlarının kalan ince
tüylerini ateşe tutup yakmak. (Alçılı;
Bacıoğlu, Polatköy *Arpaçay;
Porsuklu *Susuz) *Tandırı galadım,*
gazları ütöleyecem. Tıyunu almışım,
alazlayacayıh et temize çıhsın. (Alçılı)
// *İndi bah orda tavuğ kesmiş,*
alazlayacağlar bah. (Küçükdurduran
*Akyaka) // *Bir beçe kesdin, pehledin,*
tüpün yohdusa mecbur ataşda
alazlıyacağsan. (Polatköy *Arpaçay)
2. Kuvvetli ateş nedeniyle az yakmak:

Ataş çoh güriydü, epbeyi hep alazladın. (Porsuklu *Susuz)

alazlan- 1. *Bir küfleyi paçavrayı gapat şey etmesin alazlanmasın tandır.* (Sırataşlar *Sarıkamış) → **alazdan-** 2. *Alevde hafifce yanmak: Tendire yakın durarsan gaşın alazlanar, saçın alazlanabilir.* (Esenyayla *Akyaka)

alçal- (nsz) *Azalmak: Su alçalıf. Su ilkbaharın şey oler ya yağmur yağır, gar eriyer, şey oler ya işde o zaman diyersen su gaşdı, su alçalıf azalıf yani ha.* (Porsuklu *Susuz)

alçı is. *Aşık kemiğinin dikine bir yüzü.* (Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu *Arpaçay; DS I, s. 209: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kızılçakçak *Arpaçay, Kars) *O çuhur tarafını alçı getirerse aşığı alçı getirersen sennen iki aşığ alacam.* (Esenyayla *Akyaka) // *Aşığ oyunu oynallar, aşığın dört yönü var, alçı durdu mu işde aşığım alçı geldi, o adam kazanıyor.* (Bacıoğlu *Arpaçay)

aldil is. *Kurnazlık, hile: Bizi aldilnen göttüler, orda döydü, yola saldılar.* (Esenyayla *Akyaka) // *Meni çarmıha çehseler söylemezdim aldilnen gandırıldılar.* (Göldalı *Arpaçay) // *Beni aldille söyletti, yoksa söylemezdim.*

(DS I, s. 210: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

alıfatma (I) is. *Ateşli, öldürücü hastalık.* (DS I, s. 216: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

alıfatma (II) is. *Tahıl içindeki yabancı maddeler.* (DS I, s. 216: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

alıhlat- f. *Kuvvetle vurmak.* (DS I, s. 216: Bayburt *Sarıkamış)

alınç is. *Öğle ile ikindi arasındaki ikinci kez sağılma, sağın: Goyun alınca geldi.* (Porsuklu *Susuz)

alınça is. *bot.* *Taze siyah erik.* (DS I, s. 219: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

alısın is. *bot.* *Tarlada ekine zarar veren yabancı otlar.* (Göldalı, Polatköy *Arpaçay; DS I, s. 220: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Ehdi, annesi hesdeydi, bahamadı, hep alısın basıf.* (Polatköy *Arpaçay) / *Böy bu bosdanı niye bele elliıysen, alısın bitif.* (Polatköy *Arpaçay) *Bu tahılın samanı ey olar, hep alısınlıdı.* (Göldalı *Arpaçay)

alış- (nsz) *Tutuşmak, yanmaya başlamak: Söviyi yahşı galamıyıfdı, hele teze tutuşuf, alışır.* (Polatköy *Arpaçay) // *Soba alışadursun, gel iki lâf edelim.* (DS I, s. 220: Kars köyleri alışmak, DS I, s. 220-221*:

Kızılçakçak *Arpaçay, alışmağ)

alışkan *is.* Kibrit. (DS I, s. 220*: Kars köyleri)

alışma *is.* ‘koyun, sığır v.b. alıp ortaklaşa kesme, ortaklaşma: (DS I, s. 220: Kars çevresi *Sen de alışmaya girer misin?*’) ■ **alışma et-, alışma yap-** *bf.* Paylaşmak, bölüştürmek, ortaklaşa kesmek: İlkbaharda *adam bu hayvanı keser alışma eder, sonbaharda, onbirinci ayda öder o parayı. Ya ineyi kesdi alışma yapıdık.* (Subatan)

alıştır- *(-i)* Tutuşturmak: *Alıştır onu, o sobuyu alıştır, tutuştur.* (Esenyayla *Akyaka)

alkış vur- *bf.* Alkışlamak: *Gelin ata bindikten sonra, davul yoh, herhangi bi şesi yoh, o anda alkış vuruyolar.* (Tozluca *Selim)

Allah vekili *bsz.* Allah için: *Allah vekili senede belki iki bin kerem diyirim, unutmirim.* (Yalınkaya) // *Bu gıyratlı adamdı Allah vekili çol çocuğunu sahlamıya çalışır.* (Taşdere Arpaçay)

allan- *(nsz)* Ham meyve yarı kırmızılaşmak: *alma allanıp.* (Karakaş)

alma *is.* Elma. (Çakmak; Boyalı *Sarıkamış; Bayburt *Selim; DS I, s. 226: Kızılçakçak *Arpaçay) *Maa alma*

geti, armud geti, he oğluma sımarliyerdim. (Çakmak) // *Ğırmızı alma yemir Güllü.* (Karacaören) // *Niye yemer, at alma da yiyer.* (Boyalı *Sarıkamış) // *Aha araba geldi, çerçi geldi, alma getirif sater, get al.* (Bayburt *Selim)

almuğarı *is. bot.* Bir çeşit erik. (DS I, s. 228: *Kağızman)

aloruh *is. bot.* Otların üzerinde görülen, yeşil, vişneye benzer bir çeşit bitki. (DS I, s. 229: Cola *Çıldır)

aloy (I) *is.* Pullukla bir günde sürülen tarla. (DS I, s. 229: Kars)

aloy (II) *is.* Alev, ateş: *Bunu götür, tendirde, tendirin aloyunda alazla.* (Subatan)

aloylan- *(nsz) mec.* Kızmak, öfkelenmek: *Adam çoğ hırslanır, sinirlenmiş, ne aloylanisen otur yerinde.* (Subatan)

alt *is.* Ahırda hayvanın durduğu, yattığı yer. (Boğazköy; Aslanhane, Kayaköprü *Akyaka; Tozluca *Selim; Porsuklu *Susuz) *Gëtdim hayvanların altını sıyırdım güzel mazgala, mazgaldan da ahan doldurdum götdüm dışarıya boşaltım.* (Aslanhane *Akyaka) // *Ğaz altı süpürür, mal altı süpürür, gapı süpürür yanı onnarı ele*

güzel ki her şeyi süpürür. (Kayaköprü *Akyaka) // Hayvanın altını gayırdım, temizledim. (Tozluca *Selim)

alt ağacı *is.* Öküz arabasında öküzlerin boyunlarına takılan birlikte çalışmalarını sağlayan düzeneğin (boyunduruğun) altındaki ağaç parçası. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz) *boyunduruğun alt ağacı çatdıyıf. (Porsuklu *Susuz)*

altala- *(-i)* Yenmek, sindirmek: *Sen onu altalıyamazsın. (DS I, s. 229*: Kızılçakçak *Arpaçay)*

altın heli *is.* Yıldız boya. (Göldalı *Arpaçay; DS I, s. 231: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Altın heli ak sikke, bilmem kaç yüz de gümüşüm ola. (Göldalı *Arpaçay)*

aluça *is. bot.* Bir çeşit erik. (Subatan, Ocaklı; DS I, s. 233: Kars ve çevresi) *He o da erik. Sarı erig var, gara erig var, aluçası var. (Ocaklı) // Bizim ağaşlar çoğ aluç verdi bu sene. (Subatan)*

alver *is.* Alışveriş: *Babamgilinkiler Çıldır'dan gelerdiler, bu gece galarıldılar, savahnan Ğars'a giderdiler, alverlerini éderdiler. (Çakmak)*

amba *bağ.* Ama. (DS I, s. 237: Zarşat)

an *Urusya'nın biz sinoruğ, an bèle dağa çıherih' ora Urus'un yeri bura da bizim babamgilin sinorlar. (Çakmak) // An bura böyüh, çoğ varsa bir tene goyarsın yohusam on dağarın yere iki tene goyarsın çekil. (Yalınkaya) → aha, aha.*

añ- (DS I, s. 106-107*: Zarşat) → **ağna- 1.**

anac (I) *Yaban hayvana, köpeye vermez yavrusunu anac; ama o ana dediğimiz toydur. Doğar, büyüdür, biraşır artıh. (Subatan) → anaç (I) -1a.*

anac (II) *Filan adam anacdır, anacdır õ. Kendini yetiştirmiş, sorumluluğunu bilen. (Subatan) // Yaşlı adamlara veyahut kurnaz adamlara çoğ anac adamdı, yanı yaşlıdı. (Esenyayla *Akyaka) → anaç (II).*

anaç (I) *is. 1.* Analaşmış, çok yavru doğurmuş, yaşlanmış, kümes hayvanı, kuş ve evcil memeli hayvan. (DS I, s. 245: Kızılçakçak *Arpaçay) **1a. [anac (I)]** Analaşmış, çok yavru doğurmuş, yaşlanmış kümes hayvanı, güvercin ve koyun: *Ahan bizim bir anaç gayboldu. Eye o anacı bul geti. (Bayburt *Selim) // O anaçları geti, üç beş dene anaç goyun var, onları al gel. (Esenyayla *Akyaka) // Bizim ki guyruğlu davar.*

Anaç davar. Ğısırları daha erken sağırdılar. (Karakurt *Sarıkamış)

anaç (II) *is. mec.* [, **anac** (II)] Kurnaz, tecrübeli, bilgili. (Subatan; Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 246: Kızılçakçak *Arpaçay, Kars ve çevresi) *Bu anaçdı yanı bilgilidi, yetişkindi. Bu anac adamdı bundan kendini gölla. (Esenyayla *Akyaka)*

ana halı *is.* Kadınlarda aybaşı, âdet, kirlenme. (DS I, s. 249: Karapapaklar)

anaço *ünl.* ‘Anneciğim’ anlamında kız çocuklarına kullanılan sevgi sözü, seslenme sözü: *Anaço, o ğazı beşe et. Rehmetdiñ Ğozo hala diyerdi anaço. (Porsuklu *Susuz)*

analıh (Subatan; Esenyayla *Akyaka; Boyalı, Handere *Sarıkamış; DS I, s. 249-250*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Annesi vefat eder, analıh getirir. Babası evlenir, analıh getirir. (Subatan) // Analıh da baban, annen öler evlenerse ona analıh diyilir. Sena analıh getirir. (Esenyayla *Akyaka) // Analıgım bayılırdı. (Çilehane *Kağızman) // Anamız biz çocuğuduğ anamız vefat etdi, iki kardeşim bi biz ğaldıh yetim. Esgi devran analıgımız heşdat vermedi. (Boyalı *Sarıkamış) //*

O senin anan deyil analıh, öz anan deyil. (Handere *Sarıkamış) → analık.

analık *is.* [, **analıh**] Üvey anne. (DS I, s. 249-250: Kars köyleri)

anarı *zf.* [, **añrı**] Öteye, öte tarafa, öte. (Demirkent, Küçükaküzüm *Akyaka; Gönülalan, Meydancık *Arpaçay; Bayburt *Selim; DS I, s. 252: Kızılçakçak *Arpaçay, Zellice, *Sarıkamış) *Anarı ğit. (Demirkent *Akyaka) // Ğet anarı diyer burnunnan ğelsin aħşam yiyersen. (Küçükaküzüm *Akyaka) // Anarı da durersen, beri de durersen iki yüzlülük yaparsen. (Gönülalan *Arpaçay) // E birbirinnen neye çiteşer ğed oyan, angırı ğet. (Meydancık *Arpaçay) // Anarı ğet benden uzak ğet. (Bayburt *Selim) // Anarı dur. (DS I, s. 252: Kızılçakçak *Arpaçay, Zellice, *Sarıkamış)*

ancah *zf.* Ancak. (Altınbulak *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz; DS I, s. 254*: Kars) *Heriğın çumbuzlarına beş diş vurduğ ancah hasılandı. (Altınbulak *Sarıkamış)*

anda *zf.* O zaman: *Anda ben burdayım, geldim. (Alçılı) // Gelin ata bindikten sonra, davul yoğ, herhangi bi şesi yoğ, o anda alkış vuruyolar. (Tozluca *Selim)*

andır *is.* Sahipsiz mal, ölüden kalan eşya. (genellikle beddua yerine kullanılır.) (Tozluca *Selim; DS I, s. 258-259*: Kızılçakçak *Arpaçay ‘ölüden kalan eşya, sahipsiz kalan eşya, soyka’) *Çoh iş yaptım, yoruludum. Miras galsın, bu andır çoh, bu iş bitmeyir. Bunaldım, usandım.* (Tozluca *Selim) ■ **andır gal-, andıra gal-** (DS I, s. 260*: Kızılçakçak *Arpaçay) → **andır kal-** .

andıra kal- (DS I, s. 260*: Kars köyleri) → **andır kal-**.

andır kal- bf. [, andır gal-, andıra gal-, andıra kal-] Miras kalmak, ölüden artakalmak (ilenç olarak kullanılır): *Andır kalsın senin verdiğin ekmek.* (DS I, s. 260: Kars köyleri)

angariya *is.* Angarya, ücretsiz ve isteksiz gördürülen iş. (DS I, s. 264*: Kars)

angut, aṅgut *is. zool.* Ördekten daha iri, kiremit renkli, bir kuş, angıt. (Subatan; Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 265*: Kızılçakçak *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kars köyleri) *Felan teyzenin tavuḡ yavrularını angut götürmüş.* (Subatan) // *Var, angut var. O sularda felan da var, ordalar,*

sarışın, onlara angut diyerih. (Esenyayla *Akyaka)

anıḡ *is. 1.* Yemeğe sonradan dökülen kızdırılmış yağ ve soğan. (DS I, s. 268*: Kızılçakçak, Şahnalar *Arpaçay)

1a. Çorbaya sonradan konulan kızdırılmış yağ ve soğan: *Çorbiya anıḡ, anıḡsız olur mi, anıḡını vēr.* (Handere *Sarıkamış) ■ **anıḡ ver-** *bf.* Çorbaya biber ve soğanla kavrulmuş kızgın yağ dökmek: *Çorbiya anıḡ, anıḡsız olur mi, anıḡını vēr.* (Handere *Sarıkamış) // *Çorbaya anıḡ verdin mi?* (DS I, s. 268: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

annaḡ *is.* Anlayış, bellek, zekâ. (Esenyayla *Akyaka; Polatköy *Arpaçay; DS I, s. 275*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Merfetinde, yani merfet de diyilir, annaḡında bunun annayışı annaḡı çoḡdu. Annayışı çoḡdu anlayışlı bi insandı hē.* (Esenyayla *Akyaka) // *Men Berfin’i buyurdum gêtmedi, bir iş görmedi. Diyerem annaḡı yoh, merfeti yoh.* (Polatköy *Arpaçay)

añrı *Bunu apar, götüginen. An nolar men galdırabilmirem, an bunu apar, añrı götür nolar.* (Polatköy *Arpaçay) → **anarı.**

anurlu is. Kibirli: *Çoh anurludu, tenezül étmer gonusmaya.* (Porsuklu *Susuz)

apar- (-i) [, **abar-**] Götürmek, alıp götürmek. (Subatan; Esenyayla *Akyaka; Polatköy *Arpaçay; DS I, 284-285: Zarşat, *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kars aparmak, DS I, 285*: Kızılçakçak *Arpaçay aparmak) *E, o dirgeni apar.* (Subatan) // *Bu çocuğu yanında apar.* (Esenyayla *Akyaka) / *Bunu apar, apar, götü o adama ver.* (Esenyayla *Akyaka) // *Bunu apar, götüğinen. An nolar men galdırabilmirem, an bunu apar, añrı götür nolar.* (Polatköy *Arpaçay)

apart- f. Götürmek. (DS I, s. 285: Kızılçakçak *Arpaçay)

Araf öz. is. Arap. (DS I, s. 293: Zarşat)

arafalıh Bayramın birinci günü esgiden burda çocuğlar ödül almağ için gezerdiler arafalıh. Oğul çocuğları bi şeler almağ, toplamağ için üş beş çocuğ arafalıh gezerler. (Subatan) → **arafalık.**

arafalık is. [, **arafalıh**] Çocukların dinî bayramlardan bir gün evvel evlerden topladıkları çerez. (DS I, s. 293: Kars)

arah is. İçki, rakı. (DS I, s. 293*: Kars ve köyleri)

aralıh is. 1. Oda kapılarının açıldığı genişçe yer, sofa: *Toflanıf, aralıhda oturerih.* (Porsuklu *Susuz) 2. (Subatan; Taşdere Arpaçay) *Tarlanın aralığını muhdar gullanmış, ekmiş yani benim hududuma geçmiş.* (Subatan) → **aralık.**

aralık is. [, **aralıh -2**] İki tarla arası, ekin arası. (DS I, s. 297: Kars köyleri)

aran is. 1. Ova, kuytu, sıcak yer, kışlak: *Yaz arandan, güz yayladan göç olur.* (DS I, s. 298: Kızılçakçak, *Arpaçay) 2. Yayla. (DS I, s. 298: Zarşat)

arav is. Çamaşırdan çıkan ilk kirli, sabunlu su: *Aravı yere töhme, götü ahıra töh.* (Porsuklu *Susuz)

araz is. Soğuk. (DS I, s. 301: *Arpaçay)

araziye is. Toprak, arazi. (DS I, s. 301: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

arddan sürme zf. Tümünü, hepsini. *Geldi hırhız geldi, mesela oğru geldi, arddan sürme aldı götürdü hepsini.* (Göldalı *Arpaçay) // *Oğrular göyünü arddan sürme götürür.* (DS I, s. 304: İrişli, Bayburt)

argaç is. [, **arğaç, arhaç**] Dokumalarda çözgü üzerine enliliğine

atılan ip. (DS I, s. 308-309: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

arğaç *Halıyı berkiderdiñ, aralarına ipliñ geçerdi arğaç.* (Aslanhane *Akyaka) → **argaç**.

arhaç *Arhacı çekerdiñ, kirkiten vurerdiñ.* (Çakmak) / *Bir sıra arhac çeker, beñe örneñ goyderdiñ.* (Çakmak) // *Arhaç keşdiñçen onu yuñarı galdırerdi.* (Bayburt *Selim) → **argaç**.

arhaç, arhaç is. 1. Davarların açıkta toplu olarak yattıkları yer, düz dağ sırtları. (DS I, s. 309*: Kızılçakçak, *Arpaçay, Kars köyleri) **1a.** Davar yatağı; yazın küçükbaş hayvanların gece toplu olarak yatırıldığı dağ sırtları. (Porsuklu *Susuz) ■ **arhaca çek-** *bf.* Davarları yatacağı yere toplamak: *Hayvan doyduñdan sonra çoban o goyunu arhaca çeker, orda yatar sabaha ğadar.* (Subatan)

arhala- *(-i) [, arkala-]* Sırtına almak, sırtlamak. (Handere *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Bizim oğlanlar aldıñı zaman diyirim ola sırtı ağıır, beli ağıır, altına eder, arhalama diyirim.* (Handere *Sarıkamış)

arhalıñ is. Dize kadar inen, kollu, önü uçuca bitişen dik ve kapalı yakalı hırka. (Çakmak, Subatan; Küçükaküzüm

*Akyaka; Darboğaz *Selim; DS I, s. 312: Kızılçakçak *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Menim dedem ölene ğertden arhalıñ giyerdi, ğara arhalıñ.* (Çakmak) // *Arhalıñ önü düğmesiz, ğolu yoh, yelek gibi ama üzeri ğümüştən süslenmiş giysi.* (Subatan) // *En fazla o zaman arhalıñıydı.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Onnan evel de yapıncı varıydı. Yapıncıdan sonra arhalıñ.* (Darboğaz *Selim)

arheyin sf. Rahat, kaygısız: *Ne arheyin adamsan.* (Boğazköy)

arheyinnen- *(nsz)* Rahatlamak: *patos geldi, patosnan sonra da döyerbiçer geldi, daha da ey oldu valla, elimiz daha arheyinnendi.* (Boğazköy)

arıñ (Esenyayla, Küçükaküzüm *Akyaka; DS I, s. 316-317*: Kızılçakçak *Arpaçay, Kars ve köyleri) *Filan adam filan mal arıñdı, filan insan arıñdı, ğaburğaları sayılır.* (Esenyayla *Akyaka) // *Éledi diyer arıñdı ki diyifsen ki ne yiyif, ne içif. Dünyayı yiyif hele arıñ.* (Küçükaküzüm *Akyaka) → **arık**.

arıñla- (Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu *Arpaçay; DS I, s. 317*: Kızılçakçak *Arpaçay Kars köyleri) *Yemiyip*

içmiyip arıhlıyır. (Esenyayla *Akyaka)
// *Ya adam gelmiş eme adam éle olmuş
bir deri bir kemih, arıhlamış.* (Bacıoğlu
*Arpaçay) → **arıkla-**.

arık *is.* [, **arıh**] Zayıf, cılız, sıksa. (DS
I, s. 316: *Sarıkamış, Kars ve çevresi)

arık- (DS I, s. 317*: Kızılçakçak
*Arpaçay) → **arıkla-**.

arıkla- (*nsz*) [, **arıhla-**, **arık-**]
Zayıflamak. (DS I, s. 317: Zellige)

arın- (*nsz*) 1. İçini temizlemek, kötü
huylardan kurtulmak. (Esenyayla
Akyaka; DS I, s. 322: Kızılçakçak
*Arpaçay) *O kötülüğden arınmış yanı
temize çıkmış, artıh daha onnan
gonuşabilersen.* (Esenyayla *Akyaka)

2. Arlanmak, utanmak. (DS I, s. 321-
322: Kızılçakçak *Arpaçay)

arğa *is.* Arka, sırt: *Arğama gel, seni
arğama seni suyu geçirir o tarafa.*
(Tozluca *Selim)

arğala- *Yoruldu mu hemen sırtına al,
arğala.* (Cavlak *Selim) → **arğala-**.

armıd *is. bot.* Armut. (DS I, s. 328:
Zarşat)

arpala- (-i) Yemlemek: *Önce vasıta,
arava, tahısı, kamyon az olduğu
dönemlerde bu ulaşım atla yapılırdı.
Bu da gidejeyi menziline ulaşabilmesi*

için onu gejededen gağar arpalarsın.
(Subatan)

arpalama *is.* Çok arpa yemekten ileri
gelen bir hayvan hastalığı. (DS I, s.
330-331: Kars)

arr, arrik *ünl.* Şaşma bildirir ünlem.
(Göldalı *Arpaçay; DS I, s. 331: İrişli,
Bayburt *Sarıkamış) *O, bizim burda
lallarda olur. Dili dönmir arr hayret
ettiği bir şeye.* (Göldalı *Arpaçay)

artıh *is.* Üstün, kıymetli. *Sen kimnen
artıhsan?* (Porsuklu *Susuz) *Sen
onnan artıhsan mı? Gırılarsa gırılın
senden artıhdı mı? Senin onnan neyin
artıhdı, sen onnan üsdünsen mi, sen
onnan giymetlisen mi?* (Porsuklu
*Susuz)

artıh diş 1. *At olgunlaştıhdan sonra
artıh dişi çıhar.* (Subatan) → **artık diş.**

2. İnsanda (yirmi yaşından önce) asıl
dişlerin yanında çıkan, düzgün
olmayan fazla diş: *Nenem derdi ki
bunun gağa öyle güçlü ki yannan artıh
diş çıkıyor. Bunun gafası çok güçlü
de artıh dişi çıkmış.* (Subatan)

artıhla- (Esenyayla *Akyaka; DS I, s.
335*: Kızılçakçak *Arpaçay Kars ve
köyleri) *Onu tamamıyla yiyersense
tamam, yemedinse artıhıladın.*
(Esenyayla *Akyaka) → **artıkla-**.

artıhlama *is.* Artıklama, bir şeyin bir kısmını yiyip geri kalanını bırakma: *Yarisını yedi yarısı ğaldı artıhlama.* (Subatan)

artık diş *is.* [, **artıh diş -1**] Atlarda çıkan ve yem yemelerine engel olan fazla diş. (DS I, s. 334: Kars)

artıkla- (*nsz*) [, **artıhla-**] Yemekte artık bırakmak. (DS I, s. 335: Kars)

artıklavı *is.* Fazla. (DS I, s. 334-335*: Kars)

artımlı *is.* Coğalan, fazlalaşan, bereketli (pirinç, fasulye, nohut, mercimek, buğda, arpa v.b. hakkında). (Subatan; Porsuklu *Susuz; DS I, s. 333*: Kars) *Muħdarın arpaları çoħ artımlı, bir arabaya yüz teneke veriyor.* (Subatan) // *Bu pirinç artımlıdı, bir oyuç atersen bir tencere oler.* (Porsuklu *Susuz)

arvad *Orda yığılıf hele arvaddar, yığılıf modmodu yapeller.* (Bayburt *Selim) → **arvat-1**.

arvat *is.* [, **arvad**] **1.** Kadın, avrat. (DS I, s. 337: Kızılçakçak *Arpaçay) **2.** Eş, zevce, karı. (Meydancık *Arpaçay; DS I, s. 337-338: Kızılçakçak *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Geti bir çoravımı çite ver mana arvat, men*

geynif gidecem. (Meydancık *Arpaçay)

arzula- (-i) Özlemek: *Mesele seni görmeyi arzuladım, geldim gördüm.* (Esenyayla *Akyaka) // *Geş geldin arzuladım seni. Ya arzuladım ben seni, çoħ özledim. Biz seni arzuladıħ, sen bizi arzuladun mı?* (Tozluca *Selim)

arzuman *is.* İstek, şiddetli istek. (Polatköy *Arpaçay; Küçükdurduran *Akyaka; DS I, s. 338: Kızılçakçak *Arpaçay / Kars) *Bunun arzumanı her pi şeyde ğaldı, pi şesi yoħdu vay gününe, yazıħ, fağır.* (Polatköy *Arpaçay) // *Bi şeyi beğendin, alamadın. Arzumanım onda ğaldı ya, alamadım.* (Küçükdurduran *Akyaka)

asda *is.* Yavaş, ağır. (DS I, s. 341: Selim, Bayburt *Sarıkamış)

asdana *is.* Eşik. (Büyükpirveli, Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 341: Kızılçakçak *Arpaçay) *Bizim ğapının asdanasını mermer yapıdıracıħ.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Bu asdanadan addadım veyaħutda asdanada oturma tehlikedi.* (Esenyayla *Akyaka)

aş *is.* **1.** Pirinç Pilâvı: *Yaşlı bir hacı var, eye aş getirin. Aş geldi pilav üstü et.* (Boğazköy) **2.** Çorba. (Subatan;

Büyükpirveli, Küçükdurduran
*Akyaka; DS I, s. 348: İrişli
*Sarıkamış) *Bizde mesele çorbaya aş
diyerler, aş pişirerih.* (Küçükdurduran
*Akyaka)

aşbaz is. Aşçı: *E aşbazı çağırın, kim
güzel yemeh yapır.* (Bacıoğlu
*Arpaçay) // *Yemeği de bir aşbaz
menim gibi bir nene pişirer düşürer.*
(Tomarlı *Arpaçay) *Aşbaz getirirdi,
eyi yemeh yapan aşbazlar getirirdi.*
(Bozyiğit *Arpaçay)

aşgana is. [, **aşlık**] 1. Mutfak. (DS I, s.
351-352*: Kars ‘aşgana’) 1a. [, **aşhana**] İçinde tandır bulunan, yemek
pişirilen, kiler olarak da kullanılan
dam. (Esenyayla *Akyaka; Karaorgan
*Sarıkamış; Bayburt *Selim) *O
aşganada evelden soba nerdeydi,
yohluh varıdı.* (Esenyayla *Akyaka) //
*Omuzluğum şimdi gene var. Ben o gün
aşgana da buldum.* (Bayburt *Selim) //
*Mereg olsun, ev olsun, aşgana olsun
kontsuz olmaz.* (Karaorgan *Sarıkamış)

aşhana Tüm yemekler, ekmekler, tüm
şeyler orda pişerdi, aşhanada.
(Subatan) → **aşgana -1a.**

aşır aşı is. [, **aşra**] Aşure. (Subatan; DS
I, s. 355*: Kars köyleri) *Aşır aşı
meherremlihte yaparız, burda*

*muherremliħ asıl Kafkasya'dan
gelmedir.* (Subatan)

aşırıl- (-e) Geçirilmek: *Hayvanların
beline aşırılıf.* (Küçükaküzüm
*Akyaka)

aşırma (I) is. 1. Pantolon askısı. (DS I,
s. 356: Kars) 2. Boyuna asılan fişeklik.
(DS I, s. 356: Kars)

aşırma (II) is. [, **aşıتما**] Bar denilen
millî bir oyun. (Sırataşlar *Sarıkamış;
DS I, s. 356: Kars) *Tek oyun, ağır bar,
koççari, aşırma oyunu vardı.
Arhadaşlar tutar hep barabar.*
(Sırataşlar *Sarıkamış)

aşıتما (DS I, s. 356*: Kars) → **aşırma**
(II).

aşkar is. Ilık su. (DS I, s. 358:
*Sarıkamış)

aşlık (DS I, s. 351-352*: Zarşat
*Arpaçay) → **aşgana -1.**

aşma is. [, **açma**] Kayısının çekirdeği
çıkartılıp açılarak kurutulmuşu.
(Subatan; Esenyayla *Akyaka; Göldalı
*Arpaçay; DS I, s. 361: *Kızılçakçak
*Arpaçay Kars ve köyleri ‘kayısı, erik,
şeftali gibi meyvaların çekirdeği
çıkarılarak kurutulmuşu’, DS I, s. 61:
Kars köyleri ‘erik ve kayısı kurusu’) *Bu
sene gayısı boldu, hatun hep aşma
yapdı.* (Subatan) // *sarı erih, gara erih,*

aşma hoşaf yaperih. (Göldalı *Arpaçay) // *O, erih, bu erihlerin gurusuna aşma diyirih. Ay kişi aşma geti bi kilo.* (Esenyayla *Akyaka)

aş otu is. 1. Nane, maydonoz gibi yemeklere konulan otlar. (DS I, s. 362: Kars köyleri) 2. is. bot. Yoğurt çorbasına, salataya konulan kokulu bir bitki: *Çorbalarda kullanılan bir ot, ekilir, dere otu, reyhan, aş otu onun bir değişigi yanı.* (Subatan) // *Aş otu dediğimiz o kişnişlere aş otu diyerih, ekilir ya kişniş onnara diyirih. Onu da çorbaya goyuruh, salataya gaturih, cacığa gaturih.* (Aslanhane *Akyaka) // *Ehdiğimiz de tere, soğan, aş otu.* (Taşdere Arpaçay)

aşra Senede bir aşra bişer, onu mecbur bişirecih. (Handere *Sarıkamış) → **aşır aşı.**

aşsüzzen is. Kevgir. (Subatan; Demirkent *Akyaka; DS I, s. 362: Kars) *Makarnayı gaynadır, suyunu süzer, silkeler aşsüzennen ya da o hungeli süzersin.* (Subatan) // *Aşsüzzeni geti, pilavı süzejem.* (Demirkent *Akyaka)

aşşağ (Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 351*: Kaleiçi) *Adam geler aşşağdan,*

adam geler aşşağdan. (Esenyayla *Akyaka) → **aşşağ.**

aşşağ [, **aşşağ**] is., sf. ve zf. Aşağı, aşağıya. (Handere *Sarıkamış; Çıplaklı, Darboğaz, Tozluca *Selim; DS I, s. 351*: Kars) *Bizim burada yoh da aşşağ köylerde var.* (Handere *Sarıkamış) // *Aşşağ da var ya Bölühbaş, ordan yüz elli atlı götürdüm, yüz elli atlı.* (Çıplaklı *Selim) // *Aha o mehtebeden aşşağ yürü.* (Darboğaz *Selim) // *Bir at aşşağda gelini çıkarırken evden.* (Tozluca *Selim)

aşukga is. Yanlışlık. (DS I, s. 363: Karapapak Türkleri *Sarıkamış)

ataş yanığı is. Kurdeşen: *Çocuğun canı ele gabarmış, ataş yanığı olmuş.* (Alçılı)

at gulağı is. bot. Kuzukulağına benziyen, geniş yapraklı, ekşimsi bir bitki. (DS I, s. 368: Bayburt *Sarıkamış)

atlama is. Ayrar. (DS I, s. 371: Bayburt *Sarıkamış)

atlı çayı *Atlı çayı veririh mesela, düğün çayı veririh, buyurun gelin.* (Çıplaklı *Selim) // *Ablam verif çoğ atlı çayı.* (Porsuklu *Susuz) → **danışık çayı.**

atma is. Yapıların üzerini örtmede kullanılan kalın ağaçlar. (Subatan;

Karakurt *Sarıkamış; DS I, s. 372: Kars köyleri) *Evin üsdüne Nursel sıh sıh atma düzmüş, hêç tehlike olmaz.* (Subatan) // *Üsdüne ince bir odun atarsın onnan sonra odunlarını yatırırsın, atarsın. Valla onlara atma diyerih.* (Karakurt *Sarıkamış)

atoyunçu *is.* Zalim, durup dinlenmiyen yaramaz çocuk. (DS I, s. 372: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

attarya *is.* Bakkaliye. (DS I, s. 373: *Sarıkamış)

av- *(-i)* Ovmak. (Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 390: Kızılçakçak *Arpaçay) *Suyu gaynadarsan suynan o gavudu avarsan bêle.* (Esenyayla *Akyaka)

avara (I) *is.* 1. Şaşkın, kararsız, beceriksiz, işsiz, avare. (DS I, s. 376: Kars ve çevresi) 1a. *is.* ve *sf.* Avare, aylak; tembel, çalışmayı sevmeyen: *Bu adam avara. İşi yoh, gücü yoh; hanım, çocuğu ac.* (Subatan) / *Bir Nursel gibi avara var. İşi var da orda sohahta oturur, çalışmaz.* (Subatan) // *Avara adam, çalışmir, işe bahmir.* (Küçükdurduran *Akyaka) // *O avara adam. Avara adam, çalışmir, işe bahmir.* (Göldalı *Arpaçay) // *Bizim Eledî'nin oğlunun oğlu avara, çalışmayan salaḥana bi adam.*

(Tepecik *Arpaçay) // *Başı boş an bêle dolaner ya adam iş miş görmir. Gellersen diyirsen ya buna bah avara adam.* (Çamyazı *Sarıkamış) ■ **avara et-** *bf.* Bir kimseyi işinden alıkoymak, lafa tutmak, oyalamak: *Meni avara etme, goy gëdem işimi görem.* (Porsuklu *Susuz) ■ **avara avara dolan-** *bf.* İşsiz, güçsüz, başıboş dolaşmak: *Avara avara dolanır. Adama bah özüne bir iş görmüyor, gış geliyor.* (Bacıoğlu *Arpaçay)

avara (II) *is.* Hamal. (Küçükdurduran *Akyaka; DS I, s. 377: Kars ve çevresi) *Avaradı, yanı hambaldı. Ordan bi avara seslen.* (Küçükdurduran *Akyaka)

avaralıh *is.* 1. Hamallık: *Ahmet mi? Şehre gitmiş avaralıh eliyor (ediyor).* (DS I, s. 377: Kızılçakçak *Arpaçay) 2. İşsizlik. (DS I, s. 377*: Kızılçakçak *Arpaçay)

avcala- *(-i)* 1. Ovmak. (Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 378: Kızılçakçak *Arpaçay) *Sırtımı avcala.* (Esenyayla *Akyaka) 2. Ufalamak: *Ordan birez bi şey geti, çöreh getiginen. Bir avcaliyem, o cücelere verem.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

avdıh is. 1. Kavrulmuş buğdayı el değirmeninde çekerek elde edilen iri undan süt ve şekerle yapılan çorba veya helva kıvamında tatlı. (DS I, s. 379: Kızılçakçak *Arpaçay) 2. Ayran: *O ayrana avdıh diyilir.* (Küçükdurduran *Akyaka) // *Ele güzel bir avdıh ellemişdi ki Allah irazı olsun, ellerine sağlıklı.* (Meydancık *Arpaçay)

aveşiyh is. Orman bakım memuru. (DS I, s. 380: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

avrıl *Dur sayım: zehmer, güjüh, mart, avrıl, mayıs, kiraz ayı, orah ayı, pişin ayı, hırman ayı, şarav ayı, goç ayı, gara gış.* (Gönülalan *Arpaçay) → **abrél.**

avrıl *gara gış, zemheri, gücüüh, mart, avrıl, mayıs.* (Çakmak) → **abrél.**

avrıl beşi is. Beş nisan. (Bayburt *Selim; DS I, s. 391: Bayburt *Sarıkamış) *Gorh avrılın beşinnen öküzü ayırar eşinnen.* (Bayburt *Selim)

avşara gelme- bf. Memeli hayvanın sağımı güç olmak. (Subatan; DS I, s. 394: Kars ve çevresi) *Meme birez küçük olur, avşara gelmez. Göyunda, keçide olur onlar. Küçük olur, güzunun ağzına zor gelir o da avşara gelmez ki avşar vurasın.* (Subatan) ■ **avşar sağ-** bf. Koyunu Afşar usulü sağmak.

(Çıplaklı *Selim DS I, s. 394: Kars) *Otur ineği avşar sağ gızım. Yavrum bèle al elin avşar sağ, geri galanını da danası emsin.* (Çıplaklı *Selim) ■ **avşar vur-** bf. Hızlı sağmak için hayvanın memelerini avuç içine alarak sağmak: *İşde felenin gelini öyle avşar vurur ki govayı deliyor.* (Subatan) // *Ya men ele sağerdim goyunları, üzüyü içine salerdim küleyin içine bèle ki avşar vururdım, üzüüh yuharıya çıherdi.* (Çakmak)

avura et- bf. Asma çubuklarını toprağa gömerek yeni kökler elde etmek. (DS I, s. 396: Ortakapı)

avza is. Kibrit. (DS I, s. 397: Oluklu *Kağızman)

aya ün1. 1. Ulan anlamında kaba hitap. (DS I, s. 397: *Sarıkamış) **1a.** Ey. (Subatan; Küçükaküzüm *Akyaka; Meydancık *Arpaçay; *Aya ayhavar et bir işte şeyin hanımı gelini doğum yapıyor, arabayla götürelim.* (Subatan) // *Aya ne yaman garğışliyer.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Aya annaşamaz onnar.* (Meydancık *Arpaçay)

ayah dönme is. [, ayak dönme] Gelinin, evlendikten onbeş gün sonra baba evine ilk gidişi adeti. (Karakaş;

Porsuklu *Susuz; DS I, s. 402: Kars)
Ġız el öpmeye gelir, ayah dönme ye gètdi. (Karakaş)

ayah yolu *is.* Aptesane, helâ, ayak yolu. (DS I, s. 398-399*: Kars ve köyleri)

ayak dönme (DS I, s. 402: Kars) → **ayah dönme.**

ayak kıltık *is.* Ayak ucu, son taraf, aşağı taraf. (DS I, s. 398*: Kars köyleri)

ayaktaşı *is.* Seksek. (DS I, s. 404-405: Kars)

ayam *is.* 1. Yağmursuz, güneşli hava. (DS I, s. 405: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 2. Hava: *Ayam eydi hava güneşliyse. Buluthıysa ayam bozuğdu, yeyin olun.* (Göldalı *Arpaçay) // *Ayam çoğ bozuğ, yağacağ böğün.* (Handere *Sarıkamış)

ayar *sf.* Hoş sohbet. (Göldalı *Arpaçay; DS I, s. 407-408: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Bu söz götüren adamdı, yahşi, ayar adamdı.* (Göldalı *Arpaçay)

ayaz *is.* Dominoda düz, noktasız taş. (DS I, s. 409: Kars köyleri)

aybecer *is.* Şekilsiz, biçimsiz, çirkin. (DS I, s. 410: İrişli, Bayburt

*Sarıkamış) *Aybecer uşah.* (Porsuklu *Susuz)

ay gede, ā ede ün. [, a gede] A oğlan, a çocuk, a! herif anlamlarında ünlem. (Polatköy *Arpaçay; DS I, s. 413: Kızılçakçak *Arpaçay)

ayğır *is.* Aygır, erkek at. (DS I, s. 415*: Kars köyleri)

ayhavar *is.* 1. İmdat. (DS I, s. 415: Kars) 2. Ne haber: *Bu kelekbaz dostumun plânından ayhavar?* (DS I, s. 415: Kars)

ayıf *is.* Ayıp. (Büyükdurduran *Akyaka; DS I, s. 416: Zarşat) *Mesele sen diyecen ki ayıfdı, ay hala meni niye pusursan?* (Büyükdurduran *Akyaka)

ayırtla- (-i) Ayıklamak, seçmek, temizlemek. (Subatan; Çıplaklı *Selim; DS I, s. 421*: Kars köyleri) *Pirinci, bulguru, türlü şeylerin taşını ayırtlarız.* (Subatan) // *Biz ayırtlıyırır.* (Çıplaklı *Selim)

ayıt *is.* Ait. (DS I, s. 421: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

aylıh otu *is. bot.* Küçük çocukların gelişmesi için banyo suyuna katılan bir çeşit ot. (Boyalı *Sarıkamış; DS I, s. 425: Bayburt *Sarıkamış) *Eşiller, bulullar, ot zad bağlamağa aylıh otu.* (Boyalı *Sarıkamış)

aynalı is. Tek fişekli tüfek: *Eye ğah seen işde Rus'un berdanga, aynalı bi şey yapmadı, yıldırım sene ne yapacağ, ğah eye.* (Subatan)

aynon (Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz) *Aynon satan geldi.* (Demirkent *Akyaka) → **aynoyn**.

aynoyn is. [, **aynon**] Öteberi: *Oğlum gucağında, heybede de aynoyñ goymuşam, heybeyi de bèle goluma almışam.* (Çakmak) // *Arpa doldurer, o yolda behliyer, satancı geldi mi verif aynoyñ alır da.* (Karakaş)

ayran aşı is. 1. Arpa ve buğday yarması katılarak yapılan ayran çorbası (DS I, s. 429: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 1a. Ayran ya da yoğurda arpa veya buğday yarması katılarak yapılan çorba. (Çakmak, Alçılı; Handere, İsisu *Sarıkamış) *Ayran aşı pişirerdih, kıotana ayran aşı götürederler.* (Çakmak) // *Aş yaparih, ayran aşı. Ğız bi un geti, urva yapim çorbaya.* (Alçılı) // *Ayran aşı yaparih. Ya nē, yoğurtdan yaparih, buğda deni güzel oler da çorba.* (Handere *Sarıkamış) // *Ya ayran aşı gelēr ya da bulğur aşı.* (İsisu *Sarıkamış)

ayrıç is. [, **ayrım**] Yol kavşağı, iki yolun ayrıldığı yer. (DS I, s. 430: Kars köyleri)

ayrım (DS I, s. 430*: Kars ve köyleri) → **ayrıç**.

ayvan is. Çok pencereli ya da bir tarafı açık üst kat odası. (DS I, s. 433: Veneze *Arpaçay)

ayvaz is. Karşılık, bedel: *Bir atın ayvazı bir elma.* (Darboğaz *Selim) // *Ayşenin bu işine ne verilse ayvaz değildir.* (DS I, s. 433: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

az- (nsz) Şıarmak, kudurmak: *Git yat zıbar, çoğ azdın get, zıbar yat.* (Alçılı) // *Azma, şıarma, ğudurma, otur.* (Porsuklu *Susuz)

azacığ (Altınbulak, Boyalı *Sarıkamış; DS I, s. 434: Kars) *Bene azacığ, yoh benim bitif.* (Boyalı *Sarıkamış) → **acacığ**.

azarran- (nsz) İnlemek: (Küçükaküzüm *Akyaka; Göldalı *Arpaçay; Porsuklu *Susuz; DS I, s. 435: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış) *Ya filan adam ele ħesdeliyif ki ele azarraner ki.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Azarraniram, ħastayam.* (Göldalı *Arpaçay) // *Hasan bu geje ħéc yatmadı, boyuna azarrandı.* (DS I,

s. 435: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış) // *Ağrısı vardı, sabaha ğadar azarrandı.* (Porsuklu *Susuz)

azazıl is. Huysuz, terbiyesiz. (DS I, s. 436*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

azığa is. [, **azıh**, **azıh**] Azık. (DS I, s. 444*: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış)

azıh, **azıh** (Handere *Sarıkamış)
Çentiye Azıh göy, götür. Unudur munudur oğlan bir daha geri gelmesin, çayırda çalışır. (Handere *Sarıkamış)
→ **azığa**.

azırğa- (-i) Az görmek. (Subatan; Göldalı *Arpaçay; DS I, s. 439-440*: Kars ‘azırğa-’) *Çocuğlaraan getirdiğin meyveyı bölüşdürürsün birine sevmesin sen az verirsin, çocuğ azırğıyer, o biri verileni ğabul etmiyor* (Subatan) // *Çocuğa yemeğ verdim azırğadı.* (Göldalı *Arpaçay)

azıt- (-i) 1. Başiboş bırakmak, baştan savmak, şaşırtıp ortada bırakmak. (Esenyayla *Akyaka; Polatköy *Arpaçay; Porsuklu *Susuz; DS I, s. 437*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Bu köpeği götü azıt.* (Esenyayla *Akyaka) / *Bu uşah yaramazdı, götü azıt.* (Esenyayla *Akyaka) // *Götdü diyelim Susuz’da bu iti azıtdı geldi. Yanı evden uşah götürdü.* (Porsuklu *Susuz) 2.

(nsz) Kötü yola sapmak: *Bu adam özünü şaşırdı, gene azıtdı.* (Porsuklu *Susuz)

B

ba, bā ünl. Şaşma, korku, pişmanlık, beğenmeme, öfke, acıma bildirir ünlem. (Subatan; Karaurgan *Sarıkamış; DS I, s. 445: Kars köyleri) *Bā, ot yanıyor.* (Subatan) // *Bā, bizim buranın bir numaralı şeyi o, oturma odaları var.* (Karaurgan *Sarıkamış)

baba is. Büyük ve onulmaz çıban, veba, dert, hastalık (ilenmelerde): *Elinde kolunda babalar çıksın.* (DS I, s. 447: Kars köyleri)

babalıh Üvey baba. (Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 451*: Kızılçakçak *Arpaçay, İrişli, Bayburt) *Babalıh da, anan gocoya gider, ona da babalıh diyilir.* (Esenyayla *Akyaka) / *O benim anam gitmişse, ben ona baba demem lazım. Babalıh değil baba demem lazım.* (Esenyayla *Akyaka)

baca is. 1. Pencere, tavan penceresi, dumanın çıkması ve evin ışık alması için toprak damlarda açılan delik. (Subatan; Çakmak; Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 455: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kızılçakçak *Arpaçay, Kars köyleri) *O baca evin üstünde yapılan aydınlatma yarısı ğaden yapılırdı, bazısı da hepengli yapardı zengin evler.* (Subatan) // *Tüşdüler*

bacadan çaldılar kemeri de lağanı da çaldılar. (Çakmak) // *Aşğanada bir baca var, yuharda, beşe pencerele.* (Esenyayla *Akyaka) **2.** Toprak dam, evin üstü. (DS I, s. 455: *Kızılçakçak Kars köyleri)

bacar- (-i) Başarmak, becermek: *O işi bacardı adam.* (Polatköy *Arpaçay)

bacı is. Samimiyeti, yakınlığı ifade eden söz: *Rehmetdiñ Nannı ğalaya anam diyerdi Nannı bacı o da ona diyerdi Selvar bacı, biz bacıyıh diyerdi.* / *Nannı'nan Selver birbirlerine çoğ yaĥındılar, birbirlerine bacı diyerdiler.* (Porsuklu *Susuz)

bad is. Ocak ve tandırın iç yüzü, kenar parçaları. (Esenyayla *Akyaka; Polatköy *Arpaçay; DS I, s. 458-459: Kızılçakçak *Arpaçay) *Ocaĥ tendiri var, onun da badı var.* (Esenyayla *Akyaka) / *Tendirin şimdi burdan tutarsan aĥzından tutarsan aşşaĥıya ğaden baddı bu.* (Esenyayla *Akyaka) // *Tendirimi sana görsedim o bada neteer epbeyi vururam ğadan alım.* (Polatköy *Arpaçay) // *Günde bir bad goyulordu, günde bir bad bir bad goyordug olordu bir tandır.* (Halıkışlak *Digor)

badah is. Çelme, güreşte bacak atma. (DS I, s. 476*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kızılçakçak *Arpaçay)

badaş is. Arkadaş, okul arkadaşı, bir arada bulunan, birlikte iş yapan insanlar, ortak. (Bacioğlu *Arpaçay; DS I, s. 463: Kızılçakçak *Arpaçay) *Bu ikisi birbirine samimiyet gurdu mu ona badaş diyeller, bir gonusum yapıllar, bir daha sıh sıh gonusum yapıllar.* (Bacioğlu *Arpaçay)

badaş- (nsz, -le) Bir iş veya oyun için anlaşmak, uzlaşmak, eş tutmak, ortaklaşmak, arkadaş olmak. (Subatan; DS I, s. 464: Kızılçakçak *Arpaçay) *Men Mürsel'nen badaşdım.* (Subatan)

badaşma is. Köpeklerin çiftleşmesi. (DS I, s. 464: Kars)

badbad is. bot. [, **badbadı**, **delibadbadı**, **delipatpat**] Yaprakları yaraları deşmekte kullanılan bir çeşit zehirli ot. (Boyalı *Sarıkamış; Çıplaklı *Selim; DS I, s. 464: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kars) *Badbad da yeyilmez. Badbad yiyen bir çocuğ var burda iki çocuğ, Erdal'ın uşahları gazıf yemişdi.* (Boyalı *Sarıkamış) // *Badbad var, otdur o da şöyle yüksek olur, yaprakları geniş geniş.* (Çıplaklı *Selim)

badbadı, **delibadbadı** *Taşların divinde o geder badbadı bitif ki.* (Porsuklu *Susuz) / *Yemeyin yemeyin, bu delibadbadıdı, bunu yemeyin, elinizi vurmayın.* (Porsuklu *Susuz) → **badbad.**

badıya (DS I, s. 470*: Kars) → **bayda -2.**

badıya *Süt makinesi badiyasi var, beşe badiyasına süd tökerih.* (Çıplaklı *Selim) → **bayda -1.**

badıye (DS I, s. 470: Kars) → **bayda -2.**

badoh, badok is. 1. Dört tekerlekli arabalarda ön ve arka dingili birleştiren ağaç, ok. (DS I, s. 470: Kızılçakçak *Arpaçay, Kars köyleri 'badoh, badok') 1a. Dört tekerlekli arabalarda ön ve arka dingili birleştiren 10-15 cm çapında yuvarlak ağaç: *Araba devrilirken badoku gırmışdıh.* (Subatan) // *Badok gırılmış yeni badok alalım.* (Demirkent *Akyaka)

badron is. Mermi (çok eskiden kullanılırdı). (Çakmak; DS I, s. 471: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Adama badron deyif.* (Çakmak)

badval is. 1. Bodrum, mahzen, karanlık yer. (DS I, s. 471: Kars) 2. Kiler. (DS I, s. 471: Kızılçakçak

*Arpaçay) 3. Kışın patatesleri saklamak için açılan küçük bir kapısı olan kuyu: *Gene patatesi olan da getirir badvala göyuruş.* (Boğazköy) // *Bunların badvalları varmış, açeller ki heşiyi tükenin heşyesini badavala doldurular.* (Çakmak) // *Girersen badvala ordan patatesini alır, afiyetnen yiyirsen.* (Büyükpirveli *Akyaka)

badya *Nenem cehizinde gelirken dört tene badya getirmişdi.* (Subatan) → **bayda -2.**

bag (DS I, s. 471: Kars köyleri) → **peye -1.**

bağ *is.* Dört tekerlekli arabalarda dingili yastık altına bağlayan vidalı demir. (Subatan; DS I, s. 472: Kars köyleri) *Badoğun bağı gırıldı. Ot biçimi çıharken arabayı düzerken bağı gırdım.* (Subatan)

bağa çek- *bf.* Sağma esnasında emmemesi için danayı ineğin ön ayağına bağlamak: *Danayı biraşdım, anasını emdirirdim, onnan sonra danayı bağa çekdim, ineyi sağdım.* (Çıplaklı *Selim)

bağarsah *is.* Bağırsak. (DS I, s. 446*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

bağa yaprağı *is. bot. 1.* Su

kenarlarında biten, geniş yaprakları iltihaplı yaraların tedavisinde kullanılan bir bitki. (DS I, s. 474-475: Kars) **1a. [, bağa yaprağı]** Su kenarlarında biten, geniş yaprakları olan, tadı ekşi, yaprakları iltihaplı yaraların tedavisinde kullanılan bazen de yemeği, sarması yapılan bir bitki: *Bağa yaprağı da yığa getireydin.* (Karakaş)

bağa yaprağı *Bağa yaprağı melhem yapallar, evelih, pazıpancarı gibi, ekşi, et sarılır.* (Subatan) // *Şu bağa yaprağı, şu da sarı çiçeği, bu bah yara oldu göyürsan. Bu mide, bağırsah hastalığına, böbreh hasdalığına ey gelir, tohumu da yarpağları da.* (Boyalı *Sarıkamış) → **bağa yaprağı -1a.**

bağışda- *f.* Bağışlamak. (DS I, s. 480: İrişli aşireti, Bayburt *Sarıkamış)

bağman *is. [, bağmancı, bağmançi]* Bağlara bakan kimse, bağ bekçisi. (DS I, s. 484: Kars)

bağmancı *Adam kirayla tutar, behletir, benim bu bağımı behle bağmancı.* (Tepecik *Arpaçay) → **bağman.**

bağmançi *Bağmançi bağıma ey bahıyor. Hacı senin bağın kim bahir, senin bağmançin kimdir?* (Tozluca

*Selim) → **bağman**.

bağrı yanıh *sf. ve zf. mec.* Bağrı yanık. (Göldalı *Arpaçay; DS I, s. 485: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Bağrı yanıh adam, bir tene çocuğu yani yetişmişti. Allah gorusun bir çocuğu yetişmişti, on beş yaşında öldü. O, bağrı yanıh kaldı.* (Göldalı *Arpaçay)

bağdavar *is.* 1. Şanslı: *Halam bağdavar, gürh gün sonra, erinnen altı yıl sonra halam öler, iki uşağı gâler.* (Çakmak) 2. Şans, talih: *Hafdada bi defa bunların yağılısı var. İndi bağdavar bizlerin başına.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Biy bağdavar başına, yığın beşe yığıf.* (Bayburt *Selim)

bala *is.* 1. Çocuk, yavru, küçük. (DS I, s. 496: Zarşat, Kızılçakçak *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kars) 1a. Yavru, çocuk: *Özür diliyem sen benim balamsan.* (Esenyayla *Akyaka) // *O domuzun balasıdı.* (Göldalı *Arpaçay)

balaca *sf.* Küçük, ufak. (Büyükpirveli, Demirkent *Akyaka; Taşdere Arpaçay) *Balaca govayı geti.* (Demirkent *Akyaka) // *Balaca, dındılı bi şeydi.* (Taşdere Arpaçay)

balacan *ünl.* Sevgi sözü, canım yavrum. (DS I, s. 497: Kars) *Balacan*

neye hiç gelmisen. Kadan, balan ben olam balacan (DS I, s. 497: Kars)

balah *is. zool.* 1. Manda yavrusu, malak. (Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 497-498*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Filan camışın balağını getir.* (Esenyayla *Akyaka) 2. Yavru, çocuk: *gocaldım, bah héc oldi, balağım beni begenmir.* (Altınbulak *Sarıkamış)

balala- *f.* Yavrulamak (kedi, köpek gibi hayvanlar hakkında). (DS I, s. 498: Kars köyleri)

balaman *is.* “Mey” de denilen nefesli bir saz, zurna. (DS I, s. 498: Kars)

baldır *is.* Bacak. (Göldalı *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Ğartlaşmış, üzden çopur, baldırı gödeh topal Mine vardı.* (Göldalı *Arpaçay)

baldırğan *is. bot.* Baldıran. (DS I, s. 502*: İrişli *Çıldır, Kızılçakçak *Arpaçay)

baldon *is.* Palto: *Yengeye baldon al.* (Göldalı *Arpaçay) // *Men gara baldonnan hezdelleérem (Ben siyah paltodan hoşlanıyorum).* (DS I, s. 503: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

balhi *is.* Faydalanılamayan şey: *Şu hayvan balhidir, yük taşıyamaz.* (DS I, s. 504: Kars göçmenleri)

balıh ğulağı *Bizim arvat balıh ğulağınnan öle süs yapıf ki yani her şeyden daha değerlidir. (Subatan) // Suların başında, ğumlarda, balıh ğulağı. Onlar da üzü sümühdü, gemihdi, içinde bele bi şeler olur. (Esenyayla *Akyaka) → balık kulağı.*

balık gulağı *is. zool. Midye. (DS I, s. 504*: Kızılçakçak *Arpaçay)*

balık kulağı *is. [, balıh ğulağı] Midye kabuğu. (DS I, s. 505: Kars)*

bambala- *(-i) Ekmeği yoğurda batırıp yemek. (Göldalı *Arpaçay; DS I, s. 513: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) Bambaladı hemen, çocuğa verdim bambaladı yedi. (Göldalı *Arpaçay)*

banda *is. bot. 1. Yabani armut: Banda var, köylerde var; bizim burda yoğ da, armud kimin aynı. (Handere *Sarıkamış) // Banda, yaban armudi. Biz ona banda diyirih. (Yağbasan *Sarıkamış) 2. Elmadan küçük ekşimtırak bir meyve, elmanın ufağı. (DS I, s. 517: *Sarıkamış)*

banla-, bañla- *(nsz) [, banna-, bañna-, manla-, mañna-] Horoz ötmek: Vakitsiz banlayan horozun başını kesmeli. (DS I, s. 521: Kars)*

banna-, bañna- *(Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 521*: Kızılçakçak *Arpaçay)*

Horozun bannamağ vazifesidi. (Esenyayla *Akyaka) → banla-, bañla-.

bar *(I) is. Sirke, pekmez v.b. sulu yiyeceklerin üzerindeki köpük, küf, mantar. (DS I, s. 522- 523: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)*

bar *(II) is. El ele tutuşarak, halka şeklinde oynanan bir millî oyun. (Darboğaz *Selim; DS I, s. 523: Kızılçakçak *Arpaçay) Barın başına geçip bar oynuyor. (Darboğaz *Selim)*

barabar *zf. [, baravar] Beraber, birlikte. (Gönülalan *Arpaçay; Camuşlu *Kağızman) Özüne de geti, barabar içeh. (Gönülalan *Arpaçay)*

barağa *is. Yağmurdan, soğuktan korunmak için evin ön tarafına ek olarak taştan, biriketten, üstü sacdan yapılan yapı. (İsisu *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) Esgiden bele evlerin önüne ufağ barağa gibi bi şe yapardılar üsdü örtük. (İsisu *Sarıkamış)*

baran *is. Üzüm, meyve ağaçları ve bitkilerin dizisi. (DS I, s. 525: Kars)*

baravar *Sevgi baravardı, eşitdi. (Bayburt *Selim) // Burda baravar gonusorduğ biz. (Yenice *Selim) → barabar.*

bardan *is. Saman, yün vb. taşımak için*

yapılan büyük çuval: *Bir bardan yun dolduruf getirifler yayladan.* (Porsuklu *Susuz)

bardel, bardél *is.* [, **bardil**] Orospu, fahişe. (DS I, s. 530: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

bardélhana *is.* Genelev. (DS I, s. 530: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

bardıç *is.* Fırın süpürgesi. (DS I, s. 530: *Sarıkamış)

bardız barı *is.* Bir bar çeşidi. (Subatan) (DS I, s. 530: Kars)

bardil (DS I, s. 530*: Kars) → **bardel, bardél.**

barhana, barhana (I) *is.* Eşya konulan yer. (DS I, s. 531: Kars ilçe ve köyleri)

barhana (II) *is.* Dağ evi. (DS VI, s. 4446: Zek *Sarıkamış)

barhana (II) *is.* Çobanın hayvan otlatırken yanında bulunan yiyecek ve giyeceği, kepenegi. (Aşağısallıpınar *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Çobanlara barhana götürdü, bir satıl yoğurt yap.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış) // *Çovan eşşeyin sırtına barahanası ühlüyüf gider.* (Porsuklu *Susuz)

barın- *f.* Sığınmak, korunmak, ihtiyacını sağlamak. (DS I, s. 532: Kızılçakçak *Arpaçay)

barınnan- (*nsz*) Geçinmek: *Pişem yohuydu, gétidin bunu maqa verdin, Allah razı olsun onnan barınnandım.* (Polatköy *Arpaçay)

barlan- (*nsz*) Salamura peynirin, kaymağın, süzme yoğurdun üzerinde çok beklemekten küf oluşmak: *Bō gaymağın üzü barranıf. Diyersen bunu çalhiyem daha.* (Porsuklu *Susuz)

barzun *is.* Mayalanmış peynir veya süt süzmek için kullanılan ince bezden süzgeç: *Barzunu geti, südü süzeh.* (Porsuklu *Susuz) / *Pendiri barzuna töh.* (Porsuklu *Susuz)

basdır- (*-i*) [, **basır-** (I), **bastır-** (I)] Kümes hayvanlarını kuluçkaya yatırmak. (DS I, s. 539: Kızılçakçak *Arpaçay)

basıhmaḥ *is.* Bir şeyin kendi kendine basılması, yerleşmesi, oturması: *Ġar çoḥ yağdı, bu evin öğüne yığdı, o ġadar basıḥdı.* (Küçükdurduran *Akyaka) // *Kar çok yağdı, biraz basıhmazsa bir yere gidilmez.* (DS I, s. 539: Kızılçakçak *Arpaçay)

basır- (I) *Bir éle hindim yatırdı, basırdım, cüce çıhajaḥ, tavuḥ çıhajaḥ.* (Polatköy *Arpaçay) → **basdır-**.

basır- (II) (-i) Gömmek: *Götdüm torpağa basırdım, indi böyümüşler.* (Aslanhane *Akyaka)

basma (I) *is.* 1. Gübre, tezek. (DS I, s. 544: *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kars) 2. Büyükbaş hayvan gübresinin düz bir yerde basılıp az kurutulması. (Subatan) *indi biz basma masma töhmerih, hep götürer bizim aḥbunu düze tökiller.* (Çakmak)

basma (II) *is.* Elbise, etek dikilen üzerinde renkli baskılar bulunan bir tür kumaş: *Maa üş metre basma al, özüme eteḥ tikecem.* (Porsuklu *Susuz)

basmacık *is.* Şeftali ve armudun içine dövülmüş ceviz doldurularak kurutulmuşu. (DS I, s. 544: Kars)

basma zıḡı *is.* Gübre şerbeti. (Boğazköy; Esenyayla *Akyaka; Esenyayla *Akyak; DS I, s. 545: Kızılcakçak *Arpaçay) *O basma zıḡınnan geşme, eyaḡın bulaşar.* (Boğazköy) // *Hayvanın gübresinin, tökersen aḥbunu, onun aḥıntısına basma zıḡı diyilir.* (Esenyayla *Akyaka) // *Basma zıḡı töyuh*

goymarıḥ içe, ḡazı goymarıḥ içe, yerveyer geverir. (Polatköy *Arpaçay)

bastır- (I) *He tavuḥ mesele bugün bizim tavuḥlar, ahan birini aḥırda bastırmışıḥ.* (Esenyayla *Akyaka) → **basdır-**.

bastır- (II) (-i) 1. Etek, elbise, yorgan yüzü vs. dikerken kumaşın kenarlarını katlayarak dikmek: *Bu yorḡanın yüzünün kenarlarını basdır tiḥ.* (Porsuklu *Susuz) 2. Ezmek: *Hē, mesele atı hızlı sürdü, az ḡaldı filankesi bastıra.* (Esenyayla *Akyaka)

başa baş *zf.* Eşit biçimde: *Ya ben ḡomşuya verdim. Keşge başa baş verseydi, aynısını verseydi, birez fazla vermiş.* (Bacıoḡlu *Arpaçay) // *Ḡomşuynan atdarı başa baş deḡışdiḥ.* (Porsuklu *Susuz)

başaçan (Porsuklu *Susuz) → **başatan.**

baş ağacı *is.* Öküz arabasında boyunduruḡun çıkmaması için arabanın koluna takılan ağaçtan yapılma çeki. (Subatan; Demirkent *Akyaka *Arazıda baş ağacını kırmışlar, bir gün avara ḡaldıḥ.* (Subatan) (DS I, s. 550: Kars ve köyleri) “kaḡnılarda boyunduruḡun çıkmaması için arabanın okundaki

deliğe sokulan ağaç)

başarat *is.* Basiret, aldanmaya meydan vermeyecek şekilde gerçeği açıkça görebilme yetisi: *Başaratım bağlandı da vaktinde yetişemedim.* (DS I, s. 552: Kars)

başatan *zf.* [, **başaçan**] Başa kadar, sonuna kadar: *Bu bezi başatan kesiyen.* (Porsuklu *Susuz) / *Yorğanın üzünü başatan kes.* (Porsuklu *Susuz)

baş bağla- *bf.* Perşembe veya Pazar günlerine rastlatılan gelin başı gününde, geline duvak ve taç giydirmek. (DS I, s. 554: Kars)

başıl *is.* Çocuk oyunlarında baş olan ve oyuna ilk başlayan. (Bacioğlu *Arpaçay; DS I, s. 555: Kızılçakçak *Arpaçay) *Çocuğlar oynadığı zaman çocuğların bir başılı var, o hazırlyır, onnan sonra oyuna başılılar.* (Bacioğlu *Arpaçay)

başdı *zf.* Tepeleme dolu, ağız ağza dolu. (Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 556: Kızılçakçak *Arpaçay) *Başdı ver, yanı sile değil. Başdı, birez üsgek, gabartılı olsun.* (Esenyayla *Akyaka)

başdıh (I) *is.* Çeyizini düzmek için güvey tarafından geline verilen para, ağırlık. (DS I, s. 556: Kızılçakçak *Arpaçay)

başdıh (II) *is.* Kışın erkeklerin başlarına sardıkları yün başlık. (DS I, s. 556*: Kızılçakçak *Arpaçay)

baş efendi *is.* Karakol komutanı: *Baş efendi diyerdiler, komutanım. Baş efendi, esgiden baş efendi diyerdiler esgi adamlar.* (Porsuklu *Susuz)

başğahıncı *is.* Yüz karası, utanç duyulan kişi: *Öyle bi şey yapmış ki sen bizim başğahıncımsın, sen bizi her zaman utandırersen.* (Porsuklu *Susuz)

başkılık *is.* Yatağın baş tarafı. (DS I, s. 561*: Kars)

başlık (I) *is.* Evlenecek erkeğin kız tarafına verdiği para, mal veya ziynet eşyası, ağırlık. (DS I, s. 562-563: Cedere *Arpaçay, Kars ve köyleri)

başlık (II) *is.* Gem. (DS I, s. 563: Kars köyleri)

başlık (III) *is.* Şalvar uçurluğu. (DS I, s. 563: Cedere *Arpaçay)

başmağ (Esenyayla *Akyaka; Polatköy *Arpaçay; DS I, s. 564*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Başmağımı geti, giyinecem.* (Esenyayla *Akyaka) // *Başmağ giyeler.* (Polatköy *Arpaçay) → **başmak -2.**

başmaḥcı *is.* Takunyacı, nalıncı. (Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 564: Kızılçakçak *Arpaçay) *Başmaḥcıya bu başmaḡı götü yapdır.* (Esenyayla *Akyaka)

başmak *is.* 1. Ayakkabı. (DS I, s. 564: *Arpaçay) 2. [, **başmaḡ**] Takunya. (DS I, s. 564: Kars)

başsuyu *is.* Hayvan doğurmadan önce gelen sümüşe benzer su. (Göldalı *Arpaçay; Handere *Sarıkamış; DS I, s. 565: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *İneh sancılaner baş suyu geler, dananın ayaḡı geler.* (Handere *Sarıkamış) // *Ahan başsuyu geldi, başsuyu geldi, gelin. Onu gelin biz doğurdaḡ.* (Göldalı *Arpaçay)

batdaḡlıḡ *is.* Batakılık: *Oralar şoş deyildi. Ğara yollar an bēle batdaḡlıḡ, çamırlıḡ.* (Çakmak)

batdak *is.* Batak. (DS I, s. 570: Zarşat)

batdal *is.* 1. Biçimsiz, kullanışsız, elverişsiz: *Bir tencere aldım eyi sağlam ama çok batdal.* (DS I, s. 570: Kars) 2. *şf.* Alışılmış olandan büyük: *Muhdar çuval almış, batdal boy.* (Subatan)

batlak *is.* Sazlık, bataklık, çayırlarda kapalı küçük bataklık. (DS I, s. 569*: Kars köyleri)

batman *is.* Sekiz kiloluk ağırlık ölçüsü: *Batman seḡiz kilodu, o da aynı, onun da gene ḡulfu var.* (Esenyayla *Akyaka)

batman taşı *is.* Bezirhanede helezonî için alt ucunda bulunan kantardaki top vazifesini gören taş. (DS I, s. 572: Kars)

bay *is.* Zengin, ağa. (DS I, s. 574: Zarşat)

bayah (DS I, s. 576*: Kızılçakçak *Arpaçay) → **bayak -1.**

bayahdan *şf.* [, **beyah**] Demin, az önce: *Bayahdan benim burdaydı.* (Çamyazı *Sarıkamış)

bayahdan (DS I, s. 576*: Kars köyleri) → **bayak -1.**

bayak *şf.* [, **bayah**, , **bayahdan**, **bayaktan**,] 1. Demin, az önce, şimdi: *Aradığınız adam bayak burada idi.* (DS I, s. 575-576: Zellige *Sarıkamış)

bayaktan (DS I, s. 576-577*: Kars) → **bayak -1.**

bayaz *is.* Beyaz, ak. (Alçılı; Gönülalan *Arpaçay; Çıplaklı *Selim; DS I, s. 578: Kars) *Bayaza bayaz deḡişigli, ġara, tutgun ġırmızı.* (Alçılı) // *Ya bayaz olordu ya başḡa ireḡ, onu da orya tikerdiler.* (Gönülalan *Arpaçay)

// *Bu gürmızı, bu ğara, bu boz, bu da bayaz.* (Çıplaklı *Selim)

bayda is. [, **badiya**] 1. Süt makinesinin kazanı. (Esenyayla *Akyaka; Polatköy *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Bayda, makine ki çekirsen süd makinalarını o südü töhtüğün leğene bayda diyilir.* (Esenyayla *Akyaka) // *Maşnıyı düzersen, topu yerine oturdarsan, lülühleri goyarsan, üsdünün şeyini goyarsan baydıyı da üsdüne yerleşdirersen.* (Polatköy *Arpaçay) 2. [, **badiya, badiye, badya**] Büyük bakır kap, çorba tası, ağzı dar, dibi geniş yağ kalıbı, yemek kabı, büyük bakır tencere. DS I, s. 470*: Kızılçakçak *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kars)

baydabalası is. Yoğurt uyutmakta kullanılan, 2 kg.lık bakır tas. (DS I, s. 579: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

baydah is. Paytak yürüyen, bacakları çarpık olan. (DS I, s. 460*: Kızılçakçak *Arpaçay)

baygaz zf. Yanlış, aksine: *İş baygaz oldu, harab oldu, bozuldu.* (Göldalı *Arpaçay) // *İşlerimiz baygaz oldu.* (DS I, s. 579: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

bayılma is. Sara hastalığı. (DS I, s. 579: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

baykır is. Ay ışığı. (DS I, s. 581: Kars)

bazar is. Pazarlık: *Örtülü bazar, dostluğu bozar.* (Telek, Tepecik *Arpaçay)

bazlama is. Mısır, arpa, darı ve buğday unlarından yapılan mayalı, mayasız, yağlı, yağsız, şekerli, şekersiz, ince ve kalın pişirilen saç ekmeği. (Subatan; DS I, s. 587: Kars) *Anam эле bazlama yapardı ki dadına doyulmazdı.* (Subatan)

bêbaht is. 1. Talihsiz, bahtsız (kimse): *Bunun hêş şansı yohdu, bêbahtdı.* (Porsuklu *Susuz) 2. is. ve sf. Güvenilmez (kimse): *Çoh bêbaht adamdır, iş yapılmaz.* / (Porsuklu *Susuz) *Bu bêbahtdı, buna güvenmeyin.* (Porsuklu *Susuz)

bebek is. Tek kadın tarafından oynanan bir oyun. (DS I, s. 590: Kars)

bece is. [, **beçe, béçe -1**] Arı oğlu (DS I, s. 591: *Arpaçay)

beçe, béçe 1. (Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 591*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Yavruladığı zaman beçe verir arı.* (Esenyayla *Akyaka) → **bece. ■ beçe**

balı is. Arı oğulunun balı: *Beçe balı geti, ay gızım ordan bir beçe balı geti*

yiyeḥ. (Büyükpirveli *Akyaka) **2.** [,
peçe] Piliç: *O tavuğun beçesini geti
keseḥ.* (Esenyayla *Akyaka) / *Tavuğun
yavrusuna cüce diyilir ilkin. Birez
büyüdühden sora, indi mende var,
onlara beçe diyilir.* (Esenyayla
*Akyaka) // *Bir beçe kesdin, pehledin,
tüpün yohdusa mecbur ataşda
alazlıyacaḥsan.* (Polatköy *Arpaçay)

beçere *is. ve sf.* Biçare, zavallı: *Bō,
beçere yazıḥ yazıḥ çoḥ çalıḥdı o böyün,
çoh çalıḥdı beçere.* (Çakmak) // *Gel
beçere sefil Şenniḥ, hüsnüne verdim
meyil.* (Demirkent *Akyaka)

bedasıl *is.* [, **beydasıl]** Soysuz, kötü
huylu: *Bu bedasıl, nerden gelif bu
edeletsiz.* (Çakmak) // *Bedasıla ras
gelmişem kesti çaremi hekim bey.*
(Koçköyü *Arpaçay) // *Allah bedasıla
düşürmesin zordu.* (Porsuklu *Susuz)

bēddam *is.* İğrenç, çirkin. (DS I, s.
594: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

bedöylet *sf.* Hayırsız: *Bedöylet oḡulu
başdan tanıram, çör çöp yıḡar el
ocaḡını yandırır. Sabahdan ḡaḡanda
ar namus bilmez, suyu töker öz ocaḡını
söndürür.* (Polatköy *Arpaçay)

bedreng *is.* Hoşa gitmeyen, güzel
olmayan, kötü renk: *O bedrengi neye
getirifsen orya, onu ḡaldır, onu taḡma,*

onu giyme. (Bacıoğlu *Arpaçay) // *Bu
ey bir reng deyil, bedrengnen boyamış
ya bi şeye yaremer.* (Polatköy
*Arpaçay)

beeh *zf.* Demin, az önce. (DS I, s. 597:
İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

been *zm.* Bana: *O been desin ben de
seen diyim ya.* (Yalınkaya)

begi *is.* Baba, amca. (DS I, s. 597:
Kars)

bek *is.* [, **berk]** Sert, katı, sağlam,
kuvvetli: *Bugün çift olmaz, toprak çok
bek.* (DS I, s. 600: Karahamza
*Sarıkamış)

bēkāra, bekāra *sf.* İşe yaramaz,
beceriksiz, değersiz, önemsiz,
verimsiz. (DS I, s. 601: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış, Kızılçakçak *Arpaçay) **1a.**
İşe yaramaz, beceriksiz, değersiz: *Filan
adam bekāra insandı. Çalışmır, evde
ḡalıfdı, çol çocuḡuna baḡmur.*
(Esenyayla *Akyaka) // *Hēş bi iş
görmüyüf ki ne ki bek bekāra bir adam,
mudara bir adam, hēşbi işe yaramır.*
(Polatköy *Arpaçay)

beke *Men beke gırḡ halı toḡudum,
satdım.* (Çakmak) → **belke -1.**

bel (I) *is.* Meni, sperma. (DS I, s. 605:
Kızılçakçak *Arpaçay)

bel (II) *is.* Kürek: *Beli geti, torpağı atağ. Beli geti, aḥbunu tōkeh, pūṣū yığağ.* (Porsuklu *Susuz)

belbağı *is.* Kuşak, kemer, uçkur. (Subatan; Esenyayla *Akyaka; Tepecik *Arpaçay; DS I, s. 606: Kars) *Benim mesele iki elbisemde ipten belbağım var, mökgem sıhdırırım açılmasın diye, kemer gırılıyor.* (Tepecik *Arpaçay) // *Belbağı, demin dedim ya şavların buruya bağ salardılar. Ona da belbağı deyiller.* (Esenyayla *Akyaka)

bele, béle *zf.* 1. Böyle. (Büyükpirveli *Akyaka; DS I, s. 608: Kızılçakçak *Arpaçay) *Sen nece uşağ oḥudursan bu iş beledir, bu beledir.* (Büyükpirveli *Akyaka)

bele-, béle- (I) (-i) 1. Çocuğu kundaklamak, sarmak, beşiğe bağlayarak, sararak yatırmak. (DS I, s. 610: Kızılçakçak *Arpaçay) 1a. Çocuğu kundaklamak: *Vay günümüze çırıḥlarnan, aḥ bu tumanlarnan neyner beliyerdih.* (Polatköy *Arpaçay) // *Belek, çocuḥları belerdiler.* (Esenyayla *Akyaka)

bele- (II) (*nsz*) 1. Bulamak, bulaştırmak. *Hamur açılmıyorsa un bele.* (DS I, s. 611: Kızılçakçak *Arpaçay) 1a. (-i, -e) Bulamak: *O*

lavaşı una bele, elime yapışmasın. (Esenyayla *Akyaka)

bélece *zf.* Böylece, bu şekilde: *Bu kağıtdarı sen mi yazıfsan bélece.* (Karakaş)

béleceme *zf.* Böylece, böylesine: *Béleceme işimi gayırdım.* (Porsuklu *Susuz)

belek *is.* [, **belek çapıdı**] Kundak, çocuk bezi. (DS I, s. 608-609: Kızılçakçak *Arpaçay, Kars)

belek çapıdı (DS I, s. 608-609*: Kızılçakçak *Arpaçay) → **belek**.

belen-, bélen- (I) *f.* 1. Bulaşmak, bulanmak, serpilmek. (DS I, s. 613: Kızılçakçak *Arpaçay) 1a. (-e) Bulanmak: *Una belendim, éle oldum deyirmen. Adam adama diyer deyirmennen mi gelifsen?* (Polatköy *Arpaçay) *Değirmene girdim una belendim.*

belen- (II) *f.* Çocuk kundaklamak, beşiğe sarılarak yatırılmak. (DS I, s. 613: Kızılçakçak *Arpaçay)

belet, bélet *is.* 1. Kılavuz, yol gösteren kimse. (Polatköy *Arpaçay; DS I, s. 615: Kızılçakçak *Arpaçay) *Bize kötü yol gösterdi belet.* (Polatköy *Arpaçay)

2. *is.* Bilen, tanıyan, vâkıf. (Subatan; Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 615: Kars)

çevresi) *Yav Nureddin Bey belettir oranın gêt onunla git o köye.* (Subatan)
// *Bu insan beletdi bu yörüye. Bu çevriyi bilendi, bu yörüüyü bilendi.* (Esenyayla *Akyaka) // *İstanbul'a belet değilim.* (DS I, s. 615: Kars çevresi)

belibenzer *zf.* Adamakıllı, dosdoğru. (DS I, s. 617: Kars)

belirik *is.* Besbelli, apaçık, belli, belirli. (DS I, s. 616*: Kars)

belke *zf. [, beke]* **1.** Belki. (Boğazköy, Yalınkaya; Polatköy *Arpaçay; DS I, s. 620: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Biz de diyerdih ki belke yiyeh saçımız uzana.* (Boğazköy) // *Valla unuttum ama, du bahim belke de geldi işde.* (Yalınkaya) // *Polis bey anam ihdiyarıydı belke uçağda yatdı, goymır içeri.* (Polatköy *Arpaçay) **2.** bağ. Ya... ya: *Şimdi bu gızın çoğ talibi çıhdı, ele oldu ki iki evden belke biliyolar belke bilmiyolar da bir evden iki kişi talipli oldu.* (Subatan)

belleme *is.* **1.** Eteklik. (DS I, s. 622: Pekreşin *Çıldır) **2.** Koşu atının üşümemesi için atın beline konulan veya atın belinin yara olmaması eyerin altına konulan kalın keçe, çul: (Kümbetli; Porsuklu) *Atın bellemesini*

geti tarlaya gidecem. (Porsuklu *Susuz)

belliklen-, belliyhlen- (*nsz*) Şaşkın şaşkın, aval aval bakmak. (Göldalı *Arpaçay; DS I, s. 623: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Ne işitdin ne gördün ne bellihlenirsen?* (Göldalı *Arpaçay)

bencek, béncek *is.* **1.** Ceket. (Esenyayla, Demirkent *Akyaka; DS I, s. 626: Kızılçakçak *Arpaçay, Zellige *Sarıkamış) *Bu çekete bencek diyilir.* (Esenyayla *Akyaka) **2.** Kara atlastan yapılan önü ilikli bir giyim eşyası. (DS I, s. 626: Kars)

bene *zm.* Bana. (Alçılı, Subatan; Altınbulak *Sarıkamış; Çıplaklı *Selim) *Azar azar bene ver.* (Alçılı) // *Bene galsa yazın da gelmem, neye gelicem burya.* (Çıplaklı *Selim)

benek *is.* Nakış ve işlemlerde renkli süs. (Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 627: Kızılçakçak *Arpaçay) *O bezi geti ona benek işliyek.* (Esenyayla *Akyaka)

beneyöş *sf.* Menekşe rengi, mor: *Beneyöş boyah, he bilirem ip boyuyerdih, beneyöş boyah boyanıf hē.* (Çakmak)

berdanğa *is.* Tek mermi alan silah: (Çakmak, Subatan; Bayburt *Selim) *Berdangalar o en ucuz silahlar*

*diyerdiñ. (Çakmak) // O silah milah
yoñuydu esgiden. O berdañalarıydı,
hançalıydı. (Bayburt *Selim)*

bere is. 1. Davar sağılan yer, ağıl. (DS I, s. 630*: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, Kars) *Ğoyun sağına gelirdi, beriye alır, sağırdıñ. (Polatköy *Arpaçay)* 2. Koyunların sıra halinde sağılması: *Ğoyun geldiñçe ona bere diyeller. Bere bere bere bere bere yanı sağılmañ. (Esenyayla *Akyaka) (DS I, s. 630*: Kızılçakçak *Arpaçay)*

berekāllah ün! Maşallah. (DS I, s. 632: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

bere sür- *bf.* Koyunu sağdırmak için sağıcıya götürmek. (DS I, s. 633: Kızılçakçak *Arpaçay)

bere süren is. 1. Koyunu sağılmak üzere sağıcıya götüren kimse. (DS I, s. 633: Kızılçakçak *Arpaçay) 1a. Koyunu sağıldığı yerin içinde sağılmak üzere sağan kişiye doğru süren kişi: *Bere süren gel o bereleri sür gelsin. (Esenyayla *Akyaka)*

berevi is. Az ışıhta görememe hastalığı. (Subatan; DS I, s. 633: Kars köyleri) *Ya bu Ellezi bilmiyordum da gece berevisiymiş bu adam. (Subatan)*

berhana is. 1. Ev eşyası. (Göldalı *Arpaçay; DS I, s. 531*: İrişli, Bayburt

*Sarıkamış) *Yühlenip berhana gider yaylağa. (Göldalı *Arpaçay)* 2. Göçebelerin çadır eşyaları, kervanın konak yerinde toplanan eşyası. (DS I, s. 634: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 3. Çobanın yiyeceği, kepenegi, giyecği: *Çobanlar düzde o yatıf galhacağı yiyeceği bir arada olduğı ona berhana deler. (Subatan)*

berk zf. (Meydancık, Polatköy *Arpaçay; DS I, s. 600*: Kızılçakçak *Arpaçay Kars ve köyleri) *Hamır yafdıñ berk olufdu. (Polatköy *Arpaçay) // Cıvıñ oldu ya da berk oldu, tam gerelinde olmadı. Bu boya garelinde olmadı. (Meydancık *Arpaçay) → bek.*

berki- (nsz) [, berkleş-] Pekişmek, sertleşmek, katılaşmak, sıkışmak. (Porsuklu *Susuz; DS I, s. 602-603*: Kars köyleri) *Yoğurdu hemen kesmiyeñ, berkisin. (Porsuklu *Susuz) / Ğar berkidi. (Porsuklu *Susuz)*

berkiştir- (-i) [, berkit- -1] 1. Sağlamlaştırmak, pekiştirmek, sıkıştırmak, sertleştirmek, katılaştırmak. (DS I, s. 603*: Kızılçakçak *Arpaçay Kars köyleri) 1a. [, berkit- -1a.] Sağlamlaştırmak, sıkıştırmak: *Sapı berkiştirmek için ipe*

sıhıştırdıh. (Subatan) // *O civatayı berkiştir.* (Esenyayla *Akyaka)

berkit- (-i) 1. (Aslanhane, Esenyayla *Akyaka; Polatköy *Arpaçay; DS I, s. 603*: Kızılçakçak *Arpaçay)

berkiştir. 1a. *Heveng onnan halıyı berkiderdiñ aralarına ipliñ geçerdi.* (Aslanhane *Akyaka) // *O civata gevşemiş oğul, onu berkit.* (Esenyayla *Akyaka) // *Èle yahadım, èle yüydüm, düzdüm, berkitdim topu.* (Polatköy *Arpaçay) → **berkiştir-** -1a. 2. Sıkıca bağlamak, bağlanacak şeylerde bağcığı sıkmak: *Çarığın bağı gevşemiş, berkit.* (DS I, s. 635: Kızılçakçak *Arpaçay)

berkleş- (DS I, s. 602-603*: Kars köyleri) → **berki-**.

berrana şf. Yabanî. (Bacioğlu *Arpaçay; DS I, s. 636: Zarşat) *Berrana guşdardı, indi çekiler onnar.* (Bacioğlu *Arpaçay)

bérvat is. Berbat. (DS I, s. 638: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

besden- f. Beslenmek. (DS I, s. 638: Zarşat)

beşaçılan is. Bir erkek tarafından oynanan oyun. (DS I, s. 642: Kars)

beşik kertme, béşik kertme is. Kız ve erkek çocukları beşikte iken nişanlama veya böylece nişanlanmış kız, erkek.

(Subatan; DS I, s. 643: Kızılçakçak *Arpaçay Kars köyleri) *Bu Mürsel beşik kertme. Benim oğlum olursa beşik kertme edelim senin gızınla.* (Subatan)

beşöyür is. Şuursuzca, düşünmeden yapılan hareket. (DS I, s. 645: Kars)

beter is. Çok, pek. (DS I, s. 645*: Kars köyleri)

beyah *Beyah bileylemeyi nasıl annatdıysa èle annat.* (Polatköy *Arpaçay) // *O beyah gösderdiğim.* (Boyalı *Sarıkamış) → **bayahdan.**

beycan, béycan ünl. Beyefendi, bey kardeşim anlamında kullanılır. (Tepecik *Arpaçay; DS I, s. 647: *Kağızman köyleri) *Çoñ beycan bir efendi.* (Tepecik *Arpaçay)

beydasıl *Èle bilmeze söylüyör, gonusor. Beterdi, pisdi, beydasıldı.* (Bayburt *Selim) → **bedasıl.**

beye (DS I, s. 471*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **peye -1.**

beyğafil zf. Ansızın, birdenbire: (Göldalı *Arpaçay; Bayburt *Selim) *Beyğafil felç oldu, oğrah oldu gètdi.* (Bayburt *Selim)

beze- (I) (-i) Süslemek: *Gel bah evimi nasıl bezemişim.* (Subatan) // *Sağdıç, şah beziyeller.* (Gülyüzü *Arpaçay)

beze- (II) *f.* Ağzının payını vermek, azarlamak. (DS I, s. 651: Kızılçakçak *Arpaçay)

bezek, bézek *is.* [, **bezeyh**] Süs, ziynet. (DS I, s. 650: Kızılçakçak *Arpaçay Kars köyleri)

bezet- (-i) Süslemek: *Bezeditdih gelini; ata bindirir, getirir, endirirdih.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış) // // *Esgiden araba yohudi; gelini, atı bezeditdiler, gelin daha degişik olirdi.* (Tozluca *Selim)

bezeyh (DS I, s. 650*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **bezek, bézek.**

bezzet dükkânı *is.* Aktar dükkânı. (DS I, s. 653: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

bıçırgan *is.* Kadınların meme uçlarında, çocukların ayaklarında, hayvanların ayak parmaklarıyla bileklerinde ter, pislik, çamur v.s. sebeplerden ileri gelen sulu yara. (DS I, s. 656-657*: Kars)

bıdılda- (Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 660*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Bıdıldamağ, öz özüne dudağınnan burdan kimse şe etmeden bıdıldıyarsan.* (Esenyayla *Akyaka) → **bıdılla- -1a.**

bıdılla- (*nsz*) **1.** Kendi kendine konuşmak, mırıldanmak,

homurdanmak, söylenmek, fısıldamak. (DS I, s. 660*: Kızılçakçak *Arpaçay *bıdıldamağ*) **1a.** Kendi kendine konuşmak, homurdanmak, söylenmek: *İşdi görginen gedsin, söyleyennen sonra onun ne giymatı galır. İşe gidir bıdıllıyır.* (Polatköy *Arpaçay)

bığ *is.* Bıyık. (Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 662: Kızılçakçak *Arpaçay, Kars) *O bığlarının önünü mağgasla kes.* (Esenyayla *Akyaka)

bıjğır- (*nsz*) **1.** Turşu, yoğurt ekşiyip küflenmek, kurtlanmak. (DS I, s. 663: Kars ‘bıjğır-’) **1a.** Peynir, süt, yoğurt çok ekşiyip kabarmak. (Subatan; Porsuklu *Susuz) *Nursel’in Hanım’ı bir peynir yapmış, düşmanlar başına. İyi sahlıyamamış, hep bığjırmış, yere tökülmüş.* (Subatan)

bıjılla- (*nsz*) Peynir, süt, yoğurt, hamur çok ekşiyip kabarmak: *Bō, hamur çoğ eşgiyif, bıjıllıyif, töküler.* (Porsuklu *Susuz)

bılaş- *f.* Başlamak. (DS I, s. 786-787*: Kars)

bıldır *Bıldır gene benim iki ördeyi götdüler guzgunlar.* (Çakmak) // *Bıldır çoğ gar yağmışdı.* (Çamyazı *Sarıkamış) → **bildir.**

bılıh *is.* Dana (çocuk dilinde). (DS I, s. 665: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

bılıh *Bılıhleri otarmaya gidağ.* (Çamyazı *Sarıkamış) → **bilih**.

billik tutma *is.* [, **billih tutma**] Tutulan şeyin hangi elde olduğunu bulma oyunu. (DS I, s. 667: Kars)

bıra *is.* Kardeş, birader: *Bıra nerye gètdin, ne işin var.* (Porsuklu *Susuz)

bırcalıh *is. bot.* [, **mırçalıh**] Yumru köklü, yaprakları ince bir bitki: *Bırcalıh, gırlarda piter. Gider beşe eşer çıhardardıh. Öle başı güzel bir yarpahlı. Kökü beyaz, éle bir hoş tadı var ki.* (Darboğaz *Selim)

bırışğa *is.* [, **bırışka**] Tahta tekerlekli at arabası. (Demirkent *Akyaka; Göldalı *Arpaçay) *Altı ay sora at arabasıyla bırışğa dediğimiz at arabasıyla geliller.* (Göldalı *Arpaçay)

bırışka *Bırışka var ya araba, bırışka.* (Darboğaz *Selim) → **bırışğa**.

bışğı *Büyüğü hızar, küçüğü bışğı.* (İsisu *Sarıkamış) / *Bışğıyı geti tahtayı keseh.* (Porsuklu *Susuz) → **pışğı**.

biy *O günü televizyonda çıhıf. Bıy bah aynı bizim yapığımızı yaper, yiyeller.* (Çakmak) → **biy**.

biyıl *Yani bıyıl doğmayacah da gelen sene doğana şışeh diyerih biz.* (Çıplaklı *Selim) → **biyil**.

bızdın *is.* Kuyruk sokumu, anüs. (DS I, s. 833*: İrişli *Bayburt, *Sarıkamış)

bizzot *is.* Afacan, yaramaz, yerinde durmayan, sürekli hareket eden (çocuk): *Bizim uşağ bizzottu, heç yerinde durmer ki.* (Porsuklu *Susuz)

biabır *is.* Utanmaz, arlanmaz, hayâsız: *Bu ğarı biabırdı, heç utanması yohdu.* (Porsuklu *Susuz)

bibi *is.* Hala. (Çakmak, Subatan; Küçükaküzüm *Akyaka; Bayburt, Gürbüzler *Selim; Çamçavuş *Susuz; DS I, s. 677: Kızılçakçak *Arpaçay) *Üç emim, bibim, babam hepsi Ğuran oħumuşdu.* (Çakmak) // *Bayanlar pulnan mulnan ğafalarına tahırdı ya mesele bibimde tahırdı.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Perihan da bibisiymiş; çoħ kırkıtmış, aynı onun demesi gibi.* (Gürbüzler *Selim) // *Ahan bibim varıydı dedi yoh ğız uşağı getmez, goymadılar daha.* (Çamçavuş *Susuz)

bi çala *Ya bi çala gel git bize.* (Subatan) // *Bi çala gördüm onu, bi ara gördüm.* (Esenyayla *Akyaka) → **bir çala**.

biçelge *is.* 1. Biçilecek yer. (DS I, s. 683: Bayburt, Selim) 2. Çayır. (DS I, s. 683: Bayburt, Selim)

döyerbiçer *is.* Biçerdöver: *O zaman yığirdıh, şanalarnan eliyirdıh beşe sonra da patos geldi, patosnan sonra da döyerbiçer geldi.* (Boğazköy *Kars)

biçim *is.* Ekin kaldırma. (DS I, s. 683: Kızılçakçak *Arpaçay)

biçim ayı *is.* Temmuz. (DS I, s. 683: Kars)

biçme *is.* Evlerin yapımında kullanılan 5x10, 10x10, 15x15 ve 20x20 ebatlarında köşeli kereste: *Gétim Ğars'dan biçme aldım, evin üsdünü örteh.* (Porsuklu *Susuz) / *Odanın biçmesi ğırılmıştı. Gétim biçme aldım, gétim, değışdim.* (Porsuklu *Susuz)

bidik *is.* 1. Son, uç. (DS I, s. 710*: Kars) 2. Köşe, bucak, uç, aç. (DS I, s. 775*: Kars)

bıldır *Bıldır keşdi.* (Çakmak) // *Bıldır ğırh tene ğazım varıydı.* (Polatköy *Arpaçay) → **bildir**.

bildir *zf.* [, **bıldır**, **bıldır**] Geçen yıl. (DS I, s. 690: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

bilevi *is.* Bıçak bileme aleti, bileği taşı:

Biçağı çarha vurağ ağzı çıhsın, ey iş görsün. Bileviye vurağ, düzelsin. (Alçılı)

bilevle- (-i) Bilemek: *E, o kösreyi getir de bi tırpanın ağzını bilevliyim.* (Karaorgan *Sarıkamış) // *Gene de aynı bilevlemesen gene kesgin değil ki.* (Tozluca *Selim)

bilih *is.* [, **bilih**, **bilik**] Kaz yavrusu: *Benim hanım goçağdır, yüz tene bilih çıharmıştı.* (Subatan) // *Bizim ğaz yavruları hep böyühdü, bilihleri yohdur.* (Bayburt *Selim) / *Bağ bilihler geldi.* (Bayburt *Selim)

bilik 1. Kaz ve ördek yavrusu. (DS I, s. 469*: Suhara, Mağaracık, Kızılçakçak *Arpaçay) 1a. Kaz yavrusu: *Ğazda bilik var. Bilik diyiller. Ördeke zatan ördek diyeller.* (Göldalı *Arpaçay) → **bilih**.

billih tutma *billih tutma da iki ip tutarlar, iki ip verirler senin ele bu arhası bendedir ipler aynıdır ama gerisi başga reng, billih tutma. Sen bulduğunda ğazanıyorsun. İddia değil oyun.* (Subatan) → **billik tutma**.

bilmeze *zf.* Bilmeksizin, bilmeyerek, bilmeden. (Subatan; Bayburt *Selim; DS I, s. 695*: Kars) *Bilmeze yapıdı.*

(Subatan) // *Böyün éle bilmeze
söylüyör, gonusor.* (Bayburt *Selim)

bilor *is.* Erkeklik bezi. (DS I, s. 695*:
Zarşat)

binek *Bir yaş da oldu mu tay deriz. Bir
yaş daha oldu mu binek deriz.*
(Küçükdurduran *Akyaka) → **binek
tayi**.

binek at *İki yaşını geçdi mi tamam
binek at oldi, artıh o at oldi.* (Cavlak
*Selim) → **binek tayi**.

binek tayi *is.* [, **binek, binek at**] Üç
yaşındaki at: *Birez büyüdi mi kırık
deller, tay deller. Daha büyüdi mi ey
binek tayi oldi derler.* (Cavlak *Selim)

bineli *zf.* Devamlı: *Lazıt ununu
götürerdiler, gırdırer getirerdiler, biz
de gaymahnan onu bineli onu pasta
yapardıh.* (Çakmak) / *A bu cırbağaya
bah, bineli süküt durmer.* (Çakmak)

bir cimcih *Bir cimcih duz verginen, bir
cimcih çay verginen mana.*
(Küçükaküzüm *Akyaka) → **bir
çimdik**.

bir çala *zf.* [, **bi çala**] Bir aralık: *Bir
çala gördüm onu, hiç görmemiştım
ama bir çala gördüm.* (Esenyayla
*Akyaka) // *Bir çala gördüm filan
yerdeydi.* (Polatköy *Arpaçay) // *Bir
çala yanımdan geçtiğini gördüm.* (DS

I, s. 698: Kızılçakçak *Arpaçay)

birçeyhliyh *is.* Kadınların saçlarına
taktıkları gümüşten bir süs eşyası. (DS
I, s. 698: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

bir çimdik *sf.* [, **bir cimcih**] İki parmak
tutamı kadar. (Subatan; DS I, s. 698*:
Kars) *Yumurtanın üzerine bir çimdik
tuz at.* (Subatan)

bir de *zf.* Bir daha: *Su ahdıdı yerden bir
de ahar.* (Demirkent *Akyaka)

bir dönüm su *is.* İki kovayla bir defada
getirilen su. (Çamyazı *Sarıkamış; DS
I, s. 698: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Bir
dönüm su aldım geldim.* (Çamyazı
*Sarıkamış)

biredi *zf.* Toptan. (Polatköy *Arpaçay;
DS I, s. 699: Kızılçakçak *Arpaçay)
*Böyün bizim evde pi şe yohuydu, oğlanı
tükene yolladıh, gétđi, biredi aldı geldi.*
(Polatköy *Arpaçay)

bir gırırh *sf.* Bir parça, biraz, azıcık: *Bir
gırırh ehmeğ ver, yiyeh gideğ.*
(Aslanhane *Akyaka) // *Böy filan
adamın malı yoh, goyunu yoh ağartısı
yohdu, günah deyil mi ona bir gırırh
ağartı götüsene.* (Polatköy *Arpaçay) /
*Bir gırırh bele guvvetim de yohdu
basam.* (Polatköy *Arpaçay) // *Bi gırırh
tuz ver.* (Tepecik *Arpaçay) // *Ġan
elimde lahtalandı éle kesdi bir gırırh*

yara bandı da olmadı üsdüne vuram.

(Bayburt *Selim)

birgiya *zf.* Bir kez, bir defa. (DS I, s. 679*: Zarşat)

bir kırtih *sf.* Bir parça: *Bir kırtih sabun ver, borç alerdiler o zaman, esgiden.* (Porsuklu *Susuz) / *Çamaşırı yahadım, yahadım, bir kırtih sabun galdı.* (Porsuklu *Susuz)

bir tike *sf.* Bir parça, azıcık, biraz. (Subatan; Küçükaküzüm *Akyaka; Tepecik *Arpaçay; Sırataşlar *Sarıkamış; DS I, s. 685-686*: Kars) *Ya sabahdannan bir tike ekmeh vermedin ki yiyelim.* (Subatan) // *Bir tike ordan mana bir tike et verginen yiyem.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Bir tike et ver yiyeh.* (Tepecik *Arpaçay) // *Ya bene bir tike et verir misiniz, ben de o etin tadına bahim.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

bi tevir *zf.* [, **bi töyür** *is.*] Acayip: *Bu bi tevir gonuşer, hêç annemerem.* (Porsuklu *Susuz)

bi töyür *Bu adam bi töyüdü ki hêç annemersen adamı.* (Porsuklu *Susuz) → **bi tevir.**

bişi *is.* 1. Çörek, bayramlarda yapılan yağlı, tatlı ekmek, saç ekmeği. (DS I, s. 705-706: Ergine) 2. [, **pişi**] Süt veya

suyla yoğrulmuş, mayalı hamurun daire şeklinde açılıp yağda kızartıldığı hamur işi: *Haşıl, pilav, kete halına göre et bişiriller, kete, yuha, bişi, lalanga getiriller külehlernen.* (Yalınkaya) // *Acım tah dünya başıma zindan, bir çuval unnan ah bir pağaç ah bir pağac.* Otursam gişi gibi yesem bişi gibi, deyirmen alt daşı gibi ah bi pağac ah bi pağac. (Boyalı *Sarıkamış)

bişkin *is.* Olgun, pişkin. (DS I, s. 707: Kars)

bit- (*nsz*) Yeşermek: *Yazbaşı tarlalar biter.* (Alçılı)

biy ünl. [, **biy**] Şaşkınlık, öfke bildiren ünlem: *Yer sahaftı gelir, biy ocağınız batsın, ya yatıfsız ne iş gördünüz.* (Demirkent *Akyaka) // *Ğaz gidersen ki gaçer. Biy bunu merete galsın, bu meret nere gètdi.* (Bayburt *Selim)

biyıl *Biyıl hindim çılmadı.* (Polatköy *Arpaçay) → **biyil.**

biyil *zf.* [, **biyıl**, **biyıl**] Bu yıl. (DS I, s. 673*: İrişli, *Bayburt, *Sarıkamış, *Selim)

bizde- (*-i*) Sivriltilmek: *Bu ağacın ucunu bizdiyecen, ne yapacan sen bunu? Çarhda onu da bizdiyirih gön köşe mōşe dihmeh için, pıçağın ucunu.* (Taşdere Arpaçay)

bizli *is.* Sivri: *İyneler bizlidi, batar insana batar, zararlı bi şey.* (Polatköy *Arpaçay) // *Bıçağın ucu çoḥ bizlidi.* (Porsuklu *Susuz)

bō *Berdik de bi şe olmuş bō ne olmuş.* (Alçılı) // *Bō yağmur az yağdı, böyün çoḥ yağmadı, bō irah ola dolu yağardı, hışır yağır.* (Çakmak) / *Bō şimşeḥ atdı.* (Çakmak) // *Eye bō neler yazıflar.* (Taşdere Arpaçay) → **boy, booy -2.**

bobik *is.* Olgunlaşmamış cevizin üzerindeki yeşil kabuk. (DS I, s. 453*: Kars)

bodik *is.* Kısa boylu, ufak yapılı, cüce, bodur, tıknaz. (DS I, s. 459-460*: Kars)

boğa diken (Porsuklu *Susuz; Subatan) *Arı boğa dikeninnen çok kaliteli bal alır.* (Subatan) → **buğa tiken.**

boğanaḥ *is.* Fırtına sırasında görülen hortum. (Küçükdurduran *Akyaka; Porsuklu *Susuz; DS I, s. 722: Kızılçakçak *Arpaçay) *Boğanaḥ gaḥdı, eye gaçın yatın.* (Küçükdurduran *Akyaka)

boğaz *is.* Gebe inek, manda, gebe hayvan. (Çıplaklı *Selim; Porsuklu *Susuz; DS I, s. 810*: Kars) *Aḥıra getdim inek boğazmış, ineğimiz var,*

boğaz. (Çıplaklı *Selim) *At boğazdı.* (Porsuklu *Susuz)

boğazdan- *f.* Boğazlanmak. (DS I, s. 727: Zarşat)

boğuz *is.* Boğaz: *Boğuzum ağırır. Boynuna bi şey sarmış. Ele boğuzum ağırır ki.* (Tozluca *Selim)

bohça çiçeği *is. bot.* Bir çeşit çiçek. (DS I, s. 731: İrişli *Çıldır)

bolla- *(-i)* Tahtayla döşemek: *Odanın altını bolladım.* (Porsuklu *Susuz)

bonduruḥ *is.* Boyunduruk: *Hayvanları bağlardıḥ, öküzleri goşardıḥ, onların boynuna bonduruḥda samağı olur.* (Akören *Sarıkamış) // *Biz çocuğu hayvanın üsdüne bindirmezliḥ, bonduruğun üsdüne bineller.* (İsisu *Sarıkamış)

boran *is.* Şiddetli kar, fırtına, kasırga. (Küçükaküzüm *Akyaka; Aşağısallıpınar *Sarıkamış; DS I, s. 737-738: Kızılçakçak *Arpaçay) *Boran gapılmıyaḥ diye o iznen gelir çıḥardıḥ.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Ola yolu şaşırırsın boran var, gitmeyin. Bizim çocuḥlar gayboldu boranda iki tene, sonradan bulundu zornan.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış) / *Ahan boran çıḥdı, içeri gelin.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

borani is. **1.** Sarmısaklı yoğurt. (DS I, s. 739*: Kars) **2.** Haşlanmış ve halka halka dilimlenmiş yumurta üzerine kızdırılmış yağ ve sarımsaklı yoğurt dökülerek yapılan yemek: *Nenem güzel bir borani yapmışdı, hêş guzu etine bile de deyişmezdim.* (Subatan)

boş adam is. Hamal. (Subatan; DS I, s. 743: Kars) *Boş adam dedi mi gaş kişi var, hep goşarlar, o da işine göre seçer.* (Subatan)

boşğa is. Fıçıya benzer alttan üste doğru hafif daralan tahta bidon. (Büyükpirveli *Akyaka; Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz) *Su boşğasınnan bulağdan su getirdi.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Boşğalar var, esgiden küşne müşne doldurardı, fiy doldurardı.* (Bayburt *Selim)

boşka Fıçı. (DS I, s. 743: Mağaracık)

boy, booy ünl. **1.** Aman, usandım anlamına gelir. (DS I, s. 745: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış) **2.** [, bō] Şaşkınlık, şaşma, korku, üzüntü, beğenmeme, öfke, pişmanlık, acıma bildiren ünlem. (Çakmak, Karakaş; Büyükpirveli *Akyaka, Aslanhane *Akyaka; Bayburt *Selim; Altınbulak *Sarıkamış) *Boy o gede çuhura düşüf.* (Karakaş) // *Süt calandı yere, booy*

görirsen mi caladı yere, elimnen düşdü yere calandı. (Büyükpirveli *Akyaka) // *Booy ele gorhdum ki ödüm yarıldı.* (Bayburt *Selim) // *Booy ele gëtdiğ bugün Mahmud bize ele fişeng atdı.* (Altınbulak *Sarıkamış)

boyah is. Boya. (Çakmak, Oğuzlu; Çıplaklı *Selim; Polatköy *Arpaçay; DS I, s. 744*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Beneyöş boyah ip boyuyardi, beneyöş boyah boyanıf.* (Çakmak) // *Boyah alıyrdılar, Ğars'dan getirir, boyuyurdular.* (Oğuzlu) // *Ana rengi boyah aler, boyerdı.* (Çıplaklı *Selim)

boyahçı is. Boyacı: *Boyahçı gelerdi, boyahçı boyuyardı iplerimizi.* (Çakmak)

boydah, boydak zf. **1.** Bekâr, yalnız, serbest. (Subatan; DS I, s. 745: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış) *Boydah gezir e bu kişi.* (Subatan) **2.** Başiboş, işsiz. (DS I, s. 745-746: Kars)

boylama is. Bir bağla boyuna takılan muska. (Subatan; DS I, s. 746: Kars) *Güve cinnen, periden, kötü nazardan gorur. Boylama olacağ, ben trafih gazasına gelmeyece.* (Subatan)

boylu is. Gebe. (DS I, s. 746: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

boyun is. Çift. (Çakmak, Yalınkaya;

Büyükpirveli *Akyaka; Polatköy
*Arpaçay; Aynalı *Susuz) *Çamuşlar
da çifte goşerdiler, üş boyun öküz.
(Çakmak) // Benim iki boyun öküzüm
varsa otuz teneke arpa ekerdim.
(Yalınkaya) // O zaman mejgel varıdı,
o zamanını şöferi ahan yeddi boyun
öküz goşardı. (Büyükpirveli
*Akyaka) // Mesele diyelim adamın Bir
boyun öküzü var. (Aynalı *Susuz)*

boyunduruğ gayışı is. Boyunduruğu
arabanın koluna bağlayan deri halka
(Kümbetli; Porsuklu *Susuz) *Gece
dışarda birağdı boyunduruğun
gayışını it yiyif. (Porsuklu *Susuz)*

boyun kökü is. Ense: *Sühstünüm
ağrıyer, boynumun kökü éle ağrıyer ki.
(Boğazköy) //*

*Qotana atdim daşı,
gelecek bulğur aşı,
eğer başın şişerse,*

boynun kökünü gaşı. (İsisu *Sarıkamış)

bozar- (-i) **1.** Yüz ekşitmek: *Neye
bozarırsın ola ne oldu, dünya mı
batmış, ne gayıbetdin, niye üzünü
bozardıyorsun? (Tepecik *Arpaçay)
(DS I, s. 749: Dalaver *Arpaçay
bozarmak, DS I, s. 749*: Kızılçakçak
*Arpaçay bozarma) 2. Kızmak:
Uşağa bozarma. (Porsuklu *Susuz)*

bozaş is. Bulgur, yarma v.b. ile yapılan
çorba. (Esenyayla, Küçükaküzüm
*Akyaka; Akçalar *Arpaçay; Çamyazı
*Sarıkamış; DS I, s. 750: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış) *Çehmece de var, haşıl da
var, hengel de var, ayran çorbası da
var, bozaş da var. Evelihnen bişirerler,
yemehlerin ismi işte. (Esenyayla
*Akyaka) // Bozaş, bozaş var ya ah
şimdi elime geçseydi. (Akçalar
*Arpaçay) // Ah bir bozaş olsaydı da
yeseydik. (Çamyazı *Sarıkamış)*

boz at is. Kır at: *Boz atın boylaması çeh
ciloy oynamasın, uzağ yerden gétginen
üreyin oynamasın. (Polatköy
Arpaçay)

bozbaş is. **1.** Yahni. (DS I, s. 750:
Zellice) **2.** Tirit. (Bacioğlu *Arpaçay;
DS I, s. 750: Kızılçakçak *Arpaçay)
*Bozbaş pişirif, gel sen de yeginen.
(Bacioğlu *Arpaçay)*

boz ot is. bot. Bir çeşit ot: *Boz ot var da
gocalmış, a buna benziyer telpancarı
kimi. (Alçılı)*

böcüh is. zool. Böcek: *Sineh meni yedi,
böcüh yedi. Barmağlarım, gaşım
gaşiner. (Meydancık *Arpaçay)*

böcük is. Böcek, akrep, çıyan,
örümcek v.s. (DS I, s. 755-756:
Kızılçakçak *Arpaçay)

böcüyh- *f.* Başı karışmak, bunalmak. (DS I, s. 757: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

bödöy *is.* 1. Yürekli, cesur, güçlü. (DS I, s. 754*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 2. Nazlı. (DS I, s. 757: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

bögeleḥ *is. zool.* [, **böyeleḥ**] Sığırların kanını emen, sığırları rahatsız eden bir çeşit büyük sinek, büve: *Bögeleḥ tutar ati, danayi; o dirçihler gaçar.* (Tepecik *Arpaçay)

bögelek [, **bügelek**] Sığırları rahatsız eden bir çeşit sinek, gübre sineği. (DS I, s. 759-760*: Kars)

bögür (DS I, s. 758: Kars ilçeleri) → **böyür.**

böğrek *is.* [, **böyreyh**] Böbrek. (DS I, s. 764: Kızılçakçak *Arpaçay)

bök, böke *is.* Aşık kemiğinin yumru tarafı. (DS I, s. 767: Kızılçakçak *Arpaçay)

bölgü *is.* Toprakta bölüşme, paylaşma. (Göldalı *Arpaçay; DS I, s. 768: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Bölgü, bir araziyi bölmek, bir varı paylamaḥ.* (Göldalı *Arpaçay)

bölme *is.* Çay tabağı: *Gidersen bölme geti, istiḫan geti, gāndef geti.*

(Küçükaküzüm *Akyaka)

börk *is.* Kalpak. (DS I, s. 770: Kars)

böyeleḥ *Mal huysuzlaşınca diyersen bō mala böyeleḥ gōndu.* (Porsuklu *Susuz) → **bögeleḥ.** ■ **böyeleḥ tut-** *bf.*

1. Sığırlar sinekten rahatsız olup kaçmak: *Ġoymayın ġoymayın ġaşacaḥ, bu ineyi böyeleḥ tutdu.* (Porsuklu *Susuz) / *Malı ağıla salın, böyeleḥ tutar.* (Porsuklu *Susuz) 2. İnsan yerinde duramamak, sağa sola kaçmak: *E bunu böyeleḥ mi tutuf? Niye gaçer, sağa sola gider.* (Porsuklu *Susuz)

böyreyh (DS I, s. 764-765*: İrişli *Bayburt) → **böğrek.**

böyür *is.* [**bögür**] Böğür: (Küçükaküzüm *Akyaka; Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz) *Hayvanın bir böyrü şişmiş.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Öfkem ağrıyer, böyrüm ağrıyer, midem ağrıyer, ḥesteyem.* (Bayburt *Selim)

böyüyh *is.* Büyük. (DS I, s. 773*: Bayburt, *Sarıkamış)

bu anda *zf.* Şimdi: *Seksenin içindeyim bu anda.* (Tozluca *Selim)

buclan- (*nsz*) [, **bujlan-**] Uyuşmak, karıncalanmak: *Ġolum tutuldi, buclandi.* (Tozluca *Selim)

buda- (-i) Vurmak (hayvan için):
*Danayı buda gëtsin, çabuḡ gëtsin,
danaya ğarıḡsın.* (Porsuklu *Susuz)

bu daḡḡa zf. Şimdi: *Menim babamın
gümüḡ ḡançalı vardı. Bu daḡḡa
bacımdadı.* (Çakmak) // *Ġasnaḡ
yoḡudu elimizde geneḡçe tikirdiḡ.
Menim özüm ahan bu daḡḡa yine
işliyirem.* (Polatköy *Arpaçay)

budulga is. Kiloluk şişelere benzer
şekilde tenekeden yapılma, tepesi ters
huni, gövdesi silindir biçiminde kap.
(DS I, s. 778: Kızılçakçak *Arpaçay)

budura e. İşte: *Ellerimin baḡ budura
buraları görebilersan hepsi tikan
yeridi, buralar baḡ.* (Aslanhane
*Akyaka) // *Aha budura bu otu, ğışın
meni kimi fuḡaranın birinin eline bir
yeke ip veriller.* (Taşdere Arpaçay)

bugarsak is. zool. Boğaya gelmiş,
boğa isteyen inek, dana. (DS I, s. 724*:
Kars)

buḡ is. Buhar, buḡu. (Esenyayla
*Akyaka; DS I, s. 778: Kızılçakçak
*Arpaçay) *Bunu suyun buḡuna mesele
bilhassa grib olanı, suyun buḡuna
verecen.* (Esenyayla *Akyaka)

buğa dikenî (DS I, s. 779: Kızılçakçak
*Arpaçay, Kars köyleri) → **buğa
tikenî.**

buğa tikenî is. bot. [, **buğa dikenî,
boğa dikenî**] Etli, lezzetli, tatlı, kabuḡu
soyularak yenir dikenli bir bitki.
(Çakmak; Değirmenköprü,
Meydancık, Polatköy *Arpaçay;
Bayburt *Selim; DS I, s. 779*:
Bayburt) *Bizim burda buğa tikenî,
ġanḡal burda da var, giderdiḡ yığır
getirerdiḡ, soyerdiḡ yiyerdiḡ.
(Çakmak) // Giderdiḡ buğa tikenî
yığardıḡ.* (Değirmenköprü *Arpaçay)
// *Ne buğa tikenî var, ne yemliḡ var, ne
hardol var, ne ġanḡal var. Hepsi gëtdi,
ġayboldu, ġübre hepsini götdü.
(Meydancık *Arpaçay) // Buğa tikenî
var, ahan bizim buralarda ële olur ki...
(Polatköy *Arpaçay) // Düze gëtselḡ
eveliḡ, yemliḡ, buğa tikenî hepsi var.
(Bayburt *Selim)*

buḡaḡ is. Gerdan. (Subatan; DS I, s.
782*:
Kars) *Bu boḡanın buḡaḡı ta yere
sallanmış, ġüzel.* (Subatan)

buḡarı is. [, **buharlık, puḡarı,
puḡarlık, puḡarrı**] Baca: *Çıḡ ġızım o
buḡarıyı bi sil.* (Çıplaklı *Selim) //
*Buḡarı a o duman çıḡıyor, yuḡarda ya,
yuḡarda ġaldi.* (Tozluca *Selim)

buharlık (DS I, s. 782*:
Kars) → **buḡarı.**

buḥça (DS I, s. 716-717*: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim) → **puḥça**.

bujlan- *İş yapıyordim şu ayağım buj oldi, bujlandi.* (Tozluca *Selim) → **buculan-**.

buj ol- *bf. Uyuşmak: İş yapıyordim şu ayağım buj oldi.* (Tozluca *Selim)

bula- (-i) Kirletmek: *Tenceriyi bulama.* (Porsuklu *Susuz) / *Bi misefir geleceh evi eşiyi bulama, kirletme.* (Porsuklu *Susuz) / *Uşah üsdünü buluyuf.* (Porsuklu *Susuz)

bulah (Karakaş; Büyükpirveli, Demirkent *Akyaka; Bayburt *Selim; DS I, s. 785*: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim) *At aravasına goşulor, bulahdan su getirir, geliriḥ.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Olā, felan adam bulağı yapmış gideh, o bulahdan bi su getireh.* (Bayburt *Selim) → **bulak -2.**

bulak is. 1. Kaynak. (DS I, s. 785: Kars) **2. [, bulah]** Çeşme. (Bayburt *Selim; Büyükpirveli *Akyaka; DS I, s.785: Kars)

bulama is. 1. Koyunun, ineğin ilk koyu sütü, ağız. (DS I, s. 785: İrişli *Bayburt, *Sarıkamış, *Selim) **2.** Ağız (yeni doğurmuş inekten ilk günü sağılan

koyu, yapışkan süt) bittikten sonra inekten alınan koyu süt: *Mürsel'in dana ishal olmuş ya bulamayı çoḥ emdirdin buna, bulamayı çoḥ emdirmişsin ishal olmuş.* (Subatan) // *Hē, önde ağız olur, sonra bulama olur.* (Handere *Sarıkamış) // *Doğar doğmaz hemen o ağız olur, ele bir iki saat sonraki bulama olur.* (Çamyazı *Sarıkamış) **3.** Ağızı kaynatarak yapılan yemek. Subatan; DS I, s. 785: Gm ve köyleri, Kızılcakçak *Arpaçay) *Bulamayı, mıhlama kimi ğarıştırırsın o bişdiyi kimi onu çocuhlara ekmek doğrar yedirirlerdi.* (Subatan) **4.** Ayran. (DS I, s. 785: Kars)

bulan- (nsz) Kirilenmek: *Sudan geçeceḥsin, çorabın veya eyahğabın bulanmasın.* (Esenyayla *Akyaka)

bulaş- (nsz, -e) Çatmak, sataşmak. (Bayburt, Darboğaz, Yenice *Selim; DS I, s. 787: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim) *Adam o hetere geler yalan söylüyör, haber getirer götürer, milleti birbirine saler. Zornan geler bulaşer.* (Bayburt *Selim) // *Uyguntu ğetdi filan adama çatdı, onun bunun lafinnan ğetdi filan kişiyi bulaştı.* (Yenice *Selim) // *Adam geveze olur, utanmaz olur, ahlaksız olur, gider geler sana bulaşar.*

(Darboğaz *Selim)

bulaşıl *sf.* Sataşan, kavgacı (kimse):
Adam ziyankar adam gavgav mavga
ederdi, ne bulaşığ adamdır bu yā.
(Bayburt *Selim)

bulul *is.* [, **pulul**] Biçilmiş ot ve ekin
yığını: *O yerden gaş tene bulul çıldı.*
(Büyükipirveli *Akyaka) // *Küze suyu*
ële söyüh tuterdi ki onu da götürer
yığının altına goyorduh bululun altına,
o da ële söyüh olordu, içerdih.
(Bayburt *Selim)

bur- (-i) Hayvanların üreme
organlarını burarak erkekliğini
gidermek. (Tepecik *Arpaçay; DS I, s.
801*: Kars ve çevresi) *Goş gatımında*
bizim seyizi burdular. (Tepecik
*Arpaçay)

burcalah *is. bot.* Burçak. (DS I, s.
795*: *Sarıkamış, *Selim)

burcudar *is.* İş bozan. (DS I, s. 795:
Kars)

burcut- *f.* 1. Sağa sola oynatmak. (DS
I, s. 795: Kars) 2. (*nsz*) *mec.* Kıvırmak,
yapmak istememek, yan çizmek: *İşine*
gelmeyince burcuduyorsun gine.
(Subatan)

burğaç *is.* [, **burğan**] Su çevrisi,
girdap. (DS I, s. 798*: Kızılçakçak
*Arpaçay)

burğan (DS I, s. 798*: İrişli *Bayburt,
Sarıkamış, *Selim) → **burgaç**.

burğul *is.* Bulgur: *O zaman da un*
vardı, den vardı, burğul vardı, arpa
deni, buğda deni varıdı, onnarnan
yapırdıh çorbıyı. (Çıplaklı *Selim)

burhaç *zf.* [, **burhaş**] Yamuk, meyilli,
eğri büğrü. (Subatan; DS I, s. 798: Kars
köyleri) *Mürsel vidalayacağ ama*
burhaç gelmiş, yerine gelmer. Niye
tahamırsın ya bunu burhaç yapmışlar,
düz deyil. (Subatan)

burhaş *Burhaş bële yan yan gèdir, ahır*
gèdir, düz gèdmiyif o su ële burhaş
gider. (Polatköy *Arpaçay) // *Yorğanın*
üzünü burhaş tikif. (Porsuklu *Susuz)
→ **burhaç**.

burma *is.* [, **buruh**] Yumurtası
burularak erkekliği giderilmiş koç, teke
v.b. hayvan. (DS I, s. 796*:
Kızılçakçak *Arpaçay)

buruh (Porsuklu *Susuz; DS I, s. 796*:
Kars köyleri) *Bu hayvan buruhdu, ne*
yaman et tutuf. (Porsuklu *Susuz) →
burma.

burunna- (-i) Hayvan yem yerken
burnuyla yemi i: *Mal burunnuyuf,*
alafını hep yere töküf. (Porsuklu
*Susuz) / *Mal otu burunnuyuf, hep yere*
töküf. (Porsuklu *Susuz)

burun otu *is.* Enfiye. (DS I, s. 804: Kars)

buruntaḥ *is.* Yular. (Esenyayla *Akyaka; Tepecik *Arpaçay; DS I, s. 804: Kızılçakçak *Arpaçay) *O atın buruntaḥını geti, veyaḥutta o hayvanın, dananın buruntaḥını geti taḥaḥ.* (Esenyayla *Akyaka) // *Her türlü hayvana buruntaḥ verilebilir. İte de buruntaḥ verirsın ısırmaması için sıḥdırırsın, tutartsın ağzını açamaz. Buruntaḥ verirsın danaya inegi ememez.* (Tepecik *Arpaçay)

buta *is.* Sevgili. (DS I, s. 806: Pekreşen *Çıldır)

buyu- (*nsz*) Donmak, üşümek. (Esenyayla *Akyaka; Polatköy *Arpaçay; DS I, s. 808-809*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Èle buyuyuf, èle buyuyuf soyuḥdan.* (Polatköy *Arpaçay) // *Buyudu, ḡanı durdu. Artıḥ titiriyir, donma, ölme seviyesine gelir ha.* (Esenyayla *Akyaka)

buzoy *is. zool.* Buzağı. (DS I, s. 673-674*: Kızılçakçak *Arpaçay, Dikme *Selim)

büdre- (*nsz*) 1. Sürçmek, sendelemek. (Göldalı *Arpaçay; DS I, s. 812: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Dengem bozuldu, sendeledim, ayaḡım büdüredi, dengemi*

ḡaybettim. (Göldalı *Arpaçay) 2. Kaymak. (DS I, s. 812: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

büḡelek (DS I, s. 759-760*: Kars) → **böḡelek.**

bürük *is.* Çarşaf, çar. (DS I, s. 826*: Kars)

bürüncek *is.* [, **bürünceyḥ**] Kaput, palto, pelerin cinsinden elbise. (DS I, s. 829: *Kızılçakçak *Arpaçay)

bürünceyḥ (DS I, s. 829*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **bürüncek.**

bürüş- (*nsz*) Soğuktan uyuşup büzülmek. (DS I, s. 834-835*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Niye bürüşüfsen, ḡaḥsana.* (Porsuklu *Susuz)

bürüşdür- (*-i*) Buruşturmak: *Bürüşdürme, düzgün ḡatda ḡoy.* (Porsuklu *Susuz)

büver *is. bot.* Biber. (DS I, s. 811*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

büvü *is.* Amca karısı, yenge. (DS I, s. 677*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Zilfiye büvü diyeller.* (Polatköy *Arpaçay)

büznük *zf.* Sıkılğan. (Subatan; DS I, s. 834: Kars) *Bu çocuḥ ḥeş dışarıya ḡoymadıḥları için èle büzülüp duruyor, büznük ḡalmış.* (Subatan)

C

cacılı *is. bot.* İlkbaharda tarlalarda biten ve yenilebilen otlar. (DS II, s. 839*: Kagaç *Çıldır)

cağ (I) *is.* Parmaklık, korkuluk. (Esenyayla *Akyaka; DS II, s. 841: Kızılçakçak *Arpaçay, Bayburt) *O çağdan goyma, çağdan atdıyacağ heyvan.* (Esenyayla *Akyaka)

cağ (II) *is.* Kazak, çorap, patik örmek için kullanılan metal şiş, örgü şişi. (Değirmenköprü *Arpaçay; Akören *Sarıkamış; Çıplaklı *Selim; Porsuklu *Susuz) *Ğazağ örerdik, nasıl öreceyiğ, çağnan örerdik.* (Değirmenköprü *Arpaçay) // *Bi çağınan, çağı bèle dolirdi orayı bèle itilirdi, çağı bèle barmahların arasına alirdi.* (Akören *Sarıkamış) // *Cağ alerdih, bèle dört tene demir çağ, onnan toherdih.* (Çıplaklı *Selim)

cağ (III) *is.* Lavabo, banyo. (DS II, s. 841: Kars)

cağlı *is.* Parmaklıklı: *Laydırı da goyurdular bèle çağlı, onnan ot daşıyirdih.* (Boğazköy *Kars)

cala *is.* Ormanlık, fundalık. (DS II, s. 1046*: Selim)

cala- (I) *f.* 1. Saçmak, serpmek, ekmek. (DS II, s. 1216*: Kızılçakçak *Arpaçay

calamağ, DS II, s. 1216*: Zellice *Sarıkamış calamak) 2. (-i) Dökmek: *Etek burdan nasıl govanın gulpuna ilişdiyinden hemen calamış yere.* (Subatan) // *Süt calandı yere, bøy görirsen mi caladım yere, elimnen düşdü yere calandı.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Orda yoğurt çalmışam, calıyarsan.* (Esenyayla *Akyaka)

cala- (II) (-i) Başına belâ etmek. (Subatan; DS II, s. 849: Kars) *Ögersin bilmem bëledir, bële süt sağar, bële eder, aldıhdan sonra ay bacayı geçmiştir, artih calamışsın getmiştir.* (Subatan)

cala- (III) (-i) Parçaları birbirine eklemek (Kumaş, bez için): *Bu parçayı birbirine cala.* (Porsuklu *Susuz) / *Yorğanın üzüne bu parçayı cala. Yorğanın üzü gıssa geldi, bir bunu bunun başına cala.* (Porsuklu *Susuz)

calağ *is.* Ek: *O döşeyin yüzünün yanına bir calağ vër.* (Porsuklu *Susuz)

calan- , **calañ-** (*nsz, -e*) Dökülmek. (Büyükpirveli *Akyaka; Bayburt *Selim; DS II, s. 850: Bölükbaş *Selim, İrişli, Bayburt *Sarıkamış calanmak, calañmak, DS II, s. 850*: Kızılçakçak *Arpaçay calañmağ) *Süt*

calandı yere, bõy görirsen mi caladım yere, elimnen düşdü yere calandı. (Büyükpirveli *Akyaka) // *Yazıh oldu ya, su calandı.* (Bayburt *Selim)

camah, camaḥ *is.* Yosun. (Subatan; Polatköy *Arpaçay; Bayburt *Selim; DS II, s. 853: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kızılçakçak *Arpaçay) *Yav ele berbat su aḥıyor ki hep camaḥ.* (Subatan) // *İçinde su akar. O suyun kendiliğinden bele yeşil bi camaḥ, sünger gibi olar bele.* (Küçükdurduran *Akyaka) // *Ordan su geler, suyun pislihleri mislihleri toplaner, yemyeşil camaḥ toplaner.* (Bayburt *Selim)

camahlan- (*nsz*) Yosunlanmak: *Su çoḥ camahlanıḥ, içilmez.* (Küçükdurduran *Akyaka)

camış *is. zool.* Manda. (DS II, s. 854*: Kars)

camış ğulağı *is. bot.* İlkbahardan sonra çıkan kayalıklarda biten, ekşimsi, geniş yapraklı yenilen bir çeşit bitki: *Yazbaşı olanda daşdarın divinde ele camış ğulağı biterdi, yiyerdih.* (Porsuklu *Susuz)

cancal *is.* Demet, tutam. (DS II, s. 1063*: Bardız *Sarıkamış)

cancur *is. bot.* Kırmızı, siyah erik. (Çakmak; DS II, s. 855: *Digor, İrişli,

Bayburt, *Sarıkamış, Kars) *Bizim oranın cancurları bele bele olerdi.* (Çakmak)

cansız *is.* Sıska, zayıf, cılız. (Aşağısallıpınar *Sarıkamış; DS II, s. 870*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Buğdalar çirizdir, cansızdır.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

çaşıt (DS II, s. 1085*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **çaşıt**.

cavan *is.* Kalın halat, urgan. (DS II, s. 837*: Zellige, İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

cavra- (*nsz*) Uğraşmak, didinmek, çabalamak. (Subatan; Aşağısallıpınar *Sarıkamış; DS II, s. 867: Kars) *Yağmur gelene ğadan bu sapları cavarayıp döymek gerek.* (Subatan) // *Cavranarak bu işi yap.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

cazı *is.* İş bozan, laf taşıyan yaşlı kadın, cadı. (Çakmak; Porsuklu *Susuz) *Bu cazı ortalığa düşüf, yalan söylemeḥden başğa bir bi şey bilmer.* (Çakmak)

cazlak *is.* Dazlak, kel kafa (hk.). (DS II, s. 871: Kars)

cebere *is.* Saman, gübre taşımak için koltuk altında veya sırtta taşınan küçük sepet. (Esenyayla *Akyaka; DS II, s.

872: *Arpaçay) *O cebereyi geti, saman getirim.* (Esenyayla *Akyaka)

cecara is. **1.** Tahılın kılçığı. (DS II, s. 873: *Sarıkamış) **2.** (DS II, s. 873*: *Sarıkamış) → **cece** -1.

cece is. [, **cecara** -2, **cenç**] **1.** Arı peteklerinin eritilerek mumu alındıktan sonra kalan kısmı. (Subatan; DS II, s. 873: Kars ve köyleri) **2.** Bal mumu: *Bal aldım, petek bal aldım, balı süzölmüş cecesi galmış.* (Subatan)

ceceyh is. Ağaç ve madenî çivi. (DS II, s. 1102*: Bayburt *Sarıkamış)

cecim is. **1.** İnce dokunmuş renkli, nakışlı kilim. (Subatan; DS II, s. 873: Kars ve ilçeleri) *Burda bizim uharımızda bir köy var, bir kadın var, senede on tene cecim tohuyor.* (Subatan) **2.** Yatak, masa ve tepsi örtüsü, yaygı. (DS II, s. 873: Kars)

cegen is. [, **ceğen**] **1.** Mısır koçanı, sapı. (DS II, s. 850*: Kars) **2.** Başağı alınmış arpa, buğday sapı: *Cegen arazide galdı, denini aldı, cegen heb arazıda galdı.* (Subatan)

cegert is. Sonbaharda ekilen bitkilerin taze filizleri. (DS II, s. 874: Kars)

ceğen (DS II, s. 850*: Kars) → **cegen** -1.

cehel is. **1.** Genç, cahil. (DS II, s. 846*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **1a.** Genç: *Ceheller yığilerdi.* (Çakmak)

cehiz is. Gelin olan kızın, babasının evinden götürdüğü eşya. (Subatan; Esenyayla *Akyaka; DS II, s. 875: Bayburt *Sarıkamış) *Nenem cehizinde gelirken dört tene badya getirmişdi.* (Subatan)

cehre is. **1.** Çıkrık. (DS II, s. 876: Kars ve ilçeleri) **1a.** [, **çehre**] Yün eğirme çıkırığı. (Subatan; Göldalı *Arpaçay; Bayburt *Selim) *Goyunun belinnen çihan yunu ip gayırmah için cehrede veya teşi diyerdiler onda eyirer düyçe yapardılar, ip yapardılar.* (Bayburt *Selim) // *Dühçe, cehrenin iğinde ip eğrildiği zaman orya toplanan ipliğ.* (Göldalı *Arpaçay)

cehri is. *bot.* Ufak boncuk şeklinde meyveleri olan ve boya yapmakta kullanılan yabanî ağaç. (DS II, s. 876: Kars)

cej is. Savrularak samanından ayrılmış tahıl yığını. (DS II, s. 1103-1104*: Kars)

cekceko is. Değirmende buğdayın bittiğini haber veren bir aygıt. (DS II, s. 848*: Kars)

cele *is.* Kuş yakalamak için at kılından veya iplikten yapılmış tuzak. (Esenyayla *Akyaka; DS II, s. 877: *Arpaçay) *Getir cele yapah, guşları tutağ.* (Esenyayla *Akyaka)

celef *is.* Kasaplık için toplanan koyun, keçi, sığır. (DS II, s. 878*: *Sarıkamış)

cellek *is.* Atılğan. (DS II, s. 879*: Kars)

celle- *f.* İşi bozmak, oyun bozmak. (DS II, s. 879: Kars)

cello *is.* Berduş, işsiz güçsüz, ipsiz sapsız; kabadayı. (Subatan; Polatköy, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *susuz) *Adam insannıhdan annamaz, hörmetden annamaz, lafdan annamaz ey büyük dinlemez, küçük dinlemez ha bunun da adı olur cello, bu cellodu adam deyil.* (Taşdere *Arpaçay) / *Bu adam cello insanlıhla bi alakası yoh.* (Taşdere *Arpaçay)

celloluğ yap- *bf.* Kabadayılık etmek: *Malını çalar, celloluğ yapar, gabadayılığ yapar.* (Polatköy *Arpaçay)

cem *is.* Emaye tabak. (Çakmak; Göldalı *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Bizim sizde cem var gêt geti, yemeh goyah.* (Çakmak) // *Körpü göyuf körpüleri keçmiyen, dünya şerbetinden bir cem işmiyen...* (Göldalı *Arpaçay)

cemberek (I) *is.* Pulluğu çekmek için biri büyük, diğeri küçük olmak üzere iki tekerlekli basit demir araba. (Esenyayla *Akyaka; DS II, s. 879: *Arpaçay) *Cembereği geti, kötani goşah.* (Esenyayla *Akyaka)

cemberek (II) (DS II, s. 879*: Kars) → **cembereyh.**

cembereyh *is.* [, **cemberek** (II), **cenberek**] Pulluğu harazana bağlayan zincir. (Subatan; DS II, s. 879: Kars)

cemdek *is.* 1. İnsan veya hayvan ölüsü. (DS II, s. 881*: Kızılçakçak *Arpaçay)

1a. Hayvan ölüsü: *Böy filanın malı ölüf, éle bi cemdeyi var ordan béle.* (Çakmak) // *Malın cemdeğini götü suyun o tarafına at gel / Gazın éle bir cemdeyi var ki... / Hayıf oldu, o cönge murdar oldu, éle bir cemdeyi var ki...* (Porsuklu *Susuz) **2.** [, **cemdek**] Beden, gövde: *İlacımı içdim, cemdeğimi yatağa attım.* (Porsuklu *Susuz) / *Éle döyüfler ki cemdeği yerde galıf // Éle yoruldum ki cemdeyimi zor eve attım.* (Porsuklu *Susuz)

cemek *is.* 1. Öğendirenin ucundaki demir sıyrığı. (Çamyazı *Sarıkamış; DS II, s. 880: *Çift sürerken gamçılar varmış onnarın başında çifdi gazırmışlar, cemek sopanın başında bir*

cemek varmış, çifdi gazirmişlar esgiden. (Çamyazı *Sarıkamış) *Sarıkamış) **2.** Küçük çapa. (DS II, s. 880: *Selim, Alisofu *Sarıkamış)

cen is. [, **cen cen**] Küf, bar. (DS II, s. 880: Bayburt *Sarıkamış)

cenberek (DS II, s. 879*: Kars) → **cembereyh.**

cen cen (DS II, s. 880*: Kars) → **cen.**

cenç (DS II, s. 873*: Bayburt) → **cece -1.**

cendek (DS VI, s. 4472: Kars) → **cemdek -2.**

cenderme is. Jandarma. (DS II, s. 881: Bayburt *Sarıkamış)

cenger is. Oksitlenmiş bakırın yeşil pası: *Esgiden her evde hêş yoğusa nüfusa göre şey pañır sahan varıydı, onu da bir sefer galayçi gelirdi, onun cengeri çıñardi, cengerli yemeh goyulmazdı, o tabahda yemeh galdığı zaman zehirleme olirdi.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

cenger at- bf. 1. Oksitlenmek, paslanmak. (DS II, s. 882*: Kars) **2.** Yoğurdun, peynirin, yağın yeşil küflenmesi: *Bu seneki peynirler cenger atmış hep, hava sıcaklığından cenger*

atmış. (Subatan) // *Ola cenger atmış bu yağ, yiyilmez.* (Çamyazı *Sarıkamış)

cenkeş ol- bf. Uyku sersemi olmak. (Subatan; DS II, s. 883: Kars) *Uyhusuz galarah o gadan gezmiş ki soñahları cenkeş olmuş.* (Subatan)

cereh is. Taze fidan: *Arhadaş gitmiş, ormannan hep cerehleri kesmiş, getirmiş yazıñ.* (Subatan)

cerek (I) is. İnce uzun, yuvarlak sırık, dilme. (Boyalı *Sarıkamış; DS II, s. 884: Kars ve ilçeleri) *Bağ büyük yañut tel çekiyorsun yañut cerek çañıyorsun.* (Boyalı *Sarıkamış)

cerek (II) is. Baş parmakla işaret parmak arasındaki uzunluk. (DS II, s. 885: *Arpaçay)

cerge is. [, **cerye**] Dizi, sıra. (DS II, s. 885: *Arpaçay)

cergele- (-i) Dizmek: *O tezehleri cergele. Cerge yanı tek gat. Cergeliyersin, güneş onu çabuñ guruda.* (Esenyayla *Akyaka)

ceriye is. Cariye, hizmetçi: *Esgi padişahın gulluğunda çalışanlara ceriye diyeller.* (Demirkent *Akyaka)

cerye Tezeği yığırken bele bir cerye diyerih birbirinin üsdüne yığeriñ, ona da cerye diyerih. (Demirkent *Akyaka)

→ **cerge**. ■ **ceryeye galdır-** *bf.* Kuruması için tezeği üst üste iki sıra halinde dizmek: *Yarın tezeyi ceryeye galdırın.* (Demirkent *Akyaka)

cevceve *is.* Geveze, dedikoducu. (DS II, s. 847-848*: *Sarıkamış)

ceylan *is.* Yalnız bir erkek tarafından oynanan halk oyunu. (DS II, s. 887-888: Kars)

cıbil (I) *is.* [, **çılpağ**] Çıplak. (DS II, s. 907*: Kars ve ilçeleri)

cıbil (II) *is. mec.* Geçim darlığı çeken, yoksul, züğürt. (Subatan; DS II, s. 892*: Kars ve ilçeleri) *Neyi var ki bu adam cıbil yav. Malı yoğ, mulu yoğ, cıbil.* (Subatan)

cıbildağ *zf.* Çıplak: *Bu uşah niye cıbildağ gezer?* (Porsuklu *Susuz)

cıcih *is.* Güzel. (DS II, s. 894-895*: Bayburt *Sarıkamış)

cıcık *is.* Süs. (DS II, s. 895: Kars)

cıdır *is.* Cirit. (DS II, s. 897: Kızılçakçak *Arpaçay)

cığal *is.* 1. Hilâl boynuzlu öküz. (DS II, s. 899: Kars ve ilçeleri) 1a. *is. ve sf.* Hilal boynuzlu (inek, öküz): *Mürsel Bey'in inehleri hep cığal.* (Subatan) // *Cığal ineh gelmemiş. Cığal ineyin danası gelmemiş.* (Bacioğlu *Arpaçay)

2. Boynuzları uzun ve iri öküz. (DS II, s. 899: Bayburt *Sarıkamış)

cığcığa (I) *is.* Kuru gürültücü, geveze. (DS II, s. 900: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

cığcığa (II) *is.* Hayvan hastalığı: (Subatan; Göldalı *Arpaçay; DS II, s. 900: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *O cığcığa da sakatliyir yani, dırnağdan başliyir, ön ayağsa önler komple siyahlaşır.* (Göldalı *Arpaçay)

cığcığı *is.* Gerdanlık. (DS II, s. 901: Kars)

cığıl-da- (*nsz*) Gürültü etmek. (Subatan; DS II, s. 844*: Kars) *Ya sen çoğ cığıldırın, bir dur, oyunu guralım.* (Subatan)

cığır *is.* Gidiş gelişle meydana gelen ensiz, dar yol: *İnekler cığırla gider. Hayvanlar cığırla gider, yolla gidemez.* (Subatan)

cığışla- *f.* Su yeni kaynamağa başlamak. (DS II, s. 902: Kars)

cığız *is. ve sf.* [, **cırdasan -2**] Oyunbozan, mızıkçı. (Polatköy *Arpaçay; Çamyazı *Sarıkamış; DS II, s. 903: Kızılçakçak *Arpaçay) *O adam cığız adamdı, onan oynama.* (Esenyayla *Akyaka) // *Cığızdı adam, oyunu da bozar mı neje cığızdı gadan*

alim. (Polatköy *Arpaçay) // *Çoh cığız bir adam yani uyuşmer hani sennen.* (Çamyazı *Sarıkamış)

cığızdan- (nsz) Mızıkçılık etmek: *Cığızdanar, cığızdanmağ da mızıkçılığdı.* (Göldalı *Arpaçay)

cığızlıh is. Mızıkçılık. (Esenyayla *Akyaka; Porsuklu *Susuz; DS II, s. 904*: *Arpaçay ‘cığızlıh’) *Oynadığın zaman elinden alar yanı cığızlıh yapar.* (Esenyayla *Akyaka) // *Cığızlıh yafma, düzgün oyna.* (Porsuklu *Susuz)

cıhmır is. Sade, arı, yalnız. (DS II, s. 1168-1169*: İrişli, *Çıldır)

cılbır is. Yağda kavrulan soğana su ve yumurta ilave edip doğranmış ekmeğin üzerine dökülerek yapılan yemek: *Keşke bir cılbır olaydı yiyeceğdi.* (Çamyazı *Sarıkamış)

cılbıra is. Soğan, domates ve et suyu ile yapılan sulu yemek. (Altınbulak *Sarıkamış; DS II, s. 909*: İrişli, Bayburt) *Dün ele bir cılbıra yapmışdım bèle tadından toyulmazdı.* (Altınbulak *Sarıkamış)

cılğa is. Pulluğu çekmek için iki tekerlekli basit demir araba: *Cılğa şimdi iki tene tekeri varıydı, onun arhasına bèle tarlayı süren goşuluyerdiler, çift.* (Tozluca *Selim)

cılh is. Bozuk, çürük, kokmuş. (DS II, s. 1174*: Kars ve ilçeleri) ■ **cılh ol-** bf. Bozulmak (kuluçkadaki yumurta için): *Böy hep cılh oluflar, həc cüce çihartmıyıf.* (Çakmak) // *İçinde cücüg ölmüş. Biri de cılh olmuş.* (Karacaören)

cılız (I) zf. Bütün, hep. (DS II, s. 966*: Kızılçakçak, *Arpaçay)

cılız (II) zf. İnce, zayıf: *Ya bu pancar hep cılız galdı. Tahıl ehmişih hep cılız galmış.* (Tepecik *Arpaçay)

cımhır is. Yalnız ve katıksız. (DS II, s.917: Kars)

cıngılda-f. 1. Çan veya zil çalmak. (DS II, s. 922: Kars) 2. Düşen madenî para ses çıkarmak. (DS II, s. 922: Kars ve köyleri)

cıngır is. [, cıngırı, cıngır] Madeni su kovası. (Büyükpirveli, Demirkent *Akyaka; Meydancık, Polatköy *Arpaçay; Boyalı *Sarıkamış; Bayburt *Selim) *Bacım ordan bir ufağ cıngır geti gel, su getirmeye gideh.* (Demirkent *Akyaka) // *İneh sağırdı, ineh tekmiyi galdıran da cıngır gidir orda dururdu.* (Polatköy *Arpaçay) // *Eye cıngırı getir demiş, cıngırı geti cırt eliyem demiş götür gonağ yesin.* (Boyalı *Sarıkamış) (DS II, s. 921*: Kızılçakçak *Arpaçay) *cingır, cıngırı*

‘su veya süt taşınan kap, kova, bakraç’,
çingir ‘su kovası’)

cıngırı (DS II, s. 921-922*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **cıngır**.

cır- (I) (-i) **1.** Yırtıp parçalamak. (DS II, s. 933: Kars cırmak, DS II, s. 933*: Kızılçakçak, *Arpaçay) **1a.** Yırtmak. (Subatan; (Esenyayla *Akyaka; Porsuklu *Susuz) *Çekdi, yatağın örtüsünü cırdı.* (Subatan) // *Hē, pantolu cırdı.* (Esenyayla *Akyaka) **2.** Tırmalamak: *He baḥ, üzümü cırdım, üzünü cırdı. Ama tırmaḥladı da yanı bu, üzünü cırdı.* (Esenyayla *Akyaka)

cır- (II) (*nsz, -den*) Kaçmak. (Polatköy *Arpaçay; DS II, s. 933*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Cırdı gētdi, ēle cırdı kişinin elinnen, işi görmedi.* (Polatköy *Arpaçay)

cırbağa *is.* **1.** Küçük çocuk. (DS II, s. 925: Kars) **2.** Gelişmemiş çocuk: *Hele bu çocuğa, cırbağa gaden.* (Subatan) **3.** Yaramaz (çocuk): *A bu cırbağaya baḥ, bineli süküt durmer.* (Çakmak)

cırbit *is.* Çapak: *Cırbit var gözümün burda. Bōy, gözü başı ēle cırbitdi.* (Çakmak) // *Adam özüne baḥmaz, gözünnen pislīḥ aḥar. E o bir üzünün cırbıdını temizle.* (Taşdere Arpaçay)

circır araba *is.* Kağrı. (DS II, s. 928: Kars)

circır böcügü *is. zool.* Ağustos böceği. (Esenyayla *Akyaka; DS II, s. 926*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Ağustos ayında circır böceği ötür.* (Esenyayla *Akyaka)

cirdasan *is.* **1.** Yola gelmeyen (kimse). (DS II, s. 928: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **2.** (DS II, s. 903*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **cığız**.

cırıl *is.* **1.** Yırtık, yarık. (DS II, s. 929*: Kars ve ilçeleri) **1a.** Yırtık: *Arvat geti pantolomun cırılklarını tiḥ.* (Meydancık *Arpaçay) // *Vay günümüze cırılklarnan, ah bu tumanların neynen beliyeydiḥ.* (Polatköy *Arpaçay)

cırıl- (*nsz*) **1.** Yırtılmak: *O ğadar yiyif ki ğarnı cıralacaḥ. Ēle köpüf ki ğarnı yırtılacaḥ.* (Porsuklu *Susuz) / *Şişkinlik Mal o ğadar su içif ğarnı cırılacaḥ.* (Porsuklu *Susuz) **2.** Patlamak: *Cırılana ğadar yiyersen.* (Karaorgan *Sarıkamış)

cırım *is.* **1.** Sınır. (DS II, s. 985*: Kars) **2.** Paylaşılan büyük tarlanın küçük parçaları. (Subatan; Porsuklu *Susuz) *Ayrılırken tarlanı böleller, bu cırım benim, bu cırım kardeşimin.* (Subatan)

cırım ağız *is. ve sf.* Ağzı büyük olan

(kimse): *Fılanın gelininin ağzı éle böyühdü, cırım ağızdı.* (Porsuklu *Susuz) / *Bunun cırım ağız göcası var, adam görende görher.* (Porsuklu *Susuz)

cırıla- *f.* Menteşe ve tekerlek sürtünerek ses çıkarmak. (DS II, s. 933: Kars)

cırlak *is.* Geveze. (DS II, s. 931-932: Kars)

cırmağla- (Çakmak; Esenyayla *Akyaka; DS II, s. 934*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Adam adamı yıhıdı ama yeri cırmağladı.* (Esenyayla *Akyaka) // *Gidif bacıyı cırmağlıyif.* (Çakmak) → **cırmala-**

cırmala- (-i) [, **cırmağla-**] Tırmalamak. (Kayaköprü *Akyaka; DS II, s. 933-934: *Sarıkamış *cırmalamak*, DS II, s. 934*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış *cırmalamah*) *Vallahi böyle ellerimiznen cırmalıyarah, mezerrih şekline getirdih, bele torpağ yığdıh.* (Kayaköprü *Akyaka)

cırnağ *is.* [, **cırnak**] Tırnak, pençe. (Boğazköy, Subatan; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; DS II, s. 935-936*: Kızılçakçak, Bayburt *Arpaçay, *Sarıkamış) *Guzgun hindileri bele alırdı, hop götürür gédirdi. Alırdı,*

cırnağları éleydi, ahan bele. (Boğazköy)

cırnak (DS II, s. 935: Kars) → **cırnağ**.

cırnez *is.* Cılız. (DS II, s. 936*: Kars)

cırttangaz (DS II, s. 938*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **cırtıgaz**.

cırtıgaz *is. bot.* [, **cırttangaz**] Ekilmeyen tarlalarda yetişen geniş yapraklı, hatmi çiçeğine benzeyen çiçekler açan bir bitki. (DS II, s. 938: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

cıvcıv *sf.* İnce sesli adam: *Cıvcıv Feyzi gene ne viciler.* (DS II, s. 942: İrişli, Bayburt)

cıvı- *f.* Şımarıklık yapmak. (DS II, s. 943: Kızılçakçak *Arpaçay)

cıvıh *zf.* Cıvık, sulu. (Alçılı; Çıplaklı *Selim; DS II, s. 942: Kars ve ilçeleri) *Cıvıh oldu hamurumuz, gızım birez un getir, eliyim de hıtamını bulsun.* (Çıplaklı *Selim)

cıvıt- (*nsz*) *mec.* Sapıtmak. (Küçükdurduran *Akyaka; Aşağısallıpınar *Sarıkamış; DS II, s. 943: Bayburt *Sarıkamış) *Bu cıvıtdı ya. Biraz azdı mı evet bu cıvıtdı, yeter.* (Küçükdurduran *Akyaka) // *Ahmet bu işi cıvıtdı, iyi yapmadı.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

cız is. [, **cızğ**] Çizgi. (Cavlak, Gürbüzler *Selim; DS II, s. 948*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Milayi cızdan dışari ıharacağ, o dayradan oraya dışdı mi o zaman o yenilirdi.* (Cavlak *Selim) // *Ğıda cızın ortasına dikilen ilk dikilen ğıda, elindeki de eneke.* (Gürbüzler *Selim) ■ **cız yap-** bf. Çizgi çekmek: *Cız yaparduğ da biri de işde elli metre, yirmi beş, otuz metre.* (Cavlak *Selim)

cız- (nsz) Çizmek. (Polatköy *Arpaçay; DS II, s. 951*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Güzel desen cızardım men.* (Polatköy *Arpaçay)

cızala- f. Çizmek, karalamak. (DS II, s. 946: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

cızdağ (I) is. Küçük parçalara ayrılmış koyun kuyruğının kıztatılıp, yağı alındıktan sonra kalan kısmı. (DS II, s. 946: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Ğoyunun ğuyruğunu eritdiğ, cızdağ yapıdığ. Ğazın yağını cızdağ yapıdığ.* (Porsuklu *Susuz)

cızdağ (II) is. Zayıf adam. (Porsuklu *Susuz; DS II, s. 947: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Ğapğara yanıf, cızdağ kimi oluf.* (Porsuklu *Susuz) 3. Çok zayıf hayvan: *Cızdağdı, bunun eti yeyiler mi?* (Porsuklu *Susuz)

cızğ (Porsuklu *Susuz; DS II, s. 948*: Kars) *Üş cızğ çek ay bala!* (Porsuklu *Susuz) → **cız**.

cızığdır- f. Yazmak, karalamak. (DS II, s. 949*: Kızılçakçak *Arpaçay)

cızlda- f. Yağ kızarıırken ses çıkarmak. (DS II, s. 949*: Kars)

cızlavet is. İi astarlı lastik ayakkabı: *Esgiden ğaloş diyerdiler onnan sonra lastiğ, onnan sonra adı oldu cızlavet.* (Demirkent *Akyaka)

cicik is. Oyuncak. (DS II, s. 959: Kızılçakçak *Arpaçay)

cidoy (I) is. Derin, işleyen yara, büyük çıban (genellikle at ve eşeklerde görölür). (Küçükdurduran *Akyaka; DS II, s. 960*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Cidoy oluf bu at, gitmir.* (Küçükdurduran *Akyaka)

cidoy (II) is. Atın ayağına vurulan kelepçe: *Atın ayağını cidoyla.* (DS II, s. 961: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

cığara is. Sigara: (Ocaklı; Büyükpirveli *Akyaka; Meydancık *Arpaçay; Bayburt, Darboğaz *Selim; DS II, s. 900*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Ufağ adamın yeddi milyonluğ cığara burasında durir.* (Ocaklı) // *Gider geler bana bi cığara ver içem, diyer.* (Darboğaz *Selim) //

*Gül ğah benim çeketin cebinden bi
ciğara al gel mağ.* (Meydancık
Arpaçay) (DS II, s. 900: İrişli,
Bayburt *Sarıkamış 'cigara')

cigara gizdiği *is.* Sigara izmariti. (DS
II, s. 962: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ciğer *is.* Yakın akraba: *Ciğerim olsun
bir gün yaramazsa işime, bir gün yarar.*
(DS II, s. 962: Kars)

ciğir *is.* Taşlı yol, patika. (DS II,
s.1160*: Kars)

ciit *ünl.* Çocukların bir sürpriz
karşısında sevinçlerini belirtmek için
kullandıkları ünlem. (DS II, s. 963*:
Kars)

cik (I) *is.* Aşık kemiğinin çukur tarafı.
(DS II, s. 1212*: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış, Kızılçakçak *Arpaçay)

cik (II) *is. bot.* Hasır yapmakta
kullanılan saz. (DS II, s. 964:
Kızılçakçak *Arpaçay)

cil *is. bot. [, cilot, cilotu]* Hasır Örülen
ot. (Tomarlı *Arpaçay; Bayburt
*Selim; DS II, s. 964: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış) *Cil çekirdi, onu
tohuyardı ahan beşe evlerimize
sererdi.* (Tomarlı *Arpaçay) //
*Dereden cil topluyardılar, cili getirer,
hesir tohuyardı.* (Bayburt *Selim) //
Gızdar çayıra cil çeyhmeye giderem

gelen var mı? (DS II, s. 964: İrişli,
Bayburt *Sarıkamış)

cildir (DS II, s. 967*: Kars) → **cillik**
(I).

cile *is.* Aşık oyununda eneke
kaydedilirse geri almak için verilen
aşık. (DS II, s. 965: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış)

cillen- (*nsz*) Çimlenmek, yeşermek.
(Subatan; DS II, s. 1219*: Kars) *Bu
adam döyer döyüyor, yağmur yağar
üsdünü ğapatamaz, cillenir, yeşerir.*
(Subatan)

cilliğ *O malları sür, cilliğde otdasın.*
(Esenyayla *Akyaka) → **cillik** (II)

cillik (I) *is. [, cildir]* Yırtık, eski. (DS
II, s. 967: Kars)

cillik (II) *is. [, cilliğ]* Hasır otunun bol
bulunduğu yer. (DS II, s. 967:
Kızılçakçak *Arpaçay)

cilot *Ġadınlar giderdiler cilot getirer,
onnan hesir tohurdular.*
(Küçükaküzüm *Akyaka) → **cil**.

cilotu (DS II, s. 964*: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış) → **cil**.

ciloy *is.* Dizgin. (Boğazköy, Subatan;
Esenyayla *Akyaka; Polatköy
*Arpaçay; Çamyazı *Sarıkamış; DS II,
s. 967*: Kızılçakçak *Arpaçay, İrişli,

Bayburt *Sarıkamış) *Ciloyu geti, atı minecem. Ata tahım gëdim.* (Esenyayla *Akyaka) // *Boz atın boylaması çeh ciloy oynamasın, uzak yerden gëtginen üreyin oynamasın.* (Polatköy *Arpaçay)

cimcik *is.* Çimdik. (DS II, s. 969: Kızılçakçak *Arpaçay)

cimcikle- (-i) Çimdiklemek. (Esenyayla *Akyaka; DS II, s. 970: Kızılçakçak *Arpaçay) *Ya cimcihle. Onu cimcihle, uyat bële gelsin.* (Esenyayla *Akyaka)

cimcimeh *Camuşlar gider, o suda cimcimehde yatahdılar. Hayvan cimcimehde gider kölgöylener, yatahdı orda.* (Bayburt *Selim) → **cimcimehlik**.

cimcimehlik *is.* [, **cimcimeh**, **cimcimehlik**] Bataklık. (DS II, s. 972: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

cimcimehlik (DS II, s. 972*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **cimcimehlik**.

cimcirik (I) *is.* Ufak, tefek. (DS II, s. 971*: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış)

cimcirik (II) *is.* Açık göz. (DS II, s. 972: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

cimilleş- *f.* 1. Uyuşmak, ürpermek. (DS II, s. 1178*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

1a. Uyuşmak: *Ayağım gırılıf, orda bi hareket var, bağlandığı zaman cimilleşir. Uyuşma, uyuşma var orda.* (Göldalı *Sarıkamış)

cinakça *is.* Süs boncuğu. (DS II, s. 974: Bayburt)

cinbat elle- *bf.* Saklamak. (DS II, s. 975: İrişli, Bayburt *Sarıkamış cinbat ellemek, DS II, s. 975*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış cinbat ellemeyh)

cinca *is. bot.* Isırgan otu. (DS II, s. 975: *Sarıkamış köyleri, Cala *Çıldır)

cindeğışi *is.* [, **cindeyişigış**, **cindeyişigış**] Cılız. (DS II, s. 977: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış)

cindeyişigış (DS II, s. 977*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **cindeğışi**.

cindeyişigi *Cindeyişigi gibi mesele bi çoğ zayıftı, cindeyişigi gibi diye, ële gullanılır.* (Göldalı *Arpaçay) → **cindeğışi**.

cinakorik *is.* En yüksek yer. (DS II, s. 977*: Kars)

cinoy *is.* Budaksız çubuk. (DS II, s. 982: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

cipkir (I) *is.* Açık göz. (DS II, s. 983: Kars)

cipkir (II) *is.* Girinti. (DS II, s. 983: Kars)

cir is. Cıvık, sulu. (DS II, s. 883*: Zellige *Sarıkamış)

ciri (I) is. Kötü adam. (DS II, s. 985: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ciri (II) is. **1.** Hızlı: *Hemen gitti geldi ya bu çocuğ ciri.* (Subatan) **2.** Diri, hareketli (çocuk ve hayvan yavruları için). *Uşag'ê ele ciridi ki, bu cüce êle ciridi ki hemen gağdı eyağa.* (Porsuklu *Susuz)

civ is. Cep. (DS II, s. 987: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

civil is. Yağ, peynir, bezir koymağa yarayan küçük toprak çömlek. (DS II, s. 989: Kars)

civir is. bot. **1.** Bir çeşit söğüt: *Esger bize izin verirdise gedirdih, oradan adamlar gèdir, civir keser getirirdi.* (Boğazköy) **2.** is. Uzun, ince çubuk: *Civir atdı, çocuğu vurdu.* (Büyükpırcı *Akyaka)

civirih is. Söğütlük: (Boğazköy)

ciy- f. Toplamak, bir araya getirmek. (DS II, s. 991: Dalavar *Arpaçay)

ciyim is. Toplantı. (DS II, s. 991: Dalavar *Arpaçay) *Adamlar orya toplanmışlar, ciyim yapıllar.* (Bacıoğlu *Arpaçay)

cizleme is. Yağda veya saçta pişirilen sulu hamurdan yapılmış yağlı veya yağsız ekmek. (DS II, s. 950-951*: Kars)

cocağ is. [, **cocağlıh**] Bataklik: *Su toplaner orda cocağ olur.* (Bayburt *Selim) // *Burası çoğ cocağ, getmeyin orya batarsan.* (Çamyazı *Sarıkamış)

cocağlıh *Cocağlıh, yığılan bir suya cocağlıh diyeller. Böyüh, bir aynı nası bir deniz, göl meydana gelir ya cocağlıh ona diyeller.* (Bayburt *Selim) → **cocağ**.

coç is. [, **coçluk**] Bataklik. (DS II, s. 993*: Kars)

coçluk (DS II, s. 993*: Kars) → **coç**.

coddu is. Çopur, çiçekbozuğu yüzöl. (DS II, s. 993*: Kars)

comart is. Eli açık, cömert. (DS II, s. 996: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış)

comuş (I) is. zool. [, **çamış**] Manda. (Küçükaküzüm *Akyaka; Meydancık *Arpaçay; DS II, s. 997-998*: İrişli, Bayburt) *Öküzlerin, comuşların boğazına dağdağan tağallar, göz deymesin, nazar deymesin.* (Meydancık *Arpaçay)

comuş (II) is. bot. Kayalık yerlerde biten üç kulak ota benzeyen, yenilen bir

bitki. (DS II, s. 998: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

coravı göze- *bf.* Çorabın yırtık yerini örmek: *Coravının davanı yırtılıf gözesene ay aba.* (DS II, s. 1000: Bayburt *Sarıkamış)

cort *Ola bu at ne yaman cort vaziyetde goşor.* (Bayburt *Selim) → **çort.**

cortan *is.* Ayran çöküntüsü. (Boyalı *Sarıkamış; DS II, s. 1002: Kars) *Hèc gurud lazım değıl, cortan lazım değıl.* (Boyalı *Sarıkamış)

covan *is.* Çoban. (DS II, s. 1004: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

cöcer- (*nsz*) **1.** Küflenmek (peynir ve başka yiyecekler hk.). (DS II, s. 1005: Kars) **2.** [, **cücer-**] Filizlenmek, yeşermek: *Ekin ehdiğimiz zaman tahıllar çıher, ola bu tahıl ne güzel cöcerdi.* (Bayburt *Selim)

cönge *is. zool.* Tosun, erkek dana. (DS II, s. 1007: Kızılçakçak *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

cöyüz *is.* Ceviz. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz; DS II, s. 1008*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Adımı an bir çürüh cöyüznen.* (Kümbetli; Büyükdurduran,

Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

cucul göz *is.* Küçük göz. (DS II, s. 1009: Kars)

cudam *is.* Cüzzam. (DS II, s. 1009: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

cufut (I) *is.* Çingene. (DS II, s. 1009: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

cufut (II) *is.* Cimri. (DS II, s. 1009: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

cuğu *is. bot.* Hindi: *Mısır, sonra cuğu şimdi şehirlere satılmaya gitti ya onnan sonra hindi oldu, mısır onnan sonra hindi oldu.* (Demirkent *Akyaka) // *Böy cuğu gelif. Getirerdih, alerdih, keserdih, gayirerdih.* (Çakmak)

cugun *is.* [, **çuğun**] Büyük çaydanlık: *Bizim göy cugun sizdedi getisen.* (DS II, s. 1010: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

cula- (*-i, -e*) Ulamak, eklemek. (Esenyayla *Akyaka; Meydancık *Arpaçay; DS II, s. 1012: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kızılçakçak *Arpaçay) *Çeketin golunu cula, kısıdısı uzat yanı. Bu ipi bu ipe cula.* (Esenyayla *Akyaka) // *Uc uca cula.* (Meydancık *Arpaçay)

culfa *is.* Dokumacı. (DS II, s. 1013*: Kars)

culku (I) *is.* Siyah ve beyaz eğrilmiş ipin karıştırılmasından elde edilen gri renk. (DS II, s. 1013: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kars)

culku (II) *Culku, arabanın culkası, tekerleğe takılır, öküz arabasına.* (Göldalı) → **çulku**.

culla- *f.* [, **cülle-**] İşemek. (DS II, s. 1013: Kars)

culuḥ *is.* (Karacaören; Meydancık *Arpaçay; Çamyazı *Sarıkamış; Tozluca *Selim) *Culuḥ olsun, gaz olsun, her hangisi olur olsun.* (Karacaören) // *On beş tene culuḡumuz çıḡdı, ölen öldü, ḡalan ḡaldı, sekiz tenesi ḡaldı.* (Meydancık *Arpaçay) → **culuḥ culuḥ**.

culuḥ culuḥ *is. zool. [, culuḥ, cülük]* Hindi. (DS II, s. 1013-1014*: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış)

cum- (*nsz, -e*) Suya dalmak: *Gëttim çayda suya cumdum.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Yıḡandım da bi suyun cumdum suyun altına.* (Bayburt *Selim)

cuma aḥşamı *is. [, cuma aḥşamı]* Perşembe. (Çakmak; Büyükpirveli, Küçükaküzüm *Akyaka) *İndi doḡdur maḡa ḡünleri saydırdı, dedim bazarertesi, salı, çerşembe, cuma*

aḥşamı, cuma, cumaertesi. (Çakmak)

cuma aḥşamı *Cuma aḥşamı, cumadan bir ḡün önce.* (Akören *Sarıkamış) // *Çarşamba, cuma aḥşamı, cumā. A ele ḡonuşurduḡ.* (Handere *Sarıkamış) → **cuma aḥşamı**.

cüce (Oğuzlu; Büyükpirveli *Akyaka; Polatköy *Arpaçay) *Yumurtalar patlır, cüceler öz özüne çıḡır.* (Oğuzlu) // *Bizim cüceler bu anda ne pırtıdıyıf çıḡıf.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Hindimiz yaylada yumurtdadı yumurtdadı, geldi köyde tus yatır. Ḡomşulardan yumurtda aldıḡ töḡdüḡ altına, cüce çıḡajah.* (Polatköy *Arpaçay) → **cücük** (I).

cüce göz *sf. ve is.* Gözleri küçük olan (kimse): *Özkan'ın cüce göz bir oḡlu var.* (Porsuklu *Susuz) / *O adamın gözleri ele cüce gözdü, küçücüḡ gözleri var.* (Porsuklu *Susuz)

cücer- *Soḡanlar cücermiş. Soḡan sandıḡda cücerif ay hala, ay ḡaynata.* (Meydancık *Arpaçay) // *Buḡduyu seçerdıḡ, onu temiz çekerdıḡ, onu yaḡıyerdiḡ, torvıya ḡoyurduḡ, torvıda birez cücererdi.* (Çamçavuş *Susuz) → **cöcer- -2.**

cücü *is. zool.* Böcek. (DS II, s. 1021: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

cücüh *Tavuh tus yatdi, cücüh çıhacaḥ.*
(Alçılı) // *İçinde cücüg ölmüş. Biri de*
cılḥ olmuş. (Karacaören) // *Bizim tavuh*
yatdı, on tene ğaz cücüğümüz çıḥdı.
(Meydancık *Arpaçay) // *Nevlem bir*
toyuh yatırdıḥ, yedi tene cücüyü çıḥdı.
(Bayburt *Selim) → **cücük** (I).

cücük (I) *is.* [, **cüce**, **cücüh**] Kümes
hayvanlarının yavrusu, civciv.
(Tozluca *Selim; DS II, s. 1021-1022:
*Kağızman) *On tene cücüğümüz çıḥdı*
bir tene ğalmadı. Baba cücükler var mi
saḥla, gelende ben onları severim.
(Tozluca *Selim)

cücük (II) *is.* Filiz, çil. (DS II, s. 1023:
Kızılçakçak *Arpaçay)

cücükle- (DS II, s. 1024*: Kızılçakçak
*Arpaçay) → **cücüklen-**.

cücüklen- (*nsz*) [, **cücükle-**]
Filizlenmek, yeşermek.
(Küçükdurduran *Akyaka; DS II, s.
1024: Kars) *Soğan, patates bunlar*
cücüklenmiş. (Küçükdurduran
*Akyaka)

cülkü *is.* Öküz arabasının tekerleğinin
çıkması için, mazının (dingilin) baş
tarafına takılan demir. (Demirkent
*Akyaka; Porsuklu *Susuz) *Cülkü*
hemi ğalpağı tutor hemi tekeri totor

hemi de mazıdan goymor ayrıla.
(Demirkent *Akyaka)

cülle- (DS II, s.1013*: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış) → **culla-**.

cülük (DS II, s. 1013-1014*:
Kızılçakçak *Arpaçay) → **culuḥ**
culuḥ.

cüre *is.* Cins, şekil, tür. (DS II, s. 1028:
Bayburt *Sarıkamış)

cüt (DS II, s. 1309*: Kızılçakçak
*Arpaçay) → **çüt -1**.

cüz (I) *is.* Çift: *Üç cüz coraf ğeydim*
ayağıma.

cüz (II) *is.* Üç veya dokuz taşla çizgi
üzerinde oynanan çocuk oyunu: *Gelin*
cüz oynuyah. (Demirkent *Akyaka)

Ç

çadu *is.* Mısır unundan saçta pişirilen mayasız çörek. (DS II, s. 1033: Kars)

çağçalan- *f.* Süt, su vb. sıvılar kap içinde sallanarak dökülmek. (DS II, s. 1033: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çağa *is.* Bebek, çocuk. (DS II, s. 1033: Kars)

çağala *is.* Olmamış meyve. (DS II, s. 1034: Kars)

çağıldak *is.* [, **çağıldah**, **çağıldah**] Koyunların kuyruklarının altına yapışp kuruyan pislik. (DS II, s. 1036: Kars)

çahavuz *is. zool.* Akbaba. (DS II, s. 1039: Kars ve çevresi)

çağçağ *is.* Değirmen taşına buğdayın eşit oranda dökülmesini sağlayan ağaç: *Deyirmenin çağçağı gırılmış. (Subatan) // Un üğütmeye getdih, çağçağ gırılıf behledih birez. (Kümbetli)*

çağdır- *(-i)* Hayvan nallatmak. (Esenyayla, Küçükdurduran *Akyaka; Bacıoğlu *Arpaçay; DS II, s. 1039: *Kızılçakçak) *O öküzü geti götüreh çağdırah. Nal çağsın, nal çağdırah. (Esenyayla *Akyaka) // Atımı çağdırdım, öküzümü çağdırdım*

nalbende. (Küçükdurduran *Akyaka) // Atı çağdırdım getirdim. (Bacıoğlu *Arpaçay)

çağıldah (DS II, s. 1036*: Kızılçakçak, *Arpaçay) → **çağıldak**.

çağım *is.* Nal çakma. (DS II, s. 1040: Kızılçakçak *Arpaçay)

çağır *is.* Rakı, şarap. (DS II, s. 1040: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çağmaş- *(nsz)* Birbirine girmek, karışmak. (Göldalı *Arpaçay; DS II, s. 1040: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Ay a bu gomşular yaman çağnaşır, bunların başında bir iş var. (Göldalı *Arpaçay)*

çakgal *is.* Bir veya iki gözünde beyazlık olan hayvan. (DS II, s. 1041*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çağıldah *Guyruğunun alt tarafında çağğıldah var yuvarlah yuvarlah. (Meydancık *Arpaçay) → çağıldak.*

çağıldah tut- *Göyünün dalında olur, yazbaşı olur, ilkbaharın otun yeşerme zamanında çağğıldah tutar. (Meydancık *Arpaçay)*

çakmalı *is.* İpek tül üzerine çin pulu denilen renkli pullar işlenmiş başörtüsü. (DS II, s. 1046: Kars)

çakmur buğday *is.* İri, ağır bir çeşit buğday. (DS II, s. 1046: Bayburt)

çal- (-i) **1.** Karıştırmak, katmak: *Südü götdüm makinede çehdim, ğaymağını çıhartdım, ona birez duz töhdüm, unu da eledim yanıma goydum, ğaşığı elime aldım çaldım, sajda da nezih pişirdim.* (Bayburt *Selim) // *Suya az bi şey unu çalellar yanı o prinç olsun, bulğur olsun onlar arada ğaybolması için yani teh başına ğalmer.* (Yenice *Selim) **2.** Yoğurt mayalamak. (Meydancık *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Yoğurt çaldım, yiyeh.* (Meydancık *Arpaçay) **3.** Sürmek: *Yüzüne kirşan çalmış yani boya çalmış demiyor da kirşan çalmış.* (Tozluca *Selim) **4.** Vurmak: *Allah seni daşdan daşa çalsın.* (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

çala *zf.* Bir an, bir ara. (Subatan; DS II, s. 1047: Kars)

çalagan (DS II, s. 1048*: Kars) → **çalağan -2.**

çalağan *is. zool.* **1.** Kartal. (DS II, s. 1048: Bayburt *Sarıkamış) **2.** [, **çalagan**] *Atmaca: Bu seneki bilihleri hep çalağan götürüf.* (Subatan) // *Çalağan var, papağan var, balıh*

garpan var. Kartalın bir küçüğü çalağan. (Bacioğlu *Arpaçay) // *Çalağan geldi ğuşlarımızı, güvercinlerimizi hep götürdi.* (Çamyazı *Sarıkamış)

çalar *is.* Süpürge. (DS II, s. 1049: Zellige *Sarıkamış)

çalası *is.* Yoğurt mayası. (Küçükaküzüm *Akyaka; Göldalı *Arpaçay; DS II, s. 1047*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Yoğurt için çalası ğatılır.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Çalası getir, bizde çalası pitifdi, ğomşudan bi çalası getir, yoğurt mayalıyah.* (Göldalı *Arpaçay)

çalbadar *is.* At veya katır kervanının önünde giden hayvan. (DS II, s. 1050: Kars)

çalgam *is.* Suyun akıntılı yeri. (DS II, s. 1051: Kars)

çalgın *is.* [, **çalık**] Kötürüm, inmeli, sakat. (DS II, s. 1052: Kars)

çalğap *zf.* Birdenbire, hemen. (DS II, s. 1053: Kars)

çalğı *is.* Çalıdan yapılmış ahır süpürgesi. (Çakmak, Karakaş; Göldalı, Taşdere *Arpaçay; Çilehane *Kağızman; Bayburt *Selim, Porsuklu *Susuz) *Çalğı ahırı süpürür, düydülenif.* (Göldalı *Arpaçay) // *Hem*

de çalğıynan oynuyurduh. (Çilehane *Kağızman)

çalğı düydüsü *is.* Ahır süpürgesinin yıpranmış yeri. (DS II, s. 1053: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çalğın ol- *bf.* Samyeli nedeniyle buğda gelişemeyip ince, cılız olmak: *Bizim tahıl bu sene çalğın oldu, denesi ince, zayıf oldu.* (Porsuklu *Susuz)

çalhaçal *is.* Eyle çalışeller ha baba ha çalhaçal. (Subatan) // *Ya a orda adamlar döyüşiyir çalhaçal o ona çalhaçal.* (Çamyazı *Sarıkamış) Hızlı, soluksuz *Bu bizim gelinden de usandih çalhaçal. Diyelim ki bir evi süpürüyor.* (Tozluca *Selim) ■ **çalhaçal et-** *bf.* Hızlı iş yapmak; işi soluksuz, çabuk yapmak: *Bu bizim gelinden de usandih çalhaçal. Diyelim ki bir evi süpürüyor. Ğayın süpürgesi diyir ğızım ne çalhaçal ettin. Buna da yazıh.* (Tozluca *Selim)

çalhama *is.* Sulandırılmış yoğurt, ayran. (Çakmak; Akören *Sarıkamış; DS II, s. 1057*: *Sarıkamış) *Irğatdara çalhamayı eder, götürer bardaqlarnan vèrerdim, içerdiler.* (Çakmak) // *Bir yoğurt bi de çalhama herkes gaşığınnan girişir.* (Akören *Sarıkamış)

çalhar *is.* İri gözenekli kalbur. (Bacıoğlu *Arpaçay; DS II, s. 1053: Kızılçakçak *Arpaçay) *Közar samanin böyüğü. Onu bir daha o çalhardan keçiriyollar.* (Bacıoğlu *Arpaçay)

çalık (DS II, s. 1052*: Kars) → **çalgın.**

çalma çal- *bf.* Başı örttükten sonra başka bir başörtüsüyle başı alından sarmak: *Esgiden arvatdar hep başına çalma çalerdi. O çalmayı èle süslü çalellerdi ki...* (Porsuklu *Susuz) / *Başım ağrırer, başıma çalma çaldım.* (Porsuklu *Susuz)

çaluska *is.* Bir kat siyah yünle iki kat beyaz yünü eğirerek yapılan ip. (DS II, s. 1063: Çala *Çıldır)

çama *is.* Oranlama. (DS II, s. 1063: Kars)

çamış (Çakmak; Büyükpirveli *Akyaka) *Çamışları heftede çimizdirerdiler, o ğara zeyreyin yağınnan bèle yağlıyardılar.* (Çakmak) // *Dört tene ğarı yetişdiremerdi sağıni, çamış, ineh' ayrı.* (Büyükpirveli *Akyaka) → **comuş** (I).

çanağ (I) *is.* Saksı. (DS II, s. 1067: Kars)

çanağ (II) *is.* Yayvan kap: *Hamur yoğurerdiğ, çanağ diyerdiğ su goyerdiğ.* (Çakmak) // *Bir çanağ yemeğ*

yedi, doymadı. (Taşdere Arpaçay)

çanak kıran *is. bot.* Gelincik çiçeği.
(DS II, s. 1067*: Kars)

çapıt *is.* [, **çaput**] Eski bez parçası.
(Çamyazı, Sırataşlar *Sarıkamış; DS II, s. 1075: *Kağızman, Bayburt *Sarıkamış, *Arpaçay) *O çapıtı bene ver.* (Çamyazı *Sarıkamış) // *Esgi çapıt, bez herhangi bir şeyle küfleyi gapat.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

çapraz *is.* Kopça. (DS II, s. 1077: Kars)

çaput *Ağacın başına çaput sarerdi.*
(Çakmak) // *Benim bu mintanım esgidi mi çaput oluyor.* (Tepecik *Arpaçay) // *Altına bir belek çaput goyullar.* (Polatköy *Arpaçay) → **çapıt**.

çar *is.* Büyük şal: *Çarımız iddi, çarımız kirlendi, çarımızı çaldılar.*
(Karacaören)

çardak *is.* Çardak. (DS II, s. 1080: Bayburt *Sarıkamış)

çarh (I) *is.* Değirmen türbünü.
(Büyükdurduran *Akyaka; Meydancık *Arpaçay; DS II, s. 1081: Kars) *Su çarhı çevirir ya.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Un ambarının altındadır, çarhların yanında domuzduh var.* (Meydancık *Arpaçay)

çarh (II) *is.* Kesici aletleri bilemek için daire şeklinde bileği taşı olan alet.
(Alçılı; Taşdere *Arpaçay; Tozluca *Selim; Porsuklu *Susuz) *Biçağı çarha vurağ, ağzı çıhsın, ey iş görsün. Bileviye vurağ, düzelsin.* (Alçılı) // *Çarhda onu da bizidiyirih.* (Taşdere Arpaçay) // *Kor bıçağ, çarha veriyirduh, bilevleyurduh.* (Tozluca *Selim) ■ **su çarhı** *is.* Bilemenin su dökülerek yapıldığı alet: *Kör Ya masatla ya su çarhı varıdı onnan bilevliyurduh, kesgin oluyerdi.* (Tozluca *Selim)

çarhe *is.* Çok gezen, ev ev dolaşan (kimse): *Çarhe evinde oturmer, savahdan gahıf ev ev gezer, sanki bunun hêç işi gücü yoğdu.* (Porsuklu *Susuz)

çarpan *is.* Küçük saman sepeti.
(Çamyazı *Sarıkamış; DS II, s. 1083: Bayburt *Sarıkamış) *A o çarpanı getir, a bu mallara bi ot getirem.* (Çamyazı *Sarıkamış)

çarpana *is.* Zilli def. (DS II, s. 1083: Zarşat)

çâsır *is. bot.* [, **çaşır, çaşur**] Dere otuna benzer yemeği yapılan bir çeşit ot. (DS II, s. 1038*: Kızılçakçak *Arpaçay, *Sarıkamış)

çaşır (Karakaş, Ocaklı; Polatköy *Arpaçay; Çıplaklı *Selim) *Ahan tel pancarı var, pazı pancarı var, çaşırımız var, gaz ayağımız var. Bizim daha her çeşit otumuz var.* (Ocaklı) // *Çaşırı yağır getirirdi. anam yazıh onu yaşıyardı, doğruyardı, pişirirdi, yoğurdu tökerdi dadınnan doymazdı.* (Polatköy *Arpaçay) // *Çaşır var, çok güzeldir, hafif acımsıdır.* (Çıplaklı *Selim) → **çāşır**.

çaşıt is. [**caşıt**] Casus. (DS II, s. 1085: Kars)

çaşğa is. Maşrapa: *Bir o çaşğayı ver su içem.* (Porsuklu *Susuz)

çaşur *Burada ot var yani yiyecek gısmi mantar çiher, çaşur çiher, şey var bu her çeşit var yani burda.* (Topkaya *Sarıkamış) → **çāşır**.

çaşut is. Koyun ve ineği her gün sağan kadın: *Bu inek birkaç gündür çaşutunu tanıtmıyor. Tekmeleyip sütünü yere döküyor.* (DS II, s. 1086: Kars)

çat- (nsz) Ulaşmak: *Elim çatmadı çıtmaynan vurdum.* (Esenyayla *Akyaka)

çatı is. 1. İp, urgan, kordon. (DS II, s. 1089: *Sarıkamış, Kızılçakçak *Arpaçay) 1a. Kıldan, yünden örülmüş, danaları bağlamak için

kullanılan kalın ip. (Boğazköy, Çakmak, Karakaş; Büyükpirveli *Akyaka; Tepecik *Arpaçay) *Evelde danaları eyağına bağliyerdi çatıynan.* (Çakmak) // *Atın burnuna buruntah verirsın ipten, çatıdan buruntah verirsın, atlar beline binersın.* (Tepecik *Arpaçay)

çatı guyruh is. Dedikoducu kadın. (DS II, s. 1089: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çatış- f. Köpekler çiftleşmek. (DS II, s. 1090: Kızılçakçak *Arpaçay)

çatışdır- f. Köpekleri çiftleştirmek. (DS II, s. 1090: Kızılçakçak *Arpaçay)

çatma is. Dört tekerlekli arabada arka tekerlekleri badoga bağlayan çatal ağaç. (Porsuklu *Susuz; DS II, s. 1092: Kars) Çatmanın bağıdım bağı yerinnen çıhıf.

çav is. Hayvanların erkeklik organı. (DS II, s. 1093: Bayburt *Sarıkamış)

çaydan is. Çaydanlık: *Bir elinde ged, bir elinde de çaydan ele bele gider orya. Bu ordan ki ayağı gayır tüşör, ne gedi biraşır elinnen, ne çaydanı.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

çayğara is. 1. Çay kenarında çıkan göze, kaynak, pınar. (DS II, s. 1097: Kars) 2. Kumsal, nehir yatağı. (DS II, s. 1097: Kars)

çaynıh (DS II, s. 1098*: Bayburt *Sarıkamış) → **çayniĥ**.

çayniĥ is. [, **çaynıh**, **çaynik**] Çaydanlık. (Karakaş; Küçükaküzüm *Akyaka; Çamyazı, Kurbançayırı *Sarıkamış) *Git çayniye su doldur, çay yapah.* (Karakaş) // *Değişdi kelimeler hep değişdi, çuğun sonra çayniĥ.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

çaynik (DS II, s. 1098*: Kars) → **çayniĥ**.

çaytaşı is. Küçük çakıl taşı: *Çaytaştıynan çay guşunu vurmuş.* (Tozluca *Selim)

çebiç is. zool. [, **çepiş -1**] Bir yaşındaki keçi yavrusu. (Çıplaklı *Selim; DS II, s. 1099: Kars) *Ahura gétđi gétđim ki ğaynatam çebici kesmiş, asmış, soyir.* (Çıplaklı *Selim)

çeçe is. Et (çocuk dilinde). (DS II, s. 1204*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çeçil is. 1. Yağı alınmış süttten yapılan peynir. (DS II, s. 1105: Kızılçakçak *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

1a. Yağı alınmış süttten yapılan tel peynir: *Ondan pendire, çeçile ğatir. Ėle yumşah çeçil olur ki.* (Doğruyol *Arpaçay) // *Men çeçil, epbeynen, ğaymah yedim.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Çeçil peynir çoĥ maĥbuldu bizim*

burada bu yörede. (Sırataşlar *Sarıkamış) // *Çeçil ğayırdım, uzatdım, onnan sora ağaca asdım.* (Bayburt *Selim)

çeertdeyh is. zool. Çekirge. (DS II, s. 1106: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çegel is. [, **çegil**, **çeğil**, **çeyil -2**] Çakıl, çakıl yığını. (DS II, s. 1035*: Kars ve köyleri)

çegi is. Çiftin çamurunu kazımak için yapılan demir. (DS II, s. 1107: Bayburt *Sarıkamış)

çeğil (Yalınkaya; DS II, s. 1035*: Kars ve köyleri) *An bura böyüh çoĥ varsa bir tene ğoyarsın yohusam on daĥarın yere iki tene ğoyarsın çeğil.* (Yalınkaya) → **çegel**.

çeğilli is. Taşlı: *Bu tarla çoĥ çeğilli.* (Çamyazı *Sarıkamış)

çeğil (DS II, s. 1035*: *Arpaçay) → **çegel**.

çehmece is. Çekmece. (DS II, s. 1108: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çehre *Gét çehriyi geti yun eyireĥ.* (Küçükaküzüm *Akyaka) → **cehre - 1a.**

çej is. Savrularak samanından ayrılmış tahıl yığını. (DS II, s. 1104*: Kars)

çek- (-i) Taşımak. (Küçükaküzüm *Akyaka; Eskigeçit *Selim) *Irzğıyı çeker getirerdih, gasım ayı geldi, gış başladı.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Tahılı soyurordu, yel önünü çekin ayrı topluyun, arhası temiz dursun, onu da çekin gaza töyuğa verin.* (Eskigeçit *Selim)

çeki is. 1. Ağırlık ölçüsü (1 kg.): *O bir kiloluk çekiye geti.* (Göldalı *Arpaçay) // *Orda maa bir kilo şekerleme ver. çekiye geti dartım.* (Meydancık *Arpaçay) // *Bize bir çeki tuz alıver.* (DS II, s. 1112: Kızılçakçak *Arpaçay)

çelim is. Gösterişli tavır, çalım: *Kime çelim satesan.* (DS II, s. 1124: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) ■ **çelim at-** bf. Çalım atmak: *Bu çoğ çelim yaptı, bana çelim yaptı gitdi.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

çellek is. Atılğan, açıkgöz: *Ali Memet ele çellek idi ki.* (DS II, s. 1124: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çelmik is. Çayırılık, çimenlik. (DS II, s. 1126: Kars)

çelpeşik is. 1. Dolaşık, karışık. (DS II, s. 1117*: Kars ve köyleri karışık, bozuk) 2. is. Dolu ile karışık yağın yağmur: *Yazbaşının çelpeşiki yağır.* (Alçılı)

çeltik (I) is. Dokunaklı söz. (DS II, s. 1127: Dalavar *Arpaçay)

çeltik (II) is. Pirincin içinde bulunan yabancı bitki tohumları. (DS II, s. 1127: Kars)

çembere is. Kadınların başlarına taktıkları kasnak. (DS II, s. 1128: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çemçirah is. Kıymetli taş. (DS II, s. 1128: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çemen is. Çimen: *Çemeni bişdim, arabıya yühledim, getirdim.* (Taşdere Arpaçay)

çemente (I) is. Başkasının sırtından geçinen (kimse). (DS II, s. 1129: Kars)

çemente (II) is. Çoluk çocuk: *Çemente basınca fakirlik başlar.* (DS II, s. 1129: Kars)

çemirlen- (DS II, s. 1132*: Kars) → **çemre-**

çemkir- (nsz) Karşı gelmek, sert cevap vermek. (Meydancık *Arpaçay; Çamyazı *Sarıkamış; DS II, s. 1130: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kızılçakçak *Arpaçay) *Niye maa çemkirersen men saa neylemişem ki.* (Meydancık *Arpaçay) // *Neye çemkirersen, adam birinnen dartışır diyer e neye çemkirersen.* (Çamyazı *Sarıkamış)

çemlik *is.* Kaplıca. (DS II, s. 1131: Kars)

çemre- *(-i)* [, **çemirlen-**, **çerme-**, **çermen-**] Kolunu veya paçalarını sıvamak, eteğini toplamak. (DS II, s. 1132: Kars)

çen *is.* Sis, duman: *Ne yaman çen düşüf böyün hêç bi yer görünmer.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Bugün çok çen var.* (DS II, s. 1133: Zellige, İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çendir *is.* 1. Yağsız et. (DS II, s. 1135: Kars) 2. Sinirli et. (DS II, s. 1135: Kars)

çene taşı *is.* [, **çene**] Köşe taşı (binalarda): *Bizim köyde çene taşının biri bir liradır.* (DS II, s. 1137: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çene *is.* Çeneyi göparıf dama girende. (Göldalı *Arpaçay) → **çene taşı**.

çenge *is.* Duvar köşesi. (DS II, s. 1137: Kars)

çengel *is.* Çatal: *Er kişiler, hıngel yiyeciñ, çengel yapın.* (Çakmak)

çenteli *is.* Köy kızlarının giydiği ön ve arkası kapalı giysi. (DS II, s. 1040: Isısu *Sarıkamış)

çeper *is.* 1. Çit. (DS II, s. 1142: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kızılçakçak *Arpaçay) 1a. Taştan yapılmış çit:

Cübbem ıslanmış, onu çepere at, gurusun. (Demirkent *Akyaka) // *Çeperden aşağı atdım.* (Kayaköprü *Akyaka) // *Bah bu çeper burası yoğudu burası.* (Camuşlu *Kağızman) // *İki evin arasına çeper ördüh.* (Porsuklu *Susuz)

çepih 1. Çepih yeri biraz, çabuh gel. (Meydancık *Arpaçay) → **çepik** -1. 2. *is.* Çevik, atik. (Çamyazı *Sarıkamış; Çıplaklı *Selim; Porsuklu *Susuz) *Çoh çepih.* (Çıplaklı *Selim) // *Bu çepihdi. Her işi görer, yapar.* (Porsuklu *Susuz)

çepik *zf.* [, **çepih** -1] 1. Çabuk. (Küçükdurduran *Akyaka; DS II, s. 1143: Kızılçakçak *Arpaçay) *Ya çepik gel, ben giderim sen de gel da.* (Küçükdurduran *Akyaka) 2. *is.* Küçük el sepeti: *Çepiki getir, samanı doldurañ, götüreñ mala vereñ, yesin.* (Tozluca *Selim)

çepiş 1. (DS II, s. 1099-1100*: Kızılçakçak *Arpaçay) → **çebiç**. 2. Bir yaşındaki dişi keçi yavrusu. (Meydancık *Arpaçay; DS II, s. 1100*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *E geti o çepişi keseñ, yiyeh.* (Meydancık *Arpaçay)

çerçi *is.* Köy köy dolaşarak ufak tefek ev eşyası, tuhafıye eşyası, meyve satan

seyyar satıcı: *Çerçi de gelir elma sater.*
(Alçılı) // *Hançalın gümüşünü gızı
götdü götürer çerçiye verer, cıcılı mıcılı
aler.* (Çakmak) // *Çerçi merçi gelif
satanda gedir yanına. Ne edirsən? E
aynoyn alıram.* (Taşdere Arpaçay) //
*Aha araba geldi, çerçi geldi, alma
getirif sater, get al.* (Bayburt *Selim)

çere göz *is.* Gözleri büyük olan
(kimse): *Bu ne çere gözdü, ne çirkindi.*
(Porsuklu *Susuz)

çerel- *(-i)* [**çerelt-**] Kızgınlıkla
gözlerini fazla açıp bakmak. (Karakaş;
DS II, s. 1145: Kars çerelmek, DS II, s.
1145*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış
çerelmeyh)

çerelt- *Niye gözlerini çereldifsen.*
(Karakaş) → **çerel-**

çerme- *Gazağımın golunu çermedim
da, iş görecem.* (Karakaş) // *Ğollarını
çerme, bacağlarını çerme, burdan
yağa.* (Göldalı *Arpaçay) // *Ğollarını
çerme, bacağlarını çerme, burdan
yaha.* (Esenyayla *Akyaka) → **çemre-**

çermen- (DS II, s.1132-1133*: Zarşat)
çermenmek, DS II, s. 1132-1133*:
İrişli, Bayburt *Sarıkamış
çermenmeyh) → **çemre-**

çermih *Ğağah gideh çermiye, çimeh,
yuyulah, yağanah, derdimize derman*

olah, çihah evimize geleh. (Meydancık
*Arpaçay) → **çermik.**

çermik *is.* [**çermih**] Sıcak su kaynağı,
kaplıca. (DS II, s. 1147: Kızılçakçak
*Arpaçay)

çerre- *(nsz)* Gebermek (at için):
Fılanın atı çerriyif, geberif. (Porsuklu
*Susuz)

çert- *f.* Üfürükçüler bir hasta üzerine
okuyarak bıçakla dokunmak. (DS II, s.
1140*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çeten *is.* **1.** Saman, ot, tahıl taşımak için
arabanın üzerine oturtulan demir ya da
ağaç çubuklardan yapılmış parmaklıklı
araç: *Çeteni göyun ot getimeye gèdeh.*
(Porsuklu *Susuz) **2.** Saman taşımak
için kağınlara konulan büyük sepet.
(Tozluca *Selim; DS II, s. 1149:
Kızılçakçak *Arpaçay) *Bir de çeten
varıdi ki onu öküzün arabasına
goyerdiler, içersine gübre doldurer,
tarlalara götürerdiler.* (Tozluca
*Selim)

çevirme *is.* Etrafı taşla veya telle
çevrilmiş küçük bahçe: –*Şimdi patates
ekiyo musun nene siz?* – *O çevirmiye
birez ehmişih iki üş tene guyi.* (Handere
*Sarıkamış)

çevürme *is.* Etrafı taş veya çitle
çevrilmiş ağıl. (DS II, s. 1155: Kars)

çeyh- (nsz) Toplamak: *Ġızdar çayıra cil çeyhmeye toplamaya giderem gelen var mı?* (Bayburt *Selim)

çeyhmece is. Bulgur pilavı. (DS II, s. 1155: Kızılçakçak *Arpaçay)

çeyil is. **1.** Taşlı, kumlu yer. (DS II, s. 1155: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **2.** *O tepe bu tepelerde çeyil bèle yapmışlar.* (Topkaya *Sarıkamış) // *Bugün biz çeyil pehledik şu geder, tarlalarda çeyil pehledih.* (Tozluca *Selim) / *Ġızları getirirsin beş on tene tarla. Taşın ufağını şöyle yığarsın ortaya olur çeyil.* (Tozluca *Selim) → **çegel.** ■ **çeyil et-bf.** Tarlanın taşını toplayıp yığın yapmak: *Çeyil etduh bugün.* (Tozluca *Selim)

çeyin (DS II, s.1207-1208*: Kars) → **çiğın.**

çıdar is. **1.** Hayvanların ön ayaklarını topuklarından birbirine bağlayan kayış veya ip. (DS II, s. 1158: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **1a.** Atın ön ayaklarını topuklarından birbirine bağlayan kayış veya ip: *Atın ayağını çıdar da çıdar.* *Çıdar, bizde çıdar.* (Göldalı *Arpaçay)

çıdarla- (-i) Otlamaya bırakılan atın kaçıp gitmemesi için iki ön veya bir ön bir arka ayağını bağlamak: *Atı çıdarda, biraz burda eyleneh.* (Göldalı

*Arpaçay) // *Atı çıdarla, gitmesin.* (Porsuklu *Susuz)

çiğır- (nsz) Çığlık koparmak. (Bacıoğlu, Meydancık *Arpaçay; DS II, s. 1061: Kızılçakçak *Arpaçay) *Ya o çocuğ niye çiğırır, hele bah.* (Bacıoğlu *Arpaçay) // *E neye çiğırırsan adam oğhusan gèt yihilmışında çiğır.* (Meydancık *Arpaçay)

çiğırıtı is. Çığlık. (DS II, s. 1162: Kızılçakçak *Arpaçay)

çiğna- (-i) Çiğnemek. (Karakaş; Sırataşlar *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz; DS II, s. 1163: Kars) *Yağadım yunu çiğnadım.* (Karakaş) // *Üzüümü cızmaynan çiğnallardı.* (Sırataşlar *Sarıkamış) // *Belimi çiğna.* (Porsuklu *Susuz)

çihcıl is. Aşık oyununda önce çıkan çocuk (öncü): *Men çihcıl, sen garana* (*Ben öncü, sen soncu*). (DS II, s. 1164: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çihühçı is. Kırıkçı, çıkıkçı: *Rehmetdih garı düşdü, çihühçıya götdüh.* (Porsuklu *Susuz)

çılçılpağ is. Çırılçıplak. (Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *A adam çılçılpağdı, günah ya, eyninde çıtarı yohdu, çılçılpağdı.* (Taşdere *Arpaçay)

çilgisiz *is.* **1.** Akılsız: *O çilgisizın biri hayır mı gelir?* (DS II, s. 1173: Kars) **2.** [, **çilgisiz**] Terbiyesiz. (DS II, s. 1173: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çilgisiz (DS II, s. 1173*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **çilgisiz -2.**

çılpağ (Tepecik *Arpaçay; DS II, s. 907-908*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Yav ğarı o çaputu geti sar, ya çılpağdı bu.* (Tepecik *Arpaçay) → **cııl** (I).

çingı *is.* Kıvılcım: *Cingı sıçradı.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Külü uzağa tök ota çingı gider. Söbenin önünde durma çingı sana sıçrar.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış) // *Ateş çingı attı.* (DS II, s. 1180: Kızılçakçak *Arpaçay ‘çingı’)

çingıl *sf.* **1.** Kumlu, çakıllı toprak. (DS II, s. 1181: İrişli, Bayburt *Sarıkamış çingıl) **2.** Taşlık, taşlı toprak: *Taşlık, çingıl yer.* (Göldalı *Arpaçay) // *Şimdi gidersen beş tepenin yamacından ufah ufah daşlar toplanıyor, toplanan yerlere ola bu ne cingıl yerdı.* (Bayburt *Selim)

çingır (Darboğaz *Selim; DS II, s. 1182: Kars çingır su kovası) *A bala diyir çingırı getir, ineyi sağım.* (Darboğaz *Selim) → **cıngır.**

çıntırır *Bu et éle çıntırırđı, hêş*

yeyilmez. (Porsuklu *Susuz) → **çıntırık.**

çıntırık *is.* [, **çıntırır**] Yağsız et. (DS II, s. 1183: Dalaver *Arpaçay)

çıra *is.* Lamba: *Evelde çıralar vardı, bezden fitil pükerdi çıranın içine goyerdi, nefti doldurerdi, yahardı.* (Çakmak) // *Gelince de söndürür, orıya çırayı ğor gelirlermiş.* (Akyar *Selim)

çıralır *is.* Lamba, çıra konulan yer. (Çamyazı *Sarıkamış; DS II, s. 1186*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Çıraları çıllıyif ufah ufah bële ufadacan çıralığın yerine goyacan.* (Çamyazı *Sarıkamış)

çırır *is.* Yırtık: *Vay günümüze çırırhlarnan, ah bu tumanlarnan neynen beliyyerdi.* (Polatköy *Arpaçay)

çirt- (-i) **1.** Bıçak veya ustura ile küçük delikler, gözler açmak. (DS II, s. 1191*: Kızılçakçak, *Arpaçay) *Çertellermiş, gan çığermiş yani ağrısı getsin / ucuyla vuruyorlar küçük bir kesme yok Ucunnan küçüh küçüh çıtdılar ikisi de var.* **2.** Kan almak için ustura ile vücudu kesmek. (Tepecik *Arpaçay; DS II, s. 1191: Kars) *Adam inah olur şurdan çirtallar inah açılır yanı sesi açılar.* (Tepecik *Arpaçay)

çirtım sf. 1. Bir damla: *Destide çirtım su kalmamış.* (DS II, s. 1190-1191: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **1a.** Damla: *İneh, göyun sağılанда o şeyden çıkan bir iki çirtım. Bir iki damla.* (Göldalı *Arpaçay)

çirtma (I) is. Ufak parçalara doğranmış kabak veya patlıcandan yapılmış yemek. (DS II, s. 1191: Kars)

çirtma (II) is. 1. Tekme, çelme. (DS II, s. 1191: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **1a.** Tekme. (Aşağısallıpınar *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Çirtma atdı oynarken.* (Porsuklu *Susuz) // *Elim çatmadı çitmaynan vurdum.* (Esenyayla *Akyaka) 2. Kan çıkması için ustura ile vücudun bir yerinin çok küçük kesilmesi: *Sesi çitmayan adama çirtma yapallar.* (Tepecik *Arpaçay)

çitda- (-i) Çitlemek: *Oğlum da kasalarnan getirerdi, sımışka da getirer, şımışkıyı ele mi çitdiyerdim.* (Çakmak)

çitdama is. Ayçiçeği tohumu: *Ahşam eğlence yapajıh, hele çitdamalardan birez topla geti. Ahşam bostannan birez çitdama topla geti, yiyeh.* (Demirkent *Akyaka)

çitılı is. Hafif bir ses: *Bacadan bir çitılı geldi, bahalım.* (Aşağısallıpınar

*Sarıkamış) // *Susun ses etmeyin çitılı geler.* (Çamyazı *Sarıkamış) // *Ay teller içerden bir çitılı geldi, hele bah nedi?* (Porsuklu *Susuz) // *Köyün içinde gene bir çitılı goptu.* (DS II, s. 1193: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çiçehle- (nsz) [, **çiçehlen-**] Küflenmek: *Ekmek kertidi mi beş on gün galdı mı çiçehler.* (Çıplaklı *Selim)

çiçehlen- *Çiçehlenmiş ehmeş yiyilmez.* (Yağbasan *Sarıkamış) → **çiçehle-**

çideri is. At kösteği. (DS II, s. 1204: Karapapak)

çift is. Kara Saban: *Ekin biçimi ilkbaharın öküzleri goşar, çiftinen gider ekerdiş, sürerdış.* (Süngütaş *Sarıkamış) // *Esgiden tarlayı çiftnen sürerdiler.* (Porsuklu *Susuz)

çig is. Kaymak: *Südü ayrı geler, çigi de ayrı geler. Çiginnen yağ ederih.* (Çıplaklı *Selim) // *Gaymağa yani çig diyeriz biz burda.* (Sırataşlar *Sarıkamış) // *Mali sağırsan, makineye vurursan, çigini yiğırsan.* (Akören *Sarıkamış)

çiğ is. Yağ çıkarmak için biriktirilmiş çiğ süt. (DS II, s. 1206: *Arpaçay) ■ **çiğ dök-** bf. 1. Makine kullanmadan sütün yağını almak ve geri kalan kısmını da

lor denilen bir çeşit peynir yapmak.
(DS II, s. 1206: Kars ve köyleri)

çiy dök- *bf.* Az olan sütü bir hafta on gün toplayıp yayıkta yayıp yağını alıp kalan kısmını lor yapmak: *Sonbaharın süt çiy dökmüşdüm çalhıyif yağ yapacam, çiy dökeḥ toplansın çalhıyağ yağ çıḥsın.* (Porsuklu *Susuz)

çiğid *is.* Çekirdek; kavun, karpuz, kayısı gibi meyvelerin çekirdeği. (Tozluca *Selim; Porsuklu *Susuz) *Biz bugün günebaḥan ḡopardıḥ, éle çiğid ele çiğid ki.* (Tozluca *Selim)

çiğın *is.* [, **çeyin**, **çiyin**] Omuz. (Bozyiğit *Arpaçay; DS II, s.1207: Kızılçakçak *Arpaçay) *Tırpanları alardıḡ, çiğnimize doḡru çayıra, tarlaya tarnayı biçerdiḡ.* (Bozyiğit *Arpaçay)

çiğindirik (DS II, s. 1208: Zellice *Sarıkamış, Kızılçakçak *Arpaçay) *çiğindirik* ‘su taşıyanların kullandıkları omuzluk’) → **çiyindirih**.

çil *is.* Yüzdeki çiçek izleri. (DS II, s. 1213: Kars)

çile- (*nsz*, *-e*) Sıçratmak: *Üstüme su çileme ısdanmıyım.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

çilenti *is.* Hafif ve ince yağın yağmur, çisinti. (DS II, s. 1215*: Kızılçakçak *Arpaçay)

çilih *Çelik çomak oyunu var bizde, küçük şeyden çilih olur.* (Göldalı *Arpaçay) → **çilik**.

çilih çubuh *is.* Çelik çomak: *çilih çubuh oynuyurduḥ.* (Meydancık *Arpaçay) / *Aşıḥ oynadıḡ, çilih çubuh oynadıḡ.* (Meydancık *Arpaçay)

çilik *is.* [, **çilih**] Çelik çomak oyununda kullanılan ince değnek. (DS II, s. 1218: Kızılçakçak *Arpaçay)

çiliyhle- *f.* Odun parçalamak. (DS II, s. 1218: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çillen- (*nsz*) Ekmek kızarmak: *Eḥmeyi çihartmadıḥ mı diyeller goy birez çillensin, ḡızarsın. Tendirde diyer mesele beyaz çiharma, goy birez çillensin, ḡırmızı olsun.* (Karakaş) **2.** Küflenmek (ekmek için). *Bir tehne epbeḥ hep çillenif.* (Porsuklu *Susuz) **3.** Çimlenmek, yeşermek: *Buḡdayı goyarsın çillenirdi.* (Sırbasan *Sarıkamış)

çiltiyenni *is.* Bir işin yarım bırakılması (hk.): *Senin her işin bele çiltiyennidir.* (DS II, s. 1221: Bayburt *Selim)

çim- (*nsz*) Yıkanmak. (Alçılı; Meydancık *Arpaçay; DS II, s. 1224-

1225: İrişli, Bayburt, Zellice
*Sarıkamış) *Çayda çimirim.* (Alçılı) //
Ğahah gideh çermiye, çimeh, yuyulah,
yaħanaħ, derdimize derman olaħ,
çıhaħ evimize geleħ. (Meydancık
*Arpaçay)

çimdelen- *f.* Yavaş yavaş yemek
yemek. (DS II, s. 1222: Bayburt
*Selim)

çimirren- *f.* Oturduğu yerde uyumak.
(DS II, s. 1223: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış)

çimizdir- *(-i)* Çimdirmek, yıkamak:
Çamışları heftede çimizdirerdiler, o
ğara zeyreyin yağınnan bële
yağlıyardılar. (Çakmak) // *Ğoħulu*
sabunnan çimizdirirem. (Darboğaz
*Selim)

çin (I) *is.* Halı dokumada kullanılan
gevşek eğrilmiş iplik. (Esenyayla
*Akyaka; DS II, s. 1225: *Arpaçay)
Gevşek örene şey eğrilmiş ipe çin
diyorlar işte. (Esenyayla *Akyaka)

çin (II) *is.* Rütbe: *Yani sen bu işi*
yapanda çin mi asacaħlar? Rütbe mi
vereceħler. (Göldalı *Arpaçay) //
Selime getmeye niye gorhorsañ orda
senin çiniñimi alajah. (DS II, s. 1225-
1226: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çingil *is.* Küçük bakraç. (DS II, s. 1227:
Kars)

çini *is.* 1. Emaye tabak: *Esgiden her*
evde hêş yoħusa nüfusa göre şey paħır
sahan varıydı. Onnan sonra millet çini
aldı, onnan sonra porselen çıħdı.
(Sırataşlar *Sarıkamış) // *Ciniyi geti*
içinde yemeħ yiyeħ. (Bayburt *Selim)
2. Emaye kaplı beş, on ya da yirmi
kiloluk üstten kulplu kap: *Kereyağı da*
küleħlere doldururuħ, çini küleħlere
goyuruħ, üş dört gün duror. (Taşköprü
*Arpaçay) // *Ğız o yoğurt ğabını getir*
çini, beş kiloluk çiniler var, ufaħları
var. (Çıplaklı *Selim)

çinķo *is.* Emaye kaplı beş, on ya da
yirmi kiloluk üstten kulplu kap:
Çinķoya mı goyin gendin bilirsen
laylona mı goyin. (Karacaören) //
Motalda pendiri, çinķoda yağı.
(Göldalı *Arpaçay) 2. *is.* ve *sf.* Emaye:
Çinķo kürekler var bële emaye da
onlardan saħlıyoruz. (Subatan) //
Çinķodan yapılan var, topraħdan
yapılan var, a bële ğulplu. (Göldalı
*Arpaçay)

çinpiy *is.* Yağ (yiyecekler hk.): *Çinpiy,*
piy, zaten goyunun, keçinin yağıdı.
(Göldalı *Arpaçay) // *Bir goyun kestiħ*
sade çinpiydi. (DS II, s. 1229: İrişli,
Bayburt *Sarıkamış)

çipillik *is.* Yağmurlu, çamurlu hava. (DS II, s. 1233: Kars)

çirdek *is.* Toprak testi. (DS II, s. 884*: Kars)

çiriş *is. bot.* Dağ pırasası. (Göldalı *Arpaçay; Handere *Sarıkamış; DS II, s. 1235: İrişli *Çıldır) *Ot, yiyilir aslında o dağda pitir, o çiriş.* (Göldalı *Arpaçay) // *Şu taşlıhlarda çoğ güzel çiriş olduğunu biliyorum. Çirişin südlü çorbasını çoğ sevirim.* (Handere *Sarıkamış)

çirişne *is.* Tutkal olarak kullanılan çiriş. (DS II, s. 1235: Kızılçakçak *Arpaçay)

çirme- *(-i)* **1.** Kolları sıvamak. (DS II, s. 1236: Kızılçakçak *Arpaçay) **1a.** Kolları veya paçaları sıvamak: *Ayağlarını çirme, ayağlarını çirme geç sudan.* (Esenyayla *Akyaka) / *Mintanı çirme yuhari öyle yıha.* (Esenyayla *Akyaka) // *Ayağımı çirmedim, suyu keşdim, getdim. Gollarımı çirmedim, abdest aldım.* (Meydancık *Arpaçay)

çirmen- *(nsz)* **1.** Paçaları sıvamak. (DS II, s. 1236: Kızılçakçak *Arpaçay) **1a.** Kolları veya paçaları sıvamak: *Çirme, ahan ben çirmenmişem burda, abdes alacam.* (Esenyayla *Akyaka)

çise *is.* **1.** [, **çişengi**] İnce yağmur. (Alçılı; Handere *Sarıkamış; DS II, s. 1239: Kars) *Yağmur çoğ yağmaz şöyle bir çise vurur geçer.* (Handere *Sarıkamış) **2.** Çiy: *Bu sabah çise indi.* (DS II, s. 1239: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) // *Çise, yağmurun yağmadan nem vermesi, ota çise düşüf.* (Göldalı *Arpaçay) **çise düş-** *bf.* üzerinde su damlaları birikip ıslanmak: *Çise, yağmurun yağmadan nem vermesi, ota çise düşüf.* (Göldalı *Arpaçay)

çisele- *(nsz)* Sepelemek: *Çiseliyer, yağış çiseliyer.* (Karakaş) // *Ufağ çiseledi geçdi ya mübareg.* (Akören *Sarıkamış)

çişengi (DS II, s. 1239*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **çise -1.**

çişi *is.* Kişi. (DS II, s. 1240: Karapapak)

çişne- *f.* Yağmur çiselemek. (DS II, s. 1216*: Zarşat)

çit *is.* **1.** Basma (kumaş hk.). (Esenyayla *Akyaka; Porsuklu *Susuz; DS II, s. 1240: Kızılçakçak *Arpaçay, Zarşat) *Hoca bana çit getimişti ele hoş idi ki onu özüme gömleñ tihdim.* (Esenyayla *Akyaka) // *Ay gız men çit alem, sen tumanını tezele.* (Porsuklu

*Susuz) 2. Tülbent, başörtü: *Çitimi geti örtem.* (Porsuklu *Susuz)

çite- (Bacioğlu, Meydancık *Arpaçay; DS II, s. 1244*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Hele orya bah, çoravı sökülmiş. Ver onu çiteyim.* (Bacioğlu *Arpaçay) // *Geti bir çoravımı çite ver mana arvat, men geynif gidecem. Geti benim bu davanımı çite, esgiden yun çoravlarımız vardı.* (Meydancık *Arpaçay) → **çitele-**

çitek is. Örülerek kapatılmış delik yer (çorap, çarık vb. şeylerde). (DS II, s. 1242: Kızılçakçak *Arpaçay)

çitele- (-i) [, **çite-**] Kumaş ve örgülerin yırtıklarını örmek, dikmek. (Göldalı *Arpaçay; DS II, s. 1244*: Kars) *Yav sökölüfhocanın pantolu sökölüf, onu bi çitele.* (Göldalı *Arpaçay) / *Benim pantolumun burda yırtıh var, bunu çitele.* (Göldalı *Arpaçay)

çiteş- (nsz, -le) İki kişi ağız kavgası yapmak. (Meydancık *Arpaçay; DS II, s. 1242: Kızılçakçak *Arpaçay) *E birbirinnen neye çiteşer ged oyan, angırı get.* (Meydancık *Arpaçay)

çivil is. zool. Karasinek. (DS II, s. 1202*: Kars)

çiy is. Az olduğu için biriktirilip bekletilen yoğurt kıvamını alan yağlı

süt: *Menim ölmüş dedem zad yemezdi, çiy, pendir mendir yemezdi, dedeme yoğurt mayalıyaceydi.* (Çakmak)

çiyelem is. bot. Çiğdem. (Darboğaz *Selim; DS II, s. 1249-1250*: Bayburt *Sarıkamış) *Zehmerde, o boranda garda çiğelem pitmez.* (Darboğaz *Selim)

çiyin (Gülbüzler *Selim; DS II, s.1207-1208*: Bayburt *Sarıkamış) *Çiyindirihleri çiyinde gider orda su getirer.* (Bayburt *Selim) // *Ğudurufiki çiyinin etini yiyer.* (Gülbüzler *Selim) → **çiğın.**

çiyindirih is. [, **çiğindirik**] Omuzluk. (Demirkent *Akyaka; Bayburt *Selim; DS II, s. 1208: Zellige *Sarıkamış, Kızılçakçak *Arpaçay) *çiğindirik* ‘su taşıyanların kullandıkları omuzluk’ *En evele gantar onnan sonra çiyindirih oldu, onnan sonra omuzlu.* (Demirkent *Akyaka) // *Hep beşe millet çiyindirihleri çiyinde gider orda su getirer.* (Bayburt *Selim)

çiyitsiz üzüm is. Çekirdeksiz üzüm: (Küçükaküzüm *Akyaka; Porsuklu *Susuz) *Ğavurğa yapardılar, sajda gavurardılar, içerisinde de o çiyitsiz üzümlerden guru üzümlerden gatarıdılar içine.* (Küçükaküzüm

*Akyaka)

çiyile- *f.* Tarlayı ilk önce çiftle sürmek (ikilemeye hazırlık). (DS II, s. 1251: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çiyri- *f.* Nefret etmek. (DS II, s. 1251: Kars)

çoşsu *zm.* Çoğu: *Şimdi motor çıldı. O sıra yohudu gızım, çoşsunun vallahi yohuydu.* (Kayaköprü *Akyaka) // *Çoşsu deride ölerdi.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Bizim lisanımızın eskiden çoşsu Farsça..* (Esenyayla *Akyaka) // *O tarihte yaşayan kişilerin çoşsu Terekeme, Karapapak.* (Darboğaz *Selim)

çokelek *is.* [, **çokelik**] Yağı alınmış süt veya yoğurdun kaynatılmasıyla yapılan bir çeşit peynir, ekşimik. (DS II, s. 1260: Kars)

çokelik (DS II, s. 1260*: Kars ve çevresi) → **çokelek**.

çoma *is.* Lor peyniri. (DS II, s. 1264: Kars)

çombah *is.* Ucu topuzlu sopa. (DS II, s. 1265: Kızılçakçak *Arpaçay)

çor (I) *is.* Dert, keder, hastalık. (DS II, s. 1269: Kızılçakçak *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çor (II) *is.* Ölü evine giden yemek. (DS II, s. 1270: Issısu *Sarıkamış)

çorlu *is.* Hastalıklı, dertli, illetli. (Esenyayla *Akyaka; DS II, s. 1272: Kızılçakçak *Arpaçay) *He çorlu, hasta biri yanı. O çorlu yani çalışamir.* (Esenyayla *Akyaka)

çoros *is.* Kağnı arabalarında birinci çift öküzün önüne koşulan ikinci çift yardımcı öküz. (DS II, s. 1272*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çorru *is.* Hileli. (DS II, s. 1273: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim)

çort *is.* [, **cort**] Bir çeşit at yürüyüşü, tırıs. (Göldalı *Arpaçay; DS II, s. 1273: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim) *Çort, atın rahvan olmayan rahatsız bi yürüyüşü.* (Göldalı *Arpaçay)

çortuti *is.* Şalgam turşusu. (DS II, s. 1273: Kars)

çoşga *is.* Müslümanların, islâm olmayan çocuklara verdikleri isim. (DS II, s. 1274: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim)

çotgu *is.* [, **çotku**] Eskiden, dükkânlarda hesap yapmaya yarayan bir aygıt. (DS II, s. 1275: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

çotķu *Eskiden hesap çotķuyla yapılırdı. (Göldalı *Arpaçay) → çotķu.*

çoyuş *is. Çavuş. (DS II, s. 1276: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)*

çökek *is. Çukur yer. (Esenyayla *Akyaka; DS II, s. 1281: Kızılçakçak *Arpaçay) Çökekdi oruya getme, o damın üstü çökekti. Ordan aşşağı tüşersin. (Esenyayla *Akyaka)*

çöl *is. Düz yer, ova. (DS II, s. 1282: Zarşat, Kars)*

çölle- (I) (-i) Tarlayı ekmek. (Göldalı *Arpaçay; Çamyazı *Sarıkamış; DS II, s. 1283: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Fazla bi araziye bişdim, ekdim, çölledim. (Göldalı *Arpaçay) // Bugün gètdim o tarlayı çölledim geldim, bitirdim. (Çamyazı *Sarıkamış)*

çölle- (II) (nsz) Ekili tarlayı hayvanlar otlamak: *Senin tarlan bi tene mal yiyer, naħır mesele büyüħ bi mallar yiyer, gider diyersen ki ya çöllemişler, hēc bi şey bıraħmamışlar. (Çamyazı *Sarıkamış)*

çömçe *is. 1. Kepçe, büyük tahta kaşık. (DS II, s. 1284: Kızılçakçak *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 1a. Kepçe, uzun saplı büyük tahta kaşık: Menim balam day duror. Day dur dayın gelsin, çömçede payın gelsin, balam balam*

balam day dur. (Meydancık *Arpaçay) // Layış gazanını, altı vedire süd goydum, onun altını galadım. O gızdı maya atdım, çömçüyü aldım elime ğarışdırdım. (Bayburt *Selim)

çömel- *f. Ayaklar üzerine oturmak, çömelmek. (DS II, s. 1287*: Bayburt *Sarıkamış)*

çöpüh *is. Yünün tarandıktan sonra çıkan çöplü yeri: (Göldalı *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) Yün eyirdiħ, yaman çöpüh çıħdı. (Göldalı *Arpaçay)*

çöpüyh *is Yünün kirli ve çöplü yerleri. (DS II, s. 1290-1291*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)*

çör *is. Şeytan. (DS II, s. 1291: *Sarıkamış)*

çöreh *is. Ekmek: Ordan birez bi şey geti, çöreh getiginen bir avcalıyem, o cücelere verem veyahut ğaymağa töküf yiyecem. (Küçükaküzüm *Akyaka) // Hele baħ ğamur ğabarmış mı? Zatan o ğabarıf ğaħmasa onu kündelemeller çöreh yapmah üçün. (Bacıoğlu *Arpaçay)*

çöreyh *is. Çörek. (DS II, s. 1292*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)*

çörüş- *f. Soğuktan büzülmek, uyuşmak. (DS II, s. 1295: Kars)*

çötelek *is.* Tavuğun but kemiği. (Küçükdurduran *Akyaka; DS II, s. 1296: Kızılçakçak *Arpaçay) *Toyuğun çöteleği gırılıp.* (Küçükdurduran *Akyaka)

çual *is.* [, **çuyal**] Çuval (DS II, s. 1300: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çuğun *Çuğunu geti, çay tökeñ.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Çuğun sonra çayniñ.* (Küçükaküzüm *Akyaka) → **cugun.**

çuğul *is.* Söz getirip götüren, dedikoducu. (DS II, s. 1301: Bayburt *Sarıkamış)

çuha *is.* Kaba kumaştan yapılmış erkek giysisi: *Çuha, galın palto, pardüsü gibi bi şey.* (Boğazköy)

çul *is.* Kaba yünden veya keçi kılından yapılan kalın dokuma. (Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Ay gız gèd o çulu geti men atın beline goyacam.* (Taşdere *Arpaçay)

çulki *is.* İplik, çorap. (DS II, s. 1303: Kars)

çulku *is.* [, **culku** (II)] Öküz arabasının galpağının çıkmasını ve tekerleğin çıkmasını engellemek için araba dingiline takılan 8-10 cm uzunluğunda yarım ay şeklinde demir parçası:

(Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz)

çum *is.* Çim: *Gèt biraz çum kes geti damın etrafına diz, torpağ tökülmesin.* (Porsuklu *Susuz)

çumbuz *is.* 1. Çim. (DS II, s. 1304: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 2. Çimli sertleşmiş toprak parçası: *Çumbuz derelerde, sazlıhlarda olan çim. Derede tek tek insan başı kimi olur.* (Göldalı *Arpaçay) // *Tarlanın çumbuzlarına beş diş vurduñ ancañ hasıllandı.* (Porsuklu *Susuz)

çur *is.* Kumarda kaybedene verilen son hak ve bir miktar para. (Göldalı *Arpaçay; Handere *Sarıkamış; DS II, s. 1305: Kars) *Çuruna güvenir.* (Göldalı *Arpaçay) // *Hepsi aşılğ bitdi mi şimdi diyir ki benim çurum var, bir defe da çuruna oynallar.* (Handere *Sarıkamış)

çur et- *bf.* Oyunu bozmak. (DS II, s. 1305: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çuyal (DS II, s. 1300*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **çual.**

çürüyh *is.* 1. Çürük. (DS II, s. 1309: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 2. Hastalıklı (kimse). (DS II, s. 1309: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çüt *is.* [, cüt] **1.** Çift. çüt ekmeye getdiler. (DS II, s. 1309: İrişli, Bayburt *Sarıkaşı) **2.** Çift: *Üç çüt corav tohudum.* (Porsuklu *Susuz)

çüttöyuh *is. bot.* Peygamber çiçeğine benzer bir çeşit ot. (DS II, s. 1310: Bayburt ve köyleri, *Sarıkaşı)

çüyü *is.* Çivi. (DS II, s. 1310: İrişli, Bayburt *Sarıkaşı)

D

dabah, dabah (Küçükdurduran *Akyaka; Meydancık, Tepecik *Arpaçay; DS II, s. 1311*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Ha o şapa da dabah derler. Ayağı yara olur. Ona derler ağırsah, çöle gidemez, evin yanında galır o.* (Küçükdurduran *Akyaka) // *Malımız dabah oldu gözünnen, dırnağınnan, ayağınnan dabah oldu.* (Meydancık *Arpaçay) // *Şap hastalığı var, dabah.* (Tepecik *Arpaçay) // *Köy çıhdi bizim mallara hastalığ geldi, biz çıhamadıh, dabah.* (Aynalı *Susuz) → **davah**.

daban *is.* Ayak ve elin bileğe yakın etli kısım. (DS II, s. 1313: Kars köyleri)

dadah *is.* Çocuk maması. (Karakaş; DS II, s. 1318*: Kars köyleri ‘dadah’) *Ehmeyi uvalıyılar dadah yapıllar, çocuğa yapıllar.* (Karakaş)

dadak *is.* Küçük çocuklara verilen tatlı yiyecekler, tatlı. (DS II, s. 1318: Kars)

dadan- (*nsz, -e*) Alışmak. (Tepecik *Arpaçay; DS II, s. 1319: Kızılçakçak *Arpaçay) *Oy hele benim bosdanıma bir garı dadanmış, elinde bir pıçah hergün gelif kesif kesif toplup götürüyor.* (Tepecik *Arpaçay)

dadaş *is.* Delikanlı. (DS II, s. 1319: *Kağızman, *Sarıkamış)

dağala *is. zool.* Derelerde yaşayan, pullu bir çeşit balık. (DS II, s. 1321: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

dağdağan *is.* Çitlembik, ağacı, iğde ve diğer ağaçların dallarından yapılan, hayvanların boynuna takılan nazarlık. (Esenyayla *Akyaka; Meydancık *Arpaçay; DS II, s. 1324: İrişli *Sarıkamış, Kızılçakçak *Arpaçay) *Ne güzel yapırsan bu dağdağanı. Bir tane de dağdağan yap, men öküzün boynuna tahım.* (Esenyayla *Akyaka) // *Öküzlerin, comuşların boğazına dağdağan tahallar, göz deymesin, nazar deymesin.* (Meydancık *Arpaçay)

dağ düşü *is.* Yamaç. (Esenyayla *Akyaka; Demirkent *Akyaka; DS II, s. 1324*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Evleri tā düşün tepesindeydi. Dağın düşünde, gêt ki çıhacan oruya.* (Esenyayla *Akyaka) // *Dağın düşüne yaslanıf da güzelim şeyleri seyretmeñ lazım.* (Demirkent *Akyaka)

dağ kellesi *is.* Dağın tepesi. (Handere *Sarıkamış; DS II, s. 1325*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Dağın kellesine çıhdiğin zaman hēr taraf ayağın altına gelir.* (Handere *Sarıkamış)

dağla- (-i) Yağı tavaya koyup kızdırmak. (Esenyayla *Akyaka; DS II, s. 1325: Kars köyleri) *Aybala bu soğanı dorğa birez gaşıl da yağ gey bunu dağla.* (Esenyayla *Akyaka)

dağna- (-i) [, **dañna-**] Ayıplamak, kınamak. (Tepecik *Arpaçay; DS II, s. 1362*: Kars köyleri) *Adam haşsız bir iş yapar, yığılırız veyahut da ben sözü geçen bir adamım onu dağnarım, gızarım, adam ol derim.* (Tepecik *Arpaçay)

dağ yeli is. Batıdan esen rüzgâr. (DS II, s. 1326: Pekreşen *Çıldır)

dahsiye is. Fiyat: *Bir şeye fiyat biraşma, dahsiye. Bu dahsiye, bu fiyatdan.* (Göldalı *Arpaçay) // *Arpanın dahsiyesi bu yıl yirmi altı kuruştur.* (DS II, s. 1330: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış)

dak is. bot. Pancar, şeker pancarı. (DS II, s. 1362*: Kars)

dal is. 1. Arka, sırt. (Boğazköy; DS II, s. 1332-1333: Kızılçakçak *Arpaçay)

Havada laçın oynar,

Göyde güerçin oynar,

Deseler yarın geler,

dalımda saçım oynar. (Boğazköy)

dala- (-i) 1. Azarlamak, çatmak. (DS II, s. 1337: Kızılçakçak *Arpaçay, İrişli,

Bayburt *Sarıkamış) *Men orya gètdim beni daladı. Getdiyime de peşman oldum.* (Porsuklu *Susuz) 2. Dalamak, insan tenini kabartmak. (Aslanhane *Akyaka; DS II, s. 1337: Kızılçakçak *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *O tikanları yolduğça, elime batdığça ellerimi daladı.* (Aslanhane *Akyaka)

dalaf is. At isteyen kısarak, erkek isteyen dişi eşek ya da hayvan. (DS II, s. 1337-1338*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

dalah, dalağ (I) (Porsuklu *Susuz; DS II, s. 1336*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Bir dalağ bal al gel.* (Porsuklu *Susuz) → **dalak.**

dalah, dalağ (II) is. Dalak. (Esenyayla *Akyaka; DS II, s. 1335: Kızılçakçak *Arpaçay) *Şahab bugün gaza geçirmiş, dalağı patlamış.* (Esenyayla *Akyaka)

dalak is. [, **dalah, dalağ** (I)] 1. Bozulmamış bal peteği, kovanın yanlarındaki küçük beyaz bal peteği. (DS II, s. 1336: Kars köyleri) 1a. Kesilmemiş bal peteği,

dalan is. Avlu, hol. (Karakaş; DS II, s. 1337: Kars *dalān*) *Ala bunu götü dalana as.* (Karakaş)

dalda is. [, **daldalığ, daldalık, daldey**] Yağmur, güneş ve rüzgârın etki

yapmadığı gizli, kuytu yer, kenar, saklanılacak yer, ağaç, bina gölgesi, gölge. (Büyükdurduran, Küçükaküzüm *Akyaka; DS II, s. 1596-1597*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Daldada dursun, güneş görmesin, yağmur görmesin.* (Büyükdurduran *Akyaka) / *As güneşte neye durisan gel daldıya geç.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Duvarın daldasında dur.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

daldala- (I) *f.* Birisini himaye etmek. (DS II, s. 1341: Kars köyleri)

daldala- (II) *f.* Güneş, rüzgâr ve yağmurdan korumak, gözden saklamak. (DS II, s. 1341: Kars köyleri)

daldalan- (*nsz, -e*) **1.** Gölgeyi yere ya da bir adamın himayesine sığınmak. (Küçükaküzüm *Akyaka; Porsuklu *Susuz; DS II, s. 1341-1342: Kızılçakçak *Arpaçay Kars köyleri) *Orya daldalan seni görmesin. Bir yere daldalan, arhama gizden.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Adama daldalandı daldalanmasaydı öldürerdiler.* (Porsuklu *Susuz) **1a.** Güneşten, yağmurdan veya rüzgardan korunmak için bir yere sığınmak: *Pencerenin orya daldalan, yağış yağanda gir orya daldalan.* (Karakaş)

// *Yağmurdan da daldalan.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

daldalar barı *is.* Bir bar çeşidi. (DS II, s. 1342: Kars)

daldalıh *Evin önüne daldalıh yaptım.* (Karakaş) // *Danıya manıya mesele ineğe mineğe daldalıh yapırlıh.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Çobanın gendisi daldalıh gendisine gazmış, bir çuhura girmiş, men fugara da yatmışam orda, üsdümnen sel getmişdi.* (Taşdere Arpaçay) → **dalda.**

daldalık (DS II, s. 1596-1597*: Kars köyleri) → **dalda.**

daldaşşah *is.* Çırlıçiplak. (DS II, s. 1342*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

daldey *Daldey yerde dur kisme görmesin.* (Çakmak) → **dalda.**

daldéylan- *f.* Gizlenmek, sakınmak, siperlenmek. (DS II, s. 1342: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *daldéylanmak,* DS II, s. 1342*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış *daldéylanmağ*)

dalgır *is.* Rengi dalga şeklinde, dalgalı olan büyükbaş hayvan. (Küçükaküzüm *Akyaka; Porsuklu *Susuz) *Bizim şu ineğin rengi gamer rengidi, dalgırın (dalgırda dalga var bunda yoh) bir değişik şekli.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

dalıncaḥ *zf.* Arkası sıra, arkasından. (Gülyüzü *Arpaçay; Porsuklu *Susuz; DS II, s. 1344*: Karapapak) // *Erkehler eline aler ğaldireller, arḥadan ğızlar dalıncaḥ ğedeller.* (Gülyüzü *Arpaçay) // *Uşah anasının dalıncaḥ gider.* (Porsuklu *Susuz)

dam *is.* Toprak damlı ev, kulübe, köy evi. *Başımızı soḥacaḥ bir damımız var heralda.* (Ocaklı) // *Bu su burdan ğaçer, dam hepe alır.* (Gönülalan *Arpaçay) (DS II, s. 1347: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kars köyleri)

dam- (*nsz*) **1.** Damlamak: *Ėle yağış yağdı, Ėle yağış yağdı, bizim evlerimiz bütün damdı.* (Meydancık *Arpaçay) // *Yağış yağar, dam damer.* (DS II, s. 1354: Kızılçakçak *Arpaçay) **2.** Su konulan kap su sızdırmak. (DS II, s. 1354: Kızılçakçak *Arpaçay)

damagiren *is.* İçgüveysi. (Göldalı *Arpaçay; DS II, s. 1348: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Atandan sana var mı ğalıf, sonsuzun ğızını aldın oldun damagiren.* (Göldalı *Arpaçay)

damazlık *is.* Damızlık hayvan ya da bitki. (DS II, s. 1350: Kars köyleri)

damazlıḥ *is.* Damızlık hayvan: *Bu ğuzudan ey damazlıḥ olar.* (Porsuklu

*Susuz) // *Damazlıḥ dişi, erkek deĝil, dişi.* (Göldalı *Arpaçay)

damcı *is.* [, **damçı**] Damla. (Göldalı *Arpaçay; Sırataşlar *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Damcı damıyor.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Yağmurdan, evlerden bile damcı damır.* (Göldalı *Arpaçay) // *Öyde bir damcı su ğalmıyif.* (Porsuklu *Susuz)

damçı *onu bacalara çeḥdin mi asla aşşağıya damçı bırahmaz.* (Sırataşlar *Sarıkamış) → **damcı.**

damdan çıkma *is.* Bir yaşındaki erkek ya da dişi dana. (DS II, s. 1351: Kars ve köyleri)

damık *is.* Küçük ev, evcik, küçük çocukların oynamak için yaptıkları küçük ev. (DS II, s. 1352: Kars)

damnançılıḥma *is. zool.* İki yaşındaki dana. (Karakaş; Büyükdurduran *Akyaka; Meydancık *Arpaçay; DS II, s. 1354: Kızılçakçak, *Arpaçay) ‘damnançılıḥma’) *Get damnançılıḥmaları getir, eşiye çıḥar, peyiye sal.* (Karakaş) // *Babam deyip ki damnançılıḥma gelmedi, ğet onu bul, taf.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *E bizim damnançılıḥmalar gelmiyif, hardasa gelmiyif, nahırdadı gelmiyif.* (Meydancık *Arpaçay)

dan- (I) (*nsz, -den*) İnkâr etmek, gizlemek. (Karakaş; Akören *Sarıkamış; DS II, s. 1363*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Bō, ay Aslı boynuna almadı, o maa bu lafi demedi, mennen dandı.* (Karakaş) // *Men sennen gonusuram Songül geldi, sordu ne gonusan onnan danıram yani inkar eyliyirem.* (Akören *Sarıkamış)

dan- (II) *f.* Akla gelmek, önceden hissetmek, sezmek, ummak. (DS II, s. 1354*: Kars ve köyleri)

danacı *is.* Dana çobanı: *Danacı danayı götürer, çabuğ danayı gatin.* (Bayburt *Selim)

danağiran *is. bot. [, danağiran]* Kar çiçeği: *Gideh' danağiran toplamağa.* (Karakaş) // *Gideh' birez danağiran yışırar.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Danağiranlar çıkar, ahān danağiran çıhdi, yaz geldi gücüh ayı başladı.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Danağiranda bele gırrarda biter, beyaz güle benzeyen, ağ güle benzeyen, onun içindeki özeyi var, içindeki özeyi yenir.* (Meydancık *Arpaçay)

danagiran İlkbaharda biten sarı çiçekli bir bitki, çiğdem. (DS II, s. 1356: Kızılçakçak *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

danağiran (Çıplaklı *Selim; DS II, s. 1356: Kars 'danakıran') *Danağiran var, tavşan topuğu var.* (Çıplaklı *Selim) → **danağiran**.

danalıh *is.* Yaylada buzağıları koymak için yapılan yer. (Karakaş; Büyükpirveli *Akyaka) *Danaları danalığa salah.* (Karakaş)

danalık (DS II, s. 1356: Kars) Ahırda buzağıları koymak için yapılan yer.

danışga *sf. 1.* Antika: *Mehmet danısğa bir adamdır.* (DS II, s.1361: İrişli, Bayburt *Sarıkamış 'danısğa') **2. is. ve sf.** Kaliteli: *Ben de danısğası var.* (Porsuklu *Susuz) *Bu çok danısğa maldı, falan çok danısğa adamdı, kaliteli yani.* (Göldalı *Arpaçay)

danışık çayı *is. [, atlı çayı]* Düğün olurken köylüye verilen çay. (Aşağısallıpınar *Sarıkamış; DS II, s.1361: Türkmen köyleri *Sarıkamış, *Selim 'danışık çayı') *Atlılar geliyor, düğünlerde. Hemen gömşu çayı verirdiler ona esgiden danışık çayı diyolar.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

danışmah, danışmah (*nsz*) [, **danışmak -2]** Konuşmak, söylemek. (Taşdere Arpaçay; DS II, s. 1361: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Gel burya meni danışmaya goymırsan. /*

Düzgün danış, sözünü bil. (Taşdere Arpaçay)

danışmak (*nsz, -e*) **1.** Sormak, fikir almak. (DS II, s. 1361: Kars köyleri)

1a. Sormak: *Sen de éle şeyler danışırsan ki, men bilmerem.* (Büyükpırveli *Akyaka) **2.** (DS II, s. 1361*: Kars) → **danışmah, danışmah.**

dañna- (Karakaş; Büyükdurduran *Akyaka; Meydancık *Arpaçay; DS II, s. 1362*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Bō onun üzünü dañnadım, o geden dannadım ki, gızdım.* (Karakaş) // *E meni niye dañnırsan, men sana ne etdim.* (Meydancık *Arpaçay) // *Yanı gidif gelif o Songül beni gızacak dañnıyacağ yanı.* (Büyükdurduran *Akyaka) → **dağna-**

danüzü *zf.* Şafak söktüğü zaman: *Danüzü araveyi goşsam öğlüye Garsa giderem.* (DS II, s. 1363-1364: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

danzalağ *zf.* Kel: *Bunun ğafası danzalağ oluf.* (Porsuklu *Susuz)

danzik *is. zool.* Boz renkli, örümceğe benzeyen zehirli bir böcek. (DS II, s. 1364: Kars)

danzot *is.* Kel: *Başında saçı yoh, danzot.* (Çıplaklı *Selim)

daraba *is. 1.* Tahta perde, tahta bölme. (DS II, s. 1365: Kars) **2.** Köy odalarındaki seki, sedir. (DS II, s. 1365: Kızılçakçak *Arpaçay)

dara ğal- *bf.* Gerilmek: *İneğin bağı dara ğalif, ineh' boğulacağ.* (Porsuklu *Susuz)

darağ *is.* Yün tarama aleti. (Alçılı; Porsuklu *Susuz) *Yüngü darağda dariyerdiğ, hep fitil yapirdiğ.* (Alçılı) / *Darağ daradığ, sümeh' yapıdığ, onu eyireceyik teşide.* (Alçılı)

daraş- (*nsz, -e*) **1.** Yapışmak: *Yünger hep ot daraşıf.* (Porsuklu *Susuz) **2.** Bir şeyin üzerine doluşmak, toplaşmak: *Ğoyun ota daraşıf.* (Porsuklu *Susuz)

darbaza *is.* Büyük binalarda giriş kapısı. (DS II, s. 1368: *Kağızman köyleri)

dardağan *is. bot.* Çitlembik ağacı ve meyvesi. (Aşağısallıpınar *Sarıkamış; DS II, s. 1324*: Kars) sığrın boynuna takılan ağaçtan yapılma süs: *Dardağan yapıdım, dananın boynuna tağdım.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

darığ- (*nsz*) **1.** Canı sıkılmak, bunalmak, rahatsız olmak, sıkıntılı vakit geçirmek, hiddetlenmek. (Karakaş, Çamyazı *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Bō éle dariğirem ki,*

tahlıl tez olsun, çoğ darıhıram.
(Karakas) // *Bir iş yaparsan bele*
darıhırsan, hani bunalırsan diyesen ya
bunaldım bundan. (Çamyazı

Sarıkamış) (DS II, s. 1371: Kars
köyleri, *darıhmağ* (DS II, s. 1371-
1372*: Zellige *Sarıkamış *darıhmağ*)

2. Sıkılmak; nefesi kesilir gibi olmak,
nefes alamamak, boğalacak gibi olmak:

Çoğ sıcağdı, nefesim darıhıdı.
(Porsuklu *Susuz) **3.** Maddi olarak
sıkışmak, darda kalmak.
(Büyükdurduran *Akyaka; Porsuklu
*Susuz) *Darıhdım amca ya nolur bana*
bi yüz lira vèr de ayın başında
mayışımın sana vèreyim. (Darboğaz
*Selim)

dasdar *Hamurun üsdüne dasdar,*
surfuya peşgun diyerdik. (Çilehane
*Kağızman) // *Ahân Dasdarı getir*
ekmeyin üsdüne atağ. (Altınbulak
*Sarıkamış) // *Ğızım dasdarı getir*
hamuru kündliyecem. (Çıplaklı
*Selim) → **dastar -2.**

dastar *is.* **1.** Yünden dokunmuş, ince,
küçük kilim. (DS II, s. 1374-1375:
Kars) **2.** [, **dasdar**] Ekmeği, ekmeklik
hamuru korumak için örtülen örtü. (DS
II, s. 1374-1375: Kars ve köyleri)

daş *is.* Taş. (DS II, s. 1375: *Arpaçay)

daşdama *is.* Taşlama denilen nazım
şekli. (DS II, s. 1376: Zarşat)

daşdığ *is.* Kümes hayvanlarının
midesi, katı, taşlık. (Büyükdurduran
Akyaka; DS II, s. 1377: Kızılçakçak
*Arpaçay) *Ğazı ay Songül gazları*
kesdiğ, daşdığın temizledin mi?
(Büyükdurduran *Akyaka)

daşğır *is.* Arpa eleği: *Daşğırı geti,*
arpayı eliyecem. (Esenyayla *Akyaka)

daşgözer *is.* [, **taşgözleri**] İri delikli
kalbur: *Birinin yıldızı büyük oler,*
elirsın büyük daş, iri ğabasını çığharder
şadara, az ufağ yollusu daşgözeri, eyce
torpağı seçen halbur. (Alçılı) //
Daşgözer, arpa eliyir. (Esenyayla
*Akyaka) (DS II, s. 1376: İrişli,
Bayburt *Sarıkamış *daşgözer Bizim*
arpa daşgözeri sizdedi, getisen.
taşgözleri (DS V, s. 4743: Kars)

daşşah *is.* Taşak: *Boğayı böyürden*
daşşagıdır. (Bekler, Kümbetli,
Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla
*Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere,
Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

davağ *is.* [, **dabah, dabah, tabak** (I)]
Koyunların tırnak aralarında ve
sığırların, ağızlarında, tırnak aralarında
olan bir hastalık; şap hastalığı
(Eskigeçit *Selim; Porsuklu *Susuz)

Zey; ilaç yerine kullanerdih, getirerdih malların eyahları davah oldu mu onu ezer tökördüh. (Eskigeçit *Selim) (DS V, s. 3798: Kars tabak ‘şap hastalığı’]

davarcılığ *is.* Dağarcık. (Küçükaküzüm *Akyaka; Bacioğlu *Arpaçay; DS II, s. 1323*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Davarcılığı boşaldı amcanın. (Küçükaküzüm *Akyaka) // Geti hele dağarcığını aç göreğ içinde ne var. (Bacioğlu *Arpaçay) // Çovan davarcığını alıf goyuna gèder. (Porsuklu *Susuz)*

davran- *f.* Hazırlanmak, hazır olmak. (DS II, s. 1381: Kars ve köyleri)

dayağ *is.* Kağnı ve dört tekerlekli arabalarda oku yukarda tutmaya yarayan ağaç destek. (DS II, s. 1384*: Kars ve köyleri)

dayaz *is.* 1. Derin olmayan su kenarı, sığ. (DS II, s. 1386: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kızılçakçak *Arpaçay) 1a. *is. ve zf.* Sığ: *Dayazdı, keş görğma. (Büyükdurduran *Akyaka) // Su da o zaman dayaz gidermiş. (Küçükaküzüm *Akyaka) // Bu göl dayazdı. (Taşdere Arpaçay) 2. sf.* Yayvan, derin olmayan: *Songül, ordan bi tane dayaz tabağ geti. (Büyükdurduran *Akyaka)*

dayım *zf.* Daim, daima: *Ehdiyar ol,*

isder nevcivan bu dünyada baki galan öyünsün. / Ğansız, fikirsiz dayım ta başdan şad oluf gülen ölsün. / Ohunmaz defderi bilinmez sırrı dünyadan geçmiş neçe ahretten geri gelen ölsün. Azreil'den müddet alan öyünsün. (Demirkent *Akyaka)

daz (DS II, s. 1390: Bayburt, İrişli *Sarıkamış) → **dazalağ**.

dazalağ *is. ve sf. [, daz]* Saçsız baş, kel. (Büyükpırveli *Akyaka; Bayburt *Selim; DS II, s. 1390*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Zarşat) *Filankesin oğlu dazalağdı, başında tükü yoğdu. (Büyükpırveli *Akyaka) // Dazalağ baş. (Bayburt *Selim)*

debbe *is.* Bakırdan yapılmış üstü kapaklı ve kulplu su güğümü. (DS II, s. 1391: Kars)

debelen- *f.* Tepinmek, çırpınmak, kımıldamak, hareket etmek. (DS II, s. 1392: Kars köyleri)

debert- *(-i) 1.* Eşelemek, kabartmak, karıştırmak. (DS II, s. 1393: Kars) *Hamuru debertdim, ey gağsın diye. Hamurun mayasını ağışamnan debertdim ey acısın diye. (Karakaş) // E o sapı debert gurusun. Samanı debert gurusun yoğsa çürüyeceğ. Bahçeyi debert soğan ekeceyiğ. (Porsuklu*

*Susuz)

deeseñ *zf.* Diyelim ki: *Deeseñ bu sözü sen söylemeyişen.* (DS II, s. 1399: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

deesin *Deesin bununki bunun ağrısı çoğ.* (Akören *Sarıkamış) → **diyeseñ.**

degirmi *sf.* [, **değirmi**] Yuvarlak: *Bir uzun rapata, bir degirmi rapatamız var. Bir lavaş bi de degirmi ekmek.* (Alçılı)

değ- (-e) **1.** Dokunmak, sağlığını bozmak: *Hē, önde ağuz olur sonra bulama olur, onu vërmezih daniya, südü değer.* (Handere *Sarıkamış) **2.** Bir yere veya birisinin yanına kısa süreliğine gitmek: *Beş dakika deyeğ geleh.* (Porsuklu *Susuz) / *Filan adam İstanbul'dan gelif, bir onun yanına deyeğ geleh.* (Porsuklu *Susuz) **3.** Dokunmak, sataşmak, uğraşmak: *Sen Allah garibandı deymeyin.* (Porsuklu *Susuz)

değirmi *Bële değirmi vurma da bële uzat vur rapatanın üsdüne.* (Karacaören) → **degirmi.**

değişiril- (nsz) Değişmek, değiştirilmek: *Menim zamanımda olanlar indi değişirilişler.* (Çakmak)

dehge *is.* Dakika. (DS II, s. 1321*: Kars)

dehle- (-i) Atlatmak, baştan savmak, kovmak. (Büyükdurduran *Akyaka; DS II, s. 1405: Kızılçakçak *Arpaçay) *Gitdiñ bizi dehlediler, içeri almadılar.* (Büyükdurduran *Akyaka)

dēha *e.* İşte: *Dēha bah orda, bah bah o hayvan orda, o hayvan orda, at orda misal o ineg orda. Dēha bah gözün kor midur, orda bah.* (Cavlak *Selim)

dejo *is.* Çoban yardımcısı (çocuk): *Men bir tene dejo tutajam mana goyunda bana yardım etsin, goyun güdmehde.* (Büyükpırveli *Akyaka)

deledüz *is.* Fırıldakçı, yalancı, hilekâr, dönek (kimse). (Büyükdurduran *Akyaka; Meydancık *Arpaçay; Bayburt *Selim) *Deledüze böyün rassadım meni sildi süpürdü getdi, deledüzoğludeledüz meni gandırđı.* (Meydancık *Arpaçay) // *Gızımı vereceğidim sordum yetkileşdim çoğ deledüzmiş.* (Büyükdurduran *Akyaka) (DS II, s. 1409*: Kızılçakçak *Arpaçay ‘mayası bozuk, soyu bozuk, yalancı, dönek olan (kimse)']

deledüzluğ *is.* Yalancılık, döneklik: *Filankesin oğlu deledüzluğ yapır, sözünde durmor.* (Bayburt *Selim)

deleme *is.* **1.** Yağı alınmış çiğ süttten yapılan peynir. (Aşağısallıpınar

*Sarıkamış; DS II, s. 1409: Karapapak)
Ben ahşamki sütü deleme yapacam.
(Aşağısallıpınar *Sarıkamış) **2.** Yeni
yavrulmuş inek, koyun vb. hayvanların
ilk sütlerinin pişirilip peltelenmiş. (DS
II, s. 1409: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

delevére *is.* Hile, gizli oyun. (DS II, s.
1339*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

delin- (*nsz*) Kaynamaya başlamak
(eritilen tereyağ için): *Yağ ortasınnan
delindi, daha daşmaz.* (Porsuklu
*Susuz) **2.** Deşilmek, yara
kendiliğinden yarılmak: *O yaranın
üzerine o şeyi goydular o yumuşaldı,
delindi, açıldı.* (Küçükaküzüm
*Akyaka) // *Nihayet ya boynundan ya
boğazının altınnan o bu sefer afedersin
deliner, cerahat ahar.* (Darboğaz
*Selim)

delipatpat *O guşburnu bu goyun
gulağı, ebemkömenci bu da delipatpat
bu da bağa yarpağı bu da acıgıcı.*
(Karakaş) → **badbad.**

deliyatalğı *is.* Tifo hastalığı. (DS II, s.
1414: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

delloy *is.* Bir bar çeşidi. (DS II, s.1414:
Kars)

demaḥ, demaḥ ki *bağ.* [, **demeḥ**]
Demek ki: *Demaḥ ki hudutlara yakın
olanın lisani daha farklı oliyir.* (Cavlak

*Selim) // *Hakket o éledi. Demaḥ kötü
söz adamın ahlında çıḥmir.* (Altınbulak
*Sarıkamış)

demal *is. boot.* Can eriği: *O can eriği
derler ya hani onun ismi demaldır.*
(Bulanık)

demden akıllı *şf.* Aklına geleni yapan,
durmadan fikir değiştiren. (DS II, s.
1416: Bayburt *Selim)

demece *is.* Atasözü. (DS II, s. 1416*:
Kars)

demeḥ *Hacıyleḥ geldi demeḥ yaz
geldi.* (Tepecik *Arpaçay) // *Anam ere
gidif, onlar silahları çeker diyer sen
demeḥ çıḥarersen başga ere gidesen.*
(Çakmak) → **demaḥ, demaḥ ki.**

demeḥ *is.* Göt, kış. *Demeyi ne yekedi.*
(Porsuklu *Susuz)

demek *is.* **1.** Yabanî hayvanların yattığı
yer, in, yuva. (Tepecik *Arpaçay; DS
II, s. 1416: Kızılçakçak *Arpaçay,
Zellice *Sarıkamış) *Gidersin çıḥarsın
garşına bir tilki demeyi çıḥdı. Tilki
demekde yatar.* (Tepecik *Arpaçay) **2.**
Köpek kulübesi. (Büyükdurduran
*Akyaka; Meydancık *Arpaçay; DS II,
s. 1416: Kızılçakçak *Arpaçay) *İt
demeğine girifti.* (Büyükdurduran
*Akyaka) // *Köpeḥler gidif demeye
giriller.* (Meydancık *Arpaçay)

demeyhcil it *is.* Avcıların küçük inlere sokmak için yanlarında taşıdıkları küçük köpek, zağar. (DS II, s. 1416: Bayburt *Selim)

demgil *is.* Halı ve kilimlerde bir çeşit nakış. (Polatköy *Arpaçay; DS II, s. 1416: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Demgil ona işlemişem, etemin.* (Polatköy *Arpaçay)

demlen- *f.* Pişen yemek kıvama gelmek. (DS II, s. 1418: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

demliḥ *Esgiden buna demliḥ diyerdiler. Şimdiki yeni yetmeler de tabi ki değişdi kelimeler hep değişdi, çuğun sonra çayniḥ.* (Küçükaküzüm *Akyaka) → **demliyh.**

demliyh *is.* [, **demliḥ**] Çaydanlık, demlik. (Küçükaküzüm *Akyaka; DS II, s.1415*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

den *is.* 1. Tane. (Meydancık *Arpaçay; DS II, s. 1420-1421*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Bir den cigara ver içem.* (Meydancık *Arpaçay) 2. Tahıl, buğday, arpa gibi taneli bitkilerin mahsulü. (Çakmak; Çıplaklı *Selim) *Diya den, oğlum dolduruf telislere dureller.* (Çakmak) // *Biz arpa denden ayran çorbasi yapardıḥ, goḥusi dünyadan çıḥardi.* (Çıplaklı *Selim)

(DS II, s. 1421*: Kızılçakçak *Arpaçay tahıl] *Mürsel bu seneki taḥıllarını hep biçer döyere verdi, cegen arazide ḡaldı, denini aldı, cegen heb arazıda ḡaldı.* (Subatan) // *Buḡdayın denesi.* (Küçükaküzüm *Akyaka) 3. Buḡdayın cılız ve ufak olanı. (Karakaş; Büyükdurduran *Akyaka; Porsuklu *Susuz) *O ḡeden den yiyif tavuḥ, denciye çıḥıfıdı.* (Karakaş) // *Töyuhlara den verdim geldim.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Tavuḥlara den verdim.* (Porsuklu *Susuz)

denciḥ *is.* [, **dencik**] Kümes hayvanları ve kuşların kursağı. *O ḡeden den yiyif tavuḥ, denciye çıḥıfıdı.* (Karakaş) // *Bizde de denciḥ şeye derler, o yediḡi yığılan yere derler.* (Küçükdurduran *Akyaka) // *Ne ḡader yiyif vay Songül töyuḡun denciḡine baḥ.* (Büyükdurduran *Akyaka)

dencik (DS II, s. 1420: Kızılçakçak *Arpaçay Kars ve köyleri) → **denciḥ.**

denge *is.* Koyunlara ot yedirilen meydanlık, açıklık. (DS II, s. 1422: Kars ve köyleri)

dengeser *is.* Sersem. (Çakmak; Porsuklu *Susuz) *Aḥlı yoḥ, başı yoḥ dengeser, işi yapabilmer.* (Çakmak) ■ **dengeser ol-** *bf.* Sersem gibi olmak:

Yuğumu alamadım, dengeler oldum.
(Porsuklu *Susuz)

denizi zf. Erken: *Sabahleyin denizi kalk.* (DS II, s. 1424: Cala *Çıldır)

denne- (-i) Kumes hayvanları, kuşlar yerden tahıl tanelerini toplamak, yem yemek. (Büyükdurduran *Akyaka; DS II, s. 1425*: Kızılçakçak *Arpaçay, Kars ‘dennemek’; DS II, s. 1425*: Kızılçakçak *Arpaçay ‘dennemeyh’) *Töyühlara den töhdüm hepsini denniyif.* (Büyükdurduran *Akyaka)

derdin alem bsz. Sana gelecek dert, sıkıntı, kötülük bana gelsin anlamında tememnni/dua sözü. *Ahan men buna bir taştırerem, derdin alem maa bir bi şe geti, maa bi ilaş geti gürvan olom, yesir olom.* (Bayburt *Selim)

deremet is. Yağ, peynir. (DS II, s. 1432: Kars)

derme is. 1. Kilimcilikte örme şekli: *Derme hırcunlar vardı ya, men dört tene gayınlarıma heresine bir derme hırcun atdara vurerdiler, yafdim.* (Çakmak) 2. Kilimcilikte bir motifin adı. (Çakmak; DS II, s. 1435: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Kilimlere mi en ey örnehleri goyar, derme goyar, gelinboğan goyerdim.* (Çakmak)

dersen zf. Galiba: *Adam diyor ya*

dersen bu çorlu, çorlu hasta yani.
(Esenyayla *Akyaka)

desbaha zf. Hemen, birdenbire: *Hasan Osman’a ağız burun elledi, Osman desbaha gahdı getti.* (DS II, s. 1436: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

desinner is. Gösteriş: *Desinnere iş yaper.* (Porsuklu *Susuz)

devdelen- (nsz) İyi iş yapmamak. *Özü özüne o gadere devdelen ki hani gördüğün iş, bir iş çıhmadı ki.* (Göldalı *Arpaçay) // *Ne devdelenif durarsın.* (DS II, s. 1440: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

devedabanı is. bot. [, **devetabanı**, **devetabanı**] İlkbaharda kendiliğinden yetişen, devetabanını andıran, geniş yapraklı, boyu kısa, kekremsi tadı olan gövdesi soyulup yenilebilen bir bitki. (Karakaş; Aslanhane *Akyaka; Boyalı *Sarıkamış) *Toparlah toparlah başları çiçehli bitki, ola diblerini çıhardırdıh deve dabanı diyerdih.* (Aslanhane *Akyaka) / *Deve dabanı diyeller, kökünü yiyeller, köküne heyri var, deve dabanı kökünü yiyeller yazbaşı.* (Aslanhane *Akyaka) // *Deve dabanı yer elmasının aynısı geniş yaprahlı. O bu şeygilin damın dalında var.* (Boyalı *Sarıkamış)

devetabanı, devetabani *Deve tabanı var. O da dikenli bir bitkidir devetabani. Tadı pek éle burhar adamın ağzını yediği zaman deve tabanı.* (Çıplaklı *Selim) → **devedabanı.**

deveyözü *is.* Çay ve dere kenarlarında bulunan ceviz iriliğinde çakıl taşı. (DS II, s. 1443: Kızılcakçak *Arpaçay)

devletli *is. zool.* Baykuş. (DS II, s. 1443: Kars)

devrilen- (*nsz*) Devrilmek: *Motordan yenişe inerken devrildi.* (Alçılı)

dey- (*nsz*) Hastalık bulaşmak: *Gezergi deyif.* (Porsuklu *Susuz)

deyeney *is.* Sopa, değnek. (DS II, s. 1400*: Zarşat)

deyha *e.* İşte, orada, şurada. (DS II, s. 1326-1327-1328*: Kars ve köyleri)

deyilen *sf.* Denilen: *Sana deyilen söz ite deyilse, it gudurur.* (DS II, s. 1446: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

deyiş- (*nsz*) Saz şairleri karşılıklı türkü söylemek. (Meydancık *Arpaçay; DS II, s. 1447: Kızılcakçak *Arpaçay) *Aya filan sabrı ne yaman dedi, Çobanoğlu ne yaman deyişdiler aşılırlar böyün, yaman atışdılar.* (Meydancık *Arpaçay)

deyişme *is.* Ağız kavgası, tartışma. (DS II, s. 1447: Kars)

deys *ünl.* **1.** Atların çifte atmalarını önlemek için söylenen söz. (Göldalı *Arpaçay; DS II, s. 1448: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Ata seslenen bir şey, deys.* (Göldalı *Arpaçay) **2.** Kabadayıcı konuşan birine alay olarak söylenen söz. (DS II, s. 1448: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

dıbilga *is. bot.* Güzel çubuğu olan bir çeşit çalı. (DS II, s. 1449: *Susuz)

dıbirği *is.* Dağ yamaçlarında yetişen, kırmızı renkli çalılardan yapılan ve ahır temizlemede kullanılan süpürge. (DS II, s. 1449: Kars köyleri)

dıbiz *is.* Saçsız, kel. (DS II, s. 1449: Kars)

dıdılı *is.* Kadın cinsiyet organı. (DS II, s. 1449: Kars köyleri)

dıgélle *f.* Vur anlamında kullanılır: *Dıgélle Celál dıgélle.* (DS II, s. 1450: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

dığarla- (*-i*) Yuvarlamak: *Bunu dığarla gitsin.* (Porsuklu *Susuz)

dığarlan- (*nsz*) Yuvarlanmak: *Daş yeniş aşığı dığarlandı.* (Porsuklu *Susuz)

dıkır *is.* Kuvvetsiz at ya da başka hayvan. (DS II, s. 1456: Dalaver *Arpaçay)

dılğır *is.* Çelimsiz, zayıf, ufak at: *E bu dılğır o geder o para eder mi?* (Porsuklu *Susuz)

dıllıh *is.* [, **dındıh**] Kadının cinsiyet organı. (DS II, s. 1458: Kızılçakçak *Arpaçay)

dımbıl-da- *f.* Kımıldamak. (DS II, s. 1480*: Kars ve köyleri)

dınaz *is.* Alay, eğlenme, taklit. (DS II, s. 1462: Kars köyleri) ■ **dınaz et-** *bf.* Alay etmek: *Ya dınaz etme beni, onu dınaz etme.* (Sırbasan *Sarıkamış)

dıncıh- (*nsz*) Bir iş için kuşkulananmak, o işi bozmak, karıştırmak. (DS II, s. 1462: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **2.** Küsmek: *Neyini yemişem, niye dıncıhıfsan, mennen küsüfsen.* (Göldalı *Arpaçay)

dındıh (Porsuklu *Susuz) (DS II, s. 1458*: Kızılçakçak *Arpaçay, Karapapaklar, İrişli, Bayburt *Selim) → **dıllıh**.

dındıla *is.* **1.** Çok küçük, küçücük: *İneyimiz bir dana doğuf, dındıla.* (Porsuklu *Susuz) **2. zf.** Azıcık, çok az: *O elindekinden dındıla da mağ ver.*

(Porsuklu *Susuz) / *Yemeğ dındıla galıf.* (Porsuklu *Susuz)

dındılı *sf.* ve *zf.* Küçük, ufak. (Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Balaca, dındılı bi şeydi.* (Taşdere *Arpaçay) / *Bu gader dındılı bi şey goymuşlar. Çocuğ çoğ dındılı doğmuş. Çocuğ hēc gelişmemiş, dındılı galmış.* (Tepecik *Arpaçay)

dıngılağocık *is.* Takla. (DS II, s. 1464: Kars)

dıngıl-da- *f.* Kımıldamak, oynamak, sallanmak. (DS II, s. 1504-1505*: Kars ve köyleri)

dıngılı *is.* Küçük, ufak: *Buna diyerem sen dıngılıydın neye ere gëtdin.* (Karakaş)

dıngılı *sf.* Ufak tefek (insan için): *Ne dıngılı kız.* (DS II, s. 1464: Kars)

dıngılla- (*nsz*) Oynamak, sallanmak: *Masa dıngılliye, ayağının altına bi şey gey.* (Porsuklu *Susuz)

dıngıllat- (*-i*) **1.** Tıngırdatmak; dokundurarak metal kaplardan ses çıkarmak: *O gavı dıngıllatma, niye o gabı, o tenciriyi ele dıngılladırsan.* (Aslanhane *Akyaka) **2.** Oynatmak, sallamak: *Dıngıllatma tüşer.* (Porsuklu *Susuz)

dınkılık *zf.* Oynak: *Çivide lamba dınkılık duruyor.* (DS II, s. 1466: Kars)

dıravacı *is.* **1.** Yalancı, palavracı. (DS II, s. 1467: Kars) **2.** Arsız. (DS II, s. 1467: Kars) **3.** Dilenci. (DS II, s. 1467: Kars)

dırçık *is.* Çifte, tekme. (DS II, s. 1468: Kars)

dırçihle - (*nsz*) **1.** (DS II, s. 1512*: Kars ve köyleri ‘dırçihle-’) → **dirçikle**-. **2.** *is. mec.* Hoplayıp zıplamak: *Yakupcan dırçihleme otu aşşağı, bir yerde dur.* (Karakaş)

dırda *is.* Kambur. (DS II, s. 1468: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

dırdalan- (*nsz*) Beli eğilmek, kamburu çıkmak: *Hasan getdihce dırdalaner.* (DS II, s. 1468: Bayburt *Selim)

dırdır (DS II, s. 1468: *Arpaçay) → **dırdıra**.

dırdıra *is.* [, **dırdır**] Geveze, yerli yersiz konuşan: *Ay dırdıra süküt bir sesin kes.* (Karakaş)

dırışla- (*nsz*) İshal olmak: *Bizim bu dana niye dırışliyer acaba?* (Porsuklu *Susuz)

dırışlaş- (*nsz*) [, **dırıklaş**-] Kadınlar karşı karşıya kötü söz söylemek, sövüşmek. (Büyükpirveli *Akyaka; DS

II, s. 1470*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Filannan filan dırışlaşıflar.* (Büyükpirveli *Akyaka)

dırışlı *sf.* İshalli: *Bir nahırın adını bir dana batırır.* (Telek *Arpaçay)

dırık *is.* **1.** İshal: *Ahmet dırığa tutuldu.* (DS II, s. 1469: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) **2.** Helâ. (DS II, s. 1469: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

dırıklaş- (DS II, s. 1470: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim) → **dırışlaş**- .

dırlama *is.* Gereksiz ve gelişigüzel konuşma. (DS II, s. 1470: Kars ve köyleri)

dırman-*f.* Tırmanmak. (DS II, s. 1471: Kars ve köyleri)

dırnoy *sf.* Akılsız, düşüncesiz: (Bayburt *Selim; Büyükpirveli *Akyaka) *Dırnoy Veli gene gelifdi.* (DS II, s. 1472: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

dırş *is.* Ekşi: *Almalar dırşdı, yeyilmër.* (Porsuklu *Susuz)

dırşı- (*nsz*) **1.** Ekşimek: *Bu yoğurt dırşıyif yeyilmez.* (Porsuklu *Susuz) / *Hamur dırşıyif.* (Porsuklu *Susuz)

dırşo *is. bot.* Evelik, kuzukulağı: *Çölden getdim biraz dırşo tofladım, sarmasını yapdım.* (Porsuklu *Susuz)

dırtıl- (*nsz, -den*) Küsmek, darılıp bir işe karışmamak. (Bayburt *Selim; DS II, s. 1472: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Çocuñ babasınnan anasınnan dırtıldı oğlum veya torunum.* (Bayburt *Selim)

dışarı çıñ- *Hele bir dur, güyümü ver dışarı çıñem bi. → eyağ yoluna git- 2.*

dıydıñ *is. [, dıydık, dıyık]* Düşünmeden hareket eden, kendini bilmeyen: *Ay gız ay gız Allah aman sana dıydıñ değılsiniz ha, dıydığ olmayın.* (Aslanhane *Akyaka) (DS II, s. 1475: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim *dıydıñ, dıydık, dıyık* ‘akılsız, düşüncesiz’]

dıydık (DS II, s. 1475*: Dalaver *Arpaçay) → **dıydıñ.**

dıyık (DS II, s. 1475*: Kars) → **dıydıñ.**

dızdız *is.* Çabuk ve çok ağlayan çocuk. (Göldalı *Arpaçay; DS II, s. 1476: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kars) *Çocuñlarda olur o. Herhangi bi istek için mızıñçılığ yapıf ağlıyana ne dızdızsan aya sen.* (Göldalı *Arpaçay)

dızgañ *is.* Korkak, cesaretsiz. (DS II, s. 1476: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

dızman *sf.* Uzun boylu, iri yapılı, kocaman, şişman (kimse). (Çamyazı *Sarıkamış; DS II, s. 1477: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Gosgocaman dızman adam.* (Çamyazı *Sarıkamış)

di ün. Haydi: *Ya gedi sürdün mü, ota sürdüm, di gel götüreh.* (Bacıoğlu *Arpaçay) di buyu

dib *is.* Pulluğa koşulan hayvanlardan pulluğa en yakın olan çift. (DS II, s. 1478: Kızılçakçak *Arpaçay)

dibeñ *Dibeñde yarma gayırırırñ, bulgur gayırırırñ.* (Karakaş) // *Dibeñde den döydüm.* (Sırbasan *Sarıkamış) → **diveyh.**

dibidüz *zf.* Büsbütün, tamamiyle. (Karakaş; DS II, s. 1479: Kars) *Buna o geden laf saydım dibidüz gètdi.* (Karakaş)

did- (*-i*) Tel tel ayırmak: *Çeçili diddiñ, tuluğa goyduñ.* (Porsuklu *Susuz)

diddeş- (*nsz*) Çekişmek, döğüşmek: *Diddeşmeyin, rahat durun.* (Porsuklu *Susuz)

dihsin- *Hocıya götü bunu bir esme yapsın, bu çocuğ yanı görhmuş mu, bi şeden dihsinmiş mi, hoca da ona bir ayet oñuyor.* (Bacıoğlu *Arpaçay) → **disgin- -2.**

dikel- *f.* Karşı gelmek, kafa tutmak, dayatmak, dikleşmek. (DS II, s. 1485: Kars)

dilāvar *is.* Söz ustası, avukat gibi konuşan kimse. (DS II, s. 1490: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

dilbağı *is.* Düğün gecesı gelini konuşturmak için damadın verdiğı hediye. (DS II, s. 1491: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

dilbent *is.* Tercüman: *Dilbent, evet. Tercüman, fazla dil bilen, fazla kültür bilen.* (Göldalı *Arpaçay) // *Velinin dili yoh du mu, sen onun dilbendisın mı?* (DS II, s. 1491: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

dilcek *is.* (DS II, s. 1492: Kars) → **dilçeh.**

dilçeh *is.* [, **dilcek**] Küçük dil: *Bunun dilçeyi çoğ uzuyuf.* (Karakaş)

dileh *is.* Dilek. (DS II, s. 1492: Zarşat)

dilfon *is.* Telefon. (Polatköy *Arpaçay; DS II, s. 1493: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Ahan benim bu*

tilfonum senin yohdu da benim çoñdu param var, şeyim var, senin yohdu ala bu senin olsun. (Polatköy *Arpaçay)

dilleş- (*nsz*) Kavga etmek, ağız kavgası yapmak. (Alçılı, Karakaş; Göldalı *Arpaçay; Porsuklu *Susuz; DS II, s. 1471*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘dilleşmek’ DS II, s. 1471*: Kars ‘dilleşmeyh’) *Üzbar oleller, felan dilleşmişler üzbar oleller; yalanı, gerçegi açığa çıñardeller ki kim demiş kim dememiş.* (Alçılı) // *Men Demet’nen o geden dilleşdim ki gomşunna.* (Karakaş) // *Dilleşmeñ, tartışmañ. Dil gavgası, ağız dil gavgası.* (Göldalı *Arpaçay)

dilli *is.* Konuşkan: *Vay senin diline düğüm tüşsün, sen ne gadar dillisin.* (Bayburt *Selim)

dilmaç *is.* Çevirmen. (DS II, s. 1497: Kars)

dimdik *is.* Gaga (DS II, s.1481*: Kızılçakçak *Arpaçay)

dimdiñ *Yumurttalarımın hepsine tavıñ dimdiğiyne hepsini yaralıyıfıdı, gırıf tøküb.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Horozun ne yaman dimdiğı var. Töyuğun dimdiyi gözüme deyerdi az galsın.* (Meydancık *Arpaçay) → **dimdiyh.**

dimdiyh is. [, **dimdiĥ**] Kumes hayvanlarının ibiği. (DS II, s. 1499: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

dinc sf. Sakin: *Sükut, ağıllı durmor, çoĥ ağılyer, dinc uşah deĝil.* (Büyükpırveli *Akyaka)

dincel- (nsz) 1. Dinlenmek. (Büyükpırveli *Akyaka; Çamyazı *Sarıkamış; Bayburt *Selim; DS II, s. 1500: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Çoĥ yoruldum, geldim dinceldim.* (Büyükpırveli *Akyaka) // *Çoĥ yoruldum dincelmem lazım benim.* (Çamyazı *Sarıkamış) // *Yorulmuş, tamam ben bi oturom da dincelem, rahatlanem.* (Bayburt *Selim) 2. İsteddiği yerine gelmekle ferahlamak, rahatlamak. (Büyükpırveli *Akyaka; DS II, s. 1500: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Êşihde bir işimiz var, iş bitdi, rahatladım, dinceldim.* (Büyükpırveli *Akyaka)

dindir- (-i) umursama: *Bunu hêc söyletme dindir, goy orda dursun.* (Karakaş)

dindirme- (nsz) Aldırış etmemek: *Söyledim söyledim hiç dindirmedim.* (DS II, s. 1501: Kars ‘dindirmemek’; DS II, s. 1501*: Kars ‘dindirmemeğ’)

dinel-, diñel- (nsz) Ayakta durmak, ayağa kalkmak, dik durmak. (Büyükdurduran *Akyaka; Meydancık *Arpaçay; DS II, s. 1501: Kızılçakçak *Arpaçay) *Neye gelif gavağında dinelirse e gêt.* (Meydancık *Arpaçay) // *Önümnen dinelme, tikilme.* (Büyükdurduran *Akyaka)

dinge is. 1. Başörtüsü kalıbı. (DS II, s. 1503: Zarşat) 2. Tahtadan bir kasnak üzerine bez sarılarak başa oturtulan ve üzerine fes konulduktan sonra tülbentle bağlanan, bazen üzerine süs eşyası da takılan, yalnız kadınların kullandığı bir başlık. (Küçükaküzüm *Akyaka; Bacioğlu *Arpaçay; Darboğaz *Selim; DS II, s. 1503: Kızılçakçak *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Ġadınlarda bazen dinge olurdu, bu dinge de ekseri terekeme kesimindeydi.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Gelinlerin bezen burdan getirer başına bağlyallar düyünlerde felan. Bir de esgiden dinge yapardılar.* (Bacioğlu *Arpaçay) // *Hêç özüne bahmaz lağ eder bize. Rengi garadır, memeler küze. Dazalah başına dinge goyubdu.* (Darboğaz *Selim)

dingil is. Damat. (DS II, s. 1503: Kars göçmenleri)

dingilehoç *is.* 1. Sevinçten sıçrayıp zıplama. (DS II, s. 1505: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 2. Koşmaca oyunu. (Göldalı *Arpaçay; DS II, s. 1505: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış) *Muncuḡ mu tapıfsan, ne dingilehoç oynıyrsan?* (Göldalı *Arpaçay)

dink, diñk *is.* Tahılın kabuğunu yumuşatmaya ve ayırmaya yarayan değirmen. (DS II, s. 1507: Isusu, *Sarıkamış)

dip (I) *is. bot.* [div (II)] Pancar ve kökü, şeker pancarı. (DS II, s. 1509: *Kağızman)

dip (II) *Götür o dibe at da orda galsın o eşya.* (Bayburt *Selim) → **div** (III).

dirçikle- (*nsz*) [, **dirçihle-** -1, **dirçiyhle-**] Hayvan yavruları neşeyle sıçrayıp oynayarak tekme atmak. (DS II, s. 1511-1512: Kızılçakçak *Arpaçay)

dirçiyhle- (DS II, s.1512*: Kızılçakçak *Arpaçay) → **dirçikle-**.

dire- (-i) Bir şeyi dikine koymak, dayamak, durdurmak: *Ağaçları diredik.* (DS II, s. 1513: Kars)

diredöyme *is.* Büyüklerin eğlence amacıyla oynadıkları oyun: *Diredöyme oynuyurduḡ.* (Porsuklu *Susuz)

direj *is. ve sf.* Uzun boylu. (Alçılı; Tepecik *Arpaçay; DS II, s. 1512*: *Kağızman) *Gız bu gız da nasıl direj.* (Alçılı) // *Uzun, direj adam neye yarar, heş bi şeye yaramaz.* (Tepecik *Arpaçay)

dirgan (DS II, s. 1515-1516*: Kızılçakçak *Arpaçay) → **dirgen** -1.

dirgen *is.* [, **dirgan**] 1. Harmanda sapları yaymaya yarayan demir ya da tahtadan yapılmış ucu çatallı tarım aygıtı. (DS II, s. 1515: Kars) 1a. Otu, ekini vb.ni toplamaya yarayan çatal biçiminde demirden tarım aleti: *Telisleri taşıyorum. Mesela dirgen felan filan veriyorum.* (Yayıklı *Sarıkamış)

diringi *is.* Erkekler tarafından oynanan bir kişilik halk oyunu. (DS II, s. 1517: Kars)

dirlik (I) *is.* Servet, varlık, geçimin yolunda olması. (Küçükdurduran *Akyaka; DS II, s. 1518: Kızılçakçak *Arpaçay) *Onun dirliği iyidir.* (Küçükdurduran *Akyaka)

dirlik (II) *is.* Bir ailenin yıllık, yiyecek, içecek ve giyeceği. (Büyükdurduran, Küçükdurduran *Akyaka; DS II, s. 1518: Zellige *Sarıkamış, Kars) *Bu sene dirliğimizi hepsini topladıḡ, bir*

gışlıh yiyeceğini toplamış. (Porsuklu *Susuz) // Hırman zamanı da hasat zamanı diyim yani, yani ehtiğin içeri alarsansa ona dirliḥ diyilir. (Büyükdurduran *Akyaka) // Çalış dirliğin yiğ. (Küçükdurduran *Akyaka)

disgin- (nsz, -den) 1. İğrenmek, tiksirmek: *Yemeḥden disgindim, heş güzel yapmamışlar. (Porsuklu *Susuz)* 2. [, diḥsin-] Korkmak, ürkmek: *Ġarannıḥda burdan keçerdim bir ġaraltı gördüm, disgindim. (Porsuklu *Susuz) Sudan diskindim. (Tepecik *Arpaçay)*

dişe- (-i) [, dişle- (I)] Dişegi denilen ucu tırtıllı çekiçe değirmen taşı ya da herhangi bir şey üzerinde diş yapmak. (Bacıoğlu, Tepecik *Arpaçay; DS II, s. 1522: Kızılçakçak, *Arpaçay, Kars) *Biz harman sürerken gemi dişeriz. (Tepecik *Arpaçay)*

dişehli is. Kadın. (DS II, s. 1521: Kars)

diş hediği is. Çocuğun diş çıkarması sebebiyle pişirilen nohut, buğday, mısır, fasulye, kuru üzüm, fındık vs. karışımı yemek: *Yaman'ın dişleri çıḥdı, diş hediği ġaynataḥ. (Porsuklu *Susuz)*

dişle is. At arabalarında atların bağlandığı iki at arasındaki yuvarlak

uzun ağaç: *Atlar ürkdü, bırıḡanın dişlesini ġırdı. (Porsuklu *Susuz)*

dişle- (I) *Eskiden gemlerini dişlersen. (Küçükdurduran *Akyaka) → dişe-*

dişle- (II) (-i) Isırmak, dişleri arasına alıp sıkmak. *Yav ele buramı dişledi bu zalımoğlu. (Küçükdurduran *Akyaka)*

dişli is. Arabada atın koşulduğu yer. (DS II, s. 1525: Kars) *Arabanın dişlisi çıḥıf. (Porsuklu *Susuz)*

dit- (DS II, s. 1482: Kars köyleri) → **did-**

div (I) is. Büyük baş, koca kafa: *Ele bir yumruk vurramki divin tüşer. (DS II, s. 1526: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)*

div (II) (DS II, s.1509*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **dip (I).**

div (III) is. [, **dip (II)** Evin bir köşesi. (DS II, s. 1526: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

div (IV) is. Bekâret, kızlık zarı. (DS II, s.1478*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

divek (Aslanhane *Akyaka; DS II, s. 1526*: Kars ve çevresi) *Annelerimiz yarmayı, bulğuru yihıyardıḥ buğdayı, tökerdiḥ yarma yapardıḥ, onu da o diveye tökerdiḥ, ıslatardıḥ, onu da*

güzel salgarrarnan döverdiḥ, gabuḡunu çıhardardıḥ. (Aslanhane *Akyaka) → **diveyh**.

diveyh *is.* [, **dibeḥ**, **divek**] Dibek. (DS II, s. 1526: Kars ve çevresi)

diya *e.* İşte, orada anlamında kullanılır. (Çakmak, Subatan; DS II, s. 1528: *Kağızman) *Aha baḥ aha tavuḡum diya ḡurt yatıf.* (Çakmak) // *Diya orda, sobanın girdiḡi yer puḡarı.* (Subatan)

diyeseñ *zf.* [, **deesin**] Galiba: *Diyeseñ böyün Gars'a gideceḡsen.* (Porsuklu *Susuz)

diyesen *zf.* [, **diyesin**] 1. Galiba: *Başım üsdümde durmor, diyesen çoḡ aḡrımer.* (Büyükipirveli *Akyaka) // *Diyesen senin orya güneş tüşer.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Diyesen ḡafası asdan ḡafasıdı.* (Polatköy *Arpaçay) 2. Sanki: *Bu ne gözel evdi diyesen bi saraydı.* (Boğazköy)

diyesin *Benim nenem Ahısḡalı mesele ama Goyundere köyü ben diyesin bir éle duydum.* (Tepecik *Arpaçay) → **diyesen -1.**

diz donu *is.* İç donu. (DS II, s. 1530: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

dodaḥ *is.* Dudak. (DS II, s. 1534: Zarşat)

dodu *is.* [, **ḡodu**] Kurak mevsimlerde çocukların süpürgeye çocuk elbiseleri giydirerek yaptıkları mankene denir. (Ev ev dolaştırıp üzerine su serpilirse yağmurun yağacağına inanılır.) (Bayburt *Selim; DS II, s. 1535: Azat, Karakale, Mağaracık) *Tabi dodu yağmur yağsın diye bir çalḡıyı ḡadın, ḡız elbisesi geydirerdiler, başını beziyerdiler, ona dodu diyerdiler, köy ortasında dolandırardılar yağmur yağsın diye.* (Bayburt *Selim)

doḡ- (*nsz*) Doğurmak: (Büyükipirveli *Akyaka; Karaorgan, Sırataşlar *Sarıkamış; Çıplaklı *Selim; Porsuklu *Susuz) *Bir oḡlan doḡuf.* (Porsuklu *Susuz) // *En az on tene doḡması lazım ki ḡart diyaḥ.* (Karaorgan *Sarıkamış) // *Doḡmamış ḡuzunun böyüḡüne şişek diyeriz.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

doḡanaḥ *is.* 1. Yük, denk sarılacak iplerin ucuna geçirilen ağaç halka. (DS II, s. 1536: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim) 2. Hayvanların ön ayaklarını topuklarından birbirine bağlayan kayış ya da ip. (DS II, s. 1536: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

doḡar *is.* *zool.* Üç yaşına gelip yavrulayacak duruma gelen danalara denir. (Esenyayla *Akyaka; DS II, s.

1536: Kars köyleri) *Doğar da üç yaşında olan.* (Esenyayla *Akyaka)

doğrama tökdüren *is.* Aceleci ve titiz (kimse). (DS II, s. 1537: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

dohun- (*nsz, -e*) Zoruna gitmek: *Bugün gonuşmaların bana dohundu.* (Porsuklu *Susuz)

dokguz *is.* Dokuz. (DS II, s. 1540*: Zarşat)

dol- (*nsz*) **1.** Bir şeyden üzülerək gözleri dolup ağlamak üzere olmak: *Bu çoğ dolufdu, ağlayacağ.* (Karakaş) **2.** Sinirlenmek: *Ele dolufdu ki bu kime boşaldacağ.*

dolah *is.* **1.** Boyun atkısı. (DS II, s. 1542*: Kars ve köyleri) **2.** Çobanların çarık giymeden önce bacaklarına sardıkları bez ya da yün sargı, tozluk. (DS II, s. 1542*: Kızılçakçak *Arpaçay)

dolan- (*-i*) **1.** Dolaşmak, gezmek. Dolaşmak: (Karakaş; Polatköy *Arpaçay; Akyar, Cavlak, Çıplaklı *Selim) *Aslı bir gapıyı bacıyı dolan gel.* (Karakaş) // *Düğün sahibinin bir adamı giderdi at binerdi, o köyleri dolanırdı.* (Akyar *Selim) // *Geçen abla şeye gétim burdan yatsi namazından ahuru dolanırim*

hayvanlarımi. (Cavlak *Selim) // *Köyün için bi dolandım geldim, gétim bi dolandım geldim.* (Çıplaklı *Selim) **2.** (*nsz, -le*) *mec.* Geçinmek, yaşamak: *Ya bu kesihden ne isdiyirsin gardaşım, bu kesih goysanız dolana.* (Taşdere Arpaçay) // *Bu da cigara içer, cigara işmër, otdağçılıhnan dolaner, Yohluhla, sünepelihle dolaner.* (Bayburt *Selim)

dolandır- (*-i*) Geçimini temin etmek, geçindirmek. (Taşdere *Arpaçay; Çıplaklı *Selim; Porsuklu *Susuz) *Külfeti çoğ galabalıh, altı tene külfeti var ya bu adamı dolandıramayacağ, bu külfeti.* (Taşdere *Arpaçay) // *Evi gız dolandırer, erkehler çalışmer.* (Porsuklu *Susuz)

dolava *is.* [, **dulava**] Dolap, sabit dolap. (Göldalı *Arpaçay; DS II, s. 1545*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Ay eşige çıhma sen, duyurılar, dolavadan havar vër.* (Göldalı *Arpaçay)

dolça *is.* **1.** Su bardağı, maşrapa. (DS II, s. 1546: Kızılçakçak *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) **1a.** Maşrapa: *Bir dolça çay ver içem.* (Porsuklu *Susuz) // *O dolçoynan mana su gèti.* (Çamçavuş *Susuz)

doldala *is.* Bir çeşit bar oyunu. (DS II, s. 1546: Kars)

dolğun *is.* Bulutlu, kapalı: *Hava dolgundur, gelmesin eyledin, galsın orda.* (Tozluca *Selim)

dolma dodah *is.* Ağzına kadar dolu, dopdolu. (DS II, s. 1547: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

doluğ- *f.* Göz yaşarmak, ağlayacak duruma gelmek. (DS II, s. 1547-1548*: Kars ve köyleri)

dombal- (I) (*nsz*) Secde eder gibi durmak, arkasını çıkarmak, çıkıntı yapmak. (Porsuklu *Susuz; DS II, s. 1549*: Kars) *Dombalma ay uşah.* (Porsuklu *Susuz)

dombal- (II) (*nsz*) Şişmek: *Uşah başını vurdu, başı dombaldı.*

dombalt- (-i) Şişirmek: *Oyun oynuyorsan gazandın mı ordunu dombaldırsan béle vurur.* (Demirkent *Akyaka)

domurcuk *is. bot.* [, **dumurcuğ**] Tomurcuk. (DS II, s. 1553: Kars)

domuş- (*nsz*) Soğuktan üşüyen insan ve hayvan büzülmek, büzülerek oturmak. (Karakaş; Büyükdurduran *Akyaka; Meydancık *Arpaçay; DS II, s. 1554: Kars ve köyleri domuşmak, DS

II, s. 1554*: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim, Kızılçakçak, *Arpaçay domuşmağ) *Bō cüceler ele domuşur ki, hesteliyifler.* (Karakaş) // *Söyühdü, domuşuram, Üşüdüm.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *E domuşma, birez özünü düzelt.* (Meydancık *Arpaçay)

domuzduğ *is.* [, **domuzluk, douzluk**] Su değirmenlerinde çarkın bulunduğu ve döndüğü yer (Meydancık *Arpaçay; DS II, s. 1556-1557*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Deyirmende domuzduğ var, un ambarının altındadır, çarhların yanında domuzduğ.* (Meydancık *Arpaçay)

domuzluk *Daşın döndüğü şey altta görüy ya orıya domuzluk derler.* (Küçükdurduran *Akyaka) → **domuzduğ.**

don adam *is.* Soğuk duruşlu: *Don adamdı, heç gonuşmer, üzü gülmer.* (Porsuklu *Susuz)

doncuğla- (*nsz*) **1.** Hayvan yavruları çifte atarak oynamak. (Karakaş; DS II, s. 1559: Kars) *Danalar bō nece doncuğliyer.* (Karakaş) **2.** Hoplamak, zıplamak (çocuk): *Uşah bir yerde durmadı mı doncuğlama, bir yerde dur.* (Karakaş)

donluk *is.* Maaş. (DS II, s. 1561: Kars)

doraḥ is. Çökelek: *Birez doraḥ getisene yiyeh.* (Porsuklu *Susuz)

daraḥotu is. bot. [, **dorakotu**] Dereotu: *Yoğurt çorbasına daraḥotu goydum, çoḥ güzel oldu.* (Karakaş)

dorakotu (DS II, s. 1563: Kars) → **daraḥotu**.

doruk is. Tepe, en yüksek yer, uç. (DS II, s. 1564-1565: Kars)

doşan, dōşan is. zool. Tavşan. (DS II, s. 1381*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim, *Arpaçay)

doşantopūḡu, doşantopūḡu is. bot. Boz renkli, güzel kokulu, sapı ve kökünün kabukları soyulunca yenilebilen, papatya yapraklarına benzer yapraklı bir bitki. (Bayburt, Çıplaklı *Selim; DS II, s. 1382*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Doyşantopuḡu diye sarı başında bir çiçeḥli olan ekseriyeti yaylalarda olur.* (Bayburt *Selim) // *Tavşantopuḡu var, o da ufaḥ ufaḥ kırmızı olur, boncuk gibi.* (Çıplaklı *Selim)

douzluk (DS II, s. 1556-1557*: Kars ve köyleri) → **domuzduḥ**.

doyḡa is. Arpa yarmasından yapılan, içine nane konulan yoğurtlu çorba. (Bayburt *Selim; DS II, s. 1568: *Selim, *Sarıkamış) *Bize bir doyḡa*

çorbası yap da yiyem. (Bayburt *Selim)

dögenek (I) is. [, **döyeneḥ**] Nasır. (DS II, s. 1569: Kars köyleri)

dögenek (II) is. Çok geçilerek çiğnenmiş, yol edilmiş yer. (DS II, s. 1571*: Kars ve köyleri)

döḡme is. Ceviz, dut kurusu, fındık, pestil, şekeri birlikte döğerek yapılan yiyecek. (DS II, s. 1570: Kars)

döḡmeç is. Sade yağ içine mısır ekmeḡini ya da taze ekmeḡi doğrayarak yapılan yiyecek. (DS II, s. 1571: Kars ve köyleri)

döḡüş- (nsz) [, **döyüş-** -2] Kavga etmek. (Darboḡaz *Selim; Büyükdurduran *Akyaka; DS II, s. 1572: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Ġiyamat goptu. Döḡüşen mi var, ne yaman Ġiyamat gofdu.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Ya felanlarlan felanlar döḡüştü ama o çocuḡu orda post ettiler.* (Darboḡaz *Selim)

dölbent is. Tülbent. (DS II, s. 1576: Kars ve köyleri)

dölek is. Topraktan yapılmış tencere, güveç. (DS II, s. 1578: Kars)

dönderme *is.* Bar denilen halay oyununda oyuncuların ilk üç kişinin söylediği türküyü biraz sonra başka üç kişinin tekrarlaması. (DS II, s. 1581: Kars ve köyleri)

dönek *is.* Tarlayı sürerken hayvanları yormamak için tarlanın ayrıldığı eşit parçalardan herbiri: *Döneği kısa yap, öküzler yorulmasın.* (DS II, s. 1583: Kars ve köyleri)

dönemeç (DS II, s. 1584: Kars ‘köşebaşı, yolun kıvrım yeri, viraj’) → **dönemeş.**

dönemeş *is.* [, **dönemeç**] Dönemeç, viraj: *Dönemeşleri keşdim gètdim élece.* (Karakaş)

döng *is.* 1. Dönemeç. (Büyükdurduran *Akyaka; DS II, s. 1583*: Kızılçakçak, *Arpaçay) *Mezerliğin döngesinde adam kaza yapmış.* (Büyükdurduran *Akyaka) 2. Köşebaşı: *Aya bizim döngeleri éle yaman ekifler.* (Meydancık *Arpaçay)

dönük *is.* Cüzam hastalığı. (DS II, s. 1586: Kars)

döş *is.* Göğüs, bağır. (Demirkent *Akyaka; Doğruyol *Arpaçay; Darboğaz *Selim; DS II, s. 1589: Kızılçakçak *Arpaçay) *Ya emmi döşüm çoğ yaman ağırır, daş galdırdım,*

gazan galdırım. (Demirkent *Akyaka) // *Döş getirmiş, göyun döşü.* (Bozyiğit *Arpaçay) // Döşüne tahir altını. (Doğruyol *Arpaçay) // Güveyin *döşüne o pasayı taħarlar.* (Darboğaz *Selim)

döş *is.* Dağın, tepenin yamacı: *Dağın döşüne yaslanıf da güzelim şeyleri seyretmeħ lazım.* (Demirkent *Akyaka)

döşdük *is.* [, **döşdüyh**] Kadınların iş yaparken kullandıkları önlük. (DS II, s. 1589: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) hayvanda

döşdüyh (DS II, s. 1589*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **döşdük.**

döşeme *is.* Hamam takımı. (DS II, s. 1590: Kars)

döşsek *is.* Yatak, şilte, minder. (DS II, s. 1591: Kars köyleri)

döşür- *f.* Devşirmek, toplamak. (DS II, s. 1438*: Kars ve köyleri)

dövmeç (DS II, s. 1593*: Kars) → **döymeç -1.**

döy- (I) (-i) Dolu ürünlere zarar vermek: *Bugün bir afat geldi hepimizin tarlasını döydü.* (Demirkent *Akyaka)

döy- (II) (-i) Biçilmiş ekini, düvenle saman haline getirip tanesini, başağından ayırmak: *Yağmur gelene*

gadan bu sapları cavarayıp döymek gerek. (Subatan)

döyeneh *Ayağlarım éle oluf döyeneh.* (Karakaş) → **dögenek** (I).

döyerbiçer *is.* Biçerdöver: *Patosnan sonra da döyerbiçer geldi, daha da ey oldu, valla elimiz daha arheyinnendi.* (Boğazköy *Kars)

döymeç *is.* [**dövmec**] **1.** Taze ekmeği tereyağına doğrayıp bal ve yumurta ile pişirerek yapılan bir çeşit yemek. (DS II, s. 1593: Kızılçakçak *Arpaçay) **2.** Tandırdan çıkan sıcak ekmeği tereyağına doğrayıp isteğe göre üzerine lor peynir serpilerek hazırlanan yemek: *E bir döymec ver héc olmasa yesin gëtsinler.* (Bacıoğlu *Arpaçay)

döymü Değil mi anlamında kullanılır: *Düneyin Hasan sizdeydi ele döymü?* (DS II, s. 1594: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

döyü e. Değil. (DS II, s. 1569*: Zarşat)

döyüş *is.* Dövüş, Kavga: *Ona deyme döyüş arıyêr, gan gezir, bulaşma.* (Karakaş) // *Döyüş çıhartdılar durup durarken.* (Bayburt *Selim) // *Ğaynatam bağırerdi, gızım bir livoru al da gel. Evelden çoğ döyüş olurdu.* (Çıplaklı *Selim)

döyüş- (*nsz*) **1.** Tartışmak; münakaşa

etmek: *O bunu dedi men bunu dedim, men bunnan döyüşdüm.* (Karakaş) // *İndi men benim gelinin hergün yoğurdu eşgi olanda men hergün döyüşerem.* (Çakmak) // *Böy éle döyüşdü, huylandı nedi uşağdı, bezenifse bezenif.* (Polatköy *Arpaçay) **2.** *Böyün döyüşdüh gavğa éledih.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Orda bir kalmakal var nedi döyüşen mi var, gavğa eden mi var yanı bir tartışmamı var.* (Bacıoğlu *Arpaçay) // *Bu ağac elimize alırh, döyüşende birbirimizin başına vururuğ.* (Taşdere Arpaçay) // *Döyüşende bir iki gômşulardan araya geçeller, birağmazdılar, here bir tenesini tutar, ayırdardı.* (Bayburt *Selim) → **döğüş-**.

drap *is.* Ot, ekin taşınırken dökülmemesi için öküz arabasının iki tarafına takılan 80 cm yüksekliğinde 4 m boyunda merdiven şeklinde ağaç araç: (Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz) uzun draplar vardı arabanın üsdüne goyer gider sap taşıyerdiler

dua yap- *bf.* Dua etmek: *Bu gız gelin olmuş gidiyor, dua yapıyor hoca.* (Tozluca *Selim)

dudi *is.* Ağzı kırık keser. (DS II, s. 1595: Kars)

duğan *is.* Kardeş. (DS II, s. 1595: Kars)

dulava (DS II, s.1545*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **dolava**.

dulka *is.* Dört tekerlekli arabalarda mazının içinde döndüğü demir. (DS II, s. 1598: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

dum- *f.* Suyu dalmak, suya batmak. (DS II, s. 1603: Bayburt ‘dummak’; DS II, s. 1603*: Kızılçakçak *Arpaçay)

duman *is.* **1.** Sis. (DS II, s. 1601: Kars köyleri) *Memet Hümkarıyım dağlarım duman, artıh ğavuşmuya ğalmadı ğüman, bilmem bu ayrılıh ne zaman biter bende de bu yara var, diye yazmış.* (Boyalı *Sarıkamış) **2.** Duman rengi, gri. (Çıplaklı *Selim; DS II, s. 1601-1602: Kars köyleri) *Bu da ben ne bilim gri renk duman.* (Çıplaklı *Selim)

dumbuz *is.* Yumruk. (Bayburt *Selim; DS II, s. 1602: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim) *Geler senin ğafana bir dumbuz vuraram.* (Bayburt *Selim)

dumdumhelvası *is.* Zor olduğu halde kolay sanılan iş hakkında kullanılır. Göldalı *Arpaçay; DS II, s. 1602-1603: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Dumdumhelvasıdı mı, başaramazsın.* (Göldalı *Arpaçay)

dumurecuğ (DS II, s.1553*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **domurcuk**.

dur- (*nsz*) Yaşamak, oturmak: *Herkeşin evi barhı bize de daire aldılar. Biz onlardan ayrı dururıh, işte yaşantımız bële.* (Boyalı *Sarıkamış)

durahla- *f.* Duraklamak. (DS II, s. 1604: Bayburt *Selim)

durna *is.* Erkekler tarafından ve yalnız olarak oynanan bir halk oyunu. (DS II, s. 1606: Kars)

duruğ- (*nsz*) Tereddüt etmek, karar verememek, duralamak. (Bacıoğlu *Arpaçay; DS II, s. 1607*: Kızılçakçak *Arpaçay) *Ne ğonuşdu, duruğluyur yanı hele net cevap vermedi, duruğdu bi şe diyemedi.* (Bacıoğlu *Arpaçay)

duruluk *is.* Yıkılırken, çamaşır yıkarken en son kullanılan temiz su, durulama suyu. (DS II, s. 1608: Kars köyleri)

duyuk *is.* Haber. (DS II, s. 1615: Kars)

duyukçu *is.* Haberci. (DS II, s. 1615: Kars)

duz daşı *is.* **1.** İçinde kaya tuzu ufalanan taş. (Kümbetli Porsuklu *Susuz) *Duzu, duz daşında döydüm getdim.* (Porsuklu *Susuz) **2.**

Hayvanların tuz yaladıkları büyük düz taş: *Mal geler, duz daşına duz tökün, mal gelsin, yalasın.* (Porsuklu *Susuz)

duzla *is.* Tuz çıkarılan yer. (DS II, s. 1615: Kars köyleri)

düdüh *is.* [, **düdük**] Islık: *Düdüh çal, gelsin.* (Bayburt *Selim)

düdük (DS II, s. 1617: İrişli, Bayburt *Sarıkaş, *Selim) → **düdüh**.

dügürçü *is.* [, **dügürçü**, **düñürçü**, **dünürçü**] Kız istemeye giden kimse, elçi. (DS II, s. 1632*: *Sarıkaş, *Selim)

düğe *is. zool.* [, **düye**] Boğaya gelmemiş iki üç yaşında dişi dana, düve. (DS II, s.1619: Kars)

dügüle- (DS II, s. 1621: Kars köyleri) → **düyle-**.

dügü *is.* Prinç. (DS II, s. 1622-1623: Kızılçakçak *Arpaçay)

dügü piloyu *is.* Pirinç pilavı: *Piloyu, toyda düğü piloyu yapacam.* (Büyükdurduran *Akyaka)

dügürçü *Bazen de ey olsan da bir düğürçü geler diyer amān o bëledi, iş görmez, ğabadı filandı onu yola vurullar.* (Boyalı *Sarıkaş) // *Dügürçüler geldi, işde bizim ğızı*

filanın oğluna isdemeye geldiler. (Bayburt *Selim) → **dügürçü**.

düleymen *is.* Mayalanmış süt. (DS II, s. 1627: Kars)

dümağ *is.* [, **dümmağ**, **dümmüappağ**] Bembeyaz. (DS II, s. 1628: İrişli, Bayburt *Sarıkaş, *Selim)

dümbeleyh *is.* Kuyruk sokumu bölgesi. (DS II, s. 1628: İrişli, Bayburt *Sarıkaş, *Selim)

dümmağ (DS II, s. 1628*: Kars) → **dümağ**.

dümmüappağ *Birinin ğızını gördüm benzi cildi dümmüappağdı.* (Büyükpırevli *Akyaka) → **dümağ**.

dümsüh *Bana dümsühnen vurdu.* (Bayburt *Selim) → **dümsüh.**

dümsühle- *(-i)* Yumrukla veya dirseklerle vurmak. (Göldalı *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Yanımda Summan Abi duruyo, uyarmağ için böyle dürttüm, dümsühledim.* (Göldalı *Arpaçay)

dümsük *is.* Yumruk. (Göldalı *Arpaçay; DS II, s. 1629: Kars) *O çoh kötü, o dümsüğü vurdun mu gider.* (Göldalı *Arpaçay)

dümsüh [, **dümsüh**] Dirseklerle vuruş. (DS II, s. 1629: İrişli, Bayburt *Sarıkaş, *Selim)

düneğin (DS II, s. 1630*: Kars) →
düneyin.

dünennen zf. Dünden: *Dünennen gelif*.
(Meydancık *Arpaçay)

düneyin zf. [, **düneğin**] Bir gün evvel,
dün. (Alçılı; Akören, Çamyazı
*Sarıkamış; Bayburt, Çıplaklı *Selim;
DS II, s. 1630*: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış, *Selim) *Düneyin
yerdegezen gördüm. (Alçılı) //*
Hısımına bir gız gışmış Isusu'da
düneyin onnan uğraşdıh, düğününü
yapdıh. (Akören *Sarıkamış) //
Düneyin ben bu işi yaptım. (Çamyazı
*Sarıkamış) // Düneyin ben işde
tarlaya gëtdim, tarlamı bişdim.
(Bayburt *Selim) // *Düneyin yaptırdım*
da. (Çıplaklı *Selim)

düneyineçen zf. Düne kadar: *Burdan*
keçerdi lalıkğa aha adam oldu, hele
hele düneyineçen bi gonusmağını da
bilmerdi. (Bayburt *Selim)

düngür is. Evlenenlerin anne ve
babalarının birbirlerine göre durumu:
Hısım, ahraba, düngür, falannan biz
ahraba olduh. (Tozluca *Selim) //
Benim düngürümün dayıları eniştemin
daha doğrusu dayısıdı onnara getdih.
(Bayburt *Selim)

düñürcü (DS II, s. 1632*: *Kağızman)

→ **dügürcü**.

dünürçü *O millet yemeğini yiyerdi,*
dünürçü yiyerdi, davatlısı hep yiyerdi.
(Kurbançayır *Sarıkamış) → **dügürcü**.

düreyh is. Pezevenk. (DS II, s. 1633:
İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

dürmeğ is. [, **dürmek, dürmeyh**]
İçine katık konularak sarılmış yufka
ekmeği. (Karakaş; Büyükdurduran
*Akyaka; Çıplaklı *Selim; Porsuklu
*Susuz) *Ğuzu dürmeyi yapım yenen.*
(Karakaş) // *Dürmeğ, çöreği*
pendirinnen göyuruğ, dürmey yaparığ
lavaşnan. (Büyükdurduran *Akyaka) /
Dürmeğ yaptım, yedim. Birezde
maydonoz göydüm. (Büyükdurduran
*Akyaka) // Ekmeğimiz olmazdı,
annem gider hemen birez şeker tozi,
birez gaymağ getirirdi, birez yağ
gatarıdı içine getirir onı şey yapardı
hasıllardı güzel eliyen, onı beşe
dürmeğ yapardı elimize verirdi, biz
yiyeirdi. (Çıplaklı *Selim)

dürmeğle- (-i) Dürmek, dürmek
yapmak: *Ğahvaltı yapıdı zaman*
tendirde eğmeğ pişiririh, lavaşı
dürmeğledi, yedi. (Büyükpırveli
*Akyaka)

dürmek *O gavutdan bële bi dürmek yerdî.* (Esenyayla *Akyaka) → **dürmeh.**

dürmele- *f.* Parmağıyla itmek. (DS II, s. 1635: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

dürmeyh (DS II, s. 1634*: Kızılçakçak *Arpaçay, Bayburt *Sarıkamış) → **dürmeh.**

dürtme *is.* Ucu sivri, arkası geniş el testeresi. (DS II, s. 1635: Kars köyleri)

dürtmele- *(-i)* Birisini parmakla dürtmek. (Göldalı *Arpaçay; DS II, s. 1635: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Uyuyanı uyandırmağ için dürtmeh, dürtmelemeh.* (Göldalı *Arpaçay) / *Yoh, mesele bi şey gösterecem, seslenip yanımdakini uyarmadan, seni dürtmeliyereh.* (Göldalı *Arpaçay)

düşelge *is.* Pay, miras payı. (DS II, s. 1638*: Bayburt *Selim)

düşgün **1.** *Menim anam çoğ düşgündü, yaşlıdı, göcadı.* (Büyükipirveli *Akyaka) → **düşkün** **-1.** **2.** *Benim uşahlarım içinde bi Berivan bene düşgün.* (Alçılı) → **düşkün** **-3.** **3.** *is.* Yoksul: *Durumu ey döyül, çoğ düşgündü.* (Porsuklu *Susuz)

düşkün *is.* **[, düşgün]** **1.** İhtiyar. (DS II, s. 1639: Bayburt *Selim) **2.** **[, tüşgün]** Halsiz, zayıf. (DS II, s. 1639: Bayburt *Selim) **3.** **[, düşgün]** Düşkün, çok bağlı, çok seven: *Ben torunuma çoğ düşkünüm.* (Tepecik *Arpaçay)

düşük (I) *is.* Ormanda çürüyerek yıkılmış ağaç, eski, çürük odun. (DS II, s. 1639: Kars)

düşük (II) *is.* Tandırda pişerken küle düşerek orada pişen ekmek, ekmek parçası. (DS II, s. 1639: Kars)

dütün *is. bot.* Tütün. (DS II, s. 1640: Zarşat)

düyçe *is.* **1.** İp eğirme aygıtında mekiğe sarılmış olan iplik yığını. (Bayburt *Selim; DS II, s. 1642: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Göyunun belinnen çihan yunu ip gayırmah için cehrede veya teşide eyirer düyçe yapardılar.* (Bayburt *Selim) **2.** İplik yumağı: *Göyunun belinnen çihan yunu ip gayırmah için cehrede veya teşi diyeridiler onda eyirer düyçe yapardılar, ip yapardılar.* (Bayburt *Selim)

düydü *is.* Balta, kazma, keser vb. aygıtların çivi, kazık çakmaya yarayan kısmı. (DS II, s. 1619: Kars köyleri)

düye (DS II, s. 1619-1620*: Kızılçakçak *Arpaçay) → **düğe**.

düyedavani *is. bot.* Kabuğu soyularak yenilen, kekremsi tadı olan bir bitki. (Bayburt *Selim; DS II, s. 1642: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Men tarnaya getdim çocuğlarımı da götdüm. Ay bala düyedavani topladım getdim.* (Bayburt *Selim)

düyle- (-i) [**düğle-**] Bağlamak, düğümlemek. (Çıplaklı *Selim; Porsuklu *Susuz) *Evelde file yoh, çanta yoh mahrabayı eline aler, gider her şeyi onun içine düyliyer getirerdi.* (Çıplaklı *Selim)

düymeç *is.* Taze ve sıcak ekmek ufalanıp yağa atıldıktan sonra üzerine şeker ya da bal konularak yapılan bir çeşit yiyecek. (DS II, s. 1642: Kars)

düyü *is.* Pirinç: *Èle yaman düyü almışdım ki èle piloyu çıhdi ki bële.* (Meydancık *Arpaçay)

düyün *is.* Düğüm: *Düyün olur başında.* (Taşdere *Arpaçay)

düyünle- (-i) Düğümlemek: *Süt on küleğ verdim ipi düyünledim, düyün atdım.* (Karakaş)

düz *is.* 1. Ova, kır, düzlük yer. (Çakmak; Büyükpirveli *Akyaka; Bayburt *Selim; DS II, s. 1643: Kars

köyleri) *Ekseriyetle bu evlerin gırağlarında bu hayat da, düzde orda olor düyedavani, şimdi bizim buralarda o bitkilerden gene var da.* (Bayburt *Selim) 2. Tarla: *Düze getdiler.* (Porsuklu *Susuz)

düz- (I) *f.* Düzene koymak, süslemek. (DS II, s. 1647: Bayburt *Selim)

düz- (II) *f.* Dizmek (ipliğe boncuk vb. şeyleri). (DS II, s. 1647: Kars)

düz- (III) (-i) Uydurmak. *Ahan düzdü, başladı düzmeye, alay èlliyeceğ, düzeceğ.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Bu sözü señ özüñnen düzörsen.* (DS II, s. 1647: Bayburt *Selim)

düz- (IV) (-i) Arabanın parçalarını takıp arabayı iş yapar hale getirmek. (Subatan; Porsuklu *Susuz) *Ot biçimi çiharken, arabayı düzerken bağı gırdım.* (Subatan)

düzenle- *f.* Müzik aletlerini akort etmek. (DS II, s. 1645: Kars)

düzenni *is.* Düzenli. (DS II, s. 1646: Bayburt *Selim)

düzen ver- *bf.* Her çeşit aygıtı işler hale koymak. (DS II, s. 1646: Kars köyleri)

düzmeçi *is.* Yalancı. (DS II, s. 1647: Bayburt *Selim)

E

e ünl. Seslenme, hitap sözü: – *E, men tesbahımı itirmişem gördün mü?* (Taşdere Arpaçay) // *E, telefon etsene hazır mı kesme aşı.* (Altınbulak *Sarıkamış) // –*E, bizim bir gız oldu onu gayda sal.* –*E, adı ne olsun.* (Porsuklu *Susuz)

ebbeh (Demirkent *Akyaka; Göldalı, Polatköy *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Gonağ gelif, gonağa ebbéh aşı gayırın.* // *Buğdayın ebbegini goyardıh tereyağı leğene, yağıyardıh on ebbéh, beş ebbéh adama göre.* (Göldalı *Arpaçay) // *Gedeneçen epbeéh islanerdi ağa onu yeyirdi.* (Polatköy *Arpaçay) → **epbeyh.**

ebbeh aşı *is.* [, **ekmek aşı, epbey aşı**] Doğanmış ekmeğin üzerine yağlı ve yumurtalı su döküp pişirerek yapılan bir çeşit yemek: *Ay gonağ gelif, gonağa ebbéh aşı gayırın.* (Göldalı *Arpaçay)

ebegümeci *Ebegümeci yuvarlağ kökü var, pembe çiçeyi çıkıyor.* (Karakaş) → **ebemkömeci -1a.**

ebemğurşağı *is.* [, **ebemkurşağı**] Gökkuşağı. *Ebemğurşağı doğmuş daha yağmur yağmıyacağ.* (Subatan)

ebemkömeci *is. bot.* [, **ebegümeci, ebemkömenci, ememkömenci, evenkövenci**] **1.** Kendi kendine yetişen, yemeği yapılan bir çeşit ot, ebegümeci. (DS III, s. 1652*: Kars ve köyleri) **1a.** Kendi kendine yetişen, yaprakları yuvarlak, yere yatık, beyaz ve mor çiçekleri olan yemeği yapılan bir çeşit ot, ebegümeci. (Altınbulak *Sarıkamış; Çıplaklı *Selim) *Yoh yoh, hemen a bu suyun ağzında da var ebemkömeci.* (Altınbulak *Sarıkamış) // *Ebemkömeci çoğ ahan gapıda vardır belki.* (Çıplaklı *Selim)

ebemkömenci *O guşburnu bu goyun gulağı, ebemkömenci bu da deli pat pat bu da bağa yarpağı bu da acıgıcı.* (Karakaş) → **ebemkömeci -1a.**

ebemkurşağı (DS III, s. 1654-1655*: Kars ve köyleri) → **ebemğurşağı.**

ecef *zf.* Acaba. (Küçükaküzüm *Akyaka, Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz) *Tava gaynıyır orda, açırdın gizninnen, bağır gidirdin. Ecef bunun içinde ne var, ne yoh.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Muruzunu töküf, noluf ecef bunda ne var.* (Bayburt *Selim)

eccele *zf.* Acele. (Alçılı; Handere *Sarıkamış; DS III, s. 1659: İrişli,

Bayburt *Sarıkamış) *Ecele iş görme, ağır ağır iş gör.* (Handere *Sarıkamış)

ecik is. Kasık. (DS III, s. 1661: Kars ve köyleri)

ecinni is. Zeki fakat çok yaramaz çocuk. (Karakaş; DS III, s. 1662*: Kars) *Ay ecinni bir yerde dur.* (Karakaş)

ede ünl. Çağırma, seslenme sözü: *Ede, çocuğ yatacağıdı uyandırdı, çocuğ yuhuya geçerdı uyandırdı, çocuğ yuhu semesinde galdırdım.* (Yenice *Selim)

edehle- f. Küçük çocuklar yürümeye başlamak. (DS III, s. 1664: Kızılçakçak *Arpaçay)

edik is. Köylü yemenisi, pabuç. (DS III, s. 1664-1665: Kars)

edirtle- *Danayı edirtle ben gelirim, südünü indirdi, memeleri doldı, danayı bağlını önüne, sağırın.* (Altınbulak *Sarıkamış) // *Danaları bırağırsın, anasını edirtlersin, bir gaş dafa bele çekersin emdirirsın.* (Çıplaklı *Selim) → **eydir-**

efci is. Kadın gibi iş gören erkeklere verilen ad. (DS III, s. 1667: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

efsene is. Dengesiz, az akıllı, budala.

(Alçılı, Çakmak; DS III, s. 1670: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Bu gız ele efsenenin biri héc iş bilmir, bi şe bilmir, dedigin annamer.* (Alçılı) // *Filan bir gelin alıf héc bi şey bilmer, efsene.* (Çakmak)

ege is. Kendinden yaşça büyük olanlara denir. (DS III, s. 1672: *Arpaçay) **2. ünl.** [, ege (I)] Hey, ulan anlamında seslenme ünlemi: *Ege, beni dinle.* (DS III, s. 1672: *Arpaçay)

egir- (-i) Yünü büküp iplik yapmak. (Alçılı; Cavlak, Çıplaklı *Selim; DS III, s. 1672: Kars ve köyleri) *Yüngü fitil ettiğ ya onu da teşide incelderiğ, egirer ip yaperiğ.* (Alçılı) // *İplerini hep gendimiz egirmişidır; elimizinen, teşinen egirdik.* (Çıplaklı *Selim) // *Onu egirmağ için o şeyi yünü bele elüne alurdılar.* (Cavlak *Selim)

egiş is. **1.** Ekmeği tandırdan almak için demirden yapılan bir ucu eğik, bir ucu yassı araç. (DS III, s. 1679*: Kars ve köyleri) *Egiş var, gelberi var, rapata var.* (Altınbulak *Sarıkamış)

egsiheteh is. **1.** → **esgiyeteyh.** *O egsiheteh ele günah ki hep çalışır.* (Altınbulak *Sarıkamış) **2. mec.** Beceriksiz, elinden iş gelmeyen: *Muhdara ben diyirim esgihetehsin sen.*

Çalışmırsın, bi şe etmırsın. (Altınbulak *Sarıkamış)

eğe (I) (DS III, s. 1672*: Kars) → **ege** -2.

eğe (II) *is.* Kısmet, nasip, pay. (DS III, s. 1675: Kars)

eğiş *is.* Hamur kesmek ve kazımakta kullanılan demir araç. (Akören *Sarıkamış; DS VI, s. 4493: Boyalı *Sarıkamış) *Böyün ambu iki senedir gullanmıram, durır; sahlıram eğişi, rapatamı.* (Akören *Sarıkamış)

eğle- *f.* Durdurmak. (DS III, s. 1680: Kars ve köyleri)

eh- *f.* Ekin ekmek. (DS III, s. 1690: Zarşat)

éhdiyat *is.* Sakıntı, tedbir, ihtiyat. (DS III, s. 1689: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

éht *is.* Kendi kendine söz verip bir işi üzerine alma, ant. *Éhtellemişem esger olanda toy çaldıracam.* (DS III, s. 1690: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **éht** **é**lle- *bf.* Yemin etmek: *Eht élledim Tiflis'e getmeye nesib olmadı.* (Göldalı *Arpaçay)

ehvenle- (*nsz*) Ağrı azalmak, hafiflemek: *Hacı ğarnın ağrıyerdi, iğne yapıldı, ne oldu? Biraz mayınladı veya diyer ehvenledi.* (Tozluca *Selim)

eke *sf.* 1. Büyük, yetişkin, yaşlı, kart, olgun (insan ve hayvan). (Göldalı *Arpaçay; DS III, s. 1691: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Eye uşahdı mı ğandırasan Summani eke adamdı.* (Göldalı *Arpaçay) 2. *is.* Çokbilmiş: *Benim bu ğızım çoğ bilür, çoğ eke.* (Altınbulak *Sarıkamış)

ekecek *is.* Tohum. (DS III, s. 1692-1693: Kars ve köyleri)

ekelge *is.* Ekilecek yerler, tarlalar: *Köyümüzün ekelgesi bize yetmez oldu.* (DS VI, s. 4494: Bayburt, *Selim)

ekenek *is.* Ekilecek, ekilmeye elverişli yer, tarla. (Bayburt *Selim; DS III, s. 1694: Kars ve köyleri) *Benim şimdi çocuğlarım ğetdi ekenekdeki tahılını getirmeye.* (Bayburt *Selim)

ekin *is.* Buğday, arpa gibi taneli bitkiler: *Ekin éhdiğim zaman birden ğendi ğendimize diyerdiğ ki tarlada fiyet, evde avrat da türkü diyerdiğ.* (Büyükpırveli *Akyaka)

ekinçi *is.* İkinci, çiftçi. (Göldalı *Arpaçay; DS III, s. 1694: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Ekinçi, ekin eken.* (Göldalı *Arpaçay)

ekmek **aş**ı (DS III, s. 1762*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **ebbe**h **aş**ı.

ekşi- *f. mec.* Surat asmak. (DS III, s. 1699: Kars)

elbir et- *bf.* Elbirliği, işbirliği yapmak. (DS VI, s. 4494: Bayburt *Selim)

elbir ol- *bf.* Birleşmek, işbirliği etmek. (Bayburt *Selim; DS III, s. 1704*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Elbir olalım da birbirimizin işini çabuğ yapalım, reşberliğimizi erken bitirelim.* (Bayburt *Selim)

elceh (Porsuklu *Susuz) *Götü tırpanın elceyini bağlasın.* → **elcek.**

elcek *is.* [, **elceh**] Tırpanın elle tutulan yeri. (Çamyazı *Sarıkamış; DS III, s. 1704: Kars ve köyleri) *Elcek tırpanda olur.* (Çamyazı *Sarıkamış)

elçek- (*nsz, -den*) Vazgeçmek. (Porsuklu *Susuz; DS III, s. 1706: Kars ve köyleri) *Mennen el çek.* / *Bu adam dünyeden el çekif.* (Porsuklu *Susuz)

elçi, elçi *is.* Kız istemeye gönderilen kimse, görücü, dünür. (Göldalı *Arpaçay; DS III, s. 1706: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Selim'nen Kars'ın Selim'nen gızına elçi geliller.* (Göldalı *Arpaçay) / *Yağış yağar, gar çiler, dama doluv elçiler.* (Göldalı *Arpaçay)

elçim (I) *is.* Az, bir kerede ele alınabilecek kadar az olan nesne. (DS III, s. 1706: Kars ve köyleri)

elçim (II) *is.* Taranmış, eğirilmek için hazırlanmış yün parçaları: *Bir elçim yun daradı.* (Porsuklu *Susuz) bir helvir elçim basdım onu savañnan eyirem

elçim kaldır- *bf.* İmece ile iş görenlere, patron bahşış vermek (yün tararken, tarla ya da çayır biçerken, imececiler o nesneden bir tutam kaldırarak patrona gösterirler). (DS III, s. 1707: Kars köyleri)

eldaşı *is.* Beş taş oyunu. (Porsuklu *Susuz) gel eldaşı oynuyah

ele ün. Şaşma bildirir ünlem. (DS III, s. 1650-1651*: İrişli, Bayburt, *Selim, *Sarıkamış)

ële *sf.* Öyle. (Porsuklu *Susuz)

ële- *f.* [, **ëlle-**] Eylemek, etmek, yapmak: *Düzgün ële oralara ataş salarsan, cıngı salarsan.* (Karakaş) // *Sen de gel mana yardım ële.* (Büyükpırveli *Akyaka)

ëlece *zf.* Öylece: *Ëlece diyerih.* (Karakaş) // *Onu ëlece otururdu.* (Oğuzlu) // *Ëlece boğuluf.* (Büyükpırveli *Akyaka) // *Şimdi ödünç alır veriller, o zaman hetm*

ediller. A elece değişerdiler.
(Küçükaküzüm *Akyaka) // *Hani ya darlandın, çaya atdın, elece uyursun rahatlarsın.* (Boyalı *Sarıkamış)

eleh *is.* Elek. (Taşdere Arpaçay; DS III, s. 1709: Zarşat ‘eleh’) *Köye poşa geldi, gelin gideh helbir alah, eleh alah.* (Taşdere Arpaçay)

elelecele *zf.* Çabucak: *Misafirimiz gelmiş; çay goy, elelecele hemen bi şeler hazırla.* (Altınbulak *Sarıkamış)

eleleyh *zf.* O tarafa. (DS III, s. 1710: İrişli, Bayburt, *Selim, *Sarıkamış)

elese *zf.* Öyleyse: *Ben bu lafı ona söylürem, sen gojunorsann, senin de bunda suçunn var elese.* (Gönülanan *Arpaçay) // *Elese sen gelme.* (Porsuklu *Susuz)

eletgaset (DS III, s. 1712*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **eletgeset**.

eletgeset *zf.* [, **eletgaset**] Çarçabuk, tezelden: *Ahmet atla geldi, eletgeset geri döndü.* (DS III, s. 1712: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

elil *şf.* Kör. (Göldalı *Arpaçay; DS III, s. 1717: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Günahdı yardımcı olun, falan elil adamdı.* (Göldalı *Arpaçay)

elin mumu *is.* Kına gecesinde gelinin çevresinde yakılan renkli, burgu biçiminde mumlar. (DS VI, s. 4495: Kars)

eliyeyin *is.* Çabuk iş gören, hamarat (kimse): *Çok eliyeyindi; ona verin, o yeyin yeyin yapar.* (Eskigeçit *Selim)

elküt *is.* Beceriksiz, tembel. (Altınbulak *Sarıkamış; Göldalı *Arpaçay; DS III, s. 1719*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Elküt, becerihsizdi.* (Göldalı *Arpaçay) // *Çoh elkütsün, gaşamersin yerinden, elküt olmuşsun.* (Altınbulak *Sarıkamış)

elle- *Vallah billah heş zad ellemedim.* (Bayburt *Selim) → **ële-**

ellemedaş *is.* Beş taş oyunundaki taşlar. (DS III, s. 1721: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ellemeyah *is.* Her şeye el süren, azgın, durup dinlenmeyen yaramaz çocuk. (DS III, s. 1720-1721*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

elles- *f.* Uğraşmak, çalışmak. (DS III, s. 1722: Bayburt *Sarıkamış)

ellih *is.* Eldiven: *Anam maā elli h tohuyuf ki beş parmaş.* (Porsuklu *Susuz)

éllik *is.* Aynı elden olan, aynı yerden oturan. (DS III, s. 1724: Kars ve çevresi)

el öpmelik *is.* Gelin ya da güveye, kaynana ya da kayınbaba tarafından verilen armağan. (DS III, s. 1727: Kars ve bütün köyleri)

emceh *is.* Meme: *Ay bala ineyin altına ineyin emceyine asıldım ineyi sağmaya, ineh mana bir tehme vurdu.* (Aslanhane *Akyaka)

eme bağ. Ama: *Ya adam gelmiş eme adam éle olmuş bir deri bir kemiş, arıhlamış.* (Bacıoğlu *Arpaçay)

emedennen *zf.* Ansızın, birdenbire. (DS III, s. 1732*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

emel *is.* İshal: *Külülü çoğ yeme, ishal olarsan, emel olarsan, ishal olarsan, kötân külülü yeme.* (Göldalı *Arpaçay)

emel ol- *bf.* İshal olmak: *Dana emel olufdu, buna ilac verin.* (Porsuklu *Susuz)

ememkömenci *Ememkömenci, guşekmeyi, acıgıcı da yığaydın, gêt Gizemgilin bostanda éle çoğdu ki.* (Karakaş) → **ebemkömeci -1a.**

emgeh *is.* Bebeklerde kafanın ön tarafında bulunan hafif çukur yer:

Çocuğun emgeyine vurma elini. (Porsuklu *Susuz)

emi *is.* Amca. (Çakmak; Küçükaküzüm *Akyaka; Tepecik *Arpaçay; Bayburt *Selim; DS III, s. 1740*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kars ve köyleri) *Üç emim, bibim, babam hepsi Ğuran oğumuşdu.* (Çakmak) // *Emi imdadıma yetişdi.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Emi gel, bêle otur.* (Bayburt *Selim) // *Rehmetdiĥ Memet emim bağmancıydı; ekerdi, yetiştirirdi, millete yedirdi.* (Tepecik *Arpaçay)

emiş- (*nsz*) **1.** Sağmal hayvan toplu halde annelerini emmek: *Sağınnan sonra guzuyu göyuna gâtallar, emişir.* (Tepecik *Arpaçay) **2.** Sağmal hayvan yavruları annelerini sağılmadan önce gizli olarak emmek. (DS III, s. 1737-1738: Kars köyleri)

emiştir- *Bizim orda bir Ğarı vardı diyirdi: “Biy sen o iyirmi ineyi nasıl sağersen, éle emişdirersen?”* (Çakmak) // *Ğoyun geldi Ğoyunu emiştirdiĥ.* (Karakaş) → **emiştir-**

emiştir- (*-i*) [**emiştir-**] Keçi, sığır yavrularını annelerinin yanına bırakıp emdirmek. (Karakaş; Porsuklu *Susuz) (DS III, s. 1738: Kars ve köyleri)

emlig *is.* İyi cins kuzu. (DS III, s. 1739: Zarşat)

emliḥ *is.* Geç doğan kuzu, geç doğduğu için annesinden ayrılmayan kuzu. *Emlīḥ gūzunun anasını canavar yedi.* (Bacioğlu *Arpaçay)

en *is.* Kumaş: *Hazır da yoḥuydu, en alıf enteri tikerdiler ellerinde. Makine de yoḥuydu.* (Büyükpırcı *Akyaka)

endek *is.* Sözünden dönen, cayan, iradesiz. (DS III, s. 1745: Bayburt *Sarıkamış)

endem *is.* Boy bos, endam. (DS III, s. 1745: Kars)

endirtle- *f.* İneği sağmadan önce, sütü gelsin diye danasına bir iki yudum emdirtmek. (DS III, s. 1747: Kars ve köyleri)

endirtme *is.* Bir çeşit koyun sağma. (DS III, s. 1747: Kars ve köyleri)

enek *is.* Saban demirini taşıyan gövde kısmı. (DS III, s. 1748: Kars ve köyleri)

eneke *is.* [, heneke] **1.** Çocukların oynadığı aşıkların en büyüğü ve en güzeli. (DS III, s.1749*: Kars) **1a.** Aşık oyununda aşıkları vurmak için kullanılan en büyük ve en güzel aşık kemiği: *Enekelerin ortasına şey tükirdiḥ gırşun ki ağır olsun, vurduḡu*

zaman cızdan çıḥarsın. (Karaorgan *Sarıkamış) // *Enekeme ḡıda ver. Eneke ḡalmıḥ elinde, başḡa yoḥ.* (Gülbüzler *Selim) / *Enekenin ḡarşılıḡı iki tene dikedin; onları da utarsan enekemi de alır, giderdin.* (Gülbüzler *Selim)

engezde- *(-i)* Dövmek, tokatlamak. (Göldalı *Arpaçay; DS III, s. 1753: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Çoḥ ḡabadayı gezirdi, onu bi ufaḡdan engezdesene burnu ḡırıla.* (Göldalı *Arpaçay)

engin *is.* Geniş alan. (DS III, s. 1755: Kars ve birçok köyleri)

eniḥ Köpek yavrusu: *İki ey eniḥ tutmuḡam ki böyüdüler mi ḡuḡ uçurmazlar.* (Porsuklu *Susuz)

enik *is.* Kedi ve köpek yavrusu. (DS III, s. 1757: Kars ve köyleri)

enikle- *f.* Kedi ya da köpek doğurmak. (DS III, s. 1758: Kars ve köyleri)

enter *is. zool.* Bir çeşit maymun. (DS III, s. 1761: Zarşat)

enzeli *is.* Kadın ve erkek tarafından karşılıklı oynanan bir halk oyunu. (DS III, s. 1762: Kars)

epbey aş (Porsuklu *Susuz; DS III, s. 1762: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

Epbey aşı, tadırın başı, ye dur.
(Porsuklu *Susuz) → **ebbeḥ aşı**.

epbeḥ *Misefir götürer biri, şornan epbeh goyor* (Gönülalan *Arpaçay) → **epbeyh**.

epbeyh *is.* [, **ebbeḥ**, **epbeḥ**] Ekmek.
(DS III, s. 1762: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

epri- *f.* Bozulmak, eskiyip çürümek, peltelenmek. (DS III, s. 1763: Kars ve köyleri)

er *is.* Koca, eş: *Ġirh gün içinde ikisinin de eri öler.* (Çakmak)

ergencelik *is.* [, **ergençeliḥ**, **ergençelik**] Evlenmemiş kız ya da erkeğin yüzünde ve boynunda çıkan sivilceler. (Akören *Sarıkamış; DS III, s. 1768: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Ergencelik olir bizde diyerler, ergencelik.* (Akören *Sarıkamış)

ergençeliḥ *Bekar oğlanların mendilleriynen sildiḥları sıra gidirmişler ergençeliḥler, sivilceḥler.* (Altınbulak *Sarıkamış) → **ergencelik**.

ergençelik (DS III, s. 1768*: Kars ve köyleri) → **ergencelik**.

erin- (*nsz*) Üşenmek, tembellik etmek. (Altınbulak *Sarıkamış; Bayburt

*Selim; DS III, s. 1770: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Erinir ki ġaḥa o işi yapa.* (Altınbulak *Sarıkamış) // *Erindi, getmedi de ki bu işi yapa. Gidip bu işi yapacaḥdı; erindiḡinnen gidif yapmadı, yağmura ġaldı.* (Bayburt *Selim)

erincek *is.* [, **eringen**] Tembel, üşenen (kimse). (DS III, s. 1770: Kars)

eringen (Karakaş; DS III, s.1770*: Kars) *Boo bu éle eringendi ki, ġaḥıf iş miş görmer.* (Karakaş) → **erincek**.

eriş *is.* Halı dokuma tezgâhındaki uzunlamasına atılan ip: *Erişi keser, ilmiyi keser. Gelin ġincıtma, düzgün kes.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Aġaşlara uzaderiḥ erişini ondan sonra da artıḥ bu kenarlarındān toḥurdıḥ halıyı.* (Çıplaklı *Selim)

eriş- *f.* İlişmek, el ile şakalaşmak, alay etmek. (DS III, s. 1772: Kars ve birçok köyleri)

erişif *is.* Cin, peri. (DS III, s. 1772: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

erişde çorbası *is.* Erişteden yapılan çorba: *Erişde çorbası yap içine de eyirdeḥ kes.* (Bayburt *Selim)

erk *is.* Sözü, nazı geçme, etkisi olma, hatırını kırmama anlamında kullanılır: *Benim erkim ellere geçer de kardeşime*

geçmez. (DS III, s. 1773: Kars ve köyleri)

erkehle- *Soğan erkehliyif, gartdaşif.* (Porsuklu *Susuz) → **erkekle-**.

erkek *is.* Bir yaşımdan büyük erkek koyun. (Porsuklu *Susuz; DS III, s. 1774: Kars ve köyleri) *Bir sürü erkeyi var adamın.* (Porsuklu *Susuz)

erkekle- (*nsz*) [, **erkehle-**] Gövdeleri yenen bazı bitkiler kartlaşmak, ihtiyarlamak. (DS III, s. 1774: Kars ve köyleri)

ernik *is.* Erimeğe başlamış kar. (DS III, s. 1775: Kars)

erşi *is.* Çirkin. (DS III, s. 1777: Kızıldaş *Arpaçay)

erşin *is.* Saçda yufka döndürmeğe yarayan bir çeşit demir araç. (Altınbulak *Sarıkamış; DS III, s. 1777: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *O erşinnen bir oni, yufkayı çevir.* (Altınbulak *Sarıkamış)

es- (*nsz*) Titremek: *O geden herslenif ki eser.* (Karakaş)

esen *is.* Parasız verilen, beleş, horyat: *O yığdığın mal esenine tökülsün.* (DS III, s. 1779: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim) **2.** Ölen kişinin ölümünün 7. gününde hayrına verilen yemek: *Esen*

yemeği köylüye verilir. (Bayburt *Selim) ■ **esenini ver-** *bf.* Ölen kişinin ölümünün 7. gününde hayrına yemek vermek: *Köyden biri ölüf esenini véreller.* (Porsuklu *Susuz)

esger *is.* Asker. (Boğazköy; DS III, s. 1781: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *O zaman esger bize izin verirdise gedirdih.* (Boğazköy)

esgieteyh *is.* [, **egsiheteh** -1] Kadın. (DS III, s. 1697-1698*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

esgil- (*nsz*) Eskimek (elbise, eşya hakkında): *Beyaz ağdan tikerdiler, giyerdi. O da esgildiği zaman sabın yoh ya, terden çabuğ çürüyerti.* (Darboğaz *Selim) // *Esgilif, galdır at gëtsin.* (Porsuklu *Susuz)

esirik *is.* Kızgın, öfkeli, sinirli. (DS III, s. 1783: Kars)

esme *is.* Nefes, dua. (DS III, s. 1785: Zarşat) ■ **esme yap-** Dua okuyup üflemek: *Hociya götü bunu, bir esme yapsın.* (Bacıoğlu *Arpaçay)

esrük *is.* Sarhoş. (DS VI, s. 4500: Kars)

essah *is.* Gerçek, doğru. (Akören *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *He vallah, essah. Dizini götürdüm.* (Akören *Sarıkamış)

eş is. Hayvanlarda doğum sırasında yavrudan sonra gelen etsi madde, etene: *Böyün ineyin doğdu eşini atmadı.* (Bayburt *Selim)

eşdaş is. Akran. (Göldalı *Arpaçay; Bayburt *Selim; DS III, s. 1788: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Aye biz eşdaşıh, uşahlıhdan eşdaş, yaşıdih.* (Göldalı *Arpaçay) // *Bu benim eşdaşımdır.* (Bayburt *Selim)

eşelen- (nsz) *mec.* ortalığı dağıtmak: *Süküt dur eşelenme, bir yerde dur.* (Karakaş)

eşgi is. Ekşi. (Çakmak; DS III, s. 1791: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim) *İndi men, benim gelinin her gün yoğurdu eşgi olanda men her gün döyüşerem.* (Çakmak)

eşgi hamur is. [, **eşhamra**, **eşki hamur**, **eşki hamura**] İki, üç gün bekletilip maya olarak kullanılan ekşi hamur: *Eşgi hamuru suya gey hamur yoğurağ.* (Altınbulak *Sarıkamış) (DS III, s. 1792: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *eşhamra* ‘iki üç gün bekletilip, ekşitilen hamur’ , *eşki hamur* ‘maya olarak kullanılan ekşi hamur’ (DS III, s. 1794: Kars)

eşgin is. Atın tırısra rahvan arası yürüyüşü. (DS III, s. 1791: Kars ve köyleri)

eşhamra (DS III, s. 1792: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **eşgi hamur.**

eşi ünl. Yahu anlamında: *Ya men ağa ağ diyirem sen gara diyirsen eşi.* (Göldalı *Arpaçay) // *Eşi get de.* (DS III, s. 1792: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

eşih is. Dışarı: *Mal yemedi gircının yığdım, götdüm, eşiye goydum.* (Karakaş) // *Êşihde bir işimiz var, iş bitdi, rahatladım, dinceldim.* (Büyükpirveli *Akyaka)

eşin- f. Yaramazlık etmek. (DS III, s. 1792: Kars ve köyleri)

eşit- (-i) İşitmek, duymak: *Ben beşe eşiddim daha.* (Karacaören) // *onu ben nenemden eşidirdim* (Bacıoğlu *Arpaçay) // *Bu gulağım da eşitmiyor ya hoca ezan oğur, vallahi beşe eğer bu gulağım gapalise ezanı zor eşidirim.* (Tozluca *Selim)

eşkere is. Açık, belli, meydanda. (DS III, s. 1793: *Arpaçay)

eşki hamur (DS III, s. 1794: Kars) → **eşgi hamur.**

eşki hamura Önceden hazır mayalar

şimdi yohudu, o zaman eşki hamura vardı, onnan ekmek yapıldı. (Bayburt *Selim) → eşgi hamur.

eşniĥ yap- *bf.* Koyun, az kar yağdığı zaman eşinerek otlamak: *Goyun eşniĥ yaparaĥ o gebenlerin divinnen gendine ot çıkarıyor, ġarnını doyurmaĥ için eşniĥ yapıyordu. (Bayburt *Selim)*

éşnik is. [, eşniyh] Koyunların az kar yağdığı zaman, eşinerek otlamaları. (DS III, s. 1795: *Sarıkamış, *Selim)

éşniyh (DS III, s. 1795*: *Sarıkamış, *Selim) → **éşnik.**

eşşeh ġalaġı is. Üçgene benzer şekilde yapılmış küçük tezek yığını: *Ġaĥ gideĥ, tezeyi topluyaĥ, eşşeh ġalaġı yaparaĥ. (Porsuklu *Susuz)*

eşşek turpu is. *bot.* Sarı çiçeği olan, uzun, yenilebilen bir çeşit bitki: *Eşşek turpu vardır, bir bitkidir, çiçek açar böyle. Hafif ne acımsıdır ne ekşidir, çiçeği sarı olur, uzun. Onun kökü çıkar bële özeğini yersin. (Çıplaklı *Selim)*

etdiĥ is. Etlik, oġlan tarafının aldığı, düġünde kesilen hayvan: *Etdiĥ olaraĥ ġısır ineh isdiyerem. (Porsuklu *Susuz)*

2. Semiz olmak (hayvan): *Çoĥ yiyif etdiĥ oluf, o geden yiyif ki kökelif, etdiĥ oluf. (Karakaş)*

eteĥle- (-i) yellemek: *Peştamalla*

külfeyi etehle, tendir yansın. (Porsuklu *Susuz) / Bi ataşı etehle yansın. (Porsuklu *Susuz)

eteĥleme *Eteĥleme tiĥdim. Filana piştirdim maĥ etehleme dikeceĥ. (Büyükpirveli *Akyaka) → eteyhleme.*

etene is. İnsan ya da hayvan eşi, sonu. (Karakaş; DS III, s. 1797*: Kars ve çevresi) *İneh doğmuşdu; eteniye saldı, atdıĥ eşiye. (Karakaş)*

eter is. Haber. (DS III, s. 1797: Azeri köyleri)

eteyhleme is. [, etehleme] Eteklik. (DS III, s. 1797*: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim)

etlik is. Kış için etinden kıyma, kavurma, pastırma ve sucuk yapılan semiz hayvan. (DS III, s. 1799: Kars ve köyleri)

ev- f. Acele etmek, acele ettirmek. (DS III, s. 1811-1812: Kars ve köyleri)

evcil is. Evine düşkün adam. (DS III, s. 1801: Kars)

eve is. Oyunda ebe: *Gelin saklambaç oynayalım, men ebe olacağım. (DS III, s. 1802-1803: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)*

eveçi is. Doğum yaptıran kadın, ebe. (Bayburt *Selim; DS III, s. 1803: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *O nuhsa üsdüne yatan gelinlerin rahatsız olduğu zaman gelerdiler, eveci diyerdiler o ğadını götürördüler o ğadın baherdi onlara.* (Bayburt *Selim)

evedi zf. Acele, çabuk. (Aşağısallıpınar *Sarıkamış; DS III, s. 1803-1804: Kars) *Allah etmesin bi kötülük olsa, bi şe olsa evedi duyursin.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

eveliden zf. Önceden, eskiden. (Boğazköy, Çakmak; Polatköy *Arpaçay; Handere *Sarıkamış; Bayburt *Selim) *Eveliden esgerliħ dört seneydi.* (Çakmak) / *Eveliden keçe dökerdiler, sekilere keçeler serili, yasdıħlar düzülü, halı yasdıħlar.* (Çakmak) // *Utanderdiħ da eveliden.* (Handere *Sarıkamış)

evele zf. Evvela, önce: *Onu evele bir zencir yapıllar bir sıralı güneş kâr etsin, ğurusun diye.* (Demirkent *Akyaka)

evelih (Subatan, Ocaklı; Aslanhane, Küçükaküzüm *Akyaka; Polatköy, Taşköprü *Arpaçay; Bayburt *Selim) *A valla bah evelih var, ısırgan otu var,*

kuşepbeyi var, sonra kekih otu var. (Aslanhane *Akyaka) // *Ayran çorbası da var, bozaş da var, evelihnen bişirerler.* (Esenyayla *Akyaka) // *Yarmaynan evelih aşı yapıllar.* (Bacioğlu *Arpaçay) // *Evelih, kuş ehmeyi, ğuzu ğulaħ ne desen yetişer, ğaz ayağı bunnar hep yabancı yetişenner.* (Taşdere Arpaçay) / *Bitkilernen mesela pancar, evelihnen çorba yapıriħ.* (Taşdere *Arpaçay) // *Ĝuzu ğulağı var, evelih var, ğangal var, yıĝar yiyeriħ.* (Boyalı *Sarıkamış) / *Evelih de şorvasını edirsen, yıĝırsan, ğurudursan ğışda gavurursan, ketesin bişirirsen o da eydi böyreħlere ey.* (Boyalı *Sarıkamış) // *Heveciue varıydı, heveciüvenen boyaner, evelih kökünnen boyanerdi ip. Onnan sonra halı yaperdiħ.* (Bayburt *Selim) → **evelik.**

evelik is. bot. [, evelih] Labada; taze ve kurutulmuş yapraklarıyla çorbası yapılan, sarması olan, geniş yapraklı bir çeşit bitki: *Ağ pancar toplirdiħ çayırlarda olırdı, çayır pancari toplirdiħ, sonra kekih toplirdiħ, yemlik, evelik, ğuzu ğulağı toplirdiħ.* (Boyalı *Sarıkamış) (DS III, s. 1804-1805*: Kars *evelik* 'yaprakları yenilebilen, tohumlarından da çay yapılan ısıpanağa

benzeyen bir çeşit ot, labada', *öyeliyh*
'kurutulmuş yaprakları çorbaya
konulan bir çeşit bitki' (DS V, s. 3366:
İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

evenkövenci (DS III, s. 1652*: İrişli,
Bayburt *Sarıkamış, *Selim) →
ebemkömeci -1.

ever- (-i) Evlendirmek. (Boyalı, İsisu
*Sarıkamış; Tozluca *Selim; DS III, s.
1805-1806: Kars ve köyleri) *Gönülsüz,
bir gızı everdiler.* (Boyalı *Sarıkamış)
// *Ergen yaşa geldiği zaman,
asgerliğini yapmışsa everiller.* (İsisu
*Sarıkamış) // *Birgün önce düğünümüz
oldu, oğlumu everdim.* (Tozluca
*Selim)

evle *is.* Öğle vakti: *Guşluh evleyen*
sabah arası, ahşamüsdü. (Tepecik
*Arpaçay) // *Evleye bir saat var.*
(Tozluca *Selim)

evle- *f.* Kağrı arabalarının mazısı
yatağından, dingil yuvasından çıkmak.
(DS III, s. 1811: Kars)

evleḥ *is.* *Dragdörnen sürdüh*
motorunan. Evleḥ eddiḥ ondan sora da
ocaḥları eṣdiḥ beḥ belinen. (Ocaklı) //
-Eye gaç evleḥ sürdün böyün, ehḍin. -E
dört evleḥ ehmişem. (Taşdere Arpaçay)
→ **evlek.**

evlek [, **evleḥ**] Tarlaya tohum ekmek

için saban iziyle bölünen kısımlardan
herbiri. (DS III, s. 1810: Kars)

ev saḥavı *is.* Evin hanımı. (DS III, s.
1818*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış,
*Selim)

evşan *is.* sidik. (DS III, s. 1816: Kars)
evşan et- (DS III, s. 1816*: Kars) →
evşen et-

evşen et- *bf.* [, **evşan et-**] İşemek. (DS
III, s. 1816: İrişli, Bayburt *Sarıkamış,
*Selim)

evze *is.* [, **ezva -2**] Kibrit. (Subatan;
(Değirmenköprü, Tepecik *Arpaçay;
DS III, s. 1828*: *Sarıkamış) *Gét bir*
evze geti de ataş yaḥaḥ. (Tepecik
*Arpaçay)

eyağına yüyrüh *is.* Ayağına çabuk:
Ekseriyatı o sırada iş miş çoḥdu ya
diyerdiḥ ahan bu gêtsin bu eyağına
yüyrühdü; bu tez gider, tez geler.
(Eskigeçit *Selim)

eyaḥüsdü *zf.* Hemen, çabucak: *Bir işim*
var, eyaḥüsdü gidif gelejem. (Porsuklu
*Susuz) / *Eyaḥüsdü bu bardağı verdim,*
geldim. (Porsuklu *Susuz)

eyaḥyalın *zf.* Yalınayak, ayağı çıplak,
ayağında hiçbir şey olmayarak: *Eyaḥ*
yalın, baş açış nereye gider. (Bacıoğlu
*Arpaçay)

eycene zf. İyice: *Eycene mökgemleşdir, eycene ağzını bağla.* (Meydancık *Arpaçay) // *Eycene doldur, silkele eycene.* (Tozluca *Selim)

eydir- (-i) [, **edirtle-**] Sağmadan önce yavrusuna çok az emdirerek ineğin südünü bırakmasını sağlamak: *Evelden danaları eyağına bağlıyerdiñ çatıynan. Emim eydirerdi, men o yirmi ineyi teñ sağerdim.* (Çakmak) / *İndi daha dana mana eydirmeriñ, danasız sağeriñ daha inehleri.* (Çakmak) // *İneyi eydirdim, sağdım.* (Karakaş) // *Danıyı bırahdı, dana emdi ahan ineh eydirdi südünü* (Aslanhane *Akyaka)

éydırme is. 1. Koyun ve inekler 15-20 dakika ara ile ikinci kez sağılırsa buna éydırme, bu süte de éydırme süt denir.) (DS III, s. 1819: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) 1a. Koyun ve keçinin 15-20 dakika ara ile ikinci kez sağılması: *Göyünün eydırme zamanı geldi, gèdeñ eydireñ.* (Porsuklu *Susuz)

eye ünl. 1. Erkeğin karısına sesleniş ya da hitap şekli. (Boğazköy, Subatan; Büyükpirveli *Akyaka; DS III, s. 1819: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Yaşlı bir hacı var; eye, aş getirin.* (Subatan) // *Eye, ordan bir gaş tene lazıt geti suda pişireñ.* (Büyükpirveli

*Akyaka) // *Eye, bir çay goy içeyh.* (DS III, s. 1819: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) 2. Erkekler arasında kullanılan seslenme, hitap sözü: (Subatan; Büyükpirveli *Akyaka; Gönülalan, Taşdere *Arpaçay; Bayburt, Yenice *Selim) *Eye, sen ne aloylanmış yanırsın.* (Subatan) // *Eye, sen de gel mana yardım ele. Eye meni yaman sıhıştırdılar gel.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Eye, tişerde bir havar var, gör nedi.* (Gönülalan *Arpaçay)

eyin is. 1. Sırt, insanın üstü. (Alçılı; Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz) *Ele ele sahlıyın, bir dişeri gidende de bele geynende eynimizde desinler ne gözeldi.* (Bayburt *Selim) // *Eyninde bir şey yoh uşağın, çılpah.* (Porsuklu *Susuz) 2. Üst, giysi, giyecek: *Eynini gey.* (Porsuklu *Susuz)

eyirdeñ is. Yağda kızartılarak çorbaya katılan fındık büyüklüğünde hamur parçası: *Erişte çorbası yap, içine de eyirdeñ kes.* (Bayburt *Selim)

eyirdek (DS III, s. 1822*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **eyirdeyh.**

eyirdeyh is. [, **eyirdek**] Hamuru yumurta büyüklüğünde kesip, yağda kızartarak yapılan bir çeşit börek. (DS

III, s. 1822: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

eyiş is. Ateş küreği. (Porsuklu *Susuz; DS III, s. 1822: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Eyişi geti, epbeñ tendire düşdü çıhareme.* (Porsuklu *Susuz)

eylen- (I) (nsz) 1. Oyalanmak, bir yerde fazla kalmak: *Eylenmiş galmış, oturup galmış.* (İnkaya *Sarıkamış) // *Çabuñ git gel, eylenme.* (Porsuklu *Susuz) 3. Dinlenmek, durup dinlenmek: *Atı çıdarda biraz burda eyleneñ.* (Göldalı *Arpaçay) // *Millet gelir burda oturur, burada eylenir.* (İsisu *Sarıkamış) 4. Durmak: *Ğızlar men gelirdim Gars'ın elinnen, Eylenin eyerin alın belinnen, Kimiz guyrugunnan kimiz yalinnan, galdırın atıma deh deyin anam, deyin bacım, deh deyin.* (Göldalı *Arpaçay)

eylen- (II) (nsz) İyileşmek: *Eylenir kılıç yarası, eylenmez dil yarası.* (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)

eyleş- (I) (nsz) 1. Durmak: *Harava ecef niye eyleşti.* (Porsuklu *Susuz) // *Hele birez eyleşin gidersiniz.* (Porsuklu *Susuz) 2. Beklemek: *Birez eyleşin, ben de gelim siznen.* (Porsuklu *Susuz)

eyleş- (II) (nsz) İyileşmek, hastalıktan kurtulmak. *Ele piri pek oldi, gitti her şey, eyleşdi.* (Yağıbasan *Sarıkamış) // *Yaran ğabıñ tutmuş, daha eyleşmiş.* (Çıplaklı *Selim)

eylet- (-i) 1. Durdurmak: *Bu, yoldan keçerdi; bunu eyletdim.* (Karakaş) // *Hava dolğundur gelmesin, eyledin ğalsın orda.* (Tozluca *Selim) 2. (nsz) Ayırmak, bir kenara koymak, saklamak: *Mayalıñ eyletmemişem, bizim bir ğomşu vardı. Dedim ki: "Maa bir ğaşıñ mayalıñ ver."* (Çakmak)

eymen- (nsz) Korkmak, korkuyla canı sıkılmak, ürkmek. (Esenyayla *Akyaka; Bayburt *Selim; DS III, s. 1824: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Çocuğu teñ başına bi yere gönderme, eymener.* (Bayburt *Selim) // *Çilli gurbağa. Ben bañdım, o bañdı, ben bañdım, o bañdı; sonunda eymendim.* (Esenyayla *Akyaka)

ey mi İyi mi, olur mu anlamında. (DS III, s. 1824: Kars ve köyleri)

eynehar is. Obur, midesine düşkün. (DS III, s. 1824-1825*: Kars)

eyri is. Boru dirseği. (DS III, s. 1826: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

eyrikepçe is. Kurbağa yavrusu. (DS III, s. 1826: Kars)

eysi *is.* Yarı yanmış odun. (Bayburt *Selim; DS III, s. 1686-1687*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Odunun eysisi ğalmış, yanı yanıf da eysisi ğalmış, tamamiyle yanmamış.* (Bayburt *Selim)

eysiyh *is.* Eksik, noksan. (DS III, s. 1827: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

ezgin *is.* Çok defa görmüş, her çeşit işe girmiş, çok küçük yaşta hayatın zorluklarını görmüş (kimse). (DS III, s. 1829: Kars)

ezva *is.* **1.** İlâç, ecza. (DS III, s. 1830: Kars) **2.** (DS III, s. 1828*: Kars) → **evze**. **3.** Kapsül. (DS III, s. 1830: Kars)

ezzeze *is. bot.* Çayırılarda olan karahindiba bitkisi. (DS III, s. 1830: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

F

fanos *is.* Fanus, şişe, gaz lambası cam borusu: *Lambanın fanosu gırıldı, var mı sizde? Ya lambanın fanosu gırıldı ğardaş, varsa bir lamba fanosu ver.* (Tozluca *Selim)

farmaş *is.* Yatak ve yorganları denk yapmak için kullanılan hurç. (Çakmak; Bayburt *Selim; DS III, s. 1836*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Anamın farmaşları vardı, yatahları goyer, bağlıyerdih.* (Çakmak) // *Men farmaş yapmadım, halı tohudum.* (Bayburt *Selim)

fayka *is.* Kazak. *Faykamı geti, üşüdü.* (Porsuklu *Susuz)

fayşa *is.* Kötü kadın, fahişe. (DS III, s. 1840: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

fehle *is.* Amele, işçi: *On tene fehle getdim, bugün ahşama ğadar bir tarrayı piçemedi.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Fehle ğaça edir.* (Taşdere Arpaçay)

fehleçilih *is.* İşçilik: *Bu adam fehleçilihden ne annıyır, ne ğarnı doyacağ fehleçilihden.* (Taşdere Arpaçay)

fél *is.* Sır, kişisel düşünce. (DS III, s. 1841: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

feldar *is.* İki yüzlü. (Yolboyu, Porsuklu *Susuz) *Bu orya ğeder, ayrı ğonuşer; burya geler, ayrı ğonuşer feldar.* (Porsuklu *Susuz)

fenih- (*nsz*) Korkmak, ürkmek, sıçramak: *Soyuğ su töhdüm ele fenihdi ki özünü.* (Karakaş)

fenik- (I) (*nsz*) 1. Telâşlanmak, heyecanlanmak. (Altınbulak, Aşağısallıpınar *Sarıkamış; DS III, s. 1844: Kars) *Fenikir ğahirsan diyirsen tez ğahim ben bunu bir edim.* (Altınbulak *Sarıkamış) // *Ġomşumun evine yıldırım düşdü. Ben gitdim, fenikdim.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış) 2. Bunalmak, sıkılmak, daralmak: *Fenikerem da ele da çoğ gezende yorulanda fenikerem, nefes darnığım da var.* (Bayburt *Selim)

fenik- (II) (*nsz*) Can atmak, çırpınmak (elde etmek, ulaşmak için). (DS VI, s. 4504: Kars ve köyleri)

fenikle- (*nsz*) Paniklemek Korkmak: *Yağmur yağdı, yıldırım düşecekdi ben feniklendim.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış) // *Tipide ğaldım, çoğ*

fenihledim, az galdım ölem. (Taşdere Arpaçay)

feniyh- (nsz) Bocalamak, ne yapacağını bilememek. (DS III, s. 1844: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

fere is. Cıvcivlikten çıkıp, yenilebilecek hale gelmiş tavuk. (DS III, s. 1844: İrişli Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Bu sene çoğ fere tavuğumuz var. Bu sene töyühlerimizin hepsi feredi.* (Porsuklu *Susuz)

ferih is. Tavuk, kaz ve hindi yavrularının ergenleşmiş dişi yavruları: *Tavuh feriyimiz on, on beş tenedi.* (Porsuklu *Susuz)

ferik Kümes hayvanlarının cıvcivlikten çıkmış yavruları, piliç. (DS III, s. 1846: Kars)

feselli is. 1. İçine maya koyulmayan, yağda kızartılan yufka gibi bir çeşit ekmek. (DS III, s. 1848: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) 2. Arasına yağ sürülmüş kat kat hamurdan tavada ya da tandırda pişirilen çörek: *Evelde feselli pişirirdih, tava ketesi pişirerdih.* (Boğazköy)

fetir is. Saçta pişirilen mayasız yufka ekmegi. (Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz; DS III, s. 1848: *Sarıkamış,

*Selim, Kars) *Bir sürü fetir yaptım, köye yolladım; yesinler.* (Bayburt *Selim) // *Irğata fetir yağladım.* (Porsuklu *Susuz)

filh is. Tiftik: *Ğız o papağımu getir filhdan.* (Çıplaklı *Selim)

fır is. Ur, şişkinlik. (Bayburt *Selim; DS III, s. 1853: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Ğollarından tuterdi işde zorrüyanda, çoğ zorradin mı çihderdi, fır çihderdi.* (Bayburt *Selim)

fırfirih is. [, **fırfirik**, **fırfiriyh**] Topaç: *Uşahlar buzun üsdiinde fırfirihnen oynuyar.* (Porsuklu *Susuz)

fırfirik (DS III, s. 1854*+DS VI, s. 4505*: Kars) → **fırfirih**.

fırfiriyh (DS III, s. 1854*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **fırfirih**.

fırlahçı is. Hilekâr: (Karakaş)

fırran- (-i) Dolanmak, dolaşmak: *Evin etrafını bi fırran gel.* (Porsuklu *Susuz)

fırsant yoğsulluğu is. Fırsatçılık: *Fırsant yoğsulluğu yapma, biraz daha idare et. Birğaş gün sonra tahıl satacam, hayvanımı satacam, paranı verem.* (Tozluca *Selim)

fırtılıh *Uşağın fırtıldığı aher, temizle.*
(Porsuklu *Susuz) → **fırtık**.

fırtılıh *is.* Sümüklü, burnundan sürekli sümük akan: *Bu uşağken çoğ burnu aherdi, fırtılıhtı.* (Porsuklu *Susuz)

fırtık *is.* [, **fırtılıh**, **fırtılıh**] Sümük.
(DS III, s. 1857*: Kars)

fırtılıh (DS III, s. 1857*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **fırtık**.

fırtılık *is.* Burun. (DS III, s. 1857: Zaimköyü *Sarıkamış)

fısal- (I) (*nsz*) Suyu çekilip büzüşmek: *Salatalar galmış, hep fısalmış; tavuğlara atdım.* (Tepecik *Arpaçay)

fısdal- (*nsz*) [, **fısal**-(II)] Balon, lastik, top ve araba lastiği gibi cisimler hava kaçırıp boşalmak, sönmek, patlamak.
(DS III, s. 1858*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

fışğı *is.* Kurumuş, küçük sığır gübresi.
(Çakmak; Porsuklu *Susuz) *Saçmıyı yağherdi, fışğıyı da malın altına seperdi.* (Çakmak)

fışılda- *f.* Sinirlenmek, öfkelenmek.
(DS VI, s. 4506: Kars)

fışkırık *is.* Polis düdüğü. (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4506: Kars ve köyleri) *düdük: Yayla behçisi durmadan fışkırtı çalardı, çaler*

gezerdi. (Porsuklu *Susuz) **2.** Islık.
(Porsuklu *Susuz) *fışkırtı çal gesin uşah*

fışla- (I) *f.* Kızmak, sinirlenmek, hiddetlenmek. (DS III, s. 1860*: Kars)

fışla- (II) *f.* Öfkeden burnundan solumak. (DS VI, s. 4506: Kars ve köyleri)

filankes *zm.* Filan kimse. (Yalınkaya; Aslanhane, Büyükpirveli, Küçükaküzüm *Akyaka; Bayburt *Selim) *Filankesin evi haraba olmuş.* (Yalınkaya) // *Filankesnen aram yoh, hayfımı onnan alacam.* (Aslanhane *Akyaka)

filbağı *bağ.* Olursa, şayet, ola ki: *Yolda yürürken filbağı önümüze hırsız çıktı, ne yaparız.* (DS III, s. 1864: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

fint *is.* Vida. (DS III, s. 1868: *Sarıkamış, *Selim)

fint buran *is.* Vida anahtarı, İngiliz anahtarı. (DS III, s. 1868: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

finti *is.* Vidanın girdiği halka, civata somunu. (DS VI, s. 4506: Kars)

firengi *is.* Bıçak. (Cumhuriyet, Çakmak; Darboğaz *Selim; Porsuklu

*Susuz) *Firengileri getirin; gideh,*
erişte keseh. (Çakmak)

fireyh köyneği *is.* Firenk gömleği. (DS
III, s. 1869: İrişli, Bayburt *Sarıkamış,
*Selim)

fisal- (II) *Balon şişirdi. Balon şey etdi,*
fisaldi. (Altınbulak *Sarıkamış) →
fisdal-.

fişeh *Fişeh,* gurt gelende aterdiler.
(Bayburt *Selim) → **fişeyh.**

fişeng *Böy ele gëtdih bugün, Mahmud*
bize ele fişeng atdi. (Altınbulak
*Sarıkamış) / *Bizim oğlan gelmişdi, bir*
fişeng atdi, bir nişan aldı. (Altınbulak
*Sarıkamış) → **fişeyh.**

fişeyh *is.* [, **fişeh,** **fişeng**] Mermi,
kurşun. (DS III, s. 1873*: İrişli,
Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

fitde- (-i) [, **fitle-**] Kışkırtmak.
(Bayburt *Selim; DS III, s. 1873:
Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Felanı*
fitdedi, üsdüme yolladı. (Bayburt
*Selim)

fitil *is.* Taranmış, eğirilmek için
hazırlanmış yün parçaları: *Yüngü fitil*
ettiñ ya onu da teşide incelderih,
egirer, ip yaperih. (Alçılı)

fitle- *Fitledim oni, o gëtdi.*
Fitlemeseydi ben gidib etmezdim.
(Altınbulak *Sarıkamış) → **fitde-**.

fiy *is. bot.* Fiğ: *Boşgalar var; esgiden*
küşne müşne doldurardih, fiy
doldurardih. (Bayburt *Selim)

folluh *is.* Tavukların yumurtlaması için
hazırlanmış yer: *Ay gız folluğa bahın*
yumurta var mı, tavuğlar yumurtuyup
mu? (Aslanhane *Akyaka)

furğun *is.* [, **furğun**] Dört tekerlekli
öküz arabası. *Furğunnan yaylaya*
giderdiñ, köş getirerdiñ. (Porsuklu
*Susuz)

furğun *Furğun vardı dört tekerli, onu*
da goşerdiler. (Yeniköy *Sarıkamış)
→ **furgun.**

fürgen *is.* Araba. (DS III, s. 1880:
Kars)

G

ğab *Tuwardan yapırdılar herenin bir bardağı olardı, ğab, bardağ goymağ için.* (Demirkent *Akyaka) → **ğav** (II).

gabadayı *is.* Kabadayı: *Esgerriyhden gelif deyin nenceri gabadayı gabadayı gezer.* (DS III, s. 1882: Bayburt *Sarıkamış)

ğabah *Ğazağın ğabağını toħudum.* (Karakaş) // *Ğabağuma kèşme, ne kèçersen.* (Meydancık *Arpaçay) → **gabak**.

gabak *is.* [, **ğabah**, **ğavağ** (I) Ön, ön taraf. (DS III, s. 1882*: Kars)

gabdo *is.* Harman toplamaya yarayan, öküze koşularak kullanılan bir çeşit tahta tarım aracı. (DS III, s. 1885: Kars ve bazı köyleri)

ğaberdin *is.* Kısa kamçı: *Ğaberdini ey at binenler ğullanır.* (Demirkent *Akyaka) / *Ya baban ğaberdini evde goymuş.* (Demirkent *Akyaka) // *Ğamçı bir ğaberdin ğamçı vardı. At ğamçısı diyerdiğ biz ona.* (Bozyiğit *Arpaçay)

gabran *is.* Kutu. (DS III, s. 1886: Kars)

ğaçagaç *is.* Göç (savaş sebebiyle): *Menim dedem Urus zamanlarını bilirdi, ğaçagaç zamanlarını çoğ.*

bilerdi. (Aslanhane *Akyaka) // *Evleri sahiptiziymiş, ğaçagaçdan sonra bu evler, sahiptiz ğalmış tüm köy.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Babam, ğaynananam, dedem diyerdi ki önce ğaçagaç oldi. Ğaçagaçdan önce burdaymışlar.* (Kayaköprü *Akyaka)

gaçı (DS III, s. 1887: Bayburt *Sarıkamış) → **gayçı**.

ğada (I) *is.* Bela, dert, müsibet, felaket: (DS III, s. 1888: Kars) ‘dert, hastalık’]

■ **ğadañ alım** *bsz.* Sana gelecek ‘dert, sıkıntı, kötülük vs.’ bana gelsin anlamında kullanılan bir söz: *Ğadañ alım başım ağırır, çoğ meni yorma.* (Boğazköy) // *Neler var ay ğadañ alım.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Acıħlandım, herslendim ya ğocamnan döyüşdüm ya ğaynanamnan döyüşdüm getmedim o işe. Ğoy orda ğalsın, ğadañ alım talaşmadı mı?* (Polatköy *Arpaçay)

ğada (II) *is.* Kardeş. (Karakaş; DS III, s. 1888: Kars) *Ablalar ğardaşlarına ğada diyer, erkek abiye ağa diyer.* (Karakaş)

gadama *is.* Engel. (DS III, s. 1889: Bayburt *Sarıkamış)

ğadif *is.* Bardak:

Sallana sallana gelip geçersin,

*Ġanı mı ġadife ġoymuş içersin,
Ne kannan ġeçersin ne vazġeçersin,
Söyle kömür gözlüm kimin yarısın.*
(Çilehane *Kağızman)

gaeyfe is. Kahve. (DS III, s. 1944*: Kars)

gaga is. 1. Meyve ve kuru yemiş (çocuk dilinde). (DS III, s. 1892: Zellige *Sarıkamış)

ġaġa is. Tatlı yiyecekler (çocuk dilinde). *Çocuġ gelir burya çikolata demez, bilmez; bir tene ġaġa ver.* (Karaorgan *Sarıkamış)

gagaçla- (I) (-i) [, **gagaçlan-** , **ġaġaşlan-**] Soğuktan donup kaskatı olmak. (DS VI, s. 4508: Kars ve köyleri)

gagaçla- (II) (-i) Felç olmak: *Elleri gagaçlamış.* (DS III, s. 1892: Kars ve bazı köyleri)

gagaçlan- (DS VI, s. 4508*: Kars ve köyleri) → **gagaçla-** (I).

ġaġala (I) is. Ortası oyuk tandır ekmeġi, bazlama. (Çakmak; DS III, s. 1892: Kars ve köyleri ‘gagala’) *Ġaġala bışirdih.* (Çakmak)

ġaġala (II) is. Tandır ya da fırında pişirilen ufak ekmek. (Gönülalan *Arpaçay; DS VI, s. 4508: Kars) *Mene*

de verdiler uşah zamanı ġaġala.
(Gönülalan *Arpaçay)

gagart is. Gaga. (DS III, s. 1892*: Kars ve köyleri)

ġaġaşlan- *Soyuġdan elleri ġaġaşlanıf, donuf.* (Karakaş) → **gagaçla-** (I).

ġaġġılda- (Porsuklu *Kars) → **ġaġıkla-**.

ġaġġıltı is. Kahkaha: *Ġaġġıltısı yeri göyü alıf.* (Porsuklu *Susuz)

ġaġıkla- (nsz) [, **ġaġġılda-**] Kahkaha ile gülmek: *Bu ġız ele ġaġıklıyır, herkes bahır.* (Alçılı)

gaġıl is. Yeşil kabuġundan çıkarılmış ceviz. (DS III, s. 1881*: Kars)

ġaġa is. Baba: *lele diyerdiġ, aġa diyerdiġ. ġaġa diyerdiler evelden, ay ġaġa gel.* (Boġazköy)

ġaġ- (nsz) 1. Ekşimek, kabarmak: *Hamuru debertdim, ey ġaġsın diye.* (Karakaş) 2. Yükselmek: *Ġarġın ġaġer, su ele fazla üsgeler da yaġış yaġer, ġarġın geler su tepe gibi geler, fazla geler.* (Alçılı)

ġaġaç ol- , **ġaġaca dön-** bf. Güneşte veya açıkta kalmaktan dolayı kurumak (yiyecek için): *Ekmek ġüneşte o ġadar ġalıf ki ġuruyuf, ġaġaç oluf.* (Porsuklu *Susuz) / *Güneşin önünde ġala ġala*

epbeḥ ğaġaca dönüf. Epbeyin üstünü örtmüyüfsen ğaġaca dönüf. (Porsuklu *Susuz) ■ **ġaġaç et-** *bf.* Kurutmak: *O ğeder pişirifsen ki ekmeyi ġaġaç edifsen yeyilmër, adamın dişi kesmer.* (Porsuklu *Susuz) ■ **ġaġaç ol-** *bf.* Beklemekten, soğuktan kaskatı olmak: *Söyuhda, ġarda ġışda bekleye bekleye ġaġaç oldum.* (Porsuklu *Susuz) / *Eyaḥda o ġadar behlediḥ ġaġaç olduḥ.* (Porsuklu *Susuz)

ġaḥaç *is.* **1.** Pastırma. (DS III, s. 1894: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **2.** Güneşte kurumuş et. (Göldalı *Arpaçay; DS III, s. 1894: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘gahaç’) *Ġaḥaç, eti ipe dizip ġurudallar, zay olmaması için o şekilde muhafaza eder, ġurumuş ete ġaḥaç.* (Göldalı *Arpaçay) **3.** Kuru olan şey (için). (DS III, s. 1894: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ġaḥ doğan (I) *is.* Zayıf, cılız (kimse). (DS III, s. 1894: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ġaḥ doğan (II) *is.* Göçmen. (DS III, s. 1894: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ġaḥırguḥurruḥ *is.* İlkbaharda yağ ve peynirin az olması: *Ay ġonah gelif, ġonaġa ebbeḥ aşu ġayırın, ġaḥırguḥurruḥdu, ġalmıyif bi şey.*

(Göldalı *Arpaçay) // *Bu ġaḥırguḥurruḥda ne pişirem.* (DS III, s. 1895: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ġaḥıṣ *is.* Suçlama. (DS III, s. 1895: Bayburt *Sarıkamış)

ġaḥmarcı *is.* Yardım eden (kimse): *Sen de onun ġaḥmarcısısan mı?* (DS III, s. 1895: Bayburt *Sarıkamış)

ġala- *(-i)* **1.** Sobayı yanacak duruma getirmek. (DS VI, s. 4508: Kars galamak) **1a.** Soba, ocak veya tendire tezek, odun koyup yakmak: *Anne ben söbeyi ġalayım mı?* (Alçılı) // *Tendirin mesele tendiri ġalıyardılar, ġaladıġı zaman yandıġı zaman bir alov çıḥırdı.* (Esenyayla *Akyaka) // *Tendiri ġalıyarken çöreḥ lavaş pişirirken sonunda ateş biraz azeler.* (Bacıoġlu *Arpaçay) // *Sövüyi yahşı ġalamıyıfđı, hele tēze tutuşuf, alıṣır.* (Polatköy *Arpaçay) / *Öztürk peci ġaladım, isketenleri yahadım ge bi çay işġinen.* (Polatköy *Arpaçay) // *Layıṣ ġazanını altı vedire süd goydum onun altını ġaladım.* (Bayburt *Selim)

ġalah *is.* [, **galak, kalak, kalah**] Tezek yığını. (Çakmak; Küçükaküzüm, Küçükpirveli *Akyaka; Porsuklu *Susuz) *Basma keserdiḥ, tezeḥ yapardıḥ, ġalah ederdiḥ.* (Çakmak) //

Ey yapmıyfsız ğalaḥ uşdu.
(Küçükaküzüm *Akyaka) ■ **ġalaḥ yaf-**
[, **ġalaḥ yap-**] *bf.* Tezekleri belli bir
düzen içinde üst üste yığmak: *Ġalaḥ*
yafdıḥ bitdi tezeḥ. (Karakaş) // *Böyün*
ële çalıḥdıḥ, aḥşamaçan ğalaḥ yafdıḥ.
(Polatköy *Arpaçay) ■ **ġalaḥ yap-**
Ġalaḥ da yaperiḥ, zincir de yaperiḥ
nevlem ğurvan olem, zıġ tökörüḥ, o zıġı
keseriḥ, bir daha onu zincirriyeriḥ.
(Bayburt *Selim) // *Ġalaḥ yapah ğış*
geler. (Porsuklu *Susuz) → **ġalaḥ yaf-**
■ **ġalaḥ ğur-** *bf.* Tezekleri belli bir
düzen içinde üst üste yığmak: *Ġalaḥ*
ğurduḥ. (Karakaş)

galak (DS III, s. 1897: Kars) → **ġalaḥ.**

ġalat *is.* Küçük sepet: *Ġalatinan*
sadece özel olarak atlara yem
verilurdu. O ġalatinan götürür
verirdüler, yani ata mahsus o. (Cavlak
*Selim)

ġaldır- (-den) Ayırmak, ayırıp
saklamak: *Ḥamurdan ġaldırillar,*
ġoyullamış da, maya yapmaḥ için.
(Karakaş)

ġalem *is.* Buğday başağı: *Maşallah bu*
sene buğdamızın bi barmağ ġalemi var.
(Porsuklu *Susuz) / *Buğdanın ġalemi*
uzundu bu sene. (Porsuklu *Susuz)

galıf *is.* Tezek dökmede şekil vermek
için kullanılan ağaçtan yapılmış kalıp.
(DS III, s. 1901: Bayburt *Sarıkamış)

ġalın *zf.* Sert: *Şimdi diyelim ki hamur*
yoğuruyellar, su döker, diyor çoḥ sıvıḥ
oldu ya da ġalın oldu bu, çoḥ ġalın
etdim, ġatı oldi. (Tozluca *Selim)

galmağal *is.* Kavga, gürültü, patırtı.
(DS III, s. 1903: Bayburt *Sarıkamış
kavga]

ġalpaḥ *is.* Öküz arabasının tekerleğinin
çıkmasını engellemek için dingile
takılan kutu şeklinde parça: *E arabıyı*
ġoşmuyun, ġalpaḥ çatdıyıfıdı. Yeni
ġalpaḥ alınsın эле ġoşun arabıyı.
(Demirkent *Akyaka)

galtah *is.* Ahlâksız kadın. (DS III, s.
1904*: Kars ve bazı köyleri)

galtak *is.* Atın eğerinin üstündeki
ağaçtan parça. (DS III, s. 1904: Kars ve
bazı köyleri)

galyan *is.* Pipo. (DS III, s. 1902*:
Bayburt *Sarıkamış)

gamandar *is.* Komutan. (DS III, s.
1906: Kars)

gamo *is.* Kibirli. (DS III, s. 1908: Kars
ve köyleri)

ġampet *Harya getsem ġampet*
ġoyoram onnan içerem. Çünkü şekeri

kullanmerem. (Bayburt *Selim) → **ganfet**.

gan *is.* Kan. (DS III, s. 1908: Kars ‘gan’) ■ **gan tut-** *bf.* Öldüren kimse şaşkınlığa uğramak: *Adamı öldürüdü adamı gan tuter dolanif durer bi yere gidemer.* (Porsuklu *Susuz)

gan- (I) (*nsz*) Su ve benzeri şeylere Doymak: *Suyu içdin, gandin mi?* (Tozluca *Selim)

gan- (II) (*nsz*) Anlamak: *Eye, bu ne uğuz adamdı ya hiçbi şey ganmer.* (Yenice *Selim)

ganayah *is.* (DS III, s. 1909*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **ganayahlı -1.**

ganayahlı *is.* [, **ganayah**, **ganeyahlı**, **ganayahlı**] **1.** Kadın. (Çıplaklı *Selim; DS III, s. 1909*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘ganayahlı’) *O ganayahlı böğün hamile galmış gine çocuğu küçük gine bir tene edecah.* (Çıplaklı *Selim) **2. mec.** [, **ganayahlı**] Beceriksiz, elinden bir iş gelmeyen (erkek için): *Bu ganayahlıdı yapemer, hêşbir iş beceremer.* (Porsuklu *Susuz)

ganayahlı *Bazi heriflere diyirih, a bu da eysiheteh, ganayahlı.* (Altınbulak *Sarıkamış) → **ganayahlı -2**

ganca *is.* Yangın söndürme aygıtı olarak kullanılan demir kanca. (DS III, s. 1909: Kars ve birçok köyleri)

gancih *is.* Dişi köpek: *Bizim gancih ne geder tula verif.* (Meydancık *Arpaçay)

gandal *is.* Taşan dere, çay sularının aşındırması veya sel sularının toprağı yarması sonucu dere, çay yataklarında oluşan oluşan oyuk: *Tekerleh gandala tüşdü.* (Porsuklu *Susuz)

gandalah *is.* Kelepçe. (DS III, s. 1910: Bayburt *Sarıkamış)

gandef *is.* Şekerlik. (Küçükaküzüm, Demirkent *Akyaka) *Gidersen bölme geti, istikan geti, gandef geti.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

ganeyahlı *Ben bu reşberliği yapamerem, ē gëdif hızmeker de getisem ganeyahlıların içine olmaz, elin dedigodusu.* (Bayburt *Selim) → **ganayahlı -1.**

ganfet *is.* [, **gampet**, **kanpet**] Şekerleme: *Şeherden biraz ganfet geti, Kirva'lara gidejem.* (DS III, s. 1911: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

gangal *is. bot. 1.* Dikenli bir çeşit ot. (DS III, s. 1911: Kars ve köyleri ‘gangal’) **1a.** Mor çiçekli, dikenli, uzun, gövdesi soyulup yenilebilen bir

çeşit bitki. (Çakmak, Karakaş; Meydancık *Arpaçay; Boyalı *Sarıkamış) *Ġangal indi gocalıfđı, yeyilmez. (Karakaş) // Ne buğa tikenı var ne yemliĥ var, ne hardol var, ne ġangal var, hepsi ġetdi, ġayboldu. (Meydancık *Arpaçay) // Ġuzuġulaġı var, eveliĥ var, gangal var, yıġar yiyeriĥ. (Boyalı *Sarıkamış)*

ġangala is. Küçük dolu: *Ġangala yaġdı, ġangala çoĥ ġüzel ġangala yaġdı. (Cavlak *Selim)*

ġaġıġ is. Demir şiş. (DS III, s. 1912: Bayburt *Sarıkamış)

ġanıĥ is. Çok bilgili kimse: *Bu adam bu ġanıĥdı, yerin altını üsdünü de biler. (Porsuklu *Susuz)*

ġansız is. mec. Acıma duygusu olmayan, merhametsiz, gaddar: *Ehdiyar ol isder nevcivan, bu dünyada baki ġalan öyünsün. Ġansız, fikirsiz, dayım ta başdan şad oluĥ ġülen ölsün. (Demirkent *Akyaka)*

ġantar is. Omuzluk: *O sıra evlerde su ne arıyerdi hep gider punarlardan getirerdiĥ suyu, getirer paĥır ġazanlara doldurerdiĥ. Küleĥlernelen, ġantarnan daşıyerdiĥ. (Çakmak) // Ġantarı, cıġırı ġeti suya gidejem. En evele ġantar onnan sonra çiyindirih*

oldu onnan sonra omuzluĥ. (Demirkent *Akyaka)

ġantarma is. Zaptetmek ve yönlendirmek için atın başına geçirilen gem ve dizginden oluşan araç: *At basıĥ ġantramayı ġoparıĥ. (Porsuklu *Susuz)*

ġāp is. Söz. (DS III, s. 1916: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) ■ **ġāp ét- bĥ.** Sohbet etmek: *İşi ġücü bıraĥıĥ ġāp édeller. Bu hēç evde durmer, onnan bunnan ġāp éder. (Porsuklu *Susuz)*

ġap bezi is. El bezi, bulaşık yıkamakta ve kurulamakta kullanılan bez: (Çakmak; Porsuklu *Susuz) *Ġap bezini ġeti. (Çakmak)*

ġapu is. Kapı. (DS III, s. 1916*: Kars)

ġar- (-i) Karmak, karıştırmak: *Ben ġırma ġırdırdım hayvanlar için biraz da buġdanın kepegi var onu ġarıştırdım ġardım verdüm mallara, yiyer. (Tozluca *Selim)*

ġarabaş (I) is. [, ġaravaş] Kadın hizmetçi: *Sen bu evin ġarabaşısın da ölmezsen. (Bacıoġlu *Arpaçay)*

ġarabaş (II) sf. Vücudu beyaz, kafası siyah (koyun için): *Ġarabaş ġoyun ġelmemiş. (Bacıoġlu *Arpaçay)*

ġarabat Esgiden çekyat falan olmadığı zaman yohluĥ döneminde ġarabatlarda

*otururmuşlar. (Karakaş) / Yaylada
ğarabat yapırır, orda otururuğ.
(Karakaş) // Ğarabatın üsdüne çığ otu.
(Büyükpirveli *Akyaka) → ğaravat.*

ğaraböyühlüh *Ğanun, yasa var.
Dünya ğaraböyühlühdü mü, gücü yeten
gücü yetene ezemez ki. Dünya
ğaraböyühlühdü mü? (Göldalı
Arpaçay) → ğaraböyühlüh.

ğaraböyühlüh *is. [, ğaraböyühlüh]
Derebeylik. (DS III, s. 1917: İrişli,
Bayburt *Sarıkamış)*

ğaraçı *is. Cimri: Eye, felan çoğ
ğaraçıdı ya, çoğ nığız, gısganc, ğaraçı
bi şedi, kimseye malını vermez,
kimseyle danışmaz, bir sadağa vermez.
(Taşdere Arpaçay)*

ğaraçıra *is. Eskiden kullanılan bir
aydınlanma aracı. (Altınbulak
*Sarıkamış; DS III, s. 1918: İrişli,
Bayburt *Sarıkamış ‘ğaraçıra’)
Ğaraçıra yağlı olur da, ey yanır.
(Altınbulak *Sarıkamış)*

garagayış *is. Pullukta, öküzlerin
koşum sırasından biri. (DS III, s. 1918:
Kars ve köyleri)*

garağan *is. bot. [, garağat] Küçük
fundalıklarda ağaçların üzerinde olan
salkım şeklinde bir bitki. (DS III, s.
1919: Kars)*

garağat (DS III, s. 1919*: Zellice
*Sarıkamış) → **garağan**.

ğaral- (nsz) **1.** Kararmak: *Hava ğaraldı
men bu bulğuru bir çığardım, tökim
orya. (Küçükaküzüm *Akyaka) //*
*Hava ğaraldı, uşahlar harda ğaldı.
(Porsuklu *Susuz) 2. Mosmor olmak:
Böy ele çimdiğliyifler ğaralıf.
(Çakmak) // Herhangi bir yerini
çarpdın ğaraldı. İhtiyarladın mı kendi
kendine ğaralıyor, ele hafif bir yerin
toğunsa hemen ora ğaralıyor. (Tozluca
*Selim) 2. Kararmak, güneşin etkisiyle
koyu bir renk almak: Güneşte o ğeder
ğalıf ki rengi ğaralıfıdı. (Porsuklu
Susuz)

garalama *is. Ölmüş askerin silinmiş
kaydı. (DS III, s. 1919: Bayburt
Selim)

ğaralı *is. Yaslı: Ğaralı olaydı bu köyü.
Harya getdilerse adamın derdine bir
derman bulamadılar. (Polatköy
Arpaçay)

ğaraltı *is. Karartı. (Esenyayla
*Akyaka; Göldalı, Polatköy *Arpaçay;
Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz; DS
III, s. 1919: Bayburt *Selim ‘ğaraltı’)
Uzağdan bir ğaraltı gelir. (Esenyayla
*Akyaka) // Aye ğurtçul, ğurtçul
diyirsen bir it getirirsen ele her*

garaltıya ürüyür. (Göldalı *Arpaçay) // *Orda bi garaltı var hele baħın neçidi.* (Polatköy *Arpaçay)

garamat *is.* Tinsel bunalım. (DS III, s. 1920: Bayburt *Sarıkamış)

garana *is.* Aşık oyununda en sona kalan (kimse): *Sen garanaya galdıñ.* (DS III, s. 1920: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

garanguş *is. zool.* Kırlangıç. (Küçükaküzüm *Akyaka; DS III, s. 1902*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış *garanguş*) *Ahan garanguş geldi, leyleh geldi, durna geldi, bizim buranın yazı geldi. Ay maşallah garanguşlar gelir, diyerdih bu sene bolluħ olacaħ.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

garaol *is.* Bekçi: *Sen gel behçi ol benim evimi bekle, garaol tutdum.* (Tozluca *Selim)

garavaş *is.* (DS III, s. 1921: Zarşat) → **garabaş** (I).

garavat *is.* [, **garabat**] Karyola. (Demirkent *Akyaka; DS III, s. 1921: Kars ‘garavat’) *Çekyat yoħuydu garavatıydı, hep onu ğullanırdıħ.* (Demirkent *Akyaka) / *Keseri geti garavatın eyağı ğırılıf, onu yapajam.* (Demirkent *Akyaka)

garavelli *is.* Boş sözler: *Başında garevelli oħuma.* (DS III, s. 1921: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ġarġa- *Ġarġama yazıħ, ğünahdur.* (Tozluca *Selim) → **karga-**.

gargakülülü *is. bot.* Baklagillere benzeyen ve çayırarda yetişen bir çeşit bitki. (DS III, s. 1923: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

gargın (DS III, s. 1924: Kars) → **garġın.**

gargış et- *bf. [, ġarġış et-]* İlenmek. (DS III, s. 1924: Kars)

ġarġa- *Bō maa o ġadar garġadı başıma bu geldi.* (Karakaş) // *Vay dalın yansın, seni vurġun vursun, igid olasın, gide gelmeyesin yanı onnar garġamaħ.* (Tepecik *Arpaçay) // *Babam diyerdi ki ġız sen ele etme, baħ seni ele bir yere verecem ki ġarġa.* (Yaġbasan *Sarıkamış) // *Uşaġa ġarġama.* (Porsuklu *Susuz) → **karga-**.

garġın *is.* İlkbaharda karların erimesi dolayısıyla oluşın coşkun su. (Alçılı; Porsuklu *Susuz) *Ġarġın ġaħer, su ele fazla üsgeler da yaġış yaġer, garġın geler su tepe gibi geler, fazla geler.* (Alçılı) (DS III, s. 1924*: Bayburt *Sarıkamış *garġın* ‘karların erimesiyle fazlalaşın su’) ilkbaharda...

ğarğış is. İlenç. (Alçılı; Küçükaküzüm *Akyaka; Karaorgan *Sarıkamış; Cavlak, Eskigeçit *Selim; DS III, s. 1924*: Bayburt *Sarıkamış ‘garğış’) *Seni belki vurğun vura, o bir garğış. (Alçılı) // Beddua ediyor tabi garğış da var bizde. Aslında garğışın geri dönecağından haberimiz yok. (Karaorgan *Sarıkamış) // Çoğ garğış etti, çoğ ama bu garğış da yetişir ona inşallah. (Cavlak *Selim) // O da gene garğışa geder. (Eskigeçit *Selim)*

ğarğışda- Yav adamın babası garğışdamış demiş oğlum gidesin asgerde ölesin. (Tepecik *Arpaçay) → **kargışla-**

ğarğış et- Bahdım gağdı dedi, senin golların guruya ellerin yanına uzuya bene garğış eder. (Camuşlu *Kağızman) // Çoğ garğış etti, çoğ ama bu garğış da yetişir ona inşallah. (Cavlak *Selim) // Ğarğış etme günahdur. (Tozluca *Selim) → **gargış et.**

ğarğışla- Aya, ne yaman garğışlıyer. (Küçükaküzüm *Akyaka) // Ğarğışladım, yıldırım attı pencereden, hem tükan yandı hem kendi hem de oğlu içinde. (Çilehane *Kağızman) // Ğarğışlıyırır, kötü kötü şeyler gonuser

Allah belanı versin ayağın girilsin. (Karaorgan *Sarıkamış) → kargışla-

ğarı is. Kadın. (Çakmak; Büyükpırveli *Akyaka) *Goyunu garılar sağırdı. (Büyükpırveli *Akyaka)*

ğarır is. Bostanlarda veya bahçelerde sulama için açılan çizgi halinde su yolu, su arkı: *Bu garır ey deyil suyunu almir derin vur. (Çıplaklı *Selim) ■ garır yap- bf.* Bostanlarda veya bahçelerde ayrılan bölümlerin çevresine ark yapmak: *Ğarır gız get o patatesi garır yap. (Çıplaklı *Selim)*

ğarır- (nsz) Akli karışmak. (Aşağısallıpınar *Sarıkamış; DS III, s. 1925: Bayburt *Sarıkamış) *Oğul ahlım garırđı. (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)*

garık is. Tarh, bölüm (tarla için): *on garık patlıcan ektik. (DS III, s. 1925: Kars)*

garip zf. Kimsesiz: *Ğarip galmış, öksüz galmış, kimsesi yok, tek başına galmış. (Tozluca *Selim)*

garlıh is. Suyu az olan köylerde, karların eriyip su kabına akması için ahır damlarına yapılan ızgara. (DS III, s. 1928: Kars ve bazı köyleri)

ğarmağ is. Kanca: *Zincire dizili başlarında da ğarmağları vardı. (Aslanhane *Akyaka) // Kotanın*

ğarmağını taħarsın ğarmağı da zencire taħarsın çıłmasın diye onu ordan çeħsin alsın ğetsin. (Tepecik *Arpaçay) // *Tirektörün tapanına bağladuħ ğarmağı, ğarmağ ğırıldı.* (Tozluca *Selim)

ğarmak is. Olta, zincir çengeli. (Bacioğlu *Arpaçay; DS III, s. 1928: *Arpaçay) *Ola balıħ ğarmağa tüşdü.* (Bacioğlu *Arpaçay)

garool is. Karakol. (DS III, s. 1929: Bayburt *Sarıkamış)

ğaroy is. Gece körlüğü olan, geceleri görmeyen kişi: *Bu adam gece ğaroyudu, görmer.* (Porsuklu *Susuz)

ğarraf is. Harmanda saman toplamaya yarar tarım aracı. (Porsuklu *Susuz; DS III, s. 1929: Kars ‘garraf’) *Ğarrafi ğeti, atı ğoşun, ğarmanı topluyaf.* (Porsuklu *Susuz)

garrehlen- f. Güvenmek. (DS III, s. 1929: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

garsamba is. Felâket. (DS III, s. 1930: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ğarşılıħ (I) is. Kemer tokası. (DS III, s. 1930: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ğarşılıħ (II) is. Cevap, karşılık. (DS III, s. 1930: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ğartal- (nsz) Yaşlanmak, kartlaşmak,

zamanı geçmek (bitki için): *Ğartalıf, zamanı geçifdi, toplanmaz ğımı.* (Karakaş)

ğartdan- (Göldalı *Arpaçay; DS III, s. 1931: İrişli, Bayburt *Sarıkamış gartdan) *Eye kirden mi gartdanırsan, pit mi tüşdü, ğotur mu tüşdü, ne ğartdanırsan?* (Göldalı *Arpaçay) → **gartlan-**

ğartdaş- (nsz) Yaşlanmak. (Göldalı *Arpaçay; DS III, s. 1931*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘gartdaş-’) *A Remzi ne yaman ğardaşıf, yaş geçif da ğocalıfdı.* (Göldalı *Arpaçay)

garten Biz o garten arpa ekemediyh. (DS III, s. 1931: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **geder** (II).

gartlan- (nsz) [, **ğartdan-**] Ses çıkartarak, tatlı tatlı kaşınmak. (DS III, s. 1931: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ğartlaş- *Ğartlaşmış üzden çopur, baldırı gödeħ topal Mine vardı.* (Göldalı *Arpaçay) / *Yemliğin zamanı geçif, ğartlaşır, yiyilmir.* (Göldalı *Arpaçay) // *Bizim marullar ğartlaşdı, yenilmez, erkekleşmiş.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

ğartmeh is. [, **gertmeh**] Kir, kir tabakası: *Canı ğaşınıf kirri, canı başı ğartmeh.* (Çakmak)

ğartof (Demirkent *Akyaka; Bayburt *Selim) guyudan birez g çıkar → **ğartol**.

ğartol is. [, **ğartof**, **kartol**] Patates: (Küçükaküzüm *Akyaka; Bacioğlu, Gönülalan *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Ahan nüfusa göre adam başı bir ğartol gıyor ya bir yumurtda goyufklar.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Ğartol sapah açmış, çiçeh açacañ nerdeyse, sapah vermiş.* (Bacioğlu *Arpaçay) // *Hele onu da pancarı esgiden ğadınnar tendirde köze basırdılar aynı ğartol kimi kevavını yapardılar.* (Gönülalan *Arpaçay)

gasek (DS VI, s. 4539*: Kars ve köyleri) → **kasek**.

gasnah is. Elek ve kalbur kasnağı. (DS III, s. 1933*: Bayburt *Sarıkamış)

ğaşğa (I) tek at koşulan araba (Porsuklu *Susuz) → **gaşka**.

ğaşğa (II) sf. Alnında beyaz leke olan hayvan. (Alçılı, Çakmak; Porsuklu *Susuz). *Ğaşga at daha hüner.* (Alçılı)

ğaşıtma is. Uyuz. (Göldalı *Arpaçay; DS III, s. 1934: İrişli, Bayburt *Sarıkamış gaşıtma) *Ğaşıtma, uyuz hastalığıdı.* (Göldalı *Arpaçay)

gaşka is. [, **ğaşğa** (I)] Tek atlı, iki tekerlekli araba. (DS III, s. 1934: Kars)

ğat- (-i) 1. İlave etmek, eklemek: *Aslan demiyiller r'yi ğatıyiller orya arslan.* (Cavlak *Selim) 2. Karıştırmak, dâhil etmek, katmak. (Karakaş; Cavlak *Selim) *Beni ğatma.* (Karakaş) 3. Aralarına almak: *Diğerleri diyer ki ğatañ ya ğünahdi ya yetim oynasın.* (Cavlak *Selim)

ğatıñ is. 1. Yoğurt. (Göldalı *Arpaçay; Boyalı *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *İllah ğayırın ğızlarım, gelinim yafdı, böyün üş gündü de sermişih, eyce ğuruyacañ, ğışın da suya ğoyuf ezeceyih, olacañ ğatı ğatıñ.* (Göldalı *Arpaçay) 2. Ayran. (DS III, s. 1935: Bayburt, İrişli *Sarıkamış 'ğatıñ') **ğatıñ mayala-** bf. Yoğurt mayalamak: *Ğatıñ mayalamışam, güzel olardı.* (Çakmak)

ğatırehim is. Acıma duygusu olmayan, merhametsiz (kimse). (DS III, s. 1936: Bayburt *Selim)

ğatmaşüer zf. 1. Gelişigüzel dokunmayı anlatır: *Ğatmaşüer elledi gitti.* (DS III, s. 1936: Bayburt *Selim 'ğatmaşüer') 2. Gelişigüzel olmak: *Èle bir yemeñ pişirüf ğatmaşüer oluf o yeyiler mi?* (Bayburt *Selim)

gav (I) is. Kırmızı toprak. (DS III, s. 1937: Kars ve bazı köyleri)

ğav (II) *is.* [**ğab**] Tabak. (Çakmak, Karakaş; Demirkent *Akyaka) *Yemeyi de küçüh pahr gavlarmız vardı onlara goyerdiñ.* (Çakmak) // *Ğaymağı topluyollar bir gava onnan sonra onu nehreye göyol, nehrede yayıllar, çalhıyıllar, tereyağ oldu.* (Demirkent *Akyaka)

ğavañ (I) *O oğlan yengesinin gavağana goyirler o şahı.* (Doğruyol *Arpaçay) // *Öyümüzün gavağı, gavağımız ele genişdi. Ğazağın gavağı belli dalı belli, gazağın önünü kesmişem arhasını başlamışam.* (Bayburt *Selim) → **gabak**.

gavañ (II) *is. bot.* Kavak. (DS III, s. 1937*: Ladikars)

gavañ (III) *is.* Boynuzsuz hayvan. (DS III, s. 1882*: Ladikars)

gaval *is.* Tef. (DS III, s. 1937: Kars)

gavar- *f.* Kabarmak. (DS III, s. 1938: Zarşat)

gavırğa *is.* Kaburga kemiği. (DS III, s. 1939: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ğavulca *is.* Kabuklu, esmer renkte buğdaya benzer tahıl: *Ekin ekerdiñ, arpa, buğda, ğavulca da ele ekerdiñ, ot biçerdiñ.* (Çakmak)

ğavurğa *Ğavurğa ğavuriyir, ügüdürler.*

(Koşapınar *Selim) // *Birez ğavurğa ğavursana tendirin üsdünde.* (Porsuklu *Susuz) → **goyurğa -1a**.

gavurma *is.* [**goyurma**] Kavrulduktan sonra dondurulup saklanan et. (DS III, s. 1942: Kars)

ğavut *is.* [**ğoyut**] Kavrulmuş buğday unu. (Esenyayla *Akyaka; Halıkışlak *Digor; Sırbaşan *Sarıkamış; Çıplaklı *Selim) *O ğavutdan beşe bi dürmek yerdı.* (Esenyayla *Akyaka) // *Ğavut goyorduñ, yanına da meyve goyorduñ, yanına hediye goyorduñ.* (Halıkışlak *Digor) // *Eveldeñ annem bi de bi ğavut yapardı, buğdayı ğavururdu sajda onu deyirmende çekerdı.* (Çıplaklı *Selim)

ğayçı *is.* [**gaçı**] Makas. (Cumhuriyet, Çakmak, Bayburt *Selim) *Ğayçı getireceydiler. Onun da peşkeşini alaceydim, onnan sonra gelini beziyeñ çıhardağ.* (Çakmak) // *Hevem vardı, kırkitim vardı, ğayçım vardı mağğas, bıçağım varıydı beşe oturordum ele çalardım ki, keserdım.* (Bayburt *Selim)

ğayğana *is.* [**gayganah**] 1. Yumurta ve un, yağda kızartılarak yapılan bir çeşit omlet. (DS III, s. 1944-1945: Kars ve bazı köyleri gaygana) 2. [

ğayğanağ, kayğanağ İyice çırpılıp kızgın yağa dökülerek pişirilen yumurta. (Altınbulak *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Ğayğana éle oler a béle gabarer ahan sahanda durir, gaşığı vurursin ki havasnan bi de yoğurdu içine goyursin of.* (Altınbulak *Sarıkamış)

gayganağ (DS III, s. 1944-1945*: Bayburt *Sarıkamış) → **ğayğana -1.**

gaygisiz is. Telâşsız, düşüncesiz, endişesiz, (kimse için). (DS III, s. 1945: Bayburt *Sarıkamış)

ğayır- (-i) 1. Yapmak, temizlemek: *Hayvanın altını gayırdım.* (Tozluca *Selim) **2.** İmal etmek; hazırlamak: *Dibeñde yarma gayırırırh, bulgur gayırırırh.* (Karakaş) // *Altı gızın ceyizini bah bu ellerimle gayırdım.* (Bayburt *Selim) / *Ğoyunun belinnen çıhan yunu ip gayırmağ için cehrede veya teşi eyirer düyçe yapardılar.* (Bayburt *Selim) // *Adam fakırdur, yiyeceği yoh, gendi bahıyer, besliyer, gayırıyer.* (Çıplaklı *Selim) / *Gayırmıya veririh gomşulara, paraynan gayırillar.* (Çıplaklı *Selim)

gayıt is. Atın ayağına vurulan demir kelepçe: *Bizim varıydı ahırın gapısına vurerdih. Ğaydı Eli'ye verdi, ne etti*

bilmerem. (Porsuklu *Susuz). / *Ğaydı götü atın eyağına vur, gaçmasın.* (Porsuklu *Susuz)

ğayıt- (nsz) Geri dönüp gelmek. (Bacioğlu *Arpaçay; DS III, s. 1947*: Zarşat gayıt-) *Adam getdi orda yolın yarısından döndü. E adam niye gitmedi gayıtdı geldi.* (Bacioğlu *Arpaçay)

gayıtma is. Erişte yemeği. (DS III, s. 1947: *Selim, *Sarıkamış)

gaymagam is. Kâğıt para kabı, cüzdan. (DS III, s. 1948*: Kars)

gaymağ is. Sütün yüzü, kaymak. (DS III, s. 1948*: Zarşat)

ğaymağ gabı *Ğaymağ gabını geti, gaymağın altına goy, südü çekeh.* (Porsuklu *Susuz) → **ğiloy gavı.**

gaynar (DS VI, s. 4542*: Kars ve köyleri) → **kaynar.**

ğaynar gazanı is. Kirli iç giysilerini kaynatmakta kullanılan teneke, kazan: *Ğaynar gazanını geti.* (Porsuklu *Susuz)

ğayrıl- (nsz) Yapılmak: *Küze gayrılar di çöle götürerdiler, ağırñ alem onnan su içerdiler.* (Bayburt *Selim) // *Dibeñde gayrılan yarma gayırırırh, bulgur gayırırırh.* (Karakaş)

gaysah is. Çıban, yara kabuğu. (DS VI, s. 4542*: Kars ve köyleri)

ğaysahlan- (nsz) [, **ğaysah tut-** bf.] 1.

Hava etkisiyle üstü kalınlaşıp, kabuk bağlamak (hamur vb. için): *Hamurun üsdü ğaysahlanıf.* (Karakaş) // *Hamurun üzüne naylon örtmedih hamur ğaysahlanıf.* (Porsuklu *Susuz)

2. Kabuk bağlamak (yara için): *Yaramın üzü ğaysahlanıf.* (Porsuklu *Susuz)

ğaysah tut- *Kündelerin üsdü, bō üzü nece ğaysah tutuf.* (Karakaş) → **ğaysahlan-** -1.

gaysak is. Yara üzerinde meydana gelen kabuk. (DS III, s. 1951: Kars ve bazı köyleri)

gaytar- (-i) Geri çevirmek: *Dur gaytarım ota girmesin, goymadılar gaytaram.* (Taşdere Arpaçay) // *Ġaytar önüne geç bi gaytar.* (Bacıoğlu *Arpaçay) // *Ahmet'i yarı yoldan gaytardım.* (DS III, s. 1952: Bayburt *Sarıkamış)

gaz is. Kaz. (DS III, s. 1952: Zarşat)

gazan ğarası is. 1. İs: *Külden, çamurdan, gazan ğarasınnan üzüne vurmuşlar.* (Göldalı *Arpaçay) 2. Yüzde ya da elde çıkan sarı yaralara vurulan bir çeşit ilâç. (DS III, s. 1953:

İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘gazan ğarası’)

gazarma is. Büyük taş bina. (DS III, s. 1953: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ğazayağı *Ahan tel pancarı var, pazıpancarı var, çasırimız var, ğazayağımız var. Bizim daha her çeşit otumuz var.* (Ocaklı) → **ğazeyağı** (I).

ğazeyağı (I) is. bot. [, **ğazayağı**] 1. Taze iken yenen, çay kenarlarında yetişen bir ot. (DS III, s. 1953*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘gazeyağı’) 1a. Taze iken yenen, tarlalarda, çay kenarlarında yetişen, kaz ayağına benzeyen bir bitki: *Birez ğazeyağı topla geti.* (Porsuklu* Susuz)

gazeyağı (II) is. Araba çatalı. (DS III, s. 1954: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

gazil is. Kıldan yapılan ip. (DS III, s. 1954: Kars)

ğazma ekmeyi is. Ölü defnedildikten sonra üçüncü günü verilen yemek: *Ölüyü defin etdihdan sonra, üş gün sonra yemeğ yaparış, helvasını işde pilavını, her şeyini yaparış ondan sonra oni ğazma ekmeyi diye milleti çağırırış köylüyi, o yemegi gelir, yiyer gideller.* (Altınbulak *Sarıkamış)

gecekuşu is. zool. Yarasa. (DS III, s. 1958: Kars ve bazı köyleri)

géc ele- *bf. mec.* Sersemletmek: *O ğadar döydü kü géc éledi, daniyı o ğeden döydüm géc éledim.* (Karakaş)

gecer *is.* İpekli at çulu. (DS III, s. 1959: Kars)

ged (I) *is.* Tarlada biçilen otları bir yere toplamak için kullanılan iki uzun sırtık. (Küçükaküzüm *Akyaka; Bacioğlu *Arpaçay) *Otu hazır ettiniz mi? Ettih, tamam gednen hep topladıh, düz yere yığdıh, gelin götürün.* (Bacioğlu *Arpaçay) (DS III, s. 1964: Kars ve bazı köyleri)

ged (II) *is.* Kertik, gedik. (DS III, s. 1964: *Arpaçay ve bazı köyleri)

ged (III) *zf.* Eksik, kısa: *İşini bitir, ged bırakma.* (DS III, s. 1964: *Arpaçay ve bazı köyleri)

ged- *f.* Gedik açmak, delmek. (DS III, s. 1967: Kars ve bazı köyleri)

gede (I) *is.* Niteliği düşük, kötü, aşağı (adam). (DS III, s. 1964: Bayburt *Sarıkamış)

gede (II) *is.* Erkek çocuğu: *Gedeler geldi.* (Çakmak) // *Boy o gede çuhura tüşüf.* (Karakaş) //

*Gönlüme bıraĥdın yapraĥdan gazel
Her gören derdi bu gede ne güzel*

*onu da gençliğime say ihdiyarlıh.
Aĥardı saçlarım, döküldü dişim
dutmuyor dizlerim dönüyor başım
Hudayı mevlaya ğalmışdır işim
bunu gençliğime say ihdiyarlıh.* (Boyalı *Sarıkamış)

gedek *is. zool.* Manda yavrusu. (Küçükdurduran *Akyaka; DS III, s. 1965: *Arpaçay Kars ve bazı köyleri) *Ya filanın gedeĝi var, ne güzeldi.* (Küçükdurduran *Akyaka)

ĝeden (Karakaş, Yalınkaya; Polatköy *Arpaçay) *O ĝeden yiyif ki kökelif, etdiĥ oluf.* (Karakaş) // *O ĝeden dırmiĝa getmişem ki.* (Polatköy *Arpaçay) → **geder** (II).

geder (I) *is.* Alın yazısı. (DS III, s. 1966: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ĝeder (II) *e. [, ĝaden, ĝarten, ĝeden, gerten, ĝertden]* Kadar. (Küçükaküzüm *Akyaka; Polatköy *Arpaçay; Çıplaklı, Tozluca *Selim) *Hırcun atardılar atın beline ĝeder, ordan ne gerekirse bazardan çarşıdan alar, dönerdiler.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Hêş bir yerde yohdu üzüm ihdiyar, ne ĝeder söylesen kimse dinlemez, hêş de tutulmuyor sözün ehdiyar.* (Polatköy *Arpaçay) // *Yordamlı, o ĝız ne ĝeder yordamlı,*

güzel, yığvallı, yığvalı açıl. (Çıplaklı *Selim)

gedgüd *is.* Düz olmayan, çukurlu tümsekli yer. (DS III, s. 1966: Kars ve bazı köyleri)

gedir *is.* Bağ çubuklarını çoğaltmak için toprağa daldırılarak fidelenen dal. (DS III, s. 1967: Kars)

geen *is.* Bulutlu gecede ay ışığının az olarak verdiği aydınlık: *Düneyin geje çoh geeniydi.* (DS III, s. 1968: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

gēj *is.* Sersem, uyuşuk: *En eyi toğlumuz bu sene gēj oldu.* (Porsuklu *Susuz)

gejo *is.* Saf, az akıllı, ahmak: *Bu gejo sabağın köründe gahıf tarlaya gdif.* (Porsuklu *Susuz)

gelberi *is.* Büyük ocaklardan, fırınlardan ateşi çekmek için kullanılan ağzı yere doğru uzun saplı demir araç. (Altınbulak *Sarıkamış; DS III, s. 1972: Kars ve bazı köyleri *Hava gelberiyi getir.* (Altınbulak *Sarıkamış)

gelinbacı *is.* Yenge. (Karakaş; DS III, s. 1978*: Kars ve bazı köyleri)

gelinbarmağı *is. bot.* İlkbaharda yetişen ıspanakgillerden bir çeşit ot. (Gönülalan, Taşköprü *Arpaçay;

Boyalı *Sarıkamış; Çıplaklı, Gürbüzler *Selim; DS III, s. 1979: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Gelinbarmağı var, bitki, guzuğulağı var, hêş bitdiyi yoğdu, Allah bunu vermiyif.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Gelinbarmağı diyiller var, ısırgan var, evelih var, gımı var, her şey var, çimen var, her şey de var.* (Taşköprü *Arpaçay) // *Gelinbarmağı tarlalarda biter, körpe zamanı yeyiler, böyüdü gırmızı açer.* (Boyalı *Sarıkamış) // *Gelinbarmağı sulu yerlerde olur, o da ekşimsi sulu bir şeydir.* (Çıplaklı *Selim) // *Gelinbarmağı gayalıhlarda.* (Gürbüzler *Selim)

gelinparmağı *is. bot.* Dağlarda kayaların arasında yetişen yenilebilen ucu kırmızı yıldız şeklinde olan bir çeşit bitki. (Altınbulak *Sarıkamış; DS III, s. 1981-1982: Kars ve köyleri) *A şimdi var, dağlardā. Gelinparmağı vār, lale vār, haşhaş var, hepsi varlar da.* (Altınbulak *Sarıkamış)

geliş- (*nsz*) **1.** Şişmanlamak. (DS III, s. 1983: Kars ve bazı köyleri) **2.** Toparlanmak (çocuk için): *Bu uşah düşgünüydü, indi ey gelişif.* (Porsuklu *Susuz) **2.** Büyümek. (Karakaş; Porsuklu *Susuz): *Ne güzel gelişif, ne ey oluf bah.* (Karakaş)

gelişgin *sf.* Gürbüz, büyümüş, yetişmiş: *Hacı Murat'ın böyle gelişgin oğlu olduğunu bilmezdim.* (DS III, s. 1983: Kars ve bazı köyleri) ■ **gelişgin ol-** *bf.* Ergenleşmek, ergenlik çağına gelmek: *Serpilif, böyüyüf, gelişgin oluf.* (Karakas)

gem (I) *is.* Döven. (Bayburt, Çıplaklı *Selim; DS III, s. 1985: Boyalı *Sarıkamış Kars ve köyleri) *Dırmıh elliyerdi, dirgen elliyerdi, harava ühlördü, gelir gem sürördü.* (Bayburt *Selim) // *Evelde gem vardı, tahılı de ambarlarımıza tökeri, un ügideri.* (Çıplaklı *Selim) / *Biz esgiden çayırarda harman yapardı, gem sürerdi. Ben atların gemini sürerdim, beyim de öküzlerin.* (Çıplaklı *Selim)

gem (II) *is.* İnsan ve hayvanda alt ve üst dudağın birleştiği yerde meydana gelen çatlak, yara. (DS III, s. 1985: Kars ve bazı köyleri)

game *is.* Kemer. (DS III, s. 1986: Kars)

gemli (Bacioğlu, Meydancık *Arpaçay; Bayburt *Selim) *Gemli oluf, gemli di game goşordu, o da ülkördü hırmannan gemi aler gaçerdi, gemi memi gırır gırır elliyerdi.* (Bayburt *Selim) → **gemlik**.

gemlik *is.* [, **gemli**] Dövene koşulacak çağa gelmiş öküz, manda. (DS III, s. 1987: Kars ve köyleri)

gen *is.* [, **gend**] Şeker. (Küçükaküzüm *Akyaka; DS III, s. 1989: *Arpaçay)

gend (Küçükaküzüm *Akyaka) → **gen**.

gendüme *is.* Dibekte dövülerek yemek yapılan buğday ya da arpa. (DS III, s. 1990*: Kars)

geneş- (-i, -e) [, **gengeş-**] Danışmak. (Büyükdurduran *Akyaka; Gürbüzler *Selim; DS III, s. 1990: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Bir yanlışım olursa onu men geneşirem. Songül, bu olsun mu olmasın mı?* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Bana geneşmeden getdi öz başına iş yaptı.* (Gürbüzler *Selim)

gengeş- (DS III, s. 1990*: Dalaver *Arpaçay) → **geneş-**.

ger *is.* 1. Çengelli iğnelerin ucundaki tel çengel: *İğin geri eğrildi.* (DS III, s. 1994: Kars) 2. Teşinin (iğin) tepesinde bulunan çengel: *Teşi, başı var bi de ger yapırdım demirden ger yapırdı.* (Akören *Sarıkamış)

gerel- *f.* Gerginleşmek. (DS III, s. 1997: Kars ve bazı köyleri)

gergi *is.* Ahırlarda iki hayvanın yerini birbirinden ayırmak için aradaki direktten duvara uzatılan ağaç. (DS III, s. 2000-2001: Kars ve bazı köyleri)

gerilih *Bunu geymedim geriliye sahladım, toya gidende geyecem. Bizim günlüh geydiñlerimiz ayırır, geriliñlerimiz ayırır. (Karakaş) // Geriliyi sahlıyeller bir yere toya gidende, bir gonañlığa gidende geyneller. (Bayburt *Selim) // Sandıñdaki ne deyirsın geride, geriliñ, geymeriñ. (Çıplaklı *Selim) → gerilik.*

gerilik *is.* [, **geriliyh**, **gerilih**] Her zaman giyilmeyen, yabanlık elbise. (DS III, s. 2002: Bayburt *Selim Kars ve bazı köyleri)

geriliyh (DS III, s. 2002*: Bayburt *Selim) → **gerilik**.

gerimli *is.* Kuvvetli, bakımlı, güvenilir at ya da öküz. (DS III, s. 2002: Kars ve bazı köyleri)

germeşoy *is.* öküz sürmede, tarla tapanı yapmada kullanılan yumuşak çubuk: *Herslener biribirine diyer gelir senin enin uzunun germeşoynan bir ederem. (Gürbüzler *Selim) // Germeşoy gibi henceri dört gat olur. (DS III, s. 2005: Bayburt ve çevresi *Sarıkamış) 2. Bir cins ağaç: Orman*

doludu germeşoy çubuğu. (Gürbüzler *Selim)

gerneş- (*nsz*) Gerinmek. (Porsuklu *Susuz; DS III, s. 2005: Kars ve bazı köyleri) *Üsdüme gerneşme, o terefde gerneş. (Porsuklu *Susuz)*

gerrap *is.* Harman yığmaya yarayan basit bir aygıt. (Büyükdurduran *Akyaka; Gürbüzler *Selim; DS III, s. 2006: *Arpaçay ve bazı köyleri) *Atı geti gene o gerrafı goşah, bu samanı yığah. (Büyükdurduran *Akyaka) // Ğavdınla samanı topladım. Gerraf da ğavdın da diyilir yani. (Gürbüzler *Selim)*

gerreh- (*nsz, -e*) İnanmak: *Sen bu işin olajağına tamam gerrehsen. (DS III, s. 2006: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)*

gerten (DS III, s. 1931*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **geder** (II).

gertmeh *Tehnenin yanı gertmeh tutuf, hêş temiz döyül, tehnesine bah. (Porsuklu *Susuz) / Hêş yañamer, gömleyn yañası dört barmağ gertmeh tutuf. (Porsuklu *Susuz) → ğartmeh.*

geşenk *is.* Güzel, iyi. (DS III, s. 2007*: Kars)

getizdir- (*-i*) Getirmek: *Ay ğızım filankese get filanı deynen onu bir bize getizdirsın. (Aslanhane *Akyaka)*

geve *is.* Halı. (DS III, s. 2008: *Arpaçay)

geven *is. bot.* Kırlarda yetişen, kısa boylu, yaprakları küçük, dikenli bir bitki; keven. (Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz) *Merrada o göyunlar gevenlerin dikenlerin dibini bele eyahlarınnan eşereh ot çiharerdiler.* (Bayburt *Selim)

gevik *sf.* Hayvanlarda koyu kırmızı ile siyah karışığı renk: *Gevik keçi.* (DS III, s. 2011: Kars)

gevre tüyü *is.* Kazların ufak tüyü. (DS III, s. 2014: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış)

gevşe- *f.* Ağızda katı bir şey çiğnemek, geniş getirmek. (DS III, s. 2013*: Kars ve bazı köyleri)

gevvez *is.* Emir eri. (Göldalı *Arpaçay; DS III, s. 2014: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Bala Memmed'in türküsünde geçir: "Men bi gevvezidim, Nil Deryası'nda, uddu semeh meni yüzdüğüm yerde."* (Göldalı *Arpaçay)

geyim *is.* Bir çift öküz nalı. (DS III, s. 2016: Kars ve köyleri)

gez- *(-i)* Aramak, bulmaya çalışmak: *Ay göreşen her yeri eşif töküfsen da gezirsen harya ne goyursam gidif tapır.* (Karakaş)

gezeğen *sf. ve is. [, gezeyen]* İş güçle meşgul olmayıp ev ev gezen (kimse). (Kadın için). (DS III, s. 2019: Zarşat) 'çok gezen (kimse)'

gezel *is. bot. 1.* İp boyamaya yarayan bir çeşit çiçekli bitki kökü. (DS III, s. 2021: İrişli *Çıldır) **1a.** İp boyamaya yarayan bir çeşit ot: *Onu alırıh yerden onun boyası çıhır, siyah boyası çıhır gezel bir ot, nabadatdır, biter.* (Polatköy *Arpaçay)

gezellem *is.* Çok konuşma. (Göldalı *Arpaçay; DS III, s. 2021: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Gezellem, lüzumsuz söz.* (Göldalı *Arpaçay)

gezenek *is. 1.* Gezinti yeri. (DS III, s. 2020*: Kars) **2.** Yaya kaldırımı. (DS III, s. 2022: Kars)

gezenti *is.* Çok gezen, kapı kapı gezen (kimse): *Bō, o geden gezif ki evde de oturmer, gezenti.* (Karakaş)

gezer *is.* Cin, peri, ölü ruhlu vb. hayali şeyler. (DS III, s. 2022: Kars)

gezergi *is.* Salgın: *Gezergi deyif.* (Porsuklu *Susuz)

gezeyen *Yav gezeyen adamdı, evine sahip çıhmer.* (Bacioğlu *Arpaçay) // *Gezeyen garılar olur, men böyün Arpaçay'dan geldim, arvad öyde yoh, bu arvad gezeyendi da, hardaydı bu*

arvad, gomuşunun birinin evinde.
(Taşdere Arpaçay) → **gezeğen**.

gezgin *is.* Uykuda gezen (kimse). (DS III, s. 2023: Kars ve köyleri)

gezginçi *is.* Dilenci: *Gezginçiler filan gelirse dilençiler, beşe ter yapır iki tene hayvanı keçiriller, o yana da doldurullar aldığı şeyi bu yana da.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

gezil *is.* Hayvan derisinden çekilen serum. (DS III, s. 2023: *Arpaçay)

gezin-f. Yüznumaraya gitmek. (DS III, s. 2023: Kars)

gıbal *is.* Nitelik, biçim, görünüş: *Bu gıbalda, bu görünüşte insan olmaz éle bildim gün sen yar.* (Göldalı *Arpaçay) // *Gördüğün asker ne gıbalda idi?* (DS III, s. 2024: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘gıbal’)

gıca *is.* Topuk kemiği. (DS III, s. 2025: Kars)

gıcevi *is.* Atlarda olan, kaşıntılı bir hastalık. (DS III, s. 2025: Kars ve bazı köyleri)

gıda *is.* En büyük aşıktan (enekeden) sonraki aşıklar. (Gürebüzler *Selim; DS III, s. 2031: Bayburt *Sarıkamış ‘gıda’) *Birer gıda tikerih, aşıh oynuyoruh. Gıda cızın ortasına dikilen ilk dikilen*

gıda elindeki de eneke. (Gürebüzler *Selim)

gıdan *is. zool.* Keçi yavrusu: *Çocuğ gét gıdanın felan keçinin gıdani gelmemiş, o gıdani al gel.* (Cavlak *Selim)

gıdık (I) *is. zool.* [**gıdık**, **gıdih**] Keçi yavrusu, oğlak. (DS III, s. 2032: *Kağızman ve köyleri)

gıdık (II) *is.* Çene altı, gerdan. (DS III, s. 2033: Kars)

gıdih (Porsuklu *Susuz) *Söğütlerimizi yiyor hep hanı harab ediyó gıdih.* (Tepecik *Arpaçay) // *Nenenin gıdihleri var. Nene gıdihleri sahliyer, sahliyer, birden bir tipi gelir, nenenin gıdihleri ölör.* (Bayburt *Selim) // *Çebiş, küçüğine gıdih diyerih. Gız o gıdigi vur gelsin bu yani.* (Çıplaklı *Selim) → **gıdık** (I).

gıdık (Akören *Sarıkamış; DS III, s. 2032*: Bayburt *Sarıkamış gıdık) *Teze gıdık o doğdu ya gıdık.* (Akören *Sarıkamış) / *Bi gıdık kesim misefir yiyor.* (Akören *Sarıkamış) → **gıdık** (I).

gıfıl *is.* [**gıfıl**] Kilit. (DS III, s. 2035: Kars)

gıgı *is.* Deve, keçi, koyun vb. hayvanların pisliği. (DS III, s. 2036*: Bayburt *Sarıkamış)

gıgıl is. Davar dışkısı: *Goyunun gıgılını toplayah, yahah.* (Porsuklu *Susuz)

gıgılla- (nsz) **1.** Tavuk ses çıkarmak. (DS III, s. 1969*: Kars ‘gıgılla-’) **1a.** Tavuk yumurtlayacağını belirten ses çıkarmak: *Tavuğ ğapının yanında dolaşer, gıgıllıyer, ğapıyı açın, içeri girsın.* (Porsuklu *Susuz) **2.** Kümes hayvanları tavuk, kaz hastalandığında gıg gıg diye ses çıkarmak: *Bu töyuh gıgıllıyer öleceh.* (Porsuklu *Susuz) **3.** Bebek bir kaç aydan sonra kığ kığ etmek (küçük çocuğun çıkardığı ses): *Uşahlar gıgıllıyer, uşah birez böyüdü mü mesele altı yedi aylıh oldu mu bah ne güzel bah gıgıllıyer da maa gıgıllıyer, güler.* (Karakaş)

gıgılla- (DS III, s. 1969*: Kars) → **gıgılla- -1.**

ğıjirtikeni *Ğıjirtikeni elimi daladı.* (Aslanhane *Akyaka) → **gıjirtiken.**

ğıkğılla- (nsz) Tavuk yumurtadıktan sonra ses çıkarmak: *Tavuh yumurtdadı, ğıkğıllıyer, yumutduyuf ğahdıhdan sonra ğıkğıllıyer.* (Porsuklu *Susuz)

gıldıra is. Kofığın üstünden bağlanan gümüş pullarla süslü örtü. (DS III, s. 2039: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

gılguyrüh is. Dedikoducu kadın. (DS III, s. 2042: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

gılıhla- (-i) İkna etmek: *Üsdü başı düzgün adamları getireller içeri, halam diye bacım diye adamı gılıhlyıllar getirer içeri.* (Meydancık *Arpaçay) // *Bir çocuğu gılıhlyıarsan elinden bi şey alarsan, gılıhlyar bir işe gönderersen. Men gılıhlamışam bizim arvat mala bahır. Gılıhlamasa bahar mı?* (Taşdere *Arpaçay) // *Gılıhladım, şumalladım uyudu.* (Porsuklu *Susuz)

gılımınnan anla- bf. Durumundan anlamak: *Senin gılımınnan annadım.* (DS III, s. 2042: Bayburt *Selim)

gılıga is. Bulgur köftesi üzerine yoğurt ve yağ dökülerek yapılan bir çeşit yemek. (DS III, s. 2043: Kars)

ğılıh *Ahırtehd biz yapırlıh ğılıh, navruz bayramında.* (Karakaş) → **ğılık- 1a.**

ğılık is. [, ğılıh] **1.** Saçta pişirilen küçük ekmek, çörek. (Gürbüzler *Selim; DS III, s. 2077*: Kars ‘ğılık’) *Sen hêç ğılık yedin mi? Ben o günü pişirecahdım.* (Gürbüzler *Selim) **1a.** Nevruz zamanı dilek için pişirilen çok tuzlu küçük ekmek. (Porsuklu *Susuz)

ğılla- (-i) Yuvarlamak. (Karaorgan *Sarıkamış; DS III, s. 2041*: Kars ve bazı köyleri ‘ğılla-’) *Daşları hep aşığı ğılladı.* (Karaorgan *Sarıkamış)

ğıllan- (nsz) Yuvarlanmak. (Karakaş; Çamyazı, Handere *Sarıkamış; DS III, s. 2043: Kars ve bazı köyleri ‘ğıllan-’) *Ayağın ğaydı mi ğıllanmağ diyeller.* (Çamyazı *Sarıkamış) // *Körpi, betondan olsa başğa taħda bële ğıllanırsa düşerih da.* (Handere *Sarıkamış) // *Tepeden taş ğıllandı.* (DS III, s. 2043: Kars ve bazı köyleri)

ğıller is. Erkeklerin cinsiyet organı. (DS III, s. 2044: Kars)

ğıllıbaş is. Saçları uzamış, dağınık, bakımsız kişi (erkek için). *Amān ğıllıbaş saçına başına bağ, saçı başı bële darmadağın ğıllıbaş.* (Porsuklu *Susuz)

ğıllor is. Kaymakla yoğrulan, tandırda pişirilen küçük ekmek: *Böyün ğaymağnan hamur yoğurduğ, ğıllor pişirdih tendirde.* (Porsuklu *Susuz)

ğıloy ğavı is. [, ğaymağ ğabı] Süt makinesinin kaymak akan borusunun altına konulan kap: *İneyi sağdın getiriller makineye töküller südü, makine çekdiği zaman ğaymağ ğıloy ğavına tökülür.* (Demirkent *Akyaka)

ğıloyşa is. Yalaka: *Filan adam эле ğıloyşadı ki iki yüzlüdü, adamın peşinnen ayrılmır.* (Porsuklu *Susuz)

ğıloyşalan- (nsz) Yalakalık etmek, dalkavuluk etmek: *Bu ğomşu ğeder geler ğıloyşalaner, ne isdiyer acaba? Bi işi mi düşmüş ğıloyşalaner.* (Porsuklu *Susuz)

ğıloyşalığ yap- bf. Yalakalık etmek: *Yine ğıloyşalığ yapersen.* (Porsuklu *Susuz)

ğımı is. bot. [, ğımı] 1. Yaprakları maydanoza benzeyen, sapı soyularak yenilen bir çeşit ot. (DS III, s. 2045: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 1a. Dereotuna benzeyen, beyaz çiçekli, gövdesi soyularak yenilebilen, yaprakları kurutularak çorbaya konan ya da turşusu kurulan bir bitki. (Taşköprü *Arpaçay; Handere *Sarıkamış) *Ğımı, o bële yerde biter, altda bële şey yer alması kimi biter, ğoperdeller zati, önde eşer yiyerdih cocuğ zamanımızda da şimdi sonradan bële sapını keser, yiyeller.* (Handere *Sarıkamış)

ğımış- (nsz) Gülümsemek. (Gürbüzler *Selim; DS III, s. 2046: Bayburt *Sarıkamış) *Biri burda bir laf diyer hoca orda ğımışer.* (Gürbüzler *Selim)

ğımi Şimdi yok daha bitdi ğımı. (Handere *Sarıkamış) // *Ğımı varıdı,*

pancar varıdı, onu toplerdıh. (Çıplaklı *Selim) → **gımı -1a**.

gıncı- (I) (*nsz*) Ezilmek: *Çiğdemi çıkaramadım gıncıdı.* (DS III, s. 2047: Kars)

gıncı- (II) (DS VI, s. 4555*: Kars) → **kıncı-**.

gıncıt- (I) (*-i*) **1.** Çizmek: *Ola etimi gıncıtdın.* (DS III, s. 2048-2049: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **2.** [**gıncıt-**] Çekmek: *Ğulağını gıncıtdı. Boy saçımı gıncıtdı.* (Karakaş)

gıncıt- (II) *f.* Bir işi bozmak. (DS III, s. 2049: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

gındıllan- *f.* Yuvarlanmak (DS III, s. 2049: Kars + DS VI, s. 4555*: Kars ve köyleri) → **kındıllan-** .

gıngılı çal- *bf.* Kendi kendine şarkı mırıldanmak. (DS III, s. 2050: Bayburt *Sarıkamış)

gıraç *is.* Verimsiz, kolay sulanmayan toprak. (DS III, s. 2051: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ğırah *is.* [**kırağ**] Kenar. (Polatköy, Taşköprü *Arpaçay; Bayburt, Boyalı, Gürbüzler *Selim; Porsuklu *Susuz) *Öyün dört ğırağına yapıdıh.* (Polatköy *Arpaçay) // *Sobanın ğırağına goyursan eşgiyir.* (Taşköprü *Arpaçay)

// // *O çayın ğırağlarında yarpuz var, nane var.* (Boyalı *Sarıkamış) // *Ekseriyetle bu evlerin ğırağlarında, bu hayat da, düzde orda olor diyedavanı.* (Bayburt *Selim) // *Ğırağa çıh ya.* (Gürbüzler *Selim) (DS IV, s. 2816*: Kars kırağ ‘çevre, kıyı, kenar, uç’]

ğırahlıh *is.* Gofığın üzerinden bağlanan gümüş pullarla işli, dört santimetre eninde siyah kumaş. (DS III, s. 2052: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

gıran *is.* Öldürücü salgın hastalık. (DS III, s. 2052: Kars ve bazı köyleri)

ğiranta *is.* Musluk: *Poşğamız vardı, neft poşğası. Açardıh beşe ğirantasını tenekelere ğoyar getirerdıh, lambıya neye ğoyardıh, yaħardıh.* (Çakmak) // *Ğirantası var, südü açarsen. İki tene lülüü var mı, ğirantası da var mı çekif açarsen süd ayrı geler, ğaymağı ğaymağ ayrı geler.* (Bayburt *Selim) // *Ğirantıyı açıh ğoymuşuh su aħmış, sanaħsal dolmış.* (Cavlak *Selim)

ğircın *is.* **1.** Tarlada harmandan sonra kalan, kalın ve sert gövdeli yabancı bitkiler. (Porsuklu *Susuz; DS III, s. 2054: Kars ve bazı köyleri) *Bir sürü ğircını çıhdı, eleħnen eliyersen.* (Porsuklu *Susuz)

ğircın *is.* Koyuna veya sığıra yiyecek

olarak verilen otun yaprağı, çiçeği dışında arta kalan yaramaz kısmı, çer çöp. (Karakaş; Porsuklu *Susuz) *Malın önünü yıgđım mal yemedi ğircının yıgđım götdüm eşiye goydum.* (Karakaş)

ġircih is. Dolaşık saç: *Hele bunun ġirciğine baĥ, ġircihli dolaşer.* (Porsuklu *Susuz)

ġircihli is. Saçları dolaşık olan (kimse): *Bu ġomşu heç uşağına baĥmer, başı gözü hep ġircihlidi. // Bō ele ki saçı dolaşıf dolaşıĥ saç, ġircihli bu ġircihli, pitdi ġircihli.* (Çakmak)

ġırç is. Bıçak keserken ya da iğne batarken çıkan sesi anlatır: *İğneyi ġırç diye batırdı.* (DS III, s. 2055: Kars ve bazı köyleri) ■ **ġırç et-** bf. İğne kırılınca ses çıkarmak: *İyne ġırıldı ġırç etdi.* (Karakaş)

ġırdır- (I) (nsz) Özentili olarak İstanbul ağzıyla konuşmaya çalışmak: *Ne ġırdırersen töreli danışsana.* (Porsuklu *Susuz)

ġırdır- (II) (-i) Tahılı değirmende küçük parçalar haline getirtmek. (Çakmak; İsisu *Sarıkamış; Tozluca *Selim) *Lazıt ununu götüreirdiler, ġırdırer getirerdiler.* (Çakmak) / *Sarı zeyreyi götürer ġırdırdırdıĥ,*

tenekelernen getirerdiler ĥızmekere, çobana pişi pişirerdih. (Çakmak) // *Şimdi arpayı ġırdırılar, iri ġırdırılar un olmaz.* (İsisu *Sarıkamış)

ġırgal is. Öküz ve ineklerin boğazına takılan ağaç halka. (Tepecik *Arpaçay; Bayburt, Gürbüzler *Selim; Porsuklu *Susuz; DS III, s. 2056: İrişli, Bayburt, Boyalı *Sarıkamış 'ġırgal') *Biz esgiden hep ġırgalla bağlardıĥ hayvanlarımızı ahırda. Ġrgaldan açarsın hayvanı.* (Tepecik *Arpaçay) // *Malın ġırgalı esgiden hep ġırgalla bağlıyerdıĥ.* (Bayburt *Selim) // *Ġrgal malı bağlillar.* (Gürbüzler *Selim) // *İneyin ġırgalı açılıf, ineyi bağla.* (Porsuklu *Susuz)

ġırgala- (-i) Büyükbaş hayvanları ağaç halkaya bağlamak: *Öküzü ġırgala.* (DS III, s. 2056: Boyalı *Sarıkamış)

ġırgıt is. [, **ķırķıt** (I) Cimri. (DS III, s. 2056: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ġırgı is. zool. Atmaca. (DS III, s. 2056: Kars)

ġırĥılıĥ (Gönülalan *Arpaçay; Gürbüzler *Selim; Porsuklu *Susuz) *Kösröy ġeti bıçağı bülöylüyeĥ ya da ġırĥılıĥı.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Ġırĥılıĥnan ġoyun ġırĥarıĥ.* (Gürbüzler *Selim) → **ġırĥılıĥ.**

gırhım is. Koyunun kırılması: *Gırhım zamanı geldi.* (DS III, s. 2057: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

gırhlıh is. [, **gırhlıh**] Keçi ve koyun tüylerini kırmaya yarayan bir çeşit makas. (Tozluca *Selim; DS III, s. 2059*: Kars ve köyleri ‘gırhlıh’) *Gırhlıhunan gırher, alerler yünü.* (Tozluca *Selim)

gırıdet is. Kıymet, değer: *Ola sen indi felan yere gidersen gırıdetin var mı ki sen orya gidersen.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Sen gırıdetini aşşağı düşürdün benim yanımda.* (Gülbüzler *Selim) // *Ahmet dayının yanında senin ne gırıdetin var.* (DS III, s. 2057: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘gırıdet’)

gırıh is. zool. **1.** Bir çeşit melez köpek. (DS III, s. 2057: Zarşat) **2. (gırıh)** Melez: *Tam deyil, safğan deyil gırıhıdı.* (Bacioğlu *Arpaçay)

gırıhlıh is. Sarp, dağlık, engebeli, çakır çukur (yer hakkında): *Posof gırıhlıh, onun için at goşılmerdi. Gırıhlıh yerde hızek mızek çalışmaz ki at goşulmaz.* (Tozluca *Selim) // *Gırıhlıh arazi yani eşya çıhardamazsın, yüh götüremezsın.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

gırıl- (nsz) **1.** Perişan olmak: *Perişan oldu, gırıldı, batdı, ağlaşmağdan*

öldü. (Küçükaküzüm *Akyaka) / *Soğuhdan gırıldı, batdı.* (Porsuklu *Susuz) **2.** Hastalıktan telef olmak, ölmek: *Ğazım da yaylada hep gırıldı, valla ğalmadı* (Polatköy *Arpaçay) // *Bahmaya çoğ ey bahduğ da hastaluğ gelmişti, ğomşunun tavuğları gırılmış.* (Tozluca *Selim)

gırım is. Görünüş, hal, tavır: *Ya bahdım bu adama gırımı hêş hoşuma gêtmedi, sinirli bir gırımı var, gırımı hêç ey değil.* (Büyükpirveli *Akyaka)

gırış is. Ağaçtan yapılıp üzeri toprakla kapatılmış çatı: *Rusların gırışları vardı, Rus evlerinde vardı gırış, bèle çatı gibi ğapanıf üsdü torpağnan örötölördü.* (Porsuklu *Susuz) / *Gejogilin evleri gırışlıydı, çatılı, Gejogilin evin üsdü hep gırışdı.* (Porsuklu *Susuz)

gırışlı is. Çatılı: *Gejogilin evleri gırışlıydı, çatılı, Gejogilin evin üsdü hep gırışdı.* (Porsuklu *Susuz)

gırma is. **1.** Hayvanların kolay yemesi için ezilerek verilen arpa. (DS III, s. 2059-2060: Kars ve köyleri ‘gırma’) **1a.** Hayvanların kolay yemesi için iri parçalar halinde öğütülmüş arpa. (Karakaş; Bayburt, Tozluca *Selim; Porsuklu *Susuz) *Mala gırma verin.*

(Karakaş) ■ **ğırma** **ğır-** *bf.* Arpayı hayvanın yemesi için iri parçalar halinde öğütmek: *Mala ğırma ğırdıh, ğırma yiyer.* (Bayburt *Selim) // *Ben ğırma ğırdırdım hayvanlar için, biraz da buğdanın kepegi var, onu ğarıştırdım ğardım verdüm mallara, yiyer.* (Tozluca *Selim)

ğırnav *is.* Kedilerde çiftleşme isteği belirtisi. (DS III, s. 2061: Kars ve köyleri)

ğırp- *(-i)* At, eşek kulağını oynatmak, geriye doğru yapmak: *Gétme, at ğulağını ğırper, seni dişliyeceh.* (Porsuklu *Susuz)

ğırpıt- *Bezin kenarını ğırpıtdı, bir parça alersen.* (Porsuklu *Susuz) → **kırpıt-**

ğıryatdı *is.* Gayretli. (Demirkent *Akyaka; Taşdere Arpaçay; Bayburt, Çıplaklı *Selim) *Çoh çalışer, çoh ğıryatdıdı, çoh ğayrıyer, öycümaldı.* (Bayburt *Selim)

ğıryat èyle- *bf.* Gayret etmek: *Ğıryat èyle, çabuğ ol.* (Bayburt *Selim)

ğısğaç *is.* 1. Kerpeten, pense vb. aletler. (DS III, s. 2062: Kars ve köyleri) *ğısğaç* 2. Kıskaç, kızgın demiri tutmaya yarayan uzun burunlu, geniş ağızlı alet: *Ğısğaçla tuterdi demiri*

demirci sıcağ demiri döyende. (Porsuklu *Susuz)

ğıssa *sf.* Kıssa. (Çakmak; DS III, s. 2062: Kars ‘ğıssa’) *Men uzun boylu, gelin de ğıssa boylu.* (Çakmak)

ğıyah *sf.* ve *zf.* Güzel, şık, gösterişli, yakışıklı. (Gürbüzler *Selim; DS III, s. 2065*: Bayburt *Sarıkamış ‘ğıyah’) *Ne ğader ğıyah bi adamdı, ne ğadar ğıyah ğıyinmiş.* (Gürbüzler *Selim)

ğıy **ğıy gez-** *Bō, ğıy ğıy gezer, nece de ğıy ğıy gezer bu ğız.* (Karakaş) → **ğıy** **ğıy yürü-**

ğıy **ğıy yürü-** *bf.* [, **ğıy** **ğıy gez-**] Tek ayakla atlaya atlaya yürümek. (DS III, s. 2066: Kars ve köyleri)

ğıyıl *is.* Şaşı (kimse). (Gürbüzler *Selim; Porsuklu *Susuz; DS III, s. 2066: Bayburt *Sarıkamış ‘ğıyıl’) *Ya bunun gözü de ğıyıldı ya yan bağer.* (Gürbüzler *Selim) // *Bu adamın gözleri ğıyıldı, hele bağıynan.* (Porsuklu *Susuz)

ğıyratsız *is.* Gayretsiz: *Bu ğıyratlı adamdı, Allah vekili çol çocuğunu sahlamıya çalışır. Men de ğıyratsızın biriyem çol çocuğumun istikbalını düşünmürem.* (Taşdere Arpaçay)

ğıyvat *is.* Dedikodu. (DS III, s. 2069: Bayburt *Sarıkamış) ■ **ğıyvat** **ğır-** *bf.*

Dedikodu yapmak. (Bayburt *Selim; DS III, s. 2069: Bayburt *Sarıkamış ‘gıyvat’) *Ġıyvat ġıranın yeri cehennemdir.* (Bayburt *Selim) / *Ġıyvat ġırmayacaġsın ġünah.* (Bayburt *Selim)

ġız- (nsz) **1.** Isınmak: *Yiġin ġarnınız ġızsın ayaġa ġalġın, eydi hasuda eydi.* (Aslanhane *Akyaka) // *Üşümüşdüm üstüme yorgan örttü, canım ġızdı.* (Porsuklu *Susuz) **2.** Sıcak duruma gelmek, ısınmak. *Su ġızdı mı a ġız, uşahları ġımdirecem.* (Porsuklu *Susuz)

ġızafılıġ et- (DS III, s. 2069: Bayburt *Selim) → **ġızafılıġ yap-**

ġızambuġ is. Kızamık: *Ġızambuġdan ölmüşler, evelden doġdur yohmuş.* (Çakmak)

ġızdır- (nsz) **1.** Hava bir anda kısa süreliğine çok fazla ısınmak. (Tepecik *Arpaçay; Cavlak, Çıplaklı *Selim; Porsuklu *Susuz) *Çoġ ısındı, çoġ ġızdırıyer baġsana, ateş aldı yağacaġ, yağmur yağacaġ, rahmet yağacaġ inşallah.* (Cavlak *Selim) // *Bugün hava ġızdırdı yine yağacaġ mı ne edecaġ.* (Çıplaklı *Selim) **2.** (-i) Isıtmak: *Onu bir daha ġızdırırdıġ çocuġların altına ġoyurduġ, beleġ*

beliyirdiġ. (Polatköy *Arpaçay) // *Suyu ġızdır, çamaşır yuyacam.* (Porsuklu *Susuz)

ġızıl (I) is. [, kızıl] Altın. (Göldalı *Arpaçay; Yenice *Selim; Porsuklu *Susuz; DS III, s. 2070: Kars ‘ġızıl’) *Altına bizde ġızıl diyilir.* (Göldalı *Arpaçay) // *Esgiden paralar da para da altınıydı, ġızılıydı. Eye, falan adamdan beş tene ġızıl aldım.* (Yenice *Selim)

ġızıl (II) is. Kızıl renk. (DS III, s. 2070: Kars)

ġızılca is. Kızamık. (Büyükpırveli *Akyaka)

ġızılġuş is. zool. Atmaca. (Gönülalan *Arpaçay; DS III, s. 2070: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Böyle daraġlı ġuşdu ġızılġuş; ama çoġ yırtıcı diyeller ona ġızılġuşa, cüceleri ġötürer.* (Gönülalan *Arpaçay)

ġızılözen is. Hayvanların yemek borusu: *Hayvanı kesende burda ġırtdeyini kesennen sonra onnan sonra ġızılözeni kesersen, böyle et kimidi borunun içinde aynı devam eder.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Mal bir sığırı kesdiġinde ġızılözenini çıġardın mı?* (Gürbüzler *Selim) // *Bizim öküzün*

gızılözeni gopmuşdu. (DS III, s. 2070: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

gızırğalan- *f.* Cimrilik etmek. (DS III, s. 2070: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

giç et- *bf.* Hafifçe ısırarak (çocuk dilinde). (DS III, s. 2073: Kars ve bazı köyleri)

gidergelmez (I) *is.* Duman. (Bayburt *Selim; DS III, s. 2074: Bayburt *Selim) *Tüsdü doldu içeri, gider gelmez içeri doldu.* (Bayburt *Selim)

gidergelmez (II) *is.* Ölüm (mecazî anlamda). (Bayburt, Gürbüzler *Selim; DS III, s. 2074: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Ğaş sağıdı gidif sanki gider gelmeze gētdi gelmedi.* (Bayburt *Selim) // *Ėle giden geri gelmesin ki, gider gelmeze gētdi.* (Gürbüzler *Selim)

gij *is.* 1. Aptal, ahmak. (DS III, s. 2075: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 2. Çabuk kızan adam. (DS III, s. 2075: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

gijirtiken *is. bot.* [, **ğijirtiken**] Isırgan otu. (DS III, s. 2074-2075*: Bayburt *Sarıkamış)

gileylen- *f.* Şikâyet etmek. (DS III, s. 2076*: Bayburt *Sarıkamış)

girdir- *f.* Bir şeyi bir yere sokmak. (DS III, s. 2080: Bayburt *Selim)

girgirek *is.* Merdiven. (DS III, s. 2083: Kars)

girkit *is.* Halı dokuma aygıtının tırağı. (DS III, s. 2084: Kars)

git- (*nsz*) Akmak: *Su da o zaman dayaz gidermiş.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

gizafılıh *is.* Yakınlardan gizlenen para, mal vb. şeyler: *Men ağadan gizafılıh ellemerem.* (DS III, s. 2086: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

gizdempoç *is.* [, **gizlenpöçük, gizlempaç**] Saklambaç. (DS III, s. 2086: Bayburt *Sarıkamış)

gizginnen *zf.* Gizlice: *Tava gaynıyır orda açıldın gizginnen bahır gidirdin, ecef bunun içinde ne var ne yoh.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

gizlempaç *Uşahlar yığıldı gizlempaç oynadı.* (Karakaş) // *Çoh oynadıh ahırrarda, hē gizlempaç oynurduh.* (Gürbüzler *Selim) → **gizdempoç**.

gizlenpöçük (DS III, s. 2086*: Kars) → **gizdempoç**.

gobelek (DS III, s. 2115*: Kars ve köyleri) → **göbeleh**.

gobpuz *is.* 1. Yumruk oyunu, boks: *Öyle bir gobpuz vurdu ki.* (DS III, s.

2103: Kars) **2.** Yumruk: *Ġopbuznan vurdu uşağın burnunu ġırdı.* (Porsuklu *Susuz)

ġobuġ *Dikenli bitkilerden ġobuġ vardır, kazayağı vardır, o da yenilir.* (Çıplaklı *Selim) → **kobuk**.

ġoc *is.* Üzerinde satırla et dövmeye yarayan kütük. (DS III, s. 2090*: Kars)

ġoc *is.* Cehre (çıkırık) iğine takılan makara: *Böyle uzun şey varıydı onun başında ġoc vardı. Anam nasıl taġıyordu, taġıyordu ipe onun ġolu fırrrandıġca ince şiş de dönüyodu, ipi eyiriyodu.* (Porsuklu *Susuz)

ġoca *is.* ve *sf.* Yaşlı, ihtiyar: *Genc ise Allah eyliġ versin, ġocaysa da Allah iman Ġuran nesib etsin.* (Handere *Sarıkamış) // *Seġsen de sâz doġsan da devlûbaz, oni o ġoca garılara diyirîġ.* (Altınbulak *Sarıkamış) // *Ġoca bu ne diş atmış.* (Tozluca *Selim)

ġocabaş *is.* *bot.* Pancar. (Ocaklı; Bayburt, Gürbüzler *Selim; DS III, s. 2089: İrişli, Bayburt, *Selim, *Sarıkamış ‘ġocabaş’) *Aġan pancar egdiġ ġırmızı pancar yanı ġocabaş.* (Ocaklı) // *Ġırmızı ġocabaşıydı onu alerdîġ, turşu ġoyorduġ.* (Bayburt *Selim) // *Bir ġocabaş turşusu vursaz.* (Gürbüzler *Selim)

ġocal- (*nsz*) **1.** Yaşlanmak, kocamak: *Eveldeñ etmeġ pişirerdim indi pişiremerem indi daha ġocalmışam gelinler ġoymor.* (Boğazköy) // *Nenen daha ġocaldı.* (Göldalı *Arpaçay) // *Ġocaldım, baġ hēc oldi, balaġım beni begenmir.* (Altınbulak *Sarıkamış) // *Köpek ġocalmış, işe yaramaz.* (Tozluca *Selim) **2.** Kartlaşmak, tazeliğini kaybetmek (bitki için). (Alçılı; Karakaş) *Boz ot var, ġocalmış, a buna benziyer telpancarı kimi.* (Alçılı)

ġociġ *is.* *Ġociyim hardadı.* (Porsuklu *Susuz) → **ġocik**.

ġocik *is.* **1.** Kalın kumaştan yapılan ve içine deri astar geçirilen kısa palto. (DS III, s. 2089: Kars ve köyleri ‘ġocik’) **1a.** Kalın kumaştan veya deriden yapılan kısa palto. (Cavlak *Selim) *Ver hele o ġociki bir ġeyim.* (Cavlak *Selim)

ġocun- *f.* Gücenmek, alınmak. (DS III, s. 2090: Kars ve köyleri)

ġocut *is.* *Daha o ġocut olmuş, ġocut, onu götür at çöpe.* (Çıplaklı *Selim)

ġoçaġ *is.* Becerikli, çalışkan. (Karakaş, Subatan; Çamyazı *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Benim hanım çoġ ġoçaġdır, önüne yirmi ineyi ġoy saġar, hēc ġözü ġörmez.* (Subatan) // *Bacıları çoġ ġoçaġdı, iş bilendi.* (Porsuklu

*Susuz)

ğochañlan- (nsz) İş yapma isteği duymak: *Böyün ğochañlanıf, éle iş yaper ki... Böyün ne yaman ğochañlıđı tutuf iş yaper, hızlı hızlı iş yaper.* (Porsuklu *Susuz)

goçam (DS III, s. 2107*: Kars ve köyleri) → **goşam**.

goç ayı is. Kasım ayı. (Gönülanan *Arpaçay; DS III, s. 2090: Bayburt *Sarıkamış)

god is. Madenden yapılmış tahıl ölçeği. (DS III, s. 2091: Kars ve köyleri god)

1a. Sacdan yapılmış tahıl ölçeği: *Filankes daniya gider bir god buğduya gider.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *İki god buğday verdim.* (Bacıoğlu *Arpaçay) // *İki üç god tahıl ver.* (Tuzloca *Selim)

goda is. Boyunduruğun ortasında bulunan ve kayış takmaya yarayan ağaç çivi. (DS III, s. 2091: Kars)

godah is. zool. [, goduh] Eşek yavrusu, sıpa. (DS III, s. 2091*: Bayburt *Sarıkamış)

godek (DS III, s. 2123*: Kars) → **gödek**.

godih is. Pekmez, sıra gibi şeylerin muhafaza edildiği ağzı kapaklı,

tahtadan küçük kap: *Godiye eşhamrayı ğoy.* (Porsuklu *Susuz) / *Ĝars'dan esgiden godihnen pehmez alerdiñ. Pekmez satılar içinde aler getirer boşaldıñdan sonra içinde yoğurt mayaliyerdiñ.* (Porsuklu *Susuz)

godik is. Kısa boylu: *Adamın üç çocuğu var, üçü de godik.* (Subatan)

godoş (I) is. Mısır koçanı. (DS III, s. 2092: Kars ve köyleri)

godoş (II) is. Ahlaksız adam, pezevenk. (DS III, s. 2092: Kars ve köyleri)

godu godu goduyu gördün mü, goduya selam verdin mi, godu gelip burdan keçende yağmur üzü gördün mü? (Karakaş) → **dodu**.

goduh (DS III, s. 2091*: Kars ve köyleri) → **godah**.

godül çalgı is. Süpürgenin eskiyip çöplerinin dökülmesiyle geriye kalan sap kısmı. (DS III, s. 2093: Bayburt *Sarıkamış)

gogoç is. Yufka ekmeğin arasına yağ, bal, reçel ve daha çok peynir koyarak yapılan dürüm. (DS III, s. 2094: Kars ve köyleri)

ğogoşla- (-i) Buruşturmak: *Bu çamaşırı düzgün gatda, ğogoşlama.* (Porsuklu *Susuz)

gogum *is. bot.* Tomurcuk, gonca. (DS III, s. 2094: Kars ve köyleri)

goğa (DS VI, s. 4565*: Kars) → **koğa**.

gohum *is.* Akraba: *Anası evezinde doğaydı bir daş, gohumu gardaşı ahuzar eyler.* (Göldalı *Arpaçay)

gol *is.* Öküz arabasını boyunduruğa bağlayan ağaç parçası: *Aravanın golu gırıldı.* (Porsuklu *Susuz)

golan *is.* Eyeri hayvana bağlamaya yarayan kayış: *Atın golanını mökgem bağla, yeher dönmesin.* (Porsuklu *Susuz)

golcu *is.* Orman bekçisi: *Ormana getmişin de ağaç kesecen, ola golcular gelir bizi yağalar, götürür ceza verirler.* (Tozluca *Selim)

golçağ *is.* [, **kolçak**] İş yaparken takılan ceket, gömlek ya da elbise kollarının kirlenmesine engel olmak için bilekten dirseğe kadar geçirilen iki eğreti kolluk. (Aşağısallıpınar, Sırbasan *Sarıkamış; Çıplaklı *Selim; Porsuklu *Susuz) *Golçağ ekmek bişirende tağerdih.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış) // *Golçağlarımı goluma tağdım.* (Sırbasan *Sarıkamış) // *Golçağım getir tağim tandıra etmeğ vuracam.* (Çıplaklı *Selim) (Tepecik *Arpaçay)

ğollih *Ğollih dana gelmedi.* (Porsuklu *Susuz) → **gollik**.

gollik *is.* [, **ğollih**, **ğollo**] (DS III, s. 2097*: Kars ve köyleri) ‘kuyruksuz ya da kısa kuyruklu tavuk vb. hayvanlar’)

ğollo *is.* Kuyruksuz ya da kısa kuyruklu hayvan (köpek, sığır, tavuk): *Ay gollo sükut dur bir yerde dur.* (Karakaş)

gollo (DS III, s. 2097*: Kars ve köyleri) → **gollik**.

goltuğ (I) *is.* Kol dayayacak yerleri olan geniş ve rahat sandalye, koltuk. (DS III, s. 2098: Zarşat)

goltuğ (II) *is.* Omuz başının altında, kolla gövdenin arası, kol altı. (DS III, s. 2098: Zarşat)

goma *is.* Deste, demet, bağ. (Gürbüzler *Selim; DS III, s. 2099: Bayburt *Sarıkamış ‘goma’) *Tağılı goma edeller.* (Gürbüzler *Selim)

gom argala- *bf.* Bir yere toplanmak, kalabalık yapmak, üşüşmek. (DS III, s. 2099: Bayburt *Sarıkamış)

ğonağ *is.* [, **konağ**, **konak**] Konuk, misafir. (Karakaş, Çakmak; Gönülalan *Arpaçay; Boyalı *Sarıkamış; Gürbüzler *Selim) *Otu gonağım ol, getmeyin.* (Karakaş) *Ğonağlarımız gelif, gonağlar ilkindi üsdü gelerdiler,*

gorgan- f. Güvenememek, inanmamak. (DS III, s. 2104: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

gorgut is. bot. Ebegümecinin düğme gibi olan meyvesi. (DS III, s. 2104: Bayburt *Sarıkamış)

goruḥ (I) is. 1. Mayıs ayından biçilene kadar ot, ekine zarar vermemesi için hayvanlardan korunan çayır, tarla. (DS III, s. 2106: Bayburt *Sarıkamış ‘goruḥ’) 1a. İlkbahar mevsimi boyunca ot elde etmek için hayvanlardan korunan ekilmemiş tarla. (Gülbüzler *Selim; Porsuklu *Susuz) *Çayırı goruḥ edelim, tarlayı goruḥ edelim.* (Gülbüzler *Selim) // *Her taraf goruḥdu hēc kimse malını bıraḥmasın.* (Porsuklu *Susuz) / *Bu sene çayırı erken goruḥ etdiler.* (Porsuklu *Susuz)

goruḥ (II) is. [, **koruk** (II) Korunak. (DS VI, s. 4568*: Kars ve köyleri)

goruḥçu is. Ekili arazi, tarla bekçisi: *Goruḥçu malı goyunu goymuyacan benim tarlama gire.* (Karakaş) // *Goruḥçular yeri ey goruḥ etmiyif.* (Porsuklu *Susuz)

gorunğa is. bot. Pembe çiçekli, çiçekleri döküldükten sonra salkım halinde taneleri oluşan, yoncaya benzer, yetiştirilen, ekildikten sonra 6-

7 yıl kendiliğinden yetişen, hayvan yemi olarak kullanılan, çok yıllık bir bitki: *Bizim zamanımızda ulaf, gorunğa yohudu.* (Çakmak)

goşam sf. [, **goçam**] Bir ya da iki avuç dolusu: *Bir goşam altın verdim.* (Karakaş)

goşgoz is. bot. [, **koşkoz**] Tarlayı sürerken, toprak altından çıkan ve kestaneye benzer, bir bitkinin yenilebilen kökü: *Keşke böyün az kötani goşayım sana o ğadar goşgoz çıḥaraydım o köyün girişinde.* (Gülbüzler *Selim) (DS IV, s. 2934-2935: Kars) *goşgoz* ‘toprağı sürerken, toprak altından çıkan ve kestaneye benzer bir kök’, DS III, s. 2107: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *koşkoz* ‘yer altından çıkarılan ve yenilebilen bir çeşit bitki kökü’]

goşun is. Ordu, asker: *Arpaçay’dan bir goşun asger geler.* (Meydancık *Arpaçay) // *Bir bölüh goşun geldi hē.* (Gülbüzler *Selim)

gotur (Darboğaz *Selim; DS VI, s. 4569*: Kars ve köyleri ‘gotur’) *Bundan bir elli sene evvel bir gotur düştü bu köye.* (Darboğaz *Selim) → **kotur**.

goturra- (nsz) Uyuz hastalağına yakalanmak: *Bō dana goturruyuf.*

(Karakaş)

govak *is.* Başta olan kepek. (DS III, s. 2100*: Kars)

goy *is.* Ağaçlarda meydana gelen mantar, kav. (DS III, s. 1936-1937*: Bayburt *Sarıkamış)

goy- (*nsz*) Koymak. (Çakmak; Demirkent *Akyaka; DS III, s. 2111: *Arpaçay) *Heybede de aynoyñ goymuşam.* (Çakmak) // *Tuwardan yapırdılar bardağ goymağ için.* (Demirkent *Akyaka)

goy- (*-i*) Bırakmak, unutmak: *Ya baban gaberdini evde goymuş.* (Demirkent *Akyaka)

goy- (*nsz*) Koymak, bırakmak, izin vermek. (Boğazköy; Aslanhane *Akyaka) *Ğız iken çoğ giderdim, burya geldim gocam goymir.* (Çıplaklı *Selim) // *Eveldeñ etmeğ pişirerdim indi daha gocalmışam gelinler goymor.* (Boğazköy)

goyala- (*-i*) Kovmak: *Ana men bunları goyalıyacam. Bō, dedim oğul nasıl çalışerse goy ele çalışsın, men onnari goyalamam.* (Çakmak)

goyşurul- *f.* Acı duymak, acıdan kıvrınmak. (DS III, s. 2111: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

goyum *is.* Akraba. (Bacıoğlu *Arpaçay; Kırçıçeği, Porsuklu *Susuz) *Gözünü kim oydi? - Goyum oydi. -Onun çun mu derin oydi?* (Kırçıçeği *Susuz)

goyun eyağı *is.* Ekin boyunun ne çok uzun ne de kısa olması hali. (Gönülalan *Arpaçay; Gürbüzler *Selim; DS III, s. 2111: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘goyun eyağı’) *Tarla ey goyun eyağıdı.* (Gürbüzler *Selim) // *Tarnıya gètdi, geri gelende nasıl Reşit valla eydi, goyun eyağıdı.* (Gönülalan *Arpaçay)

goyungulağı *is. bot.* Bir çeşit bitki. (Karakaş; DS III, s. 2111: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘goyun gulağı’) *O guşburnu bu goyungulağı, ebemkömenci bu da delipatpat bu da baya yarpağı bu da acıgıcı.* (Karakaş)

goyur- *f.* Salıvermek, bırakmak, koyvermek. (DS III, s. 2111-2112*: Zarşat)

goyurğa *is. 1.* Kavrulmuş buğday, mısır, arpa. (DS III, s. 1942*: Bayburt *Sarıkamış ‘goyurga’) **1a. [ğavurğa, kavurğa]** Kavrulmuş buğday, arpa (genellikle buğday): *Ğoyurğa daha ne gezer.* (Gürbüzler *Selim)

goyurma (DS III, s. 1942*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **gavurma.**

goyut *Goyudu çekirih, südnen*

ğayırırh, yağnan ğayırırh, ğaymañnan ğayırırh, yiyiririh.
(Polatköy *Arpaçay) / *Eveldeñ valla biz ğayırırđıh indi bu yeni yetmeler olufdu ğoyut moyut ğörmürüh.*
(Polatköy *Arpaçay) // *Ġoyurğayı ğoyut yapığh.* (Gürbüzler *Selim) (DS III, s. 1942*: Bayburt *Sarıkamış) *ğoyut* ‘kavrulmuş tahıl unu’) → **ğavut**.

goza is. Tüfek. (DS III, s. 2112: Kars)

gozik is. Gazete. (DS III, s. 2113: Kars)

göbek is. Halının ortasındaki desen: *Ėle ortaya göbek ğoyeller.* (Çıplaklı *Selim)

göbeleh is. bot. [, **gobelek**] Mantar: *Göbeleh pişirdim yediñ.* (Karakaş) *gobelek* ‘yenilen bir çeşit mantar’)

göçeh Bu ğız ne gözeldi, göçehdi. (Karakaş) → **göğcek -1**.

gödeh zf. ve is. Kısa, boyu ve uzunluğu az olan, uzun zıddı: *Bõ necede gödeh geyinif.* (Karakaş) // *Baldırı gödeh topal Mine vardı.* (Göldalı *Arpaçay)

gödek sf. [, **godek**] 1. Kısa (boy için): *Gödeh Ali, boyu ğısa olduğu için diyerdiler.* (DS III, s. 2123: Mağaracık) zf. ve is. 2. Kısa: *Elbise sana gödehdi.* // *Bõ necede gödeh geyinif.* (Karakaş) // *Ġartlaşmış üzden çopur, baldırı gödeh topal Mine vardı.* (Göldalı *Arpaçay)

göden is. Boğaz: *Gödenin mi acığdı? Ay gödenim gödenim arava geldi nedenim.* (Porsuklu *Susuz)

gödümen is. Şimşek. (DS III, s. 2126: Kars)

göele- (-i) Ağızda bir şey gevelemek, yutamamak: *Ağzına alıp eppeği göeleme.* (DS III, s. 2126: Bayburt *Sarıkamış)

göeze is. Açgözlü, obur. (DS III, s. 2137*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

göger- *Peynir gögerir daha hoş oler.* (Akören *Sarıkamış) → **göger-** (II) -2.

göğcek is. ve sf. [, **göçeh**, **göyçeh**] 1. Güzel (insan için). (Gürbüzler *Selim) 2. Güler yüzlü. (DS III, s. 2127: Kars)

göger- (I) (nsz) Bitki büyüyerek yeşermek, yeşillenmek. (Porsuklu *Susuz; DS III, s. 2128-2129: Kars ve çevresi) *Tarlalar, buğdalar hep göğerif.* (Porsuklu *Susuz)

göger- (II) (nsz) 1. Yeşermek, yeşillenmek: *Tarlalar ne güzel göyerif. İlkbahar oldu mu ğar ğağdı mı bañersen bu gapının önü ne güzel göyerif, her taraf yeşillenir. / Bu sene tarlalar erken göğerif.* 2. [, **göyer-**] Koyu yeşil bir renk almak: *Peynir hep göğerif.* (Porsuklu *Susuz) 3. Vurma ya da çarpma sonunda vücudun

herhangi bir yeri morarmak, mosmor da olabilir çürümek. (Çıplaklı *Selim; DS III, s. 2129: Kars ve çevresi) *Benim buram göğermiş, şişdi, ağırır, siyahlanmış.* (Çıplaklı *Selim)

göğ- (III) (nsz) Kalaysız bakır kaplar oksitlenmek: *Bakır karavana göğermiş, kalaylatalım.* (DS III, s. 2129-2130: Kars ve çevresi)

göğn is. Gönül: *Bakalım göğnü var mı?* (DS III, s. 2131: Kars ve köyleri)

göğ öysürük is. Boğmaca öksürüğü. (DS III, s. 2138*: Kars ve köyleri)

göğüş is. [, göyüş] Sarı saçlı, mavi gözlü (kimse). (DS III, s. 2134: Kars ve bazı köyleri)

gök at is. Demirkırı renginde at. (DS III, s. 2135: Kars)

gökçek sf. Yiğit, cesur: *Ne gökçek adam.* (DS III, s. 2136: Fellice *Sarıkamış)

göl is. Halının ortasındaki motif. (Çakmak; Aslanhane, Demirkent *Akyaka) *Bir halıya yeddi yelen goyerdim, göller goyerdim.* (Çakmak) // *Desenlerin her çeşidini goyardıh, onlara göl diyerdiler. Göl ortasına, yanlarına yelen diyerdiler.* (Aslanhane *Akyaka)

gölet is. Hayvanları sulamak amacıyla akarsuyun önünün kesilmesiyle oluşan su birikintisi: *Gölete gêt şimdi burya gader çamura tüşdün mü çıhamazsan.* (Bayburt *Selim)

göll- (nsz) 1. Akarsu çukurlarda birikmek, gölcük olmak. (Alçılı; DS III, s. 2145: Kars) **2.** Su çukur bir yerde birikmek: *Su yığılmış göllenmiş.* (Alçılı) // *Su ahdı, gêtđi orda göllendi.* (Porsuklu *Susuz) / *Yağmur yağf su bir yerden aher, geler, göllener.* (Porsuklu *Susuz) / *Çeşme açılığ galıf ahır göllenif.* (Porsuklu *Susuz)

gölük is. At, eşek, beygir, katır vb. yük taşıyan ve binilen hayvan. (DS III, s. 2145: Kars)

gömgöy is. 1. Yemyeşil. (Demirkent *Akyaka) ■ **gömgöy ol- bf. 1.** Morarmak: *Ğapıya vurdum dizimi, sedire vurdum nece göyerif, gömgöy oluf.* (Karakaş) **2.** Mosmor: *O geden ağladı, gömgöy oldu.* (Karakaş) // *Uşag ele ağladı, gömgöy oldu.* (Porsuklu *Susuz)

gön is. Büyükbaş hayvan derisi. (Yalınkaya; Taşdere *Arpaçay; İsisu *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Öküün, malın göni asardılar bële yuharıya.* (Yalınkaya) // *Çarhda pıçağın ucunu*

bizdiyirih, gön köşe möşe dihmeh için.
(Taşdere *Arpaçay)

göncü *is.* Ham ya da işlenmiş deri satıcısı: *Göncü Yusuf haylı para kazanıyor.* (DS III, s. 2152: Kars ve köyleri)

gönle *is.* Aşure. (DS III, s. 2144*: Bayburt *Sarıkamış)

görenek (DS III, s. 2159*: Bayburt *Sarıkamış) → **göreneyh**.

göreneyh *is.* [, **görenek**] Davranışları başkasına benzemeyen, acayip (kimse). (DS III, s. 2159: Bayburt *Sarıkamış)

göres- (-i) Göreceği gelmek, özlemek. (Alçılı; DS III, s. 2160*: Kars ve köyleri) *Ben seni ele göresmişem, keşge bir görem.* (Alçılı)

göreşen *is.* Her yeri karıştıran: *Ay göreşen her yeri eşif töküfsen da gezirsen harya ne göyursam gidif tapır.* (Karakaş)

görkem *is.* Gösteriş, görünüş. (DS III, s. 2161: Bayburt *Selim Kars ve köyleri)

görkemli *is.* ve *sf.* Gösterişli, yakışıklı, göz alıcı (kimse): *Felan ele birine gidifdi ki görkemli, boylu puhunlu.* (Bayburt *Selim) // *Görkemli kadındı doğrusu.* (DS III, s. 2161: Kars)

görüh- (*nsz, -e*) Görünmek: *Ahan bir kişi geldi, o kişiyen aran olmadı mı diyersen hêş men buna görühmüyüm, çihım gedim.* (Aslanhane *Akyaka)

görüm *is.* Kocanın kız kardeşi, görümce. (Çakmak, Karakaş; DS III, s. 2163: Kars) *İlk meni babam gêtđi Ğars'a goydu, Ğars'da görümüm vardı.* (Çakmak) // *Görümü görmüyöm ömrümce.* (Karakaş)

görümlük *is.* Nişanlanan kızı ilk kez görmek için gidildiğinde oğlan tarafından kıza takılan ya da verilen armağan, yüzgörümlüğü. (DS III, s. 2163: Kars)

görüş- *f.* Gizlice cinsel ilişkide bulunmak, zina etmek. (DS III, s. 2164: Bayburt *Selim)

göş- (*nsz*) Kocaya gitmek, evlenmek (kız için): *Ğızım ey bir yere göşdü.* (Porsuklu *Susuz)

götüm **götüm** **gêt-** *bf.* Geri yürümek, kış üzerinde yürümek. (DS III, s. 2165: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış)

gövdun *is.* Yağı alınmış keten küspesi. (DS III, s. 2167: Bayburt *Sarıkamış)

göy (I) *is.* Gök, gökyüzü. (Çakmak, Boğazköy) *Göyde hele ıldızlara baħ hele. Hava bulutdandı göyde hele bulutdara baħ.* (Çakmak)

göy (II) *sf.* 1. Mavi, masmavi. (DS III, s. 2134-2135*: Kars ve bazı köyleri)

1a. Mavi. (Çakmak; Demirkent *Akyaka) *Tutgun göy, yeşil, kırmızı. Göy ip boyardım, narıncı boyardım.* (Çakmak)

göy (III) *sf.* Yeşil: *Göy daşdarda yağ varıdı o zaman. Topluyollar gaz yağı töker, ataş vereller o zamanlar.* (Büyükpirveli *Akyaka)

göyçeh *Filanın gelini ele göğçeydi, göyçeh gelini var ki ay gız ne göyçehsen. // Ne göyçehdi.* (Gülbüzler *Selim) → **göğcek -1.**

göyer- *Ėapıya vurdum dizimi, sedire vurdum nece göyerif, gömgöy oluf.* (Karakaş) → **göğer- (II) -3.**

göyerçin *is. zool.* Güvercin: *Göyerçin yol üsdiinde / ĖuyruĖu bel üsdiinde / Ėle bir yarım var ki / Evleri yol üsdiinde.* (Çilehane *Kağızman)

göyne- (I) (*nsz*) Yana yakıla ağlamak: *Bu niye göyniye, e buna ne oldu ki bu göynüyör.* (Gülbüzler *Selim) // *Aşır düneyin ele göynüyördükü.* (DS III, s. 2172: İrişli, Bayburt *Sakamış)

göyne- (II) (*nsz*) Sızlamak. (Gönülanan *Arpaçay; Gülbüzler *Selim; Porsuklu *Susuz) *Bu geje heş yatmadım, yaram göynüyer.* (Gönülanan *Arpaçay) / *Elim*

göynedi. (Gülbüzler *Selim) // *Bacağlarım göynüyer, yaram göynüyer.* (Porsuklu *Susuz) / *Soğuhtan ellerim göynedi.* (Porsuklu *Susuz)

göyneh *Ėarıların üsdiinde göynehleri Ėopardı, kirlenirdi hep.* (Çıplaklı *Selim) → **köyneyh.**

göyşe- *f.* Geviş getirmek. (DS III, s. 2173: Karapapak ‘göyşemek’ DS III, s. 2173*: Karapapak ‘göyşemeyh’)

göyün *is.* Gönül. (Çıplaklı *Selim; DS III, s. 2173: Kars ve köyleri) // *Hêç gidme dêrdi bir gızın bir oğlan da göynü oldu mu babası anası gider isderdi.* (Hacıhalil) // *Dedi ki belliydi ağamın göynü et istemiş.* (Çıplaklı *Selim)

göyüş (DS III, s. 2134*: Kars ve bazı köyleri) → **göğüş.**

göy yolu *is.* Hac yolu. (DS III, s. 2174: Bayburt *Sarıkamış)

göz *is.* Oda: *Ėırh göz işgol var.* (Bayburt *Selim) // *Evimiz iki göz.* (DS III, s. 2174: Kars ve bazı köyleri)

göz baycı *is.* Göz boyayıcı, sihirbaz. (DS III, s. 2175-2176*: Kars ve köyleri)

gözdehçi *Gözdehçi işde behçi oranın behçisi.* (Gürbüzler *Selim) → **gözdekçi.**

gözdekçi is. [, **gözdehçi, gözdeyhçi**] 1. Kendisine gözetlemek işi yaptırılan kimse, bekçi, casus. (DS III, s. 2176-2177*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

gözdeyhçi (DS III, s. 2176-2177*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **gözdekçi.**

göze is. 1. Suyun çıktığı yer, kaynak. (Altınbulak *Sarıkamış; DS III, s. 2174*: Kars) *Gözenin ayağı ya o keçi oni işmez bele gelır gider o gözede içer.* (Altınbulak *Sarıkamış) 2. Çeşme. (DS III, s. 2177: Kars)

göze- (-i) Örmeye ya da dokuma eşyanın delik yerlerini örerek onarmak: *Telisi ağzına ğatden doldurduĥ, ağzını gözediĥ.* (Çakmak) // *Çorabımın dabanı yırtılmıştı, otđum gözedim.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Ceketteki yanık yirini, çorabın deliklerini gözedim.* (DS III, s. 2178: *Arpaçay)

gözeh is. Çuvalın ağzına ip çekirmek için yapılan ilikler: *Çuval biz toĥeyerdih, taĥılları doldurerdiĥ, ağzına gözeh ğayırerdiĥ, gözehliyerdiĥ.* (Çakmak)

gözehle- (-i) İpleri iliklerden çapraz

geçirip çekip büzerek bağlamak: *Çuval biz toĥeyerdih, taĥılları doldurerdiĥ, ağzına gözeh ğayırerdiĥ, gözehliyerdiĥ.* (Çakmak)

gözelleme is. Halk edebiyatında bir nazım şekli. (DS III, s. 2178: Zarşat, Bayburt *Sarıkamış)

göz kaçıĝı is. Çorap vb. örgülerde örülmeyle atlanmış ilmek. (DS III, s. 2182: Kars ve bazı köyleri)

gubatı is. Biçimsiz, kaba, görgüsüz. (DS III, s. 2185*: Bayburt *Sarıkamış)

gubur (I) (DS VI, s. 4572*: Kars) → **kubur.**

ĝubur (II) is. Tabanca kılıfı: *Dabancayı ĝuburunnān çıĥardım, ateş etmedim bi daha ĝuburuna ĝoydum.* (Porsuklu *Susuz)

ĝuc is. Kucak: *Ay uşah, ĝucuma gel, acciĥ sevem seni.* (Porsuklu *Susuz)

ĝuc- f. Kucaklamak, sevmek (çocuk dilinde). (DS III, s. 2187*: Zarşat)

ĝudĝuda is. Dedikoducu. (DS III, s. 2188: Bayburt *Sarıkamış)

ĝudiĥ (Altınbulak *Sarıkamış; Çıplaklı *Selim; Porsuklu *Susuz) *Ĝız o ĝudiĥ niye ĝuzıller.* (Çıplaklı *Selim) → **ĝudik.**

ġudihlen- (nsz) Yaltaklanmak: *Bu ġorġusunan ġelinine ġudihlener.* (Porsuklu *Susuz)

ġudik is. zool. [, **ġudih**, **ġuduyh**] Köpek yavrusu. (Alçılı; DS III, s. 2032*: Kars)

ġudumsuz is. Uğursuz: *Allah vurmuş; bu adam ġudumsuzdu, bize ġelennen beri işimiz ġücümüz ras ġelmedi.* (Porsuklu *Susuz)

ġudurġan is. Yaramaz, azgın kimse. (DS III, s. 2188: Bayburt *Sarıkamış)

ġuduyh (DS III, s. 2032*: Bayburt *Sarıkamış) → **ġudik**.

ġudül is. Kısa boylu, bodur (kimse). (DS III, s. 2187*: *Arpaçay)

ġuggu kuşu is. zool. Guguk kuşu. (DS III, s. 2189: Kars)

ġuhe is. Ham, olmamış: *Meyve yetişmemiş hele ġuhe.* (Tozluca *Selim)

ġuhġuh ünl. Tavuġun yavrularının daġılmasını önlemek, bir yere (yanına) toplamak için çıkardığı ses. (Tozluca *Selim; Porsuklu *Susuz) *yumurta ġoyallar altına on onbeş tene civciv çıkharur, ġuhġuh eder gezer, civcivlerini yedirir.* (Tozluca *Selim)

ġulan is. zool. Üç, dört yaşındaki dişi at: *ġulanı sula, yem ver.* (Porsuklu *Susuz)

ġulf is. *Batman seġiz kilodu, o da aynı. Onun da gene ġulfu var.* (Esenyayla) → **ġulp**.

ġullap is. [, **ġüllāf**] Kapı sürgüsü, menteşe. (Büyükpirveli *Akyaka; DS III, s. 2192: Berne *Sarıkamış ‘gullap’) *Hele ġullabı ġeti, ġapının bi ġullabını çahah.* (Büyükpirveli *Akyaka)

ġulluk is. [, **ġulluh**] Kulluk, hizmet, ikram. (DS III, s. 2192: Kars)

ġulluh *Esgi padişahın ġulluġunda çalışanlara ceriye diyeller.* (Demirkent *Akyaka) → **ġulluk**. ■ **ġulluh et-** bf. Hizmet etmek: *ġelin ġaynatasına ġulluh eder.* (Porsuklu *Susuz)

ġulluhçu is. Hizmetçi (kadın): *İnsan durumu ey oldu mu, birez rahatsız oldu mu mecbur ġalır, ġulluhçu tutur evine.* (Bacioġlu *Arpaçay) // *Sen ġulluhçu mu tutuŧsan, senin bu evini kim yaper.* (Bayburt *Selim) (DS III, s. 2192: Zarşat ġulluhçu, DS VI, s. 4573: Kars) *kullukçu ‘işçi, besleme’*

ġulp is. [, **ġulf**] Kulp, sap. (Alçılı, Subatan; DS III, s. 2193: Bayburt *Sarıkamış ‘gulp’) *Etek burdan nasıl ġovanın ġulpuna ilişdiyinden hemen*

calamış yere südü. (Subatan)

ğulun *is. zool.* At ve eşek yavrusu. (Çakmak; DS III, s. 2193: *Arpaçay ‘gulun’) *Erkeḥ eşşeḥ ğulun gezdirmez, sen nasıl uşağı ğucağına alıfsan gezdirersen.* (Çakmak) eşek yavrusu

gulunç *is.* Ağrı, yel. (DS III, s. 2193*: Bayburt *Sarıkamış)

ğulunç, ğulunş *is.* Kürek kemiği: *Ġuluncum ağırır.* (Porsuklu *Susuz) / *Üşütmüşem ğulunşlarım ağırır.* (Porsuklu *Susuz)

guma *is.* Bir erkekle evli iki kadının birbirine göre durumları, kuma. (DS VI, s. 4514: Kars)

gumandar *is.* Kumandan. (DS III, s. 2194: Bayburt *Sarıkamış)

gundul *sf.* Ufak, tefek: *Gundul tavuklar kötü görülür.* (DS III, s. 2196: Kars)

gunlük *is.* Şemsiye. (DS III, s. 2196: Kars)

ğunut *is.* [, kunut] Küçük kamçı: (Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz) *Ya benim ğunudum evde ğaldı, geti, arabıyı süremirem. Çocuğa de ğunudu getisin.* (Demirkent *Akyaka)

guraḥlıḥ *is.* Kuraklık. (DS III, s. 2197: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ğurdala- (-i) **1.** Kurcalamak, karıştırmak: *Televizyonu ğurdalama bozacan baḥ.* (Porsuklu *Susuz) **2.** *mec.* Uğraşmak: *İnsan insanı irdeliyer, sükut durduğun yerde irdeliyer, ğurdalıyaller.* (Bayburt *Selim)

ğurğuşun *is.* Kurşun: *Bō, filan adama ğurğuşun deyif, ğurğuşun öldürüf.* (Çakmak) *Dedim bacağımnan ğurğuşun vursalar devamnan vazkeçerem, traḥîḥ ğazasının ölsem kēşmem.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Ġurğuşun deymiş, ğurğuşun deysin sena, hersi çıḥıyor.* (Tozluca *Selim)

ğurna *is.* Musluk: *Gētdim çeşmenin başına, açacaḥdım ki ğurnanın başı bozuluf.* (Aslanhane *Akyaka)

ğursaḥ *is.* Mide: *İt ğursağı, demek ki o adamın asaleti itdir, onun ğursağı iyiliḥ götümez.* (Darboğaz *Selim)

ğurşah (I) *is.* **1.** (Küçükaküzüm *Akyaka; DS III, s. 2200*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Navruz bayramında biz esgiden, kızlar olsun, gelinler olsun onun bacasına gēderdiḥ, ğurşah sallıyardıḥ damın üzerinnen, içerden de bi şeyler yumurtda mı baḥlıyalar, meyva mı baḥlıyardılar.* (Küçükaküzüm *Akyaka) → **gurşağ.** **2.** (Karakaş, Subatan; DS VI, s. 4575*:

Kars ve köyleri) *Belim çoḥ ağrıyer bir tene ğurşah bağla.* (Karakaş) // *Ğurşah, nenem bağlardı, paralarını ğurşağın içine soḥardı.* (Subatan) → **kurşak -1.**

ğurşah (II) *is.* Gökkuşağı. (DS III, s. 2200: İrişli *Bayburt)

ğurşah (III) *is.* 1. Kapı arkasına çakılan, sürgü işine yarayan tahta. (Gürbüzler *Selim; DS III, s. 2200: İrişli *Bayburt, *Sarıkamış) *Bu ğapıyı yaptırdım, bunun ğurşahlarını çoḥ ince yapıflar.* (Gürbüzler *Selim) 2. (DS VI, s. 4575*: Kars ve köyleri ‘ğurşah’) → **kurşak -2.**

ğurtçul (Göldalı *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Aye ğurtçul, ğurtçul diyirsen bir it getirifsen ele her ğaraltıya ürüyür.* (Göldalı *Arpaçay) → **kurtçul.**

ğurtmuncuğu *is. zool.* Salyangoz. (DS III, s. 2201: İrişli *Bayburt, *Sarıkamış)

ğuru- (*nsz*) Tutulmak: *Boynum ğuruyuf.* (Porsuklu *Susuz) / *Boynum soyuḥdan ğurudu.* (Porsuklu *Susuz)

ğurud *Bura çoḥ sıcaḥ olermiş, o zaman yoğurtdan bir ğurud yapellermiş.* (Karakurt *Sarıkamış) → **ğurut.**

ğuruhlan- (*nsz*) Kuluçkaya yatmak: *Tavuḥ ğuruhlanmış, yumurta ğoyallar altına, on onbeş tene civciv çıḥarur.* (Tozluca *Selim)

gurumsak *is.* Azgın, arsız, kabadayı. (DS III, s. 2201: Kars)

ğurut *is.* [, **ğurud**, **kurut**] Yuvarlak şekil verilerek güneşte kurutulmuş, kışlık süzme yoğurt. (Gönülalan, Göldalı *Arpaçay; Boyalı *Sarıkamış, Gürbüzler *Selim; Porsuklu *Susuz) *Ğurudu ezerdilër ahan da yoğurt gibi tökerdiler çorbaya.* (Gürbüzler *Selim) (DS VI, s. 4575: Kars ve köyleri) *kurut* ‘parça parça kurutulmuş süzme yoğurt, tarhana’)

ğurutdu aş *is.* Üzerine çökelek dökülmüş erişte yemeği. (Gönülalan *Arpaçay; Gürbüzler *Selim; DS III, s. 2201: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış) *E men ğuruddu aş pişirdim.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Ğurudu ezerdilër ahan da yoğurt gibi tökerdiler çorbaya. Ahan oler ğurutdu aş.* (Gürbüzler *Selim)

ğurutma *is.* [, **kurutma**] 1. At, eşek ve sığırların bacaklarında olan tutukluk, aksaklık: *Ğurutma denilen damarlarda hastalıḥ olir, damar çekilir, ayağ ğurir.* (Sırataşlar *Sarıkamış) 2. Çok zayıf ama dayanıklı olan kimse. (Porsuklu

*Susuz) bu gurutma heş bi yerde durmer

gusgun is. Hayvan semerinin öne kaymaması için kuyruğun altından geçirilerek bağlanan enli kayış. (DS III, s. 2202: Kars ve köyleri)

ğuş alması is. Üç kulak otunun meyvesi. (Gönülalan *Arpaçay; DS III, s. 2202: İrişli, *Bayburt, *Sarıkamış) *Ğuş alması, o da boz çiçeğdi yeri gelir yiyen de olordu, ahan bu ğadar ğağher, başında çiçeğ var.* (Gönülalan *Arpaçay)

ğuşekmegi *Ğuşekmegi diya bizim ğapının önünde var.* (Altınbulak *Sarıkamış) // *Ot biter, ğuşekmegi biter, şimdi madımak deller ona.* (Sırbasan *Sarıkamış) → **kuşekmeyi**.

ğuşekmeği *Biz ğuşekmeğinnen yemeğ yaparış.* (Aslanhane *Akyaka) → **kuşekmeyi**.

ğuşeppeyi *Ğuşeppeyi toplamaya getmişdiğ.* (Porsuklu *Susuz) *Ğuşeppeyinnen aş pişirdiğ.* (Porsuklu *Susuz) → **kuşekmeyi**.

ğuşetmeyi *Biz ğuşetmeyini hamura ğatırdiğ, bişirirdiğ, yiyirdiğ.* (Altınbulak *Sarıkamış) → **kuşekmeyi**.

ğuşğana is. [, **kuşğana**] Tencere. (Alçılı, Yalınkaya; Handere *Sarıkamış; Gürbüzler *Selim) *Tenceriye de ğuşğana diyirdiğ, şimdi tencere diyiller.* (Handere *Sarıkamış) // *Unu ğızarderdiler, ğuşğana da ğızarellerdi onnan sonra su tökillerdi.* (Yalınkaya) / *Böyüh ğuşğana ver, ğaş nüfusdur on nüfus.* (Yalınkaya) // *Öyde beş tene ğuşğana varıydı.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Şimdi ğulplu tavalar var. esgi ğonuşuğ ğuşğanaıydı.* (Alçılı) // *Bir top yağ, bir ğuşğana süt, üç tene ekmek.* (Gürbüzler *Selim) (DS IV, s. 3016: Kars) *kuşğana* ‘küçük tencere’)

ğuşgonmaz is. bot. Bir çeşit dikenli bitki. (DS III, s. 2202: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış)

ğuşluğ is. Sabah öğlen arası zamanı. (Akören *Sarıkamış; Bayburt, Tozluca *Selim; Porsuklu *Susuz) *Davar ğuşluğa gelir.* (Akören *Sarıkamış) // *Hayvan devamlı alışar, mehelde gelir yatar onnan sonra ğaldırardığ ğuşluğa götürerdığ, öğle üsdü mehelden sonra getirer ğuşluğa döker, mal hayvan sağıldardı.* (Bayburt *Selim) // *Mal sağıma gelür, ğuşluğ oldı, mal geliyor, ğuşluğdur.* (Tozluca *Selim)

ġutu is. *Ġutu diyeller tabaġa diyeller benim tütün ġutusunu geti, bi sigara bükem.* (Porsuklu *Susuz)

ġuyla- (-i) Gömmek, defnetmek: *Gendi de vesiyet edirmiş ki hep beni köye ġuylayın, Adana'da ġuylamayın.* (İsisu *Sarıkamış)

ġuymaġ is. [**ġuymak**] Kaymak, un ve tuzla yapılan tuzlu, bazen de şerbet veya pekmezle yapılan tatlı yemek: (Karakaş; Büyükdurduran *Akyaka; Bacioğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Gedeġ aş yiyeh, adam ġuymaġ çalmış. Uşahlar gedeh aşımızı yiyeh, geleġ.* (Bacioğlu *Arpaçay) // *Ġuymaġ çalmış, ġaymahdan.* (Darboğaz *Selim) (DS III, s. 2204: İrişli *Bayburt, *Sarıkamış 'ġuymak' 'tereyağ, un ve tuzla yapılan sulu yemek')

ġuymak (DS III, s. 2204: İrişli *Bayburt, *Sarıkamış) → **ġuymaġ**.

ġuyruġla- (-i) Kızı birine sözlemek: *Osman'ın kızını Ali oğluna ġuyruġladı.* (DS III, s. 2204: Bayburt *Sarıkamış)

ġuyrumlu kilim is. Kuyrum desenli kilim: *Ġuyrumlu kilim toġumuşam.* (Porsuklu *Susuz)

ġuzġun is. *zool.* Kuzgun, yırtıcı bir kuş: *Ġuzġun evelden hindileri beġe*

alırdı, hep götüürür ġedirdi. Cırnaġları eleydi ahan beġe. (Boğazköy) // *Bıldır gene benim iki ördeyi götdüler guzgunlar.* (Çakmak)

ġuzille- (nsz) Köpek korkudan veya hastalıktan inlemek: *Köpek boġuşsa ġız onlar boġuşdu oları ayır, ġız o ġudiġ niye ġuziller.* (Çıplaklı *Selim)

ġuzzik (DS VI, s. 4577*: Kars) → **kuzzik**.

ġücüh is. [**ġücük, ġüjüh**] Şubat ayı: *Ġaraġış, zemheri, ġücüh, mart, avril, mayıs diyirdiġ.* (Çakmak) // *Bu sene ġücüh ayında heş ġar yağmadı.* (Gürbüzler *Selim)

ġücük (DS III, s. 2209: Kars) → **ġücüh**.

ġüdükçü is. Takip eden kimse. (DS III, s. 2214: Kars)

ġüdül is. Kuyruksuz, kuyruġu kesik tavuk. (Karakaş) *Songül iki tene töyuġu var, ġüdüldü ikisi de.* (Büyükdurduran *Akyaka)

ġüdyam is. Şeytan gibi, kurnaz anlamında kullanılır. (DS III, s. 2215: Bayburt *Sarıkamış)

ġügüm is. [**ġüyüm**] Bakır su ibriġi. (Alçılı; DS III, s. 2216: Kars ve bazı köyleri) *Ġügümü doldur ġız, ġelin;*

harmanı bitirim gelim çimim. (Alçılı)

güjen- *f.* Doğumda zorlanmak, direnmek. (DS III, s. 2216: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış)

güjüh (DS III, s. 2209*: Bayburt *Sarıkamış) → **gücüh**.

gülan *is.* Mayıs ayı. (DS III, s. 2217: Kars)

güleç *is.* Sevimli, güler yüzlü, çok gülen (kimse). (DS III, s. 2218*: Kars ve bazı köyleri)

güllaf, güllaf (Gülbüzler *Selim; DS III, s. 2192*: Bayburt *Sarıkamış) *Bu gapının güllafta da gırılıf.* (Gülbüzler *Selim) → **güllap**.

gülmece *is.* Şaka, mizah. (DS III, s. 2220: Kars)

gülmeşeker *is.* Sevimli, tatlı, hoş, beğenilen. (Karakaş; Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Gel hele gel bi gülmeşeker gelif, hele gelin bi konuşdurağ bu gülmeşekeri, dinniyeh.* (Taşdere *Arpaçay) (DS III, s. 2220: İrişli, *Bayburt, *Sarıkamış) ‘güzel ve sevilen insanlara denir.’]

gülyağı *is.* Kolonya: *Ya gülyağını geti düğüne toya gidejem, elime tökem.* (Demirkent *Akyaka)

güman *is.* Umut. (Boyalı *Sarıkamış;

DS III, s. 2221: Kars ve bazı köyleri) *Ğars’ın diyor güzel yaylasıdır benim köyüm benim köyüm, karlı dağın arkasadır benim köyüm benim köyüm, söyüh suyu, çam orman, çiçeği dertler dermanı... Memet Hünkariyim dağlarım duman, artıh gavuşmuya galmadı güman.* (Boyalı *Sarıkamış)

güman *éyle-, güman* *ét- bf.* Güvenmek: *Men buna güman éyliyirem.* (Karakaş) // *Babasına güman edir.* (Akören *Sarıkamış)

günebağan *is. bot.* Ayçiçeği. (Demirkent, Küçükaküzüm *Akyaka; Tozluca *Selim; DS III, s. 2226*: Bayburt *Sarıkamış) *Biz bugün günebağan gopardıh, éle çiğid éle çiğid ki.* (Tozluca *Selim) // *Günebağan, çiçeh açdığı zaman güne dönür ya.* (Demirkent *Akyaka)

günorta *is.* Öğle vakti: *Savağdan heş bi şe yapmadıh günorta oluf.* (Göldalı *Arpaçay) // *Günortuyu bilellemiş.* (Esenyayla *Akyaka)

günüle- *f.* Çekememek, kıskanmak. (DS III, s. 2231: Kars)

günüz *is.* Gündüz. (Bacıoğlu *Arpaçay; Bayburt *Selim; DS III, s. 2232: *Bayburt, *Sarıkamış) *Günüz hava gapalı olduğu zaman gohuyu*

*çeker, goşu olmasın içerde. (Bacioğlu
Arpaçay)

günüüzün *zf.* Gündüz, gündüz vakti:
*Fişeh' aterdilar, çiher giderdiler. Gece
aterdilar, günüüzün aterdilar. (Bayburt
Selim)

güröy *is.* 1. Rehin, karşılık. (DS III, s.
2237: İrişli, Bayburt *Sarıkamış,
*Arpaçay) 2. Adak. (DS III, s. 2237:
İrişli, Bayburt, *Sarıkamış)

güve *zf.* Güya: *Güve cinnen periden
kötü nazardan gorur. (Subatan)*

güvem *is. bot.* Bir çeşit yabanî erik.
(DS III, s. 2240: Kars)

güvezeliḥ yaf-, güvezeliḥ yap- bf.
Sabırsızlık, açgözlülük etmek:
*Güvezeliḥ yafma, bir önüye gelene
geder aman kesilmedi önüye gelende
yiyersen, güvezeliḥ yapma ya.
(Gönülalan *Arpaçay)*

güyeç *is.* Güveç, toprak kap. (DS III, s.
2242: Bayburt *Sarıkamış)

güyüm *Güyümü doldurdum, söbenin
üsdüne goydum. (Cumhuriyet,
Karakaş) → gügüm.*

güzdüyh (DS III, s. 2243: Bayburt
*Sarıkamış) → **güzlüh.**

güzelceme *zf.* Güzelce: *Artıḥ
güzelceme yerini tayin ederik. Ahān,*

*şimdi de başında behliyirik. Oğul verir,
yavru verir. (Kayaköprü *Akyaka) //*
*Esgiden gine buralar heb béle
yapallardı güzelceme. (Karahamza
Selim)

güzem *is.* Sonbaharda kırkılan koyun,
kuzu yünü. (Küçükaküzüm *Akyaka;
Altınbulak, Karakurt *Sarıkamış;
Gürbüzler *Selim; DS III, s. 2243:
Bayburt *Sarıkamış) *Bezin üzerine
getirir düzürdüler yunları, güzemen
olurdu yunlar, ahan naḥışını
vererdiler, üzerine tökerdiler birez
sıcaḥ su. (Küçükaküzüm *Akyaka) //*
*Güzemi al yorğan et, üstün ört.
(Altınbulak *Sarıkamış) //* *Güzem ey
yorğan olur. Sede yorğan olur.
(Karakurt *Sarıkamış) //* *Güzemi güzün
gırher. (Gürbüzler *Selim)*

güzgü *is.* Ayna. (DS III, s. 2243:
Bayburt, *Sarıkamış)

güzlüh *is.* [, **güzdüyh, güzlük**] Güzün
ekilen buğday. (Karakaş;
Küçükaküzüm *Akyaka; Gürbüzler
*Selim) *Güzlüh ekiriḥ ekimde.
(Karakaş) //* *Ekim ayında da güzlüh
ekeriḥ, tarlalara herkeş gider güzlüh
ekeriḥ, buğda ekiriḥ, arpa ekilmez.
(Küçükaküzüm *Akyaka) (DS III, s.
2244: Kars ve köyleri güzlük
'sonbaharda ekilen tahıl')*

güzlük (Süngütaş, Topkaya
*Sarıkamış; DS III, s. 2244: Kars ve
köyleri) *Ekinler biçilip ğahdıhdan
sonra Sonbaharda tohum ekerdiĥ,
güzlük ekerdiĥ.* (Süngütaş *Sarıkamış)
// *Güzün çoĥ ey olur. Güzlük ekeriz*
(Topkaya *Sarıkamış). → **güzlüh**.

ğaden *Evin üstünde yapılan
aydınlatma yarısı ğaden yapılırdı,
bazısı da hepengli yapardı zengin
evler.* (Subatan) → **geder** (II).

ğertden *Burada Malakanlar vardı o
ğertden doğruydular ki... (Çakmak) //*
*Dedem ölene ğertden arĥalıĥ giyerdi,
ğara arĥalıĥ.* (Çakmak) → **geder** (II).

H

haban *is.* İşsiz, başıboş, serseri. (DS III, s. 2245: *Arpaçay)

habire *zf.* Ara vermeden, devamlı, sürekli olarak. (Yalınkaya; DS III, s. 2247: Kars) *Habire gidip gelsin.* (Yalınkaya)

hacat *Dirgen, dımırh, hacatı al gel, çalışacih, tarnıya gidecih.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Evelde ne arırdı öyle hacat ki diyeler adını bileler.* (Çıplaklı *Selim) → **hajat**.

hacileyleh *is. zool. [, hacileylek]* Leylek. (Küçükaküzüm *Akyaka; Tepecik *Arpaçay; Gürbüzler *Selim) *Bizim buranın yazı geldi, leyleh gelif, hacileyleh gelif.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Hacileyleh geldi demeh yaz geldi.* (Tepecik *Arpaçay) // *Hacileyleh geldi.* (Gürbüzler *Selim)

hacileylek *Leylaklar geldi mi ilkin haciler geldi, hacileylek geldi.* (Cavlak *Selim) // *Leylek geldi mi diyeller hacileylek geldi.* (Tozluca *Selim) → **hacileyleh**.

hagas (DS III, s. 2251: Kars) → **hagos**.

hağos *is. [, hagas]* Sabanın tarlada açtığı iz, çizgi: *Bu tarlanın hağosu bozuğ, hağosu derin sür.* (Yalınkaya) // *Ehmed bayıldı. Hağosun içine, bizim*

tarlada hağos var ya hağosa bayıldı. (Akören *Sarıkamış) // *Hağosun içine çimlere başucumuza goyardıh. Öyle düşer yatardıh.* (Kekeç *Selim) (DS III, s. 2251: Kars hagas ‘tarlada sabanın ilk kez açtığı çizgi’)

hağıl (Gönülalan *Arpaçay; Cavlak *Selim; Porsuklu *Susuz) *Hağıl var, hayvan saler içerisine.* (Gönülalan *Arpaçay) → **ağıl**.

hağ *is.* Yabancı, el: *Çapıdan çığırıjam, ağabeyi diyejem, hağdan utanerem.* (Bayburt *Selim) // *Yarenlik eder, ele vurer ki hağın uşağına.* (Porsuklu *Susuz) / *Hağın içinde beni rüsva eyledi.* (Porsuklu *Susuz)

hağcılıh (DS III, s. 2252*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **hahciyh -1**.

hağcık 1. (DS III, s. 2252*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **hahciyh -1. 2.** (DS III, s. 2252*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **hahciyh -2.** *Ermeni hağcihleri çok güzel olarmış. Yanı Ermeni kızları.* (Küçükdurduran *Akyaka)

hahciyh *is. [, hağcılıh, hağcık -1] 1.* Ermeni ya da Rus kızı. (DS III, s. 2252: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **2. [, hağcık**

-2] Hoppa kız. (DS III, s. 2252: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hajat is. [, **hacat**] Gereç, araç. (DS III, s. 2253: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hal is. Harman ve kar sıyırması. (Yalınkaya; DS III, s. 2255: Kars) *Bu halla karları kürü.* (Yalınkaya)

hala is. Teyze. (Karakas; Porsuklu *Susuz)

halaput is. Silah ve sopalarla yapılan kavga, gürültü, patırtı. (DS III, s. 2256: Kars)

halat is. [, **helet**] Nişanda geline takı takanlara sonrasında gelin tarafının götürdüğü hediye, armağan: *Geline bayramlıh halat götürdüh.* (Gürebüzler *Selim) // *Bir halat isterim.* (DS III, s. 2257: Berne *Sarıkamış “halat)

halbur is. Buğdanın içindeki toprağı, ince ve kırık buğdayı temizlemek için kullanılan küçük delikli elek, kalbur: *Birinin yıldızı büyük oler, elirsın büyük daş, iri ğabasını çıharder şadara, az ufah yollusu daşgözeri, eyce torpağı seçen halbur.* (Alçılı) // *He, ona halbur, yanı. Arpa eliyeni geti çalhıyım.* (Esenyayla *Akyaka)

halbusa bağ. Hâlbuki: *Ġazan ağlar od yanar ğazan ağlar, Ġurbetde ölenin mezerini ğazan ağlar. Onu da men*

özüme diyerdim orda ğurbetteydim da halbusa Porsuğlu bu tarafda, yahın yer. (Büyükpirveli *Akyaka) // *Elinden iş gelmer, yalan söyleme, halbusa elinde gelir.* (Altınbulak *Sarıkamış) // *Ya ayıp ne luzum ederdi halbuse.* (Darboğaz *Selim)

halça is. [, **halıça**] Seccade, küçük halı. (Gürebüzler *Selim; DS III, s. 2260*: Selim *Sarıkamış halça) *Halı, halçaları yıhayalım kirlenmiş.* (Gürebüzler *Selim) / *O halçayı cemiye kim getirdi.* (Gürebüzler *Selim)

halhal is. Taştan örülmüş ağıl. (DS III, s. 2259: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

halıça (DS III, s. 2260: Selim *Sarıkamış) → **halça**.

halı yasdıh is. Yün dokumalı yastık. (Çakmak, Subatan) *Evelde keçe dökerdiler, sekilere keçeler serili, yasdıhlar düzüülü, halı yasdıhlar.* (Çakmak)

halı yer is. Ekilmemiş, boş yerler (tarlada): *Menim iki dömün çayırım var, halı yerim var.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Köyümüzde 10 bin dönüm halı yer var.* (DS VI, s. 4516: Bayburt *Selim ‘halı yer’)

halta is. Köpek tasması. (Yalınkaya; DS VI, s. 4516: Kars ve köyleri)

Köpeyin hıltasını gevşek bağlamışsın.
(Yalınkaya)

halva is. Helva. (Gönülalan *Arpaçay; DS III, s. 2262: Bayburt *Sarıkamış) *Halvayı yağnan gızardeller, kıtır kıtır olur.* (Gönülalan *Arpaçay) ■ **halva çal-** bf. Helva pişirmek: *Herşey elimizden gelir. Eppeh yağlıyerdi, halva çalardi.* (Çamçavuş *Susuz)

hama bağ. Ama: *Telpenceri diyerdi onu yaperdi, pazı çıher onu tofluyordu, hama şimdi onlar da başga çıhıf, onlardan yeyiler.* (Bayburt *Selim) // *Köyleri bele bi derenin içinde hama havaya bulut geldi mi birez yağdı mı sel gelir.* (Gürebüzler *Selim)

hambal is. Hamal. (Tozluca *Selim; DS III, s. 2265: Kars) *Esgiden motosiklet yohudi, araba yohudi, tahsi yohudi, ekseriyetle bi şey alırdılar dallarına, hamballıh yapardı hambal.* (Tozluca *Selim)

hamballu, hamballıh is. Hamballık: *Şimdi her yörede var hamballu yapan.* (Tozluca *Selim) / *Esgiden motosiklet yohudi, araba yohudi, tahsi yohudi, ekseriyetle bi şey alırdılar dallarına hamballıh yapardı hambal.* (Tozluca *Selim)

hamboyun is. Çifte koşulan tek öküz: *Çüte hamboyun goşmuyajam yazıhdı.* (DS III, s. 2265: *Sarıkamış)

hamı zm. Hepsi, herkes: *Abbas diyer: "Beyler, hanlar bizler burdayıh; hamı civanlar, güzel gebristende yatan ataların anaların emeyi zay oldu puç oldu gètdi.* (Meydancık Arpaçay)

hamısı (Meydancık, Taşdere *Arpaçay; Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz) *A gızım hamısı geldi.* (Meydancık *Arpaçay) // *Fırıldahçı, dolandırıcı, hilekar hamısı ona aıtdı.* (Taşdere *Arpaçay) → **hamsı**.

hamış is. İpin gevşek bükülmüş durumu. (DS III, s. 2267: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hamla- f. Vücudun her yeri ağrıyıp zonklamak. (DS III, s. 2267: Bayburt *Sarıkamış)

hampa is. Çayırın paylaşılan her bir parçası. (Gönülalan *Arpaçay; DS III, s. 2268: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Bölerdiler falan hampa felana tüşdü, felan hampa buna tüşdü.* (Gönülalan *Arpaçay)

hamsı zm. [, hamısı] Hepsi: *Öy, Allah işlerini ras getisin hamsının yarebbim.* (Bayburt *Selim) / *Sevgi baravardı, eşitdi. Altı gızım var, iki oğlum var,*

*hamsınnan olan töremem bele mennen
ötürü özderini öldürör. (Bayburt
*Selim) // Bizim bu gede sizin senin
türkülerinin hamsını bilir. (Göldalı
Arpaçay)

hamut is. Atların arabaya koşulmasını
sağlamak için atların boynuna
geçirilen, ağaç üzerine deri ve keçeden
yapılmış yuvarlak çember: *Atın
boynunu hamut vuruf. (Porsuklu
Susuz)

hamyer is. Uzun süre ekilmemiş,
otlanmış tarla: *Hamyeri de ehmemişih
onu bir gidin kötana vurun, herih
ëlliyyin. Ona da arpa sepeh, tahıl olsun.
(Bayburt *Selim)*

hana is. Halı, kilim ya da bez dokuma
tezgâhı. (Yalınkaya; Aslanhane
*Akyaka; Polatköy *Arpaçay; Bayburt
*Selim; DS III, s. 2270: Kars ve köyleri
'hana') *Bu kilimleri bizim hanada mı
doğudun. (Yalınkaya) // Örneyi
getirerdiler hananın üsdüne atardih,
onların tek tek ilmeklerini sayardılar,
nahışı, örneği neyse onları goyardılar,
o motifleri goyardılar. (Aslanhane
*Akyaka) // Gıl çuval tohuyurduh
hanada. (Polatköy *Arpaçay) // Çoh
körruh çehdiñ, hana tohudum, gocam
irğatdığa gëtdi. (Bayburt *Selim)*

hancarı (Bayburt *Selim) → **nancarı**.

hançal is. Hançer: *Menim babamın
gümüş hançalı vardı. (Çakmak) // O
silah milah yoğuydu esgiden o
berdağalarıydı, hançalıydı. (Bayburt
*Selim) // Hançal oyunları oynanılırdı.
(Cavlak *Selim) // Adam da hançalının
tiyesini verer mi eline. (Meydancık
Arpaçay)

hançal barı is. Bir kişinin iki bıçakla
oynadığı oyun. (DS III, s. 2272:
Bayburt *Sarıkamış)

hangel is. Bir çeşit börek. (DS III, s.
2273: Cedere *Arpaçay, Kars)

hanharaf is. Berbat, harap, pis: *Bu işi
beceremersen niye hanharav ëtdin.
(Porsuklu *Susuz) / Ële bir iş gördü kü
hanharav etdi. (Porsuklu *Susuz) / Ële
tarla sürüfki hep hanharav ëdif bırañıf.
(Porsuklu *Susuz) // Bir iş ki
gayırammersan neye hanharaf
ëlliyyersen. (DS III, s. 2274: İrişli,
Bayburt *Sarıkamış) **hanharav ol-** bf.
Harap olmak: *Gomşumuz köşdü gëtdi,
evlerini bırañdılar hanharav oluf hele
burya yıñılıf, köçüf. (Gürbüzler *Selim)
Tarlayı hanharav ëtdi, düzgün
ekemedi. (Porsuklu *Susuz)**

hankeli is. Tek husyeli tosun, öküz.
(DS III, s. 2273*: *Arpaçay)

hap is. İki ailenin sütlerini birleştirmeleri ve sıra ile kullanmaları işlemi, süt alışverişi: *Peynir yapırım, haba veririm, peynir alır yapırım, çocuğlarım götüririm.* (Çıplaklı *Selim) // *Hap édiller ya ğarılar çubuhlara kert vureller.* (Karaorgan *sarıkamış)

hapan is. Üzeri açık ya da kapalı geniş avlu. (DS III, s. 2277: Kars)

hapan ğal- bf. Boş kalmak: *Tırpanımın natı ğırıldı, böyün hapan ğaldım, iş yapamadım.* (Porsuklu *Susuz)

hara is. Nere: *Haran ağrıyer.* (Porsuklu *Susuz)

haraba is. Ören. (Yalınkaya; DS VI, s. 4517: Kars ve köyleri) *Filankesin evi haraba olmuş.* (Yalınkaya)

haral is. Kıldan ya da ketenden yapılmış büyük çuval. (Yalınkaya; DS III, s. 2282: Kars ve köyleri 'haral') *Bu arpaları, harmandaki arpaları harala çabuğ doldurun.* (Yalınkaya)

harası zm. Neresi: *Geliller bu köyleri arıllar, harası ey köydü.* (Meydancık *Arpaçay)

harav ol- bf. 1. Çürümek, bozulmak: *Alma harav oluf, çürüiyüf yeyilmez.* (Porsuklu *Susuz) *Ġaz üsdünde doğru düzgün yatmer, yumurtda harav oler.*

(Porsuklu *Susuz) 2. Hastalıktan dolayı zayıflamak: *Mal mul harav oldu mu içi olmayanda tel mel olanda ateller içine mıhladuz.* (Bayburt *Selim) // *Filan adam éle hesdeliyif zayıflıyif, éle harav oluf ki.* ■ **harav elle-** bf. Bozmak: *Ġurt yaterdi aha işde üsdünde yaterdi, birez harav élli yerdi yumurtdasını birez çıharderdi.* (Bayburt *Selim)

harava is. 1. Araba. (Polatköy *Arpaçay; Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz; DS III, s. 2285: Bayburt *Sarıkamış) *Haravada bi otursana.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Gider alır haravalara doldurur, getiriller.* (Polatköy *Arpaçay) // *Dirgen élli yerdiğ, harava ühlördüğ, gelir gem sürördüğ.* (Bayburt *Selim) // *Harava müşnesiz gétmer, müşneyini al gel.* (Porsuklu *Susuz) 2. Yolcu trenlerindeki eşya vagonu. (DS III, s. 2285: Bayburt *Sarıkamış)

haravel is. Türkü. (DS III, s. 2285: Kars)

harazan is. 1. Pulluğu boyunduruğa bağlayan kolu ağaç demir iki tekerlekli araç. (Tozluca *Selim; Porsuklu *Susuz) *Ahan onun da beşe şeyi varıdı ona öküzleri goşerdiler o cılğa. O harazan o. Bu daha büyükdü, cılğadan*

o büyük. (Tozluca *Selim) 2. Pulluğa koşulan öküzlerden dip öküzünü süren kişi: Harazana ayran aşu onu guvvetden salır, e mejgele de guzu döşü. (Demirkent *Akyaka)

harazan daşsağı is. Sabanı ya da pulluk tekerleklerini boyunduruğa bağlayan ağaç. (DS III, s. 2286*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

harazan hodağı is. Pulluğa koşulan öküzlerden dip öküzlerini süren erkek çocuk: *Bu gece harazan hodağı yohdu. Kim süreceh öküzleri?* (Porsuklu *Susuz)

harazan öküzü is. Pulluğa koşulan öküzlerden boyunduruğa yakın olan dip öküzleri: *Esgiden dibe goştuğumuz malın adı harazan, harazan öküzünü getir.* (Esenyayla *Akyaka)

harç is. Çöp, süprüntü (tahıl için). (DS III, s. 2287: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

harda zf. Nerede: *Aya uşahlar hardadı.* (Küçükaküzüm *Akyaka) //

Nenenin altını keher atı,

üsdünün gümüş yeheri,

elimin par par gamçısı

harda galdı kim bilsin. (Göldalı

*Arpaçay) // E, bizim damnançihmalar

gelmiyif, hardasa gelmiyif, nahırdadı

gelmiyif. (Meydancık *Arpaçay) //

Harda galdı ahı gözüüm yolda galdı, niye gelmedi. (Polatköy *Arpaçay)

hardan zf. Nereden: *Pis adama beydasıl adama diyeller. Booy, geldi gene bu ordubozan, hardan geldi.* (Bayburt *Selim) // *Biz hardan olduñ emmioğlu.* (Darboğaz *Selim)

hareyçi (DS III, s. 2288*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **hareyçılıh**.

hareyçılıh is. [, hareyçi] Aracı: *Asırgilnen Abbasgil döğüşende hareyçılıh elledim. Belime ele bir daş hehledi ki.* (DS III, s. 2288: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hareyçiliñ et- bf. kavga edenleri ayır- *E ben olmasaydım, ben hareyçiliñ etmeseydim bunnar birbirlerini öldürerdiler.* (Gönülalan *Arpaçay)

harıh is. Ark, su yolu; bahçe ve bostanlarda sulama için açılan su yolu. (Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz)

Papatya var, e men nevlem harıhların gırağında biter işde. (Bayburt *Selim)

/ Harığa gelende ele meni galdırdı suya yıhdılar. (Bayburt *Selim) //

Harığ acher bosdanı suluyerdiler. (Porsuklu

*Susuz) / Çeşmenin önüne harığ

açerdiñ, gapıya gelsin su, gaz töyuh

içsin. (Porsuklu *Susuz)

harmıtla- (-i) [, harmutda-] İki şeyi

karıştırarak, ölçülü duruma getirmek, suyu ılıştırmak. (DS III, s. 2293*: Kars ve köyleri)

harmutda- (-i) *Suyu banyo yapacan o suyu harmutduyirsin aynı şeyler kimi da banyolar kimi, küleginen birez onnan birez onnan tökirdin harmutduyirdin.* (Yalınkaya) // *Hamurun suyunu harmutdiyerdi.* (Porsuklu *Susuz) → **harmıtla-**.

haros is. Birkaç yıl işlenmemiş, sürülmemiş tarla. (Yalınkaya; Bayburt *Selim; DS III, s. 2294: Kars) *Ahan şimdi bizim harman harosdur, iki üç senedir ekilmer.* (Yalınkaya) // *Ekilmeyen yer harosa galan yer hamyerdi, hêç ekilmiyif.* (Bayburt *Selim)

harya zf. Nereye. (Karakaş; Polatköy *Arpaçay; Bayburt *Selim; DS III, s. 2282*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Ola harya gidersen?* (Bayburt *Selim) // *Ay göreşen her yeri eşif töküfsen da gezirsen harya ne göyursam gidif tapır.* (Karakaş) // *Harya gëtdilerse adamın derdine bir derman bulamadılar.* (Polatköy *Arpaçay) // *Harya gëtsem gampet göyoram onnan içerem çünkü şekerı gullanmerem.* (Bayburt *Selim)

haryı zf. Nereyi: *Sen haryı aşdın o*

çıhdt. (Bayburt *Selim)

hasa is. Baston. (DS III, s. 2297: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hasandağı is. Bir çeşit çiftetelli oyunu. (Gönülalan *Arpaçay; DS III, s. 2297: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Hasandağını oyna. Bilmersen niye oyuna çıhersen.* (Gönülalan *Arpaçay)

hasat is. Kolay: *Dirgen ellemeyh dirmih ellemeyhden daha hasat döy mü?* (DS III, s. 2298: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hası zm. 1. Hangisi. (Polatköy *Arpaçay; Tomarlı *Arpaçay; DS III, s. 2298: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Göyün, inek hası olarsa olsun sıfda sağarsın.* (Polatköy *Arpaçay) *Hasını annadım ecebe.* (Tomarlı *Arpaçay) 2. sf. Hangi: *Hası arabıya bindi?* (Karakaş)

hasılla- (-i) 1. Ham deriyi yumuşatmak, işlemek. (Bacıoğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz; DS III, s. 2299: Kars ve köyleri) *Keçi dersini hasıllıyardılar esgiden içine gavıdı doldururdular.* (Bacıoğlu *Arpaçay) // *Deriyi yaldan çıkarın, hasıllayın.* (Porsuklu *Susuz) 2. İyice yoğurmak: *Eyce hasıllarsın ondan sora fırını galar büşürürsen.* (Bulanık) // *Ekmeğimiz*

olmazdı annem gider, hemen birez şeker tozi birez gaymah getirirdi, birez yağ gatarıdı içine, getirir onu şey yapardı hasıllardı güzel eliyen. (Çıplaklı *Selim) // *Hamuru eyce hasılla, epbeyi güzel olsun.* (Porsuklu *Susuz) **3.** Uzun süre ekilmeyen tarlanın toprağını yumuşatmak, toprağı işlemek, ekilir hale getirmek: *Dönderirsin ya tarlayı herig edirsin ya ona hasıllamah diyerdiler.* (Yalınkaya) // *Heriğin çumbuzlarına beş diş vurdu anca hasıllandı.* (Porsuklu *Susuz)

hasuda *is.* **1.** Mısır unu, pekmez, yağ ve nişasta ile yapılan bir çeşit tatlı. (DS III, s. 2300-2301: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **1a.** Un, yağ, şeker veya pekmezle yapılan, genellikle doğum yapan kadınlar için pişirilen bir çeşit yemek: *Esgiden doğan gadınlara çoh pişirirdiler, onlar diyerdiler yiyin, ayağa galhın, eydi hasuda eydi.* (Aslanhane *Akyaka) // *Ğarı hele hele bi hasuda yap da yiyah.* (Karaorgan *Sarıkamış)

has vur- *Anam süd vererdi, bele ağacı kerterdi, diyerdi südün ya teneke ya govuyınan on tene oldu, on tene has vurordu orya, ğarılar yapardı.* (Gönülalan *Arpaçay) → **kert vur-**

afedersiniz **◆ haşa sennen zağlı haşa sennen köpehlere zağlı diyerdiler bir de uşağa diyerdiler. (Eskigeçit *Selim)**

◆ haşa öyden *Bu su lığlığadı, yanı haşa öyden gohuyurdu* (Boğazköy *Kars)

◆ haşa burdan (Çakmak; Tozluca *Selim) *haşa burdan köpek gocalmış, işe yaramaz.* (Tozluca *Selim) // *Hırhızlar gelif benim kelağeyimi götürüf, haşa burdan enterimi götürüf hırhızlar gelif.* (Çakmak)

haşal (I) *is.* **1.** Tembel, beceriksiz (kimse) (DS III, s. 2301: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **1a.** Tembel: *Bu haşaldı, tembeldi.* (Gönülalan *Arpaçay)

haşal (II) *is. ve sf.* Büyük karın: *E meni kibi bele kilolu milolu olana haşal diyirler.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Büyük ğarın, bu mal böyühdü, haşal ğarındı.* (Porsuklu *Susuz) / *Bunun ele haşal bir ğarnı var ki...* (Porsuklu *Susuz) karnı büyük hayvan

haşal (III) *is.* Yün çuval. (Büyükdurduran *Akyaka; DS III, s. 2301: *Arpaçay) *Haşal yün çuvallara deyiller da.* (Büyükdurduran *Akyaka)

haşallaş- (*nsz*) Tembelleşmek: *Yüz söyleyen boş, bu haşallaşif, söz anlamaz.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Bu kişi de çalışmıya çalışmıya haşallaşif.*

(Gülbüzler *Selim) // *Ağa gene haşallaştı* (DS III, s. 2301: İrişli, Bayburt *Sarıkamış 'haşallaş-')

haşıl (I) *is.* Pirinç, darı, mısır yarmasından, bazan da süt karıştırılarak yapılan lapa. (DS III, s. 2302: Cedere, *Arpaçay, Kars)

haşıl (II) *is.* Kabuğu alınmış buğdaydan veya yarmadan suda haşlanarak yapılan yemek. (Küçükaküzüm *Akyaka; Çıplaklı *Selim; DS VI, s. 4517: Kars ve köyleri) *Şafaḥ atanda ḡaḥırdım, haşıl pişirirdim, içine şüşenen yağı goyirdim.* (Çıplaklı *Selim)

ḥatınbarmaḡı *is. bot.* Uzun taneli beyaz üzüm: *Ḥatınbarmaḡı çayırılıḡlarda olurdu, onları yığardıḡ.* (Aslanhane *Akyaka)

havaḥ *zf.* [, **havak**] Ne vakit. (Gülbüzler *Selim; Porsuklu *Susuz) *Havaḥ gidecen.* (Gülbüzler *Selim)

havak (DS III, s. 2307*: Kars) → **havaḥ**.

havar (I) *is.* Yaygara, çıḡlık. (Gönülalan *Arpaçay; DS III, s. 2309: Kars ve köyleri) *Eye tişerde bir havar var, gör nedi.* (Gönülalan *Arpaçay)

ḥavar (II) *is.* Haber: *Vallaha benim heç ḥavarım yoḡdu, heşdat ellemedim.*

(Bayburt *Selim)

havas *is.* Heves: *Terk etdiḡ hepsini, havas geşdi.* (Aşaḡısallıpınar *Sarıkamış)

havayı *is.* Kabadayı, dikbaşlı. (Gönülalan *Arpaçay; DS III, s. 2309: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Sen çoḡ havayısan, söz dinnemersen.* (Gönülalan *Arpaçay)

havla *is.* Helva. (DS III, s. 2311: Kars ve köyleri)

hayanı *zf.* Nereye: *Bennen uzaḡ ol da hayanı gidersen gét.* (Küçükaküzüm *Akyaka) / *Hayanı gitdiḡi belli deyil.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

hayat (I) *is.* Avlu. (Bayburt *Selim; DS III, s. 2314-2315: Zellige *Sarıkamış) *Ekseriyetle bu evlerin ḡıraḡlarında, bu hayat da, düzde orda olor düye davanı.* (Bayburt *Selim)

hayḥur söyle- *bf.* Gereksiz konuşmak: *Hayḥur söyleme ya, yalan söylüyersen sen, hayḥur söyleme.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Eye vallahsen ele hayḥuruya söylüyorsen.* (DS III, s. 2317: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hayış *is.* Düşünce. (DS III, s. 2317: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hayla- (I) (-i) **1.** Kışkırtmak: *Atı hayladı.* (DS III, s. 2318-2319: Kars ve köyleri) **2.** Kovalamak: *Malı éle hayladı ki mal harya gétđi.* (Porsuklu *Susuz)

hayla- (II) *f.* Birine yüklenmek, baskı yapmak. (DS VI, s. 4518: Kars ve köyleri)

hayva is. Ayva. (DS III, s. 2321: Kars ve köyleri)

haz is. Ödünç alınan sütlerin kaşık sapı ile ölçölüp işaretlenmiş yeri. (DS III, s. 2322: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hecil ol- *bf.* Utanmak, sıkılmak. (DS III, s. 2325*: Kars ve köyleri)

hecın vur- *bf.* Evde bükülen yün ipliklerin şişle fazla kıllarını almak. (DS III, s. 2325: Kars ve köyleri)

heç zf. Hiç. (DS III, s. 2326: Kars ve köyleri)

hêçkes Allah hêçkese möhdec etmesin. (Kümbetli) → **hêşkes.**

hedeme is. Evlenmelerde kız tarafının erkek tarafından aldığı para, armağan: *Kızın hedemesine kaç lira verdiniz?* (DS III, s. 2326: Kars)

hedeme is. Okuldaki hizmetli: (Porsuklu *Susuz)

hedik is. 1. Haşlanmış buğday, bulgur, mısır, nohut vb. şeyler. (DS III, s. 2327: *Sarıkamış ve köyleri) **1a.** Haşlanmış buğday: *Hediĥ ġaynadırdıĥ, bulguru ġaynadıllar, kikirede çekiller.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

ĥefeli is. Nemli. (DS III, s. 2328: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hehle- (-i) **1.** Kuvvetle vurmak. (DS III, s. 2329: Bayburt *Sarıkamış) **1a.** Sopayla kuvvetle vurmak: *Arĥadan adamı éle hehledim ki yere yapışdı.* (Porsuklu *Susuz)

hekat is. [, heket] 1. Öykü, masal. (DS III, s. 2330: Bayburt *Sarıkamış) **1a.** Hikâye: *Men de üç hekat bilerdim, éle unutmuşam, hêc biri ġalmıyıf yadımda.* (Çakmak) // *Hekat da varıdı ben çoĥ dinniyirdim, hekatın bir özelliġi o ġün bitirmerdiler, az bişem söylirdiler.* (Karaorgan *Sarıkamış) // *Hekatlarda ġonuşurduĥ, şahmarān isminde melaıke varımış işde o yarı buçuĥ çıĥarmış onu ġonuşurdular, dinlerdiĥ yānı.* (İsisu *Sarıkamış)

heket (DS III, s. 2330: Bayburt *Sarıkamış) → **hekat.**

helbet *Yoh adam ne ağriyi helbet çoĥ ateşli olsa yanir da ağriyi çekirdi o da.* (Karacaören) // *Oyun helbet varıdı,*

sopalarnan oynarduh. (Cavlak *Selim)
/ *Sizin oralarda da var helbet var.*
(Cavlak *Selim) → **helvet** (I).

helelik *zf.* Şimdilik. (Porsuklu *Susuz;
DS III, s. 2331: Kars) *Helelih*
düşünmedim, sonra düşünерem.
(Porsuklu *Susuz)

helet *Helet getirif, gız anasına*
babasına, yengesine getirif. Al bunu
Aslı saa hediye helet getirif. (Karakaş)
// *helet götüreller.* (Yalınkaya) //
Eleddin torununu sünnет etmiş, ona
helet götüreh. (Gürbüzler *Selim) //
Gelin helet dağıtdı. (Porsuklu *Susuz)
→ **halat.**

helevi *is.* Altmışbeş santimetre
boyunda bir uzunluk ölçüsü, arşın. (DS
III, s. 2259*: Karapapak Türkleri
*Sarıkamış)

helle- *f.* Yuvarlamak. (DS III, s. 2336:
Kars ve köyleri)

helle aşı *is.* Un çorbası. (Yalınkaya; DS
III, s. 2335-2336*: Kars ve köyleri)
Helle aşı, unu gızarderdiler guşganada
gızarellerdi onnan sonra su tökillерdi,
onu çoһ severdik. (Yalınkaya)

hелpetere konuş- *bf. 1.* Yalan yanlış
konuşmak. (DS III, s. 2337: Bayburt
*Selim) **2.** Başkasına söz dokundurarak

konuşmak. (DS III, s. 2337: Bayburt
*Selim)

helvet (I) *zf. [, helbet]* Elbet, her halde,
şüphesiz. (Gönülalan *Arpaçay;
Bayburt *Selim; DS III, s. 2330-2331*:
İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Özüümü*
öldürdüm, gelif bi bir işimi görmedi.
Helvet onun işi de maа düşer. (Bayburt
*Selim) // *Horoz manladı, diyerih*
helvet sen sabah ötecen niye öğle üzeri
ötdün. (Gönülalan *Arpaçay)

helvet (II) *is.* Tenha, ıssız: *Yayla çoһ*
helvetti, insan gorher. (Porsuklu
*Susuz)

helvir *is.* Kalbur. (Polatköy *Arpaçay;
DS III, s. 2337: Bayburt *Sarıkamış)
Tığları soyururduһ taһıl çıһırdı.
Helviri alırdıһ elimize, eliyirdih
eliyirdih çuvallara doldururduһ taһılı.
(Polatköy *Arpaçay)

heme *zf.* Hemen: *Heme gidecem ya*
gelirsen yetişir, heme gidiyorum. Heme
gel gidelim. (Tozluca *Selim)

hemeçik *is.* Bezden yapılan bebek. (DS
III, s. 2266*: Kars ve köyleri)

hemeşe *zf. [, hemmeşe]* Her zaman: *Su*
bir yerde galanda goһuyor hemeşe.
(Boğazköy *Kars)

hemi *is.* Tencere. (DS III, s. 2338:
Kars)

hemmeşe *Hemmeşe gètdi geldi.*
(Çakmak) → **hemeşe**.

henceri *zf. Nasıl: Oradan buraya henceri geldin?* (DS III, s. 2338: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

heneh *is. [, henek] Şaka: Heneh maskaralıh deyil.* (Demirkent *Akyaka) // *Ben sene şimdi bi şey henehden desem sen hemen içine alır, küsirsin.* (Altınbulak *Sarıkamış)

henek *Henek yaptı bana.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış) → **heneh**.

henek *is. [, hevek] Şaka, alay.* (DS III, s. 2272*: Kağızman)

heneke *Henekeyi, ödülü gazanır. Evele sultan sonra heneke.* (Demirkent *Akyaka) → **eneke**.

hengel *is. Tatar böreği.* (DS III, s. 2339: Bayburt *Sarıkamış)

hengem *is.İş: Aya hengem çıharma Ay kişi. Bir gavğa çıhanda hengemni elin hengemini garişdırma, dağıtma.* (Gürbüzler *Selim) // *Başıma hengem açma defol.* (DS III, s. 2339: Bayburt *Sarıkamış)

henir *is. İlk.* (DS III, s. 2340: Kars)

heñirren- *(nsz) Isınmak: Allah şen ellesin pej yandı, dam daş ne güzel heñirrendi.* (Bayburt *Selim) // *Oda*

biraz heñirrendi. (DS III, s. 2340: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hepeng *is. Tuzak, kapan.* (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Ğuş içine girdi mi hepeng uzağdan ipi çehdiyinnen tıp diye düşer.* (Tepecik *Arpaçay)

hepengli *zf. Kepenkli: O baca dediğimiz de nası diyim evin üstünde yapılan aydınlatma yarısı ğaden yapılırdı, bazısı da hepengli yapardı zengin evler.* (Subatan)

hepenk *is. [, hepeyh] Ev ve dükkânların pencerelerindeki kapak, kepenk.* (DS III, s. 2341: Kars)

hepeyh (DS III, s. 2341*: Bayburt *Sarıkamış) → **hepenk**.

here *zm. Her biri: Ola gelin size, herenize beş lira verim.* (Subatan) // *Herenin bir bardağı olardı.* (Demirkent *Akyaka) // *Herenin bir adı vardı.* (Polatköy *Arpaçay) // *Herenin bir tanışı, bir şeyi var.* (Aynalı *Susuz)

herelen- *f. Üzerine yürümek.* (DS III, s. 2343: Kars ve köyleri)

herelen- (I) *(nsz) Sinirlenmek: Ya o adamı birağmayın, o adam herelenmiş, o adam sinirlenmiş.* (Büyükpirveli *Akyaka)

herelen- (II) (*nsz*) Hararet basmak, hararetlenmek: *Ya yiyen o tencereyi been ver, herelendim.* (Yalınkaya)

heresi *zm.* Her biri. (Çakmak, Karakaş; Büyükdurduran *Akyaka; Darboğaz *Selim) *Men dört tene gayınlarıma heresine bir derme hırcun atdara vurerdiler, yafdı.* (Çakmak) // *Kehhliḥ perem perem oldu, ucdı, heresi bi terefe gètdi.* (Darboğaz *Selim)

herfene *is.* Ortaklaşa getirilen malzeme ile yapılan yemek ve eğlence. (DS III, s. 2344: Kars)

hergil *is.* Erzak ambarı. (DS III, s. 2346*: Kars)

herif *is.* 1. Erkek: *Tıḡın başına çıḡar sabaha ġadar heriflennen tıḡ atardıḡ.* (Çıplaklı *Selim) 2. Koca, eş: *Herif beni boşıyacaḡ.* (Karacaören) // *Yabaların ayırt etmeyi beceremezdi herif, diyirdim sen arḡaya geḡ. Namlı ederdīm.* (Çıplaklı *Selim) / *Ben herife dedim ki macarın küçüḡünü al geline.?* (Çıplaklı *Selim)

herig *Benim iki boyun öküzüm varsa otuz teneke arpa ekerdim o herige.* (Yalınkaya) // *Güzlüḡi yazın, bu zamanları herig ederiz, güzün toḡumumuzu ekeriz.* (Topkaya

*Sarıkamış) → **herik.**

herih *Aḡabeyin goyunu herihdi hep kısa kuyruḡlu.* (Porsuklu *Susuz) → **hiriḡ.**

herih elle- *bf.* [, **herik et-**, **herk et-**] 1. Tarlayı sürüp dinlenmeye bırakmak. (DS III, s. 2346: Kars) 1a. İki, üç sene ekilmeyen tarlayı yazın sürüp dinlenmeye bırakmak: *Hamyeri de eḡmemiḡih, onu bir gidin kötana vurun, heriy eḡliyin, ona da arpa sepeḡ taḡıl olsun.* (Bayburt *Selim) // *Güzün heriy edersen, ilkbaharda da ekersen tarlayı.* (Porsuklu *Susuz)

herik *is.* [, **herig**, **herk**] Yazın sürülüp dinlenmeye bırakılan tarla. (DS III, s. 2345: Kars)

herk (DS III, s. 2345: Kars) → **herik.**

herk et- (Karaorgan *Sarıkamış; DS III, s. 2346: Kars) → **herih elle-1.**

herik et- *bf.* *Ya oḡlum sen bu tarlayı herik etmiḡsen hep kert kürt biraḡmıḡsan.* (Karaorgan *Sarıkamış) **herih elle-**

herle- (DS III, s. 2347: Dalaver *Arpaçay) → **herre-**

herlen- (-i) [, **herren-** 1] Dönmek, dolanmak. (DS III, s. 2347: Zellige *Sarıkamış)

herre- (-i) [**herle-**] Fenalık yapmak için birini izlemek: *Bu adam, adam peşine tüşdü, onu herredi, tutdu. Da herriyer ki bi kötülüh yapa da.* (Bayburt *Selim) // *Songül'ün gızını herredi, gaçırdılar.* (Büyükdurduran *Akyaka) **2.** Peşine düşmek: *Bir gazi herredim tutdum.* (Büyükdurduran *Akyaka) / *Herredim, malı içeri saldım.* (Büyükdurduran *Akyaka)

herren- (nsz) **1.** Başım ele herrener ki yerimden gağamerem. (Bayburt *Selim) // *Eyağa gağanda başım herrendi.* (Gülbüzler *Selim) →

herlen- **2.** (-i) Dolaşmak; kontrol etmek amacıyla gezmek, bakmak: *Ğapıyı bacıyı herren, gaza, tavuğa bağ gel.* (Porsuklu *Susuz) / *Evin etrafını herrendi geldi.* (Porsuklu *Susuz) / *Gëtdim herrendim geldim, dolaşdım.* (Porsuklu *Susuz)

hers is. Öfke. (Camuşlu *Kağızman; Altınbulak *Sarıkamış; DS III, s. 2347: Zarşat) *Ola dedim hele herse bağ. Hers gelif, göz garalif, hëş gëder.* (Camuşlu *Kağızman)

hërsden-, herslen- (nsz) Kızmak, sinirlenmek. (Alçılı, Karakaş; Küçükaküzüm *Akyaka; Tepecik, Polatköy *Arpaçay; Akören *Sarıkamış; Bayburt, Gülbüzler

*Selim) *Şimdi ben buna herslendim, bu eyağında durmadı.* (Alçılı) // *O geden herslenif ki eser.* (Karakaş) // *Herslenirsin ağaca vurar, an başını gırarsın.* (Tepecik *Arpaçay) // *Hërsdendi, üsdüne yürüdü, üsdüne yüyüdü, herslendi.* (Bayburt *Selim) // *Hërsdener biribirine diyer gelir senin enin uzunun germeşoynan bir ederem.* (Gülbüzler *Selim) // *Şimdi çocuğa herslenirsen pusir gidir.* (Akören *Sarıkamış)

hertiĥ is. Terbiyesiz, saygısız (kadın için): *Ğırmızı hertiĥ, nedi gızara gızara gınuşor.* (Bayburt *Selim) / *Ğavağında tersdiĥ yaptı buna diyeller ğırmızı hertiĥ böyün ele bilmeze söylüyör, gınuşor, beterdi, pisdi.* (Bayburt *Selim)

hertiĥ is. Ahlâksız kadın. (DS III, s. 2348: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

heseyhle- (nsz) Abuk sabuk konuşmak: *Eye sözünü tüşün söyle, heseyhleyif durma.* (DS III, s. 2348: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hesir is. Hasır. (Göldalı *Arpaçay; Çamyazı *Sarıkamış; Bayburt *Selim; DS III, s. 2348: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Halı, kilim, hesir bunların toĥuma özelliği ayrı.* (Göldalı

*Arpaçay) // *Bizim buranın en meşûr sergisi hesiriydi.* (Çamyazı *Sarıkamış) // *Cili getirer, hesir tohuyardıh.* (Bayburt *Selim)

hesiyet is. Huy: *Bunun hesiyeti hêç ey döyül.* (Porsuklu *Susuz)

hêşdat zf. [, **hêşzad**] Hiçbir şey: *Çalışmayana heşdat demerdiler.* (Yalınkaya) // *Biz galdıh yetim, esgi devran analığımız heşdat vermedi.* (Boyalı *Sarıkamış) // *Êle sen benim üsdüme şer atma, baḥ benim üsdüme şer vallaha benim hêç ḥavarım yoḥdu, heşdat êllemedim.* (Bayburt *Selim)

heşeri is. Haşarı, yaramaz. (DS III, s. 2349: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hêşkes zm. [, **hêşkes**] Hiç kimse: *Sesledih hêşkes de gelmedi.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Hêşkesde yoḥdu, gêtdim sordum, hêşkesde de yoḥdu.* (Meydancık *Arpaçay) // *Burda hêşkes buna baḥmır.* (Boyalı *Sarıkamış)

hêşkim zm. Hiç kimse: // *Bunu ötüröm hêşkimse görmesin.* (Bayburt *Selim) // *Hêşkim hêşkimin gısmetini yiyemez.* (Porsuklu *Susuz)

hêşzad (Bayburt *Selim) *Vallah billah heşzad êllemedim.* (Bayburt *Selim) → **hêşdat.**

hetilceḥ *Ġız hetilcegi getir ğazanın altına ğoyaḥ.* (Çıplaklı *Selim) → **hetircek -1a.**

hetircek is 1. Tandır üzerine tencere koymaya yarayan, çeşitli biçimde olan demir ızgara (DS III, s. 2325*: Kars ve köyleri ‘hetircek’) 1a. [, **hetilceḥ**] Tandır üzerine konulacak kapların tandır içine düşmemesi için tandırın ağız kısmına yerleştirilen uzun, ince yassı demir çubuk. (Ocaklı, Subatan; Demirkent *Akyaka) *Üsdüne hetirceği goyillar ki onnan şey yapsınlar. Da üsdüne bişe mişe yemek mi filan esgiden goyallarmış.* (Ocaklı) // *Hetirceyi dayanması için demirci bükerdiler.* (Subatan)

heve is. 1. Halı dokuma tezgâhında kullanılan demir ya da ağaç araç. (DS III, s. 2350: *Arpaçay) 1a. Halı dokumacılığında atkı ipliğini düzeltmek için kullanılan dişli, ağaç ya da demir araç. (Aslanhane *Akyaka; Akçalar *Arpaçay) *Hevesi var. Kiriti var. Demir heve, kirkir. En çok heve lazım olir.* (Akçalar *Arpaçay)

hevecive (DS III, s. 2350: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **hevecüve.**

hevecüve is. bot. [, **hevecive**] Kökü kaynatılarak kırmızı bir merhem elde

edilen ve yaralara iyi gelen bir çeşit bitki, havacıva: *Hevecüve varıydı, hevecüvenen boyaner, evelih kökünne boyanerdi ip, onnan sonra halı yaperdih.* (Bayburt *Selim) // *Keşke bir hevecüve getireydin bu ineyin burası şişif ona bir melhem yapa, saraydih.* (Gülbüzler *Selim)

hevek (DS III, s. 2272*: Kars) → **henek.**

hevenk is. Saban. (DS III, s. 2350: Yenice)

hevenkdesti is. Havan. (DS III, s. 2350*: Kars)

heybere *Ne godur adamdı ya biçimsiz heybere.* (Gülbüzler *Selim) / *Ya hoca hanım, bizim bu arvadın bi dedesi vardı ya éle bi heybere kişiymiş ki ayağları da dışarda galermiş.* (Gülbüzler *Selim) // *Ö éle çirkin, éle mırdar, éle heyberedi ki!* (Bayburt *Selim) // *Éle heyberedi ki bu adam, éle çirkindi ki...* (Porsuklu *Susuz) → **heyvere.**

he ye e. Evet, doğru. (Esenyayla *Akyaka; DS III, s. 4520*: Kars) *He ya çite de diyiler yamağ da diyiler yani.* (Esenyayla *Akyaka)

heyir is. Hayır: *Deve dabanı diyeller, kökünü yiyeller, köküne heyri var, deve dabanı* (Boyalı *Sarıkamış)

heyvere is. ve sf. [**heybere**] Kötü, çirkin (kimse): *Ola böyün bize bir adam gelmişdi éle heyvere bir adamıydı ki.* (DS III, s. 2355: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **heybere.**

hezdele- f. Beğenmek, hoşlanmak, sevmek. (DS III, s. 2355: Bayburt *Sarıkamış)

hezne is. Define, hazine. (Gülbüzler *Selim; DS III, s. 2356: Bayburt *Selim) *Onun heznesini bilerem ben.* (Gülbüzler *Selim)

hıbar is. 1. Duvar yapılırken taş ya da kerpiç aralarına konulan moloz. (DS III, s. 2356: Kars ve köyleri 'hıbar') 1a. Duvar yapımında büyük taşların oynamasını engellemekte ve duvar dolgusunda kullanılan taş parçaları: *Hıbar dolduracan aralarına ufağ ufağ hıbar. İki sıra örirsin beşe bir işden bir dışdan.* (Karakurt *Sarıkamış) // *O zaman taş duvarıydı, hıbarın duvarın arasını doldururdiler.* (Porsuklu *Susuz)

hılapula éle- bf. Karmakarışık etmek: *Ot yığdih, o üsdüne gëtdih haros ot töhdüh, iki günde guatdı yağdı, yerini deyişdih, ot yanmaya başladı, hılapula éledih.* (Gönülalan *Arpaçay)

hılapulay is. Karmakarışık. (DS III, s. 2358: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hıllıh is. [, **hıllık**, **hillik**] Çoban kepenegi. (Meydancık, Taşdere *Arpaçay) *Yunnan yapallar, çobannar gece o hıllıhde yatallar.* (Taşdere Arpaçay)

hıllık (Büyükdurduran *Akyaka; DS III, s. 2359*: *Arpaçay ‘hıllık’) *At hıllığın daş üstüne ay çoban, her ne diyirsen baş üstüne ay çoban.* (Büyükdurduran *Akyaka) → **hıllıh**.

hıllolik is. Yağda kızartılarak çorbaya katılan fındık büyüklüğünde hamur parçası: *Çorbanın hıllolliyini ey gızart.* (Porsuklu *Susuz)

hımhım is. Burundan, genizden konuşan (kimse). (DS III, s. 2361*: Kars ve köyleri)

hınami is. Akraba. (DS III, s. 2362: Türkmen köyleri *Sarıkamış)

hingel is. İçine kıyma ya da pişirilmiş patates konarak yapılan bir çeşit börek, tatar böreği. (DS III, s. 2364*: Kars)

hingel is. Un, yumurta, su ve tuzla hazırlanan, küçük kareler şeklinde kesilen hamurun suda haşlanmasıyla yapılan yemek. (Alçılı, Çakmak, Subatan) *Hingel, süzersin bele dökersin üsdüne sarımsahlı yoğurdu,*

tereyağı, yeriz. (Subatan) // *Ā en büyüüh yemeğimiz hingel. Hingel çoğdandı da yemerih.* (Karaorgan *Sarıkamış)

hingir is. Kısır erkek. (DS III, s. 2365: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hıram is. Ufalanmış, kırılmış taş parçaları. (DS III, s. 2368: Kars ve köyleri)

hıramlıh is. Taşlık: *Tarlanın başı çoğ hıramlıhdır.* (Yalınkaya)

hırça is. Kısa boylu (kimse): *Halamin oğlu hırçadı, boyu çıhmıyif* (Porsuklu *Susuz)

hırda is. ve sf. 1. Küçük: *Hırdalarını yığıfsan ay Aslı.* (Karakaş) // *Ya o hırdıyı geti, böyüyü getime, hırda sandalyeyi geti.* (Demirkent *Akyaka) // *Hırda gazan nerededi?* (Bacıoğlu *Arpaçay) 2. is. Yaşça küçük, ufak: (Karakaş) *Büyük gonusur, hırda onun lafını keserse önümnen dinelme.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Hırda dediği küçük insan, o kötü gonusur ucanın güşlü, güşlünün zorunnan gorhacan.* (Boyalı *Sarıkamış)

hırba is. Kollu ya da kolsuz, yünden dokunmuş kazak. (DS III, s. 2369: Kars ve köyleri)

hırhın direği is. bot. Koyu yeşil renkli, kalın saplı, yaprakları enli bir çeşit ot:

*Hırhın direği bir otdur yenilir, soyarsın
bële kabuğunu. (Çıplaklı *Selim)*

hırhır is. Sesi boğuk ve kısık olan
(kimse). (DS III, s. 2369: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış)

hırhız is. Hırsız: (Alçılı; Çakmak;
Aküzüm *Akyaka; Akören
*Sarıkamış; Porsuklu *Susuz)
*Hırhızlar gelif benim kelağeyimi
götürüf, haşa burdan enterimi götürüf
hırhızlar gelif. (Çakmak) // İki tene
hırhız gelir, çiher o kelliye.
(Küçükaküzüm *Akyaka) // Çalmış
getirmiş hırhız malı, bedafa dağıtır.
(Akören *Sarıkamış)*

hırlı is. İşinde doğru, uslu, iyi (kimse).
(DS III, s. 2371: Kars)

hırman is. Harman. (Karakaş; DS III,
s. 2371: Bayburt *Sarıkamış)
Hırmanda göyuna ot verdih. (Karakaş)

hırniğ burun is. Burnunun üstü hafif
çukur olan kişi: *Biz filize diyerdih
hırniğ burun. (Porsuklu *Susuz)*

hırnik is. Kara hurma.
(Büyükdurduran *Akyaka) *Noyruz
bayramında éle hırniğ almışdih ki bële
bir sürü. O bële içinde küçük şeyler var
ya kara hırnih. Hurma değil, hırnih...
(Büyükdurduran *Akyaka)*

hırpadan zf. Birdenbire: *Onu hırpadan
yağladım. (DS III, s. 2372: Bayburt
Sarıkamış)

hırsenk is. Uzun bir çeşit kilim. (DS
III, s. 2372: Kars)

hırtdeyh is. [, **hırtlak**] (Çakmak;
Gönülalan *Arpaçay; DS III, s. 2374*:
İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Göyün
keserdih bō éle hırtdeyinnen kesif.
(Çakmak) // Hayvanı kesende burda
hırtdeyini kesennen sonra onnan sonra
gızılözeni kesersen. (Gönülalan
*Arpaçay) // Gırt göyünün hırtdeyini
goparıf. (Porsuklu *Susuz)*

hırtışık is. Pürüzlü. (DS III, s. 2374:
Kars)

hırtışlı is. Pürüzlü, girintili çıkıntılı.
(DS VI, s. 4520: Kars)

hırtlak (DS III, s. 2374: Kars) →
hırtdeyh.

hırtlek is. Gırtlak. (Göldalı *Arpaçay;
DS VI, s. 4520: Kars) *Aya bu adam
meni pert eyledi, beynim gıjilliyir, diyir
gağ hırtleğine yapış. (Göldalı
Arpaçay)

hırzel is. Ahırdaki hayvan gübresini
dışarı çıkarmada kullanılan dört kollu
ağaç araç: *Hırzeli geti ağbunu tökeğ.
(Porsuklu *Susuz)*

hış is. [, **hışhış**, **hışt** (II)] Kurt köpeklerinin boynuna takılan demirli özel tasma. (DS III, s. 2375: Kars ve köyleri)

hışdeyh is. 1. Hayvanların gerdanlarındaki sarkık deri: *Bu cönge yaman hışdeyhli mal olajaḥ*. (DS III, s. 2376: Bayburt *Sarıkamış ‘hışdeyh’)

1a. Büyükbaş hayvanların gerdanlarındaki sarkık deri. (Porsuklu *Susuz)

hışhış (DS III, s. 2375*: Büyükçatma *Arpaçay) → **hış**.

hışhışa is. Büyükbaş hayvanlarda deriyle et arasında olan bir çeşit hastalık. (Yalınkaya; DS III, s. 2376: Kars ve köyleri) *Malın hışhışası var. Malı öldürir, ḥestelik, beḷe eliyi vurdun mu ḥışıllıyardı, ḥış ḥış olurdu eti yeyilmez*. (Yalınkaya)

hışır is. [, **hışirik**] Dolu: *Bu yıl ekinleri hep hışır vurdu*. (DS III, s. 2377: Kars ve köyleri)

hışır Hem *hışır yağır hem de arasında da dene dene yağmur ater*. (Alçılı) // *Bō yağmur az yağdı, böyün çoḥ yağmadı, bō irağ ola dolu yağardı, hışır yağır*. (Çakmak) // *Bir hışır yağsa o oğlaḥ olse...* (Çıplaklı *Selim) → **hışır**.

hışır su is. Kaynar su. (DS III, s. 2378: Kars)

hışır is. [, **hışır**, **hışirik**] Ufak dolu. (DS III, s. 2379*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hışirik (DS III, s. 2379: Kars ve köyleri) → **hışır**.

hışt (I) is. Zıpkın. (DS III, s. 2379: Kars)

hışt (II) *İtin ḥıştını geti taḥaḥ*. (Porsuklu *Susuz) → **hış**.

hıştık is. Boynuzları yukarı doğru kıvrık olan (öküz vb. hayvanlar). (DS III, s. 2379: Kars)

ḥıtamını bul- bf. Kıvama gelmek, kıvamını bulmak: *Hamur eşgidi, ḥıtamını buldi*. (Çıplaklı *Selim) 2. Etine dolmak, tavlanmak: *Besideki cöngeler éle kökelif ki ḥıtamını buluf*. (Porsuklu *Susuz) / *Ey kökeldi, ḥıtamını buldu*. (Porsuklu *Susuz)

ḥızeḥ is. [, **ḥızek**] Kızak: *Dedim Üseyin dedim sakın gelen ḥızeḥ mızeye yol vermiyesen tüşer, gelif bizi ḡardan çıḥardan olmaz*. (Çakmak) // *Hele ilerki işleri ged o dırmıḥ, dirgen, araba öküz, at, ḥızeḥ ēy, indi ne var Allah’a şükür olsun*. (Göldalı *Arpaçay) // *Rehmetdiḥ babam da onnarnan herb eder, on gün cenezelerin*

*üstünnen hızeḥ getdi, gışıdı cenezesini
galdıran olmadı. (Gönülalan
Arpaçay)

hızek *Posof gırılıḥ, onun için at
goşılmerdi. Gırılıḥ yerde hızek mizek
çalışmaz ki at goşulmaz. (Tozluca
Selim) → hızeḥ.

hızlı *zf. Yüksek sesle: O için oturur
oturmaz dedim biraz hızlı gonus ki ben
duyamiyrim. (Tozluca *Selim) //
Esgiden ya ayağımızı uzadaḥ ya hızlı
gonuşah, ar, edeb gahdı yoḥ. (İsisu
Sarıkamış)

hızma *is. Burun kanadına takılan süslü
altın ya da gümüş halka, küpe. (DS III,
s. 2382: Hınzırık)*

hızmeker *is. [, hızmeker] Hizmetkâr,
erkek işçi. (Çakmak; Gönülalan
*Arpaçay; Çıplaklı, Bayburt *Selim)
Sarı zeyreyi götürer gırdıradıḥ,
teknelernen getirerdiler hızmekere
çobana pişi pişirerdıḥ. (Çakmak) //
Babası babamın gapısında
hızmekeridi. (Gönülalan *Arpaçay) //
Gedif hızmeker de getisem
ganeyahlıların içine olmaz. (Bayburt
Selim)

hillik (DS III, s. 2359*: *Arpaçay) →
hıllıḥ.

hiltik *is. Bol, geniş, gevşek. (DS III, s.
2360*: Kars)*

hin *is. [hin oḡlu hin] Zekasını hile
yapmakta kullanan, kurnaz, açığöz
(kimse). (DS III, s. 2385: Kars)*

hingil *zf. Perişan: Hastalık beni hingil
etti. (DS III, s. 2387: Cala *Çıldır)*

hingir *is. Enenmiş kimse. (DS III, s.
2387: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)*

hin oḡlu hin (Porsuklu *Susuz) → **hin.**

hiriḥ *is. [, herih] Küçük kuyruklu
beyaz koyun. (DS III, s. 2388: Bayburt
Sarıkamış)

hişhiş *is. Bir çeşit hastalık. (DS III, s.
2389: Kars)*

hişirik (DS III, s. 2377*: Kars) →
hışır.

hizdiḥ *is. [, hizdiḥ] Hoşgörü: Tazıda
hizdiḥ olmasa tilki mereḥde balalamaz.
(Yolboyu *Susuz)*

hizliḥ *Bizim tazıda hizliḥ olmasa tilki
bu eve dadanmaz. (Çamyazı
Sarıkamış) → hizdiḥ.

hızmeker *Ağa öküzlerini verer
hızmekere. (Tunçkaya *Kağızman)
Hızmeker tutdım bugün mesele, iş
yapsın diye, yardım yapsın diye.
(Çıplaklı *Selim) → hızmeker.*

hoç e. [, hoçum] Bununla birlikte: *Hoç bu işi ben yapmadım.* (DS III, s. 2391: Kars)

hoçum (DS III, s. 2391*: Kars) → **hoç.**

hodaḥ is. Tarla sürerken pulluğa koşulan öküzlerden dip öküzlerinin boyununa binip öküzleri süren erkek çocuk: *O zaman mesela mejgel varıdı, o zamanını şöferi, ahan yeddi boyun öküz goşardıḥ ahā o zaman üş dene hodaḥ olardı, hem altdaki öküzü sürerdi hem de öndekini sürerdi.* (Büyükipirveli *Akyaka) // *O kıotanı tutan keseg alır, kim sürmirse o hodağa bir keseḥ vurdun mu boyunduruḥdan aşşağı alerdi.* (İsisu *Sarıkamış)

“Guşburnunun gürusi,

Geldi geşdi burdan sürüsi

Birinde gözüin yoḥudi,

Hepsinde gözüm varıdı” hodaḥlar hadi ho ho ho diyirdiler artıḥ, aynı onlar da beni kimi diyirdiler, barabar diyirdiler. (Yalınkaya) // *Hodaḥlar alır, götür, otarırdı.* (Kekeç *Selim) // *Ġırmızı köyneḥ, ağ baldır, hodaḥ yatdı, gel galdır.* (Porsuklu *Susuz)

hodaḥlıḥ is. Çiftçi yamaklığı: *Hodaḥlıḥ men de çoḥ yafdıḥ gızım.* (Büyükipirveli *Akyaka) // *Sürün çıḥalım başa, kıotan deymesin daşa.*

Çoh horavel bilerdiḥ, hodaḥlıḥ yafdıḥ üş dört sene. (Polatköy *Arpaçay) // *Hodaḥlıḥ etmedin, keseḥ yemedin, yalan söyleme ola sus.* (İsisu *Sarıkamış) // *Çoh hodaḥlıḥ yapmışım.* (Kekeç *Selim)

hodak is. 1. Çiftçi yamağı, erkek hizmetçi: *Dejo da derler, hodak da derler.* (DS III, s. 2391: Kars) 2. [, **hodaḥ]** Kağnılarda boyunduruğun gerisinde, öküzün boynuna oturup öküzü süren çocuk. (DS III, s. 2391: *Arpaçay, Kars)

hodak yıldızı is. Çoban yıldızı. (DS III, s. 2391: Kars)

hogeç *Önce toḡlu oler, bir yaşınnan sonra hogec oler. Adamın iki sürü hogeci var.* (Porsuklu *Susuz) → **öğec.**

hokgiri is. Pirinç ya da bulgur ve hamurdan yapılan bir çeşit yemek. (DS III, s. 2395: Bayburt ve köyleri *Sarıkamış)

holeki zf. Acele, çabuk. (DS III, s. 2396: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ḥolla çeliḥ is. Çelik çomak: *Uşaḥ zamanı ḥolla çeliḥ oynuyirdiḥ.* (Altınbulak *Sarıkamış)

holuḥ *is.* Değirmene su akıtan oluk. (DS III, s. 2398: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

honcüy at- *bf.* Sevinçten oynamak. (DS III, s. 2402: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

honça *is.* Gelin ve damat evine gönderilen hediye, çerez: *Gelinin honçasını hazırriyaḥ göndereḥ.* (Porsuklu *Susuz)

honçihla- (*nsz*) **1.** Zıplamak, olduğu yerde sürekli hareket etmek, kendi etrafında dönmek (tay, eşek, dana için): *Bō ineh, dana ele honçihladı gētdi.* (Çakmak) **2. mec.** [**honçihle-**] Hoplayıp zıplamak, sürekli hareket etmek: *Bu gede nasıl honçihliyer. E honçihlama gēt işine baḥ.* (Gülbüzler *Selim) *Bō dana honçihladı gaşdı.* (Porsuklu *Susuz)

honçihle- *Ay uşah niye durmersen bir yerde, niye honçihliyersen.* (Porsuklu *Susuz) → **honçihla- 2.**

hondu *is.* Kel. (DS III, s. 2402: Bayburt *Sarıkamış)

hongala *is.* Büyük, çirkin, biçimsiz (kimse için): *Adam değil hongala.* (DS III, s. 2402: Kars)

hopan *is.* Ev. (DS III, s. 2405: Berne, Bayburt *Sarıkamış)

hopban- (*nsz, -den*) Atlamak: *Bu hariḥdan nasıl hopbanacam?* (Porsuklu *Susuz)

hopbulla- (*nsz, -den*) [**hoppulla-**] Sıçramak, atlamak. (Karaorgan *Sarıkamış; DS III, s. 2405*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Ola hopbula da ordan geç. Bacadan aşığı hopbula.* (Karaorgan *Sarıkamış)

hop et- *bf.* Atlamak, düşmek (çocuk dilinde). (DS III, s. 2405: Kars)

hopop *is. zool.* Çavuş kuşu. (DS III, s. 2405*: Bayburt *Sarıkamış)

hoppulla- (DS III, s. 2405*: Kars ve köyleri) → **hopbulla-**

hora *is.* Yara. (Porsuklu *Susuz; DS III, s. 2407: Kars ‘hora’) *Üzünü gözünü hora sarıfdı.* (Porsuklu *Susuz) / *Üzüne gözüne hora tüfüş.* (Porsuklu *Susuz)

horabel *Mejgele bağıracaḥdım haydi horabel çağırın.* (Demirkent *Akyaka) → **horavel.**

horalı *is.* İrinli yaralar basmış olan kimse: *Adam bunnan disginer horalıdı.* (Porsuklu *Susuz)

horata *is.* Dedikodu. (Gönülalan *Arpaçay; DS III, s. 2409: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘horata’) *Dört beş tene gadın bir yere geldi mi sen gusura*

baħma muhaķķaĝ bir söz ħorata çıħar.
(Gönülalan *Arpaçay)

ħoravel *is.* [, **ħorabel**, **ħorovel**] Kotan sürülürken söylenen türkü: *O ĝader ħoravel diyerdih ki: Sürün çıħalım başa, kotan deymesin daħa. Çoħ ħoravel bilerdih.* (Polatköy *Arpaçay)
// “*ķotana atdim daħi,*
gelecek bulĝur aħi,
eĝer baħın şişerse,
boynun kökünü ĝaħi.” *bu ħoravel işde*
(İsisu *Sarıkamış) // *Ĥoravel deyim:*
“*tası atdim tarliya,*
tas tarlada parliya,
işde oĝlan ĝızın yanında,
tombul tombul hō. (Karaorgan *Sarıkamış) // *Şey o, ħodaħlar ħoravel söylerdi.* (Kekeç *Selim)

ħorovel *Ĥorovelin türküsü var da biz bilmerih. Baħ bu ey bilir.* (Yalınkaya)
→ **ħorabel**.

ħortdaħ *is.* 1. Hayalet (çocuk dilinde). (DS III, s. 2413: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 1a. Hayalet, hortlak: *Bizim burda hisli maĝara diyirih o maĝarada ħortdaħ çoĝumuş.* (Karaorgan *Sarıkamış) // *Ĥortdaħ kimi ne baħersen.* (Porsuklu *Susuz)

hortdat- *f.* Uyandırmak, ayıltmak. (DS III, s. 2413: Bayburt *Sarıkamış)

ħorum *is.* Biçildikten sonra balya ya da deste haline konulmuş ot. (Esenyayla *Akyaka; Akören *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *İlkbahardı, bi ħorum otun olursa danan ac ĝalarsa ona verersen.* (Esenyayla *Akyaka) // *Otu yapıp biçerdih, ħorum yıĝardih yani on ħorumun bir araba ot demaħ.* (Akören *Sarıkamış) // (DS III, s. 2414: *Kaĝızman ‘horum’) 2. Bir demet, bir bir baĝ: *Abrilde bi ħorum ot gereħ, ilkbahardı, bi ħorum otun olursa danan ac ĝalarsa ona verersen.* (Esenyayla *Akyaka) // *Dünya yansa bir ħorum otu yanmaz.* (Porsuklu *Susuz)

ħoruz *is.* Hanımların tek başlarına oynadıkları bir çeşit dans. (DS III, s. 2415: Kars)

ħoruz mañı *is.* Sabah horozların ötmeĝe başladığı zaman. (DS III, s. 2415: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

horyat *is.* Kaba, hoyrat. (DS III, s. 2415: Zarşat)

hosmat *is.* Geçimsiz, huysuz (kimse). (Gönülalan *Arpaçay; DS III, s. 2415: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Bu hosmatdı ya, kimsenen yola ĝetmer.* (Gönülalan *Arpaçay)

hoşbilezik *is.* Bir çeşit bar oyunu. (DS III, s. 2416: Kars)

hoşda- *f.* Hoşlanmak. (DS III, s. 2416: Zarşat)

hoşu *is.* Kötü kadın. (DS III, s. 2417: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hotih *Bu eşeyin hotiyi hêş bi yerde durmer. Hotih oynuyardi, zıpliyardi, honçihliyardi. Hotih dışarda anasının yanında gâlerdi.* (Porsuklu *Susuz) → **hotiyh**.

hotiyh *is. zool.* [, **hotih**] Eşek yavrusu. (DS III, s. 2419*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hoy *is.* Bağırma, haykırma: *Allah hoyuna yetmesin.* (Kümbetli)

hoy günü *is.* İnsanın darda kaldığı, aman dilediği gün. (DS III, s. 2422: Bayburt *Sarıkamış)

hoylu *is.* **1.** Sofa, koridor: *Ali'ler hoyluda oturuyorlar.* (DS III, s. 2422: Bayburt *Sarıkamış **1a.** Sofa, hol: *Mesele yanı bu ara var ya bura çoğ böyühdü, ha oraya hoylu diyirih.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Hoyluda otueller.* (Porsuklu *Susuz)

hoy maval *is.* Bir çeşit bar oyunu. (DS III, s. 2422: İrişli, Berne, Bayburt *Sarıkamış)

hoyrat *is.* **1.** Yakışksız, çirkin. (DS III, s. 2423: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **2.**

Yüzü hiç gülmeyen (kimse). (DS III, s. 2423: Kars ve köyleri)

hozan *is.* [, **hozan**] **1.** Dinlenmeye bırakılmış, birkaç yıl işlenmemiş tarla. (DS III, s. 2424: Kars) **2.** Ekini yeni biçilmiş tarla. (DS III, s. 2424: Kars ve köyleri)

hozan (Gülbüzler *Selim; Porsuklu *Susuz) *Hozan tarlayı da ekmedih.* (Gülbüzler *Selim) → **hozan -1.**

höbelek *is.* Bostan ve bağlara çalı çırpıdan yapılan bekçi kulübesi. (DS III, s. 2430*: Kars)

hökkelen- (*nsz*) Sinirlenmek: *Bi şey gonuşarken birden hökkelener.* (Porsuklu *Susuz)

hökkeli *is.* Sinirli: *Bu gelin çoğ hökkelidi.* (Porsuklu *Susuz) / *Hökkeliydi kimsenen geçinmêrdi.* (Porsuklu *Susuz)

höllük *is.* Kundak çocuklarının altına konulan elenmiş ince toprak. (Polatköy *Arpaçay; DS III, s. 2430-2431: Kars ve köyleri) *Beleh, düzderden höllük getirerdih.* (Polatköy *Arpaçay) / *Besdiyebilmiyif nedi bahmıyif, höllüyü altına töhmüyüf.* Polatköy *Arpaçay)

hörhör *is.* Bağırarak konuşan. (DS III, s. 2434: Bayburt *Sarıkamış)

hörre *is.* Un kavurması. (DS III, s. 2435: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hörre aş *is.* Un çorbası: *Anam güzel hörre aş pişirmişdi.* (Porsuklu *Susuz)

hörüh *Hörühler geşemiş hörüğü sür.* (Esenyayla *Akyaka) → **hörük**.

hörük *is.* [, **hörüh**] Öküz arabalarında birinci çift öküzlerin önüne koşulan yardımcı öküz. (DS III, s. 2436: *Arpaçay)

höşül *is.* Un bulamacı. (Büyükdurduran *Akyaka; DS III, s. 2438: *Arpaçay) *Höşül tabi var, un höşülü.* (Büyükdurduran *Akyaka) / *Malın ağzı mağzı yara olanda bi höşür. Onun ağzına tökeh.* (Büyükdurduran *Akyaka)

höykelen- (*nsz*) Sinirlenmek, kızmak: *Derdin nedi, niye höykelenersen. Bizim öyde gelinler gavğa edende anam ele höykelenerdi.* (Porsuklu *Susuz)

höyüş *sf.* Yaş: *Höyüş odun yanar mı?* (DS III, s. 2440: Karapapaklar, Selim *Sarıkamış)

hudiklen- *f.* Gıdıklanmak. (DS III, s. 2441: Kars)

hun *is.* Küçük parça, bölüm. (DS III, s. 2443: Kars)

hunça *is.* Nişan töreni. (DS III, s. 2443: Kars)

huncun *is.* Heybe: *Men gelin gelende dört huncun ceyiz getdim, derme huncunlar getimişdim dört dene.* (Çakmak) // *Benim huncunumu geti, benim heybemi geti, o zaman at üsdiinde huncunuydu, huncun atardılar atın beline geder ordan ne gerekirse bazardan çarşıdan alar, dönerdiler.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

hurdala- *f.* Ufalamak. (DS III, s. 2444: Bayburt *Sarıkamış)

huşgi *is.* 1. Tezeğin ufak parçaları, kırıntıları: *Huşgigi danaların altına septim, kıza septim.* (Alçılı) 2. Koyun yatağından toplanan kurumuş gübre: *Gideh huşgi topluyağ, göyun gahıfdı, gideh göyunun altının huşgisini topluyağ.* (Porsuklu *Susuz)

huyla- (*-i*) Alay etmek, ayıplamak. (Gönülalan *Arpaçay; DS III, s. 2446: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Adamı huyladınız ya.* (Gönülalan *Arpaçay)

huylan- (*nsz*) Sinirlenmek, kızmak: *Böy ele döyüşdü, huylandı nedi uşahdı, bezenifse bezenif.* (Polatköy *Arpaçay) // *Mana huylandılar ki ne vedeyiçen abayın eli ona deyeceh.* (Polatköy *Arpaçay) // *Huylandı gétidi.* (Porsuklu

*Susuz)

hündür *is.* **1.** Yüksek, uzun (boy ve dağ için). (DS III, s. 2450: Zarşat) **2.** Yüksek: *Seki hündüirdü, inif çıhamerih.* (Porsuklu *Susuz)

I

ıǵrıp *is.* Yöntem, tutulması gereken yol: *Sen bu işin ıǵrıbını bulur yaparsın.* (DS IV, s. 2459: Kars)

ılgar *is.* Hayvanın yürümeyle koşma arası yürüyüşünü anlatır. (DS IV, s. 2467: Kars)

ılşla- *f.* Bir şey parlamak, ısıldamak. (DS IV, s. 2473: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ınkıfık *is.* Ufak. (DS IV, s. 2480: Kars)

ırzǵı *is.* [, ırızǵı] Rızık: *Irzǵıyı çeker, getirirdiñ. Ğasım ayı geldi, ǵış başladı. Onnan sonra da ğar yağardı.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

ıslıh *is.* [, sılıh, sılık] Islık: *Ellerinnen ıslıh çalerdiler o adama, döndüǵü zaman işaret ederdiler ellerinnen gel diye.* (Bayburt *Selim) // *Çoban ıslıh çaler.* (Porsuklu *Susuz)

i

ibdin is. Alışkanlık, âdet. (DS IV, s. 2501: Ortakapı) ■ **ibdin et-** bf. Alışkanlık haline getirmek: *Sıcaḥ çay iḥer devamli. Ola birez çayı soyut da iḥ, yoḥ onu ibdin etmiş, onu sıcaḥ iḥecaḥ hep.* (Karaorgan *Sarıkamış)

ibrıḥ is. Su koymaya yarayan kulplu, emzikli kap, ibrik: *Ola o ibrıḡı getir gırarsın.* (Handere *Sarıkamış)

iceş- (nsz, -e) Sataşmak, musallat olmak: *Gidif gelif buna iceşer, döyüşör.* (Karakaş) // *Biri birine iceşerse mazaḥ gezir.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

iciran is. İltihap: *Yaran iciranlanmış.* (DS IV, s. 2504: Kars ve köyleri)

içkit- f. Kaybetmek. (DS IV, s. 2507: Kars)

içlik is. İç gömleği. (DS IV, s. 2507: Yılanlı)

idara is. Mal mülk, para: *Adamın idarası, etmeyi de yoḥ, cıbil.* (Subatan) // *Filan işe gidif éle üşüyüfdü, donuf. Ele idarası yoḥdu, bir onu pejin yanına soḥun.* (Polatköy *Arpaçay)

ideş- (nsz) Çekişmek, döğüşmek: *İdeşmaḥ hepimizde, ideşmasaḥ dünya ne olur, biz ne oluruḥ ya.* (Karaorgan

*Sarıkamış) // *Birbirinizle ideşmeyin döverim.* (DS IV, s. 2508: İrişli, Bayburt *Sarıkamış Kars ve köyleri)

idiş is. Enenmiş insan ya da hayvan. (Porsuklu *Susuz; DS IV, s. 2508: Kars ve köyleri)

ifle- f. Delirmek. (DS IV, s. 2509: Bayburt, İrişli *Sarıkamış)

iğ- f. İp germek. (DS IV, s. 2512: Kars)

iğim is. İnce. (DS IV, s. 2511: Kars)

iki başlı tel is. Cevaplı telgraf. (DS IV, s. 2515: İrişli, bayburt *Sarıkamış)

ikile- f. Tarlayı iki kez sürmek, aktarmak. (DS IV, s. 2515: Kars ve köyleri)

il is. Yıl. (DS IV, s. 2518: Zarşat)

ilancıḥ is. Kemik veremi: *Benim bir barmaḡım ilancıḥ gibi oldi. Herkes peşime aḡlıyır ki gölunu keseller.* (Yağbasan *Sarıkamış)

ile- (-i) Teyellemek: *İri iri tikirdik, iliyirim onnan sonra da şurallıyırım, eysini tikirim, en sifte iliyirim büyük böyük.* (Alçılı)

ilen bağ. İle: *Garannıḥ yeşil ilen açıḥ yeşili yanyana goyirdiḥ.* (Akören *Sarıkamış)

ilen- *f.* Beddua etmek. (DS IV, s. 2521: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ilgeḥ *is.* Düğme yeri, ilik: *Bu elbisemin ilgeyini aş, düyme tikecem.* (Porsuklu *Susuz)

ilğar *is.* Akın. (DS IV, s. 2523: Kars)

ilhıcı *is.* At sürüsünü güden. (DS IV, s. 2523: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ilıntı *is.* Seyrek dikiş, teğel. (DS IV, s. 2527*: Kars ve köyleri)

ilıntıla- *f.* Gelişigüzel dikmek, teğellemek. (DS IV, s. 2523*: Kars ve köyleri)

ilin- (I) *f.* Su ısınmak. (DS IV, s. 2527: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ilin- (II) (*nsz*) Hastalık çekmek. (Gönülalan *Arpaçay; Karaorgan *Sarıkamış; DS IV, s. 2527: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *İlindi, hastalandı işte, iğne ipliye döndü.* (Karaorgan *Sarıkamış)

ilinçaḥ *is.* Küçük çocuk salıncağı. (DS IV, s. 2472-2473*: Kars ve köyleri)

ilistir *is.* Süzgeç, kevgir. (DS IV, s. 2527-2528: Kars)

iliş- *f.* 1. Şaka etmek. (DS IV, s. 2529: Kars ve köyleri) 2. (*nsz, -e*) Takılmak: *Eyağım yere ilişdi tüşdüm, bacağını uzatdı men de ilişdim, yihıldım.*

(Çakmak) // *Etek burdan nasıl gövanın ğulpuna ilişdiyinden hemen calamış yere südü.* (Subatan)

ilişin *zf.* Evvelki yıl: *Bıldır deyil, ilişkin Ğars'a gétmişdim. Bir ay ğaldım* (Porsuklu *Susuz)

ilkindi *is.* İkinci vakti: *Sabah, evle, ahşam, yasdı, ilkindi o beş vaḥıt.* (Tepecik *Arpaçay)

ilkindiüsdü *zf.* İkinciüstü, ikindiye doğru: *Ğonaḥlarımız gelif, ğonaḥlar ilkindiüsdü gelerdiler, ahşamüsdü gelerdiler.* (Çakmak)

ilmey-at- *bf.* Halı dokurken ilmekleri bağlamak. (Esenyayla *Akyaka; Çıplaklı *Selim) *Onu ḥalıda yapırsın, ḥalıda toḥırsın onu, ilmey-atırsın.* (Çıplaklı *Selim) // *İlmey-atırdılar. Bizde de mesela eskiden ḥalıyı toḥuyanda artıḥ nasıl toḥuyurlarmışsa bilmiyorum da. İlme deyir atırlar ḥalıyı toḥurken.* (Esenyayla *Akyaka)

ilmeyh *is.* Kolay çözülebilecek biçimde bağlanan ilmek. (DS IV, s. 2534: İrişli, Bayburt *Sarıkamış).

imansız pendir *is.* Yağı alınmış peynir, yağsız peynir: *Bu pendiri, imansız pendiri neye getirif sufraya goyufsan.* (Porsuklu *Susuz) / *Getirif*

önümüze imansız pendir goyufklar.
(Porsuklu *Susuz)

imeci *is.* 1. Birçok kimselerin toplanıp elbirliğiyle bir kişinin işini görmesi. (DS IV, s. 2536*: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış Kars ve köyleri) 2. İmecede çalışan kimse. (Çakmak; Karaorgan *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Altı, yeddi gız imecim vardı. (Çakmak) // İmeci topluyuf halı tohuyerdih, bulğur seçerdih, imeci topluyuf yun dariyerdih. Yarın bize imeci gelersen mi? (Porsuklu *Susuz) // İmeci işi gahdi şimdi yemyeci bulamerih. (Karaorgan *Sarıkamış) ■ imeci et- bf.* Birine yardım amacıyla bir işi birlikte yapmak: *Sabahnan kızları imece edeh de bu yunnarı tarıyah. (Porsuklu *Susuz) / İmeci edif halı tohuyerdih. (Porsuklu *Susuz) / İmeci edeh de bu tüyü cızah. (Porsuklu *Susuz)*

imeyh- *f.* Küçük çocuk emeklemek. (DS IV, s. 2536: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

imrih *is.* İrili ufaklı tezek parçası: *İmriyi topla, yağış yağacağ. (Porsuklu *Susuz) / Get birez tendire imrih tōh, tendir sönmesin. (Porsuklu *Susuz)*

imsile- *f.* Koklamak. (DS IV, s. 2538: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

incefara *zf.* İsabet ki, iyi ki: *Toyda atı düzende gelin yihıldı incefara bir şey olmadı. (DS IV, s. 2539: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)*

indi *zf.* Şimdi. (Boğazköy, Çakmak, Karakaş; Büyükpirveli, Küçükaküzüm, Küçükpirveli *Akyaka; Polatköy *Arpaçay; Bayburt, Çıplaklı, Eskigeçit *Selim; Porsuklu *Susuz) *Evelde etmeh pişirerdim indi pişiremerem indi daha gocalmışam gelinler goymor. (Boğazköy) // İndi yemliḥ memliḥ yoh ele giderdiḥ düzlerden yemliḥ getirerdih, yığardıḥ indi kisme düze müze giden yoh. (Çakmak) // Bu ot var ya bu gördüğün otlar o zaman yığardıḥ ona tapıl diyirdih indi de bulul diyeller. (Büyükpirveli *Akyaka) // Esgiden bir Hasda olordu, ya filan adam ele hastadı ki canı üzüm isdiyer, nerde, indi Allah versin hep var. (Küçükaküzüm *Akyaka) // Ahan evel faikirydim indi zenginlendim. (Bayburt *Selim) // Yellemçeḥ gurorduḥ. İndi sallançaḥ diyeller o sıra biz yellemçeḥ diyerdih. (Eskigeçit *Selim)*

indice *zf.* [, indije] 1. Hemencik, şimdıcik. (DS IV, s. 2539-2540*: Kars) **1a.** Hemen şimdi, şimdi: *Burdaydı, indice gētdi. (Porsuklu *Susuz)*

indije (DS IV, s. 2541*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **indice -1**.

indikiler *is.* Şimdikiler: *İndikiler ineyin memesi diyer.* (Aslanhane *Akyaka) // *İndikiler de sağar ite töker.* (Polatköy *Arpaçay)

ingilde- (*nsz*) [**ingille-**] İnlemek. (Çıplaklı *Selim; DS IV, s. 2543: Kars ve köyleri)

ingille- *Yarası da ağırdı da ingillir.* (Çıplaklı *Selim) → **ingilde-**.

innağ ol- *bf.* Çocukların boğazı ağrımak: *Ayşe'nin çocuğu innağ olmuş.* (DS IV, s. 2545: Kars ve köyleri)

innen bèle *zf.* Bundan böyle, bundan sonra: *İnnen bèle hêş bir iş görmeyecem.* (Porsuklu *Susuz)

intirés *is.* İlgi: *Senin mennen ne intirésin var.* (DS IV, s. 2545: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ipeh *is.* İpek. (DS IV, s. 2546: Kars)

ipren- (*nsz*) Yıpranmak: *Çoh gullandıh, iprendi atdım getdi.* (Karakaş)

irağ (DS IV, s. 2481*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **irah**.

irah *is.* Uzak. [**irağ**] (DS IV, s. 2481*: Kars)

irapata (DS IV, s. 2547: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **rapata**.

irbet *is.* Çirkin. (Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz) *Hele bu irbete bah, çirkindi amân. // Bu ne irbetdi, ne çirkindi.* (Porsuklu *Susuz)

irdele- (I) *f.* 1. Bir şeyin üzerine fazlaca düşmek, incelemek, araştırmak. (DS IV, s. 2547: İrişli, Bayburt *Sarıkamış / Kars) 2. Bir şeyi çok incelemek, araştırmak. (DS VI, s. 4526: Kars)

irdele- (II) *f.* Üstüne düşmek. (DS VI, s. 4526: Kars)

irdele- (III) (*-i*) Dedikodu yapmak: *Bu işi beğenmezsen beğenme daha ne irdeliyersen.* (DS IV, s. 2548: Bayburt *Selim + DS VI, s. 4526)

irelde *zf.* Önce: *Yağ irelde yağ tökiller yağdan sonra da suyu tökiller.* (Yalınkaya)

irelden *zf.* Eskiden, önceden: *Bu ireldendi indi hep gahıf.* (Göldalı *Arpaçay) // *Tenekiye irelden ne diyellerdi.* (Tunçkaya *Kağızman)

ireli *zf.* 1. İleri. (Polatköy *Arpaçay; Aşağısallıpınar *Sarıkamış; DS IV, s. 2548: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Sürdüin arabanı çıhdı ireli gideceyin geri aldın.* (Polatköy *Arpaçay) 2. Önce: *Kimin atı ki ireli müjdeyi getirdi,*

ireli geldi hediyesini alır giderdi.

(Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

irelle- (*nsz*) Gelişmek, büyümek.

(Bayburt *Selim; DS IV, s. 2548-

2549*: Bayburt *Selim) mal mülk

sahibi olmak zenginleşmek *Böy hele o*

adama baḥ nece irededi, nece

zenginlenif endi de ğuduror

zenginlendi ya. (Bayburt *Selim)

irepete *Neteer epbeyi vururam ğadan*

alım, irepetiyen baḥ. (Polatköy

*Arpaçay) → **rapata**.

irgen- (*nsz, -den*) İğrenmek. (Polatköy

*Arpaçay; DS IV, s. 2550: İrişli,

Bayburt *Sarıkamış) *Men ördeḥden*

irgenirem ğurban. Ördeyi goymariḥ.

(Polatköy *Arpaçay)

irgenç [, **irgençi**] *is.* İğrenç: *Bu эле*

pisdi, эле irgençdi, eli deyen yenmez de.

(Porsuklu *Susuz)

irgençi (DS IV, s. 2550: İrişli, Bayburt

*Sarıkamış) → **irgenç**.

irizĝi *İrizĝısını, erzaĝını topluyaram.*

(Taşdere Arpaçay) → **irzĝi**.

iriş- (*nsz*) **1.** Gülümsemek. (DS IV, s.

2553: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **2.**

Sırıtmak. (Gönülalan *Arpaçay;

Porsuklu *Susuz) *Sırıtmah, irişme sen.*

(Gönülalan *Arpaçay) **3.** (*nsz, -e*)

Sataşmak: *Maa irişme, o tarafa ğet,*

mennen uzaḥ ğet. (Porsuklu *Susuz)

irsiz *is.* Arsız. (DS IV, s. 2554: İrişli,

Bayburt *Sarıkamış, Zarşat)

irtmek *is.* Koyun kuyruğunun uç

kısmı. (DS IV, s. 2554: Kars ve ilçeleri)

isbay *is.* Güzel. (DS IV, s. 2555:

Dalaver *Arpaçay)

isdi (I) *is.* Çorba, aş: *Ağrın alem isdi*

bişirmişem. (Bayburt *Selim) // *Ay*

aba, aḥşama bir isdi pişir üşüyörem.

(DS IV, s. 2555: Selim *Sarıkamış)

isdi (II) *is.* Sıcak: *Tendir isdi iken*

ekmek tutar. (Boyalı *Sarıkamış)

isdicak *is.* Sıcak, kaynar. (DS IV, s.

2555*: Kars)

isdol *is.* Sandalye: (Çakmak;

Demirkent *Akyaka) *Menim*

babamgilin masa, isdol varıdı.

(Çakmak)

isitme *is.* Sıtma. (DS IV, s. 2556: İrişli,

Bayburt *Sarıkamış)

iskem *is.* Sandalye: *İskemi getir*

oturacam. (Tozluca *Selim)

islikır *is.* Demir kırından biraz daha

koyu renk. (DS IV, s. 2558: Zellige

*Sarıkamış)

israhagün *zf.* [, **israhayün**] Dün değil

evvelki gün. (Darboğaz *Selim; DS IV,

s. 2560: Gürcistan göçmenleri *Sarıkamış) *iki gün oldu. Nası oldu ya nası yaptın Aşık Hasan? Ya de israhagün yani o günü yaptıh.* (Darboğaz *Selim)

israhayün (DS IV, s. 2560*: Gürcistan göçmenleri *Sarıkamış) → **israhagün**.

isteken *İstekenleri yahadım ge bi çay işginen.* (Polatköy *Arpaçay) → **istiğan**.

istiğan *is.* [, **isteken**] Çay bardağı: (Çakmak; Küçükaküzüm *Akyaka; Değirmenköprü *Arpaçay; Yağbasan *Sarıkamış; Bayburt, Cavlak, Tozluca *Selim; İncesu *Susuz) *İstiğanları geti çay vereh.* (Çakmak) // *Gidersen bölme geti, istiğan geti, gāndef geti.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Esgi gonusuñlardan mı? Esgiden bardağa diyiller istiğan.* (Yağbasan *Sarıkamış) // *Ğızım istiğan geti bir çay içim.* (İncesu *Susuz)

isvaha *is.* Kibar, temiz. (DS IV, s. 2562: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

işgaf *is.* [, **işgap**] Dolap. (Çakmak; DS IV, s. 2563: Bayburt, İrişli *Sarıkamış ‘işgaf’) *Evelden şekeri telisnen getirer işgafa goyer.* (Çakmak)

işgap (DS IV, s. 2563*: Kars) → **işgaf**.

işgil *is.* Saban ya da pullukta öküzün boyunduruğunda asılı olan, ince zincire çakılan ağaç. (DS IV, s. 2563: Karapapak köyleri *Sarıkamış)

işgol *is.* Okul. (Demirkent *Akyaka; Bayburt *Selim) *Ğırh göz işgol var.* (Bayburt *Selim)

işlik *is.* Mintan, gömlek. (DS IV, s. 2565-2566: Kars)

it- (*nsz*) Yitmek, kaybolmak. (Gönülalan, Gülyüzü *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Dediler garı gayıb_olor, itir, ona seef götümedim.* (Gönülalan *Arpaçay) //

*Tutuf silsem de bir silmesem de bir
Şenliyem afatım talan bağında
Budandı budağım bağında
Gülistan güli idim şitan çağında
İtif solsam da bir solmasam da bir.* (Gülyüzü *Arpaçay)

itdirseği *is.* Göz kapağında çıkan sivilce, arpacık. (DS IV, s. 2568: Kars ve köyleri)

itelli *is.* Felçli, çolak. (DS IV, s. 2569: Bayburt, İrişli *Sarıkamış)

iti *is.* ve *şf.* 1. Keskin (bıçak için). (DS IV, s. 2569: Zellige) 1a. Keskin. (Polatköy, Taşdere *Arpaçay) *Pıçağ da olabiler, iyne de olabiler, efendime söyliyim biz de olabiler yanı itidiler*

onlar iti. (Polatköy *Arpaçay) // *İti bi şeye, kesgin bi şeye iti diyerih.* (Taşdere Arpaçay)

itih *is.* Kayıp, yitik: *E itirdim e itih ele yaman zor olur ki adamın zoruna gedir ya.* (Taşdere Arpaçay)

itilen- *f.* Yiyecek şeylerin tadı bozulmak, acılaşmak. (DS IV, s. 2569*: Zellige)

itir- *(-i)* Kaybetmek. (Gönülalan, Taşdere *Arpaçay; Karaorgan *Sarıkamış; DS IV, s. 2570: Kars ve köyleri) *E, men tesbahımı itirmişem gördün mü?* (Taşdere Arpaçay) // *Bizim hayvanları çoban itirmiş.* (Karaorgan *Sarıkamış)

itüzümü *is. bot.* Böğürtlen. (DS IV, s. 2571: Kars ve köyleri)

iyin- *(nsz)* Hastalıktan kurtulamamak. (DS IV, s. 2575: Bayburt, İrişli *Sarıkamış)

K

kabakuşluk *is.* Öğleden iki saat önceki zaman. (DS VI, s. 4529: Kars ve köyleri)

kabala *zf.* Toptan, götürü, hepsi birden. (DS IV, s.2580: Kars)

kabalak *is. zool. 1.* Bir çeşit balık. (DS VI, s. 4529: Kars ve köyleri) **2. is.** Saçsız baş. (DS VI, s. 4529: Kars ve köyleri)

kabar- *f.* Kabadayılık yapmak. (DS VI, s. 4529: Kars ve köyleri)

kābet- (*nsz*) Konuşmak, söylemek: *Çocuk kābetmeğe daha başlamadı.* (DS IV, s. 2584: Zaimköyü)

kada- *f.* İri iri, kaba dikmek. (DS VI, s. 4530: Kars ve köyleri)

kadakla- *f. 1.* Çivilemek. (DS VI, s. 4530: Kars ve köyleri) **2.** İliştirmek, tutturmak. (DS VI, s. 4530: Kars ve köyleri)

kadan- *f. 1.* Bir yere ilişip kalmak. (DS VI, s. 4530: Kars ve köyleri) **2.** Tıkanıp kalmak. (DS VI, s. 4530: Kars ve köyleri)

kaftar *sf.* Yaşlı: *Bu kaftar adam da nasıl gonuşir.* (Karaorgan *Sarıkamış)

kaftarla- (*nsz*) Yaşlanmak: (Karaorgan *Sarıkamış; Porsuklu

*Susuz) *Bu ineh kaftarlaşdı, bundan süt gelmez. Bu kaftarlaşıf öküzden bi şe olmaz.* (Karaorgan *Sarıkamış)

kaftarra- (*nsz*) Yaşlanmak: *Bu ineh kaftarriyif bi işe yaramaz.* (Porsuklu *Susuz)

kaftar *is.* İhtiyar, cadı, bunak. (DS IV, s. 2594: Bayburt *Sarıkamış)

kaftarküskü *Kaftarküskü gelif köyün içinde gezer.* (Porsuklu *Susuz) → **kaftarküskü.**

kaftarküskü *is. [, kaftarküskü]* Yeni gömülen ölüleri sinden çıkarıp yediğine inanılan, gerçek dışı yarartık. (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4530: Kars ve köyleri)

kağız *is.* Kağıt: *Alır gederdiler ne kağızı vereciydiler.* (Boğazköy)

kāhan *is.* Tarla ve bostanları yaban otlarından temizlemek için yapılan çapa işi. (DS IV, s. 2598: Bayburt *Sarıkamış, Kars)

kakala *is.* Tandırda ya da fırında pişen ufak, yuvarlak, kalınca ekmek, yağsız halka. (DS IV, s. 2601: Kars)

kaķart (I) *is.* Horoz ibiği. (Çıplaklı *Selim; DS VI, s. 4531: Kars ve köyleri 'kakart') *Başında kaķart var, biz ona*

mesele diyerih ki dağ guşi. (Çıplaklı
*Selim)

kaķart (II) *is.* Çengel: *Ėız o kaķarti o ġapının arhasına taķ da gel.* (Çıplaklı
*Selim)

ķal (I) *is.* Olmamış, ham meyve. (DS
IV, s. 2607: Bayburt *Sarıkamış)

kal (II) *is. zool.* Manda, manda
yavrusu. (DS IV, s. 2607: Kars)

kala- *f.* Sobaya odunları yanacak
biçimde yerleştirmek. (DS VI, s. 4532:
Kars ve köyleri)

kalafa (I) *is.* Büyük alan. (DS IV, s.
2608: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kalafa (II) *is.* Büyük ev. (DS IV, s.
2608: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kālafa (III) *is.* Yıkık dökük, yıkıntı.
(DS VI, s. 4532: Kars)

kalaġey (Gönölalan *Arpaçay;
Porsuklu *Susuz) *Ėızsam o kalaġeyin
altınnan o daha söz ġonuřor.*
(Gönölalan *Arpaçay) → **kelaġey**.

kalah (DS VI, s. 4532*: Kars) →
ġalah.

kalak (DS IV, s. 2609: Kars) → **ġalah**.

ķalmaķal *is.* Gürültü. (Bacıoġlu
*Arpaçay; Porsuklu *Susuz; DS IV, s.
2611: *Arpaçay) *Orda bir ķalmaķal*

*var, nedi döyüşen mi var, ġavġa eden
mi var, bir tartışmamı var.* (Bacıoġlu
*Arpaçay)

kalpah *is.* Dört tekerlekli arabalarda
mazı ile tekerleklerin geçirildiġi
çulkuyu bağlayan, su bardaġı
biçiminde demir araç. (DS VI, s. 4533:
Kars ve köyleri)

kān *is.* 10x10 ya da 15x15 kalınlığında
biçilmiş köşeli kereste. (DS VI, s.
4533: Kars)

kanet- *f.* Bilerek isteyerek, yaralamak,
öldürmek. (DS VI, s. 4534: Kars ve
köyleri)

kangal *is. bot.* Devedikeni. (DS IV, s.
2622: Kars)

kanık- *f.* Çok istemek. (DS VI, s. 4534:
Kars ve köyleri)

ķanpet *Bō uřaķlar ġeleceķ ķanpet
getirin, kanpet vereķ.* (Çakmak) →
ganfet.

kan tutma *is.* Öldüren kimse
şaşkınlığa uğrama. (DS VI, s. 4534:
Kars)

kap *is.* Aşık kemiġinin üstü, tepesi:
Aşıġım kap durdu. (DS IV, s. 2630:
İrişli, Bayburt, *Sarıkamış)

kar (I) *is.* Saġır. (DS IV, s. 2638:
Bayburt *Sarıkamış)

karacık *is. bot.* Buğday tarlalarında biten yuvarlak, kara tohumlu bir çeşit bitki. (DS VI, s. 4535: Kars ve köyleri)

karağayış *is.* Kotan koşulan öküzlerden dip öküzlerinin önündeki öküz: *Hē, diyer karağayışa ayran aşı, mejgele guzu döşü, orya yah yahır.* (Demirkent *Akyaka)

karağharman *is.* 1. Ekin başaklarını yakarak yapılan kavurga, firik. (DS VI, s. 4535: Kars ve köyleri ‘karağharman’)

1a. Buğda başaklarını sapıyla yakarak yapılan kavurga. (Porsuklu *Susuz) at otaranda çölde garağharman yaperdih

karakılçık *is.* Soğuğa dayanıklı, sert, başakları kılçıklı bir çeşit buğday. (DS VI, s. 4536: Kars ve köyleri)

karakura *is.* Kâbus. (DS IV, s. 2649: Kars)

karakuş *is. zool.* Sığırcık. (DS VI, s. 4536: Kars ve köyleri)

karalt- *f.* Söndürmek. (DS VI, s. 4536: Kars ve köyleri)

karama *is.* El açık durumda vuruş, tokat: *Başına bir karama indirdi.* (DS VI, s. 4536: Kars ve köyleri)

karandaş *is.* Kalem. (DS IV, s. 2652: *Sarıkamış)

karapence *is.* Bir çeşit hastalık. (DS VI, s. 4536: Kars ve köyleri)

karavaş *is.* Cariye, odalık. (DS IV, s. 2654: Kars)

karçiçeği *is. bot.* Çiğdem. (DS VI, s. 4537: Kars ve köyleri)

karevle *is.* Ökçesiz ayakkabı, yemeni. (DS IV, s. 2658: Kars)

karga- *(-e)* [, **ğarğa-**, **ğarğa-**] İlenmek. (DS IV, s. 2659: Zellige *Sarıkamış)

kargaburnu *is.* Kapı mandalı. (DS VI, s. 4537: Kars ve köyleri)

kargın *is.* Erimiş buz ve kar parçalarının oluşturduğu akarsu. (DS IV, s. 2660-2661: Kars)

karğış *is.* İlenç, beddua. (DS IV, s. 2661*: Kars) ■ **karğış et-** *bf.* Beddua etmek: *Büyükler karğış ederken çocuğuna ya da gomuşunun çocuğuna goltuğān baba çıhsın.* (Subatan)

kargışla- *(-i)* [, **ğarğışda-**, **ğarğışla-**] İlenmek. (DS VI, s. 4537: Kars ve köyleri)

karık *is.* Kara bakmakla oluşan göz hastalığı. (DS VI, s. 4537: Kars ve köyleri)

karıncalan- *f.* Tüfek namlusunun içi paslanmak, çürümeye başlamak. (DS VI, s. 4537: Kars ve köyleri)

karnıkada *is.* İlenç. (DS VI, s. 4538: Kars ve köyleri)

karsala *is.* Laf dinlemeyen, kendi bildiğini yapan: *Karsaladı, öz bildiğini yaper, hêş kimseyi dinnemer. Karsala gene gâfasına verif gêtmiş.* (Porsuklu *Susuz)

karsmönü *is.* Bir çeşit halk oyunu, bar. (DS IV, s. 2670: Kars)

kart (I) *is.* 3-4 yaşında, enenmiş erkek koyun, keçi. (DS IV, s. 2670: Bayburt *Sarıkamış) ama ele zengindiki iki yüz üçyüz tene gartı vardı

kart (II) *is.* Çeyrek altın: *Bir tene kart aldıh da, götüreh' geline taḥaḥ.* (Çıplaklı *Selim)

kartol (Ocaklı; Akören *Sarıkamış; Gürbüzler *Selim; DS IV, s. 2672: *Kağızman + DS VI, s. 4538: *Sarıkamış 'kartol') *İkişer ikişer, birer birer kartol addıh, üsdünü kapatdıh.* (Ocaklı) // *Kartolun adı oldu patates.* (Akören *Sarıkamış) // *Gürsoygilin kartolu sökdüh.* (Gürbüzler *Selim) → **gartol**.

kas- *f.* Geniş, bol giysi, torba vb. nesneyi daraltmak, büzmek. (DS VI, s. 4539: Kars ve köyleri)

kasek *is.* [, gasek] Araba tekerleğinin parmaklıklarını çevreleyen çemberi

oluşturan, yay biçiminde ağaç parçalarından her biri. (DS VI, s. 4539: Kars ve köyleri)

kāsıf *is.* Fakir, yoksul. (Taşdere Arpaçay; DS IV, s. 2675: İrişli *Sarıkamış) *Eye, felanca kāsıfdı, götürün fitrenizi on verin.* (Taşdere Arpaçay)

kaş *is.* Ev, oda, ahır vb. yapılarda dama uzunlamasına atılan atmaların altına, iki yana, yapı uzunsa ortaya gelecek biçimde enlemesine yerleştirilen ağaçlar. (DS VI, s. 4539: Kars ve köyleri)

kaşan *is.* Odun yapılan büyük tomruklar. (DS IV, s. 2679: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kaşğa *zf.* At, tay, inek, dana ve öküz gibi hayvanların alnındaki beyazlık, ak leke; alnı beyaz lekeli olan hayvan: *Felanın atının yavrusu kaşğa doğmuş.* (Subatan)

katma (I) *is.* Kıldan, yünden yapılmış ip, sicim. (DS IV, s. 2685: *Sarıkamış)

katma (II) *is.* Biçilmiş ekin, arpa bağlamı (yirmi bağlam bir araba eder). (Sırataşlar *Sarıkamış; DS IV, s. 2685: Türkmen aşireti *Sarıkamış, *Selim 'katma') *Esgiden oti ordan burdan gatlamaya da zoğ diyerdiḥ, zoğ*

èderdih, zoğu döner katma èderdih, katmayı daşır yığın ederdih. (Sırataşlar *Sarıkamış)

katsiya *is.* Kürek. (DS IV, s. 2686*: *Sarıkamış)

kav *is.* **1.** Tuğla ve çanak yapımında kullanılan kırmızı toprak. (DS IV, s. 2687: Kars) **2.** Killi toprak. **3.** Kil. (DS IV, s. 2687: Kars)

kavat *is.* Yolsuz birleşmelere aracılık eden erkek. (DS VI, s. 4550: Kars ve köyleri)

ķavurğa *Ğışın buranın çerezi bacım şey olardı bu buğdanın ķavurğası, buğdadan ķavurğa yapırdılar, sajda ğavurardılar.* (Küçükaküzüm *Akyaka) → **ğoyurğa -1a.**

kayçı *is.* Makas. (DS IV, s. 2701*: Kars)

ķayğana *Şimdi ķayғанaya héc su ğarışmaz, ķayğana sede yumırta yağa ğırılır.* (Sırataşlar *Sarıkamış) → **ğayğana -2.**

kaynar *is.* [, **gaynar**] Kirli iç giysilerini kaynatmakta kullanılan teneke, kazan vb. (DS VI, s. 4542: Kars ve köyleri)

kaypak (I) *is.* Kaygan. (DS VI, s. 4542: Kars ve köyleri)

kaypak (II) *is.* Sözünden dönen, döneke. (DS VI, s. 4542: Kars)

kaysaklan- *f.* Yara kabuk bağlamak. (DS IV, s. 2708-2709: Kars)

kaytar- *f.* Geri çevirmek, döndürmek. (DS IV, s. 2709: Kars)

kazankarası *is. bot.* İlkbaharda kırlarda biten, yemeği yapılan bir bitki. (DS IV, s. 2711: Kars)

ķazayağı *Dikenli bitkilerden ğobuğ vardır, ķazayağı vardır, o da yenilir.* (Çıplaklı *Selim) → **ķazeyağı.**

kazeki *is.* İşlemeli çuhadan yapılmış kısa ceket. (DS IV, s. 2712: Kars)

ķazeyağı *is. bot.* [, **ķazayağı**] Tarlalarda biten, şeklen kaz ayağını benzeyen, yenilen bir çeşit bitki: *ķazeyağı, tarlalarda bitir, ah onları ğullanırh.* (Aslanhane *Akyaka)

kazıyacak *is.* **1.** Teknedeki hamurları kazımaya yarayan araç. (DS VI, s. 4543*: Kars) **2.** Sabanın çamurunu kazımaya yarayan araç. (DS VI, s. 4543*: Kars)

kêç- (*nsz*) Geçmek: *Derin deĝil kêçebilersen yanı.* (Büyükdurduran *Akyaka)

keçe dök- *bf.* [, **keçe tök-**] Yünden keçe yapmak: *Evelden keçe dökerdiler,*

sekillere keçeler serili, yasdıhlar düzülü, halı yasdıhlar. (Çakmak) // Keçe dökerdiler, beşe yünü sererdiler, döyerdiler, su sepip döyerdiler, onnan sonra ayağınnan çıhniyerdiler, keçe yaperdiler. (Tozluca *Selim)

keçel *is.* Kel. (Büyükipirveli *Akyaka, Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz)

keçetepen *is.* [, **keçetöken**] Yünden keçe yapan usta: *Keçetepen geldi, keçe yapıdıracağsan gêt yapıdır. (Çıplaklı *Selim)*

keçe töhdür- *bf.* Yünden keçe yaptırmak: *Keçetökenler geldi, keçetökenner geldi, filan adam keçe töhdürör, biz de töhdüreğ. (Bayburt *Selim)*

keçe tök- *Bizim burda esgiden keçe tökerdiler. (Sırataşlar *Sarıkamış) → keçe dök-*

keçetöken *Keçe tökenler geldi, keçe tökenner geldi, filan adam keçe töhdürör, biz de töhdüreğ. (Bayburt *Selim) → keçetepen.*

keçimemesi *is. bot.* Uzunca, ak, sert kabuklu bir çeşit üzüm. (DS VI, s. 4544: Kars ve köyleri)

keçir- (I) (-i) Söndürmek: *Lambayı keçir, yatağ. (Büyükipirveli *Akyaka) //*

Lambayı keçir, boşa yanmasın. (Porsuklu *Susuz)

keçir- (II) (-i) **1.** Eve gelen birine belli bir yere kadar eşlik etmek: *Bunu yola gadar keçir gêtsin, yolcu et. (Porsuklu *Susuz)* **2.** Bir yerden geçip gitmesine yardım etmek: *Bu körü sudan keçir. (Boyalı *Sarıkamış)*

kefek *is.* Kolay işlenilen yumuşak taş. (DS IV, s. 2719: Kars)

kefleme *is.* Bal, karabiber, zencefil karışımıyla yapılan bir çeşit ilâç: *Sancılanıyorum biraz kefleme yap. (DS IV, s. 2721: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)*

kefrem *is. 1.* Yorganın iç astarı, mitil. (DS IV, s. 2721: İrişli *Sarıkamış) **1a.** Yorganın, döşeğin iç astarı: *Yoğranın kefremini geti. (Porsuklu *Susuz)*

kehân *is.* Tarlayı yabancı otlardan temizleme, çapalama. (DS IV, s. 2721: Kars)

kehan et- *bf.* Tarla, bahçe ve bostandaki yabancı otları ayıklamak. (DS VI, s. 4544: Kars ve köyleri)

keher *is. 1.* Bir at rengi, doru. (Bayburt *Selim; DS IV, s. 2722: Zarşat) *Kerem'in ne yahşı erkeğ atı var, gız gız keherdi. (Bayburt *Selim)* **2.** Koyu kırmızı. (DS IV, s. 2722: Mezra)

kehlan *Atsa bi kehlan at çıha, yarışta bilmem şunda bunda, Köroğlu'nun gır atı kimi ün yapa.* (Küçükdurduran *Akyaka) // *Onnan hayırlı bi atsa bi kehlan at çıha.* (Göldalı *Arpaçay) → **kehlen**.

kehlen *is.* [, **kehlan**] Küheylan. (DS IV, s. 2722: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

keji *is.* Yün halı ya da kilim dokunurken araya katılan pamuk. (DS IV, s. 2723: Bayburt *Sarıkamış)

kekeç (DS IV, s. 2723: Bayburt *Sarıkamış) → **kekeş -1**.

kekeş *is.* [, **kekeç**] **1.** Kekeme, peltek. (DS IV, s. 2723*: Kars) **1a.** *zf.* Kekeme. (Bayburt *Selim) (Karaorgan *Sarıkamış; Bayburt *Selim) *Bizim gömşunun oğlunun bi gonusması var, kekeş gonuser, bir kelimeyi üş dört defa tekrar eder.* (Karaorgan *Sarıkamış)

kekil *is.* [, **kenkil**, **kenkül**] Alına dökülen kısa saç, perçem. (DS IV, s. 2724: Zarşat)

kekir *sf.* ve *is.* **1.** Huysuz, inatçı (insan ya da hayvan). (DS IV, s. 2724: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **1a.** . Huysuz, inatçı at. (Gönülalan *Arpaçay) *Bu ne kekir atdı gelmér.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Kekirdi bu at çekmer arabayı.* (Porsuklu *Susuz)

kelağey *is.* [, **kalağey**, **kelāyağı**] İpek başörtüsü: *Hırhızlar gelif benim kelağeyimi götürüf, haşa burdan enterimi götürüf hırhızlar gelif.* (Çakmak)

kelāyağı (DS IV, s. 2725: Kars) → **kelağey**.

kele *is. zool.* **1.** Boğa. (DS IV, s. 2726: *Sarıkamış) **2.** Yarı enenmiş erkek sığır: *Bu ineh keleden buğaya gelif, danası yaşamaz.* (Porsuklu *Susuz)

kelecoş *is.* Doğranmış ekmeğin üstüne suda ezilmiş tarhana ve tereyağda kızarmış soğan dökülerek yapılan bir çeşit yemek. (DS VI, s. 4545: Kars ve köyleri)

kelef *is.* Yün iplik çilesi. (Çakmak, Oğuzlu; Bayburt, Çıplaklı *Selim; Porsuklu *Susuz) *Kelef hep birbirine dolaşif, dolaşıhdı, dolaş dolaş oldu.* (Çakmak) // *Ondan sora onu eğirerdi, onu kelef yapırdı.* (Oğuzlu) // *Kelef hep birbirine dolaşif.* (Meydancık *Arpaçay) // *Yun bële teşiynen yaperdiş onnan sonra gızım yumahler, kelef edirdiş sonra da artıh açer, toherdiş.* (Çıplaklı *Selim) // *Kelef ip almışış, geti açah, gazaş tohuyah.* (Porsuklu *Susuz)

kelek (DS VI, s. 4545: Kars) → **keleyh** (I).

kelem *is. bot.* Lahana. (Esenyayla *Akyaka; Eskigeçit *Selim; DS IV, s. 2728: Bayburt *Sarıkamış) *Tahılınan alırdıh, arpayla buğdayla şalgam alırsan şalgam diyirdin, kelem alsan, lahana, onun adı da lahana, lahana ver.* (Esenyayla *Akyaka)

keleyh (I) *is.* [, **kelek**] Düzen, al. (DS IV, s. 2732: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

keleyh (II) *is. bot.* Ufak karpuz. (DS IV, s. 2732: İrişli, Bayburt, *Selim, *Sarıkamış)

keleyh (III) *is.* Güç, kuvvet. (DS IV, s. 2732: İrişli, Bayburt, *Selim, *Sarıkamış)

keli- *f.* Makasla saç kırıkmak. (DS IV, s. 2734: İrişli *Sarıkamış)

kelik *is.* [, **kelin -1**] Eğri boynuzlu koç, keçi. (DS IV, s. 2734*: Kars)

kelin 1. (Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; DS IV, s. 2734*: *Arpaçay) → **kelik**. **1a.** Boynuzlu koç, koyun: *Kelin göçün buynuzu varsa buynusuzun da Allahı var.* (Taşdere *Arpaçay)

kelle *is. 1.* Tepe: *Kelliye gêt, aramız kellede.* (Altınbulak *Sarıkamış) **2.** Zirve: *Dağın kellesine çıhdığın zaman*

her taraf ayağın altına gelir. (Handere *Sarıkamış)

kellemanğay *is. 1.* Bir çeşit at hastalığı. (DS IV, s. 2735: İrişli, Bayburt *Sarıkamış 'kellemanğay') **1a.** Terleyip üşüme sonucu olan at hastalığı: *Kellemanğay oluf bu, buna arpa gaynadın verin. Terden olor kellemanğay, öksürüyor, ey bahımasan ölör.* (Gönülalan *Arpaçay)

kellen- (*nsz*) Kelleşmek: *Saçı galmıyif, kellenif.* (Bayburt *Selim)

kelle peynir *is.* Yuvarlak şekilde yapılmış yağlı peynir. (Çıplaklı *Selim; Porsuklu *Susuz) *Südü inehden sağarsın, getirir süzersin, içine maya atarsın, güzel kelle peynir edersin.* (Çıplaklı *Selim)

kem *is.* Bağlam için kullanılan, ottan yapılan ip. (DS VI, s. 4546: Kars ve köyleri)

kemçih *is.* Bir tarafı dar bir tarafı geniş olan (tarla): *Babamgilin bir tarnası var, kemçihdi.* (Porsuklu *Susuz)

kemçik *is.* Alt çenesi çıkık, üst çenesi içeriye çökmüş gibi duran, dişleri üst üste gelmeyen (kimse). (DS IV, s. 2738: Bayburt *Sarıkamış)

kemender *is.* Akıllı, iş bilen. (DS IV, s. 2739: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kemkih is. Ağzı eğri olan kimse: *Demin burdan bir adam keşdi ağzı kemkihdi. Adam gorher bazısının ağzı eyridi, diyersen bu adam kemkihdi.* (Porsuklu *Susuz)

kén is. Kin. (DS VI, s. 4546: Kars ve köyleri)

kendigelme is. Ekmeden, kendi kendine, doğal olarak biten: *Bizim kendigelden 100 teneke buğday çıktı.* (DS VI, s. 4546: Bayburt *Selim)

kendime is. Buğday kırması, yarma. (DS IV, s. 2742: Kars)

kenek is. Tek kadının oynadığı bir halk oyunu. (DS IV, s. 2743: Kars)

kenkil (DS IV, s. 2724*: Bayburt *Sarıkamış) → **kekil**.

kenkül (Aşağısallıpınar *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Kenkül biraşırđıh, terk etdiğ hepsini, havas geşdi.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış) → **kekil**.

kepenek is. zool. Kelebek. (Tepecik *Arpaçay; DS IV, s. 2747: *Kağızman) *Yazın arpa gılçıği zamani bölük bölük kepenekler uçallar.* (Tepecik *Arpaçay)

kerdiyer is. Arpa ile buğday karışımı. (Çakmak; DS IV, s. 2753*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Menim babamgil*

ilk kerdiyer ekerdi, arpaynan buğduyu birbirine gatarđı. (Çakmak)

kere (I) is. zool. Ceylan yavrusu. (DS IV, s. 2753: Zarşat)

kere (II) sf. Kulak kepçesi çok küçük olan koyun ve kuzu. (Porsuklu *Susuz; DS IV, s. 2753: Kars) *Kere göyun diyeller gulağı küçüğ küçüğ olér. Kere göyun gelmiyif.* (Porsuklu *Susuz)

kerem is. [, **kerlem**] Kez: *Allah vekili senede belki iki bin kerem diyirim, unutmirim.* (Yalınkaya)

keren is. Yapılarda tavana konan kalın, uzun, yuvarlak yatay destek. (Taşdere *Arpaçay; Darboğaz, Eskigeçit *Selim; Porsuklu *Susuz) *Evin kereni galın olması lazım da keren galın olacağ gırılmasın, yüh basdığı zaman gırılmayacağ.* (Taşdere *Arpaçay) // *Kerene aterdiğ kendiri, kerene ater, ordan düğün salerdiğ, tağda goyorduh, sallanırdığ.* (Eskigeçit *Selim) // *Koşatlarda kerende yuva yapardı.* (Darboğaz *Selim)

kerenti is. [, **kerindi**] Tırpan. (Demirkent *Selim; Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4548: Kars) *Kerenti, ot piçeriğ, tağıl piçeriğ, esgiden makine yohuydu o zaman elnen piçerdiğ.* (Demirkent *Akyaka)

kereyağı *is.* Tereyağı. (Demirkent *Akyaka; Taşköprü *Arpaçay; Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4548: *Arpaçay) *Kereyağı eridersen sarıyağ olor.* (Demirkent *Akyaka) // *Kereyağı da külehlere doldururuğ, çini külehlere goyuruğ üş dört gün duror.* (Taşköprü *Arpaçay)

kerindi (DS IV, s. 2754*: Kars) → **kerenti**.

kerki *is.* Keser. (Demirkent *Akyaka; DS IV, s. 2756: *Sarıkamış) *Kerkiyi geti miğ çağacam.* (Demirkent *Akyaka)

kerlem (DS IV, s. 2756: Kars) → **kerem**.

kerme *is.* Koyun tezeği, basılmış koyun gübresinden dikdörtgen şeklinde kesilen tezek: *Böyün ağışamaçan goyun kermesi yapıdı.* (Porsuklu *Susuz)

kersan *Get gömşudan hamur kersanini al gel.* (Cavlak *Selim) → **kersen**.

kersek *is.* Kesek, kuruyarak, donarak sıkışmış toprak, kar parçası. (DS VI, s. 4549: Kars)

kersen *is.* [, **kersan**] İçinde hamur yoğrulan, çamaşır yıkanan ağaç tekne. (DS IV, s. 2757: *Sarıkamış)

kert at- *İndi de ip vurullar, düyün saeller, kert ateller.* (Gönülalan *Arpaçay) → **kert vur-**.

kerti *is.* Bayat (ekmek için): *Epbeñ kertidi, yeyilmër, adamı boğër.* (Porsuklu *Susuz)

kerti- (*nsz*) Bayatlamak: *Bu kertimiş yiyilmez daha. Ekmek beş on gün galdı mı çiçehler, bu ekmek kertimiş yiyilmez. Yemeñ galmış, kertimiş da bu yeyilmez.* (Çıplaklı *Selim)

kertme *is.* Ağaçta çentilerek açılmış oyuk. (DS IV, s. 2759: Kars)

kert vur- *bf.* [, **kert at-**, **has vur-**] İşaretlemek: *Çubuhlara kert vureller, bir kert, iki kert bazan çubuh da gayboldu mu garışer birbirine.* (Karaorgan *Sarıkamış)

kes- (*-i*) Örgü işlerinde örgünün bir kısmını bitirmek: *Ğazağın gavağı belli, dalı belli. Ğazağın önünü kesmişem, arhasını başlamışam.* (Bayburt *Selim)

kesdene *is. bot.* Kestane. (DS IV, s. 2761: Bayburt *Sarıkamış)

kesdiriş *is.* Anlayış kabiliyeti: *Bazı adamlar yaşlılar özellikle, bu adamın kesdirişi var bir konu hakkında önceden.* (Karaorgan *Sarıkamış) / *Bir konuda bir şey öğrenmağ için*

öğretmene giderdi, çünkü öğretmenin kesdiriş vardi bu konuda. (Karaorgan *Sarıkamış) // *Osmanın kesdiriş yoktur.* (DS IV, s. 2761: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kese *sf. ve is.* Kestirme (yol için). (Büyükdurduran*Akyaka; DS VI, s. 4549: Kars ve köyleri) *Yahın yoldan gideh, kese yoldan gideh. He keseden gideh.* (Büyükdurduran*Akyaka)

keseğen *is.* [, **keseyen**] Fare: *Sıçannan doğan keseğen olur.* (Boyalı *Sarıkamış)

kesek *is.* [, **keseyh, kesteğ**] Belin ya da çapanın çıkardığı sıkışmış kuru, iri toprak parçası. (Karaorgan *Sarıkamış; DS IV, s. 2762: Kars) *Çoğ yağmur yağışlı olursa o kesekler erir, gëtmese sene engel olur, biçerken tahıla engël olur.* (Karaorgan *Sarıkamış)

keseyen *is.* *Sıçandan olan keseyen olan.* (Küçükdurduran *Akyaka) → **keseğen**.

keseyh (DS IV, s. 2762*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **kesek**.

kesih *is.* Kadın: *Ya bu kesihden ne isdiyirsin gardaşım, bu kesih goysanız dolana.* (Taşdere Arpaçay)

kesim *is.* 1. Pazarlık, anlaşma. (DS VI, s. 4550: Kars) 2. Değer, eder. (DS VI,

s. 4550: Kars) 3. Ücret. (DS VI, s. 4550: Kars)

kesiyh *is.* Akraha: *Hiç demërseñ bizim de burda bir kesiyhimiz var.* (DS IV, s. 2766: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kesme *is.* İnce şeritler halinde kesilmiş hamur: *Kesme kestiğ, kesme aş pişireciğ.* (Porsuklu *Susuz)

kesme aşı *is.* Kesmeden (kesilmiş hamurdan) yapılan çorba. (Altınbulak, Karaorgan *Sarıkamış; DS IV, s. 2768: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *E, telefon etsene hazır mı kesme aş. Bir senedir yediğim yoh, dedim bugün bi kesme aş yapın.* (Karaorgan *Sarıkamış)

kesmik *is.* Harmanda dövülen tahıl başakları arasındaki yabancı ot kırıntıları. (DS VI, s. 4550: Kars ve köyleri)

kesteğ *Tarlada kesteğ olar sadaca, tarlada kesteğ oluyo, bahcen varsa bahcede varsa toprağ sertleşiyö diyelim bu sene galdırmadın galdı seneye galdırdın mı hep kesteğ oler.* (Porsuklu *Susuz) → **kesek**.

kesteğlen- (*nsz*) İçinde sertleşmiş toprak parçaları oluşmak: *Geçen sene tarlayı sürmedih tarla hep kesteğlenmiş.* (Porsuklu *Susuz)

keş *is.* Yoğurt ve yarma ile yapılan bir

çeşit yemek: *Bizde keş vardı, keş yemeklerde buranın en meşur yemegi keş.* (Tozluca *Selim)

keş- (nsz) Sönmek: *Sobanın ataşı keşdi, yemeh pişmedi.* (Porsuklu *Susuz) / *O sobaya bi şey töhmediniz soba keşdi.* (Porsuklu *Susuz)

kete is. 1. Yağlı, mayalı ya da mayasız hamurdan yapıp külde pişirilen çörek. (DS IV, s. 2774: Bayburt *Sarıkamış)

1a. Kat kat yağlanmış yufkaların arasına iç (kavrulmuş un) koyarak yapılan, fırında ya da tandırda pişirilen bir çeşit çörek. (Büyükpırlı *Akyaka; Halıkışlak *Digor; Tozluca *Selim, Çıplaklı *Selim; DS VI, s. 4551: Kars ve köyleri) *Kete hamurunu yoğurıram yağnan sütnen, içine birez yoğurt gătıram.* (Halıkışlak *Digor) // *Kete yapıyor da biraz yuğaları galın olmuş.* (Tozluca *Selim) ■ **tava ketesi is.** Tavada pişirilen kete: *Eveldeñ feselli pişirirdih, tava ketesi pişirerdih.* (Boğazköy) // *Maharetli bunun hanımı, tava ketesi pişirmiş. ğarı sen de pişir.* (Subatan)

keveh *keveh daşdan böle içini oyallar, o altdan ğav ğoyallar, o suyu süzer.* (Bacıoğlu *Arpaçay) → **kevek.**

kevek is. [, keveh] İçi delikli, hafif, çabuk kırılabilen, yumuşak (taş vb. için). (Meydancık *Arpaçay; DS IV, s. 2776: Kars)

kéyih- f. Uyuşmak. (DS IV, s. 2779: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kıcıklan- (nsz) Kimi cisimlerin sürtünmesinden çıkan sestten tedirgin olmak, gıcıklanmak: *Yapma, dişlerim kıcıklanıyor.* (DS VI, s. 4552: Kars ve köyleri)

kıç is. Ayak: *Kıçım arğıyer.* (Karakaş) // *Soğuktan kıçlarım sızladı.* (DS IV, s. 2785-2786: Bayburt *Sarıkamış 'kıç')

kıdık (I) is. zool. Keçi yavrusu, oğlak. (DS IV, s. 2787: Kars)

kıdık (II) is. Çene altı, gerdan. (DS VI, s. 4553: Kars ve köyleri)

kıdıklan- f. Gıdıklanmak. (DS VI, s. 4553: Kars)

kıdılparmak is. Küçükparmak. (DS VI, s. 4553: Kars ve köyleri)

kıfıl (Esenyayla, Küçükaküzüm *Akyaka) *Kıfılı kilitliyersen, ah buna kıfıl diyerih buna da açan diyerih.* (Esenyayla *Akyaka) // *O kıfılı geti o zincire kıfıllıyah.* (Küçükaküzüm *Akyaka) → **gıfıl.** ■ **kıfıl vur-** bf. Kilit ile kitlemek: *Ğarıya kıfıl vurdum,*

peyenin gapısına kıfıl vurdum.
(Karakaş)

kıfilla- (*nsz*) Kilitlemek: *O kıfılı geti o zincire kıfıllıyah.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

kıfillan- *f.* Çeki düzen vermek, süslenmek. (DS IV, s. 2790: Bayburt *Sarıkamış)

kıhmıh *is.* Yonga, kıymık. (DS IV, s. 2803*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kıkirik *is.* Kıkırdak. (DS VI, s. 4553: Kars)

kılav *is.* Keskin. (DS VI, s. 4554: Kars)

kılavla- *f.* Bilemek, keskinleştirmek. (DS VI, s. 4554: Kars)

kıldıç *is.* Ufak testi. (DS IV, s. 2796: *Sarıkamış)

kıl duzağı *is.* At kılından yapılan kuş tuzağı. (DS VI, s. 4554: Kars ve köyleri)

kılıç *is.* Saban ökçesini oka bağlayan ağaç parçası. (DS IV, s. 2798: Kars)

kılık *is.* Üniforma. (DS VI, s. 4554: Kars)

kılkuyruk *is.* Zayıf, güçsüz. (DS VI, s. 4554: Kars ve köyleri)

kılla- (DS VI, s. 4555*: Kars ve köyleri) → **kındılla-**.

kıltık *is.* Yatağın baş ya da ayakucu. (DS IV, s. 2802*: Kars)

kıncı- (*-i*) [, **gıncı-** (II)] Yumuşak nesne iki sert cisim arasında ezilmek, patlamak: *Bisikletin iç lastiği kıncıdı.* (DS VI, s. 4555: Kars)

kıncıt- *f.* Ezmek, örselemek. (DS VI, s. 4555: Kars)

kındılla- (*-i*) [, **kılla-**] Yuvarlamak, yuvarlaya yuvarlaya götürmek. (DS IV, s. 2797*: Kars + kındılla- ‘yuvarlamak’ DS VI, s. 4555: Kars ve köyleri)

kındıllan- (*nsz*) [, **gındıllan-**] Yuvarlanmak. (DS VI, s. 4555: Kars ve köyleri)

kırağ (DS IV, s. 2816*: Kars) → **ğırağ**.

kırç *is.* Sivri, kesici bir nesnenin batarken çıkardığı ses için: *Çivi kırç diye elime battı.* (DS VI, s. 4556: Kars ve köyleri)

kırdavuç *is.* Tandır ya da fırındaki alevi arttırmak için karıştırmaya yarayan ağaç sopa. (DS IV, s. 2821: Kars)

kırgın, kırğın *is.* Öldürücü hastalık salgını. (DS VI, s. 4557: Kars ve köyleri)

kırıška *is.* Binaların çatılarına örtülen oluklar, çinko saç. (DS IV, s. 2828: Kars)

kırı *ünl.* At ve eşek çağırma ünlemi. (DS IV, s. 2825-2826*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kırıkbuğda *is.* Soğuğa dayanıklı, kılçıksız bir çeşit buğday. (DS VI, s. 4557: Kars ve köyleri)

kırkal *is.* Sığır ve mandaları bağlamak için boyunlarına geçirilen daire biçiminde ağaç, boyunduruk. (DS IV, s. 2829: Kars)

kırkıt (I) *is.* [, **gırgıt**] Cimri, pinti. (Gürbüzler *Selim; DS IV, s. 2805*: Kars kırkıt) *Ya bu ne ğadar kırkıtdı, bir bardağ su vermër.* (Gürbüzler *Selim) / *Perihan da bibisiymiş, çoğ kırkıtmış aynı onun demesi gibi.* (Gürbüzler *Selim)

kırkıt (II) *is.* İçi güçlkle çıkan ceviz. (DS IV, s. 2823*: Kars)

kırklık *is.* Koyun tüylerini kesmekte kullanılan makas. (DS VI, s. 4557: Kars ve köyleri)

kırnet *is.* Kırilent, işlemeli, süs amaçlı kullanılan, kare biçiminde yastık: *İki üş tene kırnet yapmışam ğaz tüyünnen.* (Porsuklu *Susuz)

kırma (I) *is.* Hayvanlara verilen arpa ezmesi. (DS VI, s. 4557: Kars)

kırma (II) *is.* Yollara döşemekte kullanılan gelişigüzel kırılmış taş. (DS VI, s. 4557: Kars ve köyleri)

kırpıt- (-i) [, **ğırpıt-**] Kıyısından bir parça almak. (DS VI, s. 4558: Kars)

kırtız *is.* İğde eğrilmiş yün ipliğinin üzerinde kalan yün parçalarını temizlemek için kullanılan çivi veya 10-15 cm. boyunda düz demir parçası: *Kırtız ele çıharerdi ki ipdeki yünleri.* (Yalınkaya)

kırtık (I) *is.* Kurumuş (ekmek vb. için). (DS VI, s. 4558: Kars)

kırtizle- (-i) İğde eğrilmiş yün ipliğinin üzerinde kalan yün parçalarını temizlemek. (Yalınkaya)

kırtlama *is.* Çay şekerini ağızda tutarak çay içme. (DS IV, s. 2839: Kars)

kıskaç *is.* Demircilerin kızgın demiri tutmakta kullandıkları bir araç. (DS VI, s. 4558: Kars)

kışkısla- (-i) Kışkırtmak. (Porsuklu *Susuz;) DS VI, s. 4558: Kars ve köyleri) *Kışkıllıyeller bi şe var orda mal var, kışkıllıyeller kış kış edeller it getsin govalasın, malın peşine tüşsün*

govalasın, mal gâşsın gêtsin. (Porsuklu *Susuz)

kışgır- (*nsz*) Haykırmak, bağırarak.
(Gönülalan *Arpaçay; DS IV, s. 2846:
İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘kışgır-’)
*Eye bu adam neye kışgırer, sesi yeri
göyü alıf. Mennen sor sen, nağayrem
uşağ gözüme bahmêr, kışgırerem.*
(Gönülalan *Arpaçay)

kıtkıt *is.* Cimri, pinti. (DS IV, s. 2849*:
Kars)

kıtlama *is.* Isırma. (Çakmak; Porsuklu
*Susuz; DS IV, s. 2849: Kars
‘kıtlama’) *Şekeri kıtdadım işdim. Bō,
ële görmüyüf şekeri ağzına bütün
goyuf, men kıtdadım işdim.* (Çakmak) //
Uşağın üzümü kıtdadı. (Porsuklu
*Susuz) **kıtlama şeker** *is.* Küp şeker:
(Karaorgan *Sarıkamış; Porsuklu
*Susuz) *Kıtlama şeker bizim buranın
başda gelen şeyi.* (Karaorgan
*Sarıkamış)

kıtmır *is.* Ufak tefek, cılız. (DS VI, s.
4559: Kars)

kıvrağ *is.* Dayanıklı, sağlam. (DS VI,
s. 4559: Kars ve köyleri)

kıvrınka *is.* Ağırlık ölçüleri (kg.’dan
önce kullanılan). (DS VI, s. 4560:
Kars)

kıygaç *zf.* 1. Çapraz, köşeleme, eğri:
Tahtayı kıygacına kes. (DS IV, s. 2855:
Kars)

kızdırma *is.* Sıtma: *Çocuğu kızdırma
tuttu.* (DS IV, s. 2863: Kars)

kızıl (DS IV, s. 2864: Kars) → **ğızıl** (I).

kızilkurt *is. zool.* At ve eşeklerin
makatlarında ya da kalın
bağırsaklarında yerleşip kanlarını emen
kırmızı bir kurt. (DS IV, s. 2866:
Zellice *Sarıkamış)

kızırık *is.* 1. Yanmış eşyanın ya da
yiyeceğin yandıktan sonraki durumu.
(DS IV, s. 2868: Kars) 2. (**kızırık**)
Kazın iç yağı veya koyunun kuyruk
yağı eritilirken en sonda kalan iyice
kızarmış küçük yağ parçaları: *Göyün
yağını kızırık etdi.* (Porsuklu *Susuz)

kızık *is.* Yumurtalı hamurdan küçük
küçük kesilen, yağda kızartılarak erişte
çorbasına konulan yiyecek: *Kesme
çorbası için kızığı de yaptım, çorbiya
ğatdım, oni yiyecayı.* (Altınbulak
*Sarıkamış)

kiççih *sf.* Küçük, ufak. (Eskigeçit
Selim; DS IV, s. 2870: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış ‘kiççih’) *Böyüh adam olsa,
kiççih adam olsa şey edende diyerdih.*
(Eskigeçit *Selim)

kifde *is.* Köfte: *Aba ahşam et varsa biraz kifde gayır.* (DS IV, s. 2871: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kifir *is.* Küfür: *Erkeyh kifir éllemez.* (DS IV, s. 2871: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kifléyebil- (-i) Bir işin altından kalkmak, başarmak: *Hasannañ güleşmeyi kifliyelerseñ mi?* (DS IV, s. 2871: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kikire *is.* [, **kirkire**] El değirmeni: *Hedik gaynadırdıñ, bulguru gaynadıllar, kikirede çekiller.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

kilo *is.* ? *Evelde gel suyu ısıt, legen göy, sabun getir, lif getir, kilo getir. şimdi éle deyil.* (Çıplaklı *Selim)

kimi *e.* **1.** Gibi: (Yalınkaya, Alçılı; Handere *Sarıkamış; Bayburt *Selim) *Aynı onlar da beni kimi diyirdiler* (Yalınkaya) // *Ğımı, o bèle yerde biter, altda bèle şey yer alması kimi biter.* (Handere *Sarıkamış) // *Bezen bunnara diyerem ay gız bañ o başınızdakini éle sañlayın ðatın kimi, görsetsin hanım kimi.* (Bayburt *Selim) **2.** *zf.* Hemen: *O bişdiyi kimi onu çocuğlara ekmek doğrar yedirirlerdi.* (Subatan)

kimiye *is.* Büyük gelir yeri, hazine: *O tarla bize bir kimiye idi.* (DS IV, s. 2873: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kiniş *is.* Marangozların tahtalara açtıkları lamba ve lambayı açan araç. (DS VI, s. 4562: Kars ve köyleri)

kip *is.* **1.** Uygun, tıpatıp gelen. (DS IV, s. 2874: Kars) **2.** *zf.* Dar, sıkı: *Ayakkabı kip geldi.* (DS VI, s. 4562: Kars ve köyleri) **3.** *zf.* Sağlam, sıkı: *Kip bağla.* (Porsuklu *Susuz)

kipleş- *f.* **1.** Daralmak. (DS VI, s. 4562: Kars ve köyleri). **2.** Sıklaşmak. (DS VI, s. 4562: Kars ve köyleri)

kiprik *is.* Kirpik. (DS VI, s. 4562: Kars)

kire (*nsz*) Para ile ormanda odun taşımak: *Uşaklara söyle sabah kireye gideceğiz.* (DS IV, s. 2877: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kirez ayı *is.* Haziran ayı. (Gönülalan *Arpaçay; DS IV, s. 2876*: Bayburt, İrişli *Sarıkamış) *Dur sayım. zehmer, güjüh, mart, avrıl, mayıs, kiraz ayı, orah ayı, pişin ayı, hırman ayı, şarav ayı, goç ayı, gara gış.* (Gönülalan *Arpaçay)

kiri- (*nsz*) **1.** Sesini kes: *Kişi oğluysan kiri dur yerinde.* (DS IV, s. 2878: Bayburt, İrişli *Sarıkamış) **1a.** Sus,

sesini kes: *Ağız bir kiri kiri.* (Porsuklu *Susuz)

kirişan *is.* [, **kirşan**] Pudra: *Ġazan ġarasınnan üzüne vurmışlar, Ermeni, Ruslar çirkin görsün uzağ dursunlar diye, ġoruma mahsatlı. Onu bi şair çoğ ġız, gelinin kirişanı kül oldu, diye şiirde geçir.* (Esenyayla *Akyaka) (DS VI, s. 4562: Kars); DS IV, s. 2882: *Arpaçay) *kirşan* ‘üstübeç, allık, pudra’]

kirit (-i) Susturmak: *Gèt o uşağı bir kirit, o uşağ yırtıldı, sesi getdi.* (Porsuklu *susuz)

kirkire (DS IV, s. 2880: *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **kikire**.

kirkit *is.* Dokumacılıkta atkı ipliğini sıkıştırmak için kullanılan, demirden ya da ağaçtan yapılmış dişli araç. (Çakmak; Aslanhane, Büyükdurduran *Akyaka; Bayburt *Selim; DS IV, s. 2880: *Arpaçay) *Arhacı çekerdih kirkitnen vurerdih.* (Çakmak) // *Kirkit, ġalı toġuyurlar.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Hevem vardı, kirkitim vardı, ġayçım vardı, maġğas, bıçağım varıydı.* (Bayburt *Selim)

kirkitle- (-i) Dokuma tezgâhlarında halı, kilim, vb. dokunurken dişli araç yardımıyla düğümleri sıkıştırmak: *Ĥalı toġudum, kirkitledim ġalıyı.* (Karakaş)

kirmiş *zf.* Sessiz: *Niye éle kirmiş durer, ġonuşmer.* (Porsuklu *Susuz)

kirşan *is.* (DS IV, s. 2882: *Arpaçay) → **kirişan**.

kirt- *f.* Vurmak. (DS IV, s. 2884: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kirve *is.* 1. Sünnet olan çocuğun elini kolunu tutan ve çocuk üzerinde babalık hakkı olan kimse. (DS IV, s. 2884: Kars) 1a. Sünnet olan çocuğun elini kolunu tutan kimse, sünnet babası. *Senin kirven kimdi?* (Porsuklu *Susuz)

kisme *zm.* Kimse: *Daldey yerde dur kisme görmesin.* (Çakmak)

kişi *is.* Evin erkeğı, koca, eş. (Esenyayla *Akyaka; Çıplaklı *Selim; DS IV, s. 2886: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Susuz) *Ay kişi aşma geti bi kilo.* (Esenyayla *Akyaka) // *Çıġ ġızım o buġarıyı bi sil yahut da kişiyeye diyeriġ adama diyeriġ ki mesele herif herif çıġ.* (Çıplaklı *Selim)

kişmiş *is.* Kuru üzüm. (Çakmak, Subatan; Küçükaküzüm *Akyaka) *Kişmiş de isdiyerdim, diyerdim mağ gara üzüm geti, getirerdi men de yiyerdim.* (Çakmak) // *Buğdadan kavurğa yapırdılar, sajda ġavurardılar, içeresine de kişmiş ġatardılar içine, onu yiyerdiler.*

(Küçükaküzüm *Akyaka)

kitde- (-i) Kilitlemek: *Berfin hele gapıya dolan, örtmenin gapısın kitdemeziñ it girer orya.* (Polatköy *Arpaçay) // *Yarvaldıñ eve goydıñ gapıyı kitdedıñ, getdıñ.* (Çıplaklı *Selim) // *Sandığı kitde, ağzını açılı bırañma.* (Porsuklu *Susuz)

ķobuñ Çayırda bu sene ele çoñ ķobuñ bitmişdi ki. (Porsuklu *Susuz) → **kobuk**.

kobuk is. bot. [, ģobuñ, ķobuñ] 1. Çayırlarda biten, yaprakları dikenli ve yassı, patatese benzeyen bir bitki. (DS IV, s. 2891: Kars)

kocabaş is. bot. Pancar, şeker pancarı. (DS IV, s. 2892: Kars)

koç- f. Cinsel ilişkide bulunmak. (DS IV, s. 2896: Neveze *Arpaçay)

koçak is. Kabadayı, yiğit, yürekli. (DS IV, s. 2894: Kars)

koçam is. İki elin yan yana gelmesiyle oluşan avuç. (DS VI, s. 4568*: Kars)

koçan is. Makbuz. (DS VI, s. 4564: Kars ve köyleri)

koçarı (DS IV, s. 2895: Kars) → **koççari**.

koçayı is. Ekim ayı. (DS IV, s. 2895: Kars)

koççari is. [, koççeri, koçarı] Bir çeşit bar oyunu: *Tek oyun, ağır bar, koççari, aşırma oyunu vardı.* (Sırataşlar *Sarıkamış) // *Bar oynuyırdıñ, halay çekirdiñ, hele koççariyi çal, üç ayağı çal oynuyah.* (Çıplaklı *Selim)

koççeri Düğünlerde koççeri oynuyerdiler, şimdi kim oynuyor, esgiden oynuyerdiler. (Porsuklu *Susuz) → **koççari**.

koda is. Boyunduruğu arabaya bağlayan kayışın kaymaması için boyunduruğa geçirilen ağaç çivi. (DS IV, s. 2897: Kars ve çevresi)

ķofih *Ondan sonra bañdım yakışmer bene, benim adamım dedi ķofigi bırañ, onnan sonra bırañdım.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış) // *Ķofih peneznen dizeller ya bële.* (Gülbüzler *Selim) → **ķofik**.

ķofik is. [, ķofih] Yaşlı kadınların başlarına taktıkları üstü sargılı, süslemeli bir tür başlık. (Aşağısallıpınar *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Etek, yelek, ķofik var ıdı terk etdiñ.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

koğa is. [, goğa] Arı kovanı. (DS VI, s. 4565: Kars)

koñ is. 1. Bostan kulübesi. (DS IV, s. 2905: Kars)

koḥ *is.* [, **köh**] Yayla damı. (Tepecik *Arpaçay;; Porsuklu *Susuz) *Ķoḥun duvarı uşdı; çamurnan ufaḥ taşlarnan örülmüşdü, tutmadı.* (Porsuklu *Susuz) / *İneḥ sürtündü, koḥun duvarını uçurdu.* (Porsuklu *Susuz)

koha (DS IV, s. 2905: Karapapaklar *Sarıkamış, *Selim) → **köha**.

koḳa *is.* Tandırda ya da saçta çocuklar için pişirilen küçük ekmek. (Gönülalan *Arpaçay; DS IV, s. 2905: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘koka’) *Uşahlara koka pişirecem.* (Gönülalan *Arpaçay)

koḳozlan- (*nsz*) Kafa tutmak, karşı gelmek, horozlanmak: *Utanmersen mi o sennen böyühdü, niye koḳozlanersen.* (Porsuklu *Susuz)

kol (I) *is.* İmza: *Kolunuzu atınız.* (DS IV, s. 2907: Kars)

kol (II) *is.* Orman. (DS IV, s. 2907: İrişli *Sarıkamış)

kol (III) *is.* Kağnı arabası ve dört tekerlekli öküz arabasında öküzlerin arasında bulunan ve arabanın istikametini belirleyen ağaç: *Boyunduruğu gola taḥeller öküzü de boyunduruğa goşeller.* (Porsuklu *Susuz)

kolçak (DS IV, s. 2909: Kars) → **golçaḥ**.

ḳoliḥ *Keliḥ goç koliḥ goça vurdu buynuzunu ğırdı.* (Porsuklu *Susuz) → **kolik -1a**.

ḳolik *is.* 1. Boynuzsuz ya da kısa kırık boynuzlu keçi, koyun ve sığır: *Bu ineyin buynuzu ğırıḥdı ḳoliḥ olmaz o.* (Porsuklu *Susuz) / *Hele çovannan sorun bizim ḳoliḥ goş gelmiyif, acaba ğayıb mı oldu, nereye getdi?* (Porsuklu *Susuz) (DS IV, s. 2955*: Kars) ‘boynuzlu olması gerektiği halde, boynuzsuz ya da kısa ve kırık boynuzlu olan hayvan’; DS VI, s. 4566: Kars ve köyleri) ‘boynuzsuz keçi, koyun ve sığır’) boynuzsuz veya kısa boynuzlu hayvan

ḳom *is.* 1. Ağıl, davar ahır. (DS IV, s. 2914: *Arpaçay ‘kom’) **1a.** Kışın davarların konulduğu dam, ahır: *Ġoyunu getir ḳoma salaḥ.* (Esenyayla *Akyaka) // *Ḳom, aḥırı beziyerdiler toy olordu.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Furkan o malları topla geti, burya salaḥ, ḳoma salacıḥ.* (Taşdere Arpaçay)

koma *is.* Küçük tümsek. (DS VI, s. 4566: Kars ve köyleri)

komçamla- *f.* İki eliyle birden almak. (DS VI, s. 4566: Kars)

konağ (DS IV, s. 2916: Kars) → **ğonağ**.

konak (DS IV, s. 4566: Kars) → **ğonağ**.

konaklık *is.* Konukluk. (DS VI, s. 4566: Kars)

konak sahibi *is.* [, **ğonağ sahibi-1**] Sürekli konuk ağırlayan varlıklı kimse. (DS VI, s. 4566: Kars ve köyleri)

kond *is.* Koyun bacağından çıkan, hiç aşınmamış taze aşık kemiği. (DS IV, s. 2917: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

kont *Mereg olsun, ev olsun, aşğana olsun kontsuz olmaz.* (Karaorgan *Sarıkamış) → **ğont**.

kor (I) *is.* 1. Kör. (Cavlak *Selim; DS IV, s. 2923: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim + (**kor**, **kör**) DS VI, s. 4567:Kars) *Bağ gözün kor midur, orda bağ.* (Cavlak *Selim) 2. (**kör**) *sf.* *Kör bıçağ; çarha veriyirduğ, bilevleyurduğ, ya masatla ya su çarhı varıdı onnan bilevliyurduğ kesgin oluyardı.* (Tozluca *Selim)

kor (II) *is.* Kağrı. (Alçılı; Aşağısallıpınar, Yeniköy *Sarıkamış; DS VI, s. 4567: Boyalı, *Sarıkamış) *Esgiden an bele sapı kor arabalar var, iki tekirli, sapı, otu ühlüyerdiler.*

(Alçılı) // *Kor arabaynan Sivas'a gidiyolar, ekin ekiyor Erzurum'da.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış) // *Kor araba varıdı, tekirleri ağaç her şeyi ağaç.* (Yeniköy *Sarıkamış) / *Evel eleydi kor araba varıdı, kor arabıya tekir varıdı, tekire halha tağerdiler.* (Yeniköy *Sarıkamış) // *Öküç arabasınnan daşıyardı. Kor araba diyardiler, bizim burada dört tekerlehlî öküç arabası deyilir.* (Kızıroğlu *Susuz)

kora (DS IV, s. 2923-2924: *Selim, *Sarıkamış) → **köra**.

koral- *f.* Keskinliği gitmek, körelmek (bıçak vb. araçlar için). (DS VI, s. 4567: Kars)

korava *is.* Meyve ezmesi, bir çeşit marmelat. (DS VI, s. 4567: Kars)

kor kesmez *is.* Kesmeyen bıçak vb. şeyler. (DS IV, s. 2926 İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

korla- *f.* Bir şeyin üstünü örterek saklamak. (DS VI, s. 4567: Kars) *körla onun ayıvının üsdünü körlüyer*

korpe *is.* Taze, küçük, genç, körpe. (DS IV, s. 2928: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kars)

korra- (-i) [, **korra-**] Örtmek, bastırmak. (DS IV, s. 2928: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

korra- *bunun üsdünü korra görünmesin. Südün üsdünü korra.* (Porsuklu *Susuz) → **korra-**.

korran- *f.* Birisinden ayrılınca onun için üzülmek, tasalanmak. (DS IV, s. 2928: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

ķorsıçan *is. zool.* [, **ķösnü**] Köstebek. (Akören, Karaorgan *Sarıkamış; DS IV, s. 2975*: *Sarıkamış, *Selim ‘ķorsıçan’) *ķorsıçan patatesleri yiyir ya, ele daşır.* (Akören *Sarıkamış) // *Domuzun en böyük şeyi de sevdiğidi o da ķorsıçan, ķorsıçanın olduğu yerde o gün orya iki yüz, üç yüz tane domuz toplanır.* (Karaorgan *Sarıkamış)

kort *is.* Hiç sürülmemiş ya da yıllarca işlenmemiş topraktan yeni açılan tarla. (DS IV, s. 2928: Kars)

ķoruĥdur- (-i) Korkutmak, gözdağı vermek. (Gönülalan *Arpaçay; DS IV, s. 2929: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘ķoruĥdur-’) *Bunu ķoruĥdurduĥ, gelmesin.* (Gönülalan *Arpaçay)

koruk (I) *is.* Otunu biçmek için korunan tarla. (DS IV, s. 2929*: Kars)

koruk (II) (DS VI, s. 4568*: Kars ve köyleri) → **goruĥ** (II).

ķorut *is. zool.* İki yaşından büyük erkek keçi: *ķorut keçinin erkegi böyürdi, iki yaşından büyük, iki yaşını doldurdu mi ona ķorut derler.* (Cavlak *Selim) // *Bizim davarlarımız vardı, o ķorutlarımız vardı, onlar genelde ikiz doğardılar, onlar bir yaşını doldurup annesine ğavuşana ğadar ķorut diyirdiĥ onlara.* (Karaorgan *Sarıkamış) // *Teze ğıdik o doğdu ya ğıdik, ķorut da ğıdiĥ teze doğer.* (Akören *Sarıkamış) (DS IV, s. 2930: Kars ‘bir, iki yaş arasında erkek keçi yavrusu, oĥlak’)

kor yapalak *is. zool.* Baykuş. (DS IV, s. 2928*: Kars)

kosak *is.* Genel olarak kesmeye yarayan araç, küçük balta. (DS IV, s. 2931: Kars)

ķoşamey *is.* Çift borulu bir çeşit ney. (DS, IV, s. 2934: Kars ve köyleri)

ķoşkoz (DS IV, s. 2934-2935: Kars) → **ĝoşĝoz**.

ķoşu *is.* Asker. (DS IV, s. 2935: Kars ve çevresi)

ķotan (Tozluca *Selim; DS IV, s. 2982*: Zarşat) *ķotana öküzleri ĝoşiyerdim, ĝediyerdim tarlayı*

süriyerdim. (Tozluca *Selim) → **köten** -1.

kotirik *is.* İpliksiz, boş makara. (DS VI, s. 4568: Kars)

kotur *is.* [, **ğotur**] Uyuz. (DS VI, s. 4569: Kars ve köyleri)

koz *is.* Ahırda yavruların konmasına yarayan bölme, yer: *Huşgigi danaların altına septim, koza septim.* (Alçılı) (DS IV, s. 2945: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘koz’)

köç (I) *is.* Ekin, çayır ve otun biçilip düzgün bir biçimde bir araya getirilmiş durumu. (DS IV, s. 2948: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

köç (II) *is.* 1. Göç. (DS IV, s. 2948: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 2. Bir yerden başka yere -yaylaya- göç eden insanların derlenmiş, bir yere toplanmış ev eşları: *Köçü yüklüyer giderdi.* (Tozluca *Selim)

köçür- (*nsz*) Kızı evlendirmek. (Sırataşlar *Sarıkamış; DS VI, s. 4569: Kars) *Bugünkü gün bizim şerbetimiz var. Nedi oğlu everdim yahut da gız köçürdüm, datlılı yapır.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

köha [, **koha**] *is.* Muhtar: *Köha lap evelden varıymış, köyün köhası.* (Bayburt *Selim)

köhle- (*-i*) Elle iri iri dikmek: *Döşeyin üzünü köhledim, makinede tikecem.* (Porsuklu *Susuz)

kökel- (*nsz*) Tavlanmak, semizleşmek. (Karakaş; Büyükpirveli *Akyaka; Bayburt *Selim; DS IV, s. 2952: Zellige) *Çoh yiyif etdiy oluf, o geden yiyif ki kökelif, etdiy oluf.* (Karakaş) // *Besiye at alırsan veyahut mal alırsan bir gaş gün sonra aradan ya bu ne güzel tavlandı, kökeldi.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Bir mal sahlamışış maşallah ele kökelif ki.* (Bayburt *Selim) / *Oğlağ ele kökelif ki getirin o oğlağı kese.* (Bayburt *Selim)

köklü *is.* Temelli, eskiden beri, yerli. (DS VI, s. 4570: Kars)

kökür *is.* Kevgir, süzgeç. (Çakmak; DS IV, s. 2954: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Kökür zadı süzmüye diyerdih pilavı milavı süzmeye gullanırdı.* (Çakmak)

kölge *Elemi güne düşdüm ay balam. Kölgeden güne tüşdüm, evelim bir padişahdı, sonunda gör ne güne tüşdüm.* (Tomarlı *Arpaçay) → **kölgöy.**

kölgeli *sf.* Gölge: *Hayvanları götürür, kölgeli bi yerde yatırılar.* (İnkaya *Sarıkamış)

kölgeliḥ *is. ve sf.* Gölge, gölge olan yer: *Kölgeliḥ yerde dur, güneş çarpmasın.* (Porsuklu *Susuz) / *Evin kölgeliyine keş, güneş seni vurmasın.* (Porsuklu *Susuz)

kölgöy *is.* [, **kölge**] Gölge: *Dağlara kölgöy düştü.* (DS IV, s. 2955: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kölgöylen- (*nsz*) Gölgelemek: *Hayvan orda gider kölgöylenir, yatardı orda.* (Bayburt *Selim)

köllük *is.* Bağ evi, kulübe. (DS IV, s. 2734*: Kars)

kömbe *is.* 1. Mayalı ekmek. (DS IV, s. 2956-2957: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

1a. Yuvarlak, kalın mayalı ekmek. (Gönülalan *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Kömbe sütdü ekmek, üstüne yumurta sürülerek yapılıyor.* (Gönülalan *Arpaçay)

kömeḥci (Bayburt *Selim) → **kömekçi.**

kömey_elle- *bf.* Yardım etmek: *Gelerdin sen maa kömey_ellirdin, men de saa elliyerdim işe.* (Bayburt *Selim)

kömekçi *is.* [, **kömeḥci**] Yardımcı. (DS IV, s. 2958: Kafkas göçmenleri Kars ve çevresi)

kömneg *is.* Gömlek. (DS IV, s. 2958: Kars)

köndelen *zf.* Enine: *Men uzuzuna dedim, sen köndelenine kesifsen bezi.* (Porsuklu *Susuz) 3. Yan, Yan yan, yanlamasına: *Kör atı binif köndelen gider.* (Porsuklu *Susuz) / *Köndelen oturma a bala, düzgün otu.* (Porsuklu *Susuz)

köndelenine *zf.* Yan yan, yan: *köndelenine oturuf, düz otu.* (Porsuklu *Susuz)

köp- (I) *f.* Kızarak bağırıp çağırmak. (DS VI, s. 4570: Kars)

köp- (II) (*nsz*) 1. Şişmek: *Yediyim yemeh mana doḥundu, midem köpdü.* (Porsuklu *Susuz) // *Midem köptü* (DS VI, s. 4570: Kars) 2. Kabarmak: *Üsdüne de bi tesbi gene goyullar onun üsdüne de ataş goyullar hem altdan hem üstden, o orda köper gaḥer, baḥ bu ḡalinnih da oler.* (Gönülalan *Arpaçay)

köpbece *is.* Yeni yavrulamış inek ya da koyunun sütünü buğday unu ile karıştırıp ekşittikten sonra saçta pişirilerek yapılan yemek. (Gönülalan *Arpaçay; DS IV, s. 2961: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Yemişem men köpbece, evde anam yapıf.* (Gönülalan

*Arpaçay)

köra *is.* [, **kora**] Çivi: *Get oğlum bağgaldan bir kilo köra al geti, arabanın tahtası gırılıf onu yapajıh, bir kilo köra al geti gel arabanın tahtaları gırılıf onu yapalım.* (Demirkent *Akyaka)

körruh çek- *Êle körruh çehdi vay gününe a indi de aydınlığa çıhdı.* (Bayburt *Selim) → **korruh çek-**.

körüt *is. zool.* Bir yaşından üç yaşına kadar olan erkek keçi. (Gönülalan *Arpaçay; DS IV, s. 2970: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Keçinin erkeyi, bir yaşını geçince.* (Gönülalan *Arpaçay)

kösele- *f.* Bilemek, keskinleştirmek. (DS VI, s. 4572: Kars ve köyleri)

kösnü (DS IV, s. 2975: Kars) → **korsiçan.**

kösnük *is.* İhtiyar ve güçsüz kimse. (DS IV, s. 2976: Kars)

kösre *is.* Kesici araçları bilemeye yarayan bir çeşit taş, bileği taşı: *E o kösreyi getir de bi tırpanın ağzını bilevliyim düzlesin.* (Karaorgan *Sarıkamış)

kösröy *is.* Kesici araçları bilemeye yarayan bir çeşit taş, bileği taşı.

(Gönülalan *Arpaçay; DS IV, s. 2979*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Kösröy geti bıçağı bülöylüyeh ya da gırılığı.* (Gönülalan *Arpaçay)

köşe *is.* Deriden kesilmiş, çarık dikmekte kullanılan sırim. (Taşdere Arpaçay; DS IV, s. 2980: *Sarıkamış) *Çarhda pıçağın ucunu bizidiyirih, gön köşe möşe dihmeh için.* (Taşdere Arpaçay)

köten *is.* [, **qotan**] **1.** Pulluk, büyük saban. (DS IV, s. 2982: Kars) **2.** Kötan sürüldüğü, koşulduğu zaman: *Kötan vahdı göca bir küleh yoğurt mayalıyardıh.* (Çakmak)

kötezle- *f.* Düşmek, çarpmak. (DS VI, s. 4572: Kars)

kötezlen- *f.* Bir yere takılıp düşmek. (DS VI, s. 4572: Kars)

kötü yara *is.* Frengi, cüzzam vb. hastalıklar nedeniyle oluşan yara. (DS VI, s. 4572: Kars)

kötüyh *is.* Kütük, ağaç kütüğü. (DS IV, s. 2984: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

köve *is.* Kadın giysilerinin eteğine enine konan 5 cm.lik parça. (Çakmak; Göldalı, Gönülalan *Arpaçay; Bayburt *Selim; DS IV, s. 2984: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Esgiden yedi metreden bir enteri tikerdiler ya ona da köve*

goyordular ya bayaz olordu ya başga ireh, onu da orya tikerdiler. (Gönülalan *Arpaçay) // Üş dört köve goyardıh, ireng ireng, gara, sarı, gırmızı, donun rengine göre. (Göldalı *Arpaçay) // Üş potur tikerdi' aha köve goyorduh. (Bayburt *Selim)

kövele'h *Eşşeh köveleği de var, guzu köveleyi de var, insan köveleyi de var. Zad eşşeh köveleyi bele yumru olor, içi gara olor, guzu köveleyi de gene ele. İnsan kövleyi de güzel, beyaz olor. (Bayburt *Selim) → köveleyh.*

köveleyh *is. bot. [, kövele'h] Mantar. (DS IV, s. 2984: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)*

kövüh *Oyşar vurur an bu üzüyü de atıllar içine, üzüh kövühnen gahır düşür, gahır düşür. (Polatköy *Arpaçay) → kövüyh.*

kövük (DS IV, s. 2984*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → kövüyh.

kövüyh *is. [, kövüh, kövük] Köpük. (DS IV, s. 2984: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)*

köyne'h *Köyne'h tikerdi' evelden. (Çakmak) // Şeker torbasını özlerine köyne'h tikerdiler. (Büyükpirveli *Akyaka) // Ağ al geti köyne'h, don yapacam. (Esenyayla *Akyaka) //*

Gannı köyneyini de mana getirin. (Tomarlı *Arpaçay) → köyneyh.

köyneyh *is. [, köyne'h, göyne'h] Gömlek, iç gömleği. (DS IV, s. 2985*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)*

köyre'h *Ele bir güzel oldu ki köyre'h oldu, ağzına götümeden dağıldı. (Gönülalan *Arpaçay) // Epbeh ele köyre'h oluf ki adamın ağzında dağılar. (Porsuklu *Susuz) → köyreyh (I)*

köyreyh (I) *zf. [, köyre'h] Çok kavrulmuş, gevrek (ekmek için). (DS IV, s. 2985: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)*

köyreyh (II) *is. Çabuk ağlayan, acıya dayanamayan, çabuk duygulanan. (DS IV, s. 2985: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)*

köz *is. İçinde küçük küçük kor parçaları bulunan kül. (DS IV, s. 2985-2986: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)*

közar *is. Kalburla elenme veya harman savrulma esnasında tahıldan ayrılan sap, çöp, kabuğundan ayrılmamış başak veya başak parçaları; harman altı. (Bacioğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) Közar atdım kenara, yandırarsan onu. (Bacioğlu *Arpaçay)*

közleme *is. Ateşte pişirilen hamur, et vb. yiyecekler. (DS VI, s. 4572: Kars ve köyleri)*

közmek *is.* Ahır ve ağıl duvarlarında gübre atmak için açılan delik. (Bacioğlu *Arpaçay; DS IV, s. 2987: *Arpaçay) *Közmeyi ğapat malları savuğ alar.* (Bacioğlu *Arpaçay)

kubat *is.* Kaba, şişman, biçimsiz. (DS IV, s. 2988-2989: Kars)

kubur *is.* [, **gubur** (I)] Kürek kemiklerinin çıkıntılı yerleri: *Kuburumda bir ağrı var.* (DS VI, s. 4572: Kars)

kuburluk *is.* Bele bağlanan fişeklik. (DS VI, s. 4573: Kars ve köyleri)

kucur *is.* Kısa boylu. (DS IV, s. 2990: Kars)

kuçih *is.* Köpek yavrusu: *İtin kuçihlerini tökün bir sürü oluf.* (Porsuklu *Susuz)

kuçihlen- (*nsz*) Yaltaklanmak, dalkavukluk etmek: *İşin düşüf gine kuçihlenersen.* (Porsuklu *Susuz)

kud *ünl.* [, **kudde**] Köpek kovalama ünlemi. (DS VI, s. 4573: Kars)

kudde (DS VI, s. 4573*: Kars) → **kud.**

kudik *is.* Köpek yavrusu. (DS IV, s. 2990*: Kars) *gudih bizde*

kudur- (*nsz*) Oynamak, elle şakalaşmak: *Burada çocuklar kuduruyorlar.* (DS VI, s. 4573: Kars)

kuka (I) *is.* Değerli bir çeşit taş ve bu taştan yapılan tespih, ağızlık vb. araçlar. (DS VI, s. 4573: Kars)

kuğa (II) *is.* 1. Oya ipliği. (DS VI, s. 4573: Kars) 1a. Dantel ipi: *kuğa alıf dantel örecem.* (Porsuklu *Susuz)

kukuz *is.* Diz çökme durumu. (DS IV, s. 2994: Kars)

kula *is.* Vücudu koyu sarı, kuyruğu ve yelesi siyah olan at. (DS IV, s. 2994: Kars)

kulaç *is.* İki kolun yanlara uzatılmasıyla oluşan uzunluk. (DS VI, s. 4573: Kars ve köyleri)

kulan *is. zool.* İki üç yaşında dişi tay, kısarak. (Küçükdurduran *Akyaka; DS IV, s. 2996: Kars) *Abbas Eli'nin eyi bi kulani var, satır.* (Küçükdurduran *Akyaka)

kullik *is.* 1. Başlık. (DS VI, s. 4573: Kars) 2. Başlık üstündeki püskül. (DS VI, s. 4573: Kars)

kulluk *is.* Yardım. (DS VI, s. 4573: Kars)

kızıl (DS VI, s. 4573: Kars) → **gulluhçu.**

küllüh (DS IV, s. 3031*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **küllük.**

kulun *is. zool.* At ve eşek yavrusu. (DS IV, s. 2998: Kars)

kulunla- *f.* At doğurmak. (DS VI, s. 4574: Kars ve köyleri)

kulunna- *f.* Hayvanlar doğurmak. (DS IV, s. 3003*: Kars)

kulunnacı *is.* Karnında yavrusu olan at, eşek vb. hayvan. (DS IV, s. 2999*: Kars)

ķuncik *is.* Köşe: *ķuncığa yığdım eşyayı.* (Porsuklu *Susuz) / *Götdün ķuncığa soğdun, elinde avucunda ne varsa götürüf ķuncığa soğuf.* (Porsuklu *Susuz)

kuncik *is.* Omuz başı. (DS VI, s. 4574: Kars ve köyleri)

kundak *is.* Dipçik. (DS VI, s. 4574*: Kars ve köyleri)

kunut (DS IV, s. 3004: Bayburt, *Sarıkamış) → **ğunut**.

ķura *is.* Kulağı kısa olan koyun ve keçi. (Karaorgan *Sarıkamış; DS IV, s. 3005: Kars) *İki tene ğuzu doğmuş, ěle ķura hele ğet ěle ğūzel birbirinden ğūzel.* (Karaorgan *Sarıkamış)

kurada *is.* Eskimiş, işe yaramaz durumda. (DS VI, s. 4574: Kars)

kurç *is.* Toprak içinde bulunan büyük taş. (DS IV, s. 3007: Kars)

kurda giden (DS VI, s. 4575*: Kars) → **kurtçul**.

kurdağzı *is.* 1. Yapılarda ağaç atkılarının iyi oturması için alttaki direğin tepesine yapılan V biçiminde oyuk, yuva. (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4574: Kars) *Esgiden ağaşları ğurdağzı yaperdi, atmaları ěle aterdi ğaymasın diye.* (Porsuklu *Susuz) / *Usda direhlerin ğurdağzını düzgün yap, ğaymasın.* (Porsuklu *Susuz) 2. Kuzu kulağına V biçiminde vurulan nişan: *Ġuzunun ğulağına ğurdağzı nişan vurduğ.* *Bizim nişan ğurdağzıdı.* (Porsuklu *Susuz)

ķuriĥ *Atın yavrusuna ķuriĥ deriz.* (Küçükdurduran *Akyaka) → **kurik-1a**.

ķurik (I) *is. zool.* 1. Eşek yavrusu, sıpa. (DS IV, s. 2823*: Kars; DS VI, s. 4574: Boyalı *Sarıkamış ‘at, eşek yavrusu’ kurik) 1a. [, ķuriĥ] At yavrusu: *Birez büyüdi mi ķurik deller, tay deller.* (Cavlak *Selim)

kurşak *is.* [, ğurşah] (I) -2] 1. Kuşak, bele sarılan kumaş. (DS VI, s. 4575*: Kars) 2. [, ğurşah] (III) -2] Kapının tahtalarını birbirine bağlayan ağaç. (DS VI, s. 4575*: Kars)

kurtçul *is.* [, ğurtçul, kurda giden]
Kurt boğmaya alışkın köpek. (DS VI, s. 4575: Kars ve köyleri)

kurtlan- *f.* Çabalamak, debelenmek.
(DS VI, s. 4575: Kars ve köyleri)

kurtlu *is.* Kıskanç, sinsî. (DS VI, s. 4575: Kars)

kurumsak *is.* Yolsuz birleşmelere
aracılık eden kimse. (DS VI, s. 4575: Kars)

kurut (DS VI, s. 4575: Kars ve köyleri)
→ ğurut.

kurutma (DS VI, s. 4575: Kars ve köyleri) → ğurutma -1.

kusgun, kuşgun *is.* Eyer kayışı. (DS VI, s. 4575: Kars ve köyleri)

kuşekmeyi *is. bot.* [, ğuşekmegi, ğuşekmeği, ğuşekmeyi, ğuşetmeyi, ğuşeppeyi, kuşepbeyi] İlkbaharda biten, boyu yere yakın, yaprakları küçük, yenilen ya da yemeği yapılan bir çeşit bitki: *Ememkömenci, ğuşekmeyi, acıgıcı da yığaydın, gêt Gizemgilin bostanda ele çoğdu ki.* (Karakaş) (DS VI, s. 4576: Kars ve köyleri *kuşekmeyi* 'yenilen, yemeği yapılan bir bitki')

kuşepbeyi *kuşepbeyi var, sonra kekih otu var.* (Aslanhane *Akyaka) → **kuşekmeyi.**

kuşga *is.* Bir yerin belirtilmesi için konulan koni biçiminde taş yığını. (DS IV, s. 3016: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kuşgana (DS IV, s. 3016: Kars) → **ğuşgana.**

kuşgun *is.* Eyrin kaymaması için Eyere bağlı olup hayvanın kuyruğunun altından geçirilen kayış: *Yeherin kuşgunu var, indi o kuşgunu tahmasan eyer atın arhadan tüşör.* (Gönülalan *Arpaçay) (DS IV, s. 3014*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kuşkana *is.* İki yanında tutacak yeri bulunan büyük tencere. (DS VI, s. 4576*: *Sarıkamış ve çevresi)

kuşkuşa *is.* Anlaksız, beyinsiz. (DS IV, s. 3017: İrişli *Sarıkamış)

kuşum kuşum *is.* Tura oyunu. (DS IV, s. 3018: Kars)

kuymak *is.* Sulu un yemeği, un çorbası. (DS IV, s. 3021: Kars)

kuzuğulağı *is. bot.* Kaya diblerinde, kayalıklarda, çayırlarda yetişen, yaprakları ekşi, yenilebilen bir bitki: *Kuzuğulağı ekşi olur.* (Çıplaklı *Selim)

kuzuluk is. 1. Duvara gömme yapılan yatacak yer. (DS VI, s. 4577: Kars ve köyleri) 2. Ahırlarda kuzulara ayrılan yer. (DS VI, s. 4577: Kars ve köyleri)

kuzzik is. [, **guzzik**] Kambur. (DS VI, s. 4577: Kars)

küfle is. [, **külfe**, **küvle**] Tandırdaki ateşin yanmasını sağlayan hava deliği: (Ocaklı; Karaorgan, Sırataşlar *Sarıkamış; Demirkent *Akyaka; DS IV, s. 3029*: Kars) *Küfleyi ğapatın da tandır sıcağ olsun ekmeyi pişireh.* (Karaorgan *Sarıkamış) // *Küfleye paçavrayı göy şey etmesin, alazlanmasın tandır.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

küflet Bir sürü çol çocuğu var, küfleti çoğ galabalıh, altı tene küfleti var. (Taşdere *Arpaçay) → **külfet**.

külçeken is. Faraş. (Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz) *Külçeçeni geti bunu at.* (Demirkent *Akyaka)

küleh is. 1. O sıra evlerde su ne arıyerdi, hep gider punarlardan getirerdih suyu, getirer paħır ğazanlara doldurerdih külehlernen, ğantarnan daşıyerdih. (Çakmak) // *On küleħ verdim ipi düyünledim, düyün atdım.* (Karakaş) // *Kete, yuħa, bişi, lalanğa getiriller külehlernen*

(Yalınkaya) // *İki küleginen bele omuzluħ taħardılar, su getirerdiler.* (Çamyazı *Sarıkamış) → **külek**. 2. *Kereyağı da külehlere doldururuħ, çini külehlere goyuruħ üş dört gün duror.* (Taşköprü *Arpaçay) // *Öküž arabasına yüklüyerduħ yatağımızı, külehlërimizi onnan sonra tuluħlarımızı, çıħıyerduħ yaylaya.* (Tozluca *Selim) → **küleyh**.

külek is. [, **küleħ -1**] Su kovası. (Yalınkaya; DS VI, s. 4578: Kars ve köyleri) *Süt çekirdik üş dört külek içine süt tökillerdı, peynir edillerdi, çeçil.* (Yalınkaya)

küleyh is. [, **küleħ -2**] Bal, yoğurt, yağ koymaya yarayan tahta kova. (DS IV, s. 3029*: Bayburt, İrişli *Sarıkamış)

külfe (Sırataşlar *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz; DS IV, s. 3029*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Tendirin külfesini eteħle, tendir yansın.* (Porsuklu *Susuz) → **küfle**.

külfe bezi is. Tandır iyice yanıp kızardıktan sonra tandırın havalandırma deliğine konulan bez. (Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz) *Külfe bezini geti, külfeye bas, tendir sönmesin.* (Porsuklu *Susuz)

külfe böcüü *is. zool.* Nemli yerlerde olan, gri, yassı, yavaş hareket eden bir böcek: *Külfe böcüü ahan onu, südü sağdıh onu da içine goyduh ezdih, uşağın ağzına töhdüh ele yatdı ki.* (Polatköy *Arpaçay)

külfe burun *is.* Burun delikleri geniş, büyük olan kimse: *Delihleri ele yekedi, külfe burundu.* (Porsuklu *Susuz)

külfet *is. [, küflet]* Evdeki kişiler: *Giderdim gazan bahardın bu külfete bu yeter mi, ele gün oldu iki goyun kesdim.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Külfetimiz fazla.* (Karaorgan *Sarıkamış) // *Külfet, külfetliħ eledi da.* (Bayburt *Selim) (DS IV, s. 3030: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış)

külfet yastığı, külfet yasdığı *is.* Çift kişilik, büyük, baş yastığı: *Ġarı gocanın külfet yasdığı oler, çift kişiliħ oler.* (Porsuklu *Susuz) // *Bizim külfet yastığının yüzü yırtılmış, yenisini al.* (DS IV, s. 3030: Bayburt, İrişli *Sarıkamış)

küllüh *Kül gördüyü zaman küllühlerde ağnyıllar, külü çoħ sever, küle de bulanar.* (Bacioğlu *Arpaçay) *Küllüh gapıda var.* (Karaorgan *Sarıkamış) → **küllük.**

küllük *is. [, küllüh, küllüh]* Kül, süprüntü gibi şeylerin atıldığı yer: *Eşşehler küllühde ağnyır.* (Esenyayla *Akyaka) // *Hası küllüyü görürse şişehler gedir orda ağnyır.* (Polatköy *Arpaçay) // *Hele ona bah, küllüyün tam tepesine çıħıf.* (Porsuklu *Susuz) // *Tandırın külünü çek, götü küllüye tök.* (Porsuklu *Susuz) (DS IV, s. 4578: Kars ve köyleri) DS IV, s. 3031*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış), *küllüh* 'kül ve süprüntü atılan yer, çöplük')

külül *is. bot. [, külür]* 1. Bezelye. (DS IV, s. 3034*: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış) 1a. Bezelyeye benzer taneleri olan tazeyken yenilebilen, kurusu hayvanlara yem olarak verilen bitki. (Göldalı, Gönülalan *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Külülü çoħ yeme, ishal olarsan, emel olarsan, ishal olarsan.* (Göldalı *Arpaçay) // *Külülden zehherredi, yeşilken yedi, yetişmeden.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Bezelye böyühdü, o küçühdü külül, hayvanları acayib kökelder fiy, külül.* (Porsuklu *Susuz)

külün *is.* Çeşme önündeki su yalağı: *Musluğı aşdım, dedim ki külünü dolsun.* (Cavlak *Selim)

külür (DS IV, s. 3034: Kars) → **külül-1.**

kümpür *is. bot. Patates.* (DS VI, s. 4574*: Kars ve çevresi)

küncüt *is. 1. Susam: Küncütle bal çok iyidir.* (DS IV, s. 3037: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **2. Kara susam.** (DS VI, s. 4579: Kars)

künd *is. 1. Ekmek yapmak için ayrılmış hamur topağı, beze.* (DS VI, s. 4579: Kars ve köyleri) **1a. [, künde (I)]** Hamur topağı, beze: *Hamuru yoğıruruḡ, künd ederih onnan sonra da kündü açarih tandıra teh' teh' hamur vururuḡ.* (Akören *Sarıkamış) // *Bële hamuru yoğurullar bële yuvarlaḡ künd yapallar.* (Çıplaklı *Selim)

künde (I) *Kündelerin üsdü, bō üzü nece gaysaḡ tutuf.* (Karakaş) // *Küçüg küçüg bële kündeler yaparız. Onnarı da götürer tandırda öyle pişiririg.* (Ocaklı) // *O tendir yanır birez oturuşurdu ondan sora kündemizi tökürdüh.* (Oğuzlu) // *Ġabarır ġaḡır bu sefer tendir halına gelir ondan sora künde tökürsen ondan sora tendire...* (Esenyayla *Akyaka) // *Daş kimi hamır, daş kimi epbeḡ, kündesini tökginen.* (Polatköy *Arpaçay) // *İki künde ḡengel yafdıḡ.* (Porsuklu *Susuz) → **künd-1a.**

künde (II) *zf. Hergün, günde.* (DS VI, s. 4579: Kars ve köyleri)

künde- (-i) [, **kündle-**] Hamuru bezelemek. (Bacioğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Zatan o ġabarıf ġaḡmasa onu kündelemeller çöreh' yapmay üçün.* (Bacioğlu *Arpaçay)

kündle- *Ġızım dasdarı getir hamuru kündlüyecem.* (Çıplaklı *Selim) → **künde-**

künlük *is. Şemsiye.* (DS IV, s. 3040: Kars)

künt *is. Hamur ya da çamur topağı.* (Kurbançayırı *Sarıkamış; DS IV, s. 3040: Kars) *Hamur pişirmişem tandırda, künt yapıram a bële.* (Kurbançayırı *Sarıkamış)

künte *is. Avcıların av astıkları ip.* (DS IV, s. 3040: Kars)

küp *is. Gaz lambasının yağ deposu: Lamba vardı şüşeli, küpü vardı orya da neft doldurardıḡ, yaḡardıḡ lambıyı.* (Bayburt *Selim)

küpe- *f. Doyuncaya kadar yemek.* (DS IV, s. 3042: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

küre *is. Küçük kulaklı koyun, keçi.* (Bacioğlu *Arpaçay; DS IV, s. 3044: Bayburt *Sarıkamış) *Küre, gulaḡı kısa*

olana goyunda oluyor, keçide olur, malda olmur. (Bacioğlu *Arpaçay)

kürebi *is.* Diken, çalı kesmekte kullanılan bir çeşit balta. (DS VI, s. 4579: Kars)

küren *is.* Alnında beyaz lekesi olan sarı renkli at. (Bacioğlu *Arpaçay; DS IV, s. 3045: Kars) *Keher gırmızı renkli at, kahverengi olana birez sarıya bahanlara küren.* (Bacioğlu *Arpaçay)

kürk *is.* Kuluçka: *Tüyü dökünük, bu tavuğ kurkdan gahmış.* (Porsuklu *Susuz) ■ **kürk tavuğ kimi** *mec.* Evden çıkmayan adam: *Kürk tavuğ kimi hêş dışarı çıhmêr.* (Porsuklu *Susuz)

kürk toyuk *is.* Kuluçka tavuk. (DS IV, s. 3009*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kürmeyh bağla- *bf.* At ve sığırın boynuna takılan ipi, hayvanın boğulmasına engel olacak biçimde bağlamak: *Kürmeyh bağlıyeller ki bi şey olanda açılsın düyüm salmeller.* (Bayburt *Selim) // *Atı kürmeyh bağla, gece boğular.* (DS IV, s. 3046: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kürneş- (*nsz*) Koyunlar sıcakta gölgelerinden yararlanmak için birbirlerine sokulmak, toplanmak: *Hayvan sıcağ da gédmér, kürneşêr.*

(Küçükaküzüm *Akyaka) ■ **kürneşe gir-** *bf.* Toplanmak, sokulmak (koyunlar hakkında): *Sıcağ hava vurdu, ne yapacağ o heyvan gétmér da kürneşe girif gédmér.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

kürseyh *is.* Çiftleşmek isteyen köpek. (DS IV, s. 3047: İrişli *Sarıkamış)

kürt koçu *is.* Sonbaharda yapılan koç katımı. (DS IV, s. 3047: Berne *Sarıkamış)

kürtük *is.* 1. Yuvarlanarak büyüyen donmuş kar kümesi, çığ. (DS VI, s. 4580: Kars ve köyleri) 2. *Tipi oldu, kürtüh topladı.* (Porsuklu *Susuz) → **kürtüyh.**

kürtüyh *is.* [, **kürtük -2**] Rüzgarın biriktirdiği sertleşmiş kar yığını: *O kürtüh o treni yolundan çıharderdi.* (Karaorgan *Sarıkamış) / *Paletli dozerler var ya onlar da zor açar. Çünkü kürtük vurmuş oraya.* (Karaorgan *Sarıkamış) // *Kürtük gürmüş bahsana dağ gadar kürtük gürmüş yâ. Bizim burda değil de Posofda mayıs hazirana kadar kalan kürtükler vardı.* (Cavlak *Selim) (DS IV, s. 3048: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘sertleşmiş kar yığını’) ■ **kürtük tut-** *bf.* Kar yığılıp, birikip sertleşmek: *Ele*

tipi oldu ki ğapının önü kürtüh tutdu.
(Porsuklu *Susuz) / *Tipi esti de kürtük*
tutdu evin önü. (Porsuklu *Susuz)

kürt yarması *is.* [, **kürt yarması**]
Küçük dolu. (DS IV, s. 3048: Bayburt
*Sarıkamış)

kürt yarması *Kürt yarması yağdı.*
(Cavlak *Selim) → **kürt yarması**.

kürü- (-i) Kar, çamur, toprak vb.
şeyleri kürekle sıyırarak atmak.
(Yalınkaya; Karaorgan *Sarıkamış;
Porsuklu *Susuz; DS IV, s. 3049:
Bayburt *Sarıkamış + "Çamur, kar
vb.'ni kürekle temizlemek, sıyırıp
atmak" DS VI, s. 4580: Kars) *Bu halla*
karları kürü. (Yalınkaya) // *Ėarları*
kürürih, çamurları kürürih, yollarımızı
açır, kürürih. (Karaorgan *Sarıkamış)
// *Çamur filan oldu mu belnen kürüyör*
atersen çamuru yaylada. (Porsuklu
*Susuz)

kürün *is.* 1. Tekne, su kabı. (DS IV, s.
3050: Karapapaklar, *Sarıkamış) 2.
Hayvanların su içmeleri için çeşme
önlerine konulan metal, ağaç ya da
betondan yapılma uzun yalak.
(Çakmak; Porsuklu *Susuz) *Kürünün*
başına goyerdiĥ poşğalarımız vardı,
böyüh ğazanlar suyu doldurerdiĥ,
ağzını örterdiĥ. (Çakmak)

kürüş *is.* Küçük kulaklı koyun, keçi.
(DS IV, s. 3049*: Bayburt *Sarıkamış)

küsen- *f.* Beğenmek, imrenmek. (DS
IV, s. 3050*: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış)

küseyen *is.* Sık sık ve çabuk küsen: *Bu*
ële yallah diyende küsör bıraĥ adam
deyil ya, adam adamnan küser mi,
küseyendi bu. (Taşdere Arpaçay)

küsgü *is.* Taş kaldırmakta kullanılan
uzun demir çubuk ya da ağaç, basit
kaldıraç. (DS IV, s. 3051*: İrişli
*Sarıkamış)

küskü *is.* 1. Kaldıraç. (Bayburt *Selim;
DS VI, s. 4580: Kars) *Mal düşerdi,*
kötürüm düşerdi, ona bir küskü
atardılar, mancılıĥ verer,
ğaldırdılar. (Bayburt *Selim) 2. Taş
sökmekte kullanılan kalın, uzun demir.
(DS VI, s. 4580: Kars) 51:17

küsülü *is.* Dargın. (DS VI, s. 4580:
Kars)

küşetle- (-i) Kollamak, gözetmek: *Onu*
küşetliyorum, elime geçse döveceğim.
(DS IV, s. 3053: Kars)

küşne *is.* Burçak. (Bayburt *Selim; DS
IV, s. 3053: Kars) *Boşğalar var esgiden*
küşne müşne doldurardıĥ, fiy
doldurardıĥ. (Bayburt *Selim)

küt (I) *is.* Kötürüm, sakat. (DS IV, s. 3053-3054: Kars)

küt (II) *is.* Tandır duvarından ateşin üstüne düşerek kül üstünde pişen biçimsiz ekmek. (Karakaş; Altınbulak *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Ehmehler isdiledi tüşdü, tutmadı, küt oldu.* (Karakaş)

küvle (DS VI, s. 4577*: Kars) → **külfe**.

küvlelik *is.* Tandırın hava deliğini kapatmakta kullanılan kapak, paçavra. (DS VI, s. 4581: Kars)

küze *is.* Tahtadan su kabı: *O küziynen evelki kişiler piçine gidende su doldurar, yanlarına götürerdiler, ağaş küze.* (Polatköy *Arpaçay) // *Küze gayrılerdi çöle götürerdiler, ağrıñ alem onnan su içerdiler. Küze o suyu söyuh tutermiş hêç ısıtmêrmış.* (Bayburt *Selim) // *Eşşeyin beline goyer su taşıyerdiler.* (Porsuklu *Susuz)

L

laçın (I) *is. zool.* **1.** Kartal. (DS IV, s. 3058: Kars) **2.** Atmaca. (DS IV, s. 3058: Karapapak köyleri *Selim, Kars) **3.** Doğan. (Boğazköy; DS IV, s. 3058: Karapapak köyleri *Selim)

*Havada laçın oynar,
Göyde güerçin oynar,
Deseler yarın geler,*

Dalımda saçım oynar. (Boğazköy)

laçın (II) *is.* Çıkılması güç kayalık yer. (DS IV, s. 3058: Kars)

laçın *is.* Bir çeşit halk oyunu, bar. (Darboğaz *Selim; DS IV, s. 3059: Kars ve çevresi) *Hē, ğaldıra bi de elde tutar ters laçın gibi oyniyar..* (Darboğaz *Selim)

lağan *is.* Silah, toplu silah: *Tüşdüler bacadan çaldılar kemeri de lağanı da çaldılar.* (Çakmak) // *Lağan da bële topludur.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Lağan alar gider ona ğurşun atarsan onu ya vurarsan ya ğorħudarsan.* (Taşdere Arpaçay)

lağlan- (*nsz*) Alay etmek: *Ķor Ķora lağlanmasa Ķorun bağı çatdar.* (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

lağva *is.* **1.** Takma ad. (DS IV, s. 3059*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) **2.** Lakap: *Lağva gene de var, o ħetere lağva taħan var, filan bëledi filan ëledi a.* (Bayburt *Selim)

lağvasız *sf.* *Lağvasız adam yohdu ki.* (Bayburt *Selim)

laħdalan- (*nsz*) [, **lahtala-**] Katılaşmak, pıhtılaşmak: *Ġanı yere tōkersense laħdalanır.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Ġan elimde laħtalandı, ële kesdi bir ğırıħ yara bandı da olmadı üsdüine vuram, laħdalandı orda ğaldı.* (Bayburt *Selim) // *Elimi kestim, gan laħdalandı.* (DS IV, s. 3060: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

lahtala- (DS IV, s. 3060*: Dalaver *Arpaçay) → **laħdalan-**.

lalıķķa *is.* [, **lölük -2, lölüyh -2**] Sözcükleri doğru dürüst söyleyemeyen. (Bayburt *Selim; DS IV, s. 3062: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim ‘lalıķķa’) *Burdan keçerdi lalıķķa aha adam oldu hele hele düneyineçen bi ğonuşmağın da bilmërdi.* (Bayburt *Selim)

lalloş *is.* Yeni konuşmaya başlamış çocuk gibi konuşan. (DS IV, s. 3062: Kars)

lap *zf.* 1. Çok, en çok. (Bayburt *Selim; DS IV, s. 3065: Azerî göçmenleri) *Köha lap evelden varıymış.* (Bayburt *Selim) 2. İyice. (Porsuklu *Susuz DS IV, s. 3065: Azerî göçmenleri) *Zaten giribiydim lap hasdaladım.* (Porsuklu *Susuz)

lapatka *is.* Kalın saçtan yapılmış kürek. (DS IV, s. 3066*: Kars)

las *is.* 1. Biçilmiş otlardan yapılmış ot dizisi. (DS IV, s. 3067: *Selim, *Sarıkamış, Kars) 1a. Tırpanla biçilmiş otlardan ot dizisi: *Yağmur yağf, çayırın lasları hep ıslanf. Gedeñ çayırın laslarını ğarışdırıağ, böyün gurusun, savağ topluyağ.* (Porsuklu *Susuz)

laşgalan- (*nsz*) lačka olmak. (Porsuklu *Susuz; DS IV, s. 3068: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Vida laşgalanıf, tutmër.* (Porsuklu *Susuz) / *Arabanın tekeri laşgalanıf, sağa sola yalpaliyer.* (Porsuklu *Susuz)

latéyir *zf.* Gelişigüzel, uygunsuzca, yakışsızca (konuşma için). (Büyükpırveli *Akyaka; Porsuklu *Susuz; DS IV, s. 3068: İrişli, Bayburt

*Sarıkamış, *Selim) *Latéyir yeri gelende olor, yeri gelmeyende yoh, neyine lazım.* (Bayburt *Selim)

lavik *is.* Kürtlerin söylediği uzun hava, yanık kaval türküsü. (DS IV, s. 3069: Kars)

laydar *is.* [, **laydır**] Ot ve ekin saplarının düşmemesi için arabanın yanlarına konulan parmaklık biçiminde özel kapak. (Çıplaklı *Selim; DS IV, s. 3069: Kars) *Laydar, arabanın yanına laydarı goy gidağ saman getirağ, arabanın yanına laydarlarını tağ gedag patates getirağ yahut da tağıl getireğ.* (Çıplaklı *Selim)

laydır (Boğazköy; DS IV, s. 3069*: Kars) *O zaman arabıya goyurdular, laydırı da goyurdular beke cağlı, onnan ot daşıyırđı.* (Boğazköy) → **laydar**.

layıhlı *zf.* ve *is.* [, **leyahlı**] Düzgün, güzel, layıkıyla. (Alçılı, Subatan; Gürbüzler *Selim; Bayburt *Selim) *Èle ecele ecele iş görir a bu ğız, çoğ telesihli görme layıhlı gör işi.* (Alçılı) // *Evelde üş dört ev vardı layıhlıydı.* (Subatan) // *Bêle birez sağhıyın, tişeriye gidende de eynimizde gören desin bu ne eydi, tabi layıhlı olsun.* (Bayburt *Selim) // *Layıhlı bir iş görmülmeyende diyeller ğıncıtdı,*

mırdarradı goydu. (Gürbüzler *Selim)

layış ğazanı *Layış gazanını altı vedire süd goydum onun altını galadım o gızdı maya atdım çömçüyü aldım elime garışdırdım onu da çeçil gayırdım uzatdım onnan sora ağaca asdım. (Bayburt *Selim) → layış kazanı.*

layış kazanı *is. [, layış ğazanı]* Tencereden büyük kazan. (Bayburt *Selim; DS IV, s. 3069*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

lazıt *is. [, lazut]* Mısır. (Çakmak; Büyükpirveli *Akyaka; DS IV, s. 3070*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Lazıt aler getirer, patdaderdiĥ. (Çakmak) // Eye, ordan bir gaş tene lazıt geti suda pişireĥ. (Büyükpirveli *Akyaka) ■ lazıt unu is. Mısır unu: Lazıtı götürerdiler, gırdırer getirerdiler. İndi siz burda pasta yapersiniz biz de ğaymaĥnan onu bineli onu pasta yapardiĥ, ğaymaĥnan yoĝurardiĥ. (Çakmak)*

lazut *Hele maĥ bi yarım kilo lazut ver. (Darboĝaz *Selim) → lazıt.*

leçeĝini ayaĝa salma *is. Kavga ve korkulu durumlarda kadının peçesini yere atarak, ocaĝına düştüm anlamında yalvarması. (DS IV, s. 3070: Kars)*

leçeĥ *Başımıza yazma örterdiĥ, bële*

leçeĥ örterdiĥ. (Çıplaklı *Selim) → liçeĥ.

leçek *is. 1. Sargı bezi. (DS IV, s. 3070: Kars) 2. Tülbent, başörtüsü: Vala da örterdiĥ, leçek de örterdiĥ. (Aşāĝısallıpınar *Sarıkamış) // O sıra o leçekler bële etrafi şeyli yıldızlı mıldızlı bi şeler yapardılar, başlarına örter namazını bunnan ĝılardılar. (İsisu *Sarıkamış)*

leçer *is. Arsız kadın, kötü kadın. (DS IV, s. 3070: Kars)*

lehle- *(nsz) 1. Yorgunluk, hızlı koşmak, yürümek, yokuş çıkmak vs. neticesinde hızlı hızlı nefes almak: Bir rampıyı çıĥanda lehliyer ya adam. (Büyükpirveli *Akyaka) / O da cigara içen insanlara mahsusdu. Lehliyer da zorunna lehliyer, artıĥ cüĝer ĝalmamış, ciĝer gitmiş, o yüzden lehliyer. (Büyükpirveli *Akyaka) (DS IV, s. 3071: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim ‘yorgunluktan solumak’) 2. Köpek güneşin etkisiyle veya bir şeyi kovalamaktan yorulma neticesinde hızlı hızlı solumak: Èle hızlı hızlı geldim ki lehledim. Yohuşu çıĥdım lehledim. (Porsuklu *Susuz)*

lekgele *is. Tek mi çift mi oyunu. (Bayburt *Selim; DS IV, s. 3072: İrişli,*

Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Uşağlar aler tuter fındığı elinde, lekgele a o da diyer çift gele.* (Bayburt *Selim)

lele is. [, **leleş -2**] Baba. (Boğazköy; Büyükpirveli *Akyaka; Polatköy, Taşdere *Arpaçay; Darboğaz *Selim; DS IV, s. 3072: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim, Kars) *Lele diyerdih, ağa diyerdih, gağa diyerdiler evelden, ay gağa gel.* (Boğazköy) // *O zaman Aslanhanalı Yusuf Bey varmış, lelemin gardeşi.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Lelem orda çalışır acınnan ölmedi mi?* (Polatköy *Arpaçay) // *Lelem bunu sarıdan gıgırtıdım.* (Taşdere Arpaçay) // *Cıtdadiyim lelen yesin ite dönsün. Yani gitsin iti getirsin.* (Darboğaz *Selim) / *Lele o kör kızı aldın mı bana?* (Darboğaz *Selim)

lelehoy is. Yoksul: *Filankesin oğlu gurbete gidif, hepsini yiyiv içif, lelehoy geri gelif.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Evine gitdim de lelehoydu, ajdı evinde həcbi şe yoh, çoğ fakir adamdı. Ya evine gitdiğ de lelehoydu, həcbi şeyi yoh, bir bardağ çay ikram edemedi.* (Büyükpirveli *Akyaka)

lele hoy dé- İster istemez evet demek. (DS IV, s. 3072: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

lélek is. [, **léleyh**] Kazın kanat tüyü. (DS IV, s. 3072: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

lele menisi is. Ölüm ya da yıkım sırasında söylenen mani. (DS IV, s. 3072: Kars)

leleş is. **1.** Ağabey. (DS IV, s. 3072: Kars) **2.** (DS IV, s. 3072*: Kars) → **lele**. **3.** Çocuğun evde en güvendiği erkek. (DS IV, s. 3072: Kars)

léleyh (DS IV, s. 3072*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **lélek**.

leli- (nsz) **1.** Çok ağlamak. (Boğazköy; DS IV, s. 3073: Kars) *Bu çoğ leliyer, ne isdiyer?* (Boğazköy) **2.** (nsz, -e) Yalvarıp yakarmak. (Bayburt *Selim; Büyükpirveli *Akyaka; DS IV, s. 3073: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Saa gurban olom böyün gel gideğ bir benim bu işime yardım elle gör ne olar, a ele diyer saa leliyer, yarvaler getirirdim. Ele lelidim durdum ele adamdı gelmedi bize.* (Bayburt *Selim) / *Böy o hetere getdim o adama lelidim gelmedi.* (Bayburt *Selim)

lelik is. Çok ağlayan kimse. (DS IV, s. 3072: Kars)

leliyhci is. Yalvarıp yakarıcı. (DS IV, s. 3073: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

lelöyün *is.* Çok yoksul, yarına yiyeceği olmayan. (Bayburt *Selim; DS IV, s. 3073: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Ajlıhdan leledim, lelöyün oldum.* (Bayburt *Selim)

lepez (I) *is.* Kullanıla kullanıla aşınmış, düzleşmiş olan. (DS IV, s. 3074: Kars)

lepez (II) *is.* Kötü kadın. (DS IV, s. 3074: Kars)

lepik *is.* Çocukların oyunda kullandıkları düz, yuvarlak ve yassı taş. (Gülbüzler *Selim; DS IV, s. 3074: Kars) *Ketesi neye benziyer bële lepik.* (Gülbüzler *Selim)

lepiyh *is.* [, **leppik**] Yapı işlerinde kullanılan, toprağın altından çıkarılmış, ince tabaka biçimindeki taş. (DS IV, s. 3074: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

leppik (DS IV, s. 3074*: Kars köyleri) → **lepiyh**.

léşter *is.* Neşter. (DS IV, s. 3075: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

lettezle- *f.* Konulduğu yere iyi oturmeyen şeyi taşa sürterek ya da çarka tutarak iyice oturmasını sağlamak. (DS IV, s. 3075: Kars köyleri)

ley *is. zool.* Çaylak kuşu. (DS IV, s. 3076; Göçmenler)

leyahlı *A gızım leyahlı gey, gözel ol.* (Porsuklu *Susuz) → **layıhlı**.

leyleh *is. zool.* Leylek. (DS IV, s. 3076*: Zarşat)

lezgi *is.* Erkek, kadın karışık oynanan bir halk oyunu. (DS IV, s. 3076: Kars)

lığ *is.* Selin, akarsuyun getirdiği ince çamur, tortu, birikinti. (DS IV, s. 3076: Kars)

lığla- *f.* Sel, akarsu ince çamur, birikinti getirip yığmak. (DS IV, s. 3077: Kars)

lığlan- (*nsz*) Birikmek: *Yağmur yağf su orya lığlanf, ële pis gohuyar ki.* (Porsuklu *Susuz)

lığlığa *is.* Dere, çay gibi kurumuş akarsuların yatağındaki çukur yerlerde oluşan, yosunlu çamur birikintisi: *Bu Su lığlığadı, gohuyurdu.* (Boğazköy *Kars)

lıh *zf.* Geniş, büyükçe. (Bayburt *Selim; DS IV, s. 3077: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Böy ayağıma yeke oldu, lıh oldu.* (Bayburt *Selim)

lılıkçı *is.* Para vermeden, sürekli çalıştırılan kişi, hizmetçi: *Sen onlara lılıkçı olmuşsun, başın batsın sen onlara lılıkçı olmuşsun.* (Alçılı)

lopa *is.* Köy düğünlerinde, kız ve oğlan sağdıçlarının evinde çitanın üzerine meyve dizilerek yapılan şah'ın, gece kız ve oğlan evlerine götürülürken aydınlatma aracı olarak kullanılan, sopaya geçirilip gaza batırılmış tezek parçası. (Bayburt *Selim; DS IV, s. 3087-3088: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Daha toylara lopa götürülen de yohdu hep elehtirih.* (Bayburt *Selim)

loppaz *is.* **1.** Kendini beğenmiş, bencil. (DS IV, s. 3088: Kars köyleri) **2.** Geveze. (DS IV, s. 3088: Kars köyleri)

lopuh, lopbuh (I) *is.* **1.** Yanağın şişmiş durumu. (DS IV, s. 3088: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **1a.** Avurdun şişirilmiş hali. (Demirkent *Akyaka; (Kurbançayır *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Ğaş lopuh ğazandın beş, beş defe sen ordunu dombaldajan o vurajah.* (Demirkent *Akyaka)

lopuh (II) *is.* Aşıkla oynanan oyun. (DS IV, s. 3088: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

lor *is.* Çökelek. (DS IV, s. 3088: Kars köyleri)

loşga *sf. ve is.* **1.** Tembel, işe yaramaz, hareketleri yavaş olan (kimse). (DS IV, s. 3089*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim 'loşga') **1a.** Tembel, hareketleri

yavaş olan (kimse). (Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz; *Loşga adam çōh, çalışmēr, çavalamēr ēle loşgalanēr otura otura duror, otduğu yerden ğahmer. İş orda hırtdeĝe çihēr o da burda oturer duror aha loşĝadı loşga.* (Bayburt *Selim) **2.** Ağır hareket eden, uzun süre koşamayan (at): *Loşga atdı yavaş yavaş ĝeder. Bu at loşĝadı, yavaş yavaş ĝeder.* (Porsuklu *Susuz)

lovy *Ben lovyayı birez daha ĝej ehdim, benim lovyam güzel bitmiş.* (Demirkent *Akyaka) → **lobya**.

lök adam *sf.* Varlıklı; zengin, cömert: (Kurbançayır *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Köyün begi, ağası onlar idi. Lök adam, zengin adam yedirirdi.* (Kurbançayır *Sarıkamış) (DS IV, s. 3091: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim 'tokgözlü, cömert')

löküs *is.* Lüks lambası. (Çakmak; Kurbançayır * Sarıkamış; DS IV, s. 3092: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Löküs yahirdih, ispiroynan yanerdi, ispiroynan yahirdih.* (Kurbançayır *Sarıkamış)

lölük 1. *is.* [, lölüyh-1] Konuşmasını beceremeyen, saçma sapan konuşan. (DS IV, s. 3092: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) **2.** (DS IV, s.

3062*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış,
*Selim) → **lalıķǵa**.

lölüyh 1. (DS IV, s. 3092*: İrişli,
Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **lölük**
-1. 2. (DS IV, s. 3062*: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış, *Selim) → **lalıķǵa**.

lüle is. Tüfek ya da çiftinin namlusu.
(DS IV, s. 3095: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış, *Selim)

lülüh is. [, **lülük**, **lölüyh**] 1. Çaydanlık,
demlik ve ibriğin emziği: *Çayniyin
lölüyü ğopuf götü yapdır.* (Porsuklu
*Susuz) (DS IV, s. 3095: Kars) *lülük*,
DS IV, s. 3095*: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış, *Selim) *lölüyh* ‘çaydanlık
ve demliğin ağzı, ibriğin emziği’] 2.
Süt makinesinin kaymak ve süt gelen
ince borusu: *Maşnıyı düzersen, topu
yerine oturdarsan, lülühleri goyarsan.*
(Polatköy *Arpaçay) // *Süd ayrı geler,
ğaymağ ayrı geler lülühlerden.*
(Bayburt *Selim)

lülük (DS IV, s. 3095: Kars) → **lülüh** -
1.

lölüyh (DS IV, s. 3095*: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış, *Selim) → **lülüh** -1.

M

ma is. Sığır memesi. (DS VI, s. 4584: Kars ve köyleri)

maa zm. Bana. (Çakmak, Karakaş; Büyükpirveli *Akyaka; Polatköy *Arpaçay; Bayburt *Selim) *Maa alma geti, armud geti, hē oğluma sımariyerdim.* (Çakmak) / *İndi doğdur maa günleri saydırdı.* (Çakmak) // *Beni döydü, maa yumruğ atdı. Maa da bardağ göy.* (Karakaş) // *Gızım maa bir parş su geti.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Sennen maa, mennan sana söz götdü ortalığı birbirine gıtdı gariştirdi.* (Bayburt *Selim)

mabal is. Vebal, günah: *Mabalı öz boynuna.* (Porsuklu *Susuz) / *Mabalın maa, sen gel bu işi birağ.* (Porsuklu *Susuz)

mac (Koçköyü *Arpaçay; DS VI, s. 4584 Kars ve köyleri) *Ben maç tutmazdım. Zengin adamıydım, tutmazdım.* (Akçalar *Arpaçay) → **maj.**

macal is. Zaman, olanak. (Bayburt *Selim; DS VI, s. 4584: Bayburt *Sarıkamış) *Macalım yoğdu ki bu işi görem. İşim galdı, macalım olmadı ki bu işi görem.* (Bayburt *Selim)

macar (I) is. Kırmızı şeker pancarı ve kızılcaıktan yapılan turşu. (DS IV, s. 3099: Kars)

macar (II) is. 1. İki altın büyüklüğünde kulplu, kulpsuz altın, tam altından büyük altın. (DS IV, s. 3099: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Ğuvvetimiz oldu macar giderdi, ğuvvetimiz olmadı para verirdiğ anasına süt hağğı.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış) // *Macarlar pağalıydı, buna beş tene macar tağdığ.* (Kurbançayırı *Sarıkamış) // *O yarım macarların etrefi çerçeveli, benim çoğ vardı onlardan geline verdiğ biz onları.* (Çıplaklı *Selim) / *Ben herife dedim ki macarın küçüğünü al geline.* (Çıplaklı *Selim) // *Macar göğsüne aserdiler gelinin.* (Tozluca *Selim) // *Altının böyüğüne macar, macar böyüğüydi.* (Çamçavuş *Susuz)

macarka is. Ot ve biçilmiş başaklı tahılı taşımak için arabanın yanlarına yapılan özel parmaklıklı araç. (Demirkent *Akyaka; Kurbançayırı, Yeniköy *Sarıkamış; DS IV, s. 3099: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim ‘macarka’) *Macarkayı boşaltın sapa gidecem.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

macgal (DS IV, s. 3101*: *Arpaçay)
macgal → **mejgel**. *Herik edene, majgalı tutan.* (Yalınkaya)

maç (DS IV, s. 3098-3099*: Kars) → **maj**.

madımağ *is. bot. [, madımak]*
Yaprakları küçük, yere yakın, ilkbaharda biten, yenilen ya da yemeği yapılan bir çeşit bitki. (Ocaklı; Aslanhane *Akyaka; Polatköy *Arpaçay; Boyalı *Sarıkamış) *Her bitki de var. Evelih var, kuşehmeği var, madımağ dersiz belki siz şeyirde.* (Ocaklı) // *Otdar var da men ne bilim, madımağ var.* (Polatköy *Arpaçay)

madımak *Ot biter, guşekmegi biter, şimdi madımak deller ona.* (Sırbaşan *Sarıkamış) → **madımağ**.

mafiş *is.* Mayalı hamurdan üçgen yada kare şeklinde kesilen, yağda kızartılan yiyecek: *Hamur yoğurdum, gañıf mafiş pişirecem.* (Porsuklu *Susuz)

magarya sandığı *is.* Elbise sandığı. (DS IV, s. 3103: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

mağallah *is.* Takla atma, takla. (DS IV, s. 3104: Zarşat)

mağıl *zf. [, mağıllı]* Düzgün: *Düzgün eyle, mağıl eyle a bala, mağıl eyle.* (Porsuklu *Susuz)

mağıllı *Mağıllı tut elinden düşer.* (DS IV, s. 3104: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **mağıl**.

mahna *is.* Bahane. (Bacıoğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Adam işini yapmır, mahna bulmağ isdiyir.* (Bacıoğlu *Arpaçay)

mahmı *is.* Türkü. (Kurbançayırı *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Mahmıyı daha nāğrem unudmuşam gédmiş.* (Kurbançayırı *Sarıkamış)

mahraba *is. [, mahreba]* Büyük mendil. (Karacaören; Çıplaklı *Selim) *Ğız bir mahrabayı getir. Ben giderdim mahraba diyirdim dede mahraba ney? Mendil diyirdi ğızım, orda böyüh mendil var ya onu al gel.* (Çıplaklı *Selim)

mahrava Mendil. (DS IV, s. 3107: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

mahreba *Mahreban var mı birini de maa ver.* (Bayburt *Selim) → **mahraba**.

maj *is. [, mac, maç]* Pulluğu, sabanı yönetmeye yarayan baston biçimindeki sapı Sabanın, pulluğun elle tutularak yönetmeye yarayan baston biçimindeki sapı. (DS IV, s. 3098-3099*: Kars) *maç* ‘pulluğu, sabanı yönetmeye yarayan baston biçimindeki sapı’, DS VI, s.

4584: Kars ve köyleri) *mac* ‘saban ya da pulluğun elle tutulan yeri’)

majal *is.* Uygun zaman. (DS IV, s. 3107: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

majgal *Majgal böyün hesdeliyif çüte gelmedi.* (Porsuklu *Susuz) → **mejgel**.

majgal *is.* Güçlü işçi. (DS VI, s. 4585: Bayburt *Sarıkamış)

mal *is.* Büyükbaş hayvanlar (inek, öküz, dana vb.) (Boğazköy, Yalınkaya; Demirkent, Büyükpirveli *Akyaka; Bayburt, Cavlak, Tozluca *Selim) *Mal gelir, adam gelir uzakdan.* (Boğazköy) // *Mal çöle gider danyı geti.* (Demirkent *Akyaka) // *Mal sağıma gelür, guşluğ oldi, mal geliyor, guşluğdur.* (Tozluca *Selim)

malah *is. zool.* Manda yavrusu. (Tepecik *Arpaçay; DS VI, s. 4585: Kars ve ilçeleri)

malama *is.* Taneleri ayrılmamış, samanla karışık tahıl. (DS IV, s. 3110-3111: Kars)

malamat *is.* Alçak, aşağılık. (DS IV, s. 3111: Kars)

malanga *is.* Koşu atlarına yedirilen arpa ve saman karışımı yem. (DS IV, s.

3112: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

malcılığ *is.* Hayvancılık, sığır yetiştirme işi: *Atı ben sevmirim zatı atın yanına ben gidemem de, malın yanına da giderim, hayvana da alışmışlığ biz malcılığa da.* (Handere *Sarıkamış)

malıh *is.* Boyunduruk kayışına geçirilen ağaç çivi. (Büyükpirveli *Akyaka; DS IV, s. 3114*: (İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Eye o malığı geti, malıh çıldı malığı geti bi tene şey geti malıh taħaħ.* (Büyükpirveli *Akyaka)

malyemez *is.* Cimri. (DS IV, s. 3115: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) + DS VI, s. 4586: Kars ve köyleri)

mama *is.* Hala. (Polatköy *Arpaçay; DS IV, s. 3115: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Baba mamamgile gèdejem.* (Polatköy *Arpaçay)

mamador *is.* [, **manator**] Domates. (DS IV, s. 3117*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

mameşliħ *is.* Cüzdan: *Rehmetdiħ lelem diyerdi benim mameşliyim nerededi, ay gız benim mameşliyimi geti.* (Porsuklu *Susuz)

mamıhlan- f. Tavlanmak, iyileşmeye yüz tutmak. (DS IV, s. 3116: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

mana zm. Bana. (Aslanhane; Büyükpirveli, Küçükaküzüm *Akyaka; Göldalı *Arpaçay; Bayburt, Eskigeçit *Selim) *Mana éle vurdu ki zerpli neredese yerde galdım, çoğ zerpli vurdu.* (Eskigeçit *Selim)

manat is. Rus parası: *İndinin bir gurusudu mu söz gelimi bir milyonudu mu orasını bilmem. Manat paraya diyerdiler, esgi paralara.* (Aslanhane *Akyaka) // *Beş manat aldım.* (Yenice *Selim)

manator (DS IV, s. 3117*: Kars) → **mamador.**

mancılıh is. Kaldıraç. (Bayburt *Selim; DS IV, s. 3119*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim + DS VI, s. 4587:Kars ve köyleri) *Bir ineh düşerdi, gahmazdı. Mancılığı getirin galdıraç. Mal düşerdi, kötürüm düşerdi ona bir küskü atardılar, mancılıh verer, galdırdılar.* (Bayburt *Selim)

mandal is. Büyük kapı kilidi. (DS VI, s. 4587: Kars)

mangıl-da- f. Sığır bağırmaq, böğürmek. (DS IV, s. 3125*: Kars)

manla-, mañla- Horoz gejenin ikisinde

üçünde manladı. (Subatan) // *Horoz mañlıyer, ışıhlandı.* (Demirkent *Akyaka) // *Horoz mañladı. Sen sabah ötecen niye öğleüzeri ötdün.* (Gönülalan *Arpaçay) → **banla-, bañla-**.

manşır (DS IV, s. 3166*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **menşur.**

maralotu is. bot. Kayalıklarda, dere kıyılarında biten, yenilen bir çeşit ot. (Boyalı *Sarıkamış; DS IV, s. 3128: İrişli *Çıldır) *Maral otu yoğdu burda. Dağı gezmişem yoğdu çoğ gezmişem.* (Boyalı *Sarıkamış) / *Onu burda tök ye gohusu yola gider bağgala, o éle bi ot maral otu.* (Boyalı *Sarıkamış)

maran is. 1. Araba, kağrı tekerleği. (DS IV, s. 3128: Kars) 2. Araba tekerleğinin ağaç kısmı. (DS IV, s. 3128: Kars)

maran takımı is. Çay bardakları, süzgeç, çay tepsisi koymaya yarayan içi kadife kaplı kutu. (DS IV, s. 3128: Kars)

marçillat- (-i) 1. Yerken ağız şapırdatmak: *Marçillatma düzgün ye.* (Porsuklu *Susuz) (DS VI, s. 4588*: Kars ve köyleri, DS IV, s. 3129*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış *marçillatmak* ‘ağız

şapırdatarak yemek yemek') **2.** Şapırdatmak, öperken ses çıkarmak: *Bõy ele marçillatdı, indi men gene döyüşerem uşahlar öpende.* (Çakmak)

marfaş is. Denk, balya. (DS IV, s. 3129: Kars)

marzalak is. Yalan yanlış sözler, martaval. (DS IV, s. 3131: Kars)

massa is. Üvendire. (DS IV, s. 3133-3134*: Kars)

mastar is. Sıvacılıkta kullanılan büyük, düz, tahta cetvel. (DS VI, s. 4589: Kars ve köyleri)

masura is. *bot.* Küçük hıyar, kabak. (DS VI, s. 4589: Kars ve köyleri)

maşala is. Sebze bahçesindeki bölümler, evlek. (DS VI, s. 4589: Kars ve köyleri)

maşna is. Makine. (Polatköy *Arpaçay; DS IV, s. 3136*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Maşnıyı düzersen, topu yerine oturdarsan, lülühleri göyarsan, üsdünün şeyini göyarsan baydıyı da üsdüne yerleşdirersen, südü süzer, maşnıyı çekersen.* (Polatköy *Arpaçay)

maşnaaltı is. Makineyle kreması alınmış süt. (DS IV, s. 3136: Kars ve çevresi) yağlı alınmış süt

matrah is. **1.** Kamçı. (DS IV, s. 3137: İrişli, Bayburt, Zellige *Sarıkamış 'matrah' **1a.** Binek atı sürmede kullanılan, ince deriden örme, ucunda küçük kösele parçası bulunan ağaç saplı kısa, kalın kamçı; at kamçısı (Cumhuriyet; Porsuklu *Susuz)

maya (I) is. **1.** Bir çeşit türk. (DS VI, s. 4590: Kars) **2.** Ağıt. (DS VI, s. 4590: Kars)

maya çiçeği is. *bot.* Peynir mayası yapılan çiçek. (DS IV, s. 3140: İrişli, Bayburt –Gm.; *Sarıkamış)

mayalıh is. Ekşimiş hamur. (DS VI, s. 4590: Kars ve köyleri)

mayasır is. Basur: *Mayasırı çoğ ganiyer, var çoğ ağrısı var.* (Porsuklu *Susuz)

maydan is. İki, üç yaşındaki kısrak. (DS IV, s. 3141: Zaim *Sarıkamış)

mayınla- (*nsz*) Ağrı azalmak, hafiflemek: *Doğdor diyor: –Nasıl oldu ağrın dindi mi? Diyor ki: –Biraz mayınladı.* (Tozluca *Selim)

mayınlan- *f.* Birdenbire durmak, durgunlaşmak (yel için). (DS IV, s. 3141: Kars)

mayıs is. Yaş, sulu sığır gübresi. (Sırataşlar *Sarıkamış; Porsuklu

*Susuz) *Biz mayısı hep teygereynen tökerdiş esgiden.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

maymaḥ *zf.* İki yana sallanarak yürüyen (kimse): *Bu ğarı maymaḥ gezer.* (Porsuklu *Susuz)

maymaḥla- *Ğız maymaḥlıyer, sağa sola tüşe tüşe geler.* (Porsuklu *Susuz)
→ **maymala- -2.**

maymala- (*nsz*) **1.** Topallayarak yürümek. (DS IV, s. 3143: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) **2.** [, **maymaḥla-**] Yürürken iki yana sallanmak. (DS IV, s. 3143: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

maytaḥ *is.* Topal. (Bayburt *Selim; DS VI, s. 4590: İrişli, Bayburt *Selim, *Sarıkamış) *Ahan adamın biri ordan geler, topallıyer aha maytaḥ geler.* (Bayburt *Selim)

mazḡal *is.* Ahırın orta yerinde bulunan, hayvan pisliklerinin toplandığı, 10-20 cm derinliğinde çukur yer: *Getdim hayvanların altını sıyırdım güzel mazḡala, mazḡaldan da ahan doldurdum götdüm dışarıya boşalttım.* (Aslanhane *Akyaka)

mazı *is.* Kağnılarda ve arabalarda iki tekerleği birbirine bağlayan, kağnılarda kalın ağaç; arabalarda demir dingil.

(Demirkent *Akyaka; Yeniköy *Sarıkamış) *Cülkü hemi ğalpağı tutor hemi tekeri totor hemi de mazıdan goymor ayrıla.* (Demirkent *Akyaka) (DS IV, s. 3145: Kars ‘kağnı ve arabalarda iki tekerleği birbirine bağlayan, kalın ağaç dingil’)

mazıḥ *is.* Kırmızı yünlü, uzun kuyruklu, sütü bol, eti az bir çeşit koyun. (Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz; DS IV, s. 3146: İrişli, Bayburt *Selim, *Sarıkamış) *Benim yoḥdu aha ğomşunun ële mazıḥ goyunu var ki.* (Bayburt *Selim) // *Rehmetdiḥ Aḥo ’nun goyunları hep ğırmız goyundu uzun ğuyruḡlu, mazıḥ.* (Porsuklu *Susuz)

mazman *O da toḡunuyirdi. Mazman diyerdiler onlara, mazmanlar gelerdi buraya ekseri.* (Bozyiğit *Arpaçay)

mazmançı *is.* [, **mazman**] Kıldan ip büken, çuval dokuyan, keçe yapan (kimse). (DS IV, s. 3146: İrişli, Bayburt *Selim, *Sarıkamış)

mecek *is.* Çamur kazımak için üvendirenin ucuna takılan demir. (İsisu *Sarıkamış; DS IV, s. 3148: Kars) *Başına mecek taḡacaz onu da tarlayı ğazıma için.* (İsisu *Sarıkamış)

medek *is. zool.* Manda yavrusu. (DS VI, s. 4591: Kars ve köyleri)

medih *İnce uzun medihi vardı, yaşıyerdih, yiyerdih. Gëtdih medihi derdih.* (Porsuklu *Susuz) → **medik** - **1a.**

medik *is. bot. 1.* İlkbaharda kırlarda biten, yaprakları yeşil ve dikenli, kökü havuca benzer yabanıl bir ot. (DS IV, s. 3150: Kars) **1a. [, medihi]** İlkbaharda çayırda biten, yaprakları yeşil ve dikenli, havuca benzeyen kökü yenilen yabanıl bir biki: *Çubuğun ucunu sivrildir medik eşerdik ahan purçalih da aynı ormanda olur, gırda.* (Boyalı *Sarıkamış)

meğel *is.* Çapa. (DS IV, s. 3150-3151: Kars)

meherremlih *is.* Muharrem ayı: *Aşır aşu meherremlihde yaparız.* (Subatan)

mejgel *is. [, macgal, majgal]* Tarla sürülürken sabanın, pulluğun macını tutan kimse: *O zaman eğer mejgelden şey olardisa, musada olardisā türkü söylüyerdih.* (Büyükipirveli *Akyaka) / *O zaman mesela mejgel vardı, o zamanını şöferi.* (Büyükipirveli *Akyaka) // *Yuhusuz galırdih ah o mejgele yağ yaşırdı.* (Demirkent *Akyaka)

megem *bağ.* Meğer, meğerse: *Gel bene yardım et dedim, sen gët ben gelirim megem beni gandırđı, gelmedi.* (Altınbulak *Sarıkamış) // *Sana bi çorba getirer bële bi tabah, ola megem tabah ince bële gaşıh vurersen gaşıh bile dolmër.* (Gürbüzler *Selim)

mehel *is.* Hayvanın kırdan yatıp dinlendiği yer: *Hayvan devamlı alışar, mehelde geler yatar onnan sonra galdırdıh guşluğa, götürerdih ögleüsdü mehelden sonra getirer guşluğa töker, mal hayvan sağıldır.* (Bayburt *Selim)

melefe *is.* Yatak ve yorgan çarşafı. (DS IV, s. 3155: Kars)

melemez *is. 1.* Utangaç. (İsisu *Sarıkamış; DS IV, s. 3156: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Sen melemez misin ulan, düzgün gonusana melemez mız mız étme.* (İsisu *Sarıkamış) **2.** Beceriksiz, iş bilmez, ağır canlı. (Altınbulak, Boyalı *Sarıkamış; Bayburt *Selim; DS VI, s. 4592*: Kars ve köyleri) *Bir işi yaratmadı gayıtdı geldi ya melemez, melemez bir işe yaramaz.* (Boyalı *Sarıkamış) // *Melemez, yaramaz adam gelif maa da söz söylüyür.* (Bayburt *Selim)

meléyke is. 1. Melek. (DS IV, s. 3157: İrişli, Bayburt *Selim, *Sarıkamış) 2. *is. mec.* Çok güzel, masum, güzel huylu: *Éle yahşıdı, éle rahat, éle süküüt meléyke gibi gadındı.* (Bayburt *Selim)

meliyet (DS IV, s. 3159*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **melyet.**

mellimet is. Bilgi: *Hasangil döğüştü, muhtar hökmede mellimet vermedi.* (DS IV, s. 3159: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

melmeket is. Memleket. (Ocaklı; İsisu, Yeniköy *Sarıkamış; DS IV, s. 3159: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Bizim melmekete gelmiş, hoş geldin safalar getirdin.* (Ocaklı) // *Ah bi melmekete gêtsem.* (İsisu *Sarıkamış) // *Her melmeketin bir dili var.* (Yeniköy *Sarıkamış)

melyet is. [, meliyet] Değer: *Bir sepet otun melyeti nedir?* (DS IV, s. 3159: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

memele is. Faiz. (DS IV, s. 3160: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

men zm. Ben. (Çakmak, Karakaş; Aslanhane, Büyükpirveli *Akyaka; Polatköy *Arpaçay; Bayburt, Yenice *Selim)

menef is. Manav. (DS IV, s. 3162 İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

menevşeli is. Menekşeli: *Süsenlü sünbülü mor menevşeli yaylağ, bizim yaylağlara benzersen.* *İçen ölmez abı kevser suyunu bulañ, bizim bulañlara benzersen.* (Demirkent *Akyaka)

mengiç is. Dişi domuz. (DS IV, s. 3164-3165*: Kars)

mengil is. Bilezik. (DS IV, s. 3164: Kars)

meni (I) is. Halk koşuğu, mani:

Meni meniye eyler

Meniden gelen beyler

Meni yari getirmez

O da bir gönül eyler. (Çilehane *Kağızman) // *Evlenme zamanı toplanırdıñ bir suyun başına delikanlı olsun gız olsun meni diyardılar.* (Kurbançayırı *Sarıkamış) //

Tozluca dağlarında açıyor güller,

bağda öter dertli dertli bülbüller,

sevdiğim sensiz de geçmiyor burda

günler, sevdiğim fotorafını gönder.

Diyerdiñ bir meni gibi. (Tozluca *Selim)

meni (II) zm. Beni. (Boğazköy, Çakmak; Büyükpirveli *Akyaka; Bayburt, Yenice *Selim) *Men yatdım*

sen meni yuħuya verdin, çıħdın getdin.
(Yenice *Selim)

menim *zm.* Benim. (Çakmak, Karakaş;
Aslanhane, Büyükpirveli, Demirkent,
Küçükaküzüm *Akyaka; Bayburt
*Selim; Porsuklu *Susuz) *Menim*
dedem Urus zamanlarını bilirdi,
ğaçağaç zamanlarını çoħ bilerdi.
(Aslanhane *Akyaka)

mennen *zm.* Benden. (Çakmak,
Karakaş; Aslanhane, Büyükpirveli,
Demirkent *Akyaka; Göldalı
*Arpaçay; Bayburt *Selim) *Mennen*
böyüyü ölüf, mennen küçüyü durer.
(Çakmak) //

Geşdi mennen yay oħun geşdi mennen.
Men merde körpü mü oldum,
nemerdder geşdi mennen.
(Büyükpirveli *Akyaka) // *Sen mennen*
evel geverecen. (Demirkent *Akyaka)

menşur *is. ve sf. [, manşır]* Meşhur:
Abreyelin beşi menşurdu.
(Küçükaküzüm *Akyaka) // *Otdar var*
da men ne bilim, madımaħ var, menşur
otdar, ğılıcotu var her çeşit ot var,
yarpız var. (Polatköy *Arpaçay) // *Ahan*
felanın malı var menşurdu adam.
Menşur adamın malı, ğazı, töyuğu
menşurdur. (Bayburt *Selim)

merah *ëlle- bf.* Merak etmek: *Bizim*
dilimizi mi merağ ëllediniz. (Yenice
*Selim)

merç *is.* Bahis: *Bu oda 6 m.dir, istersen*
sennen merce gireyh. (DS IV, s. 3167:
İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim)

merçem *is.* Perçem, kâkül. (DS IV, s.
4594: Kars)

merēh *is. [, merēk]* Samanlık.
(Boğazköy; Karaorgan *Sarıkamış;
Porsuklu *Susuz) *Bizim babamızın*
mereği var esgi, yani çoħ esgi.
(Kayaköprü *Akyaka) // *Filenin*
mereğine gider güvercinleri alır
getirir. (Cavlak *Selim)

merēh *is.* Ahırdaki hayvan yemliğı.
(DS IV, s. 3168: Zarşat)

merehmet *is.* Acıma. (DS IV, s. 3168:
İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

merēk (Alçılı; Ocaklı; Kayaköprü
*Akyaka; Karaorgan *Sarıkamış;
Cavlak, Darboğaz *Selim) *Samanı da*
öküz arabasıynan daşırdıħ, merege
doldururduħ. (Ocaklı) // *Bizim*
babamızın mereği var esgi, yani çoħ
esgi. (Kayaköprü *Akyaka) // *Mereg*
olsun, ev olsun, aşğana olsun kıntsuz
olmaz. (Karaorgan *Sarıkamış) // *Filenin*
mereğine gider güvercinleri
alır getirir. (Cavlak *Selim) // *Tilkü*

merekte yavru yapmış. Saman mereğinde. (Darboğaz *Selim) → **merēh**.

meret is. [, **mirat**] Uğursuz, hayırsız: *Gaz gidersen ki geçer, biy bunu merete galsın, bu meret nere gētdi.* (Bayburt *Selim) (Bayburt *Selim; DS IV, s. 3169: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) (DS VI, s. 4599: Kars) *mirat* ‘uğursuz’ sahipsiz)

merazine dol- *bf.* [, **merazine gir-**] Bir yaşına basmak (köpek yavrusu için). (DS IV, s. 3170: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

merazine gir- *Bizim tula böyüdü, merazine girdi.* (Porsuklu *Susuz) → **merazine dol-**.

merre is. Ekilmemiş tarla, köy hayvanlarının otlağı. (DS VI, s. 4594: Kars ve köyleri)

mertek is. 1. Yapıların tavanlarında kullanılan kalın sırık, kalas. (DS VI, s. 4594: Kars) 1a. Yapılarda, tavan uzatmalarının aralarına ve duvar ile tavan uzatmaları arasına konan kısa örtü ağaçları. (Porsuklu *Susuz) ahırın merteyi gırıldı

mesel is. Bilmece. (Alçılı; DS VI, s. 4595*: Kars ve köyleri) *Mesel söylüyerih, diyerih.* (Alçılı)

meş is. Arı: *Meş uşağı vuracağ* (Porsuklu *Susuz) / *Meş yavru verif.* (Porsuklu *Susuz)

meşik is. [, **möşök**] Çuval. (DS VI, s. 4595: Kars ve köyleri)

meşük is. Ekin çuvalı. (DS IV, s. 3174*: Kars)

meydavulu is. Dümbelek. (DS IV, s. 3176: Kars)

meysi is. Ney. (DS IV, s. 3176: Kars)

mıcı- *f.* Gevşemek, bozulmak (yiyecekler için). (DS VI, s. 4595: Kars ve köyleri)

mığ is. zool. [, **mığmığ**] 1. Tatarcık. (DS IV, s. 3180: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) 2. Sivrisinek. (Bayburt *Selim; DS IV, s. 3180: *Selim, *Sarıkamış) *Mığ geldi meni tişdedi.* (Bayburt *Selim)

mığıl-da-f. Teke, dişi keçiyi kovalarken ses çıkarmak. (DS IV, s. 3180: Kars)

mığmığ (DS IV, s. 3180*: Kars) → **mığ -1.**

mıh is. Çivi. (Çakmak; Büyükpirveli, Demirkent *Akyaka; Meydancık *Arpaçay) *Keseri geti mıh çağah.* (Çakmak)

mıhla is. Yağda pişirilmiş yumurta üstüne yoğurt dökülerek yapılan

yemek. (Sıraşlar *Sarıkamış; DS VI, s. 4596: Kars) *Şimdi kayganaya hēc su garişmaz kayğana sede yumırta yağa gırılır ama mihlada hafif su damladırılar ona soğan doğrallar, pul biber ekeller o da mihla.* (Sıraşlar *Sarıkamış)

mihla- (-i, -e) Çivilemek, çakmak: *Bunu mihla orya, e bunu mihı bi burya mihlasana ne olar.* (Büyükpırveli *Akyaka) // *Bunu bir mihla.* (Porsuklu *Susuz)

mihladuz is. Mıknatıs. (Bayburt *Selim; DS IV, s. 3181*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim ‘mihladuz’) *Mal mul harav oldu mu içi olmayanda tel mel olanda ateller içine mihladuz, ateller içine o mihladuzu ahan diyer ki malın içinde tel var, tel utdu mu o mihladuz erider.* (Bayburt *Selim)

millihçi is. 1. hizmetçi. (DS IV, s. 3185 İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim): *Millihçi gider ona yardım eder, işini yaper.* (Porsuklu *Susuz)

minci- (nsz) Gevşeyip bozulmaya başlamak. (Alçılı; Porsuklu *Susuz) *Bu peynir ele muncımış daha yenilmez.* (Alçılı)

mıncılıh is. Kaygan, yumuşak. (DS IV, s. 3185: İrişli, Bayburt *Sarıkamış,

*Selim) ■ **mıncılıh ol-** bf. Yumuşayıp bozulmak (peynir, meyve, sebze gibi yiyecekler): *Elma mıncılıh oluf, galdır at.* (Porsuklu *Susuz)

mingılla- (nsz) Burundan konuşmak. (Bayburt *Selim; DS IV, s. 3186: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim ‘mingılla’) *Bu niye mingıllıyer sözü de anlaşılmır. Mingıllıyer, sözü töreli gonuşmer.* (Bayburt *Selim)

mırçalıh *Bu sene gar yağmadığınınan mırçalıh hiç olmadı.* (Subatan) → **bırcalıh.**

mırdar is. Pis, sevimsiz: *Ö ele çirkin, ele mırdar, ele heyberedi ki!* (Bayburt *Selim) ■ **mırdar ol-** bf. Ölmek: (hayvan hakkında): *İneh yatdığı yerden gağamer, bağa düşör, ya pıcah ulaşa keser, ulaşmasa mırdar olor.* (Bayburt *Selim)

mırıh is. Ön dişleri olmayan (kimse): *Çocuğun dişleri çıhmıyif, hele mırıhdı.* (Porsuklu *Susuz) / *Bu adamın dişleri hep tökülüf, mırıh galıf.* (Porsuklu *Susuz)

mırtılla- (nsz) Söylenmek: *Mırtıllıya mırtıllıya iş göreceğine hiç yapma.* (DS IV, s. 3190: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

mırtmırt *is.* İyi, düzgün konuşmayan. (DS VI, s. 4597: Kars)

mısır *is. zool. [, misir (II)]* Hindi: *Mısır sonra cuğu şimdi şehirlere satılmaya gitti ya onnan sonra hindi oldu, mısır onnan sonra hindi oldu.* (Demirkent *Akyaka)

mısırdı *is.* Mısır. (DS IV, s. 3191: *Kağızman)

mısırtavuğu *is. zool.* Hindi. (DS IV, s. 3190-3191*: Kars)

mısmar *is.* **1.** Büyük, uzun çivi. (DS VI, s. 4597: Kars ve köyleri) **1a.** Geniş başlı, büyük, uzun çivi. (Aşağısallıpınar *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Mısmarı geti tahtayı çaḫacam. Mısmarı genellikle ḡalın ağaclar için isterler büyük olduḡu için.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

mızdur (DS IV, s. 3195: Şahnalar *Arpaçay) → **muzdur**.

mızıl- (I) (*nsz*) Kendi kendine ve anlaşılmaz bir biçimde söylenmek, mırıldanmak. (Bayburt *Selim; DS IV, s. 3196*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Bu adam ne mızıllıyer burda insanın başında.* (Bayburt *Selim)

mızıl- (I) (*nsz*) Çocuk kendi kendine yavaşça, sessizce ağlamak: *Ḡurvan olem ne isdiyersen, ne diyersen, niye*

mızıllıyersen? Mızıllama, ağlama. (Porsuklu *Susuz) / *Çocuḡ mızıllıyer, ḡaḫıf hele baḫın.* (Porsuklu *Susuz) / *Evin içinde mızıllıyer, hele baḫın ne isdiyer uṣaḡ.* (Porsuklu *Susuz)

miciyh *is.* Aşık oyununda aşıḡın yan yatmış, yarı yatık durumu. (DS IV, s. 3198: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim)

mil dur- *bf.* **1.** Ellerin yardımı olmaksızın ayaklar yukarıda, baş üstünde durmak. (DS VI, s. 4598: Kars ve köyleri) **1a.** Başüstü dik durmak: *Ḡoç oḡlu ḡoç yav, mil durur tepesinin üsdünde.* (Taşdere *Arpaçay)

mile *is.* Bilye. (Cavlak *Selim; DS VI, s. 4598: Kars) *Orda o şey yapamadi mi o mile orya düṣdi mi o dairenin içine, o yenildi.* (Cavlak *Selim)

miltan *Gara köyneḡ giyerdiler, miltan indi çıḫıf.* (Çakmak) → **mintan**.

mimdik *is.* Gaga. (DS VI, s. 4598: Kars ve köyleri)

mimik *is.* Horoz, tavuk vb. hayvanların ibiḡi. (DS VI, s. 4598: Kars ve köyleri)

mincık *is.* Hayvan tekmesi, çifte. (DS IV, s. 3185*: Kars)

mintan *is. [, miltan]* Gömlek: *Mintanı çirme yuḫari öyle yıḫa ellerini.*

(Esenyayla *Akyaka) / *Mintan tihdim.*
(Esenyayla *Akyaka) // *Benim bu mintanım esgidi mi çaput oluyor.*
(Tepecik *Arpaçay)

mirat (DS VI, s. 4599: Kars) → **meret.**

mirgeşiyh *is.* Hizmetçi. (DS IV, s. 3203: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

misir (I) *is. bot.* Mısır. (DS IV, s. 3204: Zarşat)

misir (II) *Ğapıya neye pisdiyer diye benim oğlum misir sahlamér.*
(Çakmak) → **mısır.**

mitil *is.* Çok eski ve kirli kilim, halı, yorgan, döşek vb.: *Bunun altına ele bi şe serif mitil kimi.* (Porsuklu *Susuz)
Evin ortasına ele bir halı atıflar ki mitil kimi. (DS VI, s. 4599: Kars) ‘çok eski ve kirli giyecek, kilim, halı vb.)

modmodu yap- *bf.* Dedikodu yapmak: *Orda yığılıf hele arvaddar yığılıf, modmodu yapeller.* (Bayburt *Selim)

modolla- *f.* Ucu çivili değnekle hayvan dürtmek. (DS VI, s. 4599: Kars ve köyleri)

modu *is.* Hayvanları dürtmek için kullanılan ucu çivili değnek ya da değneğin ucundaki çivi, nodul. (DS IV, s. 3208*: Kars)

modyam ol- *bf.* Tarım işlerinde işler bitene kadar ortaklaşa çalışmak; ortaklaşıp iş yapmak: *İki ev, üç ev modyam oluf çüt ekeller.* (Porsuklu *Susuz)

morbet *is.* Evde az iş yapan çocuk. (DS VI, s. 4600: *Kağızman)

morik *is. zool.* Koyu kırmızı renkli bir hayvan. (DS IV, s. 3211: Kars)

mosdadıp gal- *bf. [, mosdal- (nsz)* Kızıp ses çıkarmamak, kızarıp durmak. (DS IV, s. 3212: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

mosdal- *Pëy bu adam neye bële mosdaldı, ğıpğırmızı oldu, söz söylemedi.* (Bayburt *Selim) → **mosdadıp gal-**

moşüyh *is. [, möşüyh, möşüh]* Teliz, çuval. (DS IV, s. 3212: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

motal *is.* Peynir tulumu. (Bayburt *Selim; DS IV, s. 3212: Koçköy *Arpaçay) *Peynir ğayırerdiş, motal baserdıh, her iş de görördüh.* (Bayburt *Selim)

motmotu *is.* Dedikodu. (DS IV, s. 3212: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

moyulla- *f.* Kendi kendine söylenerek ağlamak. (DS IV, s. 3212: İrişli, Bayburt *Sarıkamış *Selim)

moz *is. zool.* Sığırların kanını emen bir çeşit sinek: *Bu sene éle çoḥ moz var ki yaylada. Moz malı rahat biraḥmer yata.* (Porsuklu *Susuz) (DS VI, s. 4600: Kars ve köyleri) ‘hayvanların kanını emen bir çeşit sinek’) ■ **moz tut-** *bf.* kaçmak (sinek ısırın sığır için). (DS VI, s. 4601: Kars) *Malı moz tutuf.* (Porsuklu *Susuz)

mozalan tut- *bf.* Sığır bir çeşit sinek tarafından rahatsız edildiği için yerinde durmamak, sürekli hareket etmek: *İneyi mozalan tutuf, sağamerem.* (Karakaş)

mozik *is.* Bir, bir buçuk yaşında dana. (DS VI, s. 4601: Kars) *İki yaşında erkege mozik dişi diye.* (Alçılı)

möggem *O da üsdünü daşlarız möggem. O da onnan baş peynir olur.* (Ocaklı) // *O sıra daha möggem idih, a şimdi ne var, tansiyon var, dişlerimiz düşdi.* (Handere *Sarıkamış) // *İp göpmaz, ipler galin olur, möggem olur.* (Akyar *Selim) → **mökgem -1.**

mökgem *is.* [, möggem, mökkem] **1.** Sağlam, dayanıklı. (Porsuklu *Susuz; DS IV, s. 3214*: İrişli, Bayburt

*Sarıkamış, *Selim) *Bu çubuh ey mökgemdi.* (Porsuklu *Susuz) **2.** *z.* Sağlam, sıkı: *Bu köpeyin haltasını birez mökgem bağla.* (Yalınkaya) // *Mökgem bağla telisin ağzını.* (Meydancık *Arpaçay) // *Ğıl çuval toḥuyurduḥ ḥanada. Mökgem tikirdih, çuwallara doldururduḥ.* (Polatköy *Arpaçay) *Mökgem sıḥdırırm açılmasın diye, kemer gırılıyor.* (Tepecik *Arpaçay) // *Mökgem tut, üstüne tökersen.* (Porsuklu *Susuz)

mökgemleşdir- *(-i)* Sağlamlaştırmak: *Eycene mökgemleşdir, eycene ağzını bağla.* (Meydancık *Arpaçay)

mökkem *Yav Nureddin beyin bir arabası var göründüğü gibi deyil çoḥ mökkem, sağlam.* (Subatan) → **mökgem -1.**

möşök (DS VI, s. 4595*: Kars) → **meşik.**

möşüh *Möşüyü söhdüm, işleme işdedim.* (Bayburt *Selim) // *Sarı telisler var ya o beyaz laylonlara möşüh demeller. Laylon çuwallardan böyühdü onlar.* (Porsuklu *Susuz) → **moşüyh.**

möşüyh (DS IV, s. 3212*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **moşüyh.**

muçuħla- (nsz) Uçuklamak. (Porsuklu *Susuz; DS IV, s. 3216: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim) *Gece gorħuf, ağız muçuħluyuf.* (Porsuklu *Susuz)

mudara sf. Zayıf, cansız, işe yaramaz, güçsüz. (Polatköy *Arpaçay; DS IV, s. 3216: Kars) *Hêş biş iş görmüyüf ki ne ki bekara bir adam, mudara bir adam, hêşbi işe yaramır.* (Polatköy *Arpaçay)

mugum zf. Her zaman, sürekli olarak: *Mugum size mi çalışaħ.* (DS IV, s. 3217: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

muğan is. Oyun, düzen: *Bu işde bir muğan var.* (DS IV, s. 3217: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

mumbar is. Keçi, koyun bağırsağına prinç ya da bulgur doldurularak yapılan bir çeşit yemek. (DS VI, s. 4601-4602: Kars)

muncuħ is. Boncuk. (Göldalı *Arpaçay; DS IV, s. 3220: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Muncuħ mu tapıfsan, ne dingileħoç oynıyırsan?* (Göldalı *Arpaçay)

murc is. [, murç] Taşları tıraş etmekte ve büyük taşları kırmakta kullanılan sivri uçlu demir, taşçı kalemi: *Varyoznan vurardılar, murc goyordular düze, o murca vurordular,*

daşları keserdi, baħ bu gördüğün daşları. (Büyükpirveli *Akyaka) // *Murc var duvarları yapmaħ için, taşları oyma için murc. Bêle ince ucu, çekiçinen vurur taşları düzene soħallar.* (İsisu *Sarıkamış)

murç Varyoznan vurardılar, murc goyordular düze o murca vurordular, *daşları keserdi, baħ bu gördüğün daşları.* (Büyükpirveli *Akyaka) (DS IV, s. 3221: Selim *Sarıkamış Taşları tıraş etmekte kullanılan sivri uçlu demir, taşçı kalemi) → **murc**.

murğuz is. Asık suratlı: *Bizim gelin çoh murğuzdu, yüzü hêş gülmêr.* (Porsuklu *Susuz)

murzubalık is zool. Bıyıklı, bir çeşit tatlı su balığı. (DS IV, s. 3223: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

muşt is. Müjde: *Muştumu ver, oğlun geldi.* (Porsuklu *Susuz)

muştula- f. Sevindirici haber vermek. (DS VI, s. 4602: Kars)

muşulla- f. Hafif ses çıkararak uyumak. (Bayburt *Selim) (DS IV, s. 3226*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

muturuf is. 1. Çingene. (DS IV, s. 3227: Kars) 2. Gezginci dilenci: *Muturuflar köyden un yığdılar.*

(Porsuklu *Susuz) / *Köyde atnan o gèderdi, öbürü gelerdi, muturuf gelerdi, un topluyardi, den topluyardi, ne verersen.* (Porsuklu *Susuz)

muzdur *is.* [, **mızdur**, **muzdurçu**] Çoban. (Büyükdurduran *Akyaka; Bacioğlu *Arpaçay; Bayburt *Selim; DS IV, s. 3227: Dalaver *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *He muzdur he çobana deyilir.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Muzdur, günüz otarıyor, gece de behliyeller.* (Bacioğlu *Arpaçay) // *Muzdurdu günahdı muzdurun hağğı yiyilmez.* (Bayburt *Selim)

muzdurçu *Bu muzdurçu gider, muzdurçudu bunun hağğını töreli vereh, günahdı.* (Bayburt *Selim) → **muzdur.**

müfdele *is.* Müptela, bir şeye düşkün, tutkun: *Bu adam dilencüyse dilenciliğe çoğ müfdeledür. Yav bu adam eskiden de müfdeleydi bu adam bu işe.* (Tozluca *Selim)

mürgüle- *f.* Oturduğu yerde uyuklamak, şekerleme yapmak. (DS IV, s. 3231: Kars)

müşdüh *Menim babamın gümüşdeniydi müşdüyü.* (Çakmak) // *Dede çoğ cigara içerdı müşdüyü*

yohudu, ağızdih varyıdı. (Bayburt *Selim) → **müşdüyh.**

müşdüyh *is.* Sigara ağızlığı. [, **müşdüh**, **müştüğ**] Ağızlık. (DS IV, s. 3232: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

müşne *is.* [, **nuşna**] 1. Demirden yapılan araba dayacağı. (DS IV, s. 3232: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) 1a. Dört tekerlekli öküz arabalarında arabanın yanlarının dik durması için kullanılan bir ucu delikli demir, diğer ucu çatallı ağaç biçiminde araba dayacağı: *Bir müşnöyü geti, bu harava müşnesiz getmèr, müşneyini al gel.* (Bayburt *Selim)

müştüğ (DS IV, s. 3232: Zellice *Arpaçay) → **müşdüyh.**

N

nabır *is.* Ahır ikiye bölme. (DS IV, s. 3233: *Sarıkamış)

naçaḥ *is.* Hasta. (DS IV, s. 3233: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

naḡıl *is.* Masal: *Hekat annederdiler, naḡıl annederdiler.* (Yalınkaya) **naḡıl et-** *bf.* Dedikodu yapmak: *Ėle naḡıl edeller, yığıleller naḡıl edeller o garılar. Bōy yığılıflar naḡıl edeller, dediḡodu edeller.* (Çakmak)

nahar *is.* Kahvaltı: *Sabah naharı eyledin mi, ehmeḥ yedin mi?* (Karakaş)

naḡır *is.* Sığır sürüsü. (Boğazköy; Demirkent *Akyaka; Meydancık *Arpaçay; Akören *Sarıkamış; Cavlak *Selim) *Naḡır gētdi, danyı çıḡar, o da gētsin otdasın.* (Demirkent *Akyaka) // *Çayın başına naḡır iner, orda sulah orda hem çay demler çobanlar hem de malları sularlar.* (Akören *Sarıkamış) (DS *nahır* ‘değişik tür hayvanlardan oluşan sürü’; DS IV, s. 3234: Kars) ‘sığır sürüsü’; DS VI, s. 4604: Kars) ‘inek sürüsü’) ■ **naḡıra gēt-** *bf.* Sığır çobanlığı yapmak: *Esgiden naḡıra gidenlere herkes sıraynan yemeḥ verellermiş, epbeḥ verellermiş, yağ verellermiş.* (Porsuklu *Susuz)

naḡırcı *is.* [, **naḡırçı**] Sığır çobanı:

(Demirkent *Akyaka; Bayburt, Tozluca *Selim) *Bayramıydı naḡırcılar böyün malı goydu.* (Demirkent *Akyaka) // *Orda da naḡırcılar ġalerdiler hem de mala baḡerdiler ki ġurt, hırsız falan gelmesin.* (Tozluca *Selim) (DS VI, s. 4604: Kars ve köyleri) ‘çoban’]

naḡırçı (Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz) *Naḡırçı malı goydu gētdi, naḡırḡoyan geldi, naḡırcı gider.* (Bayburt *Selim) → **naḡırçı.**

naḡırçılıḡ *is.* Sığır çobanlığı: *Muzdur da beḡe naḡırçılıḡa gideller, çovana gideller, mala gideller.* (Bayburt *Selim)

naḡırḡoyan *is.* Bir yıllığına ücretle tutulan çobanların hesap verdikleri Aralık ayının 25. günü. (İsisu *Sarıkamış; Bayburt *Selim; DS IV, s. 3235: İrişli Bayburt *Sarıkamış, *Selim ‘naḡırḡoyan’) *Naḡırçı malı goydu gētdi, naḡırḡoyan geldi, naḡırcı gider.* (Bayburt *Selim) // *Çobanı baharın tutarsın onbirinci ayın onikinci ayın mı işde hatırımda ġalmamış işde çoban o zaman malı bıraḡdı mı naḡırḡoyan yani çoban malı bıraḡdıḡı gün naḡırḡoyan.* (İsisu

*Sarıkamış)

nahıs, nahıs is. Ters, inatçı (kimse). (Porsuklu* Susuz; DS IV, s. 3235: Karapapaklar *Sarıkamış, *Selim) *Bu nasıl nahısdı tersdi yanı.* (Porsuklu *Susuz)

nakış ver- bf. Nakışlamak, nakış koymak (tarih yazmak, isim yazmak, desen koymak vs.): *Bezin üzerine getirir şeyleri düzürdüler yunları, güzemen olurdu yunlar, ahan nakışını vererdiler, üzerine tökerdiler birez sıcah su.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

nalpara is. Kayaları yarmak için kullanılan çivinin yanlarını beslemeye yarayan nal ya da ince demir parçaları. (DS VI, s. 4605: Kars)

namazdih is. Üstünde namaz kılınan kilim, post vb. şeylerden yapılmış seccade. (DS IV, s. 3237*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

namlı et- bf. Dövülmüş (saman, tane karışımı) ekini savurmak için uzunlamasına yığmak: *Yabaların ayırt etmeyi beceremezdi herif diyirdim sen arhaya geç, namlı ederdim.* (Çıplaklı *Selim)

nanay is. Düğünlerde çalgısız olarak oynanan bir halk oyunu. (Aşağısallıpınar *Sarıkamış; DS IV, s.

3239: Kars) *türkü Nanay da söyleller, türkü de çağırılar, davul zurnaynan da oynallar.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

nancarı zf. [, **hancarı**] Nasıl: *Ne bilim nancarı diyim.* (Karakaş) / *O nancarı döner men bilmerem onu.* (Karakaş) // *Nancarı diyim ay gız.* (Taşdere Arpaçay) // *Metelledim bu işe nancarı, nasıl oldu diye.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

napızar (Alçılı; Sırbasan *Sarıkamış; Bayburt, Yenice *Selim; DS IV, s. 3240*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Bizim napızara bunların gazları ele girir, çıhardirim gene girer.* (Alçılı) // *O napızardan geçduh, ora ey ot varıdi, napızar ele dolmuş.* (Sırbasan *Sarıkamış) // *Bir napızar ehmişem töyuh yiyer, gaz yiyer, ineh yiyer onu behliyerem.* (Bayburt *Selim) // *Evi bura, tarla bura. Eskiden evin yanındakilere napızar diyeller, yanı tarla, yahın tarlıya napızar.* (Yenice *Selim) → **napuzar**.

napuzar is. [, **napızar**] Her yıl ekilebilen, toprağı kuvvetli, verimli tarla. (DS IV, s. 3240: Kars)

narıncı is. [, **narınc, narıncş**] Koyu sarı: *Göy ip boyardım, narıncı boyardım. Sarının tutgununa narıncı.*

(Çakmak) // *Nārıncı, söz gelim a bu eteĥ giysen a bu eteĥ narıncı.* (Bayburt *Selim)

narınç (DS IV, s. 3240: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim) → **narıncı**.

narınş *Soğan gavuğunnan boyuyordum, zadnan boyuyordum, eveliyin kökünne sarı renk çıĥır. Narınş da buna benzer bir renk.* (Polatköy *Arpaçay) → **narıncı**.

nari *is.* Bir halk oyunu, bar. (DS IV, s. 3241: Kars)

narya *zf.* Nereye: *Narya gidérseñ?* (DS IV, s. 3241: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

nasırka *is.* Harç taşımaya yarayan dört kollu araç, teskere. (DS IV, s. 3241*: Kars)

nat *is.* Tırpanın sapı. (Demirkent *Akyaka; İsisu *Sarıkamış; DS IV, s. 3242: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Tırpanın natı gırıldı.* (İsisu *Sarıkamış)

natda-, **natla-** (-i) Tırpana sap geçirmek. (Bayburt *Selim; DS IV, s. 3242: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Piçmeye gideciĥ, tırpanı natladıĥ gideriĥ. Tırpanı natdadım pişmeye giderem.* (Bayburt *Selim)

nay *is.* Oluk. (DS IV, s. 3243: Kars)

naznazi *is.* İpek örtü. (DS IV, s. 3243: Cala *Çıldır)

nèce *zf.* [, **nėje**] **1.** Nice, nasıl. (Boğazköy; Büyükpırcı *Akyaka; Bayburt *Selim) *Nèce meni söyleder.* (Boğazköy) // *Sen nèce uşağ oĥudursan bu iş bëledir, bu bëledir* (Büyükpırcı *Akyaka) // *Hele buna nèce iş görer.* (Bayburt *Selim) **2. sf.** Nice, ne kadar: *Bō nèce cimridi, ĥıdım ĥıdım ĥoyor.* (Karakaş)

nedir *is.* Özür, eksik: *Bu yılki elmalar nedirli.* (DS VI, s. 4606: Kars ve köyleri)

nedirli *is.* Özürlü, kusurlu, eksik: *Bu ĥoyun nedirli; ĥulağının yarısı kesihdi, ĥurbana olmaz.* (Porsuklu *Susuz) / *Bu at nedirli alınmaz.* (Porsuklu *Susuz)

neft *Eveldeñ çıralar vardı, bezdeñ fitil pükerdih çıranın içine ĥoyerdih, nefti doldurerdih, yaĥardıĥ.* (Çakmak) // *Lamba vardı şüşeli, aynı küpü vardı orya da neft doldurardıĥ, yaĥardıĥ.* (Bayburt *Selim) → **nöyüt**.

ne ĥeden *Balıĥ ĥarpanlar ya baĥ hele balıĥ ĥarpanlar ne ĥeden balıĥı yutdu.* (Bacıoğlu *Arpaçay) → **ne ĥeder**.

ne geder zf. [, **ne geden**] Ne kadar:
Bizim gancılı ne geder tula verif.
(Meydancık *Arpaçay) // *Hêş bir yerde*
yohdu üzüm ihdiyar, ne geder söylesen
kimse dinlemez, hêş de tutulmuyor
söziün ehdiyar. (Çıplaklı *Selim) /
Yordamlı, o gız ne geder yordamlı,
güzel, yahışılı, yığvalı, yığvalı açılı.
(Çıplaklı *Selim)

nehcr is. Vakit. (DS IV, s. 3245: Kars)

nehre is. Ağaç yayık. (Demirkent
*Akyaka; Taşköprü *Arpaçay; Bayburt
*Selim; Porsuklu *Susuz) *Ġaymağı*
tophuyollar bir gava onnan sonra onu
nehreye goyol, nehrede yayıllar,
çalhıyıllar, tereyağ oldu. (Demirkent
*Akyaka) // *Ġaymağı nehrede*
çalhıyırlı ahan ayranı çıhır. (Taşköprü
*Arpaçay) // *Nehrede gaymağ*
çalhadım yağ oldu, yahadım,
temizledim, gazana goydum, eridi.
(Bayburt *Selim) (DS IV, s. 3245:
İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim,
*Arpaçay ‘küp biçiminde toprak
yayık’)

nêje *Nêje cıgızdı gadan alım.* (Polatköy
*Arpaçay) // *Maa ver o yavıyı gızım,*
burya ver, bah gız nêje çözdü. (Taşdere
Arpaçay) → **nece** -1.

nemer is. Düğünde yapılan at yarışında

birinci gelen atın boynuna ödöl olarak
bağlanan ipek başörtü. (Cavlak *Selim;
Porsuklu *Susuz) *Beş kilometre yerden*
at sürülecağ yani at yarışı, önne kim
çiharsa öne kimin atı gelürsa o atın
boynuna şey bağlardılar eşarp midur
nedur onu bağlardılar, ona nemer
derdiler. (Cavlak *Selim) // *Bizim at*
ële yaman gaçer ki her düğünde nemer
aler. (Porsuklu *Susuz)

nenceri zf. Nasıl. (Meydancık
*Arpaçay; Bayburt *Selim; DS IV, s.
3246*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış,
*Selim) *Nenceri diyim.* (Meydancık
*Arpaçay) // *Viy bu nenceri palçılı kimi*
oluf, haşıl kimi oluf, bu yeyilmez.
(Bayburt *Selim) / *Bu nenceri oldu,*
nenceri yaptınız? (Bayburt *Selim)

nesiyet is. Öğüt: *İndi diyeller ki terbiye*
ver bu uşağına, o zaman diyerdiler
nesiyet ver. (Büyükpirveli *Akyaka) /
Bu yoldan getme önü uçurumdu berbad
olarsan işde nesiyet odu. (Büyükpirveli
*Akyaka) // *Bunu nesiyet ettiğimiz*
zaman bir çocuğa oğlan, uşağan gızım
paran var iken aş gal paran bitdiñden
sonra aş galma bi şe ne alamazsın.
(Tepecik *Arpaçay) // *Nesiyet tutmuyor*
ki. (DS IV, s. 3248: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış, *Selim) ■ **nesiyet tut-** bf.
Verilen öğüde uymak: *Babam maa*

bunu nesiyet etmişdi men de onun vesiyetini tuterem. (Porsuklu *Susuz)

neteer *zf.* [, **neteher**, **ne tevr**, **netöör**, **netöyür**] Ne tür, nasıl: *Neteer iş görürsen ay gız, savaḥdan ḡahıfsan a ne iş görüfsen.* (Polatköy *Arpaçay) // *Ya sen neteer yoğurdun ki bunu ḡalınlaştırmuşsin, gavi etmişsiniz bunu.* (Tozluca *Selim) // *Bu işi neteer yapalım?* (DS IV, s. 3248: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim ‘neteer’)

neteher (DS IV, s. 3248-3249*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **neteer**.

ne tevr *Ne tevr olacaḡ benim halim yā.* (Camuşlu *Kağızman) → **neteer**.

netöör (DS IV, s. 3248-3249*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **neteer**.

netöyür (Bayburt *Selim; DS IV, s. 3248-3249*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Bu iş netöyür oldu ki, hēc ey olmadı.* (Bayburt *Selim) → **neteer**.

neve *is.* Torun: (Bayburt *Selim)

neye *zf.* Niye, neden, niçin. (Alçılı, Karakaş; Göldalı *Arpaçay; Çıplaklı, Bayburt, Eskigeçit *Selim) *Neye zırlırsın, neye çoḡ ḡonuşırsın.* (Alçılı) // *O bedrengi neye getirıfsen orya, onu*

ḡaldır, onu taḡma, onu giyme. (Bacıoğlu *Arpaçay)

nezik (I) *is.* İnce: *Pancarın yapraḡı çok nezik.* (DS IV, s. 3251: Kars)

nezik (II) *is.* [, **neziḥ**, **neziyh**] Mayasız hamurdan, kaymakla yoḡrularak yapılan ve sac üstünde pişirilen bir çeşit ekmek. (DS IV, s. 3251: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

neziḥ *Sajda neziḥ pişirdim ye babam ye.* (Bayburt *Selim) → **nezik** (II).

neziyh (DS IV, s. 3251*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **nezik** (II).

nıḡca- *f.* Bir şeyi çivilemek, keserle vurarak çakmak. (DS IV, s. 3251: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

nıḡgız *is.* Cimri. (Küçükaküzüm *Akyaka; Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz; DS IV, s. 3251*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Sıçannan olan keseyen olar, yani nıḡgız olar.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Adam parıyı çoḡ sever, malını çoḡ sever, nıḡgız olar, sana hēcbi şe şey etmez.* (Taşdere *Arpaçay)

nije *zf.* Nice. (DS IV, s. 3245*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

nodul *is.* Üvendirenin ucundaki çivi. (DS VI, s. 4608: Kars ve köyleri)

novatçı is. Nöbetçi. (DS IV, s. 3256: Karapapaklar *Sarıkamış, *Selim)

nöker is. Hizmetkâr, erkek hizmetçi: *Ay nöker fılını geti, bunu geti, onu geti. Men bu nökeri tutduğum zaman mesele mana yardım eliyer, aıurnan, malnan mulnan urğaşer.* (Büyükpırevli *Akyaka) // *Babam eller anasıydı, nökerin, çovanın ağasıydı, beyiydi.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Biri o köyde nöker, biri de bu köyde nöker oluyor ağalara.* (Tepecik *Arpaçay)

nöyüt is. [, **neft**] Gazyağı. (Göldalı *Arpaçay; Bayburt *Selim; DS IV, s. 3257: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Ağızdıh nöyüt tökülene diyerdih.* (Göldalı *Arpaçay) // *Çıra varıydı fitil yapardıh, ahā o çıranın başına goyardığ ona da nöyüdü doldurorduğ, a tufarın birine goyorduğ, yanerdi.* (Bayburt *Selim)

nöyüt çırası, çıra is. Saçtan, üçgen şeklinde, fitilli, gaz yağı ile yanan lamba. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz) *Nöyüt çırasını geti bir, tendirrihden gèdeh, epbeğ getireh.* (Porsuklu *Susuz) / *Çırayı yah, yaylada yaherdih çırayı, yah geti, bir işiğ olsun.* (Porsuklu *Susuz)

nuhsa is. Muska: *O nuhsa üsdüne*

yatan gelinlerin rahatsız olduğu zaman gelerdiler. (Bayburt *Selim) // *İki sevgi mesele birbirini seviyor işte onu başını çevirmeh için nuhsa yapırlar.* (Göldalı *Arpaçay) // *Ğorhunca nuhsa yazılar, hasta olunca nuhsa yazılar.* (Porsuklu *Susuz)

nuşna (Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz) *Nuşna çıhdı, drap açıldı, eşyalar hep yere töküldü.* (Porsuklu *Susuz) → **müşne**.

nuzla is. Dişetlerinde oluşan kaşıntılı bir çeşit hastalık. (DS VI, s. 4608: Kars)

nuzlaotu is. bot. Kayaların çatlak ve oyuklarında biten, dişeti hastalığında kullanılan bir çeşit ot. (DS VI, s. 4608: Kars ve köyleri)

nünü is. zool. **1.** Büyük karasinek. (Porsuklu *Susuz; DS IV, s. 3258: *Arpaçay) *Malı nünü ısırdı.* (Porsuklu *Susuz) **2.** Sivrisinek. (Büyükdurduran *Akyaka; Porsuklu *Susuz; DS IV, s. 3258: Kars) *Ğoluma nünü soğdu.* (Büyükdurduran *Akyaka)

nüsübet sf. **1.** Uğursuz: *Bir adam bir işe gideyer de öğüme bu çıhdı, ne nüsübet adamıydı ya benim işim rastlamadı.* (Tozluca *Selim) / *Geldin benim işim ras getmedi. İkide birde*

*gırdım, töhdüm gırdım, töhdüm e sen
ne nüsübet adamsan gaḥ gêt ya.*
(Küçükaküzüm *Akyaka)

nüyver is. Taze, turfanda. (DS IV, s.
3259: İrişli, Bayburt *Sarıkaşı,
*Selim)

O

obaş is. 1. Gün doğmadan, sabaha karşı (zaman): *Obaştan kalkıp yola düştük.* (DS VI, s. 4610: *Arpaçay) 2. Sahur: *Obaşa gahdih, yasdılığa gahdih. Bu akşam obaşa yatıf galmışam, gahmamışam.* (Büyükdurduran *Akyaka)

oburmola is. Kuşların avlanacağı geçit yeri. (DS V, s. 3263: Kars)

o deni zf. O denli. (DS VI, s. 4610: Bayburt *Selim, Kars ve köyleri)

odura e. İşte: *Ahan odura benim dolabımı aşginan, içi dolu paltar.* (Polatköy *Arpaçay) / *Odura hindimiz yaylada yumurtdadı, yumurtdadı geldi köyde tus yatır.* (Polatköy *Arpaçay) // *Tahça bizde de var, odura atdarın gashavını felan fırçası tahça yanında olur.* (Bacıoğlu *Arpaçay)

oflaği *Oflaği*yi biz yuħa açarız sadece. *Ġatmer edende, kete edende oflağiynan açarih.* (Çıplaklı *Selim) → **ohlavı.**

o gün zf. [, **o günü, o günü**] Geçen gün: *O gün ġarılar orda söylüyerti.* (Polatköy *Arpaçay) // *O gün benim burya bir tene hayvan girmiş.* (Tepecik *Arpaçay) // *Omuzluğum şimdi gene var. Ben o gün aşğana da buldum.* (Bayburt *Selim)

o günü *O günü geldi yedi.* (Akören *Sarıkamış) → **o gün.**

o günü *O günü televizyonda çıhıf, bıy bah aynı bizim yapığımızı yaper yiyeller.* (Çakmak) // *Ben o günü pişirecahdım da kendime bir iki tene.* (Gürbüzler *Selim) → **o gün.**

oğlakkıran is. 30-31 Mart ve 1 Nisan günlerine verilen ad. (DS VI, s. 4611: Bayburt *Selim)

oğorla- (DS V, s. 3273*: Kars) → **oğurla-.**

oğra- f. Başvurmak. (DS VI, s. 4611: Kars)

oğrak is. 1. İnanişā göre cin, peri çarpması. (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4611: Bayburt *Selim) *Oğrah da ırağ olsun beygafil nevlem bir uşāğ öler ona oğrah da diyardiler. Beygafil felç oldu, oğrah oldu ġetdi.* (Bayburt *Selim) *Oğrağa uğradı.* (Porsuklu *Susuz) / *O gelini o ġızı ya da bir adamı uğrağa uğramış, cin çarpmış.* (Porsuklu *Susuz) 2. İnanişā göre cin, peri topluluğu. (DS VI, s. 4611: Bayburt *Selim)

oğru is. Hırsız. (Büyükdurduran *Akyaka; Göldalı *Arpaçay; Bayburt

*Selim; DS V, s. 3271: Zarşat, İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim + DS VI, s. 4612*: *Arpaçay) *Filankesin evine orğu girif.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Geldi hırhız geldi, oğru geldi arddan sürdü aldı götürdü hepsini.* (Göldalı *Arpaçay) // *Oğru geldi bu gece adamın malını aşdı götürdü.* (Bayburt *Selim)

oğul is. Arı yavrusu: *Asıl oğul verdiği zaman bal güzel olur.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Artıh güzelceme yerini tayin ederik. Ahân, şimdi de başında behliyirik. Oğul verir, yavru verir.* (Kayaköprü *Akyaka)

oğulbalı is. Arı yavrularının yaptığı bal. (Büyükpirveli *Akyaka; DS VI, s. 4611: Bayburt *Selim, Kars ve köyleri) *Asıl oğul verdiği zaman bal güzel olur, o zaman da diyerdih oğulbalı yiyebilersen mi?* (Büyükpirveli *Akyaka)

oğurçu is. Hırsız: *Geldi buraları soydu, uğuradı getdi, oğurçu.* (DS V, s. 3273*: Kars)

oğurla- (-i) [, **oğorla-**, **oğurra-**, **uğurra-**] Çalmak, gizlice almak. (DS VI, s. 4612: *Arpaçay oğurlamağ, oğurlamak, DS V, s. 3273*: Kars) oğorlamak ‘çalmak’)

oğurra- *Girif altınlarını oğurruyuf gomşunun.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Oğurruyuf, gelif eve girif, hep eşyemi oğurruyuf.* (Porsuklu *Susuz) → **oğurla-**.

oğurruğ is. Hırsızlık: *Yetim oğurruğa çıhanda ay ahşamnan doğar.* (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

oh is. Sabanın toprak dışında kalan uzun, ağaç bölümü. (DS VI, s. 4612: Kars ve köyleri)

o hetere O kadar: *O hetere söyledim yeter.* (Bayburt *Selim)

ohlavı is. [, **oflağ**, **ohley**, **olhoy**] Oklava. (Çakmak; DS VI, s. 4612*: Kars ve köyleri) *Merdenemiz yoğuydu, ohlavımız, éle ohlavımız vardı bële bële.* (Çakmak)

ohley On garı yığıldih erişte kesmeye, poşgunda açerdih ohleyen. (Çakmak) → **ohlavı**.

oho ünl. Öküz sürme ünlemi: *Oho, öküzü sürerdiler.* (DS VI, s. 4612*: Kars ve köyleri)

ohşa- (I) (nsz, -e) Benzemek. (Büyükdurduran *Akyaka; Polatköy *Arpaçay; Bayburt *Selim; DS VI, s. 4612: *Arpaçay) *Songül'ün oğlu aynı*

babasına oħşuyur, babasına oħşuyur.
(Büyükdurduran *Akyaka) // *Ordan,*
uzaħdan biri gel bōy nēce filan adama
oħşuyor. (Polatkōy *Arpaçay) // *Aynı o*
ħurşlara oħşuyordu ha farmaş o şekili,
bir terefi örneħli bir terefi düzüydü.
(Bayburt *Selim)

oħşa- (II) (-i) Sevmek, okşamak.
(Büyükdurduran *Akyaka; Yenice
*Selim; DS VI, s. 4612: Kars ve
köyleri) // *Bi de bir küçüh çocuĝu*
seversen oħşıyarsan be.le.
(Büyükdurduran *Akyaka) // *Çocuħ*
senin ĝucaĝındadır ben oħşamaħ
isdiyirim. (Yenice *Selim)

oħumuşluħ is. Öğrenim, okur yazarlık.
(DS VI, s. 4612: Kars ve köyleri)

oħuntu is. Dügün çağrısı.
(Büyükpırevli *Akyaka; DS V, s. 3275:
Türkmenler *Sarıkamış, *Selim)
Oħuntu var. Bugün düĝünüm var, heyir
işim var, sünnetim var. (Büyükpırevli
*Akyaka)

ojaħ is. Ocak. (DS V, s. 3275: Zarşat)

ojĝaz zf. [, oşgaz] Bir parça, azıcık.
(Porsuklu *Susuz; DS V, s. 3275: İrişli,
Bayburt *Sarıkamış, *Selim ‘ojgaz’)
Peynirimiz, yaĝımız ojĝaz ĝalıfdı.
(Porsuklu *Susuz)

ola (II) ünl. Erkeklerle seslenme
ünlemi. (Taşdere Arpaçay; Handere
*Sarıkamış; Bayburt, Tozluca *Selim;
DS VI, s. 4614: Kars) *Ola gel, getme*
gendi geler. (Taşdere Arpaçay) // *Ola*
gel, ola gel oynuyaħ. (Camuşlu
*Kaĝızman) // *Ola, o ibriĝi getir,*
ĝırarsın. (Handere *Sarıkamış) // *Ola,*
harya ĝidersen? (Bayburt *Selim) // *Ola*
ĝolcular gelir bizi yaħalar;
ĝötürür, ceza verirler. (Tozluca
*Selim)

ola, olā (II) ünl. Hayret, şaşma,
kızgınlık, beĝenme bildiren söz: *Dedim*
olā ēyi aşmış, ola aş evimizde de vardı,
et yiyejem, et pilav geldi aş budur
dedim. (Boĝazköy) // *Olā felan adam*
bulaĝı yapmış, ĝideħ o bulaħdan bi su
getireħ, ĝüzel su var çıħer ordan.
(Bayburt *Selim) / *Ola bu taħıl ne*
ĝüzel cöcerdi. (Bayburt *Selim) *Ola*
ola aħırın heyir olsun (Porsuklu
*Susuz)

oldum olası zf. Gelişigüzel. (DS VI, s.
4614: Bayburt *Selim)

olħoy (Göldalı *Arpaçay; DS V, s.
3280: İrişli, Bayburt *Sarıkamış,
*Selim) *Onun üstüne ĝamur be.le*
yayirdıħ olħoynan, onu da be.le
yuvartır, kesirdiħ. (Göldalı *Arpaçay)

→ **ohlavı.**

oluḥ *is.* Saçaklarda biriken yağmur sularını akıtmaya yarayan teneke ya da kiremit boru. (DS VI, s. 4614: Kars ve köyleri)

omuzduḥ (DS VI, s. 4615*: Bayburt *Selim) → **omuzluḥ**.

omuzluḥ *is.* [, **omuzduḥ**, **omuzluk**] Su vb. sıvıları taşımakta kullanılan, iki ucundaki zincirli halkanın ucundaki çengele kova asılan, kalın, ağaç sopa: *İki küleginen bêle omuzluḥ taḥardılar bayanlar, gider bôle omuzlarında su getirirdi.* (Çamyazı *Sarıkamış) // *Omuzluḡum şimdi gene var, ben o gün aşğana da buldum.* (Bayburt *Selim) (DS VI, s. 4615: Kars ve köyleri) ‘su vb. sıvıları taşımakta kullanılan, iki ucundaki zincirli halkanın ucundaki çengele kova asılan, ağaç sopa)

omuzluk (DS V, s. 4615*: Bayburt *Selim) → **omuzluḥ**.

onar- (-i) [, **oñar-**] Düzeltmek, bakımını yapmak. (İsisu, Sırbasan *Sarıkamış; DS VI, s. 4615: Bayburt *Selim) *Onardıḥ duvarı, tezedden yapıdḥ.* (İsisu *Sarıkamış) // *Bu evi unardım, unardım buni duvarı. Uşmuşdu oraları hep unardım, düzelttim.* (Sırbasan *Sarıkamış)

oñar- (DS VI, s. 4615*: Bayburt *Selim) → **onar-**.

onca *zf.* O denli az, azıcık. (DS VI, s. 4615*: Kars ve köyleri)

ondel *is.* Başın ön kısmındaki kabarık toplanmış saç: *Bizim gelin çoḥ ondel vurerdi.* (Porsuklu *Susuz) / *Geri dariyerdiler bêle onnan sonra topluyerdiler ellerininnen, saç arḥasınnan bêle basdıırdiler, önü bele tiḥ durerdi, başörtünün altında ondel de o.* (Porsuklu *Susuz)

opsa *is.* Birkaç yıl sürülmeden, ekilmeden bırakılmış tarla. (DS V, s. 3287: Kars) bizde hozan

ord *is.* Avurt: *Ġaş lopuḥ gazandın beş, beş defe sen ordunu dombaldajan o vurajaḥ.* (Demirkent *Akyaka)

ordubozan *is.* 1. Mızıkçı. (DS VI, s. 4616: Kars) 2. İş bozan, bozguncu. (Bayburt *Selim; DS VI, s. 4616: Bayburt *Selim) *Bôy geldi gene bu ordubozan, hardan geldi.* (Bayburt *Selim)

ortacala *is.* Bir çeşit halk oyunu, bar. (DS V, s. 3290: Kars)

ortaḥ (Bayburt *Selim; DS VI, s. 4617*: Bayburt *Selim Kars ve

köyleri) *Biz piçif ekmerih, vererih ortah.* (Bayburt *Selim) → **ortakçı**.

ortahçı (DS VI, s. 4617*: Bayburt *Selim) → **ortakçı**.

ortahlı *zf.* Tarım işlerinde, toprak sahibinin yerini ekip biçerek elde edilen ürünün yarısını veya parasını alma işi: *Biz vererih tarnamız var. Verdim ortahlı piçeller, tahıl isdersen tahıl verer, tahıl isdemessen para verer. Ahan tarnamı verdim ortahlı.* (Bayburt *Selim)

ortakçı *is.* [, **ortah**, **ortahçı**] Ürüne ortak olmak koşuluyla tarlayı ekip biçen kimse. (DS VI, s. 4617: Kars)

oruçluk *is.* Ramazan ayı. (DS V, s. 3292: Kars)

o sıra *zf.* O vakit, o vakitler, o zaman: *O sıra evlerde su ne arıyerdi, hep gider punarlardan getirerdih suyu.* (Çakmak) // *İndi sallançah diyeller o sıra biz yellemçeh diyerdi.* (Eskigeçit *Selim)

o şekili o şekilde, onun gibi. (Bayburt *Selim; DS V, s. 3759: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Aynı o hırşlara oşşuyordu ha farmaş o şekili, bir terefi örnehli, bir terefi düzüydü.* (Bayburt *Selim)

oşgaz *Unumuz oşgaz galıfı.* (Porsuklu *Susuz) → **ojgaz**.

oşt ünl. Köpek kovalama ünlemi. (DS VI, s. 4617*: Kars)

ot- *Neye otduğun yerde yırğalanersen, düzgün otusana.* (Eskigeçit *Selim) → **otu-**.

otah (Göldalı *Arpaçay; DS V, s. 3294*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Sedirim otahta bal gaymağım motalda.* (Göldalı *Arpaçay) → **otak**. **misefir otağı** *is.* Misafir odası: *Misefir otağına götü, adam geldi.* (Bayburt *Selim)

otak *is.* [, **otah**] Oda. (Darboğaz *Selim; DS V, s. 3294: Kars) *Kendisinin paltosu var, çeketi var, hamısı var, ordan otahtan asmış.* (Darboğaz *Selim)

otar- (-i) Hayvanları otlatmak. (Yalınkaya; Bacıoğlu, Tepecik *Arpaçay; Çamyazı *Sarıkamış; Darboğaz *Selim; DS V, s. 3295: Kars) *Gelirdi öküzü götürür, malı, öküz malını götürer otarerdı.* (Yalınkaya) // *Muzdur, günüz otarıyor, gece de behliyeller.* (Bacıoğlu *Arpaçay) // *Ben yaylada mal otarıyordum.* (Tepecik *Arpaçay) // *Bilihleri otarmaya gidağ.* (Çamyazı *Sarıkamış) // *Çobanın da bir göyünü var, içine gatıp otarıyor.* (Darboğaz *Selim)

otaran *is.* Çoban. (DS VI, s. 4618: Kars)

ot çalgını *is.* Ağılı ot yiyerek hastalanan hayvan. (DS V, s. 3295: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) bizde oto düşmek

otdaḥçı *is.* Başkalarının sırtından geçinen, bir şeyi parasız ve emeksiz elde eden. (DS V, s. 3296*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

otdaḥçılıḥ *is.* Otlakçılık: *Bu da cigara içer, cigara işmêr otdaḥçılıḥnan dolaner.* (Bayburt *Selim)

otdan- *f.* Otlak kaplanmak, otlanmak. (DS V, s. 3295: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

otduḥ *is.* [, otluḥ] **1.** Otluk. (DS V, s. 3295: *Arpaçay) **1a.** Otluk, kışın hayvanlara vermek için yazın dışarı toplanan büyük ot yığını: *Atı götü otduḡa bağla.* (Esenyayla *Akyaka) // *Otduḥ gurdur.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Malına alaf aldın mı, gışa gış dirliḡini yıḡdın mı, otduḥları gurdun mu?* (Polatköy *Arpaçay) // *Atanda gider o otduḥdan çeker, çeker, ot getirer.* (Bayburt *Selim)

otla- *f.* Emeksiz ve parasız, onun bunun sırtından geçinmek. (DS VI, s. 4618: Kars)

otluḥ (Cumhuriyet, Alçılı; Porsuklu *Susuz) *Otluh, tarladaki ufaḥ tapıl, böyüh yıḡın.* (Alçılı) → **otduḥ -1a.**

ot tapulu *is.* Ot yığını. (DS V, s. 3297: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

otu- (*nsz*) [, ot-] Oturmak. (DS V, s. 3297: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

oturaḥ (I) *is.* Kıç, makat. Porsuklu *Susuz; DS V, s. 3298*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Oturaḡıma tiken batdı.* (Porsuklu *Susuz)

oturaḥ (II) *is.* [, oturak] **1.** Oturak, lazımlık. (DS VI, s. 4618: Kars ve köyleri) **2.** Arkalıksız alçak iskemle, tabure. (DS VI, s. 4618*: Kars ve köyleri)

oturaḥ âlemi *is.* Sazlı sözlü ve kadın erkek bir arada yapılan eğlence. (DS VI, s. 4618: Kars ve köyleri)

oturaḥ êlle- *bf.* Oturup kalkmak. (DS V, s. 3297: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

oturaḥ êt- *bf.* Yatıya kalmak; konaklamak: *Böyün geldiḥ biz burda oturaḡ edeḥ mi, gideḥ mi? Aha oturaḥ edeceḥse oturaḡ edeḥ yohsa gideḥ. Şindi düyün geleceḥ böyün burya düyün geleceḥ düyün eceve*

oturağ edeceh mi yohsa gelini alif gideceh mi? (Bayburt *Selim)

oturağlı söz *is.* Yerinde ve doğru söylenen söz. (DS VI, s. 4618: Kars ve köyleri)

oturak (DS V, s. 3297-3298: Kars) → **oturağ** (II) -1.

oturak yeri *is.* Yolcuların oturup dinlenecekleri yer. (DS V, s. 3299: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

oturum et- *bf.* Bir iş için toplanıp konuşmak. (DS V, s. 3300: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

otururğahmaz *is.* Ocak. (DS VI, s. 4619: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış)

ovcala- *f.* İki el arasında ovalamak, ezmek. (DS VI, s. 4619: Kars)

ovundur- *(-i)* Avutmak oyalamak: *Bunu ovundur; birez götü, ovundur geti, ele uyusun.* (Eskigeçit *Selim)

oyçu *is.* Avcı. (DS V, s. 3302*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

o yıl *zf.* Geçen yıl. (DS VI, s. 4619: Kars ve köyleri)

oyna- *f.* 1. Evlilik dışı cinsel ilişki kurmak. (DS V, s. 3304: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim oynamak, DS V, s. 3304*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim oynamah) 2. *(nsz)* Karşılıklı

sevişmek, âşıқтаşlık etmek: *Men birinnen oynuyordum muna geldim, evlendim. Birinnen oynadı oynadı gahdı a ona getdi, onunna evlendi.* (Bayburt *Selim)

oynağ (I) *is.* 1. Hafif, oynak (kadın için). (DS V, s. 3304: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Bu garı çoğ oynahdı; herkesnen şakalaşer, hingilleşer. Filanın gelini ele oynahdı ki heç utanmër onann bunnan oyunuyer, (gülüşer, şakalaşer).* (Porsuklu *Susuz) 2. Oynak, eklem. (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4620: Kars ve köyleri) *Oynah yerririm ağriyer.* (Porsuklu *Susuz)

oynah (II) *is.* 1. Tavşan, fare vb. hayvan izi. (DS VI, s. 4620: Kars ve köyleri)

oynaş- *f.* Çocuklar oynamak. (DS V, s. 3304: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

oysama bağ. Hâlbuki. (DS V, s. 3305*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

oysan- *(nsz, -den)* Usanmak, bıkmak. (Bayburt *Selim; DS VI, s. 4617*: Bayburt *Selim) *Oysandım ben bunnan.* (Bayburt *Selim)

oyşar *sf.* İri (hayvan memesi için): *Biz bir inek aldık oyşar memeli.* (DS V, s.

3305: İrişli, Bayburt *Sarıkaş, *Selim) ■ **oyşara vur-** *bf.* Hayvanı hızlı hızlı, ara vermeden sağmak: *Oyşar vurur an bu üzüyü de atıllar içine üzüñ kövühnen gahır düşür, gahır düşür.* (Polatköy *Arpaçay) // *Goyunu hep oyşara vurduğ.* (Bayburt *Selim) 1:48 örnek

oyşarra- (-i) Hayvanı hızlı hızlı, ara vermeden sağmak. (Bayburt *Selim; DS V, s. 3305: İrişli, Bayburt *Sarıkaş, *Selim) *Men çoğ oyşarriyrdım goyunu; goyunu, ineyi de. Men oyşarradım, küleñ tez doldu; sen oyşarramadın, küleñ dolmadı.* (Bayburt *Selim)

oyuç *is.* Avuç: *Bu piriñ artımlıdı, bir oyuç atersen bir tencere oler.* (Porsuklu *Susuz)

oyum *is.* Delik. (DS V, s. 3307: Kars)

oyunçağ *is.* 1. Oyuncak. (İsisu *Sarıkaş; Bayburt *Selim; DS V, s. 3307: İrişli, Bayburt *Sarıkaş, *Selim) *Çocuğ kibi oyunçağla oynuyorsun.* (İsisu *Sarıkaş) // *Gètdi oyunçağnan oynadı, sükütdedi, geldi.* (Bayburt *Selim) / *A, o uşahları götürün bir oyunçağ da oynasın.* (Bayburt *Selim) 2. Eğlence. (DS V, s. 3307: İrişli, Bayburt *Sarıkaş,

*Selim)

oyusa *bağ.* Oysa. (DS VI, s. 4621: Kars ve köyleri)

oyusaki *bağ.* Oysaki. (DS VI, s. 4621: Kars ve köyleri)

Ö

öbürsü *zm.* Ötekisi, diğeri: *O süpürge öbürsü de yavşan.* (Boyalı *Sarıkamış) // *Efendime söylüyüm, ortaya sazgir öbürsüne hörük.* (Esenyayla *Akyaka)

öceş- (I) *f.* Birbirine zıt gitmek. (DS V, s. 3310: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

öceş- (II) (*nsz, -e*) **1.** Sataşmak: *Ya işini yapmur, durmadan adama öceşir.* (Bacioğlu *Arpaçay) // *Ona öceşme ge bu yana.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Gelif gidif bana öceşir yani gavğa çıharmar isdiyir.* (Küçükaküzüm *Akyaka) **2.** (*nsz*) Çekememek, kıskanmak: *Birbirinnen döyüşende diyer nedi vayınaca galım, ele gağdı gağmadı mennem öceşdi.* (Polatköy *Arpaçay) // *O yater, men gağerem işimi hep görerem. Bõy o öceşdi işini ne tez gördü, benim işim galdı.* (Bayburt *Selim)

öddek *is.* [, **öddeyh**] Korkak. (DS V, s. 3311-3312*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

öddeyh (DS V, s. 3311-3312*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **öddek.**

öedeyh *zf.* [, **öyedeh, öyedeyh**] Arkası üstü: *Bizim gara goyun öedeyhe*

düşmüştü, yetişmesem öldü. (DS V, s. 3314: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

öfke *is.* [, **öyfe**] Akciğer: *Öfkem ağrıyer, böyrüm ağrıyer, midem ağrıyer, hesteyem.* (Bayburt *Selim)

ög *is.* Ön: *Bir adam bir işe gideyer de öğüme bu çıldı, ne nüsübet adamıydı ya benim işim rastlamadı.* (Tozluca *Selim)

ög- (*-i*) Övmek: *Bu gızı bu adamın oğluna isdiller, verelim, ögersin bilmem beledir, bele iş yaper.* (Subatan)

ögey *sf.* Üvey. (Handere *Sarıkamış; DS VI, s. 4623: Kars) *Ögey baba, ögey ana var.* (Handere *Sarıkamış)

ögür al- *bf.* Sığır gebe kalmak. (DS VI, s. 4623: Kars ve köyleri)

ögüt- *Degirman arpa ögiderdik arpa etmeginnen pişirerdik.* (Tunçkaya *Kağızman) → **ögüt-**

ögür *is.* Döl. (DS VI, s. 4623: Kars ve köyleri)

ögür- *f.* **1.** Kusarken ses çıkarmak, öğürmek. (DS VI, s. 4623: Kars ve köyleri) **2.** Boğa bağırmak, böğürmek. (DS VI, s. 4624*: Kars ve köyleri)

öğüt- (-i) [, **ögit-**, **ügit-**, **üyüt-**]
Öğütmek. (DS VI, s. 4623: Kars)

öge is. Anne. (DS V, s. 3316: Kars)

ögeç is. [, **hogeç**] Bir yaşından dört yaşına kadar erkek koyun, keçi. (DS V, s. 3316: Kars)

ögeş- f. Zıtlaşmak, düşmanca davranmak. (DS V, s. 3317: Dalaver *Arpaçay)

ök is. Anne. (DS V, s. 3326: Kars)

öl- (nsz) Keskinliğini yitirmek: *Keserin ağzı ölüfdü.* (Karakaş)

ölçün- (nsz, -le) Yarışmak, karşısındakiyle aynı düzeyde olmak istemek. (Porsuklu *Susuz; DS V, s. 3332: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Sen kimsen ki sen mennen ölçünersen.* (Porsuklu *Susuz)

ölende zf. Ölünce. (Darboğaz *Selim; Gönülalan *Arpaçay; DS V, s. 3333: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Bu öyde benim bir hayvanım olar, ben ölende heyrat verin.* (Gönülalan *Arpaçay) // *İndi keçi ölende keçinin piğini eriderih.* (Darboğaz *Selim)

önde zf. Önceden, eskiden. (Subatan; Handere *Sarıkamış) *Mürsel Bey'in hayvanlarını alırken önde beeh verdim, satamaz kimseye benden önce.*

(Subatan) // *Önde yiyerdiler uşahlar da şimdi yemirih.* (Handere *Sarıkamış) / *Önde eşer yiyerdih cocuh zamanımızda da şimdi sonradan bele sapını keser yiyeller, şimdi yoh daha bitdi, ğimi.* (Handere *Sarıkamış) **2.** Önce: *Toprahdan da ağaçdan da olir. En önde ağaçdan.* (Akören *Sarıkamış) // *Önde ağız olur sonra bulama olur, onu vermezih daniya südü değer.* (Handere *Sarıkamış)

öndört is. Kadınlarla erkeklerin birlikte oynadıkları bir halk oyunu. (DS V, s. 3338: Kars)

öngüllük is. İnatçılık. (DS V, s. 3342: Kars)

önnüyh is. [, **önlük**] İş önlüğü. (DS V, s. 3344*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

önlük İşlemeli gösgümüze bağlırdih, giyerdih önlük. (Aşağısallıpınar *Sarıkamış) → **önnüyh.**

ördek is. Tek kadının oynadığı bir halk oyunu. (DS V, s. 3346: Kars)

örene (DS V, s. 3353*: Karapapaklar *Sarıkamış) → **örüş.**

örgen- (-i) Öğrenmek: *Sen bir bişe örgenemezsin ele.* (Ocaklı) // *Seydiye gêtsen ordan da çoğ örgenersen.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Bu da kitaf yazacağ öğrencileri örgensin.*

(Bayburt *Selim) // *Yo yo ağırı bırak da yani kelimeyi örgenmeñ lazım.* (Darboğaz *Selim) // *Çoğunu da onlardan örgendiñ.* (Gülbüzler *Selim) // *Bi an onu da unuttum örgenene gadar.* (Koşapınar *Selim)

örged- (-i, -e) Öğretmek: *Çoluñ çocuğa örgederihñ, eyi olun.* (Alçılı) // *Gızları örgederdim gelerdiler.* (Çakmak)

örgençelik is. 1. İşi, ilk kez yapma deneme. (DS VI, s. 4624*: Kars ve köyleri) 2. İlk kez deneme olarak yapılan işte kullanılan gereçler. (DS VI, s. 4628: Kars ve köyleri)

örken is. Kıldan ya da yünden örülmüş uzun ip. (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4628: Kars ve köyleri) *Esgiden ot taşıyanda arabaları örkennen sıñherdiñ.* (Porsuklu *Susuz) / *Nannı hala éle güzel yapmışdı, dē kaç metre örken yapmışdı.* (Porsuklu *Susuz)

örme is. Danaları bağlamak için kullanılan kıldan veya yünden yapılan kalın ip: *Danayı örmeynen bağlirihñ, edirtlirihñ, örmesiynen bağlirihñ.* (Altınbulak *Sarıkamış)

örs is. Tırpan bilemeye yarayan araç. (İsisu *Sarıkamış; Bayburt *Selim; DS V, s. 3351: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Örs, küçük béle ufak şey yaparsan bi*

yerde var çatal örs, bi ters örs var tırpanları döymek için, bi de düz örs var. (İsisu *Sarıkamış) // *Tırpanı döyene örs diyeller.* (Bayburt *Selim)

örtme is. 1. Ziraat araçları konular üç duvarlı, bir yanı açık, üstü kapalı yer. (DS VI, s. 4629: Kars ve köyleri) 1a. Ziraat araçlarının konulduğu, üç tarafı duvar, bir yanı açık, üstü kapalı; bazı durumlarda da ziraat araçlarını korumak amacıyla tahtadan ya da saçtan kapısı olan yer: *Örtmeyi bir ğapat, ğapısı açihñ ğalmış.* (Alçılı) // *Berfin hele ğapıya dolan, örtmenin ğapısının kitdemeziñ, it girer orya.* (Polatköy *Arpaçay)

örtün- f. Özürünü, eksigini gizlemek. (DS VI, s. 4629: Bayburt *Selim)

örühle- (-i) Otlayan hayvanı (genellikle atı) yere çakılan çiviye benzer demir parçasına uzun bir ip veya zincirle bağlamak: *Atı götü o sırta örühle gel.* (Porsuklu *Susuz)

örüş is. [, örene] Otlak. (Bayburt *Selim; DS V, s. 3353*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Mallar örüşe ğetdi, filanın tarrasını yedi, örüşe ğetdi filanın fiyini yedi.* (Bayburt *Selim)

ötegen is. **1.** Konuşkan. (DS VI, s. 4630*: Kars) **2.** Çok öten kuş, tavuk vb.leri. (DS VI, s. 4630: Kars)

ötergi is. **1.** Geçici. (DS V, s. 3359: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) **2.** zf. Hızlı: *Bu işi ötergi gördüh, bu iş ey olmadı, ötergi gördüh.* (Bayburt *Selim) // *Bu yağmur ötergi geçdi, hızlı bir geldi geçdi.* (Porsuklu *Susuz)

öteyin zf. Evvelki gün: *Öteyin men nevlem ahlımda gâler mi, olanlardan ne olduğunu söyleyem.* (Bayburt *Selim)

ötür- (-i) **1.** Götürmek: *Goyuna verecem o şeleyi dalımda ötürürem.* (Taşdere Arpaçay) **2.** Kimse görmeden almak, aşımak. (Bayburt *Selim; DS V, s. 3361: Göçmenler, Zarşat) *Bunu ötüröm heşkimse görmesin.* (Bayburt *Selim)

öy is. Ev: *Öyde beş tene guşgana varıydı.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Öyüne gelende ye bala Memmed ye diyer belki de son yiyişimizdi.* (Gülyüzü *Arpaçay) // *Al geti öyüne doldur* (Polatköy *Arpaçay) // *Gidersinizse orda benim bir asker ahhadaşım var gedin onların öyüne.* (Bayburt *Selim) // *Ula sen bu aileden çılmadın mı, indi sen bu öyü beğenmiyorsun.* (Darboğaz

*Selim) // *Değersizem, urvatım yoğdu bu öyde.* (Yenice *Selim)

öy- (nsz) Öğürmek: *O geder öydü kü öfke ağzınnan geldi, o geder hasdalıyif ki.* (Büyükpırveli *Akyaka)

öycül is. Öncül, işe ilk başlayan. (DS VI, s. 4631: Kars ve köyleri)

öycümal is. **1.** Ailesine düşkün kimse. (DS VI, s. 4631: Bayburt *Selim) **2.** İşini iyi yapan kimse. (Bayburt *Selim; DS VI, s. 4631: Bayburt *Selim) *Çoh çalışer, çoh gıryatdıdı, çoh gayrıyer, öycümaldı. Adam temizdi, öycümaldı, gayırandı.* (Bayburt *Selim)

öyedeñ Böy diyer böyün bi tene ineh öyediye düşdü, öldü. (Bayburt *Selim) → **öedeyh.**

öyedeyh (DS V, s. 3314*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **öedeyh.**

öyeliyh (DS V, s. 3366: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **evelik.**

öyfe (DS V, s. 3367*: Zarşat, İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **öfke.**

öygür is. Damızlık erkek at. (Bayburt *Selim; DS V, s. 3367: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim) *Fılanın bir ey atı var ki öygür at bele böyüh gır at, çoh güzel at.* (Bayburt *Selim)

öylendir- (-i) Evlendirmek.
(Gönülalan *Arpaçay; DS V, s. 3367: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Gétdim Erzincan'nan oğlumun birini öylendirdim.* (Gönülalan *Arpaçay)

öyün- (nsz) Övünmek: *Ehdiyar ol isder nevcivan, bu dünyada baki ğalan öyünsün. / Ğansız fikirsiz dayım ta başdan şad oluf, ğülen öyünsün.* (Demirkent *Akyaka)

öz başına zf. Kendi başına, kimseye sormadan: *Gétđi öz başına iş yapığı.* (Gürbüzler *Selim)

özeđ 1. *Eşşek turpu vardır mesele, bir bitkidir, çiçek açar böyle, hafif ne acımsıdır ne ekşidir, çiçeği sarı olur, uzun. Onun kökü çığar bełe özeğini yersin.* (Çıplaklı *Selim) → **özeyh. 2.** Otun, bitkinin gövde bölümü: *Lilpar yarpağlarını seğerdiğ, özeyini doğruyardığ, atardığ ğazana pişerdi, sıhardığ, soğannan yumurtalı ğayııardığ.* (Bayburt *Selim)

özek is. Ot ve bitkilerin gövde bölümü. (DS VI, s. 4632: Kars ve köyleri)

özelen- (nsz) Çabalamak. (Bayburt *Selim; DS V, s. 3372: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Men bu işi görecem ki bir bunu özelenim ki bu işi*

göröm yoğsa o işi göremezem. (Bayburt *Selim)

özeyh is. [, **özeğ -1**] Ağacın, bitkinin içi, özü. (DS V, s. 3371-3372*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

özünnen zm. Kendisinden: *Arabayı ğét özünnen isde; ğarısınnan, oğlunnan, ğızınnan isdeme. Özünnen isde, vererse verer.* (Porsuklu *Susuz) // *O ağacı Ziya'nın özünnen mi aldığ?* (DS V, s. 3376: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

P

pa *ünl.* Şaşma ünlemi: *Pa ele döğüştüler.* (DS V, s. 3377: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

padavran *is.* Sokak kapısı. (DS V, s. 3379: Kars ve çevresi)

pağaç *is.* **1.** Tuzsuz ve mayasız hamurdan yapıp kızgın külde pişirilen çörek, poğaç. (DS V, s. 3380: İncedere) **1a.** Tuzsuz ve mayasız hamurdan kaymakla yapılan ve kızgın külde pişirilen bir çeşit toparlak çörek: *Acım tağ dünya başıma zindan, bir çuval unnan ah bir pağaç ah bir pağac. Otursam gişi gibi yesem bişi gibi, deyirmen alt daşı gibi ah bi pağaç ah bi pağaç.* (Boyalı *Sarıkamış) // *Pağaç içine gaymağla yoğurullar.* (İsisu *Sarıkamış) // *Pağacı yapardığ gaymağınan, yımurtaynan.* (Çıplaklı *Selim)

pahaa *ünl.* Olur mu, amma da yaptın ha: *Pahaa ele bir şey söyleki uyarı olsun.* (DS V, s. 3381: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim)

pahak *is.* Hayvan yemi yapmak için iri öğütülmüş arpa. (DS V, s. 3381: *Arpaçay)

pahıl (I) *is.* Hain. (DS V, s. 3381-3382*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

pağıl (II) *is. ve sf.* Kıskanç: *Biri birinin şeyini, zenginliğini, şahsiyetini, geydiği elbiseyi çekmez, ona pağıl diyerler.* (Darboğaz *Selim) // *Ne pağıl adamsan, isdemersen başğasının bir şeyi ola.* (Porsuklu *Susuz)

pağıllan- (*nsz, -e*) Kıskanmak: *Bu ğarı maa pağıllaner, benim ey olmamı isdemër.* (Porsuklu *Susuz)

pağıllıh *is.* Kıskançlık: *Kıskanç, çekemeyen, seninki pağıllıhdı.* (Büyükpirveli *Akyaka)

pağır *is.* Bakır. (Çakmak; Akören, Sırataşlar *Sarıkamış; Cavlak, Çıplaklı *Selim; DS V, s. 3382: Zarşat, İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim) *Yemeyi de küçüh pağır gavlarımız vardı onlara goyderdiğ. (Çakmak) / Böyüh gazanlar, suyu doldurerdiğ, ağzını örterdiğ pağır gazanlara. (Çakmak) // Ya pağır maşrıbaynan ayran yapmayın, o zehirler. (Akören *Sarıkamış) // Esgiden her evde heş yohusa nüfusa göre şey, pağır sahan varıydı. (Sırataşlar *Sarıkamış)*

palaz is. 1. Keçi kılından, pamuktan dokunmuş kaba kilim, yaygı. (DS V, s. 3386: Kars) 1a. Keçi kılından, eski bezlerden, yün ipten dokunmuş, uzun, kalın, kaba kilim, yaygı: *Yere serirdiler palaz kilim.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *O boya da çıhmır ahan o palaz beşe piltiḥ piltiḥ olançan çıhmır.* (Polatköy *Arpaçay) // *E geddiḥ adamın evine, evinde bir palazı yoḥuydu ki altımıza ataḥ, oturaḥ üsdünde.* (Taşdere Arpaçay) // *Esgi bezden de öreller, uzun uzun keseller kare kare, toḥuyelller palaz orya ateller.* (Porsuklu *Susuz) 2. Eski bez parçası: *O palazı gēti, külfeyi bas, ğapat. / O palazı ver altıma göyem, topluyem altıma göyem.* (Porsuklu *Susuz)

palçih is. Balçık, çamur. (Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz; DS V, s. 3387: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Bu nenceri palçih kimi oluf, ḥaşıḥ kimi oluf, bu yeyilmez.* (Bayburt *Selim)

palıt is. 1. Çınar, meşe vb. ağaçların meyvesi, pelit. (DS V, s. 3388: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) 2. is. bot. Palamut ağacı: *Burda palıt da yoḥ.* (İsisu *Sarıkamış) // *Palıt ağacı bu şeyde ya içerlerde fazla olur.* (Taşdere Arpaçay) // *Palıt sert olur. Tişi palıt*

esneg olur, erkek palıt aynı çelik kimi sert olur. (Darboğaz *Selim)

paltar is. Giysi. (Büyükdurduran *Akyaka: Meydancık, Polatköy *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Hē tehneye ğor, paltar yihıyirdiḥ, ay balam.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Adamı soyullar, parasını paltarın alıllar, adamı öldürür, atıllar* (Meydancık *Arpaçay) // *Otuz ğat paltarı var, gene diyer benim paltarım yoḥdu.* (Polatköy *Arpaçay) / *Ahan odura benim dolabımı aşğinan, içi dolu paltar.* (Polatköy *Arpaçay)

pampaḥ is. Beceriksiz (kimse). (Darboğaz *Selim; DS V, s. 3390: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Bu ğomşunun oĝli Memmet pampaḥdır, elinden pi şey gelmiyir ya.* (Darboğaz *Selim) 2. is. ve sf. Gevşek, yavaş hareket eden: *Bu uşaḥ éle pampaḥdı ki hızlı yüreyemer, tüşer, ğalḥer, ğaldırersen tüşer.* (Porsuklu *Susuz) / *Pampaḥ uşaḥ, pampaḥ dana ğaldırersen tüşör, diyersen bir eyaḥda dur.* (Porsuklu *Susuz)

panbıĝ is. [, panbıḥ] Pamuk. (DS V, s. 3389*: Zarşat)

panbıḥ (DS V, s. 3389*: Zarşat) → **panbıĝ.**

papaḥ (I) *is.* Tiftikten dokunan kışlık başlık: *Annem bene éle bir papaḥ toḥudu, éle güzel, éle sıcaḥ.* (Alçılı) // *Ğız o papaḡımı getir filḥdan.* (Çıplaklı *Selim)

papaḥ (II) *is.* Gazyağı lambasının başlığının üst kısmı. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz) *Papaḡı goyersen ki lamba yanér.* (Porsuklu *Susuz)

papak *is.* Kalpak. (Göldalı *Arpaçay; DS V, s. 3394: Kars)

Minbir çeşit çiçeḥlidi yaylaḡı
Senger Tepe, Kısır Daḡı, Göy Daḡı
Gölünnen tutallar alabalıḡı
Başında papaḡı boz Terekeme
Men sana ğurban öz Terekeme. (Göldalı *Arpaçay)

papıra *is.* Bir çeşit halk oyunu müziği. (DS V, s. 3395: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

papiri *is.* Bir kişinin oynadığı halk oyunu. (DS V, s. 3395: Kars)

para *is.* Pare: *Ya on yedi para evi geri Türkiye'ye sürejem.* (Demirkent *Akyaka)

parabaş *is.* Cimri: *Parasını yemiyif cimri olan bir adama parabaş diyerler.* (Darboğaz *Selim)

parabaş ol- *bf.* Yarım baş ağrısına

tutulmak. (Büyükpirveli *Akyak; DS V, s. 3396: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Parabaş oldum, başım o ğeder ağrıyer ki yani başım üsdümde durmor.* *Diyesen çoḥ ağrımer.* (Büyükpirveli *Akyaka)

parak *is.* Hayvanların yazın konulduğu yer, ağıl. (DS V, s. 3396: Kars)

parala- *f.* Paylamak. (DS V, s. 3401*: Bayburt, İrişli *Sarıkamış, *Selim)

parḥaç *is.* Kazan, bakraç. (İsisu *Sarıkamış; Çıplaklı *Selim; DS V, s. 3398-3399*: Berneniler *Sarıkamış, *Selim) *Parḥaç, hayvanlardan süt sağallar içine, getiriller ğazanlara dökeller.* (İsisu *Sarıkamış) // *Ğız böyüh parḥacı getir, danaları sağım yaḥut küçüh parḥacı getir, yoğurt mayalyim.* (Çıplaklı *Selim)

parla- (*nsz*) Ürmek (at için): *At yılan ğördi parladi, elimnen ğaşdı, getdi.* (Alçılı) / *Atı dırmıġa ğoşarken parladi, at şehlendi.* (Alçılı) // *Tezmiş, parlamış, at, hayvan.* (Tepecik *Arpaçay)

parpıla- (*-i*) Hastayı ev ilaçlarıyla ve okuyup üfleyerek, kurşun dökerek, yarayı dağlayarak iyileştirmeye çalışmak (ocak denilen halk hekimlerince). (İsisu *Sarıkamış; Darboğaz *Selim; DS V, s. 3401: İrişli,

Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Adam hastalarmış, gidermişler işte bunun burası ağırırer bèle bunu bi parpıla, çubuğu varmış güya evde oğur, onu parpıarmış. (İsisu *Sarıkamış) // Bi adamın başı ağrıyor, rahatsız olur, efendime söyliyem o gelir bir avsun yapar, parpılıyor, o adamın hastalığı geçer. (Darboğaz *Selim)*

pars ét- *bf.* Her gittiği yerden bir şey istemek: *Böyün gëtdin gápıları ne pars etdin, geldin. (Porsuklu *Susuz) dilenmek*

parş *is.* Maşraba: *Suyu men içecem tütüye parşnan, sen de çek. (Aslanhane *Akyaka) // Ğızım maq bir parş su geti. (Büyükpirveli *Akyaka)*

partoy *sf.* Söyleyeceği sözü bilmeyen, salakça konuşan. (Darboğaz *Selim; DS V, s. 3404: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Yav ne utanmaz adammış, çoğ partoy adamdı ya bu adam, adama kötü söyliyir. Ayıp ya! (Darboğaz *Selim)*

partoyla- (I) *f.* Sözünü bilmeden konuşmak. (DS V, s. 3404: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

partoyla- (II) (*nsz*) At koşarken ayakları kayarak yıkılır gibi olmak. (Darboğaz *Selim; DS V, s. 3404:

İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Eyi bi atım vardı, bindim peşine ulaşdım, ulaşacam diyende bir derede atım partoyladı tüştü. (Darboğaz *Selim) 2. Genc olanlar yol yolnan cığırnan giderdi, benim kim ihtiyarlar da ayağı gara dolaştığı kibi partoylıyor düşerdi. (Darboğaz *Selim)*

pasa *is.* Oyundan, güreşten, çalgı çalındıktan sonra toplanan para, bahşiş. (DS V, s. 3405: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

pasahlı *is.* İşine ve giyimine özen göstermeyen, temiz ve düzenli olmayan. (Darboğaz *Selim: İsisu *Sarıkamış Porsuklu *Susuz; DS V, s. 3405: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Çohunun arvadı pasahlıdır; elini yıhamaz, yüzünü yıhamaz, ütülü elbise görmez, saçını daramaz. (Darboğaz *Selim) // Ulan pis, pasahlıya bah, git şu pisliyi payla. (İsisu *Sarıkamış)*

pastronka *is.* Hamutu arabaya bağlayan kayış. (Kümbetli; Demirkent *Akyaka; Meydancık *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Ata pastronkayı kəcirersen atın her yanına enni gayış. (Demirkent *Akyaka) // Geti ordan pastronkaya bir delih açah. (Meydancık *Arpaçay)*

patavah is. Üstüne başına iyi bakmayan, pasaklı. (DS V, s. 3410: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

patos is. Harman makinesi. (Alçılı, Boğazköy, Karakaş; Polatköy *Arpaçay) *Patosa yahın gêtme, gayışa tüşersen.* (Karakaş) // *O zaman yığırdıh, şanalarnan eliyirdıh bële sonra da patos geldi, patosnan sonra da döyerbiçer geldi.* (Boğazköy *Kars)

payhla- (I) (-i) [**payla-** (I)] Temizlemek. (DS VI, s. 4642: Kars)

payhla- (II) f. Ortadan kaldırmak, öldürmek. (DS VI, s. 4642: Kars)

payhur- f. 1. Kaynayan sıvı, basınç etkisiyle fişkırmak. (DS VI, s. 4642: Kars) 2. Ürkmek, sıçramak (hayvan için). (DS VI, s. 4642: Kars)

payız is. Sonbahar: *Dede payız gelecten mi?* (Taşdere Arpaçay) // *Eylülde de artıh sonbahar geler Cumhuriyetten sonra diyeller payız.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

payla- (I) *Ulan pis, pasahlyıya bah, git şu pisliyi payla.* (İsisu *Sarıkamış) // *Ahurluğu temiz payla hayvanlara alaf verecez.* (Sırataşlar *Sarıkamış) → **payhla-** (I).

payla- (II) (-i) Paylaştırmak: *Adamın serveti çoğ, adam vefat etti, o evde olan*

şeyleri paylıyıp paralıyacağlar. (Porsuklu *Susuz)

pazah is. Zayıf, yağsız et. (DS V, s. 3419*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Goyun ölüf ële eti var ki pazah yeyilmez.* (Porsuklu *Susuz)

pazda- f. [, **pazla-**] Sövmek, verip veriştirmek. (DS V, s. 3419: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

pazıpancarı *Ahan telpancarı var, pazıpancarı var, çasırımız var, gazayağımız var. Bizim daha her çeşit otumuz var.* (Ocaklı) // *Bağa yarpağı melhem yapallar, evelih, pazıpancarı gibi ekşi, et sarılır.* (Subatan) → **pazıpenceri.**

pazıpenceri is. bot. [, **pazıpancarı**] Pancar. (Aslanhane *Akyaka; DS V, s. 3419*: İrişli *Çıldır) *Pazıpenceri gullanırıh yemehlere yanı gavırması olur, çorbası olur, çoğ güzel olur.* (Aslanhane *Akyaka)

pazla- (DS V, s. 3419*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **pazda-**.

pec (Boğazköy; Polatköy *Arpaçay; Bayburt *Selim) *Öztürk peci galadım, isketenleri yahadım, ge bi çay işginen.* (Polatköy *Arpaçay) → **pej -1.**

peçe (DS V, s. 3420: Kars) → **beçe, béçe -2.**

péçet (I) *is.* Mühür: *Bir torba buldum ağzı péçetliydi.* (DS V, s. 3421: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

peçet (II) *is.* Tütün, sigara. (DS V, s. 3421: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

peğlik *is.* Çatısı yanmış, yıkıntı durumuna gelmiş yapı. (DS V, s. 3422: Kars)

pehin *is.* Gübre. (DS V, s. 3422: Kars)

pehle- (-i) Temizlemek: *Yığardıh, getirerdih, pehliyerdih, soyardıh, duzluyardıh, sıhardih, gavurardıh onnan sonra yiyerdih.* (Çakmak) // *O tikanları yolduğça elime batdığça ellerimi daladı. Gelirem gelinim de güzêl onları oturur iyniyi alır pehliyer bir bir.* (Aslanhane *Akyaka) // *Pehle, gêt pisliyini temizleginen.* (Meydancık *Arpaçay) // *Bir beçe kesdin, pehledin, tüpün yoğdusa mecbur ataşda alazlıyacahsan.* (Polatköy *Arpaçay) / *Niye artığını orda goyufsan, yiyif tavağını pehlesene.* (Polatköy *Arpaçay) // *Bugün biz çeyil pehledik şu gider, tarlalarda çeyil pehledih.* (Tozluca *Selim) / *Buraları pehle.* (Tozluca *Selim)

pej *is.* [, pec] 1. Soba. (Polatköy *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Filan işe gidif êle üşüyüfdü, donuf, êle idarası*

yoğdu, bir onu pejin yanına soğun. (Polatköy *Arpaçay) // *Allah şen êllesin pej yandı dam daş ne güzel henirrendi.* (Bayburt *Selim) 2. Parça: *Ğumaşı getiginen dört pej keseh.* (Eskigeçit *Selim)

pejgir *Bu pejgir omuzuna atmış saadet, elinde sabınnığ.* (Çilehane *Kağızman) → **peşkir.**

peke *is.* Tahta sedir. (DS V, s. 3422: Kars çevresi)

pekle- (nsz) Temizlemek: *Kızlar ırğat edip işçilik yapıp biz çeyil pekleyeceyih.* (Tozluca *Selim)

pelesenk *is.* Dağılmış, yayılmış. (DS V, s. 3425: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

peleş *is.* Boynuzları yana ve aşağıya doğru uzayan hayvan: *Bi peleş ineğini gördüm.* (Darboğaz *Selim) // *Bizim öküz peleştir.* (DS V, s. 3426: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

pelverde *is.* Domates salçası. (DS V, s. 3427*: *Kağızman çevresi)

péncer *is. bot.* Pancar. (Karakas; Polatköy *Arpaçay; DS V, s. 3427: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Sarımsağı döyerdi yoğurda, onu da pencer kimi sıhardı, goyurardı soğannı moğannı, üsdüne yoğurdu tökerdi,*

dadınnan doyulmazdı. (Polatköy *Arpaçay)

pendem *is. zool.* Enenmiş boğadan gebe kalan inek. (DS V, s. 3428: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

pendir *is.* Peynir. (Çakmak; Polatköy *Arpaçay; DS VI, s. 4644: *Sarıkamış) *Dedem çeçil pendir yemerdi, devamlı üzölü peyindir ederdih.* (Çakmak) // *Pendir çürüyöluf, ataşda kimisi pendir olurdu, kimisi olmurdu onun adı çürüyüyüdü.* (Polatköy *Arpaçay)

penez *is.* Kadın fesine takılan para: *Qofih penezen dizeller ya bele.* (Gülbüzler *Selim)

périhdir- *f.* Güvercin, tavuk vb. hayvanları ürkütmek. (DS VI, s. 4645: Kars)

perk *is. 1.* Sağlam, güçlü. (DS VI, s. 4645: Kars) *2.* Katı, sert. (DS VI, s. 4645: Kars)

perkit- *f. 1.* Katılaştırmak. (DS VI, s. 4645: Kars) *2.* Sıkamak Sağlamlaştırmak. (DS VI, s. 4645: Kars)

pert *is.* Kızma, sinirlenme, öfke. (DS V, s. 3434: *Arpaçay)

pesesle- *f.* Öfkesini yatıştırmak. (DS VI, s. 4646: Kars)

pesin- *f.* Çekinmek, utanmak. (DS V, s. 3436: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim pesinmek, DS V, s. 3436*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim pesinmeyh)

peşe (I) *is. 1.* Alışkanlık: *Señin peşen yalan söylemeyhdi.* (DS VI, s. 4646: Kars) *1a.* Alışkanlık, yaradılış: *Bunun peşesi bu, gider geler, bu alışgın peşesi bu, yollarda perişan olarağ gider geler.* (Çakmak) // *Bunun peşesi budu ele ortalığı gariştirir.* (Darboğaz *Selim) (DS V, s. 3437: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Bunun peşesi budu evleri gezmeħdi.* (Porsuklu *Susuz)

peşe (II) *e.* Dek. (DS VI, s. 4646: Kars)

peşe (III) *is.* Yalan. (DS VI, s. 4646: Kars)

peşgin *is. [, peşgun, peşkin, peşkun* (I) Masadan küçük ve alçak, yuvarlak tahta sofa, hamur tahtası. (DS V, s. 3437: Kars)

peşgir *Peşgirrer kirrenif, götürün yaħayın.* (Porsuklu *Susuz) / *Peşgiri ver, üzümü silem.* → **peşkir.**

peşgun *Surfa bezi serariħ üstüne peşgunu goyarıħ onnan sonra künd ederıħ.* (Akören *Sarıkamış) → **peşgin.**

peşkeş *is.* Hediye, bahşiş: *Peşkeşini alaceydim, onnan sonra gelini beziyeñ çıhardağ.* (Çakmak) // *Ġardaşı, Ġardeşleri baĠlıyer, peşkeşini aler. Peşkeşini alanda Ġoyer.* (Gülyüzü *Arpaçay) // *Diye Ġız sahibi de o Ġonça Ġötürenin eline bir peşkeş verer Ġonçuyu alar elinnen, Ġoyallar.* (Taşdere Arpaçay) // // *Ġaynana Ġaynata gider, gelini Ġörürdü, peşkeşini verirdi, gelini Ġörürdü.* (AşaĠısallıpınar *Sarıkamış) // *SandıĠın üsdünde otururdular, peşkeşini alırdılar, ondan sonra sandıĠın üsdünnen ĠaĠardılar.* (Sırbasan *Sarıkamış) // *Geline taĠı verdi, peşkeş.* (Tozluca *Selim) ■ **peşkeş et-** Hediye vermek: *İki altın peşkeş etti geline.* (Tozluca *Selim)

peşkin (DS V, s. 3437*: Kars) → **peşgin.**

peşkir *is.* [, **pejgir, peşgir**] El havlusu. (Meydancık *Arpaçay; Cavlak *Selim)

peşkun (I) *Kuçüh daşları yığillermiş beñe bir peşkun kibi beñe yığillarmış tarlanın içine yığillarmış.* (Yalınkaya) (DS V, s. 3437*: Kars) → **peşgin.**

peşkun (II) *is.* Büyük tepsi. (DS V, s. 3437: Kars)

petek *is.* Arı kovanı. (Esenyayla *Akyaka; DS V, s. 3438: Kars) *Petehden, arının govanından gitdim Ġovannan bir ramķa bal çıhartdım.* (Esenyayla *Akyaka)

peteklik *is.* [, **petehliñ**] Arılık. (İsisu *Sarıkamış; DarboĠaz *Selim) *UfaĠ baraķa gibi bi şe yapardılar üsdü örtük, peteklik ona peteklik derdiler, arıları içine Ġoyardılar, arılar içinde çalışırdı.* (İsisu *Sarıkamış)

peteh *Ġoyunu olan bilmez yazı, peteĠi olan bilmez Ġüzü.* (DarboĠaz *Selim) → **peteyh.**

petehliñ *Bir ev tikmişti, üstünü örtmüştü, arıları orıya düzerdi. Onun adına petehliñ diyerdiler.* (DarboĠaz *Selim) → **peteklik.**

peteyh *is.* [, **peteh**] Arı. (DS V, s. 3438*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

pey (I) *is.* Yıkılmış yapı yeri. (İsisu *Sarıkamış; DS V, s. 3439: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *şu bina uşmuş, çatısı ĠaĠmış, üsdü uşmuş, gerisi duvarlarının da yarısı uşmuş, pey Ġalmış bura.* (İsisu *Sarıkamış)

pēy (II) *ünl.* řaşıрма sözü: *Pēy bu adam neye beñe mosdaldı, Ġıpgırmızı oldu, söz söylemedi.* (Bayburt *Selim)

peye is. [, **baga**, **beye**] 1. Hayvan yemliğı: *Hayvanlara yem vermek için derince peye yaptırdıh, gine de hayvanlar otu döküyor.* (Subatan) 2. Hayvanları barındırmak için taştan yapılan yer, küçük ahır: *Ėapiya kıfil vurdum, peyenin Ėapısına kıfil vurdum.* (Karakaş) ■ **peyiye sal-** bf. İçeri almak: *Ėet damnançihmaları getir, eşiye çihar, peyiye sal.* (Karakaş)

péyih- (nsz) Korkmak, ürkmek. (Darboğaz *Selim; DS V, s. 3440*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Daş atardı, vurardı, yuvasını bozardı. O da péyihardı, daha oriya gelmezdi.* (Darboğaz *Selim) // *Şimdi bu evden ben péyihdim. Niye péyihdim. Yav eşimin terlihlerini görürem. Efendim elbisesini görürem, eve girmeh istemirem.* (Darboğaz *Selim)

pıddık is. Kadının dişilik organı. (DS V, s. 3441: Kars)

pırik is. Rendeden çıkan yonga, talaş. (DS V, s. 3444: Kars)

pırila- f. Uçmak. (DS VI, s. 4648: Kars ve köyleri)

pirpızlan- (nsz) Yumurtadan çıkan kaz yavrusu kendini toparlamak: *Ėaz yavrusu yumurtadan çihif, pirpızlanıf.*

(Porsuklu *Susuz) / *Pirpızlandı eyağa Ėahdı.* (Porsuklu *Susuz)

pirt- f. Fırlamak. (DS VI, s. 4648: Kars)

pirtdeér Kabuğundan, bulunduğu yerden akarak, kayarak çıkmayı anlatır. (Büyükpirveli *Akyaka; DS V, s. 3446-3447*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Cüce yumurtadan pirtdiyer, yumurtdadan çihér.* (Porsuklu *Susuz) // *Bizim cüceler bu anda ne pirtdiyif çihif.* (Büyükpirveli *Akyaka)

pirtı is. Kumaş: *Bana bi pirtı getirmişti, çoğ güzel bi pirtı. Onu ben özüme gömleh tihdim.* (Esenyayla *Akyaka)

pirtik is. Eskimiş kumaş parçası. (DS VI, s. 4648*: Kars)

pıs is. Çürük, içi boş, kof. (DS V, s. 3449*: *Kağızman) **pıs ol-** bf. Gevşemek: *Patateslerimiz hep pıs oluf. Ey almaydı pıs oluf. Soğanın içi pıs oluf.* (Porsuklu *Susuz)

pıs- (DS VI, s. 4649: Kars *pısmağ, pısmak*) → **pus-**

pısgır- *Çoğ pısgırersen dèyesen hesdeliyifsen.* (Porsuklu *Susuz) → **pışır-**

pışgırı *is.* Karasakız. (DS V, s. 3448*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

pışır- (*nsz*) [, **pışır-**] Aksırmak. (DS V, s. 4649*: Kars ve köyleri)

pısıt- (*nsz*) Yellenmek. (Porsuklu *Susuz; DS V, s. 3449: Kars) *Pısıtdın mı ne pis göhüdu.* (Porsuklu *Susuz)

pışğa (Demirkent *Akyaka; Göldalı *Arpaçay) *Pışğayı geti sovayı yahacam* → **pişka**.

pışğı *is.* [, **bışğı**] El testeresi. (İsisu *Sarıkamış; DS V, s. 3450: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Şu pışğıyı getirsene bana, tahta kesecem.* (İsisu *Sarıkamış)

pıtırak *is. bot.* Ekinler arasında, yetişen, dikenli tohumu giysilere, hayvan tüylerine yapışan bir çeşit bitki. (İsisu *Sarıkamış; DS VI, s. 4649: Kars) *Pıtırak çōh güzel çiçeh' açar, papatya gibi ayçiçehleri kibi çiğeg açar, o çiçehlerden pıtırak olur, goyunları bi sefer çoh sarar o.* (İsisu *Sarıkamış)

pıtırak (DS VI, s. 4649: Kars) → **pıtırak**.

pıtıraklı tel *is.* Dikenli tel. (DS V, s. 3451: Kars)

pıtırğan *is. bot.* Dikenli tohumu

insanların giysilerine, hayvanların tüylerine yapışan bir ot. (Boyalı *Sarıkamış; DS V, s. 3451*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Pıtırğan yiyilen ot deyil.* (Boyalı *Sarıkamış)

pıtırı *is.* Ayak sesi. (DS VI, s. 4649: Kars) *Pıtırı geldi hele bi dışarı bahın eyah sesi geldi.* (Porsuklu *Susuz)

picine *is.* **1.** Sığırlarda, davarlarda belli zamanların dışında doğan yavru. (DS VI, s. 4650: Kars ve köyleri) **2.** Erken doğan dişi yavru. (DS VI, s. 4650: Kars ve köyleri)

piç- *f.* Kesmek, biçmek. (DS V, s. 3454: Karapapak)

pilop *is.* Oyun, düzen: *Ne pilop dönderersiniz gene.* (DS V, s. 3455: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

piloy *is.* [, **puloy**] Pilav. (Meydancık *Arpaçay; DS V, s. 3455*: Kars) *E, ele yaman düyü almışdım ki ele piloyu çıhdi ki bèle.* (Meydancık *Arpaçay)

pilte *is.* Gazyağı lambasının fitili. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz) *Lambanın piltesi pitif, bir onu tahıynan. Kimi fitil diyerdi kimi pilte.* (Porsuklu *Susuz)

pin *is.* Kümes. (Büyükdurduran *Akyaka; İsisu *Sarıkamış; DS V, s. 3455: Kars) *Töyühlari pine saldım,*

altını temizdedim. (Büyükdurduran *Akyaka) // Pin pin dëller, tavuḡ gëder, pinine girer. (İsisu *Sarıkamış)

pinavluk *is.* Kış için hazırlanan yiyecek (un, bulgur vb. şeyler). (DS V, s. 3456*: Kars)

pinavunluḡ *is.* Yarma, bulgur yapmak için ayrılan iyi çeşit buğday. (DS VI, s. 4650: Kars ve köyleri)

pingal *Pingal gırılıf yere tüşüf, tavuḡlar nerde yumurtduyacaḡ bir onu çaḡın. (Porsuklu *Susuz) / Tavuḡ pingala çıḡıf yumurtdamaya. (Porsuklu *Susuz) / Töyüḡlar pingalda yumurtdameller, hep gidif beyede yumurtduyeller. (Porsuklu *Susuz) / Pingala bir yumurtda goy üsdüne töyüḡ getsin yumurtdasın. (Porsuklu *Susuz) → pingel.*

pingel *is.* [, **pingal**, **pingelik**, **pingellik**] Folun konulduḡu yer, folluk. (Altınbulak *Sarıkamış; DS V, s. 3457-3458: Kars) *Tar goyersen pingallih goyersen töyüḡun yumurtdaḡı yerdi. (Altınbulak *Sarıkamış)*

pingelik (DS V, s. 3458*: Kars) → **pingel**.

pingellik *Ele ey bir pingellik yaptım, tavuḡlar herḡün üsdüne çıḡher. (Alçılı) → pingel.*

pirçeḡ *Pirçeḡ burda püküf, püküf dingenin burasına goyerdiler ḡarılar esgiden. (Porsuklu *Susuz) / Yannarina pirçeḡ goyufdu. (Porsuklu *Susuz) → pirçeyh.*

pirçek *is.* Perçem, kâkül. (DS V, s. 3459: Kars)

pirçeyh *is.* [, **pirçeḡ**] Şakakların üstünden sarkan saç tutamı, zülüf. (DS V, s. 3459: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

pirçüḡlü (Eskigeçit *Selim) → **pürçüklü**.

pirelen- (I) *mec. (nsz) 1.* Ürkmek, kuşkulanmak. (DS V, s. 3460: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) **1a.** Kuşkulanmak: *Ben de şimdi o güvenceyi yitirdim. Şimdi bundan pirelendim. (Darboḡaz *Selim)*

pirelen- (II) *f.* Hayvan ağzıyla bedenini kaşımak. (DS VI, s. 4651: Kars)

pisdiyhli *is.* Uyuşuk, pis. (DS V, s. 3462: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

pisik *is. zool. [, pişik (I), pişih]* Kedi. (DS V, s. 3462: *Kaḡızman)

pişde ünl. Kedi kovalama ünlemi. (DS V, s. 3463: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

pişdey *is.* Tabanca. (DS V, s. 3463: Berne *Sarıkamış, *Selim)

pi şey *zm.* Bir şey: *Diyelim sana pi şey verdim, sen de mağa verdin, birbirimize borcumuz vardı, ödeşdiñ.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Ğumaşın bi şeyi ya eskiden bez gibi pi şey yani.* (Esenyayla *Akyaka) // *Gözüm pi şey görmür.* (Polatköy *Arpaçay) / *Bunun arzumani her pi şeyde ğaldı, pi şesi yoñdu vay gününe, yazıñ, fağır.* (Polatköy *Arpaçay) // *Seniñ bu yapıdığın pi şey demeyh.* (DS V, s. 3464: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

pişi *is.* *Evelden pişi pişererdih.* (Boğazköy) // *Çobana pişi pişirerdih.* (Çakmak) // *Piyi yemeye ğatıllar, pişi felan yapıf yiyiller, ğartol ğızardıllar.* (Bacıoğlu *Arpaçay) // *Burda adam da ona kete gönderiyir. Pişi, mafış. Elinden ne gelse onu gönderiyir.* (Darboğaz *Selim) (DS V, s. 3464: Kars) ‘gözleme’, DS V, s. 3464: Kars) ‘yağda kızartılmış ekmek’) → **bişi -2.**

pişih *Bizim pişih ğırnava gelir.* (Karakaş) // *Pişihlere ğırnava gelif diyellermiş.* (Büyükpırveli *Akyaka) → **pisik.**

pişik (I) (DS V, s. 3462*: Kars) → **pisik.**

pişik (II) *is.* Tek kadın tarafından oynanan bir halk oyunu. (DS V, s. 3464: Kars)

pişka *is.* [**pişga**] Kibrit. (Tozluca *Selim, Cavlak *Selim) *Pişka kirpit çöpüne oynuyeller, işde nasıl olsa bi de sigaraya.* (Cavlak *Selim)

pişdir- (-e) Dikilecek kumaşı belli bir ölçüye ve modele uygun olarak kestirmek: *Filana pişdirdim mağ etehleme dikeceñ.* (Büyükpırveli *Akyaka) *Ğetdim kendime elbise piştirdim.* (Porsuklu *Susuz)

pit *is. zool. Bit.* (DS V, s. 3465: Kars)

piy *is.* İçyağı. (Bacıoğlu *Arpaçay; DS V, s. 3466: Bayburt, İrişli *Sarıkamış, *Selim) *Piyi yemeye ğatıllar, pişi felan yapıf yiyiller, ğartol ğızardıllar.* (Bacıoğlu *Arpaçay)

poççik (Akören *Sarıkamış; DS V, s. 3479*: Kars) *Onun dizi ğırıldı kemiği, öbürünün de poççigi ğırıldı.* (Akören *Sarıkamış) → **pöçük -1.**

poddik *is.* Güdük, kısa. (DS V, s. 3467: Kars)

poñ *is. 1.* Pislik. (DS V, s. 3469: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Arpaçay) **2.** Bok,

dışkı. (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Ağacın başına çıhar, leyleh poğu getirerdih.* (Tepecik *Arpaçay)

pohluboyun is. Boyunduruğa koşulmuş öküzlerin gerisinde, çift süren çocuğun oturduğu öküz. (DS V, s. 3469: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

pompul *Ğazlarda çoğ pompul vardı.* (Porsuklu *Susuz) → **pumbul**.

pompullu is. ve sf. Başında kabarık tüy olan kuş ya da kümes hayvanı: *Pompullu ğaz var, pompullu ğaz goyboldu.* (Porsuklu *Susuz) / *Cücelerimiz bu sene hep pompulludu, bir sürü cücemiz çihif, hep pompulludu.* (Porsuklu *Susuz)

ponçağ *Patiğe ponçağ yapacam.* (Büyükdurduran *Akyaka) → **ponçak**.

ponçak is. [, **ponçağ**] Saçak, püskül. (DS V, s. 3470: *Arpaçay)

porsu- f. Öfkelenip kızarmak. (DS V, s. 3472: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

portda- (nsz) Dışarıya fırlamak, şişmek: *Ahmet'in karnı birdenbire portdadı.* (DS V, s. 3472: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim portdamah, DS V, s. 3472*: İrişli,

Bayburt *Sarıkamış, *Selim portdamak)

portdah sf. Patlak, dışarıya doğru çıkık (göz için). (Çıplaklı *Selim; DS V, s. 3481-3482*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Amaan bu ne ğız, portdah gözün biri.* (Çıplaklı *Selim)

portla- f. Yandan yapılan basınçla nesne yerinden çıkmak, fırlamak. (DS V, s. 4653: Kars)

portlak is. İri, çıkık (göz için). (İsisu *Sarıkamış; DS VI, s. 4653: Kars ve köyleri) *Gözleri portlah mısın sen ulan, gözleri çoğ bële iri, dışarı çihmiş.* (İsisu *Sarıkamış)

poşa is. Kalbur, elek vb. satan gezginci kadın: *Poşa gelif helvir sater, eleh sater, hele gelin bahah.* (Çakmak) // *Ustası yapar onu. Her adam yapamaz. Onu eyle yapan poşalardır ekseri.* (Bozyiğit *Arpaçay) // *Tığları soyurduh, tahıl çihirdi. Helviri alırdih elimize eliyirdih poşalar getirer, saterdi helviri.* (Polatköy *Arpaçay) / *Köye poşa geldi gelin gideh helbir alah, eleh alah.* (Taşdere Arpaçay)

poşgun is. Tahta yer sofrası. (Çakmak; Darboğaz *Selim; Porsuklu *Susuz; DS V, s. 3475: İrişli, Bayburt

*Sarıkamış, *Selim ‘poşgun’) *On ğarı yığıldırđ erişte kesmeye, poşgunda açerdih ohleyen.* (Çakmak) // *Hamırın üsdüne dasdar, surfuya peşgun diyerdik.* (Çilehane *Kağızman) // *O poşgun üsdüne töküdü.* (Darboğaz *Selim) // *Poşgunu ver künde tököm.* (Porsuklu *Susuz)

pota *is.* İki yaşındaki manda. (DS V, s. 3475: *Zarşat)

poyhur- (*nsz*) Nişasta, un vb. yiyecekleri ağza alıp üflemek. (Porsuklu *Susuz; DS V, s. 3478: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Ėoyutu üflüyorlar üzüme gözüme poyhurma.* (Porsuklu *Susuz)

pöçük *is.* [, **poççik-1**] **1.** Kuyruk sokumu. (Porsuklu *Susuz; DS V, s. 3479: Kars) *Pöçüyümün üsdüne tüşdüm, pöçüyüm ağırır.* (Porsuklu *Susuz) **2.** Kuyruk (sığır, keçi için): *İt ineyin pöçüyünü ğoparıf.* (Porsuklu *Susuz) (DS V, s. 3479: Kars *pöçük* ‘kuyruk’ *Keçinin pöçüğü kısıdır.* DS VI, s. 4654: Kars *pöçük* ‘kuyruk (inek, öküz vb. için)’)

pöhrenk *is.* **1.** Yer altında kapalı su yolu. (DS VI, s. 4655: Kars) **1a.** Pişmiş topraktan yapılmış su borusu, künk. *Pöhrenk efendim künk doğrudur, onu*

topraktan yani güveç şeklinde yapmışlar o zaman. işte o boruları o zaman biz çıhardırđ. Yerine pilastih, demir boru döşediğ. (Darboğaz *Selim)

pörenk *is.* Ağaç ya da topraktan yapılmış su borusu, künk. (DS V, s. 3480*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

pörnek (I) *is.* [, **pörneyh**] Koyunlarını bir araya katan birkaç kişinin oluşturdukları topluluk. (DS V, s. 3481: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

pörnek (II) *is.* Başkasının sürüsüne katılan küçük davar sürüsü. (DS V, s. 3481: Zaim)

pörneyh *is.* Birkaç evin koyunlarının oluşturduğu davar sürüsü. (Darboğaz *Selim: Porsuklu *Susuz; DS V, s. 3481*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Ahmet, Mehmet, Ali, Veli, emmi, enişte, dayı, yeğen neyse, ya biz bir pörneğ olalım. Biz onların pörneğe ğarışmıyah, bizim ğoyunumuz ayrı getsin. Bu mehlenin pörneğı ayrı giderdi, o mehlenin pörneğı ayrı.* (Darboğaz *Selim) *Ėoyunu pörneye ğatdım.* (Porsuklu *Susuz)→ **pörnek** (I).

pört- (nsz) Şişip kabarmak: *Eyağım yandı pörtüü galhdı.* (DS V, s. 3482: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

pöteye is. Kümes hayvanlarının böbreği. (DS V, s. 3483: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

puçah is. Bıçak. (DS V, s. 3484: Zarşat)

puḥah is. Çene altından sarkan deri. (Akören *Sarıkamış; DS V, s. 3485: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Ğıdıḥ var, puḥah var, dedem beḥe severdi puḥah puḥah, dedenin puḥaḥi a beḥe severdi. Tosunun puḥaḥı aha diyesen.* (Akören *Sarıkamış)

puḥarı (Subatan; DS V, s. 3485*: Mağaracık) *Diya orda, sobanın girdiği yer, puḥarı.* (Subatan) → **buḥarı**.

puḥarlıḥ *Soba çekmiyor, çıḥ o puḥarlıḥı bir yap, bir temizle.* (Subatan) → **buḥarı**.

puḥarrı (DS V, s. 3485*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **buḥarı**.

puḥca is. [, **buḥça**] Bohça: *Toyumuz olacaḥ, gızın puḥcasını götüreciḥ, oğlanın puḥcasını götüreciḥ.* (Büyükpırcı *Akyaka)

puḥoy is. Atın ayağına vurulan kelepçe: *Puḥoyu götü atın eyağına vur, bi yere gétmesin.* (Porsuklu *Susuz)

pul is. Düğme. (DS V, s. 3486: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

puları is. Erkek arı: *Bir petekte bir puları kafı.* (DS V, s. 3486: Kars)

pullukır is. Baklakırı (at donu için). (DS VI, s. 4656: Kars)

puloy (DS V, s. 3455*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **piloy**.

pulul (Bacıoğlu *Arpaçay; Tozluca *Selim DS V, s. 3487: *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Bir tarlayı diyelim biçtik, onun küçüğüne pulul deriz büyüğüne yıgın.* (Tozluca *Selim) → **bulul**.

pumbul is. [, **pompul**] 1. Kuş ve kümes hayvanlarının başındaki tüyler. (DS VI, s. 4656: Kars ve köyleri) 1a. Kuş ve kümes hayvanlarının başının ortasında hafif dik duran toplu, kabarık tüy, tüyden tepelik. töyüğün pumpulunu yoluflar

punar is. Çeşme: *O sıra evlerde su ne arıyerdi, hep gider punarlardan getirirdiḥ suyu.* (Çakmak)

purçalık *is. bot.* Sindirimi kolaylaştırıcı, sürdürücü bir çeşit yaban havucu. (DS V, s. 3489-3490: Kars)

purçulık *Şimdi havuç oldu, biz purçulık diyirdik.* (Akören *Sarıkamış) → **pürçüklü.**

purs *is.* Sis. (DS V, s. 3491*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

purutka *is.* Su bardağı. (DS V, s. 3490: Kars)

pusar- *f.* Hava bulutlanmak, kapanmak, puslanmak. (DS V, s. 3492: Kars)

pus- **1.** (DS V, s. 3492-3493*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **pus-**. **2.** *(-i)* Takip etmek: *Puser baher, ne yaper, arhasınca puser.* (Porsuklu *Susuz)

pus- *(nsz)* [**pus-**, **pıs-**] Korkudan sinmek, saklanmak, büzülmek, ses çıkarmamak. (DS V, s. 3492-3493: *Arpaçay, DS VI, s. 4649: Kars)

puşgunçu *is.* **1.** Gereksiz para harcayan. (DS V, s. 3493: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) **2.** Orda burda konuşup gezen, evine uğramayan. (DS V, s. 3493: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

puştağ_al- *bf.* Başörtüsünü ağzı kapatacak şekilde bağlamak. *Biz de çoğ çekdik biler misin éle. Gaynananın yanında gaynatanın yanında puştağ_alerdiğ.* (Çilehane *Kağızman)

put *is.* 16 kg.lık ağırlık ölçüsü. (DS V, s. 3494: Kars)

püh- *f.* Bükmek. (DS V, s. 3496: Zarşat)

pürçek *is.* Alna sarkan saç. (DS VI, s. 4657: Kars)

pürçühlü (Alçılı; Esenyayla *Akyaka; Porsuklu *Susuz) *Salata, havuç, havuç demir de işde pürçühlü diyirdiğ.* (Esenyayla *Akyaka) → **pürçüklü.**

pürçüklü *is. bot.* [**pürçühlü**, **pürşüyhlü**] Havuç. (DS V, s. 3499: *Kağızman)

pürgü *is.* Kadın çarşafı. (DS V, s. 3500: Celaliye *Sarıkamış)

pürşüyhlü (DS V, s. 3499*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **pürçüklü.**

pürtük *is.* Pürüz. (DS VI, s. 4658: Kars)

püsürük *is.* **1.** Cimri. (DS VI, s. 4659: Kars) **2.** Pis, özensiz giyinen. (DS VI, s. 4659: Kars)

püş is. Tezeğin ufalanmış toz hali:
Püşü yığ ıslanmasın. (Porsuklu
*Susuz) / *Gidem ğuzunun altını*
püşliyem ıslanır. (Porsuklu *Susuz)

püşk is. Pay: *Benim püşküme bin lira*
düştü. (DS V, s. 3506: Dalaver
*Arpaçay) ■ **püşk at-** bf. Kurbanda
veya hayvan kesiminde isim yazılı
kağıtları veya farklı nesneleri (çöp,
kağıt, taş) payların üzerine koyup
payların sahiplerini belirlemek, kura
çekmek: *Hayvanı kesersen diyelim beş*
yere bölersen püşk atarsan kimsenin
hakğı kimsede ğalmasın. (Porsuklu
*Susuz)

pütün zf. Bütün. (Küçükaküzüm
*Akyaka; DS V, s. 3506: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış, *Selim) *Filankesin malı*
pütün soyğuntudu. (Küçükaküzüm
*Akyaka)

R

rahatlan- (nsz) Dinlenmek, yorgunluğunu atmak: *Yorulmuş, tamam ben bi oturom da dincelem, rahatlanem.* (Bayburt *Selim)

ramka is. Petek: *Adamın biri bir durna balası duter. Malakan diyer ki: Paşa paşa, bu durnuyu birağ günahdı, men saa bir ramka bal vererem.* (Çakmak)

rapata is. [, **irapata**, **irepete**, **repete**] Açılan ekmek hamurunu tandırın iç yüzüne yapıştırmak için kullanılan içi ot dolu dikdörtgen veya kare, yastık biçimde araç: *Bir uzun rapata, bir degirmi rapatamız var.* (Alçılı) // *Bële degirmi vurma da bële uzad vur rapatanın üsdüne.* (Karacaören) // *Elimizde rapatanın üsdüne koyup pişiririg.* (Ocaklı) // *Tandıra vureriğ rapataynan.* (Tunçkaya *Kağızman) // *İki senedir gullanmıram, durir sahlıram eğişiimi, rapatamı.* (Akören *Sarıkamış) // *Rapatayı gêt getir, ekmek pişirecem.* (Altınbulak *Sarıkamış) (DS VI, s. 4660: Issısu *Sarıkamış *rapata* ‘ekmeği tandırın içi yüzüne yapıştırmakta kullanılan, içi ot ya da paçavra dolu yastık biçiminde bir araç’; *irapata* ‘açılan ekmek hamurunu tandırın iç yüzüne yapıştırmak için

kullanılan içi ot dolu yastık biçimde araç)

rastla- (nsz) Rast gitmek, yolunda gitmek: *Bir adam bir işe gideyer de öğüme bu çıhdı, ne nüsübet adamıydı ya benim işim rastlamadi.* (Tozluca *Selim)

repete (Demirkent *Selim) → **rapata**.

reşberlih is. Rençperlik: *Elbir olalım da birbirimizin işini çabuğ yapalım, reşberliğimizi erken bitirelim.* (Bayburt *Selim)

rusum is. Vergi. (DS VI, s. 4660: Kars ve çevresi)

S

saa *zm.* Sana. (Çakmak, Karakaş; Aslanhane *Akyaka; Bayburt *Selim) *Bizim yemeyini yaptığımız otlar saa diyim.* (Aslanhane *Akyaka)

saçaklı ağaç *is.* Dallı budaklı ağaç. (DS VI, s. 4661: Kars ve köyleri)

saçaklık *is.* Tavan arası. (DS VI, s. 4662: Kars ve köyleri)

saçı *is.* **1.** Düğün armağanı. (Akören *Sarıkamış; DS V, s. 3510: Kars + DS VI, s. 4662: Kars ve köyleri) **1a.** Çeyiz görmeye gidenlerin götürdükleri armağan: *Ğıza hediye götürürsen o saçıyı da onlar dağıdırler. Saçı götüreh filan adama, bulğur bile götürürler, den götürürler, meyve götürürler.* (Akören *Sarıkamış) **2.** Düğün çağırısı olarak gönderilen kibrit. (DS V, s. 3510: Berne *Sarıkamış)

saçma *is.* Ekmek pişirmek için fırında ve tandırda yakılan iri samanla karıştırılmış davar gübresi. (Alçılı, Çakmak; Akören *Sarıkamış; DS V, s. 3511*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Saçma var, tezeğin ufağı saçma. Mesela dünayın ahşam burda misafirleri var, çıhmış saçma toplir.* (Akören *Sarıkamış) // *Basma keserdih, tezeh yaperdih, belnen*

ğalağ ederdih. altına da saçma, fişğı diyerdih, onu da topluyerdih, saçmıyı yaherdih, fişğıyı da malın altına seperdih. (Çakmak)

saçuzadan *is.* [, **saçuzandı, saçuzatan**] Pişmiş etin içindeki beyaz şerit gibi kalın sinirler. (Boğazköy; Çıplaklı *Selim; Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4662*: Kars) *Malların etinde oler o saçuzadan. Evelden diyerdiler sac uzadır, pişirerdih, yiyerdih.* (Boğazköy) // *Sacuzadan, hayvanların bu sinir eti var ya o sinir etini yediğimiz zaman diyerdi ki nenem saçuzadan.* (Akören *Sarıkamış) // *Anam diyerdi ki gızım bu saçuzadanı ye, saçın çoğ uzansın.* (Çıplaklı *Selim)

saçuzandı (DS VI, s. 4662*: Kars) → **saçuzadan.**

saçuzatan (DS V, s. 3512: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) → **saçuzadan.**

sade *Sade öyle soyup tuzla yeyersin.* (Çıplaklı *Selim) → **sede.**

sadgana *is.* [, **sadigana**] Sözüünün eri, güvenilir kimse. (DS V, s. 3513: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sadıgana (DS V, s. 3513*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **sadgana**.

sağancı *is.* 1. İnek, koyun sağan (DS VI, s. 4663: Kars ve köyleri) 1a. Ücret karşılığı inek, koyun sağan kişi: *Sağancının işi vardı, böyün gelif bize yardım etmedi.* (Porsuklu *Susuz)

sağım *is.* Süt veren, sağılan hayvan. (Büyükpirveli *Akyaka; DS VI, s. 4663: Kars ve köyleri) *Dört tene ğarı yetiştiremerdi sağını, çamış, ineh ayrı.* (Büyükpirveli *Akyaka) 2. [, **sağım**] Sağılma. (Çakmak; Büyükpirveli *Akyaka; Polatköy, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *İlk göyun sağına gelende da beriye dolduranda men oturardım göyunu indi şişehlerin memesi ufah bele durardım onu elimde ökeliyerdim.* (Çakmak) // *Dedem çoğ zenginiydi, aşırı zenginiydi, altı yüz, yedi yüz göyun sağına gelirdi.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Göyun sağına gelirdi, beriye alır, sağırdıh.* (Polatköy *Arpaçay) // *Sağınnan sonra güzuyu göyuna gatallar emişir.* (Tepecik *Arpaçay)

sağım *Mal sağıma gelür, ğuşluğ oldi, mal geliyor, ğuşluğdur.* (Tozluca *Selim) → **sağın -2.**

sağrı *is.* 1. Atın kalça kısmı, atın kalçası: *Mağsud emimin atlarının sağrısı çoğ genişdi.* (Porsuklu *Susuz) 2. Dağ ve tepelerin pürüzsüz yamaçları. (DS VI, s. 4664: Kars ve köyleri)

sağul- *İneğimiz sağulmuş, həc sağılmer.* (Alçılı) → **soğul-**.

sahan *is.* Derinliği az olan, geniş, yayvan kap. (Altınbulak, Sırataşlar *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Esgiden her evde hêş yohusa nüfusa göre şey, pahır sahan varıydı.* (Sırataşlar *Sarıkamış) // *Êle oler a bele. Ahan sahanda durir ğaşığı vurursin ki havasnan, bi de yoğurdu içine goyursin of!* (Altınbulak *Sarıkamış)

sahap *is.* Sahip. (Porsuklu *Susuz)

sağla-f. 1. Sığır, koyun gibi hayvanları kış süresince birisine para ya da hatır için baktırmak. (DS V, s. 3518: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 2. (nsz) Bakmak, beslemek (hayvan hakkında): *Adam ğaz sağlar, onun anasını üç beş sene sağlar daha tecrübelidir, yavrularını peşine gezdirir.* (Subatan) // *Filan êle bir keher at sağlıyer ki yanı.* (Bayburt *Selim) 3. (-i) Muhafaza etmek, korumak: *Bezen bunnara diyerem ay ğız, bağ o başınızdakini êle sağlayın*

hatın kimi, görsetsin hanım kimi.
(Bayburt *Selim)

sahlanc *is.* Herhangi bir yerde saklanan şey. (DS V, s. 3518: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış)

sakgal *is.* Sakal. (DS V, s. 3521: Zarşat)

sakğavul *is.* [, **sakkavul**] Çalı süpürgesi. (DS V, s. 3517*: *Sarıkamış, *Selim) *Çalğıya diyeller sakğavul. İki çeşit çalğı vardı sakğavul, uzun sapı da uzun beşe sapınnan tuter süpürerdin. saçahları ince çalıydı.* (Porsuklu *Susuz)

sakğoy *is.* Sakağı da denilen, atlarda olan mankafa hastalığı. (DS V, s. 3519*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim 'sakgoy') *At terleyip soğuğa goyduğun zaman sakğoy oler.* (Porsuklu *Susuz)

sakkavul (DS V, s. 3517*: Kars) → **sakgavul**.

saklak *is.* Depo, ambar. (DS VI, s. 4665: Kars)

saço *Saçomun golu yırtılıf tiki*
(Porsuklu *Susuz) → **seço**.

sal *is.* Ahıra, avluya kaldırım yapmakta kullanılan büyük yassı taş. (DS VI, s. 4666: Kars ve köyleri) *Adam ahırın*

önüne sal dizer, accıh yüksek yaper, çamur olmasın. (Porsuklu *Susuz)

sal- (*nsz*) **1.** Hayvan yavrusunu düşürmek: *Göyün guzu salıf, ineh dana salıf.* (Bayburt *Selim) **2.** (-i) İçeri girmesini sağlamak, içeriye almak: *Danaları danalığa salağ.* (Karakaş) // *Furkan o malları topla geti, burya salağ, koma salacığ.* (Taşdere Arpaçay) **3.** Düşürmek: *Dirgeni motordan salıf, men sana demedim mi niye saldın onu yolda, gaybetdin.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Elimdeki ağacı saldim.* (Taşdere Arpaçay) **4.** Bazı isimlere getirilerek birleşik fiiller oluşturur. (Karakaş)

salağ *is.* Budala, ahmak. (DS VI, s. 4666: Kars ve köyleri)

salağana *is.* ve *sf.* **1.** Başiboş dolaşan kimse. (Tepecik *Arpaçay; Akören, Yeniköy *Sarıkamış; Çıplaklı *Selim) // Yeniköy *Sarıkamış) *Bizim Eleddi'nin oğlunun oğlu avara, çalışmayan salağana bi adam.* (Tepecik *Arpaçay) // *Salağana kimi dolanır, orda burda.* (Akören *Sarıkamış) // *Gız bu salağana ne ki ona buna uymuş gider, bir iş görmer, bi şe edmer, salağananın biri.* (Çıplaklı *Selim) **2. is.** İşe yaramayan, başiboş (köpek için): *Bu it nasıl salağana*

boğuşmer, ortalıklarda gezer. (Alçılı)

saldat *is.* Rus askeri: *Ya dalım ğaya önüm saldat, ğılıcı salladı, ğulağım getdi diyir.* (Gönülalan *Arpaçay)

salğar *is.* Dibeklerde kullanılan el tokmağı: *Annelerimiz yarmayı, bulguru yıhıyardıh buğdayı, tökerdiñ yarma yapardıh onu da o diveye tökerdiñ, ıslatardıh, onu da güzel salğarrarnan döverdiñ, ğabuğunu çıhardardıh.* (Aslanhane *Akyaka)

salhéy it *is.* Azgın köpek: *Ne salhéy it kimi o tarafa, bu tarafa özünü vurarsan.* (DS V, s. 3526: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

salhéyla- *f.* Olduğu yerde duramamak, o yana, bu yana gidip gidip gelmek. (DS V, s. 3526: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

salğını al- *bf.* Bilgi almak. (Akören *Sarıkamış; DS VI, s. 4667*: Bayburt *Selim) *Ben gettim ben orda adamın salğını aldım, filan adam nası bi adam diye.* (Akören *Sarıkamış)

salım *is.* Nezle. (DS V, s. 3527: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

saliyen (DS V, s. 3531*: Kars) → **salyan.**

sallama kemer *is.* Kadın ve erkekler için ayrı ayrı yapılan bir çeşit kemer (sakarlardan kalma töreye göre). (DS V, s. 3529: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Sallama kemer ğümüş kemerdı; elbiselerin üsdüne taşer, gezerdiler, ğümüşten kemer.* (Porsuklu *Susuz)

sallama seyit *zf.* Başiboş (gezmek için). (DS V, s. 3529: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

sallançağ *is.* Salıncak. (Eskigeçit *Selim; DS V, s. 3529*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim) *Yellemçeğ ğurorduğ, indi sallançağ diyeller o sıra biz yellemçeğ diyerdiñ.* (Eskigeçit *Selim)

saltabaş *zf.* Başiboş, boş gezen, yalnız. (Darboğaz *Selim; DS VI, s. 4669: Bayburt *Selim, Kars ve köyleri) *Saltabaş boş boş gezersen.* (Porsuklu *Susuz) // *E ne yapıyir, para da ğazanmiyir be ne yapıyir ya bu ölmüş. Ėle saltabaş gezir bu adam.* (Darboğaz *Selim)

saltaş *is.* Düz taş. (Akören *Sarıkamış; DS V, s. 3531: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Ėapıda getirin saldaş ğoyah, davara duz verah.* (Akören *Sarıkamış)

salyan *is.* [, **saliyen**] Vergi. (DS V, s. 3531: Kars)

salyancı *is.* Tahsildar. (DS V, s. 3532: Kars)

sambağı *is.* Boyunduruğun deliklerine geçirilen eğri ağaçları bağlayan ip. (Büyükpirveli *Akyaka; DS V, s. 3533: Bayburt *Sarıkamış) *Öküzlerin sambağına tahırdılar malığı, bi de gayışa tahırdılar malığı boyunduruğun üsdündeki gayışa.* (Büyükpirveli *Akyaka)

sambarra- (*nsz*) Bir nesne yaylanmak, sallanmak: *Ağaç sambariyer olmaya gırılacağ.* (DS V, s. 3533: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

samı, sami (I) *is.* Öküzlerin boyunlarını boyunduruktan çıkarmasını engellemek için öküzün boynunun her iki yanında bulunan boyunduruğa takılan ağaç ya da demir çubuk: *Samı geti öküzleri goşacam.* (Porsuklu *Susuz)

samı (II) *is.* Hayvanları bağlamak için yere çakılan değişik boyutlardaki demir kazık: *Atın samısını çıkar, yerini değışdir, savağdan orda çağılıdı.* (Porsuklu *Susuz)

sanahsal *is.* Ahırın orta yerinde bulunan, hayvan gübresinin toplandığı,

10-20 cm derinliğinde çukur: *Sabah oldi, ağıura endiler ki ağıur ō sanahsal su dolmuş. Sanahsal dolmuş, mallar da hiçbi şey yatmamış su içinde.* (Cavlak *Selim)

sancah *is.* [, **sancak** (II) 1. Saç tokası, firkete. (DS V, s. 3537: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 2. Çengelli iğne: *O sancağı ver de bu dantelimi bi topliyem.* (Porsuklu *Susuz) / *Sancağı ver yağamı sancağıliyam.* (Porsuklu *Susuz)

sancak (I) *is.* Çapa. (DS V, s. 3537: Pekreşen *Çıldır)

sancak (II) (DS V, s. 3537*: Pekreşen *Çıldır → **sancah -1.**

sanğa *Sanğanın atdarını goşun, sanğanın Suz'a gētdim geldim.* (Porsuklu *Susuz) → **zanğa.**

sansar *is. zool.* Gelincik: *Sansar bu gece girif tavuğları hep boğufdu. Sansarın postu çoğ değerlidi.* (Porsuklu *Susuz)

sap (I) *is.* 1. İplik tiresi. (DS V, s. 3541: Kars) 1a. Dikiş ipliği, yorgan ipliği: *Sapı mana ver, tikiş tikecem.* (Porsuklu *Susuz) / *Sapı geti döşeyin ağzını tikem.* (Porsuklu *Susuz)

sap (II) *is.* Başağıyla birlikte olan biçilmiş ekin: *Yağmur geler sap*

ıslanacağ. (Taşdere Arpaçay) // *Tarımda yağdisa o şeyi ot, sap neyse çevirmek gurutmağ lazım.* (Cavlak *Selim) // *Tarlıya giderdiğ orah biçerdih, ot toplerdih, sap yığerdiğ ondan sonra harman ederdih, gem sürerdih.* (Çıplaklı *Selim)

sap- f. Yön değiştirmek. (DS VI, s. 4673: Kars ve köyleri)

sapağ is. Bitkinin dal, yaprak çiçek vb. bölümlerini kapsayan kısmı (sebze, meyve için). (Bacioğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Ġartol sapah açmış, çiçeğ açacağ nerdeyse, sapağ vermiş.* (Bacioğlu *Arpaçay) (DS V, s. 3541: Zarşat ‘sap, kulp (meyve vb. için)’)

sapakal is. Pulluğun çamurunu temizlemeye yarayan araç. (DS V, s. 3541: Kars)

sapant is. Sapan. (DS VI, s. 4672*: Kars ve köyleri)

sapılca (DS V, s. 3542*: Kars) → **sapılce-1**.

sapılce is. [, sapılca] 1. Tava: *Sapılceyi geti, Āşa anıh verejem.* (DS V, s. 3542: Ġrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sapiyh is. Kısa çizme, konçlu ayakkabı, mest. (DS V, s. 3542*: Ġrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sapla- (I) (-i) Saplamak, batırmak. (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4672: Kars ve köyleri) *Dirgeni ota saflamışam gêt o göyuna alaf tök.* (Porsuklu *Susuz)

sapla- (II) (-i) Ġğneye ipliği takmak: *Bu iyneyi sapla mana ver, yasdığın ağzını tikecem.* (Porsuklu *Susuz)

sapla- (III) (-i) Sap takmak (keser, balta, bel vs.): *Dirgenin sapı Ġırılıf, bu sapı dirgene sapla.* (Porsuklu *Susuz)

saplı is. Uzun saplı, bakır veya alüminyum maşrapa: *Yaylada vardı ya alominyum, şıratı çekerdı saplı.* (Porsuklu *Susuz) (DS V, s. 3543*: Kars) ‘saplı su tası, maşrapa’; DS VI, s. 4672: Kars ve köyleri) ‘büyük bakır kepçe’)

saral- (nsz) Sararmak. (Büyükpırveli *Akyaka; Bacioğlu *Arpaçay; DS V, s. 3544: Zarşat) *Niye bozuluf senin benizin, üzü ne yaman saralıf.* (Büyükpırveli *Akyaka) // *Rengi dönmüş, saralmış, nerdeyse yağlaşer biçin zamanına.* (Bacioğlu *Arpaçay)

saray Saray da bizim otağların böyühlerini yapeller onlara saray diyerdiler, tek Ġat, altı bodrum tağdadan yaperdiler. (Bayburt *Selim) → **saréy**.

saréy is. [, saray] Üstü çatılı yapı.

Bizim bezeyhlide ele saréylarınız varyıdı ki. (DS V, s. 3545: Gürcistan göçmenleri, *Selim, Karapa *Sarıkamış)

sargın *is.* 1. Candan, yakın, sıkı fıkı. (DS VI, s. 4673: Kars ve köyleri) 2. Tutkun. (DS VI, s. 4673: Kars ve köyleri)

sarıyağ *is.* Eritilmiş tereyağı: *Kereyağı eridersen sarıyağ olur.* (Demirkent *Akyaka) // *Biz tereyağı eritir, saf yağ yaparız kışın sahlamağ için sarıyağ.* (Subatan)

sarma *is.* Denk ya da sandıkların çevresine yapılan çember. (DS VI, s. 4674: Kars)

sarsağ *is.* Akılsız, ahmak. (Tomarlı *Arpaçay; Gürbüzler *Selim; Porsuklu *Susuz) *Dünya tökülüf beni kimi de bir sarsağ çoban gelif dağdan hesir serif.* (Tomarlı *Arpaçay) // *Ya bu adam ne gader sarsağdı, yani deli gibi.* (Gürbüzler *Selim)

sarsağlıh *is.* Ahmaklık, budalalık. *Yav ne sarsağlıh yapırsan onnan oynama.* (Akören *Sarıkamış) // *Sarsağlıh elleme sen onnan büüyihsen.* (DS V, s. 3550: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

saşma *is.* Ufak tezek parçaları. (Porsuklu *Susuz; DS V, s. 3551: Kars)

satancı *is.* Satıcı: *Arpa doldurer o yolda behliyer, satancı geldi mi verif aynoyun alır.* (Karakaş) // *Ahan satancı gelmiş gêt onnan bir kilo zerde al geti gel.* (Demirkent *Akyaka)

satdih *is.* Satılık. (DS V, s. 3552: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

satıl- *f.* Kadınlar çocuklarının olması için bir yatıra adak adamak. (DS VI, s. 4675: *Arpaçay Kars ve köyleri)

satıl *Çobanlara barhana götürdü, bir satıl yoğurt yap.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış) → **sitil -2.**

savacah, savacağ *is.* Değirmen suyunun yönünü değiştirmek için oluk önüne konulan tahta. (Akören *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Savacağ, değirmanın savacağı var. Savacağa bi şey geldiği zaman şey olmaz yanı değirman çalışmaz.* (Akören *Sarıkamış) // *Savacağ durir, değirmen de durir.* (Akören *Sarıkamış) (DS V, s. 3553*: Bayburt *Sarıkamış savacah, savacağ ‘değirmen suyunu başka yöne çevirmek için oluk önüne konulan tahta’, DS VI, s. 4675: Kars ve köyleri) *savacak* ‘değirmen suyunun yönünü değiştirmeye yarayan, bentlere konulan kapak’)

savacak (DS VI, s. 4675: Kars ve köyleri) → **savacah, savacaḥ**.

savat *is.* Gümüş üstüne yapılan çizgiler, süsler. (DS V, s. 3555: Bayburt *Sarıkamış)

saviya *e.* Başka, ayrı: *Zaten ondan saviya başka kimse yapamaz.* (Darboğaz *Selim) // *Sennen saviya garabalıḥ élléyen var mı?* (DS V, s. 3556: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, DS VI, s. 4676: *Selin)

savsak *is.* **1.** Vurdumduymaz. (DS VI, s. 4677: Kars) **2.** Aptal, akılsız. (DS VI, s. 4676*: Kars) **3.** Başiboş. (DS VI, s. 4677: Kars)

savsakla- *f.* İşi geciktirmek, oyalamak, baştan savmak. (DS VI, s. 4677: Kars)

sayalan- (*nsz*) İyileşmek: *Elimin yarası sayalandı.* (DS V, s. 3560: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sayıḥ *zf.* Ayık: *Ġapıda bacada mal var, biraz sayıḥ yat, çoḥ derin yatma.* (Porsuklu *Susuz)

sayım *is.* Hayvan sayısı üzerinden alınan vergi. (DS V, s. 3561: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sayır *is.* Hasta. (DS V, s. 3561: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sayış- *f.* Ödeşmek. (DS VI, s. 4678: Kars)

sazaḥ *is.* Hafif ve soğuk esen yel: *Ėle sazaḥ eser ki adamın üzünü gözünü yaḥer, Ėle diyerdiler.* (Porsuklu *Susuz) / *Ėle sazaḥ eser ki adamı üşütör, adamı donduror öyle tipi gibi olmuyo yani.* (Porsuklu *Susuz)

sazak *is.* **1.** Kuvvetli ve soğuk esen yel, poyraz. (DS V, s. 3564: Kars)

sebep *is.* Sevap: *Senede bir aşra bişer, onu mecbur bişireciḥ, evde yanı bişsin, bekar oḡlan olur, ġız oler ya o çoḥ sebep.* (Handere *Sarıkamış)

sede *zf.* [, **sade**] Sade, sadece: *Sede yün.* (Alçılı) // *Et olmazsa da sede pilav bişirirsın.* (Koşapınar *Selim)

sedef *is.* Düğme: *İlihli sedef tikerdiḥ aḡrıñ alēm.* (Bayburt *Selim)

sedereḥ *Aḥlı kesmer, aḥlı ne keser, sedereḥ.* (Çakmak) → **sedereyh**.

sedereyh *is.* [, **sedereḥ**] Ahmak, bunak, sersem, akılsız. (DS V, s. 3513*: Bayburt *Sarıkamış ‘sedereyh’)

seef *zf.* Yüzünden, -den ötürü: *Meni doḥdura götürüfler yaşa seef.* (Çakmak) // *Bir ġarıya seef bir möḥür verilmez.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Birbirimizden bir bardaḡa seef öj*

gidecih. (Bayburt *Selim) // *Anne sen perdelere his sürtmüşün, sen dedi nazara seef sürtmüşün*. (Aksu *Susuz)

seeh *zf*. Ayık, tetikte: *Veysal gejeleri birez seeh yat*. (DS V, s. 3566: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

seen *zm*. Sana. (Yalınkaya, Subatan) *O been desin ben de seen diyim*. (Yalınkaya)

seffeh *Bu seffeh bizim evim önünde ne gezer*. (Porsuklu *Susuz) → **seffeyh**.

seffeyh *is*. [, **seffeh**] Saf, iyi niyetli: *Onu yazan seffeyhdi onu neye yazıfıdı*. (Karakas)

segirt- (*nsz*) Koşmak. (Çıplaklı *Selim; DS VI, s. 4679: Kars ve köyleri) *Bunun ahlı yohdur, yüngül. Her yere segirdir, her yere gaçır*. (Çıplaklı *Selim)

sehlem *is*. Kıldan, yünden dokunmuş çuval. (Akören *Sarıkamış; DS V, s. 3573*: *Sarıkamış) *Bi sehlem tahıl götürüm de üğüdüm un getirim*. (Akören *Sarıkamış)

sehsen- (*nsz*) **1.** Uykuda korkmak: *Uşah sehsendi gağdı*. (Porsuklu *Susuz) / *Uyhudan sehsendim gağdım*. (Porsuklu *Susuz) **2.** (Porsuklu *Susuz) → **seysen**

sek- *f*. Az topallamak. (DS VI, s. 4682: Kars ve köyleri)

sekele- *f*. Topallamak. (DS VI, s. 4680: Kars ve köyleri)

seki *is*. **1.** Toprak alanlarda doğal setler, basamak biçiminde düzlükler. (DS VI, s. 4681: Kars) **2.** Sedir, kerevet. (Çakmak; DS V, s. 3571: Kars + DS VI, s. 4681: Kars ve köyleri) *Sekilere keçeler serili, yasdıhlar düzülü, halı yasdıhlar*. (Çakmak)

sekil *is*. **1.** At, eşek ve sığırların ayaklarındaki ak leke. (DS V, s. 3572: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **1a.** Atların ayaklarındaki ak leke. (Çakmak; Esenyayla *Akyaka; Akören *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Eyağının biri sekili, öbür eyağları gara oluf. Bir eyağı sekili olan at daha giymatdıydı*. (Çakmak) // *Ayağında beyaz var, eyağında sekili var*. (Esenyayla *Akyaka) // *Sekili at dā, mesela alacası olur orda, beyazı oldu mu o atın ayağları sekili*. (Akören *Sarıkamış)

sekilen- *f*. Bir parça oturmak, ilişmek. (DS VI, s. 4681: Kars)

sekkiz *is*. Sekiz. (DS V, s. 3573: Zarşat)

seko *is.* [, **saço**] Palto. (DS V, s. 3574: Kars)

selāf *is.* Sel yolu. (DS (Kars)V, s. 3575: Kars)

sel arabası *is.* Kağından daha büyük, dağlık bölgelerde ot taşımaya yarayan araba. (DS V, s. 3575: Çala *Çıldır, *Sarıkamış)

selav *is.* Dağ üstündeki çukurlar. (DS V, s. 3575: Kars)

sélay *is.* İki yanı yüksek, ortası düzlük yer: *Bi yıl bizim sélaydan 5 araba ot çıhdi.* (DS V, s. 3575: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

seldirle- (*nsz*) [, **seldirre-**] 1. Ayak kayarak tökezlemek, düşecek gibi olmak. (DS VI, s. 4683: Bayburt *Selim) 2. Sendelemek: *Êle seldirledim ki az galdım tüşem.* (Porsuklu *Susuz)

seldirre- (DS VI, s. 4683*: Bayburt *Selim) → **seldirle-1**.

sele *is.* Yufka ekmeği ya da yıkanmış giysi koymaya yarayan yayvan, geniş, kulpsuz sepet. (DS VI, s. 4683: Kars ve köyleri)

selem *is.* Faiz: *Selem yiyir habarınız var?* (Halıkışlak *Digor)

selih *O uşağın seliyi aher, onu silin.* (Porsuklu *Susuz) → **seliyh**.

seliyh *is.* [, **selih**] 1. Salya, tükürük. (DS V, s. 3575*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 1a. Salya:

selmi *is. bot.* Servi ağacı. (DS V, s. 3579: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

seme *is.* Aptal, sersem, budala. (DS V, s. 3580: Kars) *Ne seme uşağsan.* (Porsuklu *Susuz)

semeh *is. zool.* Balık: *Bala Memmed'in türküsünde geçir: "Men bi gevvezidim, Nil Deryası'nda, uddu semeh meni yüzdüğüm yerde."* (Göldalı *Arpaçay)

semer *is.* Yağmur sularının duvara akmamasını sağlamak için damın çevresine tuğladan ya da küçük taşlardan yapılan yükseklikler. (DS VI, s. 4684: Kars)

sendele- *f.* Düşecek gibi olmak, sallanmak, sendelemek. (DS V, s. 3582-3583*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sene *zm.* Sana. (Alçılı, Subatan; Porsuklu *Susuz) *İşde sene verilmiş bir avuç, bene verilmiş tek avuçla.* (Subatan)

señeh *is.* [, **senek -1**] Çam ağacından oyularak yapılan su kabı, tahta testi:

señeh, eşşehlen su getiririh. Ağaçtan yapılır o. (Büyükdurduran *Akyaka) // señeh dediğin bir su gabıdır. Ona su doldular, su doldular daşıyardılar. Ağaçtan yapılmış. (Darboğaz *Selim)

senek 1. (DS V, s. 3583: *Arpaçay) → **señeh. 2.** [, **señeyh**] Toprak su testisi, küp. (DS V, s. 3583: *Sarıkamış)

senem is. Kadın ve erkeklerin karşılıklı oynadıkları bir halk oyunu. (Çakmak; DS V, s. 3583: Kars) *Senem oyunu bizimkiler Terekemeler yaman oynuyirdiler, beñe bar tuterdiler, tek oynuyerdiler. (Çakmak)*

señeyh (DS V, s. 3583*: Gürcistan göçmenleri) → **senek -2.**

senger is. Siper. (DS V, s. 3584: Kars)

sep- f. Dağıtmak, oraya buraya atmak, serpmek. (DS VI, s. 4686: Kars)

sep- (nsz) Vücudunda sivilce, suçiçeği gibi kırmızı lekeler çıkmak. (Küçükaküzüm *Akyaka; Porsuklu *Susuz) *Bu adam sepmiş, ecep bundan bana da keçer mi bu hasdalıh? (Küçükaküzüm *Akyaka)*

sepbece is. [, **sepmece**] Küçük sivilce. (DS V, s. 3585: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sepele- (nsz) Çiselemek, az az yağmak: *Bō yağmur sepeledi, harman yığah. (Çakmak) (DS V, s. 3585: Bayburt *Sarıkamış + “Yağmur az yağmak, çiselemek” DS VI, s. 4685: Kars)*

sepinti is. Az yağan yağmur ya da kar. (Çakmak; DS VI, s. 4685: Kars) *Bō sepinti geldi geşdi, acacılıh sepinti geldi getdi. (Çakmak)*

sepmece (DS V, s. 3585*. (Bayburt *Sarıkamış) → **sepbece.**

serdene vur- bf. Koyunlarla kuzuları bir araya toplamak. (DS V, s. 3588: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

serek is. İşkembenin içindeki ince zar. (DS VI, s. 4686: Kars)

seren is. Saman taşımak için yanlarına tahta çakılmış araba. (DS VI, s. 4686: Kars)

sergi is. Yaygı, kilim: *Bizim buranın en meşūr sergisi hesiriydi. (Çamyazı *Sarıkamış) (DS V, s. 3591: Bayburt *Sarıkamış + (kilim, halı, yaygı) DS VI, s. 4686: Kars)*

serniç is. Bakır su kabı, kova. (DS V, s. 3592: Bayburt *Sarıkamış)

serrun is. Doğanmış ekmeği sarımsaklı yoğurda batırıp dizip üzerine terayağı dökerek yapılan

yemek: *Irğatdara anam hep sèrrun yaperdi, esgiden çoğ yaperdiler.* (Porsuklu *Susuz)

serselen- (I) *f.* Sersemlemek, başı dönmek, sallanmak. (DS V, s. 3593*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

serselen- (II) (*nsz*) **1.** Sarsılmak, sendelemek. (DS VI, s. 4687: Kars) **1a.** Sendelemek: *Serselendim, az galdım düşem.* (Porsuklu *Susuz)

sesle- (*-i*) **1.** Çağırarak, davet etmek: (Alçılı; Demirkent, Küçükaküzüm *Akyaka; Tozluca *Selim) *Seslediñ hêşkes de gelmedi.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Hocayı sesliyerdiler, hoca dua ederdi, niķahını ğiyeyerdi.* (Tozluca *Selim) **2.** Çağırarak, seslenmek: *O senin baban mıydı seni sesliyen?* (Alçılı) // *Sesleyende beri gel yoh şey edende geri git.* (Tozluca *Selim) / *Sesle gelsin.* (Tozluca *Selim) // *Yemehler bişirir diye beni bile seslemir.* (Akören *Sarıkamış)

seslen- *f.* Bir yere çağrılmış olmak. (DS VI, s. 4687: Kars)

sevahil *is.* Sıcak yerler. (Akören *Sarıkamış; DS V, s. 3569*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Turnalar sevahil memlekete gidir.* (Akören *Sarıkamış)

sever- (*nsz*) Sıcak karşısında uzanıp yatmak: *İt gapiya severif.* (DS V, s. 3595: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *semerif*

sevet *is.* Sepet. (DS V, s. 3595: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sevi *is.* Küçük çocuk. (DS V, s. 3596: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Sevi niye ağıliyer bu sevi niye durmêr.* (Porsuklu *Susuz)

seyhlem, sehlem *is.* Yarım dolu çuval. (DS VI, s. 4688: Kars ve köyleri)

seyirt- (*nsz*) Koşmak. (Sırataşlar *Sarıkamış; DS V, s. 3598: Bayburt *Sarıkamış) *Seyirt gel.* (Sırataşlar *Sarıkamış) // *Tabi seyirderah gelin, ola çabuñ seyirderah gel.* (Akören *Sarıkamış)

seyis *is.* İki üç yaşında, enenmiş, tohumluk erkek keçi, koç. (DS VI, s. 4688: Kars)

seyiz *is.* İki, üç yaşında enenmiş erkek keçi. (DS V, s. 3599*: Bayburt *Sarıkamış)

séyrek *is.* Akıllı az, akılsız. (DS VI, s. 4688: Bayburt *Selim)

seyrelle- *f.* Bakmak, seyretmek. (DS V, s. 3601: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

seyreyh *is.* Akılsız, budala, bön. (DS V, s. 3601: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

seyri- (I) *f.* Seğirmek. (DS V, s. 3568*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

seyri- (II) *f.* Tavuk yumurtlayacağını belirten ses çıkarmak. (DS V, s. 3601: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

seysen *is.* Seksen. (DS V, s. 3601: Zarşat)

seysen- (*nsz*) [, **sehsen-** -2] Korkmak, ürpermek. (Porsuklu *Susuz; DS V, s. 3601: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sıçan *is. zool.* Fare: *Sıçan eve girif buğdayı kesif, arpayı kesif.* (Porsuklu *Susuz) / *Sıçan döşeyin içine girif, yorğanın içini kesif.* (Porsuklu *Susuz)

sıçoyul *is. zool.* 1. Bukalemun. (DS V, s. 3603: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 2. İri, bir çeşit fare. (DS V, s. 3603: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sığa- *f.* Okşamak. (DS VI, s. 4690: Kars ve köyleri)

sığın- (*nsz*, -e) Sığınmak, birine dayanmak. (DS V, s. 3605: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *He he oraya sığın.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Mejburi dedeye sığınacan dede sevirdi sen de dedeni sevirdin.* (Esenyayla *Akyaka)

sığırsıydığı (I) *is.* Zikzaklı bir çeşit dikiş. (DS V, s. 3606*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sığırsıydığı (II) *is. bot.* Boyu bir metre uzayan, sarı çiçek açan, geniş yapraklı bir çeşit bitki. (DS V, s. 3605-3606*: Bayburt *Sarıkamış)

sıldırım *is.* Yalçın, dik kaya. (DS VI, s. 4691: Kars ve köyleri)

sılıh *Az o firfirih deyil a sılıhdı o.* (Karakaş) // *Gece sılıh çalardıh.* (Karakurt *Sarıkamış) → **ıslıh**.

sılık (DS V, s. 4691: Kars) → **ıslık**.

siltav *is.* Sözde neden, bahane. (DS V, s. 3610: Dalavar, Kızılcakçak *Arpaçay)

sımarla- (*nsz*, -e) Ismarlamak. (Çakmak; DS VI, s. 4691: Kars ve köyleri) *Maa alma geti, armud geti, he oğluma sımarliyerdim.* (Çakmak)

sımışka *is. bot.* 1. Ayçiçeği. (Demirkent *Akyaka; DS V, s. 3610: Kars ‘sımışka’) *Sımışka, günebahan, çiçeh açdığı zaman güne dönür ya.* (Demirkent *Akyaka) 2. Çekirdek, ayçiçeğinin tohumu: *Oğlum da kasalarnan getirirdi, simışka da getirir, şımışkayı ele mi çıtdıyardım.* (Çakmak)

sınah (DS V, s. 3610*: Bayburt *Sarıkamış) → **sınak**.

sınak *is.* [, **sınah**] Denenmiş. (DS V, s. 3610: Zellige *Sarıkamış) **sınah** *et-* Denemek: *Sınağ étim, seni denedim.* (Porsuklu *Susuz)

sındır- (*nsz*) Oynamak: *Acıh halay başını mana ver, men de sındırım.* (Taşdere Arpaçay)

sınıhçı *is.* Kırık, çıkık bağlayan kimse. (Akören, Sırataşlar *Sarıkamış; DS V, s. 3614*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Mesele birinin golu gırıldığı zaman sınıhçıya gider.* (Akören *Sarıkamış) // *Hayvan ahsadi bunu götüreñ bir sınıhçıya gösterelim.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

sıplıh- *f.* Gizlice kaçmak, sıvışmak. (DS V, s. 3615: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sıpışka *is.* Kibrit: (Demirkent *Akyaka; DS V, s. 3615: Bayburt *Sarıkamış) *Sıpışkayı apardı.* (DS V, s. 3615: Bayburt *Sarıkamış)

sıpor *is.* Dayanacak kimse, dayanak: *Mehé gétdi Hasan'a sıpor oldu.* (DS V, s. 3616: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sır *is.* 1. Sıvıların üstünde oluşan ince katman. (DS VI, s. 4692: Kars ve köyleri) 2. Göl, dere vb. suların

yüzeyinde oluşan ince buz katmanı. (DS VI, s. 4692: Kars ve köyleri)

sırı- (*-i*) Yorganı büyük ve aralıklı dikmek: (Esenyayla *Akyaka; Sırbaşan *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Ya yorganı sıriyalım.* (Esenyayla *Akyaka) // *Döşehleri sıriyınca çuvaldız gullanırırh.* (Sırbaşan *Sarıkamış)

sırıh *is.* Meşeden veya çamdan kesilen fidan. (Alçılı; Sırataşlar *Sarıkamış; DS V, s. 3618: İrişli, Bayburt *Sarıkamış 'sırıh') *Çam ağacının içinde, galınların yanında sırığ olur.* *Ola o sırıhlardan iki tene kes köye götürek, lazım olur.* (Alçılı) // *İki tene sırıh goyardırırh, sırığın üsdünde onları biraraya getirirdirh.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

sırsıl *is.* Buzların çözülmesi. (DS V, s. 3620: Kars)

sırtar- (*nsz*) Sırtmak, dişlerini göstererek gülmek. (Porsuklu *Susuz)

sırtıh *is.* Utanmaz, arsız, yüzüz. (Porsuklu *Susuz)

sıvga *is.* 1. Ağaç filizi, sürgün. (DS V, s. 3624: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 2. *sf.* Fidan gibi düz, ince: *Sıvga boylu.* (DS V, s. 3624-3625: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sıyirtmaç *zf.* Bir çeşit ip bağlama biçimi: *Atı kürmeyh, dananın kıcını sıyirtmaç bağla.* (DS V, s. 3627: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sıyırığı *is.* **1.** İp bükme ve inciltmekte kullanılan büyük çivi. (DS V, s. 3629: Bayburt *Sarıkamış) **2.** Ağaç kabuğu sıyırarak iki kulplu araç. (DS V, s. 3626*: Bayburt *Sarıkamış)

sıyrıh (I) *sf. ve is. mec.* [**sıyrık -2**] Şımarık, utanmaz. (Akören, Yeniköy *Sarıkamış; Darboğaz *Selim; DS VI, s. 4696: Bayburt *Selim) *Ne şımartmışsın sıyrıh sıyrıh orda güler.* (Akören *Sarıkamış) // *Gömşunun gızı için diyerdiler, amān bu gızı istemerdiler hem sıyrığ hem sırtlağdır.* (Yeniköy *Sarıkamış) // *Ya bu ne sıyrıh adammış, başımızdan def olup gitmedi. Başımızı beleye soğacağ.* (Darboğaz *Selim)

sıyrıh (II) *is.* Eğrilmiş ipteki yünleri temizlemek ve ipi inceltmek için kullanılan ince demir parçası veya çivi: *Nenem sıyrığnan ele çoğ ip sıyırdı ki gazağ örördü, corav örördü, ip gazağ örördü ya.* (Porsuklu *Susuz)

sıyrık *is.* **1.** Utanmaz, yüzüstü, bilgisiz kimse. (DS V, s. 3629: Bayburt

*Sarıkamış) **2.** (DS VI, s. 4696*: Kars ve köyleri) → **sıyrıh** (I).

sıyrıntı *is.* Yağ. (DS V, s. 3629: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sızanağ *is.* Sivilce. (DS V, s. 3629: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sızıh *is.* **1.** Kilim ortasına konan uzun çizgi. (DS V, s. 3630: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sızıhlı *sf.* Çizgili: *Sızıhlı kilim tohumuşlar.* (Akören *Sarıkamış)

sifte *zf.* Önce: *İri iri tikirdik. İliyirim onnan sonra da şurallıyırım, eysini tikirim, en sifte iliyirim böyük böyük.* (Alçılı)

siftireli *zf.* İlk kez, önce: *Siftireli men seni davat élliyejem.* (DS V, s. 3632: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sikge *is.* Atı bağlamak için yere çakılan kalın çubuk biçiminde demir kazık: *Gét diyerem ineyin sikgesini bağla, çağ orya.* (Boğazköy) (DS VI, s. 4697*: Kars *sikge* ‘hayvanları bağlamak için yere çakılan demir çivi’, DS V, s. 3634: Kars *sikke* ‘hayvanları bağlamak için yere çakılan demir ya da ağaç kazık’)

sikke (DS V, s. 3634: Kars) → **sikge**.

sile *zf.* Silme, ağız hizasına değin dolu, tepeleme olmayan, üstü düzeltilmiş olan. (DS V, s. 3635: Bayburt *Sarıkamış ‘ağızına değin dolu, tam’ + ‘ağızına dek dolu’ DS VI, s. 4698: Kars ve köyleri) *Ola ne bu, borç mu aldın sile doldurmuşsan yani çok dolu.* (Akören *Sarıkamış)

silele- (*nsz*) Kabı ağız hizasına kadar doldurmak: *Dananın hakğı iki teneke buğdadı, silele ver, ağzı yarımçış verme, hakğı sende galmasın.* (Porsuklu *Susuz)

silgi *is.* [, **silinecek**] Hamam havlusu. (DS VI, s. 4698*: Kars)

silinecek (DS VI, s. 4698*: Kars ve köyleri) → **silgi**.

sim eleği *is.* [, **simelek**] İnce tel elek. (Akören *Sarıkamış; DS V, s. 3638: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

simelek *Simelek getir onnan gum eliyah, ince çok ince.* (Akören *Sarıkamış) → **sim eleği**.

simişka (DS V, s. 3639: Kars) → **sımışka -1**.

simle- *f.* Lohusa üşütmek. (DS V, s. 3639: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sindir- (I) *f.* Sindirmek. (DS VI, s. 3640: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sindir- (II) (*-i*) Geçirmek, yedirmek: *Cilayı tahtaya iyice sindirdik.* (DS VI, s. 4699: Kars ve köyleri) // *Eyce boyayı vur, bi daha orayı sindir, iyice düzelsin.* (Akören *Sarıkamış)

siniş- *f.* Yemek mideye yerleşmek. (DS V, s. 3644: Kars)

sinni *is.* Koca, yaşlı. (DS V, s. 3645: Bayburt *Sarıkamış)

sinor *is.* Sınır: *Urusya'nan biz sinoruñ, an beñe dağa çıherih ora Urus'un yeri bura da bizim babamgilin sinorlar.* (Çakmak) // *Sinor hep bizim.* (Polatköy *Arpaçay) // *Senin sinorun nerdendi gardaş, sen benim sinoruma niye keçifsen.* (Taşdere Arpaçay)

sir *is.* Sarımsak: *Haşılın, Haşılın yoğurduna birez sir gey.* (Porsuklu *Susuz)

sira *is.* Zaman: *Bekar oğlanların mendilleriynen sildihları sira onlar gidirmişler ergençeliñler, sivilceñler.* (Altınbulak *Sarıkamış)

sirgat *is.* Sayımı yapılmayan insan ya da hayvan. (DS V, s. 3619*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sit- *f.* Üşümekten titremek. (DS V, s. 3649: İrişli, Bayburt *Sarıkamış sitmeyh, DS V, s. 3649*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış sitmek)

sitil is. 1. Altı ve ağzı kısmı geniş, ortası hafif dar, eskiden bakırdan sonraları alimünyumdan yapılan iki kulplu büyük kazan. (Porsuklu *Susuz)

2. [, **satil**] Altı ve ağzı kısmı geniş ortası dar, eskiden bakırdan sonraları alimünyumdan yapılan kulplu küçük kap: *Ğızım o sitili getir yoğurt mayalıyah, südü tökim yoğurt mayalıyım.* (Çıplaklı *Selim) // *Sitili gaymah gavı yaperdiler, yoğurt mayaliyerdiler sitilde.* (Porsuklu *Susuz) (DS V, s. 3649: Kars ‘kulplu su kabı, küçük bakraç, kova’)

sivilceh is. [, **sivilcik**] Sivilce: *Üzüümüze sivilceh çılmış.* (Alçılı) // *Bekar oğlanların mendilleriynen sildihları sıra onlar gidirmişler ergençelihler, sivilcehler.* (Altınbulak *Sarıkamış)

sivilcik (DS VI, s. 4701*: Kars ve köyleri) → **sivilceh**.

sivi siviye düş- bf. [, **sivi siviye sal-**] Bir şeyi birkaç kişi aralarında yitirmek: *Bizim gantar burdoydu, sivi siviye düşdü, gayboldu.* (Porsuklu *Susuz) // *Tesvağım aha burdoydu ne sivi siviye düşse sallañız.* (DS V, s. 3650: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sivi siviye sal- *Çovanlar bizim göyunu sivi siviye saldılar, gaybettiler.* (Porsuklu *Susuz) → **sivi siviye düş-**.

siy- (nsz) 1. Hayvan işemek, sidiklemek. (DS V, s. 3654*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 1a. İşemek: *Şimdi bir pisliğin üsünde yatır, sende gelir siyirsin.* (Boyalı *Sarıkamış) // *Uşah yatağa siyif.* (Porsuklu *Susuz)

siye is. Başparmakla işaret parmağı arasındaki uzunluk. (DS V, s. 3730*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Bi yeri ölçisen diyir ki o onnan bir siyem uzun.* (Akören *Sarıkamış)

siyece is. 1. Sırnaşık. (DS VI, s. 4701: Kars ve köyleri) 2. Kurnaz, sinsi. (DS VI, s. 4701: Kars ve köyleri)

soğ-f. Yenmek, ütmek. (DS V, s. 3657: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

soğukluk (DS V, s. 3657: Kars köyleri) → **soyuhluh**.

soğul- (nsz) [, **sağul-**] Sütü kesilmek (sağmal hayvanlar için): *A şimdi hepimizin malı soğulmuş.* (Akören *Sarıkamış) // *Ğış geldiği zaman inehler soğulir.* (Sırataşlar *Sarıkamış) (DS V, s. 3658: İrişli, Bayburt *Sarıkamış + "Sütü kesilmek, suyu çekilmek, sönmek" DS VI, s. 4702: Kars ve köyleri)

soğultmaç *is.* Yaz ortasında sütü kesilen koyun. (DS V, s. 3658: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

soğumsuz *is.* [, **sohumsuz**] Terbiyesiz: *Soğumsuz niye sohaḥda çıḥmış millete küfür etmiş soğumsuz.* (Akören *Sarıkamış)

soḥa *is.* Ölünün üstünden çıkan giysi. (DS V, s. 3671*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

soḥaḥ *is.* Sokak. (Subatan; DS V, s. 3658: Zarşat) *Uyḥusuz ḡalaraḥ o ḡadan gezmiş ki soḥaḥları cenkeş olmuş.* (Subatan) // *Niye soḥaḥda çıḥmış millete küfür etmiş soğumsuz.* (Akören *Sarıkamış)

soḥariç *is.* [, **suḥariş**] İnce doğranmış soğanı yağda kavurarak yapılan yemek. (DS V, s. 3658: Kars)

sohum, **soḥum** *is.* Lokma. (DS V, s. 3659: Kars)

sohumsuz (DS V, s. 3659: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **soğumsuz**.

sokkulda- *f.* Yara zonklamak. (DS VI, s. 4703: Kars ve köyleri)

solaḥey *zf.* Solak: *Men her işimi solaḥey yaperem.* (Porsuklu *Susuz)

solak *is.* Kullanışlı olmayan, ters gelen: *Senin bu dükkânın yeri biraz solak.* (DS VI, s. 4703: Kars ve köyleri)

solduç *is.* Düğünde gelinin veya damadın sol tarafında oturan, geline veya damada kılavuzluk eden kimse: *Sağdıçım da vardı, solducum da vardı. Ya evelden eleydi da.* (Çakmak)

somar (I) *is.* On altı kiloluk bir tahıl ölçüğü. (Akören *Sarıkamış; DS V, s. 3664: İrişli, *Sarıkamış) *Somar, taḥıl ölçülür, dört ḡodun bi somar sayılır.* (Akören *Sarıkamış)

somar *is.* (II) On sekiz okka alan ölçükle on altı kez ölçülmüş tahıl. (DS VI, s. 4704: Kars ve köyleri)

somat *is.* Şölen, düğün sofrası. (DS V, s. 3664: *Sarıkamış)

somun *is.* Uzun ve şişkin ekmek. (Büyükpırcı *Akyaka; Porsuklu *Susuz) *Ġars'dan bir iki tene somun geti yiyeh.* (Porsuklu *Susuz)

sona *is.* Suna, bir cins dişi ördek. (Göldalı *Arpaçay; DS V, s. 3665: Zarşat)

*Ne şirindi bizim elin baharı, yazı
Çıḡrış yer Gölün de sonası, ḡazı
Yıḡılın İrişti'nin gelini ḡızı*

Ġaldırın atıma deh dëyin anam, deh dëyin bacım, deh dëyin. (Göldalı *Arpaçay)

sonla- (-i) Beğenmezlik etmek. (Büyükdurduran *Akyaka; DS V, s. 3666: Veneze *Arpaçay) *Sonlama onu ye.* (Büyükdurduran *Akyaka)

sonula- (-i) [, **sonulla-**] Kusur aramak, beğenmemek. (DS V, s. 3667: İrişli *Sarıkamış)

sonulla- *Ne pişirersemse ne yemeĥ yapersen hepsini sonulliyer, hëş birini beyenmer.* (Porsuklu *Susuz) → **sonula-**

sor- (-i) 1. Emmek: *Yirmi yaşındaydı, gece yatanda parmağını sorerdi, ğocā ğızıydı, parmağını sorerdi.* (Porsuklu *Susuz)

soranı *is.* Büyük hançer. (DS V, s. 3667: İrişli *Sarıkamış)

sorġucu *is.* Soru sormaya yetkili kişi. (Akören *Sarıkamış; DS V, s. 3667: İrişli *Sarıkamış) *He yav ne gelmiş beni araştırırsan sen sorġucu misan, durmadan sorırsan?* (Akören *Sarıkamış)

sormah (I) *is.* Bir çeşit aşık oyunu. (DS V, s. 3667: İrişli *Sarıkamış)

sormah (II) *is. bot.* Beyaz çiçekli, bal gibi tatlı bir çeşit yabancı ot. (DS V, s. 3667: İrişli *Sarıkamış)

soruş- *f.* Soruşturmak, araştırmak. (DS V, s. 3669: İrişli *Sarıkamış)

soygunçu *is.* Soyguncu. (DS V, s. 3671: İrişli *Sarıkamış)

soyġuntu *is.* Soygun malı: *Filankesin malı pütün soyġuntudu.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

soyĥa (I) *is.* Uġursuz, kötü nesneler. (Alçılı; Tozluca *Selim; DS VI, s. 4705-4706: Kars ve köyleri ‘soyĥa’) *Bu eyaĥkabi, bu soyĥa eyaġımda niye durmer.* (Alçılı)

soyĥa (I) *is.* İyesiz, kimsesiz: *Soyĥası geldi bize zarar verdi, birinin hayvanı tarlaya girdi, bizim bi şeleri yedi.* (Tozluca *Selim)

soyka kal- *bf.* Kahrolmak, yok olmak (ilenç). (DS V, s. 3672: Kars)

soyrak (DS V, s. 3673*: Pekreşen *Çıldır) → **soyruġu.**

soyruġu *is.* [, **soyrak**] Yatak çarşafı. (DS V, s. 3673: İrişli, Bayburt)

soyuhluĥ *is.* [, **soġukluk**] Kiler: *Soyuhluĥdan ay balam ğedim bir ordan, ordan birez patates getirem.* (Aslanhane *Akyaka) // *Odanın bir*

köşesine soyuḥluḥ bir yere orda dururdu. (Büyükpirveli *Akyaka)

soyur- (-i) Savurmak. (Boğazköy; Eskigeçit *Selim) *Taḥılı soyurorduḥ, yel önünü çeker ayrı topluyorduḥ, arḥasını da çeker ġaza, töyuġa vererdiḥ.* (Eskigeçit *Selim) // *Tıġ yığırdıḥ evelden, şanalarnan soyururduḥ.* (Boğazköy *Kars)

söbe is. [söve (II)] Soba. (Alçılı; Bayburt *Selim; Demirkent *Akyaka; Polatköy *Arpaçay; DS V, s. 3674: Kars) *Anne ben söbeyi ġalayım mı?* (Alçılı) // *Güyümü doldurdum, söbenin üsdiüne ġoydum.* (Karakaş) // *Söbiyi yaḥdım.* (Polatköy *Arpaçay) // *Söbenin önünde durma çingı sana sıçrar.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

sögüncü is. Sövecek durumda, sövücü. (DS VI, s. 4706: Kars)

söke- (-i) Yaslamak, dayamak: *Ay oġul bu taḥılı birbirine sökeme, kiḑlener.* (Porsuklu *Susuz) / *Bu eşyayı birbirine sökeme, birez ayrı ġoy, aralı ġoy.* (Porsuklu *Susuz)

söken- f. 1. Uzanmak, yatmak, yaslanmak. (DS V, s. 3685*: *Sarıkamış) 1a. (nsz, -e) Yaslanmak, dayanmak: *Orya bir söken, dinlen.* (Alçılı) // *Dalına yastıḥ ġoy geriye*

sökensin. (Porsuklu *Susuz) / *Maa çoh sökenme, meni terretidin.* (Porsuklu *Susuz)

sökün et- bf. İnsan ya da hayvan topluluğu birden gelmeye başlamak, uzaktan görünmek. (DS VI, s. 4707: Kars ve köyleri)

söküntü (I) is. 1. İplik ve kumaş parçaları. (DS V, s. 3679: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 2. Örgüden sökülmüş ip: *Söküntüden bene çorap toḥimişsan, gene sökilir.* (Akören *Sarıkamış)

söküntü (II) is. Bozgun: *Millete söküntü düştü, ġars'a doğru gider.* (DS V, s. 3679: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

söve (I) is. 1. Kapı ve pencerenin yerleştiği kasa çerçeve. (DS V, s. 3682: Kars) 2. Kapı çerçevesinin alt kenarlığı. (Alçılı; Tozluca *Selim; Porsuklu *Susuz) *Ġapının sövesi ġırılmış.* (Alçılı) // *Söveye ilişdi tüşdü.* (Porsuklu *Susuz)

söve (II) *Sövüyi yaḥşı ġalamıyıfđı, hele tēze tutuşuf, alıştır.* (Polatköy *Arpaçay) → **söbe.**

söyke- (-i) Yaslamak, dayamak: *Dirseġimi masaya söykedim.* (DS V, s. 3685: Kars)

söyle- (*nsz, -le*) Konuşmak: *Bizim bir gömşu vardı dedim ki maa bir gışığ mayalıh ver, gètdi maa gışığın ucunda acacıh yoğurt getdi. Men de gariynan söylemerem bële yamşahlı bō dedim bu tutar mı? (Çakmak)*

söyün- *f.* Sevinmek. (DS V, s. 3684*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sözgelimi *zf.* Sözüm ona, söz gelişi. (Aslanhane *Akyaka; Göldalı *Arpaçay; Sırataşlar *Sarıkamış; Bayburt *Selim; DS V, s. 3687: Bayburt *Sarıkamış) *İndinin bir gurusudu mu sözgelimi bir milyondu mu orasını bilmen manat paraya diyerdiler. (Aslanhane *Akyaka) // Sözgelimi, mesela burda en yaşlı kimdir, Aho Dede, onun sözü geçer burda. (Göldalı *Arpaçay) // Sözgelimi düğünde bir adam geldi bara çıhdi, davulçi para goparmağ üçün gider, onun etrafında dolanır. (Sırataşlar *Sarıkamış) // Bah indi sözgelimi da bu torunumdu gelif bir aydı bu yaper. (Bayburt *Selim)*

sözüm hanadan geri *bsz.* Afedersiniz: *Bu köpek göcalmış afedersiz sözüm bu hanadan geri, bu köpek yaşlanmış. (Tozluca *Selim)*

sözüngelişi *zf.* Sözün uygun olması, sırası gelmesi. (DS VI, s. 4708*: Kars ve köyleri)

srahagün *zf.* [, **srahayün**] Evvelki gün. (DS V, s. 3688: İrişli, Bayburt *Selim, *Sarıkamış)

srahayün (DS V, s. 3688*: İrişli, Bayburt *Selim, *Sarıkamış) → **srahagün.**

suaş- (I) (*nsz, -e*) [, **suyaş-** (I)] Bulaşmak: *Çamur şalvarıma suaşf. (DS V, s. 3688: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)*

suaş- (II) (*nsz, -e*) [, **suyaş-** (II)] Kavga istemek, aranmak. (Porsuklu *Susuz; DS V, s. 3688: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Durduğum yerde geldi maa suaşdı. (Porsuklu *Susuz)*

sucalan- (*nsz*) Uzamak, boy atmak, dolgunlaşmak. (Darboğaz *Selim; DS V, s. 3689: Zarşat) *İşte adam su verdi sucalandı o tarla. (Darboğaz *Selim)*

suçuğ- (DS V, s. 3690*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **suçuk-**.

suçuk- *f.* [, **suçuğ-**] Suçluluk duymak, utanmak. (DS V, s. 3690: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

su daşı *is.* Su temizlemeye yarayan yumuşak bir taş: *Savaḥdan ğaḥdım, üç dört dönüm su töhdüm su daşına süzsün diye.* (Porsuklu *Susuz)

sufat *is.* Surat, yüz, çehre. (İsisu *Sarıkamış; DS VI, s. 4709: Kars) *Seni sufatı tökünüh, muşmula suratdı.* (İsisu *Sarıkamış)

suḥariş (DS V, s. 3658*: Kars) → **soḥariç.**

suiti *is. zool.* Susamuru. (DS VI, s. 4709: Kars)

sulah *Hayvanlara sulah aşdih, su içiller.* (Alçılı) → **sulak.**

sulahlıh *is.* [, **sulaklık**] **1.** Su içtikten sonra hayvanlara verilen yem. (DS V, s. 3692: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **2.** [, **sulaklık -2**] Azılı atları zaptetmek için ağızlarına verilen demir araç, kantarma. (DS V, s. 3692-3693: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sulak *is.* [, **sulah**] Buz tutan derede hayvanların su içmesi için açılan yer. (DS VI, s. 4709: Kars ve köyleri)

sulaklık 1. (DS V, s. 3692*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **sulahlıh -1.** **2.** (DS V, s. 3693*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **sulahlıh -2.**

sultan *is.* Aşık oyununda ortaya konan

büyük aşık: *Sultanı vuran aşığın hepsini alır. Herkes aşığını dizer ortada bir sultan, onu vuran o aşığın hepsini alır.* (Demirkent *Akyaka)

suluk *is.* [, **suluḥ**] Hayvanlara sabaha karşı verilen yem. (DS V, s. 3694: Berne *Sarıkamış, *Selim)

suluḥ *Suluğunu verdin mi hayvanın?* (Darboğaz *Selim) / *Düveye suluḥ verdim.* (Darboğaz *Selim) → **suluk.**

suluserpgen *is.* Yelle birlikte yağan kar ve yağmur. (DS VI, s. 4709*: Kars ve köyleri)

sur (I) *is.* Yüz, çehre (çoğunlukla sıfat sözcüğüyle birlikte kullanılır): *Başım öyle ağrıyor ki surum sıfatım dağılıyor.* (DS V, s. 3700: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sur (II) *is.* Alinyazısı, uğur. (DS VI, s. 4710: Kars ve köyleri)

surat *is.* Fotoğraf: *Suratın çektiirdin mi?* (Tozluca *Selim)

surfa *is.* Sofra. (Karakaş; Aşağısallıpınar *Sarıkamış; DS V, s. 3700: Zarşat) *Yemek yerdiler, hediyesini surfada biraḥır, çıkar giderdiler.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

surha is. Ücretsiz yapılan iş, angarya. (DS VI, s. 4703*: Kars)

susan- (nsz) Susamak: *Susandım, ağzım dilim gurudu.* (Porsuklu *Susuz)

suvoy is. Bekâr, tek, eşsiz, çocuksuz. (DS V, s. 3689*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

suvoymah is. Bir, iki yaşında sığır. (DS V, s. 3705: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

suyaş- (I) (DS V, s. 3688*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış *suyaşmah*, *suyaşmah*) → **suaş-** (I).

suyaş- (II) (DS V, s. 3688*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış *suyaşmah*, *suyaşmah*) → **suaş-** (II).

suyu belle- bf. 1. Suyu bırakmak, salmak. (DS V, s. 3705-3706: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 1a. Belle su yolu açıp suyu bırakmak, salmak: *Suyu bellirsen, tarlayı suvarınca su belledih da.* (Akören *Sarıkamış) *Harığın suyunu bizim çayıra ele belledim ki!*

suyuñ otoy is. Göl, çay, dere, akarsu vb'nin öte yanı: *Sen suyuñ otoyunda, men bu otoyunda ne gayrém el yetmer, un çatmér, sen o geçede ben bu geçede, ne yapayım.* (DS V, s. 3706: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

suyuş- (nsz) Gizlice kaçmak, uzaklaşmak, sıvışmak: *Osman döğüş olanda ordan ele suyuştı ki!* (DS V, s. 3706: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sübek is. Küçük çocukların yataklarını kirletmemeleri için beşiğe takılarak sidiği oturağa akıtan boru, kamış. (DS VI, s. 4696*: Kars ve çevresi)

süddü aş is. Sütle haşlanmış yarmadan yapılan bir çeşit çorba. (DS V, s. 3707: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sütlü aş is. Sütle haşlanmış yarmadan, bulgurdan yapılan bir çeşit çorba: *Hele ana gah bi sütlü aş bişir yiyah. Sütlü aş, anam eskiden bulğurnan yapardi, südünen sede bulğur gaynatir ögümüze goyardi.* (Akören *Sarıkamış)

süddüyen is. bot. Sütleğen. (DS V, s. 3728-3729*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

südü- (-i) Yemek: *Gurvan olam südü!* (DS V, s. 3707: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

südübozuk is. Soysuz. (DS VI, s. 4712: Bayburt *Selim)

südüklü is. Sidiğini tutamayan: *Uşah ele südüklü, çişini yaper altına.* (Alçılı)

sügük is. Dam saçağı. (DS V, s. 3650*: Kümbet)

süh'sün *Süh'sünüm ağrıyer, boynumun kökü ele ağrıyer ki. (Boğazköy) // O gadar aşağı bağıdım, iş yaptım ki süh'sünüm ağırdı. (Porsuklu *Susuz) → sünsün -1.*

süh'sünü g'alın *sf. mec. Ensesi kalın: O adamın süh'sünü ele g'alındı ki hêş kimseye tenezzür edmêr. (Porsuklu *Susuz)*

sükütde- (*nsz*) Susmak, sakinleşmek: *Getdi oyunçahnan oynadı, süküt dedi geldi. (Bayburt *Selim)*

süme'h *is. [, sümek]* Taranmış, bükülmeye elverişli duruma getirilmiş yün: *Dara'h daradı'h, süme'h yapıd'h, onu eyireceyik teşide. (Alçılı)*

sümek (DS VI, s. 4713: Kars ve köyleri) → **süme'h**.

sümsün- (*nsz*) Başboş gezinmek: *Ne sümsünürsen orda burda, evin yo'h mu senin, evine gitsene. (Taşdere Arpaçay)*

sümsüyh *is.* Arsız, açgözlü, başkasının yediğinden isteyen. (DS V, s. 3711-3712*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sümü'h *is. [sümüyh]* Kemik: *Suların başında, gumlarda, balıh gulağı. Onlar da üzü sümühdü, gemihdi. (Esenyayla *Akyaka) / Heyret sümüyünnen it kökelmez. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)*

sümüyh (DS V, s. 3715*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **sümü'h**.

sünbül *is.* Buğdanın, arpanın başağı: *Buğdalar sünbül verdi. (Porsuklu *Susuz)*

sündür- *f.* Bir şeyi çekerek uzatmak, esnetmek. (DS V, s. 3716: Kümbet *Arpaçay)

sündürme *is.* Evin önündeki çıkma, teras. (DS VI, s. 4714: Kars)

sünepe *is.* Bağımsız, başboş. (DS VI, s. 4714: Kars ve köyleri)

sünsün *is. [, süh'sün] 1.* Ense. (DS V, s. 3717*: Kars) **2.** Boyun. (DS V, s. 3718: Kars)

sürç- *f.* Ayağı kaymak: (DS VI, s. 4715: Kars + DS V, s. 3719: İrişli, Bayburt *Sarıkamış 'ayağı kaymak, sendelemek)

sürçütme *is.* Tatarböreği. (DS V, s. 3719: Gürcistan göçmenleri *Selim, *Sarıkamış)

sürekli *is.* Koşuya dayanıklı (at için): *Bu at çok sürekli dir. (DS V, s. 3720: Kars)*

süreyhle- (*nsz*) Birisinin evine izinsiz girmek: *Süreyhledi ha'hın evine girdi. (Porsuklu *Susuz) / Ne utaner, ne*

çekiner, süreyhliyer, içeri girer.
(Porsuklu *Susuz)

sürtecek *is.* Bileyi taşı. (DS VI, s. 4716: Kars ve köyleri)

sürtük *is.* **1.** Hoppa, oynaksız, ahlâksız kadın. (DS V, s. 3725: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **2.** Arsız, yüz­süz, açgözlü. (DS V, s. 3725: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sürüntü *is.* **1.** Durmadan yer de­ğiştiren, çok gezen, serseri. (DS V, s. 3726: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **2.** İşi gücü bırakıp boş boş gezen (kimse): *Sürüntü gapıları ne gezersen, senin işin yohdu mu?* (Porsuklu *Susuz)

sürüş- (*nsz*) kaymak: *Ayağım sürüşdü, az ğaldım tüşem.* (Porsuklu *Susuz)

sürütde- (*-i*) Sürüklemek: *Yerde sürüt dedi.* (Gönülalan *Arpaçay)

sürütme (I) *is.* Kesilmiş ağaçları öküze koşarak çektirme. (DS V, s. 3726: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sürütme (II) *is.* Hayvan koşup sürükletilerek çektirilen tomruk, büyük ağaç: *Sürütmelerin herbiri 30 ayak.* (DS VI, s. 4717: Kars)

süsensünbül *is.* Tek kadının oynadığı bir halk oyunu. (DS V, s. 3727: Kars)

sütül *is.* Henüz sertleşmemiş başak. (DS V, s. 3730: Karapapaklar)

süzeğen *is.* Sidiğini tutamayan. (DS VI, s. 4718: Kars)

süzül- (*nsz*) Yıldız kaymak. (Tepecik *Arpaçay; DS V, s. 3708*: Karapapak Türkleri) *Yıldız süzüldü getdi, be!* (Tepecik *Arpaçay)

Ş

şabaş *is.* Düğünde davulcuya verilen bahşiş: *Şimdi, düğünde senin gardeşin elinde mendil oynuyor, davulcu gelir, Memet Beyin şerefine, on lira şavaş, gel yavaş yavaş.* (Darboğaz *Selim) // *Düğün sahabı toycuya şabaş verirdi.* (Porsuklu *Susuz)

şabbalıt *is. bot.* Şeftali. (DS V, s. 3734: Kars)

şadara *Birinin yıldızı büyük oler elirsin büyük daş, iri ğabasını çıharder şadara, az ufah yollusu delikli daşgözeri, eyce torpağı seçen halbir.* (Alçılı) → **şadra**.

şadra *is.* [, **şadara**] Arpanın, buğdayın içindeki yabancı maddeleri ayıklamak için bazen de tezeğin ufağını ayırmak için kullanılan büyük delikli kalbur. (DS V, s. 3545: Kars) *şadra* 'büyük delikli kalbur' (Kars) (DS V, s. 3545 tabanı deri, etrafı tahtadan elek)

şafakla *f.* Eli göze siper ederek, gözü kırparak bakmak. (DS V, s. 3735: İrişli, Bayburt *Sarıkamış şafaklamak, şafaqlamah)

şahar *is.* Sarılarak uzayan bitkilere dayak olan sıırık. (DS V, s. 3736: Kars)

şahıla *f.* Makina ya da motor düzgün işlemek. (DS V, s. 3736: Kars köyleri)

şahnazı *is.* İnce sesle söylenmesi gereken bir âşık havası. (DS V, s. 3737: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şakğala *(-i)* Kesilmiş koyunu parçalara ayırmak. (DS VI, s. 4720: Kars ve köyleri) *Bu goyunu şakğalayın, bir parçalayın.* (Porsuklu *Susuz)

şakıldla *f.* 1. Sesli gülmek, kakhaha atmak. (DS VI, s. 4720: Kars ve köyleri) 2. Şakırdamak, gürültü yapmak. (DS VI, s. 4720: Kars ve köyleri)

şal *is.* 1. Kadınların başlarına örttükleri örtü. (DS V, s. 3740: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 1a. Kadınların başlarına örttükleri, yünden, pamuktan dokunmuş kare şeklinde geniş örtü: *Şalı beline sırtına sarerdi nenen.* (Porsuklu *Susuz) / *Şalı omuzlarına alerdiler, şalı düğüne, misafirliğe, diyelim Ğars'a gidende hep başlarına alerdiler.* (Porsuklu *Susuz)

şalakga *is.* Yaramaz. (DS V, s. 3741: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şallah, şallak *is.* Kamçının ucundaki kösele parçası. (DS V, s. 3742: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şam is. Çap. (DS V, s. 3742: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şamak is. Sazlık yerlerdeki su birikintisi. (DS V, s. 3742: Kars)

şamama sf. Değirmi, toparlak, güzel: *Şamama balama gurban.* (DS V, s. 3743: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şamarta is. Gürültü. (DS V, s. 3743: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şana is. Yaba. (Boğazköy; Demirkent *Akyaka; Polatköy *Arpaçay; Porsuklu *Susuz; DS V, s. 3744: *Sarıkamış) *Tığ yığdıh evelden, şanalarnan soyururduh.* (Boğazköy) // *Tahılı yığdıh, şanaynan savururduh, rüzgar gelerdi onnan savururduh.* (Demirkent *Akyaka)

şapalaş, şapalak (I) is. Kamçı ucundaki kösele parçası. (İsisu *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz; DS V, s. 3745: İrişli, Bayburt *Sarıkamış şapalaş, şapalak) *Bi şapalaş geti bele uzun olsun ipi, gamçının sapını da barabar getir.* (İsisu *Sarıkamış) **2.** Sinekleri kovmaya yarayan değnek ucundaki kösele parçası: *Êle güzel bir şapalaş yapıdım, şapalaşdan sinekleri govaladım.* (Alçılı)

şapalaş, şapalak (II) is. **1.** Tokat: *Ya ona bir tene şapalaş at.* (Demirkent

Akyaka) (DS V, s. 3746: İrişli, Bayburt *Sarıkamış + (**şapalaş**) DS VI, s. 4722*:Kars) **2.** El çırpma, alkış. (DS VI, s. 4722*: Kars)

şasala-f. Şasırmak, donup kalmak. (DS VI, s. 4723: Kars)

şasbaş ol- bf. Afallamak, şasıp kalmak. (DS V, s. 3753: İrişli *Sarıkamış)

şavalıt is. Kuru, sert. (DS V, s. 3755: Karapapaklı *Selim)

şebaş is. Bahşiş: *Gelin çıhardırh, nişannı gızları çıhardıllar, böyühler ona sebaş veriller.* (Çıplaklı *Selim)

şebek is. Maskara. (DS V, s. 3757: Kars)

şefdeli is. bot. Şeftali. (DS V, s. 3758: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şefşeli is. Deli. (DS V, s. 3758: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şefşeli oyna- bf. Dövünerek, çırpınarak kendini hırpalayarak ağlamak: *Atam ölende Şekil bacım bir şefşeli oynadı ki mededallah!* (DS V, s. 3758: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şehlen- (nsz) Şahlanmak: *Atı dırmiğa goşarken parladı, at şehlendi.* (Alçılı)

şek is. **1.** İstek. (DS VI, s. 4724: Kars) **2.** Alinyazısı, şans. (DS VI, s. 4724: Kars)

şeker ğavı *is.* Şekerlik. (Çakmak; Porsuklu *Susuz) *Şeker ğavını geti.* (Çakmak) / *Şeker ğavını biraħıf ğırıf, çay tavağını biraħıf ğırıf.* (Çakmak)

şekil *is.* Fotoğraf: *Şekil, sen fotorafını çehdirisen ya ona şekil diyirih.* (Esenyayla *Akyaka) // *Atacanın ne güzel şekili çıħıf, ğurban olum onu veren Allah'a ğurban olum.* (Meydancık *Arpaçay)

şele *is.* 1. Yük. (DS V, s. 3759: Veneze *Arpaçay) 1a. Arka yükü, sırtta taşınabilecek kadar yapılmış yük. (Büyükdurduran *Akyaka; Taşdere *Arpaçay; Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz) *Süpürge yığdım, şele ğayırdım, dalıma aldım, geldim.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *E, mala ot verdin mi, ged bir şele al gel, mala dağıt.* (Taşdere *Arpaçay) // *Yosun süpürgesi onu da giderdi tarlalardan dalımıza şeleyen bağlıyar getirerdiħ.* (Bayburt *Selim) // *Ya lele şeliyi, ya şele leliyi götürer.* (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

şenelt- *f.* 1. Kurmak, geliştirip canlandırmak. (DS V, s. 3762: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 2. Onarmak, düzeltmek, canlandırmak. (DS VI, s. 4725: Kars)

şenicırma elle- *bf.* Kendini paralamak, yolmak: *Ali ölende Peri hala özünü şenicırma elledi.* (DS V, s. 3762: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şenlik (Taşdere Arpaçay; İsisu *Sarıkamış; Tozluca *Selim; Porsuklu *Susuz) *Bugün şenliğimiz varıydı. Şenlik yığılmış, ğomşular yığılmış, orda bi şenlik var, ğalabalıħ var.* (İsisu *Sarıkamış) // *Düğünde çoħ şenlik varıydı.* (Tozluca *Selim) // *Şenliyin, toplumun yaşadığı bi yere abad diyeller illa ev deyil.* (Taşdere Arpaçay) → **şennik.**

şenlikli *zf.* Kalabalık, neşeli: *Bugün çoħ şenlikli oldu bayram, ey bayram oldu.* (Tozluca *Selim)

şennih *Ėle güzel bir şennih var ki, maşallah, gideni geleni.* (Meydancık *Arpaçay) → **şennik.**

şennik *is.* [, **şenlik**, **şennih**] Kalabalık, topluluk. (DS VI, s. 4725*: Kars)

şepbeli *is.* Akılsız, yaramaz. (DS V, s. 3763: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şepe *is.* Fırtınanın biriktirdiği sertleşmiş kar yığını: *Yav felan yamaç öyle şepe tutmuş ki hiç sorma.* (Darboğaz *Selim) (DS V, s. 3763: Dalaver *Arpaçay) *şepe* ‘yelin biriktirdiği kar yığıntısı, DS V, s. 3757:

Kaim *Sarıkamış) *şebe* ‘fırtınanın oluşturduğu kar yığını’)

şerekerim *is.* Eğilimli. (DS V, s. 3764: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şerhata *is.* Yaramaz, kavgacı. (DS V, s. 3750-3751*: İrişli *Sarıkamış)

şerine nevérem *is.* Edepsiz, haksız, yersiz davranışlı. (DS V, s. 3765: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şerpeze *is.* Bakımsız, acınacak, utanılacak durumda. (DS V, s. 3765: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şervende ol- *bf.* Ortalıkta rezil olmak. (DS V, s. 3765: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şeşbeş *is.* Şaşı: *Anadan olma gözleri şeşbeşdi, düz görmör, düz baħamer, bu uşagın gözleri şeşbeşdi.* (Porsuklu *Susuz)

şeşe *is.* Ay boynuzlu öküz. (DS V, s. 3765: *Arpaçay)

şeşe ğulaħ *is.* Kulakları biraz büyük ve dik olan kimse: *Şeşe ğulaħ hele bunun ğulaħlarına baħ, bu ğızın ğulaħları şeşedi, ěle tihdi. Şeşe ğulaħdı, her şeyi duyer, her şeyi dinniyer.* (Porsuklu *Susuz)

şésele- (*nsz*) [**şéselen-**] Horozlanmak, üstüne varmak. (DS V, s. 3765: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şéselen- *Önümde duruf neye şeşelenirsen?* (Büyükdurduran *Akyaka) (DS V, s. 3765*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **şésele-**.

şéselt- *f.* Gözünü ağartıp korkutmak. (DS V, s. 3765: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şev *is.* Şap. (DS V, s. 3763*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *İpleri de gider boyah getirerdiħ, duzunı atırdıħ, şevini atırdıħ.* (Polatköy *Arpaçay) // *Ġazanlarda ğaynadeller içine şev ateller ahan onnan sonra boyayı ateller.* (İncesu *Susuz)

şevede *is.* Dedikodu. (DS V, s. 3766: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şıĝan- *f.* Bacaklarını sıvayıp sudan geçmek. (DS V, s. 3768: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kars)

şıĝılla- (I) *f.* Okşamak. (DS V, s. 3768: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şıĝılla- (II) *f.* Süslemek. (DS V, s. 3768: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şıkgah *is.* Gevşeyip bozulmuş. (DS V, s. 3768: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şılıhlan- *f.* Yaranmak istemek. (DS V, s. 3770: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şilopa *is.* [, **şilope**] İlbahar başı yağın sulu kar: *Bizim burda özellikle martda şilopa yağar.* (Karaurgan *Sarıkamış)

şilope *Yazbaşı şilope yağar. Şilope yağır, ğar ğaħar, daha ilkbaharın geler.* (Porsuklu *Susuz) → **şilopa**.

şıpbıltı *is.* Bir şey suya düştüğünde çıkan ses. (DS V, s. 3772: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şıpillat- *(-i)* **1.** Şapırtatmak: *Ağzını şıpillatma ya düzgün ye.* (Porsuklu *Susuz) **2.** Suyla oynayıp ses çıkarmak, suyu etrafa sıçratmak: *Çocuħ leyene girdiği zaman bele ellerini vurduğu yeter şıpillatdığın.* (Sırataşlar *Sarıkamış) // *Şıpillatma suyu dağıtma.* (Porsuklu *Susuz)

şıpırtda- *f.* Birdenbire vurmak, dövmek. (DS V, s. 3773: İrişli *Sarıkamış)

şirat *is.* **1.** Yağı ve peyniri alındıktan sonra arta kalan süt suyu. (DS V, s. 3774: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **1a.** Yağı alınan süt veya peyniri alındıktan yapıldıktan: *Peynir çekeriħ onun şiratınnan yıħariħ Uşağı.* (Handere *Sarıkamış)

sonra çıkan süt suyu. (Alçılı; Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu *Arpaçay; Handere *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Makineden yağsız çihan şeye de şirat diyeller bizim burda.* (Esenyayla *Akyaka) // *Südü şirat ediyor, ğaymağ ediyor.* (Bacıoğlu *Arpaçay) // *Peynir çekeriħ onun şiratınan yıħariħ uşağı.* (Handere *Sarıkamış)

şirazla- *f.* Halı, yastık kıyılarını renkli ipliklerle dikmek. (DS V, s. 3774: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şırıl-da, şırıl-la- *(nsz)* Su az akmak. (Sırataşlar *Sarıkamış; DS V, s. 3775*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Fazla gelmiyor ele hafif şırıldıyor, şırıllır.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

şırşır (I) *is.* Çağlayan. (Alçılı; DS V, s. 3751-3752*: Kars) *Bizim şırşırda elbiselerimizi yıħadiħ.* (Alçılı)

şırşır (II) *is.* Su üstünde oluşan buz. (DS V, s. 3775: Kars)

şıtıħ *is.* Güteryüzlü. (DS V, s. 3775: İrişli *Sarıkamış)

şıvıdı *is.* Söz taşıyan, arabozan. (DS V, s. 3776: İrişli *Sarıkamış)

şidirgi *is.* Hızlı yağmur. (DS V, s. 3777: Kars)

şijilleme *is.* Dedikodu. (DS V, s. 3778: İrişli *Sarıkamış)

şiklet *is.* Surat, biçim, kılık. (DS V, s. 3778-3779*: Kars)

şilepuloy élle- *bf.* Birbirine katmak, aralarını bozmak. (DS V, s. 3779: İrişli *Sarıkamış)

şilhor *is.* İki yaşında tay. (DS V, s. 3779: Kaçköy *Arpaçay)

şille *is.* Sille, tokat. (Alçılı; Demirkent *Akyaka; Gönülalan *Arpaçay; İsisu *Sarıkamış; DS V, s. 3779: İrişli *Sarıkamış + DS VI, s. 4729: Kars) *Sene éle bir tene şille vurarım ölersin ha, bayılsın.* (Alçılı) // *Ya onnan şakalaşdıh ya adama bi şille vurdum adamın gulağı sağır oldu.* (Demirkent *Akyaka) // *Ben benim eşime dedim ev galabalıhdı bene bir söz havar verersen bir şille.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Ben çocuğlara atardım bir şille.* (İsisu *Sarıkamış) ■ **şille at-** *bf.* Tokat atmak: *Ahan biraz daha fazla etdi mi şille atardım.* (İsisu *Sarıkamış)

şilliğini at- *bf.* Darmadağın etmek. (DS V, s. 3779: İrişli *Sarıkamış)

şilor *is. bot.* Erik. (DS V, s. 3780: *Kağızman)

şimci *zf.* Şimdi. (DS VI, s. 4729*: Kars)

şin *is.* Tekerleğin demir çemberi. (Sırataşlar *Sarıkamış; DS V, s. 3771*: İrişli, *Sarıkamış) *Ağaş tekerler vardi, barmahli tekerler, onun üzerine şin çekellerdi.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

şinanay ünl. Yok, tükendi (argo). (DS V, s. 3781: İrişli *Sarıkamış)

şinavat *is.* Onarma (araba tekeri vb. için). (DS V, s. 3782: İrişli *Sarıkamış)

şinel *is.* I, **şineyel** (II) İnişlerde boyunduruğun öne kaymasını engellemek için atın vücuduna geçirilen deriden yapılmış araç: *Atın şineli göpuf geti onu tikeh, onnan sonra biçine gideh.* (Porsuklu *Susuz) / *Tarnadan gelerken bizim atın şineli göpdu ipnen bağladıh, geldi.* (Porsuklu *Susuz) / *Tarnanın içinde atın şineli göfdu.* (Porsuklu *Susuz)

şineyel (I) *is.* Palto: *E benim şineyilimi geti, bir arhama atım.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

şineyel (II) *Şineyel goymor arhadan arabıyı gelmeye, arhadan tutor.* (Demirkent *Akyaka) → **şinel.**

şingilim at- *bf.* Çocuklar, çok gürültü, patırtı ederek oynamak, evi dağıtmak. (DS V, s. 3782: İrişli *Sarıkamış)

şipbidi (I) *is.* Çok gezen. (DS V, s. 3783: İrişli *Sarıkamış)

şippidi (II) *is.* Aptal. (DS V, s. 3785: İrişli *Sarıkamış)

şire *is.* **1.** Şıra, üzüm ve öteki meyvelerin suyu, şekerli su. (DS V, s. 3785: İrişli *Sarıkamış) **2.** Üzüm, dut vb. meyvelerin suyu, şıra. (DS VI, s. 4730: Kars)

şirin *sf.* [, **şirnik**] Tatlı, güzel, sevimli. (DS V, s. 3786: Kars) *Ġaldırır zülfünün edaları, duşlayıp sineme vurur temranlı cüdaları. / Hz. pirin yadından almışhı badeleri, bir od düşüf şirin cana yanması sönmez yanar sevdiğim.* (Demirkent *Akyaka) // *Ne şirin insan.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

şirinnih *Şirinnih da şerbet vererih, gelini göreller, üzüğünü taheller.* (Gülyüzü *Arpaçay) // *Şirinnih işdih, üzüh tahdığ onnan sonra da nişan götdüh.* (Tomarlı *Arpaçay) // *Gomşunun gızını vererdiler bizi de şirinniyine çağırdılar, getdih şirinniyini işdih, yemişini yedih, gızını verdih.* (Porsuklu *Susuz) → **şirinniyh.**

şirinniyh *is.* [, **şirinnih**] **1.** Nişan töreninde içilen şerbet ve yenilen meyve. (DS V, s. 3786*: İrişli *Sarıkamış) **1a.** Söz kesmede içilen şerbet ve yenilen kuruyemiş:

şirnik (DS V, s. 3786*: Kars) → **şirin.**

şirret *is.* Geçimsiz, sataşan, kavga çıkaran (kimse): *Bu şirretti, heç yerinde durmer, ortalığı ġarışdirer, uşağı birbirine tüşürör.* (Porsuklu *Susuz)

şirvan- (*nsz*) Yağ çekmek, yaltalanmak: *Ya şirvanırsan, muğderdi diye şirvanırsın.* (Taşdere Arpaçay)

şiş- (I) (*nsz*) **1.** Onurlanmak, kibirlenmek: *Giymiş şişer ha, balon gibi şişer.* (Alçılı) (DS V, s. 3789-3790: İrişli *Sarıkamış) *Önceden heşbi şesi yoğdu. Şimdi eline bir ġırıh varı döyleti geçif ele şişer ki diyer alçağ dağları men yaratdım.* (Porsuklu *Susuz) **2. f.** Onurlanmak, gururlanmak. (DS VI, s. 4731: Kars)

şiş- (II) (*nsz, -den*) Küsmek; alınmak: *Bizden şişif, biz bunu düyüne çağırmadıh, bizden şişif, küşüfdü.* (Porsuklu *Susuz)

şişey *is.* 2 yaşındaki Kuzulama dönemine girmiş ya da doğurmuş sütü koyun. (DS V, s. 3788-3789*: Zarşat)

şişir- (*-i*) [, **şişirt-**] Öğmek, değerinden çok yüceltmek. (Sırataşlar *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz; DS V, s. 3789: İrişli *Sarıkamış) *Onu yeter şişirdiğiz ya patladacaahsınız. Yav onu yeter şişirdin,*

kim ki o. (Sırataşlar *Sarıkamış) // Öve öve şişirdin adamı. (Porsuklu *Susuz) / Goltuğunnan hod verdi, şişirdiler; getdi, başğasınnan gavğa etdi. (Porsuklu *Susuz)

şişirt- (DS V, s. 3789*: İrişli *Sarıkamış) → **şişir-**.

şiten- *f.* Yaramazlık etmek, şımartmak. (DS V, s. 3787*: İrişli *Sarıkamış)

şitendir- (I) *(-i)* **1.** Şımartmak. (DS V, s. 3790: İrişli *Sarıkamış) **2.** Kızdırmak, sinirlendirmek: *Uşağı şitendirme. (Porsuklu *Susuz)*

şitendir- (II) *(-i)* Kışkırtmak, ilgisini arttırmak. (Alçılı; Sırataşlar *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4731: Kars) *Neye şitendirirsin bu döyüşecek bunun ögünü alsana. (Alçılı) // Azıtma, yeter bu çocuğu şitendirme başım ağrıdı. (Sırataşlar *Sarıkamış) // Ya şitendirme uşağı. Uşağı şitendirme, azdırma, gey bi yerde dursun. (Porsuklu *Susuz)*

şivor *is.* Arabada ön ve arka tekeri bağlayan badokun başında ve ortasındaki deliğe, düzen sağlamak için takılan demir. (Sırataşlar *Sarıkamış; DS V, s. 3791: İrişli *Sarıkamış) *Arabaların şivoru vardır. O şivoru*

taħarsın demir o ağacı çeker götürür. (Sırataşlar *Sarıkamış)

şoğurt *is.* **[, şovurt]** Salya. (Sırataşlar *Sarıkamış; DS V, s. 3793*: Kars) *Gonuşunca yavaş gonus, o şoğurtların tökülmesin. (Sırataşlar *Sarıkamış) / Acılı yavaş gonus, ağzının şoğurtları üzümüze sıçramasın. (Sırataşlar *Sarıkamış)*

şoldu *is.* Kamçıl. (DS V, s. 3792: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şoldula- *f.* Kamçılamak. (DS V, s. 3792: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şoluk *is.* Al, kandırmaca. (DS V, s. 3792: Kars)

şor *is.* **1.** Tuzlu. (DS V, s. 3792: Kars) **2.** Bir çeşit tuzlu peynir, çökelek. (Gönülalan *Arpaçay; DS V, s. 3792: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Misefir götürer biri, şornan epbeħ goyor (Gönülalan *Arpaçay)* **3.** Tuzlu, acı su. (DS V, s. 3792: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şorah, şorak (I) *is.* Çorak; bitek olmayan, tuzlu toprak. (İrişli, Bayburt *Sarıkamış) (DS V, s. 3793 + DS V, s. 4731: Kars)

şorah (II) *is.* Bataklık: *Arabayı orya vurmayın, o şorağa arabayı vurmayın araba batar çıhmaz.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

şoralla- (DS V, s. 3793: Kars) → **şuralla-**.

şorva *is.* Çorba. (Boyalı *Sarıkamış; DS V, s. 3793*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış *şorva*) *Eveliḥ, şorvasını edirsən, yığırsan, gurudursan, gışda gavurursan.* (Boyalı *Sarıkamış)

şoş *is.* Şose. (Çakmak; Demirkent *Akyaka; DS V, s. 3794: Kars) *Oraların yolları şoşlar yapılmamışdı, sonnan эле şoşlar yapılf evlerin gapısına ğertden, benim babamgilim köylerinde hep yapıldı.* (Çalmak)

şoşart- *f.* Abartmak. (DS VI, s. 4732: Kars)

şot *is.* Süt konulan büyük maden kap. (DS V, s. 3794: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şotğu *is.* Matematik tebalası, abaküs: *Dilinnen hesaba gelmez, şotğu getir say.* (Göldalı *Arpaçay)

šovurt (DS V, s. 3793*: Berne *Sarıkamış) → **şoğurt**.

soyh *is.* Işık. (DS V, s. 3794: Zarşat)

şötenek *is.* **1.** Gevşek dokunmuş çorap. (DS V, s. 3794: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **1a.** Gevşek dokunmuş (çorap, kazak, dantel): *Bu ğazah şöteneh oluf. Patiye şöteneh öruf.* (Porsuklu *Susuz)

şöve *is.* Süs taşı olarak kullanılan saydam, siyah mineral. (Çakmak; Porsuklu *Susuz) *Menim babamınki gümüşdeniydi ağızdığı, burası ğara şöve bu başı, bu başı da gümüş.* (Çakmak)

şuğu- *f.* Saldırmak. (DS V, s. 3795: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şuğulla- *(-i)* İhbar etmek: *Muḥburluyuflar, valla bizim heşbi şeden ḥavarımız yoḥdu, bizi şuğulluyuflar.* (Porsuklu *Susuz)

şukga *is.* Kısa mektup, betik, pusula (eski hükümdarların yazdığı). (DS V, s. 3795: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şulalla- *f.* İri iri dikmek, teyellemek. (DS VI, s. 4732: Kars)

şulum *is.* Bozguncu. (DS V, s. 3795: İrişli *Sarıkamış)

şum *is.* Ekime hazırlanmış toprak. (DS V, s. 3795: Kars) ■ **şum эле-** *bf.* Tarlayı bir sene önce sürüp ekime hazırlamak: *Yerini şum eledin mi, da de ğaş senedi şum olmor o.* (Taşdere Arpaçay)

şumal *is.* Düz, kaygan. (DS V, s. 3795: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şumalla-, şumulla- (-i) **1.** Sıvazlamak, okşamak: *Gılıhladım, şumalladım uyudu.* (Porsuklu *Susuz) **2.** Güzel görünmesi, düzgün olması için düzeltmek: *Yatağın üstünü şumallıyersen elinnen, güzel görünsün.* (Porsuklu *Susuz)

şural *is.* Teyel: *Şimdi teyel o zaman şural.* (Yeniköy *Sarıkamış) ■ **şural at- bf.** Teyellemek; iri aralıklarla dikmek: *Şural aterdiler. Şimdi teyel o zaman şural.* (Yeniköy *Sarıkamış)

şuralla- (-i) [, şoralla-] Teyellemek: *İliyirim onnan sonra da şurallıyırım, eysini tikirim, en sifte iliyirim büyük büyük.* (Alçılı) // *Bir elbiseyi yarı buçuğ éle seyreh dikene de şuralla.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

şüjük *is.* Peynir suyu. (Alçılı; Aşağısallıpınar *Sarıkamış; DS VI, s. 4732: Kars) *Şüjüğü dişeri tökecem. şırat esgiden şimdi şüjük.* (Alçılı) // *Peyniri çekiller bi daha şüjüğünü gaynadillar lor olur.* (Akören *Sarıkamış) // *Üsdüne şüjüğü çihacağ.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

şümşet *is.* **1.** Şimşek. (DS V, s. 3797: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **2. is.** Cilalı

ve parlak. (DS V, s. 3797: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şümşür *is.* Şimşir. (DS V, s. 3797: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şüşe *is.* **1.** Şişe. (Alçılı; Yalınkaya; Çıplaklı *Selim; DS VI, s. 4732: Kars) *Ğız bizim şüşe gırıldı nasıl ey bir şüşeydi.* (Alçılı) // *Kola şüşesi gibi şüşeler varıdı, o şüşelernen yağ içine goyullardı erimesin sıcağ olsun yağ.* (Yalınkaya) // *Şafağ atanda ğahırdım, haşıl pişirirdim, içine şüşenen yağ goyirdim.* (Çıplaklı *Selim) **2.** Gaz lambasının cam borusu. (Sırataşlar *Sarıkamış; Çıplaklı *Selim; Porsuklu *Susuz) *Lamban ğaş numara? Yeddi numara, yeddi numaralığ bene şüşe getir.* (Sırataşlar *Sarıkamış) // *Ğaz lambası béle tüpü varıdı ondan sonra şüşesi varıdı.* (Çıplaklı *Selim)

şüşse *is.* Şişe. (DS V, s. 3797*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şütü- *f.* Saldırmak. (DS V, s. 3797: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

T

taa zf. **1.** Daha, şimdi: *Taa adamın yetişmiş gızı var maşallah.* (Tozluca *Selim) (DS VI, s. 4733*: Kars) **2. e.** İşte: *Bizim çayır taa a orda.* (Alçılı)

tabak (I) (DS V, s. 3798: Kars) → **davaḥ.**

tabak (II) is. Hamur yoğurmaya ya da çamaşır yıkamaya yarayan tahta tekne. (DS V, s. 3965*: Kars)

tablaḥanı is. Ahırlarda yem koymaya yarayan özel yer: *Ya bu Öner Efendi üç tene at almış, aḥlı kesmir. Naa pacaydı alıp. Ona da bi tavlaḥana yapıf. Attarı oraya baḡlıyır.* (Darboğaz *Selim)

tafşır- (I) (nsz, -e) *Tafşırdım baa bir çüt ayakḡabı Furkan alıf göndereceḥ.* (Taşdere Arpaçay) // *Ahan men buna tafşırerem, derdin alēm maa bir bişe geti, maa bi ilaṣ geti ḡurvan olom, yesir olom.* (Bayburt *Selim) // *Şehre giderdin tafşırırdılar bene şey alıf gelecen.* (Çıplaklı *Selim) → **tapşır-** (II) **-1. 2.** Emanet etmek: *Evimi ḡomşuma tafşırdım geldim.* (Porsuklu *Susuz)

tafşır- (II) (-i) Tembihlemek: *Zatan aşıḡlıḡını da belli étmer Şenliḥ tafşırıfđı.* (Gülyüzü *Arpaçay) // *On kere tafşırdım, çoḡ yemeḥ vermeyin*

buna. (Porsuklu *Susuz) / *Tafşırdıḡ, gene ḡapıyı açmıṣ.* (Porsuklu *Susuz)

tafta- (-i) Dövmek, birinin başına vurmak. (Darboğaz *Selim; DS VI, s. 4733: Bayburt *Selim) *Gétti taftadı başından da fesin, elinden de pastonunu ḡaçırdı.* (Darboğaz *Selim)

taftaḥlı gal- bf. Yetim kalmak. (DS V, s. 3801: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

taftak is. Keçiyolu. (DS V, s. 3833*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

taḡala balık is. zool. Bir çeşit balık. (DS V, s. 3801: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

taḡalaḥ is. Yuvarlak, sert bir çeşit sakız. (DS V, s. 3801: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

taḡar is. Mangal. (DS VI, s. 4734: Kars)

taḡça is. Duvara açılmış kapaksız, küçük dolap: *Atdarın ḡaṣavını felan fırçasını taḡça yanında olur.* (Bacioḡlu *Arpaçay) // *Ne elimize geçse götürüf taḡça ḡoyerdıḡ.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Ġavı, ḡaşıḡı taḡçaya ḡoy.* (Demirkent *Akyaka)

tahl (Alçılı; Çıplaklı, Eskigeçit, Tozluca *Selim) *Bu sene hēc bizim tahl yoh.* (Alçılı) // *Evelde gem varıdı, tahılı de ambarlarımıza tökerih, un ügiderih.* (Çıplaklı *Selim) → **takıl**.

tahmak is. Tokmak. (DS V, s. 3803: Zarşat)

taht is. Karyola: *O seki de olduhdan sonra taht yapıdılar, tahtadan sonra garavat çıhdı, garavatdan sonra da şimdi çekyat çıhdı.* (Demirkent *Akyaka)

tahu e. Hayır, öyle değil: *Tahu, mene ele demedim ki.* (DS V, s. 3806: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

takıl is. [, **tahl**] Buğday. (DS V, s. 3809: Kars)

taşkaltıynan zf. Gürültüyle, ses çıkaracak şekilde: *Taşkaltıynan gezme, gapıyı bacıyı taşkaltıynan örtme.* (Çakmak)

takitik is. Takunya. (DS V, s. 3812*: Kars)

tala- (-i) Yağmalamak, yok etmek. (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4737: Kars) *Evimi eşiyim hep taladı götürdüler.* (Porsuklu *Susuz)

talaş is. Telaş, endişe. ■ **talaşmadı mı** Bana ne, umrumda mı: *Acıhlandım, herslendim ya göcamnan döyüşdüm ya gaynanamnan döyüşdüm getmedim o işe, göy orda galsın, gadan alım talaşmadı mı?* (Polatköy *Arpaçay) // *Ne talaşıma mana ne.* (Taşdere Arpaçay)

talçığını al- bf. İlkbaharda hayvan çok yiyerek şişmanlamak, semirmek. (DS V, s. 3817: Kars)

talga tut- bf. Sözde neden göstermek. (DS V, s. 3817: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

talğa is. Osmanlı Hükümetinin verdiği beylik: *Ehmet esgiden talğalı beyiydi.* (DS VI, s. 4737: Bayburt *Selim) *Hükümeti talğa verifdi.* (Darboğaz *Selim)

tamağçı is. Açgözlü: *Tamağçıdan al, dadanmışa ver.* (Boyalı *Sarıkamış)

tamarzı is. Yoksul. (Esenyayla *Akyaka; Tepecik *Arpaçay; DS VI, s. 4738: Bayburt *Selim) *Sen her gün yiyersen de o tamarzıdı ya bir dilim de ona ver, Allah'dan görh ya.* (Esenyayla *Akyaka) // *Adamlar alışmış yemeye, tamarzıda bi şey görmüyor. O tamarzı o gâbul ediyor, dadanmış kabul etmiyor.* (Tepecik *Arpaçay)

tamaz *is. bot.* Kara erik. (DS V, s. 3819*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tamgacı *is.* Yazman, kâtip. (DS V, s. 3819: Kars)

tandıra sallan- *bf.* Ev halkı ateşi sönmekte olan tandırın içine bacakları uzatarak halka biçiminde sıralanıp oturmak. (DS VI, s. 4738: Kars ve çevresi)

tandırbaşı *is. 1.* Tandır bulunan mutfak. (DS VI, s. 4738: Kars ve köyleri) **1a. [, tendirliḥ]** İçinde tandır bulunan, yağ peynir gibi yiyeceklerin konulduğu dam: *Ġız gêt tandırbaşından yağ getir.* (Alçılı) / *Tandırbaşımız çöhdü ele birden.* (Alçılı) // *Esgiden tandırda pişirirdim. Tandırbaşım da var. Tandırım da var.* (Karacaören)

tanın- *f.* Ünlü olmak, tanınmak. (DS VI, s. 4739: Bayburt *Selim)

tanışıklık *is.* Tanışmışlık, tanıdıklık. (DS VI, s. 4739: Kars)

tan üstü *zf.* Sabah vakti. (DS V, s. 3824: *Sarıkamış)

tap *is.* Tepe ya da dağ üstündeki düzlükler. (DS V, s. 3829*: *Arpaçay)

tap- *(-i)* Bulmak. (Karakaş; Küçükaküzüm *Akyaka; DS V, s. 3830: Kars) *Ay göreşen her yeri eşif töküfsen da gezirsen harya ne goyursam gidif tapır.* (Karakaş) // *Gel gideḥ onlardan birini tapaḥ.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

tapan *is.* Tohum atıldıktan sonra tarlayı düzeltmeye yarayan, 30-40 cm genişliğinde yassı ağaç veya iki sıruk arasına ısıtılan çalılardan örülme şeklinde yerleştirilmesiyle yapılmış araç. (Alçılı; Tozluca *Selim; DS V, s. 3825: Kars ve çevresi / Kars) *Bu yaz ele ey bir tapan yaptım, tarlayı sürduḥ.* (Alçılı) // *Ḳotana öküzleri goşiyerdim, gediyaerdim tarlayı süriyaerdim, ahan onnan sonra da toḥumu ekerdim, tapannan tapan ediyirdim.* (Tozluca *Selim) ■ **tapan ét-** *bf.* Tapanlamak, sürülen tarlayı tapan ile düzeltmek: *Tapan ederdik, sülerdik.* (Süngütaş *Sarıkamış) // *Ḳotana öküzleri goşiyerdim, gediyaerdim tarlayı süriyaerdim, ahan onnan sonra da toḥumu ekerdim, tapannan tapan ediyirdim.* (Tozluca *Selim) ■ **tapan vur-** *bf.* Sürülen tarlayı tapan ile düzeltmek: *Tarlalara gideriḥ, buḡda ekeriḥ, a onnan sonra tapan vurulur.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Üç defe*

dört defe tapan vurdum ancah tarlayı düzelttim. (Porsuklu *Susuz)

tapan çek- *bf.* [, **tapanna-** (-i) Sürülmüş, ekilmiş tarlayı tapanla düzeltmek. (DS VI, s. 4740*: Kars)

tapanna- (Alçılı; DS VI, s. 4740*: Kars) *Tarlaları tapannıyırır.* (Alçılı) → **tapan çek-**.

tapba (DS V, s. 3829-3830*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **tapmaca**.

tapbaca (DS V, s. 3829-3830*: Karapapak) → **tapmaca**.

tapıl *is.* Biçilmiş ot veya ekin bağlamı ve yığını. (Ocaklı; Büyükipirveli *Akyaka; DS VI, s. 4740: Kars) *Mesela yirmi üç tapıl, yirmi dörd tapıl bi öküz arabası olirdi.* (Ocaklı) // *Senin gaç tapıl çıhdı yerinnen, yirmi tapıl, otuz tapıl, gırh tapıl.* (Büyükipirveli *Akyaka)

tapıl- (*nsz*) Bulunmak: *Gars'tan çıhmağ oldu hata. Ot, tağıl tapılmir, ot saman tapılmir ata.* (Göldalı *Arpaçay)

tapış- (*nsz*) Buluşmak, görüşmek: *Gene ikiniz tapıştıñız.* (DS V, s. 3828: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tapmaca *is.* [, **tapba**, **tapbaca**, **tappaca**] Bilmece, bulmaca. (DS V, s. 3829: Göçmenler, Zellice *Sarıkamış)

tappaca *Ay göyun nerden gelirsən? Ğanlı Ğayadan. Ğanın niye Ğurumuş? Mevlam böyle buyurmuş.*

- *Onu bulacaksın işte ne diyor.*

- *İşte onu bulacaksın, o bi tappaca.* (Darboğaz *Selim) → **tapmaca**.

tapşır- (I) (-i, -e) Korumak için alınan bir şeyi geri vermek: *Durmuş kitabı bana tapşırdı.* (DS V, s. 3831: Kars)

tapşır- (II) (*nsz*) [, **tafşır-** (I)] **1.** Aktarmak, ısmarlamak. (DS V, s. 3831: Kars) **2.** (*nsz*, -e) Yalvarmak. *Tanrı'ya tapşırırım.* (DS V, s. 3831: Kars)

tar *is.* **1.** Tavukların tünedikleri ağaç. (DS V, s. 3832: Kars) **1a.** Tünek, ahırda tavukların tünedikleri yüksekçe ağaç: *Tavuğ tara çıher.* (Alçılı)

tarlan- (*nsz*) **1** Kümese yerleştirilmiş ağaç parçasına tavuklar tünemek. (DS VI, s. 4742: Kars ve köyleri) **1a.** Ahırda yüksekçe yapılmış ağaca tavuklar tünemek: *Tavuğlar hep tara düzülüf, tarlanıf, hepsi tara düzülüf.* (Porsuklu *Susuz) **2.** Baş köşede, baş tarafta oturmak: *Ne tarlanıf çıhef oturarsen, Ğah bir iş yaf.* (Porsuklu *Susuz) /

Tarranif sekinin başına çıhıf, tarranif oturer. (Porsuklu *Susuz)

tarp (I) *is.* Çok inişli yokuşlu yol. (DS V, s. 3836: *Arpaçay)

tarp (II) *is.* Yüksekten akan suyun önüne balık yakalamak için gerilen, çalırlardan yapılmış sepet örgüsü biçiminde engel. (DS VI, s. 4742: Kars)

tartalla- (*nsz*) Çok yaşlanmak: *Bu o geden yaşlanıf ki tartallıyıf.* (Porsuklu *Susuz)

taşgözleri (DS V, s. 4743: Kars) → **daşgözer.**

taşelinde *is.* Tez ve yerinde yanıt veren, hazırcevap. (DS VI, s. 4743: Kars)

tat (I) *is.* Çorabın ayak bileğinden aşağı bölümü. (DS VI, s. 4743: Kars)

tat (II) *is.* Deneyimi olmayan kimse. (DS VI, s. 4744: Kars)

tatari *is.* Tam pişmemiş, yarı pişmiş. (DS V, s. 3845*: Kars)

tavaḥ *is.* Tabak. (DS V, s. 3847: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Niye artıḡını orda goyufsan, yiyif tavaḡını pehlesene.* (Polatköy *Arpaçay)

tavatır *is.* Çok iyi, çok yararlı, çok güzel. (DS VI, s. 4745: Kars)

tavla *is.* Ağaç kasa: *Gars'dan gelende bir tavla tomates al.* (Porsuklu *Susuz)

tay (I) *is.* Eşit, denk, yaşıtlı. (Sırataşlar *Sarıkamış; DS V, s. 3852: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kars) *Aya, ya bu gencin èle bir eşini bulmuşuḥ, tam gendi gendine tay gelmiş.* (Sırataşlar *Sarıkamış) / *Tayını bulmamış.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

tay (II) *sf.* Bir tek: *Bir tay oḡlum var.* (DS V, s. 3852: Kars)

taya *is.* Ot ya da ekin yığını. (Akören, Sırataşlar *Sarıkamış; DS V, s. 3853: *Selim, İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Zarşat) *Oti da getiririh taya diyırıḥ.* (Akören *Sarıkamış) // *Yıḡınları da torrar, getirir en sonunda ḡapının öginde taya ederdih.* (Sırataşlar *Sarıkamış) // *El dırmıḡınnan yıḡar arabaya atardih, otları getirer taya ederdih.* (Kızıroḡlu *Susuz)

taykeş *is.* Tekleri birbirine uymayan, benzemeyen, tek kalan (ayakkabı, eldiven, öküz vb. çiftler için): *Ayakkabıları alırken farketmedim taykeş olduklarını, köye gelince farkettim.* (DS V, s. 3854: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tec (DS V, s. 3859: Kars) → **tej.**

tegel *is.* Teyel: *Tegel, ufacıh tikirsin.* (Alçılı) ■ **tegel vur-** *bf.* Önce teyelleyip sonra elde makina dikişi gibi ince dikmek: *Esgiden elinen hep dikişi dikirdik, ona diyirdik ki tegel vurun, ufağ düşsün.* (Alçılı)

teheze *is.* İşe yaramaz, yıpranmış durumda. (DS VI, s. 4748: Kars)

tehir et- *bf.* Ertelemek, geciktirmek: *Telefon ettim tehir et, şimdi gidemiyorum, falan günü gidecem. İstanbul'a gidecektik ayın beşinde maalesef ayın on beşine tehir edildi.* (Tozluca *Selim) // *Bunu tehir эле getmiyeğ.* (Meydancık *Arpaçay) // *Ben bugün gëtdim tehir etdim biletlerimiz.* (Tepecik *Arpaçay)

tehle- (-i) Bir kimseyi yalnızken kıstırmak: *Adam geldi, tehledih.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Fırsat düşürdüm, ahan seni ey tehledim, şimdi sen burda bene cevap ver.* (Sırataşlar *Sarıkamış) // *Hasan'ı tehlediler yoğsa onnara alt olası oğul döyüldü.* (DS V, s. 3862-3863: İrişli, Bayburt *Sarıkamış 'tehle-')

tehmik *is.* Tekme, çifte. (DS VI, s. 4748: Kars)

tehne *is.* [, tekne] 1. Giysi yıkama ya da hamur yoğurma teknesi. (DS V, s. 3863: İrişli, Bayburt *Sarıkamış 'tehne') 1a. Tekne, hamur yoğurmak ya da çamaşır yıkamak için kullanılan, ağaçtan yapılmış, büyük, uzun kap: (Gönülalan, Göldalı *Arpaçay; Sırataşlar, Yağbasan *Sarıkamış; Çıplaklı, Gürbüzler *Selim; Porsuklu *Susuz) *Ele olirdi üş tehne goyirdih.* (Karacaören) // *Hē, tehneye gor, paltar yihıyirdih ay balam.* (Göldalı *Arpaçay) // *O zaman tehne leyen zamanıdı, anam meni yihıyerdi.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Üş tehne hamurları da varmış.* (Sırataşlar *Sarıkamış) // *Evelde makine yoğmuş tehnelere tökellermiş.* (Çıplaklı *Selim) // *Bu gider tehnedan a bele desdeynen ehmeğ getirer orya, deriden peyniri getirer.* (Gürbüzler *Selim)

tej *is.* [, tec] Harmandaki samandan ayrılmış arpa, buğday yığını: (Subatan) (DS V, s. 3859: Kars) tec 'harmandaki tahıl yığını')

tejan karın *is.* Büyük karın. (DS V, s. 3864: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tejen *is.* İşlenmiş keçi derisinden yapılan su kabı. (DS V, s. 3864: *Arpaçay)

tejgere *is.* **1.** Taş, toprak vb. şeyleri taşımaya yarayan dört kollu ve iki kişinin taşıdığı bir çeşit araç, teskere. (DS V, s. 3858*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **1a.** Ahırdaki hayvan gübresini taşımaya mahsus; bazen taş, toprak, tezek taşımak için de kullanılan dört kollu iki kişinin taşıdığı ağaç araç: *Biz evelden tejgere diyerdih.* (Çakmak) // *Biz mayısı hep tejgereynen tökerdih esgiden.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

tekaltı *is.* Eyerin altına, keçenin üstüne yerleştirilen meşin kaplı keçe. (Gönülalan *Arpaçay; Büyükdurduran *Akyaka; Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4749: Bayburt *Selim) *Atın tekaltısını geti.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Keçe üsdüne tekealtı, tekealtının üsdüne de yeher.* (Gönülalan *Arpaçay)

tekelti *is.* Binek hayvanlarında eğerin altına konulan keçe. (Küçükdurduran *Akyaka; DS V, s. 3861*: *Arpaçay, Kars) *Abbas Eli sizin tekeltiyi ver bir atın beline goyum. Yaylıya gidecem.* (Küçükdurduran *Akyaka)

tekesakallı, tekesakalli *is. bot. 1.* Kırlarda yetişen, ince uzun püskül yapraklı, yenilebilir bir çeşit ot. (Sırataşlar *Sarıkamış; Çıplaklı *Selim; DS V, s. 3866*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Bir ot da tekesakalli diye*

adın veriller. (Sırataşlar *Sarıkamış) // *Tekesakallı, ayırık otu o éle sağdan soldan çıhar belki bu gapılarda bile vardır ayırık otu.* (Çıplaklı *Selim) **2. is.** Seyrek, uzun sakalı olan kimse. (Sırataşlar *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Benim gomşum Selam'i tekesakalli. Sakğal goymış bir de tekesakğal uzatmış.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

teki *e.* Gibi: *Yel teki, sel teki.* (Bacıoğlu *Arpaçay) *Sel teki aħaram.* (DS V, s. 3867: Zarşat)

tekirli *sf.* Tekerlikli: *Esgiden an béle sapı ħor arabalar var, iki tekirli.* (Alçılı) // *Bizim öküz arabamız, tekirli arabamız vardı.* (Çakmak) // *İki tekirli öküz arabasında olur.* (Bacıoğlu *Arpaçay)

tekne *Sarı zeyreyi götürer ħırdırdardıħ, teknelernen getirerdiler ħızmekere, çobana pişi pişirerdih.* (Çakmak) // *Bizim hele tekneler durer.* (Sırataşlar *Sarıkamış) → **tehne -1a.**

telek *is. 1.* Kümes hayvanları ve kuşların iri kalın tüyleri. (DS VI, s. 4750: Kars) **2.** Temizlik amacıyla kullanılan kaz kanat tüyü: *Süpürge yanaşmadığı yere teleginen çıhardırh.* (Alçılı)

telele- (-i) Teyellemek: *Bir bunu bir telele, sonra tik.* (Porsuklu *Susuz)

teles- (nsz) Acele etmek: (Büyükdurduran *Akyaka; Aşağısallıpınar *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Telesime otu yanı.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *Allah etmesin bi kötülük olsa bi şe olsa evedi duyursin, telesersin ki heman gide bu nasıl oldu ki telesdin gitdin.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış) (DS V, s. 3872*: *Arpaçay) + DS VI, s. 4750: Kars 'kaygıyla ivmek')

telesdir- (-i) Acele ettirmek: *Bir dur, meni telesdirme, goy doğru düzgün yapem.* (Porsuklu *Susuz)

telesihli zf. Acele acele, hızlı hızlı: *Ele ecele ecele iş görür a bu gız, çoğ telesihli görme, layıhlı gör işi.* (Alçılı)

telesik zf. Acele. (Alçılı; DS V, s. 3872: Kars) *Telesik iş görme.* (Alçılı)

telis is. Keten ya da kendirden seyrek dokunmuş çuval. (Çakmak; DS V, s. 3873: Kars) *Evelden şekeri telisnen getirer, işgafa goyer.* (Çakmak)

tellice is. Tek kadının oynadığı bir halk oyunu. (DS V, s. 3874: Kars)

telli gelin is. Süslü püslü gelin. (DS V, s. 3874: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

telpancarı is. bot. [**telpenceri**] Küçük yapraklı, yemeği yapılan, yabanıl bir çeşit ot. (Alçılı; DS VI, s. 4751: Kars) *Bozot var da göcalmış, a buna benziyer telpancarı kimi.* (Alçılı)

telpék is. İbik: *Şu horozun telpeği çok büyük.* (DS V, s. 3874: Kars)

telpenceri *Telpenceri yaperdiş, pazı çihşer onu tofluyorduş hama şindi onlar da başga çihş, onlardan yeyiler.* (Bayburt *Selim) → **telpancarı**.

ten (I) is. **1.** Nem. (DS V, s. 3878: Bulanık, İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **1a.** Nem, rutubet. (Porsuklu *Susuz)

ten (II) is. Sığırların dişilik organı. (DS V, s. 3879: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tendir is. bot. Kendir. (DS V, s. 3879: *Arpaçay)

tendirliş (Meydancık *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Tendirrişden gêt epbeş geti ay oğul, yemeş yiyeceş.* (Porsuklu *Susuz) → **tandırbaşı -1a.**

tengille- (nsz) Dengesini kaybederek düşecek gibi olmak, sendelemek: *Sen hastasan ayağda duramersen, tengilliyersen.* (Porsuklu *Susuz)

tenkeş is. Eşleri birbirine uygun olmayan, benzemeyen, tek kalan nesne. (Sıraşlar *Sarıkamış; DS VI, s.

4746*: Kars) *Lasdik aldım yahut da ayakğabı aldım, tenkeş almışım.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

tennen- (*nsz*) Nemlenmek, rutubet almak. (Sırataşlar *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Bacanın arhasının ğarını at, duvar tennenmesin.* (Sırataşlar *Sarıkamış) / *Dolavın içi hep tennenif kirlenif.* (Porsuklu *Susuz)

tenni *is.* Nemli, az ıslak, tam kurumamış: *Halılar tennidi, toplamayın, ğoğuyar.* (Porsuklu *Susuz)

tentene *is.* Dantel. (Sırataşlar *Sarıkamış; Bayburt *Selim; DS V, s. 3883: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Genş ğızlar tentene toğuyollar.* (Sırataşlar *Sarıkamış) // *İşleme örgendim, tentene örgendim, okula da getmedim.* (Bayburt *Selim)

tenti- (*nsz*) Telaş etmek: *Tentime, yavaş yap.* (Porsuklu *Susuz)

tepbih *is.* Tekme: (Göldalı *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *At beyahdan tepiği nası yapışdırdı.* (Göldalı *Arpaçay) / *İneh sağılada tepiğ atır.* (Göldalı *Arpaçay)

teper *is.* 1. Yüreklilik. (DS V, s. 3885: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 2. Onur,

gurur. (DS VI, s. 4754: Kars) 3. Çalışma isteği, gayret, istek, azim: *Üreyimin hêş böyün teperi yoğdu; bir iş yapabilmerem, hesdelemişem mi ne edmişem.* (Porsuklu *Susuz)

teperli *is.* Gayretli, istekli, azimli: *Bu çocuğ ilerisinde adam olur, teperli, gayretli.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

tepetalğa *zf.* Tepetakla: *Adam ğaçanda eyağı tahıldı, tepetalğa tüşdü.* (Porsuklu *Susuz)

tepir *is.* Ağaç tepsisi. (DS V, s. 3886: Kars)

tepit- *f.* Yaş bir şeyi açık havada çok az kurutmak. (DS V, s. 3887: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tepin- (*nsz*) Açık havada az kurumak: *Yer tepinsin sonra gideh, yer çamurdu.* (Porsuklu *Susuz) / *Dur güneş çıñıf buğdayı sereh, azıcıh tepinsin.* (Porsuklu *Susuz)

têr *is.* Heybe: *Gezginçiler filan gelirse dilençiler, bêle têr yapır iki tene hayvanı keçiriller, o yana da doldurullar aldığı şeyi bu yana da.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

tereh *is.* [, terek] Mutfak eşyalarını dizmeye yarayan tahtadan raf: *Yemeh yediğ topluyuruğ, yihiyer terege yerleşdirerih.* (Alçılı) // *Ev süpirirdih,*

tereh düzerdiĥ ėle süpirir durirdiĥ.
(Doğruyol *Arpaçay) (DS V, s. 3891:
Kars *terek* ‘raf, sergen’)

terek (DS V, s. 3891: Kars) → **tereh**.

terekeme *is.* Kadın erkek birlikte oynanan bir çeşit halk oyunu. (DS V, s. 3892: Kars)

teres *is.* Eşcinsel, kötü huylu erkek.
(DS VI, s. 4755: Kars)

terezi *is.* Öküz arabasında öküzün arka tarafında arabanın koluna bağlı inişlerde fren görevi yapan ağaç parçası: *Terezi, önde öküzün arhasından gelene denilir. Bele geriye doğru bele birer tane taħda çah, çivi şeklinde ağaç çahilir. O taħda ona yaslanıp duruyir.* (Küçükdurduran *Akyaka) // *Öküz, aravanın terezini gırdı.* (Porsuklu *Susuz)

terezi demiri *is.* Ön tekerleri araba terazisine bağlayan demir; öküz arabalarında öküzlerin arkasında yer alan ve inişte öküzlerin destek alıp arabayı yavaşlattıkları ağaç. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz) *Arabanın terezisi gırıldı.* (Porsuklu *Susuz)

terkel *zf.* Gene, yeniden. (DS V, s. 3893: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

terkelle- *f.* Yinelemek. (DS VI, s. 4755: Bayburt *Selim)

terki *is.* Atın arkası. (Taşdere *Arpaçay; Sırataşlar *Sarıkamış; DS V, s. 3893: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Atın terkine minir.* (Taşdere *Arpaçay) // *Terkisinde götürdü çocuğu.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

terkileş- *f.* Bir hayvana iki kişi birlikte binmek. (DS V, s. 3894: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

terki tüş- *bf.* Öküzün ön ayakları incinip aksamak. (DS V, s. 3894: İrişli Bayburt *Sarıkamış)

terlik *is.* Beyaz patiskadan dikilen ya da yünden örülen, takke, başlık. (Sırataşlar *Sarıkamış; DS V, s. 3895: İrişli, Bayburt *Sarıkamış + DS VI, s. 4756: Bayburt *Selim) *Terligimi getir de namaza gidecem.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

termaş *is.* Uğursuzluk getirdiğine inanılarak sahibinin ölümünden sonra ortada kalmış hayvan ya da eşya. (DS V, s. 3895: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

terpen- (*nsz*) Deprenmek, kımıldamak. (Büyükpirveli *Akyaka; Bacioğlu, Göldalı *Arpaçay; Kurbançayır *Sarıkamış; DS V, s. 3896: Zarşat) *Ya oturaħ galıf adam terpenebilmer, bi yana gidebilmer.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Siz heş terpenmeyin, size*

ben gapıları açarım gidin.
(Kurbançayır *Sarıkamış) // *Terpen,*
gağ işini görginen. (Bacioğlu
*Arpaçay) // *Ahıllı evlatlar köhlü bir*
çınar. Tufan gopsa ne terpener, ne
sınar. (Göldalı *Arpaçay)

terpet- (-i) Hareket ettirmek,
kımlıdatmak: *Bir bu yatağı yerinnen*
terpet. Ğurusun, havalansın, goğusu
moğusu gedsin. (Porsuklu *Susuz)

tersik is. Ahşap evlerde duvar aralarına
konulan kirişler. (DS V, s. 3896: Kars)

tersonant çorap is. Bir çeşit çorap.
(DS V, s. 3897: İrişli, Bayburt
*Sarıkamış)

terviye is. Terbiye. (DS V, s. 3897:
İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tes is. 1. Gübre. (DS V, s. 3896*: İrişli,
Bayburt *Sarıkamış + DS VI, s. 4756*:
Kars) **1a.** At gübresi: *Atın tesini tarlaya*
taşıldı. (Porsuklu *Susuz)

tesbah is. Tespih. (Taşdere Arpaçay;
Darboğaz *Selim; DS VI, s. 4756:
Kars) *E men tesbahımı itirmişem*
gördün mü? (Taşdere Arpaçay) /
Tesbahın ipi yuhadı, buna galın bir ip
tağ. (Taşdere Arpaçay) // *Bu da elinde*
çehdiği doğsan doğuz tesbah.
(Darboğaz *Selim)

teş is. Çamaşır leğeni: *Hep gece*
çamaşur yıhardıh teşlerde, bële
sabahdan işe ulaşah. (Çıplaklı *Selim)
// *Sacda ateşde gızardır, gavururdi her*
Ramazan ële ederdıh a bële teşler
tehneler doli. (Altınbulak *Sarıkamış)

teşi is. Yün eğirmeye yarayan tahta
araç, iğ. (Alçılı, Yalınkaya;
Küçükaküzüm *Akyaka; Çıplaklı,
Bayburt *Selim) *Yüngü fitil ettih ya*
onu da teşide incelderıh egirer ip
yaperıh. Yüngü teşide, elimizde ip
yaperdıh gazağa, çoraba. (Alçılı) //
Teşi, başı var bi de ger yapırdım
demirden ger yapırdıh. (Akören
*Sarıkamış) // *İplerini hep gendimiz*
egirmışıhdır, elimizinen, teşinen
egirdik. (Çıplaklı *Selim) DS V, s.
3899: Kars)

teşti is. Leğen. (DS VI, s. 4757*: Kars)

teten is. [, teytan] Meradaki kurumuş
sığır dışkısı. (Çakmak; Gürbüzler
*Selim; Porsuklu *Susuz) *Teten*
topluyerdıh yaylada. Topluyerdıh,
getirerdıh, yaherdıh. (Çakmak) //
Şemmogil gelerdi ataş yaherdi, teten
toplıyerdi. (Gürbüzler *Selim) (DS V,
s. 3906: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)
teytan ‘kurumuş sığır pisliği’]

teyle- *f.* Dağlamak. (DS V, s. 3906: Zarşat)

teylendir- *f.* Kovalamak. (DS V, s. 3906: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

teytan (DS V, s. 3906: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **teten**.

tez (I) *zf.* Çabuk. (Büyükpırlveli *Akyaka; Altınbulak *Sarıkamış; Tozluca *Selim) *Tez yapır, çabuh yapır.* (Büyükpırlveli *Akyaka) // *Tez yap, bu işi gel.* (Tozluca *Selim) ■ **tez et-** *bf.* Çabuk olmak: *Gız tez et, herif geldi mi bizi öldürür.* (Subatan) // *Biraz tez et, işim var.* (Tozluca *Selim)

têz- (*nsz*) **1.** Bulunduğu yerden ya da sürüden ayrılıp uzaklaşmak (insan ya da hayvan için). (DS V, s. 3908*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **1a.** Ürküp kaçmak (insan ya da hayvan için) (Taşdere, Tepecik Arpaçay; Akyar *Selim; Porsuklu *Susuz) *Bizim köyde biri tezmişdi trennen ülküf.* (Taşdere *Arpaçay) / *Körpe dana tezer, başını alar, gider. Aya filanın danası tezif, bir atını bin onun dalına tüş.* (Taşdere *Arpaçay) // *Bu sabahnan bizim tavuğun biri tezmişdi, gapıyı aşdım, bosdanı dört dolandı gene geldi, yanımda durdu.* (Tepecik *Arpaçay) //

Canı yandığı kibin tezdi, gaşdi geldi. (Akyar *Selim)

tezberi *zf.* Çabucak, hemen. (DS V, s. 3907*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

teze *is.* Yeni, taze. (Çıplaklı, Eskiğeci, Tozluca *Selim) *Esgileri unutmuşlar hep, tezelere başlamışlar gızım.* (Çıplaklı *Selim) ■ **tezegelin** *is.* Yeni evlenmiş, genç kadın: *Tezegeliniydim o zaman.* (Çıplaklı *Selim)

tezece *zf.* Yenice, şimdi: *Tezece gètdi.* (Porsuklu *Susuz)

tezedden *zf.* [, **tezedennnen**, **tezennnen**] Yeniden, tekrar: *Birine gidif hali gıruflar, gètdim onu söhdüm tezedden gurdum.* (Çakmak) // *Onardıh duvarı, tezedden yapıdih.* (İsisu *Sarıkamış) // *Sen bene hep gine tezedden mi sorisen?* (Akören *Sarıkamış)

tezedennnen *zf.* (Küçükaküzüm *Akyaka; Altınbulak *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Men tezedennnen gidif hangi gelinin yanında galacam.* (Küçükaküzüm *Akyaka) → **tezedden**.

tezene *is.* Genellikle kiraz ağacı kabuğundan yapılan mızrap. (DS V, s. 3907: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tezennnen *Bura eydi de sen geldin tezennnen şimdi burya goydun.* (Altınbulak *Sarıkamış) → **tezedden**.

tezgin *is.* Ürkerek sürüden kaçan hayvan. (DS VI, s. 4759: Kars)

tığ *is.* 1. Savrulmamış harman tınazı. (DS V, s. 3910: Kars ve ilçeleri) 1a. Harmanda dövülmüş ve savrulmak için uzunlamasına yığılmış ekin. (Alçılı, Boğazköy, Ocaklı; Kayaköprü *Akyaka; Polatköy *Arpaçay; Akyar, Çıplaklı *Selim) *Tığ yapıdış, üzger geleceh savuririh.* (Alçılı) // *Tığ yığirdih evelden, şanalarnan soyururduh.* (Boğazköy) // *Harman ederdik, atımıznan, öküznen dögerdik. Tığ savururduh.* (Kayaköprü *Akyaka) // *Harman döyürdüh sonra tıgları yığirdih.* (Polatköy *Arpaçay) // *Esgiden tığı savuran yaba.* (Sırbasan *Sarıkamış) // *Tığın başına çıkar, sabaha gadar heriflennen tığ atardih.* (Çıplaklı *Selim) / *Yabaynan tığ aterdih, ayrilerdi.* (Çıplaklı *Selim) ■ **tığ yap-** *bf.* Dövülmüş saman, tane karışımı ekini savurmak için uzunlamasına yığmak: *Tığ yapıdış, üzger geleceh savuririh, tahıl ayrılaner, saman ayrılaner.* (Alçılı)

tıhnaz *is.* Kısa boylu, şişman. (DS V, s. 3913*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tıkga *is.* Çanak, çömlek yapılan sarı toprak. (DS V, s. 3912: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tıkgoz *is.* 1. İnce, kibar. (DS V, s. 3912: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 2. Kabadayı. (Sırataşlar *Sarıkamış; DS V, s. 3912: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Tıkgoz adam, şimdi adam heş gözünün öğine bahmaz ele gezer ki hele nasıl tikgoz gezer.* (Sırataşlar *Sarıkamış) 3. Kuruntulu. (DS V, s. 3912: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tıpbılı *is.* Tıptırtı, hafif gürültü. (Sırataşlar; DS V, s. 3919*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Dışarda bir tıpbılı var, hele bahalım ne var.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

tırıl *is.* Sürgün, ishal. (DS V, s. 3921*: Kars)

tırındaz *is.* İnce davranışlı, duygulu kimse. (DS VI, s. 4766*: Kars)

tırınğı *is.* Tek başına oynanan bir çeşit oyun. (DS V, s. 3922: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tırıntaz (I) *is.* Temiz, titiz: *benim arhadaşın bir hanımı var, dediğin gadar tırıntaz, temiz.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

tırıntaz (II) *is.* İnce, kibar. (DS V, s. 3922: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tırtır *is.* Motosiklet. (DS V, s. 3927: Kars)

tısdan (DS V, s. 3927: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **tıstan**.

tısgır- *f.* Aksırmak, hapşırmak. (DS V, s. 3919*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tısıt- *f.* Yellenmek, gaz çıkarmak. (DS VI, s. 4763: Kars ve köyleri)

tıstan *is. zool.* [, **tısdan**] Karafatma. (Alçılı, Çakmak; Sırataşlar *Sarıkamış; DS VI, s. 4763: Kars) *Evde bir tıstan var, ataḥ.* (Alçılı) // *Tıstan ekseri malın necisinde olur, mal pisir ya o mayısın içinde olur ekseri.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

tike *is.* **1.** Parça, lokma, dilim (genellikle et, ekmek, peynir vb. için). (DS V, s. 3931: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) **1a.** Parça, lokma: *Ya sabahdannan bir tike ekmeḥ vermedin ki yiyelim.* (Subatan) // *Bir tike ordan mana bir tike et verginen yiyem.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Bir tike et ver yiyeh.* (Tepecik *Arpaçay) // *Ya bene bir tike et verir misiniz, ben de o etin tadına baḥim.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

tincik *is.* Dolaşık, karışık. (DS V, s. 3936: Kars)

tiraki *is.* Tiryaki. (DS V, s. 3939: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tiriş *is.* Ekşi. (DS V, s. 3940: Kars)

tirit (I) *is.* Değer, eder. (DS V, s. 4766: Bayburt *Selim)

tirit (II) *is.* Et yemeği suyu: *Gızım etmeḥ doğramışım getir ḡaşıḡı, etin tiridinden birez tökim, yiyim.* (Çıplaklı *Selim)

tişde- (*-i*) Sokmak, ısırarak: *Mıḡı geldi meni tişdedi.* (Bayburt *Selim)

toḡlu *is.* [, **toklu**] Bir yaşında erkek kuzu. (DS V, s. 3945*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 1-2 yaşında koyun. (DS V, s. 3788: İrişli *Sarıkamış). **2.** Doğurmamış genç manda. (DS V, s. 3789: İrişli *Sarıkamış, *Selim) **3.** Bir yaşlarında doğurmamış koyun, keçi. (DS VI, s. 4730: Kars)

toḡda- *f.* Akıllanmak, kendini bulmak. (DS V, s. 3946: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

toḡmaḥ *is.* Taş dibekte bulgur vb. şeyler döğmekte kullanılan ağaçtan yapılmış çekiç: *Toḡmaḥnan onnan beḡe döverdiler mercimeyi.* (Aslanhane *Akyaka)

toḡhun- (*nsz, -e*) **1.** Değmek, dokunmak. (Tepecik *Arpaçay; Tozluca *Selim; DS V, s. 3948: Zarşat) *Elin eline toḡundu.* (Tepecik *Arpaçay) // *İḡtiyarladın mı kendi kendine ḡaralıyer, ele hafif bir yerin toḡhunsa*

hemen ora garaliyer. (Tozluca *Selim)

2. Dokunmak, rahatsız etmek, sağlığını bozmak: *Yemeñ yedim mideme toñundu.* (Tepecik *Arpaçay) **3.**

Bulaşmak, hastalık geçmek: *Baħmaya çoñ ey baħduñ da hastaluñ gelmişti, ğomşunun tavuñları ğırılmış, bizimkilerde oraya getmiş, onnan hastalıñ toñunmuştı.* (Tozluca *Selim)

tokaç *Tokaçtan vururuñ ya, çamaşır çayda yuyuruñ, esgiden makine yoñudu, elimiznen ufalıyırduñ götürer çayda.* (Alçılı) → **tokğaç.**

tokga *is.* Toka. (DS V, s. 3950: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tokğaç *is.* [, **tokaç,**] Çamaşır, yün, kilim yıkarken çamaşır, yün, kilim dövmeye yarayan yassı ağaç, tokaç. (Alçılı; Porsuklu *Susuz) *Benim tokğacım ele ey bir tokğacıdı ğırıldı.* (Alçılı) (DS VI, s. 4768*: Kars ‘tokgaç’ ‘çamaşır tokmağı, tokaç’)

toklu *is.* İki yaşında kuzu. (DS V, s. 3950: Kars)

topak *is.* Kartopu. (DS VI, s. 4770: Kars)

topalah *zf.* *Yağı yaydım topalah yapdım, kilo ğareli hep yığdım, ğoydım.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

topalak *sf.* [, **topalah**] Yuvarlak, küre biçiminde. (DS V, s. 3963-3964*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

topbuz *is. bot.* Yuvarlak, dikenli çiçeğinin içi yenilen bir çeşit bitki. (Alçılı; DS VI, s. 4771: Kars) *Dağda ele çoñ topbuz var, hepsini yığdım.* (Alçılı)

tor (I) *is.* Toy, acemi, tecrübesiz, işe alışkın olmayan (insan ya da hayvan için). (Sırataşlar *Sarıkamış; DS V, s. 3968: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Ya bu çocuñ hele bilmer tor, işi ğavradığı yoñdur, işe alışırsa o zaman iyisini yapar.* (Sırataşlar *Sarıkamış) / *Yav o at tordur, seni bir yere vurur, yıñar, ğolun molun ğırar.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

tor (II) *is.* İnce örgülü balık ağı. (Sırataşlar *Sarıkamış; DS V, s. 3969: Kars) *Götürür toru atarsın suyun içine balıñlar bilmezler, gelir orya içine ğirdihleri zaman çekersin balıñlar gelir.* (Sırataşlar *Sarıkamış) / *Bu tori ğüzel atir, ona ver.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

tor (III) *is.* Kadınların başlarına örttükleri çarşaf. (DS V, s. 3969: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

torakvel *is. zool.* Tarlakuşu. (DS V, s. 3969: Veneze *Arpaçay)

torlın- (*nsz*) Göz önüne perde gelmek: *Başım ağrıdı, gözlerim torlandı.* (Porsuklu *Susuz)

torra- (*-i*) Toplamak: *Yığınları da torrar, getirir en sonunda gapının öğinde taya ederdi.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

torta *is.* Eritilen yağın dibine çöken beyaz tortusu. (Ocaklı; Yeniköy *Sarıkamış; DS V, s. 3971: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Yağı eritmeye geliller, onun altınnan çihani de ne geder olsa onun çomasi, lori mori galir ya içinde, onlar altına çöker, ona torta diyerih, o yiyilmez onu tökeller.* (Yeniköy *Sarıkamış)

tosvağa *is. zool.* Kaplumbağa. (DS V, s. 3973*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

toy *is.* Düğün. (Çakmak, Karakaş; Demirkent *Akyaka; Meydancık *Arpaçay; Bayburt *Selim) *Geriliyi sahlıyeller bir yere, toya gidende bir gonahlığa gidende geyner.* (Bayburt *Selim) ■ **toyu çalın-** *bf.* Düğünü olmak: *Bir hefte toyum çalındı.* (Çakmak) ■ **toy babası** *is.* Düğün sahibi: *Toy babasını çağırın, gazanın ağzını aşdırsın.* (Porsuklu *Susuz)

■ **toy эле-** *bf.* Evlilik sebebiyle ziyafet vermek; ağırlamak: *Toy etdim, gelin getirdim; gelenim gedenim эле чоһуыду ки.* (Porsuklu *Susuz) ■ **toy kağıdı** *is.* Davetiye: *Toy kağıdı dağıdeller, seni davat edeller, gidecen toya.* (Bayburt *Selim)

toyçu *is.* Davulcu: *Hani toyçuların zopasının başı bele yuvarlağ oluyor ya biz ona çombah diyirih yanı.* (Esenyayla *Akyaka)

toyla- *f.* Kandırmak. (DS V, s. 3977: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

toylu *zf.* Sert (bükülmüş ip için): *İpi çok toylu püküfsen.* (DS V, s. 3978: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

toytoğlu *is. zool.* Toykuşu. (DS V, s. 3978: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

toyuğ *is. zool.* [**toyuk**, **töyuğ**] Tavuk. (Bayburt *Selim; DS V, s. 3976*: Kars) *Nevlem bir toyuğ yatırdıh yedi tene cücüyü çıhdı.* (Bayburt *Selim)

toyuk (DS V, s. 3976*: Kars) → **toyuğ**.

tozah *is.* Tuzak. (DS V, s. 3978: Zarşat)

tozak *is.* Kırağı. (DS V, s. 3978: Kars)

tök *is.* Aşığın tümsek yanı. (DS VI, s. 4774: Kars)

tökül- (nsz) Çok üşümek, donmak: *Eyağlarım töküldü, çoraplarımı ver geynem.* (Porsuklu *Susuz)

töküntü is. Dağınık: *Ġadının evi töküntüdü darmağındı, pisdi. Bu töküntüdü her tarafı darmağanıhđı.* (Porsuklu *Susuz)

tör is. Evde ya da odada saygıdeğer kişilerin oturduğı baş köşe. (DS V, s. 3985: Dalarer *Arpaçay)

töre- (nsz) Çoğalmak, türemek. (Boyalı *Sarıkamış; DS VI, s. 4775: Kars) *Oğul yanlışıh yapıdı, onnan töreyen bana ne yapar.* (Boyalı *Sarıkamış)

törelı (I) *zf. [, türelı]* **1.** Düzgün, iyi, güzel: *Yapdığın iş ey olsun, birez törelı olsun.* (Alçılı) // *Gétđim işimi törelı gördüm, geldim.* (Bayburt *Selim) / *Törelı çağmadın.* (Bayburt *Selim) / *Bu niye mınğıllıyer sözü de anlaşılmır, mınğıllıyer, sözü törelı gonusmer.* (Bayburt *Selim) (DS V, s. 4015: Kars) *türelı* ‘güzel’) **2.** Eksiksiz, tam: *bu muzdurçu gider, muzdurçudu bunun hağğını törelı vereh, günahdı.* (Bayburt *Selim)

törelı (II) *sf.* İyi eğitilmiş (kimse). (Sırataşlar *Sarıkamış; DS V, s. 3985: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Felan eve gétđimdi éle törelı insanlardı ki her*

şeyi yerli yerinceydi. (Sırataşlar *Sarıkamış)

töreme is. Torun. (Bayburt *Selim; DS V, s. 3985: İrişli, Bayburt *Sarıkamış + DS VI, s. 4775: Kars) *Sevgi baravardı, eşitdi. Altı gızım var, iki oğlum var, hamsınnan olan töremem béle mennen ötürü özderini öldürör.* (Bayburt *Selim)

töyuh *Tağılı soyurorduğ, diyerdiğ yelönünü çekin ayrı topluyun, arhası temiz dursun, onu da çekin gaza töyuğa verin.* (Eskigeçit *Selim) // *Töyuhları pine saldı, altını temizdedim.* (Sırataşlar *Sarıkamış) → **toyuh**.

tuhs is. Kuluçka tavuk. (DS VI, s. 4775*: Kars)

tula is. *zool. 1.* Köpek yavrusu. . (Porsuklu *Susuz; DS V, s. 3989: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Bizim gancıh ne geder tula verif.* (Porsuklu *Susuz) **2.** Küçük köpek. (DS V, s. 3989: Kars)

tulamaza *zf.* Rastgele: *Çubuğı da tulamaza atdı, gétđi.* (Taşdere Arpaçay)

tulla- (-i) Atmak, fırlatmak. (Alçılı; Porsuklu *Susuz) *Çubuğı tulladı, gétđi.* (Alçılı) (DS V, s. 3989: Kars tullamak, DS VI, s. 4776: Kars tullamağ)

tuluḥ *is.* Pekmez, peynir, yağ vb. şeyler koymaya yarayan ya da yayık olarak kullanılan deri, tulum. (Akören *Sarıkamış; Tozluca *Selim; DS V, s. 3990*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Lori da peynire gâtillar, basillar tuluḡa.* (Akören *Sarıkamış) // *Öküzarabasına yüklüyerduḡ yataḡımızı, küleḡlerimizi onnan sonra tuluḡlarımızı, çıḡıyerduḡ yaylaya.* (Tozluca *Selim)

tulum soy- *bf.* Koyun, keçi gibi kesilen hayvanların karnını yarmadan bütün olarak yüzmek: *Ḡoyunu tulum soy, peynir ḡoyacıḡ.* (Porsuklu *Susuz)

tuluḡ çıkar- *bf.* Kurt, tilki vb. hayvanların derisinden tulum yapmak. (DS VI, s. 4776: Kars)

tulumboḡaz kuş *is. zool.* Boḡazının altı şişkin, büyücek bir çeşit kuş. (DS V, s. 3991: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) pelikan

tulup *is.* Kürk: *Gışın tulup adama keyif verir.* (DS V, s. 3991: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tuman *is.* 1. Kadınların etek, elbise altına giydikleri dize kadar olan don, dizlik. (Darboḡaz *Selim; Aşaḡısallıpınar *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Dizlik var tabi ya açḡ mı gezirsin. Evelden tuman diyerdiler*

şimdi de dizliḡ diyerler. (Aşaḡısallıpınar *Sarıkamış) // *Eskiden tuman giyerdi arvatdar, böyle kısa.* (Darboḡaz *Selim) 2. Beli baḡlı, düḡmesiz, uzun, bilek kısmı düḡmeli erkek donu, iç donu: *Kişiye patısḡadan tuman tiḡdim.* (Porsuklu *Susuz) 3. Şalvar. (DS V, s. 3991-3992: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Arpaçay)

tumar *is.* Temizlik, bakım (aḡaç ya da at için). (Sırataşlar *Sarıkamış; DS V, s. 3992: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) ■ **tumar et-** *bf.* Tımar etmek: *Ḡaşeviyle gider biz yarım saat, bir saat tumar eder, hayvanın sırtı rahat etsin diye.* (Sırataşlar *Sarıkamış) // *Ben on defa tumar edirem, belini suylan, ḡoḡulu sabunlan çimizdirirem.* (Darboḡaz *Selim)

tumoy *is.* Soḡuk alınlıḡı, nezle. (Darboḡaz *Selim; DS VI, s. 4776: Bayburt *Selim) *Hō hō, ay bu adam tumoy olup ya.* (Darboḡaz *Selim)

tump *is.* İki tarlayı ya da evlekleri birbirinden ayırmaya yarayan toprak set. (Karaorgan *Sarıkamış; DS V, s. 3993-3994: Kars) *Kenan'nan Ahmed'in tarlasının ortasındaki tumpı biceḡ, ḡarşıya geçecem.* (Karaorgan *Sarıkamış) / *Bi de o tarlaları ayıran tumpı var. O tumpu ne o sürebilir ne*

sen sürebilirsün, o tumpta esgiden afedersin daha çoḡ geniş hayvanlar yayılırdı, otlardı. (Karaorgan *Sarıkamış)

turpek *is. bot.* Tarlalarda biten, sarı çiçekli, acımsı tadı olan, gövdesi soyularak yenen bir çeşit bitki: *Bu sene tarlalarda ele çoḡ turpek bitif ki.* (Porsuklu *Susuz)

turş *zf.* Ekşi. (Çakmak; DS V, s. 3997: Kars) *Mayalıḡı çoḡ tókeller, yoḡurt turş oler, yiyelmer.* (Çakmak)

turşkiraz *is. bot.* Vişne. (DS V, s. 3997: Göçmenler)

tustavuk *is.* Kuluçka. (DS V, s. 3998*: Cedere *Arpaçay)

tus yat- *bf.* Kuluçkaya yatmak: *Tavuh tus yatdı, cücüḡ çıḡacaḡ.* (Alçılı) // *Odura hindimiz yaylada yumurtdadı yumurtdadı, geldi köyde tus yatır.* (Polatköy *Arpaçay)

tuş gör- *bf.* Düş görmek. (DS V, s. 3999: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tuşik *is.* Kedi, köpek vb. hayvanların yumuşak tüyleri için. (DS VI, s. 4777: Kars)

tutak *is.* Tandırın hava deliḡi tıkacı. (DS V, s. 4000: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tutalga *is.* Sözde neden, bahane. (DS V, s. 4000: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tutaş *is.* Henüz evlenmemiş kız. (DS V, s. 4001: Kars)

tutaş- (*nsz*) Döğüşmek, tartışmak: *Birden tutaşdıḡ.* (Porsuklu *Susuz)

tutḡun *sf. ve is. [, tutkun]* Koyu renk: *Benim terligim tutḡun ḡırmızı.* (Alçılı) / *Bayaza bayaz deḡişigli, ḡara, tutḡun ḡırmızı.* (Alçılı) // *Tutḡun göy, yeşil, ḡırmızı, göy ip boyardım, narıncı boyardım.* (Çakmak) / *Sarının tutgununa narıncı.* (Çakmak)

tutkun (DS VI, s. 4778: Kars) → **tutḡun.**

tuy *is.* Tüy. (DS V, s. 4004: Zarşat) *Yasdıḡdan çıḡan tuyalar hep burıya gelir, yüzüne gelir.* (Büyükdurduran *Akyaka) // *O keçasakḡalı beḡe yumrudu, mavi tuyaları var.* (Boyalı *Sarıkamış) // *Onu ütülerih at şeynen ateşte ütülerih. O kötü tuyu gider.* (Koşapınar *Selim)

tük *is. 1.* Tüy: *Ḡazların tükünün ufaḡınnan yasdıḡ yapıdıḡ.* (Porsuklu *Susuz) **2.** Tüy, kıl: *Filankesin oḡlu dazalaḡdı, başında tükü yoḡdu.* (Büyükpırveli *Akyaka)

tülek (I) *is.* Korkak. (DS V, s. 4008-4009: Kars)

tüle (II) *is.* Sözünde durmayan: *Kalleşliḥ yapıyor, yanlışlıḥ yapıyor tülek.* (Tozluca *Selim)

tülü *is.* İnce eşarp. (DS V, s. 4010: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tülüdü *is.* [, **tülüngü**] Düzensi, vurguncu, kötü özellikleri olan kimse. (DS VI, s. 4779: Kars)

tülüngü (DS VI, s. 4779*: Kars) → **tülüdü**.

tülüzle- (-i) Tavuk, hindi, kaz vb. hayvanları kesip temizledikten sonra kalan küçük tüyleri temizlemek için ateşe tutup çekmek: *Tülüzledin mi o beçiyi.* (Polatköy *Arpaçay)

tüne çayı *is.* Bol, çok: *Şeker Gars'da tüne çayı.* (Darboğaz *Selim; DS VI, s. 4780: Bayburt *Selim) *Ha tüne çayıldı gêt orda. Selim'de Gars'ta dünya gader.* (Darboğaz *Selim)

tünnüh *is.* Kalabalık. (DS V, s. 4014: Zarşat)

tüpür- (nsz) Tükürmek: *Yere tüpürme, ortalığa tüpürme, oralar pis oler, tüpürmeḥ pisdi.* (Porsuklu *Susuz)

türel (DS V, s. 4015: Kars) → **törel** - 1.

tüs *is.* Renk: *Bu atın tüsü aldır.* (DS V, s. 4016: Kars)

tüsdü *is.* [, **tüstü**] 1. Türlü ereklerle kimi maddeleri ateşte yakarak duman çıkarma işi, tütsü. (DS V, s. 4017*: Zarşat) 2. Duman: *Tüsdü doldu içeri, gider gelmez içeri doldu.* (Bayburt *Selim)

tüstü (Subatan; Kurbançayır *Sarıkamış; DS V, s. 4017*: Kars) *Onun tüstüsünü yapillar, onun dumanını veriller çocuḥlara.* (Subatan) // *Düğünlerde düngürçü gelir ya düngürçülerin altına yaḥaller, tüstü vererdiler.* (Kurbançayır * Sarıkamış) → **tüsdü** -1.

tüş- (I) (nsz, -den) 1. İnme. (Çakmak; DS V, s. 4017: Kars) *Tüşdüler bacadan, çaldılar kemeri de laḡanı da çaldılar.* (Çakmak) 2. (nsz, -e) Düşmek, gelmek, vurmak: *Diyesen senin orya güneş tüşer.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

tüş- (II) (nsz, -e) Takılmak: *Patosa yaḥın getme, ḡayıṣa tüşersen.* (Karakaş)

tüşelge *is.* Pay. (Darboğaz *Selim; DS VI, s. 4781: Bayburt *Selim) *Ā hanım ḡızım diyor, indi Türk Ceza Kanunu'nun ḡaçıncı maddesinde senin orda tüşelge haḡḡın var.* (Darboğaz *Selim)

tüşgün *Tüşgündü özüne ey baħmıyıfđı.*

(Büyükpirveli *Akyaka) → **düşkün** -2.

tüşün- *f.* Düşünmek. (DS V, s. 4017: Zarşat)

tütün *is.* Duman. (Alçılı; İsisu *Sarıkamış; DS VI, s. 4781: Kars)

Tandırı yaħdım, ěle tütün doldu ev.

(Alçılı) // *Dodaħ kĕfcisi misin sen*

bazısı çeker içine alır tütünü, bazısı da

dodağına yapışdırır bitene ġadar

bıraħmaz. (İsisu *Sarıkamış)

tütünaltı *is.* Sabahleyin yenilen hafif yemek, kahvaltı. (DS V, s. 4018: Kars)

tütünnük *is.* Kadınların iş yaparken giydikleri giysi, önlük. (DS V, s. 4018*: Kars)

tütüye *sf.* Alüminyumdan yapılmış: *Ay Gülay ġaħ ġed o tütüye maşrafaynan mana bir maşrafa su doldur geti gel.* (Aslanhane *Akyaka)

tütüye *sf.* Çinko: *Bizde beş on tütüye kab var.* (DS V, s. 4018: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tüy- *f.* Görünmeden gitmek, kaçmak. (DS V, s. 4019-4020: İrişli, Bayburt *Sarıkamış; Kars + Gizlice kaçmak DS VI, s. 4781: Kars)

U

uban- *f.* Oyalanmak. (DS VI, s. 4021*: Kars)

ubandır- *(-i)* Oyalamak, vakit geçirtmek: *Beni ubandırma.* (DS VI, s. 4021: Kars)

uc *is.* Dal. (Yenice *Selim; DS VI, s. 4782: Bayburt *Selim) *Meşeden biraz uc yığdım.* (Yenice *Selim) / *Yahacağ için ağaç yığdış, uc yığdış.* (Yenice *Selim)

uca *sf.* 1. Yüksek: *Uca dağlara çıhdış.* (Yenice *Selim) 2. *is.* Yüksek, yüce, ulu, büyük: *Hırdanın huyunnan, ucanın zorunnan görh.* (Boyalı *Sarıkamış) (DS VI, s. 4782: Bayburt *Selim ‘yüksek, yüce’]

ucula-, ujula- *(-i)* 1. İncelemek, irdelemek: *Çoğ ucalama, yap gitsin.* (Porsuklu *Susuz) *Bunu ucalama yeter yeter, gider geler aynı şeyi urcalıyer.* 2. Uzatmak: *Bu sözü kısa kes, niye ujuluyorsan bu sözü.* (Yenice *Selim) 3. İşi sonuna dek sürdürmek. (DS VI, s. 4782: Bayburt *Selim) 4. Yinelemek. (DS VI, s. 4782: Bayburt *Selim)

uçara at- *bf.* Uçan kuşa ateş etmek. (DS VI, s. 4782: Kars)

uçgun- (DS VI, s. 4790*: Bayburt *Selim) → **uşgun-**.

uçgur *is.* Uçkur. (DS VI, s. 4783: Bayburt *Selim)

uçtum *is.* İnce, ipek tül. (DS VI, s. 4024: Kars)

uçuh *sf.* Çökmüş, çökmek üzere olan (yapı): *Esgi, uçuh ev.* (Yalınkaya)

uçuh benizli *is.* Soluk, uçuk benizli. (DS VI, s. 4783: Bayburt *Selim)

uçun *e.* İçin. (DS VI, s. 4024: Kars)

ufala- (I) *(-i)* 1. Ovarak ufak parçalara ayırmak: *Biz o otu toplarıh, gurudur ufalarıh, şüşelere doldururıh ya da salamuraunu yaparıh.* (Çıplaklı *Selim) 2. Ovalamak, ovuşturmak: *Gözünü ufalama.* (Porsuklu *Susuz) 3. Ezmek: (DS VI, s. 4784: Bayburt *Selim) *ufalamağ, ufalamak*) *Peyniri ufala geti.* (Yenice *Selim)

ufala- (II) *f.* Dayak atmak, dövmek. (DS VI, s. 4784: Bayburt *Selim)

ufala- (III) *(-i)* Ovmak: *Ğız o çamaşırı ey ufala.* (Alçılı)

ufu *is.* Yara (çocuk dilinde). (DS VI, s. 4026*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

uğra- *(nsz)* Raslamak, rast gelmek: *Ğırh gün gezersen ğırda, bir gün uğrarsın ğurda.* (Porsuklu *Susuz)

uğraklı *is.* Çarpılmış, inmeli (kimse). (DS VI, s. 4784: Kars)

uğru *is.* Hırsız, yolkesen. (DS VI, s. 4029: Kars)

uğun- (*nsz*) **1.** Çok ağlamaktan, çok gülmekten ya da acıdan kendinden geçmek, bayılmak. (Yenice *Selim; DS VI, s. 4785: Bayburt *Selim ‘uğunmağ, uğunmak’) *Çoğ güle güle uğundu, ağız ağız uğundu, öldü.* (Yenice *Selim) **2.** Nefesi daralmak, nefes alamamak, nefesi kesilmek: *Adam hasta, adam rahatsızlanmış, uğundu. Ya hele bağ, adama bağ, uğundu gitdi.* (Yenice *Selim)

uğurra- *Böy gelif benim kelağeyimi uğurruyuf götürüf.* (Çakmak) // *Geldi buraları soydu, uğurradı getdi.* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Geldi evimi eşiyimi soydu getdi, uğurradı.* (Meydancık *Arpaçay) → **oğurla-**

uğuruna çık- *bf.* Sabah ilk kez birinin önüne çıkmak. (DS VI, s. 4785: Kars)

uğut *is.* **1.** Kuru: *Bu ne kadar kurumuş, uğut olmuş.* (DS VI, s. 4033: Kars) **2.** *is.* cılız, kuru, ince (buğday için): *Bu sene tahılın hepsi uğut olmuş, bu buğdadan un olmaz.* (Porsuklu *Susuz)

uğuz *is.* ve *sf.* Saf, cahil. (Kurbançayır, Sırbasan *Sarıkamış; Yenice *Selim; DS VI, s. 4033: Mağaracık) *O uğuz, o saf, onu birağın.* (Sırbasan *Sarıkamış) // *O sıra beşi bitiren ne bilim ki müdür müdür olèrdi nahiyemizde, yani nahiyede müdür olèrdi, başcavuş olèrdi. O sıranın adamları neydi uğuz ıdığ hep.* (Kurbançayır * Sarıkamış) // *Ya bu neyse uğuz mu bu neyin nesi. O uğuz, o saf onu birağın.* (Sırbasan *Sarıkamış) // *Eye bu ne uğuz adamdı ya hiçbi şey ganmer.* (Yenice *Selim) (DS VI, s. 4785: Bayburt *Selim)

ula- *f.* Lehimlemek. (DS VI, s. 4035: Kars)

ulağ (I) *is.* Öküz. (DS VI, s. 4785: *Selim ve çevresi)

ulağ (II) *is.* Mera: *Öküzü bir onu ulağa götü, otar.* (Yenice *Selim)

ulamlat- *f.* Başkasının malını parasını yemek, yutmak. (DS VI, s. 4786: Bayburt *Selim)

ulusu *is.* Evlere yakın tarla. (Yenice *Selim; DS VI, s. 4786: *Selim, Dikme) *Ulusuya mal doluf, gèt çıhart.* (Yenice *Selim) / *Ağız ağız o ulusuya bir gazlar girdi, onu çıhardıynan.* (Yenice *Selim)

umaç *is.* 1. Una su katılarak yapılan bulamaç, çorba. (DS VI, s. 4038: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 2. Yağ, un, tuz karışımından yapılan çörek. (DS VI, s. 4038: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 3. Ketenin (çöreğin) içine konulan yağ, un tuz ya da şeker karışımı: *Bir o ketenin umacını yahşı ovala.* (Yenice *Selim) 4. Arpa kırmasına su katılarak yapılan kümes hayvanı yiyeceği. (Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Ğaza, tavuğa arpa ununna umaç yapar vereller, yesin.* (Taşdere *Arpaçay) 5. Helva yapmak için un, çok az süt ve su karışımından ovalanarak elde edilen hamur parçaları, irmik. (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4787: Bayburt *Selim) *Helvayı ahan yağı goyuram, yağ yanır helvayı da unna süd umaç yapıram.* (Taşköprü *Arpaçay) // *Helva çalacam imrih yaptım.* (Porsuklu *Susuz) / *Getdih filan adama ele çoğ imrih yaptıh, helva çaldıh; mevlid oğutuyodu.* (Porsuklu *Susuz) / *Helva çalacağdım, gağdım, imrih yaptım.* (Porsuklu *Susuz)

umsun- *f.* Özendiği şeyi elde edememekten hasta olmak. (DS VI, s. 4787*: Bayburt *Selim)

umursan- *f.* Kırılmak, darılmak, gönüllenenmek. (DS VI, s. 4788: Bayburt *Selim)

umurucu *is.* Beklenen, umulan (davranış, nesne vb.). (DS VI, s. 4788*: Bayburt *Selim)

una- *f.* Anlamak. (DS VI, s. 4041: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

unnuca *is. bot.* Toprak evlerin üstünde, patateslerin arasında hazıranda biten, yapraklarında un gibi bir madde olan pişirilerek yenilen bir bitki. (DS VI, s. 4042: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

unsun- *(-i)* Canı çekmek, gözü kalmak: *Sen orda ekmeğ yiyersen ben de yiyebilmerem, bana ekmeğ vermersen ben de unsunuram, nefsim çeker, unsunuram.* (Yenice *Selim)

urf *is.* Ruh: *duygusuz urfu da duymuyuf.* (Çakmak)

urğan *is.* Halat, urgan, kalın ip. (Alçılı, Boğazköy; DS VI, s. 4788: Kars) *Sapı, otu ühlüyerdiler, ip urğan aterdiler her terefine çeker, sıher yolda tökülmesin diye.* (Alçılı)

urğaş- *(nsz, -le)* Birine rahatsızlık vermek: *Mennen urğaşma, niye bunu bële yapırsan, niye benimle urğışırsan.* (Aslanhane *Akyaka) sataşmak

urubiya (DS VI, s. 4789*: Bayburt *Selim) → **urvuya**.

uruf *is.* Buğday ölçmeye yarayan kap, ölçü kabı: *Tahılı urufnan ölçerdiḥ, iki uruf bir goddu.* (Porsuklu *Susuz) // *E filankes daniya gider, bir god buğduya gider, bir de bir küçüh uruf diyeller.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

urva (I) *is.* Hamuru kündelerken ya da açarken ele, tahtaya yapışmaması için kullanılan un. (Çıplaklı, Yenice *Selim Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4027-4028*: Kars köyleri + DS VI, s. 4784*: Bayburt *Selim) *Ġız bir urvayı getir de ben hamuru tökecem.* (Çıplaklı *Selim) // *O unnan biraz bana verinen elime bulaşmasın hamur, o urvadan.* (Yenice *Selim)

urva (II) *is.* **1.** Su, un karışımı, bulamaç. (DS VI, s. 4789: Bayburt *Selim) **1a.** Çorbanın kıvamını katılaştırmak için hazırlanan su, un karışımı, bulamaç. (Alçılı; Yenice *Selim; *Aş yaperih, ayran aşı, Ġız bi un geti, urva yapım çorbaya.* (Alçılı) // *Ay gelin o çorbaya biraz urva gat, çorbanın urvasını gat.* (Yenice *Selim)

■ **urva ver-** *bf.* Hazırlanan un, su karışımını çorbaya ilave etmek: *Ay Ġız birez un geti, aş urva vereh.* (Porsuklu *Susuz)

■ **urva ġavı** *is.* Ekmek yaparken hamurun ele yapışmaması için kullanılan unun konulduğu tabak: *Urva ġavını geti, un ġoyah ġideh, hamır yapah.* (Yenice *Selim)

urvala- *f.* Çorbaya un katmak. (DS VI, s. 4789: Bayburt *Selim)

urvalan- (*nsz*) Çorbaya un katmak: *Suya az bi şey unu çalellar yanı o prinç olsun, bulğur olsun onlar arada ġaybolması için yani teh başına ġalmer o urvalaner, çorba yani ġarışih bir çorba olor.* (Yenice *Selim)

urvalih, urvalık *is.* **1.** Hamur açmak için kullanılan un: *Ġızım o urvalih ġabını getir ben bir uvra ġoyım.* (Çıplaklı *Selim) **2.** Hamur açmak için ayrılan unun konulduğu kap yer. (DS VI, s. 4789: Bayburt *Selim) **3.** Çorbaya katılan un. (DS VI, s. 4789: Bayburt *Selim)

urvat *is.* Değer, önem. (Yenice *Selim; DS VI, s. 4789: Bayburt *Selim) *Değersizem, urvatım yohdu bu öyde.* (Yenice *Selim)

urvuya *is.* [, **urubiya**] Yarım Mahmudiye altını. (DS VI, s. 4789: Bayburt *Selim)

urya is. Düş. (Yenice *Selim; DS VI, s. 4789: Bayburt *Selim) *Uryada filan adamı ölü gördüm.* (Yenice *Selim)

usduh is. Kumar oynayan kişilerin oyun başına bulundukları ev için bıraktıkları para. (Yenice *Selim; DS VI, s. 4789: Bayburt ve çevresi *Selim) *Humar oynadan insan gahve sahibi diyer ki usluğunu goy oyna.* (Yenice *Selim)

uş is. Üç. (DS VI, s. 4046: Kars)

uş- (nsz) Yıkılmak, çökmek: *İndi yılmış babamın bir ahuru durer, hepisi uşdu, vëran oldu.* (Çakmak)

uşğun- (nsz, -e) [, uçgun-] Genellikle çocuk sevinçle, coşkuyla atılmak. (Yenice *Selim; DS VI, s. 4790: Bayburt *Selim) *Çocuğ uşgunor bana doğru. Anasının gucağındaki çocuğ beni sevmeh için bana uçkunor.* (Yenice *Selim)

ut- (-i) Kazanmak: *Enekenin garşılığı iki tene dikedin, onları da utarsan enekemi de alır, giderdin.* (Gürbüzler *Selim)

utancağ, utancak is. Utangaç. (DS VI, s. 4790: Bayburt *Selim)

uvala- (-i) 1. Ovmak. (DS VI, s. 4790: Kars) 2. Ufalamak: *Ehmeyi uvalıyılar,*

dadağ yapıllar, çocuğa yapıllar. (Karakaş)

uvar-f. Onarmak, düzeltmek. (Bayburt *Selim; DS VI, s. 4049: *Kağızman)

uvra is. Suyu çok unu az karışım. (DS VI, s. 4790: Kars)

uyandır- (-i) Uyarmak, gerçekleri görmesini sağlamak, gözünü açmak, aklını başına getirmek: *Bu işi men bilmezdim, sen uyandırdın.* (Yenice *Selim) / *Uyan paranı gaptırma, bu adam sahtekardır paranı verme.* (Yenice *Selim) // *Allah razı olsun, o adam beni uyandırdı yohsa başıma neler gelerdi.* (Porsuklu *Susuz)

uydur- (I) f. Benzetmek. (DS VI, s. 4791: Bayburt *Selim)

uydur- (II) (nsz) Uydurmak, yalan söylemek: *Sözü de kendinden uyduror, sözün tamamını bilmir.* (Göldalı *Arpaçay) // *Yalan uydurdu, gonuşdu. Ya ben felan adama uydurdum, yalan söyledim.* (Yenice *Selim)

uyğuntu is. Kendi başına hareket edemeyip başkasının fikrine, düşüncesine uyan: *Uyğuntu getdi filan adama çatdı, onun bunun lafınnan getdi filan kişiye bulaştı.* (Yenice *Selim)

uyhu semesi *Uyhu semesinde çocuğu uyandırdım. (Yenice *Selim) → uyku semesi.*

uyku semesi is. [, uyhu semesi, yuhu semesi] Uyku sersemi, uyku sersemliğı, uykulu. (DS VI, s. 4791: Bayburt *Selim)

uyla- *f.* Üstelemek, üzer, sıkar biçimde sürekli üstüne düşmek. (DS VI, s. 4052: Kars)

uylaş- (*nsz*) Anlaşmak, uzlaşmak. (Yenice *Selim; DS VI, s. 4791: *Selim) *Aramızda uylaşdıh pitti gètdi. (Yenice *Selim)*

uylaştır- (*-i*) Anlaştırmak, uzlaştırmak. (Karaorgan *Sarıkamış; Yenice *Selim; DS VI, s. 4791: Bayburt *Selim) *İki kişi anleşmer biz onları uylaştırdıh. (Yenice *Selim) // Anlaştı, uylaştırdıh. (Karaorgan *Sarıkamış)*

uyuntu is. Başkalarının arkasına takılan, işsiz, tembel, uyuşuk kimse. (DS VI, s. 4792: Bayburt *Selim)

uyut- *f.* Sütü mayalamak, yoğurt yapmak. (Bayburt *Selim)

uzan- (*nsz*) Uzamak, boy atmak. (Tepecik *Arpaçay; DS VI, s. 4792: Bayburt *Selim) *Bizim gıza diyerih ne uzanırsın direj kimisen. (Tepecik *Arpaçay)*

uzunsoy is. Uzun: Bir elbise geymiş *uzunsoydu. (Eskigeçit *Selim)*

Ü

üçayak *is.* [, **üçayah**] Bir çeşit bar, oyun. (Çıplaklı *Selim; DS VI, s. 4793: Bayburt *Selim) *Bar oynuyırdıh, halay çekirdi, hele diyirdim ki koççariyi çal, üçayağı çal, her şeyi çal.* (Çıplaklı *Selim)

üçayah *Sarı seyran, üçayah var.* (Karakaş) → **üçayak**.

üçdemire vur- *bf.* Tarlayı üç kez ekmek. (DS VI, s. 4793: Bayburt *Selim)

üçeteh *Üçetehden tikerdi, üçeteh.* (Aslanhane *Akyaka) // *Menim enterimi üçeteh ti.* (Porsuklu *Susuz) → **üçeteyh**.

üçetek *is.* Eskiden erkeklerin, şimdi kimi köylerde kadınların giydiği bir çeşit giysi. (Çıplaklı *Selim; DS VI, s. 4793: Kars) *Üçetek eskiden geyellermiş, ben geldim gaynanam geyerdi üçetek.* (Çıplaklı *Selim) / *Osman kişi üçetek giyerdi, bele garılar gibi yarıdan. Ay gız üçeteğimi getir, men bir geyim gidem dağa.* (Çıplaklı *Selim)

üçeteyh *is.* [, **üçeteh**] Etek, don vb. giysi için kullanılacak kumaşın birimi, üç boy: *Men donu üçeteyhden giyerim.* (DS VI, s. 4793: Bayburt *Selim)

üçeteyh entari *is.* Eteklik. (DS VI, s. 4793: Bayburt *Selim)

üçgulah ot *is. bot.* Üç yapraklı, yağlı bir çeşit bitki. (DS VI, s. 4793: Bayburt *Selim)

üçgüllü *is.* Üç köşeli, üç yapraklı, üç dallı (örnek için). (DS VI, s. 4793: Kars)

üfür- *(-i)* Üflemek. (Çakmak; DS VI, s. 4794: Bayburt *Selim) *Hoca gètdi, ohudu, üfürdü.* (Çakmak)

üfürük (I) *is.* Boş, anlamsız söz. (DS VI, s. 4794: Bayburt *Selim)

üfürük (II) *is.* Soluk. (DS VI, s. 4794: Bayburt *Selim)

ügid- *Arpa unun ayrı ügider doldurerdi, buğda ununu da ayrı.* (Çakmak) // *Buğdayı deyirman daşına tókduh un oldu, ügiderdi.* (Sırbasan *Sarıkamış) // *Evelde gem varıdı, tahılı de ambarlarımıza tökeri, un ügideri.* (Çıplaklı *Selim) → **ögüt-**.

ühle- (Demirkent *Akyaka; Sırbasan *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Arabiya ot ühlüyürüh.* (Demirkent *Akyaka) // *Öküzarabasına eşyamızı ühledi, yaylaya gitdi.* (Sırbasan *Sarıkamış) → **ühlü-**.

ühlü- (-i) [, ühle-] Yükleme. (Alçılı; Gönülalan *Arpaçay; Bayburt *Selim; DS VI, s. 4794*: Bayburt *Selim) *Ormanı kim az ühlüyerse o salamat gelir. (Gönülalan *Arpaçay) // Sapı, otu ühlüyerdiler, ip urgan aterdiler her terefine çeker, sıher yolda tökülmesin diye. (Alçılı) // Dırmıh elliyerdiñ, dirgen elliyerdiñ, harava ühlördüñ, geler gem sürördüñ. (Bayburt *Selim)*

ük is. Yü. (DS VI, s. 4794: Bayburt *Selim)

ülk- (nsz) **1.** Ürmek, bir şeyden korkup açmak: *Gemliñ oluf, gemliñdi geme goşorduñ, o da ülkördü ħırmannan gemi aler gaçerdi. (Bayburt *Selim) // Bizim köyde biri tezmişdi trennen ülküf. (Taşdere Arpaçay) 2.* Kızıp, alınıp bulunduğu yeri terk etmek (insan için): *Burda ne güzel gonuşerdiñ, niye ülkdü getdi, yanlıs bi şe mi söyleydiñ. (Porsuklu *Susuz)*

ülkeyen sf. **1.** Ürkek, korkak. (at için). (DS VI, s. 4795: Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz) *At ülkeyen atdı, neyi görse ülkör. (Porsuklu *Susuz)*

ülküt- (-i) Ürkütmek: (Tozluca *Selim; Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4795: Bayburt *Selim) *Bunu ülküttü, ürküttü. (Tozluca *Selim) // Atı ülküttü, ğazı,*

tavuşu ülkütdü. (Porsuklu *Susuz)

ürek is. [, üreyh] **1.** Yürek. (DS VI, s. 4796: Kars) **2.** Mide: *Benim üregim ele bulandı. (Alçılı)*

üreyh (DS VI, s. 4796*: Bayburt *Selim) → **ürek -1.**

ürge is. **1.** Binek atı. (DS VI, s. 4070: Kars ilçe ve köyleri) **2.** (DS VI, s. 4797*: Bayburt *Selim) → **ürye.**

ürü- (nsz) Havlamak. (Göldalı *Arpaçay; DS VI, s. 4796*: Bayburt *Selim) *Bir it getirifsen ele her ğaraltıya üriyür. (Göldalı *Arpaçay)*

ürüt- f. **1.** Köpeği havlatmak. (DS VI, s. 4797: Bayburt *Selim) **2.** Birini kötü konuşturmak, sövmeye kışkırtmak. (DS VI, s. 4797: Bayburt *Selim)

ürye is. [, ürge -2] Dört yaşına dek erkek at. (DS VI, s. 4797: Bayburt *Selim) Üç yaşındaki erkek at

üsdeliyh zf. Üstelik, fazladan. (DS VI, s. 4797: Bayburt *Selim)

üsdülük is. Kağnı, araba tekerinin üstündeki bölüm. (DS VI, s. 4797: Bayburt *Selim)

üsgehlıh is. Yükseklik: *Bele üsgehliyiñe baħersen men nevlem nasıl, altının döşemesi aħurluĝu. (Çakmak)*

üsgek (Alçılı; Sırbasan *Sarıkamış; DS VI, s. 4798*: Kars) *Ġız bu daş nasıl üsgek.* (Alçılı) // *Başdı ver, yanı sile değıl. Başdı, birez üsgek, ğabartılı olsun.* (Esenyayla *Akyaka) // *Çoğ üsgek, éle üsgek dağ, bizim köyde éle bir üsgeğ dağ var ki.* (Sırbasan *Sarıkamış) → **üsgüf -1.**

üsgüf *is.* [, **üsgek**] **1.** Yüksek. (DS VI, s. 4798: Bayburt *Selim) **2.** Dikiş makinesinde iğnenin alt kısmına takılan, dikiş ipinin sarıldığı makara: *Tikişim yarıda ğaldı, üsgüfün ipi bitif.* (Porsuklu *Susuz) / *Üsgüfün ipi biterdi, çıharer, doldurerdiğ.* (Porsuklu *Susuz)

üsgüh *is.* Dikiş dikerken, işleme işlerken iğne batmaması için parmağa geçirilen ucu kapalı metalden kapak; yüksük: *Üsgüyü taherem, tikiş tikerem onnan sonra yorğanı sııyerem.* (Porsuklu *Susuz)

üst *is.* Giysi. (DS VI, s. 4798: Bayburt *Selim, Kars)

üşü *is.* Kazma, kürek gibi araçlara sap yapmakta kullanılan sıyrığı. (Çıplaklı *Selim; DS VI, s. 4080: Türkmen köyleri *Sarıkamış) *Ġız üşüyi getir, ben bunu bir ğazıyım.* (Çıplaklı *Selim)

üşü- (*nsz*) Etkilenmek: *Bu işden sen üşüyorseñ.* (DS VI, s. 4799: Bayburt *Selim)

üşük (I) *is.* Üşümüş. (DS VI, s. 4799: Bayburt *Selim)

üşük (II) *is.* Çelimsiz, cılız, gelişmemiş. (DS VI, s. 4799: Bayburt *Selim)

üşük *sf.* Soğuk vurmuş, bozulmuş (sebze, meyve için) (DS VI, s. 4799: Kars)

üşütme *is.* Sıtma. (DS VI, s. 4799: Bayburt *Selim)

ütele- (*-i*) [, **ütmele-**, **ütüle-**] **1.** Tavuk vb. hayvanların ince tüylerini, kıllarını aleve tutmak, ütülemek. (DS VI, s. 4799: Bayburt *Selim) **2.** Az pişirmek. (DS VI, s. 4799: Bayburt *Selim)

üteleyh *is.* Tez canlı. (DS VI, s. 4799: Bayburt *Selim)

ütmece *is.* Gece çıkan, kızartı ve kaşıntıyla beliren bir çeşit deri hastalığı. (DS VI, s. 4800: Karapapaklar)

ütmele- (DS VI, s. 4799*: Kars) → **ütele- -1.**

ütüddür- *f.* Ortılığı yıkıp dökmek. (DS VI, s. 4800: Kars)

ütüle- (-i) *Ben aygazda ütülerim tavuğ olsun, gaz olsun; aygazın böyüh gözünü yağarım, orda ütülerim. (Çıplaklı *Selim) // Onu ütülerih at şeynen ateşte ütülerih. O kötü tuyu gider. (Koşapınar *Selim) → ütele- -1.*

üvez is. zool. Tatarcık. (Tepecik *Arpaçay; DS VI, s. 4800: Kars) *Göl kenarında çadır gurdum, gece sabaha gadar yavan tezeği yığdırdım, yağıdım, o üvezden gendimi zor gurtardım. (Tepecik *Arpaçay)*

üyüt- *Atın heybesine goyduğ burda deyirman vardı, orda üyütdüm getdim. (Gönülalan *Arpaçay) // Tahılı değirmene götürür, daşa tökersin, üyüdüller. (Tozluca *Selim) → ögüt-.*

üz is. Yüz, surat. (Alçılı; Büyükpırcı *Akyaka; DS VI, s. 4800: Bayburt *Selim, Kars) *Üzü ne yaman saralıf. (Büyükpırcı *Akyaka)*

üz görmesi is. Damadın düğün günü geline verdiği armağan: *Gelinin üz görmesini ver, gelini getir. (Alçılı)*

üzbar et- bf. Yüzleştirmek: *Biri bir laf gonusur gıyaban, işde sen de diyersin yoh ben söylemedim. Gidersin o adamı getirirsin gel seni üzbar edecem. (Çıplaklı *Selim)*

üzdür-f. Yüzdürmek. (DS VI, s. 4801: Kars)

üzdüyh is. Tiftik kalpak. (DS VI, s. 4801: Bayburt *Selim, Kars)

üzengi is. Ayak tabanındaki çukur. (DS VI, s. 4801: Kars)

üzerine, üzerinde zf. İçin, -den dolayı: *Çeşmiye suya getmiş suyun üzerine sıra senindir, sıra benimdir diyerekten birbirini elbise galmamış üzerinde cırım cırım etmiş kadınlar ikisi birbirini. (Subatan) // Gavga etdiler, tartışma, gonusma üzerinde adamı tarp etdi. (Bacıoğlu *Arpaçay)*

üzerlik is. bot. [, üzerrik, üzerriyh] 1. Tütsüsü nazara iyi geldiğine inanılan kokulu bir çeşit bitki. (Çıplaklı *Selim; DS VI, s. 4801*: Kars) *Anam buna nazar değmiş, getirin bir üzerlih yağah. (Çıplaklı *Selim) 2. is. Nazardan korunmak için bu bitkiden yapılan ve evlerin duvarlarına asılan küçük hasır görünüşünde süs: Buna göz değmiş o üzerligi üsdüne asın göz degmesin. (Çıplaklı *Selim)*

üzerrik (DS VI, s. 4801*: Bayburt, *Selim) → **üzerlik -1.**

üzerriyh (DS VI, s. 4801*: Bayburt *Selim) → **üzerlik -1.**

üzger *is.* Rüzgar: *Tığ yapıdış, üzger geleceh savurırh, tahıl ayrılaner, saman ayrılaner.* (Alçılı)

üzgörmelik *is.* Güvey akrabalarının geline ilk gördüklerinde verdikleri armağan. (DS VI, s. 4801: Kars)

üzgörümlüyü *is.* **1.** Damadın gelini ilk gördüğünde ona verdiği hediye: *Ash üzgörümlüyü almadan üzünü gösderme.* (Karakaş)

üz- (I) *f.* Suda yüzmek. (DS VI, s. 4801: Kars)

üz- (II) *f.* Deri vb. soymak. (DS VI, s. 4801: Kars)

üz- (III) *f.* Koparmak. (Kars) (DS VI, s. 4801]

üzlük (DS VI, s. 4801: Kars) → **yüzlük.**

üzsüz (I) *is.* **1.** Yağsız peynir. (DS VI, s. 4801: Bayburt *Selim) **2.** Yoğurt. (DS VI, s. 4801: Bayburt *Selim)

üzsüz (II) *is. mec.* Yüzsüz, utanmaz: *Şu adam çok üzsüzdür.* (DS VI, s. 4801: Bayburt *Selim)

üzügöyün *Men hep üzügöyün yaterem.* (Porsuklu *Susuz) → **üzügüylü.**

üzügüylü *zf.* [, **üzügüyli, üzügöyün**] Yüzükoyun, yüzüstü:, Çocuk

yüzügüylü düştü. (DS VI, s. 4801: Bayburt *Selim)

üzügüyli *Üzügüyli yatardış.* (Karacaören) → **üzügüylü.**

üzük *is.* Yüzük. (Alçılı; DS VI, s. 4801: Kars) *Üzük, küpe, bilezik aldıh.* (Alçılı)

üzül- *f.* Hastalık yinelemek, artmak. (DS VI, s. 4802*: Bayburt *Selim)

üzürli *is.* Özü olan, engelli: *Bu adam ya gölü sakat veyahut bacağı sakat üzürlü. Üzürlü ya sidigini dutamer, üzürlü ya.* (Tozluca *Selim)

üzü yola *is.* Söz dinler, uysal (kimse). (DS VI, s. 4802: Bayburt *Selim)

V

vaç *is.* Gemin bağlı olduğu kayış kollar. (DS VI, s. 4090: Kars köyleri)

vala *is.* İpekten dokunmuş, ince başörtüsü. (Alçılı; Çakmak; Küçükaküzüm *Akyaka; Sırataşlar *Sarıkamış; DS VI, s. 4091: Kars) *Gelinlerin üzüne atillar gırmızı vala.* (Alçılı) // *Vala da örterdi, leçek de örterdi.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

valoğ *is.* Kızak, döven ve arabalara at koşarken kullanılan ağaçtan bir çeşit araç. (Demirkent *Akyaka; DS VI, s. 4803: Bayburt *Selim 'valog') *Valoğu geti atı goşacam arabaya.* (Demirkent *Akyaka)

var- *f.* Gitmek. (DS VI, s. 4093-4094: Kars)

varadura *is.* Öte dünya. (DS VI, s. 4092: Semerkant göçmenleri)

varangelen *is.* Halı dokuma aygıtında iki ip arasından geçerek iplerin daralıp genişlemesini sağlayan ince ağaç. (Aslanhane *Akyaka; DS VI, s. 4804: Bayburt *Selim) *Bële ipleri onların aralardan keçerdiler varangelen.* (Aslanhane *Akyaka)

varlı *is.* [, **varrı**] Varlıklı. (DS VI, s. 4804*: Bayburt *Selim)

varrı (DS VI, s. 4804*: Bayburt *Selim) → **varlı**.

varya *is.* [, **varyoz**] Büyük çekiç, balyoz. (DS VI, s. 4804: Bayburt *Selim)

varyoz (Büyükpirveli *Akyaka; Akören *Sarıkamış; DS VI, s. 4804*: Bayburt *Selim) *Varyoznan vurardılar murc goyordular düze, o murca vurordular daşları keserdi, bağ bu gördüğün daşları.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Varyozınan bıheriği açmaya çalışeriğh.* (Akören *Sarıkamış) → **varya**.

vay gününe *bsz.* 'Yazık' anlamında acıma, üzüntü bildiren bir söz: *Bunun arzumanı herpi şeyde galdı, pi şesi yoğdu vay gününe, yazıh, fağır.* (Polatköy *Arpaçay) // *Èle körruğ çehdi, vay gününe a indi de aydınlığa çığdı.* (Bayburt *Selim)

vayşüen *is.* Topluca ağlaşma, sızlanma. (DS VI, s. 4804: Bayburt *Selim)

vedire (Bayburt *Selim; DS VI, s. 4096*: Kars) *Layış gazanını altı vedire süd goydum, onun altını galadım.* (Bayburt *Selim) → **vedre**.

vedre *is.* [, **vedire**] Süt sağımında kullanılan, tahta kova, külek. (DS VI, s. 4096: *Arpaçay)

vehlem (Göldalı *Arpaçay; DS VI, s. 4805*: Bayburt *Selim) → **velhem**.

véj *is.* Umur. (Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) *Ĥalam küsüf bize gelmer, çoh vejimeymiş. Yağmur geler sap ıslanacağ, benim vejimedi mi sapım mı var?* (Taşdere *Arpaçay)

véjsiz *is.* Anlamsız söz için. (DS VI, s. 4805: Bayburt *Selim)

vel (I) *is.* Döven. (DS VI, s. 4096: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

vel (II) *is.* Gürcistan işi karakalpak. (DS VI, s. 4096: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

velhem *is.* [, **vehlem**] Merhem, em. (DS VI, s. 4805: Bayburt *Selim)

velibağ *is.* Yufka içine haşlanmış patates konularak yeniden açılıp yağda kızartılan bir çeşit börek. (DS VI, s. 4805: Bayburt *Selim)

veran *is.* Çürük, yıkılmış, çökmüş yapı vb. için. (Çakmak; DS VI, s. 4805: Bayburt *Selim) *Bu aħuru veran etmeyin, emimgile verdim.* (Çakmak) ■ **veran ol-, vèran ol-** *bf.* Viran olmak, yıkılmak, harabe olmak: *İndi yıhılmış*

babamın bir aħuru durer, hepisi uşdu, veran oldu. (Çakmak) // *Sahibi gètmış mesele irağ olsun sahibinden vèran olmuş getmiş.* (Çıplaklı *Selim)

verciş **èt-** *bf.* Alışkanlık haline getirmek, sürekli aynı şeyi yapmak istemek: *Daha onu verciş etti bıraħmaz.* (Porsuklu *Susuz)

vereceyhli *is.* Verecekli, borçlu. (Çıplaklı *Selim; DS VI, s. 4805: Bayburt *Selim) *Verecehli, alacağlı. Bu adam buna verecağı var, borşlı.* (Çıplaklı *Selim)

verep *is.* Eğri, verev. (DS VI, s. 4097-4098: Kars)

verssiz *is.* Yersiz, ilgisiz (söz için). (DS VI, s. 4099*: Kars)

vezde- (I) *f.* Dövmek. (DS VI, s. 4806: Bayburt *Selim)

vezde- (II) *f.* Hamur vb. nesneyi avuç içine alıp uzatmak. (DS VI, s. 4806: Bayburt *Selim)

veze *is.* Küçük bebeklerin başında çıkan yara. (DS VI, s. 4806: Bayburt *Selim)

vezle- (-i) Hamuru açmak: *Bir hamur açacağsın da gızım onu bir şey et merdeneynen vezle de bene ver.* (Çıplaklı *Selim)

vici- *f.* Peynir vb. yumuşamak, cıvılamak. (DS VI, s. 4806: Kars)

vicit- *f.* Ekşimeye, bozulmaya bırakmak. (DS VI, s. 4806: Kars)

viğilda- (*nsz*) (çocuk için) Ağlamak: Bebek boğulurcasına ağlamak: *Ben ağlıyırım, böyüyüm, bu neye viğildiyer.* (Alçılı) // *Çocuğ ağladı mı ne viğillırsin* (Çıplaklı *Selim) (DS VI, s. 4806: Kars)

viğilla- *f.* Köpek, kedi yavrusu sürekli bağırarak. (DS VI, s. 4806: Bayburt *Selim)

vingilda- , **viñgilda-** *f.* Çınlamak, uğuldamak. (DS VI, s. 4807: Kars)

virçih *is.* Ezik. (DS VI, s. 4807: Kars)

■ **virçigını çıhar-** *bf.* Ezmek, içini dışına çıkarmak. (DS VI, s. 4806*: Kars)

virrek *is.* Yalancı: *Ele virrekdi ki hêş doğru söz ağzınnan çıhmer.* (Porsuklu *Susuz)

viş ünl. Acıma, şaşkınlık, sevgi, üşüme, acı bildirir ünlem. (DS VI, s. 4094*: Kars)

vira *zf.* Sürekli. (DS VI, s. 4807: Bayburt *Selim)

viy ünl. Şaşma, beğenmeme, öfke, acıma, üzüntü, bildiren ünlem: *Viy bu*

nenceri palçih kimi oluf, haşıl kimi oluf, bu yeyilmez. (Bayburt *Selim) // *E ğarının canı yandı. Vıy seni pörtdiyeseñ oğul seni pörtdiyeseñ oğul.* (Darboğaz *Selim)

voj *is.* Arabaya koşulan atları kontrol etmek için bir ucu geme takılan, bir ucu sürücünün elinde bulunan uzun kayışlar; uzun dizgin: (Çakmak; Porsuklu *Susuz) *Vocu bèle atdarın ağzına tağerdiler.* (Çakmak)

voz *is.* Tarladan tahıl getirmek için arabanın üstüne konulan parmaklıklılı, ağaçtan bir gereç. (Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4109: Kars) *Vozu goyerdiler aravanın üsdüine tahıl getirmeye gederdiler.* (Porsuklu *Susuz)

vur- (*-e*) Asmak: *Duvara ħalı vururduğ.* (Porsuklu *Susuz)

vurğun (Tozluca *Selim) → **vurğun.**

vurğun *is.* [, **vurgun**] Âşık, tutkun. (DS VI, s. 4808: Kars) ■ **vurğun ol-** *bf.* Âşık olmak: *Benim oğlum felan ğıza vurğun olmuş.* (Sırbasan *Sarıkamış)

vurğuna gel- *bf.* Kurşunla vurulmak, kurşunlanmak. (DS VI, s. 4808: Kars)

vurğunnu *is.* Kurşunla vurulmuş. (DS VI, s. 4808: Kars)

vurul- (*nsz, -e*) *mec.* Âşık olmak.
(Çıplaklı, Tozluca *Selim; DS VI, s.
4808*: Bayburt *Selim) *O ona
vurulmuş, göynü düşmüş, o ona
vurulmuş, alacağ.* (Çıplaklı *Selim) //
Vuruldum ona, seviyirim, alacağım.
(Tozluca *Selim)

Y

ya e. Evet. (DS VI, s. 4112: Kars)

yaban is. Dışarı, uzak yer, gurbet. (DS VI, s. 4113: Kars)

yabana git- (II) *bf.* Uzak yere, başka köye gitmek. (DS VI, s. 4809: Kars)

yabantezeği is. [, **yabantezek, yavantezegi, yavantezeyi**] Kırlarda kurumuş tezek. (DS VI, s. 4115: Kars)

yabantezek *Tezegimiz yohdu, gètdim yabantezek topladım, onnan yahdım.* (Alçılı) → **yabantezeği.**

yabı is. İğdiş edilmiş at. (DS VI, s. 4115: Cedere *Arpaçay)

yaddaş is. Unutkan. (DS VI, s. 4116: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

yādes is. Lades. (DS VI, s. 4116: Bayburt *Selim)

yadırga- f. Alışmamamak, yabancılık çekmek. (DS VI, s. 4116: Kars)

yağar zf. 1. Yağmurlu. (DS VI, s. 4117*: Kars) *Bu ay hava hep yağar getdi, goymer iş yapaḥ.* (Porsuklu *Susuz) **2. is.** Yağışlı, sürekli yağmurlu. (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4810*: Kars) *Yayla yağarıymış, ot mot çoğuymuş, biraḥıf gelifler.* (Porsuklu *Susuz)

yağ çek- bf. Bakım için makineyi, parçalarını yağlamak: *Yağdanı getir, makineye yağ çekeḥ.* (Demirkent *Akyaka)

yağdan is. Makine parçalarını yağlamakta kullanılan ince, uzun borusu olan yağ akıtma kabı, yağdanlık. (Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz) *Yağdanı getir, makineye yağ çekeḥ.* (Demirkent *Akyaka) yağ çekmek bakım için yağlamak (DS VI, s. 4120: Kars *yağdan* ‘makine ve silâh yağlamakta kullanılan yağ akıtma kabı, yağdanlık’]

yağı is. Düşman. (Darboğaz *Selim; DS VI, s. 4121: Bayburt *Selim) *He yağı yani tüşmanına diyir.* (Darboğaz *Selim)

yağır ol- bf. Ata eğersiz binmekten dolayı, oturağında yara açılmak. (DS VI, s. 4122: Kars)

yağış is. Yağmur. (Alçılı, Karakaş; Küçükaküzüm *Akyaka; Göldalı, Meydancık *Arpaçay; Çıplaklı *Selim; DS VI, s. 4122: Bayburt *Selim) *Su ele fazla üsgeler da yağış yağer, gargın geler, su tepe gibi geler.* (Alçılı) // *O günde yağış yağmışdı, dedim bō hele baḥ şey çıḥıf, gökkuşağı.* (Karakaş) //

Yağış yağar, sel gèder. (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Diyir, yağış yağar, ğar çiler, dama doluv elçiler.* (Göldalı *Arpaçay) // *Èle yağış yağdı, èle yağış yağdı, bizim evlerimiz bütün damdı.* (Meydancık *Arpaçay) // *Yağış yağdı böğün gine.* (Çıplaklı *Selim)

yağız *is.* Esmer, kara renkli. (Bacioğlu *Arpaçay; DS VI, s. 4122: Kars) *Siyah olan yağız, kahvrenge olana birez sarıya bahānlara küren.* (Bacioğlu *Arpaçay)

yağlı kara *is.* Yanmış bez artığının, yağla karışımından yapılan bir merhem. (DS VI, s. 4125: Kars)

yağşı *is.* [, **yağşı**] İyi, güzel, değerli. (DS VI, s. 4127: Kars)

yağantı *is.* Bulaşık suyu. (DS VI, s. 4213*: Bayburt *Selim) + DS VI, s. 4810]

yağı *is.* Kırık, çıkık, ağırlı eklem üstüne yapıştırılan bez, yakı. (DS VI, s. 4128: Kars)

yağın *sf. ve is.* Yakın. (Subatan; DS VI, s. 4128: Zarşat) *Bizi davat etmişler bu yağıın köyümüzde Azeri köyü var* (Subatan) // *Uzağ değil evimiz yağıın, yağıında oturuyoruz.* (Tozluca *Selim)

yağmac [, **yağmac**] *is.* Tandır ekmeğine tereyağı sürülerek bazen de üzerine toz şeker eklenerek hazırlanan özellikle küçük çocuklara verilen ekmek parçası: *Bu işi yap çocuğum bu işi yap sana yağmac verecem.* (Demirkent *Akyaka)

yağmac *Gel sana yağmac verem.* (Porsuklu *Susuz) → **yağmac**.

yağşı *zf.* (Küçükaküzüm *Akyaka; DS VI, s. 4127*: Bayburt *Selim) *Yağşı hatırlıyram bizim bu aşağıda kilise varıydı.* (Küçükaküzüm *Akyaka) → **yağşı**.

yağşı *sf.* İyi, huyu güzel: *Ordan mana bir tike et verginen yiyem, eğer yağşı ğarı olurdusā verirdi.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

yağşı *sf.* İyi, güzel. (Göldalı *Arpaçay; DS VI, s. 4811: Bayburt *Selim) *Bu, söz götüren adamdı, yağşı, ayar adamdı.* (Göldalı *Arpaçay)

yakar top *is.* İstop. (Handere *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz)

yakasız gömlek *is. mec.* Kefen. (DS VI, s. 4130: Kars + DS VI, s. 4811: Kars)

yakım yak- *bf.* Ağıt yakmak, türkü düzmek. (DS VI, s. 4811: Kars)

yakma *is.* Önemli olaylar, acılar, ayrılıklar, sevilir üstüne yakılmış türkü, ağıt. (DS VI, s. 4131*: Kars)

yal *is.* Yeni doğan inek ve köpek için hazırlanan genellikle arpa unu, kepek karışımı sulu yiyecek: *O yalını çoğ yiyen köpeğler gibi durmadan dolanıyor.* (Sırataşlar *Sarıkamış) // *Köpeğe arpa unundan yal verersen içer, onu sever.* (Darboğaz *Selim) **2. mec.** Çok tatsız, kıvamı sulu olmuş yemek hakkında: *Ne biçim pişirifsen yal kimi oluf.* (Porsuklu *Susuz) / *Ele bir çorba yapıf ki yal kimi.* (Porsuklu *Susuz)

yalaca *is.* Küçük. (DS VI, s. 4135: Kars)

yalağuz *zf.* Yalnız, tek: *Adam içerde yalağuz oturuyor.* (Tepecik *Arpaçay) // *Yalağuz galdım, kimsem yoh.* (Tozluca *Selim)

yalağ, yalak *is.* **1.** Hayvanların içinden yemek yediği, taş, ağaç, çanak vb. kap. (DS VI, s. 4136: Kars) **1a.** Köpeğin yal yediği, köpek ve kümes hayvanlarının su içtikleri oyuk taş. (Alçılı; Porsuklu *Susuz) *Götü itin yalağına tök, it yalı yesin.* (Alçılı)

yalama dodağ *is.* [, yalama dudak] **1.**

Dudak yarası uzun süren, geçmeyen kişi. (DS VI, s. 4139: Bayburt *Selim)

2. Dudağı yaralı, pis kimse. (DS VI, s. 4812: Bayburt *Selim) **3.** Sürekli

dudağını yalayan kimse. (Çıplaklı; Porsuklu *Susuz) *Yalama dodağ, sen niye durmadan dodağın yalırsın.* (Çıplaklı *Selim)

yalama dudak (DS VI, s. 4139*: Kars)

→ **yalama dodağ -1.**

yalama ol- *bf.* Aygıt, eskiyip yıpranmak, vida genişlemek, tutmaz olmak. (DS VI, s. 4139-4140: Kars)

yalango *is.* Fırında, tandırda ekmek pişirmeye devam etmek için yakılan ateş: *Tendir epbeyi pişirmër, birez çalıçırpı geti, yalango atağ.* (Porsuklu *Susuz)

yalangu *is.* Fırında ikinci kez ekmek pişirmek için yakılan ateş. (DS VI, s. 4141: *Arpaçay)

yalımparça *is.* Bir avuç. (DS VI, s. 4147: Kümbet)

yalın *is.* Çıplak. (DS VI, s. 4147: Kars)

yalınkat *is.* **1.** Tek kat, hafif, ince. (DS VI, s. 4148: Kars) **2. is. mec.** Dayanıksız: *Ele yalınkat ki çabuğ üşüyer.* (Alçılı)

yallan- (*nsz*) Dalkavukluk ederek yemek yemek, karnını doyurmak: *Bu evinde hêş durmer, gèder, orda burda yallaner.* (Porsuklu *Susuz)

yallı is. **1.** Bar, halay, horon gibi elele tutuşup oynanan oyunların genel adı. (Bayburt *Selim, Cedere *Arpaçay, Kars). **1a.** Halay: *Yallının başında bu da varmış.* (Bacıoğlu *Arpaçay)

yaltah is. İkiyüzlü, tutarsız kimse. (DS VI, s. 4812*: Kars)

yaltahlan-, yaltaklan- *f.* Dalkavukluk etmek. (DS VI, s. 4152: Kars)

yamac is. Yan, yan bölge. (DS VI, s. 4813: Kars)

yamağ is. Yağ eritilen kap, tava. (DS VI, s. 4154: Kars)

yamağ, yamak (I) is. Küçük derin yağ tavası. (Alçılı; DS VI, s. 4154: Kars) *Ĥingel bişirmişih yağ eridirih, tavada eridirih, ĥungelin üsdüine tökirih. Yamağı getir.* (Alçılı)

yamağ (II) is. Yama: *Yamağ yamalıyer.* (Karakaş) // *He yırtılıf yamağ var he.* (Göldalı *Arpaçay) // *Arvat geti pantolomun çırılırlarını tih, yamağ at.* (Meydancık *Arpaçay)

yamalıh, yamalık is. Yama, yamaya yarar bez parçası. (DS VI, s. 4154: Kars)

yamalıhli is. Yamalı: *Esgiden pantolla herkesin bële burdan burya gader yamalıhli.* (İsisu *Sarıkamış)

yaman zf. 1. Kötü. (Büyükpırevli, Küçükaküzüm *Akyaka; DS VI, s. 4155: Bayburt *Selim) *Sana haram olsun, eye meni yaman sıhşırdılar gel.* (Büyükpırevli *Akyaka) // *Aya ne yaman garğışılyer.* (Küçükaküzüm *Akyaka) **2. is.** Becerikli, iş bilir. (DS VI, s. 4814: Bayburt *Selim) **3. sf.** *Ğızım ele yaman kelimeler sorursan ki töbe bilmirem.* (Büyükpırevli *Akyaka) **4. Şiddetli:** *Ya emmi döşüm çoh yaman ağırır, daş galdırdım, gazan galdırım.* (Demirkent *Akyaka) **5. Çok iyi:** *Senem oyunu bizimkiler terekemeler yaman oynuyirdiler* (Çakmak)

yamanla- (I) f. Alay etmek. (DS VI, s. 4155: Kırım Türkleri)

yamanla- (II) (nsz) Karın altında ve ön kol kemiğinde şişkinlik oluşmak (sığır için): *Hayvanın bir böyrü şişmiş bu yamanlamış.* (Küçükaküzüm *Akyaka)

yamanna- Ön kol kemiğinde şişkinlik oluşmak (öküz için) (DS VI, s. 4155: Bayburt *Selim)

yamsıla- (-i) Sözü yineleyerek alay etmek. (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4175*: Bayburt *Selim) *Birisini tahtlıd ediyor, o ğatder güldüh ki yamsılıyor.* (Tepecik *Arpaçay)

yamşah is. Başörtüyü ağzı kapatacak şekilde bağlama: *Meni görmeyende burya saler yamşahını, indi yoh gelin melin yamşah ğahdı.* (Gönülalan *Arpaçay) ■ **yamışağ al-** bf. [, **yamşah al-**] Yüzü buruna kadar, ağzı yaşmakla örtmek: *Adam geler, ğız ağzına yamışağ al.* (Alçılı) ■ **yamşah al-** *Gelinliĥ eyliyerem, yamşah alıllar.* (Karakaş) // *Men baĥanda ağzına yamşah aler, meni görmeyende indirer yamşahını.* (Gönülalan *Arpaçay) → **yamışağ al-** ■ **yamşah bağla-** bf. Yaşmak ile yalnız gözler görünecek biçimde başı örtmek. (Karakaş; Doğruyol, Gönülalan *Arpaçay; Sırbasan *Sarıkamış; DS VI, s. 4160: Kars) *Gelinniĥ eyliyerem, yamşah alıllar.* (Karakaş) // *Ġaynımız ğayantamız gelende yamşah alerdiĥ.* (Doğruyol *Arpaçay) // *Men baĥanda ağzına yamşah aler meni görmeyende*

burya saler yamşahını. (Gönülalan *Arpaçay) // *Yamşah baĝlıyordu anamgil.* (Sırbasan *Sarıkamış)

yamşahlı is. Yaşmak örtünmüş: *Men de ğarıynan söylemerem beġe yamşahlı.* (Çakmak)

yan is. Dört tekerlekli arabının, çıkarılıp takılabilen parmaklıkları. (DS VI, s. 4161: Bayburt *Selim)

yan- (nsz) Hararetlenmek: *Öyle ateşim var, yandım, ağzım dilim ğurudu, susuzluĥdan yandım.* (Porsuklu *Susuz)

yañal- f. Aldanmak. (DS VI, s. 4162: Kars + DS VI, s. 4814)

yanaş- (nsz) Ulaşmak, yetişmek: *Süpürge yanaşmadıĝı yere teleginen çıĥardırıĥ.* (Alçılı)

yanaşma is. Uşak, hizmetçi. (DS VI, s. 4162: Kars)

yanatı is. Yardım amaçlı koşum at veya öküzlerin yanına koşulan üçüncü at: *Atdar çehmerdi, yanatı ğoşduĥ.* (Porsuklu *Susuz)

yanbegi is. [, **yanbeyi -1**] Az eğimli yer, yamaç. (DS VI, s. 4163: Kars)

yanbeyi 1. (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4163*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) *Bu yerimiz yanbeyidi.* (Porsuklu *Susuz)

→ **yanbegi**. 2. *zf.* Yamuk, bir yana eğik. (Sırbasan *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Yanbegi geldi yatdı, ola bi düz otu.* (Sırbasan *Sarıkamış) // *Uşah yanbeyi yatıf, bi onu düzelt.* (Porsuklu *Susuz)

yancı (I) *is.* Yamak, işçi yardımcısı. (Sırbasan *Sarıkamış; DS VI, s. 4164: Kars) *Yancıları örgedene gader canım çıhıdı.* (Sırbasan *Sarıkamış)

yancı (II) *is.* Nişan töreninde kız evine götürülen armağanları korumak için yanında giden delikanlı. (DS VI, s. 4164: Kars)

yançı *is.* 1. Halı dokurken yanda çalışan yardımcı kadın: *Geve tohuyajam yançı tapabilmerem.* (DS VI, s. 4165: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) 2. Çobana yardımcı olan çocuk. (Sırbasan *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz)

yan değişme *is.* Hayvan, yattığı yerde bir yandan öte yana dönme. (DS VI, s. 4165: Kars)

yandır- (-i) [, **yandur-**] Yandırmak, yakmak: *Söbeyi yandır, ısınağ.* (Demirkent *Akyaka)

yandur- (-i) Yandırmak. (DS VI, s. 4165*: Zarşat) → **yandır-**.

yanğı *is.* Hastalık ateşi: *Hastalamışam, ele çoğ ateşim var ki, yangım var ki.* (Porsuklu *Susuz)

yanığara *is.* Sığırlarda görülen, genellikle ön koldan ve kaburgadan şişmeyle başlayan ve hayvanın etinin siyahlaşmasına neden olan hastalık: *Gomşunun ineyi yanığara oluf.* (Porsuklu *Susuz)

yanıkara *is.* Sığırdı, attı görülen bir hastalık. (DS VI, s. 4169: Kars)

yankeş (I) *is.* Yan yan yürüyen. (DS VI, s. 4172: Kars)

yankeş (II) *is zool.* Yengeç. (DS VI, s. 4168-4169*: Kars)

yanma *is.* Kangren. (DS VI, s. 4174: Kars)

yanperti *zf. ve is.* Ayaklarını yan basan (kimse): *Yanperti yürüyör, ayağlarını yan yan baser.* (Porsuklu *Susuz) / *Yanpertidi düz basemer.* (Porsuklu *Susuz)

yansıla- *f.* Benzetmeye çalışmak, öykünmek. (DS VI, s. 4816: Bayburt *Selim)

yan ver- *bf.* Vücuduyla destek verip itmek: *Araba çamurda galmış, yan vereh çıhsın. Yan verin arabayı çamurdan çıharağ.* (Porsuklu *Susuz)

yap (DS VI, s. 4178*: Kars) → **yapça**.

yapağı *is.* Kırkılmış koyun yünü. (DS VI, s. 4177: Kars)

yapalah, yपालक *is. zool.* Baykuş. (DS VI, s. 4177-4178: Zarşat)

yapça *zf. [, yap]* Yavaş, yavaşça. (DS VI, s. 4178: Kars)

yapınca *is. [, yapıncı]* Çoban yağmurluğu, yamçı. (Karakurt *Sarıkamış; DS VI, s. 4179: Kars) *Gece ğahardıh davar otarırdıh. Keçe varıydı keçe, yapınca eski diyerdiler yapınca.* (Karakurt *Sarıkamış)

yapıncı (Darboğaz *Selim; DS VI, s. 4179*: Kars) *Yapıncı da ğolsuz.* (Darboğaz *Selim) → **yapınca**.

yarah *is. [, yarrağ]* Erkeklik organı. Erkeklerde üreme organı. (DS VI, s. 4816: Kars ve çevresi)

yaran- *f.* Birinin hoşnutluğunu sağlamak, yaltaklanmak. (DS VI, s. 4182: Kars)

yaraş- (*nsz, -e*) Yakışmak: *Filan éle bir keher at sahlıyer ki yanı halal olsun gendisi ata yaraşer, at da özüne yaraşıf.* (Bayburt *Selim)

yarenlik *et- bf.* Şaka yapmak. (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4184: Kars) *Yarenliyeder, éle vurer ki hağın*

uşağına. Uşağı yere yatırsen, éle yarennih mi olar? (Porsuklu *Susuz)

yarğan *is.* Çukur, ark, dere. (DS VI, s. 4185: Kars)

yarı- (*nsz*) Onmak, dileği olmak. (DS VI, s. 4816: Bayburt *Selim *yarımağ, yarımak*) *Hêş yarımadı, yüzü gülmedi. Hêş yarıyıf üzü gülmedi. Yanı iyi ğün görmedi, hep sorunu oldu, çile çehdi.* (Porsuklu *Susuz)

yarımamış *is.* Amacına, isteği şeye ulaşamamış: *Babamgil de zenginiydi, ğaynatam yarımamış da zenginiydi.* (Çamak)

yarımçığ *zf. ve sf. 1.* Yarım, eksik, tamamlanmamış: *Böyün bu işimi yapacağdım yarımçığ ğaldı.* (Porsuklu *Susuz) / *Yarımçığ iş.* (Porsuklu *Susuz) **2.** *zf.* Yarısında, ortasında bırakarak, tamamlamayarak: *İşi yarımçığ ğoyuf ğedif. Çayı yarımçığ ğaldı.* (Porsuklu *Susuz)

yariş koy- *bf.* Yarış yapmak. (DS VI, s. 4188: Kars)

yarıt- (*-i*) İstenilen işi istenildiği gibi yapmak. (Boyalı *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Ğetdi ğeldi yarıtmadı bir sözü, bir işi yarıtmadı, ğayıtdı ğeldi.* (Boyalı *Sarıkamış)

yarıya ver- *bf.* Toprağını, çıkan ürünün yarısını almak koşuluyla, başkasının ekimine bırakmak. (DS VI, s. 4188: Kars)

yarlığa- *f.* Bağışlamak, korumak. (DS VI, s. 4189: Kars)

yarma (I) *is.* **1.** Buğday, arpa, mısır, bezelye vb.nin iri çekilmiş, dövmesi (DS VI, s. 4189: Kars) **1a.** Dibekte dövülerek kabuğu çıkarılmış buğdayın iri çekilmiş. (Boğazköy, Karakaş; Aslanhane *Akyaka) *Dibe'nde yarma gayırırır, bulgur gayırırır.* (Karakaş) // *Annelerimiz yarmayı, bulguru yıhiyardır buğdayı, tökerdir yarma yapardır. Onu da o diveye tökerdir, ıslatardır onu da güzel salgarrarnan döverdir, ğabuğunu çıhardardır.* (Aslanhane *Akyaka)

yarma (II) *is.* İri yarılmış ağaç, odun. (DS VI, s. 4189: Kars)

yarmaça *is.* **1.** Kalın odundan ayrılan parçalar. (DS VI, s. 4817*: Kars) **2.** Kalıplı, iri yapılı (kimse): *Filanın ele bir ğarısı var, yarmaça kimi iri yarı.* (Porsuklu *Susuz)

yarpağ *Palıt bir ağaçtır. Sarı yarpağı olur.* (Darboğaz *Selim) → **yarpah, yarpak** (I).

yarpah, yarpak (I) *is. bot. [yarpağ]* Yaprak. (Boyalı *Sarıkamış; Bayburt *Selim; DS VI, s. 4191: Kars + **(yarpah)** DS VI, s. 4817) *Ġoparter yiyerdır, yarpahları varıdı, yarpahları yener, yuvarlah kökü var.* (Boyalı *Sarıkamış) // *Bitir yarpağ olur, bi sene sonra şey olur.* (Akören *Sarıkamış) // *Lilpar yarpahlarını seçerdır, özeyini doğruyardır, atardır ğazana pişerdi.* (Bayburt *Selim)

yarpah (II) *is.* Nal: (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

yarpız *is. bot. [yarpuz]* Yabannanesi. (Polatköy *Arpaçay; DS VI, s. 4191: Bayburt *Selim) *Her çeşit ot var, yarpız var.* (Polatköy *Arpaçay)

yarpuz (Aslanhane *Akyaka; Boyalı *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Yarpuzdan yığırır, yemeħlere ğatırır, kullanırır, nane ğoħur ğüzel.* (Aslanhane *Akyaka) // *O çayın ğıraħlarında yarpuz var, nane var.* (Boyalı *Sarıkamış) // *İrişti'nin ğız, gelini de yemliħ, ğımı, pencer, tere, yarpuz yığmağ ğölün yaħınında Lebüs harabaları var, orya gidirler.* (Göldalı *Arpaçay) → **yarpız**.

yarrah (Porsuklu *Susuz) → **yarah**.

yarval- (*nsz, -e*) [, **yavral-**]

Yalvarmak: *Bir benim bu işime yardım elle gör ne olar, a ele diyer saa leliyer, yarvaler getirerdim.* (Bayburt *Selim)
// *Yarvaldıh eve goydıh, gapıyı kitdedıh, getdıh.* (Çıplaklı *Selim)

yas-f. Bastırmak, sindirmek. (DS VI, s. 4196: Kümbet)

yasdı is. Yatsı; yatsı vakti. *Yasdı ezeni ohuner.* (Porsuklu *Susuz) // *Sabah, evle, ahşam, yasdı, ilkindi, o beş vahıt arada zamannar da var, ikindiynen evlenin arası.* (Tepecik *Arpaçay)

yasdıh is. Kağnıda, dingil ile sandık arasındaki iki ucu delikli, dört tekerlekli öküz arabasında ortası delik, kalın ağaç. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz) *Yasdığın demiri çıldı, tahtdıh onnan sonra tarnaya getdi.* (Porsuklu *Susuz)

yasdıhlı konuş- bf. İki yüzlülük etmek. (DS VI, s. 4194: Bayburt *Selim)

yasdıhlı is. Sahur. (Büyükdurduran *Akyaka; DS VI, s. 4194: Bayburt *Selim) *Biz Ramazanlıhda yasdıhlıga gahdıh.* (Büyükdurduran *Akyaka)

yashıbalaman is. Üflenerek çalınan, zurnaya benzer küçük bir saz. (DS VI, s. 4196: Kars)

yassar is. Pis, uyuşuk. (DS VI, s. 4197: Bayburt *Selim)

yastık is. Araba ve kağnıda, dingil ile sandık arasındaki iki ucu delikli, geniş kalın tahta. (DS VI, s. 4197: Kars)

yasdıla- (-i) Hamur topağını bastırarak düz, yastı hale getirmek: *Kündeyi yasdıla bana ver, açem.* (Porsuklu *Susuz) / *Hamuru yasdıla, tendire vura.* (Porsuklu *Susuz)

yaşar is. İki yaşındaki sığır, dana. (DS VI, s. 4198: Kars)

yatağan is. **1.** Yük taşıırken sık sık yatan hayvan. (DS VI, s. 4200: Kars) **2.** Yatalak hasta. (DS VI, s. 4200: Kars)

yatalah is. Yatalak: *Ğız o garının gaynanaşı da yatalahmış, ben yeni duydum ha.* (Alçılı)

yatalıh is. Sürekli yatan hasta, yatalak: *Ele heste, yatalıh, bir iş yapem.* (Alçılı)

yatalık is. Humma ve benzeri ateşli hastalık. (DS VI, s. 4201: Kars)

yatgın is. Uygun. (DS VI, s. 4818: Kars)

yatır is. Ev eşyası, altın, vb. (DS VI, s. 4203: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış)

yatkın is. Alışkın, usta, becerikli. (DS VI, s. 4204: Kars)

yava is. Saman için kullanılan 6-7 dişli büyük ağaç dirgen: *Yava şimdi gene bugünde de gullanırır tahtıda. Tahtıl galdır, tahtıl endir, onnan arabıya ot ühlüyürüh.* (Demirkent *Akyaka)

yavanı is. 1. Görgüsüz, iyi eğitilmemiş kimse. (DS VI, s. 4818: Bayburt *Selim) 2. Yabanıl. (DS VI, s. 4205: Bayburt *Selim)

yavantezegi *Gece sabaha gadar o yavantezegi yığdırdım, yahdım o üvezden gendimi zor gurtardım.* (Tepecik *Arpaçay) → **yabantezeği**.

yavantezeyi *Yavantezeyidi, indi yavan biz teten diyerdiñ, giderdiñ topluyardiñ, getirerdiñ, yaherdiñ.* (Çakmak) → **yabantezeği**.

yaviğ is. Yakın. (DS VI, s. 4207: Kars)

yavlak is. Alışılmamış, yabansı. (DS VI, s. 4207: Kars)

yavral- *Gari yavralir diyir neydim ben senin hetiren bağlyım yoħsa bağlamam, yemin etmişem.* (Akören *Sarıkamış) → **yarval-**.

yavşan is. bot. Özel kokulu, acı, kaynatılıp suyu em olarak içilen bir ot. (Kayaköprü *Akyaka; Boyalı *Sarıkamış; Çıplaklı *Selim; DS VI, s. 4209: Kars) *Şimdi bele deste bağlader, kilimin, halının altına gıy, eviyn*

köşesine gıy. Orda diyir bir böcek bulamazsın. Hē o yavşan süpürgesini. (Kayaköprü *Akyaka) // *Acı otdu, süpürge yapıllar, yavşannan.* (Boyalı *Sarıkamış) // *Yavşan bitir, toplir süpürge edirih.* (Çıplaklı *Selim)

yavuh-, **yavuk-** f. Isınmak, alışmak. (DS VI, s. 4209: Kars)

yavuk is. Yakın. (DS VI, s. 4210: *Arpaçay)

yay is. Yaz. (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4210: Bayburt *Selim) *Yayın sıcağında tezeñ yaperdiñ, onnan tarlaya giderdiñ, biçin biçerdiñ.* (Porsuklu *Susuz)

yay- (-i) Yağın çıkarmak için kaymağı yayıkta çalkalamak: *Ğaymağı topluyollar bir gava onnan sonra onu nehreye gıyol, nehrede yayıllar, çalhıyıllar tereyağ oldu.* (Demirkent *Akyaka) // *Yağ yapırsan. Hama yayığa tökir, biz gölümüzınan yayardıñ, yayıħda yayırdıñ.* (Akören *Sarıkamış) // *Burda ğaymağı yayıħda yayarıñ.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

yayan zf. Binitsiz, yaya. (DS VI, s. 4818: Kars)

yaylaḥ is. Yaylak, otlak:

*Süsenlü sünbülü mor menevşeli yaylaḥ,
bizim yaylaḥlara benzersen. İçen ölmez
abı kevser suyunu bulah, bizim
bulaḥlara benzersen. (Demirkent
Akyaka) //

*Minbir çeşit çiçeḥlidi yaylaḡı
Senger Tepe, Kısır Daḡı, Göy Daḡı
Gölünnen tutallar alabalıḡı
Başında papaḡı boz Terekeme
Men sana ğurban öz Terekeme
Ben sana heyran öz Terekeme.
(Göldalı *Arpaçay)*

yaylamarandası is. Çadır. (DS VI, s. 4214: Kars)

yaylıḥ, yaylık is. Başörtüsü. (DS VI, s. 4125*: Bayburt *Selim)

yayoḥu is. bot. Öküzkuynuḡu da denilen bir bitki. (DS VI, s. 4216: Cala *Çıldır)

yayvan is. Ağzı geniş, yayvan kap. (DS VI, s. 4216: Bayburt *Selim)

yazbaşı is. [, yazbaşı] İlbahar. (Alçılı, Boğazköy, Çakmak, Ocaklı; Büyükpirveli, Küçükaküzüm *Akyaka; Göldalı *Arpaçay; Boyalı *Sarıkamış; DS VI, s. 4217: Kars) *Yazbaşı tarlalar biter. (Alçılı) // Topraḡı eşirih, ğuyuya basırıḥ ambar kimi, orda güzel tā yazbaşına ğader devam elliyer.*

(Büyükpirveli *Akyaka) // *Ġoyunun dalında olur, yazbaşıda olur, ilkbaharın otun yeşerme zamanında çaḡğıldaḥ tutar. (Meydancık *Arpaçay) // Yazbaşı ğar gidir, bi kısım yer açılır. (Esenyayla *Akyaka) // Ġaranḡuş ğetdi yazbaşı gelir. (Küçükaküzüm *Akyaka) // Ordan öküz arabasınnan yazbaşına doḡru alıp getirir. (Göldalı *Arpaçay) // Ama çoḥ güzel yazbaşı çiçek açaller. (Boyalı *Sarıkamış)*

yazbaşı *Yazbaşı oldu mi ğar ğaḥdi, amcam ğötürdi atınıḥ çayıra bıraḥdi. (Cavlak *Selim) → yazbaşı.*

yazma is. 1. Yemeni, başörtüsü. (Karakaş; DS VI, s. 4220: Bayburt *Selim) 2. Renkli başörtü: *Bizim burda hele alıllar başlarına şal atkı aleller. Şimdi oyalı yazma çıḡmış. (Sırataşlar *Sarıkamış) // Bir tarafında mesele çiçeḥ var, her tarafında ortada yoḥ yelenli yazma. (Çıplaklı *Selim) / Başımıza yazma örterdiḥ, bèle leçeḥ örterdiḥ. (Çıplaklı *Selim) 3. Büyükçe mendil. (DS VI, s. 4220: Bayburt *Selim)*

yedek is. 1. Güğüm. (DS VI, s. 4221-4222: Kars) 2. Su konan kap, kova. (DS VI, s. 4221-4222: Kars)

yége, yege *f.* Ürmek, korkmak, korkudan ürpermek. (DS VI, Kars)

yége, yege *is.* Ege; Demir törpü. (DS VI, s. 4224-4225*: Kars) + DS VI, s. 4819: Kars)

yegen *is.* Yeğen. (DS VI, s. 4820: Kars)

yegi, yégi (I) *is.* Başlık parası. (DS VI, s. 4225: Kars)

yegi, yégi (II) *is.* Düğün sırasında, erkek evinden kız evine gönderilen yiyecek. (DS VI, s. 4225: Kars)

yeğin *is.* **1.** Yiğit, çevik, güçlü, hızlı, çalışkan. (DS VI, s. 4225: Kars) **2.** *zf.* *Ayam bozuhdu yeğin olun.* (Göldalı *Arpaçay) → **yeyin -1.**

yehdi, yéhdi *is.* **1.** Yaramaz, haylaz, terbiyesiz. (DS VI, s. 4230: Kars) **2.** Yetim, öksüz. (Kümbetli; DS VI, s. 4230: Bayburt *Selim) *Seni yehdi galasan.* (Kümbetli)

yeher *is.* At eyeri. (Göldalı, Gönülalan *Arpaçay; DS VI, s. 4230: Bayburt, *Selim) *Yeherin kuşgunu var, indi o kuşgunu tahmasan eyer, atın arhadan tüşör.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Nenenin altını keher atı, üsdünün gümüş yeheri, elimin par par gamçısı, harda galdı kim bilsin.* (Göldalı *Arpaçay)

yéke, yeke *is., sf. ve zf.* **1.** İri. (DS VI, s. 4230: Bayburt *Selim, Kars ve çevresi. **1a.** Büyük, iri. (Alçılı; Polatköy, Taşdere *Arpaçay; Bayburt, Tozluca *Selim) *Bu tezek nasıl yeke.* (Alçılı) // *Ah bèle gafası yeke olan, yahşı hayvanlara asdan diyerih.* (Polatköy *Arpaçay) // *Meni kimi fuğaranın birinin eline bir yeke ip veriller, kendir beş altı metre.* (Taşdere Arpaçay) // *Böy ayağıma yeke oldu, lih oldu.* (Bayburt *Selim) // *İri, yeke adam.* (Tozluca *Selim) // *onu güzel yahıyerih onu göyerih yeke böyüh gazana.* (Çamçavuş *Susuz)

yekebaş *is.* Başı büyük olan. (Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz) *Sen bunnan çoğ havar al, yekebaş biler her zadı.* (Bayburt *Selim)

yekel- *Böy yekelifsen.* (Karakaş) → **yekelen-.**

yekelen- (*nsz*) [**yekel-**] Büyümek: *Bu küççiyiydi ne yahşı yekelendi, ne yahşı böyüdü.* (Bayburt *Selim)

yekeliḥ *is.* Uzunluk: *Nevlem éle saçım vardı ahan bu yekeliḥde. Hele saçım daha uzundu.* Bē. (Boğazköy *Kars)

yekin- (*nsz*) **1.** Bir şey yapmak için harekete geçmek: *Senin işin gücün hep galdı, yekin gaḥ, işini gör.* (Porsuklu

*Susuz) hareketlenmek Bir eylem yapmaya davranmak. (DS VI, s. 4231: Bayburt *Selim) **2. (-e)** Vurmaya çalışmak: *Bana vurmaya yekindi.* (Porsuklu *Susuz) (DS VI, s. 4231: Bayburt *Selim) **3. (-e)** İkinmek, bir eylem yapmak için güç kullanmaya davranmak: *Daşı galdırmağa yekindi.* (Porsuklu *Susuz) (DS VI, s. 4820: Kars) *ele yekindim gağdım ki belim ağırdı*

yekte is. Akıllı. (DS VI, s. 4232: Bayburt *Selim)

yekti is. Babasız, başıboş büyüyen, serseri. (DS VI, s. 4232: Kars köyleri)

yelatı (I) is. Bisiklet. (Tepecik *Arpaçay; DS VI, s. 4233: Bayburt *Selim, *Kağızman) *Seneye Allah izin verirse, şeyden bir yelatı alıp geleceğim İstanbul'dan torunuma.* (Tepecik *Arpaçay)

yelatı (II) sf. Hızlı, süratli: *Bu uşah эле маşallah эле başarılı yelatı kimidi, nere olsa гедер гелер.* (Eskigeçit *Selim)

yelbeyin is. Ahmak, budala. (DS VI, s. 4233: Kars)

yelen is. Kilim, halı kıyısındaki süs. (Çakmak; Aslanhane, Demirkent *Akyaka; Akçalar *Arpaçay; DS VI, s. 4235: Bayburt *Selim) *Bir halıya yeddi*

yelen goyerdim, göller goyerdim. (Çakmak) // *Desenlerin her çeşidini goyardıh halıya. Göl ortasına, yanlarına yelen.* (Demirkent *Akyaka)
yelfe is. zool. Çulluk kuşu. (DS VI, s. 4236: Kars)

yelin is. İnek, manda, koyun vb. hayvanlarda memenin süt toplanan bölümü. (Çakmak; DS VI, s. 4237: Kars ilçe ve köyleri) *Memeleri böyüh olanlar belli, yelinleri dolu.* (Çakmak)

yelinne- f. Doğurması yakın hayvanın memesi büyümek. (DS VI, s. 4821: Kars)

yelle- f. Savurmak. (DS VI, s. 4238: Kars)

yellemçeh *Yellemçeh gurorduğ. İndi sallançah diyeller o sıra biz yellemçeh diyerdih.* (Eskigeçit *Selim) → **yellemçeyh.**

yellemçeyh is. [, yellemçeh] Salıncak. (DS VI, s. 4238: Bayburt *Selim)

yellen- (I) f. Gaz çıkarmak (bağırsak için). (DS VI, s. 4239: Kars)

yellen- (II) f. Hızlanmak. (DS VI, s. 4239: Kars)

yellen- (III) (*nsz*) Kızmak, sinirlenmek, alınmak, küsmek: *Bu éle yellidi ki bir kelime diyende hemen yellener, gağer gèder, öz özüne yellendi.* (Eskigeçit *Selim)

yelli *zf.* 1. Hızlı. (Taşdere Arpaçay; DS VI, s. 4239: Bayburt *Selim) *Birez yelli getsene.* (Taşdere Arpaçay) 2. *is.* Alıngan, sinirli: *Bu éle yellidi ki bir kelime diyende hemen yellener, gağer gèder, öz özüne yellendi.* (Eskigeçit *Selim)

yelmik *Yelmik, çaşır, çaşır, da o aşşagki köylerde oler, bizim burda yoh.* (Handere *Sarıkamış) // *Şimdi bu nasıl gürbe çıhdi yelmik, ğımı kesildi.* (Çıplaklı *Selim) → **yemlik.**

yelönü (Eskigeçit *Selim; Porsuklu *Susuz) *Tahılı soyurorduh, diyerdiñ yelönünü çekin ayrı topluyun, arhası temiz dursun, onu da çekin gaza töyuğa verin.* (Eskigeçit *Selim) → **yelöyü.**

yelöyü *is.* [, **yelönü**] Harman savrulurken, biriken cılız tahıl taneleri. (DS VI, s. 4241*: Bayburt *Selim)

yelpik *is.* Nefes darlığı, bronşit. (DS VI, s. 4241: Kars)

yelpikli *is.* Nefes darlığı çeken, öksürüklü (kimse). (DS VI, s. 4241: Kars)

yelte (I) *is.* Aksak (at için). (Eskigeçit *Selim; DS VI, s. 4242: Bayburt *Selim) *Gidemez o at gidemez, o yeltedi.* (Eskigeçit *Selim)

yelte (II) *is.* Çelikçomak oyununda çomak sağ elde, çelik sol eldeyken vurma. (DS VI, s. 4821: Bayburt *Selim)

yém *is.* Yem. (Cavlak *Selim; Porsuklu *Susuz) *Galatinan sadece özel olarak atlara yem verilurdu.* (Cavlak *Selim)

yémiş, yemiş *is.* İncir. (DS VI, s. 4244: Kars)

yemliñ (Çakmak; Aslanhane *Akyaka Meydancık *Arpaçay; Bayburt *Selim) *Giderdiñ düzlerden yemliñ getirerdiñ, yığardıñ.* (Çakmak) // *Ne buğatikenı var ne yemliñ var.* (Meydancık *Arpaçay) // *Düze getseñ eveliñ, yemliñ, buğatikenı.* (Bayburt *Selim) // *Tarlanın yemliyi daha yumuşag_oler, ğırın yemliyi sertti.* (Porsuklu *Susuz) → **yemlik.**

yemlik *is. bot.* [, **yelmik, yemliñ yemliyh**] 1. İlkbaharda yetişen, uzun ve sivri yapraklı toplanıp yenilen bir yabancı ot. (DS VI, s. 4245: Kars) 1a. İlkbaharda tarlalarda, kırlarda yetişen, uzun ve sivri yapraklı, sarı çiçekli,

toplanıp yenilen bir bitki. (Aslanhane *Akyaka; Boyalı, Handere *Sarıkamış) *Yemlik, evelik, guzuğulağı toplirdiḥ.* (Boyalı *Sarıkamış) // *Yemliğin zamanı geçif, gartlaşır, yiyilmir.* (Göldalı *Arpaçay) // *Yemliğin çiçeği de olur, onu da yiyersin.* (Çıplaklı *selim)

yemliyh (DS VI, s. 4245*: Bayburt *Selim) → **yemlik**.

yemye is. Yevmiye: *Üş kişi götürdüm yemyenen çayırı piçtirdim.* (Porsuklu *Susuz) / *Irğatın yemyesi bellidi, yüz liradı.* (Porsuklu *Susuz)

yemyeci is. Yevmiye ile çalışan: *İmeci işi gahdi şimdi yemyeci bulameriḥ.* (Karaorgan *Sarıkamış)

yencilek (Tozluca *Selim; DS VI, s. 4227*: Kars) *Neyi tardusaḥ, o yencilek geldi.* (Tozluca *Selim) → **yüngül, yüñgül -1.**

yenge is. **1.** Geline kılavuzluk eden kadın. (DS VI, s. 4247: Kars) **1a.** Düğünde geline kılavuzluk eden, gelinle birlikte güvey evine gidip, en fazla bir hafta gelinin yanında kalan kadın. (Aşağısallıpınar *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Sağdııcı olur, yengesi olur, sufrayı düzerdiḥ, yemehleri üzerine düzerdiḥ, gelir yiyer içer gideller.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

yengi zf. Yeni: *Bu eşyaları yengi alduḥ, tezedür.* (Tozluca *Selim)

yeni is. Gelecek yıl. (DS VI, s. 4247: Bayburt *Selim)

yenice zf. Az önce, oldukça yakın zamanda: *Yenice da, ipini goparmış hayvanlara saldırmış.* (Yalınkaya)

yenidünya is. Yeni doğmuş çocuk. (DS VI, s. 4247: Kars)

yeniş is. İniş. (Alçılı; Akören *Sarıkamış; DS VI, s. 4248: Kars) *Motordan yenişe indih, nasıl etdiyeseḥ düşdüm. Motordan yenişe inerken motor devrilendi.* (Alçılı) // *Biz yapmamışih da benim gaynatamın pungarında yenişe düzmüşler o şeye Torpaḡalı'ya.* (Akören *Sarıkamış)

yeni yetme is. **1.** Yeni yetişen delikanlı. (DS VI, s. 4249: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kars) **1a.** Yeni yetişen, çok genç erkek veya kız. (Küçükaküzüm *Akyaka; Cavlak *Selim; Porsuklu *Susuz) *Şimdiki yeni yetmeler de tabi ki deḡişdi kelimeler hep deḡişdi* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Şimdiki yeni yetme ne ele tenezül eder, ne de oynar.* (Cavlak *Selim) // *Evelde valla biz gayırırdih indi bu yeni yetmeler olufdu goyut moyut görmürüh.* (Polatköy *Arpaçay)

yer is. Yatak. (DS VI, s. 4251: Kars) *Ay gız yerimi ser, yerimi düzelt.* (Porsuklu *Susuz) ■ **yer aç-** *bf.* Yatak yapmak: *Menim yerimi aç, yatacam.* (Porsuklu *Susuz)

verdegezen is. zool. Yılan. (Alçılı; DS VI, s. 4252: Kars) *Düneyin verdegezen gördüm.* (Alçılı)

yere bağan, yere bakan is. Sinsi, iki yüzlü. (DS VI, s. 4252: Kars)

yeri- (*nsz*) yürümek: *Çepih yeri biraz, çabuğ gel.* (Meydancık *Arpaçay) // *Yeni yeni yeriye, adağ gèdir.* (Polatköy *Arpaçay) // *Herkeş de yeriye, bir yavaş yerimeh var, bir de hızlı yeri. Yeyin yürü, e yeyin yerisene eyağın gırılıf mı?* (Taşdere *Arpaçay) // *Çocuğ yerimeye başladı.* (Porsuklu *Susuz)

yeriş- (*nsz*) Yetişmek: *Ya o tarla yerişdi, gidağ biçah yarın.* (Sırbaşan *Sarıkamış)

yerrih is. Kilimde, halıda esas renk, fon: *Yerriği yaşıl olan halı daha pahalıdı.* (Porsuklu *Susuz)

yesir olom, yesir olem bsz. ‘Kulun kölen olayım’ anlamında yalvarma sözü: *Derdin alem mağ bir bişe geti, mağ bi ilaş geti gırvan olom, yesir olom.* (Bayburt *Selim) // *Onnan sonra*

sana yesir olem. (Kızıroğlu *Susuz)

yeşik is. Meyve sandığı. (Boyalı *Sarıkamış; DS VI, s. 4257: Kars) *Yeri yeşiyi verdiğ bir dişi camışa.* (Boyalı *Sarıkamış)

yeşilbaş is. zool. Yeşil başlı yabanördeği. (DS VI, s. 4257: Kars)

yet- *f.* Varmak, erişmek. (DS VI, s. 4261: Bayburt *Selim)

yetik is. Bilgili, olgun, ağırbaşlı. (DS VI, s. 4259: Kars)

yetik ol- *bf.* Anlamak, bilmek, aslını öğrenmiş olmak. (DS VI, s. 4259: Kars)

yetir- (*-i*) Ulaştırmak, iletmek: (Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4822: Kars) *Bir an önce getsin da, otu bir an önce götüstün yerine yetirsin.* (Taşdere *Arpaçay)

yetişmiş is. 1. Delikanlı. (DS VI, s. 4260*: Kars) **2. sf.** Evlenme çağına gelmiş (kız için). (Gönülalan *Arpaçay; Tozluca *Selim; Porsuklu *Susuz) *Leçennih gelene geder gız yetişmiş gız gorhusunnan çatdiyêr, cenezesini galdırdılar.* (Gönülalan *Arpaçay) // *Taa adamın yetişmiş gızı var maşallah.* (Tozluca *Selim)

yetkin *is.* Büyümüş, yetişkin (genellikle kız için). DS VI, s. 4822*: Kars)

yeyilme *is.* Yüzde çıkan kötü yara. (Eskigeçit *Selim; Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4262: Bayburt *Selim) *Yara, düştüğü yeri yiyip götürürmüş. Filanın dodağına yeyilme düşüfdü.* (Eskigeçit *Selim) / *Yeyilme düşüf bunun burnuna.* (Porsuklu *Susuz)

yeyin *zf.* **1. [, yeğin]** Çabuk. (Eskigeçit *Selim; DS VI, s. 4263: Bayburt *Selim) *Bi yere gêt gel, yapıdığını da yeyin yap.* (Eskigeçit *Selim) **2. zf., is.** ve *sf.* Hızlı: *Yeyin gel.* (Meydancık *Arpaçay) // *Yeyin yürü, e yeyin yerisene eyağın gırılıf mı?* (Taşdere Arpaçay) // *Bu yeyindi, bu gèder gelir. Bu yeyindi goy getsin.* (Eskigeçit *Selim)

yezne *is.* Enişte. (DS VI, s. 4263: Zalim *Sarıkamış)

yığ- *(-i)* Toplamak, devşirmek. (Çakmak, Karakaş; Aslanhane *Akyaka) *Giderdiñ düzlerden yemliñ getirirdiñ, yığardıñ.* (Çakmak) // *Ĥatınbarmağı çayırılıhlarda olurdu, onları yığardıñ.* (Aslanhane *Akyaka)

yığamat *is.* **1.** Köy derneğince toplanan para, salma. (DS VI, s. 4264: Bayburt *Selim) **2.** Düğün sahibine verilmek üzere düğüne gelenlerden siniyle toplanan para. (Darboğaz, Eskigeçit *Selim; Porsuklu *Susuz) *Düğün yapardıñ, yığamat yığardıñ. Böyün filan adamın yığamata var.* (Eskigeçit *Selim) // *Ahmet Dayı'nın oğlu Nurettin Efendi elli lira verdi Allah bin bereket versin, yığamata.* (Darboğaz *Selim)

yığın *is.* Harman yerindeki veya tarladaki toplanmış büyük ekin: *Tapıl o yerin içindekiler tapıl, bir yere yığdığımız zaman yığın diyirdiñ.* (Büyükpirveli *Akyaka) // *Yığın yapardı onnan sonra da öküz arabasiynan çekerdiñ.* (Sırataşlar *Sarıkamış)

yığmañ, yığmak (I) *is.* Tınaz, ekin yığını. (DS VI, s. 4264: Kars)

yığmañ (II) *is.* İnsan topluluğu, topluluk, kalabalık. *Gereğinden fazla şey yani ileriye yönelik bi yığmañ.* (Göldalı *Arpaçay) // *Ne çoh yığmañ var öyünde, getdiñ gördüñ ele yığmañ varıydı.* (Eskigeçit *Selim) / *Ne çoh yığmañ var, öyünde getdiñ, gördüñ ele yığmañ varıydı.* (Eskigeçit *Selim) //

*Ġız ben ne yiyim. Ġız ėle de çoġ yığnaġ
var hēç utanmadım. (İncesu *Susuz)*

yığnak (II) *is.* Toplantı. (DS VI, s. 4823*: Kars)

yığnak yap- *bf.* Toplanmak, birikmek, bir araya gelmek. (DS VI, s. 4264*: Kars)

yığnaġ, yığnak *is.* Toplantı, topluluk. (DS VI, s. 4264*: Bayburt *Selim)

yığsır- *(-i)* Toplamak, düzene sokmak, devşirmek. (Karakaş; Bayburt *Selim)
Evi ėşiyi yığsırdım, ahan süpürdüm, sildim, bitdi. (Karakaş) 2. Toplamak: Özeġini yığsireller, yaġıyıllar onu goyollar pişer. (Bayburt *Selim) // Yemediġ, yığsırıf yemediġ. (Esenyayla *Akyaka)

yığval *is.* Talih, şans. (Çakmak; Polatköy *Arpaçay; Bayburt, Çıplaklı *Selim) *Yığvalın ġara gelsin, yığvalı yoġ. (Çakmak) // // Bunun yığvalı yaġşıydı. (Polatköy *Arpaçay) // Adamın yığvalı bed olannan sonra öyde de irdeliyeller. (Bayburt *Selim) // Yordamlı, o ġız ne geder yordamlı, ġüzel, yaġışıġlı, yığvallı, yığvalı açıġ. (Çıplaklı *Selim)*

yığvallı *is.* Şanslı: *Böy o neteer yığvalldı, onu hekim isdiyir, hekime gidejeyhdi. (Polatköy *Arpaçay) //*

Yordamlı, o ġız ne geder yordamlı, ġüzel, yaġışıġlı, yığvallı, yığvalı açıġ. (Çıplaklı *Selim)

yıġ- *f.* Yıkma, yükü indirmek. (DS VI, s. 4265: Zarşat)

yıġıl- *(nsz, -e)* Düşmek, yere serilmek. (Çakmak; Taşdere Arpaçay; Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz) *Bacaġını uzatdı men de ilişdim, yıġıldım. (Çakmak) // Sendele ama yıġılma. (Göldalı *Arpaçay) // Eyaġı züvdü, yıġıldım. (Taşdere Arpaçay) // Ya belim septi, yıġıldım belim septi. (Tepecik *Arpaçay) // Başıma ėle herrener ki yerimden ġaġamerem. Hele o ġün suya da yıġıldım. (Bayburt *Selim) // Eyaġım ėle sürüşdü kü yıġıldım, düşdüm. (Porsuklu *Susuz)*

yıġılmış *is.* Ev: *E neye çıġırırsan adam oġlusan ġet yıġılmışında çıġır. (Meydancık *Arpaçay)*

yıkşır- *(-i)* Toplamak, devşirmek. (DS VI, s. 4266: Çala *Çıldır)

yılancık *is.* Kemik veremi. (DS VI, s. 4266: Kars)

yılan ġavı *is.* Yılanın soyulmuş derisi. (DS VI, s. 4267*: Kars)

yıldız *is.* Gözenek: *Birinin yıldızı büyük oler, elirsin büyük daş, iri gabasını çiharder şadara, az ufağ yollusu daşgözeri, eyce torpağı seçen halbır.* (Alçılı)

yıldızı hoş *is.* Sevimli, cana yakın. (DS VI, s. 4270*: Kars)

yıldızkökü *is. bot.* Yerelması. (DS VI, s. 4270: Kars)

yılğın *is.* Usanmış, yorulmuş (hayvan). (DS VI, s. 4271*: Kars)

yılğın *is.* Bıkkın, usanmış. (DS VI, s. 4823: Kars)

yılkı *is.* İyi koşan at. (DS VI, s. 4273: Kars)

yılla- *f.* Çok beklemek, bir yerde çok kalmak, işi uzatmak. (DS VI, s. 4273: Kars)

yırğala- *(-i)* Sallamak: *Biz de bebeği yırğalıyerdiñ, uyusun diye.* (Eskigeçit *Selim)

yırğalan- *(nsz)* Sallanmak, hareket etmek. (Eskigeçit *Selim; DS VI, s. 4276: Bayburt *Selim) *Neye otduğun yerde yırğalanersen, düzgün otusana.* (Eskigeçit *Selim)

yırla- *f.* Şarkı, türkü söylemek. (DS VI, s. 4276: Kars)

yırtıh *is.* 1. Utanmaz. (Eskigeçit *Selim; DS VI, s. 4276: Bayburt *Selim) *Üzü gözü yırtılıfdı, hiçbi şeyden çekinmer, üzü gözü yırtıhdı, çoğ yırtıhdı, üzünün perdesi yoğdu, yırtıhdı.* (Eskigeçit *Selim) 2. Yırtılmış, yırtık. (Eskigeçit *Selim; DS VI, s. 4824: Bayburt *Selim) *Bunun ğarnı yırtıhdı yeyer yeyer doymır.* (Eskigeçit *Selim)

yiye (I) *is.* Sahip. (DS VI, s. 4286: Veneze *Arpaçay, Zarşat)

yiye (II) *is.* Eğe: *Biz harman sürerken gemi dişeriz. Hızır dişeme yiyeyle dişeriz, değirman daşı dişeme.* (Tepecik *Arpaçay)

yiye doymaz *is.* Alev, ateş. (DS VI, s. 4286: Bayburt *Selim)

yoğun *is.* Kaba, kalın, iri (elek, iğne vb.). (DS VI, s. 4288: *Sarıkamış)

yoh *e.* Yok, hayır. (DS VI, s. 4289: Kars)

yohla- *(-i)* Yoklamak, bakmak, kontrol etmek: *Gèt tarlayı yohla gel, mal girmesin. Evi yohla kimse girmesin. Gèt ahır, malı göyünü yohla, bağ ne var.* (Porsuklu *Susuz) / *Anan hesdeydi gèt, yohla gel.* (Porsuklu *Susuz) (DS VI, s. 4289: Kars) ‘yoklamak’)

yohsul is. Yoksul. (Tepecik *Arpaçay; Çıplaklı *Selim; Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4289*: Zarşat) *Yohsulun elinnen al dadanmışa ver, yesin.* (Tepecik *Arpaçay) // *Bu adam çoğ zarıncı fakir, yohsul, ellere mühdac.* (Çıplaklı *Selim)

yohusam bağ. Yoksa: *An bura böyüh, çoğ varsa bir tene goyarsın yohusam on dağarın yere iki tene goyarsın çegil.* (Yalınkaya)

yol is. Defa, kere: *İki yol yumurta töhdüm hep boş çıhdı.* (Çakmak) / *Araba gelende bir yola yoğurt götürecih çalğama bir yoluna su götürecedih vereh işcilere. Dört yoluna men ırğatlara yemeğ yedirirdim.* (Çakmak)

yolbasan is. Yol düzelten silindir. (DS VI, s. 4291: Bayburt *Selim)

yolma yol- bf. Ot, ekin yolmak. (DS VI, s. 4293: Kars)

yolmak bizde ekini yolmak 70/47 getdih ekini buğdayı yolduğ

yon- (I) (-i) Yontmak. (Çıplaklı *Selim; DS VI, s. 4296: Kars *yonmağ, yonmak*) *Bir ağaş yondun gapıda galdı gızım gêt o yongayı topla geti, sobaya doldurağ.* (Çıplaklı *Selim)

yon- (II) (-i) Yolmak: *Onun yanında yeşil nülver biter, onu yonūf getirer.* (Bayburt *Selim)

yonacak is. Nalbant bıçağı. (DS VI, s. 4295: Kars)

yongā is. 1. Yontulmuş küçük odun parçaları, talaş. (DS VI, s. 4295: Bayburt *Selim) 1a. Rende, keser vs. aletlerin ağzından çıkan talaştan büyük odun parçaları. (Çıplaklı, Eskigeçit *Selim; Porsuklu *Susuz) *Gızım gêt o yongayı topla geti, sobaya doldurağ.* (Çıplaklı *Selim) // *Marangozluğ yaparken onun yongası çığar.* (Eskigeçit *Selim)

yor- (-i) Yorumlamak. (DS VI, s. 4825: Kars)

yordamlı is. Her şeyi yeri yerine yapan, ne yaptığını bilen (kimse): *Yordamlı, o gız ne geder yordamlı, güzel, yahışılı, yığvalli, yığvalı açılı.* (Çıplaklı *Selim)

yorga is. [, **yorğa**] Atlarda, rahvana yakın bir yürüyüş biçimi, yumuşak rahvan. (DS VI, s. 4300: Kars ve ilçeleri)

yorğa (Göldalı, Tepecik *Arpaçay; Çamyazı *Sarıkamış; Bayburt *Selim; DS VI, s. 4300*: Kars) *Keher atı binerdim biner yorğa sürerdim, harda*

*beyime ulaşsam orda yanına ğonardım,
hē ay ğızım.* (Göldalı *Arpaçay) //
yorĝa gezer bēle, ravan gider o at.
(Tepecik *Arpaçay) // *Ey yorĝa tavlı.*
(Bayburt *Selim) → **yorga**.

yort *is.* Bir çeşit at yürüyüşü, tırıs. (DS VI, s. 4300: Kars ilçeleri)

yosma *is.* Güzel, çok güzel. (DS VI, s. 4301: Kars)

yoyun *is.* Biçim, durum. (DS VI, s. 4303: Bayburt *Selim)

yoyundur- *(-i)* Avutmak. (DS VI, s. 4303: Bayburt *Selim)

yo *Bu sene malları da yoza ğatdım.*
(Alçılı) → **yo** **malı -1a**.

yo **zala-** (I) *(nsz)* Hırçınlaşmak, yabanıl davranmak. (DS VI, s. 4304: Zarşat)

yo **zala-** (II) *(nsz)* Oynaşmak. (DS VI, s. 4304: Zarşat)

yo **malı** *is.* **1.** Yazın kırdá kalıp otlatılan davar. (DS VI, s. 4304*: Kars)
1a. [, **yo**] Merada otlatılan kısır büyükbaş hayvan: *Yoz malı bugün köye ineceh̄.* (Alçılı) // *Yoz mali da demah̄ yani yazın kendi başına gidip yayılacağ hayvan.* (Akören *Sarıkamış)

yo **zundur-** *(-i)* Avutmak. (DS VI, s. 4306: İrişli, bayburt *Sarıkamış)

yömsüz *is.* Uğursuz. (Eskigeçit *Selim; DS VI, s. 4307: Bayburt *Selim) *Bu çoğ̄ yömsüzdü, bunun eyağı ey döyül.* (Eskigeçit *Selim)

yöndem (I) *is.* Albeni, güzellik. (DS VI, s. 4307: Bayburt *Selim)

yöndem (II) *is.* Uğur. (DS VI, s. 4307: Bayburt *Selim)

yöndem (III) *is.* Yüz, surat. (DS VI, s. 4826: Bayburt *Selim)

yöndemsiz *is.* Gelişigüzel konuşan, davranan: *Bir ğomşuyınan aran olmadı mı ēle yöndemsizdi ki ēle pisdi.* (Eskigeçit *Selim)

yönel- *(nsz, -e)* Yüzünü çevirmek, dönmek. (DS VI, s. 4308: Kars) *Ġibleye yöneldim.* (Porsuklu *Susuz)

yöre *is.* Çevre. (DS VI, s. 4310: Kars)

yörpek *is.* Bebek yatağı. (DS VI, s. 4311: Kars)

yu- *(-i)* Yıkamak. (Alçılı, Karacaören, Karakaş; Boyalı *Sarıkamış; Çıplaklı *Selim; DS VI, s. 4316: Kars *yumağ̄, yumak*) *Çamaşır çayda yuyurıh̄, esgiden makine yohudu, elimiznen ufalıyırđıh̄ götürer çayda.* (Alçılı) // *Evi yağadım, yudum, temizliyi yaptım, evi döşedim, ğalıyı malıyı serdim.* (Karakaş) // *Çamaşır yuyırıh̄.*

(Karacaören) // *Herif oturmuşo da ayaqlarını yuyir.* (Çilehane *Kağızman) // *Bunu gaynadıllar suyunnan sac yuyullar.* (Boyalı *Sarıkamış) // *Ufağında da yiharsın, yuyarsın, südü goyarsın mayalarsın.* (Çıplaklı *Selim)

yudul- (nsz) Oyunda kaybetmek: *Bilye oynuyarken yuduldum.* (Alçılı)

yuduz- (nsz) Oyunda yitirmek. (DS VI, s. 4313*: Kars)

yuha, yuħa (I) *is.* 1. Yufka. İnce açılmış hamurdan yapılan saç ekmeği. (Çıplaklı, Tozluca *Selim; DS VI, s. 4313*: Bayburt *Selim) *Havlasını gavururduħ. Açardıħ yuħasını, yağlardıħ.* (Karacaören) // *Oflağiyi biz yuħa açarız sadece ğatmer edende, kete edende.* (Çıplaklı *Selim) / *Yuhayı açerih yavrum, yuħanın arasına goyerih, ğatlerih.* (Çıplaklı *Selim) // *Kete yapıyor da biraz yuħaları ğalın olmuş.* (Tozluca *Selim) 2. *zf. ve is.* İnce: *Tesbahın ipi yuħadı, buna ğalın bir ip taħ.* (Taşdere Arpaçay) // *Bu yorğan çoħ yuħa oldu.* (Porsuklu *Susuz) / *Eyni yuħadı.* (Porsuklu *Susuz)

yuha, yuħa (II) *is.* İnce, sığ. (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4315*: Kars) *Su yuħadı, dayazdı, geçiler.* (Porsuklu *Susuz)

yuħa (III) *is.* Verimsiz: *O tarla çoħ yuħadı, ey deyil yani o verimsizdi çoħ.* (Eskigeçit *Selim)

yuħa sür- *bf.* Tarlayı yüzeysel sürmek: *Nado ey deyil, tarlayı yuħa sürör, pulluğu aşığı endirmer.* (Porsuklu *Susuz)

yuħa yer *is.* Kasık. (Çıplaklı *Selim; DS VI, s. 4315: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim ‘yuha yer’) *Yuħa yer da ince yer. Ğarın göbeħden aşşığıya diyerih ki küççüh ğarnımız ağırır.* (Çıplaklı *Selim)

yuħu semesi *Ede çocuħ yatacaħdı uyandırdıħ, Çocuħ yuħuya geçerdi uyandırdıħ, çocuğu yuħu semesinde ğaldırdım.* (Yenice *Selim) → **uyku semesi.**

yuħusuz *zf.* Uykusuz: *Birbirimize şaka yapırıħ. Çünkü çoħ yuħusuz ğalırıħ.* (Demirkent *Akyaka)

yum- (-i) Göz, el, vb. kapamak, yummak. (Darboğaz *Selim; DS VI, s. 4827: Kars) *Gözünü yum, elini uzat.* (Darboğaz *Selim)

yumaḥ is. Açılmaya hazır hamur topağı: *Ḥamır getir, yumaḥ getir.* (Altınbulak *Sarıkamış)

yumru sf. ve zf. 1. Yuvarlak: *Yumru yumru kete yaptım.* (Alçılı) // *Top gibi, yumru. Öyle güzel top gibi yumru ki taş.* (Küçükdurduran *Akyaka) // *O keçesağğalı bële yumrudu, mavi tuyları var.* (Boyalı *Sarıkamış) // *Zad eşşeh köveleyi bële yumru olur, içi gara olur.* (Bayburt *Selim) // *Bu ip yumru oldu.* (Çıplaklı *Selim) 2. is. Kilolu, Şişman. (Eskigeçit *Selim; DS VI, s. 4318: Bayburt *Selim) *Uşaḥ éle yumru ki yusyumru.* (Eskigeçit *Selim)

yumul- (nsz) Büzülmek, küçülmek. (Alçılı; DS VI, s. 4827: Kars *yumulmaḥ, yumulmak*) *Kirpi yumuldu göremedim.* (Alçılı)

yumuşal- (nsz) Yumuşamak, sertliği kalmamak, (Aslanhane, Küçükaküzüm *Akyaka) *Güzel kremledim, yumuşaltdım, ineyin emceyi yumuşaldı, ben de rahat rahat sağdım.* (Aslanhane *Akyaka)

yumuşalt- (-i) Yumuşatmak, sertliğini gidermek: *Güzel kremledim, yumuşaltdım, ineyin emceyi yumuşaldı, ben de rahat rahat sağdım.* (Aslanhane *Akyaka) // *Çıvanın üsdüne*

goyacaḥlar, iki üş gün o onu yumuşaldıf. (Küçükaküzüm *Akyaka)

yun- (nsz) [, **yün-**] Yıkanmak. (DS VI, s. 4322: Kars)

yuñul (I) is. Hafif. (DS VI, s. 4827: Bayburt *Selim)

yuñul (II) is. Hoppa. (DS VI, s. 4827: Bayburt *Selim)

yut- (-i) Oyunda kazanmak. (Akören, Handere *Sarıkamış; Gürbüzler, Tozluca *Selim; DS VI, s. 4324: Kars) *Şimdi çocuklar aşık oynallar. Hepsini birisi yutduğu zaman hepsi aşık bitdi mi şimdi diyir ki benim çurum var* (Handere *Sarıkamış) // *Biz düyme oynardıḥ ya küçükgen ola benim ey bi pul düymem var, yanı onu yutmuya çalışırdıḥ.* (Akören *Sarıkamış) // *İki tene dikerdin onları da utarsan enekemi de alır giderdin.* (Gürbüzler *Selim) // *Oyun oynadıḥ da ben bunu yutdum.* (Tozluca *Selim) // *Düğme oynırdıḥ, birbirimizin düğmesini yudırdıḥ.* (Akören *Sarıkamış)

yuyul- (nsz) Yıkanmak: *Ğaḥaḥ gideḥ çermiye, çimeḥ, yuyulaḥ, yaḥanaḥ, derdimize derman olaḥ, çıḥaḥ evimize geleḥ.* (Meydancık *Arpaçay)

yüen *is.* 1. Kantarma, at başlığı. (DS VI, s. 4327: Kars) 1a. At başlığı; atı çekmek ve bağlamak için atın başına takılan ucuna zincir takılmış deri başlık: (Cumhuriyet; Porsuklu *Susuz)

yüet *is.* Çamaşır yıkama günü. (Kars) (DS VI, s. 4327]

yügrük *is.* İyi yürüyen, koşan (at vb. için). (DS VI, s. 4328: Kars)

yük *is.* Üst üste toplanmış yatak, yorgan, yastık; yatak, yorgan yığını: *Èle yük yığmışam galem kimi.* (Porsuklu *Susuz) / *Başına deysin, èle yük yığıf ki devrilif evin içine.* (Porsuklu *Susuz)

yüklü *is.* Gebe. (DS VI, s. 4330: *Kağızman)

yün- *Şimdi şöben açırsın beş dakkada yün, yıhan, çıh.* (Çıplaklı *Selim) → **yun-**

yüng *is.* Yün: *Yüngü fitil ettih ya onu da teşide incelderih, egirer ip yaperih.* (Alçılı) // *Yünge hep ot daraşıf.* (Porsuklu *Susuz)

yüngül, yünğül *is. ve sf. [, yencilek] 1.* Hafif. (Polatköy *Arpaçay; Sırbasan *Sarıkamış; Tozluca *Selim; DS VI, s. 4227-4228*: Bayburt *Selim, Kars) *İndi telislere goyullar, telis nedi yüngül.* (Polatköy *Arpaçay) // *Çoh*

yüngül bir eşya galdırdım. (Sırbasan *Sarıkamış) // *A bu yasdığı dartdıg yüngül geldi, èle yüngül ki.* (Tozluca *Selim) 2. *Sf. Mec.* Akıldan yoksun: *Bunun ahlı yohdur yüngül her yere segirdir, her yere gaçir.* (Çıplaklı *Selim) // *Hafıza yüngül yani eyce bi şeler bilmeyir.* (Tozluca *Selim)

yürgele- *(-i)* Sallamak. (DS VI, s. 4329*: Kars)

yüyrük (I) *is.* Hızlı, eline ayağına çabuk. (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4327-4328*: Bayburt *Selim) *Eyeğına èle yüyrühdü kü nereye yollasan gèder geler, çabuğ gèder geler.* (Porsuklu *Susuz)

yüyrük (II) *sf.* Kolay, çabuk giden (araba). (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4829: Kars) *Yüyrüh bir araba yapıflar, öz özüne gèder, at çehmeden gèder.* (Porsuklu *Susuz)

yüyrül- *(nsz)* Oturduğu yerde sallanmak. (DS VI, s. 4329*: Kars)

yüyür- *(nsz)* Koşmak. (DS VI, s. 4329*: Kars)

yüyürçeyh *is.* Beşik. (DS VI, s. 4337: Bayburt *Selim)

yüzlük is. [, üzlük] Tiftikten dokunan kışın yüzü korumak için yüze geçirilen başlık, kar başlığı: *Felencenin annesi veyahut gelini güzel yüzlük tohuyer, gedah ona tohudah, öğrenah.* (Cavlak *Selim)

yüzsüz is. Yağsız süt ya da yoğurt: *Yoğurt çalarsın, makineye vurulmuş sütden çalarsın süd makinesi o yüzsüz.* (Çıplaklı *Selim)

Z

zad *zm.* Şey: *Her köyün bir zadı var, her köyün kelimesi birbirine benzemer.*

(Çakmak) / *Menim ölmüş dedem zad yemezdi, çiy, pendir mendir yemezdi, dedeme yoğurt mayalıyaceydi.*

(Çakmak) // *Adına zad diyerdih fenar.*

(Göldalı *Arpaçay) // *Beş tene zad gazanım vardı benim, boya gazanım.*

(Polatköy *Arpaçay) // *Şunu zeytin yağında besliyer, masaja zada neye de ey gelir.*

(Boyalı *Sarıkamış) // *İndi televizyon izliyirih da orda zad elliyeler, bō diyerem orda da zad var, orda da dediğodu var.* (Bayburt *Selim) / *Ğız, boş deyilem zad elliyerem, gelerem.* (Bayburt *Selim)

zagar, zağar *is.* Küçük köpek. (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4830: Bayburt *Selim, Kars) *Bizim sarı bir zağarımız varıydı, sabahaçan havliyerdi, hêş sesi kesilmerdi, zehirlediler, êle güzeliydi ki.* (Porsuklu *Susuz)

zağlı (I) *ünl.* Çocukları severken kullanılan ünlem. (DS VI, s. 4830: Bayburt *Selim)

zağlı (II) *is.* Semiz ve besili köpek: *Uşahlara sinirlenende diyerdih bu zağlı nedi. Zağlı haşa sennen köpehlere*

zağlı diyerdiler, bir de uşağa diyerdiler. (Eskigeçit *Selim)

zahma *is.* Üzengi. (DS VI, s. 4831: Kars)

zan- (*nsz*) Sanmak. (DS VI, s. 4349: Zarşat)

zanğa *is.* [, sanğa] 1. Atla çekilen kızak. (DS VI, s. 4831: Kars) 1a. İki atla çekilen kızak.

zanzura *is.* Uzun boylu. (DS VI, s. 4350: Kars)

zar *is.* Şans. (Eskigeçit *Selim; Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4831: Bayburt *Selim) *Bunun zarı guvvetdidi, nerye gêtse başa çıhar.* (Eskigeçit *Selim) // *Benim zarım yohdu ki zatan.* (Porsuklu *Susuz)

zarı- (*nsz*) Yalvarmak. (DS VI, s. 4832: Bayburt *Selim)

zarılla- (*nsz*) İnlemek: *Hasdalıyf êle zarılliyer ki yazıh adam yerrerde galıf, êle zarılliyer ki.* (Porsuklu *Susuz)

zarıncı (I) *is.* Yanık türkü. (DS VI, s. 4832: Bayburt *Selim)

zarıncı (II) *is.* Çok hastalık çekmekten zayıflamış kimse; üzgün: *Bu adam çoh zarıncı, fakir, yohsul, ellere mühdac.* (Çıplaklı *Selim)

zarla- (*nsz*) Hıçkırarak ağlamak. (DS VI, s. 4351: Zarşat)

zarlan- (*nsz*) **1.** Acıdan inlemek, ah vah ederek yaşamak. (DS VI, s. 4351*: Kars) **2.** Acıdan, ağrıdan inlemek. (Alçılı; Aşağısallıpınar *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz) *Felanın arğısı neyse éle zarlaner ki.* (Alçılı) // *Sabaha ğadar zarlandı.* (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

zavot (I) *is.* Çeşit. (DS VI, s. 4832: Bayburt *Selim)

zavot (II) *is.* **1.** Peynir yapılan ve iyi cins hayvan yetiştirilen yer. (DS VI, s. 4832: Bayburt *Selim) **2.** Mandıra: *Südü böyün zavota verdim, inehlerin südünü.* (Büyükdurduran *Akyaka)

zebellah *is.* İriyarı, uzun, biçimsiz kimse. (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4833*: Kars) *Zeballahdı çirkindi ne biçim adamdı.* (Porsuklu *Susuz)

zeereyh *is.* [, **zegerek**] **1.** Ketten tohumu. (DS VI, s. 4832*: Bayburt *Selim) Susam tohumu.

zegereh *is.* *O zegereh dediğim da aynı şeye benziyer ana ğurban, bele şeyin çigidine benziyir, üzümün çigidine benziyer, ona zegereh diyeller.* (Çıplaklı *Selim)

zegerek (DS VI, s. 4832*: Bayburt *Selim) → **zeereyh**.

zeh, zéh (I) *is.* Genellikle kara kumaştan giysi kolunun ucuna dikilen ince parça. (DS VI, s. 4833: Bayburt *Selim)

zeh, zéh (II) *is.* Çizgi. (DS VI, s. 4833: Bayburt *Selim)

zehin *is.* Zihin. (DS VI, s. 4358: Karakoyun)

zehre *is.* Tahıl: *Biz ğara zehre ekerdiĥ, sarı zehre ekerdiĥ.* (Çakmak)

zekgum *is. bot.* Ağılı bir çeşit bitki, zakkum. (Eskigeçit *Selim; DS VI, s. 4833: Bayburt *Selim) *Öteki dünyada zekkum yedireceĥler bize nasıl olsa, haram yiyene zekgum yedireceĥler, zekgum ağacı var.* (Eskigeçit *Selim)

zem *is.* Zam. (DS VI, s. 4834: Bayburt *Selim)

zencir yap- *Onu evele bir zencir yapıllar, bir sıralı güneş kar etsin ğurusun diye onnan sonra daha büyüĥ yapıdĥları zaman ona cerye diyeriĥ.* (Demirkent *Akyaka) → **zincir yap-**.

zerde *is. bot.* Havuç. (Demirkent *Akyaka; DS VI, s. 4834: *Selim köyleri) *Satancı gelmiş ğet onnan bir kilo zerde al ğeti ğel.* (Demirkent *Akyaka)

zerdo is. [, **zerdoy -2**] 1. Sarı: *Mesele haliya göyacaḥsan mesele ne reng boyacaḥsan zerdo, zerdo boya.*

(Çıplaklı *Selim) 2. Yaradan akan sarı su: *Yara zerdo olmuş, sarı su toplamış.* (Porsuklu *Susuz) / *Yarayı açıklar zerdoy aḥer içinnen.* (Porsuklu *Susuz)

zerdoy is. 1. Öd ve kesesi. (DS VI, s. 4834: Bayburt *Selim) 2. (Bayburt *Selim) (DS VI, s. 4834*) → **zerdo**.

zerfli (DS VI, s. 4835*: Bayburt *Selim) → **zerpli**.

zergah is. Kuyumcu, sarraf. (Porsuklu *Susuz)

zerger is. Kuyumcu: *Zergere gëtdim zergerden bu altını aldım.* (Taşdere Arpaçay)

zerpli zf. [, **zerfli**] Güçlü: *Mana ele vurdu ki zerpli nerdere yerde ğaldım, çoḥ zerpli vurdu.* (Eskigeçit *Selim) // *Zerpli vurdu.* (DS VI, s. 4835: Kars)

zevzeyh is. Özensiz, anlamsız konuşan, zevzek. (DS VI, s. 4835: Bayburt *Selim)

zey is. Şap. (Oğuzlu; Küçükaküzüm *Akyaka; (Eskigeçit *Selim; DS VI, s. 4365: Kars + DS VI, s. 4835: Bayburt *Selim) *Boyaḥ alıyıldılar Ğars'dan getirir boyuyurdular. İçine zey atırdılar.* (Oğuzlu) // *Ze,; ilaç yerine*

kullanerdih, getirerdih malların eyahları davaḥ oldu mu onu ezer tökördüḥ. (Eskigeçit *Selim)

zıbar- (nsz) 1. Ölmek (genellikle hayvan için). (DS VI, s. 4835: Kars *zıbarmaḥ, zıbarmak*) 2. Yatmak, uyumak: *Git yat zıbar, çoḥ azdın gët zıbar yat.* (Alçılı)

zığ is. Gübre suyu. (Boğazköy, Çakmak; Bayburt *Selim; DS VI, s. 4836: Bayburt *Selim) *Malı bağlıyırđıḥ, aḥırdan zığ aḥırdı.* (Boğazköy) // *Bō ele ki aḥurun zığı hırtdeye çıḥer.* (Çakmak)

zığılla- (nsz) Köpek ses çıkarmak: *İt zığıllıyer, ğurd murd mu gelif, başğalarını iti mi gelif, it zığıllıyer, bağırer.* (Porsuklu *Susuz)

zığva is. Bir çeşit dar şalvar. (DS VI, s. 4836: Kars)

zılğıtda- (-i) Kışkırtmak. (DS VI, s. 4837: Bayburt *Selim)

zimba (I) is. Bir çeşit çocuk oyunu. (DS VI, s. 4837: Kars ve çevresi)

zimba, zınba (II) is. Demir delmekte kullanılan çelik çivi. (Tepecik *Arpaçay; DS VI, s. 4837: Kars ve çevresi) *Ataşda demiri ısıdıllar, zınbayı ğancaynan tutar vurallar, demir delinir zımbaynan.* (Tepecik *Arpaçay)

zingılda- (*nsz*) Sarsılmak, titremek (DS VI, s. 4837: Kars)

zingılla- (*nsz*) **1.** Seslenmek. (DS VI, s. 4837: Bayburt *Selim ‘zingıllamak’) **2.** Çınlamak: *Ğulağım zingılladı meni anan mı var acaba?* (Porsuklu *Susuz)

zingıroy *is.* Küçük zil, çingirak. (Tepecik *Arpaçay; Eskigeçit *Selim; DS VI, s. 4837: Bayburt *Selim ‘zingıroy’) *Atdara goşar, hayvanın döşüne bağlallar zingıroy, o gece düzde ğalsan ğurt bile yanaşamazdı o zilin zingırayon sesinden.* (Tepecik *Arpaçay) // *Fare mere olanda diyerdih ki dananın şeyin boğazına zingıroy bağlıyah gelmesin.* (Eskigeçit *Selim)

zınzın *is.* Akordeon. (DS VI, s. 4375: Kars)

zırilla- (*nsz*) Zırıldamak; rahatsız edici şekilde sürekli ağlamak: *Sabahdan beri zırılıyersen beynimizi götürdün* (Porsuklu *Susuz) / *Zırılama, ağlama; sesini kes.* (Porsuklu *Susuz)

zırıla- (*nsz*) **1.** Çok konuşmak: *Neye zırlırsın, neye çoğ konuşırsın.* (Alçılı) / *Çoğ zırladı mı diyerih sus.* (Karaorgan *Sarıkamış) **2.** Mızızlanmak. (DS VI, s. 4838: Kars)

zırnıh *is.* Çok küçük parça, tutam. (Eskigeçit *Selim; DS VI, s. 4838: Bayburt *Selim) *Kimse bi şey isdiyende heç zırnıh desen vermem.* (Eskigeçit *Selim)

zırnik *is.* Huni: *Gaz lambasının içine, şüşeye gaz dolduracaħsın da zırnik şöyle ağız açıh, taħer şüşenin ağızına yere göge tøkülmesin diye.* (Tozluca *Selim)

zırtıh *is.* Umur: *Heç zırtığına deyil, zırt tutdu getdi. Heç zırtığına değil, yüzde değinen bildiğini yaper.* (Eskigeçit *Selim) // *Heç zırtığına sallamer, heç umursamer.* (Porsuklu *Susuz)

zırza *is.* Demirden yapılmış kapı sürgüsü; kapı zinciri: *O zırza getiginen* (Küçükaküzüm *Akyaka) // *Zırza, ğapılara zırza eder taħarih, şimdi bizim gine var ğapılarımızda esgi ğapılarda. Zırzayı taħarih düymiye, ona kilidi taħar kilitleri.* (Çıplaklı *Selim) (DS VI, s. 4835*: Kars)

zırzala- (*-i*) Kapıyı reze ya da çengel ile kilitlemek. (Çakmak, Karakaş; DS VI, s. 4839: Kars) *Ġapıyı zırzala, kimse girmesin.* (Karakaş) // *Ġapıyı zırzala it mit girer içeri, ğapıyı zırzala.* (Çakmak)

zirzop is. Görgüsüz, düşüncesiz: *Sinirlenende zirzopdu buna ne desen olmaz, ne dediğini bilmer.* (Eskigeçit *Selim)

zivırık is. Bulanık, çamurlu su. (DS VI, s. 4384: Kars) *su ele aher zığ gelir. Gaz gedif zırmığa girdi hep hesdeliyeceh*

zibil is. [, **zivil**] 1. Çöp, süprüntü, pislik, gübre. (DS VI, s. 4840: Kars) 1a. Süprüntü, çöp: *Evi süpüririh. Aha zibili neriye atam.* (Karacaören) // *Evin zivili / zibili dize çıher, pisdi sanki ölüfdü.* (Porsuklu *Susuz) 2. mec. Çok: *Hayvan bu sene zibil oldu, para etmedi, ucuza satıldı.* (Porsuklu *: Susuz) ■ **zibil gibi** zf. Haddinden çok, bol: *Tahıl çoğ oldu zibil gibi, para etmer.* (Porsuklu *Susuz) *Allah mağ o ğadar verif ki zivil kimidi* (Porsuklu *Susuz) // *Bu sene tahıllarımız hêç temiz deyil, hep zirzibildi.* (Porsuklu *Susuz) // *Evim éledi ki hep zirzibil, Allah mağ o ğeder verif ki zivil kimidi // Ğapı baca hep zirzivil oluf süpüreğ // Evim eşiyim hep zirzivildi, hêş savağdan hêş süpürmemişem.* (Porsuklu *Susuz)

zibilli is. İçinde taş, toprak, çer çöp olan (tahıl): *Bu sene tahılıımız çoğdu, ama zibillidi, temiz deyil, içinde sap var, taş var.* (Porsuklu *Susuz)

zifir is. İs, kir. (Alçılı; DS VI, s. 4840: Kars) *Ğız bu ne hep zifir olmuş, götür, yıha.* (Alçılı)

zil is. Çay tabağı. (DS VI, s. 4388: Kars)

zincir is. *Ğalağ da yaperih, zincir de yaperih.* (Bayburt *Selim) ■ **zincir yap-** bf. [, **zencir yap-**] Kalıp hale getirildikten sonra kesilen hayvan gübresini kuruyup toplanması için birbirine yaslanmış olarak iki sıra halinde üst üste dizmek. (Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz) *Ğalağ da yaperih, zincir de yaperih.* (Bayburt *Selim) / *Zığ tökörüh, o zığı keserih, bir daha onu zincirriyerih.* (Bayburt *Selim)

zindan (I) is. Örs: *Demiri götti, zindanın üsdiinde ey geti.* (Kümbetli; Porsuklu *Susuz) / *Esgiden zindan, şimdi örs.* (Porsuklu *Susuz)

zindan (II) is. Ay ve yıldızların görünmediği kapalı, bulutlu gece. (Alçılı; DS VI, s. 4840: Kars) *Hava éle çoğ ğarannih ki zindan kimi, kimse kimseyi göremer.* (Alçılı)

zine is. Merdiven. (DS VI, s. 4390: Taşkent göçmenleri)

zingirebaş *is.* Sık ekildiğinden boy atamamış ekin. (Eskigeçit *Selim; DS VI, s. 4841: Bayburt *Selim) *Bizim arpa bu yıl zingirebaş bitmiş.* (Eskigeçit *Selim) / *Tohumu sıh sepiş, taşıl hep zingirebaş oluf.* (Eskigeçit *Selim) // *Bizim taşıl bu sene zingirebaş oluf çoş sıh ekifler.* (Porsuklu *Susuz)

zinrih *is.* *Ėledi ki ġarannıh, zinrih, göz gözü görmör.* (Eskigeçit *Selim) → **ziñriyh.**

ziñriyh *is.* [, **zinrih**] Çok karanlık. (DS VI, s. 4841: Bayburt *Selim)

zircihlen- (*nsz*) Şıarmak: *Zircih, zirciy olma, zircihlenme, yanı onu da gene kelimedede ġullanerdih. Böyüh adam olsa kiçcih adam olsa şey edende diyerdih zircih zircih ġonuşma, ne zircihlenersen.* (Eskigeçit *Selim)

zircik (DS VI, s. 4841*: Bayburt *Selim) → **zirciyh.**

zirciyh *is.* [, **zircik**] Şımarık. (DS VI, s. 4841: Bayburt *Selim)

zirze *is.* Kapı mandalı işini gören zincirli araç. (DS VI, s. 4841: Bayburt *Selim)

zirzop *zf.* Düşünmeden, sorumsuzca: *Terviye görmüyüfkü, zirzop içeri girér.* (DS VI, s. 4841: Bayburt *Selim)

zivil *Bō ėle zivil yıġılıf ġapıya bacıya, bu ziviller nedi.* (Çakmak) / *Menim ġızım birġün zivili orya yıġıf, ėle süpürgüyü aldım, eve geriye eve sepdim. Menim yadıma geler ki birġün men zivili orya yıġmışdım anam eve geri sepdı.* (Çakmak) → **zibil.**

zoddu *is.* Sinirli, baskın, kendi istediğini karşı tarafa kabul ettirmeye çalışan kimse: *Zoddu hep benim istediġim, dediyim olsun diyer.* (Porsuklu *Susuz)

zoġ *is.* **1.** Bir çarık eninde kesilmiş gön, deri. (DS VI, s. 4842: Kars) **2.** Eşit kesilen gönün parçalarından biri: *Gönü zoġ zoġ pişdiş, ġantarma tikeciş zoġluyersen.* (DS VI, s. 4842: Bayburt *Selim) **3.** Biçilmiş, uzunlamasına toplanmış ekin veya ot: *Her zoġdan beş bulul çıhdı.* (Porsuklu *Susuz) / *Yaġmur yaġmadan tarladaki ġedeş, zoġları bulul edeş.* (Porsuklu *Susuz)

zoġal *is.* *bot.* Kızılçık. (DS VI, s. 4400*: Zarşat)

zoġdur- (*nsz*) Şişmek, kabarmak. (DS VI, S. 4842: Bayburt *Selim)

zoġla- (I) (-i) Gönü eşit parçalara ayırmak. (DS VI, s. 4842: Bayburt *Selim)

zoğla- (II) (-i) Biçilmiş tarladaki ekini veya otu belirli aralıklarla yığmak: *Tarlayı gétđiđ hep dırmıñnan zoğladığ.* (Porsuklu *Susuz)

zoğğulda- *Dişim ele zoğğulder.* (Alçılı) → **zoğğulla-**.

zoğğulla- (nsz) [, **zoğğulda-**] İrinli yara zonklamak, ağrımak. (Taşdere Arpaçay; Eskigeçit *Selim; Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4842: Bayburt *Selim) *zokgullamah) Bu elim ne yaman zoğğulluyor, ya elim çoğ zoğğulluyor, elimde bir darba var acıyır, zoğğulluyor, bir yara var elinde zoğğulluyor.* (Taşdere Arpaçay) // *İltihab var, yarası zoğğulluyor.* (Eskigeçit *Selim) // *Yara iltihaplanıf mı nedi zoğğulliyer.* (Porsuklu *Susuz)

zolāta is. Beceriksiz, hantal. (DS VI, s. 4842*: Bayburt *Selim)

zop öküzü (I) *is.* Büyük öküz. (DS VI, s. 4843: Bayburt *Selim) *Ėle zop öküzleri var ki adamın.* (Porsuklu *Susuz)

zop öküzü (II) *is.* Anlayışsız, aptal. (Çıplaklı, Eskigeçit *Selim; DS VI, s. 4843: Bayburt *Selim) *Bu ne ki zop öküzü zaten bi şe annamer ki.* (Çıplaklı *Selim) // *Bu zop öküzü, bu bi şey anlamaz, öküz gibi bi şedi, anlamaz*

etmez. (Eskigeçit *Selim)

zotla- (-i) Eskimiş madensel araçlara kaynakla ek yapmak. (DS VI, s. 4843*: Kars)

zozo is. Bir maymun çeşidi. (DS VI, s. 4400: Zarşat)

zozu is. bot. Soğana benzer bir çeşit bitki. (DS VI, s. 4843: Bayburt *Selim)

zubun is. 1. Bir çeşit kadın giysisi, üçetek. (DS VI, s. 4835*: Kars) **2.** Uzun elbise, entari: *Bu elbise ele uzundu ki zubun kibi.* (Porsuklu *Susuz)

zummar is. Bir çalgı. (DS VI, s. 4402: Kars)

zurna davulu is. Davul. (DS VI, s. 4403: Kars)

zuy tut- bf. Zurnacının yanında başka bir zurnacı tek ses çıkarmak. (DS VI, s. 4844: Bayburt *Selim)

zülle is. Sivri. (DS VI, s. 4844: Bayburt *Selim) *Ėalağı zülle yığıfsan.* (Porsuklu *Susuz)

zürbiyet is. Kaymakla bal karışımı. (DS VI, s. 4844: Bayburt *Selim)

züv- (nsz) Ayağı kaymak: *Eyağım züvdü, yihıldım.* (Taşdere Arpaçay)

3.2. DİZİNLER

Tezde değişik başlıklar altında ele alınan tüm malzemenin -atasözleri, deyimler, ikilemeler, hayır duaları, beddualar, yeminler- alfabetik olarak dizini verilmiştir.

3.2.1. ATASÖZLERİ DİZİNİ

-A-

Acı acı çalışmanın daddı daddı yemesi var. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Adamı adam eden varlığıdır, varlığı da yohusa üzü ğaradır. (Kırçiçeği *Susuz)

Adamı adam eliyen paradı, parasız adamın üzü ğaradı. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Adamın eti yeyilmez, gönü geyilmez; bir şirin dilinnen başga neyi var. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Adam var, adam gibi; adam var, cüdam gibi. (Handere *Sarıkamış)

Adam var, adam kimi; adam da var, cüdam kimi. (Telek *Arpaçay; Darboğaz *Selim)

Adam var, adamlardan yahşıdı; adam var, hayvan onnan yahşıdı. (Boyalı *Sarıkamış)

Adımı an bir çürüh cöyüznen. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ağaç yihılанда baltalı da seyirder, baltasız da. (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ağzı açığın malını gözü açılı yiyer. (Telek *Arpaçay)

Ahıllı düşünene geder delinin uşahları ğapıda oynaşar. (Yolboyu *Susuz)

Ajnan çılpah ğudurğan olar. (Kümbetli)

Alan satannan umar. (Dikme)

Alışgın derd adam öldürmez. (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah geç eder ama güç eder. (Demirkent *Akyaka)

Allah ğulunu sıhar, darda ğoymaz. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah keliň goçun hağgını keliň goça goymaz. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Anıhlı aş datdı olar. (Darboğaz *Selim)

Anıhlı aş tatlı olur. (Subatan)

Arhalı köpeň gurt basar. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Arsız göcalmaz (Telek *Arpaçay)

Aslında olan dırnağında gösterir. (Kırçıçeği *Susuz)

Aslında olan tırnağında gösterir. (Boyalı *Sarıkamış)

Aslını yitiren haramzadadır. (Boyalı *Sarıkamış)

Atı atın yanına bağla, ya huyunna ya suyunna (tuyunna). (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Atın eyisi özüne gamçı vurdurmaz. (Büyükpırlı *Akyaka)

Atnan arpa bir yerde olmaz. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

At öler, tayı galar; namerdin neyi galar. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

At ölür, tayı galır; namerdin neyi galır. (Telek *Arpaçay)

At sikgeyi çıhardar, iki başına bir götüne deyer. (Porsuklu *Susuz)

Avazın ey avazdı oħuduğun Ğuran olsa. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ayağına taş deyse galbini yohla. (Demirkent *Akyaka)

-B-

Balıhdan büyük Halıh var. (Boyalı *Sarıkamış)

Baş daşa deymese ahıl başa gelmez. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bey vören atın tişine bahılmaz. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bıldırcının beyliyi arpa biçinine gadardır. (Subatan)

Bıyığın gıyvatını sağgala gırma. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bir ağacın gölgesinde bin can göyun yatar. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bir atın ayvazı bir almadır. (Darboğaz *Selim)

Bir atın ayvazı bir elmadı. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Yolboyu *Susuz)

Bir gözün bir göze heyri yoğdu. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bir gözün diğer göze faydası yoğdur. (Telek *Arpaçay)

Bir gözün öbür göze faydası yoğdu. (Porsuklu *Susuz)

Bir gün gelen gül üsdüne, her gün gelen kül üsdüne. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Bir kez tökezleyen atın başı vurulmaz. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Birlik hardadı, dirlik ordadı. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bir nağırın adını bir dana batırır. (Telek *Arpaçay)

Bir nağırın adını bir dırıklı dana batırır. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bit iğitde, pire itde olur. (Porsuklu *Susuz)

Bit yiğitde, pire itde bulunur. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; *Kağızman)

Bizim tazıda hizliñ olmasa tilki bu eve dadanmaz. (Çamyazı *Sarıkamış)

Boğayı böyürden daşşığıdır. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Boş sufraya dua olmaz. (Boyalı *Sarıkamış)

Boş surfaya dua olmaz. (Yolboyu *Susuz)

Boynuzsuz göçün hağğı boynuzluya galmaz. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Böyü olan yerde küçüye söz tüşmez. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bu degirmanın suyu nerden gelır? (Kırçiçeği *Susuz)

Bu deyirmenin suyu hardan gelér? (Porsuklu *Susuz)

Bulağ başdan bulanar. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Burnunu her yere sohma. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Bu yılki tavuğ, yarınki gazdan irelidir. (Ocaklı)

-C-

Calanan çanağ yerini doldurmaz. (Yolboyu *Susuz)

Canlıdan gada eksiğ olmaz. (Yolboyu *Susuz)

Can yanmazsa gözden yaş çıkmaz. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

-Ç-

Çirkinnen bal yeme, gözelenen daş daşı. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Çiyenenen sağgız tez çürüyer. (Porsuklu *Susuz)

Çoh yemeğ adamı az yemeğden eder. (Porsuklu *Susuz)

-D-

Dadanmış güdurmuşdan beterdi. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Dadanmış güdurmuşdan beterdir. (Telek *Arpaçay)

Dadanmışdan al, tamarzıya vèr. (Darboğaz *Selim)

Dana öldü, hup kesildi; ineh öldü, hep kesildi. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Dana öldü, hup kesildi; inek öldü, hep kesildi. (Telek *Arpaçay)

Dana poğu suva tutmaz. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Daş bildiği kimi döner, çağçağ başını ağrıdar. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Daş bildiği kimi döner, çağçağ başını ağrıdır (daşlara vurur). (Kırçiçeği *Susuz)

Delinin ahlına iş salma. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Delinin de bir sahabı olur. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Delinin de (bir) sahibi olar. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Delinin ipinnen güyuya inilmez. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Deliye hêl ver, eline bel ver. (Kırçiçeği, Porsuklu *Susuz)

Demiri sıcağ sıcağ döyeller. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Demir sıcağken döyülür. (Darboğaz *Selim)

Derdini vahdında ağla. (Porsuklu *Susuz)

Derdsiz güzel olmaz, gözelin derdi olar. (Darboğaz *Selim)

Derdsiz hêçbi gül olmaz. (Telek *Arpaçay; Darboğaz *Selim)

Deviye dediler “Boynun niye eyridi?”, dedi “Haram düzdü ki oram da düz ola.” (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Dilinde olanın dilçeyinde de olur. (Boyalı *Sarıkamış; Yolboyu *Susuz)

Dil salamat, baş salamat. (Tepecik *Arpaçay; Yolboyu *Susuz)

Dil selemet, baş selemet. (Kırçiçeği *Susuz)

Dirinin sahabı az olar, ölünün sahabı çoğ olar. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Doğru, eyilse de gırılmaz. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Doğruluğ dos gapısıdır. (Yolboyu *Susuz)

Domuzdan bir gıl göparmağ kârdı. (Porsuklu *Susuz)

Dosduğ iki başdı. (Kümbetli)

Dos var, düşman var. (Kırçiçeği *Susuz)

Dos var, tüşman var. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Dökülen çanağ yerini doldurmaz. (Boyalı *Sarıkamış)

Dünyanın güyruğu uzundu. (Porsuklu *Susuz)

Düşene baltalı da vurur, baltasız da. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Düşene baltalı da vurur, baltasız da. (Telek *Arpaçay)

-E-

Eğer varın varısa yarın da var, varın yoğusa yarın da yoğ. (Kırçıçeği *Susuz)

Eğer varın varsa dosdun var, eğer varın yoğsa dosdun da yoğdu. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ekilen piçiler. (Yolboyu *Susuz)

El ağzı, çuval ağzı. (Boyalı *Sarıkamış; Yolboyu *Susuz)

El bahımı, göz duzağı. (Boyalı *Sarıkamış; Yolboyu *Susuz)

El bahımı, göz tusdağı. (Darboğaz *Selim)

Elden galan elli gün galar. (Dikme)

El eder, gamber ögünür. (Altınbulak *Sarıkamış)

Ele iş gör kü Allah'ın hoşuna getsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

El elinnen tiken yolma, tikene de yazılıdır. (Subatan)

El eli yuyar, el de döner üzü yuyar. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

El epbeğinnen garın doymaz. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

El gızı gardaşı gardaşa düşman yapar, dos yapmaz. (Gönülalan *Arpaçay)

El kecten körpüden sen de keç. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Elnen gelen toy bayramdı. (Demirkent *Akyaka)

El sözünnen gerdeğe girilmez. (Porsuklu *Susuz)

Elti eyrisi, balta eyrisi. (Polatköy *Arpaçay)

El tutanın eli kesilmez. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

El yatanda sen gağ, el gağanda sen yat. (Kümbetli, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

El yığılar, keren gırılar. (Kümbetli, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Emir demiri keser. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Er arvadın döğüşü, yaz günün yağışı. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Erkeñ eşşeğ gulun gezdirmez. (Çakmak)

Erkeñ guşun yuvası olmaz. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Erkek atla bekar gızın bağıdına atılmaz. (Boyalı *Sarıkamış)

Er kişi sözünnen dönmez. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ersiz avrat, yularsız at. (Kırçiçeği *Susuz)

Ersiz arvat, yüensiz at. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Eslinde olan dırnağında gösterer. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Eslinde olan neslinde gösterer. (Yolboyu, Porsuklu *Susuz)

Eşeğe binmek bir ayıp, inmek iki ayıp. (Telek *Arpaçay)

Eşşegini sağlam gaziğe bağla, sonra Allah'a tafsır. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Eşşeğ gazanar, at yèyer. (Porsuklu *Susuz)

Eşşeğ gazanır, at yiye. (*Kağızman)

Eşşeye minmeğ bir ayıp, eşşeden inmeğ iki ayıp. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Et gemihsiz olmaz. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Et giren yere dert girmez. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Et kemihsiz olmaz. (Yolboyu *Susuz)

Et yèyen guş dimdiyinnen bellidi. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Et yiye guş dimdiğinnen bellidir. (Telek *Arpaçay)

Ev danası ev öküzünnen görhmez. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ev danasınnan öküz olmaz. (Telek *Arpaçay; Yolboyu, Porsuklu *Susuz)

Ev danası öküz olmaz. (*Kağızman; Handere *Sarıkamış)

Ev evin üsdünde olmaz. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Evin küçügi olana geder itin küçügi ol. (Kırçiçeği *Susuz)

Evin küçüğü olacağına itin kuçiyi ol. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ev yıhanın evi olmaz. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ëy at özüne gamçı vurdurmaz. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Eylenir kılıç yarası, eylenmez dil yarası. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Ëyliñ hêşbir zaman itmez. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ëy olmuyacañ hesde onnan bellidi ki döşeyi goyar, yorgana sıçar. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Eziz öler, boğaz ölmez. (Kümbetli)

Eziz öler, boğaz aç galmaz. (Porsuklu *Susuz)

-F-

Faķire ay da ğara, ğün de ğara. (Demirkent *Akyaka)

Faķire diyeller ki “Bu elbiseleri kimnen aldın?”, zengine de diyeller ki “Ėeyirli olsun.” (Kırçiçeği *Susuz)

Faķir ğeyse diyeller “Nerden aldın?”, zengin ğeyse diyeller “Ėeyirri olsun.” (Bekler, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Faķir oğru olmuş, ay ağşamnan doğmuş. (Demirkent *Akyaka)

-G-

Ėada birliğe, çomağ çorluya. (Yolboyu *Susuz)

Ėada birriğe, çomağ çorruya. (Darboğaz *Selim)

ĖaĖan öküz yatan öküzün başına sıçar. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ėala içinnen fethediler. (Porsuklu *Susuz)

ĖancıĖ it ĖuyruĖ sallamasa, erkeĖ it peĖine dūĖmez. (Bekler; Būyūkdurduran, Esenyayla *Akyaka; BacioĖlu, Karakale, TaĖdere *ArpaĖay; Porsuklu *Susuz)

Ėapını kitde, ĖomĖunu Ėırsız tutma. (Telek, Tepecek *ArpaÇay)

Ėapını mōhkem dut, ĖomĖunu ĖırĖız dutma. (*Kağızman)

Ėapını saĖlam kitde, ĖomĖunu oĖru tutma. (Būyūkdurduran, Esenyayla *Akyaka; BacioĖlu, TaĖdere *ArpaĖay; Porsuklu *Susuz)

Ėar, dağa ĖıĖanda Ėıymetli olur. (KırĖıĖeĖi *Susuz)

Ėarıf ĖuĖ yuvasında ōter. (Kūmbetli; Būyūkdurduran, Esenyayla *Akyaka; BacioĖlu, TaĖdere *ArpaĖay; Porsuklu *Susuz)

Ėarıf itin ĖuyruĖu Ėōtūnde olar. (Porsuklu *Susuz)

Ėarib itin ĖuyruĖu Ėōtūnde olur. (Telek *ArpaĖay)

Ėarı var, Ėan Ėaldırar; Ėarı var, Ėan yatırar. (Būyūkdurduran, Esenyayla *Akyaka; BacioĖlu, TaĖdere *ArpaĖay; Porsuklu *Susuz)

Ėarı var, Ėan yatırır; Ėarı da var, Ėan ēder. (KırĖıĖeĖi *Susuz)

Ėarnımnan ĖıĖıf Ėada, kime Ėēdem imdada. (Porsuklu *Susuz)

ĖēĖinin uyuzlusu, Ėōzenin ūst baĖında su iĖer. (Altınbulak *SarıkamıĖ)

ĖēĖi suyu bōĖūre bōĖūre geĖer. (Altınbulak *SarıkamıĖ)

Ėēder Ėazan Ėarası, Ėalar ūzūn Ėarası. (Boyalı *SarıkamıĖ)

Ėēder Ėazan Ėarası, Ėētmez yūzūn Ėarası. (DarboĖaz *Selim)

Ėēder ĖılıĖ yarası, Ėētmez dil yarası. (Darboğaz *Selim)

Ėe lem ĖılıĖdan kesgindi. (Bekler; Būyūkdurduran, Esenyayla *Akyaka; BacioĖlu, TaĖdere *ArpaĖay; Porsuklu *Susuz)

Gelin gelin olmaz, gelen ōy gelin olar. (Gōnūlalan *ArpaĖay)

Gelin gelin olmaz, gelin dūĖen ev gelin olur. (Telek *ArpaĖay)

Gelin gelin olmaz, gelin ĖētdiĖi ev gelin olar. (Tazekent; Būyūkdurduran, Esenyayla *Akyaka; BacioĖlu, TaĖdere *ArpaĖay; Porsuklu *Susuz)

Gelini aĖ Ėoyarsan ĖırĖız olar, ĖōĖ sōylersen arsız olar. (Kūmbetli; Būyūkdurduran, Esenyayla *Akyaka; BacioĖlu, TaĖdere *ArpaĖay; Porsuklu *Susuz)

Gelini ağ Ėoyarsan ĖırĖız olur, ĖōĖ sōylersen arsız olur. (KırĖıĖeĖi *Susuz)

Gelinin ayaĖı, Ėobanın dayaĖı. (Kūmbetli; Būyūkdurduran, Esenyayla *Akyaka; BacioĖlu, TaĖdere, Telek *ArpaĖay; Porsuklu *Susuz)

Gelinin dili yoh, ğaynenenin de imanı. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Genç gözüynen at, yaşlı gözüynen gız al. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Gendi götündeki ğazığı görmır, elin gözündeki çöpi görır. (Kırçıçeği *Susuz)

Gètdiyin yer gördün kü kördü, sen de bir gözünü yum. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Gètmesin o yahşı ki yerine yaman gele. (Yolboyu *Susuz)

Gezeyen gelinnen, güleyen ğızdan lotu yahşıdı. (Porsuklu *Susuz)

Ġılcının dalı da keser, ğavağı da keser. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ġırh gün gezersen ğırda, bir gün raslarsın ğırda. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Ġırh gün gezersen ğırda, bir gün uğrarsın ğırda. (Porsuklu *Susuz)

Ġışın daşa, yazın yaşa oturma. (Kırçıçeği *Susuz)

Ġızı bini isder, biri alar. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ġızı bini ister, biri alır. (Telek *Arpaçay)

Ġızı öz başına ğoysan ya toycuya ğeder ya zurnacıya. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ġoca öküz ölende yeri belli olur. (Kırçıçeği *Susuz)

Ġol ğırılar, yen içinde ğalar. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ġomşu ğomşu olsa, ğomşu ğızının aleyhine ğonuşmaz; ğomşunun kör ğızı da ğocaya gider. (Boyalı *Sarıkamış)

Ġomşu ğomşu olsa, ğomşunun kör ğızı ğocaya gider. (Boyalı *Sarıkamış)

Ġomşu ğomşuya baħar, canını ataşa atar. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ġomşu ğomşuya baħar, canını ataşa yaħar. (*Kağızman)

ĖonaĖ ġonaġı sevmez, ev sahabı hêşbirini sevmez. (Bekler, Kûmbetli, Tazekent; Bûyûkdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ĖorĖan ġoze çöp batar. (Tepecik *Arpaçay)

ĖorĖan ġoze çöp tûşer. (Kûmbetli; Bûyûkdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ĖorĖ ġorĖmazdan, utan utanmazdan. (Bekler, Kûmbetli, Tazekent; Bûyûkdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ĖoşduĖ ġuzu ġozda belli olar. (Porsuklu *Susuz)

ĖoşluĖ ġuzı ġomda belli olur. (Kırçıçeği *Susuz)

Ėoy keçinin ölümlü palıtdan olsun. (Kûmbetli; Bûyûkdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ėoyuna ġiden itin sahabına ġayrı olmaz. (Porsuklu *Susuz)

Ėoyunu ġoyun eyağınnan, keçiyi keçi eyağınnan asallar. (Kûmbetli; Bûyûkdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ėoyunu olan bilmez yazı, peteği olan bilmez ġüzü. (Darboğaz *Selim)

Ėoyunu olmayanın bıçağı kesgin olar. (Boyalı *Sarıkamış)

Ėoyunu olmuyanın bıçağı kesgin olar. (Kûmbetli; Bûyûkdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ėoyunu olmuyanın bıçağı kesgin olur. (Handere *Sarıkamış)

Ėönül seven ġözel olar. (Kûmbetli; Porsuklu *Susuz)

Ėönül seven ġüzel olur. (Telek *Arpaçay)

Ėönül umduğu yerden küser. (Kûmbetli; Bûyûkdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ėötüne ġöre bosdan ek. (Porsuklu *Susuz)

Ėözelden ġöz eksih olmaz, çirkinden de dert bala. (Darboğaz *Selim)

Ėözelden ġöz eksih olmaz, çirkinnen ġada bala. (Kûmbetli, Tazekent; Bûyûkdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ėözel ġözel olmaz, ġönül seven ġözel olar. (Kûmbetli; Bûyûkdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ėözeli bini ister, biri alar. (Bekler, Kûmbetli; Bûyûkdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Göz gördüyünnen görhar. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Gözünü kim oydi? - Goyum oydi. -Onun çun mu derin oydi? (Kırçiçeği *Susuz)

Gözünü kim oydu? -Goyum oydu, onu da derin oydu. (Bacioğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Gözünü kim oydu? -Goyum oydu. -Onun için mi derin oydu? (Porsuklu *Susuz)

Ğurda dediler “Boynun niye ğalındı?”, “Öz işimi özüm görörem de onnandı.” dedi. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ğurda dediler ki “Senin boynun niye ğalındı”, o da dedi ki “Kendi işimi kendim görürim.” (Kırçiçeği *Susuz)

Ğurt gocaldı mı köpeyin masğarası olur. (Subatan)

Ğuru sofraya dua olmaz. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; *Kağızman; Porsuklu *Susuz)

Ğuru sofruya amin diuilmez. (Kırçiçeği *Susuz)

Güleyenin tarlası geleyen olar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Günü güne satma. (Porsuklu *Susuz)

-H-

Harmana giren porsuğ dirgene dayanır. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Harya gëtsen hoğga dört üz gıramdı. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Hatır için hasda yatılmaz. (Telek *Arpaçay; Boyalı *Sarıkamış)

Her derede bir at öldürmesen baytar olamazsın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Her deyilene inanma. (Telek *Arpaçay; Kırçiçeği *Susuz)

Hereket olmuyan yerde bereket olmaz. (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Her ğuş öz bacasında öter. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Her ğuş öz ğenedinnen uçar. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Her gül vahdında biter. (Çakmak)

Her igidin bir soğan doğraması vardır. (Handere *Sarıkamış)

Herkes evinin ğiblesini bilir. (Telek *Arpaçay)
Herkesin öz pisdiyi özüne ğalar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
Herkes kendini beyenir. (Telek *Arpaçay)
Herkes kendi ölüsüne ağlar. (Kırçıçeği *Susuz)
Herkes öz etdiyini bular. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
Herkes öz etdiyinnen utanar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
Herkes öz evinin ğıvlasını biler. (Porsuklu *Susuz)
Herkes öz ölüsünü ağlar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
Herkes özünü beyener. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
Herkes özünü, kór da gözünü öğer. (Porsuklu *Susuz)
Herkes sağğız çiyner, Kürt ğızı dadını çıharar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
Herkes südüne tüşeni yapar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
Her kim ne ederse özüne eder. (Porsuklu *Susuz)
Hers geler, göz ğızarar; hers geder, üz ğızarar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
Hers gelir, göz ğızarır; hers geder, üz ğızarır. (Telek, Tepecik *Arpaçay)
Hersnen ğağan zararlar oturar. (Porsuklu *Susuz)
Her öküz bir çubuĝnan sürölmez. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla
*Akyaka; Bacioĝlu, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
Her zaman keşiş kete yemez. (Kümbetli; Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
Hesabını bilmeyen ğasap elinde ğalar ğuru masat. (Porsuklu *Susuz)
Hesdenin halınnan ne bilir sağlar. (Porsuklu *Susuz)
Hetir için hasda yatılmaz. (Yolboyu *Susuz)
Heyret sümüyünnen it kökelmez. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
Hırdanın huyunnan, ucanın zorunnan ğorĝ. (Boyalı *Sarıkamış; Yolboyu *Susuz)
Hırhız evden olursa öküz bacadan çıhar. (Porsuklu *Susuz)
Hırhız evde olduĝtan sonra öküz bacadan çıhar. (*Kağızman)
Hırhıznan gezen hırhız olar. (Porsuklu *Susuz)
Hırmana giren porsuĝ dirgene dayanar. (Porsuklu *Susuz)
Honçasında soĝan olan ölmez. (Polatköy *Arpaçay)
Huyunu bilmediyin atın dalına keşme. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

-İ-

İneh (düye) göz etmese, buğa sıçramaz. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

İneh öldü, hap kesildi; dana öldü, hep kesildi. (Darboğaz *Selim; Handere *Sarıkamış)

İnsana mal gerek, mala sahip gerek, oğul değil babası gerek. (Boyalı *Sarıkamış)

İtten olan it olar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

İt gursağı yağ götürmez. (Darboğaz *Selim)

İt gursağı yağ götürmez. (Kümbetli; Yolboyu, Porsuklu *Susuz)

İt guzu doğmaz, itden it olar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

İtin ahmağı odu ki gayğanağdan pay umar. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

İtin gursağı yağ götürmez. (Telek *Arpaçay; Boyalı *Sarıkamış)

İtin hatırı yohsa da sahabının hatırı var. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

İt itliğini eder. (Darboğaz *Selim; Yolboyu *Susuz)

İt itnen boğuşar, yolcunun işi ras gelir. (Yolboyu *Susuz)

İt itnen boğuşmasa yolcunun işi ras gelmez. (Yolboyu *Susuz)

İtten yoldaş ol, deyneyini elden goyma. (Porsuklu *Susuz)

İt ürür, kervan keçer; yel gayadan ne aparır? (Demirkent *Akyaka)

İt ürür, kervan yürür. (Demirkent *Akyaka)

İt ürüyür, kervan keçer; yel gayadan ne aparır? (Çamçavuş, Yolboyu *Susuz)

-K-

Kârla zarar ğardaşdı. (Porsuklu *Susuz)

Keçi can hayında, ğasap piy hayında. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Keçinin ölümü gelende çobanın deyneyine sürtünür. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Keçi suyu beyire beyire geçer. (Darboğaz *Selim; Yolboyu *Susuz)

Keçi suyu böğüre böğüre içür. (İsisu *Sarıkamış)

Keçi suyu meliye meliye geçer. (Boyalı *Sarıkamış)

Kirpinin isdemediği ot, deliğinin ağzında biter. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Koçluk kızu kıozda belli olur. (Demirkent *Akyaka; *Kağızman)

Ƙora ıt demeden Ƙoron bağrı yarılır. (Kırçıçeği *Susuz)

Ƙor Ƙora lağlanmasa Ƙoron bağrı atdar. (Kumbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Tağdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ƙoron istediği bir gz, Allah verdi iki gz; biri eyri biri düz. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Ƙoron istediği iki gz, biri eyri biri düz. (Porsuklu *Susuz)

Köpehsiz sr olmaz. (Handere *Sarıkamığ)

Kr atın kr alıcısı olar. (Kumbetli; Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Kr körnen alay tmese krn bağrı çatlar. (*Kağızman)

Krn dağı, kelin bağı. (Yolboyu *Susuz)

Krn tağı, kelin bağına değer. (Boyalı *Sarıkamığ)

Küllühden kl gtse de yeri belli olur. (Demirkent *Akyaka)

Kl kllhden ėaldır, kl gderse yeri ėalar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Tağdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

-L-

Lalın dilinnen sahibi anlar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Tağdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Lotuynan gezen lotu olar. (Kumbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Tağdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

-M-

Mal bir yere, iman bin yere. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Tağdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Malın sahabı gereç, oğlu yoğ babası gereç. (Darboğaz *Selim)

Mart ığdı, dert ığdı. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Tağdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Martda bir mereğ saman, avrılđa bir ıorum ot gereç. (Porsuklu *Susuz)

Martda mereğ, yarı gerek. (Kırçıçeği *Susuz)

Mart geldi, dert geldi. (Esenyayla *Akyaka; Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Maya buddu arvatdan nar buddu oğul ığar (trer). (Porsuklu *Susuz)

Maya budlu ėarıdan maya budlu da çocuğ trer. (Kırçıçeği *Susuz)

Merhemetden merez tryer. (akmak)

Mert deller, maldan edeller; iğit deller candan edeller. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Milletin gözündeki çöpü görür, öz götündeki kerene görmör. (Porsuklu *Susuz)

-N-

Namerdi gova gova mert yaparsın. (Darboğaz *Selim)

Ne doğrarsan aşan, o gelir gışıgan. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; *Kağızman; Porsuklu *Susuz)

Ne doğrarsan çanağına, o gelir gışığına. (Çamçavuş *Susuz)

Ne gurdu gör, ne gulfallah oğu. (Porsuklu *Susuz)

Niyetin neyse akıbetin de odur. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Niyetin neyse ehibetin de odı. (Porsuklu *Susuz)

-O-

Oğul anadan çıkar. (Gönülalan *Arpaçay)

Ot kökünün üstünde biter. (Telek *Arpaçay)

Ot kökünün üstünde piter. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Oturan göt halı tohuyar. (Porsuklu *Susuz)

Oynaca umutdu olan ersiz galar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

-Ö-

Öküz evden böyüyer, yiğit köyden böyüyer. (Darboğaz *Selim)

Öküz öyden, yiğit köyden böyüyer. (Darboğaz *Selim)

Ölüler ele biler ki diriler her gün halva yeyer. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Örtülü bazar, dostluğu bozar. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Örtülü pazar, dosduğu bozar. (Kümbetli; Esenyayla *Akyaka; Porsuklu *Susuz)

Öy danası (danasınnan) öküz olmaz. (Darboğaz *Selim)

Özünü bilmeyen sözünü bilmez. (İsisu *Sarıkamış)

Özünü öveni göy kaç, el öveni al kaç. (Porsuklu *Susuz)

-P-

Paran var iken ac gal, paran yok iken (paranı bitirip) ac galma. (Boyalı *Sarıkamış)

Paran var iken aş gal, paran bitdiğinden sonra aş galma. (Tepecik *Arpaçay)

Poň yèyenin ğaşığı belinde olar. (Porsuklu *Susuz)

Poşadan paşa olmaz. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

-S-

Sağ gözün sol göze faydası yohdur. (Kırçiçeği *Susuz)

Saħla yetimi, töhsün gözünü. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Salahana ğancıħdan ğurtcul tula olmaz. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Salahana ğancıħdan salahana kuçih olar. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Saman bazarında mücevherin ğıymeti olmaz. (Tepecik *Arpaçay)

Sehseninde örğenen yüzünde çalar. (Boyalı *Sarıkamış)

Sene deymeyen ğurt bin yaşasın. (Subatan)

Sıçandan düşen (olan) davarcih dibi keser. (Altınbulak *Sarıkamış)

Sıçandan olan davarcih keser. (Handere, İsisu *Sarıkamış)

Sıçannan doğan keseğen olur. (Boyalı *Sarıkamış)

Sıçannan olan keseyen olar. (Küçükaküzüm, Küçükdurduran *Akyaka; Taşdere *Arpaçay; Darboğaz *Selim)

Sıçannan olan sıçan olur, o da davarcih keser. (Bacioğlu *Arpaçay)

Sıçmayan göte poň bulaşmaz. (Porsuklu *Susuz)

Su aħdığı yerden bir de aħar. (Demirkent *Akyaka)

Su gider, ğum ğalar. (Porsuklu *Susuz)

Su gider, ğum ğalır. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Suyun lal aħanı, insanın yere baħanı. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Süt veren ineğın memesi kesilmez. (Kümbetli; Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

-Ş-

Şeytannan çoħ bilen yohdu, nehlet ğaltası boynuna geçer. (Büyükdurduran *Akyaka; Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

-T-

Tamaħçıdan al, dadanmışa ver. (Boyalı *Sarıkamış)

Tamahkardan al, dadanmışa ver. (İsisu *Sarıkamış)
Tamarzıdan al, dadanmışa ver. (Taşdere, *Tepecik *Arpaçay)
Tandır sıcaħken ehmeħ tutar. (Boyalı *Sarıkamış)
Tandır sıcaħken epbeħ tutar. (Yolboyu *Susuz)
Tavşana diyer “Ėaç.”, taziya diyer “Tut.” (Kümbetli; Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
Tazıda hizdiħ olmasa tilki mereħde balalamaz. (Yolboyu *Susuz)
Tazıdan hizdiħ olmasa tilki gelif mereħde yavru yapmaz. (Darboğaz *Selim)
Tendir isdi iken ekmek tutar. (Boyalı *Sarıkamış)
Tendir sıcaħken ekmek tutar. (Darboğaz *Selim)
Terziye “Göş.” dediler, iynesini başına sanşdı “Men hazıram.” dedi. (Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
Tişin ağrıyarsa, çeħ ġurtul; başın ağrıyarsa, kes ġurtul. (Tazekent; Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)
Toħun ajdan ne ĥavarı var. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)
Toħun ajdan ne ĥeberi var. (Boyalı *Sarıkamış)
Töyuħ su içer, Allah’a baħar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

-U-

Uzun saçlının ahı yerde ġalmaz. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

-Ü-

Ürkütme tavşanı, arslan edersin. (Boyalı *Sarıkamış; Darboğaz *Selim)

Üřaħ yıħıla yıħıla böyür. (Demirkent *Akyaka)

-V-

Vaħdında ekilen ġür biter. (Yolboyu *Susuz)

Vaħıtsız gelen misefir kesesinnen yiyer. (Kırçıçeği *Susuz)

Vardan zaral gelmez. (Porsuklu *Susuz)

Veresiye zehir baldan datdı olar. (Darboğaz *Selim)

Vuran oğul ataya baħmaz. (Kümbetli)

Vuran oğul babıya baħmaz. (Porsuklu *Susuz)

-Y-

Ya lele şeliyi, ya şele leliyi götürer. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Yağlı göte guyruh bağlanmaz. (Porsuklu *Susuz)

Yağ yağnan gaynıyar, yarma guruda ğalar. (Dikme)

Yamandır baş ağrısı, daha yamandır yaman evlat. (Polatköy *Arpaçay)

Yaman ölmesin ki yahşı gele. (Subatan)

Yaman ölmesin ki yerine yahşı gele. (Darboğaz *Selim; Yolboyu *Susuz)

Yaman ölsün ki yahşı gele. (Boyalı *Sarıkamış)

Yanan da ana (men), yaman da ana (men). (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Yaş kes, baş kes; merhemetini elden goyma. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Yatan iti uyandırma. (Kümbetli; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Yatan iti uyandıрмаğ olmaz. (Telek *Arpaçay)

Yaz yatani ğışın böyeleğ tutar. (Yolboyu *Susuz)

Yel ğayadan ne aparır. (Demirkent *Akyaka)

Yel ğayadan toz ğoparır. (Demirkent *Akyaka)

Yetim böyüyer, Azreyel'in kötülüğü özüne ğalar. (Darboğaz *Selim)

Yetim böyüyer, feleğ utanar. (Darboğaz *Selim)

Yetim büyür (ama) feleğ (felek) utanır. (Boyalı *Sarıkamış)

Yetime ay da ğara, gün de ğara. (Kümbetli; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Yetime öğüt veren çoğdu, epbeğ veren yoğdu. (Kümbetli; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Yetime öğüt veren çok olur, ekmek veren az olur. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Yetimi döveceğine üstünü cır. (Esenyayla, Büyükdurduran *Akyaka; Taşdere *Arpaçay; *Kağızman)

Yetimi döyene ğeder üstünü yırt. (Porsuklu *Susuz)

Yetim oğurruğa çığanda ay ağşamnan doğar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Yèyici ğuşun rızğısını Allah yetirer. (Kümbetli; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Yohuşun dibinde ata arpa kâr etmez. (Kümbetli; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

-Z-

Zaralın harasınnan dönsen kardı. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Zehmeri ayında çiyelem olmaz. (Darboğaz *Selim)

Zenginın gönlü olana ğadar fuķaranın canı çıhar. (Telek *Arpaçay)

Zenginın gönlü olana ğader faķirin (nökerin) canı çıhar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

3.2.2. DEYİMLER DİZİNİ

-A-

abdest sal- “abdest almak” (Porsuklu *Susuz)

abırdan tüş- “itibardan düşmek, saygınlığını kaybetmek, kimse sevmemek, değer vermemek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

acayıp kal- “şaşırmak, hayret etmek” (Cavlak *Selim)

acebe kal- “şaşakalmak, donakalmak” (DS I, s. 43: Kars köyleri)

acıgıcı vër- “nispet yapmak, imrendirmek, kıskandırmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

acığ èlle- “küsmek, darılmak” (Polatköy *Arpaçay)

acığ et- “küsmek, küsüp gitmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

acığ gel- “sinirlenmek, öfkelenmek” (Porsuklu *Susuz)

acığ tut- “öfkelenmek, kızmak, sinirlenmek” (Küçükaküzüm *Akyaka; Gönülalan *Arpaçay)

acığ éle- “küsmek, darılmak” (Esenyayla *Akyaka; Polatköy *Arpaçay; DS I, s. 47*: Kızılçakçak *Arpaçay)

acığ gıcığ ver- “nisbet yapmak, kıskandırmak, imrendirmek” (Polatköy *Arpaçay)

acığ ver- “nisbet yapmak, imrendirmek, kıskandırmak” (Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 47: Kızılçakçak *Arpaçay, Kars köyleri)

acınnan ağzı eyil- “çok acıkmak” (Porsuklu *Susuz)

acınnan günorta gah- “çok fakir olmak” (Porsuklu *Susuz)

acınnan uğun- “açlıktan kıvrınmak, çok acıkmak” (Porsuklu *Susuz)

acısını unuttur- “teselli etmek, avutmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

açılığ gapı çoğ, gelme diyen yoh. “çok gezen insanlar için kullanılır.” (Subatan)

a çüt yatan bahdavar, hêş demersen teh de var. “1. evlenme çağına gelmiş kişilerin evlenme isteklerini dile getirmek için söyledikleri söz” (Yolboyu *Susuz); “2. adaletsiz olan kişiler için kullanılan söz” (Çakmak)

adağ at- “çocuk adım atmaya başlamak, ilk adımını atmak” (Polatköy *Arpaçay)

adam ıtdığı çıh- “işe yarayacak, iş yaptıracak kimse bulunmamak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

adamlığ éle- “insanlık etmek, iyilik yapmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

adamlığını gösder- “iyilik yapmak, yardım etmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

ad ған- “ün kazanmak, ünlenmek” (Tazekent; Esenyayla *Akyaka; Karakale, Tepecik *Arpaçay)

ad ғoş- “ad koymak, yeni doğan çocuға isim vermek” (Boyalı *Sarıkamış)

adına yaraşır davran- “adına, itibarına yakışır şekilde davranmak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

adını batır- “1. rezil etmek, onurunu zedelemek” (Porsuklu *Susuz); “2. rezil olmak, kendi değerini düşürmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

adı sanı olma- (yoh) “kimse bilmemek, hiç kimse tanımamak” (Porsuklu *Susuz)

ad sal- “ün kazanmak, ünü herkes tarafından duyulmak” (Karakale *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ağov’un ғанзı gibi yé- “çok yemek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ağaş çeһ- “birisine sopayla vurmaya davranmak” (Porsuklu *Susuz)

ağır ayah [, ağır eyah] “ağır, yavaş” (Aksu *Susuz)

ağır eyah (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) → **ağır ayah**

ağı vér- “zehirllemek” (Porsuklu *Susuz)

ağıya yaradı, beye yaradı, keçel Abbas'a yaramadı. “beğenmezlik yapan insanlar için kullanılır.” (Boyalı *Sarıkamış)

ağız burun ét- “küsmek, konuşmamak, konuşmak istememek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz); “2. beğenmemek, hoşnutsuzluğunu bildirmek” (Porsuklu *Susuz)

ağız dadiynan yéme- “kazandığını, emek edip ortaya çıkardığı ürünü huzurla, iyi geçimle yiyememek” (Porsuklu *Susuz)

ağız déyeni ғulah eşitmér. “bulunulan ortam çok gürültü olmak” (Darboğaz *Selim)

ağız ey- “değmeyecek birinden yalvararak bir şeyler istemek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

ağızsız dilsiz yat- “konuşmadan, sesizce, bir şey yiyip içmeden, yorgun, hâlsiz ya da hasta bir ekle şekilde yatmak” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ağlar göy- “terk edip giderek ya ölüm nedeniyle sürekli ağlamasına sebep olmak üzme, mutsuz etmek, derde düşürmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ağlıya ağlıya iki gözünnen ol- “çok ağlamaktan gözleri kör olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

ağrımaz başını ağrı- “başına dert açmak, hiç gereği yokken güç ve sıkıntılı işe girişmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

ağzı burnu yernen git- “somurtmak, surat asmak” (Darboğaz *Selim; Porsuklu *Susuz)

ağzı dada gel- “1. keyfi yerine gelmek” (Porsuklu *Susuz); “2. tatlı bir şey yemekten ağzı tatlanmak” (Porsuklu *Susuz)

ağzı eyil- “1. çok acıkmak” (Porsuklu *Susuz); “2. çok zayıflamak” (Porsuklu *Susuz)

ağzına muhat ol- “söylediklerine dikkat etmek, dikkat ederek konuşmak, kırıcı, kötü sözler söylememek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ağzına söy- “küfretmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ağzına üzüne söy- “kaba, çirkin bir şekilde küfretmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ağzını burnunu bük- “beğenmemek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

ağzını bük- “beğenmemek, hoşnutsuzluğunu yüz ifadesiyle belli etmek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

ağzını ey- “taklidini yapmak, bir kişinin söylediklerini alaylı bir biçimde tekrarlamak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ağzının sözünü bilme- “konuşmasını bilmemek, ne söylediğine dikkat etmeden konuşmak” (Göldalı *Arpaçay)

ağzını söze tut- “1. ilgisini çekecek bir konuda konuşturmak suretiyle oyalamak, konuşturarak alıkoymak” (Porsuklu *Susuz)

ağzını yamsıla- “taklidini yapmak, bir kişinin söylediklerini alaylı bir biçimde tekrarlamak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ağzın burnun gel- “zehir zıkkım olmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ağzın tut- “konuşturmamak, sözü bitmeden araya girip konuşmasına müsaade etmemek” (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ağzı yağa bala bat- “şansı yaver gidip, işi rast gidip zenginlenmek” (Porsuklu *Susuz)

ahıldan nohsan “salak, saf” (Tomarlı *Arpaçay; Darboğaz *Selim)

ahıldan yüngül “aklını gereği gibi kullanamayan” (Küçükdurduran *Akyaka; Tozluca *Selim; Boyalı *Sarıkamış)

ahıllayıp püfülle- “oflayıp puflamak” (Kümbetli; Karakale *Arpaçay)

ahıl teherren- “baş dönmek, zihin bulanmak” (DS I, s. 129: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ahıl veren çoħdu, epbeħ veren yoħdu. “çözüm bulmak yerine faydasız tavsiye veren çok olmak” (Porsuklu *Susuz)

ahır yar- “ahırdan (ahıra girip) hırsızlık yapmak” (Porsuklu *Susuz)

ahlı çıħ- “çok korkmak” (Karakaş)

ahlı dolan- “başı dönmek” (Camuşlu *Kağızman; Sırbasan *Sarıkamış)

ahlı geler gèder ol- “akli dengesi yerinde olmadığından söylediklerini unutmak, bir sözü bir sözünü tutmamak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

ahlı getir- “her şeyi anlamak, bilmek” (Ocaklı)

ahlı ğıssa “akılsız, akli az” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

ahlına sal- “hatırlatmak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

aḥlını al- “çok korkutmak” (Porsuklu *Susuz)

aḥlını başına geti- “uyandırmak, yol göstermek” (Porsuklu *Susuz)

aḥlını ğaldır- “1. delirmek, aklını oynatmak” (Küçükaküzüm *Akyaka); “2. çok korkutmak” (Porsuklu *Susuz)

aḥlını itir- “aklını kaybetmek, delirmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

ajdıḥ davası çeh- “hakkı olmayanı, hakkından fazlasını isteyerek tartışma, kavga çıkarmak” (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ajdıḥ hırmanı döy- “herkesin ununun bittiği zaman yetişen tahılı biçip harman yapıp insanların ihtiyacını gidermek” (Porsuklu *Susuz)

aj gezif, toḥ sallan- “ihtiyacı olduğunu, aç olduğunu kimselere belli etmemek” (Porsuklu *Susuz)

ajıḡı tut- öfkelenmek, sinirlenmek, kızmak” (Bayburt *Selim)

aj lelöyün ğal- “yoksul kalmak, muhtaç duruma düşmek” (Porsuklu *Susuz)

alaḡ al- “bostandaki yabancı otları temizlemek” (Oğuzlu; Taşdere *Arpaçay; Esenyayla *Akyaka)

alasını çek- “bostandaki yabancı otları temizlemek” (Porsuklu *Susuz)

ala ürey et- “çok korkutmak” (Porsuklu *Susuz)

ala ürey ol- “çok korkmak” (Porsuklu *Susuz)

ala yarım ğal- “yarım kalmak, tamamlanmamak” (Porsuklu *Susuz)

ala yarım iş gör- “baştan savma, özensiz iş yapmak” (Porsuklu *Susuz)

aldile tut- “güzel sözlerle, tatlı dille kandırmak, aldatmak” (Porsuklu *Susuz); “2. güzel sözlerle kandırarak vurmak” (Porsuklu *Susuz)

alımını al- “ağzının payını almak, hakettiği cevabı almak” (Tepecik *Arpaçay)

alımını ver- “hakettiği cevabı vermek” (Porsuklu *Susuz)

Allah üzüne baḡ- “Allah korumak, Allah yardım etmek, kötü bir durumdan şans eseri kurtulmak” (Porsuklu *Susuz)

altdan alttan baḡ- “göz altından bakmak, gizlice bakmak” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

altına al- “güreşte ya da dövüşte yere yıkıp üstüne çıkmak” (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

altınnan hod vër- “fitlemek, tahrik etmek” (Porsuklu *Susuz)

alt vuruf üst çıh- “değişik yollar deneyerek başarmak” (Porsuklu *Susuz)

amanı ğırıl- “sabırsızlanmak, sabırsızca davranmak” (Porsuklu *Susuz)

amanı kesil- “sabırsızlanmak, sabırsızlık göstermek” (Gönülalan *Arpaçay); “2. gücü azalmak, gücü tükenmek” (Kırçiçeği *Susuz)

anası damın üsdünde doğ- “açık sözlü olmak” (Porsuklu *Susuz)

anasınnan ezen, atasınnan tezen “ipini koparan” (Porsuklu *Susuz)

andıra ğal- “sahipsiz kalmak” (Çakmak)

anğuta dön- “çok zayıflamak, zayıflıktan boynu ipince kalmak” (Porsuklu *Susuz)

arhası gel- “bitmek, tükenmek” (Porsuklu *Susuz)

arhasını getir- “sonunu getirmek, bitirmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

arı bana nêyledi, balı nêylesin. [, arı been nêyledi, balı nêylesin] “kendisine faydası olmayanlar için kullanılır.” (Boyalı *Sarıkamış)

arı been nêyledi, balı nêylesin. (Kırçiçeği *Susuz) → **arı bana nêyledi, balı nêylesin.**

arpaya düş- “at fazla arpa yemekten hastalanmak” (Subatan)

artıh tut- “üstün tutmak” (Porsuklu *Susuz)

aşır daş- “bol olmak, fazla olmak, haddinden çok olmak” (Kümbetli)

aşıĝı alçı gel- “şansı açık olmak, işi yolunda gitmek” (Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu *Arpaçay)

aşıĝı alçı otur- “talihi, şansı açık olmak” (DS I, s. 354: Kızılçakçak *Arpaçay)

ataş at- “tandırı yakmak” (Karacaören, Ocaklı)

at ğaşdı, torva tüşdü. [, at ğaşdı, torba düşdü] (Dikme; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu *Arpaçay) “birden öfkelenmek”

at ğaşdı, torba düşdü. (Telek, Tepecik *Arpaçay) → **at ğaşdı, torva tüşdü.**

avara ğal- “boş kalmak” (Subatan; DS I, s. 377: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘avara galmağ’)

ayağ altına sal- “ayak altına almak” (Aslanhane *Akyaka)

ayan ol- “malum olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

ayaran gel- “işine gelmek” (Handere *Sarıkamış)

ay bacayı geç- “zamanı geçmek” (Subatan)

ay bacıyı saviş- “zamanı geçmek” (Porsuklu *Susuz)

aydınlığa çıh- “rahata ermek, durumu iyi olmak, rahat ve mutlu bir hayata kavuşmak” (Bayburt *Selim)

ayhavar et- “yardım istemek, yardıma çağırmak” (Subatan)

ayı aynaya baher, lağabını halğa taher. [, ayı aynaya bahıyir, lağabını başğasına tahıyir.] “kendi kusurunu görmeyip başkasının kusurunu dile getirenler için kullanılır.” (Boyalı *Sarıkamış)

ayı aynaya bahıyir, lağabını başğasına tahıyir. (Darboğaz *Selim) → **ayı aynaya baher, lağabını halğa taher.**

ayıl mayıl ol- “beğenerek, ağzı açık bakmak, bön bön bakmak” (Porsuklu *Susuz)

ayıvı örtül- “kusurlarının, hatalarının üstü kapanmak” (Porsuklu *Susuz)

aynéyif art- “1. çoğalmak, üremek” (DS I, s. 429: Bayburt *Sarıkamış); “2. ilerlemek, zenginleşmek” (DS I, s. 429: Bayburt *Sarıkamış)

-B-

baç et- “öpmek” (Çamyazı *Sarıkamış; DS I, s. 458: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kars)

badağ at- “çelme atmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

bağa tüş- “ahırdaki hayvan (sığır) bağlı olduğu ipe dolaşıp boğulmak, boğularak ölmek” (Bayburt *Selim)

bağrı badaş ol- 1. “duyguları, düşünceleri bir olmak” (Bacioğlu, Polatköy *Arpaçay; DS I, s. 484: Kızılçakçak *Arpaçay); “2. istediği gibi olmak” (Polatköy *Arpaçay)

bağdı açıl- “kısmeti açılmak, evlenme sürecine girmek” (Porsuklu *Susuz)

baldırı çıpağ ol- “fakir olmak” (Porsuklu *Susuz)

balıya sal- “başını belaya sokmak, belâya düşürmek” (Porsuklu *Susuz)

balıya tüş- “belaya düşmek” (Porsuklu *Susuz)

bar tut- “salamura peynirin, kaymağın, süzme yoğurdun üzerinde çok beklemekten küf oluşmak” (Tepecik *Arpaçay)

başa düş- “sezmek, farkına varmak, anlamak” (Subatan; DS I, s. 550: Kars)

başa gel- “bitirilmek, uğraşıp, çalışıp tamamlanmak” (Polatköy *Arpaçay)

baş ağırırığı ver- “çok konuşarak karşıdakine rahatsızlık vermek” (Bayburt *Selim)

başa sal- “izah ederek, anlatarak bir konuda uyarmak” (Porsuklu *Susuz); “2. hatırlatmak” (Porsuklu *Susuz)

baş at- “1. yağlı beyaz peynir yapmak için sütü mayalamak” (Porsuklu *Susuz); “2. tandırı yakmak” (Büyükpırcı *Akyaka)

başa tap- “anlamak, akıl erdirmek” (DS I, s. 553: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

başa tüş- “sezmek, farkına varmak, anlamak” (Karakaş, Kümbetli; Polatköy *Arpaçay)

başa vér- “değiş tokuşta (trampa) üste bir şey vermek” (DS I, s. 553: Kızılçakçak *Arpaçay)

baş ayağ ol- “ön ayak olmak” (Subatan)

başdan artıh “çok değerli” (Dikme)

başdı baratalı gêt- [, başlı baratalı gêt-] “hiçbir izi kalmadan tamamen kaybolmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz; Darboğaz *Selim)

başlı baratalı gêt- (Tepecik *Arpaçay) → **başdı baratalı gêt-**

baş éle- “1. bir işi bitirmek” (Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 557*: Kızılçakçak *Arpaçay); “2. başa çıkmak, gücü yetmek, hakkından gelmek, yenmek üstün gelmek” (DS I, s. 557*: Kızılçakçak *Arpaçay)

baş eyağ yat- “iki kişi aynı yatakta ters yönde yatmak” (Porsuklu *Susuz)

baş götür- “gemi aزیya almak” (DS I, s. 558: Kars köyleri)

başı balalı ol- “başı sürekli belâda olmak, başı beladan kurtulmamak” (Porsuklu *Susuz)

başı dolan- “başı dönmek” (Camuşlu *Kağızman; Sırbasan *Sarıkamış)

başı ğahışlı ol- “hataları sürekli yüzüne vurularak aşağılanmak” (Polatköy *Arpaçay)

başı ğaldırma- “sese katlanamamak, dayanamamak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

başı götünü dart- “1. sataşmak, bela aramak” (Porsuklu *Susuz); “2. çok yorgun ve uykusuz olmak” (Porsuklu *Susuz)

başımızı ğatıhladıh it ağzına verdih. “durduk yere bir olaya karışmak” (Darboğaz *Selim)

başına çek- “başına dikmek, bir seferde hepsini içmek” (Tepecik *Arpaçay)

başına dön- “üstüne titremek, birisini çok sevmek, değer vermek” (Porsuklu *Susuz)

başına gül- “yapamadığı bir şeyden dolayı alay edilmek” (Dikme; Darboğaz *Selim)

başında göz yondur- “eziyet etmek” (Porsuklu *Susuz)

başını çönder- “eşleri birbirinden büyü ile ayırmak” (Göldalı *Arpaçay; DS I, s. 560: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

başını dolandır- “kendini geçindirmek, geçinmek, geçimini sağlamak” (Küçükaküzüm *Akyaka)

başının tühleri biz biz ol- “üşümekten vücudunun kıl dipleri kabarmak, kılları dikilmek” (Porsuklu *Susuz)

başınnan azıt- “başından savmak” (Polatköy *Arpaçay)

başınnan böyüh söyle- “haddini aşan sözler söylemek, bilgisine, yaşına, durumuna uygun laflar etmemek” (Porsuklu *Susuz)

başınnan duman çıh- “çok ateşlenmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

başınnan duman ğah- “çok etkilenmek, çok üzülme” (Tepecik *Arpaçay)

başınnan savuşdur- “başından savmak” (Aslanhane *Akyaka)

başı salamat ol- “rahatı, keyfi yerinde olmak” (Porsuklu *Susuz)

başı üsdünde durma- “1.başı çok ağrımak” (Büyükipirveli *Akyaka); “2. Zihince yorgun olmak” (Porsuklu *Susuz)

baş hoş- “önayak olmak” (Çamyazı *Sarıkamış)

başsağlığı vër- “başsağlığı dilemek” (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

baş taf- [, **baş tap-**] “anlamak, akıl erdirmek” (Esenyayla *Akyaka)

baş tap- (DS I, s. 553*: Kızılçakçak *Arpaçay) → **baş taf-**

bayrağ ol- “rezil olmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

bedel git- “tarım işlerinde birbirine yardım etmek” (Porsuklu *Susuz)

béh ver- “bir şeyi satın alırken önceden bir miktar para vermek” (Subatan; DS I, s. 600: Kars köyleri)

bële adama amannih, qor eşşeye samannih. [, bële adama hamallih, kör eşşeye de samannih.] “gösterilen hürmetten anlamayan insanlar için kullanılır.” (Boyalı *Sarıkamış)

bële adama hamallih, kör eşşeye de samannih. (Yolboyu *Susuz) → **bële adama amannih, qor eşşeye samannih.**

beli ğırıl- “beli çok ağrımak, çok yorulmak” (Polatköy, Tepecik *Arpaçay); “2. çok sevdiği kimse ölmek, genç yaştaki evladını kaybetmek” (Porsuklu *Susuz)

beli sep- “beli incinmek, belinde şiddetli bir ağrı hissetmek” (Porsuklu *Susuz)

bese ğir- “bahse girmek, iddiaya tutuşmak” (Çamyazı *Sarıkamış; DS I, s. 641*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

bes tut- “bahse girmek, iddiaya tutuşmak” (Çamyazı *Sarıkamış)

beş beş ol- “şişmek, gururlanmak, çok mutlu olmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

beyhut düş- “yorgun düşmek” (Porsuklu *Susuz)

beyni ğijellen- “başı dönmek, gözleri kararmak” (Göldalı *Arpaçay)

beyni ğijillen- “aklı karışmak” (DS I, s. 648: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış)

béysélés yat- “suçüstü yakalanınca, lüzum üzerine sorusuz sualsiz hapisshanedeyatmak” (DS I, s. 648: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

bıd bıd et- “kendi kendine konuşmak, memnuniyetsizliğini dile getirmek, söylenmek” (Tepecik *Arpaçay; Çamyazı *Sarıkamış)

bir anadan ol- “üvey kardeş olmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

birbirinin canına tüş- “geçinememek, birbirini huzursuz etmek” (Porsuklu *Susuz)

bir elinen ğırh ğarpuz tut- “aynı anda birden fazla işle ilgilenmek” (Darboğaz *Selim; Porsuklu *Susuz)

bir evli kimi (ol-) “çok samimi” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

birrih dur- “birlikte yaşamak” (Çakmak)

boğanağa tüş- “bir olayın ortasına düşmek” (Kümbetli)

boğazını gezdır- “karnını doyurmak için başkalarının evine gitmek” (Porsuklu *Susuz)

boğum bağla- , boğum ver- “ekin başak tutmak” (Subatan; DS I, s. 730: Kars)

borcu boğazına çıh- “çok borcu olmak” (Porsuklu *Susuz)

boynuna alma- “inkar etmek, üstlenmemek” (Karakaş)

boynuna ğal- “üstüne kalmak, sorumluluğu üstüne kalmak” (Altınbulak *Sarıkamış)

boyun ol- “kefil olmak” (Aşağısallıpınar *Sarıkamış; Esenyayla *Akyaka; DS I, s. 748: Kızılçakçak *Arpaçay, İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Kars ‘boyun olmağ, boyun olmak’)

böyühlüh et- “yol göstermek, rehberlik etmek” (Porsuklu *Susuz)

buğaya gel- “boğaya gelmek, inekler (çiftleşmek için) boğa istemek” (Tepecik *Arpaçay; DS I, s. 725-726*: Kars)

-C-

camah bağla- “yosun tutmak” (Esenyayla *Akyaka; DS II, s. 853: Kızılçakçak *Arpaçay)

camah tut- “yosun tutmak” (Küçükdurduran *Akyaka; Polatköy *Arpaçay)

cana gel- “dirilmek, canlanmak, kendine gelmek” (Tepecik *Arpaçay)

can ciyar ol- “çok yakın, çok samimi olmak” (Porsuklu *Susuz)

canına üşütme tüş- “içi ürpermek, soğuktan titremek” (Porsuklu *Susuz)

car çek- “herkese duyurmak, ilan etmek” (Porsuklu *Susuz)

cemdeyini yerde göy- “çok dövmek” (Porsuklu *Susuz)

cemdeyi yerde ğal- “yediği dayak yüzünden yerinden kalkamamak” (Porsuklu *Susuz)

cıbılın ğabadayısı “kendisini olduğundan zengin gösterenler için kullanılır.” (Subatan; Yolboyu *Susuz)

cıgızlıh yap- “oyunbozanlık etmek, mızıkçılık yapmak” (Porsuklu *Susuz)

cılhı çılh- “tepeden tırnağa ıslanmak, sırsıklam olmak” (Çamyazı *Sarıkamış)

cıngal çıkar- “yerli yersiz kavga çıkarmak” (DS II, s. 920*: Kars ve köyleri)

cırnağ çek- [, cırnağ çek-] “lâdes tutuşmak” (Sırataşlar *Sarıkamış)

cırnak çek- (DS II, s. 936: Kars) → **cırnağ çek-**.

cızdığı çılh- “çok kararmak” (Porsuklu *Susuz)

cimciy at- “çimdiklemek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

cin cin ol- “çok sinirlenmek” (Dikme)

cini tepesine yığıl- “tepesinin taşı atmak, çok sinirlenmek” (Porsuklu *Susuz)

cinneri başına yığ- “çok sinirlendirmek, öfkelenlendirmek” (Porsuklu *Susuz)

cinni et- çok korkutmak” (Porsuklu *Susuz)

cinni ol- “deli olmak, cinler uymuşu gibi davranmak” (Küçükaküzüm *Akyaka)

corta ğah- “at dört naladan önceki koşusuna başlamak” (Bayburt *Selim)

cücüyü çılh- “tepeden tırnağa ıslanmak” (Göldalı *Arpaçay; DS II, s. 1025: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

-Ç-

çarha vur- “bilevlemek” (Alçılı)

çenesine tüş- “dilene düşmek” (Dikme)

çeperrerin başında gez- “hiçbir iş yapmarak aylak aylak dolaşmak” (Porsuklu *Susuz)

çıra kimi sön- “aniden ölmek” (Dikme; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

çirtma vur- “tekme vurmak veya tekme atmak” (Gönülalan *Arpaçay)

çoğdan itin guyrugunnan tutmamışdım. “kötü insana bulaşmak” (Yolboyu *Susuz)

çorta gah- “at dört naladan önceki koşusuna başlamak” (Göldalı *Arpaçay)

çor tut- “hastalanmak” (Çamyazı *Sarıkamış)

çöp alıp çevir- “ortalığı karıştırmak” (Yolboyu *Susuz)

-D-

dağa daşa tüş- “1. bir şeyi bulmak için her tarafı aramak” (Porsuklu *Susuz); “2. başını alıp gitmek” (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

dağ daş dile gel- “çok kuvvetli ses, gürültü olmak” (Tepecik *Arpaçay)

dağ vur- “kızgın bir demirle damga vurmak, damgalamak” (Tepecik *Arpaçay)

dalaba gel- “dişi hayvan çiftleşmek istemek, erkek istemek” (Tepecik *Arpaçay; DS II, s. 1334*: Kars)

dalafa gel- “dişi at çiftleşmek istemek” (Porsuklu *Susuz)

dalapta ol- “hayvan çiftleşecek durumda olmak” (DS II, s. 1338: Kars)

dalda et- “1. bir kimseyi, işten el çektirerek açığa çıkarmak” (DS II, s. 1341: Kars ve köyleri); “2. gölge etmek, ışığına engel olmak” (DS II, s. 1341: Kars köyleri)

dal dala vër- “birbirine yardım etmek, birbirine yardımcı olmak, destek olmak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

dalına tüş- “arkasına düşmek, peşi sıra gitmek, takip etmek” (Taşdere Arpaçay)

dalında dur- “her bakımdan destek olmak, himaye etmek, korumak” (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

dalını geti- “sonunu getirmek, bitirmek” (Porsuklu *Susuz)

dalınnan dey- “birini kovmak, defetmek” (Dikme)

dara gal- “maddi bakımdan zor duruma düşmek, sıkıntı çekmek” (Tozluca *Selim)

daşa çal- “kızgınlıkla fırlatıp atmak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

dava çek- “hak iddia etmek” (Porsuklu *Susuz)

day dur- “yeni yürümeye başlayan çocuk iki ayak üzerinde durmak, tay durmak” (Karakaş; Büyükdurduran *Akyaka; Meydancık *Arpaçay; DS II, s. 1387: Kars köyleri; DS II, s. 1387*: İrişli, Bayburt, Kızılçakçak, *Arpaçay)

daz dazınan yatdığı, dazalağ götünü atdığı. “ben seni beğenmiyorum sen de beni beğenmiyorsun” (Yolboyu *Susuz)

deh düş- “dikkat etmek, farkına varmak, dikkatle bakmak” (Tepecik *Arpaçay; DS II, s. 1404: Kars ve köyleri)

deriye sal- “hastayı iyileşmesi için taze koyun dersine giydirerek terletmek” (Küçükaküzüm *Akyaka)

desinner ki haço’nun da hençeli var. “dostlar alışverişte görsün” (Dikme)

dest tut- “lades tutuşmak” (Sırataşlar *Sarıkamış)

deyişih tüş- “(eşya) birbiriyle karışmak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

deymişi dura dura kâhı oyna- “birinin kusurunu yüzüne vurup utandırmak” (Dikme)

dındılına değ- “gururuna dokunmak” (DS II, s. 1462: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

dındılına dey- “onuruna dokunmak, zoruna gitmek” (Büyükpirveli *Akyaka)

dırdası çık- “beli eğilmek, kamburu çıkmak” (DS II, s. 1468*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

dırdasını çıkar- “kamburunu çıkarmak” (Bayburt *Selim)

dırığa tüş- “ishal olmak” (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

dırnağdan tüş- “at uzun süre nalsız kalmaktan tırnağı zarar görmek” (Porsuklu *Susuz)

dil ağız ele- “dil dökerek ikna etmeye çalışmak” (Dikme)

dildiliye tut- “kavga sırasında birinin kusurlarını sayıp dökmek” (DS II, s. 1492: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

dili ağzı dey- “istemeden kırıcı şeyler söylemek” (Dikme; Tepecik *Arpaçay)

dili başına bala ol- “başkaları hakkında konuşmaktan sorun yaşamak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

dili gödey ol- “kusuru olduğu, kötü davranışı yüzünden toplum içinde söz söylemez olmak” (Porsuklu *Susuz)

diline sahab ol- “söylediklerine, konuşmalarına çok dikkat etmek” (Porsuklu *Susuz)

diliylen balıya tüş- “kendi dili ile belaya düşmek; ölçsüz, düşüncesiz sözleri yüzünden zarar görmek” (Porsuklu *Susuz)

dine imana gel- “insafa gelmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

diş at- “koyun veya sığır çok yaşlanmak” (Tozluca *Selim)

diş diş ol- “içi delikler hâlinde olmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

diş dur- “rahat durmak” (DS II, s. 1520: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

dişlerini ağart- “gülmek, sırtmak” (Porsuklu *Susuz)

dobra dobur söyle- “hiçbir şeyden çekinmeden açıkça söylemek” (Büyükpırveli *Akyaka)

dodağı yernen gêt- “suratından düşen bin parça olmak, suratını asmak” (Porsuklu *Susuz)

dolam dolaşıl ol- “birbirine girmek, karmakarışık olmak, karışık olmak, dolaşmak” (Porsuklu *Susuz)

dolaş dolaş ol- “dolaşmak, birbirine girmek, karışmak” (Meydancık *Arpaçay)

dolaşığa sal- “1. İşleri içinden çıkılmaz bir hale getirmek” (Porsuklu *Susuz); “2. dolaştırmak, karıştırmak (ip vs.)” (Porsuklu *Susuz)

dolu kimi tök- “gözünden çok yaş gelerek ağlamak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

doyla vur- “bir şey başarmak, ün kazanmak” (DS II, s. 1568: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

doysan balası kimi bah- (çocuk) canlı bir şekilde bakmak, uyumamak” (Porsuklu *Susuz)

döl çıh- [, döl çık-] “doğacak yavruların hepsi doğmak” (Büyükpırveli *Akyaka)

döl çık- (DS II, s. 1576: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim) → **döl çıh-**.

döl dök- “kavun, karpuz, hıyar ve sebzeler ürün vermeye başlamak” (DS II, s. 1576: Kars köyleri)

döl düş- “koyun, inek vb. hayvanlar yavrulamaya başlamak” (DS II, s. 1576: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

dölü tüş- “koyun yavrulamaya başlamak” (Büyükpirveli *Akyaka; Polatköy *Arpaçay)

döyer döy- “düven dövmek, harman dövmek” (Subatan)

döyüncü ol- [, döyünçü ol-] “gerçekte babasına ait olanla, kendisine ait olmayanla övünmek” (Yolboyu *Susuz)

döyünçü ol- (Boyalı *Sarıkamış) → **döyüncü ol-**.

duvara daşa dırman- “çocuk yaramazlık yapmak, yerinde durmamak” (Porsuklu *Susuz)

duzluya mal ol- “herhangi bir şey pahalıya mal olmak. (Bayburt *Selim; DS II, s. 1615: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

düğün sal- “düğüm atmak, düğümlmek” (Eskigeçit *Selim)

dünya yansa bir horum otu yanmaz. “rahat, tasasız, umarsamaz insanlar için kullanılır.” (Kümbetli, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

dünyenin nezi nimetini tök- “elinden gelen her şeyi yapmak, mükellef ziyafet çekmek” (Dikme)

düyüm düş- “düyümlenmek, dolaşmak” (Polatköy *Arpaçay; Porsuklu *susuz)

düyüm sal- [, düyün sal-] “düyümlmek, düğüm atmak” (Porsuklu *Susuz)

düyün at- “düyümlmek” (Karakaş)

düyün sal- (Gönülalan *Arpaçay) → **düyüm sal-**.

düyün tüş- “düyümlenmek, birbirine dolaşmak” (Polatköy *Arpaçay)

düze çıh- “zorluklar biterek feraha ermek, sıkıntıdan kurtulmak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

düzeni yerinde ol- “iş i yolunda olmak” (Tepecik *Arpaçay; DS II, s. 1645: Kars köyleri)

-E-

ekende yoh, piçende yoh, yiyende ortaḥ. “hazıra konan insanlar için kullanılır.” (Yolboyu *Susuz)

el at- “daralan bir kimseye yardım etmek” (Karakaş; Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz; DS III, s. 1728*: Kars ve birçok köyleri)

elden göyma- “bırakmamak” (Çakmak)

ele ayağa tüş- paniklemek, ne yapacağını şaşırarak” (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

ele eyağa dolaş- “bir iş yapılırken iş yapana engel olmak” (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ële gülünc ol- “kötü davranışları yüzünden başkalarının gülüp alay etmesine sebep olmak” (Porsuklu *Susuz)

ël gülüncü, baş ğahıncı ol- “kötü hareketleri, kötü işleri nedeniyle ayıplanacak duruma gelmek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

eli başına çat- “bulûğa erip, kendi kendini idare edecek hale gelmek” (Karakaş)

eli başına yet- bulûğa erip, kendi kendini idare edecek hale gelmek” (DS III, s. 1715: Kars)

eli ğolu uzun “çevresi geniş, tanıdığı çok” (Tepecik *Arpaçay)

eli işe yatgın “becerikli” (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

eli iş tut- “çalışır yaşa gelmek” (Porsuklu *Susuz)

eli iş tutma- “hastalık, yaşlılık vs. dolayı iş yapamamak, çalışmamak” (Gülbüzler *Selim)

elinen zora gel- “laf anlamayanla uğraşmak”(Boyalı *Sarıkamış, Yolboyu *Susuz)

elini vur- “elini sürmek, dokunmak” (Altınbulak *Sarıkamış)

ellerinki uçar havada bizimki ğalır yuvada. “evlenme çağında olup evlenmemiş kızlar için kullanılır.” (Boyalı *Sarıkamış)

emelini azdır- “yoldan çıkmak, kendini kaybetmek” (Porsuklu *Susuz)

eme yara- “işe yaramak, faydalı olmak” (DS III, s. 1734-1735: Kars ve birçok köyleri)

emey itir- “yapılan iyilikleri unutmak, nankörlük etmek” (Porsuklu *Susuz)

endeleden al- “ağırdan almak” (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

endeleden aldır- “ağırdan almak, aldırış etmemek” (Tepecik *Arpaçay; DS III, s. 1746: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

endir ëleme- [, endir ëlleme-] “tenezzül etmemek” (Büyükpırcı *Akyaka)

endir ëlleme- (Göldalı *Arpaçay; DS III, s. 1747: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

‘endiréllememek’) → **endir éleme-**.

én gédif uzun gel- “hiçbir iş yapmayıp boş boş ortalıkta dolaşmak” (Porsuklu *Susuz)

enini uzununu bir et- “çok dövmek” (Tepecik *Arpaçay; Gürbüzler *Selim)

eni uzununu bir ol- “çok şişmanlamak” (Dikme; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

epbeḥ saḥavı élle- “iş sahibi etmek, geçimini sağlayacak duruma getirmek” (Porsuklu *Susuz)

ere gêt- “kocaya varmak, evlenmek” (Çakmak, Karakaş)

eren peren et- “darmadağınık etmek, karmakarışık etmek” (Porsuklu *Susuz)

eren peren ol- “darmadağınık olmak, karmakarışık olmak” (Porsuklu *Susuz)

erindiyyinnen erine dayı diyêr. “çok tembel kimseler için kullanılır” (Dikme)

eriyi ezil- “incileri dökülmek” (Dikme)

erki çat- “nazı geçmek” (Karakaş)

erki geç- “nazı geçmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

esgi şehre teze nırḥ ḡoy- “eski, köklü âdetleri değiştirmeye çalışmak” (Darboğaz *Selim)

êşgariya çıḥ- “açığa çıkmak, herkes tarafından duyulmak, öğrenilmek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

eşgi ḥamuru ḡatdıḥ. “tadını duzunu kaçırmak” (Boyalı *Sarıkamış)

eşine eşine geldi ocaḥ başına. “çalalaya çabalaya bir işi başarmak” (Boyalı *Sarıkamış)

etine dol- “semizlemek, şişmanlamak” (Porsuklu *Susuz)

ev êşih saḥabı ol- “ev bark sahibi olmak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

evinde yohdu ayran içmeye, faytonnan gèder sısmaya. “durumuna, yoksulluḡuna bakmadan gösteriş için zengin kimselerin yaptığını yapmaya kalkar.” (Büyükpırveli *Akyaka)

eyaḡına yer éyliyem, gör (sana) başına nèyliyem. “senin olduḡun yere bir yerleşeyim. Ondan sonra sana ne yapacağımı bilirim.” (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

eyaḡına yüngül “ayaḡına çabuk, çabucak gidip gelen” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

eyağına yüyruh “ayağına çabuk” (Eskigeçit *Selim)

eyağı yer tut- “fırsat yakalamak” (Porsuklu *Susuz)

eyah yoluna git- “ishal olmak” (Porsuklu *Susuz)

eydi üydü, geldi bana deydi. “benim oldu, benim elime geçti” (Esenyayla *Akyaka; Boyalı *Sarıkamış)

eyih eyih ol- “eğilmek, beli bükülmek, kamburu çıkmak” (Karakaş)

eyiş üyüş ol- eğilmek, beli bükülmek, kamburu çıkmak” (Porsuklu *Susuz)

eylih itir- “iyilik bilmemek, nankörlük etmek” (Porsuklu *Susuz)

eyninde yohdu geceli, ahlınnan geçer hocalı. “gönlünden geçiyor yapmak istiyor; ama imkanı yok” (Yolboyu *Susuz)

eziz tut- “el üstünde tutmak, çok sevmek, değer vermek” (Porsuklu *Susuz)

-F-

farş elle- “rezil etmek” (Porsuklu *Susuz)

farş ol- “rezil olmak” (Aslanhane *Akyaka; DS III, s. 1837: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

ferağat dur- “uzak durmak” (Polatköy *Arpaçay)

fikri bozu “kötü düşünceli, art niyetli” (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

finoyur ol- “delirmek, çıldırmak” (Göldalı *Arpaçay; DS III, s. 1868: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

firoyun ol- “kızıp çılgına dönmek” (Porsuklu *Susuz)

fit gaynat- “karışıklık çıkarmak” (Bayburt *Selim)

funt gaynat- “karışıklık çıkarmak” (DS III, s. 1879: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

-G-

ğabağına ğat- “önüne katmak, önüne katıp götürmek (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ğabıhdan çı “yara veya deri soyulmak” (Tepecik *Arpaçay)

ğabı ğoy- “yara kabuklanmak, üzerinde kabuk oluşmak” (Porsuklu *Susuz)

ğabırğası ğalın [, ğavırğası ğalın, ğavurğası ğalın] “anlayışsız, anlayışı kıt” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ğaçamıya kaç- “bir işi çözümlmek için gerekeni yapmaktan kaçınmak” (Porsuklu *Susuz; DS III, s. 1887: Bayburt *Sarıkamış ‘ğaçamıya kaç-’)

ğafğara yan- “vücudu dayaktan morarmak, mosmor olmak” (Taşdere *Arpaçay)

ğam gasevet çek- “çok çile çekmek” (Porsuklu *Susuz)

ğana cana gel- “dirilmek, canlanmak, kendine gelmek” (Tepecik *Arpaçay)

ğanadının altına topla- “kümes hayvanı yavrularını kanadı altına almak, korumak, himaye etmek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

ğan ağlat- “eziyet etmek, canından bezdirmek, çile çektmirmek” (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ğan et- “cinayet işlemek” (Bayburt *Selim; DS III, s. 1911: Bayburt *Selim ‘ganetmek’)

ğanını al- “intikamını almak” (Büyükpırevli *Akyaka)

ğapılara düş- [, gapılara tüş-] “kapı kapı dolaşarak dilenmek, bir şey istemek” (Tepecik *Arpaçay)

ğapılara tüş- (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) → **gapılara düş-**

ğarağura bas- “kâbus görmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ğaraltıya söyle- “hakkında kötü konuşmak” (Aşağısallıpınar *Sarıkamış; Göldalı *Arpaçay; DS III, s. 1919: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘garaltıya söyle-’)

ğaravelli oğu- “boş konuşmak” (Porsuklu *Susuz)

ğarın ağrısı çek- “çekememezlik, kıskançlıktan dolayı düşmanlık duymak” (Porsuklu *Susuz)

ğarnı dalına yapış- “çok zayıflamak” (Porsuklu *Susuz)

ğarnı ğarnına geç- “hayvan uzun süre bir şey yememekten karnı içine geçmek” (Porsuklu *Susuz)

ğarnına azzar dol- “hainlik beslemek, biri hakkında kötü düşünmek” (Porsuklu *Susuz)

ğarnına ğara yara dol- “hainlik beslemek, biri hakkında kötü düşünmek” (Porsuklu *Susuz)

ğartmeh tut- “kir tutmak, çok kirlenmek” (Çakmak)

ğartmeñ tut- “kir tutmak, çok kirlenmek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Porsuklu *Susuz)

ğaşı ğavağı yernen gêt- “suratı asık olmak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ğaşını ğabağını tøk- “surat asmak” (Aslanhane *Akyaka)

ğatıf ğarışdır- “1. düzgün yapmamak, her şeyi birbirine karıştırmak” (Boyalı *Sarıkamış); “2. ortalığı karıştırmak” (Bayburt *Selim); “3. “karıştırmak, dağıtmak” (Porsuklu *Susuz)

ğavıhđan çıh- “deri veya yara soyulmak” (Porsuklu *Susuz)

ğavıh ğoy- “yara kabuklanmak” (Porsuklu *Susuz)

ğavırğası ğalın “anlayışsız, anlayışı kıt” (Bayburt *Selim) → **ğabırğası ğalın.**

ğavıl tut- “bahse girmek” (Gürbüzler *Selim)

ğavurğası ğalın (Porsuklu *Susuz) → **ğabırğası ğalın.**

ğayda sal- “nüfusa kaydetmek; nüfusunu çıkarmak” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

ğaynayıf ğarış- “yakınlaşmak, birbirine alışmak, dost olmak” (Porsuklu *Susuz)

ğaysah tut- “kabuklanmak, üstünde kabuk oluşmak” (Karakaş)

ğayva çekil- “yok olmak, birden bire ortadan kaybolmak” (Porsuklu *Susuz)

gecesi gündüzü olma- (yoh) “gece gündüz durmadan çalışmak” (Porsuklu *Susuz)

ğedir ğıymat bilme- “kıymet bilmemek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ğedirini bilme- “birinin kıymetini bilmemek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

ğelbi düz ol- “içinde kötülük, fesatlık olmamak” (Porsuklu *Susuz)

gelin gel- “kız evlenip oturacağı eve, koca evine gelmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

gelinlik et- “gelin bir zaman kocasının akrabalarının yanında başını örtmek, konuşmamak” (Tepecik *Arpaçay; DS III, s. 1981*: Kars ve bazı köyleri)

gelinniy èyle- “gelin bir zaman kocasının akrabalarının yanında yamşah almak, başını örtmek, konuşmamak” (Karakaş)

getdiği yeri ğurut- “gittiği yere uğursuzluk götürmek” (Porsuklu *Susuz)

gevil gelleme “bahse girme” (DS III, s. 2012: Bayburt, İrişli *Sarıkamış)

gezergi dey- “salgın hastalık bulaşmak” (Porsuklu *Susuz)

gezergiye düş- “salgın hastalığa yakalanmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ğijit vèr- “nispet yapmak” (Dikme)

ğırh ғıznan bir mağarada ғal- “ne yapacağını şaşırarak, çaresiz duruma düşmek” (Dikme)

ğırnava gel- “1. kedi, köpek vb. dişi hayvan, erkek istemek” (DS III, s. 2069*: Kars ve köyleri ‘ğırnava gel-’); “2. “dişi kedi çiftleşme isteği göstermek” (Karakaş; Büyükpirveli *Akyaka)

ğıroy түш- “kırağı düşmek, kırağı oluşmak” (Gülbüzler *Selim)

ğıtırı kesil- “gücü azalmak, çok yorulmak” (Porsuklu *Susuz)

gızaflıh et- “hile yapmak” (DS III, s. 2069: Bayburt *Selim)

gızana gel- “kedi, köpek vb. dişi hayvan, erkek istemek” (DS III, s. 2069: Kars ve köyleri)

gider gelmez “ölüm” (Bayburt; Gülbüzler *Selim)

girden düş- “kuvvetten düşmek, gücü azalmak” (Bacıoğlu *Arpaçay)

gızaflıh yaf- “hile yapmak” (Gönülalan *Arpaçay)

ğol boyun ol- “kollarını birbirlerinin boynuna dolayıp samimi olmak” (Porsuklu *Susuz)

ğolunun altına gir- “birinin koruması, himayesi altına girmek” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

ğongayı tik- “ölmek” (Gülbüzler *selim)

gongoyu dik- “ölmek” (DS III, s. 2101: Bayburt *Sarıkamış)

ğort yoldur- “birisine eziyet etmek, rahatsız etmek” (Porsuklu *Susuz; DS III, s. 2106: Kars ve köyleri)

ğotur tök- “uyuz olmak” (Karakaş)

ğönü ғalın “anlayışsız, anlayışı kıt” (Dikme)

ğörende gözünün ikisi de aғrı- “nefret etmek, görmek bile istememek” (Dikme)

ğöresi gel- “göreceği gelmek, özlemek (Tepecik *Arpaçay; DS III, s. 2160*: Bayburt *Selim)

ğöresi gözü olma- (yoh) “hiç görmek istememek, hoşlanmamak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

gör gör, kor gör. “inkar edilemeyecek derecede ortada olan durumları anlatmak için kullanılır.” (Porsuklu *Susuz)

görmezlikten gel- “1. göz yummak” (DS III, s. 2162: Bayburt *Selim); “2. aldırış etmemek” (DS III, s. 2162: Bayburt *Selim)

götü boş “uyuşuk, tembel” (Tepecik *Arpaçay)

göynü düş- “âşık olmak, vurulmak” (Çıplaklı *Selim)

göz ağart- “hiddetle ya da korkutmak için gözlerinin akını göstererek bakmak” (Karakaş; DS III, s. 2176*: Kars ve bazı köyleri)

gözden ol- “kör olmak” (Porsuklu *Susuz)

göz göz ol- “delik delik olmak” (Eskigeçit *Selim)

gözi düş- “sevmek, aşık olmak” (*Kağızman)

gözlerini çerelt- “kırgınlıkla gözlerini fazla açıp bakmak” (Karakaş)

gözü bölehlēn- “öfkeden gözleri dışarıya fırlamak, kocaman kocaman açılmak” (Dikme)

gözü düş- “sevmek, aşık olmak” (Subatan, Tepecik *Arpaçay)

gözü götüme- “çekememek, kıskanmak” (Porsuklu *Susuz; Dikme)

gözüne döndüyüm. “birinin hareketi veya yaptığı iş beğenildiği zaman söylenen övgü sözü” (Porsuklu *Susuz)

gözüne tep- “açgözlülükle yemek” (Dikme)

gözünü çerelt- “birine dikkatle, gözlerini açarak bakmak” (Dikme)

gözünün ağı, ğarası “göz bebeği” (Dikme)

gözü seçme- “gözleri iyi görememek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

gözü yol çek- “gözü dalmak” (Dikme)

göz veriv işiħ verme- “baskı yapıp zulmetmek” (Dikme; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

göz yağı ye- “devamlı olarak birine zıt getmek” (Porsuklu *Susuz)

ğurt tüş- “peynir, çok sıcaktan veya beklemekten kurtlanmak” (Porsuklu *Susuz)

ğurt yat- “kuluçkaya yatmak” (Çakmak; Bayburt *Selim)

guşak aç- “çiş yapmak” (DS III, s. 2202: Kars)

ğuvvetden sal- “kuvvetten düşürmek, güçsüz düşürmek” (Demirkent *Akyaka)

ğuzziyi çıħ- “kamburu çıkmak” (Karakaş)

gücüğü dar “sabırsız, söz dinlemeyen” (Gönülalan *Arpaçay; Gürbüzler *Selim; DS III, s. 2187: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

gümanı gelme- “bir şeyi yapabilmek konusunda kendine güvenememek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

gün batdı, ğavur yatdı “erken yatanlar için kullanılır.” (Tepecik *Arpaçay; Boyalı *Sarıkamış)

gün verme- “1. geçinememek” (DS III, s. 2232: İrişli *Sarıkamış); “2. kötü davranmak, eziyet etmek, huzur vermemek” (Porsuklu *Susuz)

-H-

hala hala oyna- “karşılıklı olarak sıkça birbirine gidip gelmek” (Porsuklu *Susuz)

hala hetiriñ ğalmasın. “birine gönülsüzce, isteksizce önem veriyormuş gibi davranmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

halallıĝ al- “helallik dilemek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

halı hal olma- (döyül) “durumu iyi olmamak” (Porsuklu *Susuz)

hasso dışarı çıhmaz, ğurt da içeri girmez. “topluma karışmayan, hiçbir şeyden haberi olmayan insanlar için kullanılır.” (Boyalı *Sarıkamış)

haşılıĝı daş- “zenginlenmek” (Bayburt *Selim)

havada yiyif damda gez- “umursamaz olmak” (Boyalı *Sarıkamış)

havar al- “haber almak, sormak, bilgi edinmek” (Bayburt *Selim)

havar et- “haber vermek” (Subatan)

havas ğal- “çok beğenmek” (Çıplaklı *Selim)

hay havara sal- “ortalıĝı telaşa vermek” (Porsuklu *Susuz)

hay havara tüş- “acele etmek, telaşlı olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

hay haya tüş- “acele etmek, telaşlı olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

hayhur söyle- “gereksiz konuşmak” (Gönülalan *Arpaçay; DS III, s. 2317: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

hayıf al- “öç almak” (Aslanhane *Akyaka)

hayıfı gel- “acımak” (Dikme, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka;

Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

hayıfını al- “öcünü almak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Tunçkaya *Kağızman; Porsuklu *Susuz)

hayıfını göyma- “öcünü almak” (Porsuklu *Susuz)

heber al- “haber almak, sormak, biri hakkında bilgi edinmek” (Aslanhane *Akyaka)

heddini hüdüdünü bil- haddini bilmek” (Porsuklu *Susuz)

helallih al- “helallik dilemek” (Bozyiğit, Polatköy *Arpaçay)

helehden düş- “güçsüz kalmak, kuvvetten düşmek; çok yorulmak, bitkin duruma gelmek” (Karaorgan *Sarıkamış; Gürbüzler *Selim)

heleyhden düş- “güçsüz kalmak, kuvvetten düşmek” (DS III, s. 2332: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

heneh yap- “şaka yapmak” (Demirkent *Akyaka)

henek et- “şaka yapmak” (DS VI, s. 4519: Kars ve köyleri)

hengini dağıt- “yok etmek, onmaz hale getirmek, bozmak” (DS III, s. 2340: Bayburt *Sarıkamış)

her gurdun dilini bil- “çok uyanık kişiler için kullanılır.” (Boyalı *Sarıkamış) des her itin

hersi çıh- “öfkelenmek, sinirlenmek” (Altınbulak *Sarıkamış; Tozluca *Selim)

heyir çıhma- “hayır gelmemek, yararı dokunmamak” (Taşdere Arpaçay)

heyirri hıdır “güvenilmez kişi” (Dikme)

heyir gelen yere barmağını tıha- (Yolboyu *Susuz)

hıh dêyif burnunnan tüş- “birine çok benzemek” (Dikme)

hırdahuş ol- “kırık kırık olmak, paramparça olmak” (Porsuklu *Susuz)

hırp tüş- “aşırı yorgunluktan başını yastığa koyar koymaz uykuya dalmak” (Porsuklu *Susuz)

hin oğlu hin “zekasını hile yapmakta kullanan, kurnaz, açığöz (kimse). (DS III, s. 2385: Kars)

his pas tut- “çok kirlenmek, islenmek” (Porsuklu *Susuz)

horabel çağır-, horabel de- “hodaklar tarla sürerken mani söylemek” (Polatköy *Arpaçay)

hora töh- “yüzünde, vücudunda kötü yaralar çıkmak” (Porsuklu *Susuz)

hoşadamıya tut- “1. tatlı tatlı konuşup aldatmaya çalışmak, kandırmak” (Gönülalan *Arpaçay; DS III, s. 2416: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim); “2. okşamak” (DS III, s. 2416: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

hoşuna yetiş- “imdadına yetişmek, yardımına koşmak” (Büyükpırvelî *Akyaka; Polatköy *Arpaçay)

hurthaş ol- “çok yorulmak, güçsüz kalmak” (Gülbüzler *Selim; DS III, s. 2445: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

huruşdu huruşdu (gonuş-) [, **huruşdu huruşdu** (konuş-)] “iğneli konuşmak” (Gülbüzler *Selim)

huruşdu huruşdu (konuş-) (DS III, s. 2445: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **huruşdu huruşdu** (gonuş-).

huyunu hesiyetini al- “huyu suyu benzemek” (Porsuklu *Susuz)

-I-

ıııı buludu görünme- “hiç bir şey belli olmamak, görünmemek” (Porsuklu *Susuz; DS IV, s. 2471: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

-İ-

içine dam- “içine doğmak” (Porsuklu *Susuz)

içine vesvese tüş- “içine kurt düşmek, şüphelenmek” (Porsuklu *Susuz)

içini çek- “ekmek iyice pişmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

idaradan düş- “yoksullaşmak” (Tepecik *Arpaçay)

idaradan tüş- “1. yoksullaşmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz); “2. zayıflamak” (Porsuklu *Susuz)

idare et- “geçinmek” (İsisu *Sarıkamış)

ifliyi üzü- “çok çalışmadan dolayı güçten düşmek; halsiz kalmak” (Porsuklu *Susuz)

iki atın arpasını ayırma- “en basit işi dahi yapamayacak kadar beceriksiz olmak” (Dikme)

iki lafın belini gır- “sohbet etmek” (Porsuklu *Susuz)

ilan görmüşe dön- “sevmediği birini görünce ondan duyulan nefreti anlatır.” (Tepecik *Arpaçay)

ilim ilim it- “çok uzaklara gitmek, gözden kaybolup uzak diyarlara gitmek” (Kümbetli)

ilmeh çal- “haliya ilmik atmak” (Çakmak; Çıplaklı *Selim)

ineh almaz, dana emmez. “geçinememek, birbirini istememek” (Büyükdurduran *Akyaka; Yolboyu *Susuz)

ipliği özül- “güçten düşmek, halsiz kalmak” (Gönülalan *Arpaçay; DS IV, s. 2547: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

İran’ı Toran’ı gez- “her yeri dolaşmak” (Kümbetli)

irbet ol- “çok çirkinleşmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

işden güşden et- “işinden etmek, iş yapmasına engel olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

işden güşden ol- “herhangi bir sebepten işini bırakmaya mecbur olmak, işinden olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

işgan ol- “herkese yayılmak, herkes duymak” (Gönülalan *Arpaçay; DS IV, s. 2563: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

iş gördür- “(birine) iş yaptırmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

işine gücüne bah- “işine gücüne bakmak, hiçbir şeyle meşgul olmayıp kendi işiyle ilgilenmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

işi ras gétme- “iş yolunda gitmemek” (Küçükaküzüm *Akyaka)

işmarat et- “işaret etmek” (DS IV, s. 2566*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

işmar et- “işaret etmek” (DS IV, s. 2566: Kars ve köyleri)

işmar vèr- “işaret etmek” (Göldalı *Arpaçay)

it arabanın kölgesinde yatèr, diyer benim kölgem ne serindi. “başkasının sayesinde yaptığı şeyi kendine mal edenler için kullanılır.” (Porsuklu *Susuz)

it arabanın kölgöyünde yatèr, èle biler öz hüneridi. “başkasının sayesinde yaptığı şeyi kendine mal edenler için kullanılır.” (Kümbetli)

itden peşman ol- [, itden pişman ol-] “çok pişman olmak” (Porsuklu *Susuz)

itden pişman ol- (Tepecik *Arpaçay) → **itden peşman ol-**

it diline düş- “nazara gelmek” (Porsuklu *Susuz)

ite atsañ it yemez “(yemek, yiyecek için) çok kötü, lezzetsiz” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

it eli eyağı yê- “çocuk çok hareketli olmak” (Porsuklu *Susuz)

it günü çeh- “çok kötü bir hayat sürmek, mahrumiyet içinde yaşamak, hiçbir şeyi olmamak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

iti ğurdu söylet- “değmeyecek kişilerin kendisine söz söylemesine fırsat vermek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

itin götüne soñuf çihart- “ağır sözler söyleyerek rezil etmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

it nefsi keş- “nazar değmek” (Dikme)

it olalı bir ğurt boğ- “ilk defa bir işi başarmak” (Porsuklu *Susuz)

it ölüsü kimi yat- “münasebetsiz şekilde uzanmak” (Dikme; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

it urvatdı tula sufatdı “değersiz, itibarsız” (Porsuklu *Susuz)

-K-

kana düş- “istemedenden birini yaralamak ya da öldürmek” (DS VI, s. 4534: Kars ve köyleri)

kâr ğudurdu, mayayı yedi. “her şeyi kaybetmek, sermayeyi batırmak” (Büyükdurduran *Akyaka; Yolboyu *Susuz)

karın ğçına keren girer, yine diyer ne tañır tuñurdu. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) “etrafında olup bitenlerden habersiz kimseler için kullanılır.”

ķasevet bas- “çok sıkılmak, içi daralmak” (Taşdere Arpaçay)

keçe çal- “yünle keçe hazırlamak” (Büyükpırveli *Akyaka)

kehliyi az- “mide bulanmak” (Gönülalan *Arpaçay; DS IV, s. 2722: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kej ğêt- “zıtlaşmak” (Dikme)

keley at- “hile yapmak, aldatmak” (Gönülalan *Arpaçay)

kerme bağla- “kir tutmak, kir tabakası oluşmak, çok kirlenmek” (Porsuklu *Susuz)

kerme dut- “kir tutmak, kir tabakası oluşmak” (Çıplaklı *Selim)

kesim kes- “1. düğün, nişan için erkek ve kız aileleri anlaşılmak” (DS VI, s. 4550: Kars)

ve köyleri); “1a. iki taraf düğün şartları, çeyiz ve başlık konusunda pazarlık etmek, anlaşmaya varmak, anlaşmak” (Porsuklu *Susuz); “2. sözleşmek” (Gönülalan *Arpaçay)

kırnava gel- “dişi kedi çiftleşmek” (DS VI, s. 4558: Kars)

kıtırdan düş- “gücü azalmak” (Karaorgan *Sarıkamış)

kıtırı kesil- “gücü, kuvveti kesilmek” (Tepecik *Arpaçay; Karaorgan *Sarıkamış; DS IV, s. 2849: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘kıtırı kesilmek’)

kızana gel- “dişi kedi ve köpek erkek istemek” (DS IV, s. 2862: Kars)

kiraynan ğonuş- “naz ederek konuşmak, nazlana nazlana konuşmak” (Tepecik *Arpaçay)

kitavın ortasınnan git- “doğruları söylemek (Porsuklu *Susuz)

kitavın ortasınnan ğonuş- “doğruları söylemek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

kol at- “bir çeşit yüzmek” (DS VI, s. 4566: Kars)

korruğ çek- “sıkıntı çekmek” (DS IV, s. 2928: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

kor töyuğ kimi içeride ğal- “evden hiç dışarı çıkamamak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

kökü kesil- “tamamen yok olmak, hiç kalmamak” (Tepecik *Arpaçay)

kökür ol- “1. ezilmek, uğraşmak, didinmek” (DS IV, s. 2954: İrişli, Bayburt *Sarıkamış); “2. yorulmak, bitap düşmek” (Gönülalan *Arpaçay)

körruğ çek- “yoksulluk çekmek, sıkıntı çekmek” (Bayburt *Selim)

köntöy köntöy (söyle-) “ters ters söylenmek, aksi konuşmak” (Gönülalan *Arpaçay; DS IV, s. 2960: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kösreviye vur- “bilemek, keskinleştirmek” (DS VI, s. 4572: Kars ve köyleri)

kötana vur- “tarlayı sürmek” (Bayburt *Selim)

köysünü ötür- “göğüs geçirmek, içini çekmek” (Dikme)

kulun at- “at yavru düşürmek” (DS VI, s. 4573: Kars)

kürke yat- “kuluçkaya yatmak” (Meydancık *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

küsü dut- “darılmak, konuşmamak” (DS VI, s. 4580: Kars ve köyleri)

küt gêt- “1. hamur tandır duvarından akıp tendire düşmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz); “2. yorgunluktan hemen uyumak ve derin uykuya dalmak” (Porsuklu *Susuz)

küt ol- “kötürüm olmak” (Porsuklu *Susuz)

küv ver- “birini başkasına karşı kıskırtmak, fitlemek” (DS IV, s. 3057*: Kars)

-L-

laf gezdır- “laf taşımak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

lafı götünnen anna- “yanlış anlamak” (Porsuklu *Susuz)

lağ èle- /et- “alay etmek” (Kümbetli; Taşdere Arpaçay; Darboğaz *Selim)

lağvalıh et- “alay etmek” (Porsuklu *Susuz)

lalayhır tüş- “yorgun düşmek” (Polatköy *Arpaçay)

lal kâr ol- “hiç konuşmamak, tepki vermemek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

latèyır say- “ardı ardına uygunsuz, yakışsız, kötü sözler söylemek, küfretmek” (Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz)

layğaraya al- “alay etmek” (Bacioğlu *Arpaçay)

lele hoy çek- “yoksulluk çekmek” (Büyükpırlı *Akyaka)

lele hoy kal- “yoksul kalmak” (Büyükdurduran, Büyükpırlı *Akyaka; Yolboyu *Susuz; DS IV, s. 3072: Şahnalar *Arpaçay ‘lele hoy kal-’)

leløyün gal- “fakirleşmek, hiçbir şeyi kalmamak, muhtaç durumda olmak” (Bayburt *Selim)

lohum çal- “lokum tatlısı yapmak” (Göldalı *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

lüt gal- “her şeyini kaybetmek, yoksullaşmak” (Taşdere Arpaçay)

-M-

macal bulma- “fırsat bulamamak” (Telek *Arpaçay; Bayburt *Selim)

macalı olma- “zamanı, fırsatı olmamak” (Bayburt *Selim)

macal verme- “fırsat vermemek” (Porsuklu *Susuz)

malamat et- “rezil rüsve etmek” (Porsuklu *Susuz)

malamat ol- “rezil rüsvâ olmak” (İsisu *Sarıkamış)

malamat yap- “rezil rüsvâ etmek” (Taşdere Arpaçay)

mañgıhıp gal- “şaşakalmak” (DS IV, s. 3122: İrişli *Bayburt, *Sarıkamış, *Selim)

manşır et- “açığa vurmak, duyurmak” (DS IV, s. 3126: Kars)

mat gal- “şaşakalmak, şaşırmak, hayret etmek” (Taşdere Arpaçay)

mazaḥ çıhart- “iş açmak, oyun yapmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; DS IV, s. 3144: İrişli, Bayburt *Selim, *Sarıkamış ‘mazaḥ çıhart-’)

mazaḥ èle- “alay etmek” (Büyükpırcı *Akyaka)

mecel vèr- “fırsat vermek, müsaade etmek” (Taşdere Arpaçay)

meelden alma- “umursamamak” (Porsuklu *Susuz)

melemez melemez, ağzı egilir gelemmez. “işe yaramaz, beceriksiz kişiler için kullanılır.” (Altınbulak *Sarıkamış)

melemez melemez, bir işe yaramaz. “işe yaramaz, beceriksiz kişiler için kullanılır.” (Boyalı *Sarıkamış)

men böyle eşşehlerin sahabıyam. “Hayırsız evlat sahibiyim anlamında sözün söylendiği kişileri aşağılama niyetiyle kullanılır.” (Yolboyu *Susuz)

merc tut- “bahse girmek” (Bayburt *Selim)

metel ğal- “şaşakalmak, şaşırmak, hayret etmek” (Porsuklu *Susuz)

meylime yarama- “beğenmemek, hoşuna gitmemek” (Bayburt *Selim)

mezemete çıhart- “beğenmek, övmek” (Bayburt *Selim; DS IV, s. 3177: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim ‘mezemete çıhart-’)

mezeñe yara- “hoşuna gitmek” (DS IV, s. 3177: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

mırt mırt et- “söylenmek, homurdanmak. (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4597: Kars)

mırt tut- “kir tutmak, çok kirlenmek” (Porsuklu *Susuz)

mide acı- “mide ekşimek” (Alçılı)

muḥat ol- “dikkat etmek, bakmak, gözetmek” (İsisu *Sarıkamış; DS IV, s. 3218: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘muḥat ol-’)

muruzunu as- “suratını asmak” (Porsuklu *Susuz)

muruzunu sal- “suratını asmak” (Küçükaküzüm *Akyaka)

muruzunu salla- “suratını asmak” (Küçükaküzüm *Akyaka; Bayburt *Selim)

murzunu dök- “surat asmak” (DS IV, s. 3223: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

murzunu tök- “suratını asmak” (Bayburt *Selim)

-N-

nal at- “nal, hayvanın ayağından düşmek” (DS VI, s. 4604: Kars)

nefsi geş- “gözü kalmak” (Porsuklu *Susuz)

ne umarsın (umarsan) bacınnan, bacın ölür acınnan. “yardıma muhtaç olandan yardım bekleme” (Yolboyu *Susuz)

nikah kesdir- “nikah kıydırmak” (Meydancık *Arpaçay)

nutğu ğuru- “dili tutulmak, şaşımak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; DS VI, s. 4608: Kars ve köyleri ‘nutku kuru’)

-O-

o çeper o bağı görümaz. “olmayacak iş için kullanılır.” (Boyalı *Sarıkamış; Yolboyu *Susuz)

oğul uşağı sahibi ol- “çoluk çocuk sahibi olmak” (Boyalı *Sarıkamış)

oğunu atıf yayını gizdetme. “bir söz söyledin arkasını getir anlamında kullanılır.” (Porsuklu *Susuz)

onun bunun ağzına bah- “başkalarının sözüyle hareket etmek” (Porsuklu *Susuz)

ortalığa ğan sal- “ortalığı karıştırıp kavga çıkarıp adam ölmesine sebep olmak” (Bayburt *Selim)

ortalığa tüş- “Ortalığı karıştırmak amacıyla arada laf taşımak” (Çakmak, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ortalığı elli altıya vèr- “ortalığı birbirine katmak” (Dikme; Küçükaküzüm *Akyaka)

ota düş- “otlayan hayvan herhangi bir ottan zehirlenmek” (Ocalı; Tepecik *Arpaçay; Halıkışlak *Digor; Aynalı *Susuz)

oturağ ğal- “kötürüm kalmak” (Büyükpırveli *Akyaka)

-Ö-

ödü yarıl- “çok korkmak” (Bayburt *Selim)

öfke ağzınnan gel- “çok iğrenmek” (Büyükpırveli *Akyaka)

ögünü al- “kötü bir şey yapmasını önlemek, engel olmak” (Alçılı; Tepecik *Arpaçay)

ögüre gel- “inek çiftleşmek istemek” (DS VI, s. 4623: Kars)

öj gét- “birisine ters davranmak” (Bayburt *Selim; DS V, s. 3326: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim, Kars)

ölmeh ölmehdi, hırıllamah nedi? “ucunda ölüm bile dahi mücadeleyi bırakmamak” (Dikme; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

ölüm gez- “sataşmak, kötü davranışlarda bulunmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ölüm herre- “sataşmak, kötü davranışlarda bulunmak” (Porsuklu *Susuz)

ön ver- “anlayış göstermek, hoş görmek” (Bayburt *Selim; DS VI, s. 4627: Bayburt *Selim)

örtdekiye tüş- “ateşli bir hastalığa yakalanmak (ilenç olarak)” (DS V, s. 3351: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

öyfesî ağzından gel- “1. bir şeyden çok iğrenmek” (DS V, s. 3366: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim); “2. çok öksürmek” (Bayburt *Selim; DS V, s. 3366: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

öz derdine tüş- “kendi derdine düşmek, kendi sıkıntısıyla uğraşmak” (Porsuklu *Susuz)

öz hayına ğal- “kendi sıkıntılarıyla uğraşmak” (Porsuklu *Susuz)

özüm özüme eyledim, külü gözüme eyledim. [, özüm özüme eyledim, piri gözüm eyledim.] “yapılan bir işten duyulan pişmanlığı ifade ediyor, kendi edip kendi bulmak” (Boyalı *Sarıkamış)

özüm özüme eyledim, piri gözüm eyledim. (Küçükdurduran *Akyaka) → **özüm özüme eyledim, külü gözüme eyledim.**

özüne umac oyammer, êle erişde kesêr. “kendine hayrı yok, kendi işini yapamıyor, başkasına yardıma koşuyor anlamında kullanılır.” (Porsuklu *Susuz)

özünü ataşa at- “kendini ateşe atmak, kendini tehlikeye atmak” (Porsuklu *Susuz)

özünü bil- “bulûğ çağına gelmek, erinleşmek” (İsisu *Sarıkamış; DS V, s. 3376: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

özünü itir- “şaşırmak, ne yapacağını bilememek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

özünü öldür- “sevgisini gösterecek şekilde, güler yüzle elindeki tüm imkanlarla hizmet etmek” (Porsuklu *Susuz); “2. çok zahmet çekmek, çok uğraşmak, çok çalışmak” (Bayburt *Selim); “3. “bir konuda yenim billah etmek” (Bayburt *Selim)

-P-

para delisi ol- “paraya çok düşkün olmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

parpısını ver- “ağzının payını vermek” (Darboğaz *Selim; Porsuklu *Susuz; DS V, s. 3402: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

perem perem ol- “darmadağınık olmak, her biri bir yere gitmek, dağılmak” (Darboğaz *Selim)

perenk perenk et- “darmadağın etmek, birbirinden ayırmak, dağıtmak” (Porsuklu *Susuz)

peren peren ol- “darmadağınık olmak, her biri bir yere gitmek, dağılmak” (Karakaş)

peşkeş et- “hediye vermek” (Tozluca *Selim)

peydah êlle- “ortaya çıkarmak” (Porsuklu *Susuz)

peydah ol- “peydâ olmak, ortaya çıkmak” (Aslanhane *Akyaka)

pişmiş aş su tök- “pişmiş aş su katmak” (Dikme; Darboğaz *Selim)

poğa dön- “çok bozulmak (peynir vs.)” (Porsuklu *Susuz)

poğa tüş- “belâya düşmek” (Porsuklu *Susuz)

porpuz tut- “küf tutmak” (DS V, s. 3472: Kars)

post et- “öldürürcesine dövmek” (İsisu *Sarıkamış; Darboğaz *Selim; DS V, s. 3474: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

puç et- “heba etmek, mahvetmek” (Akören *Sarıkamış)

puç ol- “boşa gitmek, heba olmak” (Meydancık *Arpaçay)

püş ol- “peynir çürüyüp bozulup simsiyah bir renk almak, ufalanmak” (Porsuklu *Susuz)

-R-

razılığı ol- “rıza göstermek, razı olmak” (Handere *Sarıkamış)

rengi düzel- “yüzünün solgunluğu gitmek, hastalıktan iyileşmek” (Tepecik *Arpaçay)

rezil malamat et- “rezil rüsva etmek” (Porsuklu *Susuz)

-S-

saab ol- “sahip çıkmak” (Bacıoğlu *Arpaçay)

sabah tani yere düş- “gün doğmaya başlamak, şafak sökmek, sabah olmak” (Sırataşlar *Sarıkamış)

saç sağgalı ağar- “yaşlanmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

sağgalına salam vërme- (vërmer) “görmezden gelmek” (Kümbetli)

sapha vur- “birini dolandırmak” (DS V, s. 3542: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sap saman gonus- “anlamsız konuşmak” (Akören *Sarıkamış)

sap saman söyle- “anlamsız konuşmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz; DS V, s. 3544: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sap yiyip saman savur- “ne konuştuğunu bilmemek, doğru düzgün konuşmamak” (Porsuklu *Susuz)

sayır bayır gonus- “saçma sapan, anlamsız konuşmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

sehşeninde saz, dohşanında davulbaz. [, sehşen de saz, dohşan da devlumbaz.] “yaşlı kişilerin yaşına uygun olmayan şekilde davranması durumunda kullanılır.” (Darboğaz *Selim; Yolboyu *Susuz)

sehşen de saz, dohşan da devlumbaz. (Altınbulak *Sarıkamış) → **sehşeninde saz, dohşanında davulbaz.**

seldir seldir söyle- “anlamsız, saçma sapan konuşmak” (DS V, s. 3576: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

semtine geti- “fırsatına getirmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

semtine sal- “fırsatını düşürmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

sen Ağbabalı, men Göyceli; nerden olduḡ emmioḡlu “fayda sağlamak, çıkar elde etmek isteyen insanlar için kullanılır.” (Subatan)

serin tüş- “akşam serinliği başlamak, hava serinlemek” (Porsuklu *Susuz)

ses et- “gürültü yapmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

sıçan gibi ol- “ıslanmış, üşümüş ve perişan durumda olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

sıça sıça gētti, dōşüre dōşüre geldi. “eli boş dönmek” (Porsuklu *Susuz)

sırsataş ol- “sataşmak, bela olmak” (Akören *Sarıkamış; DS V, s. 3620: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sikine sayma- “adam yerine koymamak, saygı göstermemek, ciddiye almamak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

söyuh dey- “hastalanmak, üşütmek” (Porsuklu *Susuz)

söyuhlar tüş- “havalar soğumaya başlamak” (Porsuklu *Susuz)

söze tut- “konuşturup meşgul etmek, oyalamak” (Porsuklu *Susuz)

söz gaytar- “kaba bir şekilde cevap vermek” (Porsuklu *Susuz)

söz getime- “başkalarının hakkında kötü konuşmasına fırsat vermemek” (Porsuklu *Susuz)

söz gezdir- “laf taşımak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

söz götürüf geti- “iki kişi arasında birinin sözünü diğerine taşımak” (Tepecik *Arpaçay)

söz haberle- “dedikodu ederek laf götürüp getirmek” (Yeniköy *Sarıkamış)

sözünü dinnet- “sözünü kabul ettirmek” (Tepecik *Arpaçay)

sözünü sikine sayma- “sözüne değer verip dinlememek” (Porsuklu *Susuz)

suçu birbirinin üsdüne at- “birbirini suçlamak” (Porsuklu *Susuz)

sufatı tökünüh “suratı asık” (İsisu *Sarıkamış)

suratını dök- “suratını asmak” (İsisu *Sarıkamış)

suya soñ- “banyo yaptırmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

suya gir- “banyo yapmak, yıkanmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

suya tüş- “banyo yapmak, yıkanmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

suyu bulandır- “ortalığı karıştırmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

suyunnañ añ- “birinin istediği gibi davranmak, suyunca gitmek” (Darboğaz *Selim; DS VI, s. 4711: Bayburt *Selim)

sühşünü ğalın “ensesi kalın, zengin” (Dikme)

süküt ol- “sakinleşmek, sona ermek, bitmek” (Kurbançayırı *Sarıkamış)

süküt durma- “bağırıp çağırmak, rahat durmamak, oynayıp zıplamak” (Çakmak Karakaş; Bayburt *Selim)

süreye gel- “baskına gelmek” (Porsuklu *Susuz)

süreye gêt- “bir olay sonrası bağıra çağıra hesap sormaya gitmek, baskına gitmek” (Porsuklu *Susuz)

süreyhden çıñ- “kadın saygısızca, utanmaksızın bağırıp çağırmak, kontrolden çıkmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; DS V, s. 3721: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

süreyh geti- “basmak, saldırmak” (DS V, s. 3721: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

-Ş-

şaddığına şıllıh et- “durumundan memnun olmayıp memnuniyetsizlik göstermek” (Porsuklu *Susuz)

şah geldiye dön- “geç gelmek, gecikerek naz ile gelmek” (Porsuklu *Susuz)

şapat düş- (I) “bayılıp yüzükoyun düşmek” (DS V, s. 3745: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şapat düş- (II) “bir şeyden bilgisi olmamak” (DS V, s. 3745: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şavhusu vur- “ayna, su, ışık vb. yansımak” (DS VI, s. 4723: Kars)

şeke ğah- [, şeke kal-, şeke kalk-] “at arka ayakları üstünde dikilmek, şahlanmak” (Alçılı; Taşdere *Arpaçay)

şeke kal- (DS V, s. 3759: İrişli, Bayburt *Sarıkamış) → **şeke ğah-**.

şeke kalk- (DS VI, s. 4724: Kars) → **şeke ğah-**.

şer at- “iftira atmak” (Taşdere Arpaçay; Bayburt *Selim)

şil küt et- “şiddetli bir şekilde dövmek, kolunu bacağını kırmak, sakatlamak” (Porsuklu *Susuz)

şor göz “ona buna bakıp duran” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

şortu ah- “ağzının suyu akmak” (Porsuklu *Susuz)

-T-

tamarzı et- “istek duymak, çok istekli olmak” (Porsuklu *Susuz)

tamtaħır ol- “yıkılmak” (DS V, s. 3820: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tas ğur- “su falına bakmak” (Porsuklu *Susuz)

tavada yiyif, havada gez- “umursamaz olmak” (Yolboyu *Susuz)

tava gel- “kanmak, yola gelmek, yumuşamak” (Tepecik *Arpaçay; DS VI, s. 4744: Kars)

tavus ğuşu kimi süzül- “hiçbir şeyi olmadığı, imkanı olmadığı hâlde varmış gibi davranmak” (Yolboyu *Susuz)

tay gel- “denk gelmek, eşit gelmek” (Sıraşlar *Sarıkamış; DS V, s. 3854: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

teħ düşür- “bir kimseyi yalnızken kıstırmak” (Sıraşlar *Sarıkamış)

teħ tüş- “ayrı düşmek, tek kalmak” (Aslanhane *Akyaka)

tekeye gel- “dişi keçi çiftleşmek istemek” (DS VI, s. 4749*: Kars + DS V, s. 3867: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tekin olma- “gizi bilinmemek” (DS V, s. 3867: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tel çeĥ- “telefon etmek” (Gönülalan *Arpaçay)

telesiye tüş- “çok acele etmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

telve tut- “birine söylenmek istenen şeyleri başkasına söyleyerek ona duyurmak” (DS V, s. 3875: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tırdı tut- “ınadı tutmak” (DS V, s. 3920: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tırnak çeķiș- “lades tutuşmak” (DS V, s. 3925: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

tırtıy ğop- “kavga, gürültü çıkmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Gülyüzü, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

tiși bağırsağını kes- “öfkeden içi içini yemek, çok sinirlenmek” (Dikme)

tora sal- tuzağa düşürmek, aldatmak, kandırmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

tora tüş- “tuzağa düşmek, aldanmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

toy toy olup soy soy ol- “her şey olup bitmek” (Çamçavuş *Susuz)

tumanı tüşüh “giyimi kötü” (Dikme)

turşu ğoy- “turşu yapmak” (Boyalı *Sarıkamış; Bayburt *Selim)

tülehlüh yap- “kalleşlik yapmak, sözünde durmamak” (Tozluca *Selim)

tüşmannih çeĥ- “sürekli düşman olarak görmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

-U-

uğrağa uğra- “çarpılmak” (DS VI, s. 4784: Kars)

umuf küs- “kırılmak, darılmak, gönüllenenmek” (Yenice *Selim; Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4788*: Bayburt *Selim)

umu küsü et- “darılmak, küsmek” (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4787: Bayburt *Selim)

umu küsü yap- “darılmak, küsmek” (Yenice *Selim)

umutdu ol- “güvenmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

urcah ol- “1. baş belası olmak” (Bayburt *Selim; DS VI, s. 4788: Bayburt *Selim); “2. karşılaşmak, rastlaşmak, rast gelmek” (Porsuklu *Susuz)

urfu bacalar gez- “durmadan gezmek, gezmeyi çok sevmek” (Porsuklu *Susuz)

urvatdan tüş- “itibardan düşmek, değerini yitirmek” (Porsuklu *Susuz)

uslu geş- “bayılmak” (Aşağısallıpınar, Sırbasan, İsisu *Sarıkamış)

uslu keş- “bayılmak” (Çakmak)

uykuya ver- “uyutmak, aldatmak, başından atmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; DS VI, s. 4791: Bayburt *Selim)

-Ü-

üregi ğah- “midesi bulanmak” (İncedere *Akyaka)

üreyi ağzınnan gel- “midesi bulanmak, kusacak gibi olmak” (Porsuklu *Susuz)

üreyi bulan- “midesi bulanmak” (Porsuklu *Susuz)

üreyi çekil- “içi kazınmak” (Porsuklu *Susuz)

üreyi darıh- “içi daralmak” (Porsuklu *Susuz)

üreyi es- “1. çok acıkmak” (Sırbasan *Sarıkamış); “2. çok korkmak”; “3. heyecanlanmak” (Porsuklu *Susuz)

üreyi ğah- “midesi bulanmak” (Porsuklu *Susuz)

üreyi isde- “canı çekmek” (Dikme)

üreyincey ol- “gönlünce olmak, istediği gibi olmak” (Polatköy *Arpaçay)

üreyinde ğal- “boğazında kalmak (lokma vs.)” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

üreyini ğaldır- “çok korkutmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

üreyini ikile- “tereddüte düşmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

üreyi sıhış- “içi sıkılmak, bunalmak, yüreği daralmak” (Sırbasan *Sarıkamış)

üreyi yan- “1. çok acımak, üzülme” (DS VI, s. 4796: Bayburt *Selim); “2. çok susamak” (Porsuklu *Susuz)

üsdünde başında olma- “üstü başı perişan olmak, eski olmak” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

üsdüne gül- “birinin durumuna gülmek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

üsdüne it esne- “bitmek bilmeyen işler için kullanılır” (Dikme)

üsdüne yüyür- “üstüne yürümek, hücum etmek, saldırmak” (Karakaş; Bayburt *Selim)

üsdünü kes- “sıkboğaz etmek” (Büyükpirveli *Akyaka; Akçalar *Arpaçay; Darboğaz *Selim)

üş günnühden belli ol- “durumu çok uzaktan dahi belli olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

üzbar ol- “yüzleşmek, yüz yüze gelmek” (Alçılı; DS VI, s. 4800*: Bayburt *Selim)

üzber ol- “yakınlaşmak” (DS VI, s. 4800: Bayburt *Selim)

üzden gözden düş- “alçalmak, saygısını, hürmetini kaybetmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

üz göz ol- “saygıyı karşılıklı olarak kaybetmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

üz gözünü eşgit- “yüzünü eşkitmek, bir şeyi beğenmemek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

üzü gözü yernen git- “surat asmak” (Porsuklu *Susuz)

üzü gözü yırtıl- “utanmaz” (Eskigeçit *Selim)

üzü gözü yırtıl- “utanmaz olmak; arsız olmak, utanmamak” (Eskigeçit *Selim)

üzül kesil ol- “yakınlığı, arkadaşlığı, ilgiyi kesmek” (DS VI, s. 4801: Bayburt *Selim)

üzü makgame duvarı kimi “soğuk duruşlu” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

üzüne çıh- “büyüğüne karşı gelmek, cevap vermek” (Porsuklu *Susuz)

üzünnen gözünnen meymenet yağ- “uğursuz olmak” (Meydancık *arpaçay)

üzünnen gözünnen pisdih tökül- “çok kirli, bakımsız olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

üzünü ağ et- “verilen işi yaparak mahcup etmemek” (Gönülalan *Arpaçay)

üzünü bozart- “yüzünü eşkitmek” (Tepecik *Arpaçay)

üzünü gözünü as- “suratını asmak” (Tepecik *Arpaçay)

üzünü gözünü cır- “karşı gelmek, saygısızca tepki vermek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

üzünü gözünü dök- “suratını asmak” (Tepecik *Arpaçay)

üzünü gözünü tök- “suratını asmak” (*Kağızman; Porsuklu *Susuz)

üzünün perdesi yırtıl- “utanma duygusunu kaybetmek, utanmaz olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

üzünü töh- “suratını asmak” (Akören *Sarıkamış)

üzünü tök- “surat asmak” (Porsuklu *Susuz)

-V-

vağası geç- “baygınlık geçirmek, içi geçmek” (DS VI, s. 4803: Bayburt *Selim)

vay şivan gopar- / sal- “bağırarak, feryat etmek” (Porsuklu *Susuz)

vecine olma- “aldırış etmemek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; DS VI, s. 4805: Bayburt *Selim)

vecine yarama- “çıkarına, amacına, düşüncesine uygun olmamak” (İsisu *Sarıkamış)

vejine alma- “umurunda olmamak, umursamamak” (Dikme)

-Y-

yabana git- (I) “boşa gitmek” (DS VI, s. 4113-4114: Kars)

yades tut- “lades tutuşmak” (Handere *Sarıkamış)

yadına gel- “aklına gelmek, hatırlamak” (Çakmak)

yadına sal- “hatırlatmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

yadına düş- “özlemek” (Gülyüzü *Arpaçay)

yadına tüş- “1. aklına düşmek, hatırlamak” (Porsuklu *Susuz); “2. Özlemek” (Aslanhane *Akyaka)

yadınnan çıh- “aklından çıkmak, unutmak” (Porsuklu *Susuz)

yağ bağla- “şişmanlamak” (Alçılı; DS VI, s. 4120: Kars)

yağı görse yazığı geler. “çok acınacak durumda olanlar için kullanılır.” (Büyükdurduran Akyaka; Darboğaz *Selim; Yolboyu *Susuz)

yağlı ballı ol- “çok yakın dost olmak, aralarından su sızmamak” (Alçılı; DS VI, s. 4123: Kars)

yağ yağ- “yağ çekmek” (Demirkent *Akyaka; Taşdere Arpaçay)

yağasını tanıtdır- “yakın davranmak” (Porsuklu *Susuz)

yağasını yırt- “ısrarıyla karşısındakini bunaltmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

yağın durma- “ilgi göstermemek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

yağın getme- “uzak durmak” (Tozluca *Selim)

yahşılığa yamannıh, kör eşşeğe samannıh. “gösterilen hürmetten anlamayan insanlar için kullanılır.” (Darboğaz *Selim)

yakın git- “cinsel ilişkide bulunmak” (DS VI, s. 4131: Kars)

yakınlık et- “cinsel ilişkide bulunmak” (DS VI, s. 4131: Kars)

yallı tut- “halay çekmek” (Bacıoğlu *Arpaçay)

yalonga at “tendire çalı çırpı atarak ateşi güçlendirmek” (Porsuklu *Susuz)

yamalıh vur- “delik, yırtık bir yere yama koyarak onarmak, yama yapmak” (Alçılı)

yan çıh-, yan çık- “yan tutmak” (DS VI, s. 4165: Bayburt *Selim)

yanını kes- “yanından ayrılmamak, yanında dikilmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

yañlış gayışda- “bilir bilmez, yersiz konuşmak” (DS VI, s. 4174: Bayburt *Selim)

yarasına duz bas- “yarasını, acısını tazelemek, hatırlatmak” (Porsuklu *Susuz)

yarım ağız “gönülsüz, istemeden” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

yasdıhlı konuş- “iki yüzlülük etmek” (DS VI, s. 4194: Bayburt *Selim)

yavan konuş- “anlamsız, isteksiz, anlaşılmaz biçimde konuşmak” (DS VI, s. 4818: Kars)

yavannıh et- “katık etmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

yazığı gel- “acımak, merhamet etmek” (Darboğaz *Selim)

yazığı gelme- “acımamak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

yel gir- “ağrısı tutmak (romatizma için)” (Alçılı; DS VI, s. 4236: Kars)

yemehden işmehden kesil- “üzüntü, acı, hastalık nedeniyle yemek yiyemez olmak, iştahı kesilmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

yendir et- “1. alçak gönüllülük göstermek” (İsisu *Sarıkamış; DS VI, s. 4246: Kars); “2. bir şeyi, birini önemsemek” (DS VI, s. 4246: Kars)

verde ğal- “sakatlıktan veya herhangi bir hastalıktan dolayı yürüyememek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

verde ğoy- “çok dövmekten ayağa kalkamayacak duruma getirmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

yerden göye geder haılı ol- “çok haklı olmak” (Porsuklu *Susuz)

yere göye sığdırama- “çok değır vermek, çok sevmek” (Tepecik *Arpaçay)

yere göye sığma- “1. bir şeyin haddinden fazla olduğunu bildirir”; 2. “çok böbürlenmek” Porsuklu *Susuz)

yere soı- “utandırmak, yerin dibine sokmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

yere yurda sığma- “1. çok kibirli olmak” (Porsuklu *Susuz); “2. çok olmak” (Porsuklu *Susuz)

yér göy ağla- “çok kötü, acı, felaketli durumu bildirir” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

yeri göyü yıı- “ortalığı inletmek” (Meydancık *Arpaçay)

yérin divine soı- “utandırmak” (Porsuklu *Susuz)

yérinnen yurdunnan ol- “yerini yurdunu kaybetmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

yer terpen- “deprem olmak” (Porsuklu *Susuz)

yéyilme tü- “kötü yaralar çıkmak” (Eskiğecit *Selim)

yıldızı barı- “birbiriyle iyi geçinmek, dost olmak” (Tepecik *Arpaçay; DS VI, s. 4270: Kars)

yıldızı barııık ol- “birbiriyle geçinmek, dost olmak” (Tepecik *Arpaçay; DS VI, s. 4823: Kars)

yiyeceı epbeyi, iıeıeı suyu ol- (var) “eceli gelmemiı” (Porsuklu *Susuz)

yoha ğarı- “anlaşılmaz bir şekilde yok olmak, kaybolmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

yola çıkar- “uğurlamak” (DS VI, s. 4290: Kars)

yola gel- “1. direnmeyi bırakmak” (DS VI, s. 4290: Kars); “2. konuşmadan sonra razı olmak, kabul etmek” (Porsuklu *Susuz)

yola git- “geçinmek, anlaşmak” (Boağazköy, Çakmak, Karacaören; Gönülanan *Arpaçay; Çilehane *Kağızman; Çamyazı *Sarıkamıı; Darboğaz *Selim; Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4290: Kars)

yola sal- “uğurlamak” (Oğuzlu; Taşdere Arpaçay; Darboğaz *Selim)

yola vur- “uğurlamak, eve gelen birine kapıya kadar eşlik etmek” (Boyalı *Sarıkamıı; Akyar *Selim; Kiziroğlu *Susuz)

yolunda öl- “canını verecek kadar çok sevmek” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

yol ver- “iştten çıkarmak” (DS VI, s. 4294: Kars)

yorğan döşeh yat- “hastalanmak” (Porsuklu *Susuz)

yuḥudan ayıl- “uykudan uyanmak, uykudan yeni kalkmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

yuḥuya geç- “uyumaya başlamak, uykuya dalmak” (Yenice *Selim)

yuḥuya ver- “uyutmak, uyuyuncaya kadar beklemek” (Yenice *Selim)

yüngül gel- “hafif gelmek” (Tozluca *Selim)

yüreği daḡlı “çok dert görmüş, acı çekmiş” (DS VI, s. 4334: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

yüzbar ol- “yüzleşmek, yüz yüze gelip hesaplaşmak, anlaşmak” (DS VI, s. 4337: Kars)

-Z-

zahma sıyirt- “1. abartılı, çalımlı konuşmak” (DS VI, s. 4831: Bayburt *Selim); “2. kendini beğenmek, yüksekte bakmak” (DS VI, s. 4831: Bayburt *Selim)

zarı gel- “şansı iyi olmak” (Eskigeçit *Selim)

zarıncı ol- “sıkıntı ve yokluktan acınacak duruma düşmek” (Eskigeçit *Selim; DS VI, s. 4832*: Bayburt *Selim)

zay ele- “boşuna harcamak, ziyan etmek” (Karakaş)

zay et- “1. zayi etmek, telef etmek, mahvetmek” (Çakmak); “2. boşuna harcamak, ziyan etmek”

zay ol- “1. bozulmak, çürümek (meyve, yiyecek için)” (Alçılı, Çakmak; Göldalı; *Arpaçay; Sırataşlar *Sarıkamış); “2. boşa gitmek, heba olmak” (Meydancık *Arpaçay; Sırataşlar *Sarıkamış; Porsuklu *Susuz)

zehle dök- “kafa şişirmek” (DS VI, s. 4358: Kars)

zehle töh- “kafa şişirmek” (Porsuklu *Susuz)

zehle götür- “kafa şişirmek” (Porsuklu *Susuz)

zehlesi gêt- “hoşlanmamak, nefret etmek, sevmemek” (Porsuklu *Susuz)

zehmi ağır bas- “ağır ve vakur insanların yanında ölçülü davranmak” (Porsuklu *Susuz)

zehmi bas- “ruhsal bunalıma düşmek” (Eskigeçit *Selim; Tepecik *Arpaçay; DS VI, s. 4833: Bayburt *Selim)

zırtığına sayma- “umursamamak, saymamak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

zırt vur- “1. ters davranmak” (DS VI, s. 4839: Bayburt *Selim); “2. iş olmamak” (DS VI, s. 4839: Bayburt *Selim)

zibil ol- “1. “çok fazla miktarda olmak” (Porsuklu *Susuz); “2. çok fazla olduğu için değersiz olmak” (Porsuklu *Susuz)

zifiri bulan- “hoşa gitmemek” (Eskigeçit *Selim; DS VI, s. 4840: Bayburt *Selim)

zivanadan çıh- “uygunsuz davranmak, taşkınlık göstermek” (Eskigeçit *Selim)

zivanadan çık- “uygunsuz davranmak, taşkınlık göstermek” (DS VI, s. 4841: Bayburt *Selim, Kars)

zorda ğal- “zorluk içinde olmak” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

zoval döşe- “gereksiz konuşmak” (DS VI, s. 4400: Kars)

3.2.3. İKİLEMELER DİZİNİ

-A-

abır haya “edep haya, utanma” (Esenyayla *Akyaka)

abırrı hayalı “terbiyeli, edepli” (Esenyayla *Akyaka)

acıhlı acıhlı “sinirli sinirli” (Karakaş)

acızlana acızlana “isteksiz isteksiz, isteksizce” (Kümbetli; Esenyayla *Akyaka)

ac susuz “hiçbir şey yeyip içmeden, aç hâlde” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

adaḥ adaḥ “adım adım, yavaş yavaş” (Polatköy *Arpaçay)

adda budda “1. tektük, seyrek, orada burada” (Porsuklu *Susuz; DS I, s. 65: Bayburt *Sarıkamış); “2. ordan burdan, düzensiz, karışık” (Porsuklu *Susuz)

addıya addıya “atlama atlaya” (Esenyayla *Akyaka)

aḥır sonunda “sonunda, en sonunda” (Kümbetli)

aḥşam sabah [, aḥşam savaḥ] “sabah akşam, günün her saati, sürekli, devamlı” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

aḥşam savaḥ (Kümbetli) → **aḥşam sabah**.

aḥ tūf “acıma bildirir ünlem” (DS I, s. 134*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

ala bula “1. alaca” (Porsuklu *Susuz); “2. tek tük, seyrek” (Porsuklu *Susuz); “3. düzensiz, ordan burdan” (Porsuklu *Susuz)

ala yarım “yarım yamalak, baştan savma” (Porsuklu *Susuz)

allı güllü “güllü çiçekli, süslü, güzel” (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

alma malma (Çakmak)

altdan altdan “gizli gizli” (Kümbetli)

altdan üstden “oradan buradan” (Porsuklu *Susuz)

altdan yuḥarı “aşağıdan yukarı, yokuşa doğru” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

altın amarat “mücevher, ziynet” (Tomarlı *Arpaçay; DS I, 231: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

al yeşil “al yeşil renkli” (Aşağısallıpınar *Sarıkamış; Kırçiçeği, Kızıroğlu *Susuz)

anallı balalı “annesi ve yavrusu beraber” (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran,

Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

arvad uşah “eş ve çocuklar, aile” (Meydancık *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ata ana “anne baba, ebeveyn” (Göldalı *Arpaçay)

-B-

baca baca “Nevruz Bayramı”nda çocukların ve gençlerin kapı kapı dolaşıp hediye alma geleneği” (Aslanhane, Küçükaküzüm *Akyaka; Halıkışlak *Digor)

bacı ğardaş “kız ve erkek kardeş; ikisi beraber” (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

balaca balaca “küçük küçük, ufak ufak” (Boyuntaş *Akyaka)

basma masma (Çakmak)

başdan ayağa [, başdan eyağa] “baştan ayağa, başından ayağına kadar, tamamıyla” (Tepecik *Arpaçay)

başdan eyağa (Kümbetli) → **başdan ayağa**.

baş yuharı “yokuşa doğru, yokuş yukarı” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

baygın baygın “hâlsiz, bitkin, yorgun bir hâlde” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

berri bezehli “çok süslü, özenle süslenmiş” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Taşdere *Arpaçay)

bezenip düzenip “süslenip, güzel giyinip” (Küçükdurduran *Akyaka)

bıcı bıcı “kuzu çağırma ünlemi” (Subatan)

bıd bıd bıdılla- “kendi kendine konuşmak” (Porsuklu *Susuz)

bıjı bıjı “koyunları, kuzuları çağırma ünlemi” (DS I, s. 663: Kars)

bijo bijo “hayvanları çağırma ve kovalama ünlemi” (DS I, s. 680*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

biler bilmeze “bilir bilmez, tam olarak bilgi sahibi olmadan, iyice bilmeden” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

bili bili “1. kümes hayvanlarını çağırma ünlemi” (DS I, s. 692-693: Kızılçakçak *Arpaçay); “1a. kazları çağırma ünlemi” (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Polatköy, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

biyavır malamat “rezil rüsvay” (DS I, s. 712: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

bol bolamat “1. bol bol, döke saça, geniş” (DS I, s. 734-735: Kars); “1a. bol bol” (Subatan)

boş boşuna “boşu boşuna, boşuna” (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

boylu puğunlu “boylu boslu” (Bayburt *Selim)

bölüh bölüh bölün- “bölükler, gruplar hâlinde ayrılmak” (Tepecik *Arpaçay)

burhaş burhaş “kıvrım kıvrım, büküm büküm” (Polatköy *Arpaçay)

-C-

calah calah “ek ek; parça parça” (Kümbetli)

canı dilden (Fars. cân u dil) “yürekten, içten gelerek” (Porsuklu *Susuz)

cello bello “serseri, kavgacı, kabadayı kimse” (Kırçiçeği, Porsuklu *Susuz)

cello cillo “çoluk çocuk” (DS II, s. 878*:Kars)

cıclıh bıcılıh [, **cıclıh mıcılıh**] “süs püs” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

cıclılıh bıcılılı “süslü püslü” (Tepecik *Arpaçay)

cıclıh mıcılıh (Çakmak) → **cıclıh bıcılıh**.

cığ cığ (**cığilla-**) “anlaşılmayan, karmakarışık sesler çıkarmak” (Göldalı *Arpaçay)

cılcııldah “çırılçıplak” (Porsuklu *Susuz)

cındır cırıh [, **cırıh cındır**] “eskimiş, yırtılmış, işe yaramaz (giysi)” (Büyükpırveli *Akyaka)

cıpcııl “çırılçıplak” (DS II, s. 891*: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış)

cır cındır “eski, yırtılmış, işe yaramaz (giysi)” (Porsuklu *Susuz)

cırıh cındır (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka) → **cındır cırıh**.

cırıh cırıh (olmak) “yırtık yırtık olmak, eskiyip yırtılmak, parçalanmak” (Büyükdurduran, Büyükpırveli, Esenyayla *Akyaka; Tepecik *Arpaçay)

cırım cırım (etmek) “parça parça etmek” (Subatan; DS II, s. 930: Kars)

cırrı cıclılı “çok süslü, renk renk” (Porsuklu *Susuz)

cızılıh cızılıh “çizgi çizgi” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

cu cu “tavukları çağırma ünlemi” (Polatköy *Arpaçay; DS II, s. 1021*: Kars)

cuğu cuğu “hindileri çağırma ünlemi” (Polatköy *Arpaçay)

-Ç-

çahır çuhur “pürüzlü yer, iniş, yokuş (hk.).” (Kümbetli; DS II, s. 1040: *Kağızman)

çahur çuhur “düzgün olmayan, girintili çıkıntılı, pürüzlü (yol, yer vb.)” (Tepecik *Arpaçay)

çarılıh çurılıh “işe yaramaz” (Porsuklu *Susuz)

çarıh çürüh “işe yaramaz, bozuk, çürük (sebze, meyve)” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

çeltihli çeltihli “dokunaklı, kırıcı” (Küçükdurduran *Akyaka)

çerih çürüh “işe yaramaz şey” (Tepecik *Arpaçay)

çerik çürük “bölük, parça, işe yaramayan şey” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; DS II, s. 1146: Kars)

çih çih “koyunla kuzuyu ayırmak için koyunları yürütme ünlemi” (Tepecik *Arpaçay)

çılçılpaş “çırılçıplak” (Taşdere *Arpaçay)

çirtim çirtim “azar azar” (Göldalı *Arpaçay)

çiliyif çiliyif “sepeleyip sepeleyip” (Küçükdurduran *Akyaka)

çiyin çiyine “omuz omuza, yan yana” (Kümbetli)

çol çocuh “çoluk çocuk” (Büyükpirveli, Esenyayla *Akyaka; Göldalı, Taşdere *Arpaçay; Darboğaz *Selim; DS II, s. 1271*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

çollu çocuhlu “çoluk çocuk, bütün aile” (Porsuklu *Susuz)

çör çöp “çer çöp” (Polatköy *Arpaçay)

çul çaput “değersiz giysi” (Porsuklu *Susuz)

çüt çüt “çift çift, ikişer ikişer” (Kümbetli)

çüter çüter “çifter çifter” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

-D-

dal dala “arka arkaya” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Gürbüzü *Selim; DS II, s. 1341: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘daldala’)

daldaşşah “çırılçıplak” (DS II, s. 1342*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

dama dama “kümes hayvanlarını kümese sokmak için kovalama ünlemi” (Kümbetli)

damcı damcı “damla damla, damlalar hâlinde, az az” (Göldalı *Arpaçay)

dam daş “ev” (Bayburt *Selim)

danıf danış- “sormak, fikir almak” (DS II, s. 1361*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

dartıla dartıla “ağır ağır, yavaş yavaş” (Porsuklu *Susuz)

dava döğüş [, dava döğüş] “kavga, dövüş, tartışma” (Tepecik *Arpaçay)

dava döyüş (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay) → **dava döğüş**.

dava d y şnen “bağıra çağıra, tartışa tartışa” (K mbetli; B y kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

dede baba “1.  ok eski” (Meydancık, Taşdere *Arpaçay); “2. ecdat, atalar” (Tun kaya *Kağızman; Boyalı *Sarıkamış)

defdeğirmi “yusyuvarlak” (DS II, s. 1399: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

demgil demgil “nokta nokta” (Polatk y *Arpaçay)

demir d m r “eski demir par aları, hurda” (K mbetli)

den den “tane tane” (Meydancık *Arpaçay)

dene dene “taneler h linde, tane tane” (Al ılı)

d yif g l- “hem g l p hem konuşmak, neşeli bir şekilde konuşmak” (Porsuklu *Susuz)

d ld lbah “ ırıl ıplak” (Bayburt *Selim; DS II, s. 1458: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

d ld biz “sa ı tamamen d k lm ş, tepesi a ık (kimse)” (DS II, s. 1458: Kars)

d yd lı d yd lı “akılsızca, d ş ncesizce” (B y kdurduran *Akyaka)

direm direm “dirhem dirhem, azar azar” (B y kpirveli *Akyaka)

dir t dir t “aralıklı verilen şey i in kullanılır.” (Tepecik *Arpaçay; DS II, s. 1514: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

dobra dobur “dolamba lı yollara sapmadan ger eği s ylemeyi anlatır” (DS II, s. 1534*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

do dur mo dur ( akmak)

domurcu  domurcu  “damla damla (ter i in)” (Karakaş)

domur domur “damla damla (ter ve su hakkında)” (DS II, s. 1553: Kars k yleri)

don don don ulla- “kendi kendine konuşmak, s ylenmek” (K mbetli)

d ne d ne “tekrar tekrar, defalarca” (Bekler, K mbetli, Tazekent; B y kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

d ş baş “g ğ s, sine” (K mbetli)

dumurcu  dumurcu  “boncuk boncuk, boncuk taneleri gibi (yağ ve ter hakkında)” (K mbetli; B y kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

dumur dumur “boncuk boncuk, boncuk taneleri gibi (yağ hakkında)” (Karakaş)

dunu  dunu  “donuk donuk” (Karakaş; Meydancık *Arpaçay)

d mapbah “bembeyaz” (Subatan)

dünya alem “herkes, bütün insanlar” (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

düş düş “ineklerin sakin durması için söylenen söz” (Küçükaküzüm *Akyaka)

düz dünya “1. çok” (Porsuklu *Susuz); “2. geniş, büyük (tarla, arazi için)” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

düze müze (Çakmak)

düzüm düzüm “dizi dizi” (DS II, s. 1648: Karapapak aşireti)

-E-

ecele ecele “hızlı hızlı, çabuk çabuk” (Alçılı)

eğiş bögüş [, **eğiş üyüş**] “eğri bögürü, yamuk yumuk, dolambaçlı” (DS III, s. 1685*: Kars)

eğiş üyüş (DS III, s. 1685*: Bayburt *Sarıkamış) → **eğiş bögüş**.

eke büke “1. yaşlı, tecrübeli” (Porsuklu *Susuz); “2. çokbilmiş” (Kümbetli)

ekmeh mekmeh (Akören *Sarıkamış)

el elvan “rengârenk” (Kümbetli)

el gün “hısım, akraba, eş dost” (DS VI, s. 4495: Bayburt *Selim)

ël gün “herkes, başkaları, yabancılar, el âlem” (Karakaş)

eli ayağı “elleri ve ayakları” (Darboğaz *Selim)

ëli günü “hısım akrabası” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ëlimiz günümüz “hısım akrabamız” (Bayburt *Selim)

elli ayağlı [, **elli eyağlı**] “becerikli, çalışkan, atik” (Tepecik *Arpaçay)

elli eyağlı (Kümbetli) → **elli ayağlı**.

elsiz ayağsız [, **elsiz eyağsız**] “beceriksiz, yavaş” (Tepecik *Arpaçay)

elsiz eyağsız (Kümbetli) → **elsiz ayağsız**.

elti melti (Çakmak)

encel üncel “ekin tarlalarında ekinin arasında biten otlar” (DS III, s. 1744: Bayburt, İrişli *Sarıkamış)

ëniş yohuş “iniş ve yokuş şeklinde (yol)” (Porsuklu *Susuz)

erem perem “darmadağınık, karışık” (DS III, s. 1766: Kars)

erinmez erinmez “üşenmeden” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

erri arvaddı “karılı kocalı” (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka;

Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

esgi püsü “eski, kullanılmış” (DS VI, s. 4500: Bayburt *Selim)

esgi üsgü “çok eski, kullanılmış” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

êşider êşitmez “duyar duymaz, hemen” (Porsuklu *Susuz)

eşkere eşkere “açık açık” (Büyükdurduran *Akyaka)

et met (Esenyayla *Akyaka)

ev êşih “ev” (Karakaş; Küçükaküzüm *Akyaka; Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

evli êşihli “bütün aile, ailece” (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

eyin baş “üst baş, giyecek, elbise” (Kümbetli; Esenyayla *Akyaka; DS III, s. 1822*: Bayburt *Sarıkamış ‘eyinbaş’)

eziñ üzüñ “çok ezilmiş (sebze, meyve)” (Kümbetli)

-F-

fıldır fıldır “kuşku veren (bakış için)” (Tepecik *Arpaçay; DS VI, s. 4505:Kars)

findıñını mindıñını (Akören *Sarıkamış)

-G-

ğab ğaşıñ “tencere, tabak, çatal, kaşık vb. mutfak eşyası” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

ğaçğaç “düzensiz etrafa kaçışma, bir tehlikeden kitle halinde kaçışmak” (Aslanhane, Büyükpırlı *Akyaka; Gönülalan, Tepecik *Arpaçay)

ğaç ğaç “koşa koşa, koşarak” (Taşdere Arpaçay; Tozluca *Selim)

ğalah ğalah “yığın yığın, küçük yığınlar hâlinde” (Kümbetli)

ğap ğaşıñ “tencere, tabak, çatal, kaşık vb. mutfak eşyası” (Sırataşlar *Sarıkamış; Kırçıçeği *Susuz)

ğapı baca “1. evin önü, evin önündeki genişçe alan” (Göldalı *Arpaçay); “2. evin kapı ve pencereleri” (Çakmak)

ğapı baca “evin önü, evin önündeki genişçe alan” (Çamyazı *Sarıkamış)

ğar boran “tipi, şiddetli soğuk” (Porsuklu *Susuz)

ğar ğış ğıyamat “karlı, fırtınalı çok soğuk hava” (Darboğaz *Selim; Porsuklu *Susuz)

ğarlı boranlı “karlı ve fırtınalı” (Porsuklu *Susuz)

ğavağ ğarşı “karşı karşıya, yüz yüze” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

ğav ğaşığ “tencere, tabak, çatal, kaşık vb. mutfak eşyası” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

ğéc tez “er geç, nihayetinde, önünde sonunda” (Porsuklu *Susuz)

gejden gej “çok geç, epey zaman geçdikten sonra” (Cavlak *Selim)

gelin ğız “gelinler ve genç kızlar” (Göldalı *Arpaçay)

geyim kecim “giyim kuşam, üst baş” (Porsuklu *Susuz)

geyimli kecimli “giyimli kuşamlı” (Porsuklu *Susuz)

geyindirif keçindir- “giydirip kuşandırıp” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

geyinif keçin- “giyinip kuşanmak” (Kümbetli)

geyinif keçinif “giyinip kuşanıp” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

ğıdım ğıdım “azar azar” (Karakaş; Tepecik *Arpaçay)

ğımışa ğımışa “gülümseyerek” (Gülbüzler *Selim)

ğırığ ğırığ “1. parça parça” (Porsuklu *Susuz); “2. az az” (Bayburt *Selim)

ğırığ ğuruh “1. kırılmış, dağılmış, sağlam olmayan, kırık dökük (eşya)” (Porsuklu *Susuz); 2. “kırıntı” (Karakaş; Porsuklu *Susuz)

ğıy ğıy (gez-) “tek ayak üzerinde sekerek (yürümek)” (Karakaş)

ğocaman ğocaman “büyük büyük” (Göldalı *Arpaçay)

ğodu ğodu “kurak mevsimlerde çocukların süpürgeye çocuk elbiseleri giydirerek yaptıkları manken” (Karakaş)

ğohumu ğardaşı “akrabaları, hısım akrabası” (Göldalı *Arpaçay)

ğollu ğuvvetli “güçlü kuvvetli; gücü, kuvveti yerinde” (Tepecik *Arpaçay)

ğoma ğoma “deste deste, deste hâlinde” (Boğazköy)

ğoyun ğuzu “koyunlar ve kuzular” (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

ğoyun moyun (Çakmak)

ğuc ğuc “köpek çağırma ünlemi” (Kümbetli)

ğud ğud “köpek çağırma ünlemi” (Kümbetli)

gud gud gudulla- “kendi kendine konuşmak, homurdanmak” (Gülbüzler *Selim; DS III, s. 2188: İrişli, Bayburt *Sarıkamış gudgud gudullamah)

Ġuran muran (Akören *Sarıkamış)

ğurt ğurt ğurtulla- “kuluçkaya yatacak tavuk ses çıkarmak” (Porsuklu *Susuz)

güeze güeze “hızlı hızlı” (Gülbüzler *Selim)

gülünş gülünş “gülünecek, alay konusu olacak şekilde, düşüncesizce” (Taşdere Arpaçay)

-H-

haberli habersiz “haber vermeden, aniden” (Tepecik *Arpaçay)

hartahart sertçe, kaba ses çıkararak” (Porsuklu *Susuz)

hart hart “sertçe ve kaba ses çıkararak” (Porsuklu *Susuz)

hata bala “suç, hata” (Porsuklu *Susuz)

havar eter “ses seda, haber” (Gönülalan *Arpaçay; DS III, s. 2309: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘havar eter’)

heberli hebersiz “haber vermeden, aniden” (Porsuklu *Susuz)

hêç hêçine “boş boşuna” (Cavlak *Selim)

helderen belderen “anlamsız, boş” (Büyükpirveli *Akyaka)

hel hel “bıldırcını yere indirmek için söylenen söz” (DS III, s. 2333: Cedere *Arpaçay)

hep hepine “tamamıyla” (Bayburt *Selim; DS III, s. 2341: Kars ve köyleri hephepine ‘tamamiyle’)

hêrsli hêrsli “sinirli sinirli” (Kümbetli)

hır hır hırilla- “hırıltılı ses çıkarmak” (Gönülalan *Arpaçay; Gülbüzler *Selim)

hırılıya hırılıya “hırıltılı ses çıkararak” (Porsuklu *Susuz)

hızek mızek (Tozluca *Selim)

hisli pash “kirli; isli, kirli” (Kümbetli)

his pas “kir” (Kümbetli)

hod hod “eşek ya da sıpayı durdurma ünlemi” (DS III, s. 2392: Kars)

hō hō “1. koşu öküzünü hızlandırmak için söylenen söz” (Yalınkaya; Polatköy *Arpaçay); “**ho ho** 2. sığırları yürütmek veya kovmak için söylenen söz” (Porsuklu *Susuz)

hopbana hopbana “zıplaya zıplaya” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

höleke höleke “hızlı hızlı” (Kümbetli)

hönküre hönküre “hıçkır hıçkır” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

höyküre höyküre “hüngür hüngür” (Kümbetli)

-İ-

ikiden birden “ikide bir, sık sık” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

ineğe mineğe (Büyükdurduran *Akyaka)

iş miş (Çamyazı *Sarıkamış; Eskigeçit *Selim)

it ğurd “tanınmayan, bilinmeyen, ne olduğu belli olmayan kimseler” (Karakaş; Porsuklu *Susuz)

-K-

kağıt mağıt (İsisu *Sarıkamış)

kavğa mavğa (Bayburt *Selim)

kert kürt “çakır çukur” (Karaorgan *Sarıkamış); “2. eğri büğrü (yol, tarla vb.)” (DS IV, s. 2759: İrişli *Sarıkamış)

ketir kütür “eğri büğrü, düz olmayan, pürüzlü (yüzey için)” (DS IV, s. 2775: Bayburt *Sarıkamış)

kıdım kıdım “az az, küçük küçük” (DS VI, s. 4553: Kars)

kır kır “1. at ve eşek çağırma ünlemi” (DS IV, s. 2825-2826*: Bayburt *Sarıkamış ‘kır kır’); “1a. tay çağırma ünlemi” (Porsuklu *Susuz)

kıs kıs “köpekleri kızdırma, kıskırtma ünlemi” (Karaorgan *Sarıkamış; DS IV, s. 2844: İrişli, Bayburt *Sarıkamış ‘kıs kıs’)

kışe kışe “kümes hayvanlarını kovalama ünlemi” (DS VI, s. 4559: Kars ve köyleri)

kış kış “1. tavukları, kuşları ürkütüp kovma ünlemi” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Kırçiçeği, Porsuklu *Susuz); “2. kümes hayvanlarını kümese doldurmak için kovalama sözü” (Kırçiçeği, Porsuklu *Susuz)

kıtım kıtım “azar azar, parça parça” (DS VI, s. 4559: Kars ve köyleri)

kilolu milolu (Büyükdurduran *Akyaka)

kiri kiri “at ve eşek çağırma ünlemi” (DS IV, s. 2825-2826*: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

kirmiş kirmiş “sessiz sessiz” (Kümbetli)

koz koz “danaları, kuzuları yerlerine sokma için kullanılan kovalama ünlemi” (Kümbetli)

kör peşman “pişman bir hâlde” (Darboğaz *Selim)

küşne müşne (Bayburt *Selim)

-L-

lağlana lağlana “alay eder şekilde” (Porsuklu *Susuz)

lağvalı lağvalı “alay eder şekilde” (Kümbetli)

lateyir lateyir “gelişigüzel, uygunsuz, yakışıksızca (konuşma için)” (Büyükpirveli *Akyaka; Kırçıçeği *Susuz)

lehleye lehleye “nefes nefese” (Büyükpirveli *Akyaka)

lengere lengere “tabak tabak, büyük kaplar dolusu” (Kümbetli)

lopbaz lopbaz “kaba kaba, kaba bir biçimde” (Boğazköy; Taşdere Arpaçay; Kırçıçeği *Susuz)

löyür löyür “parıl parıl” (Polatköy *Arpaçay)

-M-

mahnalı mahnasız “yerli yersiz” (Kırçıçeği, Porsuklu *Susuz)

mal göyun “büyük ve küçükbaş hayvanlar” (Karakaş)

mal mul “büyükbaş hayvanlar” (Çakmak; Büyükpirveli *Akyaka; Bayburt *Selim)

marçamaç “şapırtıyla (öpmek için)” (Porsuklu *Susuz)

mat mat “şaşkın şaşkın, alık alık (bakış için)” (Kümbetli; DS IV, s. 3137: İrişli, Bayburt *Selim, *Sarıkamış)

maymağlıya maymağlıya “iki yana hafif sallanarak” (Büyükpirveli *Akyaka)

maymıya maymıya “iki yana hafif sallanarak” (Bayburt *Selim)

mıgırt mıgırt “topak topak” (Yalınkaya)

mıldır mıldır “gözleri açarak bakmak için” (DS IV, s. 3184: Kars)

mırtıllıya mırtıllıya “söylene söylene” (Bayburt *Selim)

mırt mırt mırtılla- “kendi kendine konuşmak, söylenmek” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

-O-

oğul uşah “çoluk çocuk, çocuklar, evlatlar” (Cumhuriyet, Hacıhalil; Akçalar *Arpaçay; Boyalı *Sarıkamış)

oş oş “köpek çağırma ünlemi” (DS V, s. 3294: Kars)

oşt oşt “köpek kovma ünlemi” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

oynaya oynaya “sevine sevine, büyük bir sevinçle” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

-Ö

öz özüne “kendi kendine” (Boyuntaş, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Eskigeçit *Selim)

özü özüne “kendi kendine” (Oğuzlu; Küçükurduran *Akyaka; Göldalı *Arpaçay)

-P-

pampaḥliya pampaḥliya (gez-) “gevşek gevşek, yavaş yavaş yürümek” (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

pampaḥ pampaḥ “gevşek gevşek, yavaş yavaş” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

parça piltih “parça parça” (Kırçıçeği *Susuz)

patıltı kütültü “gürültü patırtı” (İsisu *Sarıkamış)

pendir mendir (Çakmak)

perem perem “darmadağın, karmakarışık” (DS V, s. 3431: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

pese püse “1. öteberi” (DS V, s. 3436: İrişli, Bayburt, *Sarıkamış, *Selim); “2. pılı pırtı, üst baş” (Darboğaz *Selim)

piçi piçi “1. inek vb. hayvan çağırma ünlemi” (DS VI, s. 4647: Kars ve köyleri); “1a. dana çağırma ünlemi” (İsisu *Sarıkamış; Kırçıçeği *Susuz)

piçi piçi “sığır, davar çağırma ünlemi” (DS V, s. 3454: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

piltih piltih “parça parça, yırtık yırtık” (Polatköy *Arpaçay)

pine pine “1. tavukları kümese sokma için kovalama ünlemi” (DS VI, s. 4651: Kars ve köyleri); “2. kümes hayvanlarını kümese doğru kovalama ünlemi” (Kırçıçeği *Susuz; DS V, s. 3457: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

pin pin “tavukları kümese sokmak için kovalama ünlemi” (İsisu *Sarıkamış)

pişirif tüşür- “yemek pişirmek” (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

piş piş “kedi çağırma ünlemi” (DS VI, s. 4652: Kars)

pörtüf ğalḥ- “yara, sivilce vb. şeylerin kabuğu kabarıp kalkmak” (DS V, s. 3482: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim)

puço puço “dana çağırma ünlemi” (İsisu *Sarıkamış)

-S-

saç pirçeh “saç” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

salğar salğar “ağır ağır, yavaş yavaş” (DS V, s. 3526: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sapıh supuh “ahlâksız, kötü niyetli” (Porsuklu *Susuz)

sapı samanı “tarladaki dövülmemiş tahılı” (Sırbasan *Sarıkamış)

sarsah sarsah “ahmakça, aptal aptal, anlamsızca” (Küçükaküzüm *Akyaka)

sayır bayır “saçma sapan, anlamsız” (DS V, s. 3561: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

sedereh sedereh “ahmakça, aptal aptal, anlamsızca” (Kümbetli)

sefeh sefeh “ahmakça, akılsızca, aptal aptal” (Meydancık *Arpaçay)

seke seke “hafifçe topallayarak” (Çakmak)

seldir beldir “sendeleyerek” (Darboğaz *Selim)

seldirriye beldirriye “dengesizce iki yana sallanarak, yalpa vurarak” (Porsuklu *Susuz)

sengin sengin “yavaş yavaş, ağır ağır” (Karakaş)

serin serin “yavaş yavaş, ağır ağır” (Kümbetli)

seyirt seyirt “koşa koşa, koşarak” (Sırataşlar *Sarıkamış)

sırtıh sırtıh “utanmazca, arsız arsız” (Büyükpirveli *Akyaka)

sıyrıh sıyrıh “utanmazca, arsız arsız” (Akören *Sarıkamış; Kırçıçeği *Susuz)

soğumsuz soğumsuz “terbiyesizce” (Akören *Sarıkamış)

soluḥlana soluḥlana “dinlene dinlene” (Akören *Sarıkamış)

sozalana sozalana “güçsüz, düşe kalka (yürümek için)” (DS V, s. 3673: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

söyüne söyüne “sevine sevine” (Kümbetli)

süre süre “sürte sürte” (Akören *Sarıkamış)

sürsüküt “sessizce, ses çıkarmadan” (Porsuklu *Susuz)

sürüye sürüye “sürükleyerek, çeke çeke” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

-Ş-

şakga şenniyh “kalabalık, gürültülü” (DS V, s. 3737: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şap şap “vurma ile çıkan ses” (İsisu *Sarıkamış)

şap şup “acele ile, alelacele, çabuk” (Porsuklu *Susuz)

şatır şümen “gürültü patırtı” (DS V, s. 3755: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şellobello “değersiz kişi” (DS V, s. 3761: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şert şürt “yemin, ant” (DS V, s. 3765: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

şötenéh şötenéh “gevşek gevşek” (Porsuklu *Susuz)

-T-

tanış biliş “tanıdık, dost, arkadaş” (Kümbetli)

tapanlaya tapanlaya “ayağını yan basarak” (Porsuklu *Susuz)

tap tup “ayağını yere vurarak, ses çıkararak” (Porsuklu *Susuz)

taviğa maviğa (Büyükdurduran *Akyaka)

teħde bir “ikidebir” (DS V, s. 3862: Zarşat)

teħde bir “arada bir” (Bacıoğlu *Arpaçay)

telese telese “acele acele, acele ederek, çabuk çabuk” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

telesih telesih “acele ecele, çabuk çabuk” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

tel mel (Bayburt *Selim)

têz telesih “çabuk çabuk” (Kümbetli)

tez tez “sık sık, ara vermeden” (Bacıoğlu *Arpaçay)

timtik “dimdik” (DS V, s. 3935: İrişli, Bayburt *Sarıkamış)

toy düğün “düğün; düğün dernek” (Alçılı; Akören, Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

toy düğün “düğün; düğün dernek” (Hacıhalil)

tuman köyneħ “don ve gömlek, iç çamaşırı” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

-U-

ucalıyıf ucalıyıf “sözü uzatarak, sözü uzata uzata” (Yenice *Selim)

ucun ucun “azar azar, yavaş yavaş” (DS VI, s. 4782: Kars)

usul usul “usulca, yavaş yavaş” (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

uşah muşah (Çakmak)

-Ü-

üst baş “giyim eşyalarının tümü” (DS VI, s. 4798: Bayburt *Selim)

üzü gözü “yüzü, suratı” (Taşdere Arpaçay)

üzüne gözüne “yüzüne, suratına” (Porsuklu *Susuz)

üzünü gözünü “yüzünü suratını” (Boyuntaş *Akyaka)

-V-

varı döyleti “serveti, malı, mülkü” (Porsuklu *Susuz)

vay vay “üzüntü bildirir ünlem” (DS VI, s. 4804: Kars)

vıclıh vıclıh “çok cıvık, sulu nesne için” (DS VI, s. 4806*: Kars)

vid vid “sessizce konuşma için” (DS VI, s. 4806: Bayburt *Selim)

-Y-

yah yah “hişt hişt” (DS VI, s. 4129: Kars)

yalan yapıldak “uydurarak” (DS VI, s. 4142: Kars)

yamperi yamperi “yan yan” (Porsuklu *Susuz)

yamru yumru “eğri büğrü (yuvarlak nesneler için)” (DS VI, s. 4159: Kars; DS VI, s. 4814*: Kars ‘eğri büğrü’)

yana yöriye “etrafa” (Bacioğlu *Arpaçay)

yangır yungur “1.yalan yanlış (söz için)” (DS VI, s. 4168: Kars); “2. saçma sapan” (DS VI, s. 4815: Bayburt *Selim)

yanına yörene “çevrene, etrafına” (Porsuklu *Susuz)

yanı yöresi “çevresi” (Alçılı; DS VI, s. 4171: Kars)

yannı yöresini “etrafını” (Bozyiğit *Arpaçay)

yapılı yöndemli “iri yapılı, görkemli” (Bayburt *Selim)

yara ħora “uzun süre iyileşmeyen küçük, irinli yara” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

yaralı ħoralı “irinli çok yarası olan” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

yaren yoldaş “arkadaş, dost” (Göldalı *Arpaçay)

yarıh yarıh “yarık yarık, çatlak çatlak” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

yarlı yaraşıhlı “güzel, görünüşçe güzel, göze hoş gelen” (Boyuntaş *Akyaka)

yarrı yaraşığlı “güzel, görünüşçe güzel, göze hoş gelen” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

yatıf ğal- “uyanmamak, vaktinde uyanmamak” (Büyükdurduran *Akyaka)

yazılı yazılı “acıma bildirir ünlem” (Çakmak)

yeke yeke “büyük büyük” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

yellene yellene “hızlı hızlı” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla)

*Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

yemeĥ memeh (Akören *Sarıkamış)

yere göge “yere, etrafa” (Tozluca *Selim)

yeren yoldaş “1. arkadaş, dost” (Eskigeçit *Selim); 2. “eş dost” (DS VI, s. 4252: Bayburt *Selim)

yere yurda “yere, etrafa” (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

yeri yerinde “yerli yerinde, düzgün” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

yêri yêrine “olması gereken yere, düzgün” (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

yerli yataĥlı [, yërri yataĥlı] “etrafı bir şekilde” (Tepecik *Arpaçay)

yerli yerinceĥ “olması gerektiği gibi, düzgün” (Sırataşlar *Sarıkamış)

yërri yataĥlı (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) → **yerli yataĥlı**.

yer yöndem “yol yordam” (Porsuklu *Susuz)

yéyin yéyin “hızlı hızlı” (Eskigeçit *Selim)

yıĥıla ĥaĥa “düşe kalka, zorlukla” (Porsuklu *Susuz)

yıĥıla yıĥıla “düşe kalka, zorlukla” (Demirkent *Akyaka)

yıldızlı mıldızlı (İsisu *Sarıkamış)

yırĥalana yırĥalana “sallanarak” (Eskigeçit *Selim)

yorĥan döşeĥ “yatak yorgan” (Porsuklu *Susuz)

yumru yumru “yuvarlak yuvarlak” (Alçılı)

yüyüre yüyüre “koşarak, hızlı hızlı” (Bayburt *Selim)

yüzü gözü “yüzü, suratı” (Esenyayla *Akyaka)

-Z-

zarılĥya zarılĥya “inleyerek, inleye inleye” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

zayıl zayıl [, zayıl zayıl] “saçma sapan” (Çakmak; Büyükdurduran *Akyaka)

zayıl zayıl (DS VI, s. 4356: *Arpaçay) → **zayıl zayıl**.

zevzeĥ zevzeĥ “anlamsız, boş boş” (Eskigeçit *Selim)

zirciĥ zirciĥ “şımarıkça” (Eskigeçit *Selim)

zirzibil [, zirzivil] “çöp, süprüntü” (Porsuklu *Susuz)

zirzivil (Porsuklu *Susuz; DS VI, s. 4840*: Bayburt *Selim) → **zirzibil**.

zoğ zoğ “çizgi çizgi, şerit şerit” (Boyalı *Sarıkamış)

zoğ zoğ “irinli yaranın zonklayarak ağrması için” (DS VI, s. 4842: Bayburt *Selim)

zolah zolah “şerit şerit, çizgi çizgi” (İncedere *Akyaka)

3.2.4. DUALAR DİZİNİ

-A-

Adın batmasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ağ gün gör. (Demirkent *Akyaka)

Ağ gün gör, ağ ebbeñ ye. (Demirkent *Akyaka)

Ağ gün göreseñ. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ağ günün olsun. (Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz)

Ağız dadıynan yemeñ nesib olsun. (Telek *Arpaçay)

Ağrıñ alem. (Kümbetli)

Ağzın dada gelsin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Ağzıñ şirin olsun. (Başgedikler)

Ahırı heyir olsun. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ahrın heyir olsun. (Karakas; Demirkent *Akyaka; Telek *Arpaçay)

Ah vay görmüyesin. (Telek *Arpaçay)

Allah acısın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah adamı eyisine nesib etsin. (Çamçavuş *Susuz)

Allah ağız dadıynan yedirsın. (Telek *Arpaçay)

Allah ağız şirinniye vërsin. (Küçükpirveli *Akyaka)

Allah ağzının dadını bozmasın. (Telek *Arpaçay)

Allah ahrımızı heyir ëlesin. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah ahrımızı heyir etsin. (Telek *Arpaçay)

Allah analı atalı böyütsün. (Kümbetli; Karakale *Arpaçay)

Allah analı atalı etsin. (Porsuklu *Susuz)

Allah analı babalı böyütsün. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah'a şükür olsun. (Hamzagerek; Göldalı *Arpaçay)

Allah ataña anaña rehmet eylesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah azıñı çoñ eylesin. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah azıñı çoñ etsin. (Porsuklu *Susuz)

Allah balalarını bağışdasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah balalarını sañlasın. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah başa vèrmesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah başıñnan töhsün. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah beline güvvet vèrsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah bin bereket versin. (Telek *Arpaçay; Darboğaz *Selim)

Allah bir ey insan nesib etsin. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah birini bin ètsin. (*Kağızman)

Allah biriñi min eylesin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah birini min etsin. (Kümbetli)

Allah bizden ırağ eylesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah bizden ırağ etsin. (Porsuklu *Susuz)

Allah boya başa çıñarsın. (Telek *Arpaçay)

Allah bu günümüzden geri goymasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah bu günümüzü aratmasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah canızdan uzağ etsin. (Handere *Sarıkamış)

Allah can sağlığınan, ağız tadınan oturmayı nasib etsin. (Bekler, Tazekent; B y kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah can sağlığı v rsin. (Telek *Arpaçay; *Kağızman)

Allah c mle ge mişlerinize rehmet etsin. (Telek *Arpaçay; Darboğaz *Selim)

Allah c mlemize heyirli nasibler etsin. (Yukarısallıpınar *Sarıkamış)

Allah  oğ   hdirmesin. (Bekler, K mbetli, Tazekent; B y kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah daha bol etsin. (Yolboyu *Susuz)

Allah daha  oğ etsin. (Porsuklu *Susuz)

Allah daha  oğ versin. (Yolboyu *Susuz)

Allah darda goymasın. (Bekler, Tazekent; B y kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah dert verif derman aratmasın. (Telek *Arpaçay)

Allah devlete millete zaval vermesin. (Telek *Arpaçay)

Allah devlete zaval vermesin. (Bekler, K mbetli, Tazekent; B y kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah dileyi ne yetirsin. (K mbetli; B y kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah dileyi ni ğabul  lesin. (Bekler, Tazekent; B y kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah dileyi ni ğabul etsin. (K mbetli)

Allah doğru yoldan ayırmasın. (Bekler, K mbetli, Tazekent; B y kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah dosda t şmana m hdec  lemesin. (Bekler; B y kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah dosda t şmana m hdec etmesin. (K mbetli, Tazekent)

Allah duvanı ğabıl  lesin. (Bekler, K mbetli, Tazekent; B y kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah duvanı ğabul etsin. (Telek *Arpaçay)

Allah e si  g n    g sdermesin. (Bekler; B y kdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah ehsihliyi vermesin. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah eksihliğini vermesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah elden eyahdan salmasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah elden eyahdan tüşürmesin. (Tazekent; Esenyayla, *Akyaka; Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah elden eyahdan tüşürüf nemerde möhdec etmesin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere Arpaçay)

Allah ele eyağa tüşürmesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah ëlemesin. (Oğuzlu)

Allah emeyini itirmesin. (Telek *Arpaçay)

Allah emeyiñi zay ëlemesin. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah emeyiñi zay ëllemesin. (Porsuklu *Susuz)

Allah etmiye. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah eyi bi insan nasib etsin. (Darboğaz *Selim)

Allah eyliñ versin. (Handere *Sarıkamış)

Allah eysini ras getirsin. (Gönülalan *Arpaçay)

Allah ğabıl ëlesin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah ğabıl etsin. (Kümbetli)

Allah ğada bala vermesin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah ğadadan baladan sahlasın. (Darboğaz *Selim)

Allah ğalbine göre versin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Allah ğana ğana rehmet ëlesin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah ęana ęana rahmet etsin. (İncedere *Akyaka; Telek *Arpaçay)

Allah ęapılara bağdırmasin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah ęaza bela vermesin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah ęazancını artırsın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah gemişlerimizin cmlesine rahmed etsin. (Darboğaz *Selim)

Allah geride ęalannara uzun ömürler versin. (Telek *Arpaçay)

Allah ęetsin gelmesin yerabbim. (Büyükpirveli *Akyaka)

Allah ęolaylıę versin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah ęoluņa ęuvet vrsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah ęnlne göre vrsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah gsderdmiye. (Hacıhalil)

Allah ęuran'nan imannan ayırmasin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah ęurvanınızı ęabul etsin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah ęutarsın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah ęc ęuvvet vrsin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah hayırlısını nesib etsin. (Küçükaküzüm *Akyaka)

Allah hkese möhdec lemesin. (Bekler, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah hkese möhdec etmesin. (Kümbetli)

Allah hemeşe (hemmeşe) surfanızı açığ lesin. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah hemeşe şaddıh vërsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah herkeşe heyirri yazılar getirsin. (içinde de bize) (Bacioğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah herkeşe heyirli yazılar versin. (Handere *Sarıkamış)

Allah heşbi zaman darda goymasın. (Karahamza *Selim)

Allah hêş kime vermesin. (Başgedikler)

Allah hêş kimseye möhdec etmesin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah hêş kimseyi böyühsüz etmesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah hêş kimseyi sahipsiz (böyühsüz) bıraḥmasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah hêş kismeye vermesin. (Handere *Sarıkamış)

Allah heyirini ḡabul etsin. (Porsuklu *Susuz)

Allah heyirli ḡaderrer versin hepsine. (Telek *Arpaçay; Handere *Sarıkamış)

Allah heyirri evlat vërsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah heyirri ḡapılar aşsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Allah heyirri ḡeçim vërsin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah heyirri ḡismet vërsin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah heyir versin, şer vermesin. (Oğuzlu)

Allah heyre çevirsin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah heyirini ḡabul etsin. (Porsuklu *Susuz)

Allah hiç kimseye ḡöstermesin. (Darboğaz *Selim)

Allah hiç kimseye vermesin. (Darboğaz *Selim)

Allah hoyuña yëtsin. (Kümbetli; Darboğaz *Selim)

Allah hökûmete zaval vermesin. (Oluklu *Selim)

Allah'ın bu gününe şükür. (Telek *Arpaçay)
Allah'ın duvası olsun. (Kümbetli)
Allah'ın keremine şükür. (Kümbetli)
Allah'ın yazığı gelsin. (Telek *Arpaçay)
Allah ırağ elesin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
Allah ırağ etsin. (Telek *Arpaçay)
Allah imandan ayırmayın. (Telek *Arpaçay)
Allah iman Ğuran'dan ayırmayın. (Karakale *Arpaçay; *Kağızman)
Allah iman Ğuran nesib etsin. (Handere *Sarıkamış)
Allah iman Ğuran versin. (Karakale)
Allah imannan Ğur'an'nan ayırmayın. (Bekler, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)
Allah irehmed elesin. (Oğuzlu)
Allah irehmed eylesin (Oğuzlu)
Allah işiñi gücünü ras getisin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
Allah işini ras getisin. (Küçükaküzüm *Akyaka; Telek *Arpaçay)
Allah işiñi uvarsın. (Bayburt *Selim)
Allah işiñi varsın. (Ocaklı; Bayburt *Selim)
Allah işinizi ras getirsin. (Taşdere Arpaçay)
Allah işinizi ras getisin. (Porsuklu *Susuz)
Allah işin ras getirsin. (Gönülalan *Arpaçay; Bayburt *Selim)
Allah işlerini ras getisin. (Bayburt *Selim)
Allah iyilik versin. (Darboğaz *Selim)
Allah kimsenin başına vermesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
Allah kimseye möhdec etmesin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
Allah kimseye muhdac etmesin. (Kümbetli)
Allah kimseyi asılsıza urcah etmesin. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah kimseyi darda goymasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah kimseyi elden eyahdan tüşürüf gapılara bahtırmasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah kimseyi gapılara bahtırmasın. (Kümbetli; Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah kimseyi kimseye möhdec etmesin. (Kümbetli)

Allah kimseyi kötü yola salmasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah kimseyi nemerde möhdec etmesin. (Kümbetli)

Allah kimseyi tüşürmesin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah kor şeytana nehlet etsin. (Kümbetli)

Allah kömeyiñ olsun. (Demirkent *Akyaka; Polatköy *Arpaçay)

Allah kömeyiñ olsun. (Koçköyü *Arpaçay)

Allah kötü gözden sahlasin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Allah kötüye, heş kimseyi urcah etmesin. (Bayburt *Selim)

Allah kötü yerlere versin, ey yerlere vermesin. (Meydancık *Arpaçay)

Allah kötü yola tüşürmesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah benim ömrümnen alsın, seniñ ömrüñe versin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Allah merhemet vërsin. (Göldalı *Arpaçay)

Allah min bereket vërsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah muhannete möhdec élemesin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah nazardan sahlasin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Allah ne muradıñ varsa versin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah o dünyede utandırmasın. (Bekler, Kümbetli)

Allah o dünyesini ey etsin. (Porsuklu *Susuz)

Allah orda utandırmasın. (Porsuklu *Susuz)

Allah ölenneriñe (ölmüşlerine) rehmet eylesin. (Porsuklu *Susuz)

Allah ölennerine rehmet etsin. (Telek Arpaçay)

Allah (geçmişleriñe) ölmüşleriñe ğanı ğanı rehmet etsin. (Kümbetli)

Allah ölmüşleriñe ğanı ğanı rehmet eylesin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah ölmüşleriñe rehmet eylesin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah ölmüşlerine rehmet etsin. (Telek *Arpaçay)

Allah peşman etmesin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Allah pis gözden sahlasin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah pis gün gösdermesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah rehmet eylesin. (Boğazköy)

Allah rehmet etsin. (Çakmak; Esenyayla *Akyaka; Göldalı *Arpaçay)

Allah rehmet eylesin. (Dikme; Esenyayla, İncedere *Akyaka; Göldalı *Arpaçay)

Allah sağlıklı vërsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah salamatdih vërsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah sana ahl vërsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah sana dar gün gösdermesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah sana fırsat vërsin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah sana ğara ğaş ğara göz bir ğız nesib eylesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah sana guvvet vërsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah sana güc guvvet vërsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah sana hac nesib ëlesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah sana hayırlı gapılar açsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah sana hêç acı gösdermesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah sana ömür vërsin. (Kümbetli)

Allah sana uzun ömür vërsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Allah seen hêşbir dar gün gösdermesin. (Kırçiçeği *Susuz)

Allah selametliş versin sana. (Aşağısallıpınar *Sarıkamış)

Allah selemetdiş versin. (Kırçiçeği *Susuz)

Allah sen gösderme. (Hacıhalil; Gürbüzler *Selim)

Allah seni atalı analı böyütsün. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah seni atalı analı etsin. (Kümbetli)

Allah seni ataña anaña bağışdasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah seni başımızdan ehşih ëlemesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah seni başımızdan ehşih etmesin. (Telek *Arpaçay)

Allah seni darda goymasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah seni dardan gutarsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah seni ey etsin. (Çıplaklı *Selim)

Allah seni gorusun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah seni güldürsün. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah seni ıslah etsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah seni iki cihanda eziz eylesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah senin canın almya. (Hamzagerek)

Allah seni sahlasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah seni sevindirsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah seni yarıtsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah sen kimseye gösderme. (Laloğlu *Selim)

Allah sennen razı olsun, yapıdığın eyliñ önüne gelsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah size iyi yazılar vere. (Okçuoğlu *Arpaçay)

Allah size uzun ömür vere. (Okçuoğlu *Arpaçay)

Allah sizlere uzun ömürler vërsin. (Darboğaz *Selim)

Allah sonumuzu eyi etsin. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah sonumuzu heyire çevirsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Allah sonumuzu heyre çevirsin. (Kümbetli)

Allah sonunu hayr etsin. (Başgedikler)

Allah şaşırtmasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah şen eylesin. (Bayburt *Selim)

Allah şen etsin. (Bayburt *Selim; Telek *Arpaçay)

Allah şen etsin, var etsin. (Bayburt *Selim)

Allah şer vermesin. (Oğuzlu)

Allah şeytana nehlet eylesin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah şeytana uydurmasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah şeytanın şerrinden gorusun. (Karakele, Telek *Arpaçay)

Allah şeytanın şerrinden gorusun. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah şifa versin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah tezden bi ölüm versin. (Akyar *Selim)

Allah toprağınca yaşatsın. (Telek *Arpaçay)

Allah tutduğunu altın etsin. (Telek *Arpaçay)

Allah tüşmanıma gösdermesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah tüşmanımın başına da vermesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah uşahlarını sahlasin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah utandırmasın öldüğü yerde. (Laloğlu *Selim)

Allah uzağ eylesin. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah uzun ömürler versin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah üreyiñe göre versin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Allah üsdüñde dursun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah üzüñü ağ etsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah var etsin. (Gönülalan *Arpaçay)

Allah yardımcın olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah yardım dursun. (Bayburt *Selim)

Allah yohluğunu gösdermesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah yolunu açıl etsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Analı atalı böyüsün. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Anaň ataň nur içinde yatsın. (Kümbetli)

Ananın ağ südü gibi halal olsun. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Anayın ağ südü kimi halal olsun. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Atamın anamın canı sağ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ataňa anaňa rehmet. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ataň anaň sağ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ataňa rehmet. (Taşdere Arpaçay)

Ataň cennetdiň olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ataňın yeri cennet olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Atasına rahmet. (Boyalı *Sarıkamış)

Ayağın daşa deymesin. (Telek *Arpaçay; Demirkent *Akyaka)

-B-

Baban rehmet. (Karakurt, Topkaya *Sarıkamış)

Baban sağ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Babasına irehmet. (Yolaçan)

Babasına rehmet. (Büyükdurduran *Akyaka; Tepecik *Arpaçay)

Baħdıñ açığı olsun. (Bekler, Kümбетli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Karakale *Arpaçay; Bayburt *Selim)

Balalarını Allah saħlasın. (Bekler, Kümбетli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Balaların sağı olsun. (Bekler, Kümбетli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Beliñe guvvet. (Bekler, Kümбетli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Bir yasdıħda gocalın. (Bekler, Kümбетli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Bizden ırağı olsun. (Bekler, Kümбетli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Biz sennen razıyılı, Allah da sennen razı olsun. (Bekler, Kümбетli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Biz yediy eħsiltdiħ Allah artırsın. (Bekler, Kümбетli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Biz yediy esgiltidiħ Allah versin. (Kümбетli; Tepecik *Arpaçay)
Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Burdan ırağı olsun. (Bekler, Kümбетli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

-C-

Cenab-ı Allah birini bin etsin. (Tozluca *Selim)

Cümlemizin geçmişlerine Allah rahmed eylesin. (Darboğaz *Selim; Porsuklu *Susuz)

-Ç-

Çoħ bayramlar gör. (Bekler, Kümбетli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Çoħ bayramlar göreseñ. (Bekler, Kümбетli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Çoħ var ol. (Kümбетli)

Çoħ yaşa. (Bekler, Kümбетli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)

-D-

Derdiñ alem. (Kümbetli)

Dileyiñ ğabıl olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Duvañ ğabıl olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

-E-

Elin ğolun ağrımazın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Elin toprağa atasın altın ola. (Çıplaklı *Selim)

Eveliñ gelene ğeder ahırın gelsin. (Porsuklu *Susuz)

Eviñ eşiyniñ şen olsun. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Evin şen olsun. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Evlerden ırağ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Eyağın daşa deymesin. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Ey günüñ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

-G-

Ğada bala sennen uzağ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ğadañ alem. (Kümbetli)

Ğadañı alem. (Kümbetli)

Ğadasını aldığım. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ğadasını alem. (Kümbetli)

Ğal sağlıñnan. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Ėara gün görmüyesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla
*Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
Ėardaşın sağ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla
*Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Bayburt *Selim)
Ėazancıñ artığ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla
*Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
ĖazandıĖını ağız dadınnan yiyesen. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran,
Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)
ĖazandıĖını Allah sana nasib etsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran,
Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)
ĖazandıĖını Allah sana yedirsin. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka;
Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
Gecen heyre Ėalsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka;
Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)
Geceniz heyre Ėalsın. (Kümbetli)
Geçmişine rehmet. (Meydancık *Arpaçay)
Geçmişleren rahmed. (Ocaklı)
Geçmişlerine rehmet. (Bayburt *Selim)
Ėet Allah işini Ėücn ras getisin. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla
*Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
Ėrm onu dünya durduğca dursun. (Kümbetli, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka;
Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
Ėzel gnñ olsun. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka;
Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
Ėzn aydın olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla
*Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)
Ėzñ ışık Ėrsn. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla
*Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)
Ėznz aydın olsun. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka;
Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)
Ėurbanın Ėabul olsun. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka;
Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Güle güle gêt. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Güle güle geyin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Günü ağ olmuş. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Günüñ ağ olsun. (Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz)

-H-

Halal hoşları ossun. (Başgedikler)

Halal hoşun olsun. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Halal hoşunuz olsun. (Halıkışlak *Digor)

Halalı hoşları olsun. (Ocaklı)

Halalıñ olsun. (Bayburt *Selim)

Hêç kötülernen garşılaşmayasın. (Kırçıçeği *Susuz)

Hêç sen bir darlığınnan garşılaşmayasın. (Kırçıçeği *Susuz)

Hemeşe gezmehden gelesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Hêşbir pis gün görmeyesin. (Kırçıçeği *Susuz)

Hêş dar gün görmeyesen. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Hêş dar gün görmeyesin. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Heyirri gide gelesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Heyre garşı gêt. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

-I-

Irañ canınnan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Irañ kannan. (Büyükdurduran Akyaka)

Irañ gulağınnan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

İrağ olsun. (Bayburt *Selim)

-İ-

İgid olasın. (Tepecik *Arpaçay)

İki cihanda üzüñ ağ olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

İman yeyesi ol. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay; Darboğaz *Selim; Porsuklu *Susuz)

İrağ ola. (Çakmak)

İrağ olsun. (Kümbetli, Oğuzlu, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay; Çıplaklı *Selim)

İrah canınnan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

İşin gücün ras gelsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

İşin ras gelsin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

İyid olasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

-M-

Mennen ırağ olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Men sennen razıyam, Allah da sennen razı olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

-N-

Nece bayramlar göreseñ. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Nışanıñ heyirri olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

-O-

Ocağıñ batmasın. (Taşdere Arpaçay)

Oğlun sağ olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Oğulların sağ olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Oğullu gızlı olasañ. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

-Ö-

Öldüse Allah rehmet eylesin, sağdısa Allah can sağlığı versin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Öldüse Allah rehmet eylesin, sağdısa Allah uzun ömür vèrsin. (Kümbetli)

Ölenneriñe rehmet. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Ölmüşlerin canına deysin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Ölmüşleriñe rehmet. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Ölmüşlerin urfuna gitsin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Ölmüşse Allah rehmet etsin, sağdısa Allah işini ras getirsin. (Kırçiçeği *Susuz)

Ömrün uzun olsun. (Demirkent *Akyaka; Koçköy, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Ömrün uzun olsun, canın sağ olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Ömürün çoğ olsun. (Kümbetli)

-P-

Payı çoğ olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Payın çoğ olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Pis gün görmeyesin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

-S-

Sabağıñ heyır olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Sağlıñnan ğal. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Sağlıñnan ğet. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Sağ salamat ğedif gelesen. (Kümbetli)

Salamat ğal. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Savağın ğeyr olsun. (Kümbetli)

Seni Allah saħlasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Seni veren Allah'a şükür. (Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Seni verene şükür. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Sonumuz ğeyr olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Surfan bereketdi olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Surfanız açığ olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

-T-

Telli duvaħlı gelin olasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Toprağıncaħ yaşasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Toprağınca yaşa. (Kümbetli)

Toprağınca yaşasın. (Telek *Arpaçay)

Torpaħ alsın altın olsun. (Esenyayla *Akyaka; Porsuklu *Susuz)

-U-

Uşahlarını Allah saħlasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Uzaħ olsun. (Handere *Sarıkamış)

Uzaħ olsun senden. (Handere *Sarıkamış)

-Ü-

Üzüñ ağ olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Bayburt *Selim)

Üzün gülsün. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

-Y-

Yahşı günüñ olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Yaman gün görmüyesin. (Kümbetli)

Yatdığı yer cennet olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Yatdığı yer nur olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Yer göy sennen razı olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Yeri cennet olsun. (Yolaçan; Tepecik *Arpaçay)

Yeyiv işdiyiñ halalıñ olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Yıgıldığını ağız dadınnan ye. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Yığvalıñ ağ olsun. (Kümbetli)

3.2.5. BEDDUALAR DİZİNİ

-A-

Abır hayan tökülsün. (Porsuklu *Susuz)

Abırın hayañ tökülsün. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Adı batmış. (Polatköy *Arpaçay; DS I, s. 65*: Kars köyleri “ilenç”)

Adı batsın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Adın addara ğalsın. (Karakaş, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Adın addara ğoyulsun. (Karakaş)

Adın bata. (Telek *Arpaçay; *Kağızman; DS I, s. 65-66*: Kars köyleri “ilenç”)

Adın ğalsın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Adın ğara gele. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Adın ğara yerde ğalsın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Adın ğara yere girsın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Adını addara ğoyem. (Porsuklu *Susuz)

Adını addara ğoyum. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Adın yere girsın. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Ağ güne  esret  alasañ (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ağ gün görmüyeseñ. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ağ gün gör f ağ epbe  yemiyeseñ. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Ağlar ğalasañ. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ağlar ğalasın. (Tepecik *Arpaçay)

Ağlıya ağlıya gözden olasañ. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ağzı ğara daşa deysin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ağzına ağı tökülmüş. (Kümbetli)

Ağzına ağı tökülsün. (Kümbetli)

Ağzına ğara daş deysin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ağzına ğara daş ğapansın. (Kümbetli)

Ağzıñ ağı dadsın. (Kümbetli; Karakale *Arpaçay)

Ağzıñda diliñ yansın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ağzın dilin ğapansın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Ağzın dilin ğurusun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Ağzın eyilsin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Ağzınnan burnunнан gelsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Ağzıñnan çıhsın, ğoynuña dolsun. (Kümbetli; Bacioğlu, Karakale *Arpaçay)

Ahım ona ğalmasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Ahım seni tutsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Ahırıñ puça dönsün. (Kümbetli; Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu *Arpaçay)

Ahırıñ puç olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ahlıñı Allah alsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ahırñ itsin. (Kümbetli)

Aj lelöyün ğalasañ. (Kümbetli)

Aleme görk olasañ. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Al ğana bulanasañ. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Al ğana bulanasın. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Al ğanıña belen. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah amanıñı kessin. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah başıña ataş yağdırsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah başıña daş salsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah beliñi ğırsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah boya başa çıħarmasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah canımı alsın. (Bekler, Kümbetli)

Allah canıñı alsın. (*Kağızman; Porsuklu *Susuz)

Allah'dan bulasañ. (Porsuklu *Susuz)

Allah'dan dilerem epbeye muhtac ğalasan. (Kümbetli)

Allah dert vërsin derman vermesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah elimnen alsın. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah elinnen ala. (Porsuklu *Susuz)

Allah elinnen alsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Allah eviñi dümbelemdüz etsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah eviñi düzdesin. (Kümbetli)

Allah eviñi yıhsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah firsant vermesin. (Kümbetli)

Allah ğaraltıñı kessin. (Bayburt *Selim)

Allah ğavağınnan çıharsın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah ğotur vërsin, dırnağ vermesin. (Demirkent *Akyaka, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah gözlerini qor etsin. (Kırçıçeği *Susuz)

Allah hëç nesib etmesin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Allah hoyuña yetmesin. (Kümbetli)

Allah'ından bul. (Bozyiğit *Arpaçay)

Allah'ın ğarğışı olsun. (Porsuklu *Susuz)

Allah'ın ğarğışı seni tutsun. (Kümbetli)

Allah'ın ğılıcına ras gelesin. (Porsuklu *Susuz)

Allah'ın ğılıcına ras gelesin. (Telek *Arpaçay)

Allah'ın hışmına ras gelesin. (Kümbetli)

Allah'ınnan bulasañ. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah'ınnan bulsun. (Telek *Arpaçay)

Allah iki gözünü kör etsin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah işini ras getimesin. (Kümbetli)

Allah muradıñı gözünde goysun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah nehlet èllesin. (Porsuklu *Susuz)

Allah nehlet èylesin. (Esenyayla *Akyaka)

Allah ocağını söndürsün. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah ocağını yıhsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah oğlunun gızının önünnen çıharsın. (Kümbetli)

Allah öldürsün. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah ömrünü gödey etsin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah ömrünü kessin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah önünnen çıharsın. (Porsuklu *Susuz)

Allah öyüzünü yıhsın. (Kümbetli)

Allah özüne nesib ellemesin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah pis günne ayırmassın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah saa ğenim olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah sağ goymasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah sana dert vère derman vèrmiye. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah sana ğenim olsun. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Allah sana iman Ğuran nesif èlemesin. (Büyükdurduran *Akyaka)

Allah sana lenet etsin. (Bacioğlu *Arpaçay)

Allah sana min türlü bala versin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah seen zulum etsin. (Kırçiçeği *Susuz)

Allah seni boya başa çıharmassın. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Allah seni daha beter etsin. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

Allah seni daha pis güne goysun. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah seni daşdan daşa çalsın. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah seni daşdan daşa vursun. (Telek *Arpaçay)

Allah seni davul etsin. (Kırçiçeği *Susuz)

Allah seni elimnen alsın. (Kümbetli; Taşdere *Arpaçay)

Allah seni hêç büyütmesin. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Allah seni hêç güldürmesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Allah seni hêç umdurmasın. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah seni mana çoğ görsün. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah senin canını alsın. (Karakale)

Allah senin evini yılsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah seni onnan da pis güne salsın. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah seni öldürsün. (Büyükdurduran *Akyaka)

Allah seni perişan etsin. (Kırçiçeği *susuz)

Allah seni pis derde salsın. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah seni pis güne goysun. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah seni sürüm sürüm süründürsün. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah seni vursun. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah seni yarıtmasın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah seni yekeltmesin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah sennen sorsun. (Bacioğlu, Telek *Arpaçay; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Porsuklu *Susuz)

Allah'tan dilerem torva tahıf dilenesen. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah üzünü iki cihanda gara êllesin. (Porsuklu *Susuz)

Allah üzünü iki cihanda gara etsin. (Kümbetli)

Allah vurmuş. (Polatköy *Arpaçay)

Allah vursun. (Bayburt *Selim)

Allah yarıtmasın. (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah yedirmesin. (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Allah yerrerde goysun. (Porsuklu *Susuz)

Allah yuvanı dağıtsın. (Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Amanıñı Allah kessin. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Amanın kesilsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Anañnan emdiyiñ süd burnuñnan gelsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Anan ölsün. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Anan ölsün, anasız ğal. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Anan ölsün, anasız ğalasan. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Anañ seni ağlasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Anasız ğalasañ. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Anayın südü saa haram olsun. (Bekler, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Andıraan ğala. (Çakmak)

Andırına ğalsın. (Porsuklu *Susuz)

Atañ anañ ölsün. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Atañ anañ ölsün, yetim ğalasan. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ataña nehlet. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu; *Susuz)

Ataşa tüşeseñ. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ataşın olsun. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Ataş yiyesen. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Ay oran ölsün. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Ay salamat olma. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ay seni gülleye gelesen. (Meydancık *Arpaçay)

Ay seni pis güne ğalasañ. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ay seni yata ğahmıyasañ. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ayağın gırılsın. (Telek *Arpaçay; Karaorgan *Sarıkamış)

Ayıvını ğara yer kórrasın. (Porsuklu *Susuz)

Azzar ye. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

-B-

Babana nehlet. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Babanın öyüne ataş tüşsün. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Babayın evi yihılsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Balaların ağlar ğalsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Balañı Allah'dan bul. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Başı batmış. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Başı batsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Başına daş düşsün. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Başıña daş tüşsün. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Başıña deĝsin. (Göldalı *Arpaçay)

Başıña deysin. (Göldalı *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Başına ğalağ uşsun. (Demirkent *Akyaka; Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Başıña ıldırım tüşsün. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Başıña kül elensin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Başıña kül eliyim. (Porsuklu *Susuz)

Başıña men ağırırıda daş tüşsün. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Darboğaz *Selim; Porsuklu *Susuz)

Başına yara çıhsın. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Başıña yara tüşsün. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Başın batsın. (Alçılı; Telek *Arpaçay)

Başın ğırılısın. (Karaurgan *Sarıkamış)

Başıñı duzduyem. (Kümbetli)

Başını duzduyem göhumasın. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Başını duzduyum göhumasın. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Başını yere sohem. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere; Porsuklu *Susuz)

Başını yere sohum. (Telek *Arpaçay)

Başın ölsün. (Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Başın yere girsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Başı ölsün. (Darboğaz *Selim)

Bayrama yetişmeyesen. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Bayramın gara gelsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Belin gırılısın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Beter derde tüşeseñ. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Beter olasañ. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bıy Allah sana zulüm etsin. (İncesu *Susuz)

Bıy sana nehlet olsun. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bizi gonusanın boğazına dolansın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Boğazına gara yara çıhsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Boğazına yara çıhsın. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay;)

Boğazında ğalsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Boğazınnan çıvan çıhsın. (Küçükaküzüm *Akyaka)

Boynu buruğ ğalasañ. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Boynun ğırılısın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Boynun ğopsun. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Boyun devrilsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Boyun ğara yere ğirsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Boyuñu boz ipnen ölçöm. (Porsuklu *Susuz)

Boyuñu ğara yere soğem. (Porsuklu *Susuz)

Boyuñu yere soğem. (Porsuklu *Susuz)

Boyunu yere soğum. (Telek *Arpaçay)

Boyuñ yere ğirsın. (Porsuklu *Susuz)

Böyrüñe ğülle deysin. (Bayburt *Selim)

Seni böyümüyesen. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bu nemet sana ğenim olsun. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bu nemet seni tutsun. (Kümbetli)

Burnunnan ağzınnan ğelsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Burnunnan fitil fitil ğelsin. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Burnunnan ğelsin. (Küçükaküzüm *Akyaka; Telek *Arpaçay; Darboğaz *Selim; Porsuklu *Susuz)

-C-

Canıña ataş tüşsün. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Canına azzar. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Canıña çor. (Esenyayla *Akyaka)

Cehenneme geder yoluñ var. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Cehenneme gêt. (Küçükaküzüm *Akyaka)

Cehenneme ol. (Taşdere Arpaçay)

Cehennem yeriñ olsun. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Cemdeyiñe gurt tüşsün. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Cemdeyiñ yerde ğalsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ciyariñ dağlansın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ciyariñ dağlı düyünnü ğalsın. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ciyariñ pişsin. (Porsuklu *Susuz)

Ciyariñ yansın. (Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz)

-Ç-

Çolağ olasañ. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

-D-

Dalın yana. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Dalın yansın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Dalın yere gele. (Çıplaklı *Selim)

Deli ola dağlara düşesin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Derde tüşeseñ. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Dileyiñ diliñde ğalsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Dileyiñ diliñde ğalsın, murazıñ gözüñde ğalsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Diliñe düğüm tüşsün. (Bayburt *Selim)

Diliñe düyüm tüşsün. (Porsuklu *Susuz)

Diline düyün düşsün. (Telek *Arpaçay)

Diliñe ğara yara çıhsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Diliñe yeyilme tüşsün. (Eskigeçit *Selim)

Dilin lal olsun. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

Dilin tutulsun. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Dilleriñe düğüm tüşsün. (Göldalı *Arpaçay)

-E-

Èle ğet hêş gelme. (Kümbetli)

Eline yeyilme tüşsün. (Porsuklu *Susuz)

Elin ğına dutmıya. (Tepecik *Arpaçay)

Eliñ ğına tutmıya. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Elin ğırıla. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Eliñi yeyilme yesin. (Kümbetli)

Ellerin ğırılısın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Emdirdiğim süt saa haram olsun. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Emdiyiñ süd burnuñnan gelsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Emeyim burnuñnan gelsin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Emeyin burnunnan gelsin. (Telek *Arpaçay)

Emeyiñ puça dönsün. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Emeyiñ puç olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Emeyiñ sağdıç emeyine dönsün. (Porsuklu *Susuz)

Epbeye muhdac ğalasan. (Kümbetli)

Erin ölsün. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Erin ölsün, ersiz ğal. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Ersiz ğalasañ. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Eseniñe ğalsın. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Eseniñe verem. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Ettiğiñ öñüñnen çıhsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ev eşiñ sahibi olma. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Evin başına uşsun. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Eviñ başıña yıhılsın. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Eviñ dağılsın. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Eviñ dümbelemdüz olsun. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Eviñe ıldırım tüşsün. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Eviñ eşiyiñ başıña uşsun. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Eviñ eşiyiñ dağılsın. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Eviniz yihılsın. (Büyükaküzüm *Akyaka)

Evin yihılsın. (Büyükdurduran, Küçükdurduran *Akyaka; Telek *Arpaçay; Tunçkaya *Kağızman)

Evi yihılmış. (Porsuklu *Susuz)

Evi yihılsın. (Aslanhane *Akyaka)

Ey gün görmüyeseñ. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Karakale, Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

-F-

Farş olasan. (Tepecik *Arpaçay; Altınbulak *Sarıkamış)

-G-

Ġan ġusasañ. (Bekler, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Ġan ġusasın. (Kümbetli; Telek, Tepecik *Arpaçay)

Ġanıña beleneseñ. (Bayburt *Selim)

Ġan işiyeseñ. (Bekler, Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Ġapılarda ġalasañ. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ġapılarda ġalasın. (Telek *Arpaçay)

Ġapıñ kitdi ġalsın. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Ġara vurğun vursun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ġara yere gireseñ. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ġara yere giresin. (Telek *Arpaçay)

Ġara yere girsin. (Porsuklu *Susuz)

Ġarayola ġet. (Küçükaküzüm *Akyaka; Telek *Arpaçay; DS III, s. 1921: İrişli, Bayburt *Sarıkamış, Zarşat ‘garayola get’ "Öl, geber anlamında ilenç: Ġara yola get, cegennemin de isli bucağına”)

Ġarayola ġetsin. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Ėarayola gidesen. (Kümbetli)

Ėaraltıñ kesilsin. (Kümbetli; Esenyayla *Akyaka; Darboğaz *Selim)

Ėaraynan gêt. (Küçükaküzüm *Akyaka)

Ėarnına azzar dolsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Ėarnına Ėara yara çıhsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ėarnıñ doymasın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ėarnıñ Ėatıh aşına doymasın. (Kümbetli)

Gelin başı açmıyasın. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

ĖıldıĖın namaz saa Ėenim olsun. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

ĖıldıĖın namaz seken Ėenim olsun. (Telek *Arpaçay)

ĖıldıĖın seken Ėenim olsun. (Kırçığeği *Susuz)

Ėıran Ėırmış. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Ėıran Ėırsın. (Karakaş)

Ėırılmış. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Ėıtırın kesilsin. (Porsuklu *Susuz)

Gide gelme yesin. (Tepecik *Arpaçay)

Gider gelmeze gidesen. (Porsuklu *Susuz)

Gider gelmeze gidesin. (Telek *Arpaçay)

Gidesen gelme yesen. (Karaorgan *Sarıkamış)

Gidişin ola dönüşün olmaya. (Telek *Arpaçay; Karaorgan *Sarıkamış)

Gidişin ola dönüşün olmya. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Gidişin olsun Ėelişin olmasın. (Tepecik *Arpaçay; Bayburt *Selim)

(git) Ėara Ėeberin gele. (Porsuklu *Susuz)

(git) ğara heberin gelsin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ğoñuñ kesilsin. (Kümbetli, Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Goltuğān baba çıhsın. (Subatan)

Ğolun ğırılısın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Ğolun ğurusun. (Kümbetli, Telek *Arpaçay)

Gorunda ğunğ oturasañ. (Kümbetli)

Gorunda tik oturasañ. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Göründe tik oturasañ. (Gülbüzler *Selim)

Görvagör olasañ. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Göyden başına daş yağsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Gözden olasañ, zelil olasañ. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Gözleri kör olsun. (Meydancık *Arpaçay)

Gözü çılmış. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Gözüñ çıhsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Gözüñe girsın. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Gözüñe gülle deysin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Gözün kör ola. (Telek *Arpaçay)

Gözüñ kör olsun. (Meydancık *Arpaçay)

Gözün tökülsün. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Gözüñü gara torpağ doyursun. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Gözün yolda ğalsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Ġulağñ kar olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ġulluğñ atañ öyünde ğalsın. (Kümbetli)

Ġulluğñ babañ öyünde ğalsın. (Kümbetli)

Ġulluğñ dedeñ öyünde ğalsın. (Kümbetli)

Ġuran canña ğenim olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Ġurğuşun deysin sana. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ġurğuşun deysin sena. (Tozluca *Selim)

Gülünc olasañ. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Günüñ ağ olmasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Günüñ gara gelsin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

-H-

Haram olsun sana. (Büyükpırcı *Akyaka)

Haram zuğğum olsun. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Hay sana gülle deysin. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Hay senin ocağın batsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Hêc üzün gülmesin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Hesretiñ gözüñde ğalsın. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Hêşbi şeyin sahibi olmıyasın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere; Telek *Arpaçay)

Hevesin gursağında galsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

-İ-

İçine ğıran tüşsün. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

İki elim yahanda olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

İki gözden olasan. (Kümbetli)

İki gözü önüne ahsın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Karakale, Taşdere, Telek *Arpaçay)

İki yahın bir arıya gelmesin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

İmansız gidesen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

İmansız gidesin. (Telek *Arpaçay)

İmansız Ğuransız olasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

İmansız Ğuransız ölesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

İmansız olasan. (Kümbetli)

İrbet olasan. (Kümbetli)

İşin ras gelmesin. (Telek *Arpaçay)

İtten alemete ğurtnan ğıyamata ğalasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

-K-

Kıtırın kesilsin. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Köküne ğıran girsın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Kökün ğurusun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Kökün kesilsin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Kötürüm ğalasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

Kötürüm olasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)

Kül başına. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

-L-

Lal olasan. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Lal olasn. (Telek *Arpaçay)

Lal olmuş. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Lime lime olasan. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Lime lime olasn. (Telek *Arpaçay)

-M-

Macalını Allah kessin. (Kümbetli)

Macalın kesilsin. (Kümbetli)

Men ağırırıldā daş tüşsün başına. (Büyükdurduran *Akyaka)

Meretine ğalsın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Miras ğalsın. (Tozluca *Selim)

Muradın gözünde ğalsın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Murazı gözünde ğalsın. (Kümbetli)

Murazın gözünde ğala. (Kümbetli)

Murazın gözünde ğalsın. (Bayburt *Selim)

-N-

Nalet olsun. (Darboğaz *Selim)

Namerde muhdac olasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Nehlet gelsin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Nehlet gelsin sana. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

-O-

Ocağı batmış. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Ocağın batsın. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Ocağınız batsın. (Demirkent *Akyaka; Tepecik *Arpaçay)

Ocağın söne. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Ocağın sönsün. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Ocağın yihıla. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; *Kağızman)

Ocağın yihılsın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

O dünyede çekesin. (Porsuklu *Susuz)

Oğuldan gızdan heyir görmiyesen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Oğuldan gızdan yarıma. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Oğul üzü görmüyesin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Oğuduğun canına genim olsun. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Ona haram olsun. (Darboğaz *Selim)

O namaz seın genim olsun. (Kırçıçeği *Susuz)

Ortalıhda gal. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Otduğun yerde gung galasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

-Ö-

Ölesen. (Akören *Sarıkamış)

Ölesen yığdığını yemiyesen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Ölüm seni aparsın. (Porsuklu *Susuz)

Ölüm seni götüsün. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Öl, yere gir. (Kümbetli)

Ömrün gödey olsun. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Ömürün tükensin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Öyün yihılsın. (Yolboyu *Susuz)

Öz başını yeyesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

-P-

Patdamıya tüşesen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Patdamıya düşesin. (Telek *Arpaçay)

Piltih piltih olasan. (Kümbetli)

Pis derde tüş. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *susuz)

Pis güne gal. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Pis güne galasan. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Pis günün olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

-R-

Rahat üzü görmüyesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

-S-

Saa gurguşun deysin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Saa gülle deysin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Sabaha çılmayasan. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Sağ olmamış. (Alçılı)

Sahabın ölsün, sahabsız gal. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

Sahapsız galasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Sahapsız galsın. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

Salamat olma. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Sana haram olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Sene vurğun vura. (Alçılı)

Seni al gannara belenesen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Seni Allah'a tafşirerem. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Seni Allah'ınan bulasan. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Seni Allah'ınan bulasın. (Telek *Arpaçay)

Seni ataşa tüşesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Seni belki vurğun vura. (Alçılı; Telek *Arpaçay)

Seni bir gadaya ras gelesen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Seni doğanın ğarnı cırılısın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Seni farş olasan. (Altınbulak *Sarıkamış)

Seni ğanına belenesen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Seni ğara yere giresen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Seni geberesen. (Yalçınlar)

Seni gorbagor olasin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Seni ğorgoĝoş olasan. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Seni ğudura daĝlara tüşesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Seni ğurda ğuşa yem olasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Seni ğurĝuşunla vurulasan. (Gürbüzler *Selim)

Seni hêç böyümiyesin. (Porsuklu *Susuz)

Seni hêş saĝ olma. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Seni kör topal olasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Seni malamat olasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Senin ğarnın doymuya. (Karaorgan *Sarıkamış)

Seni ortalıĝda ğalasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Seni patdamıya düşesin. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Seni patdamıya tüşesen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Seni sabaha çıhma. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Seni salamat olma. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Seni vurğun vursun. (Telek, Tepecik *Arpaçay; Kırçiçeği *Susuz)

Seni yarımayasın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Seni yarımıyasın. (Telek *Arpaçay; Çıplaklı *Selim)

Seni yarı yolda galasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Seni yarı yolda galasın. (Çıplaklı *Selim)

Seni yatar galasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Seni yehdi galasan. (Kümbetli)

Seni yere giresen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Seni yere giresin. (Telek *Arpaçay)

Seni yere sohem. (Porsuklu *Susuz)

Seni yere sohum. (Telek *Arpaçay)

Seni yerin dibine giresin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Seni zehir zuğgum ye. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Sesin batsın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Sesin kesilsin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Son gülüşün ola. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

Son gülüşün olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Son yişişin ola. (Tepecik *Arpaçay; *Kağızman)

Son yişişin olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Soyha ğalasan. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Soyha ğalasın. (Telek *Arpaçay; Tozluca *Selim)

Soyha ğalsın. (Alçılı)

(seni) soyhuya ğalasın. (Alçılı)

Soyhaña ğalsın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

(senin) soyhayın ğalsın. (Cavlak *Selim)

Suya sabuna hesret ğalasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Südüm sana haram olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Sürüm sürüm sürünesin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

-Ş-

Şil küt olasan. (Porsuklu *Susuz)

Şil küt olasın. (Telek *Arpaçay)

-T-

Toprağ başına. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; *Kağızman)

Torpağ başına. (Demirkent *Akyaka; Telek *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Torpağ sennen hündür olsun. (Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz)

Toyun ğara gelsin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Bayburt *Selim)

-U-

Ummıyasın. (DS VI, s. 4787: Kars)

Uşağın canına ataş olsun. (Kümbetli)

Uşah üzüne hesret ğalasan. (Kümbetli)

-Ü-

Üzün döne. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

Üzün ğara olsun. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay; Bayburt *Selim)

Üzün gülmesin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Üzün gülmiye. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

Üzün gülmüye. (Tepecik *Arpaçay; *Kağızman)

Üzün gülmüye umaram Allah'dan. (Karaurgan *Sarıkamış)

Üzün güveci görmeye. (Tepecik *Arpaçay)

Üzünü gor göre. (Porsuklu *Susuz)

-V-

Vay dalın yansın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Vayınaca ğalım. (Polatköy *Arpaçay)

Vayına ğalem. (Çakmak)

Vayına oturom. (Porsuklu *Susuz)

Vayına oturom. (Demirkent *Akyaka; Porsuklu *Susuz)

Vay seen oħuduğun Ğuran ğenim olsun. (Kırçıçeği *Susuz)

Vay seni dalından vurulasın. (Kırçıçeği *Susuz)

Vay senin vayına ğalem. (Porsuklu *Susuz)

Vay seni vurğun vursun. (Kırçıçeği *Susuz)

Verdiğim ataş ola canına yapışa. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Verdiğim canına ataş olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Verdiğim sana ataş olsun. (Kümbetli)

Verdiğim seni tutsun. (Kümbetli)

Vurğun vura seni. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Vurğun vurmuş. (Kümbetli)

Vurğun vursun. (Tepecik *Arpaçay; Gürbüzler *Selim)

Vurğun vursun, dalın yansın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Vurğun vursun seni. (Alçılı; Telek *Arpaçay)

-Y-

Yaman güne galasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Yaman güne galasın. (Porsuklu *Susuz)

Yapdıkların önüne çıhsın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Yapdığı kötülük önüne gelsin. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Yapdığın kötülük önüne gelsin. (Kümbetli)

Yarımamış. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Yarımıyasın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Yata gahmıyasın. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek, Tepecik *Arpaçay)

Yatar galasan. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Yatar galasın, yannarın açıla. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Yediğin burnundan gelsin. (Darboğaz *Selim)

Yediğin sana benim olsun. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Yediyin epbeñ seni tutsun. (Kümbetli)

Yediyin işdiyin burnunna gelsin. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Telek *Arpaçay)

Yekelmemiş. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Yekelmiyesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Yere gire. (Çıplaklı *Selim)

Yere giresen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Yere giresin. (Telek *Arpaçay)

Yerinde ğalasan. (Eskigeçit *Selim)

Yerin dibine giresen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Yerrerde ğalasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Yerrerde sürenesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Yetim ğal. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)

Yetim ğalasan. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Yeyen ölsün. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Yeyen ölsün, yeyesiz ğal. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Yiyen ölsün. (Büyükdurduran *Akyaka)

Yığdığını yel aparsın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Yığdığını yiyemiyesen. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Yığvalın ğara gelsin. (Çakmak)

Yıldırım seni vursun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Yurdun yuvan dağılsın. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

-Z-

Zarıncı olasan. (Eskigeçit *Selim)

Zeherin olsun. (Kümbetli)

Zeher yeyesen. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Zeher zuğgum olsun. (Telek *Arpaçay)

Zeher zuĝĝumun olsun. (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka;
Bacıoğlu, Taşdere *Arpaçay)
Zeher zuĝĝum yeyesen. (Kümbetli)
Zıĝĝım ye. (Telek, Tepecik *Arpaçay)
Zuĝĝumun olsun. (Kümbetli; Tepecik *Arpaçay)
Zuĝĝum yiyesin. (Telek, Tepecik *Arpaçay)

3.2.6. YEMİNLER DİZİNİ

-A-

Allah'a and olsun. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah aşğına. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah belamı versin ki. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Allah canımı alsın (ki). (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Allah ğulum demesin. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah'ı inkar edem ki. (Porsuklu *Susuz)

Allah'ıma, dinime. (Bölükbaş *Selim)

Allah'ıma, Ğuran'ıma. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Allah'ımı inkar edem (ki). (Porsuklu *Susuz)

Allah'ın adı hağğı. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah'ın adı hağğı ki. (Tepecik *Arpaçay)

Allah'ını peygamberini seversen. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah iki gözümü elimnen alsın (ki). (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Allah peygamber için. (Tepecik *Arpaçay)

Allah peygamber üçün. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Allah şahidim olsun (ki). (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Anam babam ölsün ki. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Anamın goru için. (*Kağızman; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

And olsun Allah'a ki. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

-B-

Babamın anamın görü. (Meydancık *Arpaçay)

Babamın başı için. (*Kağızman)

Babamın başı için. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Babamın goru. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Babamın görü hağı. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Başın hağı. (Hamzagerek)

Başın için. (Tepecik *Arpaçay; *Kağızman)

Başın için. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Bu ekmeğ hağı için. (Bayburt *Selim)

Bu epbeğ hağı. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bu gıvla hağı. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Bu halal surfan hağı. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Bu nemet hağı için. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Burda gahmağ nesib olmasın. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Burda sağ eve getmiyim (ki). (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Burda sağ eve getmiyim (ki). (Tepecik *Arpaçay)

-Ç-

Çocuğumun başı için. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay; *Kağızman; Porsuklu *Susuz)

Çocuğumun ölsünü göröm (kü). (Porsuklu *Susuz)

Çocuğumun ölsünü görüm ki. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Çocuğlarının (çocuğlarımin) başı için. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Çocuğlarının ölsünü öpöm. (Porsuklu *Susuz)

-D-

Dilim lal olsun, gulağım kar olsun ki. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Dilim lal olsun ki. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay; *Kağızman; Porsuklu *Susuz)

Dinime, Allah'ıma. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Dinime, imanıma. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Karakale, Tepecik *Arpaçay)

Dinime, kitabıma. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Karakale, Tepecik *Arpaçay)

Dinim gavur dini olsun ku. (Porsuklu *Susuz)

Dinsiz imansız gidem ki. (Porsuklu *Susuz)

-E-

Ekmeh Ğuran çarpsın ki. (Bekler; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Karakale *Arpaçay)

Ellerim gırılısın. (Bekler; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

-G-

Ğardaşımın canı (başı) için. (Bekler; Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Karakale *Arpaçay)

Ğardaşımın eziz canı için. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Karakale *Arpaçay)

Genşliğime doymiyem (ki). (Porsuklu *Susuz)

Ğuran'a el basaram ki. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Ėuran hađđı. (Gönölalan *Arpaçay)

Ėuran hađđı için. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Ėuran kitap hađđı. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Günahın boynuma. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

Günahını çekem ki. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Günahın benim boynuma. (Bekler, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

Günahın mennen sorulsun. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

-İ-

İki gözüm çıhsın. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

İki gözüm önüme ahsın (ki). (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

-M-

Mabalın boynuma. (Çilehane *Kağızman)

Mabalın günahın boynuma. (Tepecik *Arpaçay)

Mabalını günahını çekem ki. (Porsuklu *Susuz)

(Meni) savağa çılmıyem ki. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Karakale, Taşdere *Arpaçay)

-N-

Nimet hađđı. (Tozluca *Selim)

-O-

Oğlumun başı için. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Oğluyun başı için. (Porsuklu *Susuz)

Oğuduğun (oğuduğum) Ėuran hađđı. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

-Ö-

Ölünü öpöm kü. (Porsuklu *Susuz)

Önüm gıvlayadı bu gıvla hağğı. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

-P-

Peyğamber hağğı. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

-S-

Sabaha çıhmağ nasib olmasın (ki). (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Sabaha çıhmağ nesib olmasın ki. (Tepecik *Arpaçay)

Savağa yetişmiyem ki. (Porsuklu *Susuz)

Savaha çıhmiyem ki. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Sen babayın görü. (Karakas; Polatköy *Arpaçay)

Seni meni yaradan hağğı. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Senin başın hağğı için. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Senin başın için. (Tepecik *Arpaçay; *Kağızman)

Senin başın için. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Senin bu halal epbeyin hağğı ki. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Surfada yeyilen nemet hağğı. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

-U-

Uşağımın başı için. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

-Y-

Yalan söylüysem çocuğlarım ölsün. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay)

Yarına çıhmañ nesib olmasın. (Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere, Tepecik *Arpaçay)

SONUÇ

Kars ili ağızlarını temel alan, söz varlığı unsurlarını tespit ederek Kars ili ağızlarının söz varlığına katkı sağlamak amacıyla yapılan bu çalışmada; Kars ili merkez ilçe ile Akyaka, Arpaçay, Digor, Kağızman, Sarıkamış, Selim, Susuz ilçelerine bağlı 94 köyden 179 kaynak kişiyle yapılan görüşmelerden derlenmiş derlemelerimizden ve Derleme Sözlüğü'nden hareketle Kars ili ağızları; söz varlığı unsurları -atasözleri, deyimler, ikilemeler, beddualar, hayır duaları, yeminler, kelimeler- bakımından incelenmiştir.

İnceleme neticesinde, Kars ili ağızlarının söz varlığına ilişkin ortaya çıkan sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

I. ATASÖZLERİ

1. Kars ili ağızlarından 418 atasözü derlenmiş ve bu atasözleri cümle yapıları ve içerdikleri kelime grupları bakımından incelenmiştir. Atasözlerinin tamamı “Dizinler” bölümünde “Atasözleri Dizini” başlığı altında sıralanmıştır.

a. İncelenen atasözlerinin 228'i basit; 37'si birleşik; 128'ü sıralı; 13'ü bağlı ve 14'ü eksilteli cümle yapısındadır. Atasözleri cümle yapıları bakımında çeşitlilik göstermekte ve çoğunlukla basit cümlelerden oluşmaktadır.

b. Basit cümle yapısındaki Kars atasözleri genellikle kurallı cümle biçimindedir ve çoğunlukla geniş zaman veya emir kipleriyle çekimlenmiştir. İsim yüklemli bazı atasözlerinde “-Dir” bildirme eki kullanılmamıştır. Bazı atasözlerinde ek “-dı, -du” biçimindedir.

c. Birleşik cümleli atasözleri; şartlı birleşik cümle ve iç içe birleşik cümle yapısındadır. Şartlı birleşik cümle biçiminde kurulmuş atasözleri çoğunluktadır. Bu kuruluştaki atasözleri; genellikle kurallı cümle biçimindedir. İç içe birleşik cümle yapısındaki atasözlerinde temel cümlenin yüklemi “de-“ fiiliyle kurulmuştur ve iç cümle temel cümlenin nesnesi durumundadır.

d. Sıralı cümle yapısında çok sayıda atasözü bulunmaktadır. Bağımlı sıralı cümle yapısındaki atasözleri; tek ögesi veya birden fazla ögesi ortak olan atasözleridir. Tek öge ortaklığıyla kurulan atasözleri daha fazladır.

e. Bağlı cümle yapısındaki atasözlerinin kuruluşunda en fazla kullanılan bağlaç “ki” bağlacıdır.

f. Bazı atasözleri eksilteli yapıdadır. Bu kuruluştaki atasözlerinde; devrik cümle biçimindeki atasözleri, kurallı cümle biçimindeki atasözlerine göre daha azdır.

g. Kars atasözlerinde görülen kelime grupları; isim tamlaması, sıfat tamlaması, isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, bağlama grubu, edat grubu, tekrar grubu, kuvvetlendirme grubu, birleşik fiil grubu ve kısaltma gruplarıdır. Atasözlerinde en çok kullanılan kelime grupları, isim ve sıfat tamlamalarıdır.

2. Ölçünlü dilde bugün kullanılmayan pek çok kelime; Kars ağızlarında özellikle atasözlerinde canlılığını muhafaza etmektedir.

Fakir **oğru** olmuş, ay aḡşamnan doğmuş. (Demirkent *Akyaka)

Gonaḡ gonaḡı sevmez, ev sahabı heḡbirini sevmez. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoḡlu, Karakale, Taḡdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

Heyret **sümüyü**nnen it kökelmez. (Kümbetli; Porsuklu *Susuz)

Yetim **oḡurruḡa** çıḡanda ay aḡşamnan doğar. (Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoḡlu, Taḡdere *Arpaçay; Porsuklu *Susuz)

3. Aynı atasözünün yöre ağızlarında eş anlamlı veya yakın anlamlı kelimelerle söylendiḡi görülür. Aynı atasözünün farklılıklar gösteren varyantları vardır.

Eylenir kılıç yarası, eylenmez dil yarası. (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoḡlu, Taḡdere, Telek *Arpaçay)

Gèder ḡılıḡ yarası, gètmez dil yarası. (Darboḡaz *Selim)

Demir sıcaḡken döyülür. (Darboḡaz *Selim)

Demiri sıcaḡ sıcaḡ döyeller. (Bekler, Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacıoḡlu, Karakale, Taḡdere *Arpaçay)

Sıçandan olan davarcıḡ keser. (Handere, İsisu *Sarıkamış)

Sıçannan olan sıçan olur, o da davarcıḡ keser. (Bacıoḡlu *Arpaçay)

Sıçannan olan keseyen olar. (Küçükaküzüm, Küçükdurduran *Akyaka; Taḡdere *Arpaçay; Darboḡaz *Selim)

Sıçannan doğan keseḡen olur. (Boyalı *Sarıkamış)

Yaman ölmesin ki yaḡşı gele. (Subatan)

Yaman ölmesin ki yerine yaḡşı gele. (Darboḡaz *Selim; Yolboyu *Susuz)

4. Atasözlerinin bazıları standart dildeki atasözleriyle benzerlik gösterir. Bu atasözleri, yöreye özgü kelime ve mahalli söyleyiş özelliğiyle söylenmektedir.

Èlnen gelen toy bayramdı. (Demirkent *Akyaka)

Geçinin uyuzlusi, gözenin üst başında su içer. (Altınbulak *Sarıkamış)

Ğurt gocaldı mı köpeyin masğarası olur. (Subatan)

5. Atasözlerinde dikkati çeken bir özellik de “koç, koyun, köpek, eşek gibi” hayvancılıkla ilgili kavramların atasözlerinde çokça kullanılmış olmasıdır.

II. DEYİMLER:

1. Kars ağızları deyimler bakımından oldukça zengindir. Kars ili ağızlarından pek çoğu özgün toplam 918 deyim tespit edilmiş ve incelenmiştir. Tespit edilen deyimlerin bazıları; yörenin ağız özellikleri, söz dizimsel farklılıklarla ve mahalli kelimelerle söylenmek suretiyle günümüz Türkçesinde de kullanılmaktadır. Deyimlerin tamamı “Dizinler” bölümünde “Deyimler Dizini” başlığı altında listelenmiştir.

a. Kelime grupları ve cümle şeklinde kurulan deyimlerin büyük kısmı; kelime grupları biçimindedir. Kelime grupları bakımından deyimler; isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, birleşik fiil grubu ve kısaltma grupları ile kurulmuştur. İsim tamlaması yapısında görülen 2 deyim vardır. Bunların 1 tanesi belirtili isim tamlaması, 1 tanesi belirtisiz isim tamlaması yapısındadır. Sıfat tamlaması yapısında 6 deyim bulunmaktadır. Sıfat-fil grubu biçiminde oluşmuş 2 deyim vardır. Edat grubu yapısında oluşmuş deyimlerin sayısı 2’dir. Tekrar grubu yapısında 7; kısaltma grupları yapısında 23 deyim vardır. Birleşik fiil grubu yapısında 703 deyim bulunmaktadır. Kelime grupları bakımından deyimlerin çoğu birleşik fiil yapısındadır.

b. Birleşik fiil grubu yapısındaki deyimler asli yardımcı fiillerle ve yarı yardımcı fiillerle kurulan deyimler olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Birleşik fiil grubu biçimindeki deyimlerde; grubu oluşturan isim unsurunun birden fazla kelimeden meydana geldiği bazı deyimlerde, isim unsuru kelime grubu şeklindedir. İsim unsuru ikilemelerden oluşan birleşik fiil yapısındaki deyimler sayıca daha fazladır. Bu kuruluştaki deyimlerde bazen “olmak” ve “olmamak” fiilleri “var”; “yoh, döyül” sözcükleriyle yer değiştirmektedir. (‘adı sanı yoh’ gibi).

c. Deyimlerin 173 tanesi cümle biçimindedir. Cümle biçimindeki deyimler basit, birleşik, sıralı, bağlı cümle biçimindedir.

2. Yöre ağzında“baş, el, göz, burun, ağız, ayak, kafa yüz” gibi organ adlarıyla kurulmuş çok sayıda deyim vardır. (‘ağzı burnu yernen get-, ayağına yüngül’ gibi).

III. İKİLEMELER

1. Kars ili ağızlarından 391 ikileme tespit edilmiştir. Tespit edilen ikilemeler; yapı, kuruluş ve anlam bakımından incelenmiştir. İncelenen ikilemelerin bir kısmı; leksik ve fonetik değişikliklerle ölçünlü dilde bulunan ikilemelerdir. Bir kısım ikilemeler ise ölçünlü dilde olmayıp Kars ağızlarına özgü ikilemelerdir. İkilemelerin tamamı “Dizinler” bölümünde “ikilemeler Dizini” başlığı altında sıralanmıştır.

a. Yapı ve kuruluşları bakımından bir kısım ikilemeler eksiz kullanılırken bir kısım ikilemeler eklerle, fonetik yolla ve atıv yayıyla kurulmuştur. Ekli ikilemeler bakımından zarf-fiillerle kurulan ikilemeler sıklıkla görülür.

b. Anlam ilişkileri bakımından ikilemeler; aynı kelimenin tekrarıyla, eş anlamlı, yakın anlamlı ve zıt anlamlı; biri anlamlı biri yakıştırma, her ikisi yakıştırma; olumlu-olumsuz kelimelerin tekrarıyla kurulmuştur. Bunlardan en fazla kullanılan ikilemeler sözcüğün aynen tekrarıyla kurulan ikilemelerdir. İkinci sırada yakın anlamlı kelimelerden kurulan ikilemeler gelmektedir.

2. Türkçenin tarihi dönemlerine ait çok sayıda kelime ikilemelerde varlığını devam ettirmektedir: **adaḥ adaḥ** “adım adım, yavaş yavaş” (Polatköy *Arpaçay); **döş baş** “göğüs, sine” (Kümbetli); **ev eşih** “ev” (Karakaş; Küçükaküzüm *Akyaka; Taşdere, Tepecik *Arpaçay; Porsuklu *Susuz); **eyin baş** “üst baş, giyecek, elbise” (Kümbetli; Esenyayla *Akyaka; DS III, s. 1822*: Bayburt *Sarıkamış ‘eyinbaş’); **toy düğün** “düğün; düğün dernek” (Alçılı; Akören, Aşağısallıpınar *Sarıkamış); **tuman köyneḥ** “don ve gömlek, iç çamaşırı” (Kümbetli, Tazekent; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka; Bacioğlu, Taşdere *Arpaçay) gibi.

3. Kars ili ağızlarında, az sayıda ikileme örneğinde ikileme unsurlarının yer değiştirdiği görülür: **cındır cırılı** (Büyükpırveli *Akyaka); **cırılı cındır** (Kümbetli; Büyükdurduran, Esenyayla *Akyaka) “eskimiş, yırtılmış, işe yaramaz (giysi)”.

4. İkilemelerin tamamı yapı, kuruluş ve anlam bakımından değerlendirilmiş ve hepsi sınıflandırmaya dâhil edilerek verilmiştir. Ancak tez çerçevesinde “ağapbaḥ,

ağappağ, ağappağ, ağappak “bembeyaz, çok beyaz” (Karakaş; DS I, s.79*: Kızılçakçak *Arpaçay Kars köyleri); boramboş “bomboş” (Büyükpirveli *Akyaka; DS I, s. 737: İrişli, Bayburt, *Selim, *Sarıkamış); yerveyer “olduğu yerde” (Polatköy *Arpaçay), dümappağ “bembeyaz” (Subatan)” dört örnek için kesin bir kanaate varılamamıştır. Hangi yapıda oldukları, etimolojileri hakkında kesin bir kanaat uyanmadığı için bu dört örnek sınıflandırılmaya dâhil edilmemiştir.

IV. Dua ve Beddualar

Kars ili ağızlarından 404 dua ve 561 beddua tespit edilmiştir. Tespit edilen dua ve beddualar; söyleniş sebeplerine, ortaya çıkış bağlamlarına göre tasnif edilerek incelenmiştir. Dua ve bedduaların tamamı “Dizinler” bölümünde “Dualar Dizini” ve “Beddualar Dizini” başlığı altında sıralanmıştır.

1. Dualar içinde “güzel talih, huzurlu bir yaşamı dileyen dualar”; beddualar içinde “ölümü dileyen beddualar” çoğunluktadır.

2. Yöre ağızlarında beddualar, dualara göre daha fazla kullanılmakta; dua ve beddualar daha çok kadınlar tarafından söylenmektedir.

V. Yeminler

Kars ağızlarında kullanılan 87 yemin tespit edilmiştir. Tespit edilen yeminler konularına göre tasniflenerek incelenmiştir. Yeminlerin tamamı “Dizinler” bölümünde “Yeminler Dizini” başlığı altında sıralanmıştır.

1. Yeminlerin 31’u değer verilen bir şey üzerine, 12’u ölmek üzerine, anne, 16’ü baba ve çocuklar üzerine, 3’ü göz ve görmek üzerine, 2’ü belaya uğramakla ilgili, 1’i şahit gösterme yoluyla, 5’i dinden çıkma, 7’ü yiyecek, içecek (nimet) üzerine, 3’ü kişinin kendi bedeninin sakat olması üzerine, 7’si karşıdakinin günahını kendi üzerine almakla ilgilidir.

2. Kişinin, doğruluğunu ispatlama ve muhatabını inandırma isteğiyle başvurduğu yeminler; genellikle çok değer verilen “Kuran, ekmek, göz, ana, baba, çocuklar” üzerine yapılmaktadır.

VI. Temel Sözcük Varlığı

Kars ili ağızlarına ait temel söz varlığını bir bütün olarak ortaya koymayı amaçladığımız sözlük; 98 iç madde ile 5347 madde başı barındırmaktadır. İç maddelerle 5445 madde başı kelime vardır. Bu madde başı kelimelerin 808'i kelimelerin farklı yazılışı olan kelimelerdir. Bu şekilde madde başı kelime sayısı 4637'dir. 4637 kelimenin 3087'i sadece Derleme Sözlüğü'nde bulunan kelimelerdir. Bu kelimeler için sözlükte örnek cümle verilememiştir. 5445 madde başı kelimenin 881'i Derleme Sözlüğü'nde bulunan ve sözlü kaynaklardan derlenmiştir. 530 madde başı kelime ise günümüz Kars sınırları içerisinde bulunan sözlü kaynaklardan derlenmiştir.

Kars ili ağızlarının zengin bir söz varlığı bulunmaktadır. Söz varlığının esasını Türkçe kelimeler oluşturur. Eski Türkçe dönemine has pek çok kelime Kars ağızlarında mevcuttur.

Bunun dışında yöre ağızlarında alıntı kelimeler de vardır. Kars ağızlarına; Arapça ve Farsça'dan da pek çok kelime girmiştir. Bu kelimelerin büyük ölçüde yöre ağızları ses yapısına uydurulduğu görülür. [Ar. *halk* > *haḥ* “yabancı, el” (Bayburt *Selim; Porsuklu *Susuz), Ar. *hatır* > *hetir*, Far. *bahâne* > *mahna* (Bacıoğlu *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “bahane”, Far. *neve* > *neve* (Bayburt *Selim) “torun”].

Kars ağızları söz varlığına Rusça'dan da çok sayıda kelime girmiştir. Bu kelimeler de büyük ölçüde yöre ağızları ses yapısına uydurulmuştur. [Rus. *stakan* > *istikan* (Çakmak; Küçükaküzüm *Akyaka) “çay bardağı”, Rus. *lobiya* > *lobya* (Aslanhane *Akyaka), *lovya* (Demirkent *Akyaka) “fasulye”, Rus. *peç* > *pej* (Polatköy *Arpaçay; Porsuklu *Susuz) “soba”].

Kars ili ağızlarında; Moğolca kimi kelimelere de rastlanılmaktadır. [Moğ. *nöker* > *nöker* (Büyükpirveli *Akyaka; Gönülalan, Tepecik *Arpaçay) “erkek hizmetçi”, Moğ. *cerge* > *cerge* (Esenyayla *Akyaka; DS II, s. 885: *Arpaçay) “dizi, sıra”, Moğ. *yeke* > *yeke* (Alçılı; Polatköy, Taşdere *Arpaçay; Bayburt, Tozluca *Selim); *yéke*, *yeke* (DS VI, s. 4230: Bayburt *Selim, Kars ve çevresi) “büyük, iri”]. Söz varlığında ayrıca Ermenice alıntı kelimeler de görülmektedir.

Sonuç olarak; Kars ili ağızlarını gerek standart Türkçe'den gerekse Türkiye Türkçesi ağızlarından ayıran farklılıkların olduğu; Kars ili ağızlarının atasözleri, deyimler, ikilemeler, hayır duaları, beddualar, yeminler açısından zengin bir söz varlığına sahip olduğu, kelime hazinesinin çoğunlukla Türkçe menşeli kelimelerden olduğu; Arpaa, Farsça, Rusça başta olmak üzere alıntı kelimelerin de mevcut olduğu ve bu alıntı kelimelerin genellikle yöreye has söyleyiş e uydurulduğu, yazı dilinde bulunmayan pek çok kelime ve yapının Kars ağızlarında varlığını devam ettirdiği tespitlerinde bulunabilmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Abik, A. Deniz: “Derleme Sözlüğü’nde Madde Birleştirme Önerileri ve Bu Maddeler Üzerine Değerlendirmeler”, (I. Uluslararası Türk Diyalektoloji Çalıştayı, 15-20 Mayıs, Gazi Magosa / Kıbrıs); **Türk Dilleri Araştırmaları**, 20, 2010, s. 8-9.
- Abik, A. Deniz: “Derleme Sözlüğü’nde İkinci Kelimesinin Başında -s Bulunduran Tekrarlar ve Başka Seslerle Benzer Tekrarlar”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi**, 17/1, 2010, s. 1-27.
- Abik, A. Deniz: “(İsim1 + LI/+IU) (isim2 + LI/+IU) Kuruluşundaki İkilemeler”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi**, 17/2, 2010, s. 1-20.
- Açıkgöz, Halil,
Yelten, Muhammet: **Kelime Grupları**, İstanbul, Doğu Kütüphanesi, 2008.
- Ağakay, Mehmet Ali: “İkizlemeler Üzerine”, **Türk Dili**, C. 2, S. 16, 1953, s. 189-191.
- Ağakay, Mehmet Ali: “İkizlemeler Üzerine”, **Türk Dili**, C. 2, S. 17, 1953, s. 268-271.
- Ağakay, Mehmet Ali: “Türkçede Kelime Koşmaları”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, C. 2, 1954, s. 97-104.
- Akar, Ali: “Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunları -I-”, **Turkish Studies**, Volume 4/4, Summer 2009, s. 1-11
- Akar, Ali: “Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunları -I-”, **Turkish Studies**, Volume 4/8, Fall 2009, s. 216-224.
- Akbayar, Nuri: **Osmanlı Yer Adları Sözlüğü**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 127, 2001.
- Aksan, Doğan: **Türkçenin Söz varlığı**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2018.

- Aksan, Doğan: **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003.
- Aksoy, Ö. Asım: **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1-2**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2018.
- Aksoy, Ö. Asım: “Atasözleri, Deyimler”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, Cilt 10, 1962, s. 131-166.
- Aktan, Bilal: “Dîvânu Lügâti’t-Türk’ün Söz Varlığında Yer Alan İkilemeler”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 28, Güz/2010, s. 1-12.
- Aktan, Bilal: “Cümle Yapısı Bakımından Özbek Atasözleri”, **Turkish Studies**, Volume 6/2, Spring 2011, s. 163-176.
- Akyalçın, Necmi: **Türkçe İkilemeler Sözlüğü**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2007.
- Alan, Nazmi: “Mirze Elekber Sabir Hophopname (Hophopnamede Yer Alan Atasözü, Deyim, Alkış ve Kargışlar)”, Çanakkale, Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Alkaya, Ercan: “Orta ve Doğu Karadeniz Ağızlarında Görülen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme”, **Turkish Studies**, Volume 3/3 Spring 2008, s. 37-76.
- Altun, Mustafa: “Türk Atasözleri Üzerine Sentaktik Bir İnceleme (A Syntactic Study On Turkish Proverbs)”, **Akademik Araştırmalar Dergisi (Journal of Academic Studies)**, S. 21, Mayıs-Temmuz 2004, s. 79-91.
- Armağan, Sebahat: “Türkmen Türkçesi Atasözlerinde Sözcük Öbekleri İncelemesi, **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, C. 14, S. 1, Yaz 2019, s. 363-377.
- Aslan, Ali Ahmet: **Arpaçay Nağılları Sahadan Ağız Özellikleriyle Derlenmiş Masallar**, Konya, Kömen Yayınları, 2017.

- Atmaca, Emine,
- Kral, Ö. Faruk: “Kazak Türkçesindeki İkilemelerin Sınıflandırılması”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, C. 4, S. 1, 2015, s. 194-213.
- Aybirdi, Nilüfer: “Kars Yöresi Beddualarında Kullanılan Örtmeceler”, **Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 21, Bahar 2018, s. 51-62.
- Ayverdi, İlhan: **Misalli Büyük Türkçe Sözlük** (3 Cilt), 2. bs., İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2006.
- Badem, Candan: **Çarlık Rusya Yönetiminde Kars Vilayeti**, İstanbul, Birzamanlar Yayıncılık, 2010.
- Banguoğlu, Tahsin: **Türkçenin Grameri**, Ankara, TDK Yayınları, 2007.
- Baş, Bayram: “Söz Varlığı ile İlgili Çalışmalarda Kullanılacak Ölçütler”, **TÜBAR**, S. XXIX, Bahar 2011, s. 27-61.
- Bayraktar, Sema: “Türk Dilinde İkilemelerin Yapı-Görev-Anlam Özellikleri”, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Baytop, Turhan: **Türkçe Bitki Adları Sözlüğü**, 3. bs., Ankara, TDK Yayınları, 2007.
- Bostan, İdris: “Ahıska”, **Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, s. 526-527.
- Boz, Erdoğan: “Ağız Sözlüklerinde Sözlükbirimlerin İçerik Planı Üzerine Öneriler”, **Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı**, Adana, 2014, s. 95-102.
- Bozkurt, Hüseyin: “Türkmen Türkçesinde İkilemeler”, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.

- Bulut, Serdar: “Anadolu Ağızlarında Kalıp Sözler ve Kullanım Özellikleri”, Ordu, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, 2012.
- Buran, Ahmet,
- İlhan, Nadir: **Elazığ Yöresi Söz Varlığı**, Ankara, TDK Yayınları, 2008.
- Büyükakkaş, Ahmet: “Türkiye Türkçesi Ağız Sözlükleri Üzerine Bir Deneme”, **Turkish Studies**, Volume 4/4, Summer 2009, s. 184-195.
- Caferoğlu, Ahmet: **Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar**, Ankara, TDK Yayınları, 1995.
- Caferoğlu, Ahmet: **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, Ankara, TDK Yayınları, 1968.
- Cebeci, İsa: **Örneklerle Deliorman Türk Ağız Sözlüğü**, Ankara, TDK Yayınları, 2010.
- Clauson, Sir Gerard: **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, London: Oxford, University Press, 1972.
- Çağbayır, Yaşar: **Ötüken Türkçe Sözlük**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2007.
- Çakmak, Osman: “Türk Atasözlerinde Kelime Grupları Kip ve Şahıs İfadesinin İncelenmesi”, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Çelik Şavk, Ülkü: “Kırım Tatarcasında İkilemeler” **Türkbilg**, S. 6, 2003, s. 37-40.
- Çetinkaya, Bayram: “Kutadgu Bilig’deki Deyimlerin Semantik ve Sentaktik İncelemesi”, Afyon, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Çetinkaya, Haydar: “Karapapah Türklerinde Halk İnançları”, **Karadeniz Araştırmaları**, C. 2, S. 2, Yaz 2004, s. 49-72.

- Çetinkaya, Nihat: **İğdır Tarihi (Tarih- Yer Adları ve Bazı Oymaklar Üzerine)**, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1996.
- Çiftçi, Mehmet: “Gagavuz Türkçesinde İkilemeler”, **Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi**, C. 5, S. 1, 2021, s. 131-172.
- Çobanoğlu, Özkul: **Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004.
- Çotuksöken, Yusuf: **Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, İstanbul, Toroslu Kitaplığı, 2004.
- Çürük, Yasemin: “Attila İlhan’ın Kurtlar Sofrası Adlı Romanında Geçen İkilemeler”, Adana, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Dahiliye Vekaleti: **Son Teşkilât-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları, 2 C**, İstanbul, Türkiye Cumhuriyeti Dahiliye Vekaleti, Hilal Matbaası, 1928.
- Daşdemir, Muharrem,
- Efendioğlu, Süleyman: “Kars ve Erzurum Ağızlarında Rusça Ödünç Kelimeler” **Atatürk Üniveristesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]**, S. 55, 2016, s. 159-178.
- Delice, H. İbrahim: **Türkçe Sözdizimi**, İstanbul, Kitabevi, 2007.
- Demircan, Ömer: “Türkçe Yansımaların Özüne Doğru”, **Dilbilim Araştırmaları Dergisi**, C. 7, 1996, s. 175-191.
- Demir Tazegül: “Kars ve Ardahan Türkmenlerinin Dünü ve Bugünü (Milli Mücadeledeki Yerleri)” (Derleyen Erdoğan Kutluay), **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, S. 58, 2011, s. 191-212.
- Demir, Nurettin: **Ankara Örneğinde Ağızların Belgelenmesi**, TDK Yayınları, Ankara, 2013.

- Demir, Nurettin: “Ağız Sözlükçülüğü”, **Kebikeç**, S. 7-8, 1999, s. 67-75.
- Demir, Nurettin: “Ağız Terimi Üzerine”, **Türkbilg**, S. 4, 2002, s. 105-116.
- Develi, Hayati: “(sA) Morfemli Yardımcı Cümleler ve Bunlarla Kurulan Birleşik Cümleler Üzerine Bir İnceleme”, **TDYAB**, C. 43, 1995, s. 115-152.
- Develi, Hayati: “Türkçede Yağmur Adları” **Türk dili ve edebiyatı Dergisi**, C. 57, S. 57, s. 81-106.
- Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ankara, Doğu Matbaası, 1962.
- Dilçin, Cem: **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara, TDK Yayınları, 2009.
- Drimba, Vladimir: “XVII. Yüzyılda Yayınlanmış Bir Türk Atasözleri ve Vecizeleri Derlemesi”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, C. 33, S. 1985, 1989, s. 9-26.
- Durmuş, Oğuzhan: **Türkçenin Basılı İlk Atasözü Kitabı: G.B. Donado’nun Derlediği Türk Atasözleri (Raccolta Cvriosissima D’adaggj Tvrrcheschi, 1688)**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2020.
- Dündar, Selahettin: **Terekemeler Karapapak Türkleri**, Ankara, Dorlion Yayınları, 2019.
- Ekinci, Samet: “Kars Terekeme Ağzı Fonetik ve Morfolojik İnceleme”, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Bitirme Tezi, 1971.
- Elibol, Onur: “Tarık Buğra’nın “Küçük Ağa” Romanında Geçen Deyimlerin Yapı ve Anlam Bakımından İncelenmesi”, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Elkılıç, Gencer,
Topbaşoğlu, Keziban,

- Emecen, Feridun: “Çıldır Eyaleti”, **Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. VIII, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, s. 300-301.
- Eratalay, Süleyman: “Türkçe ve Sümercede İkileme”, **Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 1, 2017, s. 166-173.
- Ercilasun, Ahmet, B.: “Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri”, **Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni** (9 Mayıs 1997), Ankara, TDK Yayınları, 1999, s. 43-48.
- Ercilasun, Ahmet, B.: **Kars İli Ağızları -Ses Bilgisi-**, Ankara, TDK Yayınları, 2002.
- Erdem, Melek: **Modern Oğuz Türkçesi Söz Varlığı Türkiye, Azerbaycan ve Türkmen Standart Türleri Esasında**, Ankara, Grafiker Yayınları, 2009.
- Eren, Hasan: **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**, Ankara, Bizim Büro Basım Evi, 1999.
- Ergin, Muharrem: **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, 2001.
- Erol, Çiğdem: “Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme”, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Ersoylu, Halil: **Türk Dilince Dualar Beddualar Sözlüğü**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2012.
- Ferdinand D., Lessing: **Moğolca-Türkçe Sözlük**, Çev. Günay Karaağaç, Ankara, TDK Yayınları, 2003.
- Gemalmaz, Efrasiyap: **Erzurum İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler)**, 2. bs., Cilt I-II-III, Ankara, TDK Yayınları, 1995.
- Gökdayı, Hürriyet: **Türkçede Kalıp Sözler**, İstanbul, Kriter Yayınevi, 2020.

Gülensoy, Tuncer,

Alkaya, Ercan:

Türkiye Türkçesi Ağzları Bibliyografyası, Ankara, Akçağ Yayınları, 2011.

Gülensoy, Tuncer:

Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, Cilt I-II, Ankara, TDK Yayınları, 2007.

Gülensoy, Tuncer:

Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, C. I-II, Ankara, TDK Yayınları, 2011.

Gültekin, Mevlüt:

“Özbek Atasözlerinin Cümle Yapısı Üzerine Bir İnceleme”, **The Journal of Academic Social Science Studies JASSS**, C. 6, Sayı 4, Nisan 2013, s. 483-500

Gültekin, Mevlüt:

“Kırım-Tatar Atasözlerinin Sentaksı Üzerine Bir Araştırma”, **Turkish Studies**, Volume 8/4, Spring 2013, s. 887-907.

Gündüz, Tufan:

“Kars”, **Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. XXIV, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, s. 515-518.

Güner Dilek, Figen:

“Altay Türkçesinde İkilemeler”, **Bilig**, S. 28, Kış /2004, s. 83-100.

Güneş, Bahadır:

“Borçalı (Gürcistan) Karapapak / Terekeme Ağzı (İnceleme- Metinler- Sözlük)”, Trabzon, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2013.

Güneş, Fatma,

Özba, Burhan:

Kars Çiçekleri, Ankara, Kafkas Üniversitesi Yayınları, 2014.

Gürsu, Uğur:

“Kazak Türkçesi’ndeki ve Türkiye Türkçesi’ndeki Atasözlerinin Karşılaştırılmalı Biçimde İncelenmesi”,

- İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009.
- Güven, Ömer: “Sivas İli Zara İlçesinde Kullanılan Deyimler Üzerine Bir İnceleme”, **Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi**, C. 55, S. 55, 2016, s. 35-50.
- Halaçoğlu, Yusuf: “Ardahan”, **Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. III, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, s. 350.
- Hatiboğlu, Vecihe: **Türk Dilinde İkileme**, 2. bs., Ankara, TDK Yayınları, 1981.
- Hatiboğlu, Vecihe: “Kelime Grupları ve Kuralları”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, C. 11, 1963, s. 203-244.
- Hatiboğlu, Vecihe: **Türkçenin Sözdizimi**, Ankara, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1982.
- Hünerli, Bülent: “Bulgaristan’daki Kırım Tatarlarının Atasözleri ve Bu Atasözlerinin Cümle Yapısı Bakımından İncelenmesi”, **Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, C.1, S.1, 2019, s. 18-23.
- İçişleri Bakanlığı: **Türkiye Mülkî İdare Bölümleri** (1 Ağustos 1977 durumu), Ankara, İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Seri: II, Sayı: 5; **Mülkî İdare Bölümleri 1968**, (İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Seri: 1, Sayı: 10) Ankara, J. Basımevi, 1968.
- İçişleri Bakanlığı: **Türkiye’de Meskûn Yerler Kılavuzu**, C. 1-2., Ankara, T.C. İçişleri Bakanlığı, Başbakanlık Devlet Matbaası, 1946.
- İlhan, Nadir: “Sözlük Hazırlama İlkeleri, Çeşitleri ve Özellikleri”, **Turkish Studies**, Volume 4/4, 2009 Summer, s. 534-554.
- Kalafat, Yaşar: “Karapapah Türkleri”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S. 49, 2005, s. 841-872.

- Karaağaç, Günay: **Türkçenin Dil Bilgisi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2012.
- Karaağaç, Günay: **Dil Birimi Terimler Sözlüğü**, Ankara, TDK Yayınları, 2013.
- Karaağaç, Günay
- Açıkgöz Halil: **Azerbaycan Bayatıları**, Ankara, TDK Yayınları, 1998.
- Karaca, V. İbrahim,
- Yalçın, S. Kaan: “Azerbaycan Türkçesi Ağzlarında Görülen İkilemelerin Sözcük Türü / Yapı ve Anlam Bakımından Değerlendirilmesi”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, 5/4, 2016, s. 1651-1675.
- Karahan, Leylâ: **Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması**, 2. bs., Ankara, TDK Yayınları, 2011.
- Karahan, Leylâ: **Türkçede Söz Dizimi -Cümle Tahlilleri-**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1993.
- Karahan, Leylâ: “Türkçede Birleşik Cümle Problemi”, **Türk Dili**, S. 505, Ocak 1994, s. 19-23.
- Karahan, Leylâ: “Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırılmaları Üzerine”, **Türk Dili**, S. 583, 2000, s. 16-23.
- Kartal, Ayşe Zuhâl: “Tatar ve Başkurt Yazı Dillerinde İkilemeler”, **Dil Araştırmaları Journal of Language Studies**, S. 28, Bahar 2021, s. 246-250.
- Kavukcu, Neşe Dudu: “Türkiye Türkçesindeki Deyimlerin Sözdizimsel Özellikleri”, Çankırı, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Kaya, Doğan: “Dualar ve Beddualar”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, S. 4, 1997, s. 99-121.

- Kaya, Namık Kemal: “Arpaçay Yerli Ağzı”, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Bitirme Tezi, 1972.
- Kemaloğlu, Muhammet: “Terekeme – Karapapah Türkleri Atasözleri “Muş-Bulanık Çevresi”, **Akademik Bakış Dergisi**, S. 63, Eylül-Ekim 2017, s. 437-452.
- Kemaloğlu, Muhammet: “Terekeme – Karapapak Türklerinde Dualar (Alkışlar) ve Beddualar (Kargışlar)”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 26, Bahar 2011, s. 80-97.
- Kemaloğlu, Muhammet: “Terekeme-Karapapah Türkleri Yerleşim Alanları” **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, Sayı 1/3, 2012, s. 55-81.
- Kırzioğlu, M. Fahrettin: **Kars Tarihi I. Cilt**, İstanbul, Işıl Matbaası, 1953.
- Kocaman, Sinan: “Kars İli’nin İdari Coğrafya Analizi”, **The Journal Of Academic Social Science Studies**, S. 29, Autumn 2014, s. 271-292.
- Korkmaz, Zeynep: **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara, TDK Yayınları, 1992.
- Korkmaz, Zeynep: **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, Ankara, TDK Yayınları, 2003.
- Korkmaz, Zeynep: Türkiye’de Ağız Sözlükleri, **Türk Dili**, 2000, s.7-14.
- Kulaksız, Şeyma: “Azerbaycan Türkçesi Atasözlerinde Kelime Grupları”, Ankara, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Küçükağaoğlu, Sinem: “Kazak, Azeri ve Özbek Türkçelerinde İkilemeler”, Manisa, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014.

- Maltepe, Sadet: “Deyimlerimizin Yapısal Özellikleri”, Balıkesir, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1997.
- Milli Eğitim Bakanlığı: **Türk Atasözleri ve Deyimleri I-II**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi Yayınları, 1971.
- Mor, Gökmen,
- Şahin, Haluk: **Kars Folkloru Yöremizin Dedebaba Sözleri ve Fıkralarından Seçmeler**, İstanbul, Mola Kitap, 2012.
- Naskali, E. Gürsoy: **Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu**, Ankara, TDK Yayınları, 1997.
- Nazlı, Kadri: “Türkçe Yemin İfadeleri Üzerine Toplumdilbilimsel Bir İnceleme”, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Nişanyan, Sevan: **Sözlerin Soyağacı-Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü**, İstanbul, Everest Yayınları, 2012.
- Olçay, Selâhattin,
- Ercilasun, B. Ahmet,
- Aslan, Ensar: **Arpaçay Köylerinden Derlemeler**, 3. bs., Ankara, TDK Yayınları, 1998.
- Özdemir, Sena: “Safranbolu Yöresinde Kullanılan Atasözleri ve Deyimlerin Fonetik İncelemesi”, Karabük, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Özdil, Hatice,
- Özdil, Erdoğan: “Kudret Ayşe Yılmaz’ın Orabanhiyye Romanının Söz Varlığında İkillemeler”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C. 6, S. 3, 2017, s. 1694-1706.
- Özek, Fatih:

- Özeren, Mehmet: **Kırgız Türkçesi Ağızlarında İkilemeler**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2019.
- Özkan, Fatma,
- Özkan, İsa: “Karapapak Terekeme Türklerinin Atasözleri ve Deyimleri”, **Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 6, S. 17, Yaz 2017, s. 547-562.
- Özkan, Mustafa,
- Sevinçli, Veysi: **Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (Kelime Çözümlemeli)**, İstanbul, Akademik Kitaplar, 2019.
- Özkan, Mustafa: “Deyimleşmiş ikilemeler”, **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II** (20-26 Eylül 2004), s. 2289-2317.
- Özkan, Mustafa,
- Tören, Hatice,
- Esin, Osman: **Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım**, İstanbul, Filiz kitabevi, 2006.
- Özkaya, İbrahim,
- Alin, Kemal,
- Kop, Yaşar,
- Arıkan, Metin: **Kars’ın Somut Olmayan Kültürel Mirası**, Kars Valiliği Kültür Yayınları Dizisi: 3, Kars, 2011.
- Özmen, Mehmet: **Türkçenin Sözdizimi**, Adana, Karahan Kitabevi, 2016.
- Öztürk, Deniz: **Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller**, Ankara, TDK Yayınları, 2008.
- Resmi Gazete: **19507 Sayılı 103 İlçe Kurulması Hakkında Kanun**, Ankara, 1987.

- Resmi Gazete: **21247 sayılı Onüç İlçe Ve İki İl Kurulması Hakkında Kanun (Onüç İlçe ve İki İl Kurulması ile 190 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun)**, Ankara, 1992.
- Resmi Gazete: **2727 sayılı Bayazıt Vilâyetine bağlı İğdır ve Tuzluca kazalarının Kars Vilâyetine ve Muş Vilâyetine bağlı Malazgirt kazasının da Bayazıt Vilâyetine bağlanmaları hakkında kanun**, Ankara, 1934.
- Resmi Gazete: **8349 sayılı Yeniden 22 Kaza Kurulması Hakkında Kanun**, Ankara, 1953.
- Resmi Gazete: **9644 sayılı Yeniden (78) Kaza Kurulması ve izmir Vilâyetine bağlı Kuşadası Kazasının Aydın Vilâyetine bağlanması hakkında Kanun**, Ankara, 1957.
- Sağlamgöncü, Tuğba: “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nin 1. Cildindeki İkillemeler”, İstanbul, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Sarı, Ceyhun: “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kalıplaşmış Dil Birimleri”, Muğla, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2019.
- Sarıkaya, Mahmut: **Yukarı Arpaçay Boylarının Söz Varlığı I Kalıp Sözler (Deyimler, Atasözleri, Darbimeseller, Kargışlar ve Alkışlar)**, Ankara, Vizyon Yayınevi, 2016.
- Sezen, Tahir: **Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)**, Ankara, TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın Nu: 21, 2006.
- Seyfettin, Altaylı: **Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü**, Ankara, Prestij Matbaası, 2005.

- Sinan, Ahmet Turan: “Türkiye Türkçesindeki Deyimler Üzerine Bir Dil İncelemesi”, Elazığ, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2000.
- Sivri, Öznur: “Türkiye Türkçesi Ağzlarında İkilemeler”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Somak, Emine: “Kumuk Türkçesindeki Atasözü ve Deyimlerin Anlam Bilimi ve Söz Dizimi Açısından İncelenmesi”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Şahin, Hatice: “Ferah-Nâmede Geçen İkilemeler Üzerine”, **Osmanlı Araştırmalar Dergisi**, S. 17, 1997, s. 125-135.
- Şerg-Gerb Neşriyatı: **Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügeti** Cilt I-IV, Bakü, Şerg-Gerb Neşriyatı, 2006.
- Şireliyev, M. A.: **Azerbaycan Dialektoloji Lügeti -II**, Ankara, TDK Yayınları.
- Tabcu, Haki: “Garipname ile Dede Korkut Hikayelerinin İkilemeler Açısından Mukayesesi”, Adıyaman, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Telli, Burak: “Doğu Anadolu Bölgesi Ağzlarında Tespit edilen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme”, **TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi**, S. 14, 2018, s. 198-217.
- Telli, Burak,
- Bulduk, Türker Barış: **Adıyaman İli Ve Yöresi Ağzları Söz Varlığı**, Ankara, Gazi kitabevi, 2018.
- Tietze, Andreas: **Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı I (A-E)** İstanbul, Simurg Yayınevi, 2002.

- Togay, Ülkü: “Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü’nde Deyimler”, Adana, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Togan, A. Zeki Velidi: **Umumi Türk Tarihine Giriş En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2018.
- Tokay, Yaşar: “Evliyā Çelebi Seyahat-Nāmesi’nde İkilemeler”, **Turkish Studies**, Volume 8/9 Summer 2013, s. 2401-2416.
- Tokgöz, Zeki: “Sarıkamış Ağzı”, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Bitirme Tezi, 1969.
- Tor, Gülseren: **Mersin Ağzı Sözlüğü**, İstanbul, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 38, 2004.
- Tozlu, Selahattin: “Karapapaklar Hakkında Bazı Notlar-I”, **Karadeniz Araştırmaları**, S. 7, Güz 2005, 86-96.
- Tören, Hatice: “Sona gelen edatlarla teşkil edilen bir kelime grubu: Kuvvetlendirme Grubu”, **İlmi Araştırmalar**, S. 13, 2002, s. 175-182.
- Tuğluk, Mehmet Emin: “Atasözlerinde Cümle Türleri”, **Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 5, Bahar 2018, s. 26-47.
- Tuğluk, Mehmet Emin: “Atasözlerinin Sınıflandırılması ve Yapısal Özellikleri”, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Tuna, O. Nedim: “Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabiî Bir Ünsüz Dizisi”, Ankara, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, C. 30-31, 1982-1983, s.163-228.
- Tuna, Osman Nedim: “Türkçede Tekrarlar”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. 3, S. 2-3, 1949, s. 429-447.

- Tuna, Osman Nedim: “Türkçede Tekrarlar II”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. 4, S. 1-2, 1950, s. 35-82.
- Tuncel, Metin: “Doğubayazıt”, **Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. IX, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, s. 492-494.
- Türk Dil Kurumu: **Azerbaycan Dialektoloji Lügeti C. I (A-L)**, Ankara, TDK Yayınları, 2010.
- Türk Dil Kurumu: **Azerbaycan Dialektoloji Lügeti C. II (M-Z)**, Ankara, TDK Yayınları, 2003.
- Türk Dil Kurumu: **Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler I-II**, 4. bs., Ankara, TDK Yayınları, 2009.
- Türk Dil Kurumu: **Tarama Sözlüğü I-X**, 2. bs., Ankara, 2009.
- Türk Dil Kurumu: **Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara, 2005.
- Türk Dil Kurumu: **Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I-VI**, 3. bs., Ankara, TDK Yayınları, 2009.
- Türk Dil Kurumu: **Yazım Kılavuzu**, Ankara, TDK Yayınları, 2009.
- Türkiye Diyanet Vakfı: **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 20 C., İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1988 - Cilt:I, No:1, s. 526-527; Cilt: III, No:1 s. 350; Cilt VIII, No: 1 s. 300-301; Cilt: IX, No:1, s.492-494; Cilt: XXIV, No:1, s. 515-518.
- Vardar, Berke: **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Multilingual, 2002.
- Vasfi, İhsan S.: **Irak Türkleri’nde Deyimler ve Atasözleri**, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, 2001.
- Yalçın, Süleyman Kaan,

- Çalışır, Remzi: “Elazığ Ağzında Görülen Deyimler Üzerine Bir Değerlendirme”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, Volume 1/3, 2012, s. 136-157.
- Yaman, Işıl: “Eflani İlçesinde Bulunan “Alkış-Kargış-Batıl İnançların Dil ve Anlam Yönünden İncelenmesi” Zonguldak, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yastı, Mehmet: “Türkçe Deyimlerde Geçen İkilemelerin Ses ve şekil Özellikleri”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 21, 2007, s. 51-87.
- Yıldız, Hüseyin: “Divân-ı Hikmet’te İkilemeler Üzerine”, **Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi**, 1 (1), 2011, s. 41-46.
- Zülfikar, Hamza: **Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler**, Ankara, TDK Yayınları, 1995.

<https://sozluk.gov.tr/>

<http://www.illeridaresi.gov.tr/> 01.11.2015

<http://TÜİKapp.TÜİK.gov.tr/adnks.zul> 01.11.2015

EKLER

EK 1: Görüşme Formu¹

I. BÖLÜM

Katılımcıya ilişkin demografik bilgiler

1. Adı, Soyadı : Cinsiyeti : Yaşı : Eğitim Durumu :
.....

Medeni durumu/ çocuk sayısı : Askerlik :
.....

2. Aslen bu köyden misiniz?
3. Menşeyiniz nedir, yöre halkı sizi nasıl isimlendiriyor?

II. BÖLÜM

Yerleşim yerine ilişkin bilgiler

4. Köyün adı.....
Köyün kuruluşu hakkında bilgi: .....
Ne zaman? .....
Kimler tarafından? .....
Nasıl kurulmuş? .....

III. BÖLÜM

Söz varlığına ilişkin araştırma soruları

5. İş hayatı: (evde bir gününüzü veya bir iş gününüzü nasıl geçirdiğinizi anlatır mısınız (köyün işleri):.....
Ziraat aletleri ve kısımları: .....
Ekim-dikim işleri.....
Zirai çalışmanın safhalarına verilen adlar: .....
El sanatları ve araçlarına verilen adlar: .....

¹ Görüşme formu; Efresiyap Gemalmaz'ın "Erzurum İli Ağızları" isimli çalışmasının I. Cildinde yer alan "Önsoruşturma (s. 385-390)" formu örnek alınarak hazırlanmıştır.

Evde ve tarlada kullanılan eşyalar.....

İş hayatıyla ilgili fiil ve deyimler: .....

6. Geçiş dönemleri (doğum, düğün, ölüm):.....

Doğum olduğunda yaptığınız bir âdetiniz, kutlamanız var mı?.....

Cenaze işlemlerinizi nasıl gerçekleştirir?.....

Ölünün yıkanması, kefenlenmesi, kabir işlemleri nasıl olur?.....

Düğünleriniz nasıl olur? (nişan ve evlenme geleneği nasıldır, kız isteme, gelin alma nasıl olur?).....

Düğün âdetleriniz nelerdir (şirinlik / şerbet, süt hakkı, dünür gelme / dünürlük, kına, sağdıç, yenge, saç, kapı bekleme, şah bezeme)

Düğün kıyafetleri.....

Düğün türküleri.....

Evlilikle ilgili kelimeler.....

Akrabalık adları.....

Sünnet düğünleriniz nasıl olur?.....

Kirve/kirvelik.....

7. Halk inanışları:.....

İnançlar, inanışlar: .....

Yağmur duası nasıl yapılır?.....

Dualar, hastalıkları ve belaları kovmak için yapılanlar dualar.....

8. Sosyal hayat ve genel kültür: .....

Bayramlarda neler yaparsınız, bayram hazırlıklarınız nelerdir?.....

Kurban pazarlığı.....

Kurban kesimi.....

Hıdırellez nedir, nasıl kutlanır, âdetleriniz nelerdir?.....

Nevruz nedir, nasıl kutlanır, âdetleriniz nelerdir?.....

Misafir ağırlama nasıl olur, hazırlığınız nelerdir?.....

Asker uğurlamalar nasıl olur?.....

9. Köy, kasaba, şehir hayatı:.....

Köyde geçim nasıl sağlanır?.....

Evin ihtiyaçları nasıl karşılanır?.....

Çobanlık, (çoban türküsü).....

Balıkçılık, yöre tarafından balıklara verilen isimler?.....

Arıcılık.....

Eskiden geceleri nasıl vakit geçirirdiniz?.....

Aydınlanma araçları nelerdir?.....

Isınma araçları nelerdir?.....

Yazları yaylaya çıkar mısınız, yayla türküleriniz var mı?.....

10. Halk sanatları ve zanaatları:.....

Halılarınızı nasıl dokursunuz?.....

Halı çeşitleri, halı motifleri .....

Kilim, hasır yapımı.....

Çorap, patik yapımı.....

11. Çocuk oyunları (Çocukken hangi oyunları oynardınız?):.....

12. Halk meteorolojisi, halk takvimi:.....

Rüzgarlar: .....

Yağmur çeşitleri: .....

Kar çeşitleri: .....

Ay adları.....

Gün adları.....

13. Ölçme, tartma, hesaplama birimleri; mesafe kavramları:.....

14. Giyim-kuşam, süs:.....

Kadın kıyafetleri .....

Erkek kıyafetleri.....

Kıyafetlerde kullanılan süslemeler.....

Kullanılan takılar.....

15. Halk mimarisi:.....

Yapı ile ilgili kelimeler, yapı çeşitleri.....

Ev yapımı, çatı örtüş biçimleri.....

16. Halk mutfağı:.....

Yörenize ait yemekler nelerdir?.....

Bulgur kaynatma.....

Ekmek yapılışı ve çeşitleri.....

Peynir yapımı ve çeşitleri .....

Yağ yapımı ve çeşitleri .....

Kurut yapımı.....

Özel gün yemekleri.....

Kış hazırlığı.....

17. Halk edebiyatı ve halk oyunları: .....

Aşıklık geleneği.....

Aşıқта olması gereken özellikler.....

Eğitim süreci, eğitim mekanları.....

Tekerleme, masal, hikaye, hatıra, rivayet, mani, mektup. Ağıt, türkü, ninni, fıkra, yemin, bilmece, beddua (kargış), dua (alkış), şiir, efsane, bayatılar, koşmalar, meşhur sözler.....

Dinle ilgili meseller.....

Diğerleri: ikilemeler, Atasözleri ve deyimler:.....

Halk oyunları.....

Oyun havaları.....

Kadın oyunları.....

Müzik aletleri.....

18. Canlı tabiat .....

Hayvan adları ve cinsleri: .....

Ehli hayvanlar: .....
Yabani hayvanlar: .....
Hayvan hastalıkları ve tedavi şekilleri.....
Bitki adları ve cinsleri, çiçek isimleri.....
Ehli bitkiler: .....
Yabani bitkiler: .....
Bitki hastalıkları: .....
Bu hastalıklar için iyileştirme yolları: .....

19. Cansız tabiat: .....

Toprak çeşitleri: .....
Arazi çeşitleri: .....

20. Diğerleri:.....

Özel isimler.....
Meslek isimleri.....
Sayı isimleri.....
Renk isimleri.....
Yer adları.....

Bizim sormadığımız; fakat sizce köyünüz hakkında bilinmesi gereken bir husus var mı?.....

EK 2: Derleme Yapılan Kaynak Kişi Listesi²

<u>No</u>	<u>Derleme Yeri</u>	<u>Derleyicinin Adı, Soyadı</u>	<u>Derleme Yılı</u>
1.	Merkez-Alçılı	Makbule Aslan	2014
2.	Merkez-Alçılı	Fatih Aslan	2014
3.	Merkez-Alçılı	Berivan Bekinkaya	2014
4.	Merkez-Başgedikler	Fatma Özer	2011
5.	Merkez-Bekler	Cengiz Aydın	2014
6.	Merkez-Boğazköy	Peri Şehren ³	2014
7.	Merkez-Boğazköy	Hülya Şöhret	2014
8.	Merkez-Bulanık	Şengül İlhan	2011
9.	Merkez-Çakmak	Zekiye Kaygısızlar	2014
10.	Merkez-Dikme	Mehmet Ergüner	2011
11.	Merkez-Hacıhalil	Elif Zil	2011
12.	Merkez-Hacıhalil	Gülizar Arıdah ⁴	2011
13.	Merkez-Hamzagerek	Reyhan Tanı	2011
14.	Merkez-Karacaören	Nazife İbiş	2011
15.	Merkez-Karacaören	Güllü Özaydınlı	2011
16.	Merkez-Karacaören	Güldane Karademir	2011
17.	Merkez-Karakaş	Dilek Vat	2011- 2014
18.	Merkez-Kümbetli	Bilal Ersarı	2011
19.	Merkez-Kümbetli	Seyfettin Esmeray	2011
20.	Merkez-Ocaklı	Menendi Şengül	2011
21.	Merkez-Ocaklı	Hüsne Öncül	2011
22.	Merkez-Ocaklı	Aslan Gara	2011
23.	Merkez-Ocaklı	Hüseyin Kara	2011
24.	Merkez-Oğuzlu	Sevgili Yıldırım	2011

² Kaynak kişilerin kimlik bilgilerini; söyleyişe göre mi yoksa standart dile mi göre ifade ettiği yönünde bir sorgulama yapılmamıştır. Kişilerin kendi söyleyiş şekilleri dikkate alınarak bu liste oluşturulmuştur.

³ Akyaka Çetindurak köyünden gelmiş.

⁴ Posof'tan gelmiş.

<u>No</u>	<u>Derleme Yeri</u>	<u>Derleyicinin Adı, Soyadı</u>	<u>Derleme Yılı</u>
25.	Merkez-Subatan	İlyas Ural	2014
26.	Merkez-Subatan	Neşat Akbaba	2014
27.	Merkez-Tazekent	Filiz Uluğ	2014
28.	Merkez-Yalınkaya	Yavuz Tipioğlu	2014
29.	Merkez-Yalınkaya	Mühürdar Beyhanlı	2014
30.	Merkez-Yalçınlar	Ayten Görmiş	2011
31.	Merkez-Yolaçan	Kezban Salır	2011
32.	Akyaka-Aslanhane	Melek Kılıç	2011-2014
33.	Akyaka-Boyuntaş	Şemama Aslan	2011
34.	Akyaka-Boyuntaş	Mehmet Aslan	2011
35.	Akyaka-Büyükdurduran	Salattın Göktaş ⁵	2014
36.	Akyaka-Büyükdurduran	Songül Göktaş ⁶	2014
37.	Akyaka-Büyükdurduran	Hayrettin Ekinci	2014
38.	Akyaka-Büyükdurduran	Hanım Birdal	2014
39.	Akyaka-Büyükdurduran	Gül Birdal	2014
40.	Akyaka- Büyükdurduran	Gülşen Birdal	2011
41.	Akyaka-Büyükpirveli	Sakine Gündüz ⁷	2014
42.	Akyaka-Büyükpirveli	Saffet Mor	2014
43.	Akyaka-Büyükpirveli	Oruç Bulut	2014
44.	Akyaka-Demirkent	Miraç Başdemir	2014
45.	Akyaka-Esenyayla	Hüseyin Kurak	2011
46.	Akyaka-Esenyayla	Nasir Bulut	2011
47.	Akyaka-Esenyayla	Şiret Bulut	2011
48.	Akyaka-Esenyayla	Şentürk Bulut	2014
49.	Akyaka-Esenyayla	Orhan Bulut	2014
50.	Akyaka-Esenyayla	Ayhan Bulut	2014
51.	Akyaka-Esenyayla	Beytullah Bulut	2014
52.	Akyaka-Esenyayla	Mehmet Demir	2014

5 Merkez ilçe Oğuzlu köyünden 16 yaşında gelmiş.

6 Arpaçay Boyuntaş köyünden 28 yaşında gelmiş.

7 Arpaçay Bacioğlu köyünden gelmiş.

<u>No</u>	<u>Derleme Yeri</u>	<u>Derleyicinin Adı, Soyadı</u>	<u>Derleme Yılı</u>
53.	Akyaka-Esenyayla	Öztürk Erdağı	2014
54.	Akyaka-İncedere	Aptel Karakol	2011
55.	Akyaka-İncedere	Şerafettin Kırbaş	2011
56.	Akyaka -İncedere	Tellan Bulut	2011
57.	Akkaya-Kayaköprü	Hatice Öztürk	2011
58.	Akkaya-Kayaköprü	Muharrem Öztürk	2011
59.	Akyaka-Küçükaküzüm	Baki Karabağ	2011
60.	Akyaka-Küçükaküzüm	Teoman Gelek	2011
61.	Akyaka-Küçükaküzüm	Ağabey Gelehci	2011
62.	Akyaka-Küçükdurduran	Abbas Ali Kaya	2014
63.	Akyaka-Küçükdurduran	Kerim Koç	2014
64.	Arpaçay-Bacıoğlu	Bayram Tutar	2014
65.	Arpaçay-Bacıoğlu	Bingüzel Ülker	2014
66.	Arpaçay-Bozyiğit	Kazım Göksu	2011
67.	Arpaçay-Değirmenköprü	Sediye Mine	2011
68.	Arpaçay-Doğruyol	Alço Turgut	2011
69.	Arpaçay-Göldalı	Ömer Dumanoglu	2014
70.	Arpaçay-Göldalı	Zekiye Kara	2014
71.	Arpaçay-Gönülalan	Naim Öztürk	2014
72.	Arpaçay-Gülyüzü	Nebi Polat	2011
73.	Arpaçay-Akçalar	Ali Aslan	2011
74.	Arpaçay-Akçalar	Maye Karakoç	2011
75.	Arpaçay-Karakale	Burhan Uluğ	2014
76.	Arpaçay-Koçköyü	Seyfettin Uluh Efendioğlu	2011
77.	Arpaçay-Meydancık	Abbas Ağcı	2014
78.	Arpaçay-Meydancık	Atacan Ağcı	2014
79.	Arpaçay-Meydancık	Gülseven Ağcı	2014
80.	Arpaçay-Okçuoğlu	İlyaz Ateşoğlu	2011
81.	Arpaçay-Polatköy	Nabahat Suvarı	2014

<u>No</u>	<u>Derleme Yeri</u>	<u>Derleyicinin Adı, Soyadı</u>	<u>Derleme Yılı</u>
82.	Arpaçay-Polatköy	Rüstem Aslan	2014
83.	Arpaçay-Taşdere	Settar Aslan	2014
84.	Arpaçay-Taşdere	Mehlika Okçuoğlu	2014
85.	Arpaçay-Taşdere	Sema Erdağı	2014
86.	Arpaçay-Taşköprü	Vatan Bilgetekin	2011
87.	Arpaçay-Telek	Gürhan Bulut	2014
88.	Arpaçay-Tepecik	Rukiye Kurtbaş	2011
89.	Arpaçay-Tepecik	Turan Kurtbaş	2014
90.	Arpaçay-Tepecik	Erman Kurtbaş	2014
91.	Arpaçay-Tomarlı	Güllü Kızılkaya	2011
92.	Digor-Halıkları	Muhsin Karabağ	2011
93.	Digor-Halıkları	Yuma Karadağ	2011
94.	Kağızman-Merkez	Tahir Alma	2014
95.	Kağızman-Camuşlu	Filiz Aktaş	2011
96.	Kağızman-Çilehane	Nazime Yılmaz	2011
97.	Kağızman-Çilehane	Gendime Yılmaz	2011
98.	Kağızman-Tunçkaya	Yusuf Aydın	2011
99.	Kağızman-Tunçkaya	Nuran Ulusoy	2011
100.	Kağızman-Tunçkaya	Ayşe Çil ⁸	2011
101.	Sarıkamış-Akören	Mahbula Sağlam	2014
102.	Sarıkamış-Akören	Temel Sağlam	2014
103.	Sarıkamış-Altınbulak	Hediye Timur	2014
104.	Sarıkamış-Altınbulak	Hanime Gülbasar	2014
105.	Sarıkamış-Altınbulak	Ayşe Çamur ⁹	2014
106.	Sarıkamış-Altınbulak	Hanım Timur	2014
107.	Sarıkamış-Aşağısallıpınar	Münire Gündoğdu	2014
108.	Sarıkamış-Aşağısallıpınar	Fevzi Yalçinkaya	2014

⁸ Kağızman Kozlu köyünden gelmiş.

⁹ Sarıkamış İnkaya köyünden gelmiş.

<u>No</u>	<u>Derleme Yeri</u>	<u>Derleyicinin Adı, Soyadı</u>	<u>Derleme Yılı</u>
109.	Sarıkamuş-Aşağısallıpınar	Aliye Yalçınkaya	2014
110.	Sarıkamuş-Boyalı	Cemal Çoruh	2014
111.	Sarıkamuş-Boyalı	Memet Doğru	2014
112.	Sarıkamuş-Boyalı	Huri İpin	2014
113.	Sarıkamuş-Boyalı	Fatma Yavuz	2014
114.	Sarıkamuş-Boyalı	Valide Yılmaz	2014
115.	Sarıkamuş-Boyalı	Yaşa Türkcihangir	2014
116.	Sarıkamuş-Çamyazı	Üzeyir Demirel	2014
117.	Sarıkamuş-Çamyazı	Sıddık Göçmen	2014
118.	Sarıkamuş-Çamyazı	Doğan Budak	2014
119.	Sarıkamuş-Handere	Esme Çelik	2014
120.	Sarıkamuş-Handere	Servet Demir	2014
121.	Sarıkamuş-İnkaya	Ulviye Aydın ¹⁰	2014
122.	Sarıkamuş-İsisu	Ali Bildik	2014
123.	Sarıkamuş-İsisu	Necat Doğan	2014
124.	Sarıkamuş-Karakurt	Hazzi Şimşek	2011
125.	Sarıkamuş-Karaorgan	Ahmet Karadağ	2014
126.	Sarıkamuş-Karaorgan	Kenan Aktaş	2014
127.	Sarıkamuş-Kurbançayırı	Naciye Bulut ¹¹	2014
128.	Sarıkamuş-Kurbançayırı	Şah İsmail Güneş	2014
129.	Sarıkamuş-Sırataşlar	Orhan Cengiz	2014
130.	Sarıkamuş-Sırbasan	Hamit Koçak	2014
131.	Sarıkamuş-Sırbasan	Ayşe Koçak	2014
132.	Sarıkamuş-Sırbasan	Ömer Diktepe	2014
133.	Sarıkamuş-Süngütaş	Osman Koç	2011
134.	Sarıkamuş-Topkaya	Mehmet Aydoğan	2011
135.	Sarıkamuş-Yağbasan	Nebahat Kotan	2011

10 Selim Çıplaklı köyünden gelmiş.

11 Merkez ilçe Oğuzlu köyünden 14 yaşında gelmiş.

<u>No</u>	<u>Derleme Yeri</u>	<u>Derleyicinin Adı, Soyadı</u>	<u>Derleme Yılı</u>
136.	Sarıkamuş-Yayıklı	Mürsel Kızıldaş	2011
137.	Sarıkamuş-Yeniköy	Aliya Bayır	2014
138.	Sarıkamuş-Yeniköy	Nurten Çiftçi	2014
139.	Sarıkamuş-Yukarısallıpınar	Altun Akbaba	2011
140.	Selim-Akyar	Seygfullah Erdoğan	2011
141.	Selim-Akyar	Songül Erdoğan	2011
142.	Selim-Bayburt	Ayvaz Atalar	2014
143.	Selim-Bayburt	Selahattin Gelen	2014
144.	Selim-Bayburt	Balahanım Lale	2014
145.	Selim-Bayburt	Melek Alacam	2014
146.	Selim-Bölükbaş	Şerafettin Yediel	2014
147.	Selim-Bölükbaş	Ergül Yediel	2014
148.	Selim-Bölükbaş	Nergiz Yediel	2014
149.	Selim-Cavlak	Mikayil İşçi ¹²⁾	2014
150.	Selim-Cavlak	Memet Eli Gaymahçı ¹³	2014
151.	Selim-Çıplaklı	Tekin Gündaş	2014
152.	Selim-Darboğaz	Durdağı Ekinci	2014
153.	Selim-Darboğaz	Hasan Aydoğdu	2014
154.	Selim-Eskigeçit	Mine Aslan ¹⁴	2014
155.	Selim-Gürbüzler	Cafer Kara	2014
156.	Selim-Gürbüzler	Alaaddin Gülsünler	2014
157.	Selim-Karahamza	Binali Dışkaya	2011
158.	Selim-Kekeç	Asker Taş	2011
159.	Selim-Koşapınar	Sırma Yıldırım	2011
160.	Selim-Laloğlu	Zülfikar Daşdemir	2011
161.	Selim-Oluklu	Behiye Çiftçi	2011
162.	Selim-Tozluca	Kamil Şenel ¹⁵	2011

¹² Ardahan Posof ilçesi Kol köyünden gelmiş.

¹³ Ardahan Posof ilçesi Kol köyünden gelmiş.

¹⁴ Selim Kamışlı köyünden 15 yaşında gelmiş.

¹⁵ 1958 yılında Ardahan Posof ilçesi Doğrular köyünden gelmiş.

<u>No</u>	<u>Derleme Yeri</u>	<u>Derleyicinin Adı, Soyadı</u>	<u>Derleme Yılı</u>
163.	Selim-Tozluca	Vasih Yardımcı	2014
164.	Selim-Yenice	İsa Ayata	2014
165.	Selim-Yenice	Meliha Dilek	2014
166.	Susuz-Aksu	Ayşe Öng	2011
167.	Susuz-Aynalı	Mesme Candemir	2011
168.	Susuz-Çamçavuş	Güldene Demirci	2011
169.	Susuz-İncesu	Özgül Dalmış	2011
170.	Susuz-Kırçiçeği	Sait Kına	2014
171.	Susuz-Kızıroğlu	Fehmi Ulufer	2011
172.	Susuz-Porsuklu	Ayna Şuataman	2011-2014
173.	Susuz-Porsuklu	Latife Şuataman	2011-2014
174.	Susuz-Porsuklu	Hayrettin Şuataman	2011-2014
175.	Susuz-Porsuklu	Selver Şutanrıkulu	2011-2014
176.	Susuz-Yolboyu	Yıldız Barmanbey	2014
177.	Susuz-Yolboyu	Mehmet Sebü	2014
178.	Susuz-Yolboyu	Zekeriya Şehriban	2014
179.	Susuz-Yolboyu	Zülfikar Aşnaz	2014

EK 3: Kars İli Yer Adları Sözlüğü

(Alfabetik Sırayla)

Çalışmamızın güncel verileri içermesi ve “Derleme Sözlüğü”ne müdahale etmeden; ancak “Derleme Sözlüğü”nde geçen yer adlarını da güncel bilgilerle birleştirmek istememizden hareketle böyle bir sözlüğün hazırlanmasının faydalı olacağını düşündük. Bilindiği gibi idari alanda birçok farklılık yaşanmış, yer adları zaman içinde değişikliğe uğramıştır. Sözlük günümüz Kars ili sınırları içinde kalan yerleşim yerlerini göstermekle birlikte kapsamı sınırlı tutulmuştur:

1) Burada yerleşim birimi gerek derlemelerimizde gerekse Derleme Sözlüğü’nde geçmiş, bir şekilde bir kelimeye kaynaklık etmiş olmak kaydıyla alınmış; dil malzemesi katkısı olmayan yerleşim birimleri listeye dâhil edilmemiştir.

2) İlgili yerleşim birimi hakkında tefrikan bir bilgi verilmiş; tezin ana konusuyla ilgili olmadığından detaylı bir bilgi verilmemiştir.

3) Eski Kars’a bağlı birer ilçe iken il durumuna geçmiş olan Iğdır ve Ardahan illerine ait -Ardahan ili Çıldır ilçesi Doğruyol (Cala) bucağına bağlı olan sonradan referandumla Arpaçay ilçesi’ne bağlanan köyler hariç- yerleşim yerleri listeye dâhil edilmediği gibi Derleme Sözlüğü’nde Kars ili sınırları içerisinde gösterilen; ancak bugün Kars ili sınırları içerisinde tespit edemediğimiz ilçe ve onlara bağlı köyler de sözlüğe alınmamıştır.

4) Derleme Sözlüğü’nde geçen; ancak kaynaklarda bilgisine “Derleme Sözlüğü”ndeki şekliyle rastlayamadığımız veya yazım hatası sonucu yanlış yazıldığını düşündüğümüz yerleşim yerleri (köyler) -‘Derleme Sözlüğü’nde belirtildiği şekliyle- listede yer almış ve bu yerleşim yerlerini belirtmek için (*) işareti kullanılmıştır. (***Bayburt** k., Merkez-Merkez-Kars)

5) Derleme Sözlüğü’nde geçen “Azerî köyleri; göçmenler; Gürcistan göçmenleri; Selim Karapapakları; Kafkas göçmenleri; Kars göçmenleri; Karakoyunlu aşireti; Karapapak, Karapapak aşireti, Karapapak köyleri, Karapapaklar, Karapapak Türkleri; Kırım Türkleri; Kürtler; Semerkant göçmenleri; Taşkent göçmenleri; Türkmen aşireti, Türkmen köyleri, Türkmenler” gibi etnik bir grubu temsil ettiğini düşündüğümüz ifadeler sözlüğe alınmamıştır. Bunlardan Karapapak, Karapapaklar,

Karapapaklı, Türkmenler, Kürtler gibi ifadeler bir köy ismi de olabilir, kaynaklarda Kars iline ait bu isimlerde köyler tespit edemediğimizden bu isimleri birer topluluk olarak değerlendirdik.

6) Sözlük hazırlanırken yöntem olarak Nuri Akbayer'ın "Osmanlı Yer Adları Sözlüğü" ve Tahir Sezen'in "Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)" isimli çalışması esas alınmış, bu eserlerdeki sistem esas alınmakla birlikte ihtiyaca binaen eski adlar bilgisi tarafımızca eklenmiştir.

7) Yerleşim yerlerinin yeni adı madde başı yapılmış ve yerleşim yerleriyle ilgili bilgiler yerleşim yerinin günümüzdeki isminde verilmiş; ayrıca yerleşim yerinin eski adı belirtilerek -yine nahiye ise merkez isimleri parantez içinde gösterilerek- yerleşim yerlerinin farklı adları veya farklı imlaları ayrı ayrı alınmış ve ilgili maddebaşı olan ada gönderme yapılmıştır.

8) Yerleşim yerleri şimdiki telaffuz dikkate alarak dizilmiş, gerekli görüldüğü durumlarda yerleşim yerlerinin transkribe edilmiş şekli parantez içinde gösterilmiştir.

9) Sözlükte Yerleşim yerleri ile ilgili bilgi verilirken "bucak-ilçe-il" sıralaması dikkate alınmış; idari birimlerden kaza için "K."; eyalet merkezi için "EM"; kaza merkezi için "KM"; köy için "k."; mahalle için "mah."; istasyon için "İst."; nahiye için "N."; nahiye merkezi için "NM"; Sancak merkezi için "SM" kısaltmaları tercih edilmiştir. Bugün (Bg.) içinse yerleşim yerlerinin 2011 ve 2014 yıllarındaki yönetsel statüleri esas alınmıştır.

10) Çalışma basılı kaynaklara dayalı olduğundan sözlük hazırlanırken; Candan Badem'in **Çarlık Rusya Yönetiminde Kars Vilayeti**, İstanbul, Birzamanlar Yayıncılık, 2010; **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 20 c., İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1988 – Cilt: I, s. 526-527; Cilt: III, s. 350; Cilt VIII, s. 300-301; Cilt: IX, s.492-494; Cilt: XXIV, s. 515-518; Nihat Çetinkaya, **İğdir Tarihi (Tarih- Yer Adları ve Bazı Oymaklar Üzerine)**, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1996; Nuri Akbayer, İller İdaresi Genel Müdürlüğü, **İl ve İlçe Kuruluş Tarihleri Envanteri**, <http://www.illeridaresi.gov.tr/> 01.11.2015; **Osmanlı Yer Adları Sözlüğü**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 127, 2001; Resmi Gazete, (1992). **21247 sayılı Onüç İlçe ve İki İl Kurulması Hakkında Kanun (Onüç İlçe ve İki İl Kurulması ile 190 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun)**, Ankara; Resmi Gazete (1987), **19507 Sayılı 103 İlçe**

Kurulması Hakkında Kanun, Ankara; Resmi Gazete (1953) , **8349 sayılı Yeniden 22 Kaza Kurulması Hakkında Kanun**, Ankara; Resmi Gazete (1957), **9644 sayılı Yeniden (78) Kaza Kurulması ve izmir Vilâyetine bağlı Kuşadası Kazasının Aydın Vilâyetine bağlanması hakkında Kanun**, Ankara. Resmi Gazete (1934) , **2727 sayılı Bayazıt Vilâyetine bağlı İğdır ve Tuzluca kazalarının Kars Vilâyetine ve Muş Vilâyetine bağlı Malaztirt kazasının da Bayazıt Vilâyetine bağlanmaları hakkında kanun**, Ankara; **Türkiye Mülkî İdare Bölümleri** (1 Ağustos 1977 durumu), Ankara, İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Seri: II, Sayı: 5, Ankara; **Mülkî İdare Bölümleri 1968**, (İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Seri: 1, Sayı: 10) Ankara, J. Basımevi, 1968. **Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu**, 2 c., Ankara, T.C. İçişleri Bakanlığı, Başbakanlık Devlet Matbaası, 1946; **Son Teşkilât-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları**, 2 c., İstanbul, Türkiye Cumhuriyeti Dahiliye Vekaleti, Hilal Matbaası, 1928; Tahir Sezen, **Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)**, Ankara, TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın Nu: 21, 2006 isimli eserlerden ve, **ADNKS 2013 yılı Nüfus Sayımı Sonuçları- ADNKS 2014 yılı Nüfus Sayımı Sonuçları**, TÜİK'ten - (Türkiye İstatistik Kurumu) 2015, <http://TÜİKapp.TÜİK.gov.tr/adnks.zul> 01.11.2015- istifade edilmiştir.

-A-

Abulbart آبولبارد (Abulbard) →
Kurbançayır

Ağcalar (Ağçalar) اغچه لر → Akçalar

Ağyar (Ağyar) آغار → Akyar

Ağviran (Ağviran) آغويران → Akören

Ağveran → Akören

Ağzıaçık (Ağzıaçık) آغزی آچيق →
Aksu

Akçalar k., Merkez-Arpaçay-Kars
(Eski Adı: Ağcalar /Keçebörk)

Akören k., Karaurgan-Sarıkamış-Kars
(Eski Adı: Akveran) (Ağveran)
(Ağviran) (Akveren)

Aksu k., Susuz-Merkez-Kars / k.,
(1959) Merkez-Susuz-Kars
(Eski adı: Ağzıaçık)

Akveran Bk. Akören

Akveren Bk. Akören

Akyaka¹ (Akyaka) آقيا K., Kars-
Erzurum eyâleti / (1926) N.,
Arpaçay-Kars [Merkezi:
Kızılçakçak] / (1987) K., Kars

(Bg. Kars-ilçe) (Eski adı:
Şuragel / Kızılçakçak) (Şöregel
/ Şüregel)

Akyar k., Selim-Sarıkamış-Kars / k.,
(1957) Merkez-Selim-Kars
(Eski adı: Ağyar)

Alçılı k., Merkez-Merkez-Kars / k.,
Susuz-Merkez-Kars / (1959) k.,
Merkez-Susuz-Kars / k.,
Merkez-Merkez-Kars (Eski
Adı: Berdik)

Alisofu k., Merkez-Sarıkamış-Kars

Altınbulak (Altınbulak) آلتون بولاق k.,
Karaurgan-Sarıkamış-Kars

Anı Bk. Ocaklı.

Ani آنى Antik şehir / k., Başgedikler-
Arpaçay-Kars / k., Merkez-
Merkez-Kars (Ocaklı)

Arpaçay (Arpaçayı) آرپه چايي
[Kuruluşu Cumhuriyet öncesi]
K., (1926) Kars. (Bg. Kars-
ilçe) → Zaruşad

Arpaçayı Bk. Arpaçay

Aslanhane k., Akyaka-Arpaçay-Kars /
k., (1987) Merkez-Akyaka-
Kars (Arslanhane)

¹1987 yılında yürütülen “103 İlçe Kurulması hakkında kanun” kapsamına alınarak; resmi gazetesinin 4 Temmuz 1987 tarih ve 19507 mükerrer sayısında yayınlanan, Türkiye Büyük

Millet Meclisi’nin 19.06.1987 tarihinde kabul ettiği ve aynı tarihte geçerli olmak üzere 3392 sayılı kanunla -kendine bağlanan 22 köy ile ilçe olmuştur.

Arslanhane → Aslanhane

Aşağı Micingirt → İnkaya; Micingird

Asağısaltot → **Aşağısallıpınar**

Aşağı Salut (Aşağı Şalut) آشاغی صالوت → Aşağısallıpınar

Aşağısallıpınar k., Merkez-Sarıkamış-Kars (Eski Adı: Aşağı Salut) (Asağısaltot)

Ataköy k., Merkez-Merkez-Kars (Eski Adı: Mağaracık)

Aynalı (Aynalı) آینه لی k., Merkez-Merkez-Kars / k., Susuz-Merkez-Kars / k., (1959) Merkez-Susuz-Kars

Azat (Azad) آزاد k., Merkez-Merkez-Kars

-B-

Bacıoğlu k., Akyaka (Şuragel; Kızılçakçak)-Arpaçay-Kars / Merkez-Arpaçay-Kars (Bacıoğlu Yaylası)

Bacıoğlu Yaylası باجی اوغلی یایلاسی → Bacıoğlu

Başgedikler (Başgedikler) باش کدیکلر
1. N., (1926) Arpaçay-Kars [Merkezi: Başgedikler] (Bg. Merkez-Kars- bucak)

Başgedikler (Başgedikler) باش کدیکلر

2. NM, Başgedikler-Arpaçay-Kars (Bg. Başgedikler-Merkez-Kars-Köy)

Bayburt (Bayburt) بایبورد k., Selim-Sarıkamış-Kars / k., (1957) Merkez-Selim-Kars

*Bayburt k., Merkez-Merkez-Kars

*Bayburt k., Arpaçay-Kars

Bekler k., Merkez-Merkez-Kars (Eski Adı: Mervek)

Berdik (Berdik) بردیک → Alçılı

Berne (Berne) برنه → Koyunyurdu

Bezirgângeçit (Bazirgân Geçid) بازیرگان کچید → Eskigeçit

Boğaz-Boğazköy k., Merkez-Merkez-Kars/ k., Susuz-Merkez-Kars / k., (1959) Merkez-Susuz-Kars / k., Merkez-Merkez-Kars (Eski adı: Melikköy)

Boyalı (Boyalı) بویالی k., Merkez-Sarıkamış-Kars

Boyuntaş k., Akyaka (Şuragel; Kızılçakçak)-Arpaçay-Kars / k., (1987) Merkez-Akyaka-Kars (Eski adı: Dalaver) (Dilaver) (Dalavar)

Bozyiğit k., Doğruyol (Cala)-Çıldır-Kars / k., (1992) Doğruyol-Çıldır-Ardahan / k., (1997) Merkez-Arpaçay-Kars (Eski adı: Gereşen) (Gereşin)

Bölükbaş (Bölükbaş) بلوك باش k., Selim-Sarıkamış-Kars / k., (1957) Merkez-Selim-Kars

Bulanık (Bulanık) بولانق k., Başgedikler-Arpaçay-Kars / k., Merkez-Merkez-Kars

***Bulanık** k., Sarıkamış-Kars

Büyükçatma k., Akyaka- (Şuragel; Kızılçakçak)-Arpaçay-Kars / Başgedikler-Arpaçay- Kars / k., Merkez-Arpaçay-Kars (Eski adı: Büyük Perkit) (Büyük Pergit)

Büyükdurduran k., Akyaka (Şuragel; Kızılçakçak)-Arpaçay-Kars / k., (1987) Merkez-Akyaka-Kars (Eski Adı: Büyük Kımılı)

Büyük Kımılı (Büyük Kımılı) قيميلى بويوك → Büyükdurduran

Büyük Perkit بويوك پرکیت → Büyük Çatma

Büyük Pergit → Büyük Çatma

Büyükpirveli k., Akyaka (Şuragel; Kızılçakçak)-Arpaçay-Kars /

k., (1987) Merkez-Akyaka-Kars (1928- Eski Pirveli)

Büyük Zaim → Yolboyu

Büyükzayım → Yolboyu

-C-

Cala جالا → Doğruyol

Camuşlu (Camuşlı) جاموشلى k., Kötek-Kağızman-Kars.

Cavlak (Cavlağ) جاولاق k., Selim-Sarıkamış-Kars / k., (1957) Merkez-Selim-Kars

Cedere (Cedre) جدره → Değirmenköprü

Celaliye İst., Sarıkamış-Kars

***Cola** k., Çıldır-Kars

Cumhuriyet k., Merkez-Merkez-Kars (Eski adı: Koma) (Yöre ağzında: Kama) (Yolaçan) [Köy ismi ilk önce Yolaçan, sonrasında da Cumhuriyet olarak değiştirilmiştir.]

-Ç-

Çağlayan k., Merkez-Merkez-Kars (Eski adı: Hınzırık) (Hınzırık)

Çakmak (Çakmak) چاقماق k., Merkez-Merkez-Kars

Çamçavuş (Çamçavuş) چام چاوش k.,
Susuz-Merkez-Kars / k., (1959)
Merkez-Susuz- Kars)

Çamyazı k., Karaorgan-Sarıkamış-
Kars (Eski adı: Yukarı
Micingirt) (→ Micingird)

Çıplaklı (Çıplaklı) چىپلاقلى k., Selim-
Sarıkamış-Kars / k., (1957)
Merkez-Selim-Kars

Çilehane (Çilehane) چيله خانه k.,
Kötek-Kağızman-Kars

-D-

*Dalarer k., Arpaçay-Kars

Dalavar → Boyuntaş

Dalaver دالاور → Boyuntaş

Darboğaz k., Selim-Sarıkamış-Kars /
k., (1957) Merkez-Selim-Kars
(Eski adı: Zellige) (Zellece)
(Zillice)

Değirmenköprü k., Merkez-Arpaçay-
Kars (Eski adı: Cedere)

Demirkent k., Akyaka (Kızılçakçak)-
Arpaçay-Kars / k., (1987)
Merkez-Akyaka-Kars (Eski

adı: Yeniergine) (1928- Rus
Ergine)

Digor² (Digor) ديگور 1. N., (1926)
Kağızman-Kars [Merkezi:
Digor] / N., Merkez-Kars / K.,
(1953) Kars (Bg. Kars-ilçe)

Digor (Digor) ديگور 2. NM, Digor-
Merkez-Kars

*Dikme k., Selim-Kars

Dikme (Dikme) ديكمه k., Merkez-
Merkez-Kars

Dilaver → Boyuntaş

Divik (Divik) ديويك → Yayıklı

Doğruyol 2. NM, Doğruyol (Cala)-
Çıldır-Kars / NM, (1992)
Doğruyol-Çıldır-Ardahan (Bg.
Arpaçay-Kars- köy) (Eski adı:
Cala)

-E-

*Ergine k., Merkez-Merkez-Kars

Esenyayla k., Akyaka (Şuragel;
Kızılçakçak)-Arpaçay-Kars /
k., (1987) Merkez-Akyaka-
Kars (Eski adı: Uzunkilise)

²1953 yılında yürütülen “Yeniden 22 Kaza Kurulması hakkında kanun” kapsamına alınarak; resmi gazetenin 3 Mart 1953 tarih ve 8349 mükerrer sayısında yayınlanan, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 27.02.1953 tarihinde

kabul ettiği; ancak 01.03.1953 tarihinde geçerli olmak üzere 6068 sayılı kanunla -kendine bağlanan 35 köy- ile ilçe olmuştur.

Eskigeçit k., Selim-Sarıkamış-Kars /
k., (1957) Merkez-Selim-Kars
(Eski adı: Bezirgângeçit)

Eski Pirveli اسكى پيرولى →
Büyükpirveli

-F-

***Fellice** k., Sarıkamış-Kars

-G-

Gereşen → Bozyiğit

Gereşin كره شين → Bozyiğit

Geçevan (Geçvan / Keçvan) كچوان →
Tunçkaya

Geçivan → Tunçkaya

***Gedere** k., Arpaçay-Kars

Göldalı k., Doğruyol (Cala)-Çıldır-
Kars / k., (1992) Doğruyol-
Çıldır-Ardahan / k., (1997)
Merkez-Arpaçay-Kars (Eski
adı: İrişli) (İrişli)

Gönülalan k., Merkez-Arpaçay-Kars
(Eski adı: İğnezor) (İnezor)

Gülyüzü k., Doğruyol (Cala)-Çıldır-
Kars / k., Merkez-Çıldır-Kars /
k., (1992) Merkez-Çıldır-
Ardahan / k., (1997) Merkez-
Arpaçay-Kars (Eski adı:
Pekreşen) (Pekreşin)

Gürbüzler k., Selim-Sarıkamış-Kars /
k., (1957) Merkez-Selim-Kars
(Eski adı: Verişan)

-H-

Hacıhalil (hacıhalil) حاجى خليل k.,
Merkez-Merkez-Kars

Halıkışlak (Halıkışlak) خالى قيشلاق k.,
Digor-Kağızman-Kars / k.,
Merkez-Kağızman-Kars / k.,
(1953) Merkez-Digor-Kars
(Halıkışla)

Halıkışla → Halıkışlak

Hamzagerek (jamzagerek)

حمزه كره k., Başgedikler-
Arpaçay-Kars / k.,
Başgedikler-Merkez-Kars

Handere k., Merkez-Sarıkamış-Kars

Hınzirik (Hınzirik) خنزيريك →
Çağlayan

Hınzirik → Çağlayan

-I-

İrişli → Göldalı

İsisu → İsisu

İsisu → İsisu

İssısu → İsisu

-İ-

İğnezor (İğnezor) ايگنه زور →
Gönülalan

İncedere (İncedere) اينجه دره k.,
Başgedikler-Arpaçay-Kars /
(1987) Merkez-Akyaka-Kars

İncesu (İnceşu) اينجه صو k., Susuz-
Merkez-Kars / k., (1959)
Merkez-Susuz-Kars

İnezor → Gönülalan

İnkaya k., Karaorgan-Sarıkamış-Kars
(Eski Adı: Aşağı Micingirt) (→
Micingirt)

***İrişli** k., Merkez-Merkez-Kars

***İrişli** k., Merkez-Sarıkamış-Kars

İrişli (İrişli) ايريشلى → Göldalı

İsisu (İsişu) ايسى صو k., Karaorgan-
Sarıkamış-Kars (Eski adı:
İssisu) (İsisu) (İssisu) (İsisu)

İslamergine (İslâmergine) اسلام ارگنه
→ Kayaköprü

İssisu → İsisu

-K-

***Kaçköy** Arpaçay-Kars

Kagaç → Kakaç

Kağızman (Kağızman) قاغزمان
[Kuruluşu Cumhuriyet öncesi]

K., (1846) Kars-Erzurum
eyâleti / K., (1924) Kars (Bg.
Kars-ilçe)

***Kaim** k., Sarıkamış-Kars

Kakaç (Kakaç) قاقاچ k., Doğruyol
(Cala)-Çıldır-Kars / k., (1992)
Doğruyol-Çıldır-Ardahan / k.,
(1997) Merkez-Arpaçay-Kars
(Kagaç)

Kaleiçi m., Merkez-Kars

Kamasor → Cumhuriyet

Karacaören k., Merkez-Merkez-Kars
(Eski adı: Karacaveran)
(Karacaviran)

Karacaveran → Karacaören

Karacaviran (Karacaviran)

قره جه ويرن → Karacaören

Karahamza (Karahamza) قارا حمزه k.,
Selim-Sarıkamış-Kars / k.,
(1957) Merkez-Selim-Kars

Karakale (Karaçal'e) قره قلعه k.,
Merkez-Merkez-Kars
(Merkezkarakale)

Karakale k., Merkez-Arpaçay-Kars

Karakaş Başgedikler-Arpaçay-Kars /
k., Merkez-Merkez-Kars

Karakurt (Qaraqurt) 1. قره قورت N.,
(1926) Sarıkamış-Kars
[Merkezi: Karakurt] (Bg.
Sarıkamış-Kars-Bucak)

Karakurt (Qaraqurt) 2. قره قورت NM,
Karakurt-Sarıkamış-Kars / (Bg.
Karakurt-Sarıkamış-Kars-köy)

Karaorgan (Qaraorgan) 1. قره اورغان
N., (1926) Sarıkamış-Kars
[Merkezi: Karaorgan] (Bg.
Sarıkamış-Kars-Bucak)

Karaorgan (Qaraorgan) 2. قره اورغان
NM, Karaorgan-Sarıkamış-
Kars / (Bg. Karaorgan-
Sarıkamış-Kars-köy)

Kars (Qarş) قارص [Kuruluşu
Cumhuriyet öncesi] SM
Erzurum eyâleti / E., (1580)
Kars eyâleti / S., (1846)
Erzurum eyâleti / S., (1878-
1918) Rusya / (1924) Kars-İl
(Bg. il ve il merkezi)

Kayaköprü k., Akyaka (Şuragel;
Kızılçakçak)-Arpaçay-Kars /
k., (1987) Merkez-Akyaka-
Kars (Eski adı: İslamergine)

Keçebörk → Akçalar

Kekeç (Kekeç) کک ج k., Selim-
Sarıkamış-Kars / k., (1957)
Merkez-Selim-Kars

*Kellice k., Merkez-Merkez-Kars

Kırçıçeği k., Susuz-Merkez-Kars / k.,
(1959) Merkez-Susuz-Kars
(Eski adı: Mamaş)

Kızılçakçak (Qızılçakçak) قزىل چاقچاق
NM, (1926) Akyaka (Şuragel)
Arpaçay-Kars

Kızıldaş → Süngüderesi

Kızıлтаş (Qızıлтаş) قزىل طاش →
Süngüderesi

Kinegi کینه کی → Yalçınlar

Kineği → Yalçınlar

Kiziroğlu (Kiziroğlu) کزير اوغلى k.,
Susuz-Merkez-Kars / k., (1959)
Merkez-Susuz-Kars

Koçköy-Koçköyü (B) (Qoçköy)
کۆچکۆی k., Merkez-Arpaçay-
Kars

Komasor (Qomaşor) قوماصور →
Cumhuriyet

Koşapınar (Qoşapuñar) قوشه پونار k.,
Selim-Sarıkamış-Kars / k.,
(1957) Merkez-Selim-Kars

Koyunyurdu k., Selim-Sarıkamış-
Kars / k., (1957) Merkez-Selim-
Kars (Eski adı: Berne)

Kurbançayır k., Karaorgan-Sarıkamış-Kars / (Eski adı: Abulbart) (Kurbançayırı)

Kurbançayırı → Kurbançayır

Küçükaküzüm (Küçükağüzüm)
کۆچوک آق اوزوم k., Akyaka (Şuragel; Kızılçakçak) - Arpaçay-Kars / k., (1987) Merkez-Akyaka-Kars (Küçükaközüm)

Küçükaközüm → Küçükaküzüm

Küçükdurduran k., Akyaka (Şuragel; Kızılçakçak)-Arpaçay-Kars / k., (1987) Merkez-Akyaka-Kars (Eski adı: Küçük Kımılı)

Küçük Kımılı (Küçük Kıymılı)

کۆچوک قىمىلى → Küçükdurduran

Kümbet (Kümbet) کومبت k., Merkez-Arpaçay-Kars

*Kümbet k., Merkez-Merkez-Kars

Kümbetli k., Merkez-Merkez-Kars (Eski adı: Ladikars)

-L-

Ladikars (Vladiğars) ولاد قارس → Kümbetli

Laloğlu (Laloğh) لال اوغلى k., Merkez-Sarıkamış-Kars / k., Selim-

Sarıkamış-Kars / k., (1957) Merkez-Selim-Kars

-M-

Mağaracık (Mağaracık) مغاره جق → Ataköy

Mamaş (Mamaş) ماماش → Kırçiçeği

Melikköy (Melikköy) مليک کوی → Boğaz-Boğazköy

Merkezkarakale → Karakale

Mervek → Bekler

Meydancık (Meydancık) ميدانجق k., Merkez-Arpaçay-Kars

Mezra → Mezraa

Mezraa k., Susuz-Merkez-Kars / k., (1959) Merkez-Susuz-Kars / k., Merkez-Merkez-Kars (Eski adı: Mezre) (Mezrea) (Mezra)

Mezre → Mezraa

Mezrea (Mezre'a) مزعه → Mezraa

Micingird مجينگرد Sancak (1538-1830) Erzurum eyâleti / N., Erzurum-Erzurum / İnkaya (Aşağımicingirt; Micingird-i süflâ)-Karaorgan-Sarıkamış-Kars;Çamyazı (Yukarımicingirt; Micingird-i Ulyâ)-Karaorgan-Sarıkamış-Kars -Köy

-N-

*Neveze k., Arpaçay-Kars

-O-

Ocaklı k., Başgedikler-Arpaçay-Kars /
k., Merkez-Merkez-Kars (Eski
adı: Anı)

Oğuzlu (Oğuzlı) اوغوزلی k.,
Başgedikler-Arpaçay-Kars / k.,
Başgedikler-Merkez-Kars
(Uğuzlu)

Okçuoğlu (Okçioğlu) اوچجی اوغلی k.,
Merkez-Arpaçay-Kars

Oluklu (Oluklı) اولوقلی k., Selim-
Sarıkamış-Kars / k., (1957)
Merkez-Selim-Kars

Oluklu (Oluklı) اولوقلی k., Kötek-
Kağızman-Kars [Kağızman'a
bağlı Oluklu köyü 2011
yılından sonra Büyük oluklu
ismiyle Selim'e bağlanmıştır.]

Ortakapı m., Merkez-Kars (Ortakapı)

-P-

Pekreşin → Gülyüzü

Pekreşin (Bekreşin) بکره شین →
Gülyüzü

Polat → Polatköyü

Polatköy (Poladköy) پولاد کوی →
Polatköyü

Polatköyü k., Merkez-Arpaçay-Kars
(Polat) (Polatköy) (Pulatköy)

Porsuklu (Porşuklı) پورصوقلی k.,
Susuz-Merkez-Kars / k., (1959)
Merkez-Susuz-Kars

Pulatköy → Polatköyü

-R-

Rus Ergine روس ارگنه → Demirkent

-S-

Saat (Sa'at) ساعت → Topkaya

Saatköy → Topkaya

Sarıkamış (Şarıkamış) صاری قامش
[Kuruluşu Cumhuriyet öncesi]
K., Kars (Bg. Kars-ilçe)

Selim³ سليم N., (1926) Sarıkamış-Kars /
[Merkezi: Selim] K., (1957)
Kars (Bg. Kars-ilçe)

Selim سليم NM, Selim-Sarıkamış-Kars

³1957 yılında yürütülen “Yeniden (78) Kaza Kurulması ve izmir Vilâyetine bağlı Kuşadası Kazasının Aydın Vilâyetine bağlanması hakkında kanun” kapsamına alınarak; resmi gazetenin 27 Haziran 1957 tarih ve 9644

mükerrer sayısında yayınlanan, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 19.06.1957 tarihinde kabul ettiği; ancak 01.09.1959 tarihinde geçerli olmak üzere 7033 sayılı kanunla -kendine bağlanan 53 köy ile- ilçe olmuştur.

***Selin**⁴ K., Kars

Sırataşlar k., Karaurgan-Sarıkamış-
Kars (Eski adı: Zekköy) (Zek)

Sırbasan (Şırbaşan / Şirbasan)
صیرباسان k., Karaurgan-
Sarıkamış-Kars

Sosgert (Şosgerd) صوسگرد → Taşdere

Soskerd → Taşdere

Subatan (Şubatan) صو باتان k.,
Başgedikler-Arpaçay-Kars / k.,
Merkez- Merkez-Kars)

Susuz⁵ (Şusuz) صوسز N., (1926)
Merkez-Kars [Merkezi: Susuz]
/ K., (1959) Kars (Bg. Kars-
ilçe)

Susuz (Şusuz) صوسز NM, Susuz-
Merkez-Kars

Süngüderesi k., Akyaka (Şuragel;
Kızılçakçak)-Arpaçay-Kars /
k., (1987) Merkez-Akyaka-
Kars (Eski adı: Kızıldaş)
(Kızıldaş)

Süngütaş k., Karaurgan-Sarıkamış-
Kars (Eski adı: Zivin)

-Ş-

Şahnalar شاهنالر k., Akyaka (Şuragel;
Kızılçakçak)-Arpaçay-Kars /
k., (1987) Merkez-Akyaka-
Kars

Şuragel شوره كل S., (17. yy.) Van
eyâleti / S., (1800) Kars eyâleti
/ K., (1846) Kars-Erzurum
eyâleti / N., (1926) Arpaçay-
Kars [Merkezi: Kızılçakçak]
(Şöregel / Şüregel) (Şöregil)
(Kızılçakçak) (Bg Kars-
Akyaka-İlçe) (→ Akyaka)

-T-

Taşdere k., Akyaka (Şuragel;
Kızılçakçak)-Arpaçay-Kars /
k., Merkez-Arpaçay-Kars (Eski
adı: Sosgert) (Soskerd)

Taşkof (Taşkof) طاشقوف → Yalınkaya

Taşkov → Yalınkaya

Taşköprü (Taşköbri) طاش کوبری k.,
Doğruiyol (Cala)-Çıldır-Kars /
k., (1992) Doğruiyol-Çıldır-

⁴Kaynaklarda rastlayamadığımız bu yerleşim yeri, kanaatimizce “Selim” ilçesinin yazım hatası sonucu yanlış yazılmış halidir.

⁵1957 yılında yürütülen “Yeniden (78) Kaza Kurulması ve İzmir Vilâyetine bağlı Kuşadası Kazasının Aydın Vilâyetine bağlanması hakkında kanun” kapsamına alınarak; resmi

gazetenin 27.06.1957 tarih ve 9644 mükerrer sayısında yayınlanan, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 19.06.1957 tarihinde kabul ettiği; ancak 01.04.1959 tarihinde geçerli olmak üzere 7033 sayılı kanunla -kendine bağlanan 33 köy ile- ilçe olmuştur.

Ardahan / k., (1997) Merkez-Arpaçay-Kars

Telek k., Merkez-Arpaçay-Kars.

Tepecik تپه جک k., Merkez-Arpaçay-Kars

Tomarlı k., Merkez-Arpaçay-Kars
(Eski adı: Vanaza) (Veneze)
(Vanaze)

Topkaya k., Karaorgan-Sarıkaş-Kars (Eski adı: Saatköy) (Saat)

Tozluca (Tözlüca) طوزلیجه k., Selim-Sarıkaş-Kars / (1957)
Merkez-Selim-Kars

Tunçkaya k., Kötek-Kağızman-Kars
(Eski adı: Geçevan) (Geçivan)
(Geçvan)

-U-

Uğuzlu → Oğuzlu.

Uzunkilise اوزون کلیسا → Esenyayla

Uzun Zaim → Yolboyu

Uzunzayim [Uzun Za'im] وزون زاعم → Yolboyu

-V-

Vanaza → Tomarlı

Vanaze → Tomarlı

Veneze ونه زه → Tomarlı

Verişan وریشان S., (1579) Kars eyâleti
/ k., Selim-Sarıkaş-Kars / k.,
(1957) Merkez-Selim-Kars (→
Gürbüzler)

-Y-

Yağbasan (Yağbaşan) ياغ باسان k.,
Merkez-Sarıkaş-Kars
(Yağbasan)

Yağbasan → Yağbasan

Yalçınlar k., Başgedikler-Arpaçay-Kars / k., Başgedikler-Merkez-Kars (Eski adı: Kinegi) (Kineği)

Yalınkaya k., Merkez-Merkez-Kars
(Eski adı: Taşkof) (Yöre ağzı: Taşkov)

Yayıklı k., Merkez-Sarıkaş-Kars
(Eski adı: Divik)

Yenice k., Selim-Sarıkaş-Kars / k.,
(1957) Merkez-Selim-Kars

*Yenice k., Merkez-Merkez-Kars

Yeniergine → Demirkent

Yeniköy (Yeñiköy) یکی کوی k.,
Karaorgan-Sarıkaş-Kars

Yılanlı ییلانلی k., Başgedikler-Arpaçay-Kars / k., Başgedikler-Merkez-Kars

Yolaçan → Cumhuriyet

Yolboyu k., Susuz-Merkez-Kars / k.,
(1959) Merkez-Susuz-Kars
(Eski adı: Büyük Zaim)
(Büyükzayım) (1928- Uzun
Zaim; 1933- Uzunzayım)

Yukarı Micingirt → Çamyazı;
Micingird

Yukarı Salut (Yuḡarı Şalut)

→ Yukarı
Sallıpınar

Yukarısallıpınar k., Merkez-
Sarıkamış-Kars (Eski adı:
Yukarı Salut)

-Z-

*Zaim k., Sarıkamış-Kars

*Zaim k., Merkez-Merkez-Kars

*Zaimköyü k., Sarıkamış-Kars

*Zaimköyü k., Kars

*Zalim k., Sarıkamış-Kars

Zarşat → **Zaruşad.**

Zaruşad زاروشاد S., (1579) Kars
eyâleti / K., (1828) Çıldır-
Erzurum eyâleti / Kaza (1878-
1918)- Rusya yönetimi / KM,
(1926) Arpaçay-Kars / (Bg.
Kars-Arpaçay- ilçe)

Zek زه ك → Sırataşlar

Zekköy → Sırataşlar

*Zellice k., Merkez-Merkez-Kars

*Zellice k., Arpaçay-Kars

Zellice-Zellece زه للجه → **Darboğaz**

Zillice → **Darboğaz**

EK 4: İncelemeye Dâhil Edilmeyen Söz Varlıkları

Derleme Sözlüğü'nden alıntı yapılan, yaptığımız araştırma neticesinde Eski Kars'a bağlı fakat günümüz Kars iline ait olmadığını düşündüğümüz veya Kars olarak gösterilen ancak kaynaklarda ve günümüz Kars ili sınırları içerisinde tespit edemediğimiz yerlerden¹ derlenmiş kelimeler sözlüğe dâhil edilmemiş, burada sıralanmıştır. İşbu söz varlıkları; günümüz Kars iline ait yerlerden derlenmişse ya da sahadan tarafımızca tespit edilmişse sözlüğe dâhil edilmiştir.

abrıl Nisan. (DS I, s. 30*: Toreshev, *Ardahan)

açacak Anahtar. (DS I, s. 55-56*: Ölçek, *Ardahan)

addım Adım. (DS I, s. 65: Taşburun, *İğdir)

aftafa (DS I, s. 71*: Karakoyunlu)

ağaç Ağaç. (DS I, s. 85: Karakoyunlu aşireti)

ağaç delen Ağaçkakan kuşu. (DS I, s. 80*: Taşburun, *İğdir)

ağrın alım (DS I, s. 110-111*: Taşburun, *İğdir)

ağulan- Zehirlenmek. (DS I, s. 114: Taşburun, *İğdir)

ağüz Beyaz yüz: Ağüze ben yaraşır. (DS I, s. 116: Taşburun, *İğdir)

aha, aha (2) (T.): Hayret, korku, keder, sevinç, kızgınlık, alay bildiren ünlem. (*İğdir, Ölçek, *Ardahan) [DS]

aħda İğdiş edilmiş erkek hayvan. (DS I, s. 127: Taşburun, *İğdir)

aħlo Oklava. (DS I, s. 132: Taşburun, *İğdir)

alaca çok renkli, karışık renkli (Ölçek, *Ardahan, *İğdir ve çevresi)

albuħara Sarı erik kurusu. (DS I, s. 208: Taşburun, *İğdir)

allam, alaram Alırım. (DS I, s. 224: Taşburun, *İğdir)

allanıpdı (I) Aldanmış. (DS I, s. 224: Taşburun, *İğdir)

---

¹ Bu yerleşim yerleri; **merkez ilçeye bağlı** “Akhisar, Akkışla, Alkaner, Aşağı Karaçay, Batıoğuz, Bayat, Bayazıt, Bayraktutan, Birçok, Bireşik, Birişk, Börk, Büyükcincirop, Büyükteflek, Ceylân, Çavşat, Çarıkçı, Dereköy, Dinek, Eğirler, Gaş, Girveli, Gor,Goş, Hortu, Kafcağız, Karagopak, Karakoyun, Karakoyunlu, Karapapık, Kellice, Koyundere, Köşker, Köy, Kurtkale, Küçükköy, Mağaralık, Ölçek, Salhara, Suhara, Şağaman, Şağamon, Şıhsami, Toreshev, Temürlü, Yalak”; **Sarıkemiş’a bağlı** “Berneniler, Boyabat, Kaim, Kocapınar, Kürtler”; Selim’e bağlı gösterilen “Bozkurt”; **Arpaçay’a bağlı** “Çıldır, Koyundere, Kurda, Kürda, Sahrılar, Salmalar, Salmanlar, Şahıncılar” köyleridir.

allanıpdı (II) Kızarm (DS I, s. 224: Taşburun, *İğdır)

almas Elmas. (DS I, s. 227: Taşburun, *İğdır)

ana bala Anne ile çocuğu, ana evlât. (DS I, s. 244: Taşburun, *İğdır)

arh 1. Su yolu, ark. (DS I, s. 315*: Taşburun, *İğdır); **2.** Dere, çay. (DS I, s. 315*: Taşburun, *İğdır)

âvad Bayındır. (DS I, s. 374: Taşburun, *İğdır)

ay balam A yavrum, yavrum! (Taşburun, *İğdır) (DS I, s. 410)

ayahdaşı Hamamda ayak kiri temizliğinde kullanılan taş. (DS I, s. 399: Taşburun, *İğdır)

azarrı Hastalıklı. (DS I, s. 435: Taşburun, *İğdır)

azdırmak , azdıрмаğ Yoldan çıkartmak, şımartmak, yoldan çıkmak, sapıtmak. (DS I, s. 437: Taşburun, *İğdır)

baçı Öpücük. (DS I, s. 458: Taşburun, *İğdır)

badam Badem. (DS I, s. 577-578*(Taşburun, *İğdır)

badımcan Patlıcan. (DS I, s. 502*(Taşburun, *İğdır)

badnus Tepsi, büyük sahan. (DS I, s. 470: Taşburun, *İğdır)

badoş Kösele. (Taşburun, *İğdır) (DS I, s. 470)

balgun Balkon. (DS I, : Taşburun, *İğdır)

balıh gulağı Midye. (DS I, s. 504: Taşburun, *İğdır)

balınc Tüy yastık. (DS I, s. 505: Taşburun, *İğdır)

baravar Birlikte. (DS I, s. 523-524*: Karakoyunlu)

başga Başka. (DS I, s. 557: Karakoyunlu)

baydağ (I) Bayrak. (DS I, s. 579: Taşburun, Karakoyunlu, *İğdır)

bazar Haftanın ilk günü, Pazar. (DS I, s. 586: Taşburun, *İğdır)

bazdamaç (DS I, s. 587-588*: Taşburun, *İğdır)

bedirenk Güzel olmayan renk, kötü, fena renk. (DS I, s. 595: Taşburun, *İğdır)

bel (I) **1.** Meni, sperma. (DS I, s. 605: Kızılçakçak *Arpaçay); **2.** Omurga. (DS I, s. 605: Taşburun, *İğdır)

bibar Biber. (DS I, s. 811*: Taşburun, *İğdır)

bileyh (I) Bilek. (DS I, s. 692: Taşburun, *İğdır)

bileyh (II) Bilelim. (DS I, s. 692: Taşburun, *İğdır)

borş Borç. (DS I, s. 741: Karakoyunlu aşireti)

boz at Kır at. (DS I, s. 750: Taşburun, *İğdır)

buçuk *is.* 300 gramlık bir ağırlık ölçüsü. (DS I, s. 777: Akkışla)

bür Bir. (DS I, s. 824: Karakoyunlu)

büzdüm Kuyruk sokumu, anüs. (DS I, s. 833: Taşburun, *İğdır)

carak *is.* Zayıf, ince. (DS II, s. 928*: Bayat)

carak *is.* Zayıf, ince. (DS II, s. 928*: Bayat)

cavaf Cevap. (DS II, s. 865: Karakoyunlu)

cevür- Çevirmek. (DS II, s. 887: Karakoyunlu)

cındır Eski bez, paçavra. (DS II, s. 919: Taşburun)

cice Abla. (Ölçek, *Ardahan)

çelik Baston. (DS II, s. 1123: Taşburun, Karakoyun, *İğdır)

çoşa İki kanatlı pamuk kozası. (DS II, s. 1273: Taşburun)

destamaz Apdest. (DS II, s. 1436: Karakoyunlu)

düşme- İyi gelmemek, yaramamak. (DS II, s. 1639: Karakoyunlu aşireti)

el götür- Yalvarmak, yakarmak. (DS III, s. 1714: Karakoyunlu)

érket Rek'at. (DS III, s. 1774: Karakoyunlu)

evdesthane Helâ, tuvalet. (DS III, s. 1802: Karakoyunlu)

evsin *is.* Davar ya da büyük baş hayvan ağılı. (DS III, s. 1815-1816: Aşağı Karaçay)

gav- Kovmak. (DS III, s. 1939: Karakoyunlu)

ğıl- Namaz kılmak: Her zaman Cuma namazını ğılar. (DS III, s. 2044: Karakoyunlu)

gırğ Kırk. (DS III, s. 2056: Karakoyunlu)

gizir Köy bekçisi. (DS III, s. 2087: Karakoyunlu)

golçek- Yemin etmek, ant içmek. (DS III, s. 2097: Karakoyunlu)

gulf Kulp. (DS III, s. 2191: Karakoyunlu)

gurvan Kardeş anlamında kullanılır, sevgi belirtir. (DS III, s. 2197*: Karakoyunlu)

gutar- Kurtarmak. (DS III, s. 2203: Karakoyunlu)

günorta üstü Öğle üstü. (DS III, s. 2230: Karakoyun)

hama Kaynamamış sütün üzerindeki kaymak. (DS: Karakoyun, *İğdır)

hamı Hepsî. (DS: Karakoyun)

hamsı Hepsî. (DS: Karakoyun)

hardan Nereden. (DS III, s. 2287: Karakoyunlu)

heresi Hepsî. (DS III, s. 2344: Karakoyunlu)

hetir Hatır. (DS III, s. 2350: Karakoyunlu)
hırda Küçük (çocuk için) (Çarıkçı, *İğdır) [DS]
hindi Şimdi. (DS, Koyundere, *Ahıska)
hindi Şimdi. (Koyundere, *Ahıska) [DS]
iyit Delikanlı, yiğit. (DS IV, s. 2575: Karakoyunlu, *İğdır)
kimi Gibi. (Koyundere, Ahıska *İğdır) [DS]
kimin Gibi. (Koyundere, Ahıska) [DS]
kirelemek Kiralamak. (Koyundere, Ahıska) [DS]
kotan Pulluk, büyük saban. (Koyundere, Ahıska göçmenleri) [DS]
köşmek Göçmek. (Koyundere, Ahıska göçmenleri) [DS]
merendi Çeltik biçmek için kullanılan küçük tırpan. (DS IV, s. 3168: Karakoyunlu)
min- Binmek. (DS IV, s. 3202: Karakoyunlu)
munu Bunu. (DS IV, s. 3221: Karakoyunlu)
musurman Müslüman. (DS IV, s. 3224: Karakoyunlu)
ne gider Ne kadar. (DS IV, s. 3245*: Karakoyunlu)
nemçe Tabak. (DS IV, s. 3246: Karakoyunlu)
neve Torun. (Batioğuz, Bayraktutan, *İğdır)
oñu- 1. Okumak. (DS V, s. 3275: Karakoyunlu); 2. Öğrenim yapmak. (DS V, s. 3275: Karakoyunlu)
orvad Bir erkeğin eşi olan kadın (DS V, s. 3292: Karakoyunlu)
örgeñ- Öğrenmek. (DS V, s. 3348: Karakoyunlu)
pilōv çeñ- Pilav ziyafeti vermek. (DS: Karakoyunlu aşireti)
sāb İye, sahip. (DS V, s. 3509*: Karakoyunlu)
saggal Sakal. (DS V, s. 3514: Karakoyunlu)
saggız Sakız. (DS V, s. 3514: Karakoyunlu)
sıñı Sıkı. (DS V, s. 3606: Karakoyunlu)
şebe (DS V, s. 3757: Kaim *Sarıkamış)
şirni (DS V, s. 3786*: Karakoyunlu)
tapança Tabanca. (DS V, s. 3826: Karakoyunlu)
teref Yan. (DS V, s. 3891: Karakoyunlu)
tezden Yeniden, gene. (DS V, s. 3907: Karakoyunlu)
üşağ Çocuk. (DS VI, s. 4079: Karakoyunlu)

yaḥun Yakın. (DS VI, s. 4128*: Karakoyunlu)
yalançı Yalancı (DS VI, s. 4141: Karakoyunlu)
yandır- Yakmak. (DS VI, s. 4165: Karakoyunlu)
yeddi Yedi. (DS VI, s. 4221: Karakoyunlu)
yémiller Yemiyorlar. (DS VI, s. 4821: Kurtkale çevresi)
yıḫıl- Yıkılmak. (DS VI, s. 4265: Karakoyunlu)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Özlem ŞUATAMAN

Eğitim Durumu:

Lisans: Trakya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (2001-2005)

Yüksek Lisans: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı / Yüksek Lisans Tezi: “Kazak Türkçesiyle ‘Kırgız Halk Erteğileri’ (Transkripsiyonlu Metin- İnceleme- Sözlük)” (2008)

İş Durumu:

Trakya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi (2005-2008)

Kırklareli Üniversitesi Türk Dili Öğretim Görevlisi (2009-)